BRZOPISNA IZVJEŠĆA

XXXI ZASJEDANJA

POKRAJINSKOGA SABORA DALMATINSKOGA

OD DNEVA 25 SIEČNJA DO DNEVA 10 VELJAČE 1896.

U ZADRU
Brzotiskm „Narodnoga Lista“
1896.

Izvješće

Visokomu Saboru Kraljevine Dalmacije, o radu njegovoga stalnoga Odbora za doba od 1.og Januara do konca Decembra 1895.

Po dužnosti svojoj Zemaljskomu je Odboru čast podastrieti Visokomu Saboru, na pregled i ocjenu, izvješće o svom djelovanju, i to od 1.og januara do svršetka decembra 1895.

Zakonodavstvo.

Previšnjim riešenjem 14 januara 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti previšnje odobrenje zakonskim osnovama, glasovanim po Zemaljskom Saboru Kraljevine Dalmacije, i glede promjene § 3 Pokrajinskoga Zakona 20 decembra 1874, (P. Z. L. Br. 5 god. 1875), o sačuvanju ptica poljodjelstvu koristnih, i 2) o zaštiti divljadi.

Vrhovnom odlukom 28 aprila 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti previšnje odobrenje zakonskoj osnovi, glasovanoj od Sabora Kraljevine Dalmacije, kojom se preinačuje § 44 Obćinskoga Pravilnika.

Previšnjom odlukom 12 julija 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo udostojilo podieliti Carsku potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj od Dalmatinskoga Sabora, kojom se priznaje pravo javnosti bolnicam ustrojenim prigodom pošastì.

Vrhovnom odlukom 15 julija 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti previšnje odobrenje zakonskoj osnovi, glasovanoj po Zemaljskomu Saboru Kraljevine Dalmacije, o nabavi sa strane Obćinâ učionskih pomješća i stanova za ravnajuće osoblje javnih puckih učiona.

Vrhovnom odlukom 18 julija 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo podieliti previšnju potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj po Zemaljskom Saboru Kraljevine Dalmacije, kojom se preinačuju propisi razdiela IV Pokrajinskoga Zakona 29 decembra 1871 (P. Z. L. B. 12 god. 1872), o uredjenju pravnih odnošaja učiteljskog osoblja kod javnih pučkih učiona Kraljevine Dalmacije.

Previšnjim riešenjem 11 julija 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti previšnje odobrenje zakonskoj osnovi, gla-

sovanoj od Sabora Kraljevine Dalmacije, kojom se preinačuju §§ 13, 14, 17, 18 i 19 Pokrajinskoga Zakona 29 decembra 1871 (P. Z. L. B.r 12 god. 1872), odnosno više pokrajinskih zakona, kojim su bili preinačeni pomenuti paragrafi istoga zakona, o uredjenju pravnih odnošaja učiteljskog osoblja kod javnih pučkih učioma u Dalmaciji.

Vrhovnim riešenjem 30 avgusta 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo udostojilo da ne udieli previšnju potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj po Zemaljskom Saboru Kraljevine Dalmacije, kojom se preinačuje § 23 Pokrajinskoga Zakona 26 februara 1876, o uvedenju novog pravilnika javnih dobrotvornih zavoda. Kao razlog tomu navedeno je to, što su za ulaganje zakladnih novaca, mjerodavne ustanove § 194 Ces. Povelje 9 augusta 1854 (D. Z. L. B.r 208), te da novi slog § 23, pored restriktivnog njegovog tumačenja, nebi mogao ukloniti koliko služi prigovore o uporavljivosti njegovih odredaba i na zakladne novce.

Previšnjim riešenjem 9 avgusta 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti vrhovnu potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj od Zemaljskoga Sabora Kraljevine Dalmacije, glede uredjenja gornjeg diela potoka „Drenovštice“ u obćinami Grbaljskoj i Budvanskoj.

Previšnjim riešenjem 9 avgusta 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti vrhovnu potvrdn zakonskoj osnovi, glasovanoj po Zemaljskom Saboru Kraljevine Dalmacije, o prosušenju „Konavoskog Polja“ u području obćine Cavtatske.

Previšnjim riešenjem 13 avgusta 1895 Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstve premilostivo udostojilo udieliti vrhovnu potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj od Zemaljskoga Sabora Kraljevine Dalmacije, glede prosušenja blata „Buljarice“ u području obćine Paštrovske u Boki Kotorskoj.

Vrhovnom odlukom 15 oktobra 1895, Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo udieliti previšnju potvrdu zakonskoj osnovi, glasovanoj po Zemaljskom Saboru Kraljevine Dalmacije, kojom se ovlašćuje Zemaljski Odbor da sklopi zajam od kruna 600.000 na račun Zemaljske zaklade Kraljevine Dalmacije.

Visoko je c. k. Ministarstvo unutrnjih posala svojim Odpisom, 7 junija 1895 B.r 1751 izjavilo, da nema zapreke da budu, u pokrajinskom listu zakona i naredaba, proglašena *Pravila za umirovljenje zemaljskih činovnika u Kraljevini Dalmaciji i za obškrbljenje njihovih udovica i sirotčadi,* uz dodatni saborski zaključak od 4 februara 1895, o odnošaju uzajamnosti i uračunavanju vremena službovanja u državnoj, dotično u zemaljskoj službi, te je Visoko c. k. Namjestništvo, kao što proizhodi iz dopisa 28 augusta 1895 B.r 15539-I, ista pravila sa dotičnim dodatkom proglasiti dalo u pokr. listu zak. i nared. i u Objavitelju Dalmatinskome.

Vrhovnim riešenjem 24 novembra 1895 Njegovo se je c. i k. Apostolsko Veličanstvo premilostivo udostojilo da ne podieli previšnje odobrenje zakonskoj osnovi glasovanoj od Zemaljskog Sabora Kraljevine Dalmacije, o uvedenju posebne zemaljske odredbine na uvoz šećera u mjesta podvržena potrošarini; a to s onih istih razloga, s kojih je takovo odobrenje uzkraćeno bilo sličnim zakonskim osnovam, podnesenim godine 1882 i 1894,

Obrt i trgovina.

Najteže i najvažnije naše ekonomično pitanje — pitanje o gradnji gvozdenog puta — primiče se svom dielomičnom riešenju. Dopisom, 22 septembra pr. Br. 25085, c. k. je Namjestništvo javljalo, da mu je Visoko c. k. Ministarstvo trgovine, svojim odpisom 9 septembra pr. Br. 38966, priobćilo predtečnu osnovu gradnje jedne uzkotračne željezničke pruge iz Splita kroz Solin i Klis do Aržana, za pridruženje sa Bosansko-hercegovačkom željeznicom put Bugojna, sa ogrankom od Kraja do Sinja. Usljed spomenutog ministarstvenog odpisa, bi razpoložen u smislu §§ 10 do 14 Naredbe 29 maja 1880 (D. Z. L. Br. 57) povjerenstveni pregled naumljene pruge, i u ovu je svrhu bilo sazvano u Splitu za dne 14 oktobra, naročito povjerenstvo, kojemu su imali učestvovati predstavnici sviju suzanimanih faktora. Istim odpisom, pozvan bijaše i Odbor Zemaljski, da imenuje svog odaslanika, i da se izrazi o eventualnom doprinesku troškovim gradnje, koji da bi imao biti barem od 5 % na predračunanu svotu od fior. 5.600.000.

Drugim pak dopisom, 28 septembra pr. B.r 25085, c. je k. Namjestništvo javljalo, da je, usljed ministarstvenog uoblaštenja, razpoložilo, da se jedno povjerenstvo, sastavljeno takodjer od predstavnika svijuh suzanimanika sastane na Solinu, koje se je imalo baviti pitanjima poboljšanja zdravstvenih prilika Solina, i eventualnog premještaja železničke pruge Spljet-Solin, i u ovom pogledu stupiti u dogovore sa istodobnim drugim povjerenstvom za pregled projektirane železničke pruge Spljet-Aržano.

Jer je D.r M. Klaić bolešću zapriečen bio, to je Odbor Zemaljski imenovao svojim odaslanikom, častnog gosp. D.r Gaja F. Bulata, podpredsjednika Sabora Dalmatinskog, a ovaj je već Odboru Zemaljskom i dotična izvješća, glede izvršenja obaju povjerenih mu naloga, redovito dostavio (B.r 5836,5837). Tekom razpravljanja obavljenih sa strane predspomenutih povjerenstva, odborov je odaslanik iztakao sliedeće:

da se u pogledu željezničke gradnje poprimi sustav adesije, osobito iz Spljeta do Kraja:

da obzirom na zamašni trgovački promet, razvitku kojega se je nadati usljed gradnje nove željeznice, sadašnja željeznička postaja u Spljetu prikazivala se je nedostatnom, te da odtud baš nastaje nužda da se zgradi jedna nova blizu pregradja Dobroga, izmedju solinskog i poljudskog puta;

da se preinači projektirana crta, izmedju 5.tog i 10.og kilometrâ, te da se solinska postaja sagradi na mjestu „Gradine“ i baš s jedne ili s druge strane državne ceste, a ne kao što je projektirano, sa sjeverne strane obstojeće stanice; a to s razloga, što na cieloj prugi Spljet-Kraj-Aržano, solinsku stanicu treba smatrati najvažnijom; suviše, što će ista služiti pristaništem ne samo za mjesto Solin, da li i za sva obližnja selija: Vranjica, Kučina i t. d.; što Solin ima svoju važnost sa obrtnog gledišta, obzirom na onamo obstojeće mlinice i stupe, pak i na snagu vode kojom razpolaže, a računa se da iznosi onu 9000 konja od prilike, te da bi ova, s vremenom, steći mogla osobitu važnost; što, napokon, Solin sa svoje arheologične važnosti svraća touriste, broj kojih se je, osobito u ovo zadnje doba, znatno povećao.

Glede pak higieničko-zdravstvenih poboljšanja, što bi se prama Solinu poduzeti imala, bilo je iztaknnto, da glavni uzrok zaraženosti onog zraka leži u obstojećoj željezničkoj pruzi i u močvari

onamošnjim nasipom prouzrokovanoj, koju potonju da bi trebalo presušiti dati. Preinakom projektirane crte, izmedju 5.og i 10.og kilometra, da bi dignut bio uzrok zaraženosti onog zraka. Za prosušenje one močvare pak, da bi imala doprinieti u prvom redu željeznička uprava, te c. k. pomorska vlada i c. k. Ministarstvo unutarnjih posala. Izvedenje radnjâ da bi se imalo obaviti po načelim obstojećih zakona o poboljišicam, razporezom troškova izmedju zanimanikâ. Rek bi, da su svè ove točke poprimljene bile od svijuh članova dotičnog povjerenstva, čiji zapisnik nije Odboru Zemaljskom još priobćen bio.

Glede doprineska k troškovim gradnje sa strane zemaljske zaklade, koje bi u razmjerju od 5 % iznosio svotu fior. 280.000, to je, pri današnjim ekonomičnim okolnostim Dalmacije, ne samo ovaj, obzirom na njegovu znatnost, da li i jedan koji mu drago drugi, pak bio i najneznatniji, za ovaj naslov, skroz nemoguć. U svom odgovoru, c. k. Namjestništvu upravljenom, Odbor je Zemaljski na potanko naveo sve okolnosti koje ovu absolutnu nemogućnost ustanovljuju, te nema sumnje, da će ga nadležni čimbenici, misli li se zbilja na udjelotvorenje naumljene osnove, koja će rek bi još u ovom zasjedanju carevinskoga vieća glasovana biti, uvažiti znati, pak državnim sredstvim doskočiti i onom dielu troška, koji bi spadao na teret zemlje. Iza ovog prvog uspjeha, bilo bi željeti, da se pospješę potrebiti dogovori i uklone zaprieke, koje otežćuju ostvarenje druge pruge, one: Spljet-Knin-Banjaluka, ogrankom Očestovo-Zadar, za koju je, otrag više godina i izradjena bila dotična zakonska osnova.

Obćina je Cavtatska upozorila c. k. Financijalnu Vlast, kako polakšica proizhodeća od oprosta carine na onu kolikoću žita što se u pokrajinu uvozi, ne donosi pučanstvu koristi nikakve, već da se tim oprostom okorišćuju pojedini trgovci, jer da ovi pri prodajami na malo, ne odbijaju iznos oproštene carine od obične tržištne ciene. Predlagala je stoga, da se unapried ne udieljuju dozvole za prodaju žita prosta od carine, već samo onim trgovcim, koji bi se prije obćini obvezali da će prodavati žito za onoliko novčića jeftinije, t. j. izpod obične tržištne ciene, koliko iznosi uvozna carina.

C. K. Financijalno Ravnateljstvo, usljed naloga Visokog Ministarstva (Br. 4288), obratilo se Odboru Zemaljskom, u svrhu da vrhu gorispomenutog predloga sasluša mnienje zanimanih obćina. Sve one obćine, koje se Odborovom pozivu odazvaše, složno priznaše istinitost naglašene nepodobštine. Viši ih je dio pristalo uz predloženu preinaku; dočim neke druge iztakoše i drugih mjera, koje bi ograničile bile slobodu trgovačkog prometa, kao n. p.: da se žito nebi smjelo prodavati već na malo, i na stanovite kolikoće za svaku pojedinu obitelj.

I Odbor Zemaljski mora takodjer da prizna obstojnost iztaknute nepodobštine, ama je ipak osvjedočen, da bi način predložen da joj se doskoči, mogao dati povoda drugim nepodobštinam, jer njegova provedba nebi laka bila, osobito kad trgovci nebi svojim obvezam udovoljili. Preporučio je stoga c. k. Financijalnom Ravnateljstvu sliedeće predloge:

da na temelju svakoj pojedinoj obćini doznačene kolikoće žita prosta od izplate uvozne carine, obćine iste uoblaštene budu da pojedinim siromašnjim obiteljim svakog pojedinog odlomka, izruče doznake za nabavu stanovite jedne kolikoće, da bi takove doznake davale pravo na oprost izplate uvozne carine i kad bi žito nabavljeno bilo kod kakvog inozemnog trgovca;

da kad takovim doznakam nebi izcrpljena bila sva obćini doznačena kolikoća, velikim trgovcim ne bude ipak, pri nabavam, dozvoljena nikakva polakšica u pogledu izplate uvozne carine;

da bi svi oni posjednici doznaká, koji nebi bili u stanju da žito ravno nabave kod inozemnog trgovca, imali uživati takodjer istu polakšicu, i u slučaju kad bi žito nabavili kod domaćeg trgovca, dosljedno da bi im se imala povratiti uvozna, od domaćeg trgovca već izplaćena carina na od njih nabavljenu i njima doznačenu kolikoću.

U državnom interesu pak, da bi svaka pojedina doznaka imala biti obskrbljena pečatom c. k. carinarskog ureda, eda doznake iste, u svojoj ukupnosti, ne nadmaše kolikoću cieloj obćini doznačenu.

Na gornje predloge sa strane Visokog Ministarstva financija, još nikakav odgovor stigao nije.

Dopisom 11 marta 1895 B.r 1264, Odbor se je Zemaljski, na pitanje c. k. Namjestništva, izrazio protivnim udieljenju plovitbene dozvole Družtvu Dampfschiffahrts-gesellschaft Norddeutscher Lloyd in Bremen, i ustanovljenju jedne njegove poslovnice sjedištem u Zadru, a to s razloga, što je po obstojećim zakonim plovitba pripuštena domaćim brodovim, i što bi natjecanja jednog inostranog družtva štetovati mogla mala domaća naša plovitbena parobrodarska poduzeća, od Države pripomožena.

Onim pod Br. 1224, obratio se je Zemaljski Odbor svim obćinam, područja zadarske trgovačko-obrtničke Komore, i zamolio ih je za redovito i točno popunjivanje mjesečnih izkaza o dnevnim cienama.

Onim pod Br. 1344, Odbor je Zemaljski doznačio fior. 100 Ribarskom Austrijanskom Družtvu u Trstu, koje, kako je poznato, svoju djelatnost uspjehom razvija i na ribarstvo ove pokrajine.

Glede patvaranja vinija, što se je u prostranoj mjeri širilo, a o kojemu je i u lanjskom izvješću govora bilo, Visoko je c. k. Ministarstvo javilo Odboru Zemaljskom, da mu bijahu već poznate sve činjenice po Odboru Zemaljskom iztaknute, te da su naredjeni bili neki povjerenstveni izvidi za analizu patvorenih vinija, sa gledišta javnog zdravlja. Obavljenim izvidim bi uzpostavljeno da se je šestnajest od najvećih skladišta u Barcoli bavilo ovim nedopuštenim obrtom, vlastnici kojih bijahu kažnjeni od Gradskog Magistrata u Trstu. Suviše. da je onom c. k. Namjestništvu naredjeno bilo točno obsluživanje propisa zakona 21 junija 1880 i ministarstvene naredbe 16 septembra 1880, a to uporabom najskrajnije strogosti protiva prekršiteljima.

Nadodalo je, da je zapljenjena bila, kao zdravlju škodna jedna znatna kolikoća tamarinda, te da su bile izdane nekoje naredbe ograničujuće njegov uvoz. Po mnienju Visokog c. k. Ministarstva, ove bi mjere bile već postigle svoj cilj, posto od 15 julija do konca decembra 1894, tvornice u Barcoli niesu uniele ni estrakta tamarinda ni alkoola.

C. K. Namjestništvo (Br. 2776), priobćilo je jednu okružnicu cc. kk. Skladištá (hangars), za prodaju dalmatinskih i istarskih vinija u Trstu, koja je i u službenom listu objelodanjena bila, odnosno nekim polakšicam u prodajami. Odboru Zemaljskom pak poznato nije, da li su predspomenuta skladišta, od kojih je Vlada za razprodaju dalmatinskih vinija mnogu korist očekivala, zbilja u praksi začetim nadama odgovorila.

Na pitanje Visokog Ministarstva, da li bi, i u kojoj mjeri, Odbor Zemaljski razpoložen bio podupirati jedno vinarsko

družtvo, po poljodjelskom zemaljskom Vieću predloženo, bi obećana godišnja pripomoć od fior. 100.

Obzirom na primjedbu učinjenu sa strane c. k. Glavnog Ravnateljstva željeznica (Br. 2631), da mu naime obćine, svoje želje za postignuće slučajnih preinaka u voznim redovim, prem kasno izrazuju, a koje želje da bi, kad bi na vrieme stigle, mogle ipak poprimljene biti, to bi javljeno zanimanim obćinama uzduž pruge Spljet-Šibenik-Knin, da je za eventualne predloge glede ustanovljenja ljetnih voznih redova opredjeljen rok do konca maja, a za one zimske do konca oktobra najdalje, te da ih treba ravno c. k. Ravnateljstvu željeznica u Trstu upravljati.

Prosliedjene su bile preporukom nadležnim Vlastim sliedeće molbe: obćine Komižke, za redovitu i podpunu brzojavnu službu (Br. 1668, 2220, 2405); Kunovske, za uvedenje poljske pošte (Br. 1672, 2119); Silbanjske, za spojenje one varoši sa Lloydovom prugom, dotično za zaustavljanje parobroda u Olibu (Br. 2543, 4710); Starigradske za zaustavljanje u onu luku parobrodâ pruge Spljet-Metković (Br. 3266, 3702, 4326); te ona odlomkà Zlosela, za zaustavljanje parobrodića zadarskog družtva pod onim selom.

Zametnuti su bili sa c. k. Ravnateljstvom poštâ potrebiti dogovori sa uredjenje poštarško-brzovozne službe izmedju Imotske i Makarske (Br. 2583, 3701, 5938), te izmedju Vrgorca i Makarske (Br. 4981, 5748).

Napokon, Zemaljski Odbor nastoji da se udovolji pitanju obćine Budvanske, za ustanovljenje c. k. umjeračkog ureda.

Poljodjelstvo.

O predlozim, glede preinake zemaljskog zakona o preustrojstvu pokrajinskog poljodjelskog Vieća i kotarskih gospodarskih zadruga; te glede ukoriščavanja izmetinâ, pogledom na korist za gospodarstvo, biti će Wisokom Saboru podnesena napose dotična izvješća.

Odbor je Zemaljski izvršio sve naloge, u predmetu poljodjelstva, podane mu od Visokog Sabora u lanjskom zasjedanju.

Dopisom 18 marča 1895 pod Br. 1411, prosliedio je, podupievši ga, Njegovoj Preuzvišenosti gosp. Namjestniku zaključak 25 januara pr. o udieljenju iz državnih sredstava nekoliko podpora u iznosu fior. 300, za pohadjanje trogodišnjeg tečaja za uljarstvo i maslinarstvo u Bari, osobitim obzirom pri udjeljivanju istih na stanovnike kotara Makarskog, i na one južnih predjela pokrajine. U svojoj popratnici, Odbor je Zemaljski iztakao, kako se ekonomična kriza Dalmacije stala teže osjećati po onim predjelim, koji se maslinarstnom bave. Zemljišta ovih za nikakvo drugo obradjivanje sposobna niesu, a slabe ciene ulja, od male pomnje uložene u njegovom pravljenju zaviseće, prouzrokovaše da je gojitba maslina postala pasivna. Za podići je, potrebito je poboljšati vrst ulja; poboljišanje, koje ne zahtjeva ni velikog učenja, ni mnogo troška. U istom se je stanju, otrag godinâ, nalazilo proizvadjanje ulja u Puljam, gdje no bi energično podignuto samim poboljšanjem njegove vrsti. U nikakvom slučaju pak, nebi državni novac izgubljen bio, jer gojitba maslinâ, u nekim krajevim pokrajine dosta zanemarena, i poslovna vještina u uljarstvu stečena sa strane stipendiranih pitomaca pri kakvom trgovačkom središtu, pobudila bi poduzetini duh, osobito sada, kad će gradnja bosanske željeznice dati novog maha i proizvadjanju ulja u Dalmaciji.

Premda na saborski zaključak nikakav odgovor još stigao nije, ipak je poznato da ovaj predmet osbiljno zaokuplja c. k. Namjestništvo. I ove je godine obdržavan bio naukovni tečaj kod poljodjelskog zavoda u Gružu, i uzdržan viši dio u lanjskoj godini doznačenih podpora. Predloženo je suviše Visokom c. k. Ministarstvu, da se razpiše natječaj nagradâ za ulja finije vrsti, a koji bi se natječaj imao obdržavati u Spljetu početkom marča godine 1896, i sva je nada da će predlog poprimljen biti. Napokon će i pokrajinski poljodjelski nadzornik, i ravnatelj enologične postaje u Spljetu, poduzeti na skoro svoja poučna putovanja, koja, nadati se je, neće bezuspješna biti.

Dopisom 18 marča pr. Br. 1399. bi Njeg. Preuzvišenosti gosp. Namjestniku prosliedjen drugi zaključak, da se gojitba duhana dozvoli i po svim sjevernim kotarim Dalmacije, te po svim njenim otocim; a samo ona pokušajna i u malom razmjerju, i na otoku Pagu, već sada filokserom zaraženom. Premda je predmet ovaj sa strane Visokog Sabora ponovno preporučen bio, ipak Odbor Zemaljski nije sustao u ponovljivanju razloga u prilog predlogu stojećih; iztaknuvši kako je gojitba duhana sama ekonomična stečevina posljednjih godina; kako je ona razvila ekonomičnu snagu u onim okolicam, u kojim se u široj mjeri obavljala; kako se ovaj novi probitak vrlo dobro sudarao sa državnim interesim, obzirom na povoljne njegove uspjehe; kako, napokon, same administrativne potežkoće nemogahu biti zapriekom da se blagodati gojitbe duhana i na otoke ne protegnu, a osobito na onaj Paga, gdje no je loza težko ugrožena.

Visoko se c. k. Ministarstvo Financija (Br. 5431), na ove razloge od Visokog Sabora i od Odbora Zemaljskog iznesene, sklonulo nije; već je odgovorilo, da glede

proširenja gojitbe duhana nije moglo odstupiti od stanovišta iztaknutog u njegovom odpisu 24 novembra 1894 Br. 51788; da pojav filoksere na Pagu, i opasnost da zarazi i Rab, niesu bile okolnosti dostatne za da ga preinači, obzirom na interese državnog samotržstva, i jer su slične molbe, sa strane drugih pokrajina stignuvše mu, odbijene bile. Nego poznato je Odboru Zemaljskom, da je poljodjelsko pokrajinsko Vieće opet iznielo ova pitanja, podkriepivši ih novimi razlozi i naglasivši osobito onaj, da je naime gojitba duhana na otoku Bracu bila sadržana u predlozim za godinu 1895; predlog koji je oduzimao važnost svim sa administrativnog gledišta iztaknutim potežkoćam. Najnovije izjave Njegove Preuzvišenosti gospodina Ministra financija, učinjene u financijskom odboru, pružaju nadu da gojitba duhana neće u svom razvitku zaustavljena biti, bude li susretana dobrim razpoloženjem zemlje, koja, teško je reći, ama ni u godini 1895 nije se okoristila cielom učinjenom joj koncesijom, već je ovu upotrebila za samih 36.000.000, dočim je Vlada dozvoljavala gojitbu 44.000.000 strukovu. Koncesija za godinu 1896 povišena je na 45.000.000 strukova.

Dopisom 1 aprila pr. Br. 1406 bi prosliedjen c. k. Namjestništvu zaključak Visokog Sabora, da bi se u svakom kotaru ove pokrajine ustanovila najmanje po jedna živinarska postaja oplemenjivanja domaćih živina. Obzirom na obsežnost predmeta, na ogromne troškove koje bi stajao, na potežkoće da bi svoj cilj postići mogao, pri žalostnom stanju u kojemu se nalazi stočarstvo, bilo obzirom na pasivnu, bilo obzirom na jadne okolnosti u pogledu načina njegovog gojenja, te se je Odbor Zemaljski uslobodio da saborski zaključak preinači u smislu:

da djelovanje putujućih učitelja bude ciljalo na uvedenje racionalne gojitbe piće;

da c. k. Namjestništvo, dogovorno sa Zemaljskim Odborom i občinami, uznastoji da pitkom vodom obškrbljeni budu svi oni predjeli, koji je u ljetna doba nemaju u kolikoći za njih i za blago dovoljnoj;

da oni koji se stočarstvom bave budu podučavani o načinu upotrebljivanja suhog i shodno pripravljenog lišća, i o koristim kojim bi se odtud nadati mogli; da se, nebude li redovitih postaja, imućnijim seljacim dade dostatni broj glava domaćih živina, baš namjerom da pasminu oplemenjuju — negubeć s vida mazge i magarad, — te močne pomagaće našeg gospodarstva, osobito po otocim, koji za njihovu nabavu troše znatne svote, koje su sve za pokrajinu našu izgubljene.

Ovim se nazorim slaže i pokrajinsko poljodjelsko vieće, te je i ono, pri zadnjoj sjednici, ob ovom predmetu zauzetno i obsirno razpravljalo, pak Visokom Ministarstvu iznielo i dotične predloge, eda doznači iznose potrebite na njihovo udjelotvorenje.

Staro pitanje — ono o ustanovljenju poljodjelske škole u Sinju — iznova je poduzeto, usljed saborskog zaključka 25 januara 1895. Dotični zaključak bi priobćen Njeg. Preuzv. gosp. Namjestniku, dopisom 1 aprila pr. Br. 1409, u kojemu su u kratko ponovljene bile sve faze kroz koje je ovo pitanje, potaknuto jos godine 1882, prošlo; a koje s oskudice novčanih sredstava, nije moglo riešeno biti. Obzirom na nemogućnost pri kojoj se zemlja nalazi da se primi predloženog diela doprineska, Odbor je Zemaljski ostao pri zahtjevu, da država uzme školu na izključive svoje troškove, pozvavši se na primjer one u Klosterneuburgu, premda je ova zavedena u donjoj Austriji, jednoj od najplodnijih i najbogatijih pokrajina u carstvu.

Na Odborove predloge još nikakav

odgovor stigao nije; ali očekivati je, da će valjda, na ovo važno pitanje sve svoje pažnje uprieti ratarsko-tehnični čimbenici, kojim je naloženo da ga prouče.

Takodjer nikakvog formalnog odgovora na drugi zaključak, na onaj naime glede pregledbe prostora za pašu koza zabranjenih, osobito onih u kotarim Sinja, Omiša i Imotske, prosljedjen c. k. Namjestništvu, dopisom 18 marča pr. Br. 1370. Poznato je ipak Odboru, da preважno pitanje o gojitbi kozâ, živo zaokuplja Namjestništvo, sklono da iznadje način, kojim bi se šumogojstveni napredak, sa korišću koju crpe osobito gorski predjeli gojitbom kozâ, složiti dao. Ovaj bi sustav, koji je već uveden te redovito djeluje u nekojim odlomcim Imotskog kotara, težio na to, da se svakoj pojedinoj obitelji osjegura držanje jednog opredieljenog broja koza, a to obzirom na plodnost prostorija, po kojima bi pasti imale.

Njegova Preuzvišenost gosp. Ministar unutarnjih posalâ, sporazumno sa Ministarstvim trgovine, financija i poljodjelstva, svojim odpisom 22 januara 1895 Br. 121, na želje izražene od Visokog Sabora u zasjedanju god. 1892 u pogledu ugovora sa Italijom, priobćio je sliedeće:

a) O carini na vino;

da dogovori sa kraljevinom Italijom, za jednu stalnu konvencionalnu carinu, uspjeli niesu;

da, pošto su uspjeli oni, glede navieštenja roka kroz koji se je imala kriepost ugovora najaviti, to je prestajala potreba baviti se ovim predmetom;

da se je za tumačenje ugovora, u smislu našim interesom odgovarajućem, doskočilo naredbami 10 augusta i 1 decembra 1892; prvom od kojih se je sasvim zabranio uvoz vina katramom bojadisanih; da se postigao sporazum sa njemačkom Vladom, da se dalmatinska vina, kao vina za rezanje, mogu uvažati uz carinu od 10 maraka. U svezi s ovim, da stoji ustanovljenje, još godine 1892, jedne enotehnične postaje u Spljetu, na obavljanje analizâ i izdavanje dotičnih svjedočaba ovlastene;

da je c. k. Ministarstvo financija izdalo potrebite odredbe, da se preprieče kriomčarenja u uvozu inozemskih, pod oznakom dalmatinskih vina;

da što se tiče providjenja na poboljišanje vrsti dalmatinskog vina, bi na temelju vrhovnog riešenja 9 novembra 1893, ustrojena, o državnom trošku, gospodarstvenâ kemična pokušajna postaja u Spljetu;

da je c. k. Ministarstvo poljodjelstva spravno, da prama razpoloživim sredstvim podupre poduzeća za poboljšanje i izvoz dalmatinskih vina, te da očekiva dotične konkretne predloge;

da, što se tiče spojenja dalmatinske željeznice s austro-ugarskim i bosanskom mrežom, vode se dogovori sa zajedničkim Ministarstvom financija, i da će, netom se postigne potrebiti sporazumak, biti odmah naredjeno pregledanje trase Spljet-Aržano;

da odredbe sadržane u §§ 34 i 40 zakona 20 junija 1888 (D. Z. L. Br. 95), kao i §§ 8 i 10 ovršbenog propisa k tomu zakonu, pružahu već znatnih polakšica za pravljenje rakije iz vina i dropa;

da su, za proširenje gojitbe duhana, dokazom nastojanja monopolske uprave i doznake učinjene za godinu 1895;

b) O ribarstvu.

da se propisi odnoseći se na morsko ribanje, bilo sa strane pomorskih, bilo političkih i financijalnih organa, najstrožije vrše;

da je snižena ciena biele soli odpisom Ministarstva financija 24 septembra 1893, i tim udovoljeno izraženoj želji;

da se oprost obrtarine na ribarstvo, prema poreznoj obvezanosti svih ostalih obrta, pripustiti nesmie; a da je u osnovi zakona o izravnim osobnim porezima predloženo ukinuće sada obstojećeg poreznog oprosta morskog ribarstva ribarim Primorja i Istrije, uoblaštenjem financijalnim vlastim da udiele podpuni oprost poreza onim, koji se ribarstvom samo nuzgredno bave;

c) O mornarici:

da pogledom na želje izražene, da se pomogne pretvorenju malog brodarstva na jedro u parno brodarstvo, da se povise poslovni doplatci te da budu oprošteni od poreza trabakuli dalmatinski, upućivalo je Odbor na odredbe zakona 27 decembra 1093 (D. Z. L. Br. 189), po kojima, i brodovim male obalne plovitbe, pristoji oprost od poreza za pet godina.

Što se pak tiče želje od Visokog Sabora godine 1894 izražene, da naime iz državnih sredstava bude udieljena paušalna svota za ekonomske svrke u Dalmaciji, Njegova je Preuzvišenost gosp. Ministar unutarnjih posala izjavio, da ob ovom pitanju, koje nadmašuje djelokrug njegove nadležnosti, niesu još dovršeni dogovori izmedju zanimanih faktora. A napokon, da što se tiče daljih saborskih želja, izraženih u zasjedanju godine 1894, pod Br. I—XIV, samo ona pod Br. I spada u upravni djelokrug Ministarstva unutarnjih posala, te da je priznao njezinu važnost, uvrstivši u državni proračun godine 1895 iznos za 73.000 fior. više, prema onom lanjskom, za vanredno gradjenje cestâ u Dalmaciji.

Nadati se je, da će sve dobre naklonosti središnje Vlade usvojene biti i od današnjeg Ministarstva, koje je već, u svom programu, iztaklo nuždu du se materijalnim potrebam dosle zanemarenih južnih pokrajina u susret dodje.

Filoksera, čiji pojav bi javljen u izvješću o radu lanjske godine, svojim se širenjem zaustavila nije, jer osim što na Ugljanu, otoku Pagu, Silbi i Olibu, bi tekom ove godine konstatovana i na nekim drugim mjestim u Novalji, na otoku Skardi, te na jednom novom mjestu na Ugljanu, u donjim Biljanim, a tu skoro i na jednom vinogradu u Lukoranu.

Visoko c. k. Ministarstvo poljodjelstva, obzirom na opasnost, koju je predstavljalo, sa svojeg položaja, ognjište Ugljana za sve okolostojeće predjele na kopnu, odlučilo je da se glede zaraženih vinograda uporavi ekstintivni sustav suporničnim ugljikom, primivši na se cio trošak, koji je premašio iznos fior. 15.000.

Uništavanje na zaraženim vinogradim bilo je izvedeno podpunim uspjehom, ali za to nije ipak zapriečiti moglo da se opustošiteljna uš kašnje pojavi, istina je, na malo panjâ jednog vinograda malo dalje ležećeg, za koje se je, vlastnikovom privolom, uporavio sumpornični ugljik. Ali kroz minulo ljeto opazila se takodjer, i ako ne mnogo razprostranjena, u donjim Biljanim, te je i tu uporavljen bio ekstintivni sustav, drugim troškom fior. 4000, takodjer državnim sredstvim izdržanim. Sada se pak radi, da se po zaključku povjerenstva, isti sustav uporavi na zaraženi vinograd u Lukoranu, za koji bi trošak iznio malo više od fior. 1000. Uhvati se je, da će i ovaj, od Ministarstva izdržan biti, kao što mu bi i predloženo.

Iz objelodanjenih zapisnika sjednica filokseričnog povjerenstva, gospoda zastupnici mogoše se uvjeriti, kakvim radom i energičnošću ono nastoji da se bori proti tomu biču, u svrhu da se njegovo širenje preprieči i da se po zaraženim krajevim sadašnji panji amerikanskom lozom zamiene.

Čestim obilaženjem predjela, koja su kao sumnjiva označena, podučavanjem u

navrćanju, uspješnim nadzorom da se sumnjive loze nigdje neiznose, filokserično povjerenstvo ne propušta nikakve prigode da usvoji sva ona providjenja na koja ga znanost i izkustva drugih pokrajina upućuju. Za uvjeriti se o važnosti postupka poprimljenog proti filokseri, dosta je reći, da je predračun godine 1895 sadržavao iznos fior. 43.740, a onaj godine 1896 sadrži fior. 25.170.

Kao za prošastih, tako se je i tekom ove godine pojavila peronospora, ali s neobične vlage na početku ljeta, pod težim oblikom. Naročitom se je okružnicom obratio Zemaljski Odbor na sve obćine (Br. 3232), potaknuvši ih da u svakom pojedinom odlomku ustanove posebni odbor, koji bi se predmetom bavio, i da proti onim, koji bi se protivili škropljenju modrom galicom, uporavi odredbe sadržane u zakonu 7 junija 1891 (P. Z, L. Br. 20). Viši ih je dio Odborove naputke primilo, pak su sredstvom ustanovljenih odbora uplivisale, da sustav škropljenja u obće usvojen bude. I zaista, i u nižim je slojevim sada prodrlo osvjedočenje o koristi ovog lieka, a bez kojega, naše je proizvadjanje vina težko ugroženo.

Visoko je c. k. Ministarstvo uspješnih odredaba izdalo, u svrhu da podučavanja u poljodjelstvu, pri sjemeništim katoličkom i pravoslavnom, (Br. 177) u obširnijoj mjeri sliedila budu i da se predavanja jednom od putujućih učitelja povjere. U godini je 1895 dozvoljena bila gojitba duhana obćinam: Drniša i Šibenika za miljun strukova. Proširena bi takodjer i na Pelješkom poluostrvu, u obćinam: Trpnja, Kune i Janjine (Br. 392).

Vrhovnom odlukom 23 Novembra 1894 bi preinačena organizacija dalmatinskih ureda za primanje duhana; tako da je odredjen ured za primanje duhana u Gružu; ured za primanje duhana u Kotoru promjenjen u izloženstvo podčinjeno Uredu u Gružu; i napokon ukinuto Izloženstvo za primanje duhana u Budvi (Br. 579).

S razloga sa tehničkim poteškoćam skopčanih, a od duhanske Samouprave iztaknutih, nije mogla prihvaćena biti od Visokoga Sabora izražena želja ona naime o ustanovljenju posebnog tečaja za praktično i teoretično podučavanje gojitbe duhana pri učiteljištu u Arbanasim. Mješte ove, bi primljen predlog spomenute Samouprave, poduprt i od Zemaljskog Odbora, da se ne samo učitelji nego i pitomci podučavali budu, a to sa strane njezinih činovnika, pri njihovim postajam, ili prigodom njihovih putovanja. Da se ova osnova oživotvori, koja u ostalom treba još da podpunjena bude, bili su od pokrajinskog školskog vieća izdani potrebiti naputci na kotarska školska vieća: Sinja, Makarske, Imotske i Kotora. No, uspjeh nije odgovorio nadam. Izuzamši učitelje: Proložča, Postranja, Župe, Trogira, Novog i Zatona, pohadjanja su, sa strane učiteljâ ostalih kotara, ograničena bila, s razloga što se učiteljim, u ovu svrhu, nikakva nagrada nedoznačiva; pak i s toga, što su neki školski vrtli malo prikladni za gojitbu duhana.

Samouprava se bo pridržava, da obukovnoj osnovi neke bitne preinake predloži (Br. 184, 933, 5059). Što se pak tiče proširenja gojitbe duhana, Visoko je c. k. Ministarstvo financija, svojim odpisom 24 novembra 1894 Br. 51788, izjavilo, dâ počamši od godine 1890 do 1894, broj predjela, u kojim je gojitba dozvoljena bila, od 47 pevisio se je na 332; a da se je u istoj zamjeri povećao takodjer i broj strukovâ, koji je, u godini 1894, dopro do 44 miljuna; da je ovo izvanredno umnožavanje gojitbe duhana prouzrokovalo povećanje broja činovnika,

i velike investicije u skladišta, čiji da je dohodak i dan danas problematičan, jer da o intensivnijemu gojenju duhana i o poboljišanju njegove vrsti zavisi. Nadodalo je, da obzirom na fiskalne svrhe duhanske Samouprave, i obzirom na slabo uspjele pokušaje u nekim predjelim sjeverne Dalmacije, Samouprava mora da u širenju te gojitbe oprezno postupa, od koje da je, za sada, morala izključiti otoke, jer da bi po onim predjelim naišla na potežkoće mnogo veće, toli glede nadziranja, koli glede primanja duhana, nego li po onim na kopnu,

Nastojanje Zemaljskog Odbora, da bi se povećalo pohadjanje poljodjelskog zavoda u Gružu, uspjelo nije, s poglavitog uzroka što većina općina nije primljene obveze izpunila, izključivši iz proračuna podpore, jednoč obećane. S toga je broj pitomaca, od 11 spao na 8, premda su školski uspjesi dosta povoljni, o čemu je imao prigode da se uvjeri i gospodin Mach, ravnatelj poljodjelske škole S. Mihajla u Tirolskoj, kojemu je od Visokog Ministarstva naloženo bilo da školu pregleda. Pri istoj je i tekom godine 1895 obdržavan bio tečaj za uljarstvo, svotom fior. 600 sa strane Visokog Ministarstva doznačenom, a u podporam pitomcim porazdieljenom, u razmjeru dalečine njihove stojbine do školskog sjedišta. Pri udieljivanju takovih podpora sa strane c. k. Namjestništva, osobiti se obzir imao na pitomce kotara Makarske. I Odbor Zemaljski, uvjeren o ekonomičnoj važnosti koja bi iz poboljšanja vrsti ulja za cielu zemlju nastati mogla, pristao je da pitomci minulog proljeća poduzmu poučno putovanje kroz Pulju, putovanje s njihove strane i obavljeno, a koje, uhvati je, neće bezuspješno biti. Bi razpolozeno takodjer, da jedam pitomac obrtničke škole u Beču, S. Zelembaba iz Knina, podučava pitomce u pletenju košarica (Br. 366, 804, 1639, 1876, 2073, 2249) Ministarstvo poljodjelstva, izim izdašnog doprineska za uzdržavanje škole, udielilo je dvie podpore od fior. 180 svaku pitomcima Ratkoviću, Ivaniševiću (Br. 839, 1640).

Njegovo se je Veličanstvo, previšnjom odlukom 1 aprila pr., premilostivo udostojilo imenovati, usljed odreke gosp. Manfreda Conte Borelli-a, predsjednikom poljodjelskog pokrajinskog vieća gosp. Ivana vit. Vrankovića, prisjednika dalmatinskog zemaljskog Odbora. Mjesto njega, bi imenovan u spomenutom Vieću gosp. Vicko D.r Ivčević, koji u smislu zakonskih odredaba, obavlja *de jure* zvanje podpredsjednika.

Šumarstvo.

Svjestnim i marljivim nastojanjem namjestništvenog šumarskog osoblja, podpomožena od Odbora Zemaljskog i zanimanih obćina, opaža se u ovoj važnoj grani javnog gospodarstva baš znatni napredak; potankosti kojega proiztiču iz ovom izvješću dodanih preglednica. Ne samo što se svake godine šumske prostorije povećavaju, nego su se već osjećati počele i koristi iz poprimljenih mjera proizhodeće; mjere, koje i ako su zemlju ne malih žrtava stajale, eto one jur i svoje plodove donose.

U Sinju, Imotskoj i Vrlici počeo se uvadjati uspješni sustav, ne samo za redovito ukorišćivanje šuma, neobhodno potrebit — ne žele li se izložiti postignuti uspjesi, — nego i za racionalnu njihovu gojitbu.

Na dotično pitanje Odbora Zemaljskog (Br. 5738 god. 1894), c. je k. Namjestništvo, odlukom 9 junija pr. Br. 14448, ponovilo cc. kk. Kotarskim poglavarstvim preporuku, da ne utjeravaju globe za šumske prekršaje odmjerene, prije nego li dotična osuda ne zalegne; eda se tako uklone eventualne štete po stranke, i suvišna dopisivanja za povratak istih.

Okružnicom 8 avgusta pr. Br. 3998, Odbor se je Zemaljski obratio svim obćinam u pokrajini, u svrhu da ih potakne, da se energično opru zloporabi, pri jednom slučaju opaženoj, gdje je jedna stranka izbjegla svim posljedicam jednog šumskog prekršaja, pogodivši se sa seoskom rondom novčanim jednim iznosom.

Na pitanje c. k. Namjestništva, da bi se odsle, u svrhu da se suvišna dopisivanja prištede a i bolje očevidnosti radi, njemu ravno doznačivala ukupna svota, koja se u šumarstvene svrhe pojedinim obćinam doznačuje; Odbor je Zemaljski pristao, podredivši ovu privolu uvjetu opoziva, u svakom onom času, te bi se opazilo da ovakovo postupanje redovito ne djeluje. Odbor je Zemaljski sve obćine o ovom postupku obaviestio naročitom okružnicom.

Tekom je godine bilo ovlašteno izbrisanje znatnih neutjeranih šumskih iznosa naknada, koji su se pri nekim obćinam nagomilali bili, te priličnu svotu predstavljali; a izplata kojih obteretila bi bila siromašnije slojeve zagorja. Izim periodičnih izbrisanja, s dokazane neplatomožnosti, bijahu odobreni zaključci obćinskih vieća, s kojimi su odlučili izbrisanje zaostalih dugova, i baš: Vrlike za fior. 869.60 (Br. 1194); Drniša za fior. 432.14 (Br. 1260); Muća fior. 305.95 (Br. 927) i još drugih, za iznose takodjer znatne. Usljed Odborove preporuke, bi putem milosti razpoloženo izbrisanje šumskih zaostalih globa i naknada u obćini Vrličkoj, u iznosu fior. 1954.60, Biogradskoj, Zadarskoj i Rabskoj, u iznosu fior. 1319.67 (Br. 702, 1265). Usvojeno pak bi načelo da ondje, gdjeno su ekonomične okolnosti prekršitelja nevoljne, i gdje no bi ih utjerivanje šumskih naknada i globa težko obteretiti moglo, sve globe kao i naknade, izmjenjene budu radnjama u šumogojstvene svrhe.

Odbor Zemaljski, po svojoj dužnosti, navesti će ovdje samo one važnije šumske predmete, tekom godine 1895 razpravljene.

Odlukom Br. 262 bi odbacen utok nekog Stokića iz Raba, glede sječbe drva u Kalifrontu.

Usljed pitanja c. k. Namjestništva (Br. 281) bi pozvana obćina Mljetska, da imenuje nadlugara za njeno i obćine Stonske područje. Naimenovanje je nadlugara, pored protivštine obćine Mljetske, uzsliedilo, jer je njegova potreba, u interesu šumogojstva, od političke Vlasti priznata bila.

Zametnuti su bili dogovori za ustanovljenje lugarâ u Cavtatskoj okolici, te je već i doprinosak k troškovom osjeguran. Odbacen je bio utok, u ovom predmetu podnesen, preporukom obćinskom Upraviteljstvu, da svoju osobitu pažnju posveti šumam okolostojećih brda, da tim suzbije česte poplave po konavoskom polju (Br. 317).

Imenovan je jedan lugar u obćini Rieke dubrovačke; i doznačena pripomoć obćini Dobrotskoj u svrhe umjetnog pošumljivanja, obzirom na štete. koje joj poplave nanose (Br. 1020, 1068, 1628, 4605). Dovršena je razprava sa Prominskom obćinom, o nadziranju njezinih šuma sa strane drniškog obćinskog šumara (Br. 1185, 3562, 5204).

Poduprte su bile molbe seljana Sukošana i Blata kod Omiša, za postignuće nekojih polakšica u predmetu paše kozâ (Br. 1416, 1526).

Traje razprava o imenovanju naročitog šumara na otoku Pagu (Br. 1612, 2817, 3378, 3513).

Obvezao se je Odbor na doprinesak fior. 500, u pet godišta izplativ, za umjetno pošumljivanje uzduž ceste Babindub Zemunik, za koje je i obćina Zadarska dopriniela fior. 100. (Br. 1620, 1913, 2793).

Pristao je na utok glavara Slivna, da bi se digla ograničenja u predmetu paše kozâ za odlomke Misline i Vidonju izdana (Br. 2455).

Razjašnjena su bila pitanja potaknuta od seljana Banjevaca i Radošinovaca, koji su se tužili, da je šumarski činovnika jednu prostoriju, koja je bila vlastništvo jednog sela, zahtjevao da spada drugomu (Br. 2108).

Priobćen je bio od c. k. Namjestništva službovni naputak za šumskotehničko osoblje.

Obavljenim se izvidim uzpostavilo da su neosnovane stigavše tužbe u pogledu haranja šuma u obćini Skradinskoj (Br. 5676).

Sliedi još razpravljanje vrhu običaja u obćini Vrličkoj obstojećeg, da naime seljani jednog odlomka primaju na pašu koze pripadajuće osobam drugih odlomaka ili političkih obćina; pak je obćina ista već upozorena bila, kako se taj običaj protivi odredbam sadržanim u § 72 obć. prav. (Br. 2449, 3514, 4956).

Odbacen je bio utok seljana Tučepa i Kotišine proti odredbam nekojih pošumljivanja na Biokovu (Br. 3118).

Nastavljeni su bili izvidi, koji niesu još dovršeni, usljed tužbe od obćine Kistanjske podignute, u svrhu da se pri imenovanju lugarâ štovala bude obćinska autonomija (Br. 3661).

Bi poduprta molba seljana Rave, obćine Salske, da bi im se dozvolilo držanje kozâ u onom selu (Br. 4021).

Doznačeno je fior, 34, za umjetno pošumljivanje brda „Srgja“ kod Dubrovnika (Br. 5293); a fior. 100 za pošumljivanje onog takozvanog „Glavica“ u Sinju (Br. 5499).

Naloženo je obćini Benkovačkoj da iznese na razpravljanje i odluku obćinskoga vieća pitanje o diobi pašnjaka „Vlaka“ od seljana Stankovaca zaiskanoj (Br. 5121).

Prosljedjena je bila c. k. Namjestništva molba obćine Benkovačke za doznaku državnog doprineska k lugarskoj službi, preporukom da uznastoji da se lugarska služba uredi; uredjenje koje je, pokle su se neke sa obćinom nastavše razmirice izravnale, kasnje pak i uzsliedilo, prama naredbi šumske vlasti.

Tekom godine 1895, riešeno je bilo više pritužaba sa strane obćine Obrovačke, proti šumskim organim podignutih (Br. 4711, 4722). Usljed tih, c. je k, Namje-

stništvo uspješnih odredaba izdalo, a koje su odredbe i obćini istoj priobćene bile; preporukom da uznastoji dobre odnošaje sa šumskim organim podržavati, pošto da od ovog dobrog sporazuma šumogojstveni napredak poglavito zavisi. Ukinuti državni doprinesak bio joj je opet povraćen.

Još je Odbor Zemaljski, izim gore spomenutih, i druge predmete, manje važnosti, razpravio, a odnoseće se na uredjenje lugarske službe, na dišiplinarne iztrage zametnute usljed tužaba proti pojedinim lugarim podnesenih, te na izbrisanje šumskih globa i naknada. Pri razpravljanju ovakovih predmeta, ne zaboravivši na ekonomičnu važnost šumogojstva, nastoji uviek da se ova obća korist svede u sklad sa što manjim žrtvam sa strane zanimanika; a milo mu je što konstatovati može, da u ovomu svomu nastojanju nalazi podpore i kod c. k. Namjestništva i kod pokrajinskog šumskog nadzornika.

Doznačeno je bilo c. k. Namjestništvu, u ime doprineska k lugarskoj službi za razne obćine, i u druge šumarstvene svrhe fior. 5799.22; takodjer za isti naslov, doznačeno je bilo obćinam Drniša fior. 300, Knina fior. 350, Makarske fior. 150, Jelse fior. 100, Sućurja fior. 40.

Suviše fior. 200 za pošumljivanja okolo Čikole; fior 30 za ona u obćini Dobrotskoj; fior. 100 za ona u obćini Imotskoj; a fior. 100 za ona u obćini Vrličkoj.

Potrošeno je fior. 70 za razsadnik na Bosanci; i fior. 140 u nabavu borićâ.

Napokon, u ime pripomoći Vinogradskom Družtvu u Beču fior. 40; učeniku Juri Magliću fior. 50; i učeniku Srećku Benconu fior. 100.

C. je K. Namjestništvo priobćilo Odboru Zemaljskom podatke o radu političke uprave na poboljišanje šumarstva, kroz godinu 1894, a u ovdje dodanim preglednicam A. B. C. i D. dostavljenim sa sliedećim:

Br. 32745-I.

DOPIS.

U prigibu časti se Namjestništvo priopćiti slavnom Zemaljskom Odboru sliedeće podatke o radnji c. kr. šumskih organa glede napredka šumarstva u ovoj pokrajini u godini 1894.

I.

Obćinsko šumarsko osoblje

Po pregledu A. službovalo je Dalmaciji: 4 šumara, 6 nadlugara i 564 lugara, od kojih bijaše podupirano 4 šumara, 4 nadlugara i 440 lugara.

Ovo šumsko osoblje bilo je plaćeno od općinâ su 36.382 fior. 21 novč., a vrh toga bile su udjeljene u tu svrhu podpore i to:

1) iz državnih	sredstava	fior.	16332.65
2) „ pokrajinskih	„	„	6078.50
	Ukupno	fior.	22411.15

Može se reći da je lugarska služba u većini općinâ uredjena i da je dosta povoljno vršena bila.

Ako se gdjegod opazilo zanemarenja u službi ili drugih nekrilikâ sa strane lugarâ, bi njimá u razmjerju sa štetam dogodjenim usljed toga zanemarenja, — kako je bilo sa Slavnim Zemaljskim Odborom ugovoreno, — uztegnuta podpora za jedan ili za više mjeseci, a u slučaju opetovanja nastojalo se je, da dotični lugar bude odpušten iz službe.

II.

Šumski prekršaji

U priležećem izkazu B. navedena je djelatnost političkih vlasti glede šumskih prekršaja u opće u prošastoj godini.

Po tomu bilo je tuženo 31.798 osoba; ustupljeno c. kr. sudu 1212, a od političkih vlasti konačno riješeno 22.727 tužaba, te ih je preostalo 7859 za razpravu u godini 1895.

Na temelju tih tužaba, bilo je udareno fior. 17429.29 novčanih globa, 1876 ½ dana zatvora, kao i dosudjeno f. 16.020.87 šumskih odšteta.

Pri tome je nadodati da prekršitelji prvi put obtuženi i ako se je radilo o malom kvaru, bili su osudjeni ponajviše na ukor (8867 slučajeva), a samo proti onim koji su opetovano dojavljeni bili ili u slučaju velike štete postupalo se je strože.

Nadalje je opaziti, glede globâ i šumskih naknadâ dosudjenih prije godine 1890, da u nekim siromašnijim općinam, dogovorno sa Slavnim Zemaljskim Odborom, ili se je odustalo od utjeranja istih, ili gdje je bilo radnja u javnom interesu, bile su iste pretvorene u rabotne nadnice.

Iz priloga C razabrati će Slavni Zemaljski Odbor poslovanje sa šumskim globam na korist pokrajinske poljodjelske zaklade u godini 1894.

III.

Umjetno pošumljenje.

Dotične radnje bile su nastavljene i godine 1894 po načelim istaknutim već prigodom priobćenja podataka za godinu 1893, te su se izvela pošumljenja na ukupnoj prostoriji od 589 hek. sa troškom od fior. 9189.25 a upotrebilo se u tu svrhu 2086 kg. 89 dg sjemenja i 995.735 komada biljka i to od vrsti:

	klg. sjemenja	komada biljka
Pinus austriaca . .	161.55	686.830
„ halepensis . .	162.20	119.620
„ Pinasta . . .	369.15	47.200
„ leucodermis . .	7.50	—
„ Caroliniana . .	4.25	—
„ Pinea . . .	516.95	1.800
Cupressus horizont. .	29.50	3.300
Juniperus virgin. . .	3.25	—
Platanus occident. .	4.50	—
Eucalyptus globul. .	0.04	—
Quercus pubesc. . .	462.00	—
„ rubra . .	—	400
„ ilex . . .	275.00	3000
Fraxinus ornus . .	—	3.100
Ulmus campest. . .	—	3.500
Robinia pseudoac. .	9.50	2.600
Gleditschia triac. . .	14.00	5.500
Salix	—	49.750
Populus nigra . . .	—	18.620
Ailantus gland . .	41.50	300.80
Aesculus hypoc. . .	5.00	20
Alnus incana . . .	—	20.000
Drugih različitih vrsti	21.00	415

Ako se do sada nije moglo svuda, kako se je želilo, odmah izvesti pošumljenje u širokoj mjeri i to zbog nestašice strukovnjački izobraženog osoblja i prikladnih mjesta za razsadnike na uzgoj dotičnog broja potrebitih biljka, tomu će se po svoj mogućnosti svakako doskočiti, i nadati se je, da će se unaprijed svake godine veće prostorije pošumiti moći.

Nadodati je, da kako je Slavnom Zemaljskom odboru poznato, počelo se je sa umjetnim pošumljenjem i uzduž javnih cestá za obranu istih od udaraca bure.

Gorinaznačeni trošak bi pokriven doprinosima od države sa fior. 6008.31.5
pokrajine sa . . . . „ 235.92
obćiná sa . . . . . „ 2945.01.5
Ukupno fior. 9189.25

Dielom poradi sušâ, koje se svake godine, ako i ne po cieloj pokrajini, ipak po nekim mjestima iste pojavljaju, a dielom poradi plitkog kamenitog tla, gdje se obično umjetno pošumljiva, ne može se postići onakav uspjeh kako je željeti.

Tom sporadičnom neuspjevanju nemože se ipak usprkos neumornom nastojanju šumskih organa, kao i najpomnjivijom izvedenju nasada, ibjeći, niti se je tome čuditi, ako se uzme u obzir, da i na debeloj oranici dogadjaju se često nerodice.

Ovom prigodom mora se još spomenuti, da za razvitak pletarstva toliko za gospodarstvene svrhe, koliko za trgovinu, obratilo se je Namjestništvo tekom godine 1894 na visoko c. kr. Ministarstvo poljodjelstva, da bi za sada udijelilo 120.000 vrbovih prutova iz državnog razsadnika u Ljubljani, za umnoživanje, u svrhu da se dielom u novo ustanovljenom razsadniku kod Raba, a dielom u onom kod Knina, presade, od kuda će slijediti širenje ove vrsti vrba po pokrajini.

IV.

Uredjenje bujica.

Godine 1894 bile su nastavljene dotično svršene radnje oko slijedećih bujicâ:

Skurda u kotaru kotorskom troškom od . . .	f.	1.586:15
Krimalj u kotaru kotorskom troškom od . . .	„	9.393:17 1/2
Makoše u kotaru Dubrovačkom troškovu od	„	8.733;81 1/2
Potočina na Braču kod Bola troškom od .	„	521:70 1/2
Staza stara na Braču kod Bola troškom od .	„	15.643:82
Jaruga Draga kod Novigrada troškom od .	„	9.285:62
Bristova Draga kod Novigrada troškovn od	„	3.473:61
Ukupnim troškom od	f.	48.637:89

Osim toga, bile su od mjestnog c. kr. odsjeka za uredjenje bujicâ izvedene predhodne tehničke radnje dotično sastavljene osnove sa trebovnicim za bujice: Suaja kod Imotskoga, Zvironjak kod Kotora, Grdjevica kod Budve, Mračaj kod Knina i Manitaš kod Drniša.

V.

Način doprinašanja države, pokrajine i općinâ za svrhe navedene pod I do IV.

Po prilogu E bi za svrhe navedene pod I-IV doznačeno godine 1894:

A. od Namjestništva iz državnih pokrajinskih i općinskih doprinosa fior. 92.979:03.

Od toga se je potrošilo:

za općinsko šumarsko osoblje	f.	21.256:15
„ pošumljenje . ,	„	9.741:67
„ razsadnike	„	4.148:05
„ razne svrhe . .	„	294:90
„ uredjenje bujicâ .	„	48.637:89
Ukupno	f.	84.078:66

B. Osim toga, doznačio je Slavni Zemaljski Odbor neposredno za

općinske lugare .	f.	1.155:—
za pošumljenje . .	„	125:92
C. a općine su izplatile šumarskom osoblju .	„	36.382:21
za pošumljenje . .	„	1.430:78
dakle se je u sve potrošilo	f.	123.172:57

VI.

Djelatnost c. kr. šumskih organa za razvitak voćarstva.

Kako prijašnjih godina, tako i godine 1894 bavili su se državni šumski organi uzgojenjem voćaka u dotičnim razsadnicima i širenjem istih u Pokrajini.

Da se to u čim većoj mjeri postigne, bio je voćnjak u Benkovcu, koji je obimao 0·5 hek, preustrojen na prostoriji od 1·5 hek., a isto tako i oni u Kninu rasprostranjèn.

Nadalje, bile su svršene rasprave i priredjeno zemljište za nove voćnjake u Biogradu, Drnišu i Staromgradu, u kojem zadnjem mjestu nije se moglo sa priredjenjem odmah započeti, jer se je tu radilo o vinogradu onamošnjeg manastira O. O. Dominikanaca, koji su si pridržali uživanje dotičnog zemljišta do jeseni 1895.

Uzgojeno je bilo 165.241 voćnih stabala, od kojih bi razdijeljeno 20.730 komada.

Ukupni trošak iznašao je f. 3002:23, kojemu je dopriniela:

država	f. 2574:23
općine	„ 428:00

VII.

Konačna razmatranja o šumarstvu u opće.

Kako je već bilo istaknuto prošle godine sličnom prigodom, nastojalo se je u godini 1894 urediti sječu u općinskim šumam.

Da je ovo pitanjè vrlo važno za Dalmatinske šume, razabrati će Slavni Zemaljski Odbor iz slijedećega:

Obzirom na propise zakona s jedne, a s druge strane, da se ne ograniči paša blaga u prevelikoj i za stočarstvo štetnoj mjeri, ne stavlja se odjednom pod zabranu više od petog diela svih općinskih šuma.

Do zadnjih godina sjeklo se je izvan branjevina, bez ikakve stege i reda; mladike niknute na posječenim panjima bile su pogrižavane po pasućem blagu, a time ne samo da se je uništavao mladi naraštaj, nego se i snaga panjeva malo po malo gubila, dok su se ovi konačno sasvim posušavali; žalibože, to se i dan danas gdje te gdje u pokrajini jošter zgadja, ali je nada, da složnim uvidjavnim nastojanjem državnih i autonomnih vlasti uspije se u kratko doba odstraniti i tu nepodobštinu.

Pri uredjenju sječe ima šumska vlast vazda obzira na potrebe pučanstva u koliko je to moguće pogledom na raspoložive šume, te se sječba obkodnja (turnus) utanačuje najviše na 8—10 godina.

Ciele se šumske prostorijè jednog odlomka razdijeljuju u 8 do 10 godišnjih sjekova, tako da, kad se najzadnji sjek dovrši, može se opet na prvoj prostoriji nanovo sjekom početi.

Da se pak pučanstvu ne daje prilike, na jedanput u većoj mjeri dobivena drva prodavati ili s njima nè štediti, siječe se polovica godišnjeg sjeka u jesen za zimsku potrebu, a druga polovica prije svršetka ožujka za ljetnu potrebu.

Na sveopće zadovoljstvo, bile su uredjene sječbe u općinam Kninskoj, Drniškoj, Zadarskoj, Biogradskoj, Novigradskoj, Rabskoj, Pažkoj, Benkovačkoj, Kistanjskoj, Sinjskoj, Vrličkoj, Imotskoj i Skradinskoj, te se je takovim uredjenjem počelo i u više odlomaka drugih obćina.

Već zadnjih godina bilo je opaženo žalostno stanje općinskih pašnjaka i usljed toga pomanjkanje hrane za blago kao i prekomjerno oštećenje nezabranjenih šuma, a to se zgadja s toga, što kad ljeti zavladaju suše, a zimi slaba vremena, sve blago trči u šumu.

Nadati se je da uporabom preinačenog zakona glede diobe obradjivih općinskih zemalja, doskočiti će se i toj neprilici, jer će sve to više općinskih pašnjaka preći u ruke pojedinih općinara, te time se ovi dovesti do one plodnosti, koja se može od njih faktično očekivati.

Prama toj nadi, nebi bilo suviše kad bi Slavni Zemaljski Odbor izvolio neprestano uplivisati na one općine, koje nisu

toliko sklone na diobu općinskih pašnjaka, da se više zauzmu u tom pogledu.

Da se pruži pučanstvu izgled o plodonosnosti tako uredjenih pašnjaka u opće, a napose o velikoj koristi livadâ, imale bi općine u svakom odlomku odrediti u tu svrhu prikladan dio obćinskog pašnjaka od kakovih 10 hek., očistivši ga naravno od kamenja i zatvorivši ga zidom ili na drugi kakav način.

Dohodak takovih uzor livada, postignut prodajom trave na javnoj dražbi, išao bi na korist obćinske blagajne.

Dočim se na svršetku ovog razmatranja mora pripoznati rastuće uvjerenje pučanstva, da šumsko-redarstvenim mjerami ne otima se uživanje općinskih šumâ na njegovu štetu, nego da se time nastoji ne samo iste potrajno uzdržati, da li i u koliko je moguće povisiti njihov dohodak, Namjestništvo nemože nego na novo zahvaliti Slavnom Zemaljskom Odboru za revno i krjepko podupiranje namjere, da se željeni cilj čim prije postignuti može.

U Zadru, dne 19 prosinca 1895.

Za c. kr. Namjestnika:

Pavich.

Slavnomu Zemaljskomu Odboru

u ZADRU.

Prilog A.

Pregled

šumarskog osoblja kod dalmatinskih Obćinâ u pogledu broja i podupiranja godine 1894.

Redni broj	POLITIČKI KOTAR	POLITIČKA OBĆINA	Šumarsko osoblje god. 1893 šumara	Šumarsko osoblje god. 1893 nadlugara	Šumarsko osoblje god. 1893 lugara	Šumarsko osoblje god. 1894 šumara	Šumarsko osoblje god. 1894 nadlugara	Šumarsko osoblje god. 1894 lugara	Dakle više šumara	Dakle više nadlugara	Dakle više lugara
1	Benkovac	Benkovac	—	—	7	—	—	7	—	—	—
2	„	Kistanje	—	—	11	—	—	7	—	—	—
3	„	Obrovac	—	1	18	—	1	17	—	—	—
4	Kotor	Budva	—	—	3	—	—	3	—	—	—
5	„	Dobrota	—	—	2	—	—	1	—	—	—
6	„	Ercegnovi	—	—	4	—	—	3	—	—	—
7	„	Grbalj	—	—	4	—	—	2	—	—	—
8	„	Kotor	—	—	2	—	—	2	—	—	—
9	„	Krtoli	—	—	1	—	—	1	—	—	—
10	„	Luštica	—	—	2	—	—	1	—	—	—
11	„	Muo	—	—	1	—		—	—	—	—
12	„	Prčanj { Stolivo i Lastva	—	—	1	—	—	1	—	—	—
13	„	Risan	—	—	4	—	—	4	—	—	—
14	„	Spič	—	—	1	—	—	1	—	—	—
15	„	Paštrović	—	—	—	—	—	2	—	—	2
16	Korčula	Blato	—	—	7	—	—	7	—	—	—
17	„	Janjina	—	—	4	—	—	4	—	—	—
18	„	Korčula	—	—	4	—	—	4	—	—	—
19	„	Kuna	—	—	6	—	—	6	—	—	—
20	„	Lastovo	—	—	1	—	—	1	—	—	—
21	„	Orebić	—	—	2	—	—	2	—	—	—
22	„	Trpanj	—	—	4	—	—	4	—	—	1
23	Imotski	Imoski	—	1	29	—	1	30	—	—	—
24	Knin	Drniš	1	—	36	1	—	33	—	—	—
25	„	Knin	1	—	22	1	—	22	—	—	—
26	„	Promina	—	—	4	—	—	4	—	—	—
27	Hvar	Bogomolje	—	—	2	—	—	2	—	—	—
28	„	Hvar	—	—	2	—		2	—	—	—
29	„	Jelša	—	—	8	—	—	8	—	—	—
30	„	Komiža	—	—	2	—	—	2	—	—	—
31	„	Starigrad	—	—	2	—	—	2	—	—	—
32	„	Sućurje	—	—	1	—	—	1	—	—	—
33	„	Vis	—	—	2	—	—	2	—	—	—
34	„	Vrboska	—	—	2	—	—	2	—	—	—
35	Makarska	Gornje Primorje	—	—	6	—	—	6	—	—	—
36	„	Makarska	—	—	9	—	—	9	—	—	—
37	„	Vrhgorac	—	—	13	—	—	13	—	—	—
38	Metković	Metković	—	—	4	—	—	5	—	—	1
39	„	Opuzen	—	—	6	—	—	6	—	—	—
40	Dubrovnik	Dubrovnik	—	—	—	—	—	1	—	—	1
41	„	Mljet	—	—	3	—	—	3	—	—	—
42	„	Slano	—	—	1	—	—	1	—	—	—

god. 1894 manje: šumara	nadlugara	lugara	Godine 1894 doznačene podpore: od namjestništva fior.	novč.	od zemaljskog odbora fior.	novč.	Ukupno fior.	novč	Trošak občina godine 1894 fior.	novč	OPAZKE
—	—	—	629	92	200	—	829	92	1253	—	
—	—	4	145	80	58	34	204	14	600	—	
—	—	1	653	02	379	94	1032	96	1160	—	2 privatna
—	—	—	102	—	150	—	252	--	180	—	
—	—	1	25	—	25	—	50	--	94	—	
—	—	1	120	—	120	—	240	--	240	—	
—	—	2	120	56	100	—	220	56	90	49	
—	—	—	144	—	—	—	144	--	110	—	
—	—	—	50	—	20	—	70	--	50	—	
—	—	1	66	68	26	64	93	32	86	64	
—	—	1	—	—	—	—	--	--	10	—	zajedno sa Kotorom
—	—	—	55	—	—	—	55	--	90	—	(Prčanj, Stolivo i Lastva zajedno)
—	—	—	114	92	115	—	229	92	230	—	
—	—	—	60	—	—	—	60	--	60	—	
—	—	—	30	--	30	—	60	--	60	—	
—	—	—	—	—	—	—	--	--	1200	—	1 privatni ostali bez potpore
—	—	—	90	--	150	—	240	--	350	—	
—	—	—	209	19	102	86	312	05	200	—	
—	—	—	240	—	60	---	300	--	420	—	
—	—	—	60	—	—	---	60	--	60	—	
—	—	—	139	94	70	---	209	94	170	—	
—	—	--	164	93	40	---	204	93	220	—	1 privatni
—	—	—	688	—	386	---	1074	--	2148	—	
—	—	3	857	12	300	--	1157	12	2115	08	3 bez podpore
—	—	—	816	38	350	--	1166	38	1514	—	
—	—	—	199	84	80	--	279	84	120	—	
—	—	—	49	96	50	--	99	96	90	—	
—	—	—	127	92	—	--	127	92	216	—	
—	—	—	199	96	100	--	299	96	202	—	1 bez podpore
—	—	—	—	—	—	--	--	--	360	—	bez podpore
—	—	—	150	—	150	--	300	--	300	—	
—	—	—	—	—	25	--	25	--	75	—	
—	—	—	—	—	—	--	--	--	590	—	bez podpore
—	—	—	—	--	—	--	--	--	160	—	„ „
—	—	—	299	96	100	--	399	96	210	—	
—	—	—	499	92	150	--	649	92	690	—	
—	—	—	649	74	—	--	649	74	780	—	
	—	—	142	50	—	--	142	50	200	—	
—	—	—	300	—	60	--	360	-	660	—	
—	—	—	—	—	—	--	--	--	--	—	državni
—	—	—	99	96	—	--	99	96	230	—	2 bez podpore
—	—	—	—	—	—	--	--	--	--	—	privatni

Redni broj	POLITIČKI KOTAR	POLITIČKA OBĆINA	Šumarsko osoblje god. 1893 šumara	nadlugara	lugara	god. 1894 šumara	nadlugara	lugara	Dakle više šumara	nadlugara	lugara
43	Dubrovnik	Ston	—	—	6	—	—	7			1
44	Šibenik	Skradin	—	—	14	—	—	12			—
45	„	Šibenik	1	—	11	1	—	11			—
46	„	Tiesno	—	—	6	—	—	4			—
47	„	Vodice	—	—	4	—	—	1			—
48	„	Zlarin	—	—	1	—	—	2			1
49	Sinj	Sinj	—	1	40	—	1	41			1
50	„	Vrlika	—	—	16	—	—	19			3
51	Spljet	Bol	—	—	1	—	—	1			—
52	„	Klis	—	—	6	—	—	7			1
53	„	Lećevica	—	1	13	—	1	13			—
54	„	Lukšić	—	—	3	—	—	3			—
55	„	Milna	—	—	2	—	—	3			1
56	„	Muć	—	—	26	—	—	30			4
57	„	Nerežišće	—	—	16	—	—	14			
58	„	Novi	—	—	2	—	—	3			1
59	„	Omiš	—	1	19	—	1	19			—
60	„	Postire	—	—	2	—	—	2			—
61	„	Pučišće	—	—	5	—	—	5			—
62	„	Selca	—	—	5	—	—	5			—
63	„	Šolta	—	—	4	—	—	4			—
64	„	Spljet	—	—	12	—	—	12			—
65	„	Sućurac	—	—	2	—	—	2			—
66	„	Supetar	—	—	4	—	—	4			—
67	„	Sutivan	—	—	2	—	—	2			—
68	„	Trogir	—	—	21	—	—	22			1
69	Zadar	Biograd	—	—	11	—	—	11			—
70	„	Nin	—	—	16	—	—	16			—
71	„	Novigrad	—	—	14	—	—	14			—
72	„	Pag	—	—	4	—	—	4			—
73	„	Rab	1	—	9	1	—	9			—
74	„	Sali	—	—	2	—	—	2			—
75	„	Silba	—	—	4	—	—	4			—
76	„	Zadar	—	1	22	—	1	22			—
		Godine 1894 ukupno	4	6	565	4	6	564			19
	a to za službu godine 1894 podupirano je bilo troškom		—	—	—	4	4	440			—
	„ „ „ „ „ 1895 „ „ „ „		—	—	—	4	5	456			—

god. 1894 manje šumara	nadlugara	lugara	Godine 1894 doznačene podpore od namjestništva fior.	novč	od zemaljskog odbora fior.	novč.	Ukupno fior.	novč.	Trošak općina godine 1894 fior.	novč	OPAZKE
—	—	–.	104	—	90	—	194	—	420	--	3 privatna
—	—	2	550	—	—	—	550	—	550	--	
—	—	—	409	19	175	—	584	19	1420	--	2 bez podpore
—	—	2	240	—	—	—	240	—	300	--	1 privatni
—	—	—	60	—	—	—	60	—	60	--	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	380	--	bez podpore
—	—	—	1008	—	672	—	1680	—	2160	--	1 privatni
—	—	—	425	28	342	72	768	—	960	--	3 „
—	—	—	48	—	—	—	48	—	50	--	
—	—	—	144	—	28	—	172	—	144	--	3 privatna
—	—	—	349	52	250	—	599	52	410	—	
—	—	—	40	—	—	—	40	—	180	—	1 bez podpore
—	—	—	—	—	—	—	—	—	620	--	bez podpore
—	—	—	600	—	100	—	700	—	864	--	5 privatna; 7 bez podpore
—	—	2	120	—	—	—	120	--	220	--	11 „ ; 1 „ „
—	—	—	—	—	—	—	—	--	420	--	bez podpore
—	—	—	495	96	200	—	695	96	1360	--	nadlugar i 1 lugar bez podpore
—	—	—	120	—	—	—	120	—	300	--	
—	—	—	120	—	60	—	180	—	620	--	1 privatni; 1 bez podpore
—	—	—	84	—	40	—	124	—	216	--	2 bez podpore
—	—	—	50	—	50	—	100	—	492	--	
—	—	—	337	50	—	—	337	50	762	--	1 privatni
—	—	—	—	—	—	—	—	—	120	--	bez podpore
—	—	—	—	—	—	—	—	—	344	--	„ „
—	—	—	—	—	40	—	40	—	160	--	1 privatni
—	—	—	600	—	312	—	912	—	912	--	4 „
—	—	—	329	84	60	—	389	84	360	—	
—	—	—	537	28	—	—	537	28	660	--	5 privatna
—	—	—	238	—	—	—	238	—	336	--	7 „
—	—	—	120	—	120	—	240	—	340	--	
—	—	—	539	86	140	—	679	86	1658	--	3 bez podpore
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	--	privatna
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	--	„
—	—	—	360	—	—	—	360	—	960	--	nadlug. bez pod. 1 drž.; 15 priv.
—	—	20	16332	65	6078	50	22411	15	36382	21	
—	—	—	16332	65	6078	50	22411	15	36382	21	
—	—	—	16509	02	6049	23	22558	25	36065	80	

Prilog B.

Izkaz

o šumskim prestupcim u obće razpravljanim godine 1894.

Redni broj	Politički Kotar	Broj razprava usljed osvada ili zvaničnog uredovanja: neriešenih godine 1893	godine 1894	ukupno	Od ovih bilo je: ustupljeno c. kr. kaznenom sudu	od političkih vlasti konačno riešeno	ostalo kod polit. vlasti na razpravu	Po razpravam riešenim: nepronadjeni krivci ili zagodjeni	nevini pronadjeni	Osu…: ukorom
1	Benkovac	70	1772	1842	82	1683	77	11	121	442
2	Kotor	26	224	250	—	157	93	—	40	62
3	Korčula	70	726	796	131	459	206	20	101	69
4	Imotski	147	3466	3613	141	3236	236	7	790	554
5	Knin	358	2080	2438	94	1756	588	26	256	561
6	Hvar	207*	335	542	16	259	267	15	48	36
7	Makarska	406	951	1357	169	872	316	—	327	253
8	Metković	70	491	561	151	243	167	4	86	85
9	Dubrovnik	36	305	341	38	272	31	32	59	96
10	Šibenik	596	974	1570	6	845	719	7	80	548
11	Sinj	101	6849	6950	112	6733	105	6	421	2911
12	Spljet	1907	6279	8186	263	4901	3022	70	835	3017
13	Zadar	1774	1578	3352	9	1311	2032	63	434	233
	Ukup. g. 1894	5768	26030	31798	1212	22727	7859	261	3593	8667
	„ „ 1893	——	——	25006	1124	18114	5768	172	3748	7834

Od polit. vlasti		Ukupno bilo je time sudjeno na					OPAZKE
d e		novčane globe		zatvor	naknade šteta		
novčanim globam	na zatvor	fior.	novč.	dana	fior.	novč.	
813	296	2974	—	329	3040	24 ½	
55	—	270	–	—	195	81	
269	—	1105	—	—	996	32 ½	
1748	137	3984	79	157 ½	1395	80	
461	452	887	—	571	744	80	
160	—	310	—	—	444	33	
292	—	1281	50	—	577	18	
61	7	210	—	2	148	30	
76	9	434	50	9	245	60	
160	50	752	75	57	1248	35	
2936	459	1854	25	559	4136	97	
813	166	1288	—	131	1460	25 ½	
345	236	2077	50	61	1386	90 ½	
8189	1812	17429	29	1876 ½	16020	87	
4548	1812	10054	60	2112 ½	12661	17	

Prilog C.

Izkaz

o poslovanju sa šumskim globama na korist poljodjelske zaklade godine 1894 kod c. kr. poreznih ureda u Dalmaciji.

Redni broj	POLITIČKI KOTAR	Porezni Ured	Ostanak koncem godine 1893		Nova pristojbina godine 1894		Ukupno		Zbrisano godine 1894	
			fior.	nč.	fior.	nč.	fior.	nč.	fior.	nč.
1	Benkovac	Benkovac	185	47·5	772	50	957	97·5	--	—
2		Kistanje	274	—	752	50	1026	50	--	—
3		Obrovac	190	33	1555	87	1746	20	--	—
4	Kotor	Budva	18	--	62	—	80	—	6	—
5		Ercegnovi	—	--	35	50	35	50	-	—
6		Kotor	58	--	16	50	74	50	--	—
7		Risan	24	--	203	75	227	75	--	—
8	Korčula	Korčula	184	--	789	—	973	—	261	—
9		Orebić	16	--	210	—	226	—	—	—
10	Imotski	Imotski	1001	02·5	2910	98	3912	01·5	330	19
11	Knin	Drniš	852	84	633	--	1485	84	351	99
12		Knin	782	75	898	50	1681	25	--	
13	Hvar	Hvar	379	--	276	—	655	—	—	—
14		Starigrad	11	--	66	--	77	—	—	—
15		Vis	41	--	42	--	83	—	1	—
16	Makarska	Makarska	362	50	453	--	815	50	217	—
17		Vrgorac	127	14	776	50	903	64	81	—
18	Metković	Metković	44	--	186	50	230	50	—	—
19	Dubrovnik	Cavtat	—	--	2	—	2	--	—	—
20		Dubrovnik	6	--	26	—	32	--	—	—
21		Ston	88	--	316	50	404	50	65	—
22	Šibenik	Skradin	250	50	410	50	661	—	5	—
23		Šibenik	137	23·5	310	50	447	73·5	16	50
24	Sinj	Sinj	227	06	762	70	989	76	24	—
25		Vrlika	3188	79	234	50	3423	29	2030	06
26	Spljet	Omiš	583	75	996	39	1580	14	405	—
27		Spljet	4444	25·5	2767	90	7212	15·5	1357	44
28		Supetar	1316	49	966	—	2282	49	19	—
29		Trogir	2217	38	1183	52	3400	90	15	—
30	Zadar	Biograd	528	75	255	--	783	75	100	—
31		Pag	107	—	260	--	367	—	45	—
32		Rab	54	50	—	--	54	50	—	—
33		Zadar	1096	46·5	844	71	1941	17·5	80	--
	1894 ukupno	brlo je	18797	24·5	19976	32	38773	56·5	5410	18
	1893 „		20295	67·5	13832	30·5	34127	98	4812	61

Čista ukupna pristojbina godine 1894		Utjerauo godine 1894		Ostanak koncem godine 1895		O P A Z K E
fior.	nč.	fior.	nč.	fior.	nč.	
957	97·5	418	49·5	539	48	
1026	50	411	—	615	50	
1746	20	840	43	905	77	
74	—	47	—	27	—	
35	50	27	50	8	—	
74	50	48	50	26	—	
227	75	134	87	92	88	
712	—	396	—	316	—	
226	—	195	—	31	—	
3581	82·5	2362	33	1219	49·5	
1133	85	267	89	865	96	
1681	25	379	38	1301	87	
655	—	91	—	564	—	
77	—	16	--	61	—	
82	—	16	—	66	—	
598	50	124	—	474	50	
822	64	217	—	605	64	
230	50	117	—	113	50	
2	—	2	—	—	—	
32	---	17	—	15	—	
339	50	277	50	62	—	
656	—	394	—	262	—	
431	23·5	315	72·5	115	51	
965	76	785	40	180	36	
1393	23	361	90	1031	33	
1175	14	569	64	605	50	
5854	71·5	1604	50 5	4250	21	
2263	49	756	15	1507	34	
3385	90	1068	71	2317	19	
683	75	101	—	582	75	
322	—	207	—	115	—	
54	50	2	50	52	—	
1861	17·5	660	—	1201	09·5	
33363	38·5	13232	50·5	20130	88	
29315	37	10518	12·5	18797	24·5	

Prilog D.

Izkaz uprave

sa zakladom za pošumljivanje i melioraciju godine 1894 kod c. kr. namjestništva.

GODINA	Doznačeno bilo je od					Od ovih trošilo se je za						
	Ministarstva	zemaljskog odbora	občina	drugih vlasti	ukupno	siemenje i biljke	umjetno pošumljenje	uredjenje bujica	razsadnike	občinsko šumarsko osoblje	razne stvari	ukupno
	u gotovom novcu forinta a. v.											
1894	61488.87	28759.93	2180.23	550	92979.03	2109.13	7632.54	48637.89	4148.05	21256.15	294.90	84078·66
1893	26120	26750	2710.38	3126.54	58706.92	2336.37	4064.42	33174.91	1956.97	16509.02 *	471.64	58513.33

* OPAZKE. U ovoj svoti nisu bili uvršteni doprinosi pokrajinske poljodjelske zaklade, doznačeni u korist občinskih lugara za godinu 1893.

OBĆINE.

Okružnicom, 13 Svibnja t. g. Br. 2469, Zemaljski je Odbor upozorio Obćinska Upraviteljstva na zakon 28 Travnja t. g. P Z L r 13, kojim bi preinačen § 44 Obćinskoga Pravilnika, i raztumačio im je sve uvjete, koji se obistiniti imadu, e da se sjednice Obćinskoga Vieća iznimno uzmogle budu pravovaljano obdržavati i uz prisutnost same trećine članova Obćinskoga Vieća, zakonom ustanovljenih

Ovom prigodom Zemaljski je Odbor osobito primjetio da, i ako preinačeni § 44 Obć Pr.a dopušta da Vieće stvara pravovaljanih zaključaka i uz prisutnost same trećine njegovih članova, kad Vieće po dva puta izasebice sazvano, da o istim predmetim razpravlja, nije bilo na broju, ipak ostaje uviek u krjeposti odredba § 44, po kojoj je Upraviteljstvo dužno udariti globu do 5 f. onim viećnicima, koji nepristupaju na sjednicu, a ne mogu da svoju odsutnost opravdaju.

U ovom pogledu, iztiče okružnica, da će Upraviteljstvo morat točno uporabljati tu zakonsku odredbu, jer preinaka §.a 44 smjera da obezbiedi držanje sjednica Obć. Vieća pored nehajstva ili zlovolje viećnika, koji, nedolazkom, čestokrat osujete rad Vieća, ali ne smjera da liši odgovornosti viećnike, koji svoje dužnosti neizpunjavaju; i jer kad bi Obćinska Upraviteljstva zanemarila ozgor spomenutu svoju dužnost, često bi se moglo doći do sjednicâ sa pomanjim brojem viećnika, a tomu treba stati na put.

Pošto bi uztoličeno novo Obćinsko Zastupstvo u Zlarinu, ono je Upraviteljstvo zamolilo Zemaljski Odbor, da bi mu poslao povjerenika, koji da bi ga uputio u sastavljenju zapisnika predaje ureda sa strane prestalog Upraviteljstva i u drugim raznim pitanjima uprave.

Pošto je molba bila oslonjena na propise §.a 2 slova *a, d*, zakona 24 Veljače 1884 Br. 8, Zemaljski je Odbor na istu pristao, i odlukom 8 Srpnja t. g. Br. 3554 odaslao u Zlarin, o trošku Obćine, svoga tajnika, koji je primljeni nalog obavio i izviestio podneskom 17 Srpnja t. g Br. 3784, na temelju kojega Zemaljski je Odbor izdao prama Obćinskomu Upraviteljstvu shodne odredbe.

Usljed tužaba, koje mu bijahu prikazane od jedne osobe proti upravi Obćine Imoske, Zemaljski je Odbor, odlukom 22 Travnja t. g Br 951, na temelju ozgor spomenutoga Zakona, poslao u Imotsku svoga tajnika da obavi neke izvide, a poglavito glede uprave travarine, očevidnosti odnosno na novce utjerane od kovojaških nadnica, itd. Tajnik je obavio primljeni nalog i prikazao izvješce 26 Svibnja t. g. Br. 2968, u kojemu je iztakao neke formalne mane pri rukovodjenju nekih posala, i takodjer da je Obćina godine 1894 potrošila 500 f. od prilike, za razna povjerenstva izaslana na lice mjesta, na obranu obćinske muše.

Na temelju primljenog izvješća, Zemaljski je Odbor izdao prama Obćinskomu Upraviteljstvu shodne odredbe, odlukom 29 Srpnja l. g. Br. 2898, kojom je, medju ostalim, pozvao Obćinsko Upraviteljstvo, da povjerenstva na lice mjesta na obranu obćinske muše neodašilje u buduće, a to radi njima skopčanih troškova, već u slučajevim prieke nužde, i kad se drugčije nebi nikako mogao osigurati obćinski posjed, opazivši istodobno da su seoske časti u stanju da, u obće, pružaju sve potrebite podatke glede prisvajanja obćinskoga.

Usljed nekih neredâ u upravi Obćine Makarske prijavljenih mu dopisom 11 Srpnja t. g. Br. 2420 C K. Namjestništva, kojemu je bila priložena tužba nekih vidjenih gradjanâ Makarske, Zemaljski je

Odbor odlukom Br 3698 dao nalog jednomu svomu članu da podje u Makarsku i da, pomoću računarskoga činovnika, obavi neke izvide, te da izviesti.

Povjerenik izvršio je nalog i podnio svoje izvješće nadnevka 24 Srpnja 1895 Br. 3893, na temelju kojega Zemaljski je Odbor, odlukom 25 Srpnja t. g. Br. 3893, poprimio nuždna providjenja prama Občinskomu Upraviteljstvu u Makarskoj, u svrhu da se opaženi neredi odstrane.

Medjutim C. K. Namjestništvo, kojemu Zemaljski je Odbor priobćio izpadke pregledbe obavljene od svoga povjerenika, našlo je da, odlukom 18 Kolovoza t. g. Br. 2778, razpusti Obćinsko Zastupstvo u Makarskoj. Uprava Obćine bi od Namjestništva, dogovorno sa Zemaljskim Odborom, povjerena C. K. Kotarskomu tajniku Poletti-u. Ostali spisi, koji se na ovaj posao odnose, nahode se pod Br. 5009, 5555, 5788, 5835, 5086, 5983 i 6031.

Odlukom, 2 Veljače t g. Br 654, Zemaljski je Odbor odobrio zaključak, kojim je Obćinsko Vieće Trogirsko odlučilo uzeti u zajam od Stedioniče u Ljubljani 40,000 f., izplativ h u 36 godina, dobitkom od 5, 58 ½ % u ime kamatâ i amortizacije, a to jer je Obćina sklapala zajam da izplati neke stare dugove i da ponapravi, a dotično poveća, obćinski dom, iz kojega je Obćina računala da će imati prilična prihoda

Odlukom 8 Ožujka t. g. Br 1251 Zemaljski je Odbor odobrio pak, zadužnicu izpuštenu od Obćine Trogirske za spomenuti zajam Ljubljanskoj Štedionici.

Obćina Dubrovačka sklopila je zajam od 180,000 f. kod onog Blagog Djela, uz kamatu od 4 ¼ %, povratljiv u godišnjim obrocim od f. 11,400, da sagradi kasarnu za domobranstvo

Pošto se radi o zajmu, koji ima biti upotrebljen za zgradu koja će Obćini liepa prihoda donositi, to je Zemaljski Odbor odobrio zajam, odlukom 9 Rujna t. g. Br. 4471.

Sada evo niz odlukâ glede obćinske uprave.

Zaključci dalmatinskog zemaljskog Odbora

dneva 30 decembra 1894

Br. 5025. Na utok Dujma Princivala i drugovâ, uništeni su svi zaključci 7 aprila 1894 Obćinskoga Vieća u Lukšiću, o uknjiženju u zemljištniku nekojih prava uživanja, te prava služnosti, na korist stanovitih obćinara, a na teret gaja „Vučevica; jer se gornja prava i služnosti, po njihovoj javno-pravnoj naravi, uknjižiti nemogu, pošto niesu tvarni, te nemogu da budu predmetom uknjiženja

Br 5024 Na utok Ante Mlikote p Ante, uništen je zaključak 7 aprila 1894 Obćinskoga Vieća u Lukšiću, odbacujući njegovu molbu da mu bude dozvoljeno na opredeljenom mjestu gaja „Vučevica" usjeći, za domaću porabu, nekoliko konja trkalja; naredbom Upraviteljstvu, da, pokle obavi nekoje izvide, na gornju molbu novu odluku izdade.

Br. 6477. Odbačen je utok Frane Grubića iz Solina proti zaključku 27 oktobra pr. Obćinskoga Vieća u Spljetu, uoblastujućem ono Upraviteljstvo da u svrhu pokrića svih potrebština za novo grobište u Vranjici, uvrsti u proračun 1896 potrebitu svotu; jer gornji zaključak nikakvom zakonu protivan nije.

Br. 6996, 6980. Odobreno je trinaest pogodaba, kojim Obćinsko Upraviteljstvo

na Selcim na Braču prodava nekojim privatnikom nekoliko komada občinskih zemalja; naredbom istomu, da pozove občinsko Vieće, da odluči. kako da se na po Občinu što koristniji način uloži glavnica for. 426:34, iz prodaje proizhodeća

Br. 6936 Na utok Kuzme Petkovića p. Kuzme uništena je odluka 21 julija pr. Br. 1527 Občinskoga Upraviteljstva u Blatu, u koliko se odnosi na naredjeno mu srušenje z da; naredbom Upraviteljstvu da povjerenstveno na licu mjesta, pozvavši utočnika, nove izvide obavi i na temelju ovih novu odluku izdade.

Br. 6979. Odobrena je pogodba 6 junija pr. uredjivajuća pravne odnošaje izmedju Občine Selačke na Braču i Vicka Nisitea p. Antuna, u pogledu zemljištne čestice Br 1005-40 i drugih, porezne občine Novoselo.

Br. 6964. Jer dokazano, da glavar Birbinja revno vrši svoje dužnosti, odbačena je prošnja Mate Perića, da bi ga se svrglo sa službe.

Br. 6981. Odobrena je pogodba, 20 oktobra 1894, kojom Občinsko Upraviteljstvo u Muo, Kotor, ustupa vojničkoj upravi za for. 185, česticu 516-1; nalogom da vieće odluči o načinu uloženja izvadjenog novca.

Br. 7021. Prosliedjena je, Občinskom Upraviteljstvu u Benkovcu, izvida i opravdanja radi, tužba Petra Daće, da mu seljani Vukšića nedopuštavaju uživanje občinskih pašnjaka.

Br. 7122. Odobren je zaključak o ustrojenju Zavoda javne dobrotvornosti u Vrisniku, i imenovana su, članovim iste gospoda: Marko Bojanić p. Stiepana, Mate Grgičević, Ivan Bojanić-Veli, Grgičević Jakov, Bojanović Ivan p. Jakova i Ivan Gurdulić Antin.

Br. 6559. Prosliedjena je Njegovoj Preuzvišenosti gospodinu Namjestniku, preporukom da ju uvaži, molba Občinskog Upraviteljstva dubrovacke Rieke za uredjenje bujice zvane „Veliki potok“; te zamoljen, da razpoloži potrebita, kako bi se radnjama započelo kroz ljeto nastajuće 1895.

Br 7162. Odbačen je, kao netemeljit, utok Tome Katića p Luke, proti zaključku Občinskoga Vieća Gornjeg Primorja prihvaćenom pri sjednici 4 decembra tek, o diobi obradjivih občinskih zemalja u selu Bačini.

Br. 7093. S istoga razloga, onaj Grge Bebana pok Marka iz Solina, proti odluci 28 novembra pr. Br. 6544 Občinkoga Upraviteljstva u Spljetu, u gradjevnog predmetu izdanoj.

dneva 7 januara 1894

Br. 60. Odobren je zaključak 25 decembra 1894 občinskoga vieća u Gradcu, da Pomorska Uprava izpravi i na svoje ime uknjižiti dade u zemljištniku Gradca katast. česticu Br. 2538, kao što i gat, te stari mandrać pod česticam B. 2681-1 i 2682-2.

Br. 7226. Naredjeno je Občinskom Upraviteljstvu Vrboške da kroz tri dana dostavi utok Andrije Vidoševića. upraljen Zem. Odb, te da opravda čemu ga odmah prosliedilo nije.

Br. 7013 Šalje se Občinskom Upraviteljstvu u Imotskoj na izvide i izvješće tužba Josa Puljiza pok. Jakova glede srušenog mu jednog zida i počinjenim grabežim občinskog zemljišta sa strane glavara i rondarskog arambaše.

Br. 6479. Takodjer, onom u Pagu, molba odlomaka Novalje, Luna, Barbata i Kolana, kojom traže ustanovljenje posebne političke občine u Novalji.

Br. 7132. Usljed tužbe Petra Čapina, pozvano je Obćinsko Upraviteljstvo u Imotskoj da javi koje je mjere preduzelo na obranu obavljenih grabeža obćinskoga, te istodobno izviesti o visećoj razpravi glede diobe obradjivih obćinskih dobara.

Br. 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307 i 308. Odbačeni su kao neosnovani utoci Roberta Raitera i druge deseterice obćinskih viećnika, proti osudami onog Obćinskog Upraviteljstva, kojim bijahu s neprisustvovanja k sjednicam obćinskoga vieća 29 novembra i 2 decembra, osudjeni na globu od for. 3, 4 i 5.

dneva 15 januara 1895.

Br. 7118. Ne nalazi Žem. Odb. da opozove svoju odluku 2 julija 1894 Br. 2845, kojom je Kuzmi Jokoviću udario globu for. 20, što se je bez zakonom ustanovljenih izuzetnih razloga odrekao obćinskog viećništva

Br. 7119. Pošto Frano Calogerà nije izplatio globu for. 30 udarenu mu odlukom 2 julija 1894 Br. 2845, što se je odrekao obćinskog viećništva, to se pozivlje Obćinsko Upraviteljstvo u Blatu da ju bez obzira na utok istoga Calogerà na Visoko c. k. Ministarstvo utjerati dade, jer proti gornjoj odluci nema mjesta daljem prizivu.

dneva 21 januara 1895.

Br. 383. Odobren je zaključak 17 decembra 1894 obćinskoga vieća u Lećevici, o izbrisu šumskih naknada u iznosu for. 38.94 s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika

Br. 384. Takodjer i s istoga uzroka onaj 30 novembra 1894 obćinskoga vieća na Korčuli u iznosu for 33:82 ½.

dneva 19 februara 1895.

Br 956. Razpoložen je povratak for. 10 u ime globe, a for 9 20 u ime šumarske odštete nedužno izplaćene od Jerka Puljića p. Nikole i drugovâ iz Drniša.

Br. 904. Odobren je zaključak 4 septembra 1894 obćinskoga vieća na Klisu o izbrisu jednom dužniku šumarske globe for. 45 s dokazane neplatomožnosti

Br. 808. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Opuzenu, na izvide i izvješće, jedna tužba glede grabeža obćinskih dobara u selu Vidu.

Br. 796. Usljed molbe seljana Kozice, naloženo je Obćinskom Upraviteljstvu Vrbgorca, da iznese na razpravljanje obćinskoga vieća pitanje o diobi obradjivih obćinskih dobara onog odlomka i o predmetu izviesti kroz dva mjeseca najdalje.

Br. 780. Doznačeno je for. 100 obćini u Vrlici za umjetna pošumljivanja koja će obaviti tekom god. 1895.

Br. 831. Na utok Martina Baturića i drugovâ uništen je zaključak 29 decembra 1894 obćinskoga vieća u Trpnju, s kojim je glasovalo i odobrilo redarstveni pravilnik za prodaju ribe, pošto nejasan i protuslovan; naredbom Upraviteljstvu da, pokle ga preinači, iznese opet na razpravljanje i odobrenje obćinskoga vieća.

dneva 22 februara 1895.

Br. 539. Odbacen je utok Stjepana Rogulja proti imenovanju glavara Zaostro-

ga, jer ovo redovito obavljeno bilo; a dotičnim spisim dokazano da sve tvrdnje u utoku navedene temelja nemaju.

Br. 514. Šalje se obćinskom upraviteljstvu u Imotskoj molba Marijana Luetića p. Marka za izplatu spadajućih ga pristojbina, kao punomoćnika Župe u parnici sa Krstaticam, nalogom da ju rieši u granicam svoje nadležnosti.

Br. 430. Pozvano je Obćinsko Upraviteljstvo Vrboške da odmah izvrši naloge od obćinskog vieća primljene o postupanju proti prisvajačim obćinskog zemljišta.

Br. 367. Odbacen je, s nenadležnosti, utok Laza Milanka p Filipa iz Baljaka, proti odluci 30 junija 1894 Br. 2062 Obćinskog Upraviteljstva u Drnišu, kojom bje osudjen na globu 39 s gradjevnog prekršaja; dočim je uništena ista odluka u onom dielu naredjivajućem utočniku da sruši već izvedenu gradnju, pošto dokazano da ju je izveo na temelju postignute dozvole, koja je od Obćine opozvana bila, kad je ista dozvola pravomoćnom postala, a da se pak niesu obistinili uvjeti zahtievani §.om 14 gradj. prav, što bi naredjeno srušenje opravdati mogli

Br. 343. Odbacen je utok Andrije Vidoševića glavara Vrbanja proti odluci 21 oktobra 1894 Br. 1850 onog Obćinskog Upraviteljstva u pogledu popravljanja puteva izdanoj, jer je isti morao biti upravljen obćinskom vieću (§ 41 opć. prav.)

Br. 622. Naredjeno je Obćinskom Upraviteljstvu u Rabu da opet sazove seoski sbor sela Kampore da predloži trojku, iz koje će se imenovati glavar onog sela.

Br. 633. Odbacen je utok Jozipa Suče pok. Nikole i drugovâ kojim traže da se naredi Obćinskom Upravitelju u Sinju da obustavi imenovanje seoskih časti za Glavicu, jer da on na obavljanje takovog imenovanja nebi uoblašten bio; pošto se ovaki prigovor podići, te riešiti može samo prigodom jednog konkretnog, već obavljenog imenovanja.

Br 810. Takodjer onaj Antuna Pavišića i druge trinestorice obćinskih viećnika proti odluci 10 decembra 1894 Br. 2151 Obćinskog Upraviteljstva u Omišu, kojim bi im udarena globa od for. 5 svakomu, s neprisustvovanja k sjednici obćinskoga vieća dneva 10 decembra 1894, jer isti utočnici priznaju da im nikakva zaprieka smetala nije da sjednici učestvuju; dočim je ukinuta, u koliko se odnosi na viećnika Antuna Andreisa, jer dokazao liečničkom svjedočbom da je bolešću zapriečen bio.

Br. 942. Takodjer utok Antuna Pavišića i drugova, proti zaključku 18 decembra 1894 obćinskoga vieća u Omišu, kojim je obećalo D.ru Mihovilu Barcu pripadnost obćini Omiškoj; jer u smislu § 8 državnog zakona 3 decembra 1863, proti ovakovim zaključcim nikakav utok pripustljiv nije; a prigovor da ovaj predmet nije bio na dnevnom redu ne vriedi, čim je obćinsko vieće glasovalo prešnost istoga.

Br 656. Pristajuć na utok Antuna Valentića-Borčića i drugovâ, uništen je zaključak 10 decembra 1894 obćinskoga vieća u Rabu, glede ustupa mjesta takozvanog „Kapofronte" na moru, i baš onog diela zvatog „Planka," a to za liečilište promicateljnom Odboru u ovu svrhu ustrojenom; naredbom Obćinskom Upraviteljstvu da, pokle jasnije ustanovi uvjete pod kojim bi ustup kriepostan postao i točno opredieli površinu prostora koja bi se u-

stupiti imala, iznese opet predmet na razpravljanje obćinskoga vieća.

dneva 4 marta 1895.

Br. 1079. Odobren je zaključak, 6 Decembra 1894,* obćinskoga vieća u Drnišu o izbrisu nekojih šumskih naknada u ukupnom iznosu for. 28 s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 1063 i 1062 Odbacen je utok Marina i Miha Muratti, te Ivana Dobuda p Iva proti odluc 31 decembra 1894 Br. 572 Obćinskog Upraviteljstva Šipana, s kojom im bi zabranjeno da nadalje steru i suše mreže na javnoj obali, te naredjeno da posadjene stupove odma ukloniti dadu; jer napadnuta odluka nalazi podpunog temelja u propisim § 30 br. 2 i 3 opć. prav.

Br. 749. Takodjer onaj Jozipa Vukušića i Dragutina Stanića, kojim su tražili da glavari Zvečanja i Gata, na temelju § 21 opć izb. reda, budu odpušteni sa službe, jer da obnašaju istodobno i čast obćinskih prisjednika; pošto obćinski pravilnik neizključuje da jedan obć. prisjednik, ako li stojnik u odlomku gdje mu je djelovati kao glavaru, bude takovim imenovan

Br. 959. Takodjer onaj Filipa Velića pok. Petra iz Tugara, proti zaključku 18 decembra 1894 obćinskoga vieća u Omišu, kojim je tražio da se nekim obiteljim priznade pravo vlastitosti i posjeda nad zemljištem u sudbenoj nagodbi 11 novembra 1893 naznačenim; jer tvrdnje u utoku navedene nikakvim dokazom podkriepljenje niesu.

Br. 738. Takodjer onaj Frane Radmana i družine, kojim traže da se odpusti od službe načelnik Juraj Novaković pok. Ivana, jer nestojnik u Omišu, gdje je sjedište obćinskoga ureda; pošto po § 37 opć izb reda članovim obćinskoga upraviteljstva mogu biti izabrani članovi obćinskoga vieća stojnici u Obćini, a načelnik Novaković stojnik u Tugarim obćine Omiške

Br. 59. Ustupljen je Obćinskom Upraviteljstvu u Gradcu utok Paška Ivaniševića glede naredbe da izplati for. 10:10 u ime pristojba za poljare Bačine za godinu 1892; nalogom da ga, pri prvoj sjednici, podastre na razpravljanje obćinskoga vieća

Br. 1261. Pošto zaključak 16 julija 1892 obćinskog vieća u Biogradu, da se Josu Čoliću i Grgu Periću oprosti šumska odšteta for. 114, na koju bijahu osudjeni za šumski prekršaj, nije ničim opravdan; to je isti zaključak preinačen u smislu, da se osudjenicim oprosti sama polovica gornje svote.

Br. 1131. Shodni se naputci davaju Obćinskom Upraviteljstvu Novoga kod Trogira, kako mu je postupati na molbu podnesenu sa strane seljana Stafilića za diobu obradjivih obćinskih dobara.

Br. 544. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Benkovcu molba Petra Drče glede zabranjene mu paše blaga sa strane seljana Vukšića, po onim pašnjacim, nalogom da ju rieši u granicam svoje nadležnosti, te dotično riešenje priobći pitaocu Drči.

Br. 459. Na utok Gjorgja Radulovića, uništen je zaključak 21 decembra 1894 obćinskoga vieća u Obrovcu, glede ustupa Mili Obradoviću jednog komada obćinskoga u odlomku Žegaru; nalogom Upraviteljstvu da povede dogovore o cieni, uz koju bi ustup sliediti imao i pokle ove dovrši, iznese opet predmet na razpravljanje i odluku obćinskoga vieća.

Br. 997. Na temelju novih dokaza podnesenih sa strane Antuna Matovića viec-

nika obćine u Kotoru, s kojim je opravdao neučestvovanje k sjednicam 18, 29 novembra te 2 decembra 1894, opozvana je Odborova odluka Br 307 potvrdjujuća one Obćinskog Upraviteljstva, kojim bijahu udarene tri globe u iznosu for 9.

Br. 277 Na utok Frana Korunića p. Ivana i drugova, preinačena je odluka 13 septembra 1894 Br. 1387 Obćinskog Upraviteljstva u Blatu, u smislu da im je sa javnih i zanatnih obzira dopušteno izvesti naumljenu gradnju; a glede razmirice izmedju istih i Obćine Blatske u zastupstvu odlomka Smokvice, o vlastništvu zemljišta na kojemu bi se gradnja izvesti imala, upućene su stranke gradjanskom Sudu.

dneva 18 marta 1895.

Br. 1306. Jer neosnovani, odbačeni su utoci Ante Vujčića i Miha Rešetara, proti imenovanju glavara i arambaše sela Orah obćine vrhgorske, pošto je dokazano da je ovo po zakonskim propisim obavljeno bilo.

Br. 1439. Na utok šoltanskog nagodbenog Odbora, uništena je odluka 22 decembra 1894 Br. 2400 onog obćinskog upravitelja, te je uoblašten potonji da iz obćinskih prihoda, pokle podmiri sve potrebštine predračunom predvidjene, izplati istomu Odboru f 1662.94, uzajmljenih bivšem upravitelju i vladinom povjereniku Botteri-u.

Br. 1260. Odobren je zaključak 17 septembra 1894 obćinskoga vieća u Drnišu, da se šumske globe koje duguju seljani Kljaka u iznosu for. 466:84 pretvore u surazmjernom broju nadnica radnje.

Br. 1357. Odobrena je biljeżnička pogodba sklopljena od obćine spljetske sa Marom Arbanasovićevom, nadnevka 7 decembra 1894 Br. 635, za izpravak uknjižbe u zemljištniku odlomka Spljeta.

Br. 2356. Takodjer ona, 14 decembra 1894 Br 647 sklopjena sa Katom Brnabić-Šaškor za isti naslov.

Br. 1353. Takodjer ona 14 novembra 1894 Br. 612, sklopljena sa Šimunom Čulićem-Viskotom za isti naslov.

Br. 1001 Nije uvažena molba Edvarda Cippica, c. k. sudbenog savjetnika da bi Odbor opozvao svoje odluke 21 januara 1895 Br. 306, kojim je potvrdio one pod Br 3277 i 2278 Obćinskoga Upraviteljstva u Kotoru, odmjerajuće mu dvie globe u iznosu for. 7, s neprisustvovanja k sjednicam 18 i 29 novembra 1894 onog obćinskog vieća.

Br. 1196. Odobren je zaključak 31 decembra 1894, obćinskoga vieća Vrlike, o izmjeni šumskih globa u ukupnom iznosu for. 869 60 surazmjernim brojem nadnica radnje sa strane dotičnih dužnika u šumarske svrhe

Br. 492. S formalnih razloga uništen je, uslied utoka Gjura Duletića i drugovâ, zaključak 22 decembra 1894 obćinskoga vieća u Grblju-Kotora, o premještaju obćinskoga ureda u selu Pelinovu.

dneva 25 marta 1895.

Br. 1542. Odobren je zaključak 9 novembra 1894 Br. 4334 Obćinskoga Upravitelja u Šibeniku, o izbrisu šumskih naknada u iznosu for. 2759 $^{1}/_{2}$ s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 388. Pošto je dokazano bilo da Jakov Miočić glavar Ražanca nije ugrabio obćinskog zemljišta, to je odbačena dotična tužba u ovom predmetu podnešena.

Br. 1569 Naredjeno je Obćinskom Upraviteljstvu u Zlarinu da odmah razpo-

loži potrebita za imenovanje novog glavara Prvić Luke, mješte odrekavšeg se Mata Jareba, opomenom potonjemu da mu je i nadalje službovati do imenovanja novog.

Br. 1602 Jer Marijan Bajić neporeznik, te dosljedno, u smislu § 1 br 2 obć izb. prav. neizberiv na čast seoskog pristava Gornje Žeževice, to Zem. Odb. na temelju §§ 21 i 27 obć. prav. izjavlja da je isti spao sa gornje seoske časti.

Br. 1614. Na utok Marka Radoševića p. Mate iz Dugopolja, uništen je zaključak 27 decembra 1894 občinskoga vieća na Klisu, o priznaji Božu Rogosiću p. Tome vlastništva nad česticom 7382.

Br. 1152. Odbacuju se kao netemeljiti utoci Stiepana Rogulja i drugovâ, podneseni proti načinu kojim se je obavila sjednica občinskoga vieća u Gradcu dne 14 januara pr., jer spisim dotičnim dokazano da nikakav zakonski propis povriedjen nije bio.

dneva 1 aprila 1895.

Br. 1615. Odbačen je utok Mata Petaka pok. Stipana proti odluci 6 februara pr. Br 509 Občinskoga Upraviteljstva na Klisu, kojom ga je pozvalo da povrati občinskoj blagajni for. 96, u više izplaćenih za plaću lugara kroz godinu 1889, pošto je pritužena odluka osnovana, buduć je utočnik, kao bivši član upraviteljstva, kojemu je povjereno bilo rukovodjenje blagajnom, odgovoran prama občini za svaku neredovitost (§ 63 O. P. J).

Br. 1727 Odbačena je tužba Joza Milovčića pok. Iva proti postupanju načelnikovu pri sjednici občinskoga vieća u Stonu dneva 22 decembra 1894, kad se razpravljalo o odobrenju kupoprodajne pogodbe 28 novembra 1894 Br. 915 (bilježnika Puljezi-a), jer je načelnik na onakovo postupanje polpuno uoblašten bio i njemu zakonom pridržano pravo vršio. — Naredjeno je Upraviteljstvu da pri prvoj sjednici vieća opet gornju pogodbu na odobrenje iznese.

Br. 1311. Naredjeno je c k. Poreznom Uredu u Biogradu, da iz školskog doprineska onoj občini za godinu 1895 odmjerenog, odbije te manje utjera for. 540.

Br. 1633. Odbačen je, kao vandobno podnesen. utok Grge Miočića pok. Duje proti zaključku 13 decembra p. g občinskoga vieća u Ninu, o ustupu jednog komada občinskoga Jozipu i Jakovu Miočiću, na mjestu „plenici,“ uz godišnju jednu daću, niti Odb. Zem. nalazi da ikakvo providjenje u predmetu izdade, jer dokazano da ustup po občinu koristan.

dneva 8 aprila 1895

Br. 374. Naloženo je c. k. Poreznom Uredu u Imotskoj da iz ovogodišnjeg školskog doprineska onoj občini odmjerenog odbije i manje utjera for. 1040, a to na povratak onog nedužno izplaćenog u godini 1894 za okoliše Grabovca i Runovića.

Br. 375. Takodjer onom u Šibeniku, da iz onog odmjerenog občini u Zlarinu odbije i manje utjera for. 355, na povratak doprineska nedužno izplaćenog u godini 1894 za okoliše Prvić-Luke i Žirja.

Br. 1554. Doznačeno je for. 50 Petru Bošnjaku, občinskom tajniku u Metkoviću, u ime nagrade za knjižicu „Austrijansko domovinsko pravo.“

Br. 1780. Odbacena je, kao netemeljita, tužba Ante Matkovića pok. Miha iz Podbabja proti nekojim občinarim za grabeže občinskoga.

Br. 1781. Na utok Ivana Krstitelja Tilića, uništen je zaključak 14 januara 1895 občinskoga vieća u Imotskoj, da se otvori natječaj na mjesto občinskoga tajnika; jer pitanje ne bilo na dnevnom redu i glasovanju istoga protivio se jasni propis § 43 obć. prav., te suviše, jer usvojen zaključak, sa formalnog gledišta nekorektan, buduć mjesto tajnika redovito pokriveno te vieće imalo je prama sadašnjemu tajniku stvoriti takovi zaključak, koji bi ga na razpisanje natiečaja uoblastiti mogao.

Br. 1891. Na utok Stiepa Marinovića Perina, uništen je zaključak 4 marta pr. občinskoga vieća u Cavtatu, kojim bje imenovan glavar Pridvorja; jer nedokazano da je u po seoskom zboru predloženoj trojci uvršten bio, i jer dotično glasovanje sa strane vieća nesliedilo načinom zahtjevanim §.om 48 obć. prav.

Br. 1892. Na utok Andra Gjangradovića pok. Petra, uništen je zaključak 4 marta pr. občinskoga vieća u Cavtatu, kojim bijahu imenovane seoske časti za Vitaljinu, kao što su uništene i sve dotične trojke po seoskom zboru dneva 11 junija 1894 predložene; jer nedokazano da je uz oglas o sazivu zbora proglašena i izložena bila imenica zbornika, i jer dotično glasovanje sa strane vieća nesliedilo po propisim § 48 obć. prav.

Br. 1778. Šalje se Občinskom Upraviteljstvu u Ninu jedna tužba o grabežim občinskoga, naredbom da protivu prisvajačim zakonitim putem postupa eda postigne povratak otetog zemljišta.

Br. 1786. Naredjeno je Občinskog Upraviteljstvu u Omišu da odma rieši molbu d.r Antuna Miličevića u gradjevnom predmetu podnešenu, i da opravda čemu je nije već riešilo pored jasnog propisa § 74 gradj. prav.

Br. 1931. Prosliedjena je, preporukom, zemaljskom učionskom vieću molba občinskog upraviteljstva u Orašcu, eda se odlomak Bršecina odciepi od školskog okoliša Trstenoga, i u istomu zavede posebna škola.

dneva 15 aprila 1895.

Br 1929. Javlja se Filipu Veliću pok. Petra da su uslied njegove dojave poprimljena bila shodna providjenja radi počinjenih grabeža občinskoga sa strane kmetova Jure Novakovića.

Br. 645 Obećana je občinskom upraviteljstvu u Opuzenu pripomoć f. 500 za gradnju novog drvenog mosta u Vidu.

Br. 1867. Na utok Marka Mikačića i družine uništen je, sa formalnih razloga, zaključak občinskoga vieća u Spljetu 5 januara t. g., kojim je putem milosti doznačena bila bivšem občinskom pisaru Luki Vukasoviću mirovina forintâ 144 na godinu, nalogom obć. Upraviteljstvu da ovaj predmet opet iznese na razpravljanje občinskoga vieća; dočim je isti utok odbačen kao neosnovan, glede mirovine s istim zaključkom takodjer putem milosti doznačene u iznosu for. 337:50 na godinu, bivšem ravnatelju pisarne Ferdi Pautu; jer vieće na temelju § 34 obć. prav.

vlastno odlučivati o mirovinam svojih činovnika, a ova odmjerena obzirom na obavljenu službu i na kod obćine Spljetske postojeća pravila za umirovljenje obćinskih činovnika, po onom obćinskom vieću poprimljena u sjednici 3 oktobra 1893.

dneva 22 aprila 1895

Br. 1048. Naloženo je c. k. poreznom uredu u Supetru na Braču, da od ovogodišnjeg učionskog doprineska odmjerenog Obćini Pučišća odbije i manje utjera for. 120:73.

Br. 2050. Takodjer onom u Spljetu, od onog odmjerenog Obćini Muća, for. 330.

Br. 2049. Takodjer onom u Trogiru, od onog odmjerenog Obćini Lećevice, for. 205.62 1/2.

dneva 29 aprila 1895

Br. 2146. Odbacen je, kao neosnovan, utok Marije žene Ante Barade i družine proti odluci 13 marta pr. Br. 122 Obćinskoga Upraviteljstva u Trogiru, kojom je dozvolilo Tvrdki Stude-Lušić gradnju jedne nove jednokatne kuće; jer po pitaocu podneseni nacrt odgovara propisim § 4 gradj. prav.; jer podignuće naumljene zgrade ne stoji u oprjeci sa zahtjevim zdravstvenog redarstva; jer su napokon stranke u obće, glede prigovora privatnoga prava, upućene bile redovitom gradjanskom sudu po propisim § 6 ist. prav.

Br. 2138. Ne nalazi Zem. Odbor da, usljed jedne stigavše mu tužbe, disciplinarno postupa proti seoskom glavaru Desana obćine Opuzenske.

Br. 632. Pristajuć na utok P. Carića seoskog glavara Sviracâ, uništen je zaključak 14 decembra 1894 obćinskoga vieća u Vrboskoj, s kojim je izbrisalo iz predračuna god. 1895 for. 160 pripomoći lugarskoj službi u Svircam, te se ista svota uzpostavlja bez povisivanja već odmjerenog prireza od 110 po sto, obzirom na pretičak dokazan obračunom god. 1893, nalogom Upraviteljstvu da imenuje lugare u slučaju da niesu već imenovani bili.

Br. 7075. Odbacen je utok Andrije Medaka i drugovâ iz Komina proti zaključku 26 novembra 1894 obćinskoga vieća u Opuzenu, odobravajućem proračun god. 1895; jer dokazano da su koliko pri uredjivanju istoga sa strane Upraviteljstva, toliko pri njegovom razpravljanju sa strane obćinskoga vieća, najtačnije obsluženi bili §§ 50, 73 i 89 obć. prav. a pri razporezivanju zajedničkih doprinesaka sa strane pojedinih odlomaka, oni § 76 obć. prav. dotično § 49 naputka o upravi obćinskim imetkom.

Br. 2137. Takodjer onaj Nikole Kovačevića proti onom dneva 28 marta pr. istoga obćinskoga vieća o ustupu Jakovu Fabianu kamenja izkopanog u kamenolomu „Bobalja“ uz izplatu for. 200; upućen utočnik da tobožnja svoja prava vlastništva vrhu ustupljenog kamenja iznese gradjanskom sudu.

Br. 2136. Takodjer onaj Josipa Nikolca i drugovâ protiva onom istoga nadnevka spomenutog obćinskog vieća, kojim je, u svrhu pobiranja travarine, imenovalo brojače blaga; jer u nadležnost vieća spada takovo imenovanje (§ 34 obć. prav. i § 54

naputka), a brojačim mogu imenovani biti i občinski viećnici.

dneva 6 maja 1895.

Br. 2340. Ustupljena je, izvida i izvješća radi, obć. Upraviteljstvu u Ninu žalba glavara Visoke o nekojim razmiricam glede puteva i pašnjaka izmedju nekojih odlomaka one obćine.

Br. 2332. Naloženo je c. k. poreznom uredu u Drnišu da od ovogodišnjeg školskog doprineska onoj obćini odmjerenog, odbije i manje utjera for. 128:12 ½.

Br. 2339. Takodjer onom Ercegnovoga, for. 39:37 ½, na korist one obćine.

Br. 2335. Takodjer onom u Spljetu, for. 122:50, na korist obćine Mućke.

Br. 2333. Takodjer onom u Zadru, for. 235, na korist obćine Sali.

dneva 13 maja 1895.

Br. 745. Prietnjom globe for. 5 svakom pojedinom članu obćinskoga Upraviteljstva u Blatu, naredjeno mu je da odmah utjera ovogodišnji prvi obrok najma proizvoda obćinskih dobara u ukupnom iznosu f. 2595:67 ½ od zakupnika Ivana Cetinića.

Br. 2436. Odobrena je pogodba 24 februara t. g., kojom je obćina Janjine ustupila Vjekoslavu Bazzarini-u jedan metar zemlj. čest. 5954, uložak 567 iste porezne obćine.

Br. 2391, 2392. Odobreni su zaključci 12 marta pr. obćinskoga vieća u Ercegnovom, o izbrisu nekojih šumskih naknada, s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 2392. Takodjer onaj 6 aprila obćinskoga vieća u Zadru, u istom predmetu.

Br. 2445. Na predstavku glavara i seljana Slivna, te uslied bolje razjasnjenih faktičnih okolnosti, Zem. Odb. opozivlje svoju odluku 20 novembra 1894 Br. 6435 u pogledu zabrane paše i odlučenom zagajivanju blatija „pod Mislinom“ i u tom je smislu preinačen zaključak obćinskoga vieća 4 augusta 1894.

dneva 20 maja 1895.

Br. 2558. Odobrena je pogodba 15 marta i ona 11 maja, kojom Obćinsko Upraviteljstvo u Drnišu uzimlje u zajam, uz dobit od 6 po stô, f. 3000 povrativih koncem tekuće godine.

Br. 2500. Naredjeno je obćinskom upraviteljstvu u Zadru, da pri prvoj sjednici obćinskoga vieća stavi na dnevni red imenovanje glavara Crna.

dneva 9 junija 1895.

Br. 3061. Odobrena je pogodba 21 maja pr. Br. 375 (izprave bilj. Božića) kojom je obćina sinjska nabavila od Dinka Sujića jednu ogradu za onamošnji pazar opredieljenu, za f. 6500, izplativih u šest rokova uz dobit od 6 po stô.

Br. 2689. Na utok Nikole Omana i družine, preinačeni su zaključci I i III obćinskoga vieća u Metkoviću 22 marta pr., a uništen zaključak II. prihvaćeni u predmetu odobrenja ugovora o diobi blatija sa državom.

Br. 2976. Odobren je u načelu zaključak obćinskoga vieća u Šipanu 27

januara o. g., kojim je ona obćina ovlaštena na sklopljenje novog zajma for. 2000.

dneva 16 junija 1895.

Br. 3198. Odobren je zaključak 14 maja pr. obćinskoga vieća na Klisu, o izbrisu šumskih naknada u iznosu f. 55.57, s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 3165. Odbačen je utok Antuna Krivića, obćinskoga viećnika u Kotoru, proti odluci onog Obćinskog Upraviteljstva, s kojom mu bi s neprisustvovanja k jednoj sjednici odmjerena globa od for. 5, te na predlog istoga Upraviteljstva snižena je prespomenuta globa na for. 3.

Br. 3118. Takodjer, jer neosnovani, oni seljana Kotišine i Tučepa proti zaključku obćinskoga vieća u Makarskoj, 2 maja pr. o zagajivanju „Biokova".

Br. 3181. Na utok Ivana Zubovića uništen je zaključak obćinskoga vieća u Pagu dneva 24 maja pr., da se uz nekoje uvjete dozvoli Juri Budaku i drugovim lov tunjevine „pod Briestom", pošto proti propisu § 46 obć. prav. pri razpravljanju dotičnog pitanja učestvovahu tri obćinska viećnika u svojti sa dotičnim pitaocim.

dneva 25 junija 1895.

Br. 3266. Prosliedjena je c. k. Ravnateljstvu pošta i brzojava, preporukom da ju na nadležnom mjestu što vruće zagovarati blagoizvoli, molba obćinskog Upraviteljstva u Staromgradu eda bi se parobrodi Rajmondove vlastitosti, i baš oni pruge Spljet-Metković, zaustavljali unapried i u onu luku.

Br. 3275. Odobren je zaključak 9 maja o. g. obćinskoga vieća na Mljetu o izbrisu jedne šumske naknade s dokazane neplatomožnosti dotičnog dužnika.

Br. 3334. Takodjer onaj 12 maja obćinskoga vieća u Postiram, da se u Dolu ustanovi povjerenstvo javne dobrotvornosti; te su članovim istoga imenovani: Marko Matulić pok. Jurja, Frano Gospoņetić pok. Ivana, Šime Ostoja pok. Pavla, Ante Ostoja pok. Jakova, Jure Hrepić Ivanov i Ante Gospodnetić Viskov.

Br. 3308. Izpravlja se zaključak 9 junija tek. Br. 3061 (uvršten u „Objav. Dalm." Br. 48), u smislu da je odobrena pogodba 21 maja pr. Br. 375, kojom je obćina Sinjska nabavila od Dinka Sujića jednu ogradu za onamošnji pazar opredieljenu, za for. 6500, izplativih u tri (a ne u šest obroka, buduć mu je četvrti, dotično prvi, odmah pri kupovštini podmiren bio.

dneva 8 julija 1895.

Br. 2687. Odbačen je utok Marijana Luetića p. Marka iz Župe proti odluci 21 marta pr. Br. 1160 obćine Imotske, u predmetu izplate nekojih pristojba, jer utok morao podnieti obćinskom vieću, u smislu § 41 obć. prav,

Br. 2492. Ne nalazi Zem. Odbor da ikakvo provigjenje izdade na molbu Grga Miočića, da bi se svrgnuo sa glavareve časti Ražanca Jakov Miočić p. Mate.

Br. 2928. Odobren je zaključak 28 aprila pr. občinskoga vieća u Vodicam, s kojim se ona Občina obvezuje doprinieti u pet godina for. 3400 za ponapravu gata vodičke luke.

Br. 3096. Pozvano je Občinsko Upraviteljstvo u Blatu da na temelju sklopljene pogodbe, najenergičnije postupa prama Ivanu Cetiniću eda ovaj uplati iznos for. 5201-35, na podmiru prvog i drugog obroka ciene ugovorene za zakup občinskih proizvoda.

Br. 3107. Naloženo je c. k. Poreznom Uredu u Sibeniku da iz ovogodišnjeg učionskog doprineska odbije onoj občini for. 9750 za učione Rašlina i Mandaline.

Br. 3259. Odbačen je kao neosnovan utok Ivana Klaića Ivanova iz Popovića proti zaključku 22 februara pr. občinskoga vieća u Dubrovniku, kojim mu bi odbačen utok podnesen protiva odluci onog občinskog upraviteljstva, da odstrani konjušnicu iz takozvane Palmotićeve ulice.

Br. 3530. Šalje se Občinskom Upraviteljstvu u Makarskoj jedna tužba od grabežim občinskih dobara u Podgori, naredbom da pokle obavi potrebite izvide o predmetu izviesti.

Br. 3454. Odobren je zaključak 24 maja pr. Občinskoga vieća u Pagu, o izbrisu jedne šumske naknade, s dokazane neplatomožnosti dotičnog dužnika.

Br. 3311. Odbačen je utok Ivana Buića i družine proti zaključku občinskog vieća u Staromgradu, u predmetu položaja za podignuće zgrade za školu opredieljenog; jer formalni prigovori neosnovani, a zaključak prihvaćen bio su 19 proti 4 glasa, biva absolutnom većinom glasova zahtjevanom od 48 obć. prav.

Br. 3506, Naloženo je c. k. poreznom uredu na Kistanjam, da onoj občini odbije i manje utjera for. 275·62½ iz ovogodišnjeg učionskog doprineska.

Br. 3227. Takodjer onom u Benkovcu for. 175 za isti naslov, občini benkovačkoj.

dneva 22 julija 1895.

Br. 3744. Odobren je zaključak 13 maja pr. občinskoga Vieća u Obrovcu o izbrisu for. 83:95 šumskih naknada, s dodokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 3737. Pristajuć na utok Marka Vitića pok. Ante, unisten je zaključak 30 maja pr. občinskoga vieća u Imotskoj, o diobi obradjivih občinskih dobara u nekojim odlomcim one občine, nalogom upraviteljstvu, da pri prvoj sjednici občinskoga vieća iznese opet predmet na razpravljanje po propisim Ministerijalne naredbe 12 novembra 1880.

Br. 3598. Salje se Občinskom Upraviteljstvu u Cavtatu jedna tužba o načinu imenovanja seoskih časti Vitaljine, izvješća radi kroz osam dana.

Br. 3663. Takodjer onom u Imotskoj jedna tužba o odredjenom zagajivanju jedne ograde u Proložcu.

Br. 3833. Takodjer istomu, ona o prisvojenju občinskog zemljišta u Podosoju.

Br. 3622. Odbačen je kao netemeljit utok Stjepana Kuzmanića i drugova proti zaključku 27 maja pr. občinskoga vieća u Omišu, glede osjeguranja seoskog doprineska za gradnju lokve u Rogoznici; jer prituženi zaključak osnovan na § 5 zem zak. 5 augusta 1892.

Br. 3686. Takodjer onaj Boža Kačića-Barišića proti zaključku 2 junija pr. občinskoga vieća Sućurja, glede občinskog doprineska za gradnju crkve.

dneva 29 julija 1895.

Br. 3941. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu u Omišu, radi izvida i predloga u smislu § 104 obć. prav. jedna stigavša tužba proti glavaru seoskom Zakušca

Br. 3933. Takodjer istomu druga tužba, da se obustave sa službe dva poljara i jedan rondar, kao obuzročeni zločina krivog svjedočanstva; naredbom da ju rieši u granicam svoje nadležnosti.

Br. 3782. Pošto je bezupješan ostao pokušaj nagodbe izmedju Mate Baturića pok. Jere i drug. i obćinskoga vieća u Pučišću, u gradjevnom predmetu; naredjeno je onom obćinskom Upraviteljstvu, da molbu za postignuće gradjevne dozvole, po Baturićim podnesenu, rieši u granicam svoje nadležnosti kroz osam dana najdalje

dneva 8 avgusta 1895.

Br. 4005. Odbačen je, kao neosnovan, utok Todora Pavlovića Nikova proti zaključku 17 julija pr., kojim je obćinsko vieće u Risnu imenovalo glavarem za Uble Todora Savića Radova, jer proti redovitosti prihvaćenog zaključka utočnik nikakva prigovora iznio nije; imenovanje obavljeno ceduljam; a novoimenovani glavar od 24, dobio 19 glasovâ, biva absolutnu većinu.

Br. 4002. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu u Zlarinu utok nekih seljana Prvić-Luke proti seoskom zboru onog sela, obdržanu dne 15 julija, nalogom da ga podastre na razpravljanje obćinskoga vieća, kad iznese na dnevni red imenovanje seoskih časti onog odlomka; pošto je vieću u prvoj molbi odlučiti da li je zbor po zakonu obavljen bio, dočim Zem. Odb. odlučuje na utoke proti zaključcim vieća.

Br. 4003. Takodjer i u istu svrhu onaj nekojih seljana Prvić-Šepurine.

Br. 3976. Odobren je zaključak 13 maja t. g., kojim je obćinsko vieće u Obrovcu odlučilo ustupiti Mići Obradoviću komad obćinskoga u odlomku Žegaru.

Br. 2792. Imenovan je gosp. Gjuro Margaretić članom-zastupnikom Zem. Odbora u odbor, koji će po obstojećim propisim nadzirati i voditi ekonomičnu upravu obrtničke škole usavršenja, koja se ima ustrojiti u Dubrovniku.

Br. 4021. Prosliedjena je Njeg Preuzv. gosp Namjestniku molba glavara sela Rave obćine Salske, kojom traži providjenja proti izdanoj zabrani paše kozâ u cielom odlomku.

Br. 3868. Takodjer c. k. pomorskoj Vladi u Trstu molba obćinskoga Upraviteljstva u Komiži, da bi mu se oduzelo uredovanje glede uredjenja ljetnog ribanja, preporukom da ju uvaži.

Br. 4022. Takodjer c. k. Ravnateljstvu pošta i brzojava molba glavara seoskog Zlosela da bi se ono selo spojilo sa zadarskom parobrodarskom prugom.

Br. 4025. Odbačen je kao neosnovan utok Sebastiana Rismonda i drug. proti zaključku obćinskoga vieća 5 julija pr., kojim bi uoblašten gosp. načelnik učiniti sve što bude shodnim cienio da se kraju privede pitanje o prenosu drva iz Fruge do supetarske drage, sklopljeno pogodbom 20 maja 1895.

dneva 12 avgusta 1895.

Br. 4115. Odbačen je utok Andre Čulina i družine proti zaključku 4 julija kojim je obćinsko vieće u Tiesnu odobrilo trošak potrebit za gvozdena vrata na ulazu grobišta sela Jezera; jer for-

malni prigovor u utoku iztaknut temelja nema, pošto na IV oj tački dnevnog reda bilo je „odobrenje nekih izvanrednih troškova“, te se je i o upitnom odobrenju pravovaljano odlučivati moglo.

Br. 4130. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu u Trpnju ponuda Mate Ivete i drug, nalogom da ju pri prvoj sjednici iznese obćinskom vieću na riešenje.

dneva 19 avgusta 1895.

Br. 4124. Naloženo je c. k poreznom uredu u Kninu da iz ovogodišnjeg školskog doprineska onoj obćini odmjerenog, odbije i manje utjera f. 1362:50.

Br. 4193, 4104. Ne nalazi Odb Zem. da, usljed dviju stigavših tužaba, ikakvo providjenje izdade proti glavaru seoskom Runovića obćine Imotske, jer obavljenim izvidim dokazano da on nije prisvojio obćinsku mušu.

Br. 3878. Mješte preminulog popa Ivana Danilova, imenovan je Ivan prof. Čipčić vještakom u pokrajinskom povjerenstvu za diobu obćinskih dobara.

Br. 4206. Odobren je zaključak 17 julija pr. obćinskoga vieća u Risnu, o izbrisu nekojih šumskih naknada s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 4216. Odobreno je dvadesetipet pogodaba, kojim obcinsko upraviteljstvo na Kuni ustupa privatnikom nekoliko omanjih obćinskih zemljištnih čestica za ukupni iznos for. 158, naredbom da novac na po obćinu što koristniji način uloži.

Br. 4136. Odbačena je, s nenadležnosti, molba Autuna Dunde pok. Pavla iz Imotske, da ga se liši dužnosti udioništvovanja u kovojaškim nadnicam; upućen obratiti se obćinskom vieću proti eventualnim naredbam upraviteljstva.

Br. 4145. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu Lećevice, izvješća radi kroz deset dana, stigavša jedna tužba u predmetu odredjenog smetnuća Ivana Gotovca pok. Marka sa časti rondaškog arambaše.

Br. 4160. Takodjer i u istu svrhu, onom Vrboške, stigavša tužba glede odpusta punomoći jednom odvjetniku, koji bi imao postupati u ime odlomka Vrbanja proti onomu Vrhboske.

Br. 4198. Odobrene su četiri pogodbe, kojim obćinsko Upraviteljstvo Kune ustupa i istodobno nabavlja nekoliko komada obćinskog zemljišta, te je odbačena tužba Antuna Poljanića-Tutića proti prodaji jednog komada zemljišta učinjenoj od obć. Upraviteijstva Baldu Violiću, te upućen tužitelj, ako istom pogodbom smatra povriedjena svoja privatna prava, da se obrati nadležnom gradjanskom sudu.

Br. 4142. Na utok Jozipa Vegara p. Marka, uništena su imenovanja glavara i arambaše za odlomak Stilje, obavljena u sjednici 27 julija pr. obćinskoga vieća Vrhgorskog; jer imenik sbornika ne bio sastavljen po propisu § 28 obć. prav., ni na temelju imenika zadnjih obćinskih izbora obavljenih u 1888; te je naloženo upraviteljstvu da sve za imenovanje gornjih časti potrebito nanovo uredi, počamši novim uredjenjem imenika sbornikâ.

Br. 2720. Na utok Ivana Perkovića i družine iz Ražanca proti zaključku 24 aprila pr., kojim je obćinsko vieće Ninsko odobrilo pogodbu 20 aprila kojom je ono Upraviteljstvo dalo na kmetiju Jozipu i Jakovu Miočiću komad obćinskoga u Ražancim zvan „Plemići“ i proti zaključku istog nadnevka pri-

hvaćenu na prošnju Sime Festina pk. Jure, da mu se takodjer na kmetiju ustupi obćinsko zemljište „Velinac“; uništen je prituženi zaključak, u onom dielu odnosećem se na prošnju Festina, naredbom upraviteljstvu da vrhu iste molbe, kao i vrhu onih podnešenih sa strane popa Šimuna Lukića i drugovâ, shodne izvide na licu mjesta obaviti dade, pak na novo pitanje iznese na razpravljanje obćinskoga vieća. — Odbačen je pak utok u onom dielu odnosećem se na pogodbe sa Josom i Jakovom Miočićem, pošto sa istim vieće je izvršilo zaključak 13 decembra 1894, koji je postao pravomoćan, buduć utok protiva istomu podnesen od Miočića Grge pk Duje odbačen bio odborovom odlukom Br 1633. — Naredjeno je napokon Upraviteljstvu da kroz tri mjeseca najdalje iznese, glede diobe obradjivih obcinskih dobara u Ražancam, na razpravljanje obć. vieća predloge u smislu zakona 27 maja 1876 P. Z. L. Br. 43.

Br. 4085 Na utok Petra Čelića pok. Jozipa. uništena je odluka 19 junija pr 2658 Obćinskoga Upraviteljstva u Imotskoj, s kojom mu bi naredjeno da sruši, dogovorno sa Antom Lozom, jedan zid, jer izvid o stanju zida ne bio obavljen od gradjevnog vještaka: jer neustanovljeno da li se prieteća opasnost mogla odstraniti kakovim popravkom; jer napokon neudovoljeno propisim § 48 gradjev. prav.

Br. 4166. Takodjer, na utok Vlaha Račića pok. Boška, ona 7 julija pr. Br. 1609, kojom mu je Obćinsko Upraviteljstvo u Dubrovniku naredilo da obustavi gradnju preduzetu u selu Jelićim; pošto ne bje ustanovljeno da li se radi o gradnji, za koju se u smislu § 1 gradj. prav- zahtieva predtečna dozvola; te je naredjeno Upraviteljstvu da naročitim povjerenstvom dade konstatovati na licu mjesta vrst započete radnje, a po tom odluči po zakonu na prijavu Gjure Lonze.

Br. 4314. Ne nalazi Zem. Odbor da na tužbu Jozipa Markote, o počinjenim grabežim u Vidu, išta odredi, jer izvidim dokazano da su jendeci. kojim su grabeži počinjeni, uništeni bili.

dneva 9 septembra 1895.

Br. 4449. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Salim, izvješća i opravdanja radi, jedna tužba glede sječbe drva u zabranjenoj gori odlomka Savre

Br. 4451. Naredjeno je Obćinskom Upraviteljstvu u Omišu da odmah izvršiti dade sve naredbe od Zem. Odbora izdane glede grabežâ obćinskoga u mjestu takozvanom „Sadina“ odlomka Tugara

Br. 4473. Naredjeno je Obćinskom Upraviteljstvu Lećevice da buduć sadašnjem arambaši Ivanu Gotovcu p Marka iztekao zakonom propisani trogodišnji rok službovanja, preduzme potrebito za imenovanje novog.

Br. 4302. Odbačen je, kao neosnovan, utok Jurja Ljubića pok, Stjepana, što načelnik nije iznio na razpravljanje obćinskoga vieća, pri sjednici 8 julija pr., njegov predlog da se razpiše natječaj na mjesto mrtvozorca za Starigrad; jer mrtvozorstvo obavljati je obćinskom liečniku, po propisu § 3 Namjest. Naredbe 20 aprila 1894 Br. 30586.

Br. 4462. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu u Trogiru, izvida i izvješća radi, tužba nekojih seljana odlomka Marine proti onom seoskom glavaru; nared-

bom da, nadje li shodnim, povede proti istomu dišiplinarnu iztragu i predloži kako bi se proti spomenutom glavaru postupati imalo, obzirom na propise § 104 obć. prav.

dneva 30 septembra 1895.

Br. 4770. Ododren je zaključak, 29 aprila pr. obćinskoga vieća u Kistanja, o izbrisu for. 37.70 šumskih naknada, s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 4734. Ustupljena je Obćinskom Upraviteljstvu u Omišu, tužba popa Petra Škarice proti načinu kojim se je obdržao seoski sbor Podgradja dne 3 septembra tek., naredbom da ga iznese obćinskom vieću, kad ovo bude razpravljati o predmetim za koje je gornji seoski sbor bio sazvan.

Br. 4714. Odobren je zaključak 6 aprila pr. obćinskoga vieća u Zadru, s kojim bi odlučena dioba obradjivih obćinskih dobara odlomka Ugliana; te Zemalj. Odbor imenuje sa svoje strane članom mjestnog povjerenstva glavara istoga sela Toma Barešića, a zamjenikom mu pristava Jakova Borića p. Ivana.

Br. 4769. Jer Odbor Zemaljski, u smislu § 71 gradj. prav., odlučuje u gradjevnim predmetim na utoke proti odlukam Obćinskih Upraviteljstva kao gradjevnih Vlasti u zadnjoj molbi, to se povraća Petru Rolli u iz Zadra njegov utok Ministarstvu upravljen proti Odborovoj odluci 29 julija pr. Br. 3789, kao nepripustljiv.

Br. 4709. Odbačen je utok Ante Grgasa-Mufe proti odluci 1 julija pr. Br. 2448 Obćinskog Upravitelja u Šibeniku, s kojom mu je zaniekalo razpravljanje vrhu njegove molbe u gradjevnom predmetu podnesene, a to prije nego li ne podnese nacrt propisan §.om 4 gradj. prav., jer je gradjevnoj Vlasti prosuditi u koliko se, u pojedinim slučajevim, može dotičnik od te dužnosti oprostiti s obzira navedenih u § 52 istoga gradj. prav.

Br. 4764. Ne nalazi Odb. Zemalj. da ikakvo providjenje poprimi na molbu Laze Krnete, glede svote for. 236:34 od pobrane travarine, za koju ga je Obćinsko Vieće Kistanja, svojim zaključkom 30 januara 1894, odgovornim pozvalo.

Br. 4727. Na prošnju seoskih glavara i dušobrižnika Obćine Šoltanske, opozvane su odluke odborove 28 maja 1894 Br. 2887, te je uoblašten obćinski upravitelj da razpiše natječaj na mjesto obćinskoga liečnika, da imenovanje ovoga obavi u granicam nadležnosti obćinskoga vieća, i redovito proglasi u smislu § 50 obć. prav.

Br. 4700. Odbačen je s nenadležnosti utok Marka Gotovca p. Dujma iz Vinova proti odluci 23 julija pr. Br. 751 obćinskoga Upraviteljstva Lećevice, u koliko se odnosi na odmjerenu mu globu for 25, izmjenjivu zatvorom od pet dana, što je bez dozvole nadležne vlasti počeo graditi jednu kuću, jer u smislu § 70 gradj. prav. imao se upraviti c. k. kotarskom Poglavarstvu u Spljetu; dočim, preinakom ostalog diela pritužene odluke, naredjuje utočniku da kroz osam dana podnese prošnju za gradjevnu dozvolu, obustavom dalje gradnje, dok ju ne postigne i ova pravomoćnom nepostane.

Br. 4759. Radeći se o odnošajim privatnopravne naravi, odbačen je, s nenadležnosti, utok Ferde Pauta proti zaključku 5 januara t. g. obćinskoga vieća u Spljetu, kojim mu bi, putem

milosti, doznačena godišnja mirovina od for. 337:50.

Br. 942. Odbačen je utok Ižidora Čoraka, proti zaključku 1 oktobra 1894 obćinskoga vieća u Zadru, potvrdjivajućem odluku 14 maja 1894 Br. 2785 obćinskoga upraviteljstva, kojom bi osudjen da Mati Bašiću plati for 35 kao plaću za maj 1894, što ga nenadno i bez odpoviedi odpustio od službe.

dneva 7 oktobra 1895.

Br. 4851. Pristajući na utok Obćinskoga Upraviteljstva u Opuzenu, te preinakom zaključka obćinskoga vieća 19 avgusta pr , odobrava se pogodba sklopljena od Upraviteljstva istoga sa Injacijom d.rom Kerstlerom, glede liečničke službe kod one Obćine.

Br. 3441. Takogjer, na utok načelnika Ivana Violića, uništen je zaključak obćinskoga vieća u Kuni 6 maja pr. glede odobrenog troška forinata 43.38. mjesto onog for. 115:38, izdržanog za izborne troškove prigodom preustrojstva one obćine; nalogom Upraviteljstvu da ovaj predmet iznese iznova na razpravljanje i odluku obćinskoga vieća

Br. 4883. Usljed ostavke Nikole Ivanića na čast glavara seoskoga Krapna, pozivlje se Obćinsko Upraviteljstvo u Šibenik, da preduzme potrebita za imenovanje novog.

Br. 4915. Na utok Petra Dubokovića iz Pitava, uništen je zaključak obćinskoga vieća na Jelsi 7 julija pr., s kojim bjehu imenovani članovi onog povjerenstva javne dobrotvornosti; nalogom Upraviteljstvu da iznova iznese predmet na razpravljanje obćinskoga vieća, eda imenovanje obavi načinom zahtievanim §.om 48 ob. pr.

Br. 4189 Na utok Grge Ivčevića iz Visa, uništena je odluka 30 junija pr. Br. 1185 onog Obćinskog Upraviteljstva, kojom mu je zaniekalo dozvolu za gradnju jedne teze; naredbom Upraviteljstvu, da pokle daljnim izvidim podpuni gradjevnim pravilnikom propisani postupak, novu odluku izdade.

Br. 4827. Pristajući samo djelomično na utok Popa Tome Morovića, odobren je zaključak 22 avgusta pr. obćinskoga vieća u Imotskoj. s kojim bi odobrena pogodba 21 avgusta pr. sa Franom Šitićem za gradnju obćinskoga doma; tim dodatkom, da trošak za prokop uz u pogodbi utanačene ciene, ima se iznova proračunati, a to na temelju realne kolikoće zemlje, što bi trebalo prokopati te prenieti sa mjesta na kojemu se gradnja izvesti ima.

dneva 14 oktobra 1895.

Br. 5016. Odobrava se pogodba 4 julija 1895, s kojom obćina Supetra na Braču nabavlja od Ivana Antičevića jednu kuću sa dvorom i vrtlom za f. 2800, izplativih u dvie godine.

Br. 4954. Odobren je zaključak 8 avgusta pr obćinskoga vieća Sućurja na Hvaru, glede izbrisa jedne šumske naknade s dokazane neplatomožnosti dotičnog dužnika.

Br. 4969. Odobren je zaključak 6 aprila pr. obćinskoga vieća u Zadru, s kojim bi odlučena dioba obradjivih obćinskih dobara odlomka Kali; te Zemalj. Odbor imenuje sa svoje strane članom mjestnog povjerenstva Matu Longina pok Boža, a zamjenikom mu Antu Vitlova pok. Ive.

Br. 4969. Odbačen je utok Vice žene Klementa Cvitanića proti odluci 16 sep-

tembra pr. Br. 1501 Obćinskoga Upraviteljstva u Staromgradu u gradjevnom predmetu izdanoj: pošto napadnuta odluka zakonu odgovara

Br. 4988. Odbačen je, s nenadležnosti, utok Vice Krševanića proti odlukam 26 augusta i 26 septembra pr obćinskoga Upraviteljstva u Spljetu, u koliko upravljen proti globi for. 10 odmjerenoj mu, jer je o globi suditi c k političkoj vlasti; a preinačujuć u ostalom napadnute odluke, naredjuje utočniku da kroz osam dana podnese obćini prošnju da naknadno postigne dozvolu za gradnju već podignuta dimnjaka, pošto inače morao bi ga odmah srušiti dati.

dneva 11 oktobra 1895.

Br. 4984. Odbačen je utok Mate Bartulovića pok Šimuna proti odluci 9 septembra pr. Br. 2664 Obćinskoga Upraviteljstvu u Gradcu, kojom bi u dieljena gradjevna dozvola: jer pritužena od uka odgovara zahtjevim gradjevnog pravilnika. Izpravljena je samo u smislu, da su stranke glede prigovora privatnoga prava upućene na redoviti gradjanski Sud.

Br. 5158. Odobren je zaključak, 25 avgusta pr., obćinskoga vieća u Staromgradu, o izbrisu dviju šumskih naknada s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 5121. Ustupljena je Obćinskom Upraviteljstvu u Benkovcu, molba seljana Stankovacâ za diobu čestice takozvane „Vlaha“, na temelju zak. pokr 27 maja 1876; pozivom da ju pri prvoj sjednici podnese na razpravljanje obćinskoga vieća, obslužujuć propise § 1 Ministerialne naredbe 12 novembra 1880.

Br. 5042 Uništen je zaključak obćinskoga vieća u Trpnju 6 avgusta pr. potvrdjivajući odluku 6 junija pr. Br. 222 onog obćinskog Upraviteljstva, s kojom Matu Mrčiću bi udarena globa for. 2 za prekršaj uvoza vina bez predtečne prijave; jer vršeć Upraviteljstvo pravo pedepsivanja kao posao povjeronog djelokruga (§ 61 obć prav), kotarskoj je političkoj vlasti, a ne obćinskom vieću, suditi o predmetu u drugoj molbi

Br. 4987. Šalje se obćinskom Upraviteljstvu u Imotskoj stigavša jedna tužba proti Nikoli i Anti Knezovićim p. Bariše za prisvojena zemljišta i prolazak u odlomku Rašćana, radi potrebitih izvida i providjenja

dneva 28 oktobra 1895.

Br. 5363. Ne nalazi Zem Odb. da ikakvo providjenje poprimi na stigavšu jednu tužbu o prisvajanju obćinskih zemalja na mjestu takozvanom „Bogjev dolac“ odlomka Zagvozda, obćine Imotske.

Br. 5341. Na utok Stjepana Jeličića i Stjepana Dragičevića, uništena je odluka 9 septembra pr. Br. 514 obćinskog Upraviteljstva Sućurja na Hvaru, s kojom im bi udarena globa od for. 5 svakomu, jer kao viećnici ne prisustvovaše sjednici 8 septembra; pošto iz dotičnih spisa proiztiče, da ih Upraviteljstvo nije saslušalo, niti ih prije odmjerenja globe pozvalo da svoja opravdanja iznesu

Br. 5296. Odbačen je, s nenadležnosti, utok nekojih seljana Boraje, proti odluci 21 septembra 21 pr. Br 3865 Obćinskog Upravitelja u Šibeniku, u predmetu izplaćivanja globa za poljske prekršaje.

Br. 5278. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Omišu, radi potrebitih izvida i providjenja, stigavša jedna tužba o prisvajanju obćinskog zemljišta zvanog „Vlaka“ u odlomku Blata

Br, 5284. Jer dokazano da načelnik pri sazivanju sjednice 7 septembra obćinskoga vieća u Imotskoj, nije podpuno udovoljio propisim § 43 obć prav , to je, na utok Ivana Lendića Markova, uništena razprava svijuh predmeta pri istoj sjednici obavljena, i naredjeno je onom Obćinskom Upraviteljstvu da iste predmete opet iznese na razpravljanje obćinskoga vieća.

Br. 5270. Mješte odrekavšeseg gosp. Nika Politea, imenovan je članom povjerenstva javne dobrotvornosti u Staromgradu Ante Dr Spalatin.

Br. 5274. Odbačena je, s nenadležnosti, molba Rončevića Duje i Medaka Mate da budu uspostavljeni u službi poljara za odlomke Komin-Rogatin, jer imenovanje poljara spada u nadležnost Obćinskog Upraviteljstva, a eventualni utoci idju na vieće, a dalje na Zem. Odb. (§ 43 i 103 obć prav)

Br. 5254. Naredjeno je Obćinskom Upraviteljstvu u Silbi, da razpoloži potrebita za imenovanje novog glavara Ista, jer sadašnjemu minuo zakonom propisani trogodišniji rok djelovanja.

Br. 5203. Naloženo je c. k. Poreznom Uredu u Zadru, da Potočnjaku Marku i drugovim iz Ražanacâ povrati iznos od for. 5 svakomu, izplaćen u ime šumske globe i naknade.

Br. 5177. Odbačen je utok Lazara Krnete s Kistanja, proti naredbam onog Obćinskog Upraviteljstva da povrati f. 239:84 u ime travarine pobrane u g. 1891, jer pitanje je konačno riešeno bilo odborovom odlukom 30 septembra pr. Br 4764, na sadržaj koje je utočnik odpravljen.

Br. 5235. Na utok Kuzmana Kriletića, uništena je odluka 29 septembra pr., Br. 4102 Obćinskoga Upraviteljstva na Korčuli, u predmetu prisvajanja sa strane Donka Kršinića jednog komada puta u odlomku Lumbarde, naredbom Upraviteljstvu, da daljne izvide obavi i na temelju onih drugu odluku izdade

dneva 4 novembra 1895

Br. 5455. Odobreni su u načelu zaključci 17 novembra 1894 i 6 oktobra 1895, obćinskoga vieća na Jelsi da se braći Serafinu i Nikoli Gamulinu p. Stjepana proda 250 čet metara obćinske prostorije; naredbom Obć Upraviteljstvu da pokle sklopi dotičnu pismenu pogodbu, iznese ovu na odobrenje obćinskoga vieća i zemaljskog Odbora (§§. 56 i 102 obž. prav.)

Br. 5457 Takodjer onaj 6 oktobra istoga vieća, da se Nikoli Dubokoviću pok. Ivana prodade druga prostorija od 234 četv metara

Br. 5458. Takodjer onaj 7 julija, istoga vieća, da se Stjepanu Dobroviću pok. Luke prodade 100 četv. metara Obćinske prostorije zvate „Biele stine“.

Br 5459 Takodjer onaj 6 oktobra pr. istoga vieća, da se putem javne dražbe prodadu sve obćinske investiture porezne obćine Jelse.

Br. 5017. Naloženo je Obćinskom Upraviteljstvu u Spljetu, da pri prvoj sjednici iznese obćinskom vieću na razpravljanje molbu bivšeg obćinskog pisara Luke Vukasovića za postignuće mirovine

Br. 5032 Odbačen je utok Jakova Antičevića proti odluci 8 oktobra pr. Br.

6259 Obćinskog Upraviteljstva u Spljetu, glede srušenja dimnjaka podignutog od Vicka Krševanića.

Br. 5342. Takodjer onaj Stjepana Katalinića pok. Ante proti odluci 27 septembra pr. Br. 847 Obćinskog Upraviteljstva u Novom kod Trogira, s kojom mu bi naredjeno da obustavi svaku dalju radnju na njegovoj tezi, jer dokazano da je gradnju započeo bez dozvole nadležne gradjene Vlasti, pošto se u ovom slučaju ne radi o jednoj unutarnjoj popravi u smislu treće stavke §. 3, već i ako o maloj, to ipak o novoj sgradi ili dogradbi, u smislu §. 1. gradjev. prav

Br. 5060. Takodjer onaj Gjive Udove Grgurevićeve, proti odluci 11 septembra pr. Br. 515 Obćinskoga Upraviteljstva Rieke dubrovačke, s kojim je Jakovu Bojanoviću udielilo gradjevnu dozvolu; pošto je dispozitivni dio napadnute odluke sastavljen po propisu § 6 gradj. prav; a glede pak prigovora privatnih prava od utočnika podignutih, odpravljaju se stranke na redoviti gradjanskl sud.

Br. 5454 Odobren je u načelu zaključak 7 julija pr. obćinskoga vieća na Jelsi da se seljanin Pitava dozvoli saditba lozâ po starim vinogradim u Vratniku.

dneva 14 novembra 1895.

Br. 5492. Jer je samo Obćinsko Upraviteljstvo u Kotoru vlastno da udieljiva dozvole za prodaje na onoj morskoj obali, pošto ista spada u vlastitost one obćine, to se povraća Ivanu Glumcu njegova molba da postigne dozvolu za prodaju sitničarija.

Br. 5645. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Opuzenu, stigavša jedna tužba o prisvajanju obćinskih zemljišta, nalogom da odmah shodne mjere poprimi na obranu obćinskoga.

Br. 5623. Pošto obćinsko Upraviteljstvo u Skradinu, na temelju zaključka obćinskoga vieća 22 decembra 1877, priznaje Todoru Šaricu i ostalim obiteljim Šarić pravo na uživanje obćinskih dobara u Bribiru, to mu se povraća kao suvišna molba 18 junija, u predmetu podnesena.

Br. 5205. Odbačen je kao neosnovan utok Franka Žuvele i družine proti gradjevnoj dozvoli udieljenoj Filipu Franuloviću odlukom 22 augusta pr. Br. 1408 Obćinskoga Upraviteljstva u Blatu, jer utočnici nezanimanici i kao takovi nemaju pravo utoka (§ 5 gradj. prav.) — Na temelju pak § 101 obć. prav. Zem. Odb. uredovno naredjuje spomenutom Upraviteljstvu, da u prvoj sjednici obćinskoga vieća stavi na dnevni red pitanje, da li Obćina ima postupati proti Franuloviću radi gradnje kuće u Velojluci, u koliko bi sa istom zapremljeno bilo obćinsko zemljište, ili se to zemljište ima ustupiti graditelju i uz koje uvjete.

Br. 5561. Šalje se Obćinskom Upraviteljstvu u Opuzenu, stigavša jedna tužba o novim grabežim blatija u Vidu, nalogom da obavi potrebite izvide i na obranu obćinskih prava shodna providjenja poprimi.

Br. 5355. Na utok Ivana Bolkovića i družine, uništen je zaključak obćinskoga vieća u Rabu dneva 23 avgusta t. g, kojim je uoblastilo Obćinsko Upraviteljstvo da sklopi sa Dr. Horovitzem novu pogodbu za obćinsku liečničku službu; nalogom da obzirom na nekoje opaske Zem.

Odb., iznese opet na raspravljanje i odluku Obćinskoga Vieća novi konkretni i podpuni predlog o uredjenju odnošaja sa spomenutim liečnikom.

dneva 18 novembra 1895.

Br. 5774. Prosliedjena je c. k. Prizivnom Sudu, preporukom da ju kod c. k. više sudbene Vlasti poduprieti i zagovarati blagoizvoli, molba Obćinskog Upraviteljstva u Vrgorcu da bi se onom c. k. kotarskom Sudu dodielio jedan stalni sudbeni pristav.

Br. 5776. Odbačen je, s nenadležnosti, utok Nikole, Ivana i Jozipa Mandarića proti odluci 11 oktobra pr. Br. 915 Obćinskog Upraviteljstva na Lećevici, u koliko upravljen proti globi for. 20, odmjerenoj im s gradjevnog prekršaja, jer utok imao biti upravljen c. k. kotarskoj političkoj Vlasti (§ 70 gradj prav. i § 107 obć prav.). Pristajuć u ostalom na isti utok, ukida pritužemu odluku u onom dielu sadržavajućem naredbu srušenja podignute zgrade; naredbom Upraviteljstvu, da na molbu za naknadnu gradjevnu dozvolu, postupa po propisim zakona.

Br. 5758. Na utok Petra Čelića p. Jozipa, uništena je odluka 12 septembra pr. Br. 4602, Obćinskoga Upraviteljstva u Imotskoj, izdana u gradjevnom predmetu po Anti Lozi Matinu potaknutom; jer dokazano da u ovom slučaju nije uporabio propis § 48 gradj. prav.

Br. 5757. Odbačen je, s nenadležnosti, utok Šimuna Gotovca pok. Boža proti odluci 11 oktobra pr. Br. 917 Obćinskoga Upraviteljstva Lećevice, s kojim ga je osudilo, što je bez dozvole gradjevne Vlasti sagradio kuću u Vinovu, na globu for. 20; jer utok imao biti upravljen c. k. kotarskoj političkoj Vlasti (§ 70 gradj. prav. i § 107 obć. prav.). — Pristajuć pak na drugi dio utoka, ukinuta je pritužena odluka u onom dielu sadržavajučem naredbu srušenja podignute zgrade, jer ne dokazano da se gradjevna dozvola naknadno udieliti nebi mogla.

dneva 25 novembra 1895.

Br 5806. Ustupljen je Obćinskom Upravitelju u Sibeniku utok Bare Kalanza, seoskoga glavara Lozovca, proti odluci seoskoga sbora Lozovca poprimljenoj dne 22 septembra pr. u predmetu ustupa, po procieni, 1000 četvornih metara obćinskoga zemljišta u istomu odlomku Aleksi Šupuku, da podigne kuću i štalu; nalogom da ga u pretres uzme, kad bude zaključivao vrhu gorispomenute Šupukove molbe, te da zaključak, proti kojemu je slobodan utok na Zem. Odb. kroz 14 danâ, redovito proglasi u smislu § 50 obć. prav. eventualno i na odobrenje Zemalj. Odbora podastre, u smislu § 102 obć. prav.

Br. 5802. Odbačen je, s nenadležnosti, utok Marka Perkovića pok. Jakova, proti odluci 23 septembra pr. Br. 4341 Obćinskoga Upraviteljstva u Imotskoj, s kojom mu bi udarena globa for. 5 s gradjevnog prekršaja; jer isti imao upravljen biti c. k. kotarskoj političkoj Vlasti (§ 70 gradj. prav. i § 107 obć. prav.).

Br. 5870. Ne nalazi Odb. Zem. da vrhu žalbe Čipana Ivana pok. Šime i drugovâ, proti glavaru seoskom Bibinja

Antiji Levačiću pok. Jadre, ikakvo provvidjenje poprimi; jer obavljenim izvidin dokazano, da navodi žalbe istinit niesu.

Br. 5793. Prosliedjena je, preporukom da ju uvažiti blagoizvoli, Visokom c. k. Ministarstvu pravosudja u Beču mollba Obćinskoga Upraviteljstva u Komiži, da se u onoj varoši ustanovi mjessto javnog bilježnika.

Br. 5795. Jer dokazano da Obćinsko Upraviteljstvo u Rabu, sklopivši bez dražbe i bez predtečnog uoblaštenja obćinskoga vieća, pogodbu sa Franom Koljevićem, s kojom mu prodava drva iz vlastitih šuma, nije povriedilo nikakav zakonski propis, već postupalo u okviru propisa § 52 obć. prav., to se odbacuje utok. u ovom predmetu podnesen sa strane Nikole i Gaudencija Orlića.

Br. 5838. Na utok Mate Glušćevića i drugovâ, ukinuta je odluka poprimljena od obćinskoga vieća u Metkoviću, pri redovitoj sjednici dneva 12 oktobra pr. u predmetu ostavke Ivana Jerića na čast obćinskoga prisjede, sadržane u prvoj tački dotičnog dnevnog reda; dočim je isti utok odbačen, kao neosnovan, u koliko se odnosi na zaključke poprimljene vrhu točaka VI. VIII. IX i X istog dnevnog reda.

dneva 2 decembra 1895.

Br. 5960. Na utok Ante D.r Krstulovića uništen je, sa formalnih razloga, zaključak 1 julija pr. obćinskoga vieća u Nerežišću, o neodobrenju nekih troškova sadržanih u konačnom računu godine 1894, nalogom Obć. Upraviteljstvu, da predmet ovaj opet iznese na razpravljanje i odluku obćinskoga vieća.

Br. 5923. Odobren je zaključak 11 oktobra pr. Obćinskoga Upravitelju u Sinju o izbrisu šumskih naknada u ukupnom iznosu for. 24 16, s dokazane neplatomožnosti dotičnih dužnika.

Br. 5962. Jer je obavljenim izvidim dokazano da temelja nema tužba Boža Mandića, glede prisvajanja obćinskih zemljišta u odlomku Zakušcu obćine omiške, to Zem. Odb. ne nalazi da vrhu iste tužbe ikakvo providjenje poprimi.

Br. 5985. Na utok Mate Baturića p. Jere družine, uništena je odluka 21 oktobra pr. Br. 573 Obćinskog Upraviteljstva u Pučišću, s kojim im bi zaniekana gradjevna dozvola; jer u povjerenstvu, koje je obavilo izvide na licu mjesta, u smislu § 5 gradj. prav. učestvovao jedan gradjevni vještak, koji je u predmetu zaniman bio. Naredjeno je s toga Obć. Uprav. da na lice mjesta izašalje opet jedno povjerenstvo, sa jednim gradjevnim vjestakom u predmetu nezanimanim.

dneva 9 decembra 1895.

Br. 5697. Šalje se, izvješća i opravdanja radi, Obćinskom Upraviteljstvu Kastel Sućurca, stigavša jedna tužba o nepravilnostim nekim u onoj obćinskoj upravi.

Br. 6052. Prosliedjena je Njegov. Preuzv. gosp. Namjestniku predstavka Obćine Benkovačke, u predmetu uredjenja lugarske službe.

Br. 5796. Odbačena je molba Antuna Gligore, glavara Kolana, da se naredi načelniku obćine Pažke, da mu

izplati iznos for. 40 72, jer zahtjev taj, niti sa uredovnih, niti sa upravnih obzira, opravdan nije.

dneva 16 decembra 1895.

Br. 6196 Ustupljen je Obćinskom Upraviteljstvu u Pagu podnesak seljanâ Kolanâ, sadržavajući njihovu privolu za odciepljenje od obćine Pažke, nalogom da ga iznese na razpravljanje obćinskoga vieća.

Br. 6283. Takodjer istomu molba glavara Novalje, u istu svrhu podnesena.

Br. 6253. Odbačen je, s nanadležnosti, utok Mate Olmića glavara seoskog Proložca i družine, proti zaključku 18 novembra pr. obćinskoga vieća Imotske, kojim je pristalo na neke preinake vrhu zaključaka seoskih sborova Proložca i Postranja, glede doprineska for. 7139.02 $^1/_2$ za gradnju nove crkve u Proložcu; jer o predmetu odlučuju državne vlasti (§§ 35, 36 i 55 zakona 7 maja 1874 Br. 50 D. Z. L.)

Br. 6255. Odbačen je, kao neosnovan, utok Marka Pavičića proti zaključku 25 julija pr. obćinskoga vieća Vrhboske, u predmetu ponapravljanja puta takozvanog „Klepalo“.

dneva 23 decembra 1895.

Br. 6401. Šalje se gosp. Obćinskom Upravitelju u Sinju tužba seljana Udovičića, o prisvajanju obćinskih zemalja, nalogom da, obavivši dotične izvide, shodne mjere poprimi eda prisvojeno Obćini povraćeno bude. Naloženo mu je suviše da, u granicam svoje nadležnosti, odluči o diobi obćinskih dobara, koju spomenuti seljani traže

Br. 6300. Ne nalazi Odb. Zem. da na pitanje Šimuna Ruića, glavara Grohota, uništi oglas obćinskoga Upravitelja, kojim je razpisao natječaj na mjesto obćinskoga liečnika.

Br. 6440 Odbacen je, kao neosnovan, utok Pavla Pleslića, glavara Murtera, proti zaključku 25 novembra pr. obćinskoga vieća u Tiesnom, kojim mu je odbilo prošnju da mu naknadi iznos for: **155-81**, od njega potrošen u ime parničkih troškova za selo, i da obćina zametne opet pravdu za dotično zemljište; jer nedokazao da je pravdu vodio za selo i da je na to redovito uoblašten bio; i da iz uredovni spisa proiztiče, da bi se radilo o zemljištu vlastitosti crkve S. Roka. —

Br. 6433. Takodjer onaj Nikole Gurdulića p. Antuna iz Vrisnika, proti odluci 12 novembra pr. Br. 2304 obćinskoga Upraviteljstva na Jelsi, s kojom mu bi naredjeno da sruši peć, bez dozvole gradjevne Vlasti sagradjenu, jer se u ovom slučaju nebi mogla udieliti naknadna dozvola, jer peć ne sagradjena po propisim 33 gradj. prav. —

Br. 6434. Na utok Antuna Carića — Bujasa, preinačena je odluka 30 novembra pr. Br. 2476 gorispomenutog Upraviteljstva, kojom mu se naredjivalo da kroz 24 sata sazida jedan bez obćinske dozvole otvoreni prozor nad kućom Stjepana Carića — Bujasa; jer nedokazano da se u ovom slučaju nebi udieliti mogla naknadna gradjevna dozvola, te je naredjeno utočniku da kroz osam dana podnese molbu za postignuće takove dozvole. —

Da bi se postigla jednoličnost pri uregjenju općinskih konačnih računa kod svijn općina, Odbor je na temelju pokrajinskog zakona 24 Februara 1894 (P. Z. L. komad VI Br. 8), dogovorno sa c. k. Računarstvom sastavio nove sjednice, koje su sa dotičnim Naputkom, naročitom okružnicom razaslane svim općinskim upraviteljstvima, nalogom da počam od godine 1895, svi konačni računi budu sastavljeni po novim propisima, koji mnogo bolje odgovaraju točnosti i računarskim pravilima.

Općinski konačni računi godine 1893 bili su svi, osim Biogradskoga raspravljeni i odobreni, a oni godine 1894, bili su raspravljeni i odobreni kod 66 općina. Dvanaest je općina uredilo konačne račune iste godine, ali nijesu još podneteni vijećima na pretres i odobrenje. Slijedeće općine nijesu pak dokazale uregjenje konačnih računa 1894: Biogradska, Hvarska, Rabska, Trogirska, Vrbovska i Vrlička.

Svi općinski predračuni za godinu 1895 bili su na vrijeme podneseni Odboru na pregled i odobrenje prireza na izravne i neizravne poreze i odredbina na uvoz piva i žesta u granicama § 86 opć pr., preinačenog pokrajinskim zakonom 6 oktobra 1883 i pokrajinskim zakonom 17 Novembra 1880.

Za istu godinu 1895, usljed predloga Odbora Zemaljskoga, Vrhovnim odlukama 28 Decembra 1894, 13 Marča i 13 Maja 1895, zadobiše potvrdu slijedeće odredbine na uvoz u korist odlomaka Spljeta, Šibenika i Zadra:

Na pivo . . . ,	f. 1.35
Na neoslagjene žeste	„ 4.50
Na žeste oslagjene .	„ 4.75

za svaku metričku centu

Prireza na potrošarinu u korist odlomaka Spljeta i Zadra 150%, na sve stvari podložne tome porezu, a odlomku Šibeniku 120%, na krupnu i sitnu životinju, a 150%, na sve ostalo.

Vrhovnom odlukom 15 Junija 1895 bio je odobren Saborski zaključak 19 Januara 1895, o pobiranju posebnih odredbina za 6 godina na rakiju i žeste od f. 1 za svaki hektolitar, a na vino od 75 novč., u korist odlomaka: Bogdašiča, Mrčevca, Lepetana, Orahovca i Špiljara općine Kotorske.

Evo sada Preglednice prihoda i rashoda svijn općina za godinu 1893.

Izvadak

u Općinskih Konačnih Računa god. 1893.

NASLOV	O B Ć									
	Benkovac		Biograd		Blato		Bogomolje		Bol	
Pučanstvo	12.215		6.286		8.837		1.155		1.795	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	3102	50			204	15½	1103	69	24	28
Imovina	5838	45			10358	56	1110	01	1900	68
Javni naslovi	—	—			170	16	—	50	36	—
Prirez izravnim porezom .	15274	13½			10143	12½	1204	48	2125	97
Uvoz i prirez na potrošarinu	—	—			2322	12	—	—	1016	53
Razni	—	—			16	67	22	80	1396	70
Rabote	—	—			4562	50	—	—	—	—
Skupa .	24215	08½			27777	29	3441	48	6500	16
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—			—	—	—	—	—	—
Zajednički, uprave . . .	1934	22			2767	19	659	53	987	71
Imovina	4000	82			4581	23	671	88	104	67
Sigurnost	1815	90			2536	94	68	32	132	80
Nauk	571	71			5299	14	433	50	959	50
Siromaštvo	7039	92			5669	16	182	26	2145	46
Gradnje: *a)* u novcu . . .	972	85			257	01	—	—	465	67
b) u rabotah . .	—	—			4562	50	—	—	—	—
Bogoštovje	—	—			—	—	—	—	—	—
Dugovi	—	—			180	—	—	—	—	—
Povjereni djelokrug . . .	1119	17			694	49	—	—	12	90
Razni	558	91½			1014	57	1288	91	1502	01
Skupa .	18013	50½			27562	23	3304	40	6310	72
Izravnim porezom postotak .	90	—			78	—	71	—	77	—

I N E

Budva		Cavtat		Dobrota		Drniš		Dubrovnik		Ercegnovi		Grbalj (Župa)	
2.612		9.949		933		20.426		11.177		7357		3.742	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
8	51½	7370	15½	—	—	1510	82	11571	12½	599	73	339	74
241	93	212	64	79		17041	08	27427	97½	871	91	389	11
154	59	5	50	582	85	207	63	8620	69½	656	43	45	—
3461	12	5962	18½	1215	99	12729	14½	23029	68½	4169	10	4167	89
1824	73	638	34	316	99	1550	10	19139	65	4169	10	—	—
727	39	22	42	243	78	52	31	7257	56½	55	—	134	40
1464	31	—	—	—	—	64	—	—	—	80	—	—	—
7882	58½	14211	24	2438	61	33155	08½	97046	69½	10601	27	5076	14
—	—	—	—	650	81½	—	—	—	—	—	—	—	—
1372	86	3084	42	915	98	6497	09	14572	80½	2126	53	1485	—
427	16	131	26½	150	15	3937	05	11723	04	837	03	688	81
1369	58	346	23	312	—	2613	21	13247	28	1579	11	200	—
663	—	2248	42	736	35½	2235	47	6388	60	2126	27	977	—
1170	90	3285	77½	204	84	10621	88½	9559	81	2394	31	947	98
358	85	3233	18	7	60	1170	50½	10994	44	150	29	254	40
1464	31	—	—	—	—	64	—	—	—	80	—	—	—
—	—	—	—	10	—	390	22	285	90	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	3684	22	5902	02	17	40	—	—
612	—	279	98	—	—	769	78	5185	90	198	92	—	—
301	50	106	26	456	48	738	70	2994	14½	672	77	270	76
7740	16	12715	53	3444	22	32722	13	80853	94	10182	63	4823	95
100	—	57	—	56	—	62	—	92	—	45	—	133	—

NASLOV	OBĆ									
	Hvar		Imoski		Janjina		Ješa		Kistanje	
Pučanstvo	3.596		31.640		2.376		3.577		8.875	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	163	95	—	—	3632	13½	205	04	758	93½
Imovina	2719	95	10443	23	265	49	1875	14	4616	98
Javni naslovi	652	87	840	46	25	25	817	57	156	47
Prirez izravnim porezom .	4958	68½	27747	60	2844	85	4747	47	7430	43
Uvoz. i prirez na potrošarinu	1523	03	1496	18	1027	91	1305	03	—	—
Razni	671	18	507	67	—	—	243	56	51	16
Rabote	—	—	—	—	1105	—	—	—	—	—
Skupa .	10689	66½	41035	14	8900	63½	9193	81	13013	97½
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zajednički, uprave . . .	1256	42	6195	31	934	12	1286	29	1638	02
Imovina	1531	10	5381	66	7	31	657	—	2410	27
Sigurnost	1559	19½	6572	97	534	98	991	—	1575	39½
Nauk	1946	12	5120	51	546	24	1322	10	1213	03
Siromaštvo	2801	73	4020	63	933	30	1968	52	2805	65
Gradnje: *a)* u novcu . .	205	93	4722	88	60	—	578	29	45	14
b) u rabotah . .	—	—	—	—	1105	—	—	—	—	—
Bogoštovje	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—
Dugovi	350	—	1050	38	—	—	—	—	—	—
Povjereni djelokrug . . .	489	60	455	78	47	50	130	87	106	04
Razni	74	58	7400	02	185	95	72	29	514	90½
Skupa .	10214	67½	40935	14	4354	40	7006	36	10308	45
Izravnim porezom postotak .	124	—	159	—	52	—	99	—	129	—

I N E

Klis		Knin		Komiža		Korčula		Krtole		Kotor		Kuna	
3.775		21.077		3.852		6.097		932		5.435		2.305	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
453	97½	3581	23	1292	30	411	67	—	—	1559	61½	541	40
842	64	13986	43	3771	76	8798	77½	160	79	6096	58½	1003	31
—	—	1261	18	243	—	77	08	2	—	527	63	—	—
1976	10	10781	17½	3726	20	5073	79½	1289	78	9269	39	4135	67½
—	—	2365	96	1078	58	2401	59	—	—	12644	16½	—	—
706	24½	114	12	963	55	160	30	151	—	12261	16	58	37
—	—	—	—	—	—	1220	50	—	—	—	—	1398	50
3978	96	32090	09½	11075	39	18143	71	1603	57	42358	54½	7137	25½
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
952	99½	4853	69½	2688	61	2371	58	381	50	6960	61	963	45
425	13	5420	95	597	21½	2286	14	319	31	2239	95½	335	96
174	—	4139	15	980	74	3578	58	36	—	6401	38	554	45
18	—	4061	81	2412	40	2754	20	108	—	3001	—	931	18
382	78	4367	97	1297	51	1909	59	137	16	5011	07	922	62
248	78	2545	19	1870	31½	1504	59	19	—	1123	37	780	—
—	—	—	—	—	—	1220	50	—	—	—	—	1398	50
—	—	—	—	—	—	10	90	—	—	81	51	—	—
—	—	1001	10	32	—	1838	10	76	—	1686	39	615	—
—	—	180	96	—	—	167	73	—	—	7644	63	188	—
652	04	2465	64	68	09	299	58	510	06	6650	52½	159	09
2853	72½	29036	46½	9946	88	17941	49	1587	03	40800	44	6848	25
70	—	53	—	108	—	58	—	70	—	48	—	109	—

NASLOV	OBĆ									
	Lastovo		Lastva		Lećevica		Lopud		Lukšić	
Pučanstvo	1.226		680		5.868		639		1.944	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	1727	70	—	14½	3026	85½	150	17½	400	48½
Imovina	715	77	20	10	5495	21	76	29	69	12
Javni naslovi	114	83	121	79	439	88	—	—	146	87
Prirez izravnim porezom .	1219	22	550	41½	—	—	759	76½	3916	21
Uvoz. i prirez na potrošarinu	325	31	—	—	—	—	—	—	280	99
Razni	2037	57	—	—	—	—	—	—	—	—
Rabote	—	—	—	—	1700	—	—	—	—	—
Skupa .	6140	40	692	45	10661	94½	986	23	4813	67½
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zajednički uprave . . .	586	63	242	87	931	95	154	—	490	78
Imovina	1143	17	5	15	1535	06½	217	99	279	61
Sigurnost	60	—	—	—	448	43	—	—	713	02
Nauk	18	—	191	50	—	—	194	40	720	76
Siromaštvo	—	—	243	44	907	53	242	01	997	08
Gradnje: *a)* u novcu . . .	—	—	—	—	568	35	148	14	320	11
b) u rabotah . .	—	—	—	—	1700	—	—	—	—	—
Bogoštovje	—	—	—	—	—	—	—	—	52	80
Dugovi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Povjereni djelokrug . . .	—	—	—	—	104	—	6	88	—	—
Razni	3532	14	—	—	1178	99½	36	37	145	32
Skupa .	5339	94	682	96	7374	32	999	79	3719	48
Izravnim porezom postotak .	57	—	88	—	—	—	60	—	168	—

I N E

Luštica		Makarska		Metković		Milna		Mljet		Mué		Muo	
1.147		10.309		4.198		4.500		1.623		7.912		658	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
163	97	—	—	135	12	1369	63	3099	02½	946	98½	1181	25½
475	47	4756	99½	9357	04	1000	—	458	71	1715	47½	125	25
140	40	53	74	114	85	179	57	76	27	—	—	9	12
941	05	15397	88	7159	06	6693	78	1196	61	6871	61	390	87
—	—	2685	34	1066	47	2123	81	—	—	—	—	348	54
104	23	—	—	134	18	459	60	31	40	—	—	18	30
—	—	—	—	2437	50	—	—	1005	—	—	—	—	—
1825	12	22893	95½	20404	22	11826	39	5867	01½	9534	07	2073	33½
—	—	650	50½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
630	53	3433	66	2298	10	1746	03	722	72	1409	82	209	99½
608	66	2217	77	1796	88	92	80	407	71	2207	07½	26	57
80	06	5224	58½	2969	14	1316	29	206	65	1424	—	—	—
228	75	4278	95	2044	90	1705	50	328	83	352	—	286	96
13	80	3746	67	1132	73	3429	57	496	92	1664	96½	116	01
—	—	443	72	181	10	722	44	24	—	692	58½	—	—
—	—	—	—	2437	50	—	—	1005	—	—	—	—	—
—	—	50	—	94	39	—	—	—	—	270	—	42	03½
—	—	971	84	5531	36	1001	—	—	—	—	—	—	—
—	—	207	97	242	99	—	—	30	—	—	—	—	—
104	23	404	49	91	—	291	32	65	33	540	98	227	95½
1666	03	21630	16	18820	09	10304	95	3287	16	8561	42½	909	52½
66	—	124	—	117	—	123	—	57	—	161	—	49	—

NASLOV	O B Ć									
	Nerežišće		Nin		Novi		Novigrad		Obrovac	
Pučanstvo	2.257		6.768		2.740		5.021		12.319	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	3308	15	10	26	895	70	151	78	87	75½
Imovina	1684	43	2297	08	587	32	1522	93	7570	08
Javni naslovi	—	—	938	82	39	10	193	59	39	90
Prirez izravnim porezom .	1947	66½	4932	27	5919	52½	5288	15½	8883	27½
Uvoz. i prirez na potrošarinu	1179	34	—	—	1290	58	94	12	988	97½
Razni	181	—	—	—	318	83	2500	—	—	—
Rabote	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupa .	8300	58½	8178	43	9051	05½	9750	57½	17569	98½
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zajednički uprave . . .	1236	90	1425	26	761	07	1598	55	2980	72
Imovina	520	48	2378	28½	342	75½	702	18½	4510	01
Sigurnost	860	—	731	70	477	60	919	—	1596	17½
Nauk	807	03	498	50	1639	24½	83	05	792	89
Siromaštvo	1422	07	1757	34	2493	11	645	25	5235	49
Gradnje: *a)* u novcu . .	2090	—	364	32	1421	59	1454	03	1037	—
b) u rabotah . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bogoštovje	12	—	—	—	—	—	—	—	350	—
Dugovi	—	—	—	—	1154	98	2360	—	—	—
Povjereni djelokrug . . .	15	—	215	—	—	—	—	—	22	75
Razni	714	20	651	76	680	54	1050	02	1103	26
Skupa .	7677	68	8022	16½	8970	89	8812	08½	17628	29½
Izravnim porezom postotak .	95	—	52	—	111	—	76	—	103	—

I N E													
Omiš		Opuzen		Orebić		Pag		Paštrovići		Perast		Postire	
13.247		7.959		2.064		6.203		2.815		1.039		2.158	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
70	50	22	59	2040	40	1428	90½	—	—	880	38	716	10
5095	41½	3041	45	2595	83	5405	38	261	35	738	38	673	20
535	35	376	60	362	45	262	09	32	60	18	88	534	40
16918	81½	7310	28	10040	62	5030	09½	2700	48	554	09	3003	42
1091	35	562	19	—	—	1108	34	—	—	698	79	1526	—
462	72	205	—	832	38	886	21	172	99	—	—	233	92
—	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	—	1262	50
24174	15	11518	11	15871	68	14271	02	3167	42	2890	52	7949	54
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3633	53	1367	75	704	—	2227	71	1219	43	141	47½	1090	62
3088	50½	2354	15	1749	08	2165	96	428	20	874	92½	260	92
3811	42	1603	74	1630	47	1920	83	—	—	69	20	1376	45
1753	02	1325	22	880	—	896	65½	591	75	319	70	959	20
4258	21	1915	86	1802	77	3895	84½	350	94	294	88	2127	21
3976	05	778	88	5337	30	477	11½	—	—	8	80	183	10
—	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	—	1262	50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	73	50	—
2082	73	1117	90	112	50	1445	44	—	—	—	—	—	—
710	44	127	88	—	—	131	39	348	30	—	—	—	—
156	75	398	40	518	52	818	86½	140	—	37	43	132	20
23470	65½	10989	78	12734	64	14129	81	3078	62	1801	14	7442	20
154	—	181	—	108	—	100	—	111	—	39	—	119	—

NASLOV / Pučanstvo	OBĆ… Prčanj 683		Primorje Gornje 3.811		Promina 5.059		Pučišće 3.387		Rab 4.525	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892	170	81	—	—	795	24	1949	80	2215	78½
Imovina	529	—	3234	35	1843	46	3494	19	16405	52½
Javni naslovi	—	—	185	44	209	84	—	—	254	27
Prirez izravnim porezom	695	45½	3517	44	2472	66	2558	64	2011	76
Uvoz. i prirez na potrošarinu	530	04	—	—	—	—	1833	71	656	11
Razni	121	—	587	60	—	—	—	—	64	25
Rabote	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	2046	30½	7524	83	5321	20	9836	54	21607	70
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892	—	—	1742	27	—	—	—	—	—	—
Zajednički uprave	809	40	1411	93½	1247	68	1008	18	7309	75
Imovina	241	92½	951	71	494	70	802	42	2687	52
Sigurnost	60	—	1421	32	124	80	1246	69	2176	39
Nauk	278	—	796	50	630	36	1254	21	438	58½
Siromaštvo	217	48	1153	31	1462	18	1201	63	3666	33
Gradnje: *a)* u novcu	6	18	486	73	—	—	33	80	526	38
b) u rabotah	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bogoštovje	—	—	53	50	—	—	—	—	—	—
Dugovi	—	—	105	20	327	30	—	—	1100	—
Povjereni djelokrug	—	—	54	70	—	—	45	80	46	14
Razni	160	70	2071	67½	278	51	452	66	1749	03½
Skupa	1773	68½	10248	85	4565	53	6045	39	19700	13
Izravnim porezom postotak	48	—	103	—	60	—	68	—	47	—

I N E

Rijeka		Risan		Sali		Selca		Silba		Sinj		Skradin	
2.201		4.199		5.542		3.161		4.150		35.600		9.056	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
399	62	1899	38	218	55½	2602	75	593	22½	8541	93	2332	92
462	05	2583	47	225	77	2733	35	739	02	20565	45	2835	84
32	—	1317	88	—	—	221	65	58	70	3430	41	6	61
2106	39	1862	55	3304	32	2119	13½	2899	35½	23105	62	12717	54½
—	—	3528	61	—	—	1459	76	375	44	4648	64	1292	46
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	818	27	73	59
—	—	—	—	—	—	1440	—	—	—	155	—	—	—
3000	06	11191	89	3748	64½	10576	64½	4665	74	61265	32	19258	96½
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
643	51	1473	40	916	93	933	59	781	04	7000	24	3098	98
35	79½	1224	87	776	68½	480	93½	287	21	7815	78	2849	96
—	—	371	89	—	—	688	40	46	13	8940	85	2143	73
679	18	788	—	492	17	869	—	1316	41	6553	86	587	—
673	15	2839	52	706	14½	1541	54	906	41	9124	18	4052	—
421	—	141	20	—	—	87	09	16	20	5781	80	3071	43
—	—	—	—	—	—	1440	—	—	—	155	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	500	—	—	—	270	—	1652	80	—	—
104	50	—	—	13	49	213	75	104	60	4454	66	—	—
139	93	228	71	105	62	289	—	78	75	2812	01	458	83
2697	06½	7067	59	3511	04	6543	30½	3806	75	54291	18	16261	93
76	—	37	—	94	—	59	—	84	—	70	—	91	—

NASLOV	O B Ć									
	Slano		Šolta		Spič		Spljet		Starigrad	
Pučanstvo	1.116		3.171		1.433		22.752		4.723	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	1226	98	2138	13½	181	70	882	14	1221	42
Imovina	184	30	—	—	525	23	72800	15	4792	79
Javni naslovi	—	—	209	91	48	52	4494	27	153	66
Prirez izravnim porezom .	803	62½	6775	85	1214	18	64922	30	5525	95½
Uvoz. i prirez na potrošarinu	224	12	863	16	120	45	33823	91	2327	36
Razni	7	55	—	—	—	—	132503	21	884	99
Rabote	—	—	—	—	500	—	—	—	—	—
Skupa .	2446	57½	9987	05½	2590	08	309425	98	14906	17½
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zajednički uprave . . .	621	69	2168	86	858	35	14919	72	1456	51
Imovina	43	46	3256	54	263	02	22202	76	3015	22
Sigurnost	41	10	417	—	60	—	45982	46	2039	65
Nauk	205	50	869	—	387	37½	28150	29	2203	40
Siromaštvo	201	77	2487	54	314	79½	19962	51	709	37
Gradnje: *a)* u novcu . . .	259	72	—	—	—	—	85871	08	3299	83
b) u rabotah . .	—	—	—	—	500	—	—	—	—	—
Bogoštovje	—	—	—	—	—	—	4227	05	—	—
Dugovi	—	—	—	—	—	—	73039	46	50	—
Povjereni djelokrug . . .	95	17	20	10	—	—	1648	57	170	92
Razni	20	—	4	—	38	50	12070	27	529	07
Skupa .	1488	41	9223	04	2422	04	308074	17	13473	97
Izravnim porezom postotak .	53	—	218	—	90	—	129	—	90	—

I N E

Stolivo 374		Ston 5.788		Sućurac 1.898		Sućurje 671		Supetar 3.057		Sutivan 2.335		Šibenik 20.360	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
—	—	2815	17½	1325	30	452	75½	2744	40½	—	—	7512	94
190	61	495	36	600	24	3021	80	650	—	38	—	8000	26
30	10	36	90	65	74	267	01	589	58	—	—	1738	88
530	36½	5202	21	3369	03½	684	67	7131	09	5454	86	47435	38
65	74	1295	65	—	—	299	75	1574	79	777	37	9913	80
59	74½	27	20	217	50	200	—	—	—	333	95	3006	36
—	—	—	—	—	—	312	—	2950	—	—	—	—	—
876	56	9872	49½	5577	81½	5237	98½	15639	86½	6604	18	77607	62
259	43½	—	—	—	—	—	—	—	—	1867	27½	—	—
272	08	1718	82	845	80	552	08	1890	65	1082	70	8223	91
73	13½	777	39½	192	65½	1485	77½	276	62	39	32	10202	11
—	—	864	21	921	48	140	—	894	51	964	30	11919	10
147	13½	728	40	493	50	594	40	2461	72	1950	—	5790	02
104	52½	2607	69½	782	66	302	97	3265	32½	2597	41	12020	90½
—	—	779	66	239	60	1001	—	1470	56	77	35	8059	93½
—	—	—	—	—	—	312	—	2950	—	—	—	—	—
—	—	89	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	100	—	937	—	—	—	—	—	—	—	9324	88
—	—	129	60	135	27	18	10	62	40	—	—	1593	95
28	33	401	45½	92	35	83	22	1258	39	116	12	938	99
884	64	8196	59½	4640	31½	4489	54½	14530	17½	8694	47½	68073	80
99	—	99	—	149	—	96	—	132	—	161	—	155	—

NASLOV	O B Ć									
	Šipanj		Tiesno		Tivat		Trogir		Trpanj	
Pučanstvo	1.100		6.619		768		15.809		1.476	
	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**										
Pretičak god. 1892 . . .	875	63½	2710	94½	240	40	1155	37	916	92
Imovina	2863	44	1450	78	67	10	15207	87½	1240	54
Javni naslovi	135	15	—	—	—	—	167	98	50	—
Prirez izravnim porezom .	1542	84½	12174	63	756	11½	16553	49	3057	91
Uvoz. i prirez na potrošarinu	595	47	401	23	—	—	3638	49	1242	21
Razni	63	60	59	—	203	02	3348	47	20	44
Rabote	—	—	—	—	—	—	—	—	720	—
Skupa .	6076	14	16796	58½	1266	63½	40071	67½	7248	02
B. **Razhodi:**										
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zajednički uprave . . .	479	59	1641	55	477	47	3247	40	940	25
Imovina	76	36	3539	61	72	51	13567	55½	570	05
Sigurnost	121	45	2027	54	—	—	3765	53	801	35
Nauk	320	—	1810	70	282	70	677	51	632	75
Siromaštvo	527	70	2550	10	216	38	5536	98	1036	05
Gradnje: *a)* u novcu . . .	10	40	1956	26	—	—	1221	65	15	37
b) u rabotah . .	—	—	—	—	—	—	—	—	720	—
Bogoštovje	850	42	—	—	—	—	239	48	—	—
Dugovi	—	—	—	—	—	—	1974	73	225	—
Povjereni djelokrug . . .	13	—	—	—	6	42	98	79	—	—
Razni	154	45	1444	55	—	—	4207	11	441	14
Skupa .	2553	37	14970	31	1055	48	34536	73½	5381	96
Izravnim porezom postotak .	80	—	148	—	100	—	100	—	128	—

I N E

Vis		Vodice		Vrboska		Vrhgorac		Vrlika		Zadar		Zaton	
4.822		2.110		3.294		9.091		10.721		28.230		3.928	
fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.	fior.	nov.
3247	41½	1636	72	1968	73	102	12	1667	99	2544	82	554	45
7008	88	49	—	—	—	2271	45	6789	59	9023	27½	70	—
404	55	139	21	6	62	234	32	150	60	2618	80	—	—
6872	01	4231	87	3384	05½	10461	49	11654	80	62142	53	2372	75
3127	59	—	—	194	78	311	43	1193	25	28041	61	—	—
8305	47	83	49	—	—	200	—	22	45	3438	31½	200	—
—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28965	91½	6440	29	5554	18½	13580	81	21478	68	107809	35	3197	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3680	29	900	83	658	09½	2731	42	4316	07	13139	99½	807	99
1110	49	567	22½	117	14	2726	81	5844	79½	8423	14½	77	14
5222	39	394	96	160	—	1969	53	1935	71	31466	84	49	67
2569	80	1074	40	698	50	1256	49	1793	16	15947	10	746	59
4942	14½	349	68	655	01½	2080	45	2454	43	18012	22	1016	91
3531	79	452	86	458	29½	800	23	733	51	13741	38	233	34
—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	91	50	—	—	584	36	—	—
4610	09	739	14	—	—	—	—	95	98	2079	68	—	—
315	73	4	60	25	—	136	22	4	—	703	55	18	74
1487	38	107	11½	13	—	919	44	940	88	918	16½	1	07
27470	10½	4890	81	2785	04½	12712	09	18118	53½	105016	43½	2951	45
100	—	148	—	93	—	251	—	94	—	65	—	63	—

NASLOV	Zlarin		Skupa	
Pučanstvo	5.091		527.426	
	fior.	nov.	fior.	nov.
A. **Prihodi:**				
Pretičak god. 1892 . . .	43	61	120134	91½
Imovina	4	—	368786	84½
Javni naslovi	—	—	37072	56½
Prirez izravnim porezom .	5096	50½	633810	52½
Uvoz. i prirez na potrošarinu	—	—	174547	08
Razni	—	—	189245	15
Rabote	—	—	22826	81
Skupa .	5144	11½	1546423	89
B. **Razhodi:**				
Nedotičak god. 1892 . . .	—	—	5170	30
Zajednički uprave . . .	1067	08	193463	87
Imovina	124	82	176074	18
Sigurnost	601	25	208738	20
Nauk	1341	50	154785	58
Siromaštvo	1771	07	223021	01
Gradnje: *a)* u novcu . . .	22	20	186604	74
b) u rabotah . .	—	—	22826	81
Bogoštovje	—	—	7905	15½
Dugovi	—	—	129341	62
Povjereni djelokrug . . .	—	—	30684	62
Razni	144	67	77162	96
Skupa .	5072	59	1415779	04½
Izravnim porezom postotak .	179	—	98	—

ZAKL

kojima upravljaju Općin

Redni broj	OPĆINA	NASLOV ZAKLADE	Stanje na	IMOVINA: u novcu fior	nč.	ostanci i veresije fior.	nč.	nepokretna dobra for.	nč.	Obveznice for.	Ukupno for.	nč.
I.	Dubrovnik											
1		Giorgi grof Niko	31/12 1894	170	28	—	—	—	—	20650	20820	28
2		Vojnici ranjeni	„ „	72	16	—	—	—	—	6350	6422	16
3		Amerling Niko	„ „	261	12 ½	—	—	—	—	13700	13961	12 ½
4		reč	„ „	129	40	—	—	4279	88	8000	12409	28
5		reč	„ „	107	29	1050	—	—	—	5000	6157	29
6		Črlek Luka	„ „	279	79	—	—	—	—	9600	9879	79
7		Bošković Božo	„ „	307	26	—	—	—	—	10500	10807	26
8		Faccenda Niko	„ „	—	—	—	—	—	—	6500	6500	—
			Skupa	1327	30 ½	1050	—	4279	88	80300	86957	18 ½
II.	Kotor											
9		Ukinutih bratovština	31/12 1894	1303	49 ½	—	—	400	—	50	1753	49 ½
10		Fluck barun Josip	„ „	—	—	—	—	—	—	500	500	—
11		Mandel Mauriciji	„ „	—	—	—	—	—	—	500	500	—
12		Girardi Lujo	„ „	—	—	—	—	—	—	300	300	—
			Skupa	1303	49 ½	—	—	400	—	1350	3053	49 ½
III	Makarska											
13		Čobrnić Tereza	31/12 1894	2266	23	—	—	—	—	—	2266	23
IV	Pučišće											
14		Grego Karlo	31/12 1894	—	—	—	—	6500	—	—	6500	—
V	Spljet											
15		Djetinsko odgojilište	31/12 1894	1063	91	2382	71	*) 450 1129	— 20	1850	6875	82
16		Kočeić Mate	„ „	52	50	—	—	—	—	10500	10552	50
17		Buratti Ivan	„ „	100	80	—	—	—	—	2400	2500	80
18		Nemoćnih vojnika	„ „	23	40	166	80	—	—	350	540	20
19		Bulat Dr. G. F.	„ „	166	22	—	—	—	—	1800	1966	22
			Skupa	1406	83	2549	51	1579	20	16900	22435	54
VI	Šibenik											
20		Andreis	31/12 1894	2756	68	1739	—	3430	70	10400	18326	38
VII	Zadar											
21		Ciprianis	31/12 1894	265	42	6838	24	1072	80	4000	12176	46
22		Giovino	„ „	10682	65	18657	15	—	—	7240	36579	80
			Skupa	10948	07	25495	39	1072	80	11240	48756	26
			Ukupno	20008	61	30833	90	17262	58	120190	188295	09

A D E
ska Upraviteljstva.

Zakladno Pismo	NAMJENA	OPAZKE
	ad 3) Kruha siromašnim radnicim ad 4) Zaklonište nejake djece ad 5) Potpore za udatbu	
	ad 9) Treći dio dohodaka Crkvi Sv. Trifuna, Dobrotvornosti i školi u Kotoru ad 10) Na korist dviju siromašnih Obitelji ad 11) „ „ siromaha obiju vjerâ ad 12) „ „ gragj. Bolnice Kotorske	
13/3 1891 br. 1441	Potpore za nauke potomakâ, inače općinara	
18/10 1889 br. 3595 ex 1887	Po smrti Mande Mikaića u dobrotvorne i javne svrhe	Kuća na jednom katu i vrtal
2/5 1887 br. 1882 3/11 1885 br. 5008	ad 15) Zaklanjati djecu nesposobnu pohagjanju učione ad 16) 2 potpore od Gimnazije za svrhe sveučilištnih nauka ad 17) jedna potpora sveučilištu u Zagrebu ad 19) potpora jednoj djevojci prilikom vjenčanja	*) Pokretnine po imovniku
		Ciprianis / *Giovino* Uglavničene daće f. 585.— f. 8087.— Uzajmljene glavnice „ 5130.— „ 9669.80 Aktivni ostanci „ 1123.24 „ 900.35 Svega f. 6838.24 f. 18657.15

Djelovanje Posredničkih Ureda kroz godinu 1894.

Redni broj	OPĆINA	Broj nagodaba	Iznos fior.	Iznos nov.	PRIMJETBE
1	Biograd	127	8705	79	
2	Blato	—	—	—	Nije bila sklopljena nijedna nagodba.
3	Bogomolje	8	277	06	
4	Bol	28	6256	47	
5	Drniš	326	36788	63	
6	Janjina	8	1216	50	
7	Jelsa	13	2171	40	
8	Klis	9	678	—	
9	Komiža	46	11203	29	
10	Lastovo	2	70	—	
11	Lukšić	3	315	—	
12	Metković	4	12	—	
13	Milna	62	8166	41	
14	Mljet	2	341	80	
15	Muć	43	3829	38	
16	Nerežišće	5	964	—	
17	Nin	—	—	—	Nije bila sklopljena nijedna nagodba.
18	Novi	21	2894	22	
19	Novigrad	76	1946	09	
20	Obrovac	388	21792	16	
21	Opuzen	6	251	60	
22	Postire	12	1863	40	
23	Primorje gornje	42	2506	96	
24	Promina	94	4103	17	
25	Pučišće	—	—	—	Nije bila sklopljena nijedna nagodba.
26	Rijeka	28	154	—	
27	Sali	80	250	85	
28	Selca	18	3033	24	
29	Silba	6	631	43	
30	Slano	4	835	—	
31	Sućurac	37	4917	23	
32	Sućurije	27	1855	63	
33	Sutivan	8	1620	—	
34	Šibenik	102	8684	77	
35	Šipan	6	723	10	
36	Tijesno	81	5211	74	
37	Trpanj	1	174	—	
38	Vodice	138	6456	47	
39	Zaton	9	975	91	
		1870	151876	70	

Osim spomenutih Posredničkih Ureda, ustanovljena su još četiri: u Cavtatu, Lećevici, Pagu i Spiču koji su počeli djelovati početkom godine 1895.

Dobrotvornosti.

Odbor je Zemaljski jako zadovoljan, što je u stanju javiti Visokom Saboru, da je i ove godine revno upravljanje dobrotvornih zavoda, u svojoj ukupnosti, povoljnih uspjeha dalo. Njihova je korist u obće priznata, i u koliko to naše nevoljne ekonomične okolnosti dopuštaju, svake se godine opaža sve to viša darežljivost dobročinitelja, u svrhu da zapiscim i ostavštinam uzmnože siromašku imovinu. Blagotvorni njihov upliv, što ga vrše po gradovim,prešao je sada i na pojedine seoske odlomke, pošto su i ovi stali osjećati nuždu takovih zavoda.

Nadati se je pak, da će se ustanovljivanje dobrotvornih zavoda, koje je u naprednijim okolicam prilično dobro započelo, sliediti razvijati i to mjerom onom, kojom se postepeno nauk, ekonomični napredak i liepi primjeri čitavom zemljom razprostirali budu, te da će, kao što su već počela, zadružna i kršćanska čustva ljudskog milosrdja svojim dobrotvornim posljedicam i kod nas uroditi.

Da se gorispomenuti povoljni uspjesi postignu, Odbor Zemaljski nije izostavio, da dobrotvornim zavodim svoju osobitu pažnju posveti. On nadzire da se svake godine na vrieme uredjivaju konačni računi; osobitim jednim sustavom nadzora dobro pazi da se globe, udarene na korist siromaha, redovito utjeravaju i da na opredieljenu svrhu izručene budu, tako da ovaj novi izvor dohodka, otrag nekoliko godina skoro neznatan, dandanas ima svoju važnost. Toliko političke, koliko sudbene vlasti, dostavljaju Odboru Zemaljskom svakog tromjeseca izkaznicu o svim globam pojedinim zavodim izručenim. Sada pak i obćine ovakove iste izkaznice ravno dostavljaju dobrotvornostim, usljed Odborovih okružnica 29 29 Julija 1895 Br. 3657 i 2 Septembra 1895 Br. 4370, izdanih na provedbu zakona glasovanog u zasjedanju god. 1894; a po kojemu sve globe, uporabom propisa obćinskog pravilnika udarene, idju na korist siromahâ onog mjesta, u kojemu je dotični prekršaj počinjen bio.

U obće, Odbor Zemaljski traži, da svim dobrim željam povjerenstva javnih dobrotvornosti u susret dodje; a to pospješnim riešenjem spisâ; praktičnim i jednostavnim načinom, kojim razne poslove razpravlja, ne osvrćući se nikada na zapinjajuće malenkosti; savjetovanjim, kad to potreba zaište; naredbami da se zaostale kamate utjeraju i iznosi bezplodno ležeći uglavničavaju; sudjelovanjem u nabavam državnih obveznica; nastojanjem okolo sastavljanja fundacionalnih spisa; te napokon, postojanim zahtjevanjem kod nekih, da se osobito državne obveznice na ime zavoda vinkuliraju.

O djelovanju Zemaljskog Odbora, Visoki će Sabor suditi moći iz dolje naznačenih važnijih odluka, tekom godine 1895 raznim zavodim izdanim.

Budva. Odobrene su tri bilježničke pogodbe, kojim je zavod prodao Joki Bogoviću i drugovim neke zemlje za fior. 1876.44 (Br. 759).

Pošto je zavod razpolagao glavnicom fior. 2300 u gotovom novcu, to mu bi naloženo (Br. 1790) da s istim nabavi državnih obveznica, koje pak bijahu nabavljene i na ime zavoda vinkulirane (Br. 4047).

Nije Odbor Zemaljski pristao na molbu zavoda, da bi mu se iz zemaljske zaklade udielio zajam fior. 6000 za popravu jedne kuće, u kojoj je namještena muška pučka škola (Br. 1973).

Dubrovnik. Pospješeno je uredjenje fundacionalnog spisa o Amerlingovoj zakladi (Br. 1198).

Odobren je bio trošak izdržan źa ponapravu jedne kuće (Br. 5489).

Imotski. Odobren je zaključak 27 januara pr. o uložbi glavnice fior. 2000 u državnim obveznicam, koje su pak i nabavljene bile (Br. 1379 i 2801),

Bi mu naloženo da sastavi fundacionalni spis o „Batosićevoj zakladi“ i da sudbenim putem postupa proti svim dužnicim, koji izplatom kamatâ na dugujuće glavnice zaostaše.

Jelsa. S formalnih razloga, na utok Petra Dubokovića iz Pitava, bilo je uništeno imenovanje članova, koje je sliedilo dne 7 julija pr. (Br. 4915).

Knin. Nabavljene su dvie državne obveznice ukupne pisane vriednosti fior. 200 (Br. 1474).

Korčula. Odobren je zaključak 6 marča pr., kojim su bile doznačene četiri mirazne pripomoći. (Br. 1432).

Makarska. Nije bila uvažena molba dvaju dužnika, da bi se obustavila nepokretna ovrha proti njima povedena (Br. 546).

Dozvoljena je bila dvama drugim izplata glavnice i sviju zaostalih kamata, u 20 godišnjih rokova, uz jamčevinu i dobit od 5 p. % (Br. 1491).

Odobrena je pogodba najma, na tri godine vremena, istomu dužniku, nekojih nepokretnina dražbom oduzetih mu. (Br. 2899).

Odbijena je molba jednog privatnika, da mu se uz stanovite uvjete dade u zajam iznos fior. 250 (B. 3927).

Pristao je Odbor na predlog da se razmieni jedna obveznica fior 1000, u svrhu da se izdrže tekuće potrebštine zavoda (Br. 4213).

Odbacen je utok jednog dužnika proti zaključku povjerenstva 6 septembra, kojim mu je odbilo prošnju da mu se na dugujuću glavnicu fior. 520 snizi godišnja dobit od 6 na 4 p. % (Br. 5345),

Odobren je dodatni članak zakladnice sastavljene na obezbjedjenje zaklade „Vodanovića“. (Br. 5844).

Metković. Naredjeno je da se iznosom, kojim je razpolagao, nabave državne obveznice; i bilo ih je nabavljeno fior. 400 (Br. 274, 1094).

Milna. Naredjeno je uloženje novčanog pretička fior. 450 u državne obveznice. (Br. 558).

Muć. Pretičak fior. 206 godine 1894 bio je uložen u nabavu državnih obveznica

Svi oni težaci, koji izostaše izplatom nasliednih daća na zemlje vlastitosti zavoda, bijahu pozvani da ih odmah izplate. (Br. 2756).

Pag. Odobrene su tri pogodbe najma nekojih zemalja, i jedna pogodba, kojom se dalo u zajam jednom privatniku fior. 1000, uz jamčevinu i dobit od 6 p. %. (Br. 4317).

Prčanj. Naloženo je uredjenje fundacionalnog spisa o zapisku ostavljenom od pokojne Kate Aldove Verone. (Br. 3600).

Pučišće. Odobrena je bilježnička pogodba, kojom je zavod kupio u Angje Orlandini jednu kuću za zaklonište siromaha. (Br. 880).

Risan. Naredjeno je povjerenstvu da se zauzme za utjeranje zapiska, ostavljenog od pokojne Marte Udove Jovanović. (B.r 1700).

Sfirce. Izdane su bile nekoje naredbe eda se budu razni poslovi zavoda redovitije obavljali i sjednice povjerenstva kroz zakonom opredieljene rokove sazivale.

Spljet. Uoblašteno je da sklopi sa jednim privatnikom zajmovnu pogodbu za fior.

2597.02, uz jamčevinu i dobit od 6 p. %. (Br. 1707).

Odobren je financialni spis, sastavljen usljed zapiska fior. 2000 ostavljenog od pokojnog Frana Ballani-a na korist zaklade Martinis-Marchi (Br. 3413).

Takodjer onaj usljed zapiska fior. 2000, ostavljenog od pok. Filipa Koštre na korist dobrotvornog zavoda. (Br. 4657).

Starigrad. Uoblašteno je bilo da dade u zajam nekojim privatnicim fior. 400, uz jamčevinu i kamatu od 6 p. %. (Br. 790).

Preporučeno mu bi da sudbenim putem postupa proti svim onim dužnicim, koji izplaćivanjem kamatâ otežu; i da sa već zametnutim parnicam uznastoji prosliediti i kraju ih privesti (Br. 2828).

Odobren je bio zaključak 17 januara pr., da se jednom dužniku dobit od 6 p. % na dugujuću glavnicu snizi na 5 p. % (Br. 3860).

Stolivo. Odobrenje bio fundacionalni spis o zapisku ostavljenom od pokojnog Ante Higgie. (Br. 2102).

Tiesno. Uoblašteno je bilo da, na konačno uredjenje sviju razlika sa novoustanovljenim povjerenstvom javne dobrotvornosti u Vodicam, izruči potonjemu fior. 794.81 ½. (Br. 2747),

Vodice. Bi mu priobćena gornja odluka (Br. 2747) znanja i ravnanja radi.

Vrbanj. Odobrena je pogodba 28 februara pr., kojom je zavod dao u zajam jednom privatniku fior. 200, izplativih u deset godina, uz jamčevinu i dobit od 6 p. %. Takodjer one 18 maja i 7 oktobra pr., kojim je uz iste uvjete dao u zajam jednom privatniku fior. 250, a jednom drugom fior. 200. (Br. 1250, 2758, 5031).

Zadar. Naloženo je bilo povjerenstvu da naplati zaostatke godine 1893, u iznosu fior. 6027.89 ½.

Preglednica

Blagajničkog stanja Dobrotvornih zavoda koncem god. 1894.

Redni Broj	Sjedište Dobrotvornog Povjerenstva	Pretičak u novcu	Pretičak u obveznicam
		forinta	forinta
1	Babinopolje (Mljet)	108	—
2	Benkovac	1692	—
3	Biograd	149	200
4	Blato	394	3500
5	Bobovišće (Milnà)	234	—
6	Bogomolje	163	—
7	Bol	6735	4000
8	Brusje (Hvar)	—	—
9	Budva	2455	252
10	Cavtat	6	100
11	Dobrota	—	5650
12	Dol (Postire)	80	1350
13	Dol (Starigrad)	—	1050
14	Drniš	—	4000
15	Dubrovnik	1011	131310
16	Ercegnovi	80	1650
17	Gomilica (Sućurac)	675	—
18	Grablje (Hvar)	109	200
19	Gradac (Gornje Primorje)	126	600
20	Grbalj	206	100
21	Humac donji (Sutivan)	54	—
22	Hvar	119	7800
23	Imotski	2617	6500
24	Janjina	30	500
25	Ješa	193	1500
26	Kistanje	25	1100
27	Klis	276	—
28	Knin	20	1800
29	Komiža	7066	1000
30	Korčula	113	85400
31	Kotor	896	3610
32	Kozica (Vrgorac)	40	—
33	Krtole	—	—
34	Kuna	300	300
35	Lastovo	181	—
36	Lastva	76	—
37	Lečevica	81	—
38	Ložišće	308	300
39	Lukšić	596	—
40	Luštica	66	100
41	Makarska	2079	13950
42	Mokošica (Rijeka)	137	1400
43	Metković	683	1500
44	Milna	549	2050
45	Mirce (Supetar)	75	467
46	Muć	201	1200
47	Muo	28	—
48	Nerežišće	6	—
49	Nin	32	500
50	Novi	47	250
51	Novigrad	238	—
52	Obrovac	181	—
53	Omiš	839	150
54	Opuzen	142	1100
55	Orašac (Zaton)	94	—
56	Orebić	150	10850
57	Pag	1143	4000
58	Pašman (Biograd)	36	33
59	Paštrović	—	—
60	Perast	216	9000
61	Pitve (Jelsa)	53	300
62	Postire	80	1350
63	Prčanj	50	1300
64	Promina	40	200
65	Pučišće	164	7900
66	Rab	12108	16100
67	Risan	463	2400
68	Sali	133	—
69	Selca	240	1200
70	Silba	11	1700
71	Sinj	370	1600
72	Skradin	207	—
73	Slano	139	500
74	Solta	—	300

Redni Broj	Sjedište Dobrotvornog Povjerenstva	Pretičak u novcu	Pretičak u obveznicam
		forinta	forinta
75	Spljet	30207	19765
76	Starigrad	10828	36100
77	Stolivo	79	2650
78	Ston	58	100
79	Sućurac	825	—
80	Sućurje	74	—
81	Sumartin (Selca)	554	2300
82	Supetar	69	400
83	Sutivan	3784	1800
84	Sutomore (Spič)	29	400
85	Svirce	534	—
86	Šibenik	420	15858
87	Šipanj	45	—
88	Škrip (Supetar)	86	100
89	Tiesno	106	3450
90	Tivat	67	100
91	Trogir	2971	12850
92	Trpanj	102	510
93	Vis	7489	42032
94	Vodice	803	—
95	Vrbanj (Vrboska)	1718	3000
96	Vrboska	124	700
97	Vrgorac	28	100
98	Vrisnik (Jelsa)	—	—
99	Vrlika	60	300
100	Zadar	959	79310
101	Zavojani (Vrgorac)	6	—
102	Zlarin	1093	4500
	Ukupno	111282	571397

Bolnice.

Na 1 januara bila je privremeno povjerena uprava Bolnice i Ludnice u Šibeniku Upravitelju Bolnice kod Arbanasa Antunu Suhoru, a uprava Bolnice kod Arbanasa privremenom Ravnatelju D.ru Zanelli.

Dušobrižnik Arbanaške Bolnice M. P. pop Roko Počina, komu je bio produljen dopust do oktobra, preduzeo je na 16 julija svoju dušobrižničku službu u Bolnici.

Na 12 marča preminula je milosrdna sestra Sebalda Polak u Bolnici kod Arbanasa, kojoj je bio priregjen pristojni sprovod na troškove Zemaljske Zaklade.

Strojar-kovač Ivan Svetić polovicom mjeseca maja bio je otkazao svoju službu, a na njegovo mjesto stupio neki Stjepan Rokov, koji je bio odpušten iz službe na 10 julija, te opet primljen Ivan Svetić, uz mjesečnu plaću od fior. 30.

Ljekarnik Petar Andrović darovao je Bolnici kod Arbanasa stroj pneumatični od vrijednosti fior. 85, te mu je Ravnateljstvo, na ime Odbora, izjavilo pismenu zahvalnost.

Na 1 Junija povratio se iz Šibenika upravitelj Antun Suhor na svoje mjesto u Bolnici kod Arbanasa i primio upravu.

Pošto je bila pripoznata potreba proširenja i produljenja štale kod Bolnice u Arbanasim, izvršenje radnje bilo je povjereno, uz privatnu pogodbu, poduzetniku Vjekoslavu Gonano. Ukupna je cijena iznosila fior. 2090.

Na temelju § 17 poglavja I Pravilnika za Bolnice, usljed odnosnih molbenica bilo je dozvoljeno D.ru Rodolfu Battara i D.ru Armandu Hötzl-u da pohagjaju Bolnicu kod Arbanasa kao vježbenici.

Pošto je staroj Bolnici u Dnbrovniku, sada pretvorenoj u zaklonište siromaha, usljed zakona Senata Republike Dubrovačke od 17 marta 1540, dato ime „Domus Christi“, koje se i danas vidi urezano na kamenoj ploči više vrata, a sadašnja nova Bolnica nije drugo nego nastavak stare, koja je gradnji doprinijela lijepu svotu; a već su na lijevoj strani ulazkâ nove Bolnice na naročitoj ploči urezana imena dobročinaca od Ivana Grmeljizija do Jele Obad-Pitarevićke, Ravnateljstvo Bolnice predložilo je, a Odbor je pristao, da se postavi na pročelje nove Bolnice ploča sa natpisom „Domus Christi“.

Usljed predloga Upraviteljstva Bolnice Dubrovačke, Odbor je ovlastio da se opet uzme na stalnu službu kovač-poslužnik, uz mjesečnu plaću od fior. 30.

Usljed marljivog nastojanja pisara Bolnice Miha Gromovića prilikom dopusta Upravitelja Tomaševića, bila mu je doznačena nagrada od fior. 30, a početkom godine 1896 povišena plaća od fior. 30 na fior. 40.

Odbor nije pristao na molbu privremenog dušobrižnika Bolnice Spljetske M. P. popa Stjepana Čulića, za postignuće stalnosti, u koliko prema broju nemoćnika i položaja Bolnice nije bilo potrebito izmijeniti sadašnji način duhovnog staranja pri istoj Bolnici.

Na predlog Ravnateljstva Bolnice Spljetske bio je povišen broj milosrdnih sestara od 11 na 13.

Na 1 januara 1895 slijedila je predaja Ureda od strane umirovljenog Ravnatelja-Upravitelja D.ra E. Galvania novome Ravnatelju prvencu D.ru Nikoli bar. Laliću, a usljed toga nastala je potreba providiti Ravnateljevu sobu pisarničkijem stolom i armarom za knjige, ukupnim troškom od fior. 70.

Ustanovljeno je i za Šibensku Bolnicu mjesto pisara mjesečnom plaćom od fior. 40, te je tu službu vršio prije Adam Babec, a poslije Viktor Ursulić.

Na predlog Upraviteljstva, Odbor je u načelu odobrio da se gradi i za Šibensku Bolnicu cvjetnjak, koji će po trebovniku zapasti fior. 878, ali je izvršenje radnje odgodjeno za godinu 1896.

Isto je tako odlučeno glede proširenja i produljenja štale.

Nabavljen je za fior. 180 i položen u Bolnicu Šibensku aparat za distiliranje.

Usljed natječaja na izpražnjeno mjesto Upravitelja Bolnice i Ludnice u Šibeniku, prispjele su 22 molbenice za postignuće tog mjesta. Odbor je odlukom 25 marča 1895 Br. 1524 imenovao Upraviteljem Bolnice i Ludnice Šibenske Josipa Franceshi Franina iz Omiša, koji je stupio službu na 1 maja.

Odlukom 6 maja 1895 Br. 2266 bila je potvrdjena pogodba sa Vjekoslavom Meichsnerom za uvedenje električne svjetlosti u Bolnici i Ludnici Šibenskoj, te mu je odlukom 16 augusta Br. 3384 doznačeno fior. 1500 na račun fior. 2000 za instalaciju električne rasvjete. Od 1.og oktobra ovlašteno je Upraviteljstvo iste Bolnice podmirivati mjesečni iznos od fior. 141 za rasvjetu Bolnice i Ludnice uporabom postavljenih 188 svjetiljka.

Usljed zaključka Visokog Sabora u sjednici 7 Februara 1895, bio je otvoren natječaj oglasom 30 septembra t. g. Br. 1454, na mjesto pokrajinskih ljekarnika kod Bolnica u Arbanasim, Dubrovniku, Spljetu i Šibeniku, te je Odbor u svojoj sjednici 16 decembra imenovao Uga Simonelli za Bolnicu kod Arbanasa, Petra Ljubića za Bolnicu Dubrovačku, Ivana Bućana za Bolnicu Spljetsku i Ivana Mazzoleni za Bolnicu Šibensku.

Usljed zaključka Visokoga Sabora u sjednici 25 Januara 1895, slijedi opći statistično-zdravstveni izvještaj godine 1894 priobćen Odboru Dopisom 17 Julija 1895 Br. 12719 c. k. Namjestništva.

Statistično zdravstveni

izvještaj god. 1894.

I. Kretanje pučanstva.

Na temelju iskazâ o porodu i pomoru, koji su stigli od c. k. Kotarskih poglavarstva, dobiva se slijedeći opis.

A. Porodi. — Godine 1894 rodilo se djece 22373, od kojih živih 22181 a mrtvih 192.

Tačne podatke o svim porodima podaje ova skrižaljka.

POLITIČKI KOTAR	PORODI											
	živo-rogjeni					mrtvo-rogjeni						
	Zakoniti	Nezakoniti	Ukupno	Muški	Ženski	Zakoniti	Nezakoniti	Ukupno	Muški	Ženski	Blizanci	Trojci
Benkovac	1668	77	1745	902	843	4	—	4	2	2	4	1
Kotor	975	40	1015	552	463	14	—	14	9	5	5	—
Korčula	911	17	928	432	496	11	1	12	6	6	11	—
Imoski	1454	18	1472	717	755	—	—	—	—	—	6	—
Knin	2013	44	2057	1040	1017	10	—	10	7	3	13	—
Hvar	908	18	926	449	477	12	—	12	5	7	4	1
Makarska	992	18	1010	540	470	2	—	2	1	1	9	1
Metković	520	10	530	286	244	2	1	3	1	2	3	—
Dubrovnik	1021	33	1054	540	514	12	2	14	9	5	14	—
Šibenik	1954	81	2035	1042	993	17	—	17	6	11	14	—
Sinj	2034	26	2060	1080	980	2	—	2	1	1	25	—
Spljet	4307	98	4405	2208	2197	55	5	60	38	22	28	1
Zadar	2726	218	2944	1543	1401	38	4	42	27	15	29	—
Dalmacija	21483	698	22181	11331	10850	179	13	192	112	80	165	4

B. Pomor. — Iz odnosnih tabelarnih iskaza dade se sastaviti slijedeći Summarium.

POLITIČKI KOTAR	BROJ NARAVNIH I														
	U prvoj poli godine			u drugoj poli godine			od 1-5 godina			od 5-10 godina			od 0-20 godina		
	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno
Benkovac	95	88	183	53	34	87	105	74	179	39	26	65	29	34	63
Kotor	66	73	139	15	23	38	29	41	70	7	10	17	16	17	33
Korčula	64	50	114	6	14	20	26	42	68	7	6	13	6	9	15
Imoski	60	64	124	42	42	84	117	119	236	51	43	94	33	24	57
Knin	156	126	282	44	32	76	148	120	268	99	72	171	80	76	156
Hvar	43	45	88	31	27	58	55	48	103	13	8	21	15	20	35
Makarska	64	50	114	17	16	33	44	42	86	4	10	14	9	13	22
Metković	19	21	40	6	3	9	17	11	28	8	2	10	6	6	12
Dubrovnik	69	47	116	29	24	53	63	65	128	11	15	26	18	15	33
Šibenik	129	115	244	72	69	141	153	136	289	23	16	39	21	23	44
Sinj	127	119	246	39	28	67	133	136	269	85	81	166	44	59	103
Spljet	299	248	547	123	103	226	287	289	576	81	105	186	72	77	149
Zadar	245	170	415	94	70	164	163	153	316	61	52	113	55	54	109
Dalmacija	1436	1216	2652	571	485	1056	1340	1276	2616	489	446	935	404	427	831

SILOVITIH SLUČAJEVA SMRTI

od 20-30 godina			od 30-40 godina			od 40-50 godina			od 50-60 godina			ed 60-70 godîna			Preko 70 godina			Ukupno		
muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno	muških	ženskih	ukupno
29	32	61	15	31	56	20	17	37	26	25	51	20	35	55	37	37	74	478	433	911
31	26	57	13	16	29	30	20	50	25	18	43	45	45	90	78	94	172	355	383	738
8	4	12	11	15	26	15	8	23	14	10	24	18	22	40	65	65	130	240	245	485
11	30	41	18	31	49	19	16	35	19	13	32	40	27	67	53	59	112	463	468	931
49	51	100	34	55	89	42	32	74	35	40	75	44	46	90	57	59	116	788	709	1497
8	12	20	8	10	18	6	11	17	20	8	28	18	23	41	63	58	121	280	270	550
15	17	32	11	17	28	5	11	16	12	8	20	26	27	53	49	48	97	256	259	515
9	6	15	14	8	22	10	9	19	14	9	23	17	13	30	17	11	28	137	99	236
16	23	39	12	20	32	17	21	38	29	22	51	61	45	106	129	131	260	454	428	882
34	33	67	51	34	85	33	34	67	37	27	64	55	44	99	57	79	136	665	610	1275
33	57	90	24	37	61	25	38	63	35	20	55	57	56	113	91	91	182	693	722	1415
71	75	146	76	58	134	52	49	101	71	59	130	113	109	222	188	210	398	1433	1382	2815
61	69	130	50	60	110	60	41	101	83	57	140	63	73	136	86	113	199	1021	912	1933
375	435	810	347	392	739	334	307	641	420	316	736	577	565	1142	970	1055	2025	7263	6920	14183

Prije svega, opazit je, da broj od 192 (112 muških, 8 ženskih) mrtvo-rogjenih, za 20 je viši od broja koji se nalazi naznačen u Summarium-u slov. A. (Izvješće o načinu smrti) gdje ih je zabilježeno samo 172 (95 muških i 77 ženskih); takogjer, da je ukupni broj umrlih 14183, (muškaraca 7163 i ženskinja 6920) za 301 viši, od onoga što je nošen u rečenom Summarium-u A., gdje broj umrlih, bez mrtvorogjenih, iznosi 13882 (muškaraca 7752 i ženskinja 6730).

Pošto tabelarna izvješća o porodu, pomoru i načinu smrti, od dušobrižnika i općinskih ureda priposlana su c. k. Poglavarstvima, a od istih, pošto su, kako je propisano, pregledana, podastrta su c. k. Namjestništvu, regbi da od ovih zadnjih nije bila postavljena zahtjevana pažnja, jer inače navedene razlikosti nebi se mogle slučiti.

O porodima osobito je istaknuti, da postotak svih živorogjenih, naime 22181, naprama svim porodima bio je od 99.14, a naprama 192 mrtvoregjena od 0.86.

Višak rogjenih u Dalmaciji godine 1894, prama umrlim, iznosio je, po predhodnom Summarium-u, 7998; dakle poprječno 1·25 % od 527426 duša pučanstva.

Na svako 1000 stanovnika zapadaju 43.95 poroda.

Razmjer od 22373 ukupnih rogjenja, prama 21662 zakonitih, bio bi 96.82, a prama 711 nezakonitih, bio bi 3·18 %.

Razmjer od 22181 rogjenih živih, naprama 21483 zakonitih, iznaša takogjer 96.8, a od 698 nezakonitih 3·2 %, dočim percentualni razmjer od 192 mrtvorogjena prama 179 zakonitih, bio bi 93.2, a naprama 13 nezakonitih bio bi 6.8. Nezakonita dakle djeca odnosno su u većem broju zastupana kad rogjenih mrtvih, nego li kod rogjenih živih.

Od djece koja su se živa rodila, u broju od 22181, bilo ih je 11331 ili 51·08 % muškog i 10850 ili 48.92 % ženskog spola. Usuprot, od djece koja su se mrtva rodila, u broju od 192, 112 ili 58·33 % bilo ih je muškog, a 80 ili 41.67 % ženskog spola.

O pomoru. Kako od sumarnog preglednog izvješća proizlazi, treba još navesti, da je godine 1894 bilo slučajeva smrti 14183 i to 13999 od naravne, a (kao u Summarium-u A) 184 od nasilne smrti i da od tih slučajeva 7263 = 51.21 % pripadali su muškom, a 6920 = 48.79 % ženskom spolu.

Koji je bio postotni pomor po dobi života, pokazuje slijedeći pregledni iskaz:

U DOBI	umrlo je	%
od 0 — ½ godine	2652	18.73
„ ½ — 1 godinu	1056	7.45
„ 1 — 5 godina	2616	18.44
„ 5 — 10 „	935	6.60
„ 10 — 20 „	831	5.83
„ 20 — 30 „	810	5.71
„ 30 — 40 „	739	5.21
„ 40 — 50 „	641	4.52
„ 50 — 60 „	736	5.19
„ 60 — 70 „	1142	8.05
Preko 70 „	2025	14.27
Ukupno	14183	100.00

Po ovome sc iskazu vidi, da je najviši pomor slijedio u dobi od prvih šest mjeseci i da taj pomor sačinjavn nešto više od $^1/_5$ svega pomora; suviše, da pomor djece uključno do 5 godina sačinjava više od $^3/_7$ svih slučajeva smrti, kojih je bilo 6324; a pošto megju istim ima nezakonite djece 254 slučaja, tako razmjer izmegju zakonite i nezakonite djece biva 95·98 $^0/_0$ naprama 4·02 $^0/_0$.

Od svih onih koji su god. 1894 umrli, najvišu su starost postigli:

u Benkovačkom	pol. kotaru,	1	žena sa 98	godina
„ Kotorskom	„ „	1	čovjek i 2 žene sa 100	god.
„ Korčulanskom	„ „	1	žena sa 98	god.
„ Imoskom	„ „	1	čovjek sa 94	„
„ Hvarskom	„ „	1	žena sa 97	„
„ Kninskom	„ „	1	žena sa 95	„
„ Makarskom	„ „	1	čovjek sa 95	„
„ Metkovskom	„ „	1	žena sa 89	„
„ Dubrovačkom	„ „	1	žena sa 98	„
„ Šibenskom	„ „	1	žena sa 96	„
„ Sinjskom	„ „	1	čovjek sa 96	„
„ Spljetskom	„ „	1	žena sa 99	„
„ Zadarskom	„ „	1	čovjek sa 100	„

II. O načinu smrti.

Godine 1894 umrlo je u Dalmaciji muškaraca 7152, a ženskinja 6730, ukupno 13882. Ako se tome broju dodade 172 slučaja mrtvo-rogjene djece, tada bi se imalo ukupno 14054 šlučaja smrti. (God. 1893 bilo je 12490, a god. 1892 — 14060). Ako se ti slučajevi stave u razmjer sa pučanstvom od 527426 duša, tada slijedi, da na 100.000 stanovnika zapala su poprjeko 2672 slučaja smrti ili 2·665 $^0/_0$. (God. 1893 2·363 $^0/_0$ a god. 1892 — 2·660 $^0/_0$).

Nu ipak postotni razmjeri izmegju pojedinih političkih kotara, nijesu bili jednaki, kako pokazuje slijedeći pregledni iskaz:

Politički kotari	Pučanstvo od god. 1890	U m r l i h	
		broj	postotak
Benkovac	33409	912	2·727
Kotor	34807	616	1·770
Korčula	24381	482	1·973

Politički kotari	Pučanstvo od god. 1890	Umrlih	
		broj	postotak
Imoski	31640	933	2·949
Knin	46562	1489	3·198
Hvar	25690	548	2·133
Makarska	23211	529	2·236
Metković	12157	241	1·982
Dubrovnik	37521	871	2·321
Šibenik	43236	1198	2·771
Sinj	46321	1415	3·055
Spljet	101766	2863	2·812
Zadar	66725	1858	2·793
Dalmacija	527426	14054	2·665

Pomor pučanstva od 3 %, sbio se jedino u političkim kotarina Knina i Sinja, a manje od 2 % u političkim kotarima Kotora, Korčule i Metkovića. Pošto je u Dalmaciji, kao što je naznačeno u Summarium-u A, umrlo 7247 muškaraca i 6807 ženskinja, tako god. 1894 kod muškog spola bilo je 440 slučajeva smrti više, nego li kod ženskog, dočim prošaste godine bilo je naprotiv, kod ženskog spola više slučajeva smrti nego li kod muškog i to za 8 slučajeva.

Broj mrtvorogjenih, kao što se već kazalo, bio je god. 1894 172 (95 muškog i 77 ženskog spola); dakle 33 slučaja na 100,000 stanovnika.

Od prirogjene tjelesne slaboće umrlo je tečajem god. 1894, dječaka 1174 i djevojaka 1047, ukupno djece ispod jedne godine 2221 ili 420 na 100,000 stanovnika. (God. 1893 umrlo je 2106 a god. 1892 — 2353).

Politički kotari u kojima je pomor od prirogjene tjelesne slaboće nadmašio 400 na 100,000 stanovnika, bili su Makarski, Sinjski, Spljetski i Zadarski.

O kužnim bolestima u opće, treba primjetiti da su se te bolesti godine 1894, još blažije pojavile, nego li zadnjih dviju godina, pošto god. 1894 usljed istih bilo je svega 378 slučajeva smrti. (God. 1893 bilo je 406, a god. 1892 — 629). Dakle 72 slučaja na 100,000 duša.

Od boginja god. 1894 umrlo je 12 muškaraca i 6 ženskinja, ukupno 18 osoba. (God. 1893 — 4 a god. 1892 — 45). Dakle 3 osobe na 100,000 stanovnika.

Od mrasa umro je samo jedan muškarac, a nijedna ženskinja. (God. 1893 — 21, a god. 1892 — 60 osoba).

Od skrleta umrlo je god. 1894 muškaraca 71, a ženskinja 59, ukupno 130 osoba. (God. 1893 — 284 a god. 1892 — 258). Dakle na 100,000 stanovnika dolaze od prilike 54 slučaja smrti.

Od tifa umrlo je u Dalmaciji tečajem god. 1894, muškaraca 4, a ženskinja 3, ukupno 7 osoba. (God. 1893 — 11, a god. 1892 — 21). Dakle od 100,000 stanovnika nešto više od jedne osobe.

Od griže umrlo je 37 muškaraca i 27 ženskinja, ukupno 64. (God. 1893 — 1, a god. 1892 — 34) ili 12 od 100,000 stanovnika.

Od kukurikavca nije bio konstatoran nijedan slučaj smrti. (God. 1893 takogjer nijedan slučaj, a god. 1892 — 32 slučaja).

Od krupa i difterije god. 1894 umrlo je muškaraca 81, a ženskinja 77, ukupno 158 osoba. (God. 1893 — 85 u god. 1892 — 140). Dakle od prilike 30 slučajeva smrti na 100,000 stanovnika.

Najviši pomor bio je u političkom Kninskom Kotaru (63), pa u Spljetskom (39).

Od upaljivih bolesti u dihalim, umrlo je god. 1894, muškaraca 719, a ženskinja 604. ukupno 1323 osobe. (God. 1893 — 1279 a god. 1892 — 1585). Na 100,000 stanovnika pripadaju poprieko 252 slučaja smrti, (prošaste god. 250). Dakle se opaža, da se prama prošastoj godini broj slučajeva smrti usljed ove bolesti nješto povisio.

Od sušice umrlo je godine 1894, muškaraca 691, a ženskinja 647, ukupno 1338 osoba (god. 1894 — 1468 a god. 1892 — 1131). Dakle na 100,000 stanovnika 252 slučaja smrti, naprama 278 prošaste godine.

Politički kotari u kojima je sušica pokosila više od 200 žrtava, bili su oni Knina, Šibenika, Sinja, Spljeta i Zadra.

Broj onih koji su u Dalmaciji tekom god. 1894 umrli od sušice, sačinjava čitavo $^1/_{10}$ dio svih slučajeva smrti, koji ne brojeći slučajeve mrtvo-rogjenih, ni slučajeve umrlih od nasilne smrti, iznosi 13,602.

Od katara crijeva umrlo je muškaraca 489, a ženskinja 487, ukupno 976 osoba; (God. 1893 — 636, a god. 1892 — 752) te tako, na 100,000 stanovnika sbilo se poprieko 186 slučajeva smrti.

Više od 400 slučajeva smrti, na 100,000 duša, bilo je u Benkovačkom i Kninskom političkom kotaru, a više od 100 u kotarskom, Hvarskom, Šibenjskom i Zadarskom kotaru.

Od kapi umrlo je muškaraca 200, a ženskinja 153, ukupno 353 osobe. (God. 1893 umrlo je 312, a god. 1892 — 319), dakle poprieko 67 slučajeva smrti dolazi na 100.000 stanovnika.

U nijednom političkom kotaru pomor nije dostignuo 150 slučajeva smrti na 100,000 stanovnika.

Od rak-rane umrlo je godine 1894, muškaraca 86, a ženskinja 85, ukupno 171 osoba. (God. 1893 umrlo je 185, a god. 1892 — 178). Imalo se dakle poprieko 32 slučaja smrti na 100,000 stanovnika.

Po razmjeru pučanstva, Kninski i Spljetski politički kotari imali su najveći broj slučajeva smrti, a naprotiv Metkovski kotar nije imao ni jednog slučaja.

Od bjesnila nije se godine 1894, kao ni posljednih godina, dogodio nijedan slučaj smrti.

Od sifilide (škrljeva) takogjer godine 1894 nije se, kao ni god. 1893 i 1892, dogodio nijedan slučaj smrti.

Od slaboće starosti (ostarjelosti) umrlo je godine 1894 muškaraca 1083, a ženskinja 1131, ukupno 2214 osoba. (God. 1893 umrlo je 1683, a god. 1892 — 1913). Dakle od 100,000 stanovnika umrlo ih je 421.

Više od 400 slučajeva smrti od ostarjelosti, na 100,000 stanovnika, bilo je u slijedećim političkim kotarima:

u Kotorskom	—	480	slučajeva
„ Makarskom	—	481	slučaj
„ Dubrovačkom	—	620	slučajeva
„ Šibenjskom	—	549	„
„ Sinjskom	—	497	„
„ Zadarskom	—	555	„

Od inih ovdje ne navedenih bolesti umrlo je godine 1894 muškaraca 2373, a ženskinja 2351, ukupno 4724 osobe. (God. 1893 umrlo je 4102 a god. 1892 — 4618); dakle u Dalmaciji, od 100,000 stanovnika, umrlo je usljed inih bolesti 895 osoba.

Ako se uporede ukupne brojke umrlih u Dalmaciji od naravne smrti, tečajem godinâ 1892, 1893 i 1894, dobiće se slijedeći izkaz:

Dogodilo se usljed:	Slučajeva smrti					
	u opće			po $^0/_0$ svih slučajeva smrti		
	1892	1893	1894	1892	1893	1894
Prirogjene tjelesne slaboće	2353	2106	2221	17·14	17·30	16·22
Boginja	45	4	18	0·33	0·03	0·13
Mrasa	60	21	1	0 44	0·17	0·01
Skrleta	258	284	130	0·88	2·33	0·95
Tifa	21	11	7	1·15	0·10	0·05
Griže	34	1	64	1·25	0·01	0·47
Šijo-grča	—	—	—	—	—	—
Kukurikavca	71	—	—	0·52	—	—
Krupa i Difterije	140	85	158	1·02	0·69	1·16
Influence	—	—	—	—	—	—
Upaljivih bolesti u dihalim	1535	1279	1323	11·19	10·50	9·67
Sušice	1131	1468	1338	8·25	12·06	9·78
Katara crijeva	752	636	976	5·49	5·22	7·13
Kapi	319	312	353	2·32	2·56	2.58
Rak-rane	178	185	171	1·29	1·52	1·25
Bjesnila	—	—	—	—	—	—
Sifilide (Škrljeva)	—	—	—	—	—	—
Slaboće starosti	1913	1683	2214	13·94	13·82	16·10
Inih bolesti	4618	4102	4724	33·64	33·69	34·50
Ukupno	13727	12177	13698	100·00	100·00	100·00

Relativni nedostatak liječnika (1 na više od 10,000 stanovnika), u gori spomenuta tri kotara, koja sačinjavaju 101,172 stanovnika, dakle čitavo peti dio pučanstva cijele Dalmacije i u kojima samo osamnesti dio (7) liječnika praktikuje, svjedoči, da u zagorju Dalmacije nema dosta liječnika, dočim u gradovima dobar dio istih posve je suvišan.

Javnih lijekarnica bilo je godine 1894, kao i god. 1893 i 1892, 42 — dakle na 10,000 stanovnika u razmjerju od 0·79 %.

Kućevnih lijekarnica bilo je 26, (god. 1893 — 27), dakle u razmjerju od 0·49 %. Suviše, bila su, kao i prošaste godine, četiri Dipensir-zavoda, u četiri pokrajinske bonice.

IV. O bolnicam.

Dalmacija još posjeduje četiri javne, a nijednu privatnu bolnicu.

U tim bolnicam godine 1894 bilo je liječeno 4575 bolesnika (god. 1893 — 4307, a god. 1892 — 4177) i bilo je na raspoloženje 512 postelja (god. 1893 i god. 1892 — 490).

Prama prošastoj godini, broj se je liječenih bolesnika umnožio za 268 ili za 6·45 %.

Slijedeći iskaz pokazuje razmjerne brojeve liječenih bolesnika u tri zadnje godine i njihov razmjer naprama pučanstvu.

Pučanstvo god. 1890	Godina	Broj liječenih bolesnika	1 bolesnik spada na stanovnika	Broj otpuštenih osoba	od otpuštenih osoba spadaju % na: Izliječene otpuštenih	Oporavljene otpuštenih	Neizliječene otpuštenih	Umrlih
527426	1894	4575	115	4283	62·2	20·9	9·1	7·8
	1893	4307	122	3987	64·2	20·1	9·3	6·4
	1892	4177	126	3862	63·3	19·5	9·3	7·9

Godine 1894 od svih ukupno bolnica zapanulo je:

1 bonička postelja	1 bolesnik
na stanovnika	
1030	115

Ukupni broj umrlih od nasilue smrti rastaka se u Dalmaciji godine 1894:

	U opće			%		
	Mušk.	Žensk.	Ukup.	Mušk.	Žensk.	Ukup.
na slučajne oglede	77	38	115	41·85	20·65	62·50
„ samoubojstvo	19	6	25	10·33	3·26	13·59
„ umorstvo i ubojstvo	29	5	34	15·76	2·71	18·47
„ nepoznate uzroke nasilne smrti	6	4	10	3·26	2·71	5·43
„ osudu na smrt	—	—	—	—	—	—
Ukupno god. 1894	131	53	184	71·2	28·8	100·0
„ „ 1893	92	43	135	68·2	31·8	100·0
„ „ 1892	114	40	154	74·0	26·0	100·0

Takogjer godine 1894, najveći dio umrlih od nasilne smrti u Dalmaciji, pripada slučajnim ozledama (62·50, a prošaste godine 51·8), te na 100,000 stanovnika bilo je 25 slučajeva smrti. (God. 1893 — 24, a god. 1892 — 16).

Muški je spol bio više podložen ovim slučajnim uzrocima smrti od ženskog i to u razmjerju od 71·2, prama 28·8 %. (God. 1893 u razmjerju od 68·1, prama 31·9 %).

Samoubistva godine 1894 umanjila su se za dva slučaja, pošto ih je bilo 25, dočim god. 1893 bilo ih je 27.

Na 100,000 stanovnika dolaze 4 samoubistva, a gotovo 4/5 pripadaju muškomu spolu, (76·0 %) a 1/5 pripada ženskomu (24·0 %).

Samoubistvo i ovaj put, kao obično u Dalmaciji, izvelo se većinom utopljenjem, naime u 12 od 25 slučajeva (8 muškaraca i 4 ženskinje), dakle 48·0 % svih saumoubojstva. Za utopljenjima dolaze objешenja, naime 6 slučajeva (4 muškarca i 2 ženskinje) dakle 24·0 %; pak ustrijeljenja, 5 slučajeva, od kojih svi pripadaju muškom spolu dakle 20·0 %.

U četiri od 13 političkih kotara, nije se slučilo samoubistvo, naime u Korčulanskom, Imotskom, Hvarskom i Zadarskom kotaru.

Umorstvo i ubistvo. Tijeh je bilo 34 (god. 1893 — 29, a god. 1892 — 26); dakle na 100,000 stanovnika bilo je 6 umorstva i ubistva.

I kod ovih slučajeva smrti mnogo više muški spol učestvuje od ženskog. Godine 1894 umorstva i ubistva bilo je muškog spola 85·3 %, a ženskog samo 14·7 %.

U tri od 13 političkih kotara nije se dogodio nijedan slučaj umorstva i ubistva, naime u Korčulanskom, Hvarskom i Dubrovačkom kotaru.

Slijedeći pregledni iskaz pokazuje brojeve i postotke različitih načina ovih nasilnih slučajeva smrti, tečajem godinâ 1894, 1893 i 1892.

	1894		1893		1892	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Ubijenih	22	64·7	13	44·8	20	55·6
Ustrijeljenih	4	11·8	11	37·9	10	27·8
Otrovanih	—	—	—	—	3	8·3
na ini način ubijenih	8	23·5	5	17·3	3	8·3

Godine 1894 nije bio niko pogubljen usljed osude na smrt, kao ni god. 1893 i 1892.

III. O zdravstvenom osoblju (Summ. A.) i lijekarnicam.

Kao dodatak izvješću, preostaje još navesti, da svršetkom god. 1894 od Doktora U. M. i medicine, ukupno 118 (god. 1893 — 111, a god. 1892 — 114), od vidara 5 na broju (god. 1893 — 5, a god. 1892 — 7), pak od živinara, 9 na broju, (god. 1893 — 9, a god. 1892 — 7) i od primalja, 251 na broju (god. 1893 i 1892 — 242), kako slijedeći pregledni iskaz pokazuje, bili su namješteni:

NAMJEŠTENI			Doktori U. M. i Medicine	Vidari	Živinari	Primalje
od države	za zdravstvenu službu		17	—	9	—
	kao liječnici	kod bonicâ	—	—	—	—
		izvan bonicâ	—	—	—	—
	u medicinjskoj učitelj. struci		1	—	—	—
Od Općina, Kotara i Pokrajine.	za zdravstvenu službu		—	—	—	85
	kao liječnici	kod bonicâ	10	—	—	—
		izvan bonicâ	—	—	—	—
	za zdravstvenu službu i kao liječnici		53	3	—	—
		Ukupno	81	3	9	85

U sve dakle nije bilo namješteno 37 Doktora U. M. i Medicine, 2 vidara i 166 primalja.

Slijedeća skrižaljka pokazuje kako su, prama razmjeru pučanstva, liječnici i primalje u pojedinim političkim kotarima Dalmacije, porazdijeljeni.

POLITIČKI KOTAR	SPADA				Pučanstvo god. 1890.
	1 Doktor	1 Vidar	1 liječnik u opće	1 primalja	
	na stanovnika				
Benkovac	8352	—	8352	5568	33409
Kotor	8702	34807	6961	2486	34807
Korčula	2438	24381	2217	1016	24381
Imoski	15820	—	15820	15820	31640
Knin	9312	—	9312	23281	46562
Hvar	1976	—	1976	1223	25690
Makarska	11605	—	11605	2079	23211
Metković	12157	12157	6078	4052	12157
Dubrovnik	4690	—	4690	1172	37521
Šibenik	3326	—	3326	2882	43236
Sinj	15440	—	15440	15440	46321
Spljet	3084	—	3084	1519	101766
Zadar	3336	33362	1033	1259	66725
Dalmacija	4470	105485	4288	2101	527426

Najmanji broj liječnika, naime jedan liječnik na višc od 10,000 duša, nalazi se u Imotskom, Makarskom i Sinjskom političkom kotaru, a jedna primalja dolazila je na više od 5,000 stanovnika u Benkovačkom, Imotskom, Kninskom i Sinjskom političkom kotaru.

Glavni zemaljski grad, sa gragjanskim pučanstvom od 10328 duša, imao je 22 liiječnika, dakle, još je svegj izmegju glavnih zemaljskih gradova, nojobìlatije provigjen lliječnicima.

Glede kužnih bolesti, dobiva se slijedeća škrižaljka:

Godina	BROJ UMRLIH OD									
	Boginja	Mrasa	Skrleta	Tifa	Griže	Šijo-grča	Kukuri-kavca	Krupa i difterije	Influence	Ukupno
1892	45	60	258	21	34	—	71	140	—	629
1893	4	21	284	11	1	—	—	85	—	406
1894	18	1	130	7	64	—	—	158	—	378

Ako se sravnaju brojcvi umrlih od kužnih bolesti sa ukupnim brojem umrlih od naravne smrti, imaju se slijedeci postotci:

Godina	Od tisuće umrlih od naravne smrti, umrlo je od							
	Boginja	Mrasa	Skrleta	Tifa	Griže	Kukuri-kavca	Krupa i difterije	Od skupa svih kužnih bolesti
1892	3·28	4·37	18·80	1·53	2·48	5·17	10·19	45·82
1893	0·33	1·72	23·32	0·91	0·08	—	6·98	33·34
1894	1·31	0·07	9·49	0·52	4·67	—	11·53	27·59

Od nasilne smrti umrlo je godine 1894, muškaraca 131, a ženskinja 53, ukupno 184 osobe. (God. 1893 — 135, a god. 1892 — 154); dakle 1·33 % od svih ukupno slučajeva smrti, osim mrtvo-rogjenih, naime 13882. (God. 1893 i 1892 — 1·10 %).

Na 100,000 stanovnika pripadnulo je 35 nasilnih smrti. U nijednom političkom kotaru, nije bilo više od 100 slučajeva nasilne smrti na 100,000 stanovnika.

Broj dana oskrbe u rečenim bolnicam bio je godine 1894 — 142290 (god. 1893 bio je 144560, a god. 1892 — 134540); dakle razmjerno trajanje oskrbe za jednog bolesnika bilo je:

godine 1894 — 29 dana
„ 1893 — 36 „
„ 1892 — 34 „

Iznos pravih trošaka bio je godine 1894 od prilike for. 127242:82 (god. 93 for. 124219 a god. 1892 f. 110912), a razmjerni trošak za jedan dan oskrbe jednog bolesnika, bio je 0·89 $^4/_{10}$ nov. (god. 1893 bio je 0·86 $^9/_{10}$ nov. a god. 1892 — 78 nov.). Ovaj trošak kod pojedinih bolnica mijenja se izmegju 0·56 $^9/_{10}$ nov. i for. 1·7 $^5/_{10}$ nov.

K Summarium-u C. priloženo je posebno izvješće, koja pokazuje, od koje su bolesti u javnim bolnicam bili liječeni (otpušteni ili umrli) primljeni bolesnici. Postotni broj tog otpatka iznosi:

na 3950 otpuštene	na 333 umrle
92·2	7·7

Po ovome iskazu lako je doznati, da najčešće i najvažnije bolesti bile su popustne groznice, venerične i sifilitične bolesti, tuberkuloza, nagli katar dušnika, bolesti očiju, nagli i hronični katar želudca, ozlede, nagli i hronični reumatizam, upale pluća i rane.

Najvažnije su izmegju tih bolesti tuberkuloza i upala pluća, jer iste prouzrokuju najviši broj slučajeva smrti. Postotak prve, uzdigao se do 31·9 (god. 1893 do 33·5) a postotak druge do 22·3 (god. 1893 do 10·1) od svih u dalmatinskim bolnicam umrlih. Broj umrlih godine 1894 od upale pluća, sravnjen sa onim prošaste godine, pokazuje se nepovoljan, toliko glede broja oboljenja, koliko glede postotka umrlih. Ako se pak sravna broj umrlih u pokrajini godine 1894 od tuberkuloze i od inih bolesti u bolnicam, dobiće se slijedeći iskaz.

BROJ UMRLIH OSOBA				na 100 slučajeva smrti	
od tuberkuloze		inih bolesti u dihalam		od tuberkuloze u opće, onih u bolnicam	od inih bolesti u dihalam u opće, onih u bolnicam
u opće	u 4 bonice	u opće	u 4 bonice		
1338	90	1323	54	6·7	4·1

Postotak umrlih od tuberkuloze u pokrajinskim bolnicam, bio je i ovaj put ispod poprječnog broja (10 %) umrlih u opće; a nepovoljni broj slučajeva smrti uslijed inih bolesti u dihalima u opće i onih u bolnicam prama onome prošaste godine, valja pripisati na strožiju zimu.

V. O ludnicam.

U Dalmaciji postoji jedna ludnica sa 118 postelja. U istoj godine 1894 nalazilo se muškaraca 116, a ženskinja 54, ukupno 170 umobolnih.

Slijedeći iskaz pokazuje broj postelja i liječenih umobolnih tekom godinâ 1892, 1893 i 1894.

Pokrajinska ludnica u Šibeniku	1894		1893		1892	
	Postelja	Liječenih umobolnih	Postelja	Liječenih umobolnih	Postelja	Liječenih umobolnih
	118	170	118	183	114	166

Broj umobolnih liječeuih godine 1894, naprama broju liječenih prošaste godine snizio se je za 7·6 %, a prama onome liječenih godine 1892 za 2·3 %.

Ako se uzmu u obzir svi ukupno umobolni koji živu u zavodu i izvan zavoda, vidi se da sa dalmatinskom ludnicom nije zadovoljeno opstojećoj potrebi, jer:

od 100 umobolnih bilo je u zavodu	jedna postelja u zavodu spadala je na umobolnih
35·7	2·48

U Šibenskom zavodu tekom godine 1894 kretanje umobolnih bilo je, kako pokazuje tabelarno izvješće, slijedeće:

	Umobolni	Postotak
Od godine 1893 preostalo	116	68·2
Godine 1894 primljeno	54	31·8
Ukupno god. 1894 liječeno . . .	170	100·0
od tijeh		
Izliječenih (poboljšanih) otpušteno . . .	25	14·7
Neizliječenih otpušteno ili predano drugim zavodima	24	14·1
Umrlo	14	8·2
Ukupni broj otpatka	63	37·0
Preostalo dakle svršetkom godine 1894 .	107	63·0

Naprotiv godine 1893, od liječenih umobolnih bili su otpušteni kao izliječeni (i poboljšani) 16·4, a godine 1892 — 21·1 %; dakle percentualni razmjer od godine 1894, za 2·3 % je nepovoljniji od godine 1893, a za 7·6 od godini 1892.

Pošto godine 1893 umrlo je 9·8 % a godine 1892 — 12·0 %, tako pomor godine 1894 bio je za 1·6 % povoljniji nego li prošaste godini, a za 3·8 % nego li godini 1892.

Od 63, tekom godine 1894 otpremljena umobolna, 39·7 % spadaju na otpuštene izliječene (i poboljšane), a god. 1893 — 44·9 % i god. 1892 — 56·5 %; na neizlizečene otpuštene i predane drugim zavodima spadaju 38·1 % (god. 1893 — 28·3 a god. 1892 — 11·3 %) a na umrle spadaju 22·2 % (god. 1893 — 26·8, a god. 1892 — 32·2 %).

Po spolu, umobolni se u ove tri zadnje godine dijele, kako slijedi:

	Muškarci.	Postotak.	Ženskinje.	Postotak.
Godine 1894 —	116	68·2	54	31·8
„ 1893 —	124	67·8	59	32·2
„ 1892 —	113	68·1	53	31·9

Postotno dijeljenje umobolnih po različitim bolestima u Šibenskoj ludnici godine 1894, pokazuje slijedeći iskaz:

Idiotija	Prirogjena slaboumnost	Turobnost	Manija	Opća mahnitost	Dijelna mahnitost	Periodična psihosa	Stečena ludost	Progresivna paraliza	Psihosa sa padavicom	Histerična psihosa	Prihosa od neuroastenije	Alkoholizam	Bez šenuća	Pod pažnjom
1·2	1·8	5·2	5·2	7·1	18·2	4·2	37·6	6·5	4·7	4·7	0·6	1·8	0·6	0·6

Po stališu bili su primljeni tekom god. 1894:

	Umobolni			Postotci		
	Mušk.	Žen.	Uk.	Mušk.	Žen.	Uk.
Neoženjeni	20	5	25	37·0	9·3	46·3
Oženjeni	18	7	25	33·3	13·0	46·3
Obudovljeni	2	2	4	3·7	3·7	7·4
Ukupno	40	14	24	74·0	26·0	100·0

Po vjerozakonu bili su tekom god. 1894 primljeni:

	Umobolni			Postotci		
	Mušk.	Žen.	Ukup.	Mušk.	Žen.	Ukup.
Katolici	34	11	45	63·0	20·3	83·3
Evangeljci	1	—	1	1·9	—	1·9
Grčko-istočnjaci	5	3	8	9·2	5·6	14·8
Israelićani	—	—	—	—	—	—
Ukupno	40	14	54	74·1	25·9	100·0

Po vrsti bolesti umobolnih, koji su pridošli tekom godine 1894, percentualni razmjer prama različitim vjeroispovjedima, bio je slijedeći:

Vjeroispovijed	Idiotija	Prirogjena slaboumnost	Turobnost	Pomama	Opća mahnitost	Periodična psihosa	Stečena ludost	Progresivna paraliza	Psihosa sa padavicom	Histerična psihosa	Psihosa od neuroastenije	Dijelna mahnitost	Alkoholizam	Bez šenuća
	Postotci													
Katolici	—	—	4	1	6	3	9	7	3	4	1	4	2	1
Evangjelci	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Grčko istočnjaci	—	1	2	—	—	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Izraelićani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ukupno	—	1	6	1	6	4	10	8	4	5	1	5	2	1

Po nadležnosti porazdjeljuju se umobolni, koji bjehu primljeni tekom godine 1894, kako slijedi:

	Umobolni			Postotci		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
Kranjska	—	1	1	—	1·8	1·8
Tirol	1	—	1	1·8	—	1·8
Česka	—	1	1	—	1·8	1·8
Dalmacija	35	12	47	64·7	22·3	87·0
Ukupno iz svih Austrijanskih pokrajina	36	14	50	66·5	25·9	92·4

	Umobolni			Postotci		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
Prenos	36	14	50	66·5	25·9	92·4
Ugarska	1	—	1	1·8	—	1·8
Hrvatska	2	—	2	3·6	—	3·6
Njemačka	1	—	1	1·8	—	1·8
Ukupno	40	14	54	74·1	25·9	100·0

Ako se prispodobi broj umobolnih, liječenih u ludnici godine 1894, sa brojem pučanstva Dalmacije, na 100,000 stanovnika dolazi 32 umobolna.

Po zvanju, umobolni koji bjehu primljeni tekom godine 1894 u Šibenski zavod, dijele se po slijedećem preglednom iskazu:

	Umobolni			%
	M.	Ž.	Uk.	
Gospodari i šumogojci	17	8	25	46·3
Zanatlije	8	1	9	16·7
Obrtnici	1	—	1	1·8
Trgovci	1	1	2	3·7
Nadničari	3	1	4	7·4
Vojnici	2	—	2	3·7
Javni i privatni činovnici, odvjetnici i bilježnici	2	1	3	5·7
Liječnici	1	1	2	3·7
Ino zdrastveno osoblje	1	—	1	1·8
Učitelji	1	—	1	1·8
Pomorci	3	1	4	7·4
Ukupno	40	14	54	100·0

Iz ovog preglednog iskaza vidi se da u Dalmaciji kod gospodarstvene i šumogojne struke i kod zanatlija, kao i prošaste godine, umne bolesti najčešće se sbivaju.

Po pojedenim vrstima bolesti, umobolni primljeni u luduicu tekom godine 1894, dijele se obzirom na njihovo zanimanje, kako slijedeći pregledni iskaz pokazuje.

Zanimanje	Idiotija	Prirogjena slaboumnost	Turobnost	Manija	Opća mahnitost	Dijelna mahnitost	Periodična psihosa	Stečena ludost	Psihosa sa padavicom	Histerična psihosa	Psihosa od neuroastenije	Progresivna paraliza	Alkoholizam	Pod pažnjom
	Postotci													
Gospodari i šumogojci	—	—	5	1	5	2	2	4	3	2	—	1	—	—
Zanatlije	—	—	1	—	1	—	2	3	1	—	—	1	—	—
Obrtnici	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Trgovci	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—
Nadničari	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—
Vojnici	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Javni i privatni činovnici, odvjetnici i bilježnici	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
Liječnici	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ino zdravstveno osoblje	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Učitelji	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Pomorci	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2	—	—
Ukupno	—	1	6	1	6	5	4	10	4	5	1	8	2	1

Po dobi umobolni, koji su bili primljeni u ludnicu tekom godine 1894, dijele se, kako slijedi:

od 5-10 godina	od 10-20 godina	od 20-25 godina	od 25-30 godina	od 30-35 godina	od 35-40 godina	od 40-45 godina	od 45-50 godina	od 50-55 godina	od 55-60 godina	Preko 60 god.
Postotci										
1·8	7·4	9·3	27·8	14·8	7·4	7·4	12·9	5·7	3·7	1·8

Kao uzroci oboljenja, od liječnika su navedeni slijedeći:

	Broj	Postotak
Prirogjeno nasljedstvo	5	9·3
Radnije stečeni afekti	5	9·3
„ stečena ognjičava oboljenja	1	1·8
„ stečena bezkrvlje	1	1·8
„ stečena sifilida	2	3·7
„ stečene bolesti hrptenjače	2	3·7
„ stečena ostarjelost	1	1·8
„ stečene ozlede	1	1·8
„ stečena onemoglost usljed duševnog napora	2	3·7
„ stečena onemoglost uslijed nevolje	3	5·7
„ stečena zloraba žestokih pića	6	11·1
Nepoznato, neustanovljeno	25	46·3
Ukupno	54	100·0

Izmegju etiologičkih momenata poremećenja uma, prednjače pijanstvo, prirogjeno nasljedstvo i afekti.

Trajanje oskrbe u Šibenskom zavodu, kod 25 otpuštenih umobolnih, bilo je slijedeće:

	Individui	Postotci
do jednog mjeseca	4	16·0
izmegju 1 i 3 mjeseca	4	16·0
„ 3 i 6 „	5	20·0
„ 6 i 9 „	6	24·0
„ 9 i 12 „	2	8·0
„ 1 i 2 godina	1	4·0
„ 2 i 3 „	2	8·0
„ 3 i 5 godine	1	4·0
Preko 5 godina	—	—
Ukupno	25	100·0

Na trajanje oskrbe do jedne godine spadaju dakle 88·0 % (prošaste godine 70·2 %).

Percentualno trajanje oskrbe pojedinih vrsti bolesti, kod otpuštenih umobolnih, jest slijedeće:

Trajanje oskrbe	Turobnost		Pomama		Opća mahnitost		Periodična psihosa		Histerična psihosa		Alkoholizam		Drugi oskrbljenici bez šenuća		Drugi oskrbljenici pod pažnjom	
	osoba	%	osoba	%	osoba	%	osoba	%	osoba	%	osoba	%	osoba	%	osoba	%
do 1 mjeseca	1	4·0	—	—	2	8·0	—	—	—	—	—	—	1	4·0	—	—
izmegju 1 i 3 mjeseca	1	4·0	—	—	—	—	—	—	2	8·0	—	—	—	—	1	4·0
„ 3 i 6 mjeseci	1	4·0	1	4·0	3	12·0	1	4·0	—	—	—	—	—	—	—	—
„ 6 i 9 „	1	4·0	1	4·0	—	—	2	8·0	2	8·0	—	—	—	—	—	—
„ 9 i 12 „	—	—	—	—	—	—	1	4·0	—	—	1	4·0	—	—	—	—
„ 1 i 2 godine	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ 2 i 3 „	—	—	—	—	1	4·0	1	4·0	—	—	—	—	—	—	—	—
„ 3 i 5 godina	—	—	—	—	1	4·0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Preko 5 godina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ukupno	4	16·0	2	8·0	7	28·0	5	20·0	4	16·0	1	4·0	1	4·0	1	4·0

Iznos svih troškaka u Šibenskoj ludnici bio je godine 1894 od for. 25210:49 (god. 1893 od for. 28705 a god. 1892 od for. 29875); trošak pak za pojedine osobe na dan bio je nov. 60 (god. 1893 nov. 69 a god. 1892 nov. 74).

VI. O umobolnim izvan zavoda.

Po predstojećim iskazima, svršetkom god. 1894 bilo je u Dalmaciji 306 umobolnih (203 muškarca i 103 ženskinje) izvan zavoda (god. 1893 bilo ih je 269, a god. 1892 — 297). Po tome, razmjerno na 100,000 stanovnika pripadalo je 56 umobolnih.

Po dobi broj umobolnih u Dalmaciji bio je slijedeći:

Broj umobolnih izvan zavoda koncem god. 1894	Od tih pripadaju na one u dobi							
	ispod 10 godina	od 10-20 godina	od 20-30 godina	od 30-40 godina	od 40-50 godina	od 50-60 godina	od 60-70 godina	Preko 70 godina
	nalazećih se individua, postotaka							
306	0·3	7·8	20·6	22·6	24·9	15·7	5·2	2·9

Od 306 umobolnih, koji su se koncem godine 1894 nalazili izvan zavoda, 12 ili 3·9 % bili su u oskrbnicama.

VII. O kretinima.

God. 1894 u Dalmaciji bilo je navedeno 99 muških i 46 ženskih, ukupno 145 kretina (god. 1893 — 162, a god. 1892 — 150); dakle 27 kretina na 100,000 stanovnika.

Veliki broj navedenih kretina u Dalmaciji po svoj prilici osniva se na pogrešnoj dijagnozi, i veći dio tupoglavih, regbi, da je bio ubrojen u kretine.

koncem godine	na		na dobu								na rabotu	
	muški	ženski	ispod 5 god.	od 5-10 god.	od 10-15 god.	od 15-20 god.	od 20-30 god.	od 30-40 god.	od 40-50 god.	Preko 50 god.	sposobni	nesposobni
	spol											
	Postotci											
1894	68·3	31·7	—	3·5	5·5	6·9	28·3	18·6	18·6	18·6	38·6	61·4
1893	67·3	32·7	0·6	3·1	7·4	8·6	25·9	21·10	16·7	16·7	41·4	58·6
1892	67·3	32·7	—	2·7	7·3	6·7	28·7	20·7	17·2	16·7	44·0	56·0

Od ukupnog broja navedenih kretina, spadaju:

VIII. O pijancima.

God. 1894 bilo je naznačeno 102 poznatih pijančina, koji svojom zlom sklonošću prouzrokuju sablazan, od kojih 85 muškog, i 17 ženskog spola. Dakle na 100,000 stanovnika spadaju 20 pijančina.

Od svih pijančina, na muškarce dolazi 83·3, a na ženskinje 16 7 %.

Po committed stališu bilo je 40 ili 39·2 neoženjenih, 53 ili 52·0 oženjenih i 9 ili 8·8 obudovljenih.

Po zanimanju, bilo je 2 ili 2·0 posjednika, 36 ili 35·3 poljodjelaca, 21 ili 20·6 zanatlija, 35 ili 34·3 radnika i 8 ili 7·8 ljenčina i skitalica.

Po dobi, najviši broj pjančina bio je u dobi od 40-60 godina.

Slijedeći pregledni iskaz pokazuje broj pijančina, koji žive u 13 političkih kotara:

POLITIČKI KOTAR	Broj stanovnika	Pijančina na glasu			od tih su								u dobi				Na 1000 stanovnika spada pijanaca.
		mušk.	žensk.	ukupno	neoženjeni	oženjeni	obudovljeni	Posjednici	Poljodjelci	Zanatlije	radnici	ljenčine i skitalice	ispod 20 god.	od 20-40 god.	od 40-60 god.	Preko 60 god.	
Benkovac	33409	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kotor	34807	3	4	7	2	4	1	—	—	—	7	—	—	4	3	—	0·20
Korčula	24381	7	5	12	4	7	1	—	4	2	4	2	—	3	7	2	0·49
Imoski	31640	2	—	2	—	1	1	—	1	1	—	—	—	2	—	—	0·07
Knin	46562	3	—	3	1	1	1	—	2	—	1	—	—	1	2	—	0·06
Hvar	25690	10	1	11	4	7	—	—	1	3	7	—	—	3	8	—	0 42
Makarska	23211	2	2	4	2	1	1	—	2	—	—	2	—	2	2	--	0·17
Metković	12157	25	1	26	14	8	4	—	14	7	4	1	3	6	15	2	2·14
Dubrovnik	37521	2	—	2	2	—	—	—	—	1	1	—	—	2	—	—	0·05
Šibenik	43236	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sinj	46321	3	—	3	3	—	—	—	1	—	2	—	—	2	1	—	0·06
Spljet	101766	20	4	24	7	17	—	2	4	6	9	3	—	4	14	6	0 23
Zadar	66725	8	—	8	1	7	—	—	7	1	—	—	—	3	4	1	0·12
Dalmacija	527426	85	17	102	40	53	9	2	36	21	35	8	3	32	56	11	0·19

Prama prošastoj godini (138) broj pijančina u Dalmaciji snizio se za 36. Jedino u političkom kotaru u Metkoviću, na 1000 stanovnika dolaze 2 pijanca.

IX. O gluhonijemima.

Koji sc nalaze izvan zavoda za gluhonijeme.

U Dalmaciji, godine 1894, računalo se da ima 380 gluhonijemih, od kojih 198 muškog, a 152 ženskog spola (god. 1893 — 341, a god. 1892 — 342) koji nijesu bili primljeni u nikakvom zavodu: dakle prama prošastoj godini, ima višak od 9 gluhonijemih.

Na 100,000 stanovnika spada po prilici 67 gluhonijemih.

Samo u jednom kotaru 150 gluhonijemih došlo je na 100,000 stanovnika.

Naznačeni gluhonijemi spadaju										
koncem godine	Broj gluho-nijemih	na spol		na dobu					na	
		muš.	žen.	ispod 5 godina	od 5-10 god.	od 10-15 god.	od 15-20 god.	Preko 20 god.	rogjene gluhonijeme	postale gluhonijeme
		Postotoka								
1894	350	56·6	43·4	1·7	10·9	10·5	10·9	66·0	63·4	36·6
1893	341	57·8	42·2	2·9	12·5	8·5	9·4	67·7	68·9	31·1
1892	342	57·9	42·1	1·4	11·7	7·6	8·7	69·6	62·9	37·1

X. O slijepima.

Koji se ne nalaze u nikakvom zavodu.

Koncem godine 1894 bilo je u Dalmaciji 275 muških i 199 ženskih, ukupno 454 slijepih (god. 93 bilo ih je 454, a god. 1892 — 459). Na 100,000 stanovnika dakle spadalo je 86 slijepih.

Od ukupnog broja naznačenih slijepih spada										
koncem godine	na spol		na dobu					na		
	muš.	žen.	ispod 5 god.	od 5-10 god.	od 10-15 god.	od 15-20 god.	Preko 20 god.	slijepo-rogjene	uslijed bolesti oslijepljene	uslijed ozlede oslijepljene
	Postotoka									
1894	60·6	39·4	0·2	2·4	1·1	1·3	95·0	2·6	87·9	9·4
1893	59·5	40·5	0·8	2·0	0·2	2·4	94·6	1·8	90·5	7·7
1892	60·4	39·6	0·4	2·2	0·2	2·4	94·8	1·7	93·9	4·4

Od 454 slijepa, samo se dva nalaze u oskrbnicama.

Godine 1894 opaža se, da je broj slijepih jednak onome godine 1893.

Slijedeća preglednica pokazuje cjelokupni iskaz svih boljkavih, koji su se nalazili koncem godine 1892, 1893 i 1894 u zavodima i u domaćoj ohrani.

koncem godine	Umobolni				Kretini			Pijanci			Gluhonijemi			Slijepi				Boljkavi u opće				Na 100,000 stanovnika dolazi boljkavih.
	u ludnici	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	u zavodima za slijepe	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	u zavodima za umobolne, gluhonijeme ili slijepe	u oskrbnicam	u domaćoj ohrani	ukupno	
1894	170	12	294	476	—	145	145	—	102	102	—	350	350	—	2	452	454	170	14	1343	1527	290
1893	186	—	269	452	—	162	162	—	138	138	—	341	341	—	1	453	454	183	1	1363	1547	295
1892	166	22	275	463	—	150	150	—	—	—	—	342	342	—	1	458	459	166	23	1225	1414	269

XI. O ragjaonicama.

I godine 1894 bilo je u Dalmaciji četvero javnih ragjaonica, sa 32 postelje, pridružene uz četiri javne bolnice.

Svega je bilo oskrbljeno 146 matera, od kojih 135 porodiše 137 djece, a od ovih umrlo je 25, a jedno se rodilo mrtvo. Poroda blizanaca bilo je dvoje.

Nijedna ženskinja nije bila otpuštena, a da nije rodila, a 7 ih je ostalo u ragjaonicam.

Po pojedim zavodima imaju se slijedeći razmjeri:

Pokrajinska ragjaonica	Broj		od tih umrlo je		Broj porogjaja	od 1000 spadaju na		
	matera	djece	matera	djece		jednovik rogjenja	dvojaka rogjenja	trojaka rogjenja
u Dubrovniku	23	23	—	10	23	1000·0	0·0	0·0
u Šibeniku	34	31	—	4	31	1000·0	0·0	0·0
u Spljetu	22	19	—	6	19	1000·0	0·0	0·0
u Zadru	67	66	1	6	66	969·7	30·3	0·0
Ukupno god. 1894	146	139	1	26	137	985·6	14·4	0 0
„ „ 1893	120	115	1	32	111	965·2	34·8	0·0
„ „ 1892	129	124	—	16	117	943·5	56·5	0·0

Razmjerno, oskrba matera trajala je 33 dana.

Ukupna svota troškova za oskrbu u sve četiri ragjaonice iznosila je od prilike for. 2580, a ukupna svota svih oskrbnih dana bila je od 4712.

XII. O nahodištima.

Godine 1894, postojalo je u Dalmaciji, kao i prošastih godina, 5 nahodišta, i to jedan u zadrugi sa svakom od četiri bonice, naime u Dubrovniku, Šibeniku, Spljetu i Zadru i jedna samostalna u Kotoru.

Ukupni broj postelja, bio je:

	godine			
		1894	1893	1892
za	nahode —	36 —	26 —	28
„	dojilje —	18 —	17 —	17

Iz slijedećeg preglednog iskaza, može se doznati broj djece, koja su godine 1894 pripadala pojedinim zavodima i razmjer pomora u zavodu i u oskrbi izvan zavoda.

Pokrajinsko nahodište	U zavodu oskrbljena djeca	od tih umrlo je		Ivan zavoda oskrbljena djeca	od tih umrlo je		Ukupni broj oskrbljene djece	od tih umrlo je	
		djece	%		djece	%		djece	%
u Kotoru	23	4	17·4	86	14	16·3	109	18	16·5
„ Dubrovniku	73	35	47·9	200	45	22·5	273	80	29·3
„ Šibeniku	60	15	25·0	143	22	15·4	203	37	18·2
„ Spljetu	101	48	47·5	301	19	6·3	402	67	18·9
„ Zadru	128	25	19·5	390	25	6·4	518	50	9·7
Svega	385	127	33·0	1120	125	11·2	1505	252	16·7

U prvom stupcu ovog preglednog iskaza uvrštena su ona djeca, koja su koncem lanjske godine ostala u zavodu, kao i ona koja su tekom godine 1894 bila primljena. Ali pošto se predavanje djece u izvanjsku oskrbu sbiva neprekidno, naime kolikogod se puta prikaže opskrbnih stranaka, nebi se baš moglo reći, da sva djeca koja su uvrštena u ovome stupcu, bila su oskrbljena u zavodu; jer veći dio njih, i baš onih, koji koncem godine ovoga izvještaja nijesu ostali u zavodu ili kroz kratko boravljenje u zavodu nijesu umrli, uvršteni su istodobno u stupcu oskrbljenih izvan zavoda.

Dojiljâ bilo je 45, od kojih je 10 preostalo od lanjske godine. Njihovo boravljenje u zavodu bilo je u srednju:

		danâ
U nahodištu u Kotoru	—	180
„ „ „ Dubrovniku	—	35
„ „ „ Šibeniku	—	90
„ „ „ Spljetu	—	180
„ „ „ Zadru	—	180.

Ukupni trošak za svih 5 nahodišta bio je godine 1894 od prilike 35000 for., a trošak na pojedinog nahoda izmegju 8 i 20 novčića.

XIII. O nahodima
koji su bili kod oskrbnika.

U Dalmaciji bilo je godine 1894 kod oskrbnika 935 nahoda.

Postupajući statističnim primjerom, slijedeći iskaz pokazuje razmjer nahoda prama pučanstvu, kao i postotak po njihovoj dobi.

Godina	Broj nahoda	od tih spadaju na dobu					Pučanstvo	Jedan nahod dolazi na stanovnika
		do 1 godine	od 1-2 godine	od 2-3 godine	od 3-4 godine	preko 4 godine		
		Postotoka						
1894	935	15·7	10·9	11·3	11·6	50·5	527426	564
1893	944	17·7	13·4	12·6	10·5	45·8	„	559
1892	1006	20·2	11·1	7·0	9·0	52·7	„	524

Najviši broj nahoda stajao je u oskrbi za platu u Spljetu, najvišem političkom kotaru i to 200.

Iz opazaka učinjenih u prošastom poglavlju, proističe, da su u istome sadržani najvažniji podatci ovog poglavlja. Sbog toga, najbolje bi bilo, kao što bi opaženo u lanjskom izvješću, da se ovo poglavlje posve ispusti, odnosno da se združi sa pregjašnjim.

XIV. O oskrbnicama.

U Dalmaciji se godine 1894, kao i godine 1893, brojilo 16 takih zavoda i u istim bilo je zaklonjeno 300 osoba (god. 1893 — 295, a god. 1892 — 219), sa troškom od for. 14213:6.

Od 13 političkih kotara, 8 posjeduju 1 do 6 (Zadar) oskrbnica, koje pokazuju znatnih razlikosti.

Računajući po pučanstvu, jedan oskrbljenik dolazi na 1758 stanovnika.

Stanje u ovim zavodima godine 1894, bilo je slijedeće:

	Oskrbljenici			Postotci		
	M.	Ž.	Uk.	M.	Ž.	Uk.
Ostalo je od lanjske godine	72	163	235	24·0	54·3	78·3
God. 1894 primljeno je	27	38	65	9·0	12·7	21·7
Ukupno	99	201	300	33·0	67·0	100·0
Tekom god. 1894 otpušteno je	9	8	17	3·0	2·7	5·7
„ „ „ umrlo je	11	16	27	3·7	5·3	9·0
Ukupno	20	24	44	6·7	8·0	14·7
Ostalo je dakle na koncu god. 1894	79	177	256	26·3	59·0	85·3

Postotni pomor bio je 9·0 (prošaste godine 12·8).

Ukupna svota troškova za oskrbu iznosila je for. 14213:60 (god. 1893 for. 13940), a oskrbnih dana bilo je 46952; te je tako razmjerni trošak oskrbe na pojedinca i na dan bio nov. 30 $^{3}/_{10}$ (prošaste godine nov. 29 $^{9}/_{10}$).

XV. O sirotištima i djetištima.

Godine 1894, kao i prošaste godine, opstojala su 3 taka zavoda. Prilike ovih zavoda godine 1894, bilo su slijedeće:

Ime zavoda	Sjedište zavoda	Broj oskrbljenika			Troškovi oskrbe	Trošak oskrbe na dan za 1 oskrbljenika
		M.	Ž.	Uk.	for.	nov.
Djevojačko sirotište	Dubrovnik	—	13	13	1100:0	30
Djetište	Spljet	29	31	60	5644:80	28
Djevojačko sirotište	Zadar	—	27	27	3000:0	32
	Dalmacija	29	71	100	9744:80	30

Jedan je oskrbljenik umro (u Zadru) a deset je oskrbljenika otpušteno.

XVI. O nejačnicama.

Tijeh je zavoda bilo godine 1894, kao i zadnjih dviju godina, troje i to po jedan u Šibeniku, Spljetu i u Zadru.

Prilike ovih zavoda godine 1894, bile su slijedeće:

Sjedište zavoda	od lanjske godine preostalo				God. 1894 primljeno			
	M.	Ž.	Uk.	%	M.	Ž.	Uk.	%
Šibenik	70	50	120	32·9	35	25	60	16·4
Spljet	16	2	18	4·9	12	10	22	6·0
Zadar	87	49	136	37·3	2	7	9	2·5
Ukupno	173	101	274	75·1	49	42	91	24·9

Sjedište zavoda	God. 1894 otpušteno				koncem god. 1894 ostalo			
	M.	Ž.	Uk.	%	M.	Ž.	Uk.	%
Šibenik	34	30	67	17·5	71	45	116	31·8
Spljet	17	—	17	4·7	11	12	23	6·3
Zadar	5	—	5	1·4	84	56	140	38·3
Ukupno	56	30	86	23·6	166	113	279	76·4

XVII. O javnon cijepljenju boginja.

Slijedeća škrižaljka podaje pregled ispatka cijepljenja u Dalmaciji tečajem godina 1894, 1893 i 1892.

Godina	Broj ucjeplju-jućih	Od ucjeplju-jućih spadaju na pučanstvo	Broj ucjepljenih		Bili su ucjepljeni						Nijesu bili ucjepljeni	
					sa uspjehom		bez uspjeha		nepoznatim uspjehom			
			broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1894	30839	5·7	17649	57·2	13397	75·9	516	2·9	3736	21·2	13190	42·8
1893	24617	4·7	11291	45·9	8572	75·9	573	5·1	2146	19·0	13326	54·1
1892	23963	4·5	8186	34·3	5324	65·0	947	11·6	1915	23·4	15777	65·8

Uspjeh dakle cijepljenja bio je god. 1894 znatno povoljniji od prošastih godina.

Iz nova ucjepljeni bili su 1734, od kojih 1258 uspjehom, 447 bez uspjeha i 29 sa nepoznatim uspjehom.

U pučkim učionicama bilo je ucjepljeno 3569 djece, od kojih 3164 uspjehom, 361 bez uspjeha, i 44 sa nepoznatim uspjehom.

Popriječni trošak za jedno cijepljenje iznosi nov. 16 $^{5}/_{100}$.

XVIII. O ubožnicama.

Dalmacija je brojila god. 1894 — 60 ubožnica (god. 1893 — 58, a god. 1892 — 59), od kojih 7466 ubogih (god. 1893 — 7739, a god. 1892 — 7078) bilo je nadareno sa for. 39320:61 (god. 1893 sa for. 39805:12, a god. 1892 sa for. 37545:06).

Izmegju 7466 ubogih, bilo je 3118 ili 41·8 % muškaraca i 4348 ili 58·2 % ženskinja.

Jedan zavod dolazi na 8790 stanovnika, a jedan nadareni ubogi na 77.

Za jednog nadarenog god. 1894 izdatak iznosi poprječno for. 5:26 $^{5}/_{10}$, a na glavu pučanstva otpada od prilike 7 $^{4}/_{10}$ nov.

XIX. O lječilištima.

U samom gradu Spljetu obstoji sumporno jedno kupalište, vlastitosti nasljednikâ Cattani-a.

XX. O raskužnim spravama.

Kod šest cc. kk. kotarskih poglavarstva u Dalmaciji bilo je takovih sprava, i baš: u području kotara zadarskog bilo ih je 6; šibenskog i spljetskog po 2; dubrovačkog, kotorskog i korčulanskog po 1.

Zavoda za gluhonijeme, za slijepe, za cjepljenje, za sahranu mljekarčeta, kao ni djetinjih bašća, ni sadionica nema u Dalmaciji.

Učione.

Broj učiona, učiteljskog osoblja, i pohadjajućih učenika kroz učionsku godinu 1893-1894 i 1894-1895 sadržan je u pridruženim Tablicam A i B, dostavljenim od c. k. Zemaljskog Učionskog Vieća. — Po istim, i po izvješću kojim su bile popraćene, razabire se što sliedi:

1893-1894.

I. Javne pučke učionice:

Javnih pučkih učionica bilo je 337, od kojih 5 gradjanskih, 307 općenitih redovitih i 25 pomoćnih.

Suviše opstojala su dva ratarska tečaja, 1 tečaj za kamenotesanje i jedan tečaj za pomorce.

Od općenitih redovitih učionica bile su:

A.

1 razredne	235
2 „	50
3 „	11
4 „	11
	307

B.

za muškiće	120
za ženskice	52
„ oba spola	135
	307

Sve su učionice bile kroz rečeno vrijeme otvorene.

Ostalo je zatvorenih 60, od kojih 52 nisu bile nikad prije otvorene.

U svim učionicama osim 4 razredne muške u Zadru, te muške i ženske u Nerežišću, nastavni je jezik srpsko-hrvatski, dočim je u ove tri zadnje bio talijanski.

Od školskih zgrada je odgovaralo 184 dobro školskim potrebama, 79 bilo je u srednjem stanju, u koliko se može zahtijevati od zgrada, koje nisu naročito sagradjene za školske svrhe, a 41 bile su u nepovoljnom stanju.

Školsko pokućstvo bilo je dobro u 164 učionice, srednje u 114, a slabo u 29 učionica.

II. Privatne pučke učionice:

Od privatnih pučkih učionica, kojih bijaše ukupno 19, bilo je 10 sa pravom javnosti, a 9 bez prava javnosti

Nastavni jezik bio je u 11 učionica srpsko-hrvatski, u 4 talijanski, u 2 dielom srpsko-hrvatski, dijelom talijanski, a 2 njemački.

III. Školsko pohadjanje:

Od 37369 djece obvezane na pohadjanje opstojećih javnih pučkih učionica, pohadjaše faktično iste učionice 30878.

Osim toga pohadjaše privatne učionice 1711 djece, a 353 djece bijahu poučavani kod kuće ili na višim, a radi tjelesnih ili umnih mana nije pohadjalo 573 djece.

Radi zanemarena pahadjanja izdalo se je 7985 osuda, kojima se je udarilo globâ u ukupnom iznosu od 13281 f. 78 nč, od kojih bilo je ućerao u novcu 1367 for. 45 nč.

IV. Učiteljsko osoblje:

Učiteljsko osoblje javnih pučkih učionica sastojalo se je od 311 učitelja i 27 učiteljica.

Kakve su svjedočbe imali i jedni i druge, razabire se iz skrižaljke D.

Za nauk vjere bilo je 272 svećenika, odredjenih od crkovne, a 1 od školske vlasti.

U 21 javnih pučkih učionica nauk vjere bi predavan od dotičnih svjetovnih učitelja ili učiteljica.

Za poučavanje nauka u ženskim ručnim radnjama bilo je 25 učiteljica, od kojih bile su 5 usposobljene za takav nauk. Ostalo je praznih 8 učiteljskih mjesta.

Školskih knjižnica bilo je kod 292 učionice, školskih vrtova kod 103, a sve javne učionice bile su opskrbljene učilima.

V. Uspjeh u nauku:

Uspjeh u nauku bio je veoma dobar kod . . . . 135 učionica
dovoljan . . . . . 159 „
nedostatan , . . . , . 13 „

VI. Učiteljišta:

U muškom učiteljištu u Arbanasim bilo je koncem školske godine 103 pitomaca, a u ženskom u Dubrovniku 108 pitomkinja.

Prikazalo se je na ispit zrelosti:
u Arbanasima . . . 26 pitomaca
„ Dubrovniku . . . 14 pitomkinja
od kojih dobilo je:
svjedočbu zrelosti s odlikom: 4 pitomca i 3 pitomkinje
svjedodžbu zrelosti dobilo je: 19 kandidata 11 kandidatkinja

U Zadru položilo je ispit usposobljenja za općenite pučke učionice 18 kandidata; a u Dubrovniku za gradjanske škole 1 kandidat
za opć pučke škole 2 kandidata
„ „ „ „ 5 kandidatica
Ukupno 8 „

Od onih dobilo je svjedodžbu usposobljenja s odlikom:
u Zadru 1 kandidat za opć. uč.
a svjedodžbu usposobljenja:
u Zadru 14 kandidata za opć. učionice.
u Dubrovniku 1 kandidat za gradjanske škole i 3 kandidatkinje za opć pučke učionice.

VII. Trošak za pučke učionice:

Proističe iz konačnog računa za godinu 1894, koji je već bio dostavljen to Slavnom Zemaljskom Odboru.

VIII. Zavodi za djecu još neobvezanu na pohadjanje pučke učionice:

Od takovih zavoda opstojalo je:
Djetinsski vrt milosrdnih sestara Sinju;
Privatni djetinski vrt u Spljetu;
Djetište u Spljetu uzdržano od općine Spljetske;
Privatno djetište u Zadru,
Djetinski vrt sdružen s privatnom konfesionalnom grčko-istočnom pučkom učionicom u Zadru;
Privatno djetište u Šibeniku.

IX. Zavodi za siromašnu djecu obvezanu na pohadjanje pučke učionice:

Takovih zavoda bilo je 4, t. j. zaklonište za mušku i žensku djecu u Spljetu i Zadru, i zakloništa za siromašnije djevojčice u Zadru i Dubrovniku.

Tablica *A*. Pučke učionice u Kraljevini Dalmaciji tečajem školske godine 1893-94.

Učionski kotari	Javne učionice: Obće redovite: gradjanske trorazredne	1. razredne: muš.	žen.	mješov.	2. razredne: muš.	žen.	mješov.	3. razredne: muš.	žen.	mješov.	4. razredne: muš.	žen.	mješov.	5. razredne: muš.	žen.	mješov.	Ukupno	Pomoćne	Posebne učionice: s pravom javnosti: muš.	žen.	bez prava javnosti: muš.	žen.	mješov.	Ukupni broj pučkih učionica otvorenih preko učionske god.	Ostalo je zatvoreno preko učionske godine: prije otvorenih učionica	ustanovljenih ali neotvorenih učionica
Benkovac	—	4	2	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	3	—	—	—	—	—	17	—	17
Dubrovnik	1	2	2	23	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	30	—	—	2	1	—	—	33	—	1
Hvar	1	1	2	7	2	3	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	21	—	—
Imoski	—	6	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	9	1	1
Knin	—	3	2	9	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	15	1	7
Korčula	1	4	2	12	2	2	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—	26	3	—	—	—	—	—	29	—	—
Kotor	—	16	6	17	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	43	6	—	—	1	—	—	48	2	4
Makarska	1	5	1	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	2	—	—	—	—	—	11	3	1
Metković	—	2	1	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	7	—	5
Sinj	—	7	1	4	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	1	—	—	—	16	—	4
Spljet	—	8	5	16	7	5	2	3	1	—	2	2	—	—	—	—	51	5	—	2	—	1	1	59	—	4
Sibenik	1	10	2	2	3	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	19	—	1	1	—	—	—	21	1	4
Zadar	—	12	5	19	3	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	43	6	1	2	1	1	2	57	—	4
Ukupno	5	80	32	123	25	16	9	7	2	2	8	2	1	—	—	—	307	25	2	8	3	2	2	343	8	52

Tdbliča *B.*

Troškovi za gradjenje ili popravljanje učionskih sgrada kroz godinu 1893-94.

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Okolovština sgrade	Vlastnik sgrade	Zaklada koja je izdala novac	Iznos		Opazka
						Predujam		
1	Zadar	Iž Veli	Gradjenje uč. zgrade	Selo Iž Veli	Pokrajin. škol. zaklada	2000		
2	„	Preko	„ „ „	Šoša Mate	„ „ „	2000		
2½	„	Sukošan	„ „ „	Peričić Mile i Ive	„ „ „	2000		
3	„	Diklo	„ „ „	Crkovinarstvo	„ „ „	800		
4	Šibenik	Smrdelje	„ „ „	Skradinsko opć. uprav.	„ „ „	2000		
5	„	Djeverske	„ „ „	„ „ „	„ „ „	2000		
6	„	Bratiškovci	„ „ „	„ „ „	„ „ „	2000		
7	„	Rupe	Popravljane „ „	Marašović ud Grla	„ „ „	1400		
8	Benkovac	Dobropoljci	„ „ „	Karan Lazo	„ „ „	800		
9	„	Kulatlagić	Gradjenje „ „	Stenjaić Petar	„ „ „	800		
10	Knin	Polača	„ „ „	Kninsko opć. uprav.	„ „ „	2000		
11	„	Zverinjac	„ „ „	„ „ „	„ „ „	2000		
12	Makarska	Brele	Popravljanje „ „	Bekavac Luka	„ „ „	300		
13	„	Drvenik	„ „ „	Kostanić Stefo	„ „ „	1000		
14	„	Kožica	Gradjenje „ „	Jujnović Sime	„ „ „	3000		
15	Dubrovnik	Prijevor	Popravljanje „ „	Šilje ud. Pera	„ „ „	1000		
					Ukupno	25100		

Nabava i poprava pokućstva kroz godinu 1893-94

Broj	Učionski Kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
1	Zadar	Novalja	mješ	Nabava	4	95		
2	"	Sukošan	"	"	241	30		
3	"	Peterčane	"	"	179	30		
4	"	Lukoran	"	"	2	90		
5	"	Privlaka	"	"	275	20		
6	"	Zadar	m. talijanska	Poprava	9	—		
7	"	Kuklica	mješ.	"	6	—		
8	"	Bibinje	"	Nabava	31	50		
9	"	S Filip i Jakov	muška	"	1	50		
10	"	Islam	mješ.	"	15	50		
11	"	Veli Iž	"	"	313	30		
12	"	Kale	"	"	54	40		
13	"	Sinj	"	"	1	—		
14	"	Olib	"	"	36	50		
15	"	Pašman	"	"	1	50		
16	"	Posedarija	"	"	10	—		
17	"	Premuda	"	"	1	50		
18	"	Sale	"	"	1	50		
19	"	Sutomišćica	"	"	18	—		
20	"	Zemunik	"	"	21	—		
21	"	Škabrnje	"	"	18	50		
22	"	Zadar	m. talijanski	"	31	—		
23	"	Zaton	mješ.	"	24	—		
24	"	Preko	"	"	228	30		
25	"	Zadar	mješ hrvatska	"	194	17		
26	"	Nin	"	Poprava	5	—		
27	"	Arbanasi	ženske	"	3	—		
28	"	Isto	mješ.	"	1	50		
29	"	Različite	"	Nabava	128	70		
30	"	Lepuri	"	Poprava	29	50		
31	"	Silba	muška	"	2	—		
32	"	Različite	—	"	17	98	1910	50

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dotični fior.	Iznos dotični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
				Iznos	—	—	1910	50
33	Benkovac	Benkovac	muška	Nabava	19	—		
34	„	„	ženska	„	13	50		
35	„	Banjevac	mješ.	„	4	50		
36	„	Jagodnje	„	„	4	50		
37	„	Kistanje	„	„	4	50		
38	„	Tribanj	„	„	156	50	202	50
39	Šibenik	Rupe	„	„	130	70	202	—
40	„	Vodice	„	„	118	—		
41	„	Oton	„	„	24	—		
42	„	Različite	„	„	21	50		
43	„	Gjeverske	„	„	193	60		
44	„	Brat škovci	„	„	197	60	685	40
45	Knin	Padjene	„	„	297	—	197	—
46	Spljet	Lučac	mješ	„	288 104	—		
47	„	Veli Varoš	ženska	„	283	50		
48	„	Vranjica	mješ	„	30	—		
49	„	Mravince	„	„	21	60		
50	„	Kl s	„	„	50	—		
51	„	Muć	„	„	18	—		
52	„	Sućurac	„	„	18	—		
53	„	Nuovi	muška	„	12	30		
54	„	„	ženska	„	7	—		
55	„	Omiš	muška	„	13	50		
56	„	„	ženska	„	16	—		
57	„	Sutivan	„	„	19	20		
58	„	Postire	„	„	16	—		
59	„	„	muška	„	22	10		
60	„	Dol	mješ.	„	19	—		
61	„	Pučišće	ženska	„	2	—		
62	„	Veli Varoš	muška	„	264	—		
63	„	Različite	—	„	420	65		
63 ½	„	M'rce	mješ.	„	2'8	—		
				Prenos	1842	85	3197	40

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
				Iznos	1842	85	3197	40
64	Spljet	Humac	mješovita	Nabava	228	—		
65	"	Praznice	"	"	34	50		
66	"	Rogosnica Lokva	"	"	200	92		
67	"	" (DubočajM.)	"	"	209	95		
68	"	Trogir	muška	"	260	—		
68	"	Bol	"	"	15	20		
69	"	"	ženska	"	16	—		
70	"	Milna	"	"	18	—		
71	"	Sutivan	muška	"	30	50		
72	"	"	ženska	"	37	—		
73	"	Supetar	muška	"	22	50		
74	"	Ložišće	mješovita	"	610	—		
75	"	Postire	muška	"	30	—	3555	42
76	Sinj	Turjake	mješovita	"	32	—		
77	"	Bajagić	"	"	24	50		
78	"	Uljanje	"	"	6	—	62	50
79	Imoski	Imoski	muška	"	25	—		
80	"	Poljica	mješovita	"	32	50		
81	"	Zagvozd	"	"	14	50		
82	"	Lokvičić	"	"	8	50		
83	"	Podbablje	"	"	364	30		
84	"	Studence	"	Poprava	20	—	464	80
85	Makarska	Tučepi	"	Nabava	101	40		
86	"	Zivogošće	"	"	255	70		
87	"	Podgora	"	"	40	20		
88	"	Vrgorac	"	"	46	—		
89	Metković	Gradac	"	"	17	80	461	10
90	"	Rogotin	"	"	240	80		
91	"	Borovci	"	"	259	90		
92	Hvar	Opuzen	"	"	243	80	744	50
93	"	Vis	muška	"	20	—		
94	"	"	ženska	"	20	—		
95	"	Komiža	"	"	92	—	132	—
				Prenos			8617	72

Broj	Učionski kotari	Učionski okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
				Iznos	—	—	8617	72
96	Korčula	Župapjeselo	mješovita	Nabava	150	—		
97	"	Oskorušno	"	"	151	60		
98	"	Kuna	"	"	10	50		
99	"	Crnagora	"	"	10	50		
100	"	Račišće	"	"	214	—		
101	"	Blata	"	"	285	—		
102	"	Razne	"	Poprava	45	—		
103	"	Janjina	"	Nabava	310	—		
104	"	Lastovo	"	"	266	—	1442	60
105	Dubrovnik	Različite	"	Poprava	46	50		
106	"	Dubrovnik	gradjanska	Nabava	20	—	66	50
107	Kotor	Kotor	muška	"	48	60		
108	"	Gjurić	mješovita	"	13	—		
109	"	Bogdašič	"	"	137	60		
110	"	Različite	"	"	29	30		
111	"	Mojdež	"	"	29	—		
112	"	Kotor	muška	Poprava	15	50	273	—
				Ukupno	—	—	10399	82

Tablica D.

Broj učiteljskih sila i učenika kod javnih pučkih učionica u školskoj godini 1893-94.

Učionski kotari	Učiteljske sile: učitelji: usposobljeni	učitelji: svjedožbom zrelosti	učitelji: bez svjedožbe	učitelji: pomoćni	učitelji: ukupno	učiteljice: usposobljeni	učiteljice: svjedožbom zrelosti	učiteljice: bez svjedožbe	učiteljice: ukupno	Vjeroučitelji stalnom nagradom	Ukupni broj	Učenici: Dužni pohadjati: svaki dan	Dužni pohadjati: u nedjelje i svetčane dane	pohadjaše efektivno: svaki dan	pohadjaše efektivno: u nedjelje i svetčane dane	na 100 obvezanih pohadjaše: svaki dan	na 100 obvezanih pohadjaše: u nedjelje i svetčane dane	na svakog učitelja ispada pohadjajućih učenika	Opazke
Benkovac	8	5	—	3	16	1	1	—	2	—	18	935	139	895	136	95	98	57	U cieloj pokrajini na 100 obvezanih pohadjaše svaki dan 85, a na svakog učitelja bilo je 62 pohadjajućih učenika
Dubrovnik	19	3	—	—	22	14	3	—	17	—	39	2765	175	2443	152	88	92	53	
Hvar	25	3	—	—	28	10	4	—	14	—	42	3505	224	2477	151	71	67	65	
Imotski	5	2	—	—	7	1	3	—	4	—	11	962	49	809	45	84	91·8	77	
Knin	10	5	—	—	15	2	1	—	3	—	18	139	98	1255	90	90	92	75	
Korčula	17	7	4	3	31	9	8	—	17	2	50	3094	557	2482	426	80	76	58	
Kotor	30	8	1	6	45	6	2	—	8	—	53	3081	06	2437	62	79	58	48	
Makarska	14	2	—	2	18	3	2	—	5	—	23	1128	58	1064	58	94	100	49	
Metković	4	3	—	—	7	1	2	—	3	—	10	637	31	569	31	89	100	55	
Sinj	10	5	—	—	15	1	1	—	2	—	17	1419	84	1204	78	85	92·8	75	
Spljet	43	10	—	5	58	22	12	—	34	7	99	7422	497	6458	442	87	88·9	69	
Šibenik	21	4	—	—	25	5	1	—	6	—	31	2602	192	2286	187	88	98	70	
Zadar	30	13	—	6	49	9	3	—	12	2	63	5793	418	4257	384	73	91·8	76	
	236	70	5	25	336	84	43	—	127	11	474	34741	2628	28636	2242	—	—	—	

Trošak

za nabavu učila kroz uč. godinu 1893-94.

Ukupni trošak za nabavu učila f. 2358:41

1894-1895.

I. Javne pučke učionice:

Javnih pučkih učionica bilo je 349, od kojih 5 gradjanskih, 318 općenitih redovitih i 26 pomoćnih.

Suviše opstojala su dva ratarska tečaja i tečaj za kamenotesanje i jedan tečaj za pomorce.

Od općenitih redovitih učionica bilo je:

A.

1° razredne	. . . . .	234
2° „	. . . . .	58
3° „	. . . . .	16
4° „	. . . . .	9
5° „	. . . . .	1
		318

B.

za muškiće	. . . . .	90
za ženskice	. . . . .	46
„ oba spola	. . . .	182
		318

od ovih učionica ostalo je preko učionske godine zatvoreno 5.

Osim naznačenih pučkih redovitih učionica obstojalo je još 26 pomoćnih učionica, od kojih preko uč. god. bile su zatvorene 3.

Ostalo je još zatvoreno 67 učionica koje nijesu bile prije nikad otvorene.

U svim učionicama osim 4 razredne muške u Zadru, te muške i ženske u Nerežišću, nastavni je jezik srpsko-hrvatski, dočim je u ove tri zadnje bio talijanski.

Od zgrada školskih odgovaralo je 194 dobro školskim potrebama, 86 bilo je u srednjem stanju, u koliko se može zahtijevati od zgrada, koje nijesu naročito sagradjene za školske svrhe, a 38 bile su u nepovoljnom stanju.

Školsko pokućstvo bilo je dobro u 169 učionica, srednje u 131, a slabo u 18 učionica.

II. Privatne pučke učionice:

Od privatnih pučkih učionica, kojih bijaše ukupno 19, bilo je 9 sa pravom javnosti, a 10 bez prava javnosti.

Nastavni jezik bio je u 11 učionica srpsko-hrvatski, u 4 talijanski, u 2 dielom srpsko-hrvatski, dijelom talijanski, a u 2 njemački.

III. Školsko pohadjanje:

Od 40422 djece obvezane na pohadjanje opstojećih javnih pučkih učionica, pohadjaše faktično iste učionice 34090.

Osim toga pohadjaše privatne učionice 1660 djece, a 381 bijaše poučavana kod kuće ili na višim učionicama, a radi tjelesnih ili duševnih mana nije pohadjalo 622 djece.

Radi zanemarena pahadjanja izdalo se je 5114 osuda, kojima se je udarilo globâ u ukupnom iznosu od 13912 f. 25 nč., od kojih bilo je utjerano u novcu 1984 for. 1 nč.

IV. Učiteljsko osoblje:

Učiteljsko osoblje javnih redovitih pučkih učionica sastojalo se je od 325 učitelja i 141 učiteljica.

Kakve su svjedočbe imali i jedni i druge, razabire se iz skrižaljke D.

Za nauk vjere bilo je 263 svećenika, odredjenih od crkovne, a 1 od školske vlasti.

U 25 javnih pučkih učionica nauk

vjere bi predavan od dotičnih svjetovnih učitelja ili učiteljica.

Učiteljica poučavanju jedino u ženskim radnjam bilo je 37, od kojih su 6 bile usposobljene za takav nauk. Ostalo je praznih 31 učiteljskih mjesta.

Školskih knjižnica bilo je kod 309 učionica, školskih vrtova kod 103, a sve javne učione bile su opskrbljene učilima.

V. Uspjeh u nauku:

Uspjeh u nauku bio je vrlo dobar ili dobar kod 129 učionica povoljan kod 165 učionica, nepovoljan kod 24 učionica.

VI. Učiteljišta:

U muškom učiteljištu u Arbanasim bilo je koncem školske godine 107 pitomaca, a u ženskom u Dubrovniku 133 pitomkinja.

Prikazalo se je na ispit zrelosti:

u Arbanasim 26 kandidata, u Dubrovniku 28 kandidatica i 1 kandidat.
od kojih dobilo je:
svjedočbu zrelosti s odlikom: 3 kandidata,
12 kandidatica
svjedodžbu zrelosti dobilo je: 16 kandidata
13 kandidatica,

U Zadru prikazalo je ispitu usposobljenja za gradjanske škole 1 kandidat
„ „ „ 2 kandidatice
za opć pučke učionice 14 kandidata
Ukupno 17 „

u Dubrovniku za opć. p. učionice. 1 kandidat
9 kandidatica
Ukupno 10 „

Od ovih dobilo je svjedodžbu usposobljenja:
u Zadru za gradj. škole 1 kandidat
„ „ „ 2 kandidatice
za opć. pučke učionice 14 kandidata
u Dubrovniku
za opć. pučke učionice 1 kandidat
„ „ „ „ 9 kandidatica

VII. Trošak za pučke učionice:

Ovaj proističe iz konačnog računa za godinu 1895, koji je već bio dostavljen tom Slavnom Odboru.

VIII. Zavodi za djecu još neobvezanu na pohadjanje pučke učionice:

Od takovih zavoda opstojalo je:
Nejašište shraništem u Zadru,
Djetište za mušku i žensku djecu u Spljetu;
Privatni djetinski vrt u Spljetu;
Privatni djetinski vrt spojen nejašištem sa gr. istočnom privatnom pučkom učionicom u Zadru.

IX. Zavodi za siromašnu djecu obvezane na pohadjanje pučke učionice:

Takovih zavoda bilo je 4, naime: žensko sirotište u Dubrovniku i u Zadru.
Muško i žensko hranilište u Spljetu i u Zadru.

Tablica *A.* **Pučke učionice u Kraljevini Dalmaciji tečajem školske godine 1894-95.**

Učionski kotari	Javne učionice: gradjanske trorazredne	Obće redovite: 1. razredne muš.	1. razredne žen.	1. razredne mješov.	2. razredne muš.	2. razredne žen.	2. razredne mješov.	3. razredne muš.	3. razredne žen.	3. razredne mješov.	4. razredne muš.	4. razredne žen.	4. razredne mješov.	5. razredne muš.	5. razredne žen.	5. razredne mješov.	Ukupno	Pomoćne	Posebne učionice s pravom javnosti muš.	s pravom javnosti žon.	bez prava javnosti muš.	bez prava javnosti žen.	bez prava javnosti mješov.	Ukupni broj pučkih učionica otvorenih preko učionske god.	Ostalo je zatvoreno preko učionske godine: prije otvorenih učionica	ustanovljenih ali neotvorenih učionica
Benkovac	—	4	2	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	3	—	—	—	—	—	16	2	14
Dubrovnik	1	2	2	24	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	31	1	—	2	1	—	—	35	—	—
Hvar	1	1	2	7	2	3	2	2	1	—	1	—	—	—	—	—	21	1	—	—	—	—	—	22	—	2
Imoski	—	5	1	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	8	2	10
Knin	—	2	2	12	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	18	—	9
Korčula	1	1	—	12	1	2	5	—	—	1	1	—	—	—	—	1	24	4	—	—	—	—	—	28	—	—
Kotor	—	8	4	26	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	5	—	—	1	—	—	48	—	6
Makarska	1	3	—	6	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	1	—	—	—	—	—	14	1	4
Metković	—	2	—	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	7	—	4
Sinj	—	5	1	6	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	16	—	4
Spljet	—	3	5	24	7	5	2	3	1	1	2	2	—	—	—	—	55	4	—	1	—	1	1	62	—	6
Sibenik	1	7	3	6	3	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	22	—	1	1	—	1	—	25	—	3
Zadar	—	8	3	22	2	1	4	2	—	1	1	—	—	—	—	—	44	7	1	2	1	3	1	56	3	5
Ukupno	5	51	25	158	24	17	17	8	2	6	7	2	—	—	—	1	318	26	2	7	3	5	2	355	8	67

Tabliča *B.*

Troškovi za gradjenje ili popravljanje učionskih sgrada kroz godinu 1894-95.

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Okolovština sgrade	Vlastnik sgrade	Zaklada koja je izdala novac	Iznos		Opazka
						Predujam		
1	Zadar	Lukoran	Gradjenje uč. zgrade	Crkovinarstvo	Pokrajin. škol. zaklada	800		
2	„	Žman	„ „ „	Selo Žmana	„ „ „	2000		
3	„	Silba	„ „ „	Općinsko Upravitel.	„ „ „	2000		
4	„	Rab	Popravljane „ „	Todesehini Josip	„ „ „	200		
5	„	Vinjerac	Gradjenje „ „	Knežević Šime	„ „ „	800		
6	„	Diklo	„ „ „	Crkovinarstvo	„ „ „	300		
7	„	Zdrelac	„ „ „	Selo Ždrelac	„ „ „	1800		
8	Benkovac	Dobropoljci	Popravljanje „ „	Haran Lazo	„ „ „	200		
9	„	Starigrad	Gradjenje „ „	Bučić Pavle	„ „ „	1300		
10	„	Kulatlagić	„ „ „	Stegnaić Petar	„ „ „	1000		
11	„	Kruševo	„ „ „	Šoša Ante	„ „ „	225		
12	„	Lišičić	„ „ „	Bačić Cvita	„ „ „	800		
13	„	Ceranje	„ „ „	Šarić Ivo	„ „ „	800		
14	Knin	Očestovo	„ „ „	Opć. Upravileljstvo	„ „ „	2000		
15	„	Oklaj	„ „ „	„ „	„ „ „	400		
16	Šibenik	Prvić-Luka	Popravljanje „ „	Šelo Prvić-Luka	„ „ „	1500		
17	Imoski	Studence	„ „ „	Bilić Ante i Mate	„ „ „	500		
18	Makarska	Drašnice	Gradjenje „ „	Urlić Tom. i Bilonja Iv.	„ „ „	500		
19	Metković	Novasela	Popravljenje „ „	Dodig Grgo	„ „ „	300		
20	Kotor	Dragalj	Gradjenje „ „	Samardžić Piljan Živkov	„ „ „	800		
21	„	Kotor	Popravljenje „ „	Deberti Ante za Verona	„ „ „	720		
					Ukupno	18945		

Nabava i poprava pokućstva kroz godinu 1894-95.

Broj	Učionski Kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
1	Zadar	Zadar	m. talijanska	Poprava	86	—		
2	„	Silba	muška	„	2	—		
3	„	Sutomišćica	mješ.	„	6	—		
4	„	Pag	muška	Nabava	69	80		
5	„	Diklo	mješ.	„	246	60		
6	„	Novalja	„	„	33	80		
7	„	Ražance	„	„	7	—		
8	„	Privlaka	„	„	5	10		
9	„	Biograd	muška	Poprava	6	60		
10	„	„	ženska	„	1	50		
11	„	Zadar	mješ.	Nabava	35	—		
12	„	Olib	„	„	2	60	502	—
13	Benkovac	Ervenik	„	Poprava	3	—		
14	„	Kistanje	„	Nabava	63	—		
15	„	„	„	Poprava	2	10		
16	„	Jesenice	„	Nabava	27	—		
17	„	Dobropoljci	„	„	169	50		
18	„	Popović	„	„	149	50	414	10
19	Šibenik	Bratiškovci	„	„	197	60		
20	„	Rupe	„	„	20	—		
21	„	Šibenik	muška	„	20	—		
22	„	Murter	mješ.	„	8	15		
2	„	Capocesto	„	„	33	50		
24	„	Zaton	„	„	32	80		
25	„	Zlarin	„	„	20	—		
26	„	Betina	„	„	7	—		
27	„	Skradin	muška	„	3	30		
28	„	Tiesno	„	„	234	95		
29	„	Prvić-Luka	mješ.	„	5	30		
30	„	„ Lepur.	„	„	3	65	586	25
31	Knin	Knin	muška	„	21	95		
32	„	„	ženska	„	21	30		
				Iznos	43	25	1502	35

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
33	Knin	Drniš	ženska	Nabava	17	65		
34	"	"	muška	"	15	20		
35	"	Siverić	mješ.	"	3	30		
36	"	Plavno	"	"	11	70		
37	"	Strmica	muška	"	5	10		
38	"	Oklaj	mješ.	"	173	20		
39	"	Polača	"	"	188	20	457	60
40	Spljet	Ložišće	"	"	603	80		
41	"	Marina	"	"	240	47		
42	"	Novi	"	"	56	—		
43	"	Sućurac	"	"	71	80		
44	"	Srinjine	"	"	150	—		
45	"	Jesenice	"	"	27	20		
46	"	Muć	"	"	36	50		
47	"	Grohote	"	"	55	50		
48	"	Spljet	muška	"	24	26		
49	"	Veli Varoš	"	"	74	50		
50	"	Lučac	"	"	33	50		
51	"	Sumartin	mješ.	"	223	34½		
52	"	Lukšić	"	"	249	94½	1698	32
53	Sinj	Koljane	"	"	51	50		
54	"	Hrvatca	"	"	24	50	76	—
55	Imoski	Proložac	"	"	282	50	282	50
56	Makarska	Makarska	muška	"	112	—		
57	"	Brele	mješ.	"	246	—		
58	"	Drvenik	"	"	131	—		
59	"	Različite	"	"	81	40		
60	"	Drasnice	"	"	100	—		
		Brist	"	Poprava	3	50	673	90
61	Metković	Komin	"	Nabava	50	40		
62	"	Metković	"	"	60	60	111	—
63	Hvar	Jelša	muška	"	58	—		
64	"	Vrbanj	mješ.	"	297	50		
65	"	Starigrad	muška i ženska	Poprava	41	—		
66	"	Vrisnik	mješ.	Nabava	29	—		
67	"	Starigrad	muška	"	119	—	544	50

Broj	Učionski kotar	Učionska okolina	Vrst učione	Uzrok troška	Iznos dionični fior.	Iznos dionični nov.	Iznos ukupni fior.	Iznos ukupni nov.
68	Korčula	Kuna	mješovita	Nabava	45	—		
69	„	Potomlje	„	„	8	—		
70	„	Oskorušno	„	„	39	20		
71	„	Žapanjeselo	„	„	39	20		
72	„	Velaluka	„	„	364	—		
73	„	Lumbarda	„	„	28	—		
74	„	Smokvica	„	„	35	—		
75	„	Crnogora	„	„	94	—		
76	„	Trstenik	„	„	23	40		
77	„	Orebić	„	„	70	40		
78	„	Kučišće	„	„	8	—		
79	„	Vrnik	„	„	33	—		
80	„	Račišće	„	„	8	—		
81	„	Zrnova	„	„	14	20		
82	„	Korčula	muška	„	11	—	820	40
83	Dubrovnik	Dubrovnik	„	„	20	—		
84	„	Gruda	mješovita	„	189	20		
85	„	Mlini	„	„	149	20		
86	„	Ston	„	„	50	10		
87	„	Cavtat	„	„	101	—		
88	„	Pile	ženska	„	14	—		
89	„	„	muška	„	18	—		
90	„	Gruž	„	„	16	40		
91	„	„	ženska	„	9	—		
92	„	Sudjuraj	mješovita	„	9	—		
93	„	Trsteno	„	„	15	80		
94	„	Cilippi	„	„	5	10		
95	„	Koločep	„	„	15	60		
96	„	Slano	„	„	32	30		
97	„	S. M. Mandalina	„	„	3	50		
98	„	Mrčine	„	„	239	—	887	20
			„	„				
99	Kotor	Kotor	muška	Poprava	15	50		
100	„	Sutvara	mješovita	Nabava	44	—		
101	„	Kastelastua	„	„	8	—	67	50
102	Razne škole u Dalmacji	—		„	65	02	65	02
				Ukupno	—	—	7186	29

Tablica *D.*

Broj učiteljskih sila i učenika kod javnih pučkih učionica u školskoj godini 1894-95.

Učionski kotari	Učiteljske sile											Učenici							Opazke
	učitelji					učiteljice				Vjeroučitelji stalnom nagradom	Ukupni broj	Dužni pohadjati		pohadjaše efektivno		na 100 obvezanih pohadjaše		na svakog učitelja ispada pohadjajućih učenika	
	usposobljeni	svjedožbom zrelosti	bez svjedožbe	pomoćni	ukupno	usposobljeni	svjedožbom zrelosti	bez svjedožbe	ukupno			svaki dan	u nedjelje i svetčane dane	svaki dan	u nedjelje i svetčane dane	svaki dan	u nedjelje i svetčane dane		
Benkovac	8	6	—	1	15	2	—	—	2	—	17	1177	—	916	—	78	—	53·9	U cieloj pokrajini na 100 obvezanih pohadjaše svaki dan 85, a na svakog učitelja bilo je 68 pohadjajućih učenika
Dubrovnik	20	4	—	1	25	13	5	—	18	1	44	2953	185	2691	168	91	91	65	
Hvar	25	3	1	1	30	11	2	—	13	1	44	3744	—	2879	—	77	—	65·4	
Imotski	6	1	—	—	7	1	2	1	4	—	11	985	77	834	73	85	95	82·4	
Knin	11	4	—	—	15	2	2	—	4	—	19	1500	88	1358	88	90	100	76	
Korčula	14	8	4	4	30	9	10	—	19	2	51	3369	442	2806	418	83	95	63	
Kotor	27	10	1	5	43	6	2	—	8	—	51	3144	138	2685	110	85	79	54·5	
Makarska	15	4	—	1	20	3	1	—	4	—	24	1297	63	1274	58	98	92	55·8	
Metković	5	3	—	—	8	1	2	—	3	—	11	836	46	719	45	86	98	69·4	
Sinj	8	6	—	—	14	2	3	—	5	—	19	1610	75	1356	71	85	94	75	
Spljet	44	8	1	4	57	25	14	—	39	4	100	8037	674	6875	674	85	100	75·5	
Šibenik	22	7	—	—	29	5	2	—	7	1	37	3190	213	2707	213	85	100	79	
Zadar	33	16	—	7	56	8	7	—	15	1	72	6149	430	4665	377	76	88	70	
	238	80	7	24	349	88	52	1	141	10	500	37991	2431	31795	2295	—	—	—	

Trošak

za nabavu učila kroz uč. godinu 1894-95.

Ukupni trošak za nabavu učila f. 2849:04

Blago Djelo.

Kao za prošlih, tako i kroz ovu godinu uprava ovog zavoda tekla je u najboljem redu. Periodične radnje bile su na vrieme dostavljene, i likvidacije udatbenih podpora i drugieh za godinu 1894, bile su već odobrene sa strane Odbora (5712).

Kroz godinu 1895 bi imenovano novo povjerenstvo sastavljeno od gospode: Eugenija viteza Staubera, kao presjednika, Vlaha Degiulli, kao presjednikova zamjenika, D.ra Pera Čingrije, kao tajnika, Iva Avoscani, Luja pl. Bizzaro, Frana baruna Gondole i D.ra Uga pl. Sarake, kao članova (Br. 163).

Važniji poslovi, koji su se kroz ovu godinu obavili kod zavoda, jesu sliedeći:

Marija udova Ivana Alessandro ostavila je zavodu za Franjevce fior. 72 za mise, te bi naredjeno da se sastavi zakladno pismo (Br. 663, 5741).

Bi uložena glavnica od fior. 25.000 u Zalagaonice (Br. 1087).

Bi riešena jedna stara razprava, odnoseća se na pristojbine financijalnog pristava Vordoni-a, kao odvjetnika Blagog Djela, kroz godine 1848—1850 (Br. 1086).

Bi uoblašćen zavod da proda na javnoj dražbi kuću broj 115-642, prvom cienom od fior. 400.

Bi odobrena prodaja, usljed obdržane dražbe, dvijuh malih kućica povrh Prieka Antunu Sutiću za fior. 860.50 (Br. 2304).

Bi odobren fundacijonalni spis o zapisku pok. Ane Ucović udove Vuličević (Br. 2502), i tako isto onaj o zapisniku Bože Pavlovića (Br. 2989).

Odlukom 8 Julija Br. 3477 bijahu odobrene pogodbe prodaje trijuh malih kuća, za ukupnu svotu od fior. 1249; i takodjer pod Br. 3478 jedan zajam od fior. 500.

Drugom odlukom, Br. 4233—4234, bi odobrena pogodba. kojom zavod daje u zajam obćini dubrovačkoj fior. 180.000, usljed koje bi zaiskano razvinkuliranje jedne državne obveznice vriednosti od fior. 22.500 (Br. 4023).

Bi odobrena pogodba za prodaju jedne male kuće Koludroviću za fior. 400 (Br. 4235).

Uoblašćeno je Povjerenstvo da stavi na javnu dražbu bivša dobra Gagliuffi cienom od fior. 10.000 (Br. 5711), i takodjer neka pokretna dobra u Konavlima cienom od fior 4000 (Br. 6637).

Napokon bijahu odobrene pogodbe ponovljenja najma, usljed obavljene dražbe, za kuće vlastitosti zavoda (Br. 6638—6639).

Putevi.

Tekom godine 1895 nije takodjer preduzeta bila nikakva nova gradnja, nit ikakvo preuredjenje predjelnih cesta.

Prievoz kod Maslinice ni do danas namješten nije, jer ni osnove o gradnji dvaju malih lukobrana sa strane c. k. Pomorske Vlade u Trstu, kao što ni njezine odredbe za izvedenje gradnjâ, još Odboru Zemaljskom niesu priobćene bile. Ovo se pitanje dakle nalazi u onom stadijumu, u kojemu se nalazilo na koncu godine 1894.

Izvanredne radnje korjenitog preuredjenja na predjelnoj „Mućkoj“ cesti, a u proračunu god. 1895 sadržane, niesu se započeti mogle, jer jedini zemaljski mjernik odviše zaposlen bijaše, te u tom su ljetna doba dobro odmakla, i jer je pak zatim i obolio bio. Nego jesenas je isti mjernik pošao na lice mjesta, i sve potanke izvide obavio, a na temelju kojih će se sklopiti eventualne pogodbe, da se dadu u zakup dotične radnje, tako da će se na-

stajućim proljećem sve radnje izvesti moći, a za ove se je u proračunu godine 1896 pod naslovom „Putevi" opet uvrstio iznos fior. 7500.

Glede gradnje „Poljičkog puta" bi dne 28 januara 1895 obdržan u Spljetu sastanak članova naročitih cestarskih odbora od zanimanih obćina Spljeta i Omiša imenovanih, pri kojemu je i zemaljski mjernik, kao odaslanik Odbora Zemaljskoga, učestvovao. Pošto se je na tom sastanku odlučilo, da se prije svega imaju saslušati seoski sborovi, u svrhu da se nametnuti im doprinesak osjegura, vrieme je medjutim odmaklo, bez da je ustanovljeno do podpunog kraja privedeno bilo. Nego sada, usljed najnovijih stigavših obaviesti, rekli bi da će stalno svaka potežkoća uklonjena biti, te da će se sa dotičnim radnjam nastajućim ljetom započeti moći, pak s toga je i u proračun godine 1896 uvršten bio obični zemaljski doprinesak u iznosu fior. 2000.

Gradnja obćinskog puta, koji će spajati Trogir sa Lećevicom s jedne, a opet Lećevicu sa Mućom s druge strane, i gradnja puta preko Visoke do Drniša, dobro su nastavljene, nastojanjem obćina Trogira i Lećevice; ali se druge dvie zanimane obćine, naime one Muća i Drniša, niesu zauzele za gradnju onog ogranka puta njima spadajućeg. Nadati se je, da će usljed pospješnica upravljenih im i obećanja od njih postignutih, i na njihovim ograncim nastajućim ljetom radnje započeti, te da će tako tekom godine 1896 sveza putevá izmedju obćina Trogira Lećevice, Muća i Drniša dovršena biti. U ovu je svrhu u proračunu god. 1896 uvrsteno bilo fior. 500, u ime pripomoći. što će se udieliti obćini Lećevičkoj.

Zaslužna Sinjska obćina sjajnim je uspjehom dovršila gradnju mosta pokraj „Panja" na rieci Cetini, uloživši baš uzornim načinom, iz zemaljskih sredstava u god. 1894 i 1895, doznačenu joj pripomoć fior. 2000.

Potežkoće glede gradnje kamenog mosta preko Cetine kod Podgradja, u izvješću lanjske godine naglašene, i danas obstoje, te s toga nije ni bio doznačen prvi obrok zemaljske podpore. Nadom da će se dotične radnje, pod nadziranjem tehničkih organa c. k. Namjestništva u god. 1896 započeti, bi opet uvršten u proračun god. 1896 prvi obrok te podpore, u iznosu fior. 1000.

U proračunu godine 1891 uvrštena je bila svota fior. 2000, u ime zemaljskog doprineska Imotskoj obćini za gradnju predjelnog puta od one varoši do hercegovačke granice pokraj „Cvitićeva mosta". Nego obćina je u onoj, pak i u svim susljednim godinam, svoje nastojanje ulagala okolo uredjivanja drugih puteva, osobito onog Imotski-Gorica prama Ljubuškom, tako da su radnje na ovom izostavljene bile, te s toga joj se ni ustanovljeni doprinesak nigda doznačio nije. Pošto je obćina Imotska, u istinu, tu skoro gradnjom započela, to nastaje opet dužnost da joj se sa zemaljskim sredstvima u pomoć priteče, te je u ovu svrhu u proračun god. 1896 uvršten iznos fior. 1000.

Na predjelnom putu preko „Škobaljuše", bile su, na dovršenje radnja za sigurnost prolaza izvedenih u god. 1894, nastavljene i dovršene istom svrhom i dalnje, a koje radnje postadoše tim potrebitije, s uvedenja poštarsko-brzovozne sveze izmedju Imotske i Makarske.

Na predjelnoj cesti Karin, Benkovac, Pakoštane, izvanredne povodnje poplaviše zimus gat preko Vranskog blata, tako da je prolazak sasma iznenada prekinut bio. Žurnim zauzimanjem seljana Pakoštana, i petrebitih mjera od Odbora Zemaljskog izdanih, nastavši se je kvar u kratko po-

pravio i prijašnji prolazak uzpostavio. Stalno je, da se poplave, usljed radnja uredjenja onog blata, sa strane c. k. Namjestništva preduzetih, ni izvanrednim povodnjam više ponoviti neće.

Danom 1 novembra 1895 prestao je Zemaljski Odbor upravljati sa cestom od S. Andrije pokraj Makarske do Podgorskog raskršća na granici predjelne ceste Bar. Rodić, koja je za više godina zemaljskim sredstvima uzdržavana bila, a to jer je njeno uzdržavanje državna uprava na svoj teret primila.

Od zadnjeg zasjedanja bile su iz zemaljske zaklade na uredjenje i popravu obćinskih puteva udieljene sliedeće pripomoći:

Obćini Cavtatskoj, za put do sustjepanskog rata . .	fior.	200
Obćini Paga za put „Košljun“	„	200
Obćini Gornjeg Primorja, za put „Prosik“ u Zaostrogu	„	200
Obćini Vrgorskoj, za put preko Rilića prama Zaostrogu .	„	200
Obćini Imotskoj, za put od Runovića preko Slivnoga na Kozicu	„	100
Obćini Starigradskoj, za put od Selaca do grada . .	„	100
Selu Kalim, obćine zadarske, za popravu glavnog puta . .	„	80
Obćini Cavtatskoj, za put s Grude do Poljica. . .	„	200
Obćini Milne, za put do Nežišća	„	150
Obćini Benkovačkoj za put od Stankovaca preko Morpolače do Bribira	„	200
Obćini Kaštel-Lukšića za obćinski novi put	„	200
Obćini Janjine za popravu obć. puteva	„	200
Obćini Kninskoj za isti naslov	„	200
Obćini Prčanjskoj za popravu puta do parohijalne crkve	„	150
Obćini Sutivanskoj za popravu puteva olujom oštećenih .	„	250
Skupa	fior.	2630

Vode.

I u godini 1895 — četvrtoj od pet gradjevnih — radnje uredjenja Krke, vrlo su dobro napredovale. Konačno je dovršena bila mučna radnja uvedenja pritoka „Butišnice“ u rieku, i tim uklonjen poglaviti uzrok, koji je davao povoda velikim poplavam Knina.

Ova radnja i od zemaljskog mjernika pregledana, baš je veličanstvena, jer sadrži pored tolikih potežkoća, izvedenu gradnju jednog sasma novog korita, 1250 metara dugačkog, i podignuće obrambenog nasipa takodjer toliko dugačkog.

Od ušća Butišnice sniženo je donjim pravcem dno korita Krke. uredjen obći tôk rieke, i utvrdjeni su bili briegovi.

Nastavljeno je uredjivanje od spomenutog ušća, gornjim pravcem, drugih pritoka, biva „Orašnice“ i „Kosovčice“, i uredjivanje dotičnog korita rieke Krke; od kojih se uredjivanja očekiva, da će vode pokraj Knina konačno spasti.

Primjetiti je ovdje da ove radnje sadrže i nasip onog diela starog korita Krke pokraj Knina, usljed kojeg ona će varoš steći novo zemljište, za zgrade i ina poljepšavanja upotrebljivo. a površine od preko 20.000 četvornih metarâ.

Zadovoljstvom pak služi izjava zaslužnog mjernika E. Nikolića, da će se naime sve radnje kroz god. 1896 konačno dovršiti moći, kao što je ustanovljeno bilo; te da će se sa još od ukupne opredieljene svote preostavšim razpoloživim sredstvim, svim ostalim zahtjevim,

u granicam odobrenog proračuna, takodjer udovoljiti moći,

Podpunim su zadovoljstvom odobrene bile radnje uredjenja bujice „Potočine" i izvedene one „Stare Staze" kod Bola. Na trećoj, biva „Novoj Stazi", nije se još nikakva radnja poduzela.

Uredjenje „Novigradskih bujica" primiče se svomu kraju. Još izvesti treba nekoje pomanje radnje, koje su s nastavše zime bile obustavljene, i do nastajućeg premaljeća odgodjene. Uredjenjem „Bristove Drage" postiglo se da ravnica „Pridrage" nije više poplavam podložna. Uredjenjem pak „Jaruge Drage" postiglo se, da se prijašnje često prekidanje saobraćaja sa Novigradom, više ponovljivati neće; te je i c. k. Pomorska Vlada, vidiv da je dignut glavni uzrok zatrpavanja one luke, odlučila već počistiti ju.

Nastavljene i dovršene su radnje o uredjenju bujice „Makoše" pokraj Dubrovnika, god. 1894, započete. Jake povodnje minulog ljeta, dokazaše korist izvedenih radnja, jer nije bilo opaziti da se je zemljište provalilo, ni gradivo raznilo, pak ni stanje glavnog korita, pokle je ovo zgodno uredjeno bilo, u ničem promienilo.

Izvedene su bile takodjer neke radnje uredjenja potoka „Suhaje" u Imotsko-Prološkom polju, sastojeće u podignuću mnogobrojnih prizida, kojim da se zaprieče dalja zatrpavanja istoga polja, gradivom od okolostojećih brdija padajućim.

Premda je izvanrednom povodnjom na osvit 19 decembra pr., bio srušen jedan prizid, i jedan drugi oštećen, ipak je svrha postignuta, pošto su podignuti prizidi zadržali preogromno kamenje, vodom naneseno, i tako da ravnica ostade spašena od ogromnih šteta, koje bi joj inače, stalno, prouzrokovane bile. Nastajućeg će se premaljeća popraviti moći oštećeni prizidi, prištednjam u proračunu postignutim, bez potrebe daljih doznaka. U svoje će se doba pak imati podpuno urediti i potok i ostali pritoci.

U minuloj godini 1895 izvedene su bile nekoje radnje uredjenja potoka „Krimalja" pokraj Kotora, dodatno onim u godini 1894 izvršenim, za koje je i zemaljska zaklada dala novčani doprinesak. Iste radnje bile su izključivo izplaćene podporam doznačenim od c. k. Ministarstva poljodjelstva.

Izim gorespomenutih radnja, bile su tekom godine 1895 izvedene najboljim uspjehom i one pošumljenja potoka „Raškovića" i „Dračevca", u svrhu da se zaprieče, sa brdija padajućim gradivom, dalja zatrpavanja pritoka rieke Krke, zvatog „Radiljevac" i one pošumljenja „Vratnika" pokraj Jelse.

Za vrieme od zadnjeg zasjedanja udieljene su iz zemaljske zaklade sliedeće pripomoći:

Obćini Spljetskoj za uredjenje vrela „Mure" u Postrani	fior.	200
Obćini Grbaljskoj za uredjenje vode u selu Dubu . . .	„	100
Obćini Lopudskoj za pregradjenje srušene obale . .	„	400
Istoj, za radnje okolo puča na Koločepu	„	100
Obćini Kunovskoj za gradnju lokve u glavnom mjestu .	„	200
Skupa	fior.	1000

Osim toga, bilo je pod naslovom „Vode" udieljeno obćini Gornjo-Primorskoj (Gradac) za uredjenje lokava „Vilena" i „Ljuča" te česme „Velika voda"	fior.	300
Obćini Salskoj za uredjenje nove čatrnje u „Velom ratu"	„	200
Obćini Vrboskoj za zidanje novog bunara	„	300
Svega	fior.	1800

Ukonačenje žandarmerije i vojske.

Predračun godine 1895 za ukonačenje žandarmerije, dostavljen dopisom 30 novembra 1894 Br. 743 c. k. pokrajinskog zapovjedništva, iznosio je fior. 29753.10. Prema predračunu godine 1894 veći je za fior. 437.22, a to zavisi od novih najmovnih pogodaba i od ustanovljenja dvaju novih postaja u Privlaci općine Ninske i Grohotam općine Šoltanske.

Postaja bilo je 122. Zapovieda jedan podpukovnik, a pod njim služi 9 častnika i 633 žandara, od kojih ima 16 stražmeštara i 108 postenführera.

Prema ukupnome broju pučanstva dopada po jedan žandar u službi na 846 stanovnika.

Pitanje o podmirenju fior, 5913.60 za ukonačenje žandarmarije od god. 1885 do uključno god. 1893, u državnim zgradam Maina-Braića, Bakoča, Crkvica, Dragalja, Ježevića, Grkavca, Ubala i Vratla riješeno je u smislu predloga Odbora Zemaljskoga; t. j. od 1 Januara 1896 popravke i uzdržavanje istih zgrada ostat će na teret predračuna vojske, a od dugujućeg iznosa za ukonačenje fior. 5913.60, odbit će se fior. 2409.99 $^1/_2$ predujmljenih od zemaljske zaklade za izvršenje raznih popravaka istim zgradam, a ostatak od fior. 3503.60 $^1/_2$ uvrstit će se u predračun godine 1896 na podpuno podmirenje ukonačenja od godine 1885 do 1893.

Novim državnim zakonom 25 decembra 1894 (D, Z. L. Br 1 god. 1895), o preinaci postojećega uregjenja žandarske službe, dnevna državna doplata (Schlafgeld) povišena je od 2 $^5/_{10}$ na 4 $^7/_{10}$ novčića, za svakog žandara, usljed toga zemaljska zaklada doprinieti će za ukonačenje fior. 1642.10 manje na godinu.

U predračunu ukonačenja god. 1895 nije se imalo obzira na obaljeni doprinos od strane zemaljske zaklade, radi povišene dneve državne doplate, pošto je žandarsko zapovjedništvo podnielo odnosni predračun prije proglašenja novog zakona. Radi toga u već podnesenome predračunu 1896 odbivena je ukupna svota za dvije godine u iznosu od . . . fior. 9284.20
te kad se od ove svote odbije . . . . . „ 3503.60 $^1/_2$
za ukonačenje žandarmarije u državnim zgradam Boke Kotorske od god. 1885 do 1893, pokrajinska zaklada doprinieti će manje za ukonačenje godine 1896 . . . fior. 5780.59 $^1/_2$

Isplate učinjene na teret zemaljske zaklade pod naslovom stalnog ukonačenja vojske, izniele su u godini 1895 fior. 2691.68; dakle za fior. 217.67 manje nego u godini 1894.

Priprege.

Trošak zemaljske zaklade za pripređne doplate iznio je god. 1895 for. 5676.68 $^1/_2$; dakle manje fior. 175, nego li god. 1894.

Zaprate.

Zapratni troškovi godine 1895 iznosili su fior. 1219.57 $^1/_2$, čim oni godine 1894 nijesu iznieli nego fior. 958.84. Viši trošak od fior. 260.67 $^1/_2$ zavisi od većeg broja zapratnih osuda izdanih od nadležnih političkih vlasti.

Broj 21 zapratnih postaja (općinska Upraviteljstva) dostavljaju redovno dva puta na godinu račune o upravi žapratne zaklade.

Dragutin Babić iz Skradina, pošto je izvršio odmjerenu pedipsu u Koparskim tamnicama, bio je na 21 januara 1895

premješten u Robijašnicu u Ljubljani uslied osude Povjerenstva za izvršenje zakona 24 maja 1885 (D. Z. L. Br. 90) prihvaćene u sjednici 20 februara 1894.

Na 8 marta, 19 aprila i 6 septembra 1895 sastalo se isto Povjerenstvo, da odluči o zatočenju u Robijašnicu Šimuna Elkasa, Angjela Paskovsky-a, Ivana Boschetto, Leopolda Draževića i Šimuna Munzani iz Zadra, te je bilo odlučeno da se Elkas, Boschetto i Munzani neodprave u Robijašnicu, a mladoljetnoga Leopolda Draževiča iz Bokanjcâ osudilo je na 2 godine zatočenja, a tako isto i Angjela Paskovsky-a, samo za izvršenje odluke ovog zadnjeg očekuje se liječnička svjedočba da je sposoban radnji.

Zemaljske Zadužbine.

Iz konačnih računa raznih zemaljskih zadužbina uvidja se njihovo stanje koncem godine 1894. Razbire se da su i u ovoj godini glavnice svih zadužbina porasle, i taj porast bio je sliedeći:

a)	Iznemogli vojnici . .	fior. 585
b)	„Mamula“	„ 160
c)	Gluho-niemi	„ 174
d)	Obitelji spremnih vojnika	„ 1062
e)	Mirovine zemaljskih činovnika	„ 1736
f)	Vatrogasci	„ 1034
g)	Vanredne potrebe bivšega okružja dubrovačkog	„ 2324
h)	„Frane Josipa I.“ . .	„ 496
	Skupa	fior. 7571

Zemaljska Oskudična Zaklada

Za vrieme od zadnjeg zasjedanja bili su kroz godinu 1895, na privolu Zemaljskog Odbora, doznačeni sliedeći zajmovi iz ove zaklade:

Obćini Ninskoj . .	fior. 2000
„ Paškoj . .	„ 1000
„ Lastovskoj .	„ 500
Skupa	fios. 3500

Glavnica oskudične zaklade koncem godine 1894 sastojala je:

U javnim obveznicam i založnicam A. U. Banke	fior. 205.750
U zajmovim kod Obćinâ	„ 103.623
U gotovom novcu . . .	„ 18.962
Skupa	fior. 328,335
prama onoj koncem god. 1893 od	„ 316,961
porasla je za	fior. 11,374
Odbiv dug od	„ 2,753
Ostaje	fior. 8,621

Zemaljska Poljodjelska Zaklada.

Trošak ove zaklade bio je u godini 1894 od . .	fior. 13.799
Prihod po pristojbini . .	„ 23.706
Imao se dakle pretičak u upravi od	fior. 9.907

Pretičak ovaj, kao i ostali utjerani iznosi, bili su već uloženi u državne obveznice.

Kako proiztiče iz konačnog računa ove zaklade, imovina se je njezina koncem godine 1894 povećala za fior. 6084.

Zaklada za poljodjelske poboljšice.

Od zajma krunâ 400.000, ili ti fior. 200.000 ove zaklade, izdalo se je u prvom djelomičnom izdanju fior. 56.900 a u drugom fior. 57.000; a potrošilo se za radnje uredjenja fior. 33,360.

Po konačnome računu ove zaklade vidi se da je koncem godine 1894 ukupna njezina dugovina iznosila . . . . fior. 33,111:31

Mirovinska učiteljska Zaklada.

Kako se vidi iz konačnog računa ove zaklade, podnesenog posebnim izvješćem Visokom Saboru na odobrenje, trošak u godini 1894 bio je od . . fior. 36.264
prama onomu za g. 1893 od „ 35.261
veći je za . . . . . . „ 1003
Dohodak bio je od . . . „ 17.227
prama onomu g. 1893 od . „ 15.717
veći je za . . . . fior. 1.510
Doprinesak iz zemaljske iznio je godine 1894 . . „ 19.037
prama onome god. 1893 od „ 19.544
manji je za . . . . . . fior. —.517

Glavnica u obveznicam ove zaklade koncem godine 1894 iznosila je kao i koncem 1893, fior. 40.000, te nema poviška nikakvog

Zemaljska Učionska Zaklada.

Po konačnom računu ove zaklade za godinu 1894, koji se posebnim izvješćem podnosi Visokom Saboru na odobrenje, razabire se što sliedi:
U godini 1894 trošak iznio je . . . . fior. 345.539
prama onom god. 1893 od „ 310.023
veći je za . . . . . . fior. 35.516
Dohodak zaklade bio je od „ 209.559
prama onom god. 1893 od „ 172.420
veći je za . . . . . . fior. 37.139
Na podmiru manjka platila „ 135.979
u godini 1893 . . . „ 137.603
dakle manje . . . . . fior. 1.624

Zemaljska Zaklada.

Iz konačnog računa zemaljske zaklade za godinu 1894, koji se posebnim izvještajem podnosi Visokom Saboru na odobrenje, daje se razabrati sliedeće:
Ukupni troškovi bili su od fior. 509.282
u godini 1893 od . . . „ 506.688
dakle viši za fior. 2.594
Dohodci bili su od . . . „ 547.538
u godini 1893 od . . . „ 522.257
dakle viši za . . . . . . fior. 25.281
Sravni li se trošak od . . „ 509.282
sa dohodkom od . . . „ 547.538
Ima se višak od fior. 38.256

Čista imovina zemaljske zaklade koncem god. 1894 bila je od fior. 1.119.184
prama onoj god. 1893 . „ 1.074.597
veća je za . . . . . . fior. 44.587

Zbroje li se sva povećanja zemaljskih zadužbina i zaklada, a odbije li se dugovina zemaljske zaklade za poljodjelske poboljšice, ima se kroz godinu 1894 čisti porest zemaljske imovine od fior. 1957.

U Zadru, 1 januara 1896.

Predsjednik

(prazno)

Prisjednici: **Klaić Dr. Miho — Ivčević D.r Vicko — Simić Vladimir — Vranković Ivan.**

PRILOZI

BRZOPISNOM IZVJEŠĆU XXXI. ZASJEDANJA

SABORA DALMATINSKOGA

Godine 1896.

Br. 3934.
god. 1895.

(Prilog 1).

Visoki Sabore!

Časti se Zemaljski Odbor podnieti na pretres i odobrenje konačne račune za god. 1894 sliedećih zemaljskih zakladnicâ:

a) Iznemogli vojnici dalmatinski,
b) „Mamula“,
c) Gluho-njemi,
d) Obitelji spremnih vojnika dalmatinskih,
e) Mirovine zemaljskih činovnika,
f) Vatrogasci,
g) Vanredne potrebe bivšeg okružja Dubrovačkog,
h) „Frane Jozip I.“

Primjetbe dodane svakome računu razjasnuju pojedine stavke dohodaka i trošaka, i pokazuju kako su i kroz godinu 1894. porasle glavnice *svih* zakladnica.

Još se prilaže izkaznica rukovodjenja kroz god. 1894. pod

i) Oskudične Zaklade.

Po toj izkaznici razabrati će Vis. Sabor, kako je glavnica te zaklade kroz rečenu godinu porasla za fior. 8621:67.

Zadar, 2 Rujna 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Zaklade „Iznemogli vojnici dalmatinski“

Godine 1894.

Prihodi.	U gotovu novcu fior.	novč	Ostanci imovni Početni fior.	novč.	Ostanci imovni Konačni fior.	novč.	U Obveznicam fior.
Dohodci baštine							
Od Drž. Obveznica	2882	59	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
Priložci	—	—	174	50	174	50	—
Sbroj dohodaka .	2882	59	174	50	174	50	—
Prihodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	500
Prihodi prometni							
Predujmovi uz povratak	163	—	—	—	—	—	—
Predujmovi utierani	5	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	168	—	—	—	—	—	—
Prihodi ukupni .	3050	59	174	50	174	50	500
Pretičak blagajnički početni .	198	13					68500
Svega izravnano .	3248	72					69000

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč	Konačni fior.	novč	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
Troškovi razni	—	45	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
Pripomoći iznemoglim vojnikom, njihovim udovicam i sirotčadim	2321	82	455	99	436	16	—
Dar na uspomenu iznemoglomu	4	20	—	—	—	—	—
Sbroj .	2326	02	455	99	436	16	—
Sbroj troškova .	2326	47	455	99	436	16	—
Razhodi preobratom baštine							
Novac uložen u nabavu Drž. Obveznica .	494	05	—	—	—	—	—
Razhodi prometni							
Predujmovi podani uz povratak	5	—	—	—	—	—	—
Predujmovi povraćeni	127	—	127	50	163	50	—
Sbroj .	132	—	127	50	163	50	—
Razhodi ukupni .	2952	52	583	49	599	66	—
Pretičak u blagajni .	296	20					69000
Svega izravnano .	3248	72					69000

Izkaznica troškova i dohodaka zaklade

Redni Broj	Troškovi.	Pristojbina: za godinu 1894 fior.	novč.	ostanaka fior.	novč.	Skupa fior.	novč.
	Troškovi uprave						
1	Troškovi razni	—	45	—	—	—	45
	Troškovi zavda						
2	Pripomoći iznemoglim vojnikom, njihovim udovicam i sirotčadim	2301	99	455	99	2757	98
3	Dar na uspomenu iznemoglomu vojniku dalmatinskomu	4	20	—	—	4	20
	Sbroj .	2306	19	455	99	2762	18
	Sbroj troškova .	2306	64	455	99	2762	18
	Dohodci.						
	Dohodci baštine						
4	Dobiti od Državnih Obveznica	2882	59	—	—	2882	59
	Dohodci zavoda						
5	Priložci	—	—	174	50	174	50
	Sbroj dohodaka .	2882	59	174	50	3057	09
	Pretičak dohodaka .	575	95				

„Iznemogli Vojnici dalmatinski“ za god. 1894.

Izplate						Ostanci konačni					
za godinu 1894		ostanaka		Skupa		za godinu 1894		ostanaka		Skupa	
fior.	nově.	fior.	nově.	fior.	nově.	fior.	nově.	fior.	nové	fior.	nově
—	45	—	—	—	45	—	—	—	—	—	—
1877	83	443	99	2321	82	424	16	12	—	436	16
4	20	—	—	4	20	—	—	—	—	—	
1882	03	443	99	2326	02	424	16	12	–	436	16
1882	48	443	99	2326	47	424	16	12	—	436	16
2882	59	—	—	2882	59	—	—	—	—	—	—
—	—	—	– –	—	—	—	—	174	50	174	50
2882	59	—	—	2882	59	—	—	174	50	174	50

Ad 2.
Početni dugovui ostanak smanjio se je, sa zagodbe, za fior. 4.

Na 3.
Na uspomenu Baruna Mamule iz Obveznice državne od f. 1(0 izriečito darovane po vit. Josipu Höbertu.

Na 4.

Od f.	1200	Zajam lutrija 1860 na 4%	f. 48:—
„	44750	Dohodak u srebru na 4·0%	„ 1879:50
„	22550	Dohodak u bankah na 4 20 /	„ 947 10
„	500	Dohodak u bankah nabavljenih iza izmaka kamata	„ 10:50
f.	69000	Skupa	f. 2885: 0

manje dobiti izjednačenja plaćene za nabavu f. 500 „ 2·51

Iznos dokazan f. 2882:59

Izkaznica

Redni Broj	PREZIME I IME pripomoženika	STOJBINA	Godišnja pripomoć		Odkad pripomoć		
			fior.	novč.			
1	Mialjević Grgo	Igrane	50	—	1	Svibnja	1860
2	Žderić Mate	Rogatin	50	—	„	„	„
3	Zagorac Šimun	Koljane	50	—	„	„	„
4	Antolas Stjepan	Zablaće	40	--	„	Rujna	1865
5	Ivančević Todor	Krupa	60	—	„	Ožujka	1868
6	Popović Ivan	Mokropolje	60	—	„	„	„
7	Damjanović Jure	Škrip	48	—	„	„	„
8	Srkerić Stjepan	Vaćane	48	—	„	„	„
9	Bjelić Stjepan	Bribir	48	—	„	„	„
10	Matešić Mate	Diklo	48	—	„	Lipnja	„
11	Modrić Josip	Zaton	60	—	„	Listopad	„
12	Stipčević Antica ud. p. Jure	Makarska	36	—	„	Sječnja	1873
13	Gagić Marko	Zelengrad	60	—	„	Listopad	„
14	Puljaš Ante	Novi kod Trogira	48	—	„	Travnja	1874
15	Belaš Marin	Žedno	48	—	„	Kolovoza	„
16	Jurković Ante	Skradin	60	—	„	Sječnja	1875
17	Fragnola Nikola	Ložišće	60	—	„	„	„
18	Kalapać Jure	Smoković	60	—	„	„	„
19	Burčul Ivan	Galovac	60	—	„	„	„
20	Šeat Nikola	Biograd	60	—	„	Ožujka	„
21	Andrijašević Ivan pok. Ante	Gradac	60	—	„	Listopada	„
22	Frantin Marija	Olib	24	—	„	Ožujka	1877
23	Čikutović Tomica ud. Josipova	Zlarin	24	—	„	Travnja	„
24	Juretić Filip	Makarska	60	—	„	„	„
25	Zotti Marija	Zadar	30	—	„	Kolovoza	„
26	Klarić Filip	Srednje polje	60	—	„	Travnja	1881
27	Mendeš Antonio	Makarska	48	—	„	Svibnja	1882
28	Paulinović Ivan pok. Lovre	„	48	—	„	Travnja	1883
29	Žuro Marko	Sinj	48	—	„	Sječnja	1884
30	Miličić Mitre	Kistanje	48	—	„	Listopada	„
31	Sisanić Bariša	Makarska	48	—	„	Studeni	„
32	Pirak Pavica ud. Bariša	„	24	—	„	Srpnja	1886
33	Pirak Ljubo sirota	„	12	—	„	„	„
34	Lučev Mate	Šibenik	24	—	„	Sječnja	1887
35	Kordić-Grušić ud. Marija	Rab	24	—	„	Travnja	„
36	Poparić Ante	Novi kod Trogira	48	—	„	Svibnja	„
37	Kurbalja Aleksa	Knin	48	—	„	Srpnja	„
38	Maloč Stjepan	Kievo	48	—	„	Sječnja	1888
39	Duišin Kuzma Damjanov	Stari kod Trogira	48	—	„	„	„
40	Lizatović Marijan	Krstatice	48	—	„	Lipnja	„
41	Urlić Grgo	Makarska	60	—	„	Sječnja	1889
42	Sulentov ud. Marija	Spljet	24	—	„	Svibnja	1890
43	Pasarov Ivan	Šibenik	48	—	„	Studeni	„
44	Rak Luka pok. Ivana	Zagvozd	60	—	„	Prosinac	1891
45	Zelenović Todor pok. Jure	Čitluk	48	—	„	Srpnja	1892
46	Gavran Nikola pok. Božo	Vrlika	48	—	„	„	„
47	Grizelj Mate pok. Ivana	„	48	—	„	Studeni	„
48	Vičić Ivan pok. Božo	Podosoje	48	—	„	Rujna	1893
49	Buzov Jakov pok. Luke	Vrgorac	48	—	„	Travnja	1894
50	Blažen Paško pok. Ante.	Šibenik	48	—	„	Rujna	„
		Sbroj .	2356	—			

pripomoženikâ

DOZNAKE			Pristojbina god. 1894		PRIMJETBE
Vlast	Broj	Dan	fior.	nč.	
Namjestništvo	8079	7 Svibnja 1860	50	—	
"	"	" " "	50	—	
"	"	" " "	50	—	
"	15938	22 Kolovoza 1865	39	99	
"	2215	15 Veljače 1868	60	—	
"	"	" " "	60	—	
"	"	" " "	48	—	
"	"	" " "	48	—	
"	"	" " "	48	—	
Zem. Odbor	1599	13 Svibnja "	48	—	
"	3310	11 Studenoga "	60	—	
"	4667	18 Prosinca 1873	36	—	
"	2483	6 Listopada "	60	—	
"	1758	25 Travnja 1874	48	—	
"	3378	27 Kolovoza "	48	—	
"	1689	26 Lipnja 1875	60	—	
"	"	" " "	60	--	
"	"	" " "	60	—	
"	"	" " "	60	—	
"	747	4 Ožujka "	60	—	
"	2948	12 Listopada "	60	—	
"	586	6 Ožujka 1877	24	—	
"	1656	5 Svibnja "	24	—	
"	1245	17 Travnja "	60	—	
"	2286	7 Kolovoza "	30	—	
"	1353	26 Travnja 1881	60	—	
"	1742	26 Lipnja 1882	48	—	
"	1223	17 Travnja 1883	48	—	
"	4782	29 Prosinca "	48	—	
"	3791	10 Listopada 1884	48	—	
"	4087	4 Studenoga "	48	—	
"	2994	30 Lipnja 1886	24	—	
"	"	" " "	2	—	
"	5640 g. 86	12 Sječnja 1887	24	—	
"	1503	12 Travnja "	24	—	
"	1793	27 " "	48	—	
"	2609	27 Lipnja "	48	—	
"	5649 g. 87	10 Sječnja 1888	48	—	
"	5650 "	" " "	48	—	
"	2250	13 Lipnja "	48	—	
"	5254	20 Prosinca "	60	—	
"	2024	9 Svibnja 1890	24	—	
"	4478	18 Studenoga "	48	—	
"	5752 g. 91	8 Veljače 1892	60	—	
"	2866	20 Lipnja "	48	—	
"	2867	" " "	48	—	
"	4692	24 Listopada "	48	—	
"	4261	21 Kolovoza 1893	48	—	
"	1991	23 Travnja 1894	36	—	
"	4831	2 Rujna "	16	—	
		Sbroj .	2301	99	

Stanje imovno i dugovno.

Imovina	Stanje dne 31 Prosinca				Porestak		Odpadak	
	1893		1894		Bića			
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Državne Obveznice:								
Dohodak u srebru na 4·20%	44750	—	44750	—	—	—	—	—
„ u bankam na 4·20%	22550	—	23050	—	500	—	—	—
Zajam sa lutrijom 1860 na 4·20% . .								
Red 4213 Br. 15 f. 500								
„ 4419 „ 5 „ 500								
„ 6624 „ 7 „ 100								
„ 10376 „ 1 „ 100	1200	—	1200	—	—	—	—	—
Sbroj .	68500	—	69000	—	500	—	—	—
Ostanci imovni:								
a) dohodaka	174	50	174	50	—	—	—	—
b) prometni	—	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	174	50	174	50	—	—	—	—
Pretičak u blagajni	198	13	296	20	98	07	—	—
Imovina ukupna .	68872	63	69470	70	598	07	—	—
Dugovina								
Ostanci dugovni:								
a) troškova	459	99	436	16	23	83	—	—
b) prometni	127	50	163	50	—	—	36	—
Sbroj .	587	49	599	66	—	—	12	17
Imovina čista .	68285	14	68871	04	585	90	—	—

Porestak imetka od fior. 585:90 odgovara pretičku dohodaka od . . . . f. 575:95
pisanoj koristi preobratom u obveznicam od . . . . „ 5:95
te izbrisu, sa zagodbe, početnog dugovnog ostanka od . . . . „ 4:—
Skupa f. 585:90

B

Konačni račun

Godine 1894

Zaklade „Mamula“.

Prihodi.	U novcu		Ostanci imovni				U Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. Obveznica	310	80	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
=∾=	—	—	—	—	—	—	—
Dohodci prometni							
=∾=	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj prihoda .	310	80	—	—	—	—	—
Pretičak blagajnički početni .	206	24½	—	—	—	—	7400
Svega prihoda .	517	04½					7400

Rabzrojitba Dobiti

fior. 5850	Dohodak u srebru 4·20%	. . . .	f. 245:70
„ 1550	„ u papiru „	. . . .	„ 65:10
fior. 7400			f. 310:80

Razhodi.	U gotovu novcu		Ostanci dugovni				U Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč	fior.
Troškovi uprave							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
Podporine učenikom poljodjelstva . . .	300	—	300	—	150	—	—
Razhodi prometni							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj razhoda .	300	—	300	—	150	—	—
Preticak konačni	217	04½					7400
Svega skupa .	517	04½					7400

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Svrhom godine				Porestak		Smanjak	
	1893		1894		b i ć a			
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Državne Obveznice								
Dohodak u srebru 4·20%	5850	—	5850	—	—	—	—	—
„ u papiru „	1550	—	1550	—	—	—	—	—
Sbroj .	7400	—	7400	—	—	—	—	—
Ostanci imovni prometni	—	—	—	—	—	—	—	—
Preticak u blagajni	206	24½	217	04½	10	80	—	—
Imovina ukupna .	7606	24½	7617	04½	10	80	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	300	—	150	—	150	—	—	—
Imovina čista .	7306	24½	7467	04½	160	80	—	—

C

Konačni račun

Godine 1894

Zaklade „Gluho-Niemi."

Prihodi.	U novcu		Ostanci imovni Početni		Konačni		U Obveznicam
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. Obveznica	294	—	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
Prihodi od pobiraka	—	—	57	42	237	67	—
Sbroj prihoda .	294	—	57	42	237	67	
Pretičak blagajnički početni .	298	74					7000
Svega prihoda .	592	74					7000

Rabzrojitba Dobiti

fior. 3150 Dohodak u srebru 4·20% . . . . f. 132:30
„ 3850 „ u papiru „ . . . . „ 161:70
fior. 7000 f. 294:—

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč	Ostanci dugovni Konačni fior.	novč	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
Podporine.	300	—	300	—	300	—	—
Sbroj razhoda .	300	—	300	—	300	—	—
Pretičak konačni u blagajni	292	74					7000
Svega .	592	74					7000

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Svrhom godine 1893 fior.	novč.	Svrhom godine 1894 fior.	novč.	Porestak bića fior.	novč.	Smanjak bića fior.	novč.
Državne Obveznice								
Dohodak u srebru 4·20 %	3150	—	3150	—	—	—	—	—
„ u papiru „	3850	—	3850	—	—	—	—	—
Sbroj .	7000	—	7000	—	—	—	—	—
Ostanci imovni prometni	57	42	237	67	180	25	—	—
Pretičak u blagajni.	298	74	292	74	—	—	6	—
Imovina ukupna .	7356	16	7530	41	174	25	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	300	—	300	—	—	—	—	—
Imovina čista .	7056	16	7230	41	174	25	—	—

D

Konačni račun

Zaklade „Obiteli spremnih vojnika dalmatinskih“

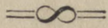
Godine 1894.

Prihodi.	U novcu		Ostanci imovni				U Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. Obveznice	1108	46	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Dohodci preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	700
Sbroj prihoda .	1108	46	—	—	—	—	700
Pretičak blagajnički početni .	84	04½	—	—	—	—	26300
Svega prihoda .	1192	50½					27000

Rabzrojitba Dobiti

fior. 24800	Dohodak u srebru 4·20%	f.	1041:60
„ 1500	„ u papiru „	„	63:—
„ 600	„ u srebru „ za 1 poljeće . . .	„	12:60
„ 100	„ u „ nabavljenih iza izpalih rokova].	„	—:—
fior. 27000	Skupa	f.	1117:20
	Odbiv dobiti nabavom fior. 700	„	8:74
	Iznos dokazani	f.	1108:46

Razhodi.	U gotovu novcu		Ostanci dugovni				U Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Troškovi uprave							
	—	—	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
Pripomoći ubožnim obiteljim spremnih vojnika	64	—	10	—	—	—	—
Razhodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	691	90	—				
Sbroj razhoda .	755	90	10	—	—	—	—
Pretičak konačni u blagajni	436	60½					27000
Svega .	1192	50½					27000

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Svrhom godine				Porestak		Smanjak	
	1893		1894		b i		ć a	
Državne Obveznice	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Dohodak u srebru 4·20%	24800	—	25500	—	700	—	—	—
„ u papiru „	1500	—	1500	—	—	—	—	—
Sbroj .	26300	—	27000	—	700	—	—	—
Ostanci imovni	—	—	—	—	—	—	—	—
Pretičak u blagajni	84	04½	436	60½	352	56	—	—
Imovina ukupna .	26384	04½	27436	60½	1052	56	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	10	—	—	—	10	—	—	—
Imovina čista .	26374	04½	27436	60½	1062	56	—	—

E

Konačni račun

Zaklade „Mirovine pokrajinskim činovnikom“

Godine 1894.

Prihodi.	U novcu		Ostanci imovni Početni		Konačni		U Obveznicam
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. Obveznice	1046	66	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
Službovne odredbine	671	73	—	—	—	—	—
Prištednje od praznih služba	616	66	616	66	—	—	—
Globe	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	1288	39	616	66	—	—	—
Dohodci preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	2100
Dohodci prometni							
Prihodi uz povratak	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj prihoda .	2335	05	616	66	—	—	2100
Pretičak blagajnički početni .	462	85					24100
Svega prihoda .	2797	90					26200

Rabzrojitba Dobiti

fior. 25400	Dohodak u papiru 4·20%	f.	1066:80
„ 400	„ u „ „ za jedno poljeće . .	„	8:40
„ 400	„ u „ nabavljeno iza izpalih rokova .	„	—:—
fior. 26200	Skupa	f.	1075:20
	Odbiv dobiti plaćene nabavom fior. 2100	„	28:54
	Iznos dokazani	f.	1046:66

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč.	Ostanci dugovni Konačni fior.	novč.	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
Razni troškovi (poštarina itd.)	1	70	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Razhodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	2079	95	—	—	—	—	—
Razhodi prometni							
Prihodi povraćeni	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj razhoda .	2081	65					
Pretičak konačni u blagajni	716	25					26200
Svega .	2797	90					26200

Stanje imovno i dugovno

	Svrhom godine 1893 fior.	novč.	1894 fior.	novč.	Porestak bića fior.	novč.	Smanjak bića fior.	novč.
IMOVINA								
Obveznice dohodkom u papiru 4·20% . .	24100	—	26200	—	2100	—	—	—
Ostanci imovni	616	66	—	—	—	—	616	66
Pretičak u blagajni	462	85	716	25	253	40	—	—
Sbroj .	25179	51	26916	25	1736	74	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	—	—	—	—	—	—	—	—
Imovina čista .	25179	51	26916	25	1736	74	—	—

F

Konačni račun

Zaklade „Vatrogasci"

Godine 1894.

Prihodi.	U novcu		Ostanci imovni				U Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. i Pokr. Obveznice . . .	193	81	—	—	—	—	—
Dohodci zavoda							
Doprinesak osigurajućih Družtva . . .	—	—	—	—	828	87	—
Dohodci preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	1000
Dohodci prometni							
Prihodi uz povratak	36	12	—	—	—	—	—
Sbroj prihoda .	229	93	—	—	828	87	1000
Pretičak blagajnički početni .	925	42					4000
Svega prihoda .	1155	35					5000

Razbrojitba Dobiti

fior.	4700	Dohodak u papiru 4·20%	f.	197:40
„	300	Pokraj. Zajam dalmatinski g. 1883, 5% . . .	„	15:—
fior.	5000	Skupa	f.	212:40
		Odbiv dobiti plaćene nabavom fior. 1000	„	18:59
		Iznos dokazani	f.	193:81

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč.	Ostanci dugovni Konačni fior.	novč.	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
Razni troškovi (poštarina itd.)	—	50	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda							
=∞=	—	—	—	—	—	—	—
Razhodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	987	95	—	—	—	—	—
Razhodi prometni							
Prihodi povraćeni	36	12					
Sbroj razhoda .	1024	57					
Preticak konačni u blagajni	130	78					5000
Svega .	1155	35					5000

Stanje imovno i dugovno

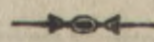
IMOVINA	Svrhom godine 1893 fior.	novč.	Svrhom godine 1894 fior.	novč.	Porestak bića fior.	novč.	Smanjak bića fior.	novč.
Obveznice dohodkom u papiru 4·20 % . .	3700	—	4700	—	1000	—	—	—
Zajam pokrajinski 1883 5 %	300	—	300	—	—	—	—	—
Sbroj .	4000	—	5000	—	1000	—	—	—
Ostanci imovni	—	—	828	87	828	87	—	—
Preticak u blagajni	925	42	130	78	—	—	794	64
Imovina ukupna .	4925	42	5959	65	1034	23	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	—	—	—	—	—	—	—	—
Imovina čista .	4925	42	5959	65	1034	23	—	—

G

Konačni račun

Zaklade
„Vanredne potrebe bivšega Okružja Dubrovačkoga“

Godine 1894.

Prihodi.	U novcu fior.	U novcu novč	Ostanci imovni Početni fior.	Ostanci imovni Početni novč.	Ostanci imovni Konačni fior.	Ostanci imovni Konačni novč.	U Obveznicam fior.
Dohodci baština							
Dobiti na Drž. Obveznice	2307	93	—	—	—	—	—
Prihodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	2100
Sbroj prihoda .	2307	93	—	—	—	—	2100
Pretičak blagajnički početni .	172	65					54400
Svega prihoda .	2480	58					56500

Razbrojitba Dobiti

fior.	25950	Dohodak u srebru 4·20%	f.	1089:90
„	26950	„ u papiru „	„	1131:90
„	600	„ u „ za jedno poljeće	„	12:60
„	500	„ u „ nabavljeno iza izpalih rokova kamate	„	—:—
„	2500	Pokraj. Zajam lutrija g. 1860, 4%	„	100:—
fior.	56500	Sbroj .	f.	2334:40
		Odbiv dobiti pri nabavi fior. 2100	„	26:47
		Iznos dokazani	f.	2307:93

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč.	Ostanci dugovni Konačni fior.	novč.	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
Razni troškovi (poštarina itd.)	1	70	—	—	—	—	—
Razhodi preobratom baštine							
Novac uložen u nabavu Drž. Obveznica .	2081	40	—	—	—	—	—
Sbroj razhoda .	2083	10	—	—	—	—	—
Pretičak konačni u blagajni	397	48					56500
Svega .	2480	58					56500

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Svrhom godine 1893 fior.	novč.	1894 fior.	novč.	Porestak bića fior.	novč.	Smanjak bića fior.	novč.
Državne Obveznice								
Dohodak u srebru 4·20%	25950	—	25950	—	—	—	—	—
„ u papiru „	25950	—	28050	—	2100	—	—	—
Zajam lutrijom g. 1860 4%	2500	—	2500	—	—	—	—	—
Sbroj .	54400	—	56500	—	2100	—	—	—
Ostanci imovni	—	—	—	—	—	—	—	—
Pretičak u blagajni	172	65	397	48	224	83	—	—
Imovina ukupna .	54572	65	56897	48	2324	83	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	—	—	—	—	—	—	—	—
Imovina čista .	54572	65	56897	48	2324	83	—	—

H

Konačni račun

Zaklade „FRANE JOSIPA I.“

Godine 1894.

Prihodi.	U novcu fior.	U novcu novč	Ostanci imovni Početni fior.	Ostanci imovni Početni novč.	Ostanci imovni Konačni fior.	Ostanci imovni Konačni novč.	U Obveznicam fior.
Dohodci baštine							
Dobiti na Drž. Obveznice	679	42	—	—	—	—	—
Prihodi zavoda							
Doprinesci Obćina u novcu	533	33	—	—	25	—	—
„ „ u Obveznicam . . .	—	—	100	—	100	—	—
Sbroj .	533	33	100	—	125	—	—
Prihodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	1200
Prihodi prometni							
Prihodi uz povratak	450	13	450	13	—	—	—
Sbroj prihoda .	1662	88	550	13	125	—	1200
Pretičak blagajnički početni .	361	30					16000
Svega .	2024	18					17200

Razbrojitba Dobiti

fior. 5700	Dohodak u srebru 4·20%	f.	239:40
„ 10300	„ u papiru „	„	432:60
„ 1200	„ u „ za jedno poljeće	„	25:20
fior. 17200	Sbroj .	f.	697:20
	Odbiv dobit nabavom fior. 1200	„	17:78
	Iznos dokazani	f.	679:42

Razhodi.	U gotovu novcu fior.	novč.	Ostanci dugovni Početni fior.	novč.	Ostanci dugovni Konačni fior.	novč.	U Obveznicam fior.
Troškovi uprave							
Razni troškovi (poštarina itd.)	—	40	—	—	—	—	—
Troškovi Zavoda							
Podporine	370	—	300	—	300	—	—
Pripomoći	230	—	—	—	150	—	—
Sbroj .	600	—	300	—	450	—	—
Razhodi preobratom baštine							
Novac uložen u Obveznice	1190	90	—	—	—	—	—
Razhodi prometni							
	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj razhoda .	1791	30	300	—	450	—	—
Pretičak konačni u blagajni	232	88					17200
Svega .	2024	18					17200

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Svrhom godine 1893 fior.	novč.	1894 fior.	novč.	Porestak bića fior.	novč.	Smanjak bića fior.	novč.
Državne Obveznice								
Dohodak u srebru 4·20%	5700	—	5700	—	—	—	—	—
„ u papiru „	10300	—	11500	—	1200	—	—	—
Sbroj .	16000	—	17200	—	1200	—	—	—
Ostanci imovni	550	13	125	—	—	—	425	13
Pretičak u blagajni	361	30	232	88	—	—	128	42
Imovina ukupna .	16911	43	17557	88	646	45	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni	300	—	450	—	—	—	150	—
Imovina čista .	16611	43	17107	88	496	45	—	—

Konačni račun

Zaklade „Gladinja“

Godine 1894.

Prihodi	U Novcu: Prihodi fior.	novč.	Ostanci imovni: Početni fior.	novč.	Ostanci imovni: Konačni fior.	novč.	U Obveznica fior.
Prihodi baštinski							
Dobiti od Državnih i pokraj. Obveznica .	8425	60	—	—	—	—	—
Prihodi zavoda							
Zajmovi povraćeni od Obćina.	19443	43½	110566	48	103623	04½	—
Razna	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	19443	43½	110566	48	103623	04½	—
Prihodi preobratom baštine							
Izvadak utrnućem Obveznica	2100	—	—	—	—	—	—
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	22900
Sbroj .	2100	—	—	—	—	—	22900
Prihodi prometni							
Prihodi prelazni.	2752	54	—	—	—	—	—
Utjerba prelazni razhoda	11703	77½	11703	77½	6566	99½	—
Sbroj .	14425	31½	11703	77½	6566	99½	—
Skupa .	44425	35	122270	25½	110190	04	22900
Pretičak početni u blagajni	9820	68½					184950
Svega .	54246	03½					207850

Razhodi	U Novcu						U Obveznica
	Razhodi		Ostanci dugovni				
			Početni		Konačni		
	fior	novč	fior.	novč	fior.	novč.	fior.
Troškovi uprave:							
Razna (poštarine itd.)	11	95	—	—	—	—	—
Troškovi zavoda:							
Zajmovi Občinam	12500	—	—	--		—	—
Razhodi preobratom baštine:							
Obveznice utrnute	—	—	—	--	—	—	2100
Novac uložen u nabavu Drž. Obveznica .	22691	98	—	—	—	-	—
Sbroj .	22691	98	—	—	—	—	2100
Razhodi prometni							
Povratak prelaznih prihodâ	80	—	80	—	2752	54	—
Razhodi prelazni	6566	99½	—	—	—	—	—
Sbroj .	6646	99½	80	—	2752	54	—
Skupa .	41850	92½	80	—	2752	54	2100
Pretičak konačni u blagajni	12395	11					205750
Svega .	54246	03½					207850

Izkaznica

dugova Općina dalmatinskih zakladi «Gladinjskoj» do svrhe godine 1894 usljed zajmova njima udieljenih.

OBĆINA	Dug: od ostanaka početnih fior.	nč.	Dug: od zajma 1894 fior.	nč.	Dug: Skupa fior.	novč.	Izplate fior.	novč.	Ostanak svrhom godine 1894 fior.	n.	Ovaj se ostanak odnosi na izplate: izpale do svrhe 1894 fior.	n.	Ovaj se ostanak odnosi na izplate: koje izpadaju sljednih godina fior.	n.
Benkovac	1425	—	—	—	1425	—	375	—	1050	—	—	—	1050	—
Biograd	1320	—	—	—	1320	—	237	—	1083	—	—	—	1083	—
Blato	160	—	—	—	160	—	80	—	80	—	—	—	80	—
Bogomolje	16	—	—	—	16	—	—	—	16	—	16	—	—	—
Bol	1964	59	10500	—	12469	59	131	33	12333	26	—	—	12333	26
Budva	1191	—	—	—	1191	—	259	—	932	—	—	—	932	—
Cavtat	700	—	—	—	700	—	100	—	600	—	—	—	600	—
Dobrota	215	—	—	—	215	—	—	—	215	—	65	—	150	—
Drniš	2833	28	—	—	2833	28	546	66	2286	62	—	—	2286	62
Ercegnovi	1100	—	—	—	1100	—	212	—	888	—	—	—	888	—
Grbalj	3723	30	—	—	3723	30	575	33	3147	97	—	—	3147	97
Hvar	3744	—	—	—	3744	—	360	—	3384	—	—	—	3384	—
Imoski	2624	—	—	—	2624	—	720	—	1904	—	—	—	1904	—
Ješa	1537	50	—	—	1537	50	142	50	1395	—	—	—	1395	—
Kistanje	1177	67	—	—	1177	67	277	67	900	—	—	—	900	—
Klis	100	—	—	—	100	—	100	—	—	—	—	—	—	—
Knin	7213	66	—	—	7213	66	617	74	6595	92	—	—	6595	92
Komiža	32	—	—	—	32	—	32	—	—	—	—	—	—	—
Korčula	160	—	—	—	160	—	160	—	—	—	—	—	—	—
Kotor	625	—	—	—	625	—	295	—	330	—	—	—	330	—
Krtoli	381	—	—	—	381	—	51	—	330	—	—	—	330	—
Kuna	25	—	—	—	25	—	25	—	—	—	—	—	—	—
Lastovo	48	—	—	—	48	—	40	—	8	—	—	—	8	—
Lastva	375	—	—	—	375	—	45	—	330	—	—	—	330	—
Lečevica	1620	—	—	—	1620	—	220	—	1400	—	—	—	1400	—
Lopud	136	—	—	—	136	—	108	—	28	—	—	—	28	—
Lukšić	301	60	—	—	301	60	81	60	220	—	—	—	220	—
Makarska	7625	08	—	—	7625	08	940	28	6684	80	—	—	6684	80
Milna	60	—	—	—	60	—	60	—	—	—	—	—	—	—
Mljet	52	—	—	—	52	—	52	—	—	—	—	—	—	—
Muć	1672	50	—	—	1672	50	547	50	1125	—	—	—	1125	—
Muo	32	—	—	—	32	—	32	—	—	—	—	—	—	—
Nerežišća	65	—	—	—	65	—	65	—	—	—	—	—	—	—
Nin	955	04	—	—	955	04	252	52	702	52	252	52	450	—
Novi kod Trogira	3447	72	—	—	3447	72	397	72	3050	—	—	—	3050	—
Novigrad	3600	—	—	—	3600	—	220	—	3380	—	320	—	3060	—
Obrovac	5626	—	—	—	5626	—	862	—	4764	—	—	—	4764	—

OBĆINA	Dug: od ostanaka početnih fior.	nč.	Dug: od zajma 1894 fior	nč.	Dug: Skupa fior.	novč.	Izplate fior.	novč.	Ostanak svrhom godine 1894 fior	nč.	Ovaj se ostanak odnosi na izplate: izplate do svrhe 1894 fior.	nč.	Ovaj se ostanak odnosi na izplate: koje izpadaju susljednih godina fior.	nč.
Omiš	729	22	—	—	729	22	252	22	477	—	—	—	477	—
Opuzen	120	—	—	—	120	—	20	—	100	—	—	—	100	—
Orebić	290	—	—	—	290	—	110	—	180	—	—	—	180	—
Pag	5249	18	—	—	5249	18	655	76	4593	42	400	—	4193	42
Pastrović	120	—	—	—	120	—	120	—	—	—	—	—	—	—
Perast	60	—	—	—	60	—	60	—	—	—	—	—	—	—
Postire	1005	18	—	—	1005	18	88	66	916	52	—	—	916	52
Prčanj	208	—	—	—	208	—	64	—	144	—	—	—	144	—
Primorje gor.	1948	—	—	—	1948	—	148	—	1800	—	—	—	1800	—
Promina	267	24	—	—	267	24	83	16	184	08	—	—	184	08
Pučišće	3104	78	—	—	3104	78	224	78	2880	—	—	—	2880	—
Rab	1178	36	—	—	1178	36	537	71½	640	64½	24	64½	616	—
Rijeka	108	—	—	—	108	—	108	—	—	—	—	—	—	—
Risan	5530	—	—	—	5530	—	490	—	5040	—	—	—	5040	—
Sali	366	—	—	—	366	—	83	60	282	40	—	—	282	40
Selca	43	40	—	—	43	40	43	40	—	—	—	—	—	—
Silba	160	—	—	—	160	—	80	—	80	—	—	—	80	—
Sinj	2900	—	—	—	2900	—	1100	—	1800	—	—	—	1800	—
Skradin	360	—	—	—	360	—	360	—	—	—	—	—	—	—
Šolta	72	—	—	—	72	—	28	—	44	—	—	—	44	—
Spljet	1060	—	—	—	1060	—	460	—	600	—	—	—	600	—
Starigrad	2116	59	2000	—	4116	59	203	33	3913	26	—	—	3913	26
Stolivo	20	—	—	—	20	—	20	—	—	—	—	—	—	—
Ston	630	—	—	—	630	—	210	—	420	—	—	—	420	—
Sučurac	58	40	—	—	58	40	58	40	—	—	—	—	—	—
Sućurje	1285	—	—	—	1285	—	76	33	1208	67	98	67	1110	—
Supetar	88	—	—	—	88	—	88	—	—	—	—	—	—	—
Sutivan	75	—	—	—	75	—	75	—	—	—	—	—	—	—
Šibenik	6240	—	—	—	6240	—	1088	—	5152	—	—	—	5152	—
Tiesno	40	—	—	—	40	—	40	—	—	—	—	—	—	—
Tivat	357	—	—	—	357	—	77	—	280	—	—	—	280	—
Trogir	1821	81	—	—	1821	81	773	81	1048	—	—	—	1048	—
Trpanj	408	—	—	—	408	—	104	—	304	—	—	—	304	—
Vis	60	—	—	—	60	—	60	—	—	—	—	—	—	—
Vrhboška	3645	—	—	—	3645	—	174	16	3470	84	—	—	3470	84
Vrhgorac	912	—	—	—	912	—	112	—	800	—	—	—	800	—
Vrlika	550	—	—	—	550	—	250	—	300	—	—	—	300	—
Zadar	9393	76	—	—	9393	76	1616	45	7777	31	—	—	7777	31
Zaton	55	—	—	—	55	—	55	—	—	—	—	—	—	—
Zlarin	47	62	—	—	47	62	23	81	23	81	—	—	23	81
Skupa	110566	18	12500	—	123066	48	19443	43½	103443	04½	1176	83½	102446	21

Izkaznica prometnih stavaka i razbrojitba ostanaka.

	Iznosak			Iznosak	
	fior.	novč.		fior	novč
Razhodi prelazni	6566	99½	Prihodi prelazni	2752	54
Ostanak početni	11703	77½	Ostanak početni	80	—
Sbroj .	18270	77	Sbroj .	2832	54
Razhodi uplaćeni.	11703	77½	Prihodi povraćeni.	80	—
Ostanak konačni imovni . . .	6566	99½	Ostanak konačni dugovni . . .	2752	54
Dužnici.			Vjerovnici		
Tekući račun od prihoda utjeranih Studenoga i Prosinca 1894 a još ne predanih	6566	99½	Tekući račun od razhoda utjeranih Studenoga i Prosinca 1894 a još ne predanih	2702	54
			Občina Zatona, jer 1894 platila više neg joj nosila pristojbina te godine	50	—
Kao gori .	6566	99½	Kao gori .	2752	54

Razbrojitba Dobiti

a) od Državnih Obveznica koje se našle početkom godine:

f. 107250	Ujedinjeni državni Dug dohodkom u papiru na 4·20%		f. 4504:50
„ 53400	pokrajinski zajam 1883 na 5%	za cielu godinu	„ 2670:—
„ 800		za jedno poljeće	„ 20:—
„ 23500	Založnice Banke A. U. na 4%		„ 940:—
f. 184950		Sbroj	. f. 8134:50

b) od Obveznica nabavljenih kroz godinu:

f. 17100	Ujedinjeni državni Dug dohodkom u papiru na 4%	za jedno poljeće	f. 359:10
„ 5800	„ „ „ „	nabavljeno iza izpalog poljeća .	„ —:—
f. 207850		Skupa	. f. 8493:60

Odbiv dobiti na izravnanje plaćene pri nabavi fior. 22900 Drž. Obveznicâ . . . . . „ 68:—

Ukazani čisti iznosak f. 8425:60

Stanje imovno i dugovno

	Koncem godine				Porestak i *pomanjak* imetka	
	1893		1894			
	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč.
Imovina						
Obveznice:						
Obveznice ujedinjenog državnog Duga u Bankam . . .	107250	—	130150	—	22900	—
„ pokr. Zajma dalmatinskoga 1883	54200	—	52100	—	*2100*	—
Založnice Banke a.-u.	23500	—	23500	—	—	—
Sbroj .	184950	—	205750	—	20800	—
Ostanci imovni:						
Ostanci zajmova Obćinam	110566	48	103623	04½	*6943*	*43½*
Prihodi prometni	11703	77½	6566	99½	*5136*	*78*
Sbroj .	122270	25½	110190	04	*12080*	*21½*
Skupa .	307220	25½	315940	04	8719	78½
Pretičak blagajnički u novcu	9820	68½	12395	11	2574	42½
Imovina ukupna .	317040	94	328335	15	11294	21
Dugovina						
Ostanci dugovni:						
Razhodi prometni	80	—	2752	54	*2672*	*54*
Imovina čista .	316960	94	325582	61	8621	67

Porestak imetka postaje:

a) dohodkom dobiti državnih i pokrajinskih Obveznica . . . . f. 8425:60

b) korišću preobratom . . . . . f. 22621:98 | novacâ,
u Obveznice pisane vriednosti „ 22900:— . . . . „ 208:02

Sbroj . f. 8633:62

manje troškovi uprave . . . . „ 11:95

Kao gori f. 8621:67

Popisnica Obveznica svrhom godine 1894

	%	Broj	Pisana vriednost	Skupa
I. *Obveznice ujedinjenoga Duga Državnoga* sa dobiti u bankam i izpadkom				
a) 1 Veljače i 1 Kolovoza . . . . uglavljene na ime	4 20	162545	18000	
	„	164322	7500	
nosiocu	„	65917	1000	
	„	137265	1000	
	„	183782	1000	
	„	183783	1000	
	„	209768	1000	
	„	211158	1000	
	„	216788	1000	
	„	224954	1000	
b) 1 Svibnja i 1 Studenoga				
uglavljene na ime	„	72334	40400	
	„	74423	5100	
	„	74621	4200	
	„	80606	24050	
	„	87884	17100	
	„	89796	5800	
				130150
II. *Obveznice pokrajinskoga Zajma dalmatinskoga 1883.* izpadkom 1 a Siečnja i 1.a Srpnja 521 Obveznice od fior. 100 svaka	5			52100
III. *Založnice Banke a.-u.* sa dobiti u Bankam i izpadkom 1.a Travnja i 1.a Listopada	4	1372	1000	
	„	1373	1000	
	„	1374	1000	
	„	1422	5000	
	„	1465	5000	
	„	5142	5000	
	„	5667	5000	
	„	11033	100	
	„	11034	100	
	„	11035	100	
	„	11036	100	
	„	11037	100	23500
Skupa .				205750

r. 4373.
god. 1895.

(Prilog 2).

Visoki Sabore!

Časti se Zem. Odbor podnieti na pretres i odobrenje konačni račun za god. 1894 „Zaklade za poljodjelske poboljšice Kraljevine Dalmacije“.

Na podmiru dobitaka i amortizacije izdanih obveznica, i za trošak izdanja istih u vrhe Zaklade, potrošeno je fior. 2.246; dočim od dobitaka Zaklade, i od doprineska iz Zemaljske poljodjelske Zaklade, primilo se je fior. 2.448. Na taj način bio je trošak odpuno podmiren, i nije trebalo doprinosa iz Zemaljske Zaklade.

U svrhe Zaklade za poboljšice, izdano je fior. 19.900 za radje uredjenja Krke, a io je udieljen zajam od fior. 12.060 zadrugi u Kninu na pokriće njezina doprinosa a iste radje. Osim toga bilo je plaćeno fior. 1.400 za radje uredjenja potoka „Makoše“ od Dubrovnika. A svi ti izdatci učinjeni su od svote od fior. 51.210 dobivenih od rodaje fior. 56.900 Obveznica ove Zaklade uz cijenu od 90%, koncem god. 1893.

Zadar, 28 Listopada 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Zaklade „za poljodjelske poboljšice Kraljevine Dalmacije“

Godine 1894.

Prihodi	U Novcu fior.	U Novcu novč.	Ostanci imovni Početni fior.	Ostanci imovni Početni novč.	Ostanci imovni Konačni fior.	Ostanci imovni Konačni novč.	U Obveznica fior.
Prihodi baštine							
Dobit od 4% na glavnicu f. 13400 u obveznicami, odgovarajućoj iznosu f. 12060 u novcu, uzajmljenu mjeseca Decembra 1893. Zadrugi za uredjenje Krke u Kninu . .	296	38	—	—	266	93	—
Prihodi zavoda							
Povratkom dobiti od 4%, za doba od 1.og julija 1893 do 30 novembra 1893; na dne 1 decembra 1893, izdane obveznice, u iznosu f. 56.900	948	50	948	33	—	—	—
Povratkom troškova izdržanih za sklopljenje zajma f. 12060, udieljenog Zadrugi za uredjenje Krke u Kninu	—	—	—	—	53	87	—
Doprineskom iz „zemaljske poljodjelske zaklade"	1500	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	2448	50	948	33	53	87	—
Sbroj stvarnih prihoda .	2744	88	948	33	320	80	—
Prihodi preobratom baštine							
Utjerano izdatkom f. 56.900 obveznicâ, na 90% (konačna podmira)	9210	—	9210	—	—	—	—
Pisana vriednost osam obveznica, po f. 100 svaka, izvučenih dne 1/4 i 1/10 1894, biva prije njihovog izdatka	800	—	—	—	—	—	—
Utjerano od zajma udieljenog Zadrugi u Kninu	33	62	—	—	12026	38	—
Sbroj .	10043	62	9210	—	12026	38	—
Prihodi prometni							
Zajmovi iz državnih zaklada	7320	—	—	—	—	—	—
Prihodi uz povratak	30300	—	—	—	—	—	—
Predujmovi povraćeni	1547	46	750	—	16902	54	—
Sbroj .	39167	46	750	—	16902	54	—
Sbroj prihoda .	51955	96	10908	33	29249	72	--
Pretičak blagajnički početni .	42000	—					—
Skupa .	93955	96					—

Razhodi	U Novcu fior.	novč	Ostanci dugovni: Početni fior.	novč	Konačni fior.	novč	U Obveznica fior.
Troškovi uprave:							
Troškovi izdržani izdavanjem zajma g. 1893							
a) godišnje dobiti . .	1842	—	—	—	—	—	—
b) drugi troškovi . .	403	48	380	—	2	—	—
Troškovi razni	1	18	—	—	—	—	—
Sbroj .	2246	66	380	—	2	—	—
Razhodi zavoda							
Troškovi u radnje uredjenja:							
a) rieke „Krke“ . .	31960	—	—	—	—	—	—
b) bujice „Makoše“ . .	1400	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	33360	—	—	—	—	—	—
Sbroj stvarnih troškova .	35606	66	380	—	2	-	—
Razhodi preobratom baštine:							
Pisana vriednost, osam obveznica po for. 100, izvučenih dne $^{1}/_{4}$ i $^{1}/_{10}$ 1894, to jest, prije izdatka, i tim utrnutih	800	—	—	—	—	—	—
Zajam udieljen Zadrugi u Kninu . . .	12060	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	12860	—	—	—	—	—	—
Razhodi prometni							
Povratak zajma iz državnih zaklada . .	—	—	14640	—	21960	—	—
Prihodi povraćeni	26970	—	8070	—	11400	—	—
Razhodi uz povratak	17700	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	44670	—	22710	—	33360	—	—
Ujedno razhoda .	93136	66	23090	—	33362	—	—
Pretičak blagajnički konačni .	819	30					—
Svega .	93955	96					—

Stanje imovno i dugovno.

	Stanje svrhom godine				Porestak		Smanjak	
	1893		1894		imetka			
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Imovina								
Ostanci imovni	10908	33	29249	72	18341	39	—	—
Pretičak u blagajni	42000	—	819	30	—	—	41180	70
Sbroj .	52908	33	30069	02	—	—	22839	31
Dugovina								
Dielomični izdatak zajma, krunâ 400.000 jednak iznosu f. 200.000:								
a) 36 obveznicâ od 2000 krunâ (f. 1000)	36000	—	36000	—	—	—	—	—
b) 209 „ od 200 „ (f. 100)	20900	—	20900	—	—	—	—	—
c) 12 „ od 200 izvučene dne $^1/_{12}$ 1893, $^1/_4$ i $^1/_{10}$ 1894	400	—	1200	—	—	—	800	—
Sbroj .	57300	—	58100		—	—	800	—
odbiv obveznice pod c) izvučene prije njihovog izdatka	400	—	1200	—	800	—	—	—
Dugovina zaklade na izdane obveznice . .	56900	—	56900	—	—	—	—	—
Ostanci dugovni .	23090	—	33362	—	—	—	10272	—
Sbroj dugovina .	79990	—	90262	—	—	—	10272	—
Dugovina čista .	27081	67	60192	98	—	—	33111	31

Smanjenje imovine zavisi iz toga što, prama *stvarnim* prihodim, nadmašiše *stvarni* troškovi, a ti su:

Stvarni troškovi f. 35606:66, nadodav ovima konačne dotične ostanke od f. 2, a odbiv početni ostanak od f. 380, odgovarajući na . . . . f. 35228:66

Stvarni prihodi f. 2744:48, nadodav ovima konačne dotične ostanke od f. 320:80, a odbiv početne ostanke od f. 948:33, odgovarajući na . . . . „ 2117:35

Premašaj troškova . f. 33111:31

Br. 4372.

god. 1895.

(Prilog 3).

Visoki Sabore!

Časti se Zemaljski Odbor podnieti na pretres i odobrenje konačni račun za god. 1894 *Zemaljske Poljodjelske Zaklade.*

Pristojbina troška za god. 1894 izpala je na . . . . f. 13799
prama proračunanoj na . . . . „ 17250
manja je za . . . . „ 3451
a to poglavito jer se je za poljodjelske poboljšice potrošilo samo f. 1500, sa odnosnim prinosom Zakladi za poljodjelske poboljšice.

Pristojbina dohodka izpala je na . . . . f. 23706
prama proračunanoj na . . . . „ 17250
veća je za . . . . f. 6456
a to jer je više šumskih globa udareno nego je bilo predvidjeno.

Zbrojili se manji trošak sa višim dohodkom, ima se višak u godišnjoj upravi od f. 9907.

Koncem god. 1894 konačna aktivna imovina ove Zaklade iznosila je:

u novcu . . . :	f.	5895
u Obveznicam	„	111000
u glavnici na dobit	„	50
u čistim aktivnim ostatcim . .	„	22117
Skupa .	f.	139062
prama onoj koncem g. 1893 od	„	132978
veća je za	f.	6084

Ovo umnoženje imovine tumači se kako sliedi:

Pretičak godišnje uprave bio je od	f.	9907
Dobilo se je pri nabavi Obveznica	„	155
Skupa .	„	10062
Izbrisano je aktivnih ostataka, tojest neučerivih šumarskih globa . .	„	3978
U razlici izmedju ovih dvijuh svota, ima se navedeno povišenje od . .	„	6084

Razjasnjenja dodana računu tumače svaku potanko.

Obzirom na znatni pretičak u novcu ove Zaklade koncem god. 1894, na temelju § 3 Zem. Zakona 18 Veljače 1891 Br. 10, o ustanovljenju zemaljske Zaklade za poljodjelske poboljšice, Zem. Odbor je odredio, da od tog pretička u novcu zem. poljodjelske Zaklade, bude fior. 2500 predano pomenutoj Zakladi za poboljšice.

Zadar, 28 Listopada 1895.

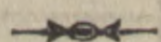
Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Zaklade „Zemaljske Poljodjelske“.

Godine 1894.

Prihodi	U Novcu fior.	U Novcu novč.	Ostanci imovni Početni fior.	Ostanci imovni Početni novč.	Ostanci imovni Konačni fior.	Ostanci imovni Konačni novč.	U Obveznica fior.
Dohodci baštine							
Od Drž. Obveznica i Pokrajinskih . . .	5141	59	—	—	—	—	—
Od glavnica na zajam	—	—	35	—	37	50	—
Sbroj .	5141	59	35	—	37	50	—
Dohodci zavoda							
Globe šumarske	12936	97 ½	14829	15 ½	20391	68	—
Razna	63	—	—	31	—	—	—
Sbroj .	12999	97 ½	14829	46 ½	20391	68	—
Skupa dohodaka .	18141	56 ½	14864	46 ½	20429	18	—
Prihodi preobratom baštine							
Ciena izvučenih Obveznica	3980	—	—	—	—	—	—
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	6600
Zajmovi povraćeni	—	—	50	—	50	—	—
Sbroj .	3980	—	50	—	50	—	6600
Prihodi prometni							
Prihodi uz povratak	160	83	—	—	—	—	—
Razhodi prometni utjerani	6018	73	5990	59	3109	82 ½	—
Sbroj .	6179	56	5990	59	3109	82 ½	—
Skupa .	28301	12 ½	20905	05 ½	23589	00 ½	6600
Pretičak početni u blagajni .	1636	70					108300
Svega izravnano .	29937	82 ½					114900

Razhodi	U Novcu fior.	U Novcu novč	Ostanci dugovni Početni fior.	Ostanci dugovni Početni novč.	Ostanci dugovni Konačni fior.	Ostanci dugovni Konačni novč.	U Obveznica fior.
Troškovi uprave							
Razni troškovi	590	55	281	—	59	—	—
Najmovi	—	—	100	—	200	—	—
Sbroj .	590	55	381	—	259	—	—
Troškovi zavoda:							
Troškovi za pokrajinsko Gospodarsko Vieće	322	26	322	26	466	67	—
Pripomoći poljodjelskim Družtvom . . .	200	—	100	—	—	—	—
Pripomoći osobite	1230	—	110	—	160	—	—
Plate lugarom i doplate	6023	09	232	01	275	37	—
Pripomoći u pošumljenje i uredjenje bujicâ	4513	50	696	—	100	—	—
Doprinesak zakladi za „poljodjelske poboljšice“	1500	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	13788	85	1460	27	1002	24	—
Skupa troškova .	14379	40	1841	27	1261	24	—
Razhodi preobratom baštine							
Obveznice izvučene	—	—	—	—	—	—	3900
Novac uložen u državne Obveznice . .	6524	70	—	—	—	—	—
Sbroj .	6524	70	—	—	—	—	3900
Razhodi prometni							
Razhodi povratni	3137	96 ½	—	—	—	—	—
Povratak prometnih prihoda	—	—	—	—	160	83	—
Sbroj .	3137	96 ½	—	—	160	83	—
Skupa .	24042	06 ½	1841	27	1422	07	3900
Pretičak konačni u blagajni .	5895	76					111000
Svega .	29937	82 ½					114900

Izkaznica troškova i dohodka

TROŠKOVI	Predrazbroj 1894	Pristojbina godine 1894		Pristojbina predjašnjih godina		Pristojbina Skupa	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč.
Troškovi uprave	150	368	55	281	—	649	55
Najmovi	100	100	—	100	—	200	—
Sbroj .	250	468	55	381	—	849	55
Troškovi zavoda							
Troškovi za pokr. Gospodarsko Vieće . . .	400	466	67	322	26	788	93
Pripomoći poljodjelskim Družtvom	200	100	—	100	—	200	—
Pripomoći osobite	700	1280	—	110	—	1390	—
Plate i doplate lugarom	5200	6066	65	232	01	6298	66
Pripomoći za pošumljenje i uredjenje bujica .	5000	3917	50	696	—	4613	50
Doprinesak zakladi za „poljodjelske poboljšice"	5500	1500	—	—	—	1500	—
Sbroj .	17000	13330	82	1460	27	14791	09
Skupa troškova .	17250	13799	37	1841	27	15640	64
DOHODCI							
Dohodci baštine							
Dobiti od javnih vriednoća	4952	5141	59	—	—	5141	59
Dobiti od glavnica na zajam	3	2	50	35	—	37	50
Sbroj .	4955	5144	09	35	—	5179	09
Dohodci zavoda							
Globe šumarske	12295	18499	50	14829	15 ½	33328	65 ½
Dohodci razni	—	62	69	—	31	63	—
Sbroj .	12295	18562	19	14829	46 ½	33391	65 ½
Skupa dohodaka .	17250	23706	28	14864	46 ½	38570	74 ½
Premašaj dohodaka .	—	9906	91				

napram odobrenom Predrazbroju.

Izplate						Ostanci konačni						Izpadak			
za godinu 1894		za predjašnje godine		Skupa		od godine 1894		od predjašnjih godina		Skupa		povoljan		ne-povoljan	
fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	nč.	fior.	nč
309	55	281	—	590	55	59	—	—	—	59	—	—	—	218	55
—	—	—	—	—	—	100	—	100	—	200	—	—	—	—	—
309	—	281	—	590	55	159	—	100	—	259	—				
—	—	322	26	322	26	466	67	—	—	466	67	—	—	66	67
100	—	100	—	200	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—
1160	—	70	—	1230	—	120	—	40	—	160	—	—	—	580	—
5973	49	49	60	6023	09	93	16	182	41	275	57	—	—	866	65
3817	50	696	—	4513	50	100	—	—	—	100	—	1082	50	—	—
—	—	1500	—	1500	—	—	—	—	—	—	—	4000	—	—	—
11050	99	2737	86	13788	85	779	83	222	41	1002	24				
11360	54	3018	86	14379	40	938	83	322	41	1261	24	3450	63	—	
5141	59	—	—	5141	59	—	—	—	—	—	—	189	59	—	—
—	—	—	—	—	—	2	50	35	—	37	50	—	—	—	50
5141	59	—	—	5141	59	2	50	35	—	37	50				
4412	34½	8524	63	12936	97½	14087	15½	6304	52½	20391	68	6204	50	—	—
62	69	—	31	63	—	—	—	—	—	—	—	62	69	—	—
4475	03½	8524	94	12999	97½	14087	15½	6304	52½	20391	68				
9616	62½	8524	94	18141	56½	14089	65½	6339	52½	20429	18	6456	28	—	—
												9906	91	—	—

Stanje imovno i dugovno

IMOVINA	Stanje svrhom godine				Porestak		Smanjak	
	1893		1894		imetka			
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Ujedinjeni Dug Državni								
Dohodak u Bankam na 4·20% . . .	39600	—	46200	—	6600	—	—	—
Zajam lutrijom 1860 4% Red. 11627 Br. 5 f. 500, „ 11721 „ 8 „ 500, „ 12956 „ 11 „ 100	1600	—	1100	—	—	—	500	—
Zajam pokrajinski 1883, na 5% . . .	67100	-	63700	—	—	—	3400	—
Sbroj .	108300	—	111000	—	2700	—	—	—
Glavnice na dobit	50	—	50	—	—	—	—	—
Sbroj baštine .	100350	—	111050	—	2700	—	—	—
Ostanci imovni								
a) dohodaka	18832	55½	20429	18	1529	62½	—	—
b) prometni	5990	59	3109	82½	—	-	2880	76½
Sbroj imovnih ostanaka .	24823	14½	23539	00½	—	—	1284	14
Pretičak konačni u blagajni	1636	70	5895	76	4259	06	—	—
Svega .	134809	84½	140484	76½	5674	92	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni								
a) troškova	1831	27	1261	24	570	03	—	—
b) prometni	—	—	160	83	—	—	160	83
Sbroj .	1831	27	1422	07	409	20	—	—
Imovina čista .	132978	57½	139062	69½	6084	12	—	—

	fior.	novč.
Izkaznica dobiti od Obveznica.		
I. Na Obveznicam koje se našle početkom godine:		
f. 39600 Ujedinjeni Dug na 4·20%	1663	20
„ 1100 Zajam lutrijom 1860 na 4%	44	—
„ 500 „ „ „ „ (izvučene)	—	—
„ 65100 „ pokrajinski 1883 na 5% . . . . . . :	3255	—
„ 2000 „ „ „ užitkom dobiti za jedno polugodište . . .	50	—
f. 108300 Sbroj .	5012	20
II. Na Obveznicam nabavljenim kroz godinu:		
„ 4800 Ujedinjeni Dug na 4.20%	201	60
„ 1800 „ „ „ „ za jedno polugodište	37	80
f. 114900 Skupa .	5251	60
Odbitkom dobiti na izravnanje plaćene predavaocu Obveznica nabavljenih f. 6600.	110	01
Ostaje ukazani prihod od .	5141	59
Izkaznica promjena u početnim ostancim.		
Imovni ostanci od prihoda po računu 1893 iznosili su	18832	55 ½
Od toga pomrseno, jer globe oproštene ili prevrnute u zatvor . . f. 3962:49		
a odbijeno na povratak ukesanih globa . . . . „ 5:60	3968	09
u današnji Račun bi preneŝeno	14864	46 ½
ostanci dugovni troškova po računu 1893 iznosili su	1831	27
usljed popravljenih pristojbina povišene su	10	—
u današnji račun bi preneŝeno	1841	27
Izkaznica povećanja bića.		
Pretičak dohodka	9906	91
Nominalna korist od promjene f. 6524:70 A. V. u Obveznicam 6600	75	30
Stvarna korist, utrnućem srećke R. 17170 Br. 3 od f. 500. izvučene na 1. augusta 1893 su for. 580	80	—
Skupa .	10062	21
Odbiv ostanke prihoda početne pomršene . . . . f. 3968:09		
i povišene dugovne početne ostanke . . . . „ 10:—	3978	09
Povećanje bića .	6084	12

Br. 6101.
god. 1895.

(Prilog 4).

Visoki Sabore!

Časti se Zemaljski Odbor podnieti na pretres i odobrenje konačni račun za god. 1894 *Mirovinske Učiteljske Zaklade.*

Pristojbina troška za god. 1894 izpala je na	f. 36264
prama proračunanoj su	„ 34451
veća je za	f. 1813
Pristojbina dohodka bila je od	„ 17227
prama proračunanoj su	„ 13841
veća je za	f. 3386

Odbiv veći trošak od većeg dohodka ima se *povoljni* uspjeh od fior. 1573; i za toliko bio je manji doprinesak iz zemaljske Zaklade na pokriće manjka; tojest mjesto

proračunanih	f. 20610
bio je od	„ 19037
razlika	f. 1573

Razjasnjenja dodana računu tumače svaku potanko.

Zadar, 9 Prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Zaklade „Mirovine učiteljim pučkih učiona“.

Godine 1894.

K o n a č n i

PRIHODI	U NOVCU						U Obveznicam
	Prihodi		Ostanci imovni				
			Početni		Konačni		
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
D o h o d c i							
a) baštine	1680	—	—	—	—	—	
b) zavoda	15418	72½	4217	03	4345	37½	
Sbroj .	17098	72½	4217	03	4345	37½	
Doprinesak pokrajinski.	18990	34	*198*	*03*	—	—	
Sbroj prihoda .	36089	06½	4019	—	4345	37½	
P r i h o d i p r e o b r a t o m b a š t i n e							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	
P r i h o d i p r o m e t n i							
Prihodi uz povratak	24437	24½	—	—	—	—	
Utjerba razhoda prometnih	104	16	104	16	—	—	
Sbroj prihoda prometnih .	24541	40½	104	16		—	
Sbroj svih prihoda .	60630	47	4123	16	4345	37½	
Pretičak početni u blagajni .	—	—					40000
Skupa .	60630	47					40000

račun

RAZHODI	U NOVCU						U Obveznicam
	Razhodi		Ostanci dugovni				
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.
Troškovi uprave	49	—	—	—	—	—	
Troškovi zavoda:							
I. Mirovine i druga uredjena beriva na opočinak i hranu:							
a) učiteljim i učiteljicam . . .	27803	41	413	22½	176	23	
b) slugam	14	58	—	—	—	—	
c) udovicam	5518	28	35	—	123	51	
d) sirotčadi	1073	02½	35	35	49	10	
II. Milostinje	937	16½	39	87½	19	59	
III. Odpustnine	675	—	—	—		—	
Skupa troškova .	36070	46	523	45	368	43	
Razhodi preobratom baštine							
Iznosak na uložbu u Obveznice	—	—	—	95	500	95	
Razhodi prometni							
Prihodi na povratak	—	—	—	—	—	—	
Povratak razhoda prometnih	24560	01	5679	53	5556	76½	
Sbroj razhoda prometnih .	24560	01	5679	53	5556	76½	
Sbroj svih razhoda .	60630	47	6203	93	6426	14½	
Pretičak konačni u blagajni .	—	—					40000
Svega .	60630	47					40000

Razbrojitba pra

Točka	Potrebstina	Predračun za godinu 1894	Pristojbina							
			za godinu 1894		godina predjašnjih				Skupa	
					ostanci početni		pridošlice			
		fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
1	Troškovi uprave	30	49	—	—	—	—	—	49	—
2	Mirovine učiteljstvu	27943	27542	61½	413	22½	23	80	27979	64
3	„ slugam	175	14	58	—	—	—	—	14	58
4	„ udovicam učitelja . .	4046	5402	64	35	—	127	50	5565	14
5	„ „ sluga . .	77	76	65	—	—	—	—	76	65
6	„ sirotam	181	181	25	—	—	—	—	181	25
7	Gojitbine	470	905	52½	35	35	—	—	940	87½
8	Milostinje	1029	916	88	39	87½	—	—	956	75½
9	Odpustnine	—	675	—	—	—	—	—	675	—
	Sbroj .	33951	35764	14	523	45	151	30	36438	89
10	Iznosak za uglavničenje . . .	500	500	—	—	95	—	—	500	95
	Svega .	34451	36264	14	524	40	151	30	36939	84
	Pokriće									
1	Dobiti od drž. Obveznica . .	1581	1680	—	—	—	—	—	1680	—
2	Odredbine službovne	3700	4359	83	—	—	—	—	4359	83
3	Uštednje na praznim službam .	3200	3720	—	—	—	—	—	3720	—
4	Iz prodaje učionskih knjiga .	780	532	—	749	99½	—	—	1281	99½
5	Globe s nepohadjanja . . .	1000	3123	93	—	—	—	—	3123	93
6	Odredbine nasljedne	3580	3811	31	3467	03½	—	—	7278	34½
	Sbroj .	13841	17227	07	4217	03	—	—	21444	10
	Manjak što se namiruje									
7	Doprineskom pokrajinskim . .	20610	19037	07	*198*	*03*	151	30	18990	34
	Svega .	34451	36264	14	4019	—	151	30	40434	44

ma Predrazbroju

Izplate: za godinu 1894 fior.	novč.	Izplate: za godine prednje fior.	novč.	Izplate: Skupa fior.	novč.	Ostanci konačni: od godine 1894 fior.	novč.	Ostanci konačni: od godina prednjih fior.	novč.	Ostanci konačni: Skupa fior.	novč.	na stavci	Pristojbina god. 1894 napram Predrazbroju ukazuje izpadka: povoljna fior.	nč.	nepovoljna fior.	nč.
49	—	—	—	49	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	19	—
27366	38½	437	02½	27803	41	176	23	—	—	176	23	2	400	38½	—	—
14	58	—	—	14	58	—	—	—	—	—	—	3	160	42	—	—
5279	13	162	50	5441	63	123	51	—	—	123	51	4	—	—	1356	64
76	65	—	—	76	65	—	—	—	—	—	—	5	—	35	—	—
181	25	—	—	181	25	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	25
856	42½	35	35	891	77½	49	10	—	—	49	10	7	—	—	435	52½
897	29	39	87½	937	16½	19	59	—	—	19	59	8	112	12	—	—
675	—	—	—	675	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	675	—
35395	71	674	75	36070	46	368	43	—	—	368	43				1813	14
—	—	—	—	—	—	500	—	—	95	500	95					
35395	71	674	75	36070	46	868	43	—	95	869	38					
1680	—	—	—	1680	—	—	—	—	—	—	—	1	99	—	—	—
4359	83	—	—	4359	83	—	—	—	—	—	—	2	659	83	—	—
3720	—	—	—	3720	—	—	—	—	—	—	—	3	520	—	—	—
532	—	—	—	532	—	—	—	749	99½	749	99½	4	—	—	248	—
3123	93	—	—	3123	93	—	—	—	—	—	—	5	2123	93	—	—
2821	53	861	43½	3682	96½	989	78	2605	60	3595	38	6	231	91	—	—
16237	29	861	43½	17098	72½	989	78	3355	59½	4345	37½		3386	07		
19037	07	*46*	*73*	18990	34	—	—	—	—	—	—					
35274	36	814	70½	36089	06½	989	78	3355	59½	4345	37½					

Primjetba. Viši prihod od . . . . f. 3386 : 07
Odbiv veći trošak od . . . . . „ 1813 : 14
daje ukupno povoljna izpadka od . f. 1572 : 93

Izkaznica promjena nastavših kod početnih ostanaka

Ostanci dugovni	Konačni ostanci ukazani u konačnom računu 1893		Prirast		Odpadak		Početni ostanci preneseni u konačnom računu 1894	
I. *Ostanci kod kojih se sgodi promjenâ:*	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Mirovine učiteljštvu	530	41	—	—	117	18½	413	22½
Milostinje	187	35	—	—	147	47½	39	87½
II. *Ostanci kod kojih nebi promjenâ* . .	70	35	—	—	—	—	70	35
Skupa .	788	11	—	—	264	66	523	45
Nadodav ostanke dugovne:								
a) uložbe	—	95	—	—	—	—	—	95
b) prometne.	5679	53	—	—	—	—	5679	53
Sbroj dugovnih ostanaka .	6468	59	—	—	264	66	6203	93
Ostanci imovni								
I. *Ostanci kod kojih se sgodi promjenâ:*								
Nasliedne odredbine	3533	66½	—	—	66	63	3467	03½
Doprinesak pokrajinski	—		—	—	198	03	*198*	*03*
II. *Ostanci ostali nepromjenjeni* . . .	749	99½	—	—	—	—	749	99½
Skupa .	4283	66	—	—	264	66	4019	—
Nadodav imovne ostanke prometne . . .	104	16	—	—	—	—	104	16
Sbroj imovnih ostanaka .	4387	82	—	—	264	66	4123	16

Smanjenje od fior. 264 : 66 kod ostanaka dugovnih, nastade usljed izpravaka i pomrsba stavaka neizpunjenih ; a ono, od fior. 66 : 63 kod ostanakah imovnih, nastade usljed izpravljenih pristojbina. Ta razlika od fior. 198 : 03 porodi naknadu dužnu pokrajinskoj zakladi odnosno predjašnjim godinam.

Izkaznica pristojbine pokrajinskog doprineska

		fior.	novč.
Odmjeren u smislu §. 60 zakona 29 prosinca 1871, doprinesak iznosi		18537	07
štono odgovara manjku nastavšemu po pristojbini troškova od . .	f 35764 : 14		
napram pristojbini dohodaka od	„ 17227 : 07		
Nego pošto se ima uglavničiti		500	—
pristojbina pokrajinske zaklade za godinu 1894 iznosi		19037	07
Odbiv za predjašnje godine:			
Iznos od čistih početnih ostanaka imovnih	f. 198 : 03		
manje nadošli trošak	„ 151 : 30	46	73
izpada prave pristojbine ukupnog doprineska starog i tekućeg		18990	34

Izkaznica pristojbine iznoska na uglavničenje

	fior.	novč.
Manjak izmedju troškova i dohodaka godine 1894	18537	07
a pošto je podmiren doprineskom od	19037	07
Izpada pristojbina za uglavničenje pokrajinskim sredstvim	500	—
Nadodav ostanak predjašnje godine od	—	95
Izpada prave pristojbine stare i tekuće za uglavničenje	500	95

Izkaznica prometnih stavaka i razbrojitba ostanaka

	fior.	novč.		fior	novč
Prihodi uz povratak god. 1894 .	24437	24½	Razhodi uz povratak god. 1894	—	—
Dodav početne ostanke . . .	5679	53	Dodav početne ostanke . . .	104	16
Sbroj prihoda povratnih . . .	30116	77½	Sbroj razhoda povratnih . . .	104	16
Povraćeno godine 1894 . . .	24560	01	Utjerano god. 1894	104	16
Ostalo da se povrati koncem g. 1894	5556	76½	Ostalo da se utjera koncem g. 1894	—	—
Vjerovnici					
Tekući račun na viseće izravnanje	921	03			
Pokrajinska Zaklada za podpore .	4605	54½			
Grana upravnih poreza, zaustavljeno na njezin račun	30	19			
Skupa .	5556	76½			

Stanje imovno i dugovno svrhom godine 1894 napram onomu godine 1893

	Stanje dne 31 Prosinca				Porestak		Smanjak	
	1893		1894		i m e t k a			
IMOVINA	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Javne vriednoće								
Državne Obveznice dohodkom u notam .	40000	—	40000	—	—	—	—	—
Ostanci imovni								
a) dohodaka	4283	66	4345	37½	61	71½	—	—
b) stavaka prometnih	104	16	—	—	—	—	104	16
Skupa .	4387	82	4345	37½	—	—	42	44½
Pretičak blagajni u novcu.	—	—	—	—	—	—	—	—
Svega .	44387	82	44345	37½	—	—	42	44½
DUGOVINA								
Ostanci dugovni								
a) troškova	788	11	368	43	419	68	—	—
b) iznosaka na uglavničenje	–	95	500	95	—	—	500	—
c) razhoda prometnih	5679	53	5556	76½	122	76½	—	—
Svega .	6468	59	6426	14½	42	44½	—	—
Imovina čista .	37919	23	37919	23	—	—	-	—

Zaklada „Mirovine Učiteljim“

PUCKIH UČIONA U DALMACIJI

Godine 1894

Uzroci razlikam

izpadaka konačnog računa napram onim Predračuna.

Troškovi predračunani na fior. 33951 poskočiše na . . . . f. 35764:14
Dohodci predmnievani od fior. 13841 „ „ . . . . „ 17227:07
Odtud nastaje manjak od . . . . . . , ... f. 18537:07
a tomu dodav iznos za uloženje . . . . „ 500:—
porodi se potrebno pokrajinskoga doprineska . . . . f. 19037:07
napram onomu predračunanu na . . . . „ 20610:—
jest manji za . . . . f. 1572:93
a postade usljed višeg dohodka od . . . . f. 3386
manje višeg troška . . . . „ 1813
Izpadci, u njihovim potankostim, bijahu sliedeći:

Razhodi

Izpadci nepovoljni radi viših troškova.

Troškovi Uprave . . . . ; . . . . f. 19:—
jer više potrošeno za tiskanje.
Mirovina udovicam učitelja . . . . „ 1356:64
radi nadošlih novih mirovina, iza uredjenog predračuna
Mirovine sirotam . . . . „ —:25
na zaobljenje predračuna.
Gojitbine . . . . „ 435:52½
za nadošle doznake nakon uredjenja proračuna.
Odpustnice . . . . „ 675:—
nepredračunani ovaj trošak, predstavlja iznos, doznačen u ime odpustnice, jednom pučkom učitelju.

Skupa . „ 2486:41½

Izpadci povoljni radi manjih troškova.

Mirovine učiteljim i učiteljicam . . . . f. 400:38½
„ slugam . . . . „ 160:42
jer neke mirovine prestale.
Mirovine udovicam slugâ . . . . „ —:35
jer se u predračunu izračunalo naoblo.
Milostinje . . . . „ 112:12
jer prestale.

Skupa . „ 673:27½
Izpadak nepovoljan troškova . f. 1813:14

Prihodi

Izpadci povoljni radi viših dohodaka.

Dobiti od Obveznica Državnih . . . . f. 99:—
usljed nabave fior. 2350 novih obveznica, iza uredjenog predračuna, i zaobljenja iznosa predračunanog.

Odredbine na plaće . . . . „ 659:83
u više utjerano radi stavnih imenovanja i postignutih petogodišnjica.

Prištednje plaća radi praznih služba . . . . „ 520:—
jer ostalo praznih mjesta više nego se mislilo.

Globe radi nemarna pohadjanja . . . . „ 2123:93
jer bilo pedepsano više nepohadjanja.

Nasljedne odredbine . . . . „ 231:31
jer više imučni ostavština.

Svega . „ 3634:07

Izpadci nepovoljni radi manjih dohodaka.

Dobit iz prodaje učionskih knjiga . . . . „ 248:—
jer u manje doznačeno Dalmaciji.

Izpadah povoljan prihoda . f. 3386:07

r. 6100.
god. 1895.

(Prilog 5).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje konačni račun za god. 1894 *Zemaljske Učionske Zaklade*.

Pristojbina troška za god. 1894 izpala je na	f.	345539
rama proračunanoj su	„	347685
anja je za	f.	2146
Pristojbina dohodka bila je od	„	209559
rama proračunanoj su	„	194182
eća je za	f.	15377

Zbrojili se manji trošak sa većim dohodkom, ima se *povoljni* uspjeh od f, 17523; za toliko bio je manji prama proračunanome doprinesak iz Zem. Zaklade.

Pridružena razjasnjenja tumače svaku točku troška i dohodka.

Zadar, 9 Prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Pokrajinske „Učionske Zaklade“

Godine 1894.

Konačn

PRIHODI	U NOVCU						U
	Prihodi		Ostanci imovni				Obveznicam
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.
I. Dohodci vlastiti	2612	17	3256	10	4185	30	
II. Doprinesak Općina	117810	96	15200	79½	25076	92½	
III. Doprinesak Države	52454	—	—	—	—	—	
IV. Povratak predujmova za gradnju i popravu učionâ	—	—	21615	66	47492	69	
Sbroj .	172877	13	40072	55½	76754	91½	
V. Doprinesak pokrajinski.	142367	79½	3386	54	—	—	
Sbroj prihoda .	315244	92½	43459	09½	76754	91½	
Prihodi preobratom baštine							
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—	
Prihodi prometni							
Prihodi na povratak	282472	45	—	—	—	—	
Utjerba razhoda na povratak.	1654	56	1623	—	10895	07	
Sbroj prihoda prometnih .	284127	01	1623	—	10895	07	
Sbroj svih prihoda .	599371	93½	45082	09½	87649	98½	
Pretičak blagajnički početni .	—	—					66300
Svega .	599371	93½					66300

račun

RAZHODI	U NOVCU						U Obveznicam
	Razhodi		Ostanci dugovni				
			Početni		Konačni		
	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč.	fior.
I. Troškovi uprave	856	67½	3	66	—	—	
Troškovi zavoda:							
II. Beriva učiteljskog osoblja	234605	46	6885	85½	5717	91½	
III. Troškovi učionski	108673	93½	7918	55½	5907	08	
IV. Doprinesak državi za vježbaonice u Dubrovniku i Arbanasim	1550	—	—	—	—	—	
V. Troškovi u odgoj učitelja	1973	—	48	—	75	—	
VI. Troškovi u skupštine učiteljske . .	3437	67½	553	50	436	70	
VII. Ini troškovi	705	43½	20	—	31	44	
Sbroj troškova .	351802	18	15429	57	12168	13½	
Razhodi preobratom baštine							
Novac za uloženje u Obveznice (uglavničenje)	—	—	26	04	26	04	
Razhodi prometni							
Razhodi povratni	10926	63	—	—	—	—	
Povratak prometnih prihoda	236643	12½	28101	86	73931	18½	
Sbroj razhoda prometnih .	247569	75½	28101	86	73931	18½	
Sbroj svih razhoda .	599371	93½	43557	47	86125	36	
Pretičak blagajnički konačni .		—					66300
Svega .	599371	93½					66300

Razbrojitba pra-

Predračuna: Naslov	Predračuna: Stavka	Potrebština	Predračun za godinu 1894	Pristojbina: za godinu 1894		Pristojbina: predjašnjih godina: ostanci početni		Pristojbina: predjašnjih godina: pridošlice		Pristojbina: Skupa	
			fior.	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	nč.
I.	1	Troškovi uprave	700	853	01½	3	66	—	—	856	67½
		Beriva učiteljskog osoblja:									
	2	Kateketam nagrade . . .	6000	2863	56	510	73	545	26	3919	55
	3	Učiteljim najmovi i druga beriva	238220	218971	50½	5561	12½	1099	97	225632	60
II.	4	Nagrade i pripomoći . . .	6300	5042	70	421	50	—	—	5464	20
	5	Zamjenine	300	1326	19½	32	50	23	33	1382	02½
	6	Pomoćnim učiteljim nagrade .	4940	2240	—	360	--	1325	—	3925	—
		Sbroj Naslova II	255760	230443	96	6885	85½	2993	56	240323	37½
III.		Troškovi učionski.									
	7	Uzdržanje sgrada . . .	800	1404	53	20	—	—	—	1424	53
	8	Stanarine	72767	80861	49½	7254	05½	- .	—	88115	55
	9	Nameti	71	8	82	—	—	—	—	8	82
	10	Poprave i nabave pokućstva .	5000	10622	65½	80	—	—	—	10702	65½
	11	Pisarne odsječnice . . .	12012	10596	39	514	50	—	—	11110	89
	12	Odsječnice za ogriev . .	325	295	—	10	—	—	—	305	—
	13	Potrebštine za pouku teoretično-praktičnu	2000	2252	90	—	—	—	—	2252	90
	14	Vrtlovi	1100	620	67	40	--	—	—	660	67
		Sbroj Naslova III.	94075	106662	46	7918	55½	—	—	114581	01½
IV.	15	Doprinesak državi za vježbaonicu u Dubrovniku i Arbanasim	1550	1550	—	—	—	—	—	1550	—
V.		Troškovi u odgoj učiteljâ:									
	16	„Podporine"	2000	2000	---	48	--	—	—	2048	—
VI.	17	Troškovi a) u kotarske učiteljske skupštine	3000	735	67½	553	50	—	—	1289	17½
	18	b) pokrajinske . .	—	2585	20	—	—	—	—	2585	20
		Sbroj Naslova VI.	3000	3320	87½	553	50	—	—	3874	37½
VII.	19	Ini troškovi (Dnevnice i putbine)	600	346	49	13	55	—	—	360	04
	20	Razna	200	362	38½	6	45	8	—	376	83½
		Sbroj Naslova VII.	800	708	87½	20	—	8	—	736	87½
		Potrebština ukupna . . .	357885	345539	18½	15429	57	3001	56	363970	31½
	21	Iznosi na uglavničenje . .	—	—		26	04	—	—	26	04
		Svega .	357885	345539	18½	15455	61	3001	56	363996	35½
			347685								

ma Predrazbroju.

Izplate: za godinu 1894 fior.	novč	Izplate: za godine prednje fior.	novč.	Izplate: Skupa fior.	novč	Ostanci konačni: od godine 1894 fior.	novč	Ostanci konačni: od godina prednjih fior.	novč	Ostanci konačni: Skupa fior.	novč.	na stavci	Pristojbina god. 1894 naprama Predračunu ukazuje izpadka: povoljna fior.	nč.	nepovoljna fior.	nč.
853	01½	3	66	856	67½	—	—	—	—	—	—	1	—	—	153	01½
2844	31	1055	99	3900	30	19	25	—	—	19	25	2	3136	44	—	—
214503	84	6661	09½	221164	93½	4467	66½	—	—	4467	66½	3	19248	49½	—	—
4611	70	421	50	5033	20	431	—	—	—	431	—	4	1257	30	—	—
1326	19½	55	83	1382	02½	—	—	—	—	—	—	5	—	—	1026	19½
1440	—	1685	—	3125	—	800	—	—	—	800	—	6	2700	—	—	—
224726	04½	9879	41½	234605	46	5717	91½	—	—	5717	91½					
1362	57	20	—	1382	57	41	96	—	—	41	96	7	—	—	604	53
76198	24½	7254	05½	83452	30	4663	25	—	—	4663	25	8	—	—	8094	49½
8	82	—	—	8	82	—	—	—	—	—	—	9	62	18	—	—
9753	85½	80	—	9833	85½	868	80	—	—	868	80	10	—	—	5622	65½
10291	39	514	50	10805	89	305	—	—	—	305	—	11	1415	61	—	—
295	—	10	—	305	—	—	—	—	—	—	—	12	30	—	—	—
2252	90	—	—	2252	90	—	—	—	—	—	—	13	—	—	252	90
592	60	40	—	632	60	28	07	—	—	28	07	14	479	33	—	—
100755	38	7918	55½	108673	93½	5907	08	—	—	5907	08					
1550	—	—	—	1550	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—
1925	—	48	—	1973	—	75	—	—	—	75	—	16	—	—	—	—
735	67½	553	50	1289	17½	—	—	—	—	—	—	17	2264	32½	—	—
2148	50	—	—	2148	50	436	70	—	—	436	70	18	—	—	2585	20
2884	17½	553	50	3437	67½	436	70	—	—	436	70					
329	25	13	55	342	80	17	24	—	—	17	24	19	253	51	—	—
348	18½	14	45	362	63½	14	20	—	—	14	20	20	—	—	162	38½
677	43½	28	—	705	43½	31	44	—	—	31	44					
333371	05	18431	13	351802	18	12168	13½	—	—	12168	13½		12345	81½		
—	—	—	—	—	—	—	—	26	04	26	04		2145	81½		
333371	05	18431	13	351802	18	12168	13½	26	04	12194	17½					

Predračuna		Pokriće	Predračun za godinu 1894	Pristojbina							
				za godinu 1894		predjašnjih godina				Skupa	
						ostanci početni		pridošlice			
Naslov	Stavka		fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	nč.
I.		Vlastiti dohodci									
	1	Dobiti od Drž. Obveznica .	779	778	90	—	—	—	—	778	90
	2	Dohodci zaklade sv. Mihovila u Trogiru	2782	2318	52	3203	34	—	—	5521	86
	3	Isto, zaklade Radović . .	324	323	40	—	—	—	—	323	40
	4	Isto, inih zaklada	620	28	63	—	—	—	—	28	63
	5	Stanarine	108	91	92	52	76	—	—	144	68
		Sbroj Naslova I. .	4613	3541	37	3256	10	—	—	6797	47
II.	6	Doprinesak Obćina . . .	137115	127687	09	15200	79½	—	—	142887	88½
III.	7	Doprinesak Države:									
		a) za učione u obće . . .	41654	41654	—	—	—	—	—	41654	—
		b) za gradjansku učionu i poljodjelski tečaj u Šibeniku	4800	4800	—	—	—	—	—	4800	—
		c) za gradjansku učionu i tehnicki tečaj na Korčuli .	5500	5500	—	—	—	—	—	5500	—
		d) za pomorski tečaj na Silbi	500	500	—	—	—	—	—	500	—
		Sbroj Naslova III.	52454	52454	—	—	—	—	—	52454	—
IV.	8	Povratci predujmova u gradnju i popravu učionâ . . .	—	25877	03	21615	66	—	—	47492	69
		Sbroj Naslova I.-IV. .	194182	209559	49	40072	55½	—	—	249632	04½
V.	9	Manjak koji se ima pokriti Doprineskom pokrajinskim .	153503	135979	69½	3386	54	3001	56	142367	79½
		Svega .	347685	345539	18½	43459	09½	3001	56	391999	84

Izplate						Ostanci konačni						Pristojbina god. 1894 naprama Predračunu ukazuje izpadka				
za godinu 1894		za godine prednje		Skupa		od godine 1894		od godina prednjih		Skupa		na stavci	povoljna		ne-povoljna	
fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč		fior.	nč.	fior.	nč
778	90	—	—	778	90	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	10
1019	24	—	—	1409	24	909	28	3203	34	4112	62	2	—	—	463	48
323	40	—	—	323	40	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	60
28	63	—	—	28	63	—	—	—	—	—	—	4	—	—	591	37
72	—	—	—	72	—	19	92	52	76	72	68	5	—	—	16	08
2612	17	—	—	2612	17	929	20	3256	10	4185	30					
103884	77	13926	19	117810	96	23802	32	1274	60½	25076	92½	6	—	—	9427	94
41654	—	—	—	41654	—	—	—	—	—	—	—	7a	—	—	—	—
4800	—	—	—	4800	—	—	—	—	—	—	—	7b	—	—	—	—
5500	—	—	—	5500	—	—	—	—	—	—	—	7c	—	—	—	—
500	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—	—	7d	—	—	—	—
52454	—	—	—	52454	—	—	—	—	—	—	—					
—	—	—	—	—	—	25877	03	21615	66	47492	69	8	25877	03	—	—
158950	94	13926	19	172877	13	50608	55	26146	36½	76754	91½		15337	49		
135979	69½	6388	10	142367	79½	—	—	—	—	—	—					
294930	63½	20314	29	315244	92½	50608	55	26146	36½	76754	91½					

Manji trošak od . . . . f. 2145 : 81½
nadodav veći prihod od . . . . . „ 15377 : 49
daje konačna povoljna izpadka ukupno f. 17523 : 30½

Izkaznica promjena nastavših kod početnih ostanaka

Ostanci dugovni	Konačni ostanci ukazani u konačnom računu 1893		Prirast		Odpadak		Početni ostanci preneseni u konačnom računu 1894	
I. *Ostanci kod kojih se sgodi promjenâ:*	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Stavka:								
Nagrade i pripomoći kateketam	549	13	—	—	38	40	510	73
Plaće i druga beriva učiteljskog osoblja .	5566	75	—	—	5	62½	5561	12½
Stanarine	7795	68	—	—	541	62½	7254	05½
Troškovi u skupštine učiteljâ.	575	12	—	—	21	62	553	50
II. *Ostanci kod kojih nebi promjenâ* . .	1550	16	—	—	—	—	1550	16
Skupa .	16036	84	—	—	607	27	15429	57
Nadodav ostanke dugovne:								
a) uložbe	26	04	—	—	—	—	26	04
b) prometne.	28101	86	—	—	—	—	28101	86
Sbroj dugovnih ostanaka .	44164	74	–	—	607	27	43557	47
Ostanci imovni								
I. *Ostanci kod kojih se sgodi promjenâ:*								
Stavka:								
Doprinesak obćinâ	15415	05½	—	—	214	26	15200	79½
Povratci predujmova za stanarine . . .	25395	21	—	—	3779	55	21615	66
Doprinesak iz pokrajinske zaklade . . .	—	—	3386	54	—	—	3386	54
II. *Ostanci ostali nepromjenjeni* . . .	3256	10	—	—	—	—	3256	10
Skupa .	44066	36½	—	—	607	27	43459	09½
Nadodav imovne ostanke prometne . . .	1623	—	—	—	—	—	1623	—
Sbroj imovnih ostanaka .	45689	36½	—	—	607	27	45082	09½

Smanjak fior. 607 : 27, u dugovnim ostancim, nastao je usljed izpravljenih pristojbina, i usljed pomršenih starih neizkoljenih troškovnih stavaka; a onaj fior. 3993 : 81, u ostancim imovnim, usljed preinakâ u doprinescim Obćinâ, i usljed povratka predujmova utjeranih na rokove, a od tekućih troškova odbivenih.

Razlika ovih dvaju iznosaka od fior. 3386 : 54, stvara povećanje doprineska pokrajinske zaklade, odnosno doprinesku predjašnjih godina.

Izkaznica pristojbine pokrajinskog doprineska

	fior.	novč.
Razlika medju pristojbinom troška odnosno godini 1894 od f. 345539 : 18½ i pristojbina prihoda iste godine od . . . . „ 209559 : 49 stvara pristojbinu prihoda pokrajinskog doprineska za rečenu godinu od . . .	135979	69½
te nadodav za predjašnje godine: *a*) smanjenje imovnog početnog ostanka od . . . . f 3386 : 54 *b*) doprinesak za pridošle troškove . . . . „ 3001 : 56	6388	10
nastaje stvarna pristojbina ukupnog predjašnjeg i tekućeg doprineska iz pokrajinske zaklade od	142367	79½

Izkaznica prometnih stavaka i razbrojitba ostanaka

	fior.	novč.		fior	novč.
Prihodi uz povratak god. 1894 .	282472	45	Razhodi uz povratak god. 1894	10926	63
Dodav početne ostanke	28101	86	Dodav početne ostanke . . .	1623	—
Sačinjavaju skupa prihoda povratnih	310574	31	Sačinjavaju skupa razhoda utjerljivih	12549	63
Povraćeno godine 1894 . . .	236643	12½	Utjerano god. 1894	1654	56
Ostalo da se povrati koncem g. 1894	73931	18½	Ostalo da se utjera koncem g. 1894	10895	07
Vjerovnici			Dužnici		
			Tekući račun na izravnanje . .	9823	35
Pokrajinska Zaklada dalmatinska za pripomoći	73751	53	Razne učione za List učionički .	141	—
Grana upravnih poreza: utjerano na njezin račun	174	62½	Vlastnici učionica za predujmove njima udieljene	825	—
Zemaljska zaklada za prireze na njezin račun	5	03	Zaklada Bogoštovja za izplate za nju učinjene	62	72
			Zaklada „Učionski zavodi“ takodjer	43	—
	73931	18½		10895	07

Stanje imovno i dugovno svrhom godine 1894 napram onomu godine 1893

	Stanje dne 31 Prosinca				Porestak		Umanjak	
	1893		1894		imetka			
IMOVINA	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč
Nepokretnine:								
Dobra zaklade Sv. Mihovila u Trogiru (vriednost po prilici)	21000	—	21000	—	—	—	—	—
Kuća u Pagu (Palazzo del Conte) . . .	2148	—	2148	—	—	—	—	—
Kuća u Bristu	1200	—	1200	—	—	—	—	—
Kuća u Zemuniku	4742	34	4742	34	—	—	—	—
Vriednost ukupna nepokretnina .	29090	34	29090	34	—	—	—	—
Obveznice Državne.								
a) Zaklade Sv. Mihovila u Trogiru . .	40000	—	40000	—	—	—	—	—
b) Zapiska Radović.	7700	—	7700	—	—	—	—	—
c) Ine Obveznice	18600	—	18600	—	—	—	—	—
Skupa .	66300	—	66300	—	—	—	—	—
Ostanci imovni								
a) dohodaka	44066	36½	76754	91½	32688	55	—	—
b) stavaka prometnih	1623	—	10895	07	9272	07	—	—
Skupa .	45689	36½	87649	98½	41960	62	—	—
Svega .	141079	70½	183040	32½	41960	62	—	—
DUGOVINA								
Ostanci dugovni								
a) troškova	16036	84	12168	13½	3868	70½	—	—
b) iznosaka na uglavničenje	26	04	26	04	—	—	—	—
c) razhoda prometnih	28101	86	73931	18½	—	—	45829	32½
Svega .	44164	74	86125	36	—	—	41960	62
Imovina čista .	96914	96½	96914	96½	—	—	—	—

Zemaljska učionska Zaklada

Godina 1894

Uzroci razlikam

u izpadeim konačnog računa napram onim Predračuna.

Manjak godine 1894 jest od		f. 135979:69½
Prama onomu što se predmnievalo u Predračunu		„ 153503:—
ukazuje se povoljan za		f. 17523:30½
a nastade, jer se je potrošilo manje neg se predračunalo	f. 12345:81½	
nu pošto se u proračunu odbilo jur	„ 10200:—	
ukazuje se manji samo		f. 2145:81½
uz to bilo višeg prihoda . . . . . ;		„ 15377:49
		f. 17523:30½

Manje je troška bilo poglavito s toga, jer neotvorene sve učione u predračunu naznačene, manje potrošeno za predavanje vjeronauka i pripomoći, dočim viši prihodi zavise od povrataka predujmova udieljenih za stanarine.

Odtud, na potanko sliedeći izpadci:

Razhodi

Izpadci povoljni radi manjih troškova.

Nagrade Kateketam	f. 3136:44
jer manje učitelja predavalo vjeronauk.	
Plaće i druga beriva učiteljim	„ 19248:49½
jer ostale zatvorene neke predračunane učione, niti bile doznačene sve dozrele petogodišnjice	
Nagrade i pripomoći	„ 1257:30
radi manjih potreba vanrednog učiteljivanja, sa strane učiteljskog osoblja.	
Nagrade pripomoćnim učiteljim	„ 2700:—
radi manjih potreba, pošto se neotvorile učione predmnievane.	
Nameti	„ 62:18
što ne prispiše u pristojbine porezi predračunati za kuće zapremljene od učiona u Splitu i Kotoru.	
Odsječnice pisarne	„ 1415:61
s toga jer bilo manje učiona neg se mislilo.	
Odsječnice za ogriev	„ 30:—
s istog uzroka.	
Vrtlovi	„ 479:33
radi stvarne manje potrebe.	
Kotarske skupštine	„ 2264:32½
jer mjeste kotarskih, sazvana bila samo pokrajinska.	
Dnevnice i putbine	„ 253:51
jer manje premještaja.	
Skuka .	f. 30847:19

Izpadci nepovoljni radi viših troškova.

Troškovi uprave . . . f. 153:01½
za više tiskanje natječajnih oglasa i više potrebitih tiskanica.

Zamjene . . . „ 1026:19½
er više odsutni članovi učiteljstva.

Uzdržanje zgradâ . . . „ 604:53
jer trebato više poprava.

Stanarine . . . „ 8094:49½
jer je raznim vlastnicim kućâ doznačeno bilo kroz godine 1894 u ime predujmova . . . f. 26294:36
sa odbićem povrataka rečenih predujmova postignutih kroz istu godinu . . . „ 417:33
koncem god. 1894 ostajalo utjerljiva . . . f. 25877:03
odbiv od nadošlih razlikosti u najmovinam; i jer neotvorene sve učione predmnievane . . . f. 14002:98½
suviše od točnog povratka predujmova na rokove, odbivenih od tekućih troškova f. 3779:55 f. 17782:53
to jest usljed nedotička u naslovu „predujmovi za stanarine“ . . . f. 22097:48
odbiv u troškovim postignutu pristednju za „ 14002:98½
f. 8094:49½

Poprave i nabave pokućstva . . . „ 5622:65½
usljed nabava pokućstva za novo otvorene učione i za više poprave.

Potrebštine na teoretično-praktično poučavanje . . . „ 252:90
jer viša potreba učila.

Skupštine učiteljske . . . „ 2585:20
jer zvana bila ona pokrajinska.

Razni troškovi . . . „ 162:38½
slučajni.

f. 18501:37½

Ostanak f. 12345:81½

Pa odvadiš li što se odbilo od troškova . . . „ 10200:—

prikaznje se povoljan za . . . f. 2145:81½

Prihodi

Izpadci povoljni radi viših unesaka.

Naplate stanarina predujmljenih . . . „ 25877:03
izplaćenih od vlastnika kuća predujmljene stanarine odbitkom najma istoga.

Izpadci nepovoljni radi manjih unesaka.

Dohodci na državne Obveznice . . . „ —:10
iz zaobljenja u predračunu.

Dohodci Zaklada S. Mihovila . . . „ 463:48

jer snižen najam poljskih dobara zaklade, i s odbitka troškova za nju izdržanih.

Dohodci Zaklade Radović	„	—:60
iz zaobljenja iznosa predračunatog.		
Ine Zaklade	„	591:37
jer se još uglavničio nije zapisak Ivanović-Serović, na korist učione u Bieloj.		
Najmovi	„	16:08
jer manje utjerano najmom jednog skladišta pod kućom „Palazzo del Conte“ u Pagu.		
Doprinesak Občina	„	9427:91
jer njim se odbilo radi zatvorenih učiona.		

f. 10499:54

Izpadak povoljni u prihodim . „ 15377:46

Br. 5812.
god. 1895.

(Prilog 6).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje konačni račun *Zemaljske Zaklade* za god. 1894.

Račun je sastavljen iz XII Tablica i tri priloga A. B. C.

Pristojbina troška za god. 1894 izpala je na	f. 509283
prama proračunanoj su	„ 524178
manja je za	f. 14895

a to jer je manje potrošeno pod naslovima: „Ustamba“, „Puti“ i „Učione“.

Pristojbina dohodka izpala je na	„ 547538
prama proračunanoj su	„ 524178
veća je za	f. 23360

a to jer su se povećali dohodci bolnica, dohodak od prireza izravnim i neizravnim porezom, a osobito naknade za bolničke troškove.

Sravni li se trošak od	f. 509283
sa dohodkom od	„ 547538
ima se u upravi god. 1894 *pretičak* od	f. 38255
Predračun za god. 1894 po Vis. Saboru glasovan izkazivao je *manjak* od	„ 2568
dakle je za	„ 40823

konačni uspjeh bio *povoljan*.

Po Tabli III, vidi se, da je konačna čista aktivnost Zemaljske Zaklade, koncem god.

1894, bila od	f. 1119184
ona god 1893, bila je od	„ 1074597
veća je za	f. 45587

Ovo povećanje ima se pripisati s jedne strane pretičku u upravi, a s druge dioničkoj izplati zemaljskih dugova.

Tablice, prilozi i obrazloženja, dodana računu, razjasnjuju svaku potanko.

Zadar, 9 Prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Klaić.

Konačni račun

Pokrajinske „Zaklade dalmatinske“

Godine 1894.

TABLICA I.

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Račun Blagajne.

U GOTOVINI

Prihod		fior.	novč.	Razhod		fior.	novč.
Dohodci		563165	85	Troškovi		504274	34½
Prihodi preobratom baštine.				Razhodi preobratom baštine.			
Ciena nepokretnina ustupljenih	f. 1500			Zajam 1883 utrnuto	f. 8500		
Glavnice utjerane. . .	„ 1800			„ 1886 „	„ 6600		
Utrnuće Obveznica . .	„ —			Nabava Obveznica	„ 986		
					„ 2400		
		2850	—			18486	—
Prihodi prometni		255848	43	Razhodi prometni		220204	94½
Sbroj .		821864	28	Sbroj .		742965	29
Pretičak u blagajni početkom god.		18702	54½	Pretičak u blagajni svrhom godine		97601	53½
Skupa .		840566	82½	Skupa .		840566	82½

U OBVEZNICAM

Prihod	fiorina	Razhod	fiorina
Obveznice nabavljene	1000	Obveznice utrnute	—
„ (ukin. bratovštine S. Lazara)	1000	Pretičak u blagajni svrhom godine	*) 32855
Pretičak u blagajni početkom god.	30855	Skupa .	32855
Skupa .	32855		

*) f. 6500 kod Obćine Dubrovačke

TABLICA II. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Račun

Prihod.	U GOTO — Pristoj — god. 1894 fior.	novč.	godina predjašnjih — Ostanci početni fior.	novč.	nadošlo fior.	nč.
Dohodci, prirezi, odredbine i naknade troškova	547538	32	76914	25½	600	84
Prihodi preobratom baštine.						
Ciene nepokretnina ustupljenih	1050	—	—	—	—	—
Glavnice imovne utjerane	1800	—	—	—	—	—
Obveznice nabavljene	—	—	—	—	—	—
Obveznice darovane	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	2850	—	—	—	—	—
Prihodi prometni.						
Sahrane i drugi prihodi povratni	16887	61	—	—	—	—
Predujmovi utjerani	75898	17½	83831	33	—	—
Utjerba pripomoći zakladam	142016	45½	172253	13	—	—
Sbroj .	234802	24	256084	46	—	—
Sbroj prihoda .	785190	56	332998	71½	600	84
Pretičak u blagajni početkom godine .						
Skupa .						
Razhod.						
Troškovi	509282	76½	14015	37	4925	62
Odbitkom ubrojene utrnute glavnice (Zajam 1883 i 1886)	15100	—	—	—	—	—
Ostaje .	494182	76½	14015	37	4925	62
Razhodi preobratom baštine.						
Zajam 1883 utrnuto	8500	—	—	—	—	—
„ 1886 „	6600	—	—	—	—	—
Nabava Obveznica	986	—	—	—	—	—
Glavnice uzajmljene	2400	—	—	—	—	—
Sbroj .	18486		—	—	—	—
Razhodi prometni.						
Sahrane i drugi prihodi povraćeni	16887	61	502	98½	—	—
Predujmovi podani uz povratak	75898	17½	—	—	—	—
Pripomoći drugim Zakladam	142016	45½	—	—	—	—
Sbroj .	234802	24	502	98½	—	—
Sbroj razhoda .	747471	00½	14518	35½	4925	62
Pretičak u blagajni svrhom godine .						
Svega .						

Obći

VINI

bina

Skupa fior.	nč.	Izplate: za godinu 1894 fior.	novč.	za godine predjašnje fior.	novč.	Skupa fior.	novč.	Ostanci konačni: od godine 1894 fior.	novč.	od godina predjašnjih fior.	novč.	Skupa fior.	nč.	U Obveznicam
625053	41½	520327	94½	42837	90½	563165	85	27210	37½	34677	19	61887	56½	—
1050	—	1050	—	—	—	1050	—	—	—	—	—	—	—	—
1800	—	1800	—	—	—	1800	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1000
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1000
2850	—	2850	—	—	—	2850	-	—	—	—	—	—	—	2000
16887	61	16887	61	—	—	16887	61	—	—	—	—	—	—	—
159729	50½	34080	52½	57782	36½	91862	89	41817	65	26048	96½	67866	61½	—
314269	58½	—	—	147097	93	147097	93	142016	45½	25155	20	167171	65½	—
490886	70	50968	13½	204880	29½	255848	43	183834	10½	51204	16½	235038	27	—
1118790	11½	574146	08	247718	20	821864	28	211044	48	85881	35½	296925	83½	2000
						18702	54½							30855
						840566	82½							32855
528223	75½	500986	—	18388	34½	519374	34½	8296	76½	552	64½	8849	41	—
15100	—	15100	—	—	—	15100	—	—	—	—	—	—	—	—
513123	75½	485886	—	18388	34½	504274	34½	8296	76½	552	64½	8849	41	—
8500	—	8500	—	—	-	8500	—	—	—	—	—	—	—	—
6600	—	6600	-	—	—	6600	—	—	—	—	—	—	—	—
986	—	986	—	—	—	986	—	—	—	—	—	—	—	—
2400	—	2400	--	—	—	2400	-	—	—	—	—	—	—	—
18486	—	18486	..	—	—	18486	—	—	—	—	—	—	—	—
17390	59½	2009	—	281	31½	2290	31½	14878	61	221	67	15100	28	—
75898	17½	75898	17½	—	—	75898	17½	—	—	—	—	—	—	—
142016	45½	142016	45½	—	—	142016	45½	—	—		—	—	—	—
235305	22½	219923	63	281	31½	220204	94½	14878	61	221	67	15100	28	—
766914	98	724295	63	18669	66	742965	29	23175	37½	774	31½	23949	69	—
						97601	53½							32855
						840566	82½							32855

TABLICA III.

Pokrajinska Zaklada dalmatinska **Godina 1894.**

Stanje imovno i dugovno svrhom godine 1894.

Imovina	fior.	novč
Vriednost nepokretnina . . .	843132	86
Vriednost glavnica, daća i danjaka	66429	90
Glavnice na zajam	20487	46½
Obveznice pisane vriednosti:		
Dohodak u bankam f. 31055		
Pokrajinski Zajam „ 1800		
	32855	—
Pokretnine pokućstvo itd. . .	142001	58
Sbroj .	1104906	80½
Ostanci imovni		
Od dohodaka, prireza, odredbina i naknada troškova	61887	56½
Od predujmova podanih uz povratak	67866	61½
Od pripomoći zakladam . . .	167171	65½
Sbroj .	296925	83½
Pretičak blagajni svrhom g. 1894	97601	53½
Skupa imovine .	1499434	17½

Dugovina	fior	novč.
Ostanak zajmova svrhom g. 1893:		
a) Zajam 1883 f. 184500		
odbivši 2 polugodišnja obroka utrnuta 1894 „ 8500	176000	—
b) Zajam 1886 f. 186900		
odbivši 2 polugodišnja obroka utrnuta 1894 „ 6600	180300	—
Sbroj .	356300	—
Ostanci dugovni		
Od troškova nepodmirenih . .	8849	41
Od sahrana i privremenih prihoda povratnih	15100	28
Sbroj .	23949	69
Skupa dugovine .	380249	69
Imovine čiste .	1119184	48½
Izjednačenje .	1499434	17½

TABLICA IV.

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Izkaz Troškova i Prihoda

po naslovim Predračuna

	NASLOVI	Predračun za godinu 1894	Pristojbina							
			godine 1894		predjašnjih godina				Skupa	
					ostanci početni		nadošlo			
		fior.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior	novč.
	Troškovi									
I.	Troškovi uprave	34285	35894	78	600	—	164	31	36659	09
II.	Navrćanje boginja	3500	5171	85	317	11½	—	—	5488	96½
III.	Zaprate	1000	958	84	—	—	—	—	958	84
IV.	Kazničari	200	—	—	—	—	—	—	—	—
V.	Ustamba	33816	32461	14	28	93	655	85	33145	92
VI.	Priprege	6000	5960	—	—	—	80	73	6040	73
VII.	Putevi	15000	11215	06½	722	79	491	17	12429	02½
VIII.	Vode	3000	2150	—	400	—	—	—	2550	—
IX.	Bolnice	206385	212041	81½	7768	02½	305	70	220115	54
X.	Podporine u zanate . . .	1400	1250	—	800	—	—	—	2050	—
XI.	Podpomoći knjizi	880	930	—	—	—	—	—	930	—
XII.	Učione	182004	163443	92½	3368	51	3152	86	169965	29½
XIII.	Pokrajinski dug	35708	35384	91	—	—	—	—	35384	91
XIV.	Razni troškovi	1000	2420	44	10	—	75	—	2505	44
	Sbroj .	524178	509282	76½	14015	37	4925	62	528223	75½
	Prihodi									
I.	Dohodci vlastiti Pokr. Zaklade	589	589	20	400	—	—	—	989	20
II.	Dohodci Bolnicâ	8131	10425	78½	5210	55	—	—	15636	33½
III.	Naknade bolničkih troškova .	101830	116697	17½	40867	03½	—	—	157564	21
IV.	Naknade zapratnih troškova .	800	970	70	642	59	—	—	1613	29
V.	Prirez izravnim porezom . .	255300	261209	27	29559	43½	600	84	291369	54½
VI.	Prirez potrošarini	135000	138067	92½	—	—	—	—	138067	92½
VII.	Uvozarina	19860	19445	84	—	—	—		19445	84
VIII.	Prihodi razni	100	112	87½	—	—	—	—	112	87½
	Naknade nepredračunane . .	—	19	55	234	64½	—	—	254	19½
	Sbroj .	521610	547538	32	76914	25½	600	84	625053	41½
	Sravnav troškove	524178	509282	76½						
	Nastaje *Manjak* i odnosno *Višak*	*2568*	38255	55½						

Izpune						Ostanci konačni						Pristojbina god. 1894 naprama Predračunu izpade			
za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		od godina predjašnjih		Skupa		povoljna		nepovoljna	
fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	nč	fior.	nč.	fior.	nč.	fior.	nč.	fior.	nč.
35570	96	764	31	36335	27	323	82	—	—	323	82	—	—	1609	78
4683	22	64	47	4747	69	488	63	252	64½	741	27½	—	—	1671	85
918	84	—	—	918	84	40	—	—	—	40	—	41	16	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—	—
32461	14	684	78	33145	92	—	—	—	—	—	-	1354	86	—	—
5851	68½	80	73	5932	41½	108	31½	—	—	108	31½	40	—	—	—
10643	67½	1013	96	11657	63½	571	39	200	—	771	39	3784	93½	—	—
1950	—	300	—	2250	—	200	—	100	—	300	--	850	—	—	—
205682	16½	8073	72½	213755	89	6359	65	—	—	6359	65	—	—	5656	81½
1250	—	800	—	2050	—	—	—	—	—	—	—	150	—	—	—
930	—	—	—	930	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—
163393	92½	6521	37	169915	29½	50	—	—	—	50	—	18560	07½	—	—
35229	95	—	—	35229	95	154	96	—	—	154	96	323	09	—	—
2420	44	85	—	2505	44	—	—	—	—	—	—	—	—	1420	44
500986	—	18388	34½	519374	34½	8296	76½	552	64½	8849	41	14895	23½	—	—
239	20	400	—	639	20	350	—	—	—	350	—	—	20	—	—
6690	15	3711	82	10401	97	3735	63½	1498	73	5234	36½	2294	78½	—	—
107703	91	24010	89½	131714	80½	8993	26½	16856	14	25849	40½	14867	17½	—	—
809	67	230	35	1040	02	161	03	412	24	573	27	170	70	—	—
247241	57½	14416	38½	261657	96	13967	69	15743	89	29711	58½	5909	27	—	—
138067	92½	—	—	138067	92½	—	—	—	—	—	—	3067	92½	—	—
19445	84	—	—	19445	84	—	—	—	—	—	—	—	—	414	16
112	87½	—	—	112	87½	—	—	—	—	—	—	12	87½	—	—
16	80	68	45½	85	25½	2	75	166	19	168	94	19	55	—	—
520327	94½	42837	90½	563165	85	27210	37½	34677	19	61887	56½	25928	32	—	—
Prama Predračunu postiglo se povoljno izpadka skupa .												40823	55½	—	—

TABLICA V. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz troškova po naslovu i točki predračuna i sa

TROŠKOVI	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Naslov I. Troškovi uprave:							
Toč. 1. Doznake službovne članovim Zem. Odbora	13100	13100	—	600	—	—	—
„ 2. Služba Odborove pisarne	6620	7262	20	—	—	40	—
„ 3. Stanarine	1065	1065	—	—	—	—	—
„ 4. Služba blagajnička	700	700	—	—	—	—	—
„ 5. Služba računarska	1700	1700	—	—	—	—	—
„ 6. Služba tehnička:							
a) gradjevno-cestarska							
1. *Plaća gradjevnom vještaku* . . .	*1100*	*1100*	—	—	—	—	—
2. *Dnevnice i putbine istome* . . .	*800*	*555*	*11*	—	—	*124*	*31*
b) vodoredno poljodjelska							
1. *Plaća pokr. mjerniku za poljodjelske poboljšice*	*1100*	*549*	*96*	—	—	—	—
2. *Dnevnice putbine istome*	—	*95*	*35*	—	—	—	—
Sbroj točke 6 .	3000	2300	42	—	—	124	31
„ 7. Izdavanje Lista pokrajinskih zakona . .	600	345	12	—	—	—	—
„ 8. Troškovi na Sabor Kraljevine:							
a) Putbine Zastupnicim nestojnicim u Zadru	*1350*	*1230*	—	—	—	—	—
b) Dnevnice Zastupnicim	*3600*	*4556*	—	—	—	—	—
c) Brzopisci	*800*	*1066*	*20*	—	—	—	—
d) Tiskanje Saborskih spisa	*1000*	*1860*	—	—	—	—	—
e) Najam i porez	*150*	*120*	—	—	—	—	—
f) Razna	*600*	*589*	*84*	—	—	—	—
Sbroj točke 8 .	7500	9422	04	—	—	—	—
Skupa Naslova I. .	34285	35894	78	600	—	164	31
Naslov II. Navraćanje boginja	3500	5171	85	317	11½	—	—
„ III. Zaprate	1000	958	84	—	—	—	—
„ IV. Kazničari	200	—	—	—	—	—	—
„ V. Ustamba							
Toč. 1. Ustamba Oružnička	29816	29517	79	28	93	—	—
„ 2. Ustamba vojnička	4000	2943	35	—	—	655	85
Skupa Naslova V. .	33816	32461	14	28	93	655	85
Naslov VI. Priprega	6000	5960	—	—	—	80	73
„ VII. Putevi	15000	11215	06½	722	79	491	17
„ VIII. Vode	3000	2150	—	400	—	—	—

potanjimi razbrolitbami prama razbrojitbi predračuna.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.
13700	—	12906	74	600	—	13506	74	193	26	—	—	193	26
7302	20	7262	20	40	—	7302	20	—	—	—	—	—	-
1065	—	1065	—	—	—	1065	—	—	—	—	—	—	—
700	—	700	—	—	—	700	—	—	—	—	—	—	—
1700	—	1700	—	—	—	1700	—	—	—	—	—	—	—
1100	—	*1100*	—	—	—	*1100*	—	—	—	—	—	—	—
679	*42*	*424*	*55*	*124*	31	*548*	*86*	*130*	*56*	—	—	*130*	*56*
549	*96*	*549*	*96*	—	—	*549*	*96*	—	—	—	—	—	—
95	*35*	*95*	*35*	—	—	*95*	*35*	—	—	—	—	—	—
2424	73	2169	86	124	31	2294	17	130	56	—	—	130	56
345	12	345	12	—	—	345	12	—	—	—	—	—	—
1230	—	*1230*	—	—	—	*1230*	—	—	—	—	—	—	—
4556	—	*4556*	—	—	—	*4556*	—	—	—	—	—	—	—
1066	*20*	*1066*	*20*	—	—	*1066*	*20*	—	—	—	—	—	—
1860	—	*1860*	—	—	—	*1860*	—	—	—	—	—	—	—
120	—	*120*	—	—	—	*120*	—	—	—	—	—	—	—
589	*84*	*589*	*84*	—	—	*589*	*84*	—	—	—	—	—	—
9422	04	9422	04	—	—	9422	04	—	—	—	—	—	—
36659	09	35570	96	764	31	36335	27	323	82	—	—	323	82
5488	96½	4683	22	64	47	4747	69	488	63	252	64½	741	27½
958	84	918	84	—	—	918	84	40	—	—	—	40	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29546	72	29517	79	28	93	29546	72	—	—	—	—	—	—
3599	20	2943	35	655	85	3599	20	—	—	—	—	—	—
33145	92	32461	14	684	78	33145	92	—	—	—	—	—	—
6040	73	5851	68½	80	73	5932	41½	108	31½	—	—	108	31½
12429	02½	10643	67½	1013	96	11657	63½	571	39	200	—	771	39
2550	—	1950	—	300	—	2250	—	200	—	100	—	300	—

Naslov IX. Bolnice:	Predračun za godinu 1894	god. 1894		Pristoj godina predjašnjih od ostanaka početnih		od nadošlice	
	fior.	fior.	nově	fior.	nově	fior.	nově
Toč. 1. Bolestnici:							
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu bolestnika kod Bolnica u Dalmaciji. *Bolnica Zadarska*	*32686*	*37976*	*22*	*340*	*33*	—	—
„ Šibenska	*27861*	*32261*	*27*	*304*	*74*	—	—
„ Splitska	*23464*	*21237*	*39*	*733*	*33*	*200*	—
„ Dubrovačka	*23147*	*20240*	*77*	—	—	*105*	*70*
Sbroj	*107158*	*111715*	*65*	*1378*	*40*	*305*	*70*
B. Troškovi u hranu i liečenje bolestnika Dalmatinaca van Dalmacije:							
a) kod Bolnica Austro-Ugarskih	*13850*	*12182*	*23*	*896*	*75*	—	—
b) kod Bolnica inozemnih		*3584*	*14½*	—	—	—	—
C. Troškovi u hranu i liečenje novakā kod Bolnica vojničkih	*150*	*11*	*02*	—	—	—	—
Sbroj točke 1.	121158	127493	04½	2275	15	305	70
Točka 2. Rodilje:							
A. Troškovi u hranu i liečenje rodilja kod Bolnica u Dalmaciji	*2200*	*3628*	*08*	—	—	—	—
B. Isto van Dalmacije	*100*	*62*	*56*	—	—	—	—
Sbroj točke 2.	2300	3690	64	—	—	—	—
Točka 3. Ludjaci:							
A. Troškovi u hranu, upravu i liečenje ludjakā Dalmatinaca u Ludnici Šibenskoj	*28575*	*27374*	*46½*	*331*	*66*	—	—
B. Troškovi u hranu i liečenje ludjakā Dalmatinaca van Dalmacije:							
a) kod Ludnica Austro-Ugarskih	*900*	*178*	—	—	—	—	—
b) kod Ludnica inozemnih		*811*	*54*	—	—	—	—
Sbroj točke 3.	29475	28364	00½	331	66	—	—
Točka 4. Nahodi:							
A. Troškovi u upravu i hranu nahodā u Nahodištu i van na dojitbi. *Nahodište Zadarsko*	*14065*	*14098*	*07*	*1088*	*57*	—	—
„ Šibensko	*8230*	*6631*	*46*	*982*	*46*	—	—
„ Splitsko	*12043*	*11876*	*20*	*2094*	*28½*	—	—
„ Dubrovačko	*8308*	*10573*	*21*	*870*	—	—	—
„ Kotorsko	*7024*	*6031*	*78*	*19*	—	—	—
Sbroj	*49670*	*49210*	*72*	*5054*	*31½*	—	—
B. Hrana nahoda Dalmatinaca van Dalmacije	*50*	*63*	—	*10*	*25*	—	—
Sbroj točke 4.	49720	49273	72	5064	56½	—	—
Točka 5. Mirovine, obskrbine i druga providjenja po pravilim i od milosti osobam koje su služile Bolnicam i njihovim potomcim	3732	3220	40½	96	65	—	—
Skupa Naslova IX.	205385	212041	81½	7768	02½	305	70

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
38316	55	37588	88	340	33	37929	21	387	34	—	—	387	34
32566	01	31834	77	304	74	32139	51	426	50	—	—	426	50
22170	72	20999	06	933	33	21932	39	238	33	—	—	238	33
20346	47	20180	77	105	70	20286	47	60	—	—	—	60	—
113399	75	110603	48	1684	10	112287	58	1112	17	—	—	1112	17
13078	98	12182	23	896	75	13078	98	—	—	—	—	—	—
3584	14½	3528	59½	—	—	3528	59½	55	55	—	—	55	55
11	02	11	02	—	—	11	02	—	—	—	—	—	—
130073	89½	126325	32½	2580	85	128906	17½	1167	72	—	—	1167	72
3628	08	3628	08	—	—	3628	08	—	—	—	—	—	—
62	56	62	56	—	—	62	56	—	—	—	—	—	—
3690	64	3690	64	—	—	3690	64	—	—	—	—	--	—
27706	12½	26949	96½	331	66	27281	62½	424	50	—	—	424	50
178	—	178	—	—	—	178	—	—	—	—	—	—	—
818	54	811	54	—	—	811	54	—	—	—	—	—	—
28695	66½	27939	50½	331	66	28271	16½	424	50	—	—	424	50
15186	64	13012	21	1088	57	14100	78	1085	86	—	—	1085	86
7613	92	5691	96	982	46	6674	42	939	50	—	—	939	50
13970	48½	10189	28	2094	28½	12283	56½	1686	92	—	—	1686	92
11443	21	9999	21	870	—	10869	21	574	—	—	—	574	—
6050	78	5637	78	19	—	5656	78	394	—	—	—	394	—
54265	03½	44530	44	5054	31½	49584	75½	4680	28	—	—	4680	28
73	25	63	—	10	25	73	25	—	—	—	—	—	—
54338	28½	44593	44	5064	56½	49658	00½	4680	28	—	—	4680	28
3317	05½	3133	25½	96	65	3229	90½	87	15	—	—	87	15
220115	54	205682	16½	8073	72½	213755	89	6359	65	—	--	6359	65

Naslov X. Pripomoći obrtim i zanatim:	Predračun za godinu 1894	god. 1894		P r i s t o j			
				godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlca	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
Toč. 1. Podporine nautične	600	450	—	—	—	—	—
„ 2. Pripomoći obrtničkoj školi u Splitu . .	800	800		800	—	—	—
Skupa Naslova X. .	1400	1250	—	800	—	—	—
Naslov XI. Pripomoći knjizi i umjetnosti:							
Toč. 1. Pripomoći za književna izdavanja . . .	400	400	—	—	—	—	—
„ 2. Pripomoći za krasne umjetnosti . . .	480	530	—	—	—	—	—
Skupa Naslova XI. .	880	930	-	—	—	-	—
Naslov XII. Učione:							
Toč. 1. Doprinesak pokr. Učionskoj Zakladi . .	153503	135979	69½	3386	54	3001	5
„ 2. Doprinesak pokr. Mirov. Učitelj. Zakladi .	20610	19037	07	*198*	*03*	151	3
„ 3. Pripomoći ženskim privatnim učionama .	6491	6429	10	120	—	—	—
„ 4. Doprinos poljodjelskom zavodu u Gružu .	1400	1998	06	60	—	—	—
Skupa Naslova XII. .	182004	163443	92½	3368	51	3152	8
Naslov XIII. Dug pokrajinski:							
Toč. 1. Zajam 1883.							
a) Godišbine u dobiti i utrnuće . . .	17620	18147	50	—	—	—	—
b) Dohodarina III. razreda i prirezi .	912	890	75	—	—	—	—
c) Biljegovina na Coupons	255	247	66	—	—	—	—
d) Drugi troškovi	32	72	28	—	—	—	—
Sbroj točke 1. .	18519	19358	19	—	—	—	—
Toč. 2. Zajam 1886.							
a) Godišbine u dobiti i utrnuće . . .	15865	14905	—	—	—	—	—
b) Dohodarina III. razreda i prirezi .	926	926	50	—	—	—	—
c) Biljegovina na Coupons	66	65	40	—	—	—	—
d) Drugi troškovi	32	129	82	—	—	—	—
Sbroj točke 2. .	16889	16026	72	—	—	—	—
Skupa Naslova XIII. .	35708	35384	91	—	—	—	—
Naslov XIV. Razni troškovi	1000	2420	44	10	—	75	-
Skupa Naslova troškovnih .	524178	509282	76½	14015	37	4925	6

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
450	—	450	—	—	—	450	—	—	—	—	—	—	—
1600	—	800	—	800	—	1600	—	—	—	—	—	—	—
2050		1250	—	800	—	2050	—	—	—	—	—	—	—
400	—	400	—	—	—	400	—	—	—	—	—	—	—
530	—	530	—	—	—	530	—	—	—	—	—	—	—
930	—	930		—	—	930	—		—	—	—	—	—
142367	79½	135979	69½	6388	10	142367	79½	—	—	—	—	—	—
18990	34	19037	07	*46*	*73*	18990	34	—	—	—	—	—	—
6549	10	6379	10	120	—	6499	10	50	—	—	—	50	—
2058	06	1998	06	60	—	2058	06	—	—	—	—	—	—
169965	29½	163393	92½	6521	37	169915	29½	50	—	—	—	50	—
18147	50	18147	50	—	—	18147	50	—	—	—	—	—	—
890	75	890	75	—	—	890	75	—	—	—	—	—	—
247	66	125	37	—	—	125	37	122	29	—	—	122	29
72	28	72	28	—	—	72	28	—	—	—	-	—	—
19358	19	19235	90	—	—	19235	90	122	29	—	—	122	29
14905	—	14905	—	—	—	14905	—	—	—	—	—	—	—
926	50	926	50	—	—	926	50	—	—	—	—	—	--
65	40	32	73	—	—	32	73	32	67	—	—	32	67
129	82	129	82	—	—	129	82	—	--	—	—	—	—
16026	72	15994	05	—	—	15994	05	32	67	—	—	32	67
35384	91	35229	95	—	—	32229	95	154	96	—	—	154	96
2505	44	2420	44	85	—	2505	44	—	—	—	—	—	—
528223	75½	500986	—	18388	34½	519374	34½	8296	76½	552	64½	8849	41

TABLICA VI. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska**

Izkaz prihoda po svakom naslovu i točki predračuna

Prihodi	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošica	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
Naslov I. Dohodci vlastiti pokr. Zaklade:							
Toč. 1. Dobiti iz javnih Obveznica	39	39	20	—	—	—	—
„ 2. Dobiti na cienam prodaje	550	550	—	400		—	—
Sbroj Naslova I. .	589	589	20	400	—	—	
Naslov II. Dohodci Bolnicâ:							
Toč. 1. Bolestnici:							
Dobiti iz Državnih Obveznica	1134	1289	72	220	50	—	—
„ privatnih pisama	492	396	18½	1581	88½	—	—
„ nepokretnina stečenih	170	94	75	408	02	—	—
Najmovi od kuća u gradu i zemalja na polju	1288	1268	02½	12	—	—	—
Daće	27	23	73½	23	59½	—	—
Doprinesci	3000	3191	91	2595	60	—	—
Prihodi razni	20	232	32	—	—	—	—
Dohodci prihoda vrtlova	1600	3542	05	—	—	—	—
Dobiti zatežne	—	36	68	—	—	—	—
Zapisci i darovi	—	—	—	—	—	—	—
Sbroj točke 1. .	7731	10075	37½	4841	60	—	—
Toč. 2. Nahodi:							
Dobiti iz Državnih Obveznica	50	50	40	—	—	—	—
Doprinesci	350	300	01	368	95	—	—
Sbroj točke 2. .	400	350	41	368	95	—	—
Skupa Naslova II. .	8131	10425	78½	5210	55	—	—
Naslov III. Naknada bolničkih troškova:							
Toč. I. Bolestnici:							
Od bolestnika plaćaoca	6300	12424	08	—	—	—	—
Od uznika političkih i zločinstvenih . . .	30	34	83½	—	—	—	—
Od občina dalmatinskih za svoje pripadnike .	69100	69079	26	30994	04	—	—
Prenos .	75430	81538	17½	30994	04	—	—

sa potanjimi razbrojitbami prama razbrojitbi predračuna.

bia		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za g. 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior	novč.
39	20	39	20	—	—	39	20	—	—	—	—	—	—
950	—	200	—	400	—	600	—	350	–	—	—	350	—
989	20	239	20	400	—	639	20	350	—	—	—	350	—
1510	22	1289	72	220	50	1510	22	—	—	—	—	—	—
1978	07	211	72	99	47½	311	19½	184	46½	1482	41	1666	87½
502	77	45	46½	391	70	437	16½	49	28½	16	32	65	60½
1280	02½	1268	02½	12	—	1280	02½	—	—	—	—	—	—
47	33	15	87	23	59½	39	46½	7	86½	—	—	7	86½
5787	51	—	—	2595	60	2595	60	3191	91	—	—	3191	91
232	32	232	32	—	—	232	32	–	—	—	—	—	—
3542	05	3542	05	—	—	3542	05	—	—	—	—	—	—
36	68	36	68	—	—	36	68	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14916	97½	6641	85	3342	87	9984	72	3433	52½	1498	73	4932	25½
50	40	48	30	—	—	48	30	2	10	—	—	2	10
668	96	—	—	368	95	368	95	300	01	—	—	300	01
719	36	48	30	368	95	417	25	302	11	—	—	302	11
15636	33½	6690	15	3711	82	10401	97	3735	63½	1498	73	5234	36½
12424	08	12424	08	—	—	12424	08	—	—	—	—	—	—
34	83½	34	83½	—	—	34	83½	—	—	—	—	—	—
100073	30	63961	02	22021	50½	85982	52½	5118	24	8972	53½	14090	77½
112532	21½	76419	93½	22021	50½	98441	44	5118	24	8972	53½	14090	77½

	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Prinesak .	75430	81538	17½	30994	04	—	—
Od drugih pokrajina u Carevini za njihove pripadnike:							
Austrija donja . .	—	85	75	—	—	—	—
Austrija gornja . .	—	—	—	11	27	—	—
Češka	—	208	62	73	56	—	—
Bukovina	—	—	—	—	—	—	—
Kranjska	—	597	70	1069	44	—	—
Koruška	—	70	47	94	79½	—	—
Hrvatska	—	1637	10	1198	93	—	—
Rieka	—	—	—	23	57	—	—
Galička	—	36	44	8	01	—	—
Gorička	—	547	34	199	27½	—	—
Istrija	—	1450	76	869	10	—	—
Moravska	—	205	29	474	99	—	—
Sležka	—	—	—	—	—	—	—
Štajerska	—	498	67	9	90	—	—
Tirolska	—	77	88	40	30	—	—
Trst	—	458	12	614	98	—	—
Ugarska	—	269	67	1033	75½	—	—
Bosna-Hercegovina .	—	1156	29	896	77	—	—
Sbroj .	5000	7300	10	6618	64½	—	—
Od inozemnih Država za njihove pripadnike:							
Italija (Mletačka) .	—	697	41½	1284	41½	—	—
Srbija	—	—		24	65	—	—
Sbroj .	300	697	41½	1309	06½	—	—
Sbroj točke 1. .	80730	89535	69	38921	75	—	—
Toč. 2. Ludjaci:							
Od ludjaka plaćaoca	2000	6829	81	—	—	—	—
Od dalmatinskih Obćina	18650	18645	23	543	65	—	—
Od drugih pokrajina u Carevini	300	385	25	943	93½	—	—
Od političkih zločinaca i uznika	—	69	12	—	—	—	—
Sbroj točke 2. .	20950	25929	41	1478	58½	—	—
Toč. 3. Nahodi:							
Od drugih pokrajina u Carevini	150	1232	07½	466	70	—	—
Skupa Naslova III. .	101830	116697	17½	40867	03½	—	—

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.
112532	21½	76419	93½	22021	50½	98441	44	5118	24	8972	53½	14090	77½
85	*75*	*40*	*70*	—	—	*40*	*70*	*45*	*05*	—	—	*45*	*05*
11	*27*	—	—	—	—	—	—	—	—	*11*	*27*	*11*	*27*
282	*18*	*20*	*50*	*35*	*46*	*55*	*96*	*188*	*12*	*38*	*10*	*226*	*22*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1667	*14*	*490*	*91*	—	—	*490*	*91*	*106*	*79*	*1069*	*44*	*1176*	*23*
165	*26½*	*70*	*47*	—	—	*70*	*47*	—	—	*94*	*79½*	*94*	*79½*
2836	*03*	*1630*	—	*52*	*48*	*1682*	*48*	*7*	*10*	*1146*	*45*	*1153*	*55*
23	*57*	—	—	—	—	—	—	—	—	*23*	*57*	*23*	*57*
44	*45*	*11*	*48*	—	—	*11*	*48*	*24*	*96*	*8*	*01*	*32*	*97*
746	*61½*	*409*	*68*	*64*	*97*	*474*	*65*	*137*	*66*	*134*	*30½*	*271*	*96½*
2319	*86*	*1406*	*82½*	*85*	*38*	*1492*	*20½*	*43*	*93½*	*783*	*72*	*827*	*65½*
680	*28*	*123*	*07*	*146*	*33*	*269*	*40*	*82*	*22*	*328*	*66*	*410*	*88*
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
508	*57*	*447*	*19*	—	—	*447*	*19*	*51*	*48*	*9*	*90*	*61*	*38*
118	*18*	*77*	*88*	*25*	*56*	*103*	*44*	—	—	*14*	*74*	*14*	*74*
1073	*10*	*458*	*12*	*327*	*60*	*785*	*72*	—	—	*287*	*38*	*287*	*38*
1303	*42½*	*78*	*45*	*280*	*38*	*358*	*83*	*191*	*22*	*753*	*37½*	*944*	*59½*
2053	*06*	*348*	*99*	*163*	*80*	*512*	*79*	*807*	*30*	*732*	*97*	*1540*	*27*
13918	74½	5614	26½	1181	96	6796	22½	1685	83½	5436	68½	7122	52
1981	*83*	*93*	*56*	*42*	*93*	*136*	*49*	*603*	*85½*	*1241*	*48½*	*1845*	*34*
24	*65*	—	—	—	—	—	—	—	—	*24*	*65*	*24*	*65*
2006	48	93	56	42	93	136	49	603	85½	1266	13½	1869	99
128457	44	82127	76	23246	39½	105374	15½	7407	93	15675	35½	23083	28½
6829	81	6829	81	—	—	6829	81	—	—	—	—	—	—
19188	88	18194	82	543	65	18738	47	450	41	—	—	450	41
1320	18½	—	—	143	42	143	42	385	25	791	51½	1176	76½
69	12	69	12	—	—	69	12	—	—	—	—	—	—
27407	99½	25093	75	687	07	25780	82	835	66	791	51½	1627	17½
1698	77½	482	40	77	43	559	83	749	67½	389	27	1138	94½
157564	21	107703	91	24010	89½	131714	80½	8993	26½	16856	14	25849	40½

	Predračun za godinu 1894	god. 1894		Pristoj… godina predjašnjih: Ostanci početni		od nadoplica	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
Naslov IV. Naknade zapratnih troškova: Za troškove predujmljene iz Pokr. Zaklade dalmatinske za osobe kući svojoj zapraćene:							
a) od občina dalmatinskih	600	798	47	62	92	—	—
b) od drugih pokrajina u Carevini . . .	200	172	23	579	67	—	—
Skupa Naslova IV. .	800	970	70	642	59	—	—
Naaslov V. Pokr. prirez izravnim porezom	255300	261209	27	29559	43½	600	84
Naslov VI. Pokr. prirez potrošarini . .	135000	138067	92½	—	—	—	—
Naslov VII. Uvozarina	19860	19445	84		—	—	—
Naslov VIII. Prihodi razni	100	112	87½	—	—	—	—
Naknade troškova nepredrazbrojenih iz sliedećih naslova:							
Naslov I. Uprava	—	—	—	—	—	—	—
„ II. Navrćanje boginja	—	—	—	16	—	—	—
„ V. Ustamba.	—	—	—	—	—	—	—
Toč. 1. Ustamba Oružnička	—	—	—	100	—	—	—
„ VII. Putevi	—	—	—	47	69	—	—
„ IX. Bolnice:							
a) Bolestnici	—	—	—	—	—	—	—
b) Nahodi	—	2	75	13	45½	—	—
c) Ludjaci	—	—	—	5	—	—	—
„ XIV. Razni troškovi	—	—	—	52	50	—	—
„ VIII. Vode	—	16	80	—	—	—	—
Sbroj naknada .	—	19	55	234	64½	—	—
Skupa od naslovâ i prihodâ .	521610	547538	32	76914	25½	60084	

b i n a		I z p l a t e						O s t a n c i k o n a č n i					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		od godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
861	39	772	32	62	92	835	24	26	15	—	—	26	15
751	90	37	35	167	43	204	78	134	88	412	24	547	12
1613	29	809	67	230	35	1040	02	161	03	412	24	573	27
291369	54½	247241	57½	14416	38½	261657	96	13967	69½	15743	89	29711	58½
138067	92½	138067	92½	—	—	138067	92½	—	—	—	—	—	—
19445	84	19445	84	—	—	19445	84	—	—	—	—	—	—
112	87½	112	87½	—	—	112	87½	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	16	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100	—	—	—	50	—	50	—	—	—	50	—	50	—
47	69	—	—	—	—	—	—	—	—	47	69	47	69
-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	20½	—	—	13	45½	13	45½	2	75	—	—	2	75
5	—	—	—	5	—	5	—	—	-	—	—	—	—
52	50	—	—	—	-	—	—	--	—	52	50	52	50
16	80	16	80	—	—	16	80	—	—	—	—	—	—
254	19½	16	80	68	45½	85	25½	2	75	166	19	168	94
625053	41½	520327	94½	42837	90½	563165	85	27210	37½	34677	19	61887	65½

TABLICA VII. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz troškova po naslovu VII. „Putevi" po

	Predračun za godinu 1894	Prist…					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadoslica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.
Naslov VII. Putevi.							
Toč. 1. Gradnja i poprava predjelnih puteva:							
1. Za popravne radnje predjelnog puta Poljičkog	2000	—	—	—	—	—	—
2. Za druge puteve	1000	1060	95	—	—	—	—
Sbroj točke 1. .	3000	1060	95	—	—	—	—
Toč. 2. Uzdržanje predjelnih puteva:							
1. Put Zadar-Posedarje-Jesenice . . .	400	420	—	35	—	—	—
2. „ Karin Benkovac-Pakoštane . .	576	576	—	24	—	—	—
3. „ Djeverske-Drniš-Muć-Sinj-Klis .	1480	1474	97	74	19	—	—
4. „ Makarska-Kozica (Barun-Rodić) .	510	510	—	42	50	—	—
5. „ Skobaljuša	340	340	—	10	—	—	—
7. „ Crveni grm-Mali Prolog . . .	12	12	—	2	—	—	—
7. „ Vodice-Mostine	360	360	—	20	—	—	—
8. „ Posedarje-Jasenice	—	96	—	—	—	—	—
9. „ U male radje uzdržavanja. . .	1022	815	14½	115	10	491	7
Sbroj točke 2. .	4700	4604	11½	322	79	491	7
Toč. 3. Nabava i poprava ratilâ	300	—	—	—	—	—	—
Toč. 4. Pripomoći Občinam u puteve:							
Za kameni most preko Cetinje kod Podgradja (I. Obrok)	1000	—	—	—	—	—	—
Za kameni most preko Banja kod Sinja (I. obrok)	1000	1000	—	—	—	—	—
Za mostove na občinskoj cesti od Biljaua do Benkovca	500	—	—	—	—	—	—
Za gradnju puta od Imotskoga do Gorice . .	500	250	—	—	—	—	—
Občini Lećevičkoj za gradnju občinskih puteva .	500	500	—	—	—	—	—
Podpore Občinam u obće	3500	3800	—	400	—	—	—
Sbroj točke 4. .	7000	5550	—	400	—	—	—
Skupa Naslova VII. .	15000	11215	06½	722	79	491	7

razbrolitbi u Prilogu I. predračuna.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1060	95	860	95	—	—	860	95	200	—	—	—	200	—
1060	95	860	95	—	—	860	95	200	—	—	—	200	—
455	—	397	50	35	—	432	50	22	50	—	—	22	50
600	—	540	—	24	—	564	—	36	—	—	—	36	—
1549	16	1356	58	74	19	1430	77	118	39	—	—	118	39
552	50	467	50	42	50	510	—	42	50	—	—	42	50
350	—	280	—	10	—	290	—	60	—	—	—	60	—
14	—	10	—	2	—	12	—	2	—	—	—	2	—
380	—	330	—	20	—	350	—	30	—	—	—	30	—
96	—	36	—	—	—	36	—	60	—	—	—	60	—
1421	41½	815	14½	606	27	1421	41½	—	—	—	—	—	—
5418	07½	4232	72½	813	96	5046	68½	371	39	—	—	371	39
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1000	—	1000	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
250	—	250	—	—	—	250	—	—	—	—	—	—	—
500	—	500	—	—	—	500	—	—	—	—	—	—	—
4200	—	3800	—	200	—	4000	—	—	—	200	—	200	—
5950	—	5550	—	200	—	5750	—	—	—	200	—	200	—
12429	—	10643	67½	1013	96	11657	63½	571	39	200	—	771	39

TABLICA VIII. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz troškova i dohodaka Bolnica po

Bolestnici. *Troškovi.*	BOL[…] Zadar Predračun	Zadar Pristojbina		Šibenik Predračun	Šibenik Pristojbina		Split Predračun
	godine						
	fior.	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.	*fior.*
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu bolestnika kod Bolnica u Dalmaciji:							
Najam činovnikom i liečnikom	3100	3959	12	2105	2004	92	1967
Najam i nadnice bolničarom i slugam	1284	1643	81	1764	1728	—	1260
Naknada odjeće Milosrdnicam	1020	1020	—	720	720	—	540
Bogoslužba	520	519	96	225	225	02	300
Potrebština ureda i pisarne	140	166	98	120	138	45	130
Nagrade i pripomoći	150	140	—	150	55	—	150
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgradâ	200	1113	35	600	1260	85	140
Hrana i liečenje kod Bolnica u Dalmaciji:							
Jela	*18000*	*20820*	*85*	*15000*	*16695*	*41*	*12000*
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica, a pravljeni u Bolnicam	*4000*	*3132*	*53*	*2000*	*2502*	*20*	*1800*
Liekovi tvoreni u Bolnicam	*400*	*359*	*48*	*200*	*166*	*05*	*100*
Potrebe, pokretnine i pokućstvo	*70*	*504*	*63*	*1000*	*510*	*62*	*380*
Odjeće i rublje bolestnikom	*800*	*1032*	*35*	*1000*	*2083*	*67*	*550*
Postelje i naprave postelja	*360*	*434*	*07*	*500*	*499*	*08*	*400*
Drva i ugalj	*400*	*1267*	*55*	*600*	*692*	*25½*	*1200*
Svieće	*450*	*536*	*44*	*400*	*362*	*46*	*1400*
Pralo	*150*	*210*	*20*	*150*	*116*	*84½*	*200*
Potrebe bogoslužbe	*90*	*75*	*39*	*100*	*67*	*63*	*50*
Prevozarina i pratnja bolesnika	—	*5*	*20*	*180*	*207*	*99½*	*20*
Pokop	*300*	*239*	*30*	*300*	*217*	—	*150*
Sitni troškovi	*30*	*22*	*53*	*40*	*30*	*41*	*20*
Sbroj troškova u hranu i liečenje	*35050*	*28640*	*52*	*21470*	*24151*	*62½*	*18270*
Od toga odbiv naknadjeno: a) *za rodilje*	—	*1286*	*52*	—	*1205*	*46*	—
b) *za nahode*	—	*686*	*48*	—	*997*	*82*	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika	25050	26667	52	21470	21948	34½	18270
Tereti na vlastitom biću Bolnica	—	—	—	10	—	—	60
Kirurgična orudja	300	962	33	300	3184	25	300
Troškovi u posiguranja	80	84	03	55	58	02½	47
Služba brzojava i telefona	42	291	50	42	40	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i upraviteljnog	420	444	—	—	—	—	—
Razni troškovi	380	685	62	300	745	63	300
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	278	—	—	152	78	—
Putbine Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	32686	37976	22	27861	32261	27	23464

B. Troškovi u hranu i liečenje dalmatinaca van Dalmacije . . . .

C. „ „ „ novaka kod vojničkih Bolnica . . . .

Sbroj svih troškova na točki Bolestnici .

Godina 1894.

razbrojitbi u Prilogu II. Predračuna.

NICA

Split		Dubrovnik			Skupa		
Pristojbina		*Pred-račun*	Pristojbina		*Pred-račan*	Pristojbina	
1894							
fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.
1966	65½	2447	2227	67	9619	10158	36½
1102	73	1320	1277	20	5628	5751	74
540	—	720	720	—	3000	3000	—
300	—	400	400	—	1445	1444	98
209	80	100	118	99	490	634	22
100	—	150	20	—	600	315	—
—	—	—	—	—	—	—	—
505	12	800	839	41	1740	3718	73
11342	*76*	*10000*	*8410*	*81*	*55000*	*57269*	*83*
1543	*66*	*2400*	*1290*	*08*	*10200*	*8468*	*47*
183	*57*	*150*	*143*	*63*	*850*	*852*	*73*
687	*73*	*300*	*685*	*27*	*1750*	*2388*	*25*
969	*86*	*100*	*952*	*20*	*2450*	*5038*	*08*
112	*72*	*700*	*116*	*44*	*1960*	*1162*	*31*
280	*17*	*450*	*577*	*38*	*2650*	*2817*	*35½*
1663	*11*	*350*	*280*	*62*	*2600*	*2842*	*63*
94	*19*	*250*	*70*	*24*	*750*	*491*	*47½*
25	*90*	*150*	*203*	*76*	*390*	*372*	*68*
—	—	*50*	*25*	*45*	*250*	*238*	*64½*
34	*50*	*350*	*226*	*49*	*1100*	*717*	*29*
—	*44*	*60*	*6*	*44*	*150*	*59*	*82*
16938	*61*	*15310*	*12988*	*81*	*80100*	*82719*	*56½*
417	*78*	—	*718*	*32*	—	*3628*	*08*
901	*35*	—	*446*	*08*	—	*3031*	*73*
15619	48	15310	11824	41	80100	76059	75½
17	74	1100	1792	07	1170	1809	81
393	41	300	583	57	1200	5123	56
47	37	88	87	30	270	276	72½
—	—	42	—	—	126	331	50
—	—	—	—	—	420	444	—
162	58½	370	277	15	1350	1870	98½
—	—	—	—	—	—	—	—
200	—	—	73	—	—	703	78
72	50	—	—	—	—	72	50
21237	39	23147	20240	77	107158	111715	65
. . . . . .					13850	15766	37½
. . . . . .					150	11	02
. . . . . .					121158	127493	04½

Vidi Prilog A.

Razbrojitba uz B.

troškova u hranu i liečenje bolestnih dalmatinaca van Dalmacije

	fior.	nč.
a) *kod Bolnica u Austro-Ugarskoj:*		
Austrija donja . .	18	46
Česka	10	98
Hrvatska	1343	15
Rijeka	985	42
Goricija	32	90
Istrija	1736	48
Tirolska	69	23
Trst	7494	27
Ugarska . . .	100	98
Solnogradska . . .	5	76
Bosna-Hercegovina	384	60
Svega	12182	23
b) *kod inozemnih Bolnica:*		
Aleksandrija . . .	342	41
Batum	8	84
Carigrad . . .	2531	22½
Bayruth . . .	54	98
Bordeaux	72	40
Kairo	343	72
Filipopoli	2	97
Mletci	127	90
Šabać	36	94
Salonić	26	47
Sofija	20	15
Port-Said	16	14
Svega	3584	14½
Ukupno	15766	37½
c) *kod vojničkih Bolnica:*		
Zadar	11	02

	BOL					
	Zadar			Šibenik		
	Pred-račun	Pristojbina		*Pred račun*	Pristojbina	
	godine					
	fior.	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.
Bolestnici.						
Prihodi.						
A. Dododci baštine.						
Dobiti Državnih Obveznica	—	—	—	67	67	—
„ privatnih pisama	—	—	—	15	14	69½
„ nepokretnina stečenih	—	—	—	—	—	—
Najmovi kuća u gradu i zemalja na polju	—	—	—	—	—	—
Daće	—	—	—	—	—	—
Doprinesci	—	—	—	—	—	—
Razni prihodi	—	—	—	—	—	—
Dohodci vrtla	200	771	70	1300	2648	83
Dobiti zatežne	—	—	—	—	—	—
Zapisci i darovi	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	200	771	70	1382	2730	52½
B. Naknade.						
Od bolestnika plaćaoca	600	2712	97	1900	5579	05
Od uznika političkih i zločinskih	—	—	—	30	27	26
Od Obćina dalmatinskih za nemoćnike svoje pripadnike	24050	24032	08	18250	18250	44½
Od inokrajnih Pokrajina u Carevini za svoje pripadnike	1800	3273	14	500	559	73
Od inozemnih država za svoje pripadnike	100	375	99	20	82	14
Sbroj .	26550	30394	18	20700	24498	62½
Skupa prihoda .	26750	31165	88	22082	27229	15
Rodilje.						
Troškovi.						
Hrana i liečenje ubožnih rodilja dalmatinaka kod Bolnica u Dalmaciji	600	1286	52	400	1205	46
Kao gore u zavodima van Dalmacije						
Skupa .						

NICA

Split			Dubrovnik			Skupa		
Pred-račun	Pristojbina		*Pred-račun*	Pristojbina		*Pred-račun*	Pristojbina	
1894								
fior.	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč.
449	537	60	618	685	12	1134	1289	72
95	14	82	382	366	67	492	396	18$\frac{1}{2}$
—	—	—	170	94	75	170	94	75
—	—	—	1288	1268	02$\frac{1}{2}$	1288	1268	02$\frac{1}{2}$
—	—	—	27	23	73$\frac{1}{2}$	27	23	73$\frac{1}{2}$
—	—	—	3000	3191	91	3000	3191	91
—	-	—	20	232	32	20	232	32
—	—	—	100	121	52	1600	3542	05
—	—	—	—	36	68	—	36	68
—	—	—	—	—	—	—	—	—
544	552	42	5605	6020	73	7731	10075	37$\frac{1}{2}$
800	1309	37	3000	2822	69	6300	12424	08
—	7	57$\frac{1}{2}$	—	—	—	30	34	83$\frac{1}{2}$
17050	17051	19	9750	9745	54$\frac{1}{2}$	69100	69079	26
900	1591	63	1800	1875	60	5000	7300	10
180	233	54$\frac{1}{2}$	—	5	74	300	697	41$\frac{1}{2}$
18930	20193	31	14550	14449	57$\frac{1}{2}$	80730	89535	69
19474	20745	73	20155	20470	30$\frac{1}{2}$	88461	99611	06
600	417	78	600	718	32	2200	3628	08
						100	62	56
						2300	3690	64

Nahodi.

Troškovi.

	NAHO…					
	Zadar			Šibenik		
	Pred-račun	Pristojbina		*Pred-račun*	Pristojbina	
	odgo…					
	fior.	fior.	novč.	*fior.*	fior	novč.
A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:						
Najam činovnikom i nadstojnicam	1310	1089	60	740	690	16
Najam i nadnice bolničarom	300	300	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	250	158	31	250	348	97
Naknade odjeće Milosrdnicam	120	120	—	120	60	—
Potrebštine ureda i pisarne	20	26	58	40	43	58
Nagrade i pripomoći	40	—	—	40	—	—
Uzdržanje zgrada	—	—	—	100	—	—
Hrana nahoda na dojitbi van Zavoda.						
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*10499*	*95*	—	*3969*	*74*
b) *Oprave nahodom*	—	*454*	*10*	—	*128*	*90*
Sbroj troškova u hranu	10000	10954	05	5200	4098	64
Troškovi uprave u Zavodim:						
Hrana nahoda i dojilja	*900*	*686*	*48*	*1000*	*997*	*82*
Liekovi	*200*	*200*	—	*120*	*120*	—
Pokretnine i pokućstvo	*15*	—	—	*90*	—	—
Odieće i rublje	*600*	*231*	*09*	*250*	—	—
Postelje i oprave posteljne.	—	*4*	*20*	*50*	—	—
Drva i ugljev	*100*	*85*	*16*	*50*	*90*	*17*
Svieće	*100*	*63*	*21*	*70*	*51*	*33*
Pralo	*30*	*100*	*95*	*40*	*38*	*26*
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*30*	*42*	*74*	*40*	*59*	*33*
Pokop	*30*	*35*	*70*	*10*	*13*	*20*
Sitni troškovi	*10*	—	—	*10*	—	—
Sbroj troškova u upravu	2015	1449	53	1730	1370	11
Razni troškovi	10	—	—	10	—	—
Nabava vode	—	—	—	—	20	—
Stanarine	—	—	—	—	—	—
Skupa	14065	14098	07	8230	6631	[illegible]6
B. Hrana nahodâ na dojitbu van Dalmacije						
Sbroj svih troškova na Nahode						

DIŠTA

Split			Dubrovnik			Kotor			Skupa			
Predračun	Pristojbina		Predračun	Pristojbina		Predračun	Pristojbina		Predračun	Pristojbina		
dine 1894												
fior.	fior.	novč.	fior.	fior.	novč.	fior.	fior.	novč.	fior.	fior.	novč.	
1343	1343	31	983	983	33	450	449	98	4826	4556	38	
—	—	—	300	230	—	—	—	—	600	530	—	
250	324	87	220	167	33	364	276	80	1334	1276	28	
120	120	—	120	120	—	—	—	—	480	420	—	
20	26	58	60	60	58	50	52	58	190	209	90	
40	45	—	40	—	—	80	40	—	240	85	—	
—	9	60	—	1	70	—	1	50	100	12	80	
—	7344	01	—	7950	33	—	4757	08	—	34521	11	
—	272	23	—	26	88	—	72	—	—	954	11	
7900	7616	24	5200	7977	21	5700	4829	08	34000	35475	22	
1000	901	35	800	446	88	60	34	39	3760	3066	92	Vidi Prilog *B.*
200	200	04	200	204	19	10	—	—	730	724	23	
50	30	95	4	15	25	—	4	55	159	50	75	
500	361	55	16	70	32	—	—	—	1366	662	96	
—	130	56	25	19	94	—	—	—	75	154	70	
100	122	55	30	39	12	100	78	30	380	415	30	
250	422	51	30	25	17	20	43	46	470	605	68	
20	24	10	70	40	13	50	36	64	210	240	08	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
200	189	99	90	63	91	50	44	—	410	399	97	
30	—	—	100	106	30	70	37	96	240	193	16	
10	—	—	10	—	—	10	—	—	50	—	—	
2360	2383	60	1375	1031	21	370	279	30	7850	6513	75	
10	7	—	10	1	85	10	6	54	50	15	39	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	
—	—	—	—	—	—	—	96	—	—	96	—	
12043	11876	20	8308	10573	21	7024	6031	78	49670	49210	72	
									50	63	—	
									49720	49273	72	

Nahodi.

	NAHO					
	Zadar			Šibenik		
	Pred-račun	Pristojbina		*Pred-račun*	Pristojbina	
	od go					
	fior.	fior.	novč	*fior.*	fior.	novč
Prihodi.						
A. Dohodci od baštine.						
Dobiti od Drž. Obveznica	—	—	—	—	—	—
Doprinesci	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	—	—	—	—	—	—
B. Naknade.						
Od inokrajnih Pokrajina u Carevini za nahode njihove pripadnike						
Skupa prihoda .						
Bolestnici i nahodi.						
Troškovi.						
Mirovine.						
Mirovine činovnicim	525	525	—	—	—	—
Mirovine udovicam činovnika	910	909	92	—	—	—
Obškrbine	—	—	—	—	—	—
Milostinje	120	180	—	183	120	—
Odgojibine sirotam	60	60	—	—	—	—
Skupa .	1615	1674	92	183	120	—

DIŠTA

Split			Dubrovnik			Kotor			Skupa		
Predračun	Pristojbina		*Predračun*	Pristojbina		*Predračun*	Pristojbina		*Predračun*	Pristojbina	
dine 1894											
fior.	fior.	novč.	*fior.*	fior.	novč	*fior.*	fior.	novč	*fior.*	fior.	novč.
—	—	—	42	42	—	8	8	40	50	50	40
—	—	—	350	300	01	—	—	—	350	300	01
—	—	—	392	342	01	8	8	40	400	350	41
									150	1232	07½
									550	1582	48½
—	—	—	750	750	—	—	—	—	1275	1275	—
490	29	16½	238	238	32	—	—	—	1638	1177	40½
—	—	—	180	180	—	—	—	—	180	180	—
60	60	—	216	168	—	—	—	—	579	528	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	60	—
550	89	16½	1384	1336	32	—	—	—	3732	3220	40½

Ludjaci.

Troškovi.

	Ludnica u Šibeniku		
	Pred-račun	Pristojbina	
	godine 1894		
	fior.	flor.	novč.
A. Troškovi u upravu i hranu ludjaka u Dalmaciji:			
Najam činovnikom i liječnikom	2380	2179	94
Najam i nadnice bolničarom i slugam . .	2108	2023	92
Naknade odjeće Milosrdnicam	720	720	—
Bogoslužba	225	225	01
Potrebštine ureda i pisarne	50	64	59
Nagrade i pripomoći	60	25	—
Nove gradnje	—	—	—
Uzdržanje sgradâ	400	103	50
Hrana i liečenje umobolnih u Ludnici Šibenskoj:			
Jela	*17500*	*18484*	*08*
Ljekovi nabavljeni kod ljekarnica a pravljeni kod Bolnica	*350*	*240*	—
Ljekovi tvoreni u Bolnici	*30*	*98*	*40*
Pokretnine i pokućstvo	*500*	*45*	—
Odjeće i rublje	*1400*	*150*	*41*
Postelje i nabave postelja	*700*	*224*	*65*
Drva i ugliev	*600*	*593*	*08*
Svieće	*400*	*478*	*92*
Pranje	*60*	*136*	*05*
Bogoslužba	—	—	—
Prenos i pratnja ludjaka	*400*	*902*	*52*
Pokop	*30*	*40*	*30*
Sitni troškovi	*10*	—	*20*
Sbroj troškova u upravu .	21980	21393	61
Tereti na imetku Ludnice	55	—	—
Kirurgična orudja	100	—	—
Troškovi za osiguranje	55	58	02½
Služba brzojava i telefona	42	40	—
Razni troškovi	400	430	87
Gojitba vrtla	—	110	—
Skupa .	28575	27374	46½
B. Troškovi u hranu i liečenje ludjaka van Dalmacije	900	989	54
Skupa troškova .	29475	28364	00½
Prihodi.			
Naknade od ludjaka plaćaoca	2000	6829	81
„ od Občina Dalmatinskih	18650	18645	23
„ od drugih pokrajina u Carevini .	300	385	25
„ za uznike	—	69	12
Skupa Prihoda .	20950	25929	41

Razbrojitba na B.

Hrana i liečenje ludjaka Dalmatinaca van Dalmacije:

a) u Ludnicam Austro-Ugarskim

Hrvatska . . .	162	—
Štajerska . . .	16	—
Sbroj .	178	—

b) u Ludnicam inozemskim:

Carigrad . . .	766	91
Port Said . . .	44	63
Sbroj .	811	54
Skupa .	989	54

TABLICA IX.

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Izkaz prihodâ i razhodâ preobratom baštine.

	Prihodi			Razhodi		
	u gotovini		u Obveznicam	u gotovini		u Obveznicam
	fior.	novč.	fior.	fior.	novč.	fior.
I. Preobrat nepokretninâ u gotovinu: Od Loža Matića, sada Ivana Peričevića i Ane ud. Jozić za kuću i zemlje u Mrčevu i Kliševu	1050	—				
II. Preobrat glavnica na dobit u gotovinu: Izplata občine Zadarske za VI obrok ciene za staru Bolnicu . . . . f. 1000 Isto od občine Šibenske za VI obrok „ 300 Isto od rečene občine za VII obrok zajma od f. 5000 . . . . . . „ 500	1800	—				
III. Preobrat obveznica u gotovinu: Obveznice dalmat. Zajma 1883 utrnute . .	—	—	—	—	—	
IV. Preobrat gotovine u obveznice: Nabava državnih obveznica po Bolnici Dubrovačkoj od	—	—	1000	—	—	
za fior. .	—	—		986	—	
V. Utrnuće pokrajinskog duga: a) Zajam 1883 . . . . . f. 8500 b) „ 1886 . . . . . „ 6600				15100	—	
VI. Preobrat gotovine u glavnicam na dobit: Starinarskom družtvu u Kninu, zajam bez kamata, izplativ u 12 godina, počamši od g. 1895	—	—		2400	—	
Skupa .	2850	—	1000	18486	—	

TABLICA X. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz prihodâ i

	Prihodi		Razhodi		OSTANCI							
					početni				konačni			
					imovni		dugovni		imovni		dugovni	
	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	n.č
I. Sahrane i drugi privremeni prihodi povratni	16887	61	2290	31½	—	—	502	98½	—	—	15100	28
II. Predujmovi podani uz povratak .	91862	89	75898	17½	83831	33	—	—	67866	61½	—	—
III. Pripomoći drugim zakladam uz povratak:												
1) Pokrajinskoj zakladi učionskoj . .	—	—	50377	71½	23373	81½	—	—	73751	53	—	—
2) Zakladi mirovinskoj učiteljskoj .	—	—	2824	16	1781	38½	—	—	4605	54½	—	—
3) Tekućem računu	147097	93	88814	58	147097	93	—	—	88814	58	—	—
Sbroj pripomoći na III	147097	93	142016	45½	172253	13	—	—	167171	65½	—	—
Skupa prometnih točaka	255848	43	220204	94½	256084	46	502	98½	235038	27	15100	28

razhodâ prometnih.

	IZKAZ									
	od godine 1894		od predjašnjih ostanaka		Skupa		Ostanci konačni			
							imovni		dugovni	
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč
I. Sahrane i drugi prihodi povratni	16887	61	502	98½	17390	59½				
Povraćeno	2009	—	281	31½	2290	31½				
Ostaje da se povrati	14878	61	221	67	15100	28	—	—	15100	28
II. Predujmovi podani	75898	17½	83831	33	159729	50½				
Predujmovi utjerani	34080	52½	57782	36½	91862	89				
Ostaje utjerati	41817	65	26048	96½	67866	61½	67866	61½	—	—
III. Pripomoći:										
1) „Pokr. Zakladi Učionskoj“	50377	71½	23373	81½	73751	53				
Utjerano	—	—	—	—	—	—				
Ostaje utjerati	50377	71½	23373	81½	73751	53	73751	53	—	—
2) „Mirovinskoj učiteljskoj“	2824	16	1781	38½	4605	54½				
Utjerano	—	—	—	—	—	—				
Ostaje utjerati	2824	16	1781	38½	4605	54½	4605	54½	—	—
3) Tekućemu računu	88814	58	147097	93	235912	51				
Utjerano	—	—	147097	93	147097	93				
Ostaje utjerati	88814	58	—	-	88814	58	88814	58	—	—
Skupa pripomoći na III.	142016	45½	172253	13	314269	58½				
Utjerano	—	—	147097	93	147097	93				
Ostaje utjerati	142016	45½	25155	20	167171	65½	167171	65½	—	—
Skupa ostanaka							235038	27	15100	28

TABLICA XI. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz baštine

BAŠTINA		Pokrajinska Zakladi fior.	nvč.
a) Vriednost nepokretnina		—	—
b) Vriednost u glavnici daća i doprinesaka		—	—
c) Glavnice na zajam		11500	—
d) Obveznice (pisana vriednost):	Dohodci u bankam	100	—
	Pokr. zajam dalmatinski	700	—
e) Pokretnine, pokućstvo itd.		—	—
	Skupa	12300	—
	Stanje baštine svrhom god. 1893	11700	—
	Porestak i *odpadak*	600	—

PRIMJETBE.

Pokrajinska Zaklada. — Porestak fior. 600 zavisi:

a) jer se je Kninskom Starinarskom Družtvu dalo . . . . f. 200
u ime zajma, povrativa bez dobiti u dvanaest jednakih godišnjih obroka, počamši od god. 1895 unapried.

b) Jer Obćina Zadarska platila VI. obrok kupovne ciene stare Bolnice su f. 1000

c) Jer je Šibenska Obćina podmirila VI. obrok kupovne ciene stare Bolnice u Šibeniku su . . . . „ 300

d) Takodjer, ista, VII. obrok od predujmljenih f. 5000 . . . . . „ 500

„ 1800

Višak kao gori f. 600

svrhom godine 1894.

BOLNICE										Skupa	
Zadar		Šibenik		Split		Dubrovnik		Kotor			
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
232900	—	296000	—	100000	—	212232	86	2000	—	843132	86
—	—	—	—	—	—	66429	90	—	—	66429	90
—	—	224	92	370	45½	8392	09	—	—	20487	46½
—	—	1600	—	12800	—	16355	—	200	—	31055	—
—	—	—	—	—	—	1100	—	—	—	1800	—
44884	—	53000	—	16413	55	27400	—	304	03	142001	58
277784	—	350824	92	129584	00½	331909	85	2504	03	1104906	80½
277784	—	349824	92	129584	00½	334138	73½	2504	03	1105535	69
—	—	1000	—	—	—	*2228*	*88½*	—	—	*628*	*88½*

BOLNICE.

Šibenik. Porestak fior. 1000 zavisi od državne obveznice $^{1}/_{7}$ 1893 B. 74034 namjenjene bolnici.

Dubrovnik. Smanjak od fi. 2229 : 38½ zavisi :

a) od nabave državnih obveznica za . . . . f. 1000:—

suprot smanjku:

b) od pomrsbe nasljedne jedne daće usljed odborove odluke $^{6}/_{3}$ 1893 Br. 1162 . . . . f. 101:75

c) od kupovnog iznosa izplaćenog za nabavu kuće i zemljištâ u Mrčevu i Kliševu od Boža Matića, sada Peričević Ivana i Ane udove Jozić . . . . . . „ 1050:—

d) od preinačene vriednosti nepokretnina i glavnicâ, prama zadnjemu imovnom stanju . . . . „ 2077:13½ „ 3228:88½

f. 2228:88½

TABLICA XII. **Pokrajinska Zaklada dalmatinska.**

Izkaz pomrsba i izpravaka ostanaka imovnih i

	Konačni ostanci ukazani u konačnom računu 1893		Promjene nastale usljed						Ostanci početni preneseni u konačnom računu 1894	
			Pomrsba		Izpravaka					
					na manje		na više			
	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Ostanci imovni.										
A. Ostanci gdi nastade promjena:										
Naslov II. Dohodci bolnicâ .	5191	65	—	—	2	10	21	—	5210	55
Naslov III. Naknade bolničkih troškova	41082	37½	215	34	—	—	—	—	40867	03½
Naslov IV. Naknade zapratnih troškova	642	59½	—	—	—	½	—	—	642	59
Naknade nepredračunane .	351	44½	116	80	—	—	—	—	234	64½
B. Ostanci bez promjenâ . .	286043	89½	—	—	—	—	—	—	286043	89½
Sbroj .	333311	96	332	14	2	10½	21	—	332998	71½
Ostanci dugovni.										
A. Ostanci gdi nastade promjenâ:										
Naslov II Navrćanje boginja	317	39½	—	28	—	—	—	—	317	11½
„ III Zaprate . . .	90	—	90	—	—	—	—	—	—	—
„ VII Putevi . . .	729	52	6	73	—	—	—	—	722	79
„ IX Bolnice . . .	7894	27½	130	25	—	—	4	—	7768	02½
„ XII Učione . . .	180	—	—	—	—	—	3188	51	3368	51
B. Ostanci bez promjenâ . .	2341	91½	—	—	—	—	—	—	2341	91½
Sbroj .	11553	10½	227	26	—	—	3192	51	14518	35½

dugovnih prenešenih iz konačnog računa.

Konačni ostanci imovni u konačnom računu 1893 ukazani sa			f. 333311:96
uslied izbrisanja za . . .	f. 332:14		
i popravaka u manje . .	„ 2:10½	f. 334:24½	
odbiv popravke u više		„ 21:—	
obališe se na			„ 313:24½
te s toga prenielo u konačni račun 1894 .			f. 332998:71½

Promjene se odnose na sliedeće naslove:

Naslov II. „Dohodci Bolnica". Smanjak f. 2:10 i porestak f. 21, nastade usljed izpravaka pristojbina.

Naslov III. „Naknade bolničkih troškova". Pomrsba ukupnog iznosa f. 215:34 bi povlaštena od Zemaljskog Odbora, odlukom $^6/_8$ 1894 Br. 1926 (f. 190:08) — $^4/_9$ 1894 Br. 2254 (for. 20:16) i $^5/_{10}$ 1894 Br. 3891 (f. 5:10).

Naslov IV. „Naknade zapratnih troškova". Smanjak novč. ½ nastade takodjer od izpravaka pristojbina.

„Naknade troškova nepredrazbrojenih". Pomrsba f. 116:80 bi povlaštena od Zemaljskog Odbora, odlukom $^8/_{10}$ 1893 Br. 4905.

Konačni ostanci dugovni prikazani u konačnom računu g. 1893 . . .		f 11553:10½
uslied izbrisanja za . . .	f. 227:26	
i izpravaka u više za . .	„ 3192:51	
povisiše se za		„ 2965:25
te s toga prenielo se u konačni račun g. 1894		f. 14518:35½

Promjene se odnose na sliedeće naslove:

Naslov II. „Navrćanje boginja". Izbrisano je, sa zagodbe, novč. 28.

Naslov III. „Zaprate". Od ukupnog iznosa f. 90, f. 30 bi izbrisano sa zagodbe; a f. 60, s uništene doznake, po naredbi Zem. Odbor $^9/_{10}$ 1894 B. 5531.

Naslov VII. „Putevi". Izbrisano je bilo, sa zagodbe, novč. 25, i drugih f. 6:48 jer nepotrošenih, po naredbi Zem. Odbor $^4/_3$ 1895 Br. 865.

Naslov IX. „Bolnice". Izbrisan je bio sa zagodbe, ukupni iznos f. 130:25. Porestak f. 4 nastade od izpravaka pristojbine.

Naslov XII. „Učione". Točka 1 „Doprinesak pokrajinskoj Učionskoj Zakladi" ima višak ostanaka od f. 3386:54

dočim točka 2. „Doprinesak pokrajinskoj Mirovinskoj zakladi" ima sniženje od „ 198:03

to jest skupa konačni dugovni ostanci naslova XII. porasli su za . . . . . „ 3188:51

a to nastade uslied izpravaka pristojbina, što proiztiče iz konačnih računa 1894 dviju zaklada.

Prilog **A.**

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Razbrojitba

troškova u upravu, liečenje i hranu bolestnika u Bolnicam dalmatinskim i u Ludnici Šibenskoj, za svaku napose.

Bolestnici. *Troškovi.*	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				Ostanci početni		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu bolestnika kod Bolnica u Dalmaciji:							
Najam činovnikom i liečnikom	3100	3959	12	333	33	—	—
Najam i nadnice bolničarom i slugam	1284	1643	81	7	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam	1020	1020	—	—	—	—	—
Bogoslužba	520	519	96	—	—	—	—
Potrebština ureda i pisarne	140	166	98	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	150	140	—	—	—	—	—
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgradâ	200	1113	35	—	—	—	—
Hrana i liečenje kod Bolnica u Dalmaciji:							
Jela	*18000*	*20820*	*85*	—	—	—	—
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica	*4000*	*3132*	*53*	—	—	—	—
Liekovi tvoreni u Bolnicam	*400*	*359*	*48*	—	—	—	—
Potrebe, pokretnine i pokućstvo	*70*	*504*	*63*	—	—	—	—
Odjeće i rublje bolestnikom	*800*	*1032*	*35*	—	—	—	—
Postelje i napravc postelja	*360*	*434*	*07*	—	—	—	—
Drva i ugalj	*400*	*1267*	*55*	—	—	—	—
Svieće	*450*	*536*	*44*	—	—	—	—
Pralo	*150*	*210*	*20*	—	—	—	—
Potrebe bogoslužbe	*90*	*75*	*39*	—	—	—	—
Prevozarina i pratnja bolesnika	—	*5*	*20*	—	—	—	—
Pokop	*300*	*239*	*30*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*30*	*22*	*53*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu i liečenje	*25050*	*28640*	*52*	—	—	—	—
Od toga odbiv naknadjeno: a) *za rodilje*	—	*1286*	*52*	—	—	—	—
b) *za nahode*	—	*686*	*48*	—	—	—	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika	25050	26667	52	—	—	—	—
Tereti na vlastitom biću Bolnica	—	—	—	—	—	—	—
Kirurgična orudja	300	962	33	—	—	—	—
Troškovi u posiguranja	80	84	03	—	—	—	—
Služba brzojava i telefona	42	291	50	—	—	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i upraviteljnog	420	444	—	—	—	—	—
Razni troškovi	380	685	62	—	—	—	—
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	278	—	—	—	—	—
Putbine Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	32686	37976	22	340	33	—	—

Zadarska.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za g. 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
4292	45	3759	12	333	33	4092	45	200	—	—	—	200	—
1650	81	1519	81	7	—	1526	81	124	—	—	—	124	—
1020	—	1020	—	—	—	1020	—	—	—	—	—	—	—
519	96	489	96	—	—	489	96	30	—	—	—	30	—
166	98	166	98	—	—	166	98	—	—	—	—	—	—
140	—	140	—	—	—	140	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1113	35	1113	35	—	—	1113	35	—	—	—	—	—	—
20820	*85*	*20820*	*85*	—	—	*20820*	*85*	—	—	—	—	-	—
3132	*53*	*3099*	*19*	—	—	*35099*	*19*	*33*	*34*	—	—	*33*	*34*
359	*48*	*359*	*48*	—	—	*359*	*48*	—	—	—	—	—	—
504	*63*	*504*	*63*	—	—	*504*	*63*	—	—	—	—	—	—
1032	*35*	*1032*	*35*	—	—	*1032*	*35*	—	—	—	—	—	—
434	*07*	*434*	*07*	—	—	*434*	*07*	—	—	—	—	—	—
1267	*55*	*1267*	*55*	—	—	*1267*	*55*	—	—	—	—	—	—
536	*44*	*536*	*44*	—	—	*536*	*44*	—	—	—	—	—	—
210	*20*	*210*	*20*	—	—	*210*	*20*	—	—	—	—	—	—
75	*39*	*75*	*39*	—	—	*95*	*39*	—	—	—	—	—	—
5	*20*	*5*	*20*	—	—	*5*	*20*	—	—	—	—	—	—
239	*30*	*239*	*30*	—	—	*239*	*30*	—	—	—	—	—	—
22	*53*	*22*	*53*	—	—	*22*	*53*	—	—	—	—	—	—
28640	*52*	*28607*	*18*	—	—	*28607*	*18*	*33*	*34*	—	—	*33*	*34*
1286	*52*	*1286*	*52*	—	—	*1286*	*52*	—	—	—	—	—	—
686	*48*	*686*	*48*	—	—	*686*	*48*	—	—	—	—	—	—
26667	42	26634	18	—	—	26634	18	33	34	—	—	33	34
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
962	33	962	33	—	—	962	33	—	—	—	—	—	—
84	03	84	03	—	—	84	03	—	—	—	—	—	—
291	50	291	50	—	—	291	50	—	—	—	—	—	—
444	—	444	—	—	—	444	—	—	—	—	—	—	—
685	62	685	62	—	—	685	62	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
278	—	278	—	—	—	278	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38316	55	37588	88	340	33	37929	21	387	34	—	—	387	34

Bolestnici. *Troškovi.*	Predračun za godinu 1894	god. 1894		godina predjašnjih: od ostanaka početnih		od nadošlica	
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu Bolestnika kod Bolnicâ u Dalmaciji:	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Najam činovnikom i liečnikom	2105	2004	92	—	—	—	—
Najam i nadnice bolničarom i slugam	1764	1728	—	—	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam	720	720	—	180	—	—	—
Bogoslužba	225	225	02	—	—	—	—
Potrebština ureda i pisarne	120	138	45	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	150	55	—	—	—	—	—
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje sgradâ	600	1260	85	—	—	—	—
Hrana i liečenje kod Bolnicâ u Dalmaciji:							
Jela	*15000*	*16695*	*41*	—	—	—	—
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica	*2000*	*2502*	*20*	*124*	*74*	—	—
Liekovi tvoreni u Bolnicam	*200*	*166*	*05*	—	—	—	—
Potrebe pokretnine i pokućstvo	*1000*	*510*	*62*	—	—	—	—
Odjeće i rublje bolestnikom	*1000*	*2083*	*67*	—	—	—	—
Postelje i naprave postelja	*500*	*499*	*08*	—	—	—	—
Drva i ugalj	*600*	*692*	*25½*	—	—	—	—
Svieće	*400*	*362*	*46*	—	—	—	—
Pralo	*150*	*116*	*84½*	—	—	—	—
Potrebe bogosluzbe	*100*	*67*	*63*	—	—	—	—
Prevozarina i pratnja bolestnika	*180*	*207*	*99½*	—	—	—	—
Pokop	*300*	*217*	—	—	—	—	—
Sitni troškovi	*40*	*30*	*41*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu i liečenje	*21470*	*24151*	*62½*	*124*	*74*	—	—
Od toga odbiv naknadjeno: a) za rodilje	—	*1205*	*46*	—	—	—	—
b) za nahode	—	*997*	*82*	—	—	—	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika	21470	21948	34½	124	74	—	—
Tereti na vlastitom biću Bolnica	10	—	—	—	—	—	—
Kirurgična orudja	300	3184	25	—	—	—	—
Troškovi u osiguravanja	55	58	02½	—	—	—	—
Služba brzojava i telefona	42	40	—	—	—	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i opraviteljnog	—	—	—	—	—	—	—
Razni troškovi	300	745	63	—	—	—	—
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	152	78	—		—	—
Putbine Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	27861	32261	27	304	74	—	—

(Header continues: Pristoj…)

Šibenska.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
2004	92	2004	92	—	—	2004	92	—	—	—	—	—	—
1728	—	1584	—	—	—	1584	—	144	—	—	—	144	—
900	—	540	—	180	—	720	—	180	—	—	—	180	—
225	02	200	02	—	—	200	02	25	—	—	—	25	—
138	45	138	45	—	—	138	45	—	—	—	—	—	—
55	—	55	—	—	—	55	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1260	85	1260	85	—	—	1260	85	—	—	—	—	—	—
16695	*41*	*16695*	*41*	—	—	*16695*	*41*	—	—	—	—	—	—
2626	*94*	*2482*	*20*	*124*	*74*	*2606*	*94*	*20*	—	—	—	*20*	—
166	*05*	*166*	*05*	—	—	*166*	*05*	—	—	—	—	—	—
510	*62*	*510*	*62*	—	—	*510*	*62*	—	—	—	—	—	—
2083	*67*	*2083*	*67*	—	—	*2083*	*67*	—	—	—	—	—	—
499	*08*	*499*	*08*	—	—	*499*	*08*	—	—	—	—	—	—
692	*25½*	*692*	*25½*	—	—	*692*	*25½*	—	—	—	—	—	—
362	*46*	*362*	*46*	—	—	*362*	*46*	—	—	—	—	—	—
116	*84½*	*116*	*84½*	—	—	*116*	*84½*	—	—	—	—	—	—
67	*63*	*67*	*63*	—	—	*67*	*63*	—	—	—	—	—	—
207	*99½*	*207*	*99½*	—	—	*207*	*99½*	—	—	—	—	—	—
217	—	*217*	—	—	—	*217*	—	—	—	—	—	—	—
30	*41*	*30*	*41*	—	—	*30*	*41*	—	—	—	—	—	—
24276	*36½*	*24131*	*62½*	*124*	*74*	*24256*	*36½*	*20*	—	—	—	*20*	—
1205	*46*	*1205*	*46*	—	—	*1205*	*46*	—	—	—	—	—	—
997	*82*	*997*	*82*	—	—	*997*	*82*	—	—	—	—	—	—
22073	08½	21928	34½	124	74	22053	08½	20	—	—	—	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3184	25	3184	25	—	—	3184	25	—	—	—	—	—	—
58	02½	58	02½	—	—	58	02½	—	—	—	—	—	—
40	—	20	—	—	—	20	—	20	—	—	—	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
745	63	745	63	—	—	745	63	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
152	78	115	28	—	—	115	28	37	50	—	—	37	50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32566	01	31834	77	304	74	32139	51	426	50	—	—	426	50

Bolestnici.

Troškovi.

Bolestnici. Troškovi.	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu Bolestnika kod Bolnicâ u Dalmaciji:							
Najam činovnikom i liečnikom	1967	1966	65½	700	—	—	—
Najam i nadnice bolničarom i slugam . . .	1260	1102	73	—	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam.	540	540	—	—	—	—	—
Bogoslužba	300	300	—	—	—	—	—
Potrebština ureda i pisarne	130	209	80	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	150	100	—	—	—	—	—
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje sgradâ	140	505	12	—	—	—	—
Hrana i liečenje kod Bolnicâ u Dalmaciji:							
Jela	*12000*	*11342*	*76*	—	—	—	—
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica	*1800*	*1543*	*66*	*33*	*33*	—	—
Liekovi tvoreni u Bolnicam	*100*	*183*	*57*	—	—	—	—
Potrebe pokretnine i pokućštvo	*380*	*687*	*73*	—	—	—	—
Odjeće i rublje bolestnikom	*550*	*969*	*86*	—	—	—	—
Postelje i naprave postelja	*400*	*112*	*72*	—	—	—	—
Drva i ugalj	*1200*	*280*	*17*	—	—	—	—
Svieće	*1400*	*1663*	*11*	—	—	—	—
Pralo	*200*	*94*	*19*	—	—	—	—
Potrebe bogosluzbe	*50*	*25*	*90*	—	—	—	—
Prevozarina i pratnja bolestnika	*20*	—	—	—	—	—	—
Pokop	*150*	*34*	*50*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*20*	—	*44*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu i liečenje .	*18270*	*16938*	*61*	*33*	*33*	—	—
Od toga odbiv naknadjeno: a) za rodilje .	—	*417*	*78*	—	—	—	—
b) za nahode .	—	*901*	*35*	—	—	—	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika .	18270	15619	48	—	—	—	—
Tereti na vlastitom biću Bolnica.	60	17	74	—	—	—	—
Kirurgična orudja	300	393	41	—	—	—	—
Troškovi u osiguravanja	47	47	37	—	—	—	—
Služba brzojava i telefona	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i opraviteljnog	—	—	—	—	—	—	—
Razni troškovi	300	162	58½	—	—	—	—
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	200	—	—	—	200	—
Putbine Milosrdnicam	—	72	50	—	—	—	—
Skupa .	23464	21237	39	733	33	200	—

Spljetska.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
2666	65½	1966	65½	700	—	2666	65½	—	—	—	—	—	—
1102	73	1102	73	—	—	1102	73	—	—	—	—	—	—
540	—	405	—		—	405	—	135	—	—	—	135	—
300	—	250	—	—	—	250	—	50	—	—	—	50	—
209	80	209	80	—	—	209	80	—	—	—	—	—	—
100	—	80	—	—	—	80	—	20	—	—	—	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
505	12	505	12	—	—	505	12	—	—	—	—	—	—
11342	76	11342	76	—	—	11342	76	—	—	—	—	—	—
1576	99	1510	33	33	33	1543	66	33	33	—	—	33	33
183	57	183	57	—	—	183	57	—	—	—	—	—	—
687	73	687	73	—	—	687	73	—	—	—	—	—	—
969	86	969	86	—	—	969	86	—	—	—	—	—	—
112	72	112	72	—	—	112	72	—	—	—	—	—	—
280	17	280	17	—	—	280	17	—	—	—	—	—	—
1663	11	1663	11	—	—	1663	11	—	—	—	—	—	—
94	19	94	19	—	—	94	19	—	—	—	—	—	—
25	90	25	90	—	—	25	90	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
34	50	34	50	—	—	34	50	—	—	—	—	—	—
—	44	—	44	—	—	—	44	—	—	—	—	—	—
16971	94	16905	28	33	33	16938	61	33	33	—	—	33	33
417	78	417	78	—	—	417	78	—	—	—	—	—	—
901	35	901	35	—	—	901	35	—	—	—	—	—	—
15652	81	15586	15	33	33	15619	58	33	33	—	—	33	33
17	74	17	74	—	—	17	74	—	—	—	—	—	—
393	41	393	41	—	—	393	41	—	—	—	—	—	—
47	37	47	37	—	—	47	37	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
162	58½	162	58½	—	—	162	58½	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
400	—	200	—	200	—	400	—	—	—	—	—	—	—
72	50	72	50	—	—	72	50	—	—	—	—	—	—
22170	72	20999	06	933	33	21932	39	238	33	—	—	238	33

Bolestnici.

Troškovi.

	Predračun za godinu 1894	god. 1894		Pristoj — godina predjašnjih — od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu Bolestnika kod Bolnicâ u Dalmaciji:							
Najam činovnikom i liečnikom	2447	2227	67	—	—	—	—
Najam i nadnice bolničarom i slugam . . .	1320	1277	20	—	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam.	720	720	—	—	—	—	—
Bogoslužba	400	400	—	—	—	—	—
Potrebština ureda i pisarne	100	118	99	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	150	20	—	—	—	—	—
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje sgradâ.	800	839	41	—	—	—	—
Hrana i liečenje kod Bolnicâ u Dalmaciji:							
Jela	*10000*	*8410*	*81*	—	—	—	—
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica. . . .	*2400*	*1290*	*08*	—	—	—	—
Liekovi tvoreni u Bolnicam.	*150*	*143*	*63*	—	—	—	—
Potrebe, pokretnine i pokućštvo. . . .	*300*	*685*	*27*	—	—	—	—
Odjeće i rublje bolestnikom	*100*	*952*	*20*	—	—	—	—
Postelje i naprave postelja	*700*	*116*	*44*	—	—	—	—
Drva i ugalj.	*450*	*577*	*38*	—	—	—	—
Svieće	*350*	*280*	*62*	—	—	—	—
Pralo	*250*	*70*	*24*	—	—	—	—
Potrebe bogosluzbe	*150*	*203*	*76*	—	—	—	—
Prevozarina i pratnja bolestnika	*50*	*25*	*45*	—	—	—	—
Pokop	*350*	*226*	*49*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*60*	*6*	*44*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu i liečenje .	*15310*	*12988*	*81*	—	—	—	—
Od toga odbiv naknadjeno: a) *za rodilje* .	—	*718*	*32*	—	—	—	—
b) *za nahode* .	—	*446*	*08*	—	—	—	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika .	15310	11824	41	—	—	—	—
Tereti na vlastitom biću Bolnica.	1100	1792	07	—	—	—	—
Kirurgična orudja	300	583	57	—	—	—	—
Troškovi u osiguravanja	88	87	30	—	—	87	30
Služba brzojava i telefona.	42	—	—	—	—	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i opraviteljnog	—	—	—	—	—	—	—
Razni troškovi	370	277	15	—	—	—	—
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	73	—	—	—	18	40
Putbine Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Skupa .	23147	20240	77	—	—	105	70

Dubrovačka.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč
2227	67	2227	67	—	—	2227	67	—	—	—	—	—	—
1277	20	1217	20	—	—	1217	20	60	—	—	—	60	—
720	—	720	—	—	—	720	—	—	—	—	—	—	—
400	—	400	—	—	—	400	—	—	—	—	—	—	—
118	99	118	99	—	—	118	99	—	—	—	—	—	—
20	—	20	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
839	41	839	41	—	—	839	41	—	—	—	—	—	—
8410	*81*	*8410*	*81*	—	—	*8410*	*81*	—	—	—	—	—	—
1290	*08*	*1290*	*08*	—	—	*1290*	*08*	—	—	—	—	—	—
143	*63*	*143*	*63*	—	—	*143*	*63*	—	—	—	—	—	—
685	*27*	*685*	*27*	—	—	*685*	*27*	—	—	—	—	—	—
952	*20*	*952*	*20*	—	—	*952*	*20*	—	—	—	—	—	—
116	*44*	*116*	*44*	—	—	*116*	*44*	—	—	—	—	—	—
577	*38*	*577*	*38*	—	—	*577*	*38*	—	—	—	—	—	—
280	*62*	*280*	*62*	—	—	*280*	*62*	—	—	—	—	—	—
70	*24*	*70*	*24*	—	—	*70*	*24*	—	—	—	—	—	—
203	*76*	*203*	*76*	—	—	*203*	*76*	—	—	—	—	—	—
25	*45*	*25*	*45*	—	—	*25*	*45*	—	—	—	—	—	—
226	*49*	*226*	*49*	—	—	*226*	*49*	—	—	—	—	—	—
6	*44*	*6*	*44*	—	—	*6*	*44*	—	—	—	—	—	—
12988	*81*	*12988*	*81*	—	—	*12988*	*81*	—	—	—	—	—	—
718	*32*	*718*	*32*	—	—	*718*	*32*	—	—	—	—	—	—
446	*08*	*446*	*08*	—	—	*466*	*08*	—	—	—	—	—	—
11824	41	11824	41	—	—	11824	41	—	—	—	—	—	—
1792	07	1792	07	—	—	1792	07	—	—	—	—	—	—
583	57	583	57	—	—	583	57	—	—	—	—	—	—
174	60	87	30	87	30	174	60	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
277	15	277	15	—	—	277	15	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91	40	73	—	18	40	91	40	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20346	47	20180	77	105	70	20286	47	60	—	—	—	60	—

Bolestnici. *Troškovi.*	Predračun za godinu 1894	Pristoj god. 1894		godina predjašnjih Ostanci početni		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
A. Troškovi u upravu, liečenje i hranu bolestnika kod Bolnica u Dalmaciji:							
Najam činovnikom i liečnikom	2380	2179	94	116	66	—	—
Najam i nadnice bolničarom i slugam . .	2108	2023	92	15	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam	720	720	—	180	—	—	—
Bogoslužba	225	225	01	—	—	—	—
Potrebština ureda i pisarne	50	64	59	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	60	25	—	—	—	—	—
Nove gradnje	—	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgradâ	400	103	50	—	—	—	—
Hrana i liečenje kod Bolnica u Dalmaciji:							
Jela	*17500*	*18484*	*08*	—	—	—	—
Liekovi nabavljeni kod Ljekarnica . . .	*350*	*240*	—	*20*	—	—	—
Liekovi tvoreni u Bolnicam	*30*	*98*	*40*	—	—	—	—
Potrebe. pokretnine i pokućstvo	*500*	*45*	—	—	—	—	—
Odjeće i rublje bolestnikom	*1400*	*150*	*41*	—	—	—	—
Postelje i naprave postelja	*700*	*224*	*65*	—	—	—	—
Drva i ugalj	*600*	*593*	*08*	—	—	—	—
Svieće	*400*	*478*	*92*	—	—	—	—
Pralo	*60*	*136*	*05*	—	—	—	—
Potrebe bogoslužbe	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina i pratnja bolesnika. . . .	*400*	*902*	*52*	—	—	—	—
Pokop	*30*	*40*	*30*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	*20*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu i liečenje .	*21980*	*21393*	*61*	*20*	—	—	—
Od toga odbiv naknadjeno: a) *za rodilje*	—	—	—	—	—	—	—
b) *za nahode*	—	—	—	—	—	—	—
Ostaje troška u hranu i liečenje bolestnika	21980	21393	61	—20	—	—	—
Tereti na vlastitom biću Bolnica	55	—	—	—	—	—	—
Kirurgična orudja	100	—	—	—	—	—	—
Troškovi u posiguranja	55	58	$02\frac{1}{2}$	—	—	—	—
Služba brzojava i telefona	42	40	—	—	—	—	—
Prevozarina osoblja zdravstvenog i upraviteljnog	—	—	—	—	—	—	—
Razni troškovi	400	430	87	—	—	—	—
Gojitba vrtla	—	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	110	—	—	—	—	—
Putbine Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Skupa .	28575	27374	$46\frac{1}{2}$	331	66	—	—

Šibenska.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za g. 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
2296	60	2179	94	116	66	2296	60	—	—	—	—	—	—
2038	92	1881	92	15	—	1896	92	142	—	—	—	142	—
900	—	540	—	180	—	720	—	180	—	—	—	180	—
225	01	200	01	—	—	200	01	25	—	—	—	25	—
64	59	64	59	—	—	64	59	—	—	—	—	—	—
25	—	25	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
103	50	103	50	—	—	103	50	—	—	—	—	—	—
18484	*08*	*18484*	*08*	—	—	*18484*	*08*	—	—	—	—	-	—
260	—	*220*	—	*20*	—	*240*	—	*20*	—	—	—	*20*	—
98	*40*	*98*	*40*	—	—	*98*	*40*	—	—	—	—	—	—
45	—	*45*	—	—	—	*45*	—	—	—	—	—	—	—
150	*41*	*150*	*41*	—	—	*150*	*41*	—	—	—	—	—	—
224	*65*	*224*	*65*	—	—	*224*	*65*	—	—	—	—	—	—
593	*08*	*593*	*08*	—	—	*593*	*08*	—	—	—	—	—	—
478	*92*	*478*	*92*	—	—	*478*	*92*	—	—	—	—	—	—
136	*05*	*136*	*05*	—	—	*136*	*05*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
902	*52*	*902*	*20*	—	—	*902*	*52*	—	—	—	—	—	—
40	*30*	*40*	*30*	—	—	*40*	*30*	—	—	—	—	—	—
—	*20*	—	*20*	—	—	—	*20*	—	—	—	—	—	—
21413	*61*	*21373*	*61*	*20*	—	*21393*	*61*	*20*	—	—	—	*20*	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21413	61	21373	61	20	—	21393	61	20	—	—	—	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
58	02½	58	02½	—	—	58	02½	—	—	—	—	—	—
40	—	20	—	—	—	20	—	20	—	—	—	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
430	87	430	87	—	—	430	87	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
110	—	72	50	—	—	72	50	37	50	—	—	37	50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27706	12½	26949	96½	331	66	27281	62½	424	50	—	—	424	50

Prilog **B.**

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Razbrojitba

troškova u upravu, i hranu nahodâ u Dalmaciji, za svako Nahodište napose.

Nahodi. *Troškovi.* A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:	Pred-račun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Najam činovnicim i nadstojnicam	1310	1089	60	166	67	—	—
Najam i nadnice bolničarim	300	300	—	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	250	158	31	—	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam.	120	120	—	—	—	—	—
Potrebštine ureda i pisarne	20	26	58	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	40	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgrada	—	—	—	—	—	—	—
Hrana nahoda na dojitbu van Zavoda:							
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*10499*	*95*	*921*	*90*	—	—
b) *Oprave nahodom*	—	*454*	*10*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu .	10000	10954	05	921	90	—	—
Troškovi uprave u Zavodim:							
Hrana nahoda i dojilja	*900*	*686*	*48*	—	—	—	—
Liekovi	*200*	*200*	—	—	—	—	—
Pokretnine i pokućstvo	*15*	—	—	—	—	—	—
Odjeće i rublje	*600*	*231*	*09*	—	—	—	—
Postelje i oprave posteljne	—	*4*	*20*	—	—	—	—
Drva i ugljev	*100*	*85*	*16*	—	—	—	—
Svieće	*100*	*63*	*21*	—	—	—	—
Pralo	*30*	*100*	*95*	—	—	—	—
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*30*	*42*	*74*	—	—	—	—
Pokop	*30*	*35*	*70*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u upravu .	2015	1449	53	—	—	—	—
Razni troškovi	10	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	—	—	—	—	—	—
Stanarine	—	—	—	—	—	—	—
Skupa .	14065	14098	07	1088	57	—	—

Zadarsko.

bira		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
1256	27	989	60	166	67	1156	27	100	—	—	—	100	—
300	—	275	—	—	—	275	—	25	—	—	—	25	—
158	31	158	31	—	—	158	31	—	—	—	—	—	—
120	—	120	—	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—
26	58	26	58	—	—	26	58	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11421	85	9555	75	921	90	10477	65	944	20	—	—	944	20
454	10	454	10	—	—	454	10	—	—	—	—	—	—
11875	95	10009	85	921	90	10931	75	944	20	—	—	944	20
686	48	686	48	—	—	686	48	—	—	—	—	—	—
200	—	183	34	—	—	183	34	16	66	—	—	16	66
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
231	09	231	09	—	—	231	09	—	—	—	—	—	—
4	20	4	20	—	—	4	20	—	—	—	—	—	—
85	16	85	16	—	—	85	16	—	—	—	—	—	—
63	21	63	21	—	—	63	21	—	—	—	—	—	—
100	95	100	95	—	—	100	95	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
42	74	42	74	—	—	42	74	—	—	—	—	—	—
35	70	35	70	—	—	35	70	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1449	53	1432	87	—	—	1432	87	16	66	—	—	16	66
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15186	64	13012	21	1088	57	14100	78	1085	86	—	—	1085	86

Nahodi. Troškovi.	Predračun za godinu 1894	Pristo					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Najam činovnikom i nadstojnicam	740	690	16	—	—	—	—
Najam i nadnice bolničarom	—	—	—	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	250	348	97	—	—	—	—
Naknade odjeće Milosrdnicam	120	60	—	15	—	—	—
Potrebštine ureda i pisarne	40	43	58	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	40	—	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgrada	100	—	—	—	—	—	—
Hrana nahoda na dojitbi van Zavoda.							
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*3969*	*74*	*957*	*46*	—	—
b) *Oprave nahodom*	—	*128*	*90*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu	5200	4098	64	957	46	—	—
Troškovi uprave u Zavodim:							
Hrana nahoda i dojilja	*1000*	*997*	*82*	—	—	—	—
Liekovi	*120*	*120*	—	*10*	—	—	—
Pokretnine i pokućstvo	*90*	—	—	—	—	—	—
Odieće i rublje	*250*	—	—	—	—	—	—
Postelje i oprave posteljne.	*50*	—	—	—	—	—	—
Drva i ugljev	*50*	*90*	*17*	—	—	—	—
Svieće	*70*	*51*	*33*	—	—	—	—
Pralo	*40*	*38*	*26*	—	—	—	—
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*40*	*59*	*33*	—	—	—	—
Pokop	*10*	*13*	*20*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u upravu	1730	1370	11	10	—	—	—
Razni troškovi	10	—	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	20	—	—	—	—	—
Stanarine	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	8230	6631	46	982	46	—	—

Šibensko.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za g. 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior	novč.
690	16	690	16	—	—	690	16	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
348	97	348	97	—	—	348	97	—	—	—	—	—	—
75	—	45	—	15	—	60	—	15	—	—	—	15	—
43	58	43	58	—	—	43	58	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4927	20	3055	24	957	46	4012	70	914	50	—	—	914	50
128	90	128	90	—	—	128	90	—	—	—	—	—	—
5056	10	3184	14	957	46	4141	60	914	50	—	—	914	50
997	82	997	82	—	—	997	82	—	—	—	—	—	—
130	—	110	—	10	—	120	—	10	—	—	—	10	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90	17	90	17	—	—	90	17	—	—	—	—	—	—
51	33	51	33	—	—	51	33	—	—	—	—	—	—
38	26	38	26	—	—	38	26	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
59	33	59	33	—	—	59	33	—	—	—	—	—	—
13	20	13	20	—	—	13	20	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1380	11	1360	11	10	—	1370	11	10	—	—	—	10	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	—	20	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7613	92	5691	96	982	46	6674	42	939	50	—	—	939	50

Nahodi. *Troškovi.*	Pred-račun za godinu 1894	god. 1894		Pristoj: godina predjašnjih — Ostanci početni		od nadošlica	
A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
Najam činovnicim i nadstojnicam	1343	1343	31	350	—	—	—
Najam i nadnice bolničarim	—	—	—	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	250	324	87	—	—	—	—
Naknada odjeće Milosrdnicam.	120	120	—	—	—	—	—
Potrebštine ureda i pisarne	20	26	58	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	40	45	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgrada	—	9	60	—	—	—	—
Hrana nahoda na dojitbu van Zavoda:							
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*7344*	*01*	*1727*	*61½*	—	—
b) *Oprave nahodom*	—	*272*	*23*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu .	7900	7616	24	1727	61½	—	—
Troškovi uprave u Zavodim:							
Hrana nahoda i dojilja	*1000*	*901*	*35*	—	—	—	—
Liekovi	*200*	*200*	*04*	*16*	*67*	—	—
Pokretnine i pokućstvo	*50*	*30*	*95*	—	—	—	—
Odjeće i rublje	*500*	*361*	*55*	—	—	—	—
Postelje i oprave posteljne	—	*130*	*56*	—	—	—	—
Drva i ugljev	*100*	*122*	*55*	—	—	—	—
Svieće	*250*	*422*	*51*	—	—	—	—
Pralo	*20*	*24*	*10*	—	—	—	—
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*200*	*189*	*99*	—	—	—	—
Pokop	*30*	—	—	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u upravu .	2360	2383	60	16	67	—	—
Razni troškovi	10	7	—	—	—	—	—
Nabava vode	—	—	—	—	—	—	—
Stanarine	—	—	—	—	—	—	—
Skupa .	12043	11876	20	2094	28½	—	—

Spljetsko.

bina		Izplate								Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
1693	31	1343	31	350	—	1693	31	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
324	87	324	87	—	—	324	87	—	—	—	—	—	—
120	—	90	—	—	—	90	—	30	—	—	—	30	—
26	58	26	58	—	—	26	58	—	—	—	—	—	—
45	—	45	—	—	—	45	—	—	—	—	—	—	—
9	60	9	60	—	—	9	60	—	—	—	—	—	—
9071	62½	5703	76	1727	61½	7431	37½	1640	25	—	—	1640	25
272	23	272	23	—	—	272	23	—	—	—	—	—	—
9343	85½	5975	99	1727	61½	7703	60½	1640	25	—	—	1640	25
901	35	901	35	—	—	901	35	—	—	—	—	—	—
216	71	183	37	16	67	200	04	16	67	—	—	16	67
30	95	30	95	—	—	30	95	—	—	—	—	—	—
361	55	361	55	—	—	361	55	—	—	—	—	—	—
130	56	130	56	—	—	130	56	—	—	—	—	—	—
122	55	122	55	—	—	122	55	—	—	—	—	—	—
422	51	422	51	—	—	422	51	—	—	—	—	—	—
24	10	24	10	—	—	24	10	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
189	99	189	99	—	—	189	99	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2400	27	2366	93	16	67	2383	60	16	67	—	—	16	67
7	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13970	48½	10189	28	2094	28½	12283	56½	1686	92	—	—	1686	92

Nahodi.

Troškovi.

	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		godina predjašnjih			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:	fior.	fior.	novč	fior.	novč	fior.	novč
Najam činovnicim i nadstojnicam	983	983	33	—	—	—	—
Najam i nadnice bolničarim	300	230	—	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	220	167	33	—	—	—	—
Naknade odjeće Milosrdnicam	120	120	—	—	—	—	—
Potrebštine ureda i pisarne	60	60	58	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	40	—	-	—	—	—	—
Uzdržanje sgradâ	—	1	70	—	—	—	—
Hrana nahoda na dojitbu van Zavoda:							
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*7950*	*33*	*870*	—	—	—
b) *Oprave nahodom*	—	*26*	*88*	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu	5200	7977	21	870	—	—	—
Troškovi uprave u Zavodim:							
Hrana nahoda i dojilja	*800*	*446*	*88*	—	—	—	—
Ljekovi	*200*	*204*	*19*	—	—	—	—
Pokretnine i pokućstvo	*4*	*15*	*25*	—	—	—	—
Odjeće i rublje	*16*	*70*	*32*	—	—	—	—
Postelje i oprave posteljne	*25*	*19*	*94*	—	—	—	—
Drva i ugliev	*30*	*39*	*12*	—	—	—	—
Svieće	*30*	*25*	*17*	—	—	—	—
Pralo	*70*	*40*	*13*	—	—	—	—
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*90*	*63*	*91*	—	—	—	—
Pokop	*100*	*106*	*30*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u upravu	1375	1031	21	—	—	—	—
Razni troškovi	10	1	85	—	—	—	-
Nabava vode	—	—	—	—	—	—	—
Stanarine	—	—	—	—	—	—	—
Skupa	8308	10573	21	870	—	—	—

Dubrovačko.

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
983	33	983	33	--	—	983	33	—	—	—	—	—	—
230	—	230	--	—	—	230	—	—	—	—	—	—	—
167	33	167	33	—	—	167	33	—	—	—	—	—	—
120	—	120	—	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—
60	58	60	58	—	—	60	58	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	70	1	70	—	—	1	70	—	—	—	—	—	—
8820	*33*	*7376*	*33*	*870*	—	*8246*	*33*	*574*	—	—	—	*574*	—
26	*88*	*26*	*88*	—	—	*26*	*88*	—	—	—	—	—	—
8847	21	7403	21	870	—	8273	21	574	—	—	—	574	—
446	*88*	*446*	*88*	—	—	*446*	*88*	—	—	—	—	—	—
204	*19*	*204*	*19*	—	—	*204*	*19*	—	—	—	—	—	—
15	*25*	*15*	*25*	—	—	*15*	*25*	—	—	—	—	—	—
70	*32*	*70*	*32*	—	—	*70*	*32*	—	—	—	—	—	—
19	*94*	*19*	*94*	—	—	*19*	*94*	—	—	—	—	—	—
39	*12*	*39*	*12*	—	—	*39*	*12*	—	—	—	—	—	—
25	*17*	*25*	*17*	—	—	*25*	*17*	—	—	—	—	—	—
40	*13*	*40*	*13*	—	—	*40*	*13*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
63	*91*	*63*	*91*	—	—	*63*	*91*	—	—	—	—	—	—
106	*30*	*106*	*30*	—	—	*106*	*30*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1031	21	1031	21	—	—	1031	21	—	—	—	—	—	—
1	85	1	85	—	—	1	85	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11443	21	9999	21	870	—	10869	21	574	—	—	—	574	—

Nahodi. *Troškovi.*	Pred-račun za godinu 1894	god. 1894		Pristoj godina predjašnjih: od ostanaka početnih		od nadošlica	
A. Troškovi u upravu i hranu nahodâ u Dalmaciji:	fior.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.
Najam činovnikom i nadstojnicam	450	449	98	—	—	—	—
Najam i nadnice bolničarom	—	—	—	—	—	—	—
Nadnice dojiljam	364	276	80	—	—	—	—
Naknade odjeće Milosrdnicam	—	—	—	—	—	—	—
Potrebštine ureda i pisarne	50	52	58	—	—	—	—
Nagrade i pripomoći	80	40	—	—	—	—	—
Uzdržanje zgrada	—	1	50	—	—	—	—
Hrana nahoda na dojitbi van Zavoda.							
a) *Troškovi u hranu nahoda na dojitbi*	—	*4757*	*08*	*19*	—	—	—
b) *Oprave nahodom*	—	*72*	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u hranu	5700	4829	08	19	—	—	—
Troškovi uprave u Zavodim:							
Hrana nahoda i dojilja	*60*	*34*	*39*	—	—	—	—
Liekovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Pokretnine i pokućstvo	—	*4*	*55*	—	—	—	—
Odieće i rublje	—	—	—	—	—	—	—
Postelje i oprave posteljne.	—	—	—	—	—	—	—
Drva i ugljev	*100*	*78*	*30*	—	—	—	—
Svieće	*20*	*43*	*46*	—	—	—	—
Pralo	*50*	*36*	*64*	—	—	—	—
Potrebe za bogoslužbu	—	—	—	—	—	—	—
Prevozarina nahoda	*50*	*44*	—	—	—	—	—
Pokop	*70*	*37*	*96*	—	—	—	—
Sitni troškovi	*10*	—	—	—	—	—	—
Sbroj troškova u upravu	370	279	30	—	—	—	—
Razni troškovi	10	6	54	—	—		—
Nabava vode	—	—	—	—	—	—	—
Stanarine	—	96	—	—	—	—	—
Skupa	7024	6031	78	19	—	—	—

Kotorsko.

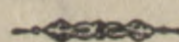
bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za g. 1894		za godine predjašnje		Skupa		od g. 1894		godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	ovč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior	novč
449	98	449	98	—	—	449	98	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
276	80	276	80	—	—	276	80	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
52	58	52	58	—	—	52	58	—	—	—	—	—	—
40	—	40	—	—	—	40	—	—	—	—	—	—	—
1	50	1	50	—	—	1	50	—	—	—	—	—	—
4776	*08*	*4363*	*08*	*19*	—	*4382*	*08*	*394*	—	—	—	*394*	—
72	—	*72*	—	—	—	*72*	—	—	—	—	—	—	—
4848	08	4435	08	19	—	4454	08	394	—	—	—	394	—
34	*39*	*34*	*39*	—	—	*34*	*39*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	*55*	*4*	*55*	—	—	*4*	*55*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
78	*30*	*78*	*30*	—	—	*78*	*30*	—	—	—	—	—	—
43	*46*	*43*	*46*	—	—	*43*	*46*	—	—	—	—	—	—
36	*64*	*36*	*64*	—	—	*36*	*64*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
44	—	*44*	—	—	—	*44*	—	—	—	—	—	—	—
37	*96*	*37*	*96*	—		*37*	*96*	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
279	30	279	30	—	—	279	30	—	—	—	—	—	—
6	54	6	54	—	—	6	54	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96	—	96	—	—	—	96	—	—	—	—	—	—	—
6050	78	5637	78	19	—	5656	78	394	—	—	—	394	—

Prilog **C.**

Pokrajinska Zaklada dalmatinska. **Godina 1894.**

Razbrojitba

troškova i prihoda Naslova XII Učione, točka 4 „Doprinos Poljodjelskom Zavodu u Gružu“.

	Predračun za godinu 1894	Pristoj					
		god. 1894		predjašnjih godina			
				od ostanaka početnih		od nadošlica	
	fior.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
Troškovi.							
Plaće učiteljskom osoblju	2700	3116	60	—	—	—	—
Naknada stanarine pristavu	120	120	—	—	—	—	—
Plaće prefektu, vrtlaru i slugi	680	513	40	—	—	—	—
Nagrade	40	81	66	60	—	—	—
Stanarine	1000	1000	—	—	—	—	—
Troškovi pisarne i uredovni	30	98	39	—	—	—	—
Porezi	170	161	60	—	—	—	—
Nabava učila	300	56	60	—	—	—	—
Nabava pokućstva	30	35	37	—	—	—	—
Gojenje vrtla	400	840	82	—	—	—	—
Uzdržavanje zgrada	150	275	98	—	—	—	—
Hrana prefektu i vrtlaru	360	360	—	—	—	—	—
Troškovi internata	2220	2311	23	—	—	—	—
Sbroj .	8200	8971	65	60	—	—	—
Prihodi.							
Doprinos državni	5000	5000	—	—	—	—	—
Štipendije	1440	1973	59	—	—	—	—
Razni	360	—	—	—	—	—	—
Sbroj .	6800	6973	—	—	—	—	—
Čisti trošak .	1400	1998	06	60	—	—	—

bina		Izplate						Ostanci konačni					
Skupa		za godinu 1894		za godine predjašnje		Skupa		od godine 1894		od godina predjašnjih		Skupa	
fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.
3116	60	3116	60	—	—	3116	60						
120	—	120	—	—	—	120	—						
513	40	513	40	—	—	513	40						
141	66	81	66	60	—	141	66						
1000	—	1000	—	—	—	1000	—						
98	39	98	39	—	—	98	39						
161	60	161	60	—	—	161	60						
56	60	56	60	—	—	56	60						
35	37	35	37	—	—	35	37						
840	82	840	82	—	—	840	82						
275	98	275	98	—	—	275	98						
360	—	360	—	—	—	360	—						
2311	23	2311	23	—	—	2311	23						
9031	65	8971	65	60	—	9031	65						
5000	—	5000	—	—	—	5000	—						
1973	59	1973	59	—	—	1973	59						
—	—	—	—	—	—	—	—						
6973	59	6973	59	—	—	6973	59						
2058	06	1998	06	60	—	2058	06						

Uzroci

razlikam u izpadcim Konačnog računa napram iznoscim predbrojenim.

Troškovi.

Naslov I. Troškovi uprave.

Izpalo nepovoljno f. 1610

Nepovoljno je izpalo radi viših troškova:
na toč. 2. Služba u pisarni Odborovoj f. 642
„ „ 8. Troškovi na Sabor Kraljevine „ 1922
Skupa f. 2564
na protiv manjem trošku:
na toč. 6. Služba gradjevna (putni troškovi) f. 699
„ „ 7. Izdavanje lista pokr. zakona „ 255 „ 954

Izpalo nepovoljno kao gori f. 1610

Na točki 2. potrošilo se više f. 642 radi viših potreba u prepisivanje, litrogafiranje, hartiju, tiskanice itd.

Ona od f. 1922 na točki 8. „Troškovi na Sabor Kraljevine“ jer izplaćen viši broj nadnica zastupnicim i brzopiscim, i više potrošeno za tiskanje saborskih spisa i razprava.

Manji trošak od f. 699 na toč. 6 odatle je, što je za samih šest mjesecih, bilo pokriveno mjesto pokrajinskog mjernika za poljodjelske poboljšice, i što se je tekom godine manje izplatilo, u ime putnih troškova, pokrajinskom gradjevnom mjerniku.

Onaj od f. 255 na toč. 7, zavisi od manjeg broja izdanih komada lista pokrajinskih zakona.

Naslov II. Navrćanje boginja.

Izpalo nepovoljno f. 1072

jer neki navrćaoci ne bili prikazali kroz godinu 1893 svoje pristojbine na obistimbu i doznaku; te radi viših putovanja obavljenih za obćeg navrćanja u god. 1894.

Naslov III. Zaprate.

Izpalo povoljno f. 41

jer bilo u manje zapraćenika iz inih pokrajina a pripadnici dalmatinski uslied manjeg broja izdanih zapratnih odluka u god. 1894.

Naslov IV. Kazničari.

Izpalo povoljno f. 100

prištedjen cieli iznos predračunat, jer kroz g. 1894 ne bijaše podan nijedan kazničar.

Naslov V. Ustamba.

Izpalo povoljno f. 1155

Toč. 1. „Ustamba Oružaništva“ bi predračunata na samih „ 2916
a bi zaključena troškom od „ 2918
to jest u manje f. 98

Toč. 2. „Ustamba vojnička“ bi predračunato f. 4000
a bi potrošeno „ 2943
u manje „ 1057

tako da Nasl. V. prikazuje ukupni povoljni izpadak od f. 1155

Manji trošak od f. 298 na toč. 1. jest radi manje potrebe najmovina za postaje u kotaru Kotorskom.

Manji trošak od f. 1057 na toč. 2., jer manje potreba prikazano za obistimbu.

Naslov VI.
Priprega.

Izpalo povoljno f. **40**

a to jer se je dalo manje priprega.

Kad se je odsjekla pristojbina god. 1894, odsjeklo se uprav koliko obistinilo i doznačilo, jer obistimba i doznaka pripražnih troškova sgadja se obično dvie godine kasnije iza kako se je priprega podala.

Naslov VII.
Putevi.

Izpalo povoljno f. **3785**

i baš:

a) na toč. 1. „Gradnja predjelnih puteva“ predračunato f. 3000
a bi potrošeno „ 1061

Dakle manje f. 1939

pošto ne bijahu izvedene radnje potrebite na predjelnom putu „Poljica“ predračunate su f. 2000

b) a na točki 2. „Uzdržanje predjelnih puteva“ bi predračunato f. 4700
a bi potrošeno „ 4604

dakle u manje „ 96

usljed manjih potreba za radnje uzdržanja

c) na točki 3 „Nabava i poprava ratila“ bi přištedjen cieli predračunani iznos od „ 300

pošto nije bilo potrebe ni nabavljati ni ponapravljati obstojeća ratila

d) na točki 4 „Pripomoći Obćinam“ bi predračunato f. 7000
a bi potrošeno „ 5500

u manje „ 1450

jer nisu bile izvedene predložene radnje, biva ona gradnje kamenog mosta na Cetini blizu Podgradja (I obrok), ni mostava na obćinskom putu Biljane-Benkovac.

Ukupni povoljni izpadak f. 3785

Naslov VIII.
Vode.

Izpalo povoljno f. 850

uslied manjih pripomoći Obćinam udieljenih u idraulične radnje.

Naslov IX.
Bolnice.

Izpalo nepovoljno f. 5657

Premašaji se odnose na sliedeće točke:

toč. 1 Nemoćnici. Predračunalo se f. 121158
a završilo troškom „ 127493

biva u više f. 6335

toč. 2 Rodilje. Ukupni trošak f. 3691
Predračunato „ 2300

Premašaj „ 1391

Skupa f. 7726

Odbiv prištednje odnoseće se na sliedeće točke:

toč. 3 „Ludjaci". Predračunato f. 29475
Ukupni trošak „ 28364
Prištedjeno f. 1111

toč. 4. „Nahodi" Predračunato f. 49720
Ukupni trošak „ 49274
Prištedjeno f. „ 446

toč. 5. „Mirovine". Predračunato f. 3732
Ukupni trošak „ 3220
Prištedjeno „ 512 f. 2069

Tim nepovoljni izpadak naslova IX spada, kao, gori na f. 5657

Na točki 1. „Nemoćnici". Nepovoljni izpadak f. 6335 pripisati je osobito tomu, što je poskupila hrana i druge stvari; što se je kroz godinu 1894 zaklonilo u bolnicam dalmatinskim viši broj osoba; te što se zaklonio takodjer viši broj dalmatinaca u bolnicam inih pokrajina ove Monarkije i u onim inozemstva.

U ostalom trošak na točki „Nemoćnici" za g. 1894 iznosi f. 128906
dočim onaj g. 1893, iznosio je „ 128849
bio je dakle viši za samo f. 57

Na toč. 2 „Rodilje".

Premašaj f. 1391 prouzrokovan je povišenjem broja dana liečenja u bolnicam primljenih rodilja.

Ukupni je trošak iznio f. 3691
dočim onaj g. 1893 iznosio je „ 2281
dakle u više za f. 1410

Točka 3. „Ludjaci".

Prištednja f. 1111 zavisi od slučajnih manjih potrebština.

Ukupni trošak g. 1894 iznosi f. 28271
onaj g. 1893 iznosio je „ 30262
dakle u manje f. 1991

Točka 4 „Nahodi".

Prištednja f. 446 pripisati je poglavito nastavšim promjenam u stanju nahoda predanih na dojitbu.

Trošak za godine 1894 f. 49658
Onaj god. 1893 bio je od „ 45606
dakle u više f. 4052

Toč. 5 „Mirovine".

Prištednju f. 512, pripisati je takodjer nastavšim promjenam u stanju umirovljenika kroz god. 1894.

Trošak god. 1894 iznosi f. 3230
a onaj god. 1893 iznosio je „ 3542
dakle u manje f. 312

Naslov X.
Pripomoći obrtim i zanatim.

Izpalo povoljno f. 150

Od četriju nautičkih štipendija, po f. 150 svaki, bila su izplaćena sama tri, biva ukupno f. 450, tako da se je prištedilo f. 150.

Naslov XI.
Pripomoći književne.

Izpalo povoljno f. 50

uslied viših podpora za nauk liepih umjetnosti doznačenih tekom godine 1894.

Naslov XII.
Učione.

Izpalo povoljno f. 18560

i baš: Toč. 1. Doprinesak učionskoj zakladi predračunan na f. 153503
iznio „ 135980

prištedjeno f. 17523

Toč. 2. „Doprinesak Mirovinskoj učiteljskoj zakladi“ predračunan na f. 20610
iznio je „ 19037

dakle manje „ 1573

Toč. 3. „Pripomoć privatnim ženskim učionam“ bi predračunato f. 6491
a potrošeno „ 6429

Prištedjeno „ 62

Skupa f. 19158

dočim na: Toč. 4. „Doprinesak za poljodjelsku Učionu u Gružu“ predračunato f. 1998
potrošeno „ 1400

Premašaj „ 598

tako da ciela prištednja spada na f. 18560

Povoljni su izpadci na toč. 1 i 2 uslied uprave sa dvima zakladami, pokrajinskom učionskom i mirovinskom Učitelja, kojim pokrajinska doprinaša.

Onaj na točki 3. uslied manjih slučajnih troškova.

Premašaj pak f. 598 na toč. 4. zavisi od viših slučajnih troškova.

Naslov XIII.
Pokrajinski dug.

Izpalo povoljno f. 323

i baš povoljan na toč. 2. Zajam 1886 za f. 862
a napovoljan na toč. 1. Zajam 1883 za „ 539

Odtud kao gori f. 323

Razlike se odnose na sliedeće podredjene točke:

a) od toč. 1. Zajam 1883:

Na pod točki a) „Godišbina u dobiti i utrnuće“ prama predrazbrojenim f. 17620
izniela je troška „ 18147

dakle potrošeno više f. 527

na pod točki d) „Razna“ potrošeno je f. 72
a predračunalo „ 32

dakle premašeno „ 40

Skupa f. 567

Naprotiv: na pod točki b). Dohodarina III razreda, za koju se predračunalo f. 912
a izniela je „ 891

tim prištedjeno f. 21

a na pod točki c) Biljegovina na coupons predračunalo se f. 255
a izniela je „ 248

odtud prištednje „ 7

„ 28

Tako premašilo se je na točki 1. za f. 539

b) od toč. 2. Zajam 1886:

na pod točki a) potrošeno u dobiti i utrnuće	f.	15865
napram predrazbrojenim	„	14905
prištednja za	f.	960
dočim na pod točki d). „Ini troškovi" premašeno	„	98
Tako da je ukupni premašaj točke 2. spao na	„	862

Pod točke b) i c) ostadoše u granicam predračunanim.

Naslov XIV. **Razna.**

Izpalo nepovoljno f. 1420

jer slučajnih troškova bilo manje.

Prihodi.

Naslo I. **Vlastiti dohodci pokr. zaklade.**

Prihodi pod ovim naslovom ostadoše u granicam predračuna, jer prispiše u pristojbine svi iznosi predračunati.

Pristojbina od f. 550 pri toč. 2. „Dobiti na cienam prodaje" i glavnice koje sastoje od sliedećih posebnih iznosa:

a) od Obćine Zadarske, platila dobit na obrok VII ciene od prodaje stare bolnice	f.	350
b) od Obćine Šibenske isto na VII obrok	„	36
c) od iste takodjer VII obrok za predujam od f. 5000	„	164
Kao gori	f.	550

Naslov II. **Dohodci bolnicâ.**

Izpalo povoljno f. 2295

i baš povoljno pri toč. 1. Nemoćnici za	f.	2344
nepovoljno pri toč. 2. Nahodi	„	49
Kao gori	f.	2295

Izpadak povoljan od f. 2344 pri točki 1. „Nemoćnici" zavisi najviše povišenim dobitim novim nabavam državnih obveznica; od povećanog doprineska „Blagog Djela" u Dubrovniku; a osobiio višom utjerbom naknadâ za bonike - plaćaoce.

Ostale podredjene točke ne prikazaše znatnih razlika, prama iznosim predračunanim.

Nepovoljni izpadak f. 49, na toč. 2, „Nahodi" stoji u odnošaju sa sniženjem doprineska, sa strane Blagog Djela u Dubrovniku, proizhodećeg iz dielomičnog zapiska Androvič, na korist one Bolnice.

Naslov III. **Naknade bolničkih troškova.**

Izpadak povoljni f. 14867

od kojih:

na toč. 1. Nemoćnici	f.	8806
na toč. 2. Ludjaci	„	4979
na toč. 3. Nahodi	„	1082
Kao gori	f.	14867

Povoljni unesak od f. 8806 na toč. 1. „Nemoćnici" odnosi se ponajviše na naknade od platomožnih bonika-plaćaoca, od drugih pokrajina Monarkije inih Država, usljed višeg broja bonika, primljenh i liječenih kod dalmatinskih bolnica, tekom godine 1894.

Onaj f. 4979 na toč. 2, odnosi se takodjer na više naknade od platomožnih umobolnikâ.

Onaj od f. 1082 na točki 3. „Nahodi" zavisi odtud, jer više naknadâ utjerano kroz g. 1894, usljed povišenja broja kroz istu godinu iz inih pokrajina nadošlih nahoda, a u Dalmaciji na odgoj podanih.

Naslov IV.
Naknade zapratnih troškova.

Izpalo povoljno f. 171
stoga jer viši broj zapratnih osuda izdanih od kotarskih Poglavarstva Dalmatinskih proti pridadnicim inih pokrajina, zato i više naknada utjerano.

Naslov V.
Pok. prirez izravnim porezom.

Izpalo povoljno f. 5909
stoga što je poskočila pristojbina državnih izravnih poreza, na temelju kojih bi odmjeren prirez za god. 1894.

Pokrajinski prirez proračunan na f. 255300 dopro je do f. 261209 a pobralo se i ušlo je u pokrajinsku zakladu preko godine 1894, od iste i od predjašnjih godina, skupa f. 261658.

Pristojbina državnih poreza uzeta temeljem porezu, bila je od f. 690000, kad tamo doprla do f. 698255, a to sa prirezom od 37 po sto daje f. 258354, kojemu nadodav prireze Dohodarine utjerane, a ne predračunane, u iznosu fior. 2855 imade se povoljni izpadak za fior. *261209.*

Naslov VI.
Pokr. prirez potrošarini.

Izpalo povoljno f. 3068
usljed više kolikoće stvari unešenih a podložnih potrošarini, prama onoj predračunatoj:

kroz godinu 1894 pristojbina je bila od	f. 138068
a god. 1893	„ 130816
Dakle viša za	f. 7252

Naslov VII.
Uvozarina.

Izpalo nepovoljno f. 414
jer se godine 1894 unilo u Dalmaciju više neg se predmnievalo piva, rakije i osladjene žeste.

Ova točka, iznila je na svrhi god. 1894	f. 19446
dočim god. 1893	„ 19669
dakle manja za	f. 223

Naslov VIII.
Razna.

Izpalo povoljno f. 13
radi viših slučajnih prihoda i dobiti na predujmove udieljene vlastnikom kuća unajmljenih Oružaništvu.

Naknade Troškova.

Izpalo povoljno f. 20

Na ovoj točki za godinu 1894 nije bilo ništa predračunano, a utjerala se gornja svota, a u toj upravi baš stoji povoljni izpadak.

Zaključba.

Kako je kazano na Tablici IV. godina je 1894 završila

pretičkom	f. 38256
mjesto nedostatka proračunanom predmnievanog	„ 2568
te povoljno izpalo	f. 40824

Prihodi premašiše predrazbroj za	f. 25929
a troškovi su završili se povoljnim izpadkom od	„ 14895
te kao gori	f. 40824

Izpadak povoljan prihodâ ima se pripisati znatnim utjerbam dobivenim na Nasl. II, III, V i VI i suviše onim dobivenim na Nasl. I, IV. VIII i u naknadam troškova; dočim utjerbe kod samog Naslovâ VII ostadoše izpod proračuna.

Onaj povoljni u troškovim nastade usljed znatnih prištednja pri naslovim V, VII i XII i drugih manjih prištednja pri naslovim III, IV, VI, VIII, X i XIII. Nepovoljne izpadke dadoše naslovi I, II, IX i XIV.

Sravnajuli se pravi prihodi sa pravimi troškovi kod pojedini naslova predrazbroja, uvidja se da blagajna na podmiru troškova godine 1894 i predjašnjih godina, pa i pridošlica što se imalo izplatiti godine 1894 (ubrojiv i f. 15100 potrebite za utrnuće pok. Zajma 1883 i 1886) imade potrebština od f. 519374
dočim prihodi tekući i ostanci na naslovim predrazbroja unesoše ukupni iznosak od „ 563166
tako da troškovi nadmašiše prihode za f. 43792

Kako bi dokazano u uzrocim razlika kod konačnog računa godine 1893.e, po stanju imovnom i dugovnom svrhom rečene godine ukazalo se je čiste imovine f. 1074597
a ta, kad se je odvadila vriednost baštine od „ 1105536
pretvorila se u čistu konačnu dugovinu od f. 30939
a ova pak, usljed razlika ostanakâ dokazanih u tablici XII u početku g. 1894, bi prikazana sa f. 34217

Godine 1894, tablica III. koja kaže stanje imovno i dugovno, svrhom iste godine, ukazuje ćiste konačne imovine f. 1119185
pa odvadiv vriednost baštine „ 1104907
pretvara se u konačnu čistu imovinu od „ 14278
dakle prama godini 1893 konačna čista dugovina smanjila se za f. 48495

Taj odpadak konačne čiste dugovine tumači se sliedećim:

Sravnanjem imovina i dugovina konačnih

(odvadiv vriednost baštinskih bića).

	svrhom god. 1893	preneše-no u konačni račun 1894	svrhom god. 1894	Povišak konačnog bića	Smanjak konačnog bića
	f i o r i n a			A. V.	
a) Ostanci imovni					
Prihodi po naslovim predračuna . . .	77227	76914	61888	—	15026
Prihodi prometni	256084	256084	235038	—	21046
Sbroj prihoda utjerivih . .	333311	332998	296296	—	36072
Pretičak blagajnički konačni .	18703	18703	97602	78899	—
Sbroj imovinâ .	352014	351701	394528	42827	—
b) Ostanci dugovni					
Troškovi po naslovim predračuna . . .	11050	14015	8850	5165	—
Razhodi premetni	503	503	15100	—	14597
Sbroj izplata izpunivih .	11553	14518	23950	—	9432
Dug pokrajinski 1883 utrnjiv u 25 godina	184500	184500	176000	8500	—
„ „ 1886 „ u 25 „	186900	186900	180300	6600	—
Sbroj dugovina .	382953	385918	380250	5668	—
Dugovina dotično ***imovina*** konačna čista .	*30939*	*34217*	14278	48495	—

Iznosak novca potrebita na podmiru f. 23950 dugovnih ostanaka. pokriven je podpuno konačnim pretičkom blagajničkim od f. 97602. Nije dakle potrebito za to ikakvog financijalnog providjenja.

Br. 325.
god. 1895.

(Prilog 7).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje ***Proračun Zemaljske Poljodjelske Zaklade*** za god. 1896.

Proračun je sastavljen na istim podatcim na kojim je bio sastavljen onaj za god. 1895. Zato u pojedinim točkam dohodaka i trošaka ovog proračuna, i onih predloženih za god. 1895, nema razlike nikakve.

Zadar, 15 Siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predračun Zaklade „Pokrajinsko Poljodjelsko“ za god. 1896.

		Iznosak	
		Posebni	ukupni
		fiorina A. V.	
	Potrebština.		
	Naslov I. Troškovi uprave.		
1	Razni troškovi	600	
2	Stanarine	100	
	Naslov II. Troškovi zavodni.		700
1	Troškovi pokr. poljodjelskog Vieća	400	
2	Pripomoći poljodjelskim Zadrugam	200	
3	Pripomoći osobite	700	
4	Plaće i doplate lugarom i poljarom	6100	
5	Pripomoć u pošumitbu i uredjenje bujica	3500	
6	Pripomoći u poljodjelske poboljšice	5503	
			16403
	Sbroj potrebštine		17103
	Pokriće.		
	Naslov I. Prihodi baštine.		
1	Dobiti iz Državnih i Pokrajinskih Obveznica	4800	
2	Dobiti od glavnicâ na zajam	3	
	Naslov II. Prihodi zavodni.		4803
	Globe od šumarskih prekršaja		12300
	Sbroj pokrića		17103

Razjasnjenja Predračunu.

Potrebštine.

Naslov I. Trožkovi uprave.

Stav. 1. Razni troškovi fior. 600.

Taj iznosak odgovara srednjemu iznosku potrošenu kroz trogodište 1892-1894.

Stav. 2. Najmovi fior. 100.

Bi proračunan trošak najma Vinku Pasini-u, za jedno skladište gdje se spremaju poljojelska orudja.

Naslov II. Troškovi zavodni

Stav. 1. Troškovi pokr. poljodjelskog Vieća fior. 400.

Od ovoga troška namienjeno je u putbine i dnevnice dvama članovom Vieća nestojnikom u Zadru fior. 160; u troškove Vieća fior. 200, a sitnih troškova fior. 40.

Stav. 2. Pripomoći Poljodjelskim Zadrugam fior. 200.

Pripomaga se dvama Družtvom, Zadarskom i Dubrovačkom, godišnje svakomu fior. 100.

Stav. 3. Pripomoći osobite fior. 700.

Da se pripomogne podučavanju podkovačâ u Sinju, učenikom poljodjelstva u putbine i u slične svrhe.

Stav. 4. Plaće i doplate lugarom i poljarom 6100.

Taj iznosak odgovara postojećoj plaći 8 šumara fior. 340, u pripomoć Obćinam da uzdrže lugare i poljare fior. 5760.

Stav. 5. Pripomoći u pošumitbu i uredjenje bujica fior. 3500.

Predračunanih jedino za pošumitbu u Dalmaciji i za uredjenje potokâ.

Stav. 6. Pripomoći u poljodjelske pobcljšice fior. 5503.

Iznos od fior. 5503 predračunat pod ovom stavkom jest kao doprinesak pokrajinskoj zakladi za poboljšice u Dalmaciji, ustanovljen usljed zakona 18 veljače 1891 P. Z. L. Br 10 strana 21.

Pokriće.

Naslov I. Dohodci baštine.

Stav. 1. Dobiti iz Državnih i pokrajinskih Obveznica fior. 4800.

Zaklada „Pokrajinsko Poljodjelstvo" posjeduje fior. 545000 u Obveznicam pokrajinskog Zaj-1883.e na 5 po sto, koje daju dobiti . . . . f. 2725
fior. 1100 Zajma Lutrija 1860 na 4 po sto . . . . „ 44
„ 46200 Obveznica ujedinjenog Državnog Zajma na 4·20 po sto . . . . . . „ 1940
„ 2900 „ austrijskog. dohodkom u krunam na 4 po sto . . . . . . „ 116
Skupa f. 4825

Pošto će tekom godine 1896 utrnjene biti nekoje pokrajinske Obveznice, s toga na ovu se je točku predračunalo samo fior. 4800.

Stav. 2. Dobiti od glavnica na zajam fior. 3.

Ovo se predačunava kao dobit na fior. 50, ostanka duga na 5 po sto kod nasliednika Petra Kambera.

Naslov II. Prihodi zavodni.

Stav. Globe šumarske fior. 12300.

Obzirom na faktični izpadak zadnjeg trogodišta 1892-1894.

Br. 6732.
god. 1895.

(Prilog 8).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje Proračun *Zemaljske Učionske Zaklade* ga godinu 1896, sastavljen po c. kr. Zem. Učoinskome Vieću i amo priobćen Dopisom 6 decembra 1895 Br. 6398. Proračunu dodana je izkaznica sa razjasnjenjim, toliko glede troška, koliko glede podmire, i 19 prilogâ (6 podmire, 13 troškova).

Troškovi za godinu 1896, proračunani su na . . . . f. 433.276
prama onim odobrenim za god. 1895, ubrojiv i paušalni odbitak, sa . „ 370.603
dakle za god. 1896 više . . . . f. 62.673

Povišenje zavisi poglavito od toga, što je danom 1.im januara 1896, stupio u kriepost pokr. zakon 11 julija 1895 (P. Z. L. B. 29 str. 101) o povišenju beriva učiteljskom osoblju; pak od povećanja broja učiona, od kojih ima se u godini 1896 otvoriti redovitih 40; od petogodišnjih doplata, povišenja najmovina, većeg troška za pokućstvo i učila, napokon od povećanog broja učiteljskih sila pri već obstojećim učionam.

Dohodci proračunani su na , ... f. 198.532
za godinu 1895 bijo je odobreno . . . . „ 197.404
dakle za god. 1896 više . . . . , . f. 1.128

Povišenje temelji se na množenju učiona, i tim na onom obćinskog doprineska.

S razloga jur poznatih, sva je prilika da će pravi trošak u god. 1896 izpasti manji od predvidjenoga po c. kr. Zem. Učion. Vieću; i zato Zemaljski Odbor predlaže, da se od svote ukupnog troška odbije paušalno fior. 14.000, tako da ukupni trošak uvršten bude od fior. 419.276. Na taj način manjak, koji se ima pokriti doprineskom iz Zemaljske Zaklade, iznieti će . . . . f. 220.744
prama onome odobrenome za god. 1895 . . . . „ 173.199
veći je za . . . . f. 47.545

Opazit je da za sve učione, koje se imadu otvoriti početkom učionske godine 1896-1897, u proračun uvršten je trošak za sama zadnja tri mjeseca godine 1896, a isto tako i obćinski doprinesak.

Zadar, 15 Siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predračun „Pokrajinske Učionske Zaklade" Kraljevine Dalmacije za godinu 1896.

Naslov		Predloženo za godinu 1896	Odobreno za godinu 1895	Za god. 1896 više	Za god. 1896 manje
		fior. Austrijske Vriednosti			
	Potrebština.				
I.	Troškovi uprave	700	700	—	—
II.	Beriva učiteljskog osoblja . . . . . , .	304750	260615	44135	—
III.	Troškovi učionski	116026	102988	13038	—
IV.	Doprinesak Državi na uzdržavanje vježbovnice dodane učiteljištu Arbanaškom i Dubrovačkom. . . .	2000	2000	—	—
V.	Troškovi u odgoj učiteljâ	2000	2000	—	—
VI.	Troškovi u učiteljske skupštine	7000	5500	1500	—
VII.	Ini troškovi	800	800	—	—
	Skupa .	433276	374603	58673	—
	Paušalni odbitak	14000	4000	10000	—
	Svega .	419276	370603	48673	—
	Pokriće.				
I.	Vlastiti dohodci . :	4349	4351	—	2
II.	Doprinesak Obćinâ	141729	140599	1130	—
III.	Doprinesak Države	52454	52454	—	—
	Sbroj .	198532	197404	1128	—
IV.	Manjak što se ima nadomiriti Pokrajinskim doprineskom	220744	173199	47545	—
	Skupa .	419276	370603	48673	—

Pokr. Učionska Zaklada.

Predračun 1896.

Razbrojitba potrebštine.

Stavka			Predloženo za godinu 1896	Odobreno za godinu 1895	za god. 1896 više	za god. 1896 manje	Prilog
			fior. Austrijske Vriednosti				
	Naslov I.						
1	Troškovi uprave		700	700	—	—	I.
	Naslov II.						
	Beriva učiteljskog osoblja:						
	a) Kateketam:						
2	Nagrade		6200	6000	200	—	II.
	b) Učiteljim i učiteljicam:						
3	Plaće i druga beriva . . . . . . ,	288045		243200	44845	—	III.
4	Nagrade i pripomoći	6500		6500	—	—	IV.
5	Zamjenine	300		300	—	—	V.
			294845				
	c) učiteljim pomoćnih učiona:						
6	Nagrade		3705	4615	–	910	VI.
	Sbroj Naslova II. .		304750	260615	44135	-	
	Naslov III.						
	Troškovi učiona:						
	a) u ustanove:						
7	Uzdržavanje sgrada	2000		1000	1000	—	VII.
8	Stanarine	83926		77137	6789	—	III.
9	Nameti	71		71	—	—	III.
			85997				
	b) Pokućstvo:						
10	Poprava i nabava pokućstva		10000	8000	2000	—	VIII
	c) u Pisarne potrebe i Ureda:						
11	Odsječnice pisarske i za nabavu vode . . .	13562		11860	1702	—	III.
12	Odsječnice ogrieva	367		320	47	—	III.
			13929				
	d) u Učila:						
13	Knjige, zemljovidi, tablice itd.	4000		3000	1000	—	IX.
14	Učionski Vrtlovi	2100		1600	500	—	X.
			6100				
	Sbroj Naslova III. .		116026	102988	13 38	—	

Stavka		Predloženo za godinu 1896	Odobreno za godinu 1895	Za god. 1896 više	Za god. 1896 manje	Prilog
		fior. Austrijske Vriednosti				
	Naslov IV.					
15	Doprinesak Državi na uzdržavanje vježbovnice dodane učiteljštu Dubrovačkomu i onomu u Arbanasim . .	2000	2000	—	—	III.
	Naslov V.					
	Troškovi za odgoj učiteljâ:					
16	Doprinesak učionske zaklade u podporine gojencim kod državnog Učiteljišta	2000	2000	—	—	XI.
	Naslov VI.					
	Troškovi za učiteljske skupštine:					
17	Skupštine kotarske	7000	5500	1500	—	XII.
	Naslov VII.					
	Ini troškovi:					
18	Dnevnice, putbine i premještaji 600		600	—	—	XIII
19	Razna 200		200	—	—	XIV
		800				
	Sbroj Naslova VII. .	800	800	—	—	
	Ukupna potrebština .	433276	374603	58673	—	
	Paušalni odbitak .	14000	4000	10000	—	
	Potrebština izpravljena .	419276	370603	48673	—	

Razjašnjenja

o razlikam napram Predračunu odobrenu za god. 1895.

Predračunom godine 1895 predvidjela se Potrebština od	f.	374.603
Dočim za god. 1896 Potrebština bi iznosila	„	433.276
viša dakle nego god. 1895 za	f.	58.673

Ta veća potrebština zavisi poglavito što je danom 1 januara 1895 stupio u krjepost pokr. zak. 11 julija 1895 (Pokr. Z. L. Br. 29 str. 101) o povišenju beriva učiteljskom osoblju; od zavedenja novih učiona u: Nevidjanim, Supetarskoj dragi, Muću donjem, Banjolu, Kamporu i Barbatu u kotaru Zadarskom; Radaljicam i Vukšiću u kotaru Benkovačkom; Markovcim kotara Kninskoga; Konjevratim i Dubravicam kotara Šibenskog; ženske gradjanske u Spljetu, Bračevićim, Muću gornjem, Neoriću, Ogorju gornjem i donjem, Prugovu, Ramljanim. Gatim, Drveniku, Labinu, Okrugu, Segetu, Sratoku, Suhomdolu, Bristanim, Cvrljevu, Korušiću, Nisku, Altonu gornjem, Vučevici, Visokoj, Humcu donjem i Splitskoj u kotaru Spljetskom; Hrušvaru, Vojnićim i Žeževićim u kotaru Sinjskom; Velikom brdu kotara Makarske; Orahovcu, Grad'štu i Lastvi-Grbaljskoj u kotaru Kotorskom, učione ove koje će se skoro sve otvoriti početkom oktobra 1896; od petogodišnjica koje će dozrieti kroz 1896; od povišenja u stanarinam, u odsječnicam, u troškovim za nabavu pokućstva, učila, što sve stoji u savezu sa zavedenjem novih učiona i sa razvitkom onih već obstojećih.

Ukupni povišak sastoji od sliedećih povišaka i smanjenja:

P o v i š c i.

Toč. 2.	„Nagrade Kateketam“ to nastaje usljed zavedenja novih gorinaznačenih učiona.	f.	200
Toč. 3.	„Plaće i druga beriva učiteljim“ usljed povišenja izračunanih na korist učitelja, uporabom zakona 11 julija 1895, usljed zavedenja gori naznačenih novih učiona i novoustanovljenih učiteljskih mjesta pri već postojećim učionam.	„	44845
Toč. 7.	„Uzdržavanje zgrada“ obzirom na trošak koji se izdržati ima za popravak palače takozvane „del Conte“ u Pagu (Vidi Prilog III. razjanjenja izkazu o pokriću dodanim).	„	1000
Toč. 8	„Stanarine“ za stanarinu novih učiona predračunatih i usljed povišenja starih stanarina, kao iz razjasnjenja izkazu o pokriću dodanim (Prilog III).	„	6789
Toč. 10.	„Poprave i nabave pokućstva“ Povišak odtud, jer nabavljeno pokućstvo potrebito za nove učione i nova učiteljska mjesta.	„	2000
Toč. 11.	„Odsječnice pisarske“ s uzroka, kad pod toč. 10. (Vidi isti prilog III.)	„	1702
Toč. 12.	„Odsječnice ogrieva“ jer se predračunao trošak za drva za nekoje učione po zagorju.		47
Toč. 13.	„Knjige. zemljovidi, tablice, itd.“ s uzroka, kao pod toč. 10; i s daljeg, što su konačno ustanovljeni bili doprinesci za gradjanske učione (Vidi Prilog IX).	„	1000

Toč. 14. „Učionski vrtlovi" Povišak je samo prividan, pošto se je isti iznos uvršćivao pod naslovom (Troškovi za teoretično-praktična podučavanja, Vidi Prilog X).	"	500
Toč. 17. „Skupštine kotarske" usljed zavedenja novih učiona, ustanovljenja novih učiteljskih mjesta i konačnih izpadaka prošastih godina.	"	1500
Sbroj povišaka	f.	59583

Smanjenja.

Toč. 6. „Nagrade pomoćnim učiteljim" Usljed preobraćenja u redovite, nekojih pomoćnih učiona.	f.	910
Kao gori. Povišak ukupni	f.	58673

Predračun 1896.

Razbrojitba pokrića.

Stavka			Predloženo za godinu 1896	Odobreno za godinu 1895	Za god. 1896 više	Za god. 1896 manje	Prilog
			fior. Austrijske Vriednosti				
	Naslov I.						
	Vlastiti dohodci:						
1	Dobiti od Državnih Obveznica		779	779	—	—	I.
	Dohodci zakladnina i naslova privatnog prava:						
2	a) Zaklade S. Mihovila u Trogiru	2474		2510	—	36	II.
3	b) Zaklade Radović	324		324	—	—	III.
4	c) od inih zakladnina	634		630	4	—	IV.
			3432	—	—	—	
5	Stanarine		138	108	30	—	V.
	Sbroj Naslova I. .		4349	4351	—	2	
	Naslov II.						
6	Doprinesak Obćinâ		141729	140599	1130	—	VI.
	Naslov III.						
	Doprinesak Države:						
7	a) za učione u obće		41654	41654	—	—	
8	b) za gradjansku učionu i ratarski tečaj u Sibeniku .		4800	4800	—	—	
9	c) za gradjansku učionu i tehnički tečaj na Korčuli .		5500	5500	—	—	
10	d) za pomorski tečaj na Silbi		500	500	—	—	
	Sbroj Naslova III. .		52454	52454	—	—	
			198532	197404	1128	—	
	Manjak što se nadomiruje:						
	Naslov IV.						
11	Pokrajinskim doprineskom . . . , . . .		234744	177199	57545	—	
	Skupa Pokrića .		433276	374603	58673	—	
	Paušalni odbitak .		14000	4000	10000	—	
	Pokriće izpravljeno .		419276	370603	48673	—	

Razjašnjenja

o razlikam napram predračunu za god. 1895.

Prihodi predmnievani za god. 1895 iznesoše	f. 197404
oni god. 1896 iznose	„ 198532
viši su dakle od onih god. 1895	f. 1128
Nego pošto troškovi predračunani nadmašuju one od god. 1895, za	„ 58673
doprinesak pokrajinski mora da je od onoga za god. 1895 veći za	f. 57545

P o v i š c i.

Toč. 4. „Od inih zakladnina" jer se je zaostavšim dobitim „Vodanovićeve zakladnine" nabavila državna obveznica, koja daje fior 4 dohodka (Vidi Pril. IV).	„ 4
Toč. 5. „Stanarine" Povišak se odnosi na izplaćeni najam sa strane jednog ravnajućeg učitelja na unajmljena mu učionska pomješća.	„ 30
Toč. 6. „Doprinesak Obćinâ" jer ustanovljeno novih učiona, te odmjeren im bio dotični doprinesak.	„ 1130
Skupa	f. 1164

S m a n j e n j a.

Toč. 2. „Zaklada S. Mihovila"	f. 36
predstavlja poreznu vriednoćarinu na zemljišta zakladnine.	
Ostaje povišakâ	f. 1128
ali obzirom na višu potrebstinu od fior. 58673 u troškovim, potrebito je pokrajinskog doprineska	„ 57545
a na izravnanje	f. 58673

Br. 223.

god. 1896.

(Prilog 9).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje Proračun *Mirovinske učiteljske Zaklade* za godinu 1896, sastavljen po Zemaljskom Učionskom Vieću, i Odboru dostavljen dopisom 4 januara tek. Br. 56.

Pristojbina troška iznosi . . . . , ...	f.	38316
prama odobrenoj za god. 1895	„	35618
veća je za	f.	2698

a to radi više doznačenih mirovina.

Dohodci zaklade predvidjeni su na	f.	18739
prama onim predvidjenim za god 1895, sa	„	15650
veći su za	f.	3089

a to jer su se sve točke dohodaka, izim one pod Nasl. II. br. 4, povećale.

Manjak, koji se ima pokriti iz Zemaljske Zaklade, proiztičući od razlike izmedju

trošaka i dohodaka, iznosi	f.	19577
prama onome odobrenome za god. 1895 su	„	19968
manji je za	f.	391

I ovo je treća godina da se je doprinesak iz Zemaljske Zaklade umanjio prama onome prediduće godine.

Pri sjednici 22 januara l. g. Visoki Sabor odobrio je Proračun ove zaklade za god. 1895, i nakon tog odobrenja, na predlog financijskog Odbora, primio je iznova sliedeći zaključak:

„Daje se nalog Zemaljskom Odboru neka potraži od c. k. Zemaljske Učionske Vlasti sve podatke, koji se tiču utjeravanja globa radi nepohadjanja pučkih učiona za doba 1887-1892, a osobito:

a) koliko je globa svake godine bilo odmjereno, a koliko utjerano za svaki učion-kotar;

b) koje su svote uvrštene, u smislu okružnice 2 januara 1884 Br. 4045, u dnevnik Mirovinske Učionske Zaklade, za svaku godinu u svakome pojedinome kotaru".

Ovaj zaključak, bio je po Zemaljskom Odboru dostavljen c. k. Zemaljskome Učionskome Vieću, dopisom 1 aprila 1895 Br. 1404, od koga mu još nikakav odgovor stigao nije.

Zadar, 15 Siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predračun

za god. 1896

Zaklade „Mirovine pučkim Učiteljem“.

Potrebština.

Redni broj	RAZHODI	Za godinu 1896	Prama godini 1895	Potrebština 1896 jest viša	Potrebština 1896 jest manja	
		fiorinâ A. V.				
1	Troškovi uprave	50	50	—	—	na 1). U tiskanice i druge slučajne.
	Troškovi zavodni.					
2	Mirovine učiteljem i učiteljicam . . .	29998	27525	2473	—	na 2-7 Prilogu I.
3	Mirovine udovicam učitelja	5652	5375	277	—	
4	Mirovine udovicam slugâ	77	77	—	—	
5	Mirovine sirotam	181	181	—	—	
6	Pripomoći za odgoj	1042	941	101	—	
7	Milostinje	816	969	—	153	
	Sbroj .	37766	35068	2698	—	
	Skupa troškova (1—7) .	37816	35118	2698	—	
8	Novac uloživ u Države Obveznice . .	500	500	—	—	na 8). Na napredni porast zaklade.
	Sbroj potrebštinâ (1—8) .	38316	35618	2698	—	

Pokriće.

Redni broj	PRIHODI	Za godinu 1896	Prama godini 1895	Pokriće 1896 jest viša	Pokriće 1896 jest manja	
		fiorinâ A. V.				
	Dohodci baštine.					
1	Od državnih Obveznica . . . . . . (Prihod u notam od fior. 40.700).	1709	1680	29	—	Od 1-6 V. i Prilog II.
	Dohodci zavodni.					
2	Odredbine na plaćam učiteljâ i učiteljicâ	4500	3900	600	—	
3	Umetci najmovni radi praznih služba .	4000	3300	700	—	
4	Dobitak iz prodaje učionskih knjiga . .	830	920	—	90	
5	Globe radi zanemarena pohadjana učionâ	3200	1800	1400	—	
6	Odredbine na ostavštine	4500	4050	450	—	
	Skupa .	17030	13970	3060	—	
	Svega dohodaka (1—6)	18739	15650	3089	—	
	Prama potrebštini od	38316	35618	—	—	
	Nastaje manjak koji će se podmiriti:					
7	Doprineskom iz pokrajinske zaklade .	19577	19968	—	391	
	Sbroj pokrića (1—7) .	38316	35618	2698	—	

Zaklada „Mirovine pučkim učiteljem“.

Prilog 1. Predračunu za godinu 1896.

TROŠKOVI

Izkaznica potrebštinâ u mirovine i stanje umirovljenikâ.

	Broj osoba umirovljenih	Mirovine učiteljem i učiteljicam		Mirovine slugam		Mirovine udovicam učiteljâ		Mirovine udovicam slugâ		Mirovine sirotam		Pripomoći za odgoj		Milostinje	
		fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	novč	fior.	novč.	fior.	novč.	fior.	n č
Stanje po Predračunu 1895 . .	152	27525	13½	—	—	5374	76½	76	75	181	25	941	04	968	81
Smanjak . . .	8	93	33	—	—	146	66	—	—	—	—	110	66½	272	65
Ostaje .	144	27431	80½	—	—	5228	10½	76	75	181	25	830	37½	696	16
Povišak	17	2565	92	—	—	424	17	—	—	—	—	212	09	120	—
Stanje danom 31 decembra 1895 .	161	29997	72½	—	—	5652	27½	76	75	181	25	1042	46½	816	16
Potrebština fiorina 37766. . . .	—	29998	—	—	—	5652	—	77	—	181	—	1042	—	816	—

Smanjak.

Stavka stanja 1895	Mirovine učiteljem i učiteljicam	Iznos fior.	Iznos novč
38	Bržesina Jakovica.	93	33
	Mirovine udovicam učiteljâ		
91	Gvozdenović Margherita. . .	146	66
	Pripomoći za odgoj		
112	Jeričević Teresa	32	50
115	Kalinić Gjuro	24	83
129	Nidzor Danilo	53	33½
		110	66½
	Milostinje.		
147	Lukinović Špiro	180	—
149	Ljubić Kate	40	15
150	Marinović Trivun	52	50
		272	65
	Svega smanjka 8 Umirovljenika .	623	30½

Povišak.

Stavka stanja 1896	Mirovine učiteljem i učiteljicam	Iznos fior.	novč.	
42	Gospodnetić Ivan-Petar . . .	60	—	Povišena od f. 180:— na f. 240:—
45	Foretić Jakov	77	15	„ „ „ 231:42 „ „ 308:57
82	Boski Stiepan	425	71	Nova mirovina
83	Stazić Stiepan	630	64	„ „
84	Turbarina Josip	319	—	„ „
85	Margotić Stanko	414	85	„ „
86	Ljubić Dinko	638	57	„ „
		2565	92	
	Mirovine udovicam učiteljâ			
113	Kačić Dimitri Ana	249	17	Nova mirovina
114	Bijelić Milica	175	—	„ „
		424	17	
	Pripomoć za odgoj			
143	Kačič Dimitri Zlatka . . .	41	53	Nova podpora
144	„ „ Blaženka . . .	41	53	„ „
145	„ „ Vinko. . . .	41	53	„ „
146	Bijelić Gjurgja	43	75	„ „
147	„ Milica	43	75	„ „
		212	09	
	Milostinje			
157	Marinović Fila	18	—	Nova milostinja
158	Curir Basilia	24	—	„ „
159	„ Tona.	24	—	„ „
160	„ Ana	24	—	„ „
161	Perović Kata	30	—	„ „
	Svega poviška	120	—	
	17 Umirovljenika .	3322	18	

Stanje mirovina.

Redni broj	Prezime i ime	Iznosak godišnji fior.	novč.	Odluka kojom bi doznačena mirovina	PRIMJETBE
	Mirovine učiteljem i učiteljicam				
1	Godoj Frane	445	71	Br. 3448 10/12 1874	
2	Vuletić Dujam	133	33	„ 4046 12/12 „	
3	Kurelić Ante	560	—	„ 397 27/12 „	
4	Franceschi Ipšić Marko .	224	—	„ 61 9/3 1875	
5	Zanoni Dimitri Frane .	382	85	„ 1910 2/3 „	
6	Forti Tereza	440	—	„ 1392 15/5 1876	
7	Suhor Ivan	670	—	„ 1745 4/7 „	
8	Duplančić Ante . . .	360	—	„ 147 20/3 1877	
9	Puović Ruže	158	66	„ 2138 3/9 1878	
10	Nikolić Luka	710	—	„ 66 28/11 1879	
11	Oparenović Vicko . . .	350	—	„ 1652 11/6 1880	
12	Toso Marko	150	—	„ „ „ „	
13	Domančić Vinko . . .	350	—	„ 1404 12/6 „	
14	Righi Ante	182	86	„ 1717 11/8 „	
15	Stefani Božica	146	28	„ 1127 12/8 „	
16	Gnalo Dijana	120	—	„ 3090 19/10 „	
17	Galasso Eliza	120	—	„ 4357 4/1 1881	
18	Britvić Lujo	385	—	„ 727 29/5 „	
19	Čipin Frane	415	—	„ 1230 15/7 „	
20	Obuljen Petar	212	14	„ 1573 17/7 „	
21	Lujak Vinko	150	—	„ 1694 14/8 „	
22	Zufić Andrija	275	—	„ 1894 20/1 1882	
23	Plančić Jozip	182	85	„ 3972 9/2 „	
24	Gutt Marijana	100	—	„ 3969 18/3 „	
25	Maroli Petar	660	—	„ 482 1/4 „	
26	Cipico Nikola	300	—	„ 597 4/8 „	
27	Tocilj Frane	165	—	„ 1363 4/11 „	
28	Macchiedo Jerko . . .	285	71	„ 3209 7/8 1883	
29	Meneghello Frane . . .	321	43	„ 1188 8/8 „	
30	Kukuljica Pavao Ante .	128	33	„ 1750 1/10 „	
31	Karković Ivan Frane . .	102	66½	„ 2570 12/2 „	
32	Nani Augustin	760	—	„ 3783 25/2 1884	
33	Kalogerà Božidar . . .	340	—	„ 3781 27/3 „	
34	Granić Mandalina . . .	317	71	„ 1630 8/7 „	
35	Vusio Jerko	198	33	„ 1666 18/7 „	
36	Ivulić Ante	325	—	„ 2186 18/9 „	
37	Glušćević Ante . . .	87	50	„ 584 26/2 1885	
38	Marinković Dominik . .	321	43	„ 1055 12/3 „	
39	Mazzocco Jozip . . .	340	—	„ 972 22/5 „	
40	Kovačević Andrija . . .	231	43	„ 1726 23/5 „	
41	Peržić Filomena . . .	183	42	„ 2113 27/8 „	

Redni broj	Prezime i ime	Iznosak godišnji fior.	novč.	Odluka kojom bi doznačena mirovina			PRIMJETBE
42	Gospodnetić Janpetar .	240	—	Br. 2907	$^{2}/_{1}$	1886	na 42) povišak od f. 180 na f. 240 sa $^{1}/_{2}$ 1895.
43	Jelić Dražoević Juraj . .	140	—	„ 2786	$^{25}/_{1}$	„	
44	Batistić Marko	371	43	„ 4103	$^{26}/_{1}$	„	
45	Foretić Jakov	308	57	„ 2914	$^{22}/_{4}$	„	na 45) povišak od f. 231.42 na f. 308.57 sa $^{1}/_{3}$ 1895.
46	Vukotić Juraj	128	33	„ 1795	$^{19}/_{8}$	„	
47	Diana Petar	240	—	„ 2902	$^{16}/_{9}$	„	
48	Lovrović Zakarija . . .	282	85	„ 3462	$^{21}/_{11}$	„	
49	Luzzi Nanni Angjelina .	93	33	„ 4647	$^{5}/_{2}$	1887	
50	Allegretti Nikola . . .	231	42	„ 1833	$^{6}/_{6}$	„	
51	Alačević Nikola . . .	150	—	„ 3333	$^{29}/_{9}$	„	
52	Kačić-Trzić Ante . . .	337	50	„ 4104	$^{11}/_{12}$	„	
53	Radić Lušić Marija . .	120	—	„ „	„	„	
54	Rajčević Ure	134	—	„ 471	$^{8}/_{2}$	1888	
55	Burmac Lovre	347	14	„ 1197	$^{2}/_{4}$	„	
56	Mazzocco Jele	133	33	„ 4182	$^{13}/_{11}$	„	
57	Fabbris Ivan	600	—	„ 4396	$^{10}/_{12}$	„	
58	Rašica Šimun	680	—	„ 5072	$^{31}/_{12}$	„	
59	Verzotti Grgo	392	85	„ 218	$^{9}/_{3}$	1889	
60	Perković Marija . . .	120	—	„ 2756	$^{13}/_{11}$	„	
61	Mrkušić Pavao	377	14	„ 3383	„	„	
62	Jović Vladimir	276	43	„ 769	$^{28}/_{3}$	1890	
63	Maroević Vicko . . .	640	71	„ 1444	$^{24}/_{4}$	„	
64	Fabris Nikola	625	—	„ 583	$^{30}/_{5}$	„	
65	Rakamarić Gjino . . .	270	—	„ 2426	$^{20}/_{7}$	„	
66	Tudorin Perina	580	—	„ 4115	$^{15}/_{11}$	„	
67	Galzigna Ivan	607	50	„ 130	$^{20}/_{1}$	1891	
68	Pera Martin	208	33	„ 3961	$^{28}/_{11}$	„	
69	Kosić Baldo	619	64	„ 3984	$^{29}/_{11}$	„	
70	Kurir Vicko	698	57	„ 4510	$^{8}/_{12}$	„	
71	Bianchini Petar . . .	428	57	„ 4493	$^{22}/_{12}$	„	
72	Rakamarić Frane . . .	652	50	„ 1414	$^{18}/_{5}$	1892	
73	Andrijašević Petar . .	128	33	„ 1591	$^{19}/_{5}$	„	
74	Hrdalo Nikola	652	50	„ 3616	$^{9}/_{11}$	„	
75	Gazzari Matilde . . .	308	57	„ 1248	$^{26}/_{4}$	1893	
76	Bellotti Tereza	616	—	„ 5102	$^{17}/_{7}$	„	
77	Nani Lukan	502	50	„ 5000	$^{7}/_{11}$	„	
78	Suličić Antun	627	50	„ 5102	$^{17}/_{11}$	„	
79	Coda Vjekoslava . . .	510	—	„ 3783	$^{18}/_{11}$	„	
80	Valle Augustin	724	28	„ 6107	$^{20}/_{1}$	1894	
81	Radimiri Viekoslav . .	172	50	„ 1661	$^{29}/_{4}$	„	
82	Boschi Stjepan	425	71	„ 2600	$^{25}/_{6}$	1895	Nova mirovina
83	Stazić Stjepan	630	64	„ 5397	$^{31}/_{10}$	„	„ „
84	Turbarina Josip . . .	319	—	„ 4279	$^{31}/_{10}$	„	„ „

Redni broj	Prezime i ime	Iznosak godišnji fior.	novč.	Odluka kojom bi doznačena mirovina	PRIMJETBE
85	Margetić Stanko . . .	414	85	Br. 5490 16/11 1895	Nova mirovina
86	Ljubić Dinko	638	57	„ 5916 30/11 „	„ „
	Skupa .	29997	72½		
	Mirovine udovicam učiteljâ.				
87	Stazić Boschi Tereza .	333	33	Br. 3006 28/12 1872	
88	Brusina Jozica . . .	140	—	„ „ „ „	
89	Kirigin Katarina . . .	133	33	„ 3966 19/12 1874	
90	Andreis Marija . . .	100	—	„ 1456 28/5 1875	
91	Pavlović Katarina . . .	126	66	„ 821 31/3 1880	
92	Scalco Jela	116	66	„ 1355 18/9 1881	
93	Kovačević Veronika . .	220	—	„ 1196 22/4 1885	
94	Skoršur Jeričević Perina.	173	33	„ 2481 29/6 1886	
95	Midoleo Ruža	220	—	„ 936 17/3 1888	
96	Kalinić Benedikta . .	248	33	„ „ „ „	
97	Rubčić Anka	196	66	„ 5066 8/1 1889	
98	Mihočević Anka . . .	203	33	„ 3270 1/9 „	
99	Dolić Ljubica	183	33	„ 1608 17/6 1890	
100	Valeš Eugjenija . . .	202	50	„ 3303 17/9 „	
101	Kušić Julija	270	83	„ 4213 27/11 „	
102	Petrović Kate	236	66	„ 1165 18/4 1891	
103	Lombardić Zorka. . .	202	50	„ 3946 15/11 „	
104	Vuletić Ermenegilda . .	352	50	„ 3060 20/8 1892	
105	Miović Angelija . . .	116	66	„ 3347 27/8 „	
106	Mascarelli Tereza . . .	239	17	„ 1785 11/5 1893	
107	Ljubić Antica	180	—	„ 3846 21/9 „	
108	Midžor Marija	213	33	„ 4353 22/10 „	
109	Pezelj Ana	240	—	„ 4697 23/10 „	
110	Granić Manda	265	83	„ 1771 23/5 „	
111	Hranuelli Franka . . .	155	66½	„ 5765 14/2 „	
112	Novak Antica	157	50	„ 3098 2/8 1894	
113	Kačić Dimitri Ana . .	249	17	„ 2592 25/6 1895	Nova mirovina
114	Bijelić Milica	175	—	„ 5622 12/10 „	„ „
	Skupa .	5652	27½		
	Mirovine udovicam slugâ.				
115	Devecchi Katarina . . .	76	75	Br. 3006 28/12 1872	

Redni broj	Prezime i ime	Iznosak godišnji fior.	nč.	Odluka kojom bi doznačena mirovina	PRIMJETBE
	Mirovine sirotam.				
116	Tocilj Frane	181	25	Br. 1881 ²⁸/₅ 1892	
	Pripomoči za odgoj.				
117	Jeričević Vicko . . .	32	50	Br. 1196 ²²/₄ 1886	
118	Jeričević Ivan	32	50	" " " "	
119	Kalinić Ane	24	83	" 936 ¹⁷/₃ 1888	
120	Kalinić Ante	24	83	" " " "	
121	Kalinić Vjekoslava . .	24	83	" " " "	
122	Kalinić Marija	24	83	" " " "	
123	Rubčić Aleksander . .	49	17	" 5066 ⁸/₁ 1889	
124	Rubćić Ivan	49	17	" " " "	
125	Kušić Šimun	45	14	" 4213 ²⁷/₁₁ 1890	
126	Kušić Vicko	45	14	" " " "	
127	Lombardić Miho . . .	60	—	" 626 ²⁴/₂ 1892	
128	Novak Marija	19	68	" 3846 ²⁰/₉ 1893	
129	Novak Petar	19	68	" " " "	
130	Novak Toma	19	68	" " " "	
131	Novak Dobrila	19	68	" " " "	
132	Midzor Vladimir . . .	53	33½	" 4353 ²²/₁₀ "	
133	Hranuelli Ivan	18	95	" 5765 ¹⁴/₉ "	
134	Hranuelli Marija . . .	18	95	" " " "	
135	Hranuelli Kate . . .	18	95	" " " "	
136	Hranuelli Antica . . .	18	95	" " " "	
137	Mascarelli Dragutin . .	29	89½	" 1875 ¹¹/₅ 1893	
138	Mascarelli Angja . . .	29	89½	" " " "	
139	Mascarelli Juraj . . .	29	89½	" " " "	
140	Mascarelli Ferdinando .	29	89½	" " " "	
141	Ljubić Petar	45	—	" 3246 ²⁹/₉ 1894	
142	Ljubić Marija	45	—	" " " "	
143	Kačić Dimitri Zlaka . .	41	53	" 4008 ¹²/₁₀ 1895	Nova mirovina
144	Kačić-Dimitri Blaženka .	41	53	" " " "	" "
145	Kačić-Dimitri Vicko . .	41	53	" " " "	" "
146	Bijelić Gjurge	43	75	" 3622 " "	" "
147	Bijelić Milica	43	75	" " " "	" "
	Skupa .	1042	46½		

Redni broj	Prezime i ime	Iznosak godišnji fior.	novč.	Odluka kojom bi doznačena mirovina	Primjetbe
	Milostinje.				
148	Brusina Marija . . .	30	·	Br. 3006 $^{26}/_{12}$ 1872	
149	Čukić Marijana . . .	50	—	„ „ „ „	
150	Plakuta Ane	31	50	„ „ „ „	
151	Bronjara Vicko . . .	100	—	„ 3078 $^{14}/_{1}$ 1873	
152	Brusina Adele	17	—	„ 3762 $^{26}/_{8}$ 1875	
153	Berlenga Ante . . .	165	—	„ 2337 $^{13}/_{10}$ 1880	
154	Ruževič Nikola . . .	116	66	„ 2327 $^{21}/_{8}$ 1884	
155	Šarić Marta	36	—	„ 3068 $^{10}/_{11}$ 1890	
156	Budišin Ante	150	—	„ 4272 $^{23}/_{11}$ „	
157	Marinović Trifo . . .	18	—	„ 1572 $^{9}/_{7}$ 1895	Nova mirovina
158	Curir Vasilja	24	—	„ 1573 „ „	„ „
159	Curir Antica	24	—	„ „ „ „	„ „
160	Curir Ane	24	—	„ „ „ „	„ „
161	Petrović Katarina . . .	30	—	„ 1700 $^{10}/_{5}$ „	„ „
	Skupa .	816	16		

Zaklada „Mirovine pučkim učiteljem“

Frilog II. Predračunu za godinu 1896.

DOHODCI.

Broj redni		Iznosak: Predračunan za 1896	Iznosak: odobren za 1895	OPAZKE
	I. Dododci baštine.			
1	Od državnih Obveznica . .	1709	1680	na 1). Obveznice skupa iznose fior. 40.700 pisane vriednosti.
	II. Dohodci zavodni.			
2	Odredbine na plaće učiteljâ i učiteljicâ	4500	3900	na 2). Na temelju izpadaka trogodišta: 1892 f. 3556:32; 1893 „ 3878:06; 1894 „ 4359:83; f. 11.794:21; Srednja „ 3.931:40; predračunava se obzirom na dužnost doprinoska od 2%, protegnuta i na privremene učitelje f. 4500
3	Umetci najmovni radi praznih služba	4000	3300	na 3). Faktični izpadci trogodišta iznesoše: 1892 f. 2750; 1893 „ 3450; 1894 „ 3720; f. 9920:—; Srednja „ 3306:67; Zaobljeno na „ 4000:—
4	Dobit prodajom učionskih knjiga	830	920	na 4) izpade kroz trogodište: 1892 f. 722:32; 1893 „ 1224:—; 1894 „ 532:—; f. 2478:32; Srednja „ 826:10; Zaobljeno na „ 830:—
5	Globe radi nemarna pohadjanja	3200	1800	na 5). Obzirom na povišeni broj učiona i na temelju faktičnog izpadka koncem godine 1894, koji je iznio f. 3123:93.

Broj redni		Iznosak Predračunan za 1896	Iznosak odobren za 1895	OPAZKE
6	Odredbine na ostavštinam .	4500	4050	na 6). Izpadci trogodišta iznesoše: 1892 f. 5768:43 1893 „ 3738:15½ 1894 „ 3811:31 f. 13317:89½ Srednja „ 4439;29 Zabljeno na „ 4500:—
	III.			
7	Doprinesak iz pokrajinske Zaklade	19577	19968	na 7). Nedotičak Mirovinske zaklade nastavši od prave potrebštine od f. 37.816 napram ukupnom dohodku od „ 18.739 iznosi f. 19.077 Da bi napredovalo uglavničenje i tim se učvrstila Mirovinska Zaklada, nadodano je „ 500 s toga predračunalo se Doprineska iz pokrajinske Zaklade f. 19.577

Br. 361.
god. 1896.

(Prilog 10).

Visoki Sabore!

Zemaljski Odbor ima čast podnieti na pretres i odobrenje Proračun *Zemaljske Zaklade* za godinu 1896.

Potrebština iznosi	f. 606.422
prama onoj odobrenoj za godinu 1895	„ 560.489
veća je za	f. 45.933

Ovaj se višak izključivo pripisati ima povećanju troška pod naslovom XII. „Učione“ koji trošak sam, veći je za fiorina 47.474, a povećanje ovo obrazloženo je u izvješću kojim je popraćen Proračun Zemaljske Učionske Zaklade za godinu 1896.

Promjene pod ostalim naslovim proračuna niesu znatne, i obrazložene su u razjasnjenjim proračunu dodanim.

Samo pri naslovu I.om „Troskovi uprave“ uvršten je veći trošak od fior. 2737. Povišena je naime toč. 2 istoga naslova, za fior. 300, jer će se mjesto ravnatelja odborove pisarne od X.og na IX., a ono pisara od XI.og na X.i razred čina podignuti; točka 6, za fior. 150 jer će se i mjesto zemaljskog mjernika, takodjer od X.og na IX.i razred čina podignuti; te će dosljedno, usljed ovih podignuća i godišnja beriva dotičnih triju činovnika poskočiti. Povišena je pak točka 5 istoga naslova „Računarska služba“ za iznos fior. 2287, od c. k. Namjestništva zaiskan, još dopisom 14 januara 1893 Br. 2723, a to obzirom na razloge u istomu dopisu navedene, pošto su se u istinu računarski poslovi baš znatno pomnožili; te i dalnjim obzirom na okolnost, da kad bi se naime posebni računarski odsjek pri Odboru Zemaljskom ustanoviti imao, tim bi se daleko viši trošak zemlji prouzrokovao.

Vlastiti dohodci i naknade predvidjeni su na	f. 124.212
pramâ odobrenim za godinu 1895, su	„ 120.169
veći su za	f. 4.043

a to poglavito radi većih naknada za bolničke troškove.

Sravni li se ustanovljeni trošak su	f. 606.422
sa dohodkom od	„ 124.212
proiztiče manjak od	f. 482.210

koji valja pokriti sa zemaljskim nametim.

Glede potrošarine i uvozarine nesmje se povećati pristojbina, obzirom na stvarni izpadak prošlih zadnjih godina, a nemože ni prirez, jer ne samo nebi se dobilo previšnje odobrenje, nego i gospodarski obziri to nedopuštavaju. Ne ostaje dakle drugo nego povisiti i ove godine zemaljski prirez na izravne poreze. Predlaže se to višenje za 6 novčića na svaki fiorin izravnih poreza, i sasvim tim ima se u proračunu konačni manjak od fior. 2250.

Nego, sva je prilika, da će se pri raznim naslovim proračuna postići nešto štednje, i tom štednjom biti će možda moguće pokriti navedeni manjak.

Neka izvoli dakle Visoki Sabor zaključiti:

1. Potrebština Zemaljske Zaklade za godinu 1896 proračunana je na f. 606.422, a osobiti dohodci i naknade ustanovljeni su na f. 124.212.

2. Na podmiru iztičućega manjka od f. 482.210 udareni su sliedeći nameti:

a) Prireza 46%, izravnim porezom zemljarine, kućarine, obrtarine, dohodarine (pristojbina redovita i vanredna);

b) Prireza 100%, potrošarini po cieniku dodanu zakonu 18 svibnja 1875 (D. Z. L. Br. 84) na sve stvari, izuzam točke 3, 4, 6.

c) Posebna odredbina na uvoz u sva mjesta podložna petrošarini:

piva	f.	0:90
žeste neosladjene	„	3:—
žeste osladjene	„	4:50

od svake metričke cente (zem. zak. 17 studenoga 1880 Br. 22).

Zadar, 22 Siečnja 1896.

Za Predsjednika

Vranković.

Izvjestitelj

Simić.

Proračun

Pokrajinske dalmatinske Zaklade

za god. 1896

Potrebštine.

NASLOVI		TOČKE		Predloženo za godinu 1896 po točki	Predloženo za godinu 1896 po naslovu	Predloženo za godinu 1895 po točki	Predloženo za godinu 1895 po naslovu	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša više	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša manje
				Fiorina A. V.					
I.	Troškovi uprave	1	Doznake službovne članovim Zemaljskog Odbora	13100		13100		—	—
		2	Služba Odborove Pisarne	7290		6990		300	—
		3	Stanarine	1065		1065		—	—
		4	Blagajnička služba	700		700		—	—
		5	Računarska služba	3987		1700		2287	—
		6	Graditeljna služba	3500		3350		150	—
		7	Izdavanje Lista pokrajinskih zakona	600		600		—	—
		8	Troškovi za Sabor Kraljevine	7500		7500		—	—
					37742		35005	2737	—
II.	Navrćanje boginjâ				4500		4000	500	—
III.	Zaprate				1000		1000	—	—
IV.	Kazničari				600		200	400	—
V.	Ustamba	1	Oružaništva	24406		30253		—	5847
		2	Vojništva	4000		4000		—	—
					28406		34253	—	5847
VI.	Priprega				6000		6000	—	—
VII.	Putevi	1	Gradnja i poprava predjelnih puteva	9500		10500		—	1000
		2	Uzdržanje predjelnih puteva	6000		5800		200	—
		3	Nabava i poprava ratila	300		300		—	—
		4	Pripomoći Občinam	6000		6000		—	—
					21800		22600	—	800
VIII.	Vode				3000		3000	—	—
IX.	Bolnice	1	Bolestnici	123373		125295		—	1922
		2	Rodilje	3100		2300		800	—
		3	Ludjaci	31558		31118		440	—
		4	Nahodi	52375		51890		485	—
		5	Mirovine onim koji su služili kod Bolnicâ i njihovim potomcim	3819		3191		628	—
					214225		213794	431	—
			Prenos		317273		319852		2579

Potrebštine.

NASLOVI		TOČKE		Predloženo za godinu 1896 po točki	Predloženo za godinu 1896 po naslovu	Predloženo za godiuu 1895 po točki	Predloženo za godiuu 1895 po naslovu	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša više	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša manje
				Fiorina A, V.					
			Prinos .		317273		319852		2579
X.	Podpore obrtim i zanatim	1	Podpore moroplovne	600		600		—	—
		2	Pripomoć obrtničkoj učioni u Splitu	1800		800		1000	—
					2400		1400	1000	—
XI.	Podpore knjizi umjetuosti i arkeologiji				1300		1300	—	—
XII.	Učione	1	Doprinesak pokrajiuskoj učiteljskoj zakladi	220744		173199		47545	—
		2	Doprinesak Mirovinskoj učiteljskoj zakladi	19577		19968		—	391
		3	Pripomoć privatnim žeuskim učionam	7111		6791		320	—
		4	Doprinesak Poljodjelskoj učioni u Gružu	1400		1400		—	—
					248832		201358	47474	—
XIII.	Pokrajinski dug	1	Zajam god. 1883	18756		18747		9	—
		2	Zajam god. 1886	16861		16832		20	—
					35617		35579	38	—
XIV.	Razni troškovi				1000		1000	—	—
			Svega potrebštine		606422		560489	45983	—

Pokriće.

NASLOVI		TOČKE		Predloženo za godinu 1896 po točki	Predloženo za godinu 1896 po naslovu	Predloženo za godinu 1895 po točki	Predloženo za godinu 1895 po naslovu	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša više	Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša manje
				Fiorina A. V.					
I.	Dohodci vlasti pokrajinske zaklade	1	Od Državnih i Pokrajinskih Obveznica	39		39		—	—
		2	Dobiti od prodaja i glavnica	426		488		—	62
		3	Od prodaje povrća	1500		—		1500	—
					1965		527	1438	—
II.	Dohodci Bolnica	1	Bolestnici	5635		7002		—	1367
		2	Nahodi	350		400		—	50
					5985		7402	—	1417
III.	Naknade bolničkih troškova	1	Bolestnici	91531		88340		3191	—
		2	Nahodi	500		200		300	—
		3	Lodjaci	23131		23000		131	—
					115162		111540	3622	—
IV.	Naknade zapratnih troškova	1	Od Obćina dalmatinskih	900		500		400	—
		2	Od inih pokrajina	200		200		—	—
					1100		700	400	—
V.	Prirez pokrajinski izravnim porezim		46% na izravne poreze na ukupnu državnu pristojbinu od f. 700.000		322000		280000	42000	—
VI.	Prirez pokrajinski potrošarini		100% na ukupnu državnu pristojbinu od fior. 138.000		138000		135000	3000	—
VII.	Uvozarina	1	Na pivo, 90 nov. od cente na metričkih centa 5000	4500		4500		—	—
		2	Na rakiju neosladjenu i na žeste fiorina 3 od metričke cente. a na metričkih centa 5000	15000		15000		—	—
		3	Na likere i druge žestine osladjene fiorina 4:50 od metričke cente, a na 80 met. cent.	360		360		—	—
					19860		19860	—	—
			Prenos		604072		555029	49043	—

Pokrića.

NASLOVI		TOČKE	Predloženo za godinu 1896		Predloženo za godinu 1895		Prama onoj godine 1895 svota predložena za 1896 iznaša	
			po točki	po naslovu	po točki	po naslovu	više	manje
			Fiorina A, V.					
		Prenos		604072		555029	49043	—
VII.	Razni dohodci			100		100	—	—
		Svega pokrića		604172		555129	49043	—
		Sravnav potrebštine		606422		560489	45933	—
		Nastaje *manjak*		*2250*		*5360*	3110	—

A. Razbrojitba troškova.

Naslovi	Točke i njihove razbrojitbe		Iznosak Fiorina
I. Troškovi uprave	Toč. I. *Doznake službovne članovim Zemaljskog Odbora*, a to:		
	Predsjedniku	f. 3500	
	Četvorici Prisjednika po f. 2400	„ 9600	13100
	Toč. 2. *Služba Odborove pisarne:*		
	Tajniku	f. 1200	
	Ravnatelju	„ 1350	
	Pisaru	„ 1100	
	Dvama slugam po fior. 400	„ 800	
	Dodatak jednome slugi	„ 120	
	Stanarska nakuada dvojici sluga po fior. 60	„ 120	
	Prepisivanje i kamenotiskanje	„ 600	
	Hartija, tiskanice, svieće, drva i druge potrebštine	„ 600	
	Pokućstvo i poprave	„ 300	
	Dnevnice i putbine osoblju Odbora	„ 300	
	Mirovine jednome tajniku Zem. Odbora	„ 800	7290
	Toč. 3. *Stanarine:* Za jedan pod u kući Cosmacendi, gdino su smješteni Uredi Odborovi, dvie sobice pod podom i drvaricu na prizemlju		1065
	Toč. 4. *Blagajnička služba:* Doprinesak c. k. državnoj Blagajnici za blagajničku službu što opremaju c. k. Pokrajinska blagajna i cc. kk. Porezni i Carinarski Uredi u pokrajini		700
	Toč. 5. *Računarska služba:* Doprinesak c. k. državnoj Blagajni za računarsku službu opremljenu po Računarskom Namjestničkom Odsjeku		3987
	Toč. 6. *Graditeljna služba:*		
	Najam tekničkomu vještaku	f. 1350	
	Dnevnice i putbine istomu	„ 800	
	Sbroj	f. 2150	
	Vodena Poljodjelska služba:		
	Najam jednom mjerniku	„ 1350	3500
	Prenos		29642

Naslovi	Točke i njihove razbrojitbe	Iznosak Fiorina
	Prenos	29642
	Toč. 7. *Izdavanje lista pokrajinskih zakona.*	600
	Toč. 8. *Troškovi u Sabor Kraljevine:*	
	a) Putbine Zastupnicim nestojnicim u Zadru f. 1350	
	b) Dnevnice za 36 zastupnikâ po f. 4 na dan, a za 25 dana „ 3600	
	c) Brzopiscim „ 800	
	d) Tiskanje spisa i razprava Saborskih „ 1000	
	e) Stanarina i porez „ 150	
	f) Razni troškovi „ 600	7500
	Sbroj Naslova I.	37742
II. Navrćanje boginja	Dnevnice i putbine navrćaocem	4500
III. Zaprate	Troškovi unutra u zemlji na osobe zapraćene na njihov dom, i što se naknadi pokrajinskim zakladam inokrajnim po Carevini za Dalmatince amo zapraćene.	1000
IV. Kazničari	Naknada zakladam drugih pokrajina u Carevini za hranu dalmatinskih pripadnika zatvorenih u Popravnicam.	600
V. Ustamba	Toč. 1. *Ustamba Oružaništva:*	
	a) Stanarina kasarna i pisarnâ, za stanove c. kr Častnika itd. f. 20402	
	b) Pristojba za ukonačivanja oružaništva za god. 1885-1893 „ 3504	
	c) Ini troškovi (poprave) „ 500	
	Sbroj f. 24406	
	Toč. 2. *Ustamba Vojništva:*	
	Pokrajinski dopunjak naknadam ustanovljenim za ukonačenje vojnika „ 4000	
	Sbroj Naslova V.	28406

Naslovi	Točke i njihove razbrojitbe		Iznosak Fiorina
VI. Priprega	Dugovina na teret pokrajinskoj zakladi da podmiri pripregovinu što je predplatilo c. k. Vojništvo i Oružaništvo.		6000
VII. Putevi	Uzdržanje, pregradnje i gradnje po cielo, novih puteva nedržavnih (Prilog I).		21800
VIII. Vode	Radnje vodovodne		3000
IX. Bolnice	Toč. 1. Bolestnici	f. 123373	
	„ 2. Rodilje	„ 3100	
	„ 3. Ludjaci	„ 31558	
	„ 4. Nahodi	„ 52375	
	„ 5. Mirovine, osobam koje su služile kod Bolnica i njihovim potomcim	„ 3819	
	Sbroj Naslova IX (Prilog II).		214225
X. Podpore obrtom i zanatom	Toč. 1. Podpore moroplovne 4 po f. 150	f. 600	
	„ 2. Pripomoć obrtničkoj učioni u Splitu	„ 1800	
	Sbroj Naslova X.		2400
XI. Podpore knjizi, umjetnosti i arkeologiji			1300
XII. Učione	Toč. 1. Doprinesak pokrajinskoj učionskoj zakladi	f. 220744	
	„ 2. Doprinesak Mirovinskoj učiteljskoj zakladi	„ 19577	
	„ 3. Pripomoć privatnim ženskim učionam (prilog III).	„ 7111	
	„ 4. Doprinesak za poljodjelsku učionu u Gružu (prilog IV).	„ 1400	
	Sbroj Naslova XII.		248832
XIII. Pokrajinski dug	Toč. 1. *Zajam 1883.*		
	a) Godišbina za dobit i utrnuće	f. 17638	
	b) Dohodarina III razreda i prirezi	„ 824	
	c) Biljegovine na coupons	„ 234	
	d) Ini troškovi (providbine, poštarina)	„ 60	
	Sbroj f. 18756		

Naslovi	Točke i njihove razbrojitbe	Iznosak Fiorina
	Iznosak Zajma 1883 f. 18756	
	Toč. 2. *Zajam 1886.*	
	a) Godišbina za dobit i utrnuće f. 15880	
	b) Dohodarina III razreda „ 858	
	c) Biljegovina na coupons „ 63	
	d) Ini troškovi „ 60	
	„ 16861	
	Sbroj Naslova XIII.	35617
XIV. Razni troškovi	Troškovi koji ne spadaju u predjašnje naslove.	1000

B. Razbrojitba prihoda.

Naslovi	Točke i njihove razbrojitbe		Iznossak Fioriina
I. Vlastiti dohodci pokrajinske zaklade	Toč. 1. Dobiti na državne i pokrajinske Obveznice	f. 39	
	„ 2. Dobiti na prodaje i glavnice	„ 426	
	„ 3. Dobiti prodajom povrća	„ 1500	
	Sbroj naslova I.		1965
II. Dohodci Bolnica	Toč. 1. Bolestnici (Prilog II)	f. 5635	
	„ 2. Nahodi (Prilog II)	„ 350	
	Sbroj naslova II.		5985
III. Naknade bolničkih troškova	Toč. 1. Bolestnici (Prilog II)	f. 91531	
	„ 2. Nahodi (Prilog II)	„ 500	
	„ 3. Ludjaci (Prilog II)	„ 23131	
	Sbroj naslova III.		115162
IV. Naknade zapratnih troškova	a) Što Obćine dalmatinske	f. 900	
	b) I druge Pokrajine u Carevini naknadjuju što je pokrajinska zaklada predujmila za osobe zapraćene k svojoj kući	„ 200	
	Sbroj naslova IV.		1100
V. Prirez izravnim porezim	46% na porezu: zemljarini, kućarini prihodnoj i razrednoj obrtarini i dohodarini, odmjereno na ukupnoj pristojbini od f. 700000		322000
VI. Prirez potrošarini	100% na svim stvarim, izuzam stave 3, 4 i 6 cienika, a to na pristojbini od f. 138000.		138000
VII. Uvozarina	1) Na pivo 90 novč. od metričke cente, na 5000 metričkih centa	f. 4500	
	2) Na rakiju i neosladjenu žestu f. 3 od metr. cente, na 5000 metr. centa	„ 15000	
	3) Na likere i druga žestoka pića osladjena f. 4:50 od metr. cente, na 80 metr. centa	„ 360	
	Sbroj naslova VII.		19860
VIII. Prihodi razni	Prihodi koji ne spadaju u predjašnje naslove		100

Prilog I. Razbrojitbe

Naslov VII. putevi.

NAZNAČENJE RAZBROJKA	Iznosak posebni	Iznosak ukupni
	Fiorina	
Točka 1. *Gradnje i pregradnje predjelnih puteva.*		
Za radje predjelnog puta Poljičkog	2000	
Za radje popravljanja predjelnog puta Mućkog (I obrok)	7500	9500
Točka 2. *Uzdržanje predjelnih puteva.*		
1. Put Zadar-Posedarje-Jesenice . . .	516	
2. „ Karin-Benkovac-Pakoštane . .	576	
3. „ Djeverske-Drniš-Muć-Sinj-Klis .	1480	
4. „ Makarska-Kozica (Barun Rodić) .	360	
5. „ Škobaljuša	540	
6. „ Crveni grm-Mali Prolog . . .	12	
7. „ Vodice-Mostine	360	
8. „ U male radnje uzdržavanja . .	2156	
		6000
Točka 3. *Nabava i poprava ratilâ.*		300
Točka 4. *Pripomoći Občinam za puteve.*		
Za kameni most preko Cetine kod Podgradja (I obrok)	1000	
Občini Lećevićkoj za gradnju Občinskih puteva	500	
Občini Trogirskoj za gradnju občinskog puta prama Lečevici . . .	500	
Občini Imotskoj za gradnju onog prama „Cvitićevu mostu“ (I. Obrok)	3000	
Podpore Občinam u obće	1000	
		6000
Skupa .		21800

Prilog II. Razbrojitbe

Troškovi i Prihodi Bolnica.

TOČKE	Bolnice: Zadar	Šibenik	Split	Dubrovnik	Skupa
	Fiorina				
Bolestnici					
Troškovi.					
Najam činovnicim i liečnicim	3533	1720	2600	2898	10751
Najam i nadnice bolničarim i slugam . . .	1584	1764	1260	1320	5928
Naknada odjeće Milosrdnicam	1020	720	540	720	3000
Bogoslužba	520	225	300	400	1445
Potrebštine ureda i pisarne	180	150	150	150	630
Nagrade i podpore	150	150	150	150	600
Uzdržanje sgradâ	600	1000	400	150	2150
Hrana i liečenje bolestnikâ u bolnicam dalmatinskim (Pod-prilog)	27620	22300	16090	11590	77600
Danjci i tereti	—	10	50	1140	1200
Vidarska ratila	300	200	300	200	1000
Troškovi u osiguravanja	85	60	50	90	285
Služba brzojava i telefona	50	40	—	—	90
Prevozarina liečničkog i upraviteljnog osoblja .	444	—	—	—	444
Razni troškovi	500	500	150	300	1450
Nabava vode	250	150	200	100	700
Sbroj .	36836	28989	22240	19208	107273
Hrana i liečenje bolestnika dalm. van Dalm. .					16000
Hrana i liečenje novakâ kod vojničkih Bolnica					100
Sbroj svih trošaka .					123373
Prihodi.					
A. Dohodci baštine.					
Dobiti na državnim i pokr. Obveznicam . .	—	67	538	698	1303
Dobiti iz privatnih pisma	—	15	15	367	397
Dobiti iz prodanih nepokretnina	—	—	—	76	76
Najmovi kuća u gradu i zemalja na polju .	—	—	—	1268	1268
Nasljedne daće	—	—	—	24	24
Doprinesci	—	—	—	2500	2500
Raznih prihodi	—	—	—	67	67
Sbroj i prenos .	—	82	553	5000	5635

TOČKE	Bolnice				
	Zadar	Šibenik	Split	Dubrovnik	Skupa
	Fiorina				
Prinosak .	—	82	553	5000	5635
B. Naknade					
a) Od bolestnika plaćaoca	2000	4000	1000	2500	9500
b) Za tamničare političke i zločinske	—	20	—	—	20
c) Od Obćina dalm. za bolestnike njihove pripadnike	24950	22660	18378	9703	75691
d) Od drugih pokrajina	2800	500	1000	1700	6000
e) Od inostranih država	100	50	150	20	320
Sbroj .	29850	27230	20528	13923	91531
Skupa prihoda .	29850	27312	21081	18923	97166
Rodilje					
Troškovi.					
Hrana i liečenje siromašnih rodilja dalmatinka kod dalmatinskih Bolnica	1000	1000	400	600	3000
Hrana i liečenje siromašnih rodilja dalmatinka kod Zavoda van Dalmacije					100
Sbroj .					3100

TOČKE	Ludnica u Šibeniku Fiorina
Ludjaci	
Troškovi.	
Najam činovnicim i liečnicim	3020
Najam i nadnice bolničarim i slugam .	2108
Naknada odjeće Milosrdnicam	720
Bogoslužba	225
Potrebština ureda i pisarne	100
Nagrade i podpore	100
Uzdržanje zgradâ	400
Uzdržanje i liečenje ludi u Ludnici dalmatinskoj (Pod-Prilog)	23030
Danjci i tereti	55
Vidarska ratila	100
Troškovi u osiguravanja	60
Služba brzojava i telefona	40
Razni troškovi	450
Nabava vode	150
Sbroj .	30558
Hrana i liečenje ludjaka dalmatinskih van Dalmacije	1000
Sbroj svih troškova .	31558
Prihodi.	
Naknade.	
a) Od ludjaka plaćaoca	5000
b) Od Občina dalmatinskih za ludjake svoje pripadnike	17781
c) Od drugih pokrajina u Carevini za njihove pripadnike	300
d) Od sudbenih i političkih uznika . .	50
Skupa prihoda .	23131

TOČKE	Zavodi					
	Zadar	Šibenik	Split	Dubrovnik	Koter	Skupa
	Fiorina					
Nahodi						
Troškovi.						
Najam činovnicim i nadstojnicam . . .	2127	1110	1660	1267	450	6614
Najmovi i nadnice bolničarim i slugam .	300	—	—	300	—	600
Naknada Milosrdnicam za odjeću . . .	120	120	120	120	-	480
Nadnice dojiljam	200	350	300	150	300	1300
Potrebštine uredu i pisarni	50	50	50	50	50	250
Nagrade i podpore	40	40	40	40	80	240
Uzdržanje sgrada	—	100	—	20	—	120
Hrana nahodâ van Zavoda	10500	5000	7500	8000	5000	36000
Troškovi uprave (Pod-Prilog)	1665	1615	1960	885	450	6575
Troškovi razni	10	10	10	10	10	50
Stanarine . . . . , .	—	-	—	—	96	96
Sbroj .	15012	8395	11640	10842	6436	52325
Hrana nahoda na dojitbu van Dalmacije .						50
Sbroj svih trošaka .						52375
Prihodi						
A. Dohodci baštine.						
Dobiti na držav. i pokraj. Obveznicah .	—	—	—	42	8	50
Doprinesci	—	–	–	300	—	300
Sbroj .	—	—	—	342	8	350
B. Naknade.						
Od drugih Pokrajina u Carevini za nahode njihove pripadnike						500
Skupa prihedâ .						850
Bolestnici, Nahodi i Ludjaci.						
Mirovine.						
Činovnikom mirovine	525	906	—	750	—	2181
Udovicam činovnika mirovine	560	—	—	238	—	798
Obškrbine	—	—	—	180	—	180
Milostinje	180	120	180	120	—	600
Gojitbine sirotam	60	—	—	—	—	60
Sbroj .	1325	1026	180	1288	—	3819

Razbrojitba

sliedećih točaka Naslova IX. „Bolnice“ : *Hrana i liečenje bolestnikâ u dalmatinskim Bolnicam (Bolestnici), Hrana i liečenje ludjaka u pokrajinskoj Ludnici (Ludjaci) i troškovi uprave kod kućâ (Nahodi).*

Pod-točke	Bolnica u					Ludnica Šibenska	Nahodište u					
	Zadru	Šibeniku	Splitu	Dubrov-niku	Skupa		Zadru	Šibeniku	Splitu	Dubrov-niku	Kotoru	Skupa
Živež	20000	16000	11500	8500	56000	18500	700	1000	900	450	50	3100
Liekovi podani od ljekarnika	3000	2000	1200	1000	7200	100	50	30	20	20	10	130
Ljekovi spravljeni kući	350	200	200	150	900	80	—	—	—	—	—	—
Pokućstvo, posudje itd.	300	700	200	150	1350	500	15	50	—	15	50	130
Odjelo i rublje	600	500	500	200	1800	600	500	25	300	80	60	965
Postelje i oprave	1200	800	300	150	2450	1000	50	100	—	50	40	240
Drva i ugljevlje	1100	700	400	600	2800	600	100	90	100	40	80	410
Svieće	500	800	1600	300	3200	800	60	200	400	30	20	710
Pranje	200	100	100	100	500	100	100	40	30	40	40	250
Bogoslužba	80	70	30	200	380	—	—	—	—	—	—	—
Prevoz bolestnikâ	10	200	—	30	240	700	40	60	190	70	50	410
Pokop	250	200	50	200	700	40	40	10	10	80	40	180
Sitni troškovi	30	30	10	10	80	10	10	10	10	10	10	50
Sbroj	27620	22300	16090	11590	77600	23030	1665	1615	1960	885	450	6575

Prilog III. Razbrojitba

Naslov XII. „Učione".

Toč. 3. „Pripomoći privatnim šenskim učionam".

Redni broj	MJESTO gdje je učiona	KOMU	Iznosak fior.	nč.	PRIMJETBE
1	ZADAR	dakloništu nejačadi i djetce	300	—	na 1. Pripomoć Djetinskom Zavodu u Zadru.
2	„	Samostan Benediktinka Sv. Marije	2190	60	na 2. Od ukazanoga iznosa f. 1200 : — plaćeno je kano odsječnice za uredovne troškove i za nižu službu „ 990 : 60 a kano stanartne za staeove služeće za učionu Skppa f. 2190 : 60
3	PAG	Samostanu Benediktinka	820	–	na 3 Od ukazanog iznoska plaćeno je kano odsječnice f. 100 : — a kano pripomoči usposobljenim učiteljicam, služećim kod ženske učione „ 720 : – Skupa f. 820 : —
4	ŠIBENIK	Samostanu Koludrica S. Lucije	2300	—	
5	TROGIR	Samostanu Benediktinka	600	—	
6	SINJ	Milosrdnicam	600	—	
7		Za nagrade kateketim i drugi slučajni troškovi	300	—	
		Skupa	7110	60	

Prilog IV. Razbrojitba

Naslov XII. „Učione“.

Toč. 4. *Doprinesak Poljodjelskoj Učioni u Gružu.*

Redni broj	RAZBROJITBA		Iznosak fior.	Iznosak novč.
1	Najam Ravnatelju	f. 1500		
2	„ Fristavu	„ 1200	2700	—
3	Naknada stanarine istomu		120	—
4	Najam Prefektu	f. 200		
5	„ Vrtlaru	„ 300		
6	„ slugi	„ 180	680	—
7	Nagrada Župniku		40	—
8	Stanarina		1000	—
9	Troškovi ureda i pisarne		30	—
10	Porez		170	—
11	Nabava učila (i za knjižnicu)		300	—
12	„ i poprava pokućstva, i ratila itd.		30	—
13	Za obradjivanje vrta		400	—
14	Uzdržanje zgradâ		150	—
15	Za hranu Prefektu i vrtlaru		360	—
16	Za hranu jedne krave		150	—
17	Troškovi internata (Vidi Razbroj zad)		361	—
	Skupa		6391	—
18	Odbivši podporu udieljenu od c. kr. Poljodjelskog Ministarstva		5000	·
	Ukupna potrebština		1391	—

Zaobljeno f. 1400

Razbrojitba prihoda i troškovi internata.

Stavka	PRIHODI	Iznos fior	Iznos nč.	Stavka	TROŠKOVI	Iznos fior.	Iznos nč.
1	Dvanaest štipendija od fior. 180 .	2160	—	1	Hrana za 12 pitomaca za 315 dana po novč. 50	1890	—
2	Iz zemaljske zaklade za hranu Prefekta i vrtlara	360	—	2	Kao gori za vrtlara, slugu i kuharicu za 365 dana po novč. 50 .	547	—
	Skupa .	2520	—	3	Kao gori za prefekta	180	—
				4	Najam kuharici	144	—
	Manjak . .	261	—	5	Nagrada liečniku	20	—
	Izravnano .	2781	—		Skupa. .	2781	—

Razjasnjenja

razlikam napram predračunu za godinu 1895.

A. Potrebštine.

Potrebština za godinu 1896 iznosi	f.	606422
napram onoj godine 1895 od	„	560489
viši je	f.	45933

osobito radi povišenja doprineska pri nasl. XII „Učione".

Napose ukazalo se

Više potrebštine.

Pri nasl. I. „Troškovi Uprave"

Toč. 2. Služba pisarnice Zem. Odčora	f.	300
„ 5. Služba računarska	„	2287
„ 6. Služba gradjevna	„	150
Skupa	f.	2737

Viša potrebština od f. 300 pri toč. 2, odtud je, jer će se podignuti mjesto Ravnatelja odborove pisarnice od X.og na IX.i, a ono pisara od XI og na X.i razred čina, te što će im dosljedno godišnja beriva poskočiti; a to obzirom na višegodišnje njihovo revno službovanje i na ograničene njihove nade na kakovo dalje promaknuće.

Ona od f. 2287 na toč. 5, jer će se povisiti broj računarskih činovnika, i jer su pisarnički troškovi, poskočili usljed znatnog pomnoženja računarskih posala, počamši od godine 1871 do danas, nastavšeg.

Povišenje je ovo potraženo bilo od c. k. Namjeslništva, dopisom 14/6 1893 Br. 2723-pr.

Viša potrebština pri toč. 6 takodjer je odtud što će se podignuti mjesto zemaljskog mjernika od X.og na IX.i razred čina, a to s razloga naznačenih pri toč. 2.

Pri naslovu II. „Navrćanje boginja" „ 500

usljed faktičnog izpadka zadnjeg trogodišta, i obzirom na novi razpored za navrćanja.

Pri naslovu IV „Kazničari" f. 400

Pošto se sada u kaznionici Lubiane nalaze tri dalmatinska kazničara, za koje zemaljska zaklada mora plaćati dnevnu odredbinu novč. 50 za svakog, to na godinu iznosi fior. 549; a preostali iznos f. 51. bi predračunan za slučajne putne troškove istih kazničara.

Pri naslovu VII „Putevi".

Toč. 2. Uzdržavanje predjelnih puteva" „ 200

po srednjem izpadku troškova, u zadnjem trogodištu izdržanih za pomanje radnje uzdržavanja.

Pri naslovu IX. „Bolnice" na toč. 1. Rodilje	f.	800		
„ 3. Ludjaci	„	440		
„ 4. Nahodi	„	485		
„ 5. Mirovine	„	628		
			„	2353
Prenos			f.	6190

Prenos f. 6190

Troškovi stavni i periodični biše odmjereni po sadanjem stanju osoblja kod Bolnica dalmatinskih, dočim slučajni troškovi po izpadku zadnjeg trogodišta, i stvarnim potrebam.

Pri naslovu X „Podpore obrtom i zanatom"

Toč. 2. Pripomoći za usavršne obrtničke učione „ 1000

jer je izim doprineska f. 800 za učionu u Spljetu, bio predračunat iznos f. 500 za svaku pojedinu od dvaju obrtničkih učiona koje se u Zadru i Dubrovniku ustrojiti imaju, usljed Odb. dopisa $^{13}/_{5}$ 1895 Br. 2377 mjestnom c. k. Namjestništvu upravljenom.

Pri naslovu XII. „Učione" toč. 1. Doprinesak Učionskoj Zakladi f. 47545

„ 3. Pripomoći privatnim ženskim učionam „ 320

„ 47865

Višak potrebština pri točki 1 izključivo zavisi odtud, što je danom 1 januara t. g. ušao u krjepost zem. zak. $^{11}/_{7}$ 1895 o povišenju beriva učiteljskom osoblju.

Ona od f. 320 pri točki 3 zavisi jer bi od f. 280 povećana na f. 600 pripomoć Samostanu u Trogiru za žensku pučku učionu, usljed dopisa $^{28}/_{10}$ 1895 Br. 4555 Zemaljskog Odbora.

Pri naslovu XIII „Pokrajinski dug"

toč. 1 Zajam godine 1863 f. 9

„ 2 „ „ 1886 „ 29

„ 38

jer odgovara stvarnim potrebam podmire gorispomenutih pokrajinskih dugova.

Skupa f. 55093

Napram

Manjoj potrebštini.

Pri naslovu V. „Ustamba"

Toč. 1. Oružanistva f. 5847

Ukupna je potrebština za g. 1895 iznosila	f.	30253
dočim ona za g. 1896 iznosi	„	20902
manja je za	f.	9351
Ali je u proračunu godine 1896 uvršten iznos	„	3504

koji predstavlja staru jednu dugovinu prama c. k. Državnom Eraru, u ime pristojbine za ukonačivanja oružnika u Boki Kotorskoj od godine 1885 do 1893; koje pristojbine, u predjašnjim proračunim za ukonačivanja od c. k. zapovjedništva oružaništva sastavljenim, bijahu pogrešno izračunate u odbitku odsječnice za ukonačivanja, dosljedno na korist zemaljske zaklade

Manja potrebština iznosi f. 5847

Iznos f. 9351 u manje proračunat za godinu 1896, zavisi odtud, što je danom 1 januara 1895 stupio u krjepost novi zakon 25 decembra 1894 o oružaništvu (D. Z. L. g. 1895 str. 1), po kojemu je povišena, od novč. 2.[5] na novč. 4 [7] na dan, doprinesak koji stoji na državni teret, za svakog pojedinog oružnika; tako, da to povišenje, donosi jedno smanjenje odsječnice za ukonačivanja što zemaljska zaklada ima plaćati c. k. Zapovjedništvu Oružaništva.

Manja se potrebština odnosi na godine 1895 i 1896, te će usljed goripomenutog zakona, zaklada zemaljska prištedjivati unapred preko f. 4600 na godinu.

Pri naslovu VII „Putevi".

Toč. 1. Gradnja i poprava predjelnih puteva f. 1000

jer se u praračunu za g. 1896 uvrstio nije, iznos uvršten godine 1895, za gradnju i popravu puteva.

Prenos f. 6847

Prenos f. 6847

Pri naslovu IX „Bolnice“.

Točka 1. Bolestnici „ 1922
obzirom na stvarne potrebe i faktični izpadak zadnjeg trogodišta.

Pri naslovu XII „Učione“.

Toč. 2. Doprinesak Mirovinskoj učiteljskoj zakladi „ 391
obzirom na sadašnji broj umirovljenikâ.

Skupa f. 9160

Prama tomu veće potrebštine, kao gori „ 55093

Izpada dokazana veća potrebština ukupna f. 45933

B. Pokriće.

Pokriće je godine 1896 od f. 604172
napram onomu godine 1895 od „ 555129

više je f. 49043

poglavito radi povišenja kod naslova III, V i VI.

K razbrojitbi prihoda prikazuje se jedno

Više pokriće.

Pri naslovu I „Dohodci vlastiti pokrajinske zaklade“.

Toč. 3. Prodaja povrća iz vrtova pokr. bonica „ 1500

Ovaj se je novi naslov, koji bi se u predjašnjim pod naslovom II Dohodci bolnica, toč. 1 bolestnici, uvršćivao, ove je godine uvršten medju zemaljskim dohodcim, jer su se zemljišta vrtova bolnica Zadra, Šibenika i Dubrovnika, obradjivati počela sa zemaljskim novcim. Naravno je dakle, da i dohodci od ovih proizdećih, idju medju zemaljske dohodke.

Pri nasl. III „Naknade Bolničkih troškova“ toč.	1. Bolestnici	f.	3191
„	2. Nahodi	„	300
„	3. Ludjaci	„	131

Skupa „ 3622

usljed izpadka obistimba računarskih za g. 1896.

Pri naslovu IV „Naknade zapratnih troškova“.

Toč. 1. Od Općina dalmatinskih „ 400
s razloga naglašenog pod nasl. III.

Pri naslovu V. „Prirezi pokrajinski izravnim“ „ 42000
jer se je podigao od 40 na 46 postotak prireza usljed povećanih potrebština pod nasl. „Učione“, na takodjer povišenu potrebštinu od f. 47474 pod naslovom „Učione“.

Pri naslovu VI „Prirez pokrajinski potrošarini“ „ 3000
usljed izpadka obistimba za g. 1894.

Skupa f. 50522

napram

Manjem pokriću.

Pri naslov I. „Dohodci Pokrajinske Zaklade“
toč. 2. Dobiti od prodaja i glavnica f. 62
usljed manjih kamata na one obroke koje će Obćine Zadra i Šibenika izplatiti na dielomično utrnuće njihovih dugova za stečene stare bolnice.

Pri naslovu II. „Dohodci Bolnica“ toč. 1. Bolestnici	f.	1367		
„ 2. Nahodi	„	50		
			„	1417

osobito s izključenja točke „dohodci od prodaje povrća“ iz vrtova pokr. bolnica, po naslov I.im naznačenim i usljed sniženog doprineska sa strane Blagog Djela na korist onog Djetišta

Skupa	f.	1479
prama tomu višeg pokrića kao gori	„	50522
Izpada dokazano veće ukupno pokriće	f.	49043

Brzopisna Izvješća

Saborskih Razprava XXXI Zasjedanja

Svečano Otvorenje dne 23 Siečnja 1896

Prisutni:

Predsjednik: **D.r Gajo F. Bulat.** — Pokrajinsko **Zastupstvo:** Njegova Preuzvišenost Namjestnik **Emilij** pl. **David** od **Rhonfelda.** — Podpredsjednik namjestništva **Alfons** plem. **Pavich**; namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Nakon službe Božje obslužene u 10 satih u metropolitanskoj crkvi od Njeg. Preuzv. Prabiskupa *Grgura Rajčevića*, kojoj prisustvovaše izim zastupnikâ i saborskog predsjednika, Njeg. Preuz. Namjestnik i odaslanici svih cc. kk. vlasti, zastupnici se u podne okupiše u saornici.

Njeg. Preuz. c. k. Namjestnik: *Visoki Sabore!* Njegovo se je cesarsko i kraljevsko apoštolsko veličanstvo, previšnjom odlukom dne 17 siečnja t. g., premilostivo udostojalo imenovati gospodina D.ra Gaju Bulata predsjednikom sabora kraljevine Dalmacije; a previšnjom odlukom dne 24 prosinca 1895 godine, gospodina D.ra Radoslava Kvekvića zamjenikom saborskog predsjednika.

Čast mi je prestaviti visokoj kući pomenutu gospodu, koja će, iza položenja svečanog obećanja, zauzeti svoja mjesta.

Eccelsa Dieta! Sua Maestà imperiale e reale Apostolica con Sovrana risoluzione dei 17 gennaio anno corrente, si è graziosissimamente degnata di nominare il signor D.r Gaetano Bulat a presidente della Dieta del Regno di Dalmazia; e con Sovrana risoluzione 24 decembre 1895, il signor Radoslavo Kvekvić a sostituto del presidente della Dieta.

Ho l'onore di presentare all'Eccelsa Camera i signori suddetti, i quali dopo prestata la solenne promessa occuperanno i loro posti.

Sada pozivljem velečastnu gospodu predsjednika i podpredsjednika, da izvole u moje ruke, i na mjesto prisege obetati, da će cesaru biti vierni i poslušni, da će obdržavati zakone i da će zdušno izpunjivati dužnosti svoje.

(Predsjednik Bulat i podpredsjednik Kvekvić, pošto položiše svečano obećanje u ruke namjestnika, zauzeše svoje stolice). Za tim **predsjednik D.r Bulat** pročita sliedeći govor:

Visoki Sabore! Velečastna Gospodo Zastupnici. Po volji Njegova Veličanstva Našeg Premilostivog Cara i Kralja, pozvan na ovu odličnu stolicu, dužnost mi nalaže da dadem najprije izraza svojoj dubokoj harnosti i zahvalnosti prama Premilostivom Vladaru, na izkazanoj mi milosti; a ja ću nastojati da joj se odužim vršeći, kako mi bude bolje moguće, težki svoj zadatak.

Lani, s ovog istog mjesta, kao predsjednikov zamjenik, pri zatvoru zasjedanja, upravljajući prijateljski sbogom, starim kolegama, izrazio sam vruću želju da bi Predsjednik, tada bolestan, što prije ozdravio, a za tim izručio sam mu osobno pozdrav i želju Visokog Sabora. — Kruta bolest dugo potraja, a žalibože, na 11 rujna prošle god., istoj podleže.

Gjorgje konte Vojnović-Užički, bio je zastupnikom ovog Visokog Sabora već od godine 1867, a od godine 1877 po tri puta imenovan

Saborskim Predsjednikom. Mili pokojnik bio je takodjer zastupnikom na Carevinskom Vieću od god. 1879 do 1892, a zatim bio je imenovan doživotnim članom Gospodske Kuće. Toli kao zastupnik, koli kao Predsjednik Sabora, on se je svedjer izticao osobitom privrženošću prama svome narodu i svome jeziku; a osobito glede jezika uviek je pokazao najveću odlučnost. On je takodjer vješto zagovarao svakom prigodom u Zadru i u Beču gospodarstvene potrebe naše zemlje, a osobito se je zauzimao za boljak svoje rodne Boke.

Ciela je zemlja bila u velike raztužena sbog smrti ovog muža, ljubljena i štovana radi njegovih riedkih vrlina, a osobito radi njegove blage ćudi i ljubeznosti. Ime Gjorgja Vojnovića ostat će znamenito u sgodopisju našega Sabora, kao onoga, koji je vodio najvažnije razprave, držeći se svedjer na visini svojega položaja, poštujući slobodu rieči i ulagajući svugdje svoj miroljubivi upliv.

Da izkažemo, Gospodo zastupnici, naše sažaljenje i naše poštovanje prama uspomeni odličnog pokojnika, pozivljem Vas, da, u znak posljednje počasti, izvolite ustati. *(Svi ustaju)*.

Ali još se je, na žalost, jedan grob raztvorio! Valjda je jošter svježe cvieće na grobu **Miha Klaića!**

Baš kada ga je Njegovo Veličanstvo naš Premilostivi Car i Kralj, bio pozvao na predsjedničku stolicu, on je opasno bolovao, te je bilo sudjeno, da ne pristupi k ovoj stolici, i da ne primi u svoje vješte ruke upravu zemlje.

Bog ga je k sebi pozvao!

Već od godine 1861, naime od prvog početka našeg ustavnog života, on je bio izmedju prvih borilaca na obranu pravâ svoga naroda i ustavnih slobodština; bio je neprikidno zastupnikom u ovom Saboru, dok ga nemila smrt ne pokosi, otev Dalmaciji prvog njezinog sina, a Dubrovniku najvećeg gradjanina ovoga vieka!

Netom se veliki pokojnik bijaše pojavio na parlamentarno polje, bio je od svakoga uvažen i smatran kao izvrstna parlamentarna sila. Njegova su djela školski zakoni, glavni temelj razvitka pučke obuke, prije ustavnog doba sasvim zapuštane.

Član Zemaljskoga Odbora za preko 25 godina, vodio je najvažnije poslove gospodarstvene i financijske naravi. Njemu imamo zahvaliti gradnju bolnicâ, uredjenje voda i prosušenje močvara, gradnju putevâ, kao takodjer zakon o ustanovljenju vjeresijskog zavoda i druge razne zakone.

Kao zastupnik na Carevinskom Vieću za 22 godine, i član delegacija za 16 godina, držeć se nepomično svojeg političkog osvjedočenja, mnogo je doprinio na korist države i zemlje, kao član najvažnijih odbora. Njegova je rieč bila pomnjivo slušana i dostojno uvažena. On bijaše svedjer cienjen od ma koje parlamentarne stranke, te i sami protivnici držaše ga medju boljim Austrijskim državnicim.

Kad se nije radilo o političkim načelim, mili je pokojnik bio uviek sklon na umjerenost i na sklad, a svedjer je smatrao temeljem svoga rada privatnu i političku moralnost, a za to su ga štovali i prijatelji i protivnici.

U 34 godine svojeg saborskog djelovanja, on nije ni za čas ostavio svoju zastupničku stolicu; neprikidno je svim sjednicam prisustvovao; u svakoj važnoj prigodi, znao je svako pitanje razbistriti, uputiti razpravu i svojom uvaženom riečju odlučiti o glasovanju.

Uprav danas je dvadeseti dan da je **Miho Klaić** preminuo, a nitko više do mene ne osjeća svaki dan, svaki čas, kakav je to golemi gubitak; nitkome nije teže što meni, koji sam, više od ostalih prijatelja, bio za četvrt vieka s njim u trajnom i uzkom saobraćaju.

Ja sam najbolji svjedok koliko je on neumorno radio, bez ikakve ambicije; a možda i bez nade, da će se, za njegova života, doći do podpunog ostvarenja uzvišenih narodnih ideala, ali je to činio u plemenitoj namjeri, da pripravi bolju budućnost svomu narodu.

On je znao da će plod njegovog uzornog rada, stopro budući naraštaj uživati, a naša mladež to je dobro shvatila, pak mu je, prigodom njegove smrti, na najodaniji način svoju počast izkazala.

Zemaljski Odbor, odobravanjem svih rodoljuba, odredio je da sprovod nezaboravnog pokojnika bude učinjen na trošak zemlje. Ovo je najveća počast što mu je mogla izkazati zemlja, ali žalibože ovo odlikovanje bilježi i najveći gubitak, što ga je ona pretrpjeti mogla.

Občine, zadruge, odlične političke ličnosti, kao takodjer mnogobrojni prijatelji i štovatelji dali su ovom prigodom izraz svojim čuvstvim harnosti i privrženosti prama velikom pokojniku.

Ime **Miha Klaića** pripada sada poviesti, koja će ga zabilježiti izmedju onih najodličnijih rodoljuba Slavenskoga svieta.

Sabor Dalmatinski izgubio je s njim najodličniju svoju silu.

U znak posljednje počasti, prama milom **pokojniku** pozivljem Vas, Gospodo zastupnici, razcviljenim srdcem, da izvolite ustati. *(Svi ustaju).*

Poklen ste, Vi Gospodo, izkazali svoju sućut prema oplakanim pokojnicima, tumačeć vaša čustva, ja ću u ime Visokoga Sabora izkazati tužnim obiteljima Gjura Vojnovića i Miha Klaića srdačna sažaljenja Dalmatinskoga Sabora. *(Odobravanje).*

Dozvolite mi sada, Gospodo Zastupnici, da vam u kratko ocrtam, program našega rada.

Dok mi Bog dade snage da ostanem na ovome mjestu, ja ću se oslanjati na dvie glavne poluge: izpunjenje svoje dužnosti i ljubav prama našemu narodu.

Obzirom na prvo, ja ću se strogo držati, i kao zastupnik i kao predsjednik, svečanog obećanja, koje sam položio. — Vjeran i pokoran našem Premilostivom Vladaru, držat ću se točno Zemaljskog Reda i Saborskog poslovnika, a što sam lani iztaknuo, to i danas opetujem, biva, da u vršenju svoje predsjedničke dužnosti neću gledati ni na desno ni na lievo, imajući poglavitu cilj, da se saborski rad razvije na zakonitom temelju, da svakomu bude zajamčena sloboda rieči, da ozbiljno i sdušno budemo vršili svoj zadatak.

Moje političko mišljenje, bilo je poznato svim odlučujućim čimbenicima, kad sam bio pozvan na predsjedničku Stolicu. Ovog mišljenja, ja ću se svedjer držati kao narodni zastupnik, ali kao Saborski Predsjednik, smatrat ću se samo predstavnikom zakona i reda, a nadam se da ćete, Vi Gospodo, stari i novi sudrugovi, bez razlike političkih osvjedočenja, podupirati moje napore, e da naš rad bude našemu narodu koristan. Neka čista ljubav prema narodu bude izhodištem našeg rada, a u ime ove ljubavi, uvjeren sam, da će svaka polička stranka znati do potrebe doprinieti koju žrtvu na oltar domovine, jerbo ljubav prama domovini mora da stoji povrh svake stranačke strasti.

Moja bi želja bila, da ovim danom započmemo novo doba: doba umjerenosti i sklada, proniknuti jednakom ljubavlju, prema našemu milomu zavičaju, a na korist istoga.

Kratko je vrieme ove godine opredieljeno našoj djelatnosti, ali valja da stavimo temelj budućem radu čitave periode našeg mandata.

Netom budu ovjerovljeni izbori, mi ćemo izabrati Zemaljski Odbor, koji, sliedeći stare tradicije, pripravit će Vam proučene osnove, za buduće zasjedanje. Zatim ćemo se baviti o raznim pokrajinskim računim, i pretresat ćemo zakonsku osnovu o preinaci nekojih paragrafa izbornog reda i občinskog pravilnika, te onu o uredjenju službe i mirovine občinskih činovnika. Medjutim, bit će Vam prikazano izvješće o radu Zemaljskoga Odbora kroz godinu 1895, koje će Vas obznaniti o stanju svih grana zemaljske uprave.

Iz ovog izvještaja ćete razabrati kako je jedno od najvažnijih ekonomičnih pitanja dosta napredovalo, naime, željezničko pitanje, pošto je već bila lani u listopadu izvedena revizija osnovane trase iz Splita do Aržanà, na granici

Bosne-Hercegovine, što se ima takodjer dobrim dielom zahvaliti nastojanju blagopokojnika Miha Klaića.

Obzirom na okolnost, da će se Carevinsko Vieće otvoriti nastajuće veljače, ovo će zasjedanje, kao što sam prije naglasio, biti kratko, ali ako mi budemo ozbiljno i razborito radili, možemo korisno vrieme podvostručiti, a najbolji način da ovaj uspjeh polučimo, bit će, ako budemo izostavili svaku neplodnu i strastvenu razpravu, posvećujuć sve naše sile razboritom i praktičnom radu.

Ja sam podpuno uvjeren, da, držeći se ovog pravca, mi ćemo odgovarati i želji našeg Premilostivog Vladara.

Ovom nadom, proglasujuć otvorenim XXXI zasjedanje Dalmatinskog Sabora, pozivljem Vas, da se u znak podaničke ljubavi i odanosti, oduševljeno pridružite mojem uzkliku:

Živio naš Premilostivi Car i Kralj Franjo Josip I.!

Zastupnici: **Živio! Živio! Živio!**

Podpredsjednik. *Visoki Sabore! Velečastna Gospodo Zastupnici!* Kano novo izabrani član Visokog Sabora, stupam ovdje prvi put, i u tom prvom častnom pristupu — evo me Carska milost pozvala na ovo odlično mjesto U ovom dražestnom trenutku sasvim je naravno, da se pobudi u meni prvo i najače čuvstvo, a to je čuvstvo nepokolebive harnosti prema Njegovom Veličanstvu našem Cesaru i Kralju i Gospodaru, koji se je udostojao, da me previšnjim svojim povjerenjem postavi na ovo mjesto i da dadem izraza čuvstvu one nepokolebive vjernosti i odanosti, kojom sam duboko zadahnut prema premilostivom našem vladaru.

Velečastna Gospodo Zastupnici! Na ovom mjestu pronikнut sam teškoćom svoga položaja i znam procieniti odnošaj sa izkustvom mojim i preslabim silama, i za to što shvaćam to, red mi je, da upravim Vama toplu molbu, da me budete ne samo blagonaklono predusreli, nego i u časovima, kad me dužnost pozove, da zamienim presvjetlog gospodina predsjednika, vašu mi podporu pružite i tim olakšate moju zadaću. A ja vam obećajem, da ću vazda najbolju nepristranost upotriebiti i štititi slobodu rieči, dok se bude razvijala u granicam zakona i one pristojnosti, koja treba da u svakom parlamentu vlada.

Onda **Njegova Preuzvišenost gospodin Namjestnik David** pročita, u oba jezika pokrajine, sliedeći govor:

Visoki Sabore! Velečastna gospodo zastupnici kraljevine Dalmacije!

Prije svega nemogu s ovog mjesta da se nesjetim izjave u svoje doba učinjene od c. k. vlade i da neizrazim najdublje žalovanje radi težkog gubitka, što je zadesio Dalmaciju smrću veoma zaslužnog, mnogogodišnjeg saborskog predsjednika Gjura kneza Vojnovića.

Do časti mi je jošte da po nalogu N. P. gospodina ministra-predsjednika, grofa Badenija, izjavim da vlada žali takodjer preminuće mnogo zaslužnog, uviek viernim i domoljubnim čustvima nadahnutog saborskog predsjednika D.ra Miha Klaića, te da visokom saboru navjestim izraz pravog i iskrenog sažaljenja, s kojim c. k. vlada sudjeluje u žalosnoj zgodi.

S današnjim danom visoki sabor počimje novo razdoblje djelovanja svoga.

Više pitanja od ovog visokog sabora potaknutih ili toplo zagovaranih, a za ovu kraljevinu zlamenitih, od posljednjeg su saborskog zasjedanja dielom riešena, dielom se primakla povoljnom riešenju.

Željeznička sveza Split-Sinj i Split-Sarajevo, na radost je koraknula liep korak napred. Obavljena je već komisija za pregled trase, a izradak je polonjih osnova u podpunom teku.

Na polju poboljšica i uredjenja bujica prošle se je godine znatno uradilo; a gotov je niz osnova izradjenih od vladinih činbenika.

Rad oko toga razvit će se 1896 godine još jače; kao što će se to potanje prikazati s vladinog stola.

Za jako promicanje poljodjelstva, uz svedjernu sklonost visokog ministarstva za poljodjelstvo, da se kraljevina Dalmacija trajno podupire, podani su oni uvjeti što sačinjavaju hitni temelj uspješnog razvitka, o kojima je i visoka kuća ponovno zlamenitost pripisala.

Vješti stručnjaci, kao izmedju ostalih tek imenovani nadzornik za poljodjelstvo, i tehnički odieli za šumarstvo, za poboljšice, za uredjenje bujica, c. k. poljodjelsko kemično pokušajna postaja u Splitu, vladi su na raspolaganje, da, s dobrovoljnim požrtvovanjem, posvete sjedinjene sile svoje dobru zemlje.

Ja se pouzdano nadam, da ćemo se dojduća zasjedanja moći da pozivljemo na jur sustavno pokrenuti rad u području poljodjelstva.

Gradnja čatrnja na široj osnovi, i na temelju odredjenog programa, započet će se tekuće godine. Kućni će se obrt takodjer promicati. Da se podigne obrt pletenja košarica u svoj zemlji, potanji su predlozi jur prikazani visokom ministarstvu za bogoštovje i nastavu.

Još godine 1893 meni je bilo do časti da dotičnim ministarstvima, uz ostalo, podastrem i svoj program o državnim putevima, što bi se još imali da izgrade u zemlji; kao i predloge za jake, izvanredne pripomoći za gradnju mnogih puteva, što su po zakonu predjelni putevi, ali još napravljeni niesu.

Obilatijim dotacijama, do sada tri put većim od prošašnjih godina, biti će omogućeno, da se ljetos vidi graditi najmanje pet novih državnih cesta: Lepetane-Kotor, Risan-Grkavac, Omiš-Zadvarje, ceste naokolo grada Dubrovnika i sa stanice gvozdenog puta u Metkovićima do Norinjske kule. Osnove puta Šestanovac-Lovreć i puta u dolini Rieke dubrovačke, jedna je jur gotova, druga će što prije biti svršena.

Most je preko Neretve, kako je poznato, nedavno predan prometu.

U zadnje su doba obezbjedjene pomnožene dotacije za gradnje i popravke bogoštovnih zgrada. I ako se i ovdje, pazeći na mnogobrojne nove zgrade, što se sada grade, uvidja brži napredak; i ako se dogovorno s prepoštovanim ordinariatima i konsistorijama odredio neki sustav u redu gradnja, to ostaje svakojako, kod velikih potreba i zaostataka iz predjašnjeg doba, još mnogo da se uradi.

Što prije se imaju dovršiti dogovaranja, da se steće odlično vješt arhitekt, i da se tako dobije zlamenit čimbenik, da se opravdanim zahtjevima bogoštovlja bude moglo mnogo prije doći u susret.

O napredovanju na polju pučke nastave, napose će se izvjestiti s vladinog stola.

Budite, velečastna gospodo, uvjerena da zemaljska vlada u svako doba, sa svim silama nastoji i nastojati će, da izdašno promiče blagostanje u ovoj kraljevini.

Vi ste, velečastna gospodo zastupnici, istim čuvstvima, istom domovinskom ljubavlju nadahnuti. Vi čeznete za istim ciljem, pa ja najživlje želim, da u novom roku djelovanja visokog sabora, zajednički rad, mudrom umjerenosti nadahnut, bude okrunjen najpodpunijim i najtrajnijim uspjehom za dobro ove pokrajine.

Isto tako živo želim, da zasjedanje visoke kuće, prikraćeno smrću gospodina saborskog predsjednika Klaića, bude uporavljeno što se više može na mirno i probitačno djelovanje.

Vladinim predstavnikom do časti mi je prikazati gospodina namjestništvenog pod-predsjednika Alfonsa plemića Pavića.

Eccelsa Dieta! Onorevolissimi Signori Deputati del Regno di Dalmazia! Prima di tutto, da questo posto, ricordando le manifestazioni a suo tempo fatte dall'i. r. Governo, non posso a meno di dare espressione al profondo rammarico pella grave perdita che la Dalmazia ebbe a soffrire colla morte del conte Giorgio Vojnović, per lunghi anni altamente benemerito Presidente di questa Dieta.

Inoltre, per incarico di Sua Eccellenza il signor Ministro presidente conte Badeni, ho l'o-

nore di dichiarare che l'i. r. Governo deplora parimenti il decesso del Presidente della Dieta D.r Klaić, grandemente benemerito e sempre inspirato a leali e patriottici sentimenti, nonchè di comunicare all'Eccelsa Dieta l' espressione delle vere e sincere condoglianze con cui l' i. r. Governo prende parte al doloroso avvenimento.

Con oggi l'Eccelsa Dieta inaugura un nuovo periodo di sua attività.

Varie questioni d'interesse per questa Provincia, sollevate o caldamente propugnate dall'Eccelsa Dieta, vennero, dall'epoca dell'ultima sessione dietale, parte risolte, parte si approssimarono ad una favorevole soluzione. La congiunzione ferroviaria Spalato-Sinj, Spalato-Sarajevo ha fatto un consolante passo. Ebbe già luogo la commissione pella revisione del tracciato, ed è in corso l'esecuzione del relativo progetto di dettaglio.

Nel campo del miglioramento del suolo e della sistemazione dei torrenti vennero nell'anno testè decorso compiuti rilevanti lavori, ed una serie di progetti, dettagliatamente elaborati dagli organi del Governo, sono già in pronto.

Più intenso sviluppo di attività si spiegherà in questo campo nel 1896, come vi apparrà dall'esposizione particolareggiata che verrà fatta dal banco governativo.

Perchè l'agricoltura possa validamente progredire, grazie alla costante propensione dell'Eccelso Ministero dell'Agricoltura di appoggiare efficacemente la provincia della Dalmazia, sono ora create quelle condizioni che costituiscono la base essenziale di un prospero sviluppo, ed a cui anche l'Eccelsa Dieta ebbe ripetutamente a dar peso.

Capaci specialisti, come fra gli altri il testè nominato ispettore d'agricoltura, le sezioni tecniche, per l' amministrazione forestale, pelle migliorie del suolo, pella regolazione dei torrenti, l'i. r. stazione sperimentale chimico agraria di Spalato, stanno a disposizione del Governo, per dedicare, con volonterosa abnegazione, le loro forze riunite al bene del Paese.

Io nutro piena fiducia, che nella prossima sessione dietale potremo richiamarci ad un'azione già sistematicamente avviata nel campo dell'agricoltura.

Nel 1896 verrà dato principio alla costruzione di cisterne sopra base più larga e secondo un determinato programma. Le industrie domestiche veranno parimenti promosse; sono già presentati al Ministero del Culto e dell' Istruzione progetti dettagliati per sollevare in tutta la provincia l'industria della tessitura dei vimini.

Ancora nell'anno 1893 io ebbi l'onore di rassegnare ai rispettivi Ministeri, fra altro, il mio programma concernente tutti i tratti di strada erariale che sarebbero ancora da costruirsi in provincia; come pure proposte per forti, straordinari sussidi dello Stato, allo scopo di costruire molte strade, dichiarate per legge, „strade regionali“, però non ancora eseguite.

Mediante più ricche dotazioni, che ormai ammontano al triplo di quelle degli anni anteriori, sarà reso possibile nell'anno corrente di vedere in lavoro almeno cinque nuovi tratti di strada erariale: Lepetane-Cattaro, Risano-Grkovac, Almissa-Duare, la strada di circonvallazione di Ragusa e quella dalla stazione ferroviaria di Metković alla Torre di Norino. Dei progetti per la strada Šestanovac-Lovreć e per quella della valle d'Ombla, uno è già in pronto, l'altro verrà compiuto fra breve.

Il ponte sul Narenta, com'è noto, venne or non è molto aperto al pubblico.

Negli ultimi tempi vennero accordate aumentate dotazioni per nuove costruzioni e per restauri di edifici pel Culto. Se anche qui è da segnarsi con riguardo alle numerove nuove costruzioni che trovansi in corso, un più rapido progresso; se pure, di concerto coi reverendissimi Ordinariati e Concistori, venne sistemato il turno delle costruzioni; tuttavia, di fronte ai molti bisogni ed al fatto che nelle epoche anteriori si era rimasti indietro in tale riguardo, rimane molto ancora da fare.

Quanto prima dovrebbero essere compiute

le trattavive pell' assunzione di un architetto, eminentemente capace, con chè si guadagnerà un fattore essenziale per poter venire incontro più sollecitamente alle giustificate esigenze del Culto.

Sul progresso nel campo delle scuole popolari, verrà presentata una speciale relazione dal banco governativo.

Sieno persuasi, onorevolissimi signori, che il Governo della provincia, in ogni tempo, insiste ed insisterà con tutte le sue forze per promuovere efficacemante il benessere del popolo in questo Regno.

Loro, onorevolissimi signori deputati, sono animati dagli stessi sentimenti, dallo stesso amore di patria, lor signori tendono agli stessi scopi; ed io desidero vivissimamente che nel nuovo periodo di attività dell'Eccelsa Dieta, il lavoro comune, inspirato ad una saggia moderazione, sia coronato dal più pieno e durevole successo a vantaggio di questa provincia.

E desidero pure vivamente che questa sessione dell' Eccelsa Dieta, abbreviata causa la morte del Presidente dietale Dr Klaić, possa essere dedicata quanto è piú possibile ad un'attività proficua e pacifica.

Quale rappresentante del Governo ho l' onore di presentare il signor Vice-presidente di Luogotenenza Alfonso de Pavich.

Predsjednik. Dižem današnju sjednicu. Prva će redovita sjednica biti u subotu, dne 25 tekućega, u 10 satih pr. p.

(*Sjednica je zatvorena u 1 sat pos. pod.*)

I. Sjednica dneva 25 Siečnja 1896.

Sadržaj: *Svečano obećanje nekih zastupnika. Priobćenja. Navještenje molbenica. Upit zastup. Biankini-a na saborsko predsjedništvo. Izbori: šestorice tajnika, Odbora financijalnog, molbeničkog, pregledaocā rada Zemaljskog Odbora. Prijavljenje konačnih računa za god. 1894, i proračuna za god. 1896 raznih zemaljskih zaklada. Ovjerovljenje izbora sliedećih zastupnika:* a) *izborništva veleporeznika za izkorne kotare: Zadra, Spljeta, Dubrovnika i Kotora;* b) *trgovačko-obrtničkih Komora: Zadra, Spljeta, Kotora i Dubrovnika;* c) *izbornog kotara grada Zadra;* d) *izkornog kotara grada Dubrovnika;* e) *izbornog kotara grada Šibenika;* f) *vanjskih občina izbornog kotara Sinjskog;* g) *vanjskih občina izbornog kotara Imotskog;* h) *vanjskih občina izbornog kotara Kotor-Ercegnovi-Perast-Risan-Budua;* i) *vanjskih občina izbornog kotara Kistanje-Benkovac-Obrovac.*

(Sjednica nastaje u 10 sati i 15 čas. pr. p.)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladni povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** Plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*) Ima nas 34 na broju. Broj je zakonit. Sjednica je otvorena. — Molim gg. zast. D.ra Trojanovića i Korlaeta neka izvole prevremeno zauzeti tajnička mjesta.

Na temelju §. 1. sab. poslovnika i obzirom na §. 9 dalmatinskog reda, dužni su zastupnici, došavši u sabor, u ruke predsjednika zavjetovati, umjesto prisege, da će Cesaru biti vjerni i poslušni, da će obdržavati zakone i da će sdušno izpunjavati dužnosti svoje.

Zvati ću sada po imenu gospodu zastupnike, i u oba ću jezika pročitati dotičnu obraznicu: a gg. zastupnici imadu odgovoriti ili „obećajem“ ili „prometto“. Molim, ustajte. (*Zastupnici ustaju*).

„Vi ćete obećati (*čita*) da ćete Cesaru biti vjerni i poslušni, da ćete obdržavati zakone i da ćete sdušno izpunjavati svoje dužnosti“.

„Voi prometterete fedeltà ed obbedienza all' Imperatore, osservanza delle leggi, e coscienzioso adempimento dei vostri doveri“. (*Pozivlje zastupnike po imeniku i abecednim redom*).

Zastupnici: *Biankini, Bjelanović, Borčić, Borelli, Cingria, Colombis, Ghiglianovich, Ivčević, Kamenarović, Katnić, Korlaet, Kulišić, Machiedo, Manger, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Perić, Petrić, Pugliesi, Salvi, Simić, Smerkinich, Šupuk, Tomić, Trojanović, Vranković, Vukotić, Zaffron, Ziliotto, Zore, Žuro polažu svečano obećanje.* (*Zastupnici sjedaju*).

Predsjednik. Prije sjednice primio sam od Njeg. Preuzvišenosti g. namjestnika pismo, koje molim g. tajnika da izvoli pročitati.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

Br. 394 pr.

Presvjetli Gospodine!

Kao što sam već izjavio prigodom otvorenja XXXI. zasjedanja Sabora Kraljevine Dalmacije, u ovome će zasjedanju biti vladinim povjerenikom c. k. namjestništveni podpredsjednik Alfons pl. Pavich.

Za školske će poslove zastopati c. k. Vladu namjestničtveni savjetnik Antun vitez Vuković.

Pojedini namjestničtveni izvjestitelji, dotično pokrajinski školski nadzornici, pružati će do potrebe odnosna razjašnjenja.

Primite, Presvjetli Gospodine, i ovom prigodom izraz najpodpunijeg poštovanja.

Zadar, 23 januara 1896.

C. K. Namjestnik.

David F.zm

Presvjetlomu Gospodinu

D.ru Gaju Bulatu

Vitezu željezne krune III. stepena, itd. itd.
Predsjedniku Sabora dalmatinskoga

u Zadru.

Predsjednik. Primljeno na znanje. — Primio sam od g. zastupnika D.ra Lubina molbu za dopust. Izvolite ju pročitati.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

Eccelsa Presidenza,

Colpito da lutto recente per la morte della mia amatissima madre, non sono per ora in grado di assistere alle tornate dietali e chiedo quindi che l' Eccelsa Dieta voglia accordarmi un permesso d' assenza di tre settimane.

Traù, 22 gennajo 1896.

D.r Giovanni Lubin.

Predsjednik. Gosp. zast. D.r Lubin pita dopust za tri nedelje. Želi li tko govoriti o predmetu? — Nitko. — Gospoda, koja pristaju na to, da se dozvoli gosp. zastupniku D.ru Lubinu dopust za tri nedjelje, neka izvole ustati. (*Ustaje večina*). Dopust je dozvoljen.

Primio sam prije sjednice nekoliko molbenica. Neka izvoli g. tajnik Korlaet navjestiti sadržaj istih.

Tajnik Korlaet (*čita*):

Br. 5, Hrvatskog družtva „Bihač“ za pripomoć; Br. 7, Antuna Nedveda, za pripomoć; Br. 11 Ane ud. Pesel, za podporu; Br. 12, Hrvatskog pripomoćnog družtva u Beču, za pripomoć; Br. 13, Jurja Drazoevića umirovljenog pučkog učitelja, za povisenje mirovine; Br. 14, Ljubice ud. Dolić, za podporu; Br. 15, Družtva, za dječije ručne radnje u Austriji, za pripomoć; Br. 16, Družtva za podupiranje vriednih siromašnih slušalaca Više Ratarske škole u Beču, za podporu; Br. 17. Asilnog Družtva Bečkog Sveučilišta. za podporu; Br. 18, Družtva za podupiranje slušalaca filosofije na Bečkom Sveučilišu, za podporu; Br. 19, Družtvo za podupiranje siromašnih slušalaca medicine na Bečkom Sveučilistu, za pripomoć; Br. 20, Občinskog Upraviteljstva Starigrada, za utemeljenje gradjanske škole i poljodjelskog tečaja; Br. 34 Ane Placzuta, za pripomoć; Br. 51, Upraviteljstva Občine Vodice radi pripomoći za uredjenje zemljišta opredjeljena za skolski vrt; Br. 52, Šimuna Rakvina bivšeg upravitelja bolnice zadarske, za mirovinu; Br. 53, Julije Rizzolati, za godišnju milostinju; Br. 54, Stjepana Kristića učitelja za pripomoć; Br. 55, utok seljana Sukošana sbog zlouporaba lugara Šime Turbarine; Br. 57, Antice ud. Novak, za stalnu godišnju podporu ili pripomoć; Br. 60, Družtva za obskrbu bolestnih učenika u Beču, za pripomoć; Br. 65, Dušobrižnika pokrajinskih bolnica, za izjednačenje plaća i mirovina, prema onim, koje obskrbljuje c. k. država, po zakonu 18 travnja 1885; Br. 61, Vjekoslave udove Budrović, za godišnju mirovinu ili pripomoć; Br. 62, Vice Cicvare, za povišenje ciene mesa, za godinu 1895; Br. 63, Vinka Belamarića, da mu se podučiteljsko mjesto podigne na učiteljsko; Br. 64, Dinka Ljubića, umirovljenog pučkog učitelja, da mu se računaju u službu i četiri godine, koje je sproveo u Primoštenu; Br. 80, Miroslava Grančarića, za godišnju podporu; Br 82, Stanovnika sela Poljica občine Jelšo, da se odciepi od odlomka Zatražišća i ustanovi poseban odlomak; Br. 56, Prosvjed občine Prominske, u predmetu ponašanja grada Zadra, prigodom smrti i sprovoda Saborskog

Predsjednika D.ra Miha Klaića; u istom predmetu, Br. 66, Slanjske; Br. 67, Šipanjske; Br. Br. 68, Cavtajske; Br. 69, Kotorske; Br. 70, Gornjeg Primorja; Br. 71, Postirske; Br. 72, Drniške; Br. 73, Bolske; Br. 74, Starigradske; 75, Jelsanske; Br. 76, Dobrotske; Br. 77 Tiesanske; Br. 78, Korčulanske; Br. 79, Šibenske; Br. 83, Opuzenske; Br. 84, Supetarske; Br. 85, Vrhgorske; Br. 86, Viške; Br. 87, Riečke; Br. 88, Omiške; Br. 89, Novog kod Trogira; Br. 90, Spljetske; Br. 91, Sinjske; Br. 92, Kliške.

Predsjednik. Sve ove molbenice biti će izručene molbeničkom odboru koji će se danas odabrati.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. O čemu?

Biankini. Za upit na temelju §. 26 poslovnika na predsjednika.

Predsjednik. Izvolite.

Biankini (*čita*):

Na 7. rujna 1895 u izbornom kotaru vanjskih obćina Zadar-Biograd-Rab-Pag bili su izabrani zastupnicim gospoda knez Hubert Borelli i D.r Ante Trumbić.

Ovaj zadnji na 16 istog mjeseca, odrekao se je zastupničkog mandata, i isti dan javio je odreku N. P. gospodinu kraljskomu namjestniku.

Usljed te odreke gospodin namjestnik, pismom 18 rujna p. g. broj 3778-pres., odjavio je D.r Trumbiću, da odustaje od nakane, koju je imao dostaviti mu izbornu svjedočbu, i u istinu nije mu je ni dostavio.

Tim je gospodin namjestnik priznao dakle valjanost odreke D.ra Trumbića, i znao je, da je izborni kotar Zadar-Biograd-Rab-Pag faktično ostao bez jednog od svojih zastupnika.

Ali na obće čudo, nisu ipak naredjeni naknadni izbori za ovaj kotar, premda su već prošla četiri mjeseca od odreke D.ra Trumbića.

Tim je vanjski kotar Zadar-Biograd-Rab-Pag lišen dielom svoga zastupstva, a i ovaj visoki sabor prikazuje se krnjast odmah u početku svoga djelovanja.

Što slična nevidismo nigdje po drugim zemljam monarkije, dapače znamo da su u jednom kotaru u Tirolskoj jur bili obavljeni naknadni izbori, prije nego se je i sastao novi sabor.

Istina je, da naš izborni red i u ovom pogledu pokazuje se vrlo nesavršen, ali duh izbornog zakona i njegovo liberalno tumačenje, a i ustavna praksa moraju ipak nešto vriediti, te se po momu mnienju nije nikako smjelo propustiti toliko vremena, da se kotaru Zadar-Biograd-Rab-Pag dade njegovo zakonito zastupstvo u novomu saboru.

U drugim saborskim pravilnicim, kao na primjer u onomu moravske (Zakon 1 svibnja 1870 P. Z. L. broj 29) izričito je ustanovljeno, da kad se povrati izborna izkaznica — što valja učiniti kroz 8 dana — tada izborni čin gubi svoju krjepost, te se mora odmah ponoviti.

Zašto se tako nije u nas postupalo, ja neću sada iztraživati, niti ću usvojiti mnienje velike većine zemlje, da visokoj vladi nije bilo dovoljno sve ono što je u zadnjim izborim učinila, da stranka prava nezadobije priličan broj zastupnika u ovomu visokomu saboru, nego da je htjela i pri ovjerovljenju izbora lišit je još jednog zastupnika.

Svakako dužnost je moja prosvjedovati proti tomu, što se sabor otvara bez svih zastupnika, koji ovdje imadu prava sjediti i što zemlja nije ovdje podpuno zastupana, te upitati gospodina saborskog predsjednika:

I. Znade li on, s kojih razloga kroz duga 4 mjeseca, nije naredjen naknadni izbor za kotar vanjskih obćina Zadar-Biograd-Rab-Pag, usljed odreke D.ra Trumbića?

II. Što je učinio, ili što misli gospodin predsjednik učiniti, kao prvi čuvaoc mršavih naših samostalnih slobodština, da se unaprjed što ta va nedogodi?

Predsjednik. Ja ću imati čast odgovoriti na ovaj upit u jednoj od dojdućih sjednica; tim više, što o predmetu niesam ni malo obavješten, pošto sam ja, kano sab. predsjednik, primio samo spise sab. predsjednika; a u poslove zemalj. Odbora ja se nesmijem pačati, dok ne bude novi odbor odabran. S toga moram zapitati sadanji zemalj. odbor o predmetu — a kad budem obavješćen, moći ću odgovoriti.

Prelazim na dnevni red.

Prva je točka dnevnoga reda izbor šestorice tajnikâ. Molim gospodu zastupnike neka izvole predati cedulje. (*Predaju se glasovnice. Ubze D.r Baljak i Trigari*).

Molim, prije nego predjemo na skrutinj, pošto su prisutna gg. D.r Baljak i Trigari, neka izvole položiti svečano obećanje. (*Svi zastupnici ustaju*).

„Vi ćete obećati (*čita)* da ćete cesaru biti vjerni i poslušni, da ćete obdržavati zakone, i da ćete sdušno izpunjavati dužnosti svoje.“

„Voi prometterete fedeltà ed obbedienza all'Imperatore, osservanza delle leggi, e coscienzioso adempimento dei vostri doveri.“

Baljak: *Obećajem;* Trigari *Prometto.*

Predsjednik. Predjimo na skrutinij. — (*Nikon skrutinija*).

Tajnik Korlaet. Predano je 34 cedulja. Dobili su 27 glasova D.r Trojanović, Vukotić, Korlaet, Mrkušić, D.r Colombis i D.r Tomić; a 7 glasovnica predano je bielih.

Predsjednik. Odabrani su dakle kano tajnici: gg. D.r Trojanović, Vukotić, Korlaet, Prof. Mrkušić, D.r Colombis i D.r Tomić.

Pošto su gg. D.r Trojanović i Korlaet već zauzeli prevremeno tajnička mjesta, ja bih ih molio, da ostanu za četiri sjednice, ako nema prigovora. (*Prigovora nema*).

Druga je točka dnevnog reda: „Izbor financijalnog odbora“. Po našem pravilniku financijalni odbor imade sastojati iz pet lica. Bili tko glede broja imao što da predloži.

D.r Čingrija. Istina je, da po našem pravilniku, financ. odbor ima sastojati od pet lica. Ali ovaj put obstoji izvanredna okolnost, da se taj broj članova financ. odbora povisi. — Takova okolnost je, kratko trajanje ovog saborskog zasjedanja, pošto mislim, da nam je vrieme ograničeno, jer do 10 sliedećeg mjeseca ima se sastati carevinsko vriće — kako čitamo u novinama — i onda biti će zatvoren naš sabor. U financ. odboru treba da bude više članova, i s toga, da bude moglo biti i više izvjestitelja pri pojedinim točkama. Usljed toga predlažem, da mjesto pet članova, kako je dosad bilo, budu u odboru dva člana više, da ih to jest bude ukupno sedam.

Predsjednik. Opažam, da je predlog pripustljiv, jer §. 9 poslovnika glasi (*čita)*: „Svaki odbor sastoji redovito od pet članova. Ali sabor može zaključiti, da se broj povisi.“

Biankini. Pitam rieč.
Predsjednik. Izvolite.

Biankini. Ja sasvim dragovoljno podupirem predlog častnoga g. predgovornika, ali rieči, koje je malo prije izrekao, naznačivši vrlo kratko trajanje vis. sabora, nedopadaju mi se. Jer, ako je istina, da na 10 tekućeg moramo prekinuti naš rad, onda bi bolje bilo, da se nebudemo ni sakupili. U istinu, gospodo, u 10-12 dana vrlo malo posla možemo učiniti, a teretimo zemaljsku blagajnu znatnom svotom. Za to bih molio gos. predsjednika, da na vrieme poprimi potrebite odredbe, te da bi kod visoke vlade uznastojao odmah izposlovati, da se naše zasjedanje protegne barem za mjesec dana. Inače, neznam, što ćemo u malo dana moći učiniti, i jeli vriedno, da se ovdje sastanemo.

D.r Čingrija. Ja sam mislio, da treba da učinim ovaj predlog u korist same stvari, a u meritorno pitanje, koje je g. Biankini podigao, ne mogu ulaziti. Samo moram izjaviti, da s uredovne strane nisam ništa doznao, nego sam hotio samo predusresti eventualnost, da bar financijalne stvari riešimo, ako se to sgodi.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? (*Nitko*). Razprava je zatvorena. Sad ću nešto opaziti glede predloga, što ga je stavio gosp. zastupnik Biankini.

Ja ga nemogu uvažiti, jer gosp. zastupnik morao ga je pismeno prikazati, i onda bih ga ja mogao bio uzeti u obzir. Nego, u koliko je meni poznato, i kako sam to naglasio u mojem prekjučerašnjem govoru, istina je da će se carevinsko vieće otvoriti po svoj prilici u prvoj polovici sliedećeg mjeseca, a po običaju imali bi se svi sabori zatvoriti. To je pitanje, koje ne ovisi o našim okolnostim. Kako je svima poznato, nas je sabor bio nešto kasnije sazvan radi smrti D.r Miha Klaića. Ova je bila velika nesreća, a suviše smo izgubili i nekoliko dana. Ja ću postupati po ustavu, ali bih molio gg. zastupnike, da pospješe rad, te onda neće biti potrebe iznimaka, da se ne zatvori naš sabor. Sada molim, izvolite predati cedulje. (*Predaju se glasovnice*).

Tajnik Korlaet. Predano je 35 cedulja. Dobili su 30 glasova D.r Čingria, Borčić, D.r Baljak, Degiulli, Trigari, Korlaet i Biankini; a u bielo predano je 5 ceduljica.

Predsjednik. Odabrani su u financijalni odbor gg. D.r Čingria, Borčić, D.r Baljak, Degiulli, Trigari, Korlaet i Biankini.

Prelazim na treću točku dnevnog reda: „Izbor molbeničkog odbora". Izvolite, gospodo, napisati cedulje su pet imena. (*Predavaju se glasovnice*).

Tajnik Korlaet. Predano je 33 cedulja. Od ovih dobili su 27 glasova D.r Ivčević, D.r Katnić, D.r Smerkinić, D.r Manger i D.r Pugliesi, a bielih je predano 6 cedulja.

Predsjednik. Odobrani su u molbenički odbor gg. D.r Ivčević, D.r Katnić, D.r Smrkinić, D.r Manger, i D.r Pugliesi.

Prelazim na 4. točka dnevnog reda: „Izbor odbora za pregledanje rada zem. Odbora". Izvolite predati cedulje su pet imena. (*Predavaju se glasovnice*).

Tajnik Korlaet. Predano je 33 cedulja. Dobili su 28 glasova Zaffron, Petrić, D.r Ghiglianovich, Zore i Kulišić, a pet ceduljica je u bielo.

Predsjednik. Odabrani su u odbor za pregledanje rada zemalj. Odbora gg. D.r Zaffron, Petrić, D.r Ghiglianović, Zore i Kulišić.

Molim gospodu, da izvole sastati se kad dovrši sjednica i konstituirati se, te naznačiti mi, u smislu § 12 pravilnika, izbor predstojniku i perovodje svakoga Odbora. Ja ću pak nastojati, da još jutros budu predani odborima svi spisi, eda se stave na rad.

Bio je već predstavljen g. Pavić, kao Vladin Povjerenik; a danas, pošto su prisutni u saboru dvorski savjetnik g. Drag. Troxa i namjestnički savjetnik g. Nardelli, čast mi ih je predstaviti vis. Saboru, kao vladine izvjestitelje.

Prelazi se na petu točku dnevnog reda: „Konačni računi za god. 1894" sliedećih zemaljskih zaklada: a). Iznemoglih vojnika; b). Mamuline; c). Gluho-niemih; d). Obitelji spremnih dalmatinskih vojnika; e). Mirovine zemalj. činovnika; f). Vatrogasacâ; g). Vanrednih potreba bivšeg okružja dubrovačkog; h). Frane Josipa I.; i). Izkaznica uprave oskudične zaklade za istu godinu.

Molim izvj. zem. Odbora g. zast. Simića ima li koji predlog?

Izvjest. Simić. Ja bih predložio, da ovi računi, kao i svi ostali računi od točke 5. do uključno 14. dnevnoga reda, budu ustupljeni financijalnomu odboru, koji je malo prije izabran.

Predsjednik. G. zast. i izvj. zem. Odbora Simić predlaže, da računi pod točkom 5. do 14. budu izručeni financ. odboru. Želi li tko govoriti o formalnom predlogu? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen. Svi ovi računi biti će predani financ. odboru.

Prelazi se na 15. točku dnevnog reda.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Molim, da navjestim predmet. „Ovjerovljenje izbora zastupnika: a) izborništva veleporeznika, za izborne kotare: Zadra-Splita-Dubrovnika i Kotora. To je prvo. Rieč ima g. Biankini.

Biankini. Vis. Sabore! Ja sam pitao rieč pozivom na poslovnik i zato, da predložim, da bi i svi izbori, koje nam danas slavni zem. Odbor predlaže na odobrenje, prošli naročitom ovjeroviteljnom odboru od 7 lica, koji bi smo imali izabrati za pregledanje priepornih izbora. Naš pravilnik u § 2, toč. 3 predvidja da, (*čita*): sabor može zaključiti, da se izborni spisi jednog ili više zastupnika predadu na rasudu posebnome ovjeroviteljnome odboru od pet članova, pa ga odmah i bira pretežnom većinom glasova.

Ovaj odbor biti će sigorno danas biran, a ja predlažem, da se i spisi izbora, koji su danas na dnevnom redu izruče ovomu odboru. To nečinim bez ikakvog razloga. Spisi o izborima, koje nam je zem. Odbor predložio na odobrenje, cienim doista, da su valjda formalno redoviti i da nema proti njima prigovora. Ali mi nemamo gledati samo na puke formalnosti; mi imamo gledati, jesu li doista izbori, koje nam odbor predlaže na odobrenje, izraz prave volje naroda. Ja cienim, da niti izbori gradova, veleporeznika itd., o kojim danas imamo razpravljati, nisu baš bez mane. Ako nemaju nijednu, recimo, tehničku manu, to imadu iztočnu manu, kojom su prožeti žalibože svi naši izbori, usljed strašne presije, nevidjenih bezakonja, koja je vis. vlada vršila i trpila kroz ove izbore, a osobito kroz izbore vanjskih občina. Izbori vanjskih občina, častna gospodo, to su uprav krvava naša košulja! Mi odavna napamtimo, da su u Dalmaciji obršeni izbori uz tolike nezakonitosti kao ovaj put. Vis. vlada nečuvenim načinom uložila je svu svoju jakost u izbore vanjskih občina, i hotjela je na svaki način da uništi i pogazi jednu stranku, koja nema čast, da uživa njezinu sućut. A pošto su vanjski izbori najprvi obavljeni u zemlji, naravno je, da taj upliv vladin morao je djelovati i na sva ostala izborništva: na izborništva gradska, trgovačkih komora i veleporeznika. Nije šale, kad cieli jedan narod vidi, da se proti njemu diže dopokon i c. i kr. vojska; nije šale, kad se proti jednom narodu dižu čete žandara; nije šale niti se je čuditi, ako je taj narod uplašen bježao od izbora, te nije mogao vršiti izborno pravo slobodom, koja je prvi uvjet svakom izboru. Ja mislim, da u jednomu uprav liberalnom i ustavnom tielu bio bi dosta taj sami čin, da se unište svi izbori. Strava, koja je nastala u narodu, usljed načina, kojim je vlada postupala u vanjskim občinam, učinila je nezakonitimi sve izbore, te mi, ako ne budemo gledali samo formalnu stranu njihovu, ako budemo gledali na upliv, koji je vlada vršila, moramo sve do jednog uništiti. Kad se ikad do ovih izbora vidjelo u Dalmaciji — pa i u najteže doba naših ustavnih borba — da kandidatu jedne stranke nije dopušteno doći u doticaj sa biračim? Kad se je ikad prije vidjelo, da su kandidata, na granici izbornog kotara, žandari napetim bodežima zaustavili? To se je dogodilo, gospodo, kandidatu stranke prava častnomu Sariću, tako, da nije mogao doći ni u doticaj sa svojim biračim. Kad se je ikad prije vidjelo, da je u izbornim zabranjena svaka agitacija, kô što je svaka agitacija bila zabranjena u ovim izborima? Ili, ako se vodila, kô što se morala voditi, patenta od 1854 sipala je na sve strane njezine striele, tako da mi imamo u Dalmaciji na hiljade i hiljade fiorina globa izplaćenih, i koje se imadu još izplatiti, po patenti od 1854 radi izborne agitacije. To je nečuveno! Jer su se pojedini gradjani ćutili u dužnosti, da idu agitirati u prilog kandidatim, za koje su mislili, da najbolje odgovaraju njihovoj misli, njihovim političkim načelimo, morali su bit oglobljeni!

Moja gospodo! Ovaj sami čin bio bi dostatan, da cieli izborni postupak, da sve izbore uništimo. Stoga predlažem, da i izborni spisi, koji su na dnevnomu redu idju na odbor naročiti, i da se tu što savjestnije izpita svako djelo vladino, i svaki upliv vladin u ovim izborima.

Vis. vlada u ovim izborima radila je sasvim promišljeno. U istinu, kod vis. vlade nema Bog zna kakovih stratega — svakako nema jednog Moltkea — ali ova je po dobro promišljenoj strategičkoj osnovi izvela ove izbore Ova je znala, da netom je dobivena prva bitka u jednom ratu, već se može reći, da je uspjeh

rata osjeguran; jer protivna vojska, iza prve izgubljene bitke, klone duhom, i nastane u njoj neka demoralizacija, te naravno mjesto naprjed koracati sustaje, i nema srdca, da se bori onako lavski, kao što bi inače se borila, da nije bilo prvog poreza. Visoka vlada, po svojoj strategičkoj osnovi, najprije je odlučila, da mora svakako potući stranku prava u izborima vanjskih občina; jer izgubljene vanjske občine, izgubljena je prva bitka, i zatim naravno ciela vojska početi će malo po malo klonuti.

Kojima sredstvima je vis. vlada hotjela postignuti tu pobjedu, ma bila i Pyrhova pobjeda kod Asculuma? O tom ćemo potanje razlagati kad pojedini izbori dodju na pretresanje, jer danas nije vrieme. Ali da se je vlada za svoju prvu pobjedu poslužila nezakonitim sredstvima, o tomu smo svi mi pravaši čvrsto uvjereni, i zato se nadam moći u vis. saboru iznieti i dosta konkretnih čina.

Vraćajuć se na strategičku osnovu vladinu nesmjemo, častna gospodo, zaboraviti, da naša razna izborništva stoje u tjesnom savezu i da sačinjavaju neki kompleks, koji se neda tako lahko razlučiti. Zvali vi ta izborništva prvim ili drugim bojnim tielom, to stoji, da upliv pobjede ili poraza u jednom izborništvu djeluje u velike i na uspjeh drugih izborništva. Ja sam uvjeren, da poraz, koji je vlada na svaki način hotjela prirediti pravaškoj stranci u kotarima vanjskih občina, porazno je djelovao takodjer na izborništva gradova, trgovačkih komora i veleporeznika. S toga je potrebno, da i svi izbori budu prosudjeni prama tomu načelu, i da se vidi, koliko je upliv vlade bio škodan ne samo za ova izborništva, gdje ga je direktno vršila, nego i u koliko se je indirektno oćutio i u svim ostalim izborništvim po Dalmaciji. Valjda će izvjestitelj zemalj. Odbora kazati, da proti izborim, koji su na pretresanje izneseni, nema prigovora i stoga da ih možemo odmah odobriti. Ali ja mislim, da za jedan sabor nije brojenje glasova najodlučnija stvar. Mi nismo ovdje samo, da brojimo glasove i da vidimo, koliko je glasova dobio Petar ili Pavao; nego smo ovdje, da vidimo, jesu li ti glasovi slobodno podani, i je li na te glasove bilo vladinog upliva ili drugog upliva, i je li se u izborim izrazila baš prava volja naroda. A ja sam, častna gospodo, uvjeren, da i svim izborim, o kojim danas nam se predlaže odobrenje — ako budu od nas svestrano i savjestno proučeni — ja sam uvjeren, da ćemo mi naći tu i njima žilice više ili manje podgrižene od vladine filoksere. (*Smieh*).

Doisto, pogledajmo malo pobliže kako su obavljeni i ti izbori. I ako nemaju velikih formalnih mana, ipak vidimo, da su abnormalne okolnosti, pod kojima su se obavili. Na primjer....

Predsjednik (*zvoni*). Molim vas. gosp. zastupniče. Vi ste stavili formalni predlog i čini mi se, da ste ga dosta obrazložili tim više, da još nije niti pročitano izvješće o dotičnim izborima, o kojim sam naviestio, da će se sada pretresati. Molim vas, ograničite se na razloge, koji se mogu odnositi na predlog da bude imenovan odbor i ovomu izručeni ovi spisi; a da se ne upustite u meritornu razpravu, tim više da nije još poznat Visokom Saboru sadržaj izvješća, te nije u stanju, da se u predmetu odluči.

Biankini. Ima pravo gospodin predsjednik, ali ja niti nemislim upustiti se u meritornu razpravu. Ja bih htjeo samo navesti neke okolnosti, koje će uvjeriti vis. Sabor, da i ovi izbori, bez obzira na izvješće odborovo, moraju se izručiti posebnomu verifikacijonalnom odboru. Na primjer, mi imamo izmedju izbora za koje nam se danas predlaže odobrenje, i izbor krajine sinjske. Meni je osobito drago, što nam krajina sinjska....

Predsjednik (*zvoni*). Ja sam naviestio samo prvo izvješće. Dakle vi biste mogli govoriti samo o izborima, o kojimi govori ova prva točka. Da se upustite u potankosti, ja nesmjem dozvoliti.

Biankini. Neću ništa drugo, nego spomenuti jednu okolnost, da potvrdim prvo iztaknuto mnienje, da nisu slobodno ni ovi izbori izvedeni. To mislim dokazati.

Predsjednik. Ali u kratko.

Biankini. Da dokažem, kako i izbori, koji se formalno prikazuju redoviti, ipak u klici

nisu zakoniti, dosta je spomenuti, da krajina sinjska od mnogo vremena — cienim ima već preko dvie godine — nema svog zakonitog občinskog zastupstva. Valjda će tkogod ovdje opaziti, da to nije odlučan moment za izbore. Ali tko pozna, kako se u nas izbori obavljaju i tko imade pravog liberalnog doba, taj će priznati, da je jedno provadjati izbore pod čovjekom izabranim na upravu občine slobodnom voljom naroda, a drugo pod carskim komesarom, nametnutim občini samovoljom vis. vlade. S toga cienim, da i neobaziruć se na formalnu stranu sinjski izbora — o kojim, kô što je dobro opazio g. predsjednik, nemam još pravo meritorno baviti se — ovi izbori imali biti uništeni samo zato, jer je vis. vlada gledala zastrašiti....

Predsjednik (*zvoni*). Ovo je opet meritorno, a suviše vi ste bavite izborom vanjske občine sinjske. Vi ćete moći vaše razloge navesti, kad budemo meritorno pretresati.

Biankini. Ja mislim, da bi ovako dosta vremena prištedili, kada bi sve glavne nezakonitosti o pojedinim izborim u malo rieči sabrao. Ali ako želi g. predsjednik, da govorim o svakoj točki i o svakom izboru napose, meni je pravo; samo mi je žao za vrieme.....

Predsjednik. Vi imate govoriti samo o formalnom predlogu, koji ste postavili. Ja sam vas već pozvao na stvar dva puta, a sad vas pozivljem za treći put.

Biankini. Ja neznam, što bih morao činiti. Neželim nipošto doći u sukob sa g. predsjednikom. Žao mi je samo da ću morati uzeti rieč i obširno govoriti kod svakog izbora, dočim bih ovako u deset minuta bio svršio.

Predsjednik. Ako vi tako prikratite govor, da ste u deset minuta svršili i više nećete govoriti, onda govorite. (*Smieh*).

Biankini. Dakle smo sporazumni!

Predsjednik. Deset minuta?

Biankini. Deset minuta! Kako sam već nahrcio, važni moralni razlozi, bez obzira na izvješće zemalj. Odbora, moraju nas sklonuti, da i izbor sinjski dademo osobitom ovjerovitelјnom odboru. Proti osobam izabranim u sinjskom kotaru ja nemam što prigovoriti.

Meni je drago vidjti našu hrvatsku nošnju u ovom visokomu Saboru, i s toga je meni ovdje najsimpatičniji moj susjed Žuro, sinjski krajišnik u hrvatskoj nošnji. Ali ipak moram kazati, da su izbori sinjski izvedeni uz nečuveni pritisak vlade. Navesti ću jedan sami slučaj. U oči samih izbora, vis. vlada imala je — kako ću reći parlamentarnom izrekom? — imala je srca uzkratiti nekim mirskim svećenicim na manastirskim župam godišnju podporu, koju primaju ne kao nagradu, nego kao sredstvo življenja. A zašto? — Radi „nekorektnog ponašanja". — Odluka vladina nekaže „političkog ponašanja", ali svak znade, da je vis. vlada samo radi tobože političkog nekorektnog ponašanja uzkratila one podpore rodoljubnim župnicim.

Kakav je to utisak učinilo, suvišno je kazati. Sva sinjska krajina u oči izbora znala je, da je vlada uzkratila župnikom sredstva življenja, da nebi izašli kandidati pravaške stranke.

Ja mislim, gospodo, da nije bilo ovog upličanja vladinog, da niti izbori grada Šibenika nebi bili izpali onako, kako su izpali. Na vanjske občine u obće, učinila je vis. vlada takove presije i zastrašivanja, da je to moralo preplašiti narod i uplivati na njegovu slobodnu volju. Glede Šibenika još mi je opaziti, da §. 110 občinskog zakona kaže, da poslie 6 nedjelja, odkad je razpušteno občinsko zastupstvo mora se novi izbor narediti. Za Šibenik taj §. nije vriedio, i saborski izbori provedeni su pod vladinim komesarom na občini. Vlada taj §. 110 neprestano krši, samo gdje je njoj u prilog, i gdje imade izvadjati svoje osnove.

Niti izbor veleporeznika splitskih nije baš bez mane. Mi znademo, da neki birači, koji su došli u Split izrič tom namjerom, da glasuju za kandidate stranke prava u noći su primili „dringend" brzojavke, koje su glasile: nesmiete nikako glasovati za kandidate stranke prava. Tko imade pravo slati takove brzojavke biračim?

Odkle su potekle? Tražite, gospodo, pravi izvor njihov, ali ne na podpisima. Ako budemo savjestno izpitivali, tko je ore brzojavke naložio, doznat ćemo pozitivno, da su potekle iz presidiuma vlade zadarske.

Imamo ovdje na dnevnom redu, častna gospodo, i izbor grada Dubrovnika, gdje smo vidjeli pojavu sasvim čudnu. Vidjeli smo n. p. da svi vojnički činovnici, bili aktivni bili pensionirani, svi činovnici poglavarstva dubrovačkog, svi kao jedan čovjek glasovaše za stanovitog kandidata. Ja nemogu kolportirati viesti, za koje nisam siguran; ali kako su novine kazale, i tu su bile po sriedi neke intrige palače namjestništva zadarskog.

Osim toga, novine izniele su činâ očite izborne korupcije. Javno su se kupovali glasovi po 30 i 60 fiorina. Naša državna odvjetništva za to se nisu makla. Ja bih htio, da ovjerovitelјni odbor izpita, zašto se čuvaoci zakona u Dalmaciji nisu makli, kad su imali pred očima konkretnih čina izborne korupcije. Ako nevoljni težak, da utaži muke glada sebi i obitelji, ukrade jednu ovcu ili što slična, njega se tjera u zatvor žandarima, i stavlja ga se na sto muka. I to je u redu, jer zakone valja neumoljivo vršiti. Ali državni odvjetnici, koji toliko revnosti pokazuju prama nevoljnom težaku i slobodnoj štampi, zašto tako nisu postupali proti izbornoj korupciji? Zašto tako nisu postupali i prema ljudima, koji su radili u izborim na službi vis. vlade?

Imali bismo još štogod zamjeriti i izboru kotara vanjskih občina Kotor-Ercegnovi-Risan-Budva. I pri tom izboru, koji nam se danas predlaže na odobrenje, dogodilo se pojava sasvim riedkih. Na primjer Ercegnovi, koji broji malo više od hiljadu duša imao je u onim izborim 144 birača, a Kotor, koji broji triput toliko, nije ih imao nego 50! Vriedno bi bilo staviti na čisto, koji su birači u Ercegnovomu glasovali. Tužba je, da neki birači, koji imadu samo pravo glasa u izvanjskim občinam, glasovaše u gradu Ercegnovomu. Imamo još jedno pitanje ovdje, koje bi bilo vriedno, da se stavi na čisto, a to je pitanje crnogorskih podanika. Boka je Kotorska poplavljena podanicim crnogorskim. (*Dr Trojanović i D.r Kvekvić* viču *opetovano:* Nije istina! To je laž! — *D.r Trojanović:* Srbi su oni! Podanici austrijski!)

Zovite ih kako hoćete, ali nek se stvar razbistri. Za mene su crnogorski podanici. (*D.r Kvekvić i Dr Trojanović* viču: Laž je!) Ako su podanici austrijski, prosto njim glasovati, ako nisu neka idju glasovati na Cetinje .... (*D.r Trojanović:* Sve su Srbi u Boki!) Dakako: Srbi svi i svuda! Hrvata nema!!

Još dva momenta čini mi se da imam ....

Predsjednik (*zvoni*). Vi ste govorili o izboru u gradu Kotoru ....

Biankini. U odnošaju sa izborim vanjskih občina bokokotorskih. Svakako, gospodo, ako su oni birači, bilo u vanjskim občinam ili u gradovim, podanici naše države, njima prosto bijaše glasovati; ali ako nisu, kô što mene pošteni Hrvati bokežki uvjeravaju, onda njihove glasove mi nesmiemo priznati. O tom je dužnost da vis. vlada reče svoju.

Pošto je već dozvoljeno mi vrieme od 10 časova prošlo, ja sam dužan, po zadanoj besjedi svršiti svoj govor. Ja kažem samo još pri koncu, da ovjerovljenje izbora nije pitanje jedne stranke, nego svih stranaka. S toga treba, da strožije stanemo ovjerovljivati izbore, a da se kroz izbore nebude već u nas gazila narodna čast i narodno poštenje.

Predsjednik. Ja smatram predlog gosp. zast. Biankini-a u smislu zadnje točke §. 32 sab. pravilnika, te sam mu dozvolio da govori. On predlaže, da svi izborni spisi, koji se nalaze na dnevnom redu, budu izručeni jednom odboru u smislu § 2. Prije nego li nastavimo sa razpravom, valja da bude pročitano izvješće o izborim koje sam naviestio, i molim da ga g. izvjestitelj izvoli pročitati i onda dati ću rieč gosp. vlad. povjereniku, koji se je za rieč javio.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 6289.

Visoki Sabore!

Dne 12 septembra 1895, obavili su se izbori veleporeznika u bivšim okružjim Zadra, Splita, Dubrovnika i Kotora.

Imenik imajućih prava biranja bi prije redovito proglašen u službenom pak listu, i pokle je bio usljed utoka popravljen.

U svim izbornim kotarim bijahu redovito uručene izkaznice dotičnim biračim.

Bez prigovora sa nijedne strane, bijahu takodjer odabrana izborna povjerenstva.

U Zadru od 227 upisanih birača, glasovalo ih je 102 za D.ra Roberta Ghiglianovich-a, Lubina D.ra Ivana, Smerchinich-a D.ra Stiepana, 101 za D.ra Vjekoslava Ziliotta, 1 za D.ra Antu Smirich-a.

Pri izboru nebi podignut nikakav prigovor.

U Splitu, od 161, birača prikazalo ih se je na izboru 118 od kojih glasovali su:

za gg. Lovru Borčića, D.ra Ivana K. Machieda i D.ra Vala Micheli-Tomića 76:

za gg. D.ra Augustina Cindra, D.ra Lovru Dojmi i Josipa Nutrizia 26:

za gg. Don Nikolu Miličevića, D.ra Leonarda Tommasea i Petra Didolića 16.

Bijahu sa strane Povjerenstva odbiveni glasovi pod 6, 16, 131, 147 jer punomoćnice nenadjene u redu. Na mjesto g. Giandomenica Fanfogne, koji je, kao šindik, hotio da zastupa samostan koludrica u Trogiru, bi primljen glas D.ra Ante Puovića punomoćnicom opatije pomenutog samostana.

U Dubrovniku od 64 birača prikazalo ih se je 43, glasovi kojih bijahu ovako porazdieljeni:

Gosp. Vicko Milić presjednik okružnog suda 29, Luko prof. Zore 27, Jero pl. Natali 14, Luko Markiz Bona 13, D.r Salomon Mandolfo 3.

Bijahu odbijeni glasovi pod br. 2 i 31 imenika, jer punomoćnici bili su već glasovali drugom punomoćnicom.

Od 97 birača u okružju Kotora, prikazalo ih se je 47, koji su svi glasovali za D.ra Radoslava Kvekvića. Kroz biranje nije se nikakva razprava podigla.

Pošto su svi proglašeni zastupnici, dobili oli sve glasove oli preležnu većinu:

Pošto su opravdana izključenja u Splitu i u Dubrovniku, i svakako nebi ni u protivnom slučaju upliva imali na izpadak izbora;

Pošto proti izborim nebi dostavljeno utoka;

Odbor zemaljski ima čast predložiti visok. Saboru, da izvoli odobriti izbor veleporeznika u bivšim okružjim Zadra, Splita, Dubrovnika i Kotora, i *priznati valjano izabranim:*

1. Za bivše okružje Zadarskih veleporeznika, D.ra Roberta Ghiglianovich-a, D.ra Ivana Lubina, D.ra Stiupana Smerchinich-a, D.ra Vjekoslava Ziliotta.

2. Za bivše okružje Splitskih veleporeznika, Gosp. Lovru Borčića, D.ra Ivana Krstitelja Machieda, D.ra Valu Micheli-Tomića.

3. Za bivše okružje Dubrovačkih veleporeznika, Gosp. Vicka Milića i Prof. Luku Zoru.

4. Za bivše okružje Kotorskih veleporeznika, D.ra Radoslava Kvekvića.

Zadar, 23 prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

Predsjednik. Otvorena je razprava o izvješću zemalj. Odbora glede naznačenih izbora, obzirom i na formalni predlog postavljen od g. zastupnika Biankinia.

Gosp. vladin povjerenik namjestništveni podpredsjednik pl. Pavich ima rieč.

Vlad. povjerenik Pavich. Što se tiče neopravdanih napadaja na vladu, ja ih danas od-

bijam. Preko razprave o ovjerovljenju pojedinih izbora, pružiće se prilika da se sa vladina stola vratimo na stvar.

Biankini. Na zdravlje! (*Smieh*).

Predsjednik. Želi li još tko govoriti o predmetu?

D.r Ivčević. O formalnom pitanju. Ne može se govoriti o formalnom predlogu gosp. Biankinia, jer nije podpisan po četvorici zastupnika.

Predsjednik. Ne treba da ga pismeno preda.

D.r Ivčević. To se sudi po prvoj točki §. 32, te se ima predlog pismeno prikazati ili treba da je poduprt od četvorice zastupnika.

Predsjednik. Ja niesam toga mnienja.

D.r Ivčević. Povratak na odbor ili imenovanje odbora, to je svejedno.

Predsjednik. Po propisu prve stavke §. 32, predlozi o dnevnom redu, o odgodbi, o povratku na odbor u obćoj razpravi, a takodjer i izpravci i dopunitbeni predlozi u posebnoj imadu se pismeno predati Predsjedniku i biti podpisani ili poduprti od barem četiri zastupnika; ali u drugoj stavci učinjena je iznimka. Nego ako g. zastupnik Ivčević želi, da stavim na glasovanje drugi način postupanja, ja ću zapitati visoki Sabor, ali mislim da bismo time dangubili bez koristi.

Želi li tko govoriti o predmetu? Rieč ima gosp. zastupnik D.r Tomić.

D.r V. Tomić. Ne tiču me se ni paragrafi, ni formalnosti, već govor Biankinia. U Biankini-jevu govoru ja nazirem uvrjedu za sve Hrvate, zemlju i hrv. občine. Njegov govor ima ove dvije intonacije: da je vlada silom i korupcijom radila, a da su svi Hrvati takovi, koji su se dali voditi od vlade za nos. Time Biankini vriedja. Mi smo, kad je trebalo, znali i vladi oponirati; a što Biankini kaže da se sva sila naperila proti pravašima, ja bih želio da se jednom tim razmetanjem pravaštva bude na čistu. Ljudi, koji su se davno za stranku prava borili, danas su je osudili; drugi na nju nisu ni mislili. U ostalom, ja znam, da na otocima nije bilo presije. Niesam vidio ni vojske niti žandara; a da je onako, kako Biankini kaže, u Omišu je mogla vlada učiniti što je htjela. Nego, ja ću reći još koju o stranci prava u Dalmaciji. Ova se stranka razpala u pet stranaka s ove, a u pet s one strane Velebita. Vidimo pravaške listove. Svaki ide svojim putem. „Crv. Hrvatska“ u Bojanu, „Pravo“ put Gackog, „K. Dalmacija“ na Muć i Vrliku. „Nar. List“ još je najpametniji“ on idje preko Rieke, da željeznicom ode u Zagreb. — Dobro je da se malo prošalimo. (*Smieh*). Ali kakav je pravac te stranke? Svakom je Hrvatu na srdcu slobodno sjedinjenje Hrvatske, ali ne način, kojim pravaši izvadjaju taj program. Kad bi pravedno i pošteno govorili rekli bi: mi se hoćemo sjediniti i dogovorili smo se s Magjarima, jer je tako; ali ovo je stanje žalostno. — Gledamo se medju nama kao najgori dušmani. U pokrajini metež i buka. Ovako nećemo napried. Da dodje Englez ili Niemac, pa da nas ovdje vidi na toliko stranaka pociepanih, što bi rekli? Da ne mislimo o dobrobiti zemlje.

Mjesto da se bavimo o ekonomičnim pitanjima, bavimo se o lanjskom sniegu.

Amerikanci i Englezi takodjer se bore na izborima, pa i revolverom; ali kad svrše izbori, sve svrši. U nas evo 5-6 mjeseca poslie izbora pišu se „izborni zgodopisi“, a u saboru trebalo bi nekoliko mjeseca, da slušamo samo govore o izborima. Ostavimo se ovih sitnih pitanja, a složimo se u pitanjima na korist naroda. Narod najviše pita za rad i napredak, pa ja mislim da će sabor započeti tako svoj rad, da svakom dokaže kako ozbiljno i pametno misli. (*Dobro!*)

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki Sabore! Ja bih dragovoljno ovaj čas mučao, ali nije moguće. Moj stari prijatelj, častni Tomić, baš me je izâzvao. Vjerujte, častna gospodo, da nerado uzimljem rieč, ali moram barem štogod odgovoriti mu.

Gledati ću, da budem što kraći, i da mimoidjem više nego jednu njegovu nesmotrenu, a da ne izazovem prizor, koji bi bio svima neugodan.

Častni gos. predgovornik rekao je, da sam uvriedio cieli hrvat. narod u Dalmaciji. Vi znate, gospodo, kojim sam ja poštovanjem govorio o hrv. narodu, te da ta tvrdnja nije temeljita. I ako je moja rieč gdje gdje bila oštrija, ipak nisam izazvao ukor g. predsjednika, jer ja sam govorio samo u tu svrhu, da obranim čast hrvatsk. naroda u Dalmaciji; govorio sam u svrhu, da se unapred nebude dogadjalo ono, što se gdjegod dogodilo u minulim izborim, kad se je uprav gazila čast hrvatskoga naroda u Dalmaciji. To se nezove vriedjati hrv. narod, nego braniti ga.

Častni predgovornik kô da se uvriedio, jer da sam tobože u momu govoru dao razumiti, da su se i svi birači na Braču — gdje su izbori izpali proti stranki prava — dali voditi kano marva od vlade. To nisam htjeo kazati. Ali on će mi priznati, da vlada ima stotinu sredstava, kojim da upliva na izbore u zemlji siromašnoj, kô što je naša, i gdje na žalost, uviek u svakomu družtvenom staležu, značaji nisu najčvršći. On će mi priznati, kako baš netreba, da visoka vlada podkupljuje ljude prostim novcem, i da ona imade sto drugih sredstava, kojimi ih može navesti u napast. O tim sredstvima neću dalje govoriti. Ali častni Tomić znade, što bi ja ovdje mogao kazati. Ali znade bez sumnje, da javno mnienje govori, da su se neki pustili zavesti ili jednim križićem, ili kakvim obećanjem zajma, ili . . . . . *(D.r Tomić prigovara)*. Ja sam rekao, i što rekoh, ne porekoh.

Što je častni predgovornik kazao o pravaškoj stranci, o razdoru, o putovanju raznih pravaških listova, o željeznici, o „Katoličkoj Dalmaciji“ i „Narodnomu Listu“ itd., to je sve tako mudro i duboko rečeno, da u istinu nemogu shvatiti, te baš neznam što je on htio kazati. *(D.r Tomić:* Dosljednost pravaške stranke!) Ja ću mu samo odvratiti, da pravaška stranka neće nikada doći u predgovornika da se uči dosljednosti, u njega, koji je bio od prvih pravaša u Dalmaciji, a danas je najgnjliji narodnjak. (*D.r Tomić:* Ja sam danas isti, proti pravaškom sjedinjenju sa Magjarskom i Hrvatskom).

Razdor u stranki prava, to je stvar stranke prava, a nikoga drugoga. Svaki pametan čovjek, koji pozna poviest ljudsku i razvitak stranaka, neće predbacivati jednoj stranci, ako je u njezinom krilu nastao mali razdor. Pogledajte, gospodo, na vašu kuću i za koju mu dragu stranku, pa recite u kojoj nije bilo razdora. Zar su za to stranke propale? Zar je tko došao od nas vama predbacivati vaše razdore i izrazivati na način, kojim nas vi izazivate? Kad bi hotio ovdje pristojno odgovoriti, morao bi koju vrlo oštru rieč čuti moj stari prijatelj Tomić. Ali je on imao plemenitu namjeru, i radi te mu mnogu danas praštam, barem u ime moje, ako ne i u ime stranke prava. On je imao plemenitu namjeru, te je zaključio svoj govor pozivajuć sve nas na slogu. Ja mislim, da svaki od nas tomu pozivu rado će se odazvati, u koliko bude mogao, i njegova mu čast bude dopuštala. Ali će mi častni Tomić priznati, da mi kao dobri kršćani moći ćemo radi sloge praštati i medjusobne uvrjede, jer nam Bog to zapovjeda, ali da političke stranke taj kodeks nepoznavaju. U politici još vriedi ona: „zub za zub, glavu za glavu.“ Hoće li se pak Francuzi ili Englezi skandalizirati, ako doznadu, da imade tu pet stranaka u našemu saboru, ja neznam. Ali znadem, da nećemo naći nijednoga parlamenta na svietu, gdje nisu zastupane najmanje tri-četiri stranke. Da u nas ima jedna više, to je mala stvar. To će reći, da smo mi neodvisnije naravi; a kad bi svi u nas mislili svojom glavom, cienim da bismo imali ovdje još jednu stranku — ultrapravašku stranku. To nebi bila nikakva nesreća.

Molim gos. predsjednika da mi dozvoli još pet minuta vremena, pa sam svršio.

Častni Tomić pozvao se i na primjer izbora engležkih i reče: tamo se revolverom u ruci odlučuju izborne bitke; tamo je borba najoštrija, a poslie izbora svi su braća i zaboravi se sve. A u nas dosadni izborni zgodopisi „Narodnoga Lista“ pos je toliko mjeseci, padaju još kao olovo na želudac častnog Tomića. Meni je žao kazati, ali čini mi se, da častni Tomić nije dobro obavješten o izborim engležkim. Samo ću mu to kazati, da Engležka broji na pamet 670 izbornih kotara. U zadnjim izborim u Engležkoj,

koji se obaviše malo dana prije naših, nije bilo nereda nigdje, nego iznimno u tri kotara. U svim tim mnogobrojnim kotarima nije se našlo, da je tko podkupljivao narod, ili ga nagovarao, nepodobnim sredstvima, da glasuje za jednog ili drugog kandidata. Samo u deset kotara davalo se piti biračim; i to su davali trgovci sa žestokim pićem i pivom, da demonstriraju proti Harcourtu, glavi liberalne stranke, koji je bio predložio *Local veto bill* proti prodaji žestokih pića. U Engležkoj obavljali su se izbori tako uzorno, da razni propali kandidati, poslie izbora, mogli su se predstaviti biračim i držati pohvalne govore o ponašanju protivnika. Spomenuti ću samo dva slučaja. Spomenuti vodja Sir William Harcourt, bio je dan prije izbora pogrdjen na ulici od nekoliko fanatične svjetine. Bili su mu bacili u kočiju nezrela voća i druge nečisti. Takodjer njegova gospodja lady Harcourt bila je uvriedjena. Sutradan bila je velika izborna bitka u Derbyu, žestoka bitka kô što je morala biti za jednog pravaka engležke liberalne stranke. Harcourt je propao, ali poslje izbora držao je govor biračima, i prva rieč bila mu je: ja moram izjaviti najveću harnost šerifu i ostalim činovnicima povjerenstva, što su tako nepristrano i pošteno vršili svoju dužnost. Dajte mi, gospodo, takovih izborn h povjerenstva u Dalmaciji, pa ni u nas neće ostaviti žalostnih posljedica, kô što ih neostavljaju u Engležkoj. Imademo još i drugi primjer iz izbora englezkih za nas poučni. Pri izboru u New-Castle on Thine propao je bivši ministar John Morley. I tu je strašna bila izborna bitka. Ali poslie izbora on je držao govor i zahvalio svojim protivnicima, što su se lojalno i pošteno borili proti njemu! I zaključio je svoj govor uvjeravajuć, da nikad nije vidio borbe tako žestoke, ali i tako liepe, te da će ostaviti u njemu najbolju uspomenu. Ovako neka se i u nas izvadjaju izbori, i onda ćemo se moći grliti i ljubiti kano prava braća, onda će biti i one sloge koju zagovara častni Tomić. Ali ako u nas izbori budu samo natjecanje nezakonitih sredstva, ako pri izborima mjesto da svak vrši neodvisno i saviestno svoju dužnost, bude nosio na pazar vladi svoj značaj, dostojanstvo i čast svoga naroda, onda će izbori uviek u nas ostavljati krvavih tragova, kao što ih ostaviše i oni, o kojim se danas bavimo.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik D.r Čingrija.

D.r Čingrija. Visoki Sabore! Najprije mi je očitovati, da žalim iz srca pravac, kojim se je danas udarilo pri pretresivanju jednog predloga, koji nije drugo nego predlog formalne naravi. Kad bismo mi imali ići ovim putem, koji su danas častni predgovornici odabrali, mislim, da tada ovaj naš rad nebi svršio nikada. Častni g. predgovornik Biankini, već je iz početka ražalio, da nam je kratko vrieme za sabor dano, a ja kažem da: budemo li sliediti ovijem pravcem, da će nam biti prekratko, te da nećemo uraditi ništa.

Kad bi se dogodilo ono, što želi častni Biankini, da se u ovom saboru dogodi, da budu naime svi izbori nevaljani, tada bismo ostali samo sa dva biskupa, koja nebismo mogli takouti, a mi svi drugi mogli bi poći doma. A kad bi smo na ovaj način razpravljali, kao sto sada, ja bih savjetovao, da onda to odmah i učinimo. (*Smieh*).

Neka mi prosti vis. Sabor, ako me je način pretresanja, koji je jutros sveden ponukovao, da ovu opazku učinim; ali ipak vratimo se na formalni predlog g. Biankinia.

Ja, iskreno kažem, da ga nebih mogao primiti, niti svjetujem vis. Sabor, da ga primi, pošto bo, po mom skromnom mnienju, nebi drugo prouzrokovao nego gubiš vremena i ništa drugo. Ja očito kažem, da s moje strane nije protivnost nikakva to kad se dodje do biranja posebnog odbora za prieporne izbore; ali za izbore, u kojim priepora nema, na to ne mogu pristati. Jer će mi častni Biankini dopustiti da rečem, da on hoće nekako da uvede jednu iznimku. Po §. 2 našeg pravilnika, u prvom redu pozvat je zemaljski Odbor, da izvješćuje o izborima, a samo iznimno može sabor pojedini izbor predati razsudi osobitog odbora. Dakle kad je jedan izbor prieporan, umjestno je da se imenuje osobiti odbor i ja ću biti zato; ali dok priepora nema, dok nema utoka, ne može se govoriti o prieporu, To bi nas dovelo samo na to, da gubimo vrieme. Istina je, da častni g. zastupnik, da podupre predlog, naveo je mnogo i mnogo činjenica. Kad se bude razpravljalo o pojedinim izborima,

mići ćemo uvažiti činjenice, koje se tiču pojedinih izbora; ali sve ove stvari, koje je on rekao, ja ne mogu vjerovati, jer dokazane niesu. On je sve izbore stavio u neku svezu, te po njegovom načinu razpravljanja, ako se štogod nepravilna dogodilo u nekim izborima, da je po tomu zakonitost bila obćenita. Kad bismo tako razložili, na što bismo došli? — Ja mislim, da mi imamo smatrati, da su svi izbori pravilno izvedeni sve dotle, dok ne bude protivno dokazano. A oprostiti će mi častni g. predgovornik, ako rečem, da bar po mom mnienju on toga dosad nije dokazao. Radi ovih razloga protivan sam predlogu častnog Biankinia i stojim uz onaj zemalj. odbora.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Dr Ivčević.

D.r Ivčević. Sasvim da je g. D.r Čingrija već izcrpio razloge, koji su se mogli navesti proti predlogu častnog Biankina, ipak ću nadodati i ja neke omanje razloge, i tim ću predusresti neke njegove opazke. — Da opravda svoj predlog, on je rekao, da je u izborima vanjskih občina bilo pritiska sa vladine strane, i došao do zaključka da je taj pritisak, uzrokom porazu pravaških kandidata, jer da je baš taj vladin pritisak uplivisao i na izbore u izborništvim gradova i veleporezovnikâ obavljene, koji da bi možda drugčije izpali bili, naime na korist pravašâ.

Prije svega on nije dokazao, da je bilo pritiska, ali kad bi i taj dokaz pružio, to mislim, da nijedan čovjek, koji razborito misli, neće doći do zaključka, da bi pravaši mogli biti izabrani u kotarima veleporeznika Zadra, Spljeta, Dubrovnika i Kotora; jer se znade, da tu oni broje sasvim malo privrženika. Ma koliko veliki bio taj vladin pritisak u vanjskim občinam, nikada se nebi moglo doći do toga, da bi naime u ovim izborništvim mogli izabrani biti privrženici njegove stranke.

Častni g. Biankini kaže jošte, da je izbor vanjskih občina Sinja nezakonit, jer da tu vlada jedan vladin komesar. Gosp. Tripalo nije vladin komesar, već jedna od najuglednijih osoba sinjske krajine, koji je, obćim zadovoljstvom, za toliko godina zapremao mjesto občinskoga načelnika. Častni Biankini kaže, da je izbor nevaljan, jer da je vlada upraviteljstvo ono občine od mnogo vremena razpustila, i da bi se imali prije obaviti novi obćinski izbori. Dok novi izbori niesu obavljeni, to držim, da se ovi izbori za sabor nemogu pobijati kano nevaljani, s toga što vlada upravitelj, a ne obć. vieće; jer drugčije bi se moglo zaključiti, da, dok na občini jedan upravitelj vlada, a ne občinsko vieće premda je prošlo šest sedmica, da se nebi zato mogli obaviti ni izbori za carevinsko vieće. Do toga se neće nikad doći.

Nego da bi se priznalo g. Biankinu, da su izbori nevaljani, jer vlada upravitelj, što bi to dokazalo u prilog njegovom predlogu, da se svi izbori, koji su na dnevnom redu, dakle i oni krajine sinjske, izruče jednom odboru? — Ništa; jer ako je izbor nezakonit, radi toga što je na občinskoj upravi jedan komesar, posljedica će biti da će gosp. Biankini taj prigovor iztaknuti te predložiti, da se taj izbor ne odobri. Ama to ne može biti valjanim razlogom, da ovaj izbor sa ostalim, budu poslani posebnom ovjeroviteljnom odboru.

Naveo je još g. Biankini, da imade nezakonitosti i u izboru gradova Ercegnovi-Kotor-Risan-Budva, i da su te nezakonitosti počinjene baš pri sastavljanju imenika biračâ grada Ercegnovog, u koliko bi bili uvršteni veleporeznici, koji u gradu nemaju boravišta, nego u vanjskim občinam; te da je imenik biračâ bio preko mjere povećan, u koliko da u Kotoru ima 55 birača; a u Ercegnovom, koji broji treći dio stanovnika, da je bilo 144. Nego, da je častni zastupnik Biankini imao malo ustrpljenja, bio bi vidio, da glede izbora u izborništvu gradova Ercegnovi-Kotor-Risan-Budva i Perast, Zemaljski Odbor, baš obzirom na to, da je onaj prigovor bio istaknut proti redovitosti izbora obavljenog u gradu Ercegnovom, da je naime medju izbornicim grada Ercegnovog bilo uvršteno 40 poreznika, koji nemaju prava biranja u gradu, već u vanjskim občinama, jer su nastanjeni i tjeraju njihov obrt van Ercegnovog, i obzirom na to, da ova okolnost nije razjasnjena bila u teku izpravnog postupka, Zemalj. Odbor iznio je predlog, da se spisi tog izbora izruče jednom ovjeroviteljnom odboru, koji da prouči stvar, da se uzmoglo bude prosuditi, jeli

počinjena ova nezakonitost pri sastavljanju imenika birača grada Ercegnovog. Razlog dakle, koji je naveo g. Biankini, da se svi, to jest i neprieporni izbori, izruče naročitom ovjeroviteljnom odboru, jer je zemalj. Odber taj predlog već učinio, nipošto nestoji. Mislim, da sam pobio sve one razloge, koje je naveo g. Biankini, kad je iznio onaj svoj predlog, koji ne dovodi do zaključka za kojim on teži.

Predsjednik. Gosp. zastupnik D.r Salvi ima rieč.

D.r Salvi. Non si può negare che la proposta dell' on. Bianchini troverebbe qualche giustificazione nel fatto che l' azione governativa durante l' ultimo periodo elettorale venne improntata, in grandissima parte, alla massima ingiustizia ed al più riprovevole arbitrio.

Non deve però ritenersi, come lasciò credere l' on. Biankini, che le lamentate irregolarità andarono soltanto in danno della „stranka prava"; a me preme di rilevare come venne colpito anche un altro partito politico della provincia, che non aveva certo minor diritto al riguardo da parte dei competenti fattori, come non ha minor importanza di quello di cui è rappresentante il deputato Bianchini.

È poi singolare che proprio l' on. Bianchini faccia tante meraviglie e porti qui come un „caso nuovo", ciò che è ormai, sotto l' egida dell' attuale governo, un sistema, un male cronico.

È da lungo tempo che noi eleviamo infruttuosamente gli identici lagni, che venner oggi portati dal deputato Bianchini, sulle prevaricazioni governative, ed è da lungo tempo che si snaturano nella massima parte i risultati elettorali. Non sempre però la coscienza dell' onorevole Bianchini si mostrò così suscettibile in fatto di moralità elettorale; e ora mi ricordo che in precedenti episodî, fra i qualiquelli storici, classici. del 1885, il governo provinciale trovò *coadiutore* e *plaudente* ad inaudite mistificazioni contro gli autonomi ed i serbi lo stesso onor. Bianchini. *(Bravo, bene!)*

Biankini. Mai! mai!

D.r Salvi. Comunque, per quanto tardiva, la resipiscenza è degna di lode.

In quanto alla avanzata proposta, che provocherebbe un esame collettivo dell' operato elettorale, osserverò che ciò non resta escluso anche se si saranno convalidate oggi le elezioni contro le quali non venne elevata protesta, e la Dieta dovrà poi occuparsi dei risultati elettorali discussi.

Perciò colgo l' occasione per dichiarare che tanto io quanto i miei colleghi si ispireremo soltanto a criterî di giustizia e di moralità, e difenderemo la libertà di suffragio, senza riguardo a speciali convenienze politiche, condannando le irregolarità comunque vennero commesse.

Dal lato formale la mozione Bianchini è inammissibile.

Il § 2 del regolamento lascia arbitre la Dieta di rimettere in casi *singoli* ad un comitato l' esame degli atti elettorali; questa eccezione non può diventar massima, essendo cômpito della Giunta di estendere le relative relazioni.

I mandati dei deputati autonomi non sono nè contestati nè contestabili, ed io desidero una pronta e completa legittimazione.

Ritengo anche che, dovendosi costituire eventualmente un comitato speciale, sarà utile ch' ei venga composto di deputati già convalidati, lusingandomi che la maggioranza avrà la delicatezza di sceglierlo fra quelle persone che entraron qua dentro senza eccezione, senz' ombra, per la gran porta.

Per questa ragione di forma e di convenienza voterò contro la proposta Bianchini.

Vlad. povjer. Pavich. Per quanto riguarda le eccezioni mosse dall' onor. D.r Salvi, mi limito per ora a richiamarmi alla dichiarazione testè fatta in risposta all' onorevole Biankini.

Biankini. Pitam rieč. Gosp. vladin povjerenik je govorio i razprava je otvorena.

Predsjednik. Vi ste dvaput govorili i više nemožete govoriti.

Biankini. Pitam rieč za stvarni izpravak.

Predsjednik. Rozprava je zatvorena.

D.r Ivčević, Molim, samo za jednu opazku častnom D.ru Salviu. — Čini mi se, da je bilo neumjestno .....

Predsjednik (*zvoni*). Razprava je zatvorena.

D.r Ivčević. Kad je zatvoreno, neću dalje.

Predsjednik. Rieč ima gosp. izvjestitelj Vranković.

Izvj. Vranković. Ja ostajem uz predlog Odbora zemaljskoga.

Predsjednik. Imamo dva predloga, naime formalni predlog, g. zastupnika Biankinia, koji se odnosi na sve izbore, na dnevnom redu, naime on predlaže, da svi izborni spisi pod točkom 15, budu izručeni odboru u smislu zadnje točke § 2 sab. poslovnika. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje manjina*). Dva glasa proti svima. — Predlog je odbiven.

Budać odbijen formalni predlog, ja ću staviti na glasovanje predlog izvjestitelja zemaljsk. Odbora a to jedan po jedan, koji glasi (*čita*):

Stavljam dakle na glasovanje prvi predlog.

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Stavljam na glasovanje drugi predlog koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju uz ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

A sada treći koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju uz ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Napokon četvrti koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda, naime: Ovjerovljenje izbora zastupnika trgovačko-obrtničkih Komora: Zadra, Spljeta i Dubrovnika.

Molim gosp. izvjest. Vrankovića, da izvoli pročitati izvješće zemaljskog Odbora.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 6292.

Visoki Sabore!

Dne 10 septembra 1895, obavili su se izbori zastupnika kod trgovačkih-obrtničkih komora, u Zadru, Splitu i Dubrovniku.

Svi propisi zakona glede uručenja, i načina glasovanja bijahu zakonito ispunjeni.

Kod komore u Zadru, podigla se razprava imali se ustmeno ili tajno glasovati sa ceduljam.

Proti mnienju vladinog Povjerenika koji je zagovarao glasovanje ceduljam, zaključila je komora da se glasuje ustmeno.

Tako se je glasovalo i u Splitu, čim u Dubrovniku sa ceduljam.

U Zadru, od 18 članova, glasovalo ih 10 za D.ra Ercolana Salvi a.

U Splitu od 20 članova bilo je prisutnih 13, od kojih 11 je glasovalo za gospod. Vita Morpurgo, a 2 za D.ra Srečka Karamana.

U Dubrovniku svi članovi prisutni, 13 na broju, glasovali su za D.ra Pera Čingriju.

Proti izpadku izbora nebi dostavljeno utoka.

Vidiv da su svi izabrani dobili većinu glasova:

Da način tajnog glasovanja u Dubrovniku, nema upliva na izpadak izbora, paček daje veće jamstvo za slobodu birača;

Odbor zemaljski ima čast predložiti visok. Saboru:

Da izvoli odobriti izbore trgovačko-obrtničkih komora, Zadra, Splita i Dubrovnika, i priznati valjano izabranim:

1. za trgovačku-obrtničku komoru u Zadru, D.ra Erculana Salvi-a.

2. za trgovačku-obrtničku komoru u Splitu, Gosp. Vita Morpurga;

3. za trgovačku-obrtničku komoru u Dubrovniku, D.ra Pera Čingriju.

Zadar, 23 prosinca 1895.

Za Predsjednika

Vranković.

Izvjestitelj

Vranković.

Predsjednik. Otvorena je razprava glede izvješća odborovog Želi li tko govoriti? Nitko. Razprava je zatvorena.

Stavljam na glasovanje predlog prvi, koji glasi *(čita)*:

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Stavljam na glasovanje drugi predlog, koji glasi *(čita)*:

Gospoda, koja pristaju, neka ustanu. — (*Većina*). Primljeno.

Stavljam na glasovanje treći predlog, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja psistaju, neka izvole ustati. *(Većina)*. Primljeno većinom glasova.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda (*čita*). Ovjerovljenje izbora zastupnika izbornog kotara grada Zadra.

Gosp. izvj. Simić neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Simić (*čita*):

Br. 6348.

Visoki Sabore!

U imenici birača izborništva grada Zadra, bilo ih je upisanih 968, a na izboru 10 septembra, prikazalo se 355, koji su svi glasovali za načelnika Zadarskoga Nikolu viteza Trigari.

Nije proti izboru podnešeno utoka, te s toga Odbor predlaže neka Visoki Sabor odobri izbor i prizna Vit. Nikolu Trigari-a zastupnikom grada Zadra.

Zadar, 30 decembra 1895.

Za Predsjednika

Vranković

Izvjestitelj

Simić.

Predsjednik. Otvorena je razprava o predlogu. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*).

Predlog je primljen. — Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda (*čita*):

Ovjerovljenje izbora zastupnika izbornog kotara grada Dubrovnika.

Gosp. izvj. Simić neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj Simić *(čita)*:

Br. 6352.

Visoki Sabore!

Od 603 upisana birača u izborništvu grada Dubrovnika, prikazaše se na 10 septembra 316, od kojih glasovaše 146 za Franu Barona Gondolu, 126 za Vlaha viteza Degulli i 44 za Ivana Avoscani. Pošto u tom prvom biranju nijedan nije zadobio absolutnu većinu glasova, istog dana u 2 sata poslje podne zapačelo je drugo glasovanje te je od prisutnijeh 352 birača glasovalo: 191 za Vlahu v. Degiulli, 160 za Franu bar. Gondolu i 1 za Ivana Avoscani.

Proti izboru nije podnešeno utoka, s toga Odbor predlaže neka Visoki Sabor izvoli priznati za zastupnika grada Dubrovnika Vlaha v. Degiulli.

Zadar, 30 decembra 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog koji glasi *(čita):*

Gospoda, koja pristaju na to, neka izvole ustati. *(Većina).* Predlog je prjmljen.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda (*čita*): „Ovjerovljenje izbora zastupnika izbornog kotara grada Šibenika". Neka izvoli gos. Simić pročitati izvješće.

Izvj. Simić (*čita*):

Br. 6351.

Visoki Sabore!

Od 1015 upisanih birača u izborništvu grada Šibenika prikazaše se na 10 septembra 538, od kojih 537 glasovaše za Viteza Antu Šupuka pok. Marke, a 1 za M. P. popa Ivana Prodana.

Izbor je bio obavljen u redu, niti je proti istome podnešeno utoka, s toga zemaljski Odbor predlaže neka Visoki Sabor izvoli priznati zastupnikom grada Šibenika Viteza Antunu Šupuka pok. Marka.

Zadar, 30 decembra 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena.

Gospoda, koja pristaju na predlog Zemalj. Odbora, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda, koja glasi *(čita) :* „Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih obćina izbornog kotara Sinjskog."

Neka izvoli gosp. Simić pročitati izvješće.

Izvj. Simić (*čita*)*:*

Br. 6454.

Visoki Sabore!

Od 71 izabranih birača za izbor dvaju zastupnika iz sreza vanjskih Obćina kotara Sinjskog, na 7 septembra prikazalo se je njih 70, koji svi glasovaše za Božu Korlaeta i Marka Žuru.

Proti izboru nije prikazano utoka, te Odbor Zemaljski predlaže Visokomu Saboru neka odobri obavljeni izbor i prizna zastupnike kotara Sinjskog Božu Korlaeta i Marka Žuru.

Zadar, 20 decembra 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predsjednik. Otvorena je razprava. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena.

Gospoda, koja pristaju na predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku (*čita*)*:* „Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih obćina izbornog kotara Imotskog".

Neka izvoli g. Simić pročitati izvješće.

Izvj. Simić (*čita*)*:*

Br. 6453.

Visoki Sabore!

U izborništvu vanjskih Općina političkog kotara Imotskog, od 62 birana birača prikazalo

se na 7 septembra 51, koji su svi dali glas M. P. kanoniku profesoru Virgiliju Periću.

Izbor bio je obavljen u redu niti je podignuto prigovora ili podnešeno utoka.

Pošto M. P. kanonik prof. Virgil Perić zadobio je sve glasove prisutnih birača, Odbor Zemaljski predlaže Visokome Saboru da odobravajuć izbor vanjskih Općina kotara Imotskog, pripozna kao zastupnika M. P. kanonika Virgilia prof. Perića.

Zadar, 30 decembra 1895

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predsjednik. Želi li tko govoriti? Nitko. Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog Zemalj. Odbora (*čita*):

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Večina*). Primljeno većinom glasova.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda (*čita*): „Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Kotor-Ercegnovi-Risan-Budva."

Gosp. Simić, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Simić (*čita*):

Br. 6514.

Visoki Sabore!

Od 60 izabranih birača izborništva vanjskih Općina sudbenih kotara Kotor-Ercegnovi-Risan-Budva, prikazali su se u Kotoru na 7 septembra 58, od kojih glasovaše 46 za Gjuru Vukotića i D.ra Vladimira Trojanovića, a 12 za Luku Tripkovića i Frano Lukšića.

Proti izboru nije prikazano utoka, s toga Zemaljski Odbor predlaže Visokome Saboru neka odobri izbor dvaju zastupnika Gjura Vukotića i D.ra Vladimira Trojanovića.

Zadar, 30 decembra 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Simić.

Predsjednik. Otvorena je razprava o predlogu. Želi li tko govoriti? Nitko. Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Večina*). Primljeno.

Zadnja je točka dnevnog reda (*čita*): „Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Kistanje-Benkovac-Obrovac."

Neka izvoli g. Vranković pročitati izvješće.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 6460.

Visoki Sabore!

Usljed redovitog izbora biranih birača, 65 na broju, sljedio je dne 7 rujna tek. g. u Benkovcu, izbor zastupnika vanjskih občina kotara Kistanje-Benkovac-Obrovac.

Bilo je podano 64 glasa, od kojih za gosp. Viteza Vladimira Simića pok. Stjepana 42, za popa Gjurja Biankinia 21, za Petra Miovića pok. Jove 1.

Pri izboru ne bi podignuto nikakvo pitanje ni kašnje dostavljeno nijednog utoka.

Prikazujuć se izborno djelo sasvim redovito, Odbor Zemaljski ima čast predložiti Vis. Saboru: da odobri izbor vanjskih občina kotara Kistanje-Benkovac-Obrovac i priznade valjano izabranim za rečeni izborni razred Gosp. Vladimira Viteza Simića pok. Stjepana.

Zadar, 23 prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

Predsjednik. Otvorena je razprava. Želi li tko govoriti? Nitko. Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka ustanu. (*Večina*). Predlog je primljen.

Izcrpljen je dnevni red današnje sjednice.

Dolduća će sjednica biti prekosutra 27 tek. mj. u 10 s. prije podne, a gospoda će zastupnici primiti kući dotični dnevni red.

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak sjednice u 12 s. 38 čas.*)

II. Sjednica dneva 27 Siečnja 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika prve sjednice. — Navještenje molbenicâ. — Upiti na Vladu. — Predlozi zastupnika Biankini-a: o produženju saborskog zasjedanja; o oblakšanju zemljarine na vinograde i maslinike; o ukinuću zakona 21 lipnja 1880 (D. Z. L. Br. 120) o pravljenju umjetnog vina; te razprava, o načinu tumačenja §. 24 saborskog poslovnika — Ovjerovljenje izbora zastupnika izbornih kotara vanjskih općina Šibenik-Skradin.*

(Sjednica nastaje u 10 sati i 25 čas. pr. p.)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** Plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 37 na broju. Broj je zakonit. Sjednica je otvorena. —

Preosvešteni episkop Pragospodin Nikodim Milaš bio je ustoličen g. 1890, i pripada ovoj vis. Kući od ono doba; ali, pošto nije dosada položio svečano obećanje kano zastupnik, u smislu §. 9 zemaljskog reda, pozivljem ga da izvoli to obećanje sada položiti. (*Ustaju zastupnici*).

„Vi ćete obećati (*čita)* da ćete Cesaru biti vjerni i poslušni, da ćete obdržavati zakone i da ćete sdušno izpunjavati svoje dužnosti“.

Vladika D.r Nikodim Milaš: Obećajem.

Predsjednik. Molim gosp. tajnika, neka izvoli pročitati zapisnik prve sjednice.

Tajnik Korlaet — *(čita zapisnik I.e sjednice).*

Predsjednik. Ima li tko što primjetiti o zapisniku? — Nitko — Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. (*Većina*). — Zapisnik je odobren.

Čast mi je priobćiti vis. Saboru, da se je već konstituisao financ. odbor i imenovao predstojnikom g. D.r Cingrija, a perovodjom zastup. Korlaeta; takodjer molbenički odbor je imenovao predstojnikom g. D.r Mangera, a tajnikom gosp. D.r Pugliesia; a napokon i odbor za pregledanje rada Zemalj. Odbora, koji je imenovao predstojnikom g. D.ra Zafrona, a izvjestiteljem zastup. Zoru.

Javljam, da su gg. stenografi već prikazali izvješće prve sjednice, te molim gg. zastupnike da ga izvole kod Zemalj. Odbora pregledati. Usljed molbe gg. stenografa, molim gospodu, kad bi koji citat pročitali, da ga izvole predati brzopiscim, da bude prenešen u dotično izvjesće.

Prije sjednice stiglo mi je nekoliko molbenica. Molim g. tajnika neka izvoli naviestiti sadržaj istim.

Tajnik D.r Trojanović (*čita):*

Br. 100. Gaus Ane ud. pok. Petra Levisa, za pripomoć; Br. 101, Jurja Tripala pučkog učitelja, za pripomoć; Br. 102, Antice udovice pučkog učitelja Dinka Ljubića, za povišenje mirovine; Br. 103, Virgilija Meneghella-Sinčića, za višu pripomoć; Br. 104, Ivana Viličića učenika enoložkog u Klosterneuburgu, za podporu; Br. 105, Antice Bogdanović Cettineo, za podporu; Br. 106, Jele Macoko umirovljene učiteljice, za povišenje mirovine ili pripomoć; Br. 107, Vinke Čipin, za podporu; Br. 108, Nikole

Mirovića učitelja, za treći petogodišnji doplatak; Br. 109, Mjestnog školskog vieća u Prekome, za podignuće škole iz trećeg u drugi red; Br. 110, Kažimira Ljubića, za povišenje mirovine; Br. 111, Liečnika prvenaca kod pokrajinskih bolnica, za uredjenje i povišenje plaća; Br. 112, Liečnika pomoćnika pokrajinskih bolnica, za uredjenje plaća; Br. 113, Hrvatskog starinarskog Družtva u Kninu, za podporu; Br. 114, Mande ud. Batalića nemoćnog vojnika, za podporu; Br. 115, Vicka Kurira bivšeg učitelja, za izvanrednu mirovinu; Br. 116, Marine Kurelić, za milostinju ili podporu; Br. 117, Amadea Gilardi za podporu; Br. 118, Jozipa Capete, za podporu; Br. 119, Družtva u podporu ubogih sveučilištnih dalmatinskih djaka, za pripomoć; Br. 93, Občina Trpanjska u predmetu ponašanja grada Zadra prigodom smrti i sprovoda Predsjednika Zemaljskog Sabora D.ra Miha Klaića; u istom predmetu, Br. 94 Stonska; Br. 95, Lastvanska; Br. 96, Orebićka; Br. 121, Janjinska; Br. 122, Kastel-Lukšićka; Br. 123, Pučkih učitelja u Pagu, za izvanrednu podporu za ljekarničke troškove; Br. 124, Bartula Matiace, pučkog učitelja u Pagu, za podporu u svrhe izdanja jedne gospodarske knjižice.

Predsjednik. Sve ove molbenice biti će izručene molbeničkom odboru.

Primio sam tri upita. Prvi je podnešen od zastup. g. viteza Trigaria i družine. Molim, da ga pročita.

Trigari (*čita*):

La sostanza della fondazione S. Demetrio, ferma la sua destinazione a scopi corrispondenti alla di lei natura — fin dall' anno 1816 si trova in amministrazione del governo.

Prima dell' anno 1884 dai capitali, che venivano così accumulati, si concedevano mutui a privati, garantiti da pupillare cauzione ed all' interesse del 6 per cento.

Con quell' anno si cessò da tale pratica, e si disdissero i capitali che erano così impiegati, esigendone la restituzione, per convertirli in obbligazioni di stato.

Fu perciò che nella seduta dietale del 30 novembre 1885 fu interpellato l' eccelso governo: per qual motivo fu adottato il sistema di rifiutare dai capitali della fondazione le concessioni di mutui privati alle suindicate condizioni, convertendoli invece in obbligazioni dello stato di un valore oscillante e fruttante un molto minore interesse, e quindi con evidente danno della fondazione e pregiudizio economico della città, alla quale si toglieva di utilizzare quei capitali?

Nella seduta del 3 dicembre il commissario governativo rispose: Che con riguardo al fatto, che si presentava possibile la prossima destinazione della fondazione ad istituzioni proficue al paese, nella qual cosa sarà necessario avere disponibili maggiori capitali, mentre in molti casi la restituzione dei capitali concessi a mutuo è congiunta a gravi difficoltà e rilevante perdita di tempo; e con riguardo che per le disposizioni vigenti i capitali delle fondazioni vanno preferentemente collocati in obbligazioni di stato, la luogotenenza, dopo matura ponderazione, ha conchiuso di non dare più i capitali a mutuo a privati.

Tale maturamente ponderata deliberazione fu difatti posta anche rigorosamente in esecuzione, negandosi a qualunque cittadino la concessione di mutui da quei capitali.

Solo alla fine dell' anno 1895, dopo altra matura deliberazione, vi si fece un'eccezione — la prima e sola — e ciò non verso un cittadino, pel quale, trattandosi di fondazione della città di Zara, convenienza avrebbe voluto che si usasse un preferente riguardo, ma verso uno straniero alla città.

Nell' anno 1895 difatti ad uno, non di Zara, si concedette da quei capitali un mutuo di fior. 30,000 verso ipoteca su beni di campagna ed all' interesse del 5 per cento.

Ad un cittadino, quindi, che offre garanzia di ipoteca su case di città, di un valore non soggetto ad oscillazione, di una rendita sicura ed alta, ed all' interesse del 6 per cento, si nega il mutuo, mentre ad uno non di Zara lo si accorda all' interesse del 5 per cento, e garantito

da ipoteca su beni di campagna, la cui rendita, causa la filossera e la peronospora, e sempre più incerta, e quindi il valore nè è in progrediente deprezzamento.

I sottoscritti si onorano perciò di interpellare il governo di Sua Maestà:

Da quale criterio partiva per accordare, decampando dalla già presa deliberazione, dai capitali della fondazione di S. Demetrio, a persona non di Zara un importo di fior. 30.000 garantito da ipoteca sopra beni di campagna, la cui rendita, in causa della peronospora e filossera, è sempre più incerta, ed il cui valore è quindi in progrediente deprezzamento, ed all'interesse del 5 per cento, mentre a cittadini di Zara, sebbene si tratti di fondazione zaratina, e sebbene a cauzione offrano ipoteca sopra stabili della città, di un valore non oscillante, e di una rendita sicura ed alta e coll' interesse del 6 per cento, da quei capitali si negano tali mutui?

Trigari — D.r Salvi — D.r Ghiglianovich
D.r Smerchinich — D r Ziliotto.

Predsjednik. Drugi je upit predao gos. zastup. Giljanović. Molim, da ga pročita.

D.r Ghiglianovich (*čita*):

Il porto di Cassion è di somma importanza pell'isola di Pago, ma deve essere riparato mediante una diga.

Mediante la costruzione della reclamata diga, Cassion diverrebbe un sicuro porto di poggiata, l' unico fra porto Maoni e Petterzane, e tutte le operazioni d' imbarco e sbarco verrebbero eseguite alla diga, mentre attualmente si deve accedere ai piroscafi con fragili e sdruscite barchette, con pericolo della vita. Adesso pel difficile sbarco a porto Cassion tutte le merci si fanno venire via Segna e Fiume coi piroscafi della società ungaro-croata, mentrechè, qualora fosse costruita la diga, si farebbero venire da Pola-Trieste, con grande vantaggio del paese e dei porti austriaci, anzicchè di quelli ungheresi.

La media dei passeggeri si può calcolare annualmente a 4000 persone.

La spesa pella diga sarebbe di circa fior. 40.000, come emerge da un progetto fatto dall' ingegnere Testa per incarico del comune di Pago.

I sottoscritti hanno l' onore d' interpellare quindi l' eccelso governo:

a) se intende di prendere in considerazione i giusti desiderî di Pago, mediante la costruzione di una diga a difesa del porto Cassion;

b) se e quali passi abbia fatto in proposito;

c) se e quali ostacoli si oppongano alla costruzione della diga.

D.r Ghiglianovich — Trigari — D.r Ziliotto
D. Smerchinich — D.r Salvi.

Predsjednik. Još jedan upit predao je isti g. zastupnik. Neka ga izvoli pročitati.

D.r Ghiglianovich (*čita*):

Interpellanza al governo di S. M.

L' isola di Pago in media produce annualmente 40.000 ettolitri di vino, che a fiorini 10 (media degli ultimi cinque anni) danno un reddito di fiorini 400.000 annui.

La filossera si è manifestata a Novaglia, a S. Maria, Povljana, Gorizza e Dignisca, in singoli punti, ma su tutta l' isola.

In cinque, sei anni i vigneti dell' isola saranno distrutti, e di conseguenza la suaccennata rendita sparirà del tutto.

La fame e la miseria stringono da vicino questa disgraziata isola.

Coll' impianto della vite americana i danni della filossera potranno in parte essere modificati, ma il frutto dei nuovi impianti si farà aspettare almeno per quattro, cinque anni.

La metà dell' isola, che ha una superficie di iugeri 51913, klafter 1049, pari a metri

quadrati 307.656.096, è montuosa e pascoliva, e perciò dovrebbe essere adatta alla coltivazione del tabacco.

Consta che l' eccelso governo sia in massima contrario alla coltivazione del tabacco sulle isole, ma, essendosi già fatta una eccezione pell' isola di Giuppana, la si potrebbe fare anche a favore di Pago.

I sottoscritti hanno quindi l' onore di interpellare:

a) se l' eccelso governo intenda venire incontro ai bisogni dell' isola di Pago, minacciata dall' invasione filosserica, di certa e pronta rovina, onde indennizzare almeno in parte i fortissimi danni, che sta per subire;

b) in quale modo intenda di prestare l' invocato aiuto;

c) se sia disposto, a lenire il danno, di permettere su quest' isola, almeno in via di esperimento, la coltivazione del tabacco?

D.r Ghiglianovich — Trigari — D.r Ziliotto D.r Smerchinich — D.r Salvi.

Predsjednik. Svi ovi upiti biti će izručeni gosp. vlad. povjereniku.

Rieč ima vlad. povjerenik presv. gospodin Pavić.

Vlad. povjerenik Pavich. A queste interpellanze avrò l' onore di rispondere in una delle prossime sedute.

Predsjednik. Prije sjednice prikazana su tri predloga, i izmedju kojih jedan kano prešan. Ti predlozi podpisani su jedino od gosp. zastup. Biankinia. Po §. 24 sabor. poslovnika, posebni predlozi pojedinih zastupnika imadu biti predani pismeno predsjedniku, prije sjednice, i podpisani ili poduprti od barem četiri člana. Pošto ne obstoji ni jedno ni drugo, jer niti su podpisani, niti poduprti od četiri zastupnika, ja ih nemogu pročitati dati.

Biankini. Visoki Sabore! Mene je u istinu začudilo ovo tumačenje §. 24 sa strane gosp. predsjednika. Naravno, ja nisam predao ona tri predloga — koja su sva tri važna i u korist naše zemlje — samo zato, da čujem, da će ih gosp. predsjednik zakopati. Ja sam predao predloge, jer sam uvjeren, da po našem pravilniku i ako ih nisu 4 saborska člana podpisala, ipak moraju doći na razpravu. — §. 24 kaže, da predlozi imadu biti predani predsjedniku prije sjednice podpisani, ili poduprti. Ta rieč „poduprti“ jasno kaže, da i bez podpisa predlog može biti predan, a da stoji do vis. kuće, hoće li ga poduprieti ili ne. Gosp. Predsjednik, koji je od nešto više godina na carevinskom vieću nego ja, znâde po parlamentarnoj praksi, da se i u prvom saboru ove monarkije postupa na način, kojim želim, da i on ovdje s mojim predlozima postupa. I u carevinskom vieću, ili se prikazuju predlozi podpisani sa 20 podpisa ili s jednim. U prvom slučaju predsjednik ne treba da ih stavi na podupiranje komore, a u drugom pozivlje komoru hoće li ih poduprieti. Pojedini zastupnici mal ne svake sjednice prikazuju predloge na taj način. I ja isti prikazao sam predlog, da se dade Dalmaciji osobita podpora za nabavljanje modre galice za pobijanje peronospore, i taj predlog ja sam sâm podpisao, a predsjednik ga je stavio na podupiranje, stavio je, naime, tako zvanu Unterstützungsfrage, po §. 18 poslovnika. Ja se nadam, da će i gosp. predsjednik ovaj moj predlog staviti na podupiranje ovog visokog sabora, pa ako se ne nadju 4 člana, koji će ga poduprieti, onda će imati pravo, da ga zakopa, inače, mislim, da bi fiskirao jedno . . . . .

Predsjednik (*zvoni*). Gospodine zastupniče, izvolite mirno govoriti.

Biankini. Inače mislim, da bi gospodin predsjednik fiskirao moje pravo; pravo koje mora imati svaki zastupnik i svaka manjina da iznaša predloge. Molim gosp. predsjednika, da bi riešio ovo pitanje u smislu liberalnom, u smislu koristnom ne samo meni, koji stavljam predlog, nego koristnom takodjer poslovanju i časti ove visoke kuće, koja, mislim, neće dopustiti, da u njezinom krilu bude osudjena na nerad ciela jedna stranka za to, jer je imala nesreću, da bude poražena u izborima, te nemože stav-

ljati upitâ na vladu, jer nema 4 podpisa, a ima još jedinu nadu u §. 24. da će moći iznašati svoje predloge, podupiranjem visoke kuće. Molim gosp. predsjednika, da bi izvolio upitati vis. kuću, može li, ili ne, on tumačiti pravilnik na način, kojim ga sada tumači.

Predsjednik. Ja sam se drzao točno §. 24. sab. poslovnika. Gosp. Biankini bez da na dugo govori, mogao je staviti predlog, da pitam sabor, hoće li poduprieti predlog, koji je on stavio. Ja bih na to pristao. Kako on stavlja pitanje, ja ga nemogu uvažiti. Tako ne biva u Beču. Ondje svaki predlog ima biti podpisan od 20 zastupnika, a primjer gosp. Biankinia odnosi se na drugo pitanje, — naime kad je jedan predlog u toku pretresivanja, a jedan zastupnik jedan odnosni predlog stavlja, onda predsjednik pita komoru o „unterstützungsfrage." *(Biankini*: Nije istina!). Nemojte prekidati. — Dakle prije svega pitam gosp. zastupnika, hoće li da stavim predlog vis. kući, hoće li poduprieti predlog g. Biankinia, a kad bi bio poduprt, onda ja ću ga moći pročitati dati. (*Biankini:* Kad neznadu što predlažem!). Valja da vi pitate, neka bude stavljeno pitanje podupiranja. Ali ako li to nepitate, pošto predlog nema četiri podpisa, ja na ovaj način ne mogu postupati.

Opet ću opaziti gosp. Biankiniju, da želim, da se u izrekama drž u granicam pristojnosti, nije to parlamentarna izreka, da ja hoću „zakopati predlog". Ja ga za ovu rieč, pozivljem *na red.* Ja kao predsjednik vršim svoju dužnost kad tumačim poslovnik, a ako li zastupniku koješta povoljno nije, može se na sabor pozvati, ama ne upotrebljivati nepristojne rieči. (*Biankini:* Zakopati predlog, to je pristojna izreka!). U novinama može biti, ali u sabornici nije. — Predložite da pitam hoće li tko podupreti vaš predlog.

Biankini. Ja nebih hotio, da se stvori meni škodan precedens. Želio bih. da gospodin predsjednik pita kuću, kako se ima tumačiti u §. 24 rieč „poduprt". — Ako vis. kuća bude mnienja gospodina predsjednika, onda ne ostaje mi drugo, nego pokoriti se. Samo mimogred moram opet spomenuti, da u carevinskom vieću po §. 18 poslovnika, i jedan jedini zastupnik ima pravo da stavlja predloge. Dapače u zadnje doba u Beču bili su prikazani toliki predlozi od antisemita, koji nisu mogli naći dozvoljan broj podpisa, a ipak su sa jednim podpisom prikazani, a predsjednik je uvjek stavio pitanje podupiranja.

Predsjednik (*zvoni*). Gospodine, nije tako. To je bio uzrok škandala na carevinskom vieću.

Biankini. To je po pravilniku i po parlamentarnoj praksi.

Predsjednik. To je praksa nova, koju su hotjeli stvoriti oni, koji hoće, da prave škandale.

Biankini. Nije istina, gospodine predsjedniče.

Predsjednik. Ja ću postupati ovako. — Pitam vis. Sabor, je li od mnienja, kad nije podpisan predlog od 4 člana i nebude poduprt, da se pita sabor, hoće li se pročitati.

Rieč ima gosp. Milić.

Milić. Meni se čini, da interpelacija na sabor u ovom predmetu nebi mogla sliediti, pošto sabor nezna o čem se radi. Ja bi bio u smetnji, kad neznam, o čemu se radi. Ali zakon je točan, jer veli, da si predlagatelj mora pribaviti još tri podpisa ili tri zastupnika, što će ga poduprieti, ako hoće iznieti koji predlog; jer inače ne može ga predsjednik pročitati dati. — Predlagatelj treba da se skrbi za to podupiranje.

Predsjednik. Rieč ima g. D.r Ziliotto.

D.r Ziliotto. A me sembra, che effettivamente sia da procedere nel modo indicato — se io ho compreso bene — dall' illustrissimo signor Presidente, di interpellare l' ecc. Dieta se si abbia da spiegare il §. 24 del regolamento interno nel senso voluto dall'on. dep. Bianchini; cioè, se si possa appoggiare anche a voce una proposta in genere. Se la Dieta decidesse di appoggiare anche a voce, in tal caso, appena, si procederà alla lettura della proposta e allora si vedrà se la Camera col numero sufficiente

l' appoggierà o meno. — Senza questo, credo, sarebbe un procedere che non è filato, nè che andrebbe secondo le regole logiche della cosa. A me sembra quindi di doversi attenere a quello che ha detto l' illustr. sig. Presidente, di interpellare, cioè, la Camera se si debba interpretare il §. 24 del regolamento interno nel senso di poter appoggiare, in genere, anche a voce una proposta, senza riferimento alla concreta proposta dell' on. Bianchini, la quale nessuno conosce e nessuno è in caso di dire se l' appoggerà o meno. Si passi, quindi, prima alla interpretazione §. 24 del regolamento, interpretazione ch' io vorrei fatta nel senso il più liberale, a favore dell' appoggio a voce senza bisogno di quello scritto.

Predsjednik. Ja sam baš tvrdog mnienja, da nesmjen dati pročitati predlog, ako nije prije podpisan od 4 člana ili poduprt takodjer od 4 člana vis. Kuće. Da riešimo ovo, ponešto škakljivo pitanje, koje je ipak važno, ja ću staviti predlog vis. Saboru, neka izvoli odlučiti, imali se zapitati sabor, hoće li poduprieti jedan predlog u obće, prije nego bude pročitan, ili kako je rekao gosp. zast. Ziliotto, hoće li vis. Sabor tumačiti zakon u smislu, da pitanje za poduprieti jedan predlog može biti postavljeno bez da bude čitan predlog.

D.r Ziliotto. Io volevo che fosse proposto all' ecc. Dieta l' interpretazione del §. 24 del Reg. Interno nel senso cioè che sia possibile di appoggiare una proposta anche a voce, e che si possa leggere una proposta anche qualora non sia controfirmata da quattro deputati. Dopo preletta si dovrebbe chiedere all'ecc. Camera se l' appoggia, e se il sig. Presidente trovasse che ci sia un numero sufficiente che l' appoggia, la proposta dovrebbe passare al regolare trattaparlamentare.

Predsjednik. Gosp. zast. D.r Ziliotto, želio bi, da predsjednik zapita sabor, imali se čitati jedan predlog, kad nije podpisan od 4 zastupnika i staviti predlog hoće li biti poduprt od 4 člana; kad bi stavio ovo pitanje saboru, mislim, da bi na neki način sabor bio pozvan, da preinači pravilnik, koji buduć nije na dnevnom redu, ja ga nebi mogao staviti na glasovanje, nego čekam, da tko drugi učini drugi predlog, da stavim na glasovanje.

Rieč ima gosp. Vukotić.

Vukotić. Ja sam baš nešto slična htio reći, što je gosp. predsjednik sada kazao. Ja, po praksi dosadanjoj, tumačim i razumijem ovaj §. u smislu tom, biva da nemože biti glasovanja u saboru o predlogu, da li se ima primiti predlog onako, kako je častni D.r Ziliotto obrazložio, buduć da ova posljedna rieč "ili poduprt" odnosi se na one predloge, koji su podneseni sa strane zastupnika samo o jednom predlogu, o komu se već vodila razprava, a nipošto o jednom predlogu, koji je prikazan sa strane jednog zastupnika. Svaki predlog, koji je prikazan pismeno od strane jednog zastupnika, mora bezuvjetno biti podpisan ili poduprt. Zato mislim, da ne može biti prikazano jedno pitanje tumačenja sa strane gosp. predsjednika, jer bi bili pozvani kano da hoćemo promieniti poslovnik.

Predsjednik. Rieč ima g. Milić.

Milić. Ono, što sam izrazio malo prje, nalazim, da imade svoj razlog, bez da se sabor upusti u eksegezu § 24; jer se sam zakon pozivlje se na § 34 zem. reda. Jedan zastupnik, koji nema dosta podpisa, valja da nadje odnah 4 člana, koji će ga poduprieti. To je krštenje spisa prije nego dodje u predsjednikove ruke. Što § 34 kaže, to je za prešne predloge, n. p. dogodi se koja nesreća u zemlji, usljed požara ili potresa, a dotični zastupnik želi da vlada odmah nešto učini, onda valja da se prednet uzme u prvom čitanju. To se odnosi na prešne predloge. Ako bismo pristali na postupanje, što ga predlaže g. Ziliotto, sabor bi svake sjednice mogao tumačiti taj § i g. Biankini donosio bi nam svake sjednice predloge, te bi ih mi morali razpravljati. Ja mislim, da ovog tumačenja od danas do sutra ne može biti, jer je zakon jasan, te predsjednik i vis. kuća moraju se držati § 27 posl., koji se pozivlje na § 34 zem. red. To je smisao zakona.

Predsjednik. Moram očitovati, da ja kano predsjednik, nemogu dati pročitati predlog prje nego li je *podpisan,* ili *poduprt,* od 4 člana.

Neka gosp. predlagatelj nadje način, kako će ga dati poduprieti, ako li nije našao podpise. Tim je incident riešen i prelazim na dnevni red.

Biankini. Neka gospodin predsjednik čini što hoće, ali za me je § 24 poslovnika jasan.

Predsjednik. Prva je točka dnevnog reda . . . . .

Biankini. Molim! Ja stavljam formalni predlog, da se pita sabor, hoće li poduprieti moj predlog.

D.r Ivčević. Treba prije navesti, o čemu se radi u predlogu.

Predsjednik. Neka me g. predlagatelj stavi u položaj, da ga pročitati dadem.

Biankini. Ja sam pristao na predlog g. predsjednika, koji hoće, da se nadju u saboru 4 člana, koji će poduprieti predlog.

Predsjednik. Obće je mnienje u saboru, da nitko nebi mogao glasovati, ako li mu prije nije poznato o čemu se radi.

Biankini. *(D.ru Ivčeviću)*: Doktore! Radi se o časti sabora, treba da ostanete

Predsjednik. *(zvoni)*: Ja vas pozivljem na red.

Biankini. Vi hoćete škandala!

Predsjednik. *(zvoni)*: Ja vas pozivljem na red.

Biankini. Zovite i treći put! Ako hoćete škandala, naći ćete ga. Vi već izazivljete vašim ponašanjem.

Predsjednik *(zvoni)*: Nemate rieči.

Biankini. Jer kad se ovako krši pravilnik, imati ćete škandala svaki dan.

Predsjednik. Vidili ćemo!

Biankini. Ja se pozivljem na praksu svih sabora!

Predsjednik. Ovo je praksa.

Biankini. Imate § 34 zem. reda . . . . .

Predsjednik. Razprava je zatvorena.

Biankini. Škandal! U nijednom parlamentu se ovoga ne dogadja.

D.r Salvi. Domando la parola.

Predsjednik. O čemu želite govoriti?

D.r Salvi. Sull'incidente formale di cui si tratta.

Predsjednik. Ja sam izjavio da je razprava o njemu zatvorena.

D.r Salvi. Ma non è stato risolto in nessuna maniera. Lei stesso, illustrissimo signor presidente, si è mostrato incerto.

Predsjednik. Ja sam se očitovao neizvjestno, jer pravilnik nije jasan. Kad gosp. predlagatelj nije u stanju da me stavi u položaj, da mu dadem pročitati predlog, ja mu ga tako ne mogu dati čitati. On valja, da nadje način. Ja neću tražiti podpisa.

D.r Salvi. Io voleva soltanto osservare che senza dubbio non a caso il § 24 del nostro Regolamento Interno preveda due modi distinti nella questione della presentazione delle proposte: le firme cioè, e l'appoggio.

Il Regolamento adunque prevede il caso che le proposte possano venir rappresentate alla presidenza prima della seduta colla firma di quattro deputati; come prevede pur quello che le proposte possano venir presentate anche da un solo deputato e che la Dieta, presane notizia del contenuto, possa o meno appoggiarle per alzata. Ammettendo il nostro Regolamento anche questa possibilità, la presentazione della proposta Bianchini è corretta.

D'altro canto, il diritto di presentare una proposta sul tavolo presidenziale è proprio di ogni singolo deputato, e soltanto pel successivo trattamento costituzionale della stessa ci vuole l'appoggio o la firma di quattro membri della Camera!

Altrimenti, il signor Presidente si acquisterebbe un diritto nuovo, quello, cioè, di respingere „a limine“ una proposta per questo difetto soltanto, come se si trattasse di proposta che violi l'ultimo inciso del § 34 del Regolamento Provinciale.

A me sembra quindi, che sia più liberale, più giusto. di dar lettura della proposta Bianchini, e poi domandare alla Dieta se o meno l'appoggi. Tale interpretazione è più legale e più logica, non trovandomi in tutto d'accordo coll'on. Ziliotto, ed il signor Presidente dovrebbe tenersi a questo procedimento.

Predsjednik. Rieč ima g. D.r Ivčević.

D.r Ivčević. Po glasu § 24 našeg pravilnika, ja cienim, da netom je gosp. Biankini prikazao jedan predlog, akoprem nije podpisan od 4 zastupnika, da je cijeljishodno, da gospod. predsjednik naviesti, o čem se bavi taj predlog, i da stavi na sabor upit, da li ga tko podupire. Kad bi ga 4 člana poduprla, onda bi predlog došao na čitanje.

Milić. Ovdje nekaže zakon, da sabor podupire koji predlog, nego ovdje se hoće 4 člana. Mi smo zakonodavno tielo i mi se moramo strogo zakona držati. Nikakva liberalizma. (*Glasovi na lievici:* O! o!) Ovdje se ne radi o tom. Kad se bude radilo o drugim predlozim, onda će se moći govoriti o liberalizmu. Zakon hoće, da se predlog krsti na ovaj način: ili pismeno ili poduprt odmah. Što se pak pozivlje na § 34, to je iznimka podupiranja kod predloga o prešnosti, gdje se ne može naći ona forma, t. j. podpis. Ja mislim, da se ta interpretacija ne može ostaviti saborskim svagdanjim sjednicam, da se po svojoj volji mienja, što je u zakonu. Gosp. predsjednik se mora držati zakona i ne puštati, da dolaze kojekakvi predlozi od pojedinog člana i da se vrieme troši svagdanjim tumačenjem. Ja se protivim predlogu gosp. Ivčevića, jer zakon točno kaže: *tada će ga dati pročitati.* Ne mora se kazati, o čem se radi, nego valja da bude poduprt odmah.

Borčić. Već je 9 godina, odkad imam čast pripadati ovom vis. saboru kao član, kroz ovo 9 godina nije se desio slučaj kao ovaj danas. Pošto je ovo slučaj sasvim nov i pošto u § 24 našeg poslovnika nije točno opredieljen postupak, kako se ima držati, s toga je gosp. predsjednik točno upravio pitanje na sabor, na koje nije odgovoreno. Gosp. predsjednik je zapitao, da li ima on sam pozvati na podupiranje ili da predlagatelj ima učiniti formalni predlog za podupiranje. Na ovo nije nitko odgovorio. Ja s moje strane činim formalni predlog, da kad predlagatelj nema 4 podpisa, da predsjednik javi saboru, hoće li poduprieti taj predlog. (*Biankini*) Bez čitanja. Po slovu § 24 on ga pročitati ne može, jer se kaže, da ga prije sjednice ima predati predlagatelj predsjedniku podpisana ili poduprta. Gosp. predsjednik može kazati saboru o čem se radi, ali čitati nipošto.

Predsjednik. Ja se želim držati točno sab. poslovnika. Nadodati mi je pak da ovi predlozi niesu tajni, da ih nebi pročitati dao, jer nemaju nikakvu političku ili strančarsku važnost. Buduć da mislim, da sam u nemogućnosti dati čitati ove predloge, jer niesu poduprti, želim da se razvije razprava, jer zaključak sabora meni će u buduće ravnalom biti, pošto cienim i štujem pravo svake većine i manjine.

Rieč ima gosp. D.r Giljanović.

R. D.r Ghiglianovich. Io credo che nei dieci anni della vita parlamentare dell'on. Borcich non si sia avverato un caso simile, dappoichè sempre i membri dei vari partiti erano in un numero maggiore di quello dell'on. Bianchini.

Credo, altresì, che l'on. Milich confonde le disposizioni del § 34 del Regolamento Provinciale col § 24 del Regolamento interno.

Quando esiste dubbio circa il significato d'una legge sifatta, credo dovere della Camera

di interpretarla nel modo il più liberale, in modo che ogni deputato possa elevare la propria voce, e presentare le proprie doglianze.

A me sembra poi che assolutamente bisogna distinguere due momenti nella disposizione del più nominato § 24; cioè quello dell'apposizione di quattro firme, da quello del semplice appoggio ad una proposta. — Se questi momenti fossero identici, non ci sarebbe stato bisogno di aggiungere quella seconda parola „od appoggiata".

D'altro canto, non saprei come spiegare il fatto che un deputato possa bensì presentare una proposta quando porta la firma di quattro membri, ma non lo possa quando non si vuol prender il disturbo di andar in cerca di quattro firme o quando un deputato non è al caso per una rara combinazione di avere queste 4 firme, perchè per esempio il suo club è costituito da due sole persone, mentre pur parecchi deputati appoggerebbero a voce la sua proposta.

Io spero quindi che si vorrà dare questa interpretazione più liberale, non già leggendo un estratto del contenuto della proposta, ma estesamente l'intera proposta, e prego l'eccelsa camera di voler addottare questo principio.

Predsjednik. Molim, ne treba da iznosite predlog, jer je isti kao onaj gosp. Ziliotto.

D.r Ivčević. Ja se u nekim stvarim slažem sa g. Giljanovićem, ali ne s njegovim zaglavcim. § 24 našeg poslovnika glasi (*čita*):

„Posebni predlozi pojedinih zastupnika, koji se ne odnose na kakav jur podnešeni i pretresani predlog, imadu biti predani pismeno Predsjedniku prije sjednice, i podpisani ili poduprti od barem četri člana.

„Predsjednik dade ih pročitati, pa ako ih ne odbije u smislu zadnje točke § 34 Z. R., stavit će ih na dnevni red jedne od dojdućih sjednica."

Čitanje predloga dakle je zadnja stvar. Prije svega nalaže poslovnik predsjedniku, da vidi, jesu li obslužavane formalnosti, s kojima ima biti svabdjeven predlog. Te sastoje u tom, da bude podpisan od 4 zastupnika. Ako nije podpisan od 4 zastupnika, predsjednik ga nije dužan pročitati. Nego prva točka kaže, da može biti predlog poduprt od 4 člana. Gosp. Milič rekao je, da predlozi moraju biti poduprti prije otvora sjednice od 4 člana, nu to nekaže pravilnik, jer kaže zakon od „barem 4 člana" i tu treba da predlog bude iznesen u vis. kući. To vodi k tomu, da se u vis. kući ima staviti pitanje podupiranja, t. j. da se vis. kuća upita, da li podupire predlog, koji je prikazan bez 4 podpisa.

Ostaje riešiti još to, da li pitanje podupiranja valja da bude potaknuto od predlagatelja ili od predsjednika. Ja mislim, da u ovom pogledu, akoprem cienim da je gosp. Biankini mogao staviti sam taj predlog, da li vis. kuća podupire taj predlog, to kad ga nije stavio, da bi mogao gosp. predsjednik staviti ovo pitanje. Kad bi vis. kuća poduprla predlog, onda bi se moglo preći na čitanje. Nego, reći će se, kako će se vis. kuća izjaviti, ako nezna za predlog? Za to ne treba pročitati cieli predlog, nego je dosta da sadržaj predloga bude naviešten, biva da gosp. predsjednik samo prijavi, čim se bavi taj predlog. Ja cienim da bi u ovom slučaju shodno bilo, da bude vis. kući naviešten sadržaj predloga gosp. Biankinija i da onda bude stavljen na vis. kuću upit, da li podupire predlog.

Predsjednik. Ne mogu da budem suglasan sa mnienjem gosp. Ivčevića, pošto bi tim predsjednik uzeo na se jednu odgovornost, jer ne može u 2-3 rieči reći što sadržava predlog. Ako vis. kuća misli da sâm predsjednik može iznieti predlog o podupiranju, onda mora da čita predlog, pak pita, ima li se poduprieti ili ne. Moglo bi se reći, da predsjednik ima pravo, da tumači poslovnik, ali ja bi hotio, da mi vis. sabor dodje u pomoć, da ga zajedno tumačimo.

Jedno moram još opaziti g. Biankiniju, da kad bi on bio postupao, kako je g. Ivčević rekao, da je pitao mene, da stavim vis. kući predlog, da bude poduprt predlog bez podpisa, ne bi bio toliki priepor.

Rieč ima gosp. D.r Čingrije,

D.r Čingria. Ja mislim, kad se dodje do toga, da se ima tumačiti jedan zakon u zakonodavnom tielu, da se ima osvrnuti na razloge zakona — na ratio legis. — Prije ovog poslovnika imali smo drugi poslovnik, i ako se dobro sjećam, stari poslovnik nije zahtjevao 4 podpisa nego samo jedan. Dakle što to hoće reći? To će reći, da bi po gosp. Biankiniu stari poslovnik bio liberalniji nego sadanji. O tom nema sumnje. Kad mi tome potražimo ratio legis, naći ćemo u prvom redu, da kad je sabor preinačio stari poslovnik, da su ga na to vodili neki razlozi. Ja ne mogu naći drugog, nego taj, biva: da jednom zastupniku ne bude dano sredstvo, da može svaki čas prouzročiti razprave, koje nikako nisu osnovane. Ja dakle mislim, da kad se je preinačivao ovaj poslovnik, vis. je sabor baš smjerao, da zaprieči ovu nepriliku. Kad bismo tumačili poslovnik, kako se sa raznih strana zagovara, ja mislim, da bismo pogriešili prema namjeram, koje je sabor imao, kad je preinačivao poslovnik. Reklo se što reklo, ne bi se pobiti moglo moje gledište u ovoj stvari. Ako će sabor preinačiti ovaj poslovnik, neka ga preinači, ali dok sadanji obstoji, ja sam uvjeren, da ga nije moguće tumačiti onako, kako gosp. predsjednik želi. U sumnjivim slučajevim može se zapitati sabor, kako se tumačiti ima koja zakonska ustanova; ali u ovom ne može biti sumnje o tom tumačenju. Je li ovo dobro učinjeno ili ne, to je drugo pitanje, ali kad se po liberalnom smislu tumači onaj § 24, dolazimo na to, da predlozi imaju biti podpisani ili poduprti prije sjednice. To je proti praksi, ali je po slovu zakona.

Ja sam to htio samo opaziti, da vidite u koju bismo nepriliku danas pali, kad bismo pošli proti cilju, koji je sabor imao, kad je poslovnik preinačio; jer dali bismo povod kojemu zastupniku — to neću reći o predlozim častnog Biankinija — da svaki čas uznemiriva sabor s neosnovanim predlozim i čini gubiti vrieme.

Predsjednik. Molim, ja bih rad da s time dovršimo. Ja sam već izjavio, budući da se radi o poslu o kojemu je mučno naći točno tumačenje, kako ja namjeravam postupati i ako bi tko imao koješta prigovoriti, te mislio da se moje tumačenje ne slaže s poslovnikom, neka stavi predlog.

Moje je tumačenje, da kad nebi bilo prigovora, pročitam predlog i stavim pitanje o tom, tko ga hoće poduprieti. (*Tako je!*).

D.r Ivčević. Ja bih predložio, da gosp. predsjednik prije naviesti sadržaj predloga, pak potom stavi na glasovanje pitanje glede podupiranja; a istom tada, došlo bi čitanje predloga.

Predsjednik. Oprostite, gospodine predlagatelju, ako bismo imali tako postupati, valjalo bi tada da gosp. predlagatelj učini izvadak svog predloga, jer ja tu odgovornost neću na se preuzeti. Valjalo bi dakle reći: taj se predlog bavi o tom i o tom, a istom onda bi se predlog čitao.

Zore. Gospodo zastupnici! Premda ja nisam pravnik, ipak ću nešto kazati o ovom paragrafu s gledišta gramatikalnog, jer gdjegod i gramatika pomaže u ovako zamršenim stvarima. (*Smieh*).

Paragraf kaže: „Posebni predlozi pojedinih zastupnika“, pa tada dolazi relativ, koji tumači, kakvi su ti posebni predlozi. On kaže: „Koji se ne odnose na kakav jur podnešeni i pretresani predlog i onda imadu biti predani pismeno predsjedniku. Mi nismo ništa pretresali niti znamo o kakvom se predlogu radi.

Taj predlog, po tumačenju gramatikalnom i sintatičkom treba da bude podpisan od barem četiri člana i imade biti predan predsjedniku prije sjednice. Predlog pak, koji se odnosi na koji već pretresani predmet, ima biti poduprt od 4 člana u produljenju razprave, jer se predmnieva, da se ne mogu dobaviti podpisi. Mislim dakle, da se bistro vidi, da to ovdje ne može biti, jer nije bila povedena prije nikakva razprava u čijem bi se pretresivanju iznio novi predlog. Mislim po tom, da i gramatika gdjegod pomaže. (Glasovi: *Ima krivo! Ella ha torto*).

Milić. Molim rieč.

Predsjednik. Neka su gospoda već govorila četiri i pet puta u ovoj stvari, ali budući da se radi o prieporu, koji nas interesira, nisam

ni pazio, koliko je puta tko govorio, pak ću dati po peti put rieč gosp. Milću.

Milić. Gospodo moja! Ne čini no sebi nikakovih iluzija, jer što takova može nam doći svaki dan. Nadje se lako koji zastupnik i najednom podnese kakav predlog. Po tumačenju gosp. Ivčevića, dosta je da predsjednik obaviesti o čem se radi, n. p. o plicama; a šta će na to gospoda zastupnici? Ili n. p. predlog o vinu, o rakiji, a mi ipak ne znamo što se sa dotičnim predlogom hoće? Valjalo bi dakle, da predsjednik predlog pročita, da svi vidimo, je li razložita stvar, o kojoj se može razpravljati i jeli ima interesa za sabor.

Što je gosp. Zore naveo, mislim da ne stoji, jer što se odnosi na kakav pretresani predlog, to je već amendement, pak se ne može miešati jedna stvar s drugom.

Po navodima gosp. D.ra Čingrije, kad je sabor promienio svoj poslovnik, hotio se riešiti bezposlice i predloga pojedinih zastupnika, hotio je imati garanciju, da će doći na razpravljanje predmet, koji je sigurno važan, dok je već prije nego je predan predsjedniku podpisan i poduprt.

S toga je ne bi mogao pristati na tumačenje gosp. predsjednika i gosp. Ivčevića, već držim, da kad je zakon tu, da ga se i valja držati.

Predsjednik. Molim gosp. zastupnika, bili hotio učiniti predlog, jer se ne može uvažiti njegovo mnienje, ako ne dodje na glasovanje, kao što će to biti s mojim predlogom i protupredlogom gosp. Ivčevića.

D.r Kvekvić. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima podpredsjednik gosp. D.r Kvekvić.

D.r Kvekvić. Niesam nikako imao na umu, da uzmem rieč u ovom predmetu. Da vam pravo kažem, čim se ovo pitanje iztaklo, — vi ćete se začuditi — ja sam odmah bio u suglasju s gosp. Biankinijem, jer je to zbilja čudo, da se nas dva u nečem slažemo.

Razvila se razprava o tom predmetu i tu sam čuo raznih mnienja, ali mene je samo jedno mnjenje uvjerilo, a to je ono, što je poteklo s lieve strane. Samo bih nešto poželio, naime da je malo jasnije iztaknuto bilo.

Istina, da u § 24 našeg poslovnika nije ovo pitanje baš dobro razjašnjeno, i onaj koji je sačinio ovaj poslovnik, nije dobro promislio na praktično izvedenje njegovo, jer nije možda ni pomislio, da će zar doći do mogućnosti, da se ustmeno podupre jedan predlog, a ne da se podpisuje.

Častni je gosp. zastupnik Milić rekao, da nije moguće, da se predlog čita; dakle nije moguće ni da ga zastupnici podupru, ako prije nisu čuli o čem se radi. On kaže, da ga nije moguće prije čitati, jer druga stavka § 34 govori o čitanju. Ali mislim, da to vriedi kad je predlog već podpisan, ali kad ga istom treba poduprieti, onda valja da se prije pročita. Zato isti paragraf u drugoj stavci kaže, da predsjednik može ne dati pročitati predlog u smislu § 34, ali ne ovoga poslovnika, kako je gosp. Milić rekao, nego u smislu § 34 zem. reda, koji kaže, kad je predsjednik ovlašten da predlog bez čitanja prosto odbaci. Ja sam toga mnienja, da se ovaj paragraf tumači u smislu: Kad je predan jedan predlog i nije podpisan od četvorice zastupnika, treba ga pročitati, pak onda staviti ono pitanje podupiranja, t. j. Unterstützungsfrage. Ako dobije četvoricu od gg. zastupnika, koji će ga podupriety, tada treba da bude primljen i pretresan, kako to već propisuje poslovnik.

Ja stavljam dakle konkretni predlog, da vis. sabor izvoli protumačiti ovaj § u smislu, da predlog predan u ruke g. predsjedniku, ako već nije providjen su četiri podpisa, bude pročitan, pak da bude na vis. sabor stavljeno pitanje podupiranja i kad se nadju četvorica, koji ga podupiru, da se dalje po poslovniku postupa.

Predsjednik Opažam, da se predlog g. podpredsjednika podpuno slaže s mojim predlogom, i s toga protiv momu predlogu stoji samo predlog g. D.r Ivčevića i Milića, a dok ga ovaj

napiše, p'tam vis. Sabor, hoće li još tho govoriti?

Milić. Kratak je moj predlog: da se ovaj predlog ne čita, već da se stavi ad acta, budući da nema one formalnosti, koju zakon zahtjeva, pak da se smatra, da nije podnesen.

D.r Baljak. Nije nikakvo čudo, što se ja baš neću složiti u ovoj stvari s mojim drugom D.r Kvekvićem, ali mi se čini, da ni ja, ni on, ni nitko od nas neće doći do pravog razjašnjenja ovog pitanja, ako li bude nastojao, da ga tumači gramatikalnim načinom. Jedino ćemo mu naći riešenje, ako uhvatimo njegovu jezgru.

Razpoloženja ovog i sličnih paragrafa ima u svakom pravilniku svakog parlamenta svake evropeske države. Što se time htjelo postići? Trebalo je ustanoviti pravo svakog zastupnika u pogledu inicijative predloga i zakona, ono pravo, što pripada vladi, Zemaljskom Odboru, kao parlamentarnom tielu i u kojim se granicama priznaje to pravo jednom zastupniku. I usvojen je tako taj propis, koji svuda odgovara ovomu smislu, da se ne smije pripoznati i pripustiti jednom zastupniku ni da prijavi jedan predmet, o kom se može unapried znati, da ga nitko ne želi čuti, ni o njem govoriti. Kad bi se naprotiv pripustilo, da jedan zastupnik i ne imajući one najmanje podpore, bilo od 4 ili 10 ili 20 drugova, ipak podnese predlog, on bi po tumačenju, koje se ovdje čulo, imao pravo da anticipira razpravu o predmetu, o kom čitavi sabor neće da čuje. (*Tako je!*).

Zato, hoćete li vi uhvatiti jezgru ovog pitanja, onda treba ili obdržati propisanu formalnost od četiri podpisa, ili treba prepustiti to pravo predsjedniku dotičnog sabora.

Ako se to ostavi predsjedniku, onda je logična i neizbježiva posljedica, da predsjednik kaže saboru, šta od njega pita i onda je nuždno da pročita predlog sa podpisom jednog zastupnika. Ali nitko, kako je dobro opazio predsjednik, nebi preuzeo odgovornost, da bude tumač i želja predlagateljevih i da njegovu misao kaže drugim riečima, nego sam predlagatelj. Nuždno bi dakle bilo, da predsjednik pročita predlog, a time bi se došlo do toga, da uspije možebitna želja predlagateljeva i da se razprava anticipira. (*Glasovi:* Nema razprave!)

Molim vas, rasprava se već počinje time, što se izriče, što se hoće i zašto se nešto traži. To pak sve može sadržavati jedan predlog. Doniet ću jedan primjer, koji će to najbolje pokazati.

Pomislite, da meni dodje misao, da iznesem jedan predlog u smislu, da sabor pošalje Nj. Veličanstvu adresu za koju ja ne mogu naći podporu ni kod jednog člana ovog sabora. N. p. kad bi ta adresa, čji bi čitav sadržaj bio pridružen mom predlogu, tražila da Dalmacija za sva tri nastajna mjeseca, ne bude još sjedinjena s Hrvatskom, ja zato nebi našao podpore kod mojih klubskih drugova, jer oni misle, da to nije potrebno ni za četiri mjeseca i tako bih ostao sam.

Ipak, kad bih ja bio vlastan od predsjednika tražiti. da on objavi moj predlog, morao bi dati jednomu tajniku tu adresu, od 5 ili 6 araka. da je pročeka i prisilio bi time vis. sabor, da sluša ono, što nikoji zastupnik neće da čuje. Došli bismo do toga, da mjesto pripoznati pravo predloga po inicijativi zastupnika, otvorila bi se vrata onomu, što se kaže obstrukcija, i to ne samo jednog većeg ili manjeg kluba, već i svakog pojedinog zastupnika, koji po svojoj glavi i po svom posebnom programu može da svaki dan saboru zanoveta.

Jezgra je dakle tog razpoloženja u tom, hoćemo li dopustiti — ne govorim tu o gosp. Biankinju i pripadnicima njegovog kluba — jednomu zastupniku, da i onda, kad njegov predlog ne može naći podpore ni kod jednog zastupnika, on svaki dan iznosi svoje misli i predloge, koji mogu sa jedan sat ili dva zanimati Vis. sabor i može tako svojim predlozima obstruirati; hoćemo mu dakle priznati pravo, da si proti volji sabora prokrči put, da može svaki dan neko pitanje iznositi na tapet.

To je načelno pitanje.

Ja bih danas drage volje pristao, ne samo da se zapita sabor, da li podupire predlog gosp.

Biankinija, nego da se i danas, pošto je to prvi slučaj, od kad sam u ovom saboru, i pročita njegov predlog, ali ne bih htio, da se time stvori nekakav praecedens, za kojega bi se mogao jednog dana i gosp. Biankini kajati, kad bi možda prema promienjenim prilikama, povoljnijim za njegovu stranku, našao da je to pogriešno.

Pošto nisam, visoki sabore, imao više vremena, da o tom razmišljam, kako bi se našao način i put, da pitanje danas ovdje potaknuto bude konačno za uviek riešeno, to mislim da bi bilo najbolje to učiniti putem konkretnog predloga, koji bi izašao od odbora naročito u tu svrhu odabranog, koji bi tu stvar proučio i kad bi našao, da je stilizacija § 24 nepodpuna, shodan predlog podnio. Nipošto pako, da mi danas ovdje stvorimo praecedens, radi čijih bi se posljedica morali poslije kajati.

To je moje mišljenje.

Predsjednik. Vi biste namjeravali predložiti, da bude imenovan posebni odbor?

D.r Baljak. Ja to niesam stavio kao predlog.

Predsjednik. Ja namjeravam postupati ovako: Budući da se izjavio sa mnom u suglasju saborski podpredsjednik, što mi je vrlo drago, kad smo prvi put govorili o poslovniku, da se sa mnom slaže (*Smieh*), to će moj predlog glasiti, da se pročita predlog gosp. Biankinija i tada stavi upit vis. saboru, hoće li ga poduprieti.

Proti tomu, kao predlog, koji smatram da se nemože uvažiti, jest predlog gosp. D.ra Ivčevića, koji glasi (*čita*):

„Nek gosp. Predsjednik naviesti sadržaj predlogâ častnog zastupnika Biankini-a; pak nek stavi na glasovanje pitanje dali ih kuća podupire, a u slučaju da ih podupre, neka ih čitati dade."

Upravo mi je sada gosp. Biankini predao izvadke svoga predloga, te bih bio u stanju, ako prodje predlog gosp. Ivčevića, odmah i pročitati autentični izvadak.

Najprije ću staviti na glasovanje najradikalniji predlog g. Milića, koji glasi (*čita*):

„Da predlozi podnešeni u smislu § 24 poslovnika, ako nijesu podpisani ili poduprti od četiri zastupnika, ne budu pročitani".

Zatim ću staviti na glasovanje predlog g. Ivčevića, a kad bi bio i taj odbijen, onda dolazi moje mnienje.

Jeli sabor sporazuman o glasovanju?

Stavljam dakle na glasovanje predlog gosp. Milića, te ću moliti, da se glasuje poimence.

Gospoda koja pristaju na predlog g. Milića, neka odgovore sa „da", a ostali sa „ne".

(Glasuju sa **da:** Čingrija, Macchiedo, Manger, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Zaffron, Zore; **ne:** Baljak, Biankini, Bjelanović, Borčić, Borelli, Colombis, Giljanović, Ivčević, Kamenarović, Katnić, Korlaet, Kulišić, Kvekvić, Milaš, Perić, Petrić, Pugliesi, Salvi, Simić, Smrkinić, Šupuk, Tomić, Trigari, Trojanović, Vranković, Vukotić, Vuković, Ziliotto, Žuro).

Predlog gosp. zast. Milića je odbijen.

Stavljam na glasovanje predlog g. zastup. Ivčevića s opazkom, da je već g. zastupnik Biankini priložio naslov svog predloga. (*čita*): „Neka gosp. predsjednik naviesti sadržaj predloga častnog zast. Biankinija, pak neka stavi na glasovanje pitanje, da li ga vis. kuća podupire, a u slučaju, ako ga podupre, da dodje na čitanje".

(*Glasuje se*). Baljak, ne; Biankini, da; Bjelanović, ne; Borčić, ne.

D.r Cingria. Ja mislim, da nisam dobro shvatio, kako se ima glasovati.

Predsjednik. Ali ja sam dobro protumačio.

D.r Cingria. Molim, da se još jednom protumači način glasovanja.

Predsjednik. Svaka se stvar dade popraviti. Ako bude primljen predlog g. Ivčevića, onda ću ja zapitati vis. sabor hoće li poduprieti predlog gosp. Biankinija o tom i tom. Budu li se našla četiri zastupnika, da ga podupru, tome će biti posljedica, da bude proči tan.

Ako vis. sabor ne primi predlog zastup. Ivčevića, ja ću odmah čitati podpuni predlog i onda ću staviti pitanje, hoće li ga vis. sabor poduprieti. Po tom će i gosp. Biankini morati glasovati proti, ako hoće da dobije moj predlog.

D.r Ivčević. Onda mora biti najprije stavljen na glasovanje vaš predlog, jer je radikalniji.

D.r Baljak. Nisam mogao razabrati, odnosni li se predlog gosp. zast. Ivčevića na konkretni današnji predlog gosp. Biankinija, ili je to načelna odluka za buduće.

Predsjednik. Odnosi se na ovaj konkretni predlog, ali ja javljam, da ću se toga držati i neću se upuštati u razpravu. (*Prigovaranje*).

Ako hoćete, da se načelno glasuje, stavite drugi predlog.

D.r Salvi. Mi pare che la proposta dell'on. Ivčević sia inammissibile senza una modificazione del regolamento interno, poichè l'adozione di questa proposta imporrebbe ad ogni deputato un nuovo dovere, quello, cioè, di presentare oltre il testo anche un sunto della proposta, non assumendosi il signor presidente la responsabilità di darne il contenuto.

Mi pare quindi che non sia ammissibile la proposta Ivčević, la quale implicherebbe una modificazione del Regolamento.

Predsjednik. Oprostite g. zastupniče! Meni se čini, da je sasvim popustljivo, što je predložio g. Ivčević. Po § 50, našeg poslovnika, ako tko prigovara načinu glasovanja, koje je naviestio predsjednik, a ako to nije komu zastupniku po volji, a predsjednik ne pristane na njegove zatjeve, odlučuje sabor. (*D.r Ivčević prigovara*). Ja pitam vis. sabor, jeli uz mnienje D.r Ivčevića, ili uz moje?

D.r Ivčević. Gospodin je Salvi rešto rekao i meni pripisao stvari, koje ne stoje. Ja nisam namjeravao nametnuti druge dužnosti zastupnicima, jer će on prikazati predlog kako mu se svidi.

Moj je zahtjev osnovan na § 24, i sve što je rekao gosp. Baljak, ide u prilog mom predlogu.

Borčić. Predlog gosp. Ivčevića bavi se samo o posebnom pitanju, o današnjem slučaju gosp. Biankinija, te ne sadržava jedan obćeniti izraz, kako se ima to pitanje u buduće riešiti. Ali pošto je gosp. predsjednik izjavio, da će to vriediti i za buduće, mislim da bi bilo bolje staviti predlog obćenitije naravi. Taj bi glasio ovako: „Ako posebni predlozi pojedinih zastupnika nemaju dovoljni broj podpisa, dužan je sam predlagatelj učiniti formalan predlog da predsjednik stavi pitanje podupiranja.

Predsjednik. To je lepo što ste predložili, ali tim nije riešeno glavno pitanje, hoću li pročitati cieli predlog ili samo naviestiti sadržaj.

Borčić. To ostaje predsjedniku.

Predsjednik. Pitanje ostaje otvoreno. Molim, razprava je opet otvorena. Neka već bude današnja sjednica posvećena tomu poslu.

Perić. Doista nisam mislio zalaziti u ovu razpravu, pošto imamo toliko vještih pravnika, koji će znati čisto i bistro shvatiti duh ovog paragrafa. Ali kad sam čuo, da ovako jasan paragraf svaki razvlači na svoju, počeo sam se čuditi, kako je moglo doći do toga.

Ovdje je, visoki sabore, sasvim bistro rečeno da posebni predlozi pojedinih zastupnika, koji se ne odnose na kakav jur podnesani i pretresani predlog, imadu biti predani pisneno predsjedniku prije sjednice i podpisani *ili poduprti* barem od četiri člana. Ovdje nema nikakove sumnje, kako se ima postupati. Ostavit

ću praksu drugih sabora i car. vieću i samo ću spomenuti, da se često onako postupa, kako je razložio D.r Ivčević.

Mi se imamo obazrieti najprije na ono, gdje se kaže: podpisani *ili* poduprti. To je kao ista stvar. Uzmimo da su podpisana četiri zastupnika, tada bi predsjednik primio predlog i jednostavno dao tajniku, da ga pročita. Kada pak nema podpisa, onda je naravno daljnja dužnost predsjednika, da kaže: predan mi je jedan predlog — barem je tako u car. vieću običaj — koji nema dovoljnog broja podpisa.

Predsjednik kaže o čemu se radi i stavi pitanje podupiranja. Je li predlog dovoljno poduprt, daje ga pročitati, u protivnom pak slučaju nastavlja se postupak, kako je već naznačen u dotičnom pravilniku.

Držim, gospodo, da bi se i ovdje imalo ovako postupati, zato izjavljujem, da se podpuno slažem s predlogom gosp. Ivčevića.

D.r Ziliotto. Propongo che venga chiusa la discussione.

Predsjednik. Gosp. zast. Ziliotto predlaže, da razprava bude zatvorena. Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Razprava je zatvorena.

Imamo predlog gosp. Borčića, koji ne izključuje predlog gosp. Ivčevića, koji ide na postupanje predlagateljevo prama predsjedniku, dok predlog gosp. Borčića ide na način, kako da predsjednik postupa prama kući. Ja ću stavti prije svega na glasovanje predlog g. Borčića, koji glasi *(čita)*:

„Ako posebni predlozi pojedinih zastupnika, koji se ne odnose na kakav jur podneseni i pretresani predlog, nemaju dovoljni broj podpisa propisan po § 24 poslovnika, duzan je sam predlagatelj učiniti formalni predlog, da Predsjednik, iza kako bude javio Saboru o čemu se predlog bavi, stavi Saboru pitanje podupiranja".

Milić. To ne ide sada na glasovanje, jer je to kao zakonski predlog.

Predsjednik. Nemate rieči, jer je razprava zatvorena.

D.r Ivčević. Trebalo bi o tom predmetu povesti razpravu.

Predsjednik. Već je bila, pak je zatvorena.

Borčić. Ja povlačim svoj predlog.

Predsjednik. Gosp. Borčić povukao je svoj predlog. Stavljam na glasovanje predlog gosp. Ivčevića, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole odgovoriti: „da", a koja ne pristoju: „ne". (*Čita imenik*).

(Glasuju sa **da**: Borelli, Colombis, Ivčević, Katnić, Perić, Petrić, Šupuk, Tomić, Vranković, Vuković, Žiro; **ne**: Baljak, Biankini, Bjelanović, Borčić, Čingrija, Giljanović, Kamenarović, Korlaet, Kulišić, Kvekvić, Mochiedo, Manger, Milaš, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Pugliesi, Salvi, Simić, Smrkinić, Trigari, Trojanović, Vukotić, Zaffron, Ziliotto, Zore).

Predsjednik. Predlog g. D.ra Ivčevića je odbijen. Sada držim da je vis. sabor mnienja, da bude pročitan predlog, premda nema podpisa četvorice zastupnika. Tako ću postupati sa svimi predlozi. Prvi je prešan predlog gosp. Biankinija.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*).

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi N. V. da sadašnje njegovo zasjedanje bude produženo barem do konca veljače t. g.

Nalaga se zemaljskom odboru, neka ovaj zaključak svom pospješnošću i uz što krepčiju obrazložbu dostavi N. P. gospodinu predsjedniku ministarskog vieća u Beču.

U formalnom se pogledu predlaže, da se ovaj predlog proglasi prešnim uz sve prikraćenice § 34 saborskog pravilnika".

Predsjednik. Prije svega stavljam na

glasovanje: hoće li tko poduprieti ovaj predlog. Tko hoće neka izvoli ustati. (*Ustaje dovoljan broj*).

Predlog je dovoljno poduprt, te ga smatram kano da je redovito podpisan.

Biankini. Molim, da li ste izvolili staviti formalno pitanje po § 34.

Predsjednik. Otvorena je razprava glede formalnog predloga, da se s ovim predlogom postupa po § 34 zem. reda. Želi tko govoriti o prešnosti? Nitko. Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju, da bude ovaj predlog prešnim proglašen, neka izvole ustati. (*Ustaje manjina*). Prešnost pada, te će biti predan na sab. predatnik i postupati će se s njim kano s drugimi.

Drugi je predlog gosp. Biankinija sliedeći (*čita*):

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi N. V. da uzme potrebite odredbe, neka u zakonskoj osnovi o pregledbi zemljarine: *a*) vinogradi u Dalmaciji, budu što manje obterećeni, obzirom na njihov znatno umanjeni prihod usljed vinske klauzole i uvedenja filoksere; *b*) da se svakako oblaša zemljarina dosada visoko udarena na maslinike, obzirom na njihov nestalan prihod, i na nizke ciene ulja“.

Gospoda, koja žele poduprieti ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje dovoljan broj*). Predlog je dovoljno poduprt, te ću ga staviti na sab. predatnik.

Treći je predlog g. Biankinija (*čita*):

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi Njegova Veličanstva, da se ukine zakon o pravljenju umjetnog vina dne 21 lipnja 1880. (D. Z. L. broj 120 dne 30 rujna 1880).“

Gospoda, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje dovoljan broj*). Predlog je dovoljno poduprt, staviti ću ga na sab. predatnik.

Prelazim na dnevni red. Prva je točka dnevnog reda: Ovjerovljenje izbora zastupnika izbornih kotara vanjskih občina Šibenik-Skradin.

Neka izvoli gosp. izvjestitelj Ivčević pročitati izvješće.

Izvjestitelj D.r Ivčević (*čita*):

Br. 6458.

Visoki Sabore!

Dne 7 rujna 1895 obavio se je u Šibeniku izbor dvaju zastupnika na Pokrajinski Sabor za vanjske občine sudbenih kotara Šibenik i Skradin.

Pristupiše na birališle svih 69 biranih birača, te izpadoše izabrani D.r Niko Katnić odvjetnik u Šibeniku i D.r Ante Pugliesi bilježnik u Stonu sa 40 glasova.

D.r Ante Trumbić odvjetnik i D.n Ivo Prodan zadobiše 28 glasova.

Glas jednog birača ne bi primljen od izbornog Povjerenstva.

Proti izboru podnesoše utok Pavao Roca i družina, pitajuć da izbor bude uništen.

Razlozi, na koje se utok naslanja, sliedeći su:

I. Da 11 biranih birača Občine Zlarinske bijahu izabrani po izbornoj listini, u kojoj prve dvie trećine birača ne bijahu poredani „po veličini izravnih poreza“, već po alfabetičnom redu;

II. da bijahu pripušteni na glasovanje birani birači:

1. Pavasović Marko pok. Save iz Skradina, koji da nema izborno pravo aktivno, pošto da ne plaća poreza, budući svoj žitak pripisao ženi;

2. Djaković Pavao pk. Ante, koji da nema aktivno izborno pravo, jer da je u poreznim i zemljištnim knjigam zabilježen u zadruzi, i to „Djaković Mijo pok. Petra i Pavao, Marko, Vice pok Ante;

3. Krmić Paško pok. Marka, koji da nema aktivno izborno pravo, pošto u poreznim i zemljištnim knjigam zabilježen u zadruzi, i to Krnić Niko pok. Marka, Paško, Ante i Križan pok. Marka";

4. Ljubić Mate pok. Paške iz Brnjica Občine Šibenske, koji da nema aktivno izborno pravo, pošto u poreznim i zemljištnim knjigam zabilježen u zadruzi i to „Ljubić Mate pok. Paške i Marko, Petar pok. Ive;

5. Lukas Pere Danin iz Raslinâ Občine Šibenske, koji da nema aktivno izborno pravo, pošto u poreznim i zemljištnim knjigam zabilježen u zadruzi, i to „Lokas Dane pok. Mate i Ave, Pere Lokas Danin";

6. Visnić Ive pok. Grge iz Danila Biranja Občine Šibenske, koji da nema aktivno pravo izborno, pošto u poreznim i zemljištnim knjigama zabilježen u zadruzi „Visnić Ive pok. Grge, Antica, Grgo od Mate, Mate pok. Grge";

III. da je izborno povjerenstvo nezakonito uništilo glas biranom biraču Čelić Tomi pok. Mate iz Slivna, a to jer je glasovao za D.ra Miku Katića i Antu Pulića;

IV. da je D.r Jovo Tauzović občinski liečnik u Skradinu podao svoj glas kao birani birač za D.ra Niku Katnića i D.ra Antu Trumbića, i da uzprkos opazki birača Roce nek se zabilježi kako je D.r Tauzović izustio, ipak izborno je Povjerenstvo taj glas ubilježilo za D.ra Antu Pugliesi-a;

V. da u obće birači vanjskih odlomaka Šibenske Občine i oni Skradinske, kao Knežević Grgo pok. Ive iz Boraja, Rupić Petar pok. Jose iz Dubrave, Vušković Marko pok. Ive iz Jadrtovaca, Ivanić Niko pok. Ante Ale iz Krapna, Papak Mato pok. Cvitka iz Boraja, Malenica Luka pok. Paške iz Danilo-Biranja, Lalić Stojan pok. Stanka iz Čiste Male, Lalić Gligorija pok. Vida iz Čiste Male itd. glasovaše za Mikolu Katića i za Antu Puljiza ili Antu Puljiga, pa ipak da svi ovi glasovi, uzprkos prigovora biranog birača Roce, bijahu po izbornom Povjerenstvu zabilježeni za D.ra Nikolu Katnića i D.ra Antu Puljezi-a;

VI. da se govorka da birani birač Tanasija Mandić pok. Save iz Gjevrsaka nije bio lično prisutan, i da se mjesto njega drugi odazvao i glasovao za D.ra Nikolu Katnića i D.ra Antu Puljezi-a;

VII. da su se pripustili birani birači Šibenske i Skradinske Občine da iz cedulja čitaju, a koji nisu znali čitati, da bi im pročitao Predsjednik izbornog Povjerenstva, i da se to protivi §.u 41 izb. reda;

VIII. da svi prigovori podignuti za izbornog čina po biranim biračim Pavlu Roci i Mati Stupinu ne bijahu u odnosni zapisnik ubilježeni, i tako da ne bi ubilježen prigovor biranog birača Čačina-Šaina Andrije: da birani birač D.r Tauzović agitira u izbornoj dvorani, nagovarajuć birane birače Šibenske i Skradinske Občine da glasuju za D.ra Nikolu Katnića i D.ra Antu Puljezi-a;

IX. da je Vladin Povjerenik pozvao na red biranog birača Pavla Roca, zaprietivši mu da će ga dati iz izborne dvorane odstraniti, bude li opazke i primjetbe pravio, premda su ove bile opravdane i umjestne;

X. da Vladin Povjerenik nije u izborno Povjerenstvo imenovao ni jednoga birača stranke prava, sasvim da ih je bilo 28 i zastupali su Zlarinsku, Tjesansku i Vodičku Občinu.

Utok je sasvim neosnovan. To će se dokazati, pretresajuć razloge, na koje se utok naslanja.

Ad I. Izborni red propisuje u §.u 14.om da birače u svakoj Občini biraju prve dvie trećine svikolikih, po veličini izravnih poreza, što ih na godinu plaćaju, razredjenih občinara, kojim izborni pravilnik za Občine od 30 srpnja 1864 podjeljuje aktivno pravo izborno, u koliko nisu od toga izključeni u smislu §.a 17. Usljed ovoga propisa, treba da glavni imenik porezovnika, iz kojega se imaju izvaditi prve dvie trećine, budu poredan po veličini poreza, ali zakon ne traži da i imenica birača, koja će se iz glavnog imenika sastaviti, bude na isti način predjena i ne prieči da ona bude poredana po

alfabetičnom redu. U nazočnom slučaju glavni imenik poreznika Občine Zlarinske bi sastavljen, kako zakon propisuje, po veličini poreza; ako pak izborna imenica bi preustrojena alfabetičnim redom, u tome nema nikakve nezakonitosti; ali sve i kad bi se drugčije misliti moglo, radilo bi se samo o formalnoj mani, koja ne mienja suštinu stvari, pošto ni utočnici ne prigovaraju da osobe uvrštene u imenicu ne sačinjavaju prve dvie trećine občinara porezovnika.

Ad II. Nesmije se zaniekati aktivno izborno pravo biranim biračima Marku Pavasoviću pok. Save, Pavlu Djakoviću pok. Ante, Pašku Krniću pok. Marka, Mati Ljubiću pok. Paške, Peri Lokasu Daninu i Ivi Visniću pok. Grge, s razloga navedena u utoku, što su oni tobož uknjiženi u poreznim i zemljištnim knjigama u zadruzi sa drugim osobam.

Proti njihovom uvrštenju u izbornu listinu nije bio podignut nikakav prigovor u tóku izpravnog postupka, te se njihovo izborno pravo ima smatrati kao pravovaljano dokazano za nazočni izbor, i dalja iztraživanja, dali su oni zabilježeni u poreznim i zemljištnim knjigam u zadruzi sa drugim osobam, nisu pripustljiva.

Osim toga, opazit je da prespomenuti birači mogu odnosno na neka dobra bit uknjiženi u zadruzi sa trećim, a za druga dobra ili za obrt i prihode biti po sebi uknjiženi kao porezovnidi, kao što i jesu. Eventualna zadruga nebi ih nikako mogla lišiti izbornoga prava, netom stoji da i u svojoj osobnosti oni plaćaju poreza.

Ad III. Po izbornom zapisniku Tome Čelić pok. Mate iz Slivna rekao je da glasuje za D.ra Niku Katnića, a drugo ime nije točno naznačio. Predsjednik Povjerenstva upitao je Čelića jeli imao namjeru glasovati i za D.ra Antu Puljezi-a; Čelić da jest. Prema tome, Povjerenstvo je odlučilo da se Čelićev glas ne primi. Proti odluci Povjerenstva, što se tiče kandidata D.ra Puljezi-a, nebi bio umjestan prigovor, jer se vidi da je ono po teku stvari sumnjalo dali je Čelić zbilja namjeravao dati glas D.ru Puljezi-a, i imalo razloga da sumnja. Što se tiče D.ra Katnića, odbijanje glasa nije opravdano, netom po zapisniku stoji da je Čelić bistro za njega podao svoj glas; ali odatle ne sliedi da je izbor D.ra Katnića i D.ra Puljezi-a nevaljan, već sliedi da je D.r Katnić zbilja zadobio 41 glas, a ne 40 glasova, kako mu je uračunalo Povjerenstvo.

Ne može se pristati na tvrdnju utočnika da je Čelić podao svoj glas za D.ra Niku Katića i Antu Pulića, jer se ova tvrdnja protivi izbornom zapisniku, koji čini podpun dokaz, a za uspjeh utoka ova tvrdnja, i kad bi se uvažiti mogla, ne bi imala nikakve vriednosti, jer bi i tako D.r Katnić i D.r Puljezi ostali uviek znatnom absolutnom većinom.

Odnosno na glas Tome Čelića, vriedi da se na koncu iztakne da je, po izbornom zapisniku, stavio predlog da se taj glas odbije onaj isti birani birač Pavao Roca, koji sada navodi u utoku kao razlog tobožnje ništetnosti izbora i to, što je izborno Povjerenstvo, prisvajajuć njegov predlog, onaj glas odbilo!

Ad IV. Nije uvaživa tvrdnja utoka, da je D.r Jovo Tauzović glasovao za D.ra Trumbića, osim za D.ra Katnića. Popis glasovanja dokazuje da je on glasovao za D.ra Puljezi-a, a proti toj izpravi, utočnikova tvrdnja, koja se svodi na prostu osvadu patvorenja, mora se odbiti.

Koliko je ta tvrdnja osnovana, isti utočnici daju u ostalom prosuditi na drugom mjestu njihova utoka.

Oni navadjaju, na ime, i to proti izboru, da je D.r Tauzović u dvorani agitirao, nagovarajuć birane birače Šibenske i Skradinske da glasuju za D.ra Nikolu Katnica i D.ra Antu Puljezi-a. Nu, ako je agitirao za D.ra Puljezi-a, tko bi mogao vjerovati da je on istodobno, mjesto za D.ra Puljezi-a, dao svoj glas za D.ra Trumbića?

Ad V. Popis glasovanja dokazuje da su birani birači gorepomenuti pod ovim brojem glasovali za D.ra Nikolu Katnića i D.ra Antu Puljezi-a, te se u obzir ne smije uzeti utočnikova tvrdnja da su glasovali za D.ra Nikolu Katića i za Antu Puljiza.

Ad VI. Nitko nije pri glasovanju stavlo u sumnju istovjetnost biranog birača Tanasije Mandića pok. Save iz Gjevrsaka. Glas onoga birača ne može se ozbiljno pobiti, iztičuć neko tobožnje prosto govorkanje, po kojemu bila bi se za njega prikazala treća neimenovana osoba.

Ad VII. Iz izbornog zapisnika neda se razabrati da su neki birači čitali iz cedulja imena predloženika, niti da bi imena iz cedulja pročitao predsjednik izbornog Povjerenstva nekojim biračima, koji nisu znali čitati; nego i kad bi tako bilo, to se ne bi protivilo §.u 41 izbornog reda, jer birač *imenuje točno* osobu, koja bi po njegovoj želji imala biti poslanik na Saboru, ne samo ako dotično ime iz pameti izušćuje, nego i kad ga čita iz cedulje, ili tu cedulju od njega donesenu daje pročitati, pak je potvrdjuje.

Ad VIII. Zakon ne propisuje da svi prigovori, koje iznosi pri glasovanju kojekakav birač, pa bili neosnovani i neumjesni, moraju biti uvršteni u zapisnik. Utok, u ostalom, ne navodi nego jedan sami čin koji da, uzprkos njihovom zahtjevu, nije bio uvršten u zapisnik, a baš taj, da birač D.r Tauzović, kako kažu utočnici, agitirao je prostim nagovaranjem za D.ra Katnića i D.ra Puljezi-a; nu to nije trebalo da bude uvršteno u zapisnik.

Ad IX. Ako je Vladin Povjerenik pozvao na red biranog birača, današnjeg utočnika Pavla Rocu, bit će imao svoje razloge, a ako taj poziv na red nije dao zabilježiti na zapisnik, dobro je učinio, jer se ne radi o faktu, koji sačinjava sastavni dio izbornog čina, ili bi mogao imati upliva na izbor.

Ad X. Po §. 35 izbornog reda, vladin povjerenik imenuje u izborno Povjerenstvo vanjskih občina tri člana. To je njegovo pravo, koje on vrši po svojoj uvidjavnosti i po naputcim starije Vlasti. Ako u nazočnom slučaju vladin Povjerenik nije u izborno Povjerenstvu imenovao nikoga iz utočnikove stranke, to ne može da služi podlogom tužbi proti izboru.

Utok, kako se vidi, nema nikakva temelja, a izbor se obavio po zakonu i podpunim redom.

Čast je dakle Zemaljskom Odboru predložiti da Visoki Sabor izvoli primiti kao zastupnike vanjskih Občina sudbenih kotara Šibenika i Skradina: D.ra Nikolu Katnića i D.ra Antu Puljezi-a.

Zadar, 15 januara 1896.

Za Predsjednika
Vranković

Izvjestitelj
Ivčević.

Poslije nego je Zem. Odbor sastavio izvješće prispio mu je i drugi utok na 22 o. m. podpisan od mnogoštovanog Vicka Škarpe i dr....

Predsjednik. Molim vas, g. izvjestitelju, je li bio taj utok izložen i je li baš potreba da se čita?

Izvj. D.r Ivčević. Nije potreba da se čita, nu htio sam samo obaviestiti o tom Vis. Sabor.

Vladin povj. Pavić. Molim riec.

Predsjednik. Rieč ima vladin povjerenik g. Pavić.

Vladin povjerenik Pavić. Moram se obazrijeti na jednu opasku učinjenu od časnog gospodina Biankinia u saborskoj sjednici od 25 januara, pri razpravi o izborim. Napomenuo je naime osobiti slučaj, da je Vlada zanijekala običnе potpore svjetovnim svećenicim, koji pri inkorporiranim župam služe kao dušobrižnici, te da i ovaj čin pruža dokaz uticanja na sve izbore.

U ovom pogledu častim se primjetiti, da o predmetu bi prikazan upit u Carevinskom Vieću, ter ja ne bih mogao prejudicirati odgovoru nadležnog gospodina Ministra za bogoštovje i nastavu.

Sasvim tim, i bez da ulazim u potankosti, častim se iztaknuti slijedeće:

Tri su samo prosioca, koji radi njihovog inkorektnog ponašanja nijesu bili u obzir uzeti

pri udijeljenju naznačene potpore za godinu 1894. Za godinu 1895 nalaze se dotični prijedlozi još kod visokog Ministarstva. Medju ostalim, bilo je nekorektno ponašanje i zbog slijedećih razloga.

Jedan od tih prosioca bio je opetovno od svojega crkovnoga starešine usmeno i pismeno ukoren, radi njegovog nekorektnog ponašanja u crkvi.

Drugi prositelj zanemario je svoje uredovne dužnosti, kao voditelj župničkih matica, tako, da dotično kotarsko Poglavarstvo bilo je opetovno prinudjeno, da odašalje naročitog činovnika u župnički ured, da podatke potrebite za svrhe novačenja izcrpi iz župničkih upisnika, koji su se u najvećem neredu nalazili.

Proti ovom prositelju bili su povedeni i sudbeni izvidi radi toga, što je za novac prodavao čudotvorne ljekove, koji izvidi ako i nijesu pružili dovoljni temelj za podignuće obtužnice, ipak jasno su dokazali, da je isti čudotvorne zapise dijelio težačkom pučanstvu, i iz toga je crpio materijalnu korist.

Na teret trećeg prositelja opstojala je godine 1894 okolnost, što je mal da ne sistematično nagovarao pučanstvo proti šumsko redarstvenim mjeram vlade i njezinih poslovača, te je na ovaj način prouzrokovao uzrujanosti medju pučanstvom.

Uz to, prva dva prositelja uživaju beriva, koja daleko nadmašuju plaću župničkih upravitelja njima pripadajuću u iznosu od 360 for. Isti nemaju s toga baš nikakvi pravni naslov za naznačenu potporu, a prvospomenuti preko toga još uživa iz milosti godišnju potporu od vjerozakonske zaklade u iznosu od 70 forinti.

Iz ovih kratko nacrtanih izvedenja, neka se izvoli uviditi, kako je doista bilo potpuno umjesno, da se ovim trima prositeljima uskrati naznačena potpora i da se tako prišledjeni iznosi namijene drugim u svakom pogledu zaslužnim i potrebnim svećenicima.

Predsjednik. Razprava je otvorena. Želi tko govoriti?

Biankini. Da ne bismo opet došli do sukoba, neka mi dopusti g. predsjednik, da ga zamolim za jedno razjašnjenje.

Ja sam zadnji put, govoreć o izborim, želio da se razvije obca razprava o svim našim izborima. To želim i danas. Jer, da pravo kažem, ovo iznašanje verifikacije izbora na komade, a da se prije neotvori jedna obća razprava o svim izborim, a po tom specialna o pojedinim, neidje mi, jer nemože dati prigode ni saboru ni zemlji, koja ima pravo da pozitivno znade, kako su se izbori obavili, da uoći podpunu sliku o našim izborima. S toga molim g. predsjednika, da izvoli kazati, je li voljan dopustiti, da ja — naravno uviek obzirom na predmet o kom se radi — budem mogao danas proći preko granica izbornog kotara šibenskog, i predočiti najprije obću sliku o svim izborima u Dalmaciji. To bi bilo od koristi ovoj vis. kući, jer bi se time znatno prekratila razprava o ovjerovljenju izbora. Tako ja nebi bio prisiljen — a ni druga gospoda — da o svakom pojedinom izboru iznašam neke obće karakteristične crte, dokaze i čine, koji se odnose na sve izbore, jer jedanput iznešeni u obćoj razpravi, suvisno bi bilo opetovati ih u posebnoj kod pojedinih izbora.

Predsjednik. Na to mogu odmah odgovoriti. Što se tiče primjetaba obće naravi glede izbora, ja ću drage volje pustiti da budu navedene, kad se već o tome radi. Ali ne bi mogao dopustiti, da se govori o nepravilnostima, koje se odnose na druge izbore. Dakle gosp. zastupnik, kao i druga gospoda, koja će mu odgovarati, mogu govoriti jedan put u obće, ali o potankostima samo onda, kad se bude govorilo o dotičnom izboru. Tako mislim da bi bilo najbolje i ne mogu vam jamčiti, ako se odalečite od stvari, da se neću poslužiti svojim pravom.

Milić. Pitam rieč.

Predsjednik. O čem hoćete govoriti?

Milić. O ovom što g. Biankini govori. Kako sam čuo.....

Predsjednik. Rieč ima g. Milić.

Milić. Ako podjemo, tumačeći poslovnik, dalje tako, kako hoće g. Biankini i neka druga gospoda, ja neznam, što će to biti od toga našega poslovnika. G. je predsjednik odveć liberalan i on je g. Biankini-ju sve dopustio. Gosp. je Biankini, mislim, kad je podnio predlog, iznio već i ovu sliku izbora, te danas ne treba da o tomu govori. Danas je ovjerovljenje izbora za občinu Šibensku. O tom može govoriti, a o drugom ne, nego onda, kad dodje na red. Ja bih u obće hotio, da se poslovnika i dnevnoga reda strogo držimo.

Predsjednik. Ja opažam, da ne mogu ništa primjetiti, dok ne čujem što govornik govori. Svakomu je pak slobodno, ako govornik podje preko granica, zahtievati od predsjednika, da pozove govornika na red.

Milić. On je pitao dozvolu i g. mu je predsjednik dozvolio da govori o svim izborima.

Predsjednik. Ja sam dao dozvolu, da učini neke obćenite opazke o izborim, ali sam sebi pridržao pravo, da ga pozovem na stvar, biva da govori o predmetu. Svaki pak zastupnik ima pravo od mene tražiti, da pozovem govornika na red, ako predje granice. Molim vas dakle (*Biankini-u*) govorite.

Biankini. Pod ovako žalostnim auspicijam doista ja težka srdca uzimljem riečъ. (*Smieh*).

Visoki Sabore! Častna gospodo zastupnici!

Da mi nismo odavna razciepani i gnječeni, da odavna u nas nije bilo čuvstvo slobode na sto načina pritisnuto, ja cienim, da do današnjeg ovjerovljenja izbora nebismo bili ni došli; nebi došli, jer bismo svi bili jur uvjereni, da ovaj Vis. Sabor ne predstavlja pravu volju naroda, jer stvoren na temelju sasvim nepravednog izbornog reda, a što je još gore, jer je stvoren na temelju neizbrojnih nepravica, koje su sas im izopačile pravu volju naroda. Radi toga mi bismo svi već danas bili položili svoje mandate i zapitali nove izbore.

Ali na tako slobodoumnoj školi mi nismo, na žalost, bili odgojeni u ovoj našoj krasnoj, ali uviek nesretnoj Dalmaciji, te ćemo valjda još za dugih šest godina gledati ovaj Visoki Sabor, koji, po mom uvjerenju, predstavlja sve prije nego slobodnu volju naroda.

Da je to istina, gospodo zastupnici, dosta je pogledati na same statističke podatke naših zadnjih izbora i poviriti u bilo koju stranicu crnog izbornog sgodopisja. Pogledajmo, na primjer, na podatke vanjskih občina, koje doista predstavljaju pravu većinu i jezgru hrvatskog naroda u Dalmaciji sa 470.000 stanovnika u ukupnom pučanstvu od pol milijuna i malo više od 20.000 duša, što ima sva Dalmacija.

Po nepravednom našem izbornom redu, ta ogromna većina seoskog naroda bira u ovaj Visoki Sabor samo 20 zastupnika, dočim gradovi i trgovačke komore sa malo više od 50.000 stanovnika biraju 11 zastupnika, a veleporeznici, kojih ukupno ima malo više od pet stotina, biraju 10 zastupnika.

Gdje je tu pravica? Može li se tu govoriti o pravom zastupstvu zemlje? I ova žalostna nepravica, častna gospodo, traje kod nas već od preko 30 godina, a još iz ovog Visokog Sabora — gdje ipak u većini sjede pučki ljudi — nije se proti njoj podigao glas prosvjeda, nije se čuo vapaj za uvedenje obćeg i jednakog prava glasovanja u korist težaka dalmatinskog. Dà, pošto svi jednako, po svojim silam, podnašamo državne terete, pravedno je, i mi moramo svi imati i jednako izborno pravo.

Milić. Pitam g. predsjednika radi li se tu o kakvom izbornom zakonu. Ta o tom će biti glasovano u Reichsrathu. Ja bih rada, da se govori o predmetu.

Predsjednik (*zvoni*). Molim mir. (*Glasovi:* Neka govori!)

Biankini. Nepravednost ovog našeg izbornog reda još više udara u oči, častna gospodo, ako mi prispodobimo broj zastupnika vanjskih občina sa brojem pučanstva, dotično biranih birača, koji se izjaviše za pojedine stranke u ovom Visokom Saboru zastupane.

Za stranku prava, na primjer, izrazilo se

je u zadnjim izborima 295 biranih birača podieljenih u 29 občina, sa ukupnim brojem 146,937 duša.

Za staru narodnu stranka izjavila su se u zadnjim izborima 433 birača podieljena na 34 občine, s ukupnim pučanstvom od 216.022 stanovnika.

Za novoskovanu srbsku stranku. *(Na lievici: Oho!)* izjavilo se je u zadnjim izborima 167 birača podieljenih na 12 občina sa ukupnim pučanstvom od 83.750 stanovnika, većinom grčko-iztočne vjeroizpoviedi.

Za talijanašku stranku javiše se u zadnjim izborima — govorim uviek o vanjskim občinam — samo 33 birača, i to u jednoj samoj občini sa 17.253 stanovnika, i desetak birača narodno-talijanaške lige u Pagu i Rabu.

Ono 17 birnih birača iz 9 hrvatskih občina u Boki-Kotorskoj sa ukupnim pučanstvom od 8236 duša, ne ubrajam ni narodnoj, ni pravaškoj stranci, pošto se ti hrvatski birači ne izjaviše ni za jednu ni za drugu, a i nepristupiše na glasovanje zastupnika.

Premda dakle stranka prava izadje slavodobitna u 29 občina sa ukupnim pučanstvom od 146.237 duša, naime $33\frac{1}{2}\%$, ona nije mogla u ovaj Visoki Sabor proturiti nego 2 zastupnika; dok narodna hrv. stranka, koja je predobila samo 34 občine sa 216 hijada duša, ima ih ovdje 10; a srbska 7 iz samih 12 občina, koje broje 83.750 stanovnika. Po tom dakle svaki od tri izabrana pravaška zastupnika ovdje predstavlja 48.379 duša; a svaki od 10 narodno-hrvatskih zastupnika vanjskih občina 21.602 duše, dočim svaki srbski zastupnik predstavlja ovdje 11.964 duše. Dakle jedan pravaški zastupnik predstavlja ovdje toliko pučanstva, koliko skoro pet srbskih zastupnika (*Smieh*), a dva pravaška zastupnika predstavljaju toliko naroda koliko 5 narodno hrvatskih zastupnika. Ovo su faktični statistički podatci zadnjih izbora, koji se ne daju pobiti, i koje svak može kontrolirati po svojoj volji.

Ruke na prsi, gospodo zastupnici, pa recite, je li ovakav sabor izraz prave narodne volje? Ja odrješito kažem: Nije!

A to mi je dužnost i s drugog vida danas dokazati, iznašajuć ovdje na vidjelo barem neke izborne zloporabe i nedopuštene uplive, kojim se je visoka vlada u ovim izborima poslužila, da izopači pravu volju naroda.

Predsjednik. Eto vidite, gospodine zastupniče, što ste do sad govorili, to je bilo občenito, ali sad prelazite u potankosti, dok o njima ne smijete govoriti, osim što se tiče izbornog kotara šibenskog. Ako ne učinite ovako, pozvat ću vas na stvar.

Biankini. Spomenut ću dakako i neke nezakonitosti, koje se odnose na kotar Šibenski, ali ima i drugih, koje stoje s njima u tiesnom savezu, te cienim da će gosp. predsjednik biti tako velikodušan, da će mi dopustiti o svima skupa govoriti. Tako mislim osvietliti obću stranu naših izbora, i odkriti jasni vladin upliv. To će puno bolje od suhih brojaka, koje sam malo prije naveo, moć uvjeriti ovaj visoki sabor kako su kod nas izbori bili obavljeni: jesu li ti izbori izraz slobodne volje naroda, ili samovolje tudjinskim duhom napojene vlade, i njezinog prvog kalifa gosp. Pavica Pfauenthalskoga, koji ju ovdje predstavlja!

Predsjednik. Pozivljem vas na red, jer je ova rieč nepristojna.

Biankini. Ja nisam hotio tim nikoga uvrediti. Ja znadem da je baš pod kalifima Turska imala svoje cvatuće doba.

Visoki sabore! Kod svih ustavnih naroda provadjaju se izbori oštrom borbom. Pojam izbora neda se ni predstaviti bez borbe. Pustiti da narod u granicama zakona obavlja izbore po slobodnoj volji, da se stranke medjusobno bore i natječu, to je dužnost svake ustavne vlade, a to je, po momu mnjenju, i čast i ponos svake stranke, koja drži do svoje neodvisnosti.

Velika učiteljica ustavnosti, Engležka, ima hrpu svakovrstnih zakona, koji se bave raznim prekršajima i prestupcima izbornim. I ti se strogo kazne. Izmedju ostalih imade skupinu izbornih prekršaja, koja se zove *bribery*.

Po tim zakonim jedan zastupnik *ipso facto* u Engležkoj gubi svoj mandat, ako je on, bilo prije ili poslie izbora, uplivao na birače, obećavajuć njim kakovo mjesto, štipendiju, novaca, odlikovanja, ili što bilo, a to ne samo u svrhu da glasuju za nj, već i da se ustegnu od glasovanja.

Ali ipak, častna gospodo, toli bogata engležka legislacija nepoznaje ni jednog paragrafa, koji bi bio naperen proti utjecaju uprave, bilo državne, bilo občinske na izbore.

A znate zašto? jer se u slobodnoj Engležkoj neda sto gadnijeg i neustavnijeg ni pojmiti do toga; neda se ni pomisliti da bi se vladine ili občinske vlasti mogle miešati u stvari izborne, i izopačiti narodnu volju.

U nas, naprotiv, ne samo što su *bribery* prestupci, u zadnjim izborima, igrali veliku ulogu po svim našim kotarima, dočim su vladini ljudi i pojedini kandidati sipali na birače iz svoje kornukopije svakovrstna obećanja o zlatnim križićim, o štipendijam, o zajmovim, o lukam, o putevim itd., nego, što cienim da je sto put sramotnije, mi smo doživili u zadnjim izborima, da su se i javno podkupljivali glasovi, a da se proti tomu nijesu ni makle javne vlasti. (*Prigovaranje u središtu; glasovi*: Mi nemamo novaca!) (*Trojanović:* Imate). Što je pak još gore, u ovim izborima vlada je tako stranački zašla u izbornu borbu, da je tu doista proigrala najbolja svoja svojstva, nepristranost i pravičnost.

Premda i naš kazneni zakon poznaje barem neke *bribery* prestupke u izborima, mi nismo vidili da se jedno državno odvjetništvo kroz ove izbore u Dalmaciji diglo na obranu zakona, i da je na nijedan način gledalo, da suzbije izborne delikte. Naši drž. odvjetnici imadu puno prešnijeg posla, da zauzdavaju glas slobodne štampe, da ne dopuštaju javnomu mnjenju, da se izjavi, i da kontrolira vladine čine.

Visoki sabore! Dugo i dosadno bi bilo iznieti ovdje potanji historijat o razvitku pojedinih stranaka u Dalmaciji, da točno uočimo i što bolje prosudimo ponašanje vlade kod zadnjih izbora, ali ipak treba barem letimice štogod spomenuti.

Talijanska stranka, svaljena sa svoje bivše visine neodoljivim vihorom narodne volje, od nekoliko se vremena nalazi u vrlo kritičnom stanju.

Visoka vlada našla je shodno prema njoj preuzeti ulogu milostivog Samaritanca (*Smieh*), te osobito visokoj vladi treba zahvaliti, ako ona još živuka. Ta stranka još živuka usljed žeštokih i neprestanih injekcija službene talijanštine, koju vlada njoj za volju još podržaje u svim svojim uredim. U ovakovom patologičnom stanju visoka vlada misli, da njoj talijanština nemože smetati; a da joj ipak može služiti kao neko strašilo prema jakom hrvatskom elementu, koji, uviek potišten, ipak hoće da dodje do svojih prav ca. U slučaju pak nanadanog izčeznuća talijanaške stranke, vis. vlada drži uviek spravna dva druga strašila i to službenu niemštinu — koja je još mlada i u povoju, ali koja se ipak jako razvija — i pravoslavlje, koje u sebi krije političku ideju srbsku i domaćemu hrvatstvu postaje, u stanovitim okolnostima, sve to više pogibeljno. (*Prigovaranje na ljevici*).

Ali ni ova pravoslavna srbska misao neplaši već vis. vladu, odkad je prevalila svoj herojički period, te njezini zastupnici, koji su, za mog pamćenja, htjeli metlom tjerati iz ovog visokog sabora austrijanske vladine komesare, danas se grle s tim istim komesarima, i š njima se sasvim dobro nalaze. Dakle niti tom strankom nije vis. vlada nezadovoljna.

Da je visoka vlada zadovoljna i s jednom toli junačkom hrv. narodnom strankom, to ne treba, gospodo zastupnici, ni da vam kažem, pošto ste čuli i u zadnjem saborskom zasjedanju, i u carevinskom vieću s ministarskih stolica, kako ju ona srdačno hvali. (*Pa tako i valja!* u središtu).

S jednom je jedinom strankom visoka vlada u Dalmaciji nezadovoljna, a to je mlada stranka prava, koja svoj obstanak, svoj program, svoju snagu i svoju budućnost neće da crpi iz sumnjivog izvora vladine milosti, već iz živog

vrutka, iz srdca naroda hrvatskoga. Ta je mlada stranka prava u zadnjim izborima pomutila idil, koji je obstojao izmedju svih stranaka, a zamjerila se takodjer raznim strankama svojim otačbeničkim programom. S toga u zadnjim izborima sve stranke složno navališe na stranku prava, da ju unište i izkorene. (*Šupuk:* Nije istina!) Navališe naša braća potalijančeni Hrvati ili ti vam talijanaši (*Smieh*), jer stranka prava, koja u velike cieni talijanski jezik i talijansku kulturu, ipak ne pripoznaje ikakva prava obstanku talijanštine kao takove u ovoj hrvatskoj zemlji; ne priznaje je bilo pod kojim imenom, te odlučno zahtjeva da vladini uredi budu već napokon pohrvaćeni, pošto hrvatski narod ogromnom većinom u Dalmaciji nezna mi rieči talijanski i ima pravo, da u vladinim uredima čuje svoju, a ne tudjinsku rieč. Mlada stranka prava ne može da trpi službene talijanštine, jer je to kvas neprestanih naših bratskih razdora i crni spomen našeg četiristogodišnjeg robovanja mletačkom lavu.

Navališe na nas pravaše i naša pravoslavna braća Hrvati (*Smieh*), ili kako se oni vole zvati Srbi. Navališe, jer stranka prava nemože dopustiti, da se jedinstveni narod hrvatski, narod iste krvi i istog imena, u ovom vieku prosvjete i napredka, dieli po vjeri, kao da smo u sredovječno doba; ne može dopustiti da se pod drugim imenom, ili pod bilo kojim imenom, ciepa jednokrvni narod, da se dieli naša hrvatska domovina, i da se unašaju u nju težnje razvratne a valjda i ubitačne.

Navališe na stranku prava i naša braća Hrvati od hrv. narodne stranke; ali zašto oni navališe, nije baš lako pogoditi. Jer ako u istinu narodna hrvatska stranka ima u svom programu sjedinjenje s Hrvatskom, zašto onda navaliti na ovu mladu hrvatsku stranku, koja to isto združenje hoće, ali otvoreno i bez okolišanja, na temelju zakona i prava? Ako faktično narodna hrv. stranka hoće iztriebljenje njemštine talijanštine i svestrano pohrvaćenje ove zemlje, zašto je onda navalila na ovu malu stranku, koja sve to isto hoće, samo valjda većim žarom i odlučnošću — a dopustite da kažem — i većom ljubavi i zanešenjem? Zašto se družili s onim strankama, koje sve to neće, a to doista neće ni talijanaši, ni naša pravoslavna hrvatska braća, ili ti vam Srbi (*Smieh*), ali ipak svi složno udariše na stranku prava.

Ja ovu zagonetku, častna gospodo, neznam riešiti, već nego time, da je narodna stranka u istinu teoretično zadržala u svom programu sve spomenute točke, ali je njihovo izvedenje prepustila dobroj ili zloj volji vis. vlade, do onog glasovitog, ali vrlo fatalnog *zgodnog časa*, koji danas prividno može koristiti svim strankama u Dalmaciji, samo ne hrvatskom narodu, ni stranci prava, koja se ponosi da ga što vjernije predstavlja, i koja ima težku zadaću, da nastavi onu junačku borbu, koju je jedanput toli slavno vodila hrv. narodna stranka, vodeć narod na postignuće visokih ideala, bez kojih nebi mogao na dugo ni da obstoji.

Pri ovakovom stanju stranaka u Dalmaciji, gospodo zastupnici, bilo je lako predviditi, kakav će biti izpadak naših izbora; bilo je lako predvidjeti, koji će položaj visoka vlada zauzeti.

Jur godinu dana prije, na praesidiumu vis. vlade bila je sastavljena dotična strategična osnova. Još za zadnjeg saborskog zasjedanja, u tiesnim kuloarima ove vis. kuće, mi smo čuli na svoje uši, kako je jedan zastupnik rekao da će u izborim biti sve stranke složne proti pravašima. — I tako je bilo!

U istinu, častna gospodo, mi smo vidjeli da na biralištima, gdje je trebalo, nadjoše se sakupljene sve stranke protiv pravašim, držeći se vjerno gesla, koji smo lani čuli u kuloarima ove vis. kuće. Geslu: udrimo svi složno na pravaše, stranke sve žrtvovaše: i svoja načela i svoj program i — dopustite da kažem — i samu svoju čast.

Toj nedičnoj koaliciji mi moramo pripisati, gospodo zastupnici, ako smo u zadnjim izborima doživjeli u Dalmaciji vrlo žalostnih i ponižujućih prizora za naš hrvatski narod.

U Šibeniku, u jednom toli junačkom Šibeniku, što smo mi za ovih zadnjih izbora doživjeli?

Doživjeli smo, da oni kremeniti Hrvati dodjoše na birališće, u svrhu da se združe s našom, žalibože, još nesudjenom braćom Srbima, i da pošalju u ovu vis. sabornicu jednog Srbendu, častnog D.ra Puljezia. Poslaše ga valjda u zahvalu za njegov famozni predlog o hrvatsko-srbskim čitankam i za sve ono miomirisno šumadinsko cvieće, kojim je kroz prošlih 6 godina ovdje obasipao hrvatski narod.

U Zadru, gospodo zastupnici, da se osujeti takodjer ulaz dvojici pravaša u ovaj visoki sabor, doživjesmo i to, da tobožnja hrvatska ....

Predsjednik. (*zvoni*). Molim vas, Zadar nije na dnevnom redu, o njem možete tamo kasnije govoriti.

Biankini. Ovo je sve jedna cjelovita obća izborna slika (*Smieh*).

Predsjednik. Vidim, vidim. Govorite o Šibeniku.

Biankini. Molim, da podadem prije obću sliku o izborima, pa ću se odmah vratiti na Šibenik (*Smieh*). (*Milić*: Samo ako to neće opetovati).

U Zadru, gospodo zastupnici, na ovom biralištu vanjskih občina, mi smo doživjeli, da se Hrvati Paga i Raba združiše s talijanašima i da digoše na svoje štitove potalijančenog Hrvata častnog Giljanovića. (*Smieh na ljevici*).

U Makarskoj i u Vrgorcu (*Prigovaranje*) vidjeli smo opet, gospodo zastupnici, gdje se neki Hrvati druže sa c. kr. poglavarom Blešićem. Pa kad ne pomogoše ni puste čete žandarske ni mobilizacija vojske, upotrebljena su sva nezakonita sredstva, u svrhu da se iz izborne žare, na vrhove bajuneta, dignu dva činovnika, dva c. kr. zastupnika bez programa (*Prigovaranje u središtu*). Ti si *divljak-wild!* (*Vukoviću*). Barem tvog programa još nismo čuli. (*Vuković:* Imam ga i o njemu sam se već izjavio).

Predsjednik. Pozivljem vas na red.

Biankini. Gospodo moja, mi smo doživjeli i to — a uviek u svrhu, da se unište pravaši — da se i na Hvaru združiše talijanaši sa Hrvatima; doživjeli smo takodjer, da u Cavtatu Srbi zaboraviše njihovo bukovičko izdajstvo, glasovito u našoj domaćoj kronici. Doživjeli smo i u Metkoviću, da se je proti pravašima glasovalo ceduljam, na kojim su s jedne strane bila tiskana imena birača, a sa druge ove tekstualne rieči: „Narodnjaci, Srbi i Talijanci proti pravašima“.

Ali, častna gospodo, sva ova užasna prostitucija programa i opriečnih načela nije toliko ogavna, koliko je ogavno ponašanje vlade u svim ovim izborima i stranačko njezino postupanje proti stranci prava. Vladu, ili da točnije rečem, vladine ljude narod čini odgovorim za onaj jaz razvratnosti, koji je pukao u narodu, i koji će imati težkih posljedica. Današnji vladini ljudi su odgovorni za sve ono, što se dogodilo i što će se još u Dalmaciji dogoditi, kad jedanput prekipi narodno ogorčenje. Narod nemože već da vjeruje ni u svetost zakona, ni u pravičnost vlade, kad vidi da njezini ljudi u onim izborima pogaziše sve to, kao blato na ulici. Dok ti ljudi budu na upravi, narod neće moći s pouzdanjem gledati u nju, nit se nadati, da će mu se pravica dieliti. Ti ljudi, ako ćute težku odgovornost svog položaja, imali bi se odazvati vapaju naroda i odstupiti; jer se je narod već odavna uvjerio, da oni nemaju one bistre bezpristranosti i pravednosti koju ima pravo da od njih zahtieva.

I doista, častna gospodo zastupnici, svakomu će biti od vas udarilo u oči, kakovom su strašću bili progonjani pravaši u ovim zadnjim izborima. Počevši od dvorskog savjetnika gospodina Pfauenthala, pa dalje do zadnjeg vladinog poslužnika, sva se je birokratička obitelj, gdje je trebalo, bila podigla proti pravašima, i svak je smatrao svojom dužnosti, kao ono neka starica pri paljenju Ivana Husa, da donese naručaj drva na lomaču, na kojoj se kod zadnjih izbora imalo svakako spaliti toliko pravaša, dok ih živih neostane za sabor više od tri, jer da budu četiri, mogli bi podpisivati predloge i upite, i dosadjivati visokoj vladi, a što je još gore, mogli bi iznašati gotovu adresu pred sabor,

za koju, kako svi znamo, visoka vlada kaže, da nije sgodan čas.

Ovu parolu proti pravašima prenio je prvi po svoj Dalmaciji gosp. dvorski savjetnik u jednom od svojih zabavnih putovanja, *voyage de plaisir*, na jednom od financijalnih jahta, koji, kako znamo, služe više činovničkim zabavam, nego na svrhu za koju su skupo gradjeni i još skuplje uzdržani. Na tom putovanju medousni g. Pfauenthal bio je doisto takav u pravom smislu rieči. Ni u obećanoj zemlji nisu tako brzo tekle mistične rieke meda i mlieka, kao što su iz njegovih zlatnih usta tekla obećanja o župničkim kućam, crkvam, putevim, lukam i slična blaga božjega. *(Smieh).* Svak se je čudio toj nenadanoj darežljivosti *in spe*, a uvidjavniji već onda klimali su glavom i šaptali: *Timeo Danaos et dona ferentes!*

Ipak ono putovanje bilo bi svršilo u podpunom sjaju romantičnog premaljeća, da ga ne pomuti nenadan sukob gospodina dvorskog savjetnika sa nekim župnikom u srednjoj Dalmaciji. Radilo se o prostom pitanju uljudnika; ali to nas danas nemože zanimati. Ali je zanimivo znati za kronaku naših izbora, da je glas o tomu sukobu prodro u hrvatske novine preko Velebita. Poznato je da naše novine u Dalmaciji ne smiju ni da spomenu što neugodna, a kamo li da podvrgnu ozbiljnoj kritici djelovanje vladinih činovnika. Najprije je tu viest doniela zagrebačka „Hrvatska“, odkrivajuć agitatornu svrhu putovanja gospodina Pfauenthala, i radi toga joj je odmah dignut *postdebit* — poštanski prenos — za Dalmaciju. I tako se je naša ustavna vlada u oči ovih izbora postarala za ono, o čem se najveće mislile sve tiranske vlade, od početka svieta do danas, za ugušenje prosvjeda javnoga mnjenja, i otela se je svakoj kontroli javne štampe. Da toga nije bilo, već da se je štampi pustilo vršiti njezino slobodno zvanje, ja sam uvjeren, da u nas izbori nebi bili svršili, kako su svršili, niti da bismo bili doživili onoliko nezakonitosti i presija.

U redu presija dolaze najprije one proti našem prezaslužnom svećenstvu. Mi se u Dalmaciji ponosimo, što imamo svećenstvo, koje se u žarkoj ljubavi prema Bogu i domovini može usporediti sa svećenstvom najnaprednijih zemalja, kô što je n. p. Francezka. Naše svećenstvo ćuti ljute boli naroda, ono se znade u svakoj prigodi za nj žrtvovati, pa i u izborima znade narodu pomoći svojim savjetom i naukom, kao što je i njegova sveta dužnost. Ali, rek bi, da to vis. vladi danas neide u prilog, i s toga je ona učinila sve, što je bilo moguće, da u oči izbora odciepi naše svećenstvo od naroda, i od njegove prave predstavnice stranke prava. U tu svrhu upotrebilo se je ružnih presija i žešćih prietnja. Moja živa katolička ćavstva, ni vadi i pred nikim nepritajana, nedopuštaju mi da danas pobliže govorim o tim presijama, i da imenujem visoke osobe, kod kojih je vlada Njegovog Apoštolskog Veličanstva te presije pokušala, i je li, gdje i koliko uspjela. Meni je dosta da konstatujem taj svetogrdni atentat na neodvisnost našeg svećenstva, i da ga najživlje žigošem.

Jedino da se uvjerite, častna gospodo, kakvim se je sredstvima vis. Vlada poslužila, i kako je htjela stegnuti izbornu slobodu svećenstva, zajamčenu mu državnim zakonom i kanoničkim pravom, iz raznih dokumenata, koje ovdje čuvam i svakomu od vas pod diskrecijom stavljam na razpoloženje, izniet ću samo jednu ciglu stavku, koja najbolje osvjetljuje ovo pitanje i tumači vladine namjere (*čita*): „È bene „che lo sappia, che ove esso amministratore „non si togliesse al comitato radicale, a cui „appartiene, verrebbe traslocato, e non potrebbe „sperare alcun sussidio dall' imperiale governo“. (*Milić:* Tko to piše?) Kazat ću Vam pouzdano na četiri oka, kad dodjete amo. (*Bruka*, *prigovaranje*, *predsjednik zvoni*).

Vriedno je ovdje mimogred napomenuti, da je Vis. Vlada kroz ove izbore, kao što sam već kazao, uzkratila redovitu podporu nekim svjetovnim svećenicima na mirskim župama u krajini Sinjskoj. Gospodin vladin povjerenik pokušao je danas to opravdati, ali zaniekao nije.

Ja neznam, koliko će presvietli naši biskupi biti harni g. vladinomu povjereniku, što je u ovom vis. saboru stao izvadjati dišiplinarne istrage o crkvenom ponašanju naših župnika. Znadem, da vlada ne daje podpore svećenicima na mirskim župama, radi njihovog ponašanja,

već im je daje sam kao sredstvo potrebno za življenje. Barem je doista tako bivalo. A ja sam prvi u ovom visokom saboru zagovarao te podpore, navlastito po bukovičkim župam, jer do danas, na žalost, naš prevremeni zakon o kongrui nije uzeo u obzir svjetovne svećenike po mirskim župam, te oni nemogu uživati njegove pogodnosti. Pravedno je dakle da njim se inače pomogne.

Ali, častna gospodo, sve ovo još nije odlučno u našem pitanju. Ima što i gorega. Tu je cieli sustav prietnja, zastrašivanja i presija, koji se razvio kroz sve ove izbore, a kojim se je vlada poslužila, da dodje do svoje svrhe, do uništenja pravaša u Dalmaciji.

Prietnje i zastrašivanja protežu se kao crvena nit kroz sve izbore, od prvog do zadnjeg izbornog stadiuma. U tu paklenu mrežu vis. vlada postarala se je, da najprije uhvati občine, odlučujuće u pojedinim priepornim kotarima, njihove bolje predstavnike, ili barem uplivnije ljude u dotičnoj okolici. Tu se radilo po proračunanoj osnovi, po poznavanju ljudi i okolnosti, i po poznavanju, žalibože, ljudskih slaboća..

Za tašte i slabiće vis. Vlada imala je uviek spravne zlatne križće za zasluge bez zasluga; za uporne dekret o razpustu občine; za ove putić ili lokvu, za one crkvu ili župničku kuću, za jedne stipendij, za druge zajam iz zaklada zemaljskih pod zaštitom vlade, za treće obrtnu dozvolu . . . .

Predsjednik. Jeli to sve bilo u Šibeniku?

Biankini. Ovo je sve bilo po raznim kotarima, a poštogod i u šibenskom.

Za sve je pak bilo pazarenje časti, javna dražba što veće bez značajnosti i sramotnog poniženja ljudskog dostojanstva.

Pri ovoj izbornoj hajki na občine, nesmie se premučati, da neke odavna razpuštene občine, uzprkos točnom propisu zakona, nisu bile obnovljene u propisanom roku, valjda za to, da dotični vladini komesari budu mogli bolje miešati izbornu puru.

Ne smije se premučati, da neki načelnici, kojim, usljed zakonskih propisa, bi dignuta uprava občine, ili občinskih izbora, kroz ove izbore bijaše im povraćena.

Poznato je, da se je u tu svrhu uplivalo i na sudbene činovnike!

Ne smije se zaboraviti, da je u izbornom roku bila razpuštena i jedna od najvažnijih občina. Nije sad meni ovdje razpitivati je li zakonito, ili ne, sliedio taj razpust. Glavno je da je uzsliedio u izbornom roku, dočim se je moglo pričekati malo dana, a ne smućivati narod. Ali sve se je to splelo, dakako, da se uspije u izborim proti pravašima.

Pogledajte, gospodo, na Šibenik, na Šoltu, na Sinj, na Blato, na Gornje Primorje makarsko, i recite da je vlada bila nepristrana prama tim občinam i da je strogo vršila zakon! (*Prigovaranje*).

Po lie putovanja gospodina dvorskog savjetnika po Dalmaciji, svakom je bilo jasno, kako će se u nas izbori svršiti. Od onda je nastalo očito komešanje c. kr. žandara proti pravašim, i to komešanje sve više je ras'o geometričkom progresijom, i nije sasvim prestalo ni onda, kad su se izbori svršili.

Poznata izborna naredba bivšega ministra Kielmansegga, za Dalmaciju je ostala na papiru, ili je vriedila za one činovnike, koji su se usudili pokazati i malo sućuti stranci prava. Za te je bio odmah gotov premještaj.

Pod današnjim policajnim sustavom, nije se čuditi, ako su žandari u ovim našim izborima igrali prvu i najveću ulogu. S toga njima je najprije naredjeno, da paze tko zagovara pravaške kandidate, ali osobito da paze za koga agitiraju velečastni župnici, i da barem dvaput na mjesec o tom izvješćuju političku vlast. I žandari su doisto revno vršili svoju dužnost. Po nekim našim kotarima, župničke kuće, kroz izborno doba, bile su doslovno obsjednute od žandara. U tom imao je, dakako, osobitu prednost kotar Makarska-Neretva-Vrgorac . . . . .

Predsjednik. Pozivljem vas na stvar.

Biankini. Brzo ću svršiti, pak ću, ako baš želite, i cielo ovo poglavje preskočiti *(Smieh)*.

Dopokon po noći žandari su dolazili kucati na župnička vrata, da se uvjere jeli župnik kod kuće, ili je tobože pošao agitirati za pravaše.

U sinjskom i zadarskom kotaru žandari su najviše izpitivali, koga misli narod birati, i da li župnici preporučuju izbor Prodana i Biankinia. U Ižu Malomu žandari su . . . . .

Predsjednik. *(zvoni)*: To ne spada na Šibenik.

(Glasovi: To je geografska pogreška).

Biankini. . . . A u Salim takodjer, pri komešanju proti pravašim, odlikovao se je osobito onaj gospodin žandarski stražmeštar.

U Starom gradu . . . .

Predsjednik. Pozivljem vas na red. O tom ćete imati prilike poslije govoriti.

Biankini. Molim, još samo četiri rieči.

Predsjednik. Govorite o predmetu, da barem štogod dovršimo danas. *(Glasovi:* Mi idemo na ručak!) Ići ćemo danas u 4 sata na objed; zato se držite stvari!

Biankini. Ne želim doći u sukob sa gospodinom predsjednikom; zato molim dopustite mi da sada kažem sve što se tiče agitacije žandara, da ne budem morao toliko puta govoriti o istoj stvari.

U Starom gradu žandari držali su uviek u obsadnom stanju izborni pravaški odbor. Dok bi samo saznali da drže sastanak, obkolili bi kuću.

U Hvaru žandari uzastopce su sliedili onog občinskog liečnika, i tužili su ga poglavaru, da agitira! *(Glasovi:* Nije istina!) Meni je to pozitivno poznalo, i ja vjerujem više onomu koji mi je pisao, nego vama.

Predsjednik. *(zvoni)*: Ne vriedjajte zastupnika, a nemojte se ni razgovarati, jer to nje dozvoljeno.

Biankini. Gospodin poglavar hvarski, bio je svakako duhovitiji nego občinska i politička vlast u Zadru, koja nije dopuštala nikakve agitacije, te je odapinjala striele patente od godine 1854, na gradjane koji bi se usudjivali agitirati.

Mi imamo ovdje u Zadru na stotine fiorina globa udarenih po toj patenti na ljude, koji su agitirali. Ali ja pitam, gospodo, kako se mogu obaviti izbori bez agitacije? Čekam da mi gospodin vladin povjerenik odkrije tu tajnu, da mi pokaže taj novi automat, kojim se obavljaju izbori bez agitacije . . . .

Cieloj Dalmaciji poznato je, častna gospodo, skandalozno postupanje žandara proti biranim biračima občine Metkovske i Opuzenske. Ti birači bili su ob stavljeni na granici vrgorskoj, i nisu mogli naprjed na biralište, dok ih žandari nepodvrgoše formalnom imeničnom pozivanju, apelu, kao što se čini za djecu u školi.

Poznat je postupak žandara s našim častnim bivšim drugom Šarićem, komu nisu dali . . . .

Predsjednik. To ne spada amo. Ako budete tako nastavili, ja ću biti prisiljen, da vam oduzmem rieč. To je zadnji put, da vas pozivljem na stvar. *(Buka)*.

Biankini. Ja ću se podložiti odluci gospodina predsjednika. Ali mislim da je moja dužnost prikazati prije svega obću sliku o izborim. Ja kažem, da ovakova izbornog nasilja nismo bili doživili ni pod Roznerom ni pod Lapennon.

Užasno je, častna gospodo, kako su po nekim kotarima žandari silom odbijali naše birače sa birališta, kako su njim otimali i izmjenjivali cedulje. *(Vika:* Nije istina! Laž!) Evo vam ovdje našeg častnog druga Perića, koji je bio očevidni svjedok, te može reći, je li se

ovo istina ili ne. (*Perić:* Istina je! *Glasovi:* Gdje?) Da ova slika o komesarju žandara bude još podpunija, napomenuti mi je još, da je žandarski stražmeštar u Milni, u oči izbora, došao k nekom amerikanskom podaniku, — do potrebe imenovat ću ga — i zaprietio mu, da će biti izgnan, ako glasuje za pravaše, a ne kako vlada bude htjela. (*Prigovaranje*).

Žandari tako daleko tjeraše svoju revnost, da su u Lastovu.....

Predsjednik. (*zvoni*) Već je zbilja dosta. Ja vam moram oduzeti rieč, pošto govorite o drugim kotarima.

Biankini. Aali molim, to....

Predsjednik Nemojte dalje govoriti!

Biankini. Ja moram kapitulirati, kad mi nećete da dozvolite......

Predsjednik. Ja sam oduzeo g. Biankiniju rieč, jer se bavio predmetom, koji nije na dnevnom redu. On ima pravo da se pozove na vis. sabor, hoće li mu ovaj dozvoliti, da dalje govori.

Biankini. Dobro! Ja ću se pozvati na sabor, premda znadem, da mi većina toga dozvoliti neće. (*Buka*).

Predsjednik. Gospodin se Biankini pozivlje na vis. sabor, da mu dozvoli dalje govoriti. Gospoda, koja pristaju na to, neka izvole ustati. (*Manjina*). (*Buka*).

Predsjednik. Gosp. Biankini nema više rieč. Hoće li još tko govoriti o predmetu? — Nitko. — Razprava je zatvorena. (*Dr Salvi prigovara*).

Ja sam stavio na glasovanje i nije nitko ništa prigovorio, nego gg. Biankini i Perić. Ja nemogu drugi put staviti na glasovanje. Razprava je zatvorena. Rieč ima g. Mrkušić za lični čin.

Mrkušić. Za lični čin i stvarni izpravak. Vis. sabore! Častni g. Biankini spomenuo je, da su dva zastupnika ušla u ovaj vis. sabor bez programa, stoga smatram svojom dužnosti, da mu na te dvie rieči odgovorim, a meritorno, što je mene napomenuo, biti će govora kad bude na dnevnom redu pretresivanje moga izbora.

God. 1883, u sjednici 21 srpnja, častni je Biankini između ostalog rekao i sliedeće: da je čitao, da imade u svakom parlamentu ljudi koji hoće, da se iztaknu kano Ciceroni i govore o svemu i svačemu i dodijavaju komori. Proti tim ljudem da nema jednostavnijeg lieka, nego da zastupnici izadju van. A da imade drugih, koji hoće da se pokažu vanredno extravagalni i udaraju desno i lievo. Tim ljudem odgovarati da je isto kao zvoniti muziku, da bolje buče. Ja ne mogu upotriebiti sredstvo da izadjem, i premda nisam glasbenik, to ovako promuklim grlom moram u kratko da dvie rieči odgovorim.

Častni Biankini meni predbacuje, da sam bio biran i stupio u sabor bez programa. Ovu tvrdnju kao neistinitu i neutemeljitu, treba da mu pobijem. Moj program jest program hrvatske narodne stranke, u čijim me redovima častni Biankini i danas vidi! Na temelju ovoga programa ja sam kandidirao, na temelju ovoga programa bio sam biran; ovomu programu sam ostao vjeran od početka do današnjega dana. U ostalome, sva moja prošlost sačinjava moj program, kako može zasvjedočiti i častni Biankini, koji za toliko i toliko godina nije imao rieči da predbaci momu ponašanju kao poštenom Hrvatu, koji je uviek i u svakoj prigodi ostao dosljedan i vjeran programu hrvatske narodne stranke, kojoj je negda i častni Biankini pripadao te joj i program podpisao. Hrvatska sloga, dobrobit i sreća domovine uviek su mi lebdile pred očima; ovo bijaše moja jedina cilj, moj ideal, moj program.

Bježao sam od razdora i nesloge, koja upropašćuje koliko pojedine narode, toliko pojedine stranke i ljude; u mom skromnom radu ovo me je načelo uviek vodilo; ovomu sam načelu posvećivao moje slabe sile oduševljenjem, koje pravedna stvar uzdahnjuje. Zazirao sam pak od onih, koji iz taštine ili slavohleplja ciepaju stranku te zabadaju klinove u zdravo tielo domovine. Ovako treba da postupa svatko, koji

iskreno ljubi domovinu, komu domovina nije samo na jeziku, nego i u srdcu. Ljubav, iskrena ljubav domovine treba da nas sve spoji u jednu čvrstu f langu, ako želimo da naša djela odgovaraju riečima, ako je naša borba za načelo, a ne za osobe i za reklame.

U svakoj borbi, u borbi za načelo, častni će Biankini mene uviek naći spremna, da na oltar domovine žrtvujem svaku svoju korist; u ovakoj borbi ja ću biti vrlo radostan, ako se našao budem uz bok častnog Biankina. da ujedinjenim silami budemo se pokazali pravi Hrvati, pravi sinovi domovine. Izvan te borbe nami nema spasa; izvan te borbe biti ćemo Hrvati, ali samo sborom, nikad tvorom.

Častni je Biankini jednom napao ovu štovanu družinu, medju kojom ja imam čast pripadati kao mladji drug, i nazvao ju grobarim adrese.

Biankini. Te rieči rekao nisam.

Predsjednik. Vi ste se od stvari udaljili. Ograničite se na stvarni izpravak.

Mrkušić. Oprostite, molim.

Šala mu je donekle uspjela, ali u grlu zakrkla; narod je izrekao svoju, te dokazao uz koga pristaje, dokazao cienili više rieči ili djela i rad. Jest rad, rodoljubni, razboriti rad ove častne družine utjerao je u laž vikače, te jasno pokazao, kako treba služiti, kako ljubiti domovinu. Medju ovakom družinom i ja ću rado biti nazvan grobarom uz mirnu saviest i vedro čelo, da sam bez reklame, bez buntovanja doprinio svoj kamenčić na zajedničku sgradju, koju mi zovemo srećom domovine. Ko drugčije postupa, taj iskreno ne ljubi domovinu, tomu je domovina stepenica, da se na više popne.

Ne bilo takovih medju nami, takove ćemo od sebe odbijati, pak nas nazvali i grobarim stranke ma bilo koje. Saviest će biti naš sudac, naša utjeha. Mi ne težimo za reklamom, naše je geslo hrvatska sloga, uzajamni rad, sreća domovine.

Tko se s nama ne slaže, taj nije domorodac, taj pripravlja domovini mjesto svečanog pira mrtvački odar, taj hoće da na tom svečanom piru mjesto mlade nevjeste nadje lješinu ter pri nesretnom paranju te lješine, u obliku domovine, hoće da privuče i ovu častnu družinu. Ali je božja starija, te gojimo tvrdu nadu, da će od nas odkloniti tu nesreću, da će nam se smilovati, te složne kao rodjenu braću uputiti stazom, koja vodi sreći i spasu domovine. Častni je zastupnik Biankini spomenuo i braću Srbe, koji da su pri zadnjim izborima s nami bili koalirani. U ovoj prigodi smatram svojom dužnošću, da označim svoje stanovište prama rečenoj braći. Za mene, gospodo, u Dalmaciji živi jedan jedincati politički narod, koji se dieli na dva plemena i nosi dva različita imena, naime: Hrvati i Srbi. Rodio sam se u pitomoj Podgori, a Boku smatram drugom domovinom, jer sam tu proživio 17 godina, te se uviek dičio, što sam se Hrvatom rodio, a ponosio sam se da imam za najbližega brata Srbina. Da smo braća, svjedoči nam prošlost, svjedoči nam poviest, isti jezik, isti običaji. Tako je i bilo. Kad je u oči Vučjeg Dola pok. Stanko Radonić bio sbog strategičnih razloga, bilo s pretežnijeg broja Turadije uzmicao, od sumišljenika gospode s one strane (*autonomaša*) orio se je po Kotorskim ulicama divlji poklik „oka Crnogorskog mesa po groš“; tu žalost jednako je osjećalo hrvatsko i srbsko srce; a kad je osvanuo slavni Vučji Dol, zajednička bijaše naša radost, naše veselje. Tako mora medju braćom da bude, drugčije biti ne može, jer nas jedna te ista sudbina čeka, sreća i spas, ako složni; nesreća i propast u neslozi. I doista, zateče li nas kakav važan dogodjaj ovako razdieljene, ovako razcjepkane, a nek mi bude dopušten izraz, ovako raztrovane, odpuhnuli smo, kao da nas nikad ni bilo nije. Ali ni pô jada, da bismo bez traga odpuhnuli, nu će ostati spomen, ostati će crna stranica u poviesti, da nas je bilo, a da smo bili onakovi, kako ne dolikuje braći, već krvnicima. Prenimo se dakle, koliko nas je god Hrvata i Srba, te ujedinjenim silami i u bratskoj slozi radimo za dobrobit zajedničke nam domovine. Dakako dubok je, velik je jaz, koji nas dieli; velike su, ogromne su potežkoće i zapreke, koje nam je prebroditi, da do cilja dodjemo; nu dobrom voljom i iskrenim susretanjem sve se može postići. Dok se s jedne

strane nerazborito bude govorilo „što je moje, neka je moje, a što je tvoje, to neka je tvoje i moje"; dok se sdruge strane, takodjer nerazborito, bude tvrdilo „nema Srba", dotle cilja ne postigosmo. Ali ako iskreno ljubimo zemlju, koja nas je odnjihala, ako ljubimo ovu grudu, na kojoj smo božje svjetlo ugledali, ako nam je do obraza, ako ćutimo u sebi iskru ponosa, ako želimo mirne duše leći u hladni grob, moramo zaboraviti na prošlost, te ujedinjenim silami raditi za bolju budućnost ove nam zajedničke, ove nam mile domovine. Neka nebo usliši iskrenu moju rieč. (*Odobravanje*).

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Već ste govorili.

Biankini. Ja sam govorio samo jedan put.

Predsjednik. Gosp. Mrkušić je pitao rieč za lični čin i ja mislim, da ima pravo, da se brani od personalnih napadaja. O čemu ćete govoriti?

Biankini. Za lični čin. Visoki sabore! Samo dvie rieči, jer ja nemogu izpredati onako kićeni govor, kao častni gosp. Mrkušić. Odvratiti ću tek koju na one njegove opazke, koje se uprav lično na mene odnose.

Što se tiče rieči, koje sam ja rekao u saboru god. 1883 — ako se ne varam — (*Mrkušić:* Ja wohl 1883! Tako je!) ja nemam što da njim nadodam, niti da njim oduzmem. Ja bih bo i danas volio, da svaki zastupnik dožive nesreću, da ga slušatelji ostave, i da idju van da ga nečuju, nego da mu se ovdje uzkrati rieč, kad misli, da imade pravo da govori.

Glede glazbe, koje je spomenuo častni Mrkušić, reći ću mu, da je baš ta glazba, koja nas je u zadnje doba razstavila.

Liepe su njegove rieči o slozi, o ljubavi i o samom programu, ali u političkom životu morat će se uvjeriti, kako je to sve težko izvadjati, kad se dodje na djelo. Vrlo je lašnje liepe govore pripravljati i programe sastavljati, nego li je izvadjati ih i djelovati. Ja u ostalom shvaćam njegove dobre namjere i želim, da budu mogle uspjeti plodonosnim radom, njemu i njegovim starijim drugovim, izmedju kojih on mladji stupa.

Ja želim još, da on, koji je dosada. kako sam kaže, kamenčiće nosio na sgradu domovine, bude tako sretan, u novom položaju, da bude mogao nositi i veliko kamenje, i da ju dovede pod krov.

Glede programa, moram potvrditi. da nisam njegov program još čitao, premda imam čast čitati sve novine, koje u Dalmaciji izlaze (*Prigovori*). Običaj je, da svi mladi ljudi, kad stupaju u politički život, dadu svoj program. Mislim, da gosp. Mrkušić neće držati da je on tako poznata politička ličnost, da može kazati: *program sam ja.*

Ja se neću nadalje prepirati, več kažem još samo to, da nisam baš uvjeren, da će onako tragična biti sudbina nas Hrvata, ako se neizgrlimo i neizljubimo sa Srbima, kako častni Mrkušić želi. Nitko se više od mene nebi slozi veselio, nek bude uvjeren gosp. zastupnik Mrkušić. Ali nikada ja neću moć osbiljno na to misliti, dok nam Srbi ne budu prava braća, dok nebudu ćutili da nam je ovo zajednička hrvatska domovina i da smo svi u ovoj zemlji članovi hrvatskog naroda.

Neznam na koga je htio častni Mrkušić nahrciti opazkom, da domovina nesmie biti stepenicom za viša promaknuća i za više stečevine. Neznam takodjer, na koga je htio ciljati, kad je višeput opetovao, da nema biti slavohleplja u političkom radu. Ja mu svakako mogu izjaviti, da ja, u momu položaju, niti se imam nadati kakovu promaknuću, niti imam bilo kojih ličnih aspiracija. Sva moja promaknuća i sve moje aspiracije sastoje u tomu, da vjerno služim svomu hrvatskomu narodu, bez obzira na desno i na lievo, neklanjajuć se nijednoj vlasti, koja ne radi na korist moje domovine. To je moje slavohleplje! Ja želim, da gosp. profesor Mrkušić bude tako sretan, da svoj službeni i neslužbeni položaj bude mogao tako suglasno spojiti, da ga nikakovo promaknuće nepometa u njegovom rodoljubnom radu.

Predsjednik. Rieč ima gosp. Perić.

Perić. Samo dvie rieči, da izpravim čast. zastupnika vanjskih občina, Makarska-Vrhgorac-Neretva. On je razvio danas svoj program, a častni gosp. Borčić je rekao, da program narodne stranke jest i njegov program. Dobro je. Ja nikada nisam posumnjao, niti ću posumnjati o iskrenoj ljubavi gosp. Mrkušića prema svom narodu. Ja sam s njim boravio i znam kako je osjećao i radio, ali, gospodo moja, jedno je program, a drugo birači. Ruku na prsa neka metne i neka kaže: stanovnici Krvavica, Kotišine, Makra i Velikogbrda, koji su ga ovamo poslali jesu li se ikada pokazali Hrvatim?

Predsjednik. (*zvoni*): To nije lični čin. Rieč ima gosp. Šupuk.

Šupuk. Tko je čuo govoriti gosp. Biankinija o izborima zastupnika vanjskih občina Šibenik-Skradin, rekao bi da su zastupnici onog izborništva, nezakonitim načinom izabrani bili, i da su izborne poslove vodili vlada i žandari, Iz svega toga se razabire, da mu je težko na srdcu, što su se šibenski birači sporazumili sa skradinskimi, te složno imenovali svoja dva zastupnika. Meni je za čudo, da gosp. Biankini-u nijesu poznati tijek i razvitak izbornog djelovanja u kotaru šibenskom, u kojemu, kako svak dobro znade niti je bilo niti može da bude, a niti bi vriediti mogao vladin upliv na šibeničke političke stranke, jer da vlada može da upliviše i utječe na izbore, gosp. Biankini ne bi zaista danas sjedio u carevinskom viećn, pošto bo *ni onda* nije bio viši vladin ljubimac nego li je danas. Da onda gosp. Biankini-a biramo zastupnikom za cerevinsko vieće, zahtjevala je dišiplina narodne-stranke, proti očitoj vladinoj želji, a to s uzrokâ, koji će gosp. Biankini-u biti poznati. Da gosp. Biankini napada vladu razložito i opravdano, svak bi ga pohvalio; ali kad i gdje bi ju on isti morao pohvaliti, ipak za nju nenalazi no rieči priekora, to je baš uzrokom što se sa gosp. Biankiniem nitko ne slaže, i što se nalazi gotovo uvjek osamljen.

Što se tiče izbora dvaju zastupnika u vanjskim občinam Sibenik-Skradin, ja sam se kao vodja narodne stranke u Šibeniku, u prvi mah nadao da će izpasti kano i prošasti. Od godine 1873, nije nigda, pored nastavšeg malog razdora izmedju braće Srba i Hrvata bilo borbe. U tom kotaru nije bila potreba srpskih glasova, jer Šibenik i Tiesno sačinjavali bi većinu. Ovog puta, bilo je takodjer nade, da će tako isto sliediti, a tako je sliediti i imalo, jer u Šibeniku imade 24, u Tiesnu 13, u Skradinu 17, u Zlarinu 11, a u Vodicam 4 birana birača. Razumieva se, da Šibenik, koji imade najveći broj biranih birača, mora da igra neku važniju ulogu pri biranju zastupnika. Nego pravaška stranka hotjela je ovaj put da se, pošto po to, namene u Šibeniku, a to ne kano politička stranka, već kano stranka koja je tjerala osobnosti. Ona je zaprietila narodnoj stranci poručivši joj: *mi ćeno, koga mi hoćemo; mi hoćemo Prodana u Šibeniku, baš u prkos* samom Šupuku. Premda sam znao, da je Prodan naš veliki prijatelj, da nas u velike ljubi, jer nikad ne propušta prigode, a da nas ne pohvali; premda sam znao da je to uzor sveštenik, kojim se svi sveštenici, koji sliede njegov barjak, diče, a neka im i bude, mi ih nenavdimo, ja ipak na Prodanovu kandidaturu niesam pristati ni htio ni mogao.

Da vam sada, gospodo, pripoviedim, kako je sliedio izbor naših dvaju zastupnika u kotaru Šibenik-Skradin. Mi smo se, biva narodno-hrvatska stranka se je nadala, da ćemo imati birače Tiesna i tako da bi sačinjavali većinu. Nego znajući mi da bi pravaška stranka nekud ždila da barem donekle uspije u ovom izborništvu, to izmedju nas rekosmo: popustimo im, i dajmo im jednog popa u občini tiesnjanskoj; jer vidimo, da tri četvrtine popova sliede pravaška načela. Mislite li, gospodo, da su valjda na to pristali? — Nipošto, nego su nam poručili: *mi toga popa, koji nije skroz pravaš nećemo, nego hoćemo Prodana*! — Tada je sasma naravno da je borba nastati morala, kao što i nastade, i o uspjehu narodne hrvatske stranke nije bilo sumnje, a dokazom je najboljim vrlo dobro poznati nam izpadak. Vlada se tu nije uplitala, niti joj je potrebito bilo, jer je znala, da će dok Šibenik odlučuje, jako mučno izbori izpasti u pravaškom smislu. Pravaši su tražili predobiti občinu tiesansku, oni su tražili poremetiti mir i ljubav, što su vladali u onoj občini. Pošto su pravaši dobili u prvim izborima prve birane birače, onda su hojeli

predobiti i one Zlarina. Ali kako ćete da prodru, kad su tamo autonomaši? E, valja naći jednog skroz autonomaša, da zavede Zlarin! I nadjoše ga, nadjoše ga baš u osobi popa Šurije, te tim načinom oni su razpolagali su 28 glasova, dočim Šibenik su 24, a Skradin su 17. Oni su pak računali od prilike: kako bi Šupuk smio složiti se sa Srbima? *Šupuk neće smjeti toga učiniti, buduć je već i tako obuzročen bio, da nastoji pohrišćaniti narod šibenski.* Dakle računahu: neka sliede izbori, te neka izpane *Prodan*, i šnjime slobodno još jedan autonomaš. Ali se prevariše, pošto bo je Šupuk, imao i srca i obreza, da se s braćom složi, kao što se je i *složio* a autonomaški program s mjesta *odbio*. — Mi rekosmo Srbim: i ako smo zavadjeni, opet se možemo pomiriti; evo vam naše desnice desnice, birajmo složno, vi jednog a mi drugog. Bolje je ovako, nego li da šibensko-skradinski kotar izgubi svoja dva zastupnika.

Predsjednik. Rieč ima g. Biankini za stvarni izpravak.

Biankini. Visoki sabore! Moram ponajprije stvarno izpraviti, da kad sam godine 1892 bio biran u kotaru drniško-kninskom za carevinsko vieće, nisam biran na programu narodne stranke. Ja sam samostalno na svoju ruku kandidirao kao hrvatski radikalac, jer sam težko osjećao mlitavost, u koju je narodna stranka bila upala. Moj izbor nije odlučila narodna stranka. Da nije bilo pogibelji da propane kotar, i da je bilo moguće da izadje privrženik narodne stranke, izbor bio bi drugčije izpao.

Što gosp. Šupuk kritizira moj rad, jer tobože napadam koji put vladu bez temelja, to je njemu prosto, kano svakom drugom gradjaninu. Ali bi njegova dužnost bila i dokazat, kad i u kojemu pitanju ja napadam vladu bez temelja. Zar u pitanju jezika? Zar u pitanju niemčenja? Zar u kojemu drugomu hrvatskom pitanju? Zar u ekonomičnom pitanju? Ovo su sve glavna pitanja, koja diele mene od većine i od vlade, i radi kojih na vladu napadam, te baš neznam, kako jedan Hrvat, može naći da su netemeljita moja napadanja.

Gosp. predgovornik nije se baš vitežki podnio, napadajuć na odsutna čovjeka, koji se ovdje nenalazi i nemože da se brani. Ako mi napadamo činovnike, vlada ima svoje predstavnike ovdje, koji ih brane. Ali gosp. vitez Šupuk ovdje je napao na privatnu osobu, koja nemože amo da dodje i da se brani.

U ime njezino moram odbiti one lične insinuacije. Svećenstvo ciele Dalmacije mora da se ponosi s jednim Ivanom Prodanom, koji u našoj domaćoj poviesti znači hrvatstvo i karakter. Ime Prodanovo puno više znači, nego isto ime gosp. Šupuka. (*Šupuk.* Jeli?!)

Gosp. Šupuk, nehotice, sam se je izdao u pitanju biranja zastupnika. On je rekao: vlada se nije trebala pačati u izbore kotara Šibenik-Skradin, jer je znala, da neće izpasti na pravašku, dok Šibenik odlučuje. To nam kaže, gospodine zastupniče, kako ste vi dobro bili sporazumni s vladom; to nam kaže, kako ciela izborna borba proti pravaškoj stranci u Dalmaciji, nije bila nego koalicija medju vladom i narodnom strankom.

Da je autonomaštvo ulazilo i najmanje u pitanje izbora kotara šibensko-skradinskog, moram svečano zaniekati, i proti toj podvali prosvjedovati. Ja vas mogu, častna gospodo, uvjeriti, da pravaški birači u Tiesnu najsvečanije prosvjedovaše, kad su bili dočuli da neki autonomaši hoće da glasuju š njima.

Pravaška stranka nije nikada ni u snu mislila kandidirati u onomu kotaru jednog talijanaša i jednog pravaša. Mi smo bili zaključili kandidirati dva čista pravaša: Prodana i Biankina, ili Prodana i D.ra Trumbića. To je bila naša osnova. Mi nismo mislili, da ćete se moć sdružiti sa dušmanima našim i vašim, s kojim ste se do jučer ljuto borili. *(Šupuk:* Izvrće!) Koliko je izvrćanja u ovomu, dosta je da kažem, da je vaša izborna osnova, onako kako ju izvedoste, bila spletena još prošlog lieta u Skradinu. Bilo je utanačeno, da ako Zlarin izpane u autonomaškom smislu, da će se birati jedan autonomaš i jedan tako zvani Srbin. Ako nebude tako, da će onda „Srbi“ i narodnjaci birati po jednog zastupnika iz svoje sredine i sklopiti ligu. Dopustite, da pročitam malo rieči iz 45 broja „Srpskog Glasa“ (*čita*):

„Prošlog proljeća naš urednik bio je u „Skradinu, gdje je našao gotovu osnovu za iz- „bore, dogovorenu izmedju prvaka autonomne „stranke gosp. Vidovića i skradinskih Srba. U „osnovi bile su dvie kombinacije: složno gla- „sovanje srbskih i autonomnih birača, a u dru- „gome *redu (Čujte!) kompromis izmedju srbskih „birača i birača narodne hrvatske stranke.* „Naš urednik odobrio je osnovu i pohvalio o- „vakovu slogu u Skradinu, a tako i naš odbor, „kad mu je osnova saobćena".

Daklo prije izbora gosp. zastupnik Bjelanović, urednik „Srpskog Glasa" bio je u Skradinu, i svaka mu je raztumačena, pa i kompromis sa biračim narodne stranke. To on za stalno nebi bio tiskao, da je bila laž.

D.r Ghiglianovich. Domando la parola per rettifica di fatto.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. D.r Giljanović za stvarni izpravak.

D.r Ghiglianovich. Voleva semplicemente osservare che, con riguardo alle dichiarazioni fatte dall'on. Supuk, nelle ultime elezioni foresi di Sebenico - Scardona, il partito, cui m'onoro di appartenere, non ha avuto qualsiasi trattativa, nè formale nè indiretta, col partito pravasso. Voleva ancora osservare che un partito non può esser responsabile delle azioni di ogni singolo aderente; e, finalmente, voleva osservare, che il mio partito ha avuto semplicemente trattative ed accordi col partito Serbo, che però non ebbero effetto. Come si sa, i serbi stipularono un altro compromesso.

Come, poi, l'on. Bianchini osservò che non avrebbe mai permesso la candidatura di un autonomo con un pravaš nel collegio Sebenico-Scardona così, dal canto nostro, devo dichiarare che noi non avremmo neppure aderito alla candidatura di un pravaš, e che non l'avremmo mai appoggiato.

Predsjednik. Rieč ima gosp. Šupuk.

Šupuk. Ja sam malo prvo nastojao da budem što kraći, eda vis. saboru ne zanovetam, ali sada, pokle je gosp. Biankini stao izvraćati, red mi je u dulje.

Svaki put kad gosp. Biankini govori, on nadje načina, da izvrće. Ja sam dokazao, da su se Šibenik i Skradin složili da nedopuste, da pravaška stranka pobjedi. Rekao sam, da je Zlarin autonomaški, i da je Don Ante Šurija vodja te stranke. Je li on autonomaš, i to autonomaš prve fele, prepuštam vama, častna gospodo, da prosudite! Nije li Matković podupirao pravašku stranku? Nije li dakle to očita sloga izmedju autonomaške stranke i pravaških ljudi koji su onamò u izborne svrhe djelovali? To je faktum koji se nikako zaniekati neda.

Ono, što je pročitao gosp. Biankini iz „Srpskog Glasa", meni nije bilo poznato; nego sam samo negdje čitao da je narodna stranka bila ponudila pravašim dogovor, ali da su ga oni odbili. To će vam kazati i jedan pravaš, koji je s nama ugovarao. Dužnost je moja pak naglasiti, da sa srpskom strankom nismo u Šibenik ništa utanačili bili, nego pokle su dovršeni bili izbori biranih birača Šibenika, skradinski je načelnik došao k meni i molio me, da se po mogućnosti sporazumimo. Ja sam mu odgovorio, da je to nemoguće, buduć da još imaju sliediti izbori u Tiesnom i da bi nepošteno bilo, da naše jednomišljenike ostavimo na cjedilu. Rekao sam načelniku da mi moramo čekati, dok svrše izbori u Tiesnu i da akoli izgubimo, onda da se nećemo pustiti voditi od pravaša ni od Biankina, ni od Prodana; ali, ako Tiesno pobiedi, tada da mi moramo odbiti ponudu skradinskih birača. Istu večer, ja sam poslao ponudu pravaškoj stranci u Šibenik, da kandidira starinu D.ra Paštrovića. *(Biankini:* to nije istina!) Istina je, vi ste naučni lagati, a ne ja.... *(Biankini:* Ja ne lažem!) Lažete!

Kako mi vi možete u obraz kazati da nije istina što ja govorim? Istom, iza kako su sliedili svi izbori, i iza kako smo u Tiesnom podlegli, stali smo sliediti saveznika, da ne budemo na razpoloženje jednog Roce i tri druga glasa.

Predsjednik. Rieč ima gosp. Biankini za stvarni izpravak.

Biankini. Vis. sabore! Zastupniku, koji počimlje svoj govor predbacujuć drugom izvraćanje, a to izvraćanje ipak nedokažuje; zastupniku, koji svršuje svoj govor riečju „lažete“. ja puštam da vis. sabor sudi, i da kaže je li potrebno tomu zastupniku još mnogo učiti početnicu parlamentarizma. (*Šupuk prigovara*). Ja kažem, da zastupnik, koji se služi tim izrekam u ovoj vis. kući, treba i puno da uči početke parlamenta ne pristojnosti i uljudnosti.

Gosp. vitez Šupuk, pošto je bio utjeran u laž sa te strane visoke kuće, i člankom pisanim o skradinskom kompromisu rukom častnog Bjelanovića ..... (*Šupuk:* Nije istina. *Buka*) a ipak kaže da su pravaši ....

Predsjednik. (*zvoni*): Molim, gospodine, slušajte jednom. Ja vidim, da ciela kuća napada na vas, kad velite, da su utjerali u laž Šupuka, zato vas pozivljem na red.

Biankini. Ja sam htio konstatirati, da je malo prije gosp. Šupuk rekao, da su pravaši bili u dogovoru s autonomašim glede izbora Šibenik-Skradin, a da su gospoda autonomaši sa one strane ove visoke kuće izjavili, da to nije istina. Dakle i autonomaši utjerali su gosp. Šupuka u laž. (*Buka*). Htio sam još konstatirati....

Predsjednik. (*zvoni*): I opet vas pozivljem na red.

Biankini. Ja kažem i svečano naglasujem, da nijedan pravaš nije došao u doticaj sa autonomašim u ovim izborim. Ja moram opet najodlučnije odbiti tu tvrdnju. Naše je geslo bilo: ili samostalno prodrieti, ili pošteno propasti. Nama nije bilo treba pazariti s našim programom, košto ste vi na sve strane pazarili! (*Buka i prigovaranja*).

Predsjednik. (*zvoni*): Rieč ima gosp. izvjestitelj zem. odbora.

Izvjestitelj D.r Ivčević. Častni Biankini nije podigao nikakav prigovor proti izborim, koji su na dnevnom redu. (*Biankini prigovara*). Da se je mogao on bi se bio bavio, s o im izborima a ne bi bio govorio o svemu i o svačemu, biva o stvarim koje nemaju nikakva odnoša a sa ovim predmetom. Pošto on, ponavljam, nije po digao nikakav prigovor, pače njegovim ponašanjem nije u stanju niti da one prigovore, koji su u utoku navedeni, obrani, cienim, da nije potrebno, da išta nadodam. Molim, vis. sabor da primi predlog zemaljskog odbora.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog zemalj. odbora koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja primaju ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Namjeravam zatvoriti sjednicu. Buduća sjednica je sutra u 10 sati u jutro, nastavkom današnjeg dnevnog reda.

Sjednica je zatvorena.

(Svršetak u 2 sata 50 čas)

III. Sjednica dneva 28 Siečnja 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika druge sjednice. — Navještenje molbenicâ. — Predlog zastupnika D.ra Ćingrije i družine, o preinaci § 24 saborskog poslovnika. — Predlog zastupnika D.ra Ghiglianovich-a i družine, o imenovanju jednog člana, kao predstavnika glavnog grada Zadra, u pokrajinsko školsko vieće. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina izbornih kotara Hvara, Brača, Starigrada i Visa. — Izvješće Zemaljskog Odbora o ovjerovljenju izbora ostalih zastupnika. — Odgovor saborskog predsjedništva na upit zastupnika Biankini-a. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina izbornih kotara Ercegnovoga, Kotora-Risna i Budve. — Prvo čitanje zakonske osnove kojom se preinačuju nekoji paragrafi občinskoga izbornoga reda. — Prvo čitanje zakonske osnove kojom se preinačuju nekoji paragrafi občinskoga pravilnika. Izvješće Zemaljskog Odbora, kojim popraća molbu Ivana D.ra Prvana liečnika-pomoćnika kod zemaljske bolnice u Spljetu, za povišenje godišnje plaće. — Izvješće Zemaljskog Odbora o prošnji Seljačkog gospodarskog družtva za Dalmaciju, da se preustroji zakon 2 svibnja 1886, o pokrajinskom poljodjelskom vieću. — Izvješće Zemaljskog Odbora, o prošnji istoga družtva, glede ukoriščivanja, izmetina obzirom na korist za gospodarstvo. — Izvješće Zemaljskog Odbora o povišenju pokrajinskog doprineska za podkivački tečaj u Sinju. — Prvo čitanje zakonske osnove o uredjenju službe občinskih činovnika i ustanovljenju dotične mirovinske zaklade. — Ovjerovljenje izbora zastupnika grada Korčule.*

(Sjednica nastaje u 10 sati i 25 čas. pr. p.)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 31 na broju. Broj je zakonit. Sjednica je otvorena. — Molim gosp. tajnika, da izvoli pročitati zapisnik zadje sjednice.

Tajnik Korlaet — (*čita zapisnik II.e sjednice*).

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku?

Perić. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Perić.

Perić. Ja nisam počeo jučer govoriti za lični čin, nego za stvarni izpravak, a s poznatih okolovština nisam ni dovršio. Zato bih želio da se u tom smislu preinači dotična svaka pročitanog zapisnika.

Predsjednik. To se dade odmah izpraviti. Želi li još tko govoriti o zapisniku.

Biankini. Čini mi se, da je još u jednoj točki zapisnik manjkav. Kad sam se ja pozvao na sabor, pošto nego mi je gosp. predsjednik oduzeo rieč, predsjednik je odma o tom interpelirao šabor, i izjavio, da mi visoki sabor neda govoriti. U to su se čuli prosvjedi sa lieve strane ove vis. kuće, i neki su zastupnici izjavili, da nisu čuli poziva predsjednikova na glasovanje. Valjda bi bilo dobro da se i ta okolnost u zapisniku iztakne.

Milić. Pitam rieč.

Predsjednik. Gosp. zast. Milić ima rieč.

Milić. U mom je predlogu iza rieči podpisan „od 4 člana" izostavljena ona „ili poduprt" prigodom kad se dade predsjedniku dotični spis.

Predsjednik. Mislim, da se i ovo dade odmah izpraviti. Želi li još tko govoriti? (*Nitko*).

Što se tiče predloga gosp. zast. Biankinia, čini mi se da pošto nije bilo nikakve posliedice od te interupcije, nije ni potrebito, da se uvrsti u zapisnik već u stenografsko izvješće. Ako li gosp. zast. Biankini misli, da je to potrebno, neka izvoli napisati svoj predlog, da ga stavim na glasovanje.

Borčić. Nema tomu razloga; jer, ako su gospoda na lievoj strani htjela dati izraza protiv tom postupku, mogli su to drugčije učiniti, dok uzklici ne vriede ništa.

Predsjednik. Ništa zato; do Visoke kuće stoji hoće li ga primiti ili ne.

Najprije ću staviti na glasovanje izpravak gosp. zast. Perića i dodatak gosp. zastupnika Milića.

Gospoda, koja primaju zapisnik u ovom smislu, neka izvole ustati. (*Većina*). Zapisnik je odobren.

Biankini. Onda pada moj predlog.

Predsjednik. Ako ga potegnete natrag, onda je najbolje.

Biankini. Pa dobro!

Predsjednik. Pošto gosp. zast. Biankini povlači predlog natrag, zapisnik biva odobren.

Prije sjednice primio sam nekoliko molbâ. Molim gosp. tajnika, da ih pročita.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

B.r 125, Ferdinanda Stipanovića, za podporu; B.r 126, Josipa Rakamarića učitelja, za povisenje mirovine; B.r 127, Angeline Luzzi, za podporu; B.r 128, Antuna Dodovića i Andrije Franatovića, za ustanovljenje poštarsko-brzojavnog ureda u Smokovići; B.r 120, Vjekoslava Carpani-a učitelja, za petogodišnje doplate; B.r 130, stanovnika Novalje-Barbato-Luna i Kolana, za odciepljenje od občine Paga; B.r 131, občine Selca i B.r 134, občine Vodica, u predmetu ponašanja grada Zadra prigodom smrti i sprovoda Saborskog Predsjednika D.ra Miha Klaića; B.r 132, občinara Vrličkih, da im se šumske globe i odštete preokrenu u rad na korist poljodjelstva; B.r 133, seljana Ježevice občine Vrličke, za podporu u nabavu djeteline.

Predsjednik. Sve ove molbenice biti će izručene molb. odboru.

Prije sjednice primio sam dva predloga. Jednog mi je predao gosp. zast. Čingria, a podpisan je od njega i od gg. zastupnika Mikušića, Zaffrona, Zore i t. d.

Neka ga gosp. tajnik izvoli pročitati:

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

Neka Visoki Sabor izvoli primiti sliedeći zaključak:

§ 24 Poslovnika Sabora dalmatinskoga, glasovana na dne 3 i 14 prosinca 1885 i 16 prosinca 1886, u današnoj stilizaciji stavljen je van krjeposti i unapried će glasiti ovako:

§ 24.

„Posebni predlozi pojedinih zastupnika, koji se ne odnose na kakav jur podneseni i pretresani predlog, imadu biti predani pismeno Predsjedniku prije sjednice, i podpisani od barem četiri člana.

Predsjednik dade ih pročitati, pa ako ih ne odbije u smislu zadnje točke § 34 Z. R. staviti će ih na dnevni red jedne od dojdućih sjednica".

U formalnom pogledu predlažemo, da u smislu § 34 saborskoga poslovnika, bude ovaj predlog proglašen prešnim i neka se odmah predje na prvo čitanje.

Zadar, 28 siečnja 1896.

D.r Čingrija — Morpurgo — D.r Mangjer — A. Mrkušić — L. Zore — D.r Zaffron.

Predsjednik. Pošto je predlog ustavan, a gosp. zastupnik predlaže, da se odmah predje na prvo čitanje t. j. da predlog bude proglašen prešnim, otvaram razpravu o prešnosti. Želi li tko govoriti?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Ovo je pitanje, gospodo, tako važno za slobodu pojedinih zastupnika i za rad njihov, da zaslužuje sve drugo prije, nego prešnost. Ovaj predlog zaslužuje duboko i svestrano razmatranje. Tendencija mu je jasna: njim se hoće da oduzme pravaškoj oporbi zadnje sredstvo što ona u vis. kući još ima za svoje djelovanje. U minulim izborima učinilo se je sve što je bilo moguće, da pravaši budu potučeni na taj način, da nebudu mogli doći u ovaj sabor u tolikom broju, da bi mogli imati dovoljno podpisa za upite na vladu, i da nebi takodjer mogli samostalno iznašati predloge veće važnosti, kao n. p. predlog o adresi. Ako, gospodo, promotrimo grdni postupak proti pravaškoj stranci za zadnjih izbora, vidjet ćemo, da je išao samo na to, da se zaprieče dvie stvari: da pravaški zastupnici budu mogli iznašati nekorektna djela vladina putem interpelacija, i da budu mogli iznašati predlog o adresi za sdruženje s Hrvatskom, koje oni uviek smatraju najvažnijim pitanjem za svakog čovjeka, koji hoće da se zove Hrvatom.

Mislila su gospoda od većine, da su to i postigla, a nisu se sjetila, da ima i § 24 našeg poslovnika, koji i najneznatnijoj manjini ipak ostavljao otvorena mala vratašca, da bude mogla kakogod djelovati u ovom saboru, da bude mogla razvijati svoj rad ne samo na političku i moralnu, već i na materijalnu korist naroda. A to je ona ustanova u § 24, koja kaže da predlozi, ako nisu podpisani od 4 zastupnika, mogu biti *poduprti.*

Kad se taj paragraf sastavljao, vladao je drugi duh u ovoj sabornici, onda se nije gledalo, da se uništi svaka oporba, da se na svaki način priduši duh slobode u pojedinim zastupnicim. Danas, gospodo, kad ste postigli većinu, kad ste učinili sve što ste htjeli i nehtjeli, hoćete da nam sasvim začepite usta i da nam dignete i zadnje sredstvo obrane. Neću kazati, koliko je vitežko to postupanje, već vas upozorujem što će kazati na to naobraženi sviet; upozorujem vas, da će biti jedini sabor dalmatinski u Austriji, u kom oporba neće moći iznašati predlogâ.

Ja neznam hoće li neće li većina ovog visokog sabora pristati na prešnot predloga gosp. Čingrije i drugova, ali ako promotrimo kako stvari već dosada idju, osobito u ovjerovljenju izbora, nebih se imao ni tomu čuditi.

Častna gospodo! Spomenite se, da ste već jučer debele dvie ure razpravljali ob ovomu predmetu, i da se je većina ove Vis. kuće izjavila, da se paragraf 24 mora tumačiti u liberalnom i pravom smislu, *(Glas:* nije istina!*)*, u smislu u kom ga tumače ljudi, koji se ne boje svjetlosti.

Vi nemate nijedan temeljiti razlog, da taj paragraf skinete. Jeli jedan predlog neustavan, nekoristan ili idje preko granica zakona, gosp. predsjednik ima § 34 zem. reda, po komu ga može *a limine* odbiti. Jeli predlog ustavan, i koristan, čemu nedopustiti da bude poduprt. Dakle vi imate sve moguće garancije. da će svaki predlog učinjen s ove strane biti koristan zemlji bilo u materijalnom bilo u moralnom mislu.

Pravo ne bih znao, koji vas razlog može poticati da i tu sjenu slobode, što još imamo u našem pravilniku izbrišete, i ovdje stvorite absolutistički sabor, u kom nijedan zastupnik, koji neće da se podvrgne kaudinskome jarmu većine, ne bude imao prava iznašati predloga.

Ja ću u meritornoj razpravi još nadalje o ovom pitanju razpravljati; glasovati ću uz to proti prešnosti, jer cienim, da imamo puno prešnijeg posla, nego stezati slobodu pojedinih zastupnika.

Mi treba da dademo zemlji dobar primjer naše neodvisnosti i poštivanja slobodnih institucija, razpravljajući temeljito o našim tzborima, kao što se svuda razpravlja, a nedopustiti da vlada prieči i goni narod kao niemu marvu. O tom razpravljajmo, gospodo, a nestežimo slobodu zastupnika u ovom jedinom mjestu, gdje se još u Dalmaciji čuje slobodna rieč. Zar vam ova i ovdje dosadjuje, te hoćete da i ovdje igrate ulogu vladinih komesara? *(Buka i prigovaranje na desnici).*

Predsjednik. Ja vas pozivljem na red. *(Milić:* Toga se još nigdje čulo nije!)

Biankini. Gospodo moja, na slobodu zastupnika ...... *(Buka).*

Predsjednik. *(zvoni).* Pošto je gosp. zastupnik uvriedio dostojanstvo sabora, oduzimam mu rieč.

Biankini. Ovo je liep ustav ..... *(Buka).*

Predsjednik. *(zvoni).* Mir, nemojte praviti škandala!

Biankini: Vi ga pravite, jer ga tražite!

Predsjednik. Mučite, nemojte tjerati antisemitizam. *(Buka).*

Biankini. Vi ga tražite, vi hoćete škandala. Hoćete brnjicu! Slava vam!

Predsjednik *(zvoni).* Želi li još tko govoriti? *(Nitko).*

Razprava je zatvorena. Rieč ima gosp. predlagatelj. *(Biankini prigovara).*

Častni zastupniče Biankini! Neka ovo bude zadnji put.

D.r Cingrija. Častni zast. Biankini je opazio, da u predmetu tako važnom, kao što je ovaj *(Nemir. Biankini prigovara. Predsjednik zvoni).* Molim, ja sam vas slušao, a sada .... *(Nemir i buka. Biankini prigovara).*

Predsjednik. *(zvoni)*: Mir! Ako vi kanite praviti škandala, neće vam poći za rukom.

Biankini. Vi izazivljete i vi pravite škandal. *(Buka).*

D.r Čingrija. Gosp. zast. Biankini, izrazio je svoje začudjenje, gdje sam ja sa svojim drugovima predložio prešnost u ovom predlogu. Da je to začudjenje došlo s koje druge strane, ja se ne bih čudio, premda je naš predlog tako umjestan da ne smije izazvati ničije začudjenje, osobito pak ne onoga, koji je prisustvovao jučerašnjoj sjednici.

A zašto se tomu čudi gosp. Biankini? On, koji je lani sa svojim drugovima predložio u ovom saboru adresu na kralja i hotio, da za nju bude glasovana prešnost, mislim da se sada nema ništa čuditi.

U istinu, ako uzporedimo jedno pitanje, kao što je adresa, s ovim malim pitanjem, što smo mi danas iznieli, moram se ja čuditi njegovom začudjenju.

Tko je jučerašnjoj sjednici prisustvovao, vidio je, da smo mi izgubili ništa manje nego dvie ure, koje smo mogli bolje upotrebiti, nego li da se prepiremo o smislu jednog paragrafa našeg poslovnika, koji nije jasan, dapače mogu reći, da su neke rieči u nj pogrješno došle, i to rieči „ili poduprt“, koje ja danas predlažem da se izbrišu. Mi moramo na svaki način zapriečiti, da se više ne dogodi, ono što se jučer dogodilo.

Gosp. se zastupnik pozivlje na obća načela slobode, on nas nazivlje kraljevskim komesarima ovog sabora, on upotrebljava još i druge izraze, koje bih mogao smatrati kao uvriedljive, kad ne bi s njegove strane dolazili; ali njemu to valja oprostiti, jer mislim da mnogo puta vriedja bez namjere. i da nezna da vriedja. Ali njegovi izrazi nisu ni parlamentarni, a to je

za čudo od čovjeka, koji od prekjučer ovdje ne čini drugo nego se svaki čas pozivlje na načela englezkog parlamenta. Ja mislim da kad bi gosp. zastupnik Biankini bio u englezkom parlamentu i počeo igrati ulogu, koju ovdje igra, praktični Englezi našli bi načina, da ta stvar dospije. Tako neka se i on ne čudi nama, što nećemo da dopustimo da se više ponovi ono što se je jučer ovdje dogodilo.

Ja mislim, da kad dodje do meritornog razlaganja, da će moj predlog biti poduprt i neću dosadjivati time, pošto su to isti razlozi, koje sam već jučer naveo, kad sam rekao, da se u zakonu ima uviek iskati njegov razlog. Zato baš i nevriede svi oni razlozi, što ih je častni Biankini ovdje naveo, govoreći o slobodi govora, jer to nije nikakova sloboda, da se jedno zakonodavno tielo poda na milost i nemilost jednog zastupnika. U podpisu četvorice mi imamo neku garanciju, a kad se to digne, onda može svaki pojedini zastupnik doći i zanovetati, kako ga volja, što mi, ako li hoćemo da nam rad bude uspješan i koristan, moramo svakako prepriečiti.

To je razlog, na koji se ja pozivljem i pitam da predložena prešnost bude primljena.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog prešnosti. Gospoda, koja na nj pristaju, neka izvole ustati. *(Većina).* Predlog je primljen.

Želi li tko govoriti u prvom čitanju?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Prije svega ću se osvrnuti na neke opazke častnog predlagatelja Dra Čingrije. On veli, da mi, koji smo lani predložili prešnost za adresu, nemamo već prava govoriti proti prešnosti. To mi se čini da nije dobar razlog. Mi smo lani predložili adresu, koja je odprije ovoj visokoj kući bila dobro poznata. Adresom nije se ništa nova predlagalo, dok se ovdje radi o sasvim novoj stvari, o ukinuću jednog ustavnog prava. Bude li to ukinuto danas, na škodu meni i momu drugu Periću, koji ovdje predstavljamo pravašku manjinu, sutra bi moglo doći vrieme, da bude na škodu i vama: *Hodie mihi, cras tibi!* Ako svi znakovi ne varaju, po naravnim zakonima, današnja manjina, bit će sutra većina i obratno. Ne dirajte dakle, častna gospodo, u prerogative pojedinih zastupnika. Ako vi danas tih prerogativa netrebate, moglo bi ipak brzo doći vrieme, da ih budete trebali.

Častni Čingrija govorio je, kao da se jučer ovdje dogodilo nešto strašna. Ja neznam što se je to jučer ovdje dogodilo, a da bi trebalo danas korienito mienjati naš pravilnik. Dogodilo se, ako se dobro spominjem, da je gosp. podpredsjednik bio u sumnji, kako da tumači jedan paragraf poslovnika, § 24.

Predsjednik. Molim ja sam sada predsjednik.

Biankini. Oprostite, *lapsus linguae.* Dalle, gospodin predsjednik je zapitao kuću za mnienje, kako da se tumači taj paragraf.

Pošto je svak htio kazati svoje mnienje, razvila se sasvim mirna razprava, koja je nešto dulje trajala, ali nije izazvala ni jednog bučnog prizora. Svak je svoje mnienje kazao i došlo se do uvjerenja, da paragraf 24 tumačiti je baš u onom liberalnom smislu, u kojem ga je podije u istinu tumačio i gospodin predsjednik. Ali nemamo dakle nikakova razloga da taj paragraf preinačimo radi jučerašnje razprave, niti imamo kakav praecedens u ovoj visokoj kući, koji bi mogao opravdati njegovu preinaku. Naprotiv mi imamo jučerašnju praksu, imamo pristajanje nal da ne ciele kuće. S toga mislim, da možemo da prosliedimo naš rad, a da u taj paragraf nediramo. Za 6 godina, dok ovdje budemo sedili, već ne možemo ni imati razprave o tom paragrafu, kad smo jedan put jučer ustanovili, kako se ima tumačiti.

A i samo tumačenje, kakovo je ovdje jučer primljeno, nemože ni najmanje pomutiti djelovanje ove visoke kuće, niti donieti one dosade, koju predvidja častni Čingrija.

Taj paragraf daje pravo zastupnicima, koji

nisu toli brojni u svom klubu, da mogu imati 4 podpisa za jedan predlog, da ga ipak mogu podnieti i bez četiri podpisa, ali pod uviet da se upita kuća, hoće li predlog poduprieti ili ne.

Tko zna za kratko vrieme, koje nam je obično ovdje svake godine podano za zasjedanje, neće osbiljno ni pomisliti da će zastupnici iznašati predloge od obiesti, ili da će za obrazloženje jednog predloga napisati cielu knjigu. Mi znamo po izkustvu, da predlozi obično ne iznašaju više od 10 do 15 brazda. Jučer sam ja iznio tri predloga, i u 4 časa bila su pročitana i glasovana, a da kuća nije za to ni naj manje zapela u svomu poslovanju. Ali ostavimo, da bi kadgod jedan zastupnik iznio veći predlog, kao n. p. osnovu adrese, za čije bi se čitanje htjelo po ure. Pa koja bi to bila šteta i danguba za sabor?

Dakle ni sa praktičnog gledišta nema nikakva razloga da se mienja taj paragraf, te je dobro da ostane kakav je bio do sada, i da se tumači, kako je sabor jučer zaključio.

Nesmijemo ni to zaboraviti, častna gospodo, da je ovaj naš pravilnik bio preinačen g. 1885 i 1886, i da je baš paragraf 21 o predlozim, već onda donekle prejudicirao pravo pojedinih zastupnika. Po našem starom pravilniku, do one godine, mogao je svaki zastupnik sam podpisati i prikazati predlog u saboru. Novim pravilnikom jur onda okrnjilo se je to pravo, zahtievajući za svaki predlog 4 podpisa. Ali ipak se je otvorilo slobodno polje i onim predlozim, za koje predlagatelj nema na razpoloženje 4 podpisa, i ustanačilo se je pitanje podupiranja, naime, da u slučaju, kada zastupnik nema 4 razpoloživa podpisa, može ipak iznieti predlog, pozivajuć sabor da ga podupre.

Zašto danas to pravo prikraćivati? Zašto još većma stezati pravo zastupnika, kad je jur dosta stegnuto u novom pravilniku?

Častni Čingrija našao se je, rek bi, uvriedjen kojekakvim mojim, valjda žestokim izrekama, koji put rabljenim u ovom vis. saboru. Ja mu moram izjaviti, da i ako su moje izreke koji put jake i žestoke, ipak nikad nisu uvredljive. Svakako ja nemam nikakove namjere da koga vriedjam. U svim se parlamentima, gospodo, čuje malo žešćih izreka u momentima, kad se razprava nešto više užesti, i kad svaki govornik nije već u stanju da mjeri svaku rieč na tanke terezije. Ali moram priznati, da izreke, koje u drugim parlamentima prolaze bez opazke, izreke koje sam ja sto puta na svoje uši čuo u bečkom parlamentu, ovdje se uzimlju za uvriedu! — Ako sam rekao, da krnjeć i neliberalno tumačeći pravilnik, većina bi vršila ulogu vladinih komesara, to nije još, po mom dubokom uvjerenju, nikakva uvrieda.

Častni Čingrija pozvao se je i na englezki parlamenat, i htio je prigovorit mi, da se ja tobože češće na nj pozivljem. U koliko mi je poznato, ja sam u ovoj visokoj kući samo jedan put dosada spomenuo, ne englezki parlamenat, nego englezke izbore. U ostalom ja mogu uvjeriti gosp. Čingriju, da u englezkom parlamentu nebi bio ni moguć predlog, kakav ga je on iznio, jer je u Engleza živa sviest slobode, jer je ondje svak sviestan svojih parlamentarnih dužnosti, ali i svojih prava, te se ovakav predlog nebi smjeo ni iznieti. (*Buka*).

Kažite mi, gospodo, jedan jedini sabor u Austriji, u kom manjina ne može iznositi predloge, jer joj se uzkraćuje pitanje podpupiranja?

Ako li zbilja hoćete promieniti ovaj paragraf, neuoglite. Sastavite osobiti odbor, koji neka se obrati na sve sabore u Austriji, i pita kako se tamo postupa, pa ako nadjete cigli jedan sabor, gdje nije dopušteno zastupnicim iznašati predloga i bez 4 podpisa, a staviti ih na podupiranje, onda slobodno primite predlog častnog Čingrije, i s moje strane neće već biti prigovora.

Ali, ako predlog Čingrijin bude primljen ovako naprešno, bez potanjeg razmatranja, ja i ciela zemlja smatrati ćemo ga, neću reći provokacijom — tih već odavna imamo — već novim sredstvom ogorčenja i mržnje što hoćete da sijate medju nama. (*Prigovaranje*).

Istina je, gospodo, a i častni će mi Čingrija valjda to spomenuti, da po svim parlamentima na svietu, pa i u samoj Engležkoj,

koji put se prikrati sloboda govora pojedinih zastupnika. Ali to se čini samo u iznimnom slučaju, kad su vrhovni interesi države i naroda po sriedi, ali se ne čini za ovakove malenkosti, kao što je ova.

Na žalost u zadnje doba svuda, osobito u ovoj monarkiji, opaža se neka očita tendencija, da se ograniči parlamentarna sloboda. I u našoj priestolnici, u hrvatskom našem Zagrebu imamo vrlo žalostan primjer o suženju parlamentarne slobode. Tu ima paragrafa o tako zvanoj brojici. Ali spomenite se, gospodo, da u Zagrebu živi ban Khuen-Hedervary, i da ondje hoće da gospoduje bahatost magjarska. Ja vas molim, da se nedate zavesti za tim grjusnim primjerom; ja vas molim u ime slobode, u ime svetih narodnih ideala, kojima ste bili nadahnuti, kad ste sjajno vojevali proti protivnicim puno jačim, nego su ova dva kukavna pravaša, koji ovde sjede. Nezavadjajte se, gospodo, sa primjerom Hedervary-a i njegove zloglasne većine. Pustite nam slobodu! Ona neće nikomu nahuditi, pa ni vašoj većini. Tko poštuje slobodu, sloboda će ga i spasiti. *Libertas salvabit vos!*

Predsjednik. Želi li još tko govoriti?

D.r Salvi. Domando la parola.

Predsjednik. Riječ ima gospodin zastup. D.r Salvi.

D.r Salvi. La proposta dell' onor. Cingria sta in diretta contraddizione colle dichiarazioni espresse ieri dalla maggioranza, e coi voti dati dopo lunga e matura discussione. Ora, siccome io ed i miei colleghi non abbiamo alcuna ragione, neanche di pratica opportunità, che ci induca a cangiar d' opinione in sole 24 ore di tempo, voteremo contro la mozione. Il deputato Bianchini sostenne che la proposta odierna era diretta contro di lui e del suo collega Perić. Fatta completa astrazione da una considerazione di tale natura, che non so quanto sia giusta e che ad ogni modo non ci riguarda, noi partiamo unicamente dal punto di vista che, a sensi del § 24 del regolamento interno, il diritto di addurre proposte è proprio di *ciascun* deputato, a qualunque parte o *club* appartenga, e che tale diritto deve essere tutelato.

Per queste ragioni di natura generica, ispirate senza dubbio ai principî liberali già espressi ieri dalla maggioranza della Dieta, la proposta Čingria non è sostenibile.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? (Nitko). Razprava je zatvorena. Gospodin predlagatelj ima zadnju rieč.

D.r Čingria. Pošto govorimo o Englezkoj, početi ćemo s Englezkom.

Da se g. zastupnik Biankini obazreo malo godina nazad na ono što se u englezkom parlamentu dogodilo, nebi kazao ono, što je danas ovdje kazao, da ondje naime jedan predlog sličan momu, nebi se mogao ni prikazati, a kad bi bio prikazan, da bi propao.

Nitko neće sumnjati o liberalnosti, o velikom poštovanju prema pravim liberalnim načelima, što je gojio veliki Gladston za svog političkog života; ali ipak, nazad nekoliko godina kod obstrukcionizma irskih zastupnika, koji je bio dočeran do takove skrajnosti, da je hotio osujetiti svaku radnju u parlamentu, *Gladston* je, da se to preprieči, podnio osobiti *bill.* Neka dakle gosp. zastupnik Biankini smatra, da mi ne činimo drugo, nego što je onda učinio veliki Englez. Mi tražimo samo da se preinači jedan paragraf našeg poslovnika, tako da bude imao smisla, jer u istinu onakav, kakav je danas nema smisla. Mi hoćemo da prepriečimo obstrukciju i ništa drugo, jer svaki misaoni čovjek zna da ono što se je jučer ovdje sbilo, nije nego obstrukcija.

Gospodin je Biankini, istina, rekao, da je ona razprava tekla sasvim mirno i ozbiljno, al je on nešto zaboravio, a ja se mogu odmah pozvati na vis. Sabor, jeli ono bila mirna razprava, nadasve njegovo ponašanje prama predsjedniku u onaj čas, kad je predsjednik izjavio da nemože uvažiti njegov predlog zato, što nije od četvorice podpisan. (*Biankini:* Onda još nismo razpravljali). On se stavio u protivnost s predsjednikom i rekao: *Vi hoćete škandala pak ćete ga i imati.* Jedan paragraf, gospodo, koji može staviti u položaj jednoga bilo koga mu drago od nas, da dodje do toga, i da se tako

izrazi prama predsjedniku, jer je on jednostavno izrazio jedno svoje mnienje, mislim da valja da ga svakako odastranit dademo. Neka mi vjeruje g. Biankini, da me je samo ta dobra namjera, a ne da uvriedim obća načela liberalizma, potakla da iznesem taj predlog. Premda riečima: *liberalizam*, *sloboda*, u praktičnom životu ni stare babe ne vjeruju, pošto nisu drugo nego — neka mi oprosti častni Biankini, jer na njega ne ciljam, pošto znadem objektivno govoriti — način, kojim se danas pravi reklama, ne za sabornicu, gdje se ti govori izriču, nego za prostu masu onih, što budu zadovoljni, kad čitaju, da se dogodio u jednom saboru jedan veliki škandal. Mi živemo u doba, u koja takova šta svaki dan opaziti možemo. Sjećam se, da je častni Biankini, u prvom svom govoru, rekao, da moj predlog ima dvie očite tendencije i prva da je ta, biva da zaprieči interpelacije njemu i njegovom drugu. (*Biankini:* To nisam rekao!) Pa dobro o izborima, gospodine zastupniče, ni ja ni moji drugovi, ne dielimo ni najmanje vaše mnienje. Ja mislim, da ću tiekom ovog zasjedanja imati prigode da obrazložim i dokažem na čemu se temelji moja misao, da izbori, koji su bili tu skoro obavljeni u našoj pokrajini, u obće su mnogo redovito tekli. (*Smieh*). Vlada na njih uplivisala nije, ili bar ne onako, kako se s pravaške strane hoće činiti misliti. Pa napokon, kada bi svo to i bilo onako kako nam on to opisuje, jošte to nije ništa prema onomu, sto se u Hrvatskoj sbiva pod Khuenom, pak mislim, da je ono, što kod nas biva još sve liepo prama onomu u Hrvatskoj. (*Perić:* Kako gdje! *Nemir.*) (*Predsjednik zvoni*).

S druge je strane rekao častni Biankini, da mi hoćemo s našim predlogom prepriečiti, da on i njegov častni drug ne mogu iznieti adrese. Imam očitovati u tom pogledu, da bi ja s moje strane jako rado taj njegov predlog primio i zanj glasovao, kad bi naše prilike bile takove, da se s njim može postići jedan praktični rezultat. Ali, dok su ovakove prilike i u ovoj poli monarkije, smatrati ću da njegov predlog ne može dovesti do nikakovog uspjeha, nego da nas samo ovdje može uznemirivati i zapriečivati nas u onom radu, kojemu bi se imali ozbiljno posvetiti, da se, kad dodje onaj sgodan čas, možemo naći složni i pripravni.

Nemogu da ne nadovežem još dvie tri, same rieči — jer neću staviti na kušnju ustrpljivost ove vis. kuće — za ono što se tiče prispodobe, koje je častni predgovornik učinio medju našim prilikama i onima, koje vladaju u hrv. saboru. Ja neznam, kako je on imao srdca, da učini takovu prispodobu, dok naš predlog ne cilja na drugo, nego samo na to da nam bude jasno nešto, što jasno nije; jer na posljedku, tko može naći trojicu samo da ga podupru, ako njegov predlog priuba vriedi, naći će trojicu, da ga i podpiše. Ako ne nadje, to će biti neki čudni „indicium paupertatis“, znak da taj predlog ili ne vriedi ili je takove naravi, da ga se mora izbjeći. Zato ja govorim, da se čudim onoj priospodobi, jer gosp. zast. mora dobro znati, da kad bi kod nas vladale one prilike koje ondje, on nebi sada tu sjedio na svom mjestu iza onoga, što se jučer tu dogodilo, već da bi bio odstranjen iz sabornice i možda bog zna za koliko sjednica, a po onom, što on nekako sluti, da ćemo imati malo sjednica, on sigurno za ovu godinu nebi više ni došao u sabor. Nu mi, hvala Bogu, nismo u hrvatskom saboru i nemamo onih drakonskih sredstava prema pojedinim zastupnikom, niti bih ja s moje strane nikada pristao, da ono drakonske mjere umetnemo u naš poslovnik, pak neka mi vjeruje gosp. Biankini, da i ako bude primljen moj predlog, kako ja uhvam da hoće, da ćemo tim samo prištediti malo vremena i možda postići, da naše razprave budu nekako redovitije tekle, a da time ne bude oskvrnjena ničija sloboda. Zato ne mogu, nego da preporučim visokom Saboru, da bude glasovao za moj predlog.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Razprava je zatvorena.

Biankini. Za stvarni izpravak.

Predsjednik. Imat ćete je poslije. — Gospodin je predlagatelj imao zadnju rieč. On je molio sabor, da izvoli primiti i njegov predlog. Jeli time gosp. predlagatelj stavio predlog, da se danas predje na drugo čitanje?

D.r Čingrija. Ja predlažem da se predje na drugo čitanje.

P r e d s j e d n i k. Gosp. predlagatelj predlaže, da se danas predje na drugo čitanje. Gospodo, koja na to pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*).

Sada je razprava otvorena u drugom čitanju, t. j. o meritornom pitanju. po predlogu g. zastup. D.ra Ćngrije. Želi li tko govoriti?

B i a n k i n i. Pitam rieč.

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

B i a n k i n i. Visoki Sabore!

Vidim, da će biti uzaludno svako moje razlaganje, ali hoću da ipak govorim, da imam barem mirnu saviest, da sam učinio sve što sam mogao, da izpunim moju dužnost.

Ja vjerujem dobrim namjerama častnoga Ćingrije, da mu nije ni na kraj pameti, da svojim predlogom skraćuje slobodu zastupnika. Ali pored svih njegovih najboljih namjera, bude li primljen njegov predlog, imat ćemo fakt, da već nijedan zastupnik, koji nepripada jednom velikom klubu, neće moći prikazivati predloga u ovomu saboru. Častni Ćingrija u istinu je rekao, budu li predlozi dobri, da će ipak dotični predlagatelj naći u saboru tri čovjeka, koji će mu ga podpisati. Ali on znade bolje od mene, da tu nije nego jedan prividni razlog, jer se stranke strogo diele u svim parlamentima, pa i u našemu saboru, te ni stranka pravaška nemože poć da za svoje predloge pita podpise u talijanaša ili u narodnjaka. — Častni Ćingrija znade da je tu po sriedi disiplina kluba. I jučer smo imali u tom pogledu jedan vrlo žalostni primjer, koji me je, da pravo kažem, u veliko smutio. Moja dva predloga, bila su od velike važnosti za ekonomičke interese zemlje. Prvi se je bavio zakonom o umjetnom vinu, koji nam uništuje ....

P r e d s j e d n i k. Molim, ovo ne pripada razpravi. Pozivljem Vas na stvar. (*Buka*).

B i a n k i n i. Htio sam dokazati, kako, koji put, zastupnik može podnieti i najstvarniji i najkoristniji predlog, a ipak drugi zastupnici, ako nepripadaju njegovom klubu, neće ga poduprieti, kao što jučer većina nije moj predlog poduprla. (*Borčić prigovara*).

P r e d s j e d n i k (*zvoni*). Nemojte prekidati!

B i a n k i n i. Kad sam zamjerio jednom drugu našem što nije moj predlog podupro, upozorivši ga da se nije radilo o političkom pitanju već ekonomičkom, znate što mi je on kazao? — Odgovorio mi je: „Disciplina kluba“. Dakle vidite, gospodo, da nije dostatno, da predlozi pojedinih zastupnika budu pametni i stvarni, a da ih svak podupre, već treba imati i političku vjeru dotičnog čovjeka, od koga se traže podpisi. — Pošto u ovom saboru nismo danas nego dva pravaša, mi nećemo naći dva druga zastupnika za podpis naših predloga. Primite li predlog g. Ćingrije, uzkratili ste nam tako svaki rad za 6 godina, te ne znamo hoće li vriediti, da dolazimo unaprjed u ovaj visoki sabor. Vama će to valjda biti ugodno, ali vjerujte da će narod to upamtiti. Mi ćemo na taj korak biti prisiljeni vašim postupanjem, ali će to biti korak prosvjeda, koji će još jednom dokazati, da u Dalmaciji nevladaju redoviti odnošaji.

Častni Ćingrija pozvao se je na engleski parlamenat i rekao je, da njegov predlog teži na to, da se zaprieči obstrukcija. Ali, častna gospodo, taj poziv na obstrukciji u englezkom parlamentu nestoji u nikakvom odnošaju s preinakom ovog paragrafa. Obstrukcija tada nastaje, kad jedan zastupnik može govoriti dokle hoće i koliko hoće, i razteže razpravu, da se sabor nemože drugim poslovima baviti. U našem slučaju o tomu se neradi, već se radi o malim predlozim, koji valjda nezapremaju ni 10 brazda, te se čitaju u pol minute, i koji pak ni na razpravu nemogu doći, ako ih predsjednik, koji je član većine i dogovoran s njom ....

P r e d s j e d n i k. Molim, opažam, da to nespada na stvar. Sada stavljam na glasovanje...

B i a n k i n i. Ja sam praktično tumačio, kako bi u drugom parlamentu ....

P r e d s j e d n i k. Vi ste jučer podnieli predlog prešnosti, koji sam ja stavio na glasovanje, a pošto ga je sabor odbio, to je ....

B i a n k i n i. Otišao na odbor, a vi ga možete staviti na dnevni red, kad vam bude drago, makar u zadnjoj sjednici. A naravno, kao predsjednik većine, vi ćete pri sastavljanju dnevnog reda, postupati dogovorno sa svojim drugovima od većine. Tako se bar običaje u svim parlamentim.

P r e d s j e d n i k. Sastavljanje dnevnog reda pripada meni. Ja vas pozivljem na red.

B i a n k i n i. Tu nemamo dakle pitanja obstrukcije, a većina ima i sto drugih sredstava, da ju zaprieči. Ako dakle mislite, častna gospodo. da i mi možemo takodjer što doprinieti saborskomu radu, da smo mi takodjer dužni ovdje raditi, dok ovdje sjedimo, nemojte nam uzkratiti jedino sredstvo, koje nam još ostaje za uspješni rad. Ja bih s toga predložio, da se ovaj predlog dade jednomu odboru, koji da izpita pravilnike drugih sabora, i prema njima da udesi taj paragraf našeg poslovnika.

Ovdje se, gospodo, neradi samo o tomu da se u pravilniku razjasni, kao što je rekao predgovornik, ono što nije jasno; ovdje se radi, da se sasvim izbriše iz pravilnika pogodnost, koju imadu zastupnici u prikazivanju predloga. Ja mislim, da sabor, kad se radi o ovako važnom pitanju, nesmje se prenagliti, nesmje dati prigode oporbi, manjini, da se tuži, da je to prema njoj samoj učinjeno u svrhu, da njoj se uzkrati način, da uzmogne vršiti svoju dužnost. Ja rado vjerujem, da to nije namjera gosp. Čingrije, ali budite uvjereni, da će svatko misliti, da ova preinaka nije učinjena u drugu svrhu, nego da se nama pravašima zaprieči jedino sredstvo, koje nam ostaje, — podnašanje predloga.

Sa svih ovih razloga, i s nijednom drugom svrhom, a najmanje svrhom da tjeramo obstrukciju. jer joj nevidimo cilja, već u svrhu samo, da vršimo svoju dužnost zastupničku, dok smo ovdje, ja predlažem da se odbaci predlog gosp. D.r Čingrije. Neće li ga visoka kuća odbaciti, nek pošalje na odbor, koji da ga prouči i iznese drugi put na razpravu što obširnijim izvješćem. Častna gospodo! Nemojte nas tjerati u sdvojnost, da budemo prisiljeni ostaviti ovaj visoki Sabor. Odgovornost za taj težki naš korak, vi ćete sami nositi!

P r e d s j e d n i k. Častni podpredsjednik gos. D.r Kvekić ima rieč.

D.r K v e k i ć. Visoki Sabore!

Pošto je svaka stranka svoje razloge izniela ili izjave učinila, zašto će za ovaj predlog glasovati ili neće, naravno je, da i srbski klub izjavi svoje stanovište, da kaže razloge, zašto će za nj glasovat, tim više, što se iztaklo, da bi glasovanje za nj bilo neko protuslovlje s onim što je jučer vis. sabor zaključio, a napose s onim što sam ja jučer tvrdio.

Prije svega treba da kažem, da tu protuslovja nema, jer se jučer ticalo tumačiti jedan paragraf zakona i naravno, pošto on nije jasan bio, i tumačenje je bilo različito. Ja sam n. p. imao jedno mnenje, drugi drugo itd. Jučer smo morali protumačiti smisao ovog paragrafa baš literalno, a danas, gospodo, što se cilja s ovim predlogom? Da se jasnije izrazi ono, što nije bilo tako izraženo, dakle tu nikakvog protuslovlja ja ne mogu uviditi, a mislim da i svaki onaj, koji dobro promisli na te okolnosti, neće ga naći. Mi smatramo, da u ovom predlogu nema nikakvog popravka u zakonu, nego samo jedna jasnija stilizacija, jer gdje se podupiranja jednoga predloga tiče, to predvidja §. 32 našeg poslovnika. Tada je to podupiranje umjestno, jer je već prije njega jasan predlog i saboru poznat, jer se već možda o njem i govorilo. Ali nemogu nikako razumjeti, kako se može poduprieti jedan predlog prije, nego se pozna njegov sadržaj, već bi se onda moralo doći, kako je mislim i g. Čingrija došao do zaključka, da treba predlog prije pročitati, pak onda podpuprieti.

Ja mislim, da je stilizacija, kakova je dosad bila u tom paragrafu, sasvim nejasna i da se uvukla i sasvim nehoteći, ona rečenica „ili podupprieti“, gdje je morala osta i samo u §. 32 pravilnika.

Žali se častni Biankini, da se time uzkraćuje sloboda To je isto izjavio i častni zastup. Salvi. Ja mislim, da to nije; jer tko može dobaviti četvoricu, da ga podupru u njegovom predlogu, može isto naći četvoricu, koji će mu ga podpisati, jer ja neznam, zašto bi se stidio podpi-

sati predlog, koji ću sutra poduprieti s mojim glasom.

Nego, odvraća častni Biankini, da kad u jednom klubu nema četvorice, oni ne mogu naći četiri podpisa, jer ako se obrate kojem drugom klubu, odgovara im se: disciplina kluba ne dopušta podpisivati tudje predloge. Može biti da se dogodio taj slučaj gos. Biankiniju, ali ja ga uvjeravam, ako se obrati našem, ili kojem drugom klubu, on će ih dobiti, kad njegov predlog bude takav, da ga možemo poduprieti.

Naravna stvar, da je liepo imati u klubu toliko članova, koliko se hoće da se iznese predlog, jer će onda gospoda iznositi svakovrstne predloge. Ali onda, kad jedna stranka neće, da sama za sebe radi, a ne u korist ciele pokrajine, onda je u istinu žalostno, da nema tolikog broja, da može podnieti takove predloge; ali to napokon nije nego rezultat položaja te stranke u pokrajini. Da je taj propis, koji zahtieva častni Biankini, sadržan i u ostalim poslovnicima drugih austrijskih sabora, meni baš nije poznato. Svakako svaki se sabor vlada prema okolnostima svojim. Mi stvaramo zakone za sebe, a drugi sabori za sebe.

Zato će, gospodo, i naš saborski klub glasovati za ovaj predlog, ali ne zato, što mislimo, da se time uzkraćuje sloboda, nego što mislimo i tvrdo smo uvjereni, da se tim tumači propis §. 24.

Predsjednik. Pita li još tko rieč o predlogu?

Perić. Pitam ja.

Predsjednik. Rič ima gosp. Perić.

Perić. Visoki Sabore!

Ovdje je govoreno o slobodi parlamentarnoj, spomenula se Englezka, ali ja tamo neću ići, već ću ostati u Austriji i kazati momu častnomu kolegi Kvekviću, da nema tog poslovnika, a ja sam ih pregledao, mal da ne, svih pokrajina ove polovine naše monarhije, svima je, kao i u onom carevinskog vieća ista ustanova §. 24, mal da ne *ad verbum*.

Osvrnut ću se na ono, da bi se time mogla praviti obstrukcija. To je jedno ustavno sredstvo, da stranke dodju do svoje svrhe. Vi ste svi, gospodo, blagoslivljali lani obstrukciju mladočesku, jer je time mnoga nevolja u onoj poreznoj reformi odstranjena od našeg naroda, pak se i naš gosp. Predsjednik dobro sjeća, da je naravno bilo malo dosadno onih 10 minuta, ali da su ipak spasonosni bili.

Hotio sam kazati, kad bismo mi htjeli obstrucirati, da to ne bi bilo neopravdano, ali držim, da nema toga medju nama, koji bi htio zaludu vrieme trošiti, da za svoje hire učini, da nemožemo raditi, kako nam je dužnost.

U ovom paragrafu smo otišli korak nazad još godine 1885 i 6.e, a sada smo ga sasvim zakopali.

Častni je kolega i podpredsjednik kazao, da u ovom paragrafu nema nikakvog popravka, već samo promjena stilizacije. Gdje se, gospodo, polovica ostavi a to je promjena, a ne popravak. Ostavlja se rieč „ili podupire“, a to je taman polovica.

U našem parlamentu u Austriji je neka stranka stala vikati i dosadjivati mirnom razpravljanju. Naravno, moralo se pobrinuti, da se tomu stane na kraj i zato se sastao naročito obstrukcijski odbor i viećao hoće li predsjedniku dati vlast, da može izključiti iz sjednice jednoga ili više uznemiritelje. Ali do toga nije došlo.

Meni se čini, da se s promjenom ovog paragrafa na ništa drugo nije ciljalo, već neopravdanim načinom nama prepriečiti parlamentarni rad, jer mogu li ja, gospodo, makar mom osobnom prijatelju doći i tražiti od njega podpis, dok on pripada drugom klubu?

Neka mi oprosti častni starina, poštovani Čingrija, ali ja mislim, da ovaj paragraf, kako ga je jučer protumačio D.r Ivčević, sasvim je u redu, pak ako bi komu po nesreći palo na pamet da ovdje pravi obstrukciju; ne može je izvesti, jer predsjednik samo naglasi, da mu je predan predlog takvog i takvog sadržaja, a pošto nema podpisa, da pita, tko ga podupire. Ako se digne dostatan broj, da ga dade pročitati.

Pitam ja, jeli moguće, da se ovo malo kipova uzme za obstrukciju?

Ja neću dulje tu stvar raspredati, jer ju je već moj drug sa svakog stanovišta obrazložio, ali vidim da je već počelo zvoniti mrtvačko zvono ovomu paragrafu, koji je osudjen na smrt. Ali sjetite se dobro, gospodo, da su i političke stranke kao neka organična bića, da i one rastu i jačaju, dok najednom ne stanu slabiti i natrag ići, da ustupe mjesto drugom jačem biću. Hoće li se to i vama dogoditi, stoji do sviesti naroda. Ja cienim da ćete vi mnogi doživjeti kad će ovaj isti paragraf počet se vami osvećivati, ili moglo bi doći vrieme, kad stranka, kojoj imam čast da pripadam, izreče jednom smrtnu osudu vašim epigonima, a ta bi zvonila: „u ime slobode i probudjene sviesti naroda." Vi ste se danas opasali snagom i hoćete nas na ovaj način na neradinost osuditi. Mi ne možemo naravno ovdje ništa učiniti, ali možemo toliko, da prosvjedujemo pred pravičnosti cielog našeg hrvatskog naroda.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena.

Prije nego dadem rieč gosp. predlagatelju, valja da upozorim gosp. zast. Biankinija, što je on rekao, da predlaže, da se odbaci predlog D.ra Čingrije, ili da se barem preda jednom odboru. Neka izvoli točno napisati predlog. — (*Biankini predaje predlog*).

Imadem sada konkretni predlog; da se predlog častnog zast. D.ra Čingrije izruči posebnom odboru, koji da izpita pravilnike drugih sabora i prema njima udesi §. 24.

Gospoda, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. *(Ustaje dostatan broj)*.

Predlog je dostatno poduprt, s toga ću ga uvažiti i staviti na glasovanje u svoje vrieme.

Gosp. zast. D.r Čingrija ima zadnju rieč.

D.r Čingrija. Ja ću se na ono, što je već u ovoj razpravi rečeno, osvrnuti samo su malo rieči.

Najprije će mi dopustiti častni zastupnik Biankini, da mu rečem, da ja ne shvaćam značenje rieči *„obstrukcija"* kao on; jer, ako se dobro sjećam, on je rekao, da se obstrukcija sastoji u tom, da se zaprieči doći do konačnog resultata. Za mene ima obstrukcija obćeniti smisao, a to je svaki način koji prouzrokuje raztezanje razprave, što mislim da bi poglavito bilo prikazivanje različitih predloga, vrhu kojih bi se imalo razpravljati i gubiti vrieme, kako smo ga i mi jučer izgubili. Zato neka mi vjeruje častni gosp. zastupnik, da ja ni najmanje nisam ciljao na što drugo, nego samo da se zaprieče gubici vremena, slični onim jučerašnjim.

Sad ću se obazriet na ono, što je rekao gosp. Perić, naime, da i onda, kad bi se upotrebljavao §. 24 za praviti obstrukciju, nebi se imalo iskati, da se tomu zlu dodje na kraj, jer da je i ona jedno parlamentarno sredstvo, kojim se stranke služe u njihovu korist. To i ja priznajem i to je baš jedan razlog, koji me je naveo, da učinim današnji predlog, e da baš stranka, kojoj pripada častni predgovornik, nebi pravila obstrukcije.

Mi kao većina, koju interesira, da rad saborski napreduje, hoćemo da zapriečimo obstrukciju s protivne strane. Ja mislim, da se moji nazori u ovoj stvari podpuno slažu sa onim zastupnika Perića (*Smieh. Perić:* O ne!) samo što on dolazi na stranačku jednu posljedicu za njegovu stranku; a i ja opet isto tako, i ako sa drugog gledišta; jer kao što bi njemu i njegovoj stranci dobro stalo, da predsjednik, kako je jučer izjavio, sliedi jučerašnju praksu; tako opet nama nebi dobro stalo, da ju u istinu sliedi; a baš da to zapriečimo, iznieli smo ovaj predlog.

Ja vjerujem častnom Biankiniju, da on ne namjerava ni najmanje praviti obstrukciju, nego misli, da svojim radom izpunja svoju zastupničku dužnost i ništa drugo. Ja mu to vjerujem, jer bi mu inače, da i najmanje posumnjam, nanio gorku uvriedu. Ali neka mi vjeruje, da njegova taktika ne odgovara toj njegovoj dužnosti. Ja znam da u staro doba, jer ja sam već ovdje ostario, za dobar kad smo imali borbu s autonomašima, bilo je tu ljudi valjanih, kao pok. Lapenna, Bajamonti, i što ti ja znam koji drugi, pak ipak

se razprave nisu onako otezale, jer kad je Bajamonti prvi put na dugo govorio, trajalo je to 5 ura, a vi ste gospodine zastupniče jedan put govorili 9 ura, a to je bila strahota. Dočim bi Bajamonti jedan put držao taj govor i stvar bi dospjela, tako da smo u nekoliko sjednica svršili zasjedanje. Ja ću vam reći i to, da sve kad bismo imali i godinu dana vremena, kako se od nekog doba započelo, nebi ipak bilo moguće da svršimo. Mi valja da slušamo svaki dan jako duge govore i zato, dopustite da kažem, da to zapriečimo iznieli smo taj predlog.

Dakle da ne duljim dalje, ne mogu nego da zaključim govoreći, da na onaj isti način, kako se s protivne strane misli, da oni vrše svoju dužnost, kad pobijaju ovu preinaku § 24, i mi ne činimo drugo, nego mislimo vršiti našu dužnost, kad ju zagovaramo, u koliko cienimo na taj način pospješiti saborski rad.

Predsjednik. Prelazimo na glasovanje.

Perić. Molim da se poimence glasuje.

Predsjednik. Molim, to je bila i moja namjera. Imamo dva predloga. Jedan je, recimo, odgoditeljni od gosp. zast. Biankina, a drugi je meritorni od gosp. zastup. Čingrije.

Ja namjeravam postupati ovako:

Najprije dolazi na poimenično glasovanje odgoditeljni predlog gosp. Biankina, koji glasi (*čita*): „Neka se predlog gosp. Čingrije izruči posebnom odboru, koji da izpita pravilnike drugih sabora, i prama njima udesi § 24 o podpisim i podupiranju predloga.“

Gospoda, koja na nj pristaju, neka izvole odgovoriti sa “da“, a ostali sa „ne“.

Imade li tko štogod proti načinu glasovanja? — Nitko,

(Obavlja se glasovanje).

Glasuju sa **da**: Biankini, Giljanović, Perić, Salvi, Smrkinić, Ziliotto; sa **ne**: Baljak, Bjelanović, Borčić, Borelli, Čingrija, Colombis, Ivčević, Kamenarović, Katnić, Korlaet, Kulišić, Kvekić, Machiedo, Manger, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Petrić, Puljesi, Simić, Šupuk, Tomić, Trojanović, Vranković, Vukotić, Zaffron, Zore, Žiro.

Predlog je odbačen.

Stavljam na glasovanje meritorni predog gosp. zastup. Čingrije i dr., koji glasi (*čita*):

§ 24.

„Posebni predlozi pojedinih zastupnika, koji se ne odnose na kakav jur podneseni i pretresani predlog, imadu biti predani pismeno Predsjedniku prije sjednice, i podpisani od barem četiri člana.

Predsjednik dade ih pročitati, pa ako ih ne odbije u smislu zadnje točke §. 31 Z. R. stavit će ih na dnevni red jedne od dojdućih sjednica“.

Gospoda, koja na nj pristaju neka izvole ustati. *(Većina).*

Predlog je primljen.

Sad imamo predlog prikazan od gos. zast. Ghiljanovicha i dr. Budući da je dovoljno podpisan, molim gosp. tajnika, da ga pročita.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

Eccelsa Dieta!

Dalle leggi provinciali emanate sulla sorveglianza scolastica venne concesso il diritto alle città capitali delle provincie cisleitane, nelle quali risiede il capo del dominio, di poter cooperare efficacemente all' amministrazione scolastica della rispettiva provincia.

Le accennate città prendono parte infatti all' operosità dei consigli scolastici della provincia, alla quale stanno a capo, mediante un proprio rappresentante eletto dal consiglio comunale.

Giusta le leggi, che verranno citate, alle seguenti città spetta il diritto di delegare un

proprio rappresentante nel consiglio scolastico provinciale:

Vienna invia tre rappresentanti (legge 12 ottobre 1870 § 33 n. 6).

Praga invia due rappresentanti (legge 24 febbraio 1873 § 40 n. 5).

Lemberg invia un rappresentante. — Cracovia invia un rappresentante. (Sovrana risoluzione 25 giugno 1867 articolo IV n. 6).

Brünn invia un rappresentante (legge 12 gennaio 1870 § 36 n. 3).

Linz invia un rappresentante (legge 21 febbraio 1870 § 32 n. 7).

Graz invia un rappresentante (legge 8 febbraio 1869 § 38 n. 3).

Salisburgo invia un rappresentante (legge 31 decembre 1874 § 38 n. 3).

Klagenfurt invia un rappresentante (legge 8 febbraio 1869 § 36 n. 7).

Lubiana invia un rappresentante (legge 9 marzo 1879 § 20 n. 7).

Troppavia invia un rappresentante (legge 28 febbraio 1870 § 33 n. 3).

Czernowitz invia un rappresentante (legge 8 febbraio 1869 § 34 n. 8).

Da quanto venne esposto, emerge quindi che la sola città capitale di Zara, nella quale fiorisce un buon numero di istituti pubblici e privati pella educazione popolare e classica della gioventù d'ambo i sessi, venne esclusa dalla legge provinciale 8 febbraio 1869 (B. L. P. anno 1869, puntata III n. 6) da qualsiasi ingerenza nella suprema sorveglianza sulle scuole della provincia.

A colmare tale lacuna e ad elevare la città di Zara al livello delle altre capitali anche nel campo scolastico, i sottoscritti si onorano di riprodurre all'eccelsa Dieta pel trattamento costituzionale l'allegato progetto di legge, che era stato proposto nella sesssione dell'anno decorso, ma che non fu preso in discussione per esser stata chiusa la Dieta, onde un rappresentante della città di Zara venga chiamato a formar parte in qualità di membro del consiglio scolastico provinciale della Dalmazia.

Legge .....

colla quale viene chiamato a formar parte del consiglio scolastico provinciale della Dalmazia, in qualità di membro, un rappresentante della città capitale di Zara.

Valevole per il Regno di Dalmazia.

Sopra proposta, e coll'adesione della Dieta provinciale del Mio Regno di Dalmazia, trovo di ordinare quanto segue:

Articolo I.

Il consiglio scolastico provinciale della Dalmazia sarà composto, oltrechè dai membri indicati al § 34 (1-6) della legge 8 febbraio 1869 (bollettino delle leggi provinciali, puntata III n. 6 dell'anno 1869) anche da un rappresentante della città capitale di Zara, le cui funzioni dureranno per sei anni.

Il diritto di eleggere tale rappresentante spetterà al consiglio comunale di Zara.

Eleggibili sono tutti coloro che possiedono le qualifiche necessarie per essere eletti nella rappresentanza comunale.

Articolo II.

Questa legge entra in attività col giorno della sua pubblicazione.

Articolo III.

Il Mio Ministro del culto e della istruzione è incaricato dell'esecuzione della presente legge.

D.r Ghiglianović, Irigari, D.r Salvi, D.r Smerchinich, D.r Ziliotto.

P r e d s j e d n i k. Pošto je predlog ustavan, ja ću ga dati uvrstiti u saborski predatnik i uvažiti u svoje vrieme.

Sada prelazim na dnevni red.

B i a n k i n i. Molim prije nego se predje na dnevni red, želim staviti jedan upit na zem. Odbor.

P r e d s j e d n i k. Hoćete li ga pročitati ili izreći.

B i a n k i n i. Čitat ću ga.

P r e d s j e d n i k. Želio bih prije znati, o čemu se radi.

B i a n k i n i. Pitat ću, kakovo su stanovište uzeli članovi Zemaljskog Odbora u pokrajinskom školskom Vieću u pitanju dubrovačke gimnazije.

P r e d s j e d n i k. Nemogu na to pristati, jer se to odnosi na djelovanje pojedinih članova Zem. Odbora, a ne pripada radu Zem. Odbora.

B i a n k i n i. Molim barem za jedno razjašnjenje.

P r e d s j e d n i k. Nemože se tu ništa razjasniti.

B i a n k i n i. Na ovaj način, ja moram....

P r e d s j e d n i k (*zvoni*). Hoćete protestirati? (*Buka i nemir*).

B i a n k i n i. Ja protestiram! Ovo je samovolja!

P r e d s j e d n i k (*zvoni*). Neka izvoli gosp. Šimić pročitati izvješće.

(*Buka. Predsjednik zvoni i pozivlje na mir*).

Izvj. S i m i ć (*čita*):

Br. 6458.

Visoki Sabore!

Na 7 Septembra p. g. slijedio je izbor dvaju zastupnika vanjskih općina sudbenih kotara Hvara, Brača, Starigrada i Visa.

Od 84 izabrana birača prikazaše se na izbor u Hvaru 81, od kojih 61 glasovaše za D.ra Antu Colombiša odvjetnika u Supetru i Antu Petrića načelnika u Komiži, a 20 za D.ra Nikolu Marinkovića i D.ra Roka Mišetića.

Proti izboru podnešen je utok od strane umirovljenog kapetana ratne mornarice Carla pl. Appeltanera sbog izključenja iz izborne imenice prvih birača općine Jelsanske.

Priznav, da mu je c. k. Kotarsko Poglavarrtvo na Hvaru odbilo utok, dokazujuć da nije član političke općine Jelsanske, u koliko nije stekao domovno pravo u istoj općini niti plaća ikakvog poreza;

Priznav da njegov glas isto nebi imao nikakva upliva na izbor biranih birača općine Jelsanske, obavljeni na 29 Avgusta p. g., te izabranih su 129 glasova proti 99 podanih predloženicima druge stranke;

Zemaljski Odbor predlaže: neka Visoki Sabor odobri izbor i prizna D.ra Antu Colombiša i načelnika Antu Petrića zastupnicima vanjskih općina Hvara, Starigrada, Visa, Brača.

Zadar, 15 januara 1896.

Za Predsjednika
Vrankovič

Izvjestitelj
S i m i ć.

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gosp. vladin povjerenik Truxa.

Vladin povjerenik T r u x a (*čita*):

Visoki Sabore!

Gospodin zastupnik Biankini već je dva puta prihvatio prigodu razprave ob ovjerovljenju pojedinih izbora, da podigne prigovora proti postupanju Vlade i vladinih organa pri zadnjim saborskim izborim u opće, te smatram shodnim, da ne samo za izborni čin, o kojem se sada radi, nego u opće učinim nekoliko općenitih opazaka:

Koji je bio pravac pokrajinske Vlade pri upitnim saborskim izborima, razabire se najbolje iz naloga izdatog svim kotarskim poglavarim zemlje, prigodom kad su raspisani bili izbori, koji nalog doslovce glasi:

Nalažem Vašem Gospodstvu, pod osobnom Vašom odgovornošću, neka najstrože pazite da kroz cijeli izborni postupak, zakon bude u svakom smjeru točno uporavljen, javni mir i red na nikakav način ne bude poremećen i sloboda izbora bude svagdje podpuno zajamčena.

U istom se je smislu pri svakoj prigodi utjecalo, a razumije se po sebi da su se vladini poslovači morali ovog naputka strogo držati.

Red mi je dakle najodlučnije izjaviti, da *zloporabâ, pritiskâ, prijetnjâ, zastrašivanjâ itd.* sa strane Vlade i njezinih organa nije nipošto bilo, te proti nedokazanim i neosnovanim tvrdnjam gosp. zastupnika Bjankinia moram najkrepčije prosvjedovati, a na osobne napadaje, ne ću se, kao što bi jur više puta očitovano sa ovog stola, ni najmanje osvrnuti.

Moram još najodvažnije odbiti prigovor da je Vlada pokušala stvoriti razdor megju pučanstvom i svećenicima, što se, pri poznatoj dobrohotnoj skrbi c. k. Vlade prama dušobrižničkom staležu, prikazuje posve isključenim, a moram uz to veoma žaliti što je gosp. zastupnik Biankini dapače nošao um estnim, da govori o tobožnjem uplićanju visokih crkvenih dostojanstvenika uslijed tobožnjeg vladinog pobugjivanja.

U koliko nadalje gosp. zastupnik Biankini predbacuje Vladi, da su neka općinska zastupstva u pokrajini raspuštena i da se je takovo stanje u svrhe političkih izbora navlaš uzdržalo preko roka ustavljenog u zakonu, opažam da je, kao što će znati sami gosp. zastupnik, ruspust dotičnih općinskih zastupstva (izim jednoga) slijedio u doba kad nije se ni mislilo na saborske izbore i radi razloga koji s tim izborim nemaju nikakvog doticaja, kao što je i produljenje privremene uprave odvisilo od sasvim drugih poteškoća, koje su stale na put obnovljenju istih općinskih zastupstva. Uz to je opće poznato da se zakonske ustanove o roku, kroz koji poslije razpusta općinskog zastupstva ima biti naredjen novi izbor, u praksi — a ne samo u ovoj pokrajini — obično ne mogu doslovce provesti radi neodoljivih zaprijeka, tako da drugo ne ostaje nego ograničiti se na to, da kroz zakoniti rok bude *naredjen* novi izbor, a čim prije moguće *izvršen.*

K jednom samom slučaju razpusta jednog općinskog zastupstva, koji je u ostalom već od godine dana bio predložen, bi izdata odluka raspusta tek iza raspisanja saborskih izbora, ali rasprave ob odnosnom predlogu radi teških nekorektnosti u općinskoj upravi tekle su već od godine dana, a bile su posješene uslijed prešne peticije mnogih najvidjenijih gradjana i najačih poreznika u općini, prikazane još prije nego je bilo poznato razpisanje pomenutih izbora, doč m potrebita istraga svršila je doista tek poslije raspisanja općenitih saborskih izbora, ali bez ikakve sveze sa ovim, kao što već proizlazi iz okolnosti da je raspušteno općinsko Upraviteljstvo još sastavilo i izložilo listine za izbor birača vanjskih općina.

Pridržajem si pako, kada se bude radilo ob ovjerovljenju izbora zastupnika vanjskih općina Vrgorac-Makarska-Metković ili grada Makarske, priobćiti potankosti o tom slučaju, a do potrebe i doslovni sadržaj dotične odluke raspusta.

Pri raspravam o saborskim izborima u opće, bilo je dotaknuto i o jednom zajmu podijeljenom iz zaklade Svetog Dmitra.

Baviti ću se tim pitanjem za sada samo u koliko se je htjelo staviti isto u svezu sa političkim izborima.

U vrijeme živahnih izbora na Carevinsko Vijeće godine 1885 uživale su medju ostalim dvije vrlo štovane osobe takih zajmova. Obojica stajaše u redovim onih, koji su vodili najžešću oporbu proti tadašnjoj Vladi, a ovim značajnim biračim, potpunim pravom, nije naravno na um palo da bi se smatrali radi ovih zajmova na kojekakvi način podložni kakvom vladinom uplivu.

Nije pak ni pomisliti, da bi se pokrajinska Vlada u takovom predmetu dala voditi od drugih obzira nego od najstrože objektivnosti, kao što proističe već s toga, da take pogodbe sklopile su se i sklapaju se na način, da su iste sa vladine strane *neotkazive za niz godina.*

Tako se je postupalo i u slučaju spomenutom od gosp. zastupnika Biankinia glede zajma tu skoro udijeljenog od visokog Ministarstva, i baš u najnovije doba vode se predgovori za udijeljenje sličnog zajma na korist osobe pripadajuće jednoj političkoj stranci, koja prigovara Vladi uprav zbog zadnjih saborskih izbora.

Pri takim zajmovima, u koliko to pripuštaju okolnosti naznačene zaklade, toli za molitelje koli za Vladu, radi se jedino o tome, kako da se glavnica obezbjedi i zajamči točna isplata kamatâ, a nipošto pak da se ikako upliviše u izborne svrhe.

O uplivisanju na izbore sredstvom zaplijena novina ne može biti ni ozbiljna govora, jer, kao što je zakonim zajamčeno i kao što bi već toliko puta očitovano sa ovog stola, državna odvjetništva i sudbene vlasti postupaju posve neodvisno od političkih vlasti i jedino polag ustanova općeg kaznenog zakonika i drugih za nje mjerodavnih zakona.

Glede tobožnjeg komešanja c. k. žandara prije saborskih izbora i pri samim izbornim činim, red mi je odlučno odbiti nedokazane i neosnovane tvrdnje, isto tako kao i prigovore podignute proti političkim vlastima radi strogog uporabljenja kazneno-redarstvenih propisa.

Djelatnost oružništva prigodom izbornog pokreta i izbornog postupanja ograničila se je po obstojećim zakonim na uzdržanje javnog mira i reda i na zapriječenje i dojavljivanje prekršaja zakona. A za političke vlasti, je kategorična dužnost, da svakako zajamče javni mir i red, i tim da baš zaštite slobodno vršenje izbornog prava. Naravno je dakle, da, kad je pri kojem izboru predvidjeti živahne borbe megju strankama, red je predusresti mogućim izgredim, te u slučaju kojeg faktičnog izgreda odvažno — i do potrebe kazneno — postupati, sve to dakako pretpostavkom da time nijednom biraču ne bude prikraćena sloboda glasovanja. A takovo prikraćenje ne može se nikako temeljito predbacti oružništvu pri vršenju svoje dužnosti uzdržavanja reda i mira, niti političkoj vlasti, koja je u pojedinim slučajevim, dakako bez uštrba vršenja izbornog prava, bila primorana kazneno postupati, pridržavši strankama zakoniti tek utoka.

U koliko se napokon u pritužbam podnesenim proti pojedinim izborim prigovara postupanju političkih vlasti pri uporabi konkretnih ustanova izbornog pravilnika, toli glede sastavljenja i ispravljenja izbornih imenica, koli glede samog izbornog postupka, poznato je da opstojeći izborni pravilnici za općinske i za političke izbore, a naosob onaj za izbore na zemaljski Sabor — uz razne izostavke u dosta važnim pitanjima — sadržavaju mnogo odredaba, koje se mogu na više načina tumačiti, kao što dokazuju mnogobrojne različite i katkad protuslovne rasude ne samo raznih izbornih povjerenstava, nego i nadležnih vlasti svih molba, Upraviteljnog Sudišta i Carevinskog Suda, a napokon i raznih parlamentarnih tijela.

Ne može se dakle nipošto podmetnuti c. k. političkim vlastima da u ikojem slučaju namjerom krivo uporabe zakonske propise.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Vis. sabore! Častna gospodo zastupnici! Pod utiskom ovih groznih čina, što se dogadjaju u ovoj visokoj sabornici....

Predsjednik. (*zvoni*): Umjerite se malo u vašim izrekam.

Biankini. Na škodu zastupničkoj slobodi....

Predsjednik (*zvoni*). Ja vas pozivljem na red. Vi nesmjete kritizirati rad sabora. Ako li prosliedite tako, ja ću vam oduzeti rieč.

Biankini. Možete odmah!

Predsjednik. Vi se držite predmeta.

Biankini. Kad jednom zastupniku nije dopušteno, da iztakne dojam.....

Predsjednik. Ne vriedjajte sabor.

Biankini. Ja ne vriedjam nikoga, ali što ćutim moram reći....

Predsjednik. To nesmjete. Ja vas pozivljem na red.

Biankini. Vi hoćete škandala!

Predsjednik. Valja govoriti pristojno i ništa drugo.

Biankini. Valja govoriti, kako hoćete vi!

Predsjednik. Po parlamentarnoj uljudnosti i običaju.

Biankini. Ja ih nisam nikad povriedio.

Predsjednik. Jeste i sada.

Biankini. Vrlo težko uzimljem rieč. A cienim, da svaki od vas, gospodo zastupnici, koji bi se našao u ovakvom položaju, bio bi neodlučan, ko što sam i ja, vriedi li dalje ostati ovdje pod ovakim okolnostim, ili protestirati i izaći van. Moja bodulska žilavost još me drži ovdje i neda mi, da obrnem ledja pod krupom protivničkih striela. Ja ostajem još ovdje da odlučno, pošteno i otvorito branim prava moga naroda, i da nedopustim, da itko vriedja moja zastupnička prava.

Vis. Sabore! Glasoviti francuzki spisatelj Dumas Fils, kad je bio jednom upitan od svojih drugova akademika francuzkih, što je smrt, duhovito je odgovorio: pitajte nasliednike. Da mene gospoda upitaju: kaži, što je ovjerovljenje izbora: ja bih odgovorio: pitajte narodnu većinu! (*Smieh*). Ja doista neznam, koji kriteriji vode većinu pri ovjerovljivanju ovih izbora, niti pojmim, kako većina ovog visokog sabora, može se naći u protuslovju sa načelima dosad uviek držanima pri ovjerovljenju izbora. Kako većina može godine 1896, reći: crno je ono, što je god. 1885 i 1889, bilo bielo? Gospodo! Evo vam ovdje saborska izvješća ob ovjerovljenju izbora prošlih godina. Ako gosp. predsjednik dopusti, ja ću samo iz tih izvješća pročitati nekoliko načelnih izjava većine, da se visoki sabor uvjeri.....

Predsjednik (*zvoni*): To nemogu dopustiti. Ako se hoćete držati granicâ, u kojim se je držao gospodin vladin povjerenik, možete govoriti; inače pozvati ću vas na stvar i treći put oduzeti rieč.

Biankini. Ja govorim, gospodo, o izborim. Niti mislim preći granice izborne razprave, pošto znadem da se te granice nesmiedu ovdje preći. Ali ako nemogu učiniti ni prispodobu o načelim, koja su prije vladala ovim saborom pri ovjerovljenju izbora sa načelim, kojih se danas drži, ja neznam, što će mi biti dopušteno.

Predsjednik. To neću dopustiti.

Biankini. Viditi ćemo, što će mi biti dopušteno do kraja.

Predsjednik. Meni je do toga, da dovršim naš dnevni red, kako mislim, da ga moramo dovršiti do 10 dojdućeg mjeseca. Ako ćete ovako kod svakog izbora, to nećemo doći niti do ovjerovljenja. Ja bih vas molio, u interesu stvari, da radimo. Ako želite obstrukciju?...

Biankini. Ja ju ne želim.

Dakle predjimo preko svakog prispodobljivanja. Ostavimo i tu prispodobu, koja bi bila vrlo interesantna, jer bi bilo doista čudno čuti, kako, na primjer, godine 1883, samo neke formalne pogrieške....

Predsjednik (*zvoni*): Ja vas pozivljem na stvar za drugi put. Vi hoćete da kažete, što nedozvoljavam, da govorite. Za drugi vas put pozivljem na stvar. Govorite o izborima.

Biankini. Dakle preskočimo dalje, a viditi ćemo, što će još biti.

Visoki Sabore! Danas imamo na pretresanje izbore vanjskih kotara Brača, Hvara i Visa. Proti ovomu izboru nema utoka na vis. sabor s jedinog valjda razloga, što su oni vrlo inteligentni otočani, poslje nego su vidjeli, kako se izbori obavljaju, doši do uvjerenja, da bi bio suvišan svaki utok. Ja ću danas malo rieči progovoriti o tim izborima jedino, da vršim svoju dužnost.

Prije svega moram izjaviti, da prama dvojici častnih drugova, koji su došli iz ong izbornog kotara, ne mislim ni najmanje osobnu opazku učiniti, niti pobijati njihov izbor u koliko se njihove osobe tiče. Ja uzimljen rieč o ovim izborima uzprkos izjave, koju je gosp. vladin povjerenik pročitao i velim: da se i u ovim izborima vlada umješala, te da nisu slobodan izraz volje naroda, i da bi se po mom mnienju samo zato morali uništiti, kad nebi bilo i drugih razloga.

Rekao je malo prije gosp. vladin povjerenik: podan je strogo nalog svim poglavarom, da zakonito postupaju. Ja vjerujem da taj dekret obstoji; ali hotio bih, da mi vis. presidium pokaže i one mnogobrojne šifrirane brzojavke, koje su kasnije pošle na razna poglavarstva, i da nam pročita upute, koje su im kasnije podane, uzprkos prve odredbe o zakonitom postupanju.

Moram, prije nego predjem na meritorno pitanje, opaziti gosp. vladinom povjereniku, da ja nisam spomenuo uplićanje vis. crkovnih dostojanstvenika u izbore. Ja sam spomenuo, da je vis. vlada htjela vršti upliv na neke visoke osobe, i nadodao sam, da neznam, koliko, gdje i kako je uspjela. Toliko kažem na razjasnjenje stvari.

Što se tiče zajmova iz zaklada pod vladinim nadzorom, zapljena novina, komešanja žandara, kršenja paragrafa izbornog zakona, to su stvar, o kojima nevriedi, da se danas potanje bavimo, pošto je činim dokazano, kako protiva uvjeravanja gosp. vlad. povjerenika u ovoj vis. sabernici nie u temeljita, i kako se je doista vlada umješala u izbore i preko žandara i preko svih faktora, kojimi ona razpolaže.

I u ove izbore, koji su danas da dnevnom redu visoka vlada se je umješala preko svojih mešetara. Meni je poznato, da i naš gospodin dvorski savjetnik Pfauenthal, pri jednom njegovom putovanju po Dalmaciji, u oči izbora, našao je shodno posjetiti one naše krasne otoke. Pošto je naš dvorski savjetnik veliki *amateur des beaux arts*, ili kako Niemci kažu, *Kunstverehrer*, on je otišao naročito u Vrbošku, na otoku Hvaru, da vidi liepe klasnične slike u onoj župničkoj crkvi. Ja vjerujem, da ga je vodilo onamo i čuvstvo umjetnosti, i da će se njegova umjetnička duša bit razgalila pred remek-djelom slavnog Palme. Ali u isto doba gosp. dvorski savjetnik znao je spojiti, po onoj latinskoj, *utile dulci*. Kažu, da on nije bez uspjeha tom prigodom uplivao na starog talijanaša Don Luku, od mnogo godina poznatog protivnika svim pobornicim hrvatskim u Dalmaciji. Taj protivnik sad se je obratio, i od Šavla postao Pavao, tako, da su vrbovsbi izbori sretno izpali po želji visoke vlade, s liepom slogom talijanaša i Hrvata, ali dakako na škodu progonjenih pravaša. Nesudjeni savezni ci dobili su u istinu za malo glasova, ali svakako pobjeda je bila njihova. Za tu pobjedu narodna stranka mora bit harna svomu *Kunstverehreru*, gospodinu dvorskomu savjetniku Phauenthalu.

Gospodo moja, ako je ona stara autonomaška kula kapitulirala pred vlad. savjetnikom, koliko drugih neće biti kapituliralo na ovom putovanju. Meni je poznato, da su i u Milni vladina obećanja igrala veliku ulogu u izborim, i da su i tu talijanaši sretno vojevali sa narodnjacim proti pravašim, proti Hrvatima. I na Visu se pokušala alianca, i dobro je bila upućena, ali je na svrhu zapela na težke uvjete, koje je bila stavila glava autonomaške stranke D.r Dojmi.

Poslje putovanja gosp. vlad. savjenika po ovom izbornom kotaru, stvari su sasvim loše krenule za pravaše. Ovaj kotar, koji je uviek dosad bio pravaški, u jedanput se prevrnuo i izgubio je svoj prijašnji značaj. Ja moram priznati, da zasluga toga preobraćenja idje dobrim dielom gosp. vlad. savjetnika. On je bio sretan, što je onamo našao jednog vriednog locumtenensa. Gosp. lučki poglavar splitski, inače dobar čovjek, ali preveć zanešen narodnjak i strančar.....

Predsjednik (*zvoni*): Nemojte govoriti o osobam neprisutnim.

Biankini. To nije nikakva uvrieda. *Amicus Plato, sed magis amica veritas.*

Gosp. lučki poglavar doista je bio u izbornom komešanju, najzaslužniji od svih činovnika u Dalmaciji — naravno poslje kotarskog poglavara g. Blešića — komu ostaje prva čast. Ali što je izbor dvajuh zastupnika u kotaru Hvar-Brač-Vis izpao protivno pravaškoj stranci, ima se poglavito zahvaliti lučkom poglavaru splitskomu; njemu se ima zahvaliti, ako sjena nepreżaljenog našeg pjesnika rodoljuba Buzolića, uzalud traži svog pravaškog zamjenika. Ako g. dvorski savjetnik Phauenthal, pri podieljivanju nagradâ svojim poslovačem u izborim, bude pravedan, ko što je uviek bio u ovim izborim nepravedan prema nama pravašima, on mora osobitu odliku opredieliti lučkom poglavaru splitskom, i izprositi mu makar kakav red od perzijskog šaba. Gospodin poglavar bio je neutrudiv proti pravašem u ovim izborim; svuda, gdje je trebalo sokoliti, pa i prevadjati izbornu vojsku na poprište, on se je našao.

Predsjednik (*zvoni*): Nemojte vriedjati'

Biankini. Nisam vriedjao nikoga. A da nije činovnik, nebi ga spomenuo. Ovo navadjam, da dokažem kako se je vlada uplićala u izbore.

Gosp. lučki poglavar, u svrhe izborne, imao je uviek na razpoloženju parobrodić pomorske vlade. Faktum je, da je tim parobrodićem on obišao sve luke onog izbornog kotara, pa i dalje hodao po primorju, i obećavao lučkih radja na stotine hiljada fiorina. Faktum je, gospodo, da je ovim parobrodićem pošao u Milnu, da je mobilizirao mjernike lučkog ureda i čekao u Milni, da svrši velika misa, kad narod izlazi iz crkve, da vidi, kako mjernik Rupčić s jedne strane, a s druge strane načelnik mjere onu obalu, koja se gradi ima 30 godina, i koja se ima svakako dograditi poslje izbora. Neznam, je li pak sada započela obećana gradja. Gosp. lučki poglavar prije izbora prošetao se po svim primorskim mjestim otoka Brača, a u tom putovanju igrale su osobitu ulogu tako zvane *kordelice*, kojim su se mjerile luke i mostovi, koji se imadu graditi, ako izbori izpadnu po volji vladinoj. Gosp. lučki poglavar, takodjer se postarao, prigodom izbornog sastanka splitskog, da povede na sastanak neke bračke načelnike, koji nisu mogli, radi nedovoljnih sveza, na vrieme prispjeti. U kritično vrieme izborno gosp. lučki poglavar našao se u Gracu, i to je preno iz Graca u Makarsku onog gosp. načelnika, koji se takodjer odlikovao u komešanju proti pravašem. Parobrodim pomorske vlade lučki poglavar nalazio se svuda, gdje je trebalo narodnoj stranci priteći u pomoć, i gdje ga je vodila maršruta velikog izbornog meštra, saborskog predsjednika gosp. Bulata.

Predsjednik. Nisam čuo.

Biankini. Rekao sam, da se je gospodin lučki poglavar splitski nalazio kroz izbore svuda, gdje ga je vodila maršruta velikog izbornog meštra gosp. predsjednika Bulata.

Mi ga s toga vidismo u oči izbora ili kroz same izbore i u Milni i u Jelši, i u Vrboški, i pod Bogomoljom i u Basilni i u Bolu itd. — Naravno gosp. poglavar znao je upotriebiti svoj liepi položaj, da se toliko zaludu nemuči, i da bude svojim prijateljim od koristi. Meni je poznato, da je u Basilni držao žestoki govor proti pravašem i da on nas pravaše nije štedio, ko što ja njega danas štedim. Ja bih mogao i dokumentirati, kako je gosp. poglavar i pismeno radio za narodnu stranku. U tom pogledu dostatna bi bila dva agitatorna pisma, koja je gospodinin lučki poglavar pisao prigodom izbora, i po kojima se može razabrati, kako je zanešeno radio. Ja ih stavljam na razpoloženje visokomu saboru. (*Vranković:* Čitajte ih!)

Predsjednik. Vama je dozvoljeno čitati ova pisma.

Biankini. Pisma upravljena su glavaru sela Vrbnja. Prvo glasi ovako (*čita*): „Spljet $^{14}/_{8}$ 1895. Pišu mi da se tamo komeša za u nastajuće izbore prevrnuti i naše Vrbanjanje u pravaštvo. Po onome što sam ti nedavno rekao u Basini, ti znadeš kako ja mislim o pravaštvu i kako ja osudjujem one koji su se odciepili

od starih izkušanih pametnih rodoljuba i tako uzbunili narod i prouzrokovali razdor medju braćom. Kroz tebe, dragi glavaru, ja savjetujem seljake mog rodnog mjesta da se nedadu zavesti od novih falsih proroka, nego, neka pri nastajućim izborima podju glasovati za predloženika stare Hrvatske narodne stranke.

Vranković. On je činovnik i birač, on ima pravo. *(Odobravanje)*. To je domorodac.

Biankini (*čita)*: Pošten čovjek i pravi i dobri patriot treba da se ovako ponaša. Ovo je svjet koji vam ja iz moga najiskrenija osviedočenja davam, a da ovo nije baš čisto nebih vas za sve bože blago, pošto ste me uvjek slušali, sad pred moje stare dane, posavjetovao na ono što nebi bilo poštenije i koristnije. (*Odobravanje)*. Uspjeh izbora u smislu stare narodne stranke, jur je osiguran i u tome izbornom kotaru, kako se god vi tamo ponieli i kako izpali birani birači u vašoj obćini. Ali iz načela treba da mi Vrbanjani dokažemo da imademo Bogu hvala dosta soli u glavi za razumiti da treba oprieti se novoj školi starčevičanstva sa kojom neki smutljivci htjeli bi i našu zemlju otrovati. *(Odobravanje)*.

Ja te ovlašćujem, dragi glavaru, da ove moje nazore i savjete slobodno priobćiš sviem upljivnijim Vrbanjima za da, ako još u meni imadu povjerenja, neka se po njima i ravnaju, a ja ću i unapried sa mojim savjetom, kao i dosada, biti im pri ruci i u što drugo budem mogao. Ponieli se oni drugčije, treba da izjavim, da kad nebi ovaj moj savjet primili, gdje sam po sriedi stavio poštenje mojih siedih kosa, unapried zaludu bi k meni došao ijedan vrbanjanin zatražiti od mene bilo savjeta bilo druge pomoći.

Sada, dragi glavaru, primi pozdrav itd.

Vi nalazite, gospodo, da je ovo u redu? (*Milič:* On je čovjek kano i drugi. *Vranković:* Molim, da ovi spisi budu stavljeni vis. ministarstvu na razpoloženje. (*Buka*).

Moja gospodo! Nije ovdje odlučno . . . . (*Vranković:* Molim i drugo pismo). Ja nenalazim potrebe čitati ga, pošto je slično ovomu. *(Buka. — Vranković:* Mi ga želimo čuti).

Gospodo moja! Nije u ovom pitanju odlučno, što je gosp. poglavar pisao, koliko je odlučno, da je on radio po nalogu vlade, i za narodnu stranku proti pravašima. *(Buka i glasovi:* Nije istina). To je najodlučnije u ovom pitanju. (*Borčić:* A dokaz?) Jedan lučki poglavar, koji obično ima dosta službenog posla, nemiče se, ako ga ne goni nalog vladin. To je ono, što sam hotio dokazati! To dokazuje da naši izbori nisu bili slobodni, jer obavljeni pod vladinim uplivom.

Ali, gospodo zastupnici, sva trzanja vladinih činovnika, da se izopači prava volja naroda neogorčavaju toliko narodno srdce — i daju se lako razumjeti — koliko ga ogorčava postupak nekih samostalnih vlasti u ovim izborim. Jer dok naša vlada hoće, da volju naroda prigne na svoju, ona radi to po običaju svih vlada od doba absolutizma do današnjih ustavnih vremena. Ali, što je uprav žalostno, to je, da se može naći slobodnih ljudi u narodu — koji su pozvani, da prvi štite izbornu slobodu — i da ti ljudi pružaju vladi ruku u gušenju izborne slobode — Žalostna je istina, častna gospodo, da u zadnjim izborim neki naši načelnici mjesto da se opru vladi, štite prava naroda, oni njoj pružaše ruku, te njihovom pomoću vlada je postigla, što je htjela. Da toga nebijaše, vlada nebi bila došla do cilja, da nas pravaše tako izmrcvari u ovim zadnjim izborim. Uz žandare i uz vladine činovnike, postarili su se i načelnici nekih naših obćina, koji mobilizovaše i lugare i rondare i druge poslužnike proti stranci prava. *(Buka i glasovi:* Gdje?) Ako imenice počmem kazivati tko i gdje, gosp. Predsjednik pozvati će me na red.

Predsjednik. Neće.

Biankini. Vidit ćemo kašnje. U izborim ovog kotara, vlada je osobito vršila svoj upliv u onim obćinam, gdje je potreba bila, kao na primjer u obćini supetarskoj i milnarskoj. Meni je poznato, da na supetarskoj obćini još prije izbora rondari zvali su narod, da dodje u ured i da javi načelniku, kako misle glasovati. Meni je

poznato, da je onaj načelnik nagovarao proste težake, da glasuju, kako vlada bude htjela. — (*Prigovaranje*). Faktum je, da je gospodin načelnik supetarski glavom bio pošao u izbornu agitaciju; faktum je, da je i žandarima slao zvati narod i siliti ga da dodje na občinu. U ostalom, on je imao pravo, da agitira, ali nije imao pravo, da občinsku svoju vlast ulaže u agitatorne svrhe.

Načelnici su se najprije postarali, da imenice budu sastavljene po njihovoj volji, a da se pozivnice pak diele na način, da vladino narodna stranka dodje u većinu. Utoci, koji su bili proti izbornim listnicam uloženi, većim dielom, nisu uvaženi. Navesti ću samo jedan slučaj od odlomka Dola na otoku Hvaru, gdje je u imenici uvršteno 12 birača mrtvih, 43 koji neplaćaju poreza, 4 koji plaćaju 4 novčića, pogrešno uvrštena 3, po dvaput uvrštena 2, a izostavljeno ih 32! Da je ovdje uvažen utok, izbor bi bio izpao na korist pravašem. Politička vlast nije se osvrsnula na najtemeljitije dokaze utoka. Ali na Visu, gdje se radilo o drugoj stranci, kotarsko poglavarstvo poslalo je činovnika, da pregleda imenice, i pregleda ih. Rodoljubi viški prosvjedovaše, ali im je sve bilo zaludu. — Kô što na Visu, vlada nije radila ondje, gdje su se imenice imale pregledavati pravašima u korist. Da se je samo pri sastavljanju imenica i riešenju utoka i malo savjestno postupalo, mi nebismo bili propali s malo glasova u dva najvažnija izborništva, kô što je Milna i Vrboška: u Vrboškoj sa 20, a u Milni sa 16 glasova. Da se je ovdje vršio zakon, ova dva birališta bila bi ostala za stranku prava, i cio izborni kotar bio bi pridobiven za stranku pravu.

Neću sad ovdje potanje razlagati o raznim presijam kojima se je radilo proti stranci prava na svim biralištim, a osobito u Milni. Ja sam već spomenuo. da je jednom amerikanskom podaniku bio zaprietien izgon kroz tri dana, ako neglasuje proti pravaškoj listini. — Tu prietnju donio mu je c. kr. oružnički stražmeštar! Mi smo i to doživili u Milni, da je Anti Perunoviću bilo zaprietieno, da će mu se dignuti dozvola krčmarenja; Ivi Poklenkoviću da će mu se dignuti komad zemlje prieporan sa občinom; Leši Trbojeviću zaprietieno je, da će mu se zatvoriti mesnica; a bratu njegovom Nikoli, da će biti iztjeran iz dućana. Kad bi htio staviti na kušnju ustrpljenje vis. kuće, ja bi ovih prietnja mogao još cieli niz iznieti, ali cienim, da je ovo jur dostatno. Svakako je nepobitan čin, da se je u ovom kotaru pokazala velika agitacija, koja je prešla sve mjere zakona. A vi, gospodo zastupnici, ako hoćete da budete dosljedni svojim načelim i prijašnjim zaključcim, osobito onim godine 1883, vi ćete glasovati da ovi izbori budu uništeni. Ja ću vam spomenuti, da ste prije uništili izbora samo zato, jer se je velika agitacija bila pokazala u dotičnom kotaru. Neka mi gospodin predsjednik dopusti, da o tomu dvie same brazde pročitam iz saborskih izvješća.

Predsjednik. Ne mogu; ovaj sabor je neodvisan od onoga što su prvašnji učinili.

Biankìni. Pošto ne dopuštate, konstatiram fakt, a javljam, da se nalazi u brzopisnom izvješću našeg sabora godine 1883. Mi na temelju navedenih agitacija nepitamo ipak odmah danas uništenje ovih izbora, već pitamo, da se izborni spisi izruče odboru za ovjerovljenje izbora, pak da taj odbor temeljito prouči stvar, da vidi, jesu li navedene cinjenice temeljite. — Ako su temeljite, i dostatne, da izkrive izpadak izbora, nek se izbori unište. Nisu li, neka predloži ovjerovljenje. Ako tako ovaj visoki sabor bude postupao, on će veliku uslugu učiniti zemlji našoj, jer će se ugušiti one mržnje, one ljute razmirice, koje su u mnogim mjestim nastale usljed nepravedno obavljenih izbora. Ako bude ovako postupao visoki sabor, on će takodjer dokazati, da nije skup odličnih ljudi, koji predstavljaju razna politička mnienja, nego ugledni zakonodavni sbor, izraz prave volje hrvatskog naroda u Dalmaciji.

Častna gospodo zastupnici! Meni je najteže u ovim izborima. Ali nije mi težak toliko poraz stranke, kojoj se dičim pripadati; niti mi je težko, što nemam ovdje izabrane družine s kojom bi mogao braniti prava moga hrvatskog naroda; već mi je jedino težko što se je vlada umješala u naše izbore, i što je naš pošteni narod učinila svojim igom. Mi nesmiemo to pripustiti bez prosvjeda, bez uztuka. Mi moramo tražiti, da se tomu jedanput za uviek nadje korenita lieka. Mi moramo poučiti vladu, da se

nema pačati u naše izbore, i da ih mora ostaviti nam kano našu najsvetiju stvar, o kojoj da se sami bavimo. Mi smo dužni izvješliti zadovoljštinu povriedjenomu moralnom ćuvstvu našeg naroda, i dokazati svietu sjajnim primjerom, da znademo braniti našu neodvisnost, našu slobodu. Da to postignemo, položimo danas svi naše mandate i hodimo kući. (*Smieh*). Tako će jedanput vladu razumieti, da se nesmje igrati s narodnom voljom. — Položimo naše mandate (*smieh*), da dokažemo vladi, da nema smatrati naše izbore pazarom narodne časti. Od toga koraka ništa nas nemože odvratiti, niti sama misao za ove kukavne zastupničke stolice. Jer, ili mi predstavljamo volju naroda, a onda smo mi sigurni da ćemo opet biti birani; ili nepredstavljamo volju naroda, te nećemo već moć biti birani, a onda, kao pošteni ljudi ostavimo ove stolice za one, koje će narod slobodnom voljom birati kao dostojnije. U to ime imam dva predloga. Jedan je obći koji glasi (*čita*):

„Novoizabrani zastupnici na sabor dalmatinskomu, uvjereni da su uobće, manje ili više, svi izbori obavljeni nedopuštenim uplićanjem visoke vlade, na škodu slobodne volje naroda ; uvjereni, da se kroz izbore sbiše tolike nezakonitosti i nasilnosti, da narod nije bio u stanju vršiti svoje najsvetije pravo — prelaze na dnevni red preko ovjerovljenja izbora i kumulativno polažu svoje mandate".

U slučaju, da ovaj predlog nebude primljen, molim gosp. Predsjednika, de stavi na glasovanje sliedeći predlog (*čita*):

„Izborni spisi o izboru kotara vanjskih obćina Brač-Hvar-Vis dostavljaju se ovjerovitelj-nomu odboru, u svrhu da saviestno ispita jesu li izbori slobodno provedeni, i da li je prekomjerna agitacija vladinih ljudi, zapriečila slobodnu izjavu narodne volje".

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gospodin vladin povjerenik namjestnički podpredsjednik Pavić.

Vlad. povj. pl. P a v i c h. Na osobne napadaje nije se nikada odgovaralo sa ovog stola; samo, da razbistrim one poezije o mom putovanju, reći ću nekoliko rieči.

S dozvolom Ministra financija, išao sam parobrodom koji je imao putovati u Hvar, gdje nikada nisam bio, da vidim ono krasno mjesto. Od Hvara bila mi je namjera putovati ne u Vrbošku, nego u Svetu Nedjelju i Sućuraj. Krenuli smo od Hvara putem Svete Nedjelje. Oluja bijaše jaka; jugovina je puhala tako da su sva stakla na komade otišla, i ja sam se sâm ozledio. Kappellan reče: ovako nije moguće ići naprijed, treba krenuti na drugu stranu otoka gdje je slabiji vjetar. Okrenusmo i pošli smo dalje. Sad me je Kapetan parobroda upitao: hoćemo li u Jelsu, jer tamo je sigurna luka? Nu ja sam se odmah pomislio: ako podjem tamo, moglo bi se govoriti da idjem u izborne svrhe; ali nije bilo drukčije: te sam pošao u Vrbošku. Tu sam posjetio crkvu, župnički ured, školu i načelnika; i u vjek bilo je uz nas nekoliko seljaka, niti rieči nije se govorilo o izborima. Na taj način upoznao sam se s odličnim župnikom Lučićem. Sutri dan sam odputovao. To je poezija moga putovanja.

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gosp. zastupnik D.r Macchiedo.

D.r M a c h i e d o. — Per dovere di onestà devo dichiarare all' onor. Biankini, che le sue informazioni sono inesatte; e devo ricordare che, allorquando il signor Vicepresidente luogotenenziale de Pavich, intraprese il suo viaggio, io ho avuto il piacere di trovarmi per qualche tempo a Lesina con lui. In quella occasione il signor vicepresidente de Pavich era diretto per S. Domenica e quindi per S. Giorgio. Il vento era da scilocco. Io lo ho consigliato di partire per altra via verso S. Giorgio, pel canale tra Cittavecchia e l'isola Brazza. Il signor vicepresidente non ha voluto seguire il mio consiglio, e tentò di andare verso Santa Domenica, per approdare a S. Giorgio. Il vapore, per la forza del vento, dovette ritornare nel nostro canale e poi dirigersi verso il canale di Cittavecchia.

Questa è la verità. E un uomo onesto deve dirla, e particolarmente quando una persona viene attaccata nel suo onore.

Durante l' elezione di Verbosca, io mi sono trovato a Cittavecchia, dove uso passare qualche tempo dell' anno.

Io non so, certamente, se il signor vicepresidente abbia trattato con Don Luca Lucich o meno, ma durante l'elezioni di Verbosca mi sono trovato a Cittavecchia, ed ho veduto che l'agitazione non è partita da altri che dagli aggregati al partito del diritto.

Questa agitazione era portata da parte del partito del diritto a tutta oltranza; alla vigilia dell' elezioni che dovevano seguire a Verbosca, cinque sacerdoti si erano uniti in conferenza in un villaggio, che era il centro della agitazione. Alla vigilia dell' elezioni, tre dottori, facenti parte del partito del diritto, si assunsero il disturbo di recarsi a Verbosca dopo la mezzanotte, e battere alla porta delle case dei poveri contadini verbagnani, per strappar loro qualche voto.

L' on. dep. sig. Bianchini forse ancora non saprà che io stesso, deputato croato, mi sono prestato di far andare a Verbosca alquanti miei contadini di Verbagno a votare pel partito a cui appartengo.

L' on dep. Bankini deve, prima di propagare le notizie, informarsi; e non ha fatto buona opera col mettere in una posizione dubbia la persona del parroco di Verbosca, dom Luca Lucich, persona ferma nei suoi principi autonomi.

Non è l' influenza del Governo, che abbia esercitato una pressione nelle elezioni di Verbosca, ma, è il partito nazionale croato che ha sostenuto la propria bandiera e la sosterrà sempre francamente, lealmente, onoratamente.

Noi, non abbiamo bisogno del Governo, in questo argomento. Le facciamo noi le elezioni; le quali sono l' effetto della nostra influenza personale, e questo basta. (*Bravo*).

Predsjednik. Prije nego li prosliedimo razpravom, dužnost mi je nešto opaziti g. zast. Biankiniju glede predloga, što ga je prikazao. Da vam iskreno kažem, gg. zastupnici, ja nemogu shvatiti, kako je g. zastup. došao do toga, da predloži da novoizabrani zastupnici polože mandat. To je predlog, o predmetu, koji nije na dnevnom redu, i ja ga *a limine* odbijam. Ako nadje 4 podpisa, neka ga podnese. Onda ću odlučiti, jeli pripustljiv.

Drugi je predlog gosp. zastupnik prikazao, kojim pita, da izborni spisi o vanjskim občinama budu dostavljeni jednom odboru, da izpita, jesu li slobodno provedeni izbori i nije li vanredna agitacija vladinih ljudih zapriečila izbor pravaša. Buduć ga je sam podpisao g. Bankini, pitam, da li ga tko hoće poduprti u smislu §. 24. Tko hoće neka izvoli ustati. (*Ustaju dva zastupnika*). Nije poduprt te ga ne mogu uvažiti. Sliedi razprava.

Rieč ima gosp. zastupnik Borčić.

Borčić. Vis. Sabore! Nije bila moja namjiera, da pri ovoj točki dnevnog reda uzmem rieč, da branim redovitost izbora dvaju zastupnika otoka Visa, Hvara i Brača; jer izvješće zemalj. Odbora, tako je jasno i nepobitno, da nije mu treba podpore. Nego neke osvade podignute od strane g. Biankinija, čim je htio dokazati, da i ovi izbori nisu drugo nego plod velikog pritiska sa strane pokrajinske vlade, a ne izpadak slobodne volje birača, sile me da progovorim dvie rieči.

Častna gospodo! Poslje one zaglušajuće vike, koja se dizala od pred dvie godine po sastancim i javnim listovim pripadajućim pravaškoj stranci, kao da bi ciela Dalmacija pripadala toj stranci, nastao je takav poraz, koje izborni zgodopisi nepoznavaju. Pravaška stranka, mlada i žilava, poduprta od najačega čimbenika izbornog — od svećenstva — svud u cieloj zemlji doživila je baš sjajan poraz. Taj poraz mora se opravdati. — A kako da se opravda? Izbori, više ili manje, može se kazati, da su se izvršili u podpunom redu i bez ičijeg pritiska; jer, kako sam imao prilike iztaknuti, narodna hrv. stranka ne ulaga svoju moć i upliv u vis. vladu, nego jedino na svoj rad i prošlost i na dokaze, što je učinila za svoj narod i za svoju zemlju. Živahnost i odlučnost narodne stranke, a poglavito muž, koji stoji na čelu narodne stranke, mnogo su doprinieli tomu, da je pravaška stranka poražena bila. Već pred nekoliko mjeseci prije izbora, narodna stranka ustrojila se i odlučila je, kako da se vodi borba proti novoj struji, koja hoće, da uništi cieli naš tridesetgodišnji rad. Onda se odlučilo bez obzira, držati se programa i stupiti u borbu. Ustrojili su se odbori po svakom mjestu

i ti su se odazvali odboru centralnom, koji je imao sjedište u Spljetu. To je uzrok poraza. — Pošto častni Biankini nije iznio nikakve konkretne činjenice, nego obične retoričke figure i obične fraze, ja mogu kazati, da sve, što je rekao, nije ništa temeljita. S toga, i obzirom da on nije pobio s druge strane izpadak ovog izbora, kako se svuda čini, da se iznaša broj birača svake občine, pak se broji koliko s jedne strane i koliko s druge nepravednih glasova imade, i to se sve matematički dokaže; nego je kazao: nije dobro, nije zakonito, i ja ću proti tomu glasovati i vi morate; s toga ja kažem, da je ovaj izbor zakonit, jer nema faktičnog prigovora. Obvrnuti ću se samo na drugo pitanje, koje je častni Biankini iztaknuo, glede držanja lučkog poglavara spljetskog. Proti lučkom poglavaru spljetskom bilo je sa strane pravaške i za vrieme izbora i poslje izbora, upravljeno tužba grdnih i netemeljitih koliko vis. pomorskoj vladi u Trstu, toliko ministarstvu trgovine u Beču. Toliko jedna koliko druga vlast, pozvala je lučkog poglavara, da opravda svoj postupak. On je poslao prepis pisma, što ga je poslao glavaru Vrbnja, a niti jedna vlast nije našla, da mu opazi niti najmanje; jer, kako ste se uvjerili iz ovog pisma, on je pisao prijateljskim načinom pri uvjerenju, da daje savjet bez pritiska, bez prietnje i bez obećanja, kako je to g. Biankini govorio. Valja znati, da je lučki poglavar rodom iz Vrbnja i da glavar stoji u svezi rodbinskoj s njim i da se je k njemu obratio pitajuć ga za savjet, i kano pošten čovjek pisao je, kako bi mu srce govorilo, bez i najmanje upotriebiti svoj položaj, kano lučki poglavar. A ono, što se kaže, da je naročito išao tamo, nije ni to istinito, ni temeljito. Nego, kako u obće biva, da lučko poglavarstvo odredjuje sustav svoga rada, komu pripadaju tolike luke i moraju biti svake godine pregledane, zato je odredilo, pri početku godine: ove biti će onda, a ove onda pregledane.

Ima mnogo godina, da se pomorska vlada i ministarstvo trgovine u velike bave sa prometanjem, indirektno, blagostanja našeg, u koliko gledaju, da metnu u red sve naše luke. U području spljetskog poglavarstva, imade mnogo luka, koje su se imale dovršiti, i dužnost je poglavara, da se osvjedoči, kako su te radnje napredovale, jer imade o tom izvješćivati. Što je obće, to vriedi i glede Spljeta. — Nekoliko mjeseci prije nego su bili urečeni izbori, javio je, kad će doći. Dogodilo se, da se cieli otok Hvar i Pag imao pregledati u doba, kad su sliedili izbori. — Da bi kotarski lučki poglavar spljetski sliedio maršrute izbornog našeg majstora presv. gosp. predsjednika, to nije istina. Gosp. lučki poglavar spljetski, osoba je tako značajna, da ne prima od nikog maršrute, nego vrši svoju dužnost sa najvećom točnosti i patriotičnosti. Nego nije gosp. Biankini prištedio niti župnika vrboškog Lučića. Ali je za čudo, on bi barem iz harnosti morao prištediti toga čovjeka, jer je u zadnjim izborim bio njemu pri ruci. (*Biankini:* Neznam). Ali nemate srca, da to izpoviedite.

Moram svakako odlučno prosjedovati proti izjavi gosp. Biankinija kano da bi samo on i njegove pristaše bili branioci prava hrvatskoga naroda. Ja ne dvojim niti najmanje, da on brani svoj narod, ali kad su te rieči izrečene, da mi tobož ne branimo prava toga naroda, tada u tom smislu moram najodlučnije prosvjedovati, jer nam nije nijedan slučaj iznio, da mi nebi ustali na obranu prava naroda našeg. Ja dakle predlažem, da vis. sabor izvoli odobriti ovaj izbor, koji nije drugo nego izraz prave i slobodne volje birača onih triju otoka.

Drugo je na čisto stavio moj drug gosp. D.r Machiedo.

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gosp. zastup. Milić.

M i l i ć. Ima evo nekoliko dana, da u svojim govorim častni Biankini prikazuje nekakvu sliku strahotnog djelovanja vlade na korist narodne stranke. Svuda traži on uzrok porazu njegove stranke i naznačio je baš u svom govoru prije dva dana, da su sve tri stranke ovdje složne proti njegovoj. Ja se neću upuštati u potankosti njegovog programa, nego prikazati ću sliku djelovanja njegove stranke i izvući posljedice, je li bi njegova stranka imala drugih uspjeh nego je imala.

Narodna stranka djelovala je proti njegovoj stranci, a to je njezino pravo.

Hoćeš ti da se postaviš na moje mjesto, ja tebe iztiskujem. Srbska stranka mora biti proti njima, jer u njihovom programu stoji niekanje srbstva i da to obstoji, dočim koji su ovdje, pokazali su da obstoje i da su ih poslali kotari, gdje živu izbornici njihovi.

Treću stranku autonomašku hoće da program njihov sasvim ignorira; ali budući da ih imade, koji hoće da se tako nazivlju, misle da imadu pravo da obstoje.

Ove stranke, kao da su se dogovorile i rekle: moramo mi stranku prava odstraniti.

Da vidimo je li to utemeljeno u zdravom nazoru pučanstva ove zemlje i u kostitucijonalnim pravilim, koja vladaju u zemljam ustavnim. Tuži se gosp. Biankini, da vlada dalmatinska stranku prava progoni. Ne mislim da je bilo potrebe — tri su se stranke borile. Da se vlada umješala svojimi upravnimi sredstvi, to svuda sliedi. Naime da gdje vlada, koja obstoji, upliva kako može sa dopuštenimi sredstvi, da se obnovi zastupstvo, koje, po njezinim načelim, djeluje po zemlju koristno. Dalmatinska vlada nije toga trebala. Bilo je doisto borbe, ako je stranka prava podlegla, biti će krivnje u njoj istoj; jer da su njezina načela shodna i pristupna zemlji, da ih prihvaća, jer vidi da je u njima spas, tada bi ta stranka bila uspjela. Nu buduć je bila s početka sbunjena s njihovim programom, poslje se otrieznila i nije ih birala. Nevalja kriviti vladu, koja nebi mogla doprieti do takovog uspjeha, nego valja kriviti svoj program. A kakav je program te stranke? Do dvie godine nazad nismo znali za taj program. Nitko nije znao niti slutio, da bi mogla ta stranka prava u Dalmaciji obstojati, nego taj program je došao od ozgor. Kad su se odciepili od naše stranke, onda su okrenuli list tim pravcem. Oni su od ozgor uveli tu stranku, za koju zemlja nije mislila, da će se uvriežiti.

Mi smo čitali da u Hrvatskoj obstoji ta stranka, isto kano da to o Ameriki čitamo, ali da na nas može uplisavati, nismo mogli promisliti na to. Što je stranka prava kod nas uvela? Jedan fantom, za ovaj hoće da se biju i kolju za zastupstva občinska i saborska i parlamentarna u Beču. Ma žašto taj razdor i uvedenje te stranke, za koju nije nitko ćutio potrebe da se uvadja kod nas. Ali ta gospoda uzela su za lozinku: samostalnost, slobodu, cielokupnost naroda. Milozvučne rieči, koje mogu svakog zanieti; ali način, kojim će do toga cilja doći, nisu razvili, nego su ga prenieli iz Hrvatske. A program te stranke od početka njezinog t. j. od god. 1861, kad ga je Kvaternik počeo zastupati i poslie drug mu Starčević, u čem je sastojao? U negaciji. Ova je mogla sliediti, dok se Hrvatska nije odlučila za savez. Dva saveza su joj predstojala.

Većina naroda odlučila se obnoviti savez s Ugarskom i primila je god. 1868 nagodbu. Od tada ta sveza obstoji zakonita i ustavna, jer se narod odlučno, nadao koristi i dobrobiti, a jedino tri čovjeka politična bila su, koja nisu bila sporazumna, a ti su pozvani *schwarzes kabinet*.

Obće je mišljenje bilo da se obnovi savez i obnovio se. Ali stranka prava, koja je bila započeta i imala je smisla dok nije Hrvatska stupila u savez bilo s jednom ili drugom polom, hotjela je da obstoji i dotjerala je do današnjeg doba. Ali se pita sada, je li taj njezin program moguć sada kad su se dvie državne pole ustavno ustrojile, kad su spojene s jednim zajedničkim ustrojem ustava i kad za izvesti misao ovog programa trebalo bi porušiti sve ustave i graditi po volji vodje te stranke? — Taj program stranke prava poslje toga saveza nije bio više moguć, jer malena zemlja nije mogla diktirati dvim polam države, kad je Ugarska jaka i silna po Deaku priznala realnu svezu s Austrijom, morala je svakako i Hrvatska izvesti savez i izvela je s Ugarskom. Što je ostalo jednoj stranci, koja je našla ovaj gotov čin realne unije, nego staviti se na to stanovište i raditi za razvitak konstitucije. A načela konstitucije zahtjevaju da se može ustav promieniti samo s voljom faktora odlučujućih, u normalnom stanju. Ipak vodja njezin je dotjerao da se i danas uzdržala i ima dosta pristaša, ali nije postala pogibeljnom u Hrvatskoj. Nju uzdržava pače današnja vlada i prijašnja Rauchova i Bedekovićeva, sada i Hedervarijeva. Ova je mnogobrojna, i da je hotio grof Khuen-Hedervary poniziti tu stranku, mogao je, ali ju je on štedio i držao ju je za dekoraciju parla-

menta, da se reče da ima opozozicije u njegovom saboru. Ali znate vi, koju je on stranku uništio i koju smatra pogibeljnom? Ne stranku prava, proti kojoj misli častni Biankini, da su se sve sile neba i pakla složile, nego onu malu stranku neodvisnu, koja je razvila načela da se nagodba može ustavnim putem poboljšati. Tu je on uništio. Ovo je državna stranka bila, a ne pravaška. On je ovu držao i bagatelizirao, i na zadnjem saboru rekao: vi se s vašim novim programom približivate meni. — Pravaška stranka imala je program negacije. Jest, sve što je ugovoreno, ma bio dualizam; bio ustav, bili zajednički poslovi, sve što se izvadjalo iz pragmatičke sankcije za nju neobstoji ništa. I na drugih naroda s kojimi se valja dogovarati. Za mene ovi narodi neobstoje samo kruna i jedini narod hrvatski, i ti će ugovarati bez obzira na sve one ustave, koji su sliedili. To je bilo sve do nekog vremena kad se i druga stranka hotjela približiti da opoziciju učvrsti, i ova opozicija neodvišnjaka dovela je do toga stranku prava, da je priznala dualizam, zajedničke poslove i drugo. To je veliki korak od prijašnje negacije. Kako znate taj se program nje ujedinio, jer nije bilo onog iskrenog zamišljaja, da će, sve ono što se napisalo, ostati.

Poznato vam je kako se je ta stranka prava u zadnje vrieme razvrgla, kako su dvie frakcije nastale, i kako za program sjedinjene opozicije uviek govore, da je to program pravaški. Ta stranka, poslie zajedničkog programa i poslie razkola, opet je stupila na negaciju. Dakle opet na negaciju, a pošto je gosp. Biankini prenio u Dalmaciju tu biljku, naravno, da je prenio i negaciju, dakle negaciju obstojećeg ustava austrijskog, negaciju što se tiče delegacija, negaciju ustava u Ugarskoj, s kojom je Hrvatska spojena nagodbom, negaciju na sve strane, i s tim programom hoće uspjeti u Dalmaciji. Kako ćete uspjeti? Valjalo bi, da se sruše svi ustavi, koji obstoje i novo počme graditi. Što Magjari niti Česi nisu postigli, dvojim, da će Hrvati. Vidite što ćete kod nas postići. Očekivati da će se Austrija i Ugarska preustrojiti po vašem programu, toga nemojte, jer bi to bio kaos. Jer svaki ustav traži, da se promieni po suglasju dotičnih faktora. Da biste vi mogli naći faktore, koji će pristati na to da se obustavi ustav svih naroda, za graditi novi po ćeifu vašeg vodje, to nećete niti vi vjerovati, da možete postići. Jedino to ste postigli kod nas, da se stranka naša ovako žalostno razdelila, i da se uvela borba u hrvatskoj stranci, bez potrebe i uspjeha, i to tako žestoka, kano da se radi o spasenju domovine. Kad tko reče: *pravaš*, to je onda uzor svih patriota; a *narodnjak*, to je prodanac, taj nemisli za narodni boljak. To je uspjeh. Dakle ako se ima na koga tužiti stranka prava, mora se tužiti na svoj program, koji nije po ničem izvedljiv. I ako je kod nas u Dalmaciji dobar razum puka, došao do toga, da je uvidio, da nema spasa u tom programu i da se bori proti njoj, da nije vjerovao ovoj struji, da dodje do većeg broja zastupnika i do većine u saboru, učinio je patriotično i učinio je, politički, razumno. Ja dakle u svemu tomu što gosp. Biankini nalazi, da je vlada pripravila poraz, nalazim nasuprot, da nije bilo od potrebe da se vlada umješa, jer poraz njezin iz njezinog programa i iz nemogućnosti da se djeluje kod nas kano u Hrvatskoj. — U Hrvatskoj imadu nagodbu, imadu temelj nekakav; ako pak hoće takav pretjerani program, od toga neće moći očekivati izvršbe. Ali kod nas, gdje smo još odieljeni, gdje nemamo onog ustava, gdje nismo spojeni realno s Hrvatskom, jednu stranku odgojiti, koja nemože djelovati i uplivati u javni život te države, ja mislim da je bezsmisao. Ako je narod u Dalmaciji ustao proti toj stranci, ako su se sve stranke borile, ja mislim da su učinile djelo patriotično i svoju dužnost; jer inače se ništa nepostiže nego nesloga u jednoj stranci, i s druge strane se oduzimlje uvjerenje u narodu, da onu jednu, koja se do jučer pokazivala stranka patriotična za prava Hrvatske, može narod zapustiti. — Zato ja zaključujem tim, da netražimo uzroke porazu te stranke u faktorim, kao što je vlada, nego u stanju u zemlji i u programu, koji se neda izvesti, i koji zdrav razum našeg puka od sebe odbaciva, i ako Bog da unapried će više odbacivati. Ako igda bude realne unije Dalmacije sa Hrvatskom, tada bi bila praktična, tada bi mogla obstojati, ali sada ne. Većina, koja je izpala u zadnjim izborim, to je većina naroda, s njegovom voljom i namišlju izabrana, eda se uzdrže načela koja su do sad bila njoj kažiputom svega djelovanja. A što će jednom biti, kad se glavni cilj ove stranke bude oživotvorio, to

ćemo se onda razgovarati, kako ćemo se ustrojiti u stranke, sada moramo biti jedna i nerazciepana.

Predsjednik. Ja sam namjeravao zatvoriti sjednicu u dva sata, usljed izražene mi želje. Pošto nismo još ništa uradili, to dajem odmor od 4 sata, i sjednica će se nastaviti u 6 sati večeras.

(*Sjednica prekinuta u 2 sata i 8 čas. po podne*).

(**Nastavak** *sjednice u 6 satih i 25 čas*)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** Plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Konstatujem, da nas je zakonit broj. Nastavlja se sjednica. — Zastup. gosp. D.r Čingrija pitao je rieč za formalni predlog.

D.r Čingrija. Predlažem, da se zatvori razprava.

Predsjednik. Gosp. zastup. D.r Čingrija predlaže, da se zatvori razprava ob ovjerovljenju izbora vanjskih obćina kotara Hvar, Brač, Starigrad i Vis. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen. Razprava je zatvorena. — Rieč ima gosp. izvjestitelj zemalj. Odbora.

Izvj. Šimić. Pošto se je ob ovom izboru na dugo razpravljalo u jutrošnjoj sjednici, zato meni ne preostaje drugo nego predložiti visok. Saboru, u koliko se nije ništa primjetilo o pravovaljanosti izbora, da odobri izbor D.r Colombisa i gosp. Petrića, i da ih prizna zastupnicim vanjskih obćinah kotara Hvara, Brača, Starigrada i Visa.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog zemalj. Odbora, koji glasi (*čita*):

„Zemaljski Odbor predlaže, da vis. Sabor odobri izbor i prizna D.ru Antu Colombisa i načelnika Antu Petrića zastupnicima vanjskih općina Hvara, Starigrada, Visa, Brača“.

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. — (*Većina*). — Predlog je primljen.

Prelazim sada na šestu točku dnevnog reda, obzirom na okolnost, da zemalj. odbor predlaže, da bude odabran jedan ovjeroviteljni odbor, da izpita sve one izbore, koji nisu na razpravu iznešeni bili. Ja mislim, da je dobro, da se tako sabor odluči, jer ako bude odabran taj odbor, moći će sve predloge pretresti i tako mnogo vremena dobiti. Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Ivčović (*čita*):

Br. 597-g. 1896.

Visoki Sabore!

Proti izborima:

1. D.ra Ivana Mangera za izborni kotar grada Splita;

2. Prof. Antuna Mrkušića za izborni kotar vanjskih obćinâ Vrhgorac, Makarska, Metković;

3. Jurja Biankini-a za izborni kotar vanjskih obćina Korčula, Ston, Orebić;

4. Ivana Vrankovića za izborni kotar gradova Hvar i Starigrad;

5. D.ra Fila Gaetana Bulata i D.ra Vicka Ivčevića za izborni kotar vanjskih obćina Trogir, Split, Omiš;

6. Uberta kneza Borelli-a za izborni kotar vanjskih obćina Zadar, Pag, Rab;

7. Ante viteza Vukovića za izborni kotar grada Makarske, bi prikazano utoka.

Pošto velika većima ovih utoka bi podnešena u oči otvora Sabora, Zemaljski Odbor nije bio u stanju radi kratkoće vremena da prouči dotične spise i sastavi meritorno izvješće, te se časti predložiti da se izborni spisi zastupnikâ D.ra Ivana Mangera, Prof. Antuna Mrkušića, Jurja Biankini-a, Ivana Vranković-a, D.ra Fila Gaetana Bulata, D.n Vicka Ivčevića, Uberta kneza Borelli-a i Ivana viteza Vukovića, predadu na razsudu ovjeroviteljnomu Odboru.

Zadar, 25 siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Ivčević.

U formalnom pogledu stavljam predlog, da odbor sastavljen bude od sedam licâ, a to obzirom na znatan broj izbora, koji se imadu ovjeroviti, i obzirom na kratkoću vremena.

Predsjednik. Otvaram razpravu o formalnom predlogu. — Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Gospoda, koja pristaju na taj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen. Neka izvole gospoda predati cedulje sa 7 imena. (*Predaju se glasovnice. Nakon skrutinija*).

Predano je 34 glasovnica. Dobili su većinu glasova gospoda zastup.: D.r Ivčević, D.r Zaffron, Borčić, D.r Salvi, D.r Katnić, D.r Čingrija i Vukotić. Ovi su dakle odabrani te ih molim, da se konstituciraju što prije i da mi prijave predstojnika i izvjestitelja.

Gosp. vladin povjerenik Truxa ima rieč.

Vlad. povj. Truxa.

Visoki Sabore!

Medju izborim, koji su sada bili opredijeljeni ovjeroviteljnom odboru, ima izbor vanjskih općina izbornog kotara Zadarskog.

Na shodno znanje istoga Odbora u pogledu pitanja, za što nije dosada bio raspisan naknadni izbor za jednog od dvajuh zastupnika, proglašenih izabranim, koji se je odrekao zastupničkog mandata, čast mi je razjasniti odnosno postupanje Namjestništva.

Pri izboru dvaju saborskih zastupnika vanjskih občina sudbenih kotara Zadra, Biograda, Raba, Paga, dne 7 rujna 1895 dobili su u prvom glasovanju od 111 podanih glasova:

D.r Roberto Ghiglianovich 53 — D.n Juraj Biankini 44 — D.r Josip Paštrović 44 — D.r Luigi Ziliotto 39 — Ubert conte Borelli 28 — Grgo Ostrić 14, dakle nije bilo absolutne većine, a u drugom su glasovanju dobili od 111 podanih glasova:

Ubert conte Borelli 72 — D.r Ante Trumbić 58 — D.r Roberto Ghiglianovich 53 — D.r Luigi Ziliotto 39, po tom su bili proglašeni kao izabrani Ubert conte Borelli i D.r Ante Trumbić, te za ova dva bile su odmah sa strane Namjestništva sastavljene izborne svjedočbe.

Na dne 18 rujna prispjelo je Nj. Pr. gosp. Namjestniku sliedeće pismo gosp. D.r Trumbića.

Preuzvišeni Gospodine!

Saznao sam da su me dne 7 o. mj. birani birači izvanjskih občina Zadra-Biograda-Raba i Paga izabrali zastupnikom za dalmatinski Sabor.

Ako je to istina, pošto ne namjeravam primiti taj izbor, izjavljujem ovime, da se odričem povjerenog mi zastupničkog mandata te molim Vašu Preuzvišenost, da mi ne dostavi svjedočbu o rečenom izboru.

U Splitu, 16 rujna 1895.

D.r Ante Trumbić.

Na ovo je pismo Preuzvišeni gosp. Namjestnik odgovorio kako sliedi:

Častnomu gospodinu D.r Anti Trumbiću, odvjetniku u Spljetu!

Čast mi je priobćiti Vašemu Gospodstvu da bi već sastavljena svjedočba o Vašem izboru

zastupnikom na zemaljski Sabor za vanjske općine izbornog kotara Zadar-Biograd-Rab Pag, obavljenome dne 7 septembra tekuće godine, kad mi je prispjelo Vaše pismo 16 rujna 1895, kojim ste mi izjavili da se odričete povjerenog Vam zastupničkog mandata, te molili da Vam ne dostavim svjedočbu o rečenome izboru.

Usljed ove izričite molbe odustajem od te dostave.

Primite, častni gospodine, izraz moga podpunog štovanja i uvaženja.

U Zadru, 18 rujna 1895.

David *fzm.*

Poslije, i baš prigodom dostave izbornih spisa, Namjestništvo je obavjestilo i Slavni Zemaljski Odbor.

Nije pak Namjestništvo našlo da odmah odredi naknadni izbor, jer s jedne strane §§ 18 i 20 izbornog reda o raspisanju saborskih izbora ne sadržavaju taksativnu odredbu glede roka kroz koji poglavar zemlje ima odrediti izbore, a s druge strane svidjalo se je shodnijim da prije svega sliedi po § 52 zem. izbornog reda i § 2 saborskog Poslovnika ovjerovljenje izbora, pridržano zemaljskom Saboru.

Nije naime isključeno da Visoki Sabor glede kakvog pojedinog izbora pronadje ništetnim proglašeni ispadak, a nasuprot valjano izabranim kandidata, koji je iza kandidata proglašenog izabranim dobio najveći broj glasova, ili pak kandidata, koji je pri prvom od dvaju glasovanja dobio po prosudjivanju Sabora absolutnu većinu glasova.

Tek kada bude priobćeno Namjestništvu definitivno ispražnjenje kojeg zastupničkog mjesta, biti će odredjen naknadni izbor, i to ako god moguće, prije novog saborskog zasjedanja.

Predsjednik. Izjava gosp. vlad. povjerenika olakoćuje meni zadaću, što je bio opravljen predsjedništvu sabora, upit od g. Biankinia u sjednici 25 tekućeg mjeseca. Gosp. Biankini je pitao (*čita*):

I. Znade li gospodin Predsjednik s kojih razloga kroz duga 4 mjeseca, nije naredjen naknadni izbor za kotar vanjskih općina Zadar-Biograd-Rab-Pag, usljed odreke D.ra Trumbića?

II. Što je učinio, ili što misli gospodin predsjednik učiniti, kao prvi čuvaoc mršavih naših samostalnih slobodština, da se unaprjed što takva nedogodi?

Čast mi je odgovoriti, da kako je kazao g. vlad. povjerenik, nije bilo moguće da bude urečen izbor s razloga navedenih u vladinoj izjavi, a netom bude priznao sabor, da je valjan izbor Borellija i nevaljan Trumbićev, ja ću se obratiti vladi, da ureče novi izbor.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda: Ovjerovljenje izbora zastupnika gradova Kotora-Ercegnovoga-Risna i Perasta.

Molim g. izvjest. D.ra Ivčevića, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

B.r 6346.

Visoki Sabore!

Na 10 rujna pr. godine obavio se je u gradovim Kotora, Ercegnova i Perasta izbor jednoga zastupnika na Sabor.

Bi izabran gosp. Pavao Kamenarović su 130 glasova proti prof. Tomi Brajković-u, koji je zadobio 92 glasa.

Glasovi razporedjuju se ovako:

U Kotoru, za Kamenarovića 28, za Brajkovića 63.

U Ercegnovomu, za Kamenarovića 81, za Brajkovića 1.

U Perastu za Kamenarovića 21, za Brajkovića 28.

Izbor je tekao u redu.

Proti izboru bijahu prikazana dva utoka, prvi od Josipa Jurišića i družine iz Perasta a drugi od Ermenegilda Petrovića i družine iz Kotora, a to radi nezakonitosti, koje bi se bile dogodile pri sastavljanju i izpravljanju izbornih imenika Ercegnovoga.

U formalnom pogledu iztiču oba utoka da, buduć se nekoliko birača grada Kotora brzojavno potužilo na Visoko Namjestništvo proti pogrešnom sustavu, kojim bi sastavljen u Ercegnovomu glavni imenik poreznika, i imenik birača, naročiti odredjenik c. k. Kotarskoga Poglavarstva u Kotoru sastavio je po višoj naredbi nove popravljene imenice, a to u noći izmedju 19 i 20 augosta, t. j. poslje opredieljenog roka za utoke, da ovi imenici nebijahu po zakonu izloženi, i da proti istim nije bilo moguće uložiti utok. Nego kako iztiču isti utočnici Ermenegildo Petrović i družina, radnja političkog odredjenika pri reviziji imenika sastavljenih od občinskoga upraviteljstva, ograničila se na to da, dočim je ovo bilo stavilo u zadnju trećinu občinara one poreznike, koji niesu imali osobno pravo glasovanja, kao žene, zadruge itd., politički je odredjenik stavio te občinare na mjesto glavnog imenika, koje im se je dolikovalo po porezu i suglasno izpravio imenik birača, a to su sve utočnici Ermenegildo Petrović i družina bili već pitali u utoku 18 kolovoza 1895 podnešenu Občinskomu Upraviteljstvu.

U ovom stanju stvari cieni Zemaljski Odbor da nije bilo nuždno novo proglašenje popravljenih izbornih imenika i da utočnici nemaju razloga da se potuže što novo proglasenje nebi obavljeno. U meritornom pogledu Ermenegildo Petrović i družina navadjaju, da dočim grad Kotor su 3329 duša nosi u svomu imeniku samo 55 birača po porezu, imenik za Ercegnovi su 1120 stanovnika nosi ih 78, broj po utoku ogroman prama veličini grada, i koje se je tim samo mogao postići, što u imeniku bi uvršteno 40 poreznika stalno nastanjenih van grada Ercegnovoga, i koji su mogli imati izborno pravo samo u izbornom kotaru vanjskih občina.

Proti tomu uvrštenju potužili su se utočnici i tekom izpravnog postupka.

Občinsko Upraviteljstvo u Ercegnovomu, odlukom 25 kolovoza 1895 Br. 1015, javilo je utočniku Petroviću da su poreznici od njega imenovani ostali, uzprkos njegovom utoku, i u popravljenom imeniku, jer da imaju svoje obrte i posjede i borave u granicam potrošarine.

C. k. Kotarsko Poglavarstvo u Kotoru odbilo je, odlukom 3 rujna 1895 Br. 651, utok Ermenegilda Petrovića, u koliko se je ticalo prespomenutih poreznika, opazkom da one četrdesetorice, osam bijahu već izostavljeni prigodom izpravljenja imenika.

Nego obrazloženje c. k. Kotarskoga Poglavarstva jako se razilazi od obrazloženja Občinskoga Upraviteljstva, jer dočim ovo navadja kao razlog, s kojega su prespomenuti poreznici ostali u imeniku birača, te da oni borave u granicam potrošarine, c. k. Kotarsko Poglavarstvo kaže naprotiv da oni „uživaju pravo glasovanja u „gradu Ercegnovomu, usljed poreza koga pla- „ćaju i da jim je to pravo glasovanja osjegu- „rano po izbornom pravilniku i po § 6 Občinskoga Pravilnika."

U obrazloženju Kotarskoga Poglavarstva nema spomena da bi se radilo o poreznicima, koji bi boravili u granicam potrošarine, pače se to stavlja u sumnju ili se polazi iz stanovišta kako da ta predpostava nebi obstojala, pošto se razlog uvrštenja upitnih poreznika u imenik birača grada Ercegnovoga stavlja izključivo u to, da oni plaćaju porez i da su članovi občine Ercegnovske; ali ovaj razlog nije konkludentan, i nemože ga se primiti, jer ako osobe, o kojim je govor, plaćaju porez i jesu članovi občine Ercegnovske, to im podaje u obće naslov na izborno aktivno pravo za sabor, ali ovdje treba ustanoviti dali im se to pravo pristoji u vanjskim občinam Kotor-Ercegnovi itd., ili u gradu Ercegnovomu, a da se ovo pitanje rieši nije očevidno, dosta reći da one osobe plaćaju porez i spadaju u članove občine Ercegnovske. Za riešenje ovoga pitanja treba nasuprot uzeti u obzir jeli u gradu ili van grada predmet, na koji se porez plaća, a kad bi ista osoba imala predmeta podloženih porezu toli u gradu koli van istoga, u ovom bi slučaju moralo odlučiti redovito boravište poreznika po analogiji zadnje stavke § § 15. izb. Pravilnika.

Nije dakle moguće pristati na stanovište c. k. Kotarskog Poglavarstva, jer bi po njemu občina mogla staviti medju birače grada sve svoje članove, ma koliko ne imali u gradu ni predmeta porezu podvrgnutih ni stanovali u njemu.

Občina bi mogla po ovom nazoru povećati broj birača grada, uvršćujuć u dotične imenike one občinare, koji mogu birati samo u vanjskim občinam. Nemože se pripustiti da ovaj netočni i pogibeljni sustav bude upotrebljen.

Nu s druge strane, po mnienju Zemaljskoga Odbora, nema dostatne podloge u spisima da se rieši faktično pitanje dali osobe, o kojim je govor, posjeduju u gradu Ercegnovomu ili van njega predmete porezu podvrgnute, a kad bi sličnih predmeta posjedovale u gradu i van njega, dali u gradu ili vani drže redovito svoje boravište.

Osim toga trebalo bi ustanoviti dali granice grada Ercegnovoga sudaraju se onim potrošarine, jer se Občinsko Upraviteljstvo na dokaz izbornog prava prepornih poreznika, pozivlje na to da oni imaju svoje obrte i posjede i borave u granicam potrošarine.

Pošto pak, kad bi se cienilo da su one osobe nezakonito bile uvrštene u imeniku birača Ercegnovoga i da su nasuprot imale biti u imeniku birača vanjskih občina, te da su netočnim sustavom bili sastavljeni i glavni imenik poreznika i imenik birača, ovo bi tako poremetilo imenik birača grada Ercegnovoga, da bi moglo imati upliva i na sami izpadak izbora zastupnika. — Zemaljski Odbor nije u stanju staviti već sada meritorni predlog glede izbora zastupnika grada Kotor-Ercegnovi-Perast, te se časti predložiti da Visoki Sabor izvoli izručiti izborne spise zastupnika Pavla Kamenarovića na radsudu posebnomu ovjeroviteljnomu odboru od 5 lica.

Zadar, 20 siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Ivčević.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog Zemaljskog Odbora, koji glasi (*čita*).

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Što se tiče izbora, imali bismo riešiti još dvie točke dnevnog reda, t. j. izbor zastupnika grada Korčule i onaj vanjskih občina Kotor, Drniš, Knin, Vrhka. Nego prije nego predjem na ovaj predmet, bilo bi najshodnije, da pretresemo predmete od točke 7 do 13, koji se odnose na prvo čitanje i koji će biti po svoj prilici izručeni dotičnim odborim, koji bi onda mogli sutra početi raditi. (*Prigovora nema*). — Prelazim na sedmu točku: Prvo čitanje zak. osnove, kojom se preinačuju nekoji paragrafi obć. izbornog reda.

Neka izvoli g. izvjestitelj Zemaljskog Odbora pročitati izvješće.

Izvj. D.r **Ivčević** (*čita*):

Br. 1552.

Visoki Sabore!

Zaključkom primljenim, u sjednici 12 veljače 1895, Visoki je Sabor povratio Zemaljskomu Odboru zakonsku osnovu o preinaci nekojih paragrafa občinskoga izbornoga reda, koju mu je Zemaljski Odbor bio prikazao izvješćem 8 siečnja 1895 Br. 357, i dao je Odboru nalog da osnovu podnese na ustavno pretresanje ovoga zasjedanja.

Odazivajuć se primljenom nalogu, Zemaljski se Odbor časti podnieti Visokomu Saboru prespomenutu zakonsku osnovu i pozvati se na obrazloženje istoj dodano.

Zadar, 23 prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Ivčević.

U formalnom pogledu stavljam predlog, da se ova osnova izruči osobitom odboru od 7 lica.

Predsjednik. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju, da se ova zakonska osnova ustupi odboru od 7 lica, koji će biti odabran, neka izvole ustati. (*Večina*).

Predlog je primljen.

Prelazim na osmu točku. Prvo čitanje zak. osnove kojim se preinačuju nekoji paragrafi občinskoga pravilnika.

Molim g. izvjestitelja neka pročita dotično izvešće.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

Br. 1551.

Visoki Sabore!

Zaključkom primljenim, u sjednici 12 veljače 1895, Visoki je Sabor povratio Zemaljskomu Odboru zakonsku osnovu, koju mu je bio prikazao izvješćem 8 siečnja 1895 B. 356, o preinači nekih paragrafa občinskoga Pravilnika i dao mu je nalog da tu zakonsku osnovu podnese na ustavno pretresanje ovoga zasjedanja.

Izpunjavajuć primljeni nalog čast je Zem. Odboru prikazati Visokomu Saboru zakonsku osnovu o preinaci nekih odredaba občinskoga Pravilnika i pozvat se na obrazloženje sadržano u izvješću 8 siečnja 1895 Br. 356 i dodanoj zakonskoj osnovi.

Zadar, 23 prosinca 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Ivčević.

U formalnom pogledu predlažem, da se i ova zakonska osnova izruči istom odboru od 7 lica.

Predsjednik. Otvorena je razprava o formalnom predlogu. Želi li tko govoriti? Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog neka izvole ustati. (*Većina*).

Predlog je primljen.

Molim gospodu zastupnike da izvole predati cedulje sa 7 imena.

(*Predaju se cedulje. Nakon skrutinija*).

Predano je 31 cedulja, te su odabrani u taj odbor gg. D.r Machiedo, Vranković, D.r Colombis, Trigari, D.r Ćingrija, Bjelanović i Perić.

Molim ovu gospodu, da se izvole konstituirati i naznačiti mi ime predstojnika i izvjestitelja.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda: Izvješće Zemalj. Odbora, kojim popraća molbu Ivana D.ra Prvana, liečnika pomoćnika kod zemalske bolnice u Spljetu, za povisenje godišnje plaće.

Molim g. izvjestitelja Zemalj. Odbora, da izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 219.

Visoki Sabore!

Priloženu molbu, putem Odbora Zemaljskoga dostavio je D.r Ivan Prvan, liečnik pomoćnik kod Bolnice u Splitu, za visoki Sabor, e da mu plaća bude povišena, kao što je bila pomoćniku kod Bolnice u Arbanasim.

Pisući Odbor ima čast dostaviti rečenu molbu visokom Saboru, predlogom da ista bude ustupljena peticijonalnomu Odboru.

Zadar, 9 siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

Predsjednik. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na to. da bude ova molba ustupljena molbeničkom odboru, neka izvole ustati. *(Većina)*. Primljeno.

Prelazim na 10 točku dnevnog reda: Izvjašće Zemalj. Odbora o prošnji poljačkog gospodarskog družtva za Dalmaciju. da se preustroji zakon 2 svibnja 1886, o pokrajinskom poljodjelskom vieću.

Gosp. izvjest. Vranković neka izvoli čitati izvješće.

Izvj. **Vranković** (*čita*):

Br. 1391.

Visoki Sabore,

U sjednici 12 februara o. g. Visoki je Sabor odlučio da se ustupi Odboru prošnja Seljačkog Gospodarskog Družtva, eda se preustroji zakon 2 meja 1886 o Pokrajinskom Poljodjelskom Vieću, nalogom da o njoj izviesti u dojdućem zasjedanju.

Iz molbe, što se ima čast priložiti, nebi se radilo samo da se preustroji zakon o kojemu je govora, nego da se ustanovi neko osobito zastupstvo za poljodjelski stalež, i da mu se prihodi pribave, da bude mogao svoju djelatnost razviti na poljodjelskom polju.

Po zakonu 2 maja 1886, dozvoljeno je, da se u svakom kotaru ustanove kotarske gospodarstvene zadruge, da budu mogle razvijati, promicati i zastupati obće interese zemaljskog gospodarstva. Takove zadruge imaju se svojevoljno ustanoviti, a troškovi skopčani sa postavljanjem i djelatnošću zadruga moraju se podmirivati prinosima. koje po ustanovi plaćaju članovi (§ 11).

Istim je zakonom ustanovljeno Pokrajinsko Poljodjelsko Vieće, kojemu je zadaća podastirati mnienja u poslovima gospodarstva, stavljati predloge podupirati djelastnost kotarskih zadruga, sudjelovati pri izvršenju mjera za promicanje poljodjelstva, sastavljati statistiku, pribavljati i priobćivati strukovnjačka mnjenja. Vieće se sastoji od Predsjednika, imenovana sa strane Nj. Veličanstva Cara, od prisjednika Odbora Zemaljskoga, koji se poljodjelstvom bavi i koji je po pravu podpredsjednik; od referenta c. k. Namjestništva u poljodjelskim poslovim; i napokon od 4 člana, od kojih dva imenuje c. k. Ministarstvo za poljodjelstvo, a dva Odbor Zemaljski. Suviše, imaju pravo da sjednicam Veća prisustvuju prisjednici kotarskih zadruga, i eventualno članovi drugih poljodjelskih društava (§§ 12, 14, 17).

Osnova tražene preinake odmiče se u svemu od gorespomenutog sustava; na mjesto da drugovi svojevoljno sastavljaju zadruge i da članovi Poljodjelskog Vieća budu odabrani sa strane eksekutivne vlasti, ona bi htjela da se biraju, da se ustanove po biranju obćinske skupšine. Svaka od tih skupština za svakih 1000 stanovnika šalje svoga povjerenika, a povjerenici dotičnih obćina sačinjavaju kotarsku Zadrugu. Za svako pak 15 hiljada duša bira se jedan povjerenik, a povjerenici svijuh kotara skupa sačinjavaju Pokrajinsko Poljodjelsko Vieće, kojemu bi predsjednika imenovalo Njegovo Veličanstvo. Politička vlast i Zemaljski Odbor u isom bi Vieću slali svako po tri člana. Vieće bi se dakle sastojalo od preko 30 članova, broj malo manji nego je onaj zastupnika na Saboru.

Za uzdržanje ovog kompliciranog stroja trebalo bi da svaka Obćina doprinese najmanje 10 % svog ukupnog dohodka, što bi davalo f. 120.000, koji bi se imali porazdieliti polak za obćinske zadruge. četvrti dio za kotarske, a četvrti za pokrajinsko Vieće. Ovim bi zakonom, zaključuje prošnja, ciela Dalmacija oživila.

Toga mnienja nije Zemaljski Odbor, a neće biti sigurno ni Visoki Sabor. Dosta je napomenuti glavna pravila tobožnje osnove Seljačkog Dalmatinskog Družtva, za moć uvjeriti se da ona ni sa praktičnog ni sa teoretičnog gledišta nemaju temelja ni u postojećim zakonima, ni u okolnostim zemlje; te da sa nijednog pogleda izvedive niesu.

Prije svega osnova Seljačkog Družtva nema temelja u postojećim državnim zakonim, i bila

bi jedan *unicum* za Dalmaciju, koja nije zaista zemlja u kojoj je toliko razvijeno poljodjelstvo, da bi trebalo da se u neku ruku drugi Sabor bavi osobitim njenim interesima, ter nema nade da bi osnova, kad bi se i usvojila, postigla vrhovno odobrenje. U § 18 pak Zemaljskog Reda, naznačeno je, da se proglasuju kao poslovi zemaljski svi oni, koji se tiču poljodjelstva, ter u slučaju da bi se osnova oživotvorila, nebi druge svrhe postigla, nego da se bavi poslima za koje je opredieljen Visoki Sabor. Zadaća poljodjelskog Vieća, kako je sada ustanovljeno, jest da razpravlja o poljodjelskim poslovim navlastito sa tehničkog pogleda, koja se svrha nebi osnovom postigla, u koliko bi zastupstvu bilo podlogom izborno načelo, a i to neograničeno, koje ne daje jamstva da bi izabrane bile osobe u poljodjelskim stvarima vješte. Ona bi koaktivnim načinom htjela da se uvedu zadruge občinske i kotarske, što se protivi svakome načelu pri ustanovljivanju društava, pri kojem po našem zakonodarstvu, vlada absolutna sloboda; toliko je istina da kotarske zadruge, naznačene u zakonu, kojeg ona preinaku traži, ne mogu da se uvedu nego privolom pojedinih. Ona bi uvela izborno komešanje bez prestanka, kako da nam dostatna nijesu i izborna komešanja koja uživamo sada. Ona bi napokon stavila na občine teret, koji one podnositi ne mogu, kad bi se radilo i ozbiljnim i praktičnim uspjesima; teret koji, mjesto da bude poljodjelstvu koristan, potrošio bi se u izbore i u pristojbine dotičnih odaslanika, kojima bi broj bio neizmjeran, obzirom na sva zastupstva občinska, kotarska i Pokrajinsko.

A sve to zašto? Za dati prigode nekolicini ugrijanih glava, da budu mogli stavljati i razpravljati neostvarivih osnova, jer ozbiljnim i potrebam zemlje odgovarajućim praktičnim potrebam nije zapriečen put mi po današnjem sustavu i po obstojećim faktorima, samo kad bi moguće bilo da se izvede i oživotvore. Nego promicanju poljodjelstva malo pomoći mogu fantastične osnove i prazne razprave. Da se taj cilj postigne, treba probuditi u zemlji drugih kreposti, koje bi se baš mučnije mogle postići, ali bi postale od puno veće koristi.

Radi pomenutih razloga Odbor Zemaljski, smatrajuć da ustupljena mu osnova Seljačkog Poljodjelskog Društva Dalmatinskog niti je ozbiljna, niti je izvediva, niti odgovara potrebama zemlje, ima čast predložiti Visokom Saboru da preko iste prošnje predje na dnevni red.

Zadar, 4 Novembra 1805.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

U formalnom pogledu, predlažem, da se ustupi odboru sada biranom od 7 lica.

Predsjednik. Formalno predlaže gosp. izvjestitelj na kakova osnova bude predana odboru već odabranom. Želi li tko govoriti o predmetu? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda. Izvjesće zemaljskog odbora o prošnji istoga družtva glede ukoršćivanja izmetina obzirom na korist za gospodarstvo.

Neka izvoli gosp. izvjestitelj zemaljskog odbora pročitati izvješće.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 1362.

Visoki Sabore!

Seljačko poljodjelsko družtvo za Dalmaciju, pronašlo je, da bi se pokrajina mogla okoristiti za 3,600,000 fior., kad bi Visoki Sabor usvojio osobitim zakonom sliedeća pravila:

1. u svakom selu ili odlomku da bude sagradjena jedna ili više javnih jama, uredjenih i uzdržanih po stanovitom pravilniku;

2. kod svake kuće gdje stanuje obitelj da bude jama za životinske i ljudske izmetine;

3. strogo zabraniti da se izmetine bacaju

u more, u rieku vodu ili potok, dali u odredjenu javnu jamu ili u kakvo mjesto, gdje će Općina narediti;

4. zabraniti pod težke globe, da se ljudskim izmetinama okaljuže javna mjesta, plokate, ulice i t. d.

5. narediti da se toli po privatnim, koli po javnim mjestima mora životinski gnjoj ili mješanac strogo držati u jamam, tim načinom uredjenim, da ga kiša ili voda ne može sobom odnieti; a

6. po mjestima gdje su kuće na okupu, a broje 500 stanovnika, urediti naročiti pravilnik pogledom na čistoću, a osobito na izmetine i na smeće.

U tu svrhu dostavilo je n lanjskom zasjedanju Visokom Saboru dotičnu molbu, koja u sjednici 12 februara t. g. bi ustupljena Odboru da o njoj izviesti.

Nije Odboru poznato da je predmet, o kom se seljačko polj. Družtvo bavi, bio zakonodavnim putem uredjen s obzira na koristi što bi izmetine doniele poljodjelstvu. Za mnogo razloga, koje bi dugo bilo ovdje napominjati, o tome je moguće da se zauzme jedino privatna špekulacija.

Zakonodarstvo se bavi navlastito kako da se uklone posliedice prouzrokovane od ljudskih izmetina; i navlastito u većim gradovim, pri raznim mnjenjim što su se pojavila, jedno često u protuslovju s drugim, nije se još došlo na čisto kako da se posao uredi.

Obzirom na položaj i na okolnosti pojedinih mjesta, nije ga lako urediti stalnim i jednakim pravilim.

Državnim zakonom 30 aprila 1870 (Kom. XXV str. 125) s kojim je uredjena javna zdravstvena služba, ovaj posao osobito spada u nadtežnost Općinâ (§ 3), kojima je i po našem Općinskom Pravilniku (§ 30), medju vlastitim djelokrugom, priznato zdravstveno redarstvo.

A pošto u smislu § 37 Ob. Pr. dozvoljeno je Općinam, da Općinska Vieća u granicam obstojećih zakona vlastna su izdavati redarstvenih mjestnih pravilnika, obveznih za sav općinski okoliš, niko bolje od njih nije u položaju da ovaj predmet uredi prema mjestnim okolnostim; tim više da u smislu § 1 gorespomenutog državnog zakona 29 aprila 1870, Državi je povjereno nadgledanje sve uprave zdravstvene i dozvoljena su sredstva za prisiliti Općine na vršenje zakonitih naloga.

Za ove razloge, pišući Odbor ima čast predložiti Visokome Saboru, da preko prošnje Seljačkog Gospodarskog Družtva Dalmacije u Zadru, da se skroji naročiti zakon za izmetine, pogledom na korist za poljodjelstvo, predje na dnevni red,

Zadar, 4 Novembra 1895.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

I ovo izvješće s formalnog gledišta predlažem, da bude ustupljeno odboru sedmorice.

Predsjednik. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda: Isvješće zemalj. odbora o povišenju pokrajinskog doprineska za podkivački tečaj u Sinju.

Molim gosp. izvjestitelja zemaljskog odbora da izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Vranković (*čita*):

Br. 6487.

Visoki Sabore,

Ima nekoliko godina da se u Sinju drži, velikom korišću po gospodarstvo, podkivački tečaj, kojemu pokrajina doprinosi godišnju svotu od for. 400. Tečaj je obično trajao 6 nedjelja, a od gorespomenate svote davalo se šest potpora,

svaka od for. 30, raznim pohagjaocim iz pokrajine, dok je preostatak od for. 100 išao na korist dvaju učitelja, potporom od 50 for. svakome.

Lanjske godine Visoko je Ministarstvo naredilo da se tečaj produži od 6 nedjelja na tri mjeseca. Za to vrijeme potpora od for. 30 nije više dostatna, te bi je trebalo povisiti barem do na 80, pridržav nagradu dvama učiteljima po 50 for. svakome.

Doznaku dakle, od for. 400 u poljodjelskom predračunu, trebalo bi povisiti do for. 600.

Za lanjsku godinu Visoko je Ministarstvo Poljodjelstva doznačilo razliku od for. 200, i dodalo još vanrednu potporu od for. 200 za nabavu spravâ. Ali je ujedno dalo nalog c. k. Namjesništvu da se obrati Odboru, eda bude povišena dotacija pokrajinska za još 200 for.

Pri takom stanju stvari, i obzirom da još za nekoliko godina treba uzdržati gorespomenuti tečaj, koji je od velike koristi težačkoj ruci, osobito sada kad se poučavanje šri i na potkivanje govedâ, koja bi se i kod nas, kao i u ostalim pokrajinam, mogla upotrebljavati za prevoz.

Zemaljski Odbor ima čast predložiti Visokome Saboro, da potpora za gorenavedeni naslov, od forinta 400 bude povišena na for. 600.

Zadar, 15 januara 1896.

Za Predsjednika
Vranković

Izvjestitelj
Vranković.

Formalno predlažem, da se predje na drugo čitanje.

Predsjednik. Otvorena je razprava o formalnom predlogu. Želi tko govoriti? — Nitko. — Gospoda, koja pristaju na to, da se predje na drugo čitanje, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Otvorena je razprava o meritornom predmetu. — Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Gospoda, koja primaju ovaj predlog, da se povisi doprinesak podkivačkoj školi u Sinju od 400 for. na 600 for., neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda: Prvo čitanje zakonske osnove o uredjenju službe obć. činovnika i ustanovljenju dotične mirovinske zaklade.

Izvj. **Vranković** (*čita*):

Br 461.

Visoki Sabore!

Do časti je pisućemu dostaviti na razpravu Visokog Šabora zakonsku osnovu dotičnim obrazloženjem, kojom se ustanovljuje mirovinska zaklada za obćinske činovnike, a to usljed naloga podieljena mu zaključkom 11 februara u lanjskom zasjedanju.

Osnovi prilaga i mnjenje obćinâ, kojima je osnovu Odbor bio priobćio eda se o njoj izrazu, i takodjer opazke glede iste osnove, uvrštene u Obćinskome Glasniku, kao materijal pri raspravi što će o osnovi sljediti kod Odbora, kojemu će biti povjereno njezino proučenje.

Dodati mu je jošter da je osnova bila priobćena i Visokome Ministarstvu, za eventualne opazke sa Vladine strane, a da o tome nije još Odboru odgovor stigao.

Zadar, 17 siečnja 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Vranković.

Formalno predlažem, da bude ova zak. osnova povjerena odboru od 7 lica.

Predsjednik. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Gospoda, koja pristaju na taj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Ostaju neriešene dvie točke dnevnog reda i prelazim na prvu: Ovjerovljenje izbora zastupnika grada Korčule.

Izvj. D.r Ivčević. *(čita)* :

B.r 6523.

Visoki Sabore!

Dne 10 rujna prošaste godine obavio se je na Korčuli izbor jednoga zastupnika onoga grada za Sabor.

Prikazalo se je 135 upisanih birača, od kojih 70 je glasovalo za D.ra Josipa Zaffrona, a 61 za mnogopoštovanog D.ra Boža Trojanisa.

Izborno Povjerenstvo nije pripustilo na glasovanje 4 birača, koji su izjavili da bi bili glasovali za M. P. D.ra Boža Trojanisa.

Buduć D.r Josip Zaffron zadobio absolutnu večinu birača, koji su glasovali, bi on proglašen zastupnikom grada Korčule.

Izborni je čin tekao redovito.

Proti izboru D.r Stjepan Smrchinich i družina prikazali su utok, u kojemu iznose sliedeće prigovore:

1. da je nezakonito bio izključen iz izborne imenice Nikola Damiani, koji da plaća porez na Korčuli, gdje da je tjerao obrt prodaje rukotvorinâ, na koji da se nije odrekao;

2. da blizu imena birača Petra Bernardi-a Antina bi nezakonito stavljen dodatak „po svomu otcu";

3. da imenu birača Ivana Depola Spasenijina bi u imenici nezakonito dodano „po voditelju B. Trojanisu", a to namjerom, toliko u ovom koliko u predjašnjem slučaju, da se onemoguči Petru Bernardi-u o Spasenijinu vršenje izbornog prava;

4. da je nezakonito uvršten u imenicu Bruno Courir, porezni vježbenik, jer da nema 24 godine;

5. da je isto nezakonito uvršten u imenicu Ivan Foretić Dumin, jer da je maloljetan;

6. da usljed prespomenutih uvrštenja i izključenja, koja utok drži kao protuzakonito, Marko Vilović Plakalo, koji bi bio ostao u trećini poreznika, koji nemaju prava na glas, prešao je u prve dvie trećine poreznika i time stekao izborno pravo;

7. da je, usljed utoka, Obćinsko Upraviteljstvo nezakonito zbrisalo sa izborne imenice 20 birača po porezu, a to baš sliedeće: Miha Piantani-Telini, Matu Jeričevića Todorova, Nikolu Jeričevića Todorova, Vicku Jeričevića Ivanova, Antu Jeričevića Ivanova, Ivana Jeričevića Petrova, Dumu Stecca pok. Frane, Lovru Stecca pok. Frane, Antu Peručića Jakovljeva, Osipa Calogera pok. Osipa, Petra Cviličevića pok. Vicka. Antu Vilovića pok. Marina, Ferdu Spanića, Vicka Spanića, Laura Ottavia Antu, Jeričevića Todora pok. Mate, Lovru Stecca pok. Ante, Franu Fabrisa pok. Ante, Todora Depola pok. Vicka i Hinka Bauch-a;

8. da bi toliko osobe sada imenovane, koliko Nikola Damiani, Ivan Depolo Spasenijin i Petar Bernardi Antin, bile glasovale za autonomaškoga predloženika, te da su na štetu ove stranke pri sastavljanju imenice, a dotično pri izpravnom postupku, 23 osobe bile nezakonito lišene izbornog prava;

9. da se je od glasovanja imalo izključit sedam birača, koji su dali svoj glas za D.ra Josipa Zaffrona, tako da se broj glasova od njega zakonito dobivenih ima sniziti od 70 na 63.

Birači koji su, po utoku, nezakonito pripušteni na glasovanje, jesu sliedeći:

a) Bruno Courir i

b) Ivan Foretić, sa uzroka gore spomenutih pod brojevim 4 i 5;

c) Nikola Mlinarić, pučki učitelj u Kuni,

jer da mu nema 24 godine i da je uvršten u imenicam izbornog kotara vanjskih občina Korčula-Pelješac;

d) Ernest Wisoky, umirovljeni šumarski Povjerenik, jer i ako umirovljen na Korčuli, nastanjen je u Spljetu, gdje da bere mirovinu;

e) D.r Blaž Arneri, občinski liečnik u Blatu, gdje i stanuje;

f) Toma Franković, preprodavač skitalica, koji da nije nikada bio stalno nastanjen na Korčuli i da je podanik ugarski;

g) Ivan Miletić, mjesto-povjerenik financijalnih stražara, jer da u smislu obstoječih zakona ne može se smatrati kao činovnik, te ni kao pripadnik Občine Korčulanske, a da pravo na glas nema ni kao poreznik, jer dohodarina što plaća, potječe od svojstva koje nije od državnoga činovnika, i jer nema stalna prebivališta na Korčuli;

10. da je izborno Povjerenstvo nezakonito izključilo od glasovanja četiri birača, koji su izjavili da bi bili glasovali za D.ra Boža Trojanisa, i baš

Dominika Benussi-a
Nikolu Sambraila
Stjepana Foretića Colendu
Marka Pećara Petrova,

tako da je, po mnienju utočnika, D.r Božo Trojanis zadobio ne 61 glas, kako mu je uračunalo izborno Povjerenstvo, već 65 glasova, prama 63 valjana glasa, koje da je zbilja zadobio D.r Josip Zaffron.

Zaključuje utok da, stojeć dakle i na sami izborni čin, D.r Božo Trojanis bi izabran su dva glasa većine prama protikandidatu D.ru Zaffronu.

Nego prigovori i računanja utoka, u većem su dielu, po mnienju Zemaljskoga Odbora, neosnovani. Što se tiče tobožnjih nezakoniti uvrštenja u izbornoj imenici i tobožnjih nezakonitih zbrisanja sa iste, naviše spomenutih pod Br. 1-8, opazit je, prije svega, da su utočnici izcrpili u teku izbornog ispravnog postupka sva zakonita sredstva, utičuć se na Občinsko Upraviteljstvo, a dotično na C. K. Kotarsko Poglavarstvo, i da su njihovi utoci bili odbiveni.

I zbilja, odlukom 24 kolovoza 1895 Broj 1217, 1218 i 1221, Občinsko je Upraviteljstvo na Korčuli odbilo utoke D.ra Stjepana Smrchinicha i družine, u koliko su tražili i da bude uvršten u izbornu imenicu Nikola Damiani ozgor spomenut na Br. 1, da bude zbrisan dodatak „po svome otcu“ imenu birača Petra Bernardi-a Antina, a dodatak „po voditelju B. Trojanisu“ imenu birača Ivana Depola, da budu zbrisani birači Bruno Courir i Ivan Foretić, a C. K. Kotarsko Poglavarstvo na Korčuli odbilo je odlukom 4 rujna 1895 Br. 334 utok od istoga D.ra Smrchinich-a i družine, prikazan proti občinskoj odluci, tim samo što birač Ivan Foretić Dominikov bi odlukom Poglavarstva zbrisan sa imenice kao pripadnik, a uvršten u istu kao poreznik.

Miho Piantani i družina, 20 na broju, ozgorspomenuti pod Br. 7, bijahu iz početka uvršteni u izbornu imenicu, ali na utok uložen od Marka Depola pok. Vicka, Občinsko je Upraviteljstvo zbrisalo Hinka Bauch-a odlukom 24 kolovoza 1895 Br. 1236, a na utok Santa Tedeschi-a zbrisalo je odlukom 22 kolovoza devetnaestoricu.

Utok uložen od D.ra Stjepana Smerchinich-a i družine proti svim odredbam Občinskoga Upraviteljstva bi odbiven od C. K. Kotarskoga Poglavarstva na Korčuli odlukom 4 rujna 1895 Br, 334.

Što se tiče prigovora glede uvrštenja u imenicu birača, a dotično izključenja iz iste, administrativni postupak bi dakle izcrpljen od utočnika, i ona uvrštenja, a dotično izključenja, naslanjaju se na odluke nadležne vlasti.

Nego i ako se podvrgne novom proučavanju pitanje, dali su po zakonu bila izvedena u izbornoj imenici ozgorspomenuta uvrštenja, a dotično izključenja (B.r 1-8), Zemaljski Odbor cieni da to proučavanje mora dovesti do zaklju-

čaka protivnih stanovištu utoka, a suglasnih onomu Općinskoga Upraviteljstva, a dotično C. K. Kotarskoga Poglavarstva.

I zbilja:

1. Nikola Damiani nije bio uvršten u izbornu imenicu, jer je on već 8 mjeseci prije njezinog sastavljenja prenio dućansku robu u Dubrovnik, tu se nastanio i stao tjerati obrt, što ga je prije tjerao na Korčuli i radi kojega utočnici tvrde da se je imao uvrstiti u imenicu birača Korčule. Nikola Damiani bio je član Općine Korčulanske, u koliko, tjerajuć tu jedan obrt, plaćao je izravni porez. Prenašajuć svoj ebrt u Dubrovnik, on je prestao biti članom Općine Korčulanske, te nije mogao biti uvršten u izbornu imenicu onoga grada (§ 6 Ob. Pr., § 1 Obć. Izb. Pr. i § 12 Izb. Prav. za Sabor). Ako, kako tvrdi utok, Damiani nije javio Poglavarstvu da prestaje tjerati obrt na Korčuli, to može imati za njega poreznih posljedica, ali ne može mu uzdržati izborno pravo u gradu Korčuli, jer kad se radi o obrtarini, nije za to dostatna formalna dužnost njezinog plaćanja, već se još hoće da se u gradu zbilja tjera dotični obrt. Nego i kad bi se moglo primiti da je Nikola Damiani ostao još članom Općine Korčulanske, buduć stao tjerati u Dubrovniku obrt i plaćati dotični porez, on je postao članom one Općine, a pošto je on u vrieme izbora držao u Dubrovniku svoje redovito prebivalište, on je po zadnjoj stavci §.a 15 Izb. Pr. mogao samo u Dubrovniku vršiti izborno pravo.

2 i 3. Petar Bernardi Antin i Ivan Depolo Spasenijin bijahu uvršteni u izbornu imenicu, prvi sa dodatkom „po svomu otcu“, a drugi sa dodatkom „po voditelju B. Trojanisu“. jer su oni na isti način uvršteni u poreznim upisnicima. Ovo je postupanje zakonito, jer općinska vlast, pri sastavljanju izbornih imenika mora se držati poreznih upisaba, a ako su te upisbe pogrešne, spada dotičnoj stranci dat ih zakonitim sredstvima izpraviti kod poreznog ureda.

Tako je opetovano odlučio i Visoki Upravni Sud u Beču raznim razsudam. Tvrdnja, da se je upisbom Petar Bernardi Antin „po svome otcu“ i Ivan Depolo Spasenijin „po voditelju B. Trojanisu htjelo lišiti izbornog prava pomenute birače pokazuje se po tome neosnovana, a to tim više, što se oni nisu na glasovanje ni prikazali.

4. Bruno Courir bio je uvršten u izbornu imenicu medju pripadnicima Općine, jer je porezni vježbenik na Korčuli. i kao takav položio je propisanu zakletvu na 23 svibnja 1895, te se smatrati ima kao državni činovnik. Utočnici tvrde pored toga da se Bruno Courir nije mogao uvrstiti u izbornu imenicu, jer da nema još 24 godine. Na to se odvraća da, kako je razsudio Upravni Sud odlukom 19 svibnja 1883 Br. 1161 (Budwinsky Br. 1769), porezni vježbenik, koji je zakletvu službe položio, ima pravo kao državni činovnik biti uvršten u općinske izborne imenice Općine, gdje mu je ured, u prvom izborništvu kao pripadnik, po § 1 točka 2 izbornog pravilnika; da izborno pravo ustanovljeno u predpomenutom § 1 toč. 2 zavisi samo od osobnoga svojstva u istoj točki spomenuta, a ne od punoljetnosti, tim više, što i maloljetni činovnici ovlašteni su na vršenje sviju prava, koja zavise od činovničkoga svojstva i u ovom su pogledu punoljetni; da ako maloljetni državni činovnik ima izborno pravo u općinskim izborima, to mu se pravo pristoji i u izborima za Sabor u izborništvu gradova i vanjskih Općina, a to po propisu zadnje stavke §§.a 12 i 14 izbornog reda, koja odredjuje da se medju birače imaju uvrstiti i općinski pripadnici, kojima u smislu § 1 B.r 2 općinskoga izbor. pravilnika pripada općinsko izborno pravo, bez obzira na plaćanje poreza.

Ako se utočnici pozivlju na zakon 4 listopada 1882 D. Z. L. B.r 142, koji da za izborno pravo zahtjeva 24.tu godinu navršenu, i kažu da zakon ne pravi razlike medju biračim pripadnicim i medju biračim poreznicim, i da „ubi lex non distinguit nemo distinguere potest“, opazit je da ovdje treba ipak učiniti jednu važnu razliku, tu naime, da zakon citiran od utočnika redi izbore za Carevinsko Vieće, dočim su izbori za Sabor uredjeni naročitim zakonom, t. j. pokrajinskim izbornim pravilnikom, koji je jedino mjerodavan, i ne zahtjeva navršenu 24.u godinu života.

5. Ivan Foretić Dumin. Utočnici kažu da se on nije mogao uvrstiti u izbornu imenicu, jer da mu nema 24 godine. Nu toli Obćinsko Upraviteljstvo, koli C. K. Kotarsko Poglavarstvo tvrde da je on dozvolom otca bio odpušten od otčeve vlasti i proglašen punoljetnim, a i sami utočnici to izrično ne poriču. Pošto pak u smislu § 174 Gradj. Zakona i § 266 Carske Povelje 9 kolovoza 1854 Br. 208, sin odpušten sudbeno od otčeve vlasti stiče prava punoljetnog, a pošto izborni pravilnik za Sabor ne čini ovisiti izborno pravo od navršenja 24 godine života, zaključit je da je Ivan Foretić Dumin podpunim pravom bio uvršten u izbornu imenicu.

6, Ako nijedno uvrštenje i izključenje do sada spomenuto nije nezakonito, Marko Vilović Plakalo imao je ostati gdje je bio, t. j. medju prvim dvima trećinama poreznika.

7 i 8. Hinko Bauch bi zbrisan sa izborne imenice odlukom prve i druge molbe, jer se je još mnogo mjeseci prije sa nestašice radnje konačno odalečio iz Korčule. Odnosno na njegovo zbrisanje, vriedi ono što bi naviše rečeno na b.r 1.om glede Nikole Damiani. Ostala Devetnaestorica (Miho Piantani Felini i družina) bijahu zbrisani s izborne imenice, jer porez bi njima udaren stopro za drugo polugodište 1895, i to za obrte u zadnje doba prije izbora dozvoljene, dočim da se za izborno pravo zahtjeva da dotičnik bude upisan u poreznim knjigam sa cielom godištinom poreza.

Ova odluka stoji u suglasju sa §.om 12 izbornog Pravilnika, jer ako su birači prve dvie trećine svih članova obćine razredjeni po visini izravnog poreza što na godinu plaćaju, zaključit je da dužnost plaćanja poreza mora da se protegne barem na jednu godinu.

Po mnienju Zemaljskoga Odbora, prigovori utoka proti zakonitosti izdanih odluka glede dosle razpravljenih uvrštenja u izbornu imenicu i zbrisanja sa iste, nisu dakle opravdani.

9. Prelazeć na sami izborni čin, proizlazi iz gorenavedenog da su

a) Bruno Courir i

b) Ivo Foretić Dinkov podpunim pravom bili pripušteni na glasovanje, jer kako je već dokazano, nije im za vršenje toga prava moglo smetati što nisu navršili 24 godine. U istom položaju kao Bruno Courir nahodio se je i pučki učitelj

c) Nikola Mlinarić. I on kao pučki učitelj ima, u smislu § 1 Br. 2 Obć. Pr. i § 12 Izb. Reda za Sabor, izborna pravo, i ako nije navršio 24 godine. Ako je Mlinarić bio uvršten i u imenici izbornog kotara Korčula-Pelješac, gdje prava nije imao, to mu nije moglo smetati da vrši izborno pravo gdje mu zbilja pripada, kao obćinski pripadnik, netom stoji da ga u vanjskim obćinam izvršio nije.

d) Ernest Wisoky, umirovljeni šumarski Povjerenik, bi upisan u imenicu na temelju odluke 22 kolovoza 1895 B.r 1231 Obćinskoga Upraviteljstva izdane na utok Miha Ivančevića Stjepanova, a to medju pripadnicima Obćine, jer Wisoky bi umirovljen kad je služio na Korčuli (§ 10 zakona 3 prosinca 1863 B.r 105*)*.

Utočnici tvrde, pored toga, da Ernest Wisoky nije mogao glasovati u ovom izbornom kotaru, jer da je nastanjen u Spljetu i tu plaća dohodarinu na mirovinu.

Ova okolnost nije prieporna i odgovara istini.

Pošto u smislu zadnje stavke § 15 Izb. Pravilnika, ako je koji izbornik od izbornog razreda gradova i vanjskih obćina član više obćinâ, tad vrši izborno pravo samo u onoj Obćini, u kojoj mu je redovito prebivalište, to je Ernest Wisoky mogao svoje izborno pravo vršiti samo u gradu Spljetu, te se njegov glas mora odbiti D.ru Josipu Zaffronu.

e) D.r Blaž Arneri, obćinski liečnik u Blatu. On bi uvršten u izbornu imenicu odlukom 22 kolovoza 1895 Br. 1231 Obćinskoga Upraviteljstva na utok Mitra Ivančevića Stjepanova, a utok proti tomu uvrštenju uložen od D.ra Stjepana Smerkinića i družine bi odbiven, odlukom 4 rujna 1895 B.r 334 C. K. Kotarskoga Poglavarstva, s razloga što je D.r Blaž Arneri

pripadnik Obćine Korčulanske, a ne može se smatrati činovnikom Obćine Blatske u smislu § 12 izbornog reda, jer služi kao obćinski liečnik na temelju pogodbe sklopljene sa onom Obćinom.

Ovaj razlog, po mnienju Zemaljskoga Odbora, nije osnovan.

U pitanju dali se obćinski liečnik ima smatrati obćinskim činovnikom ne odlučuje okolnost, što su njegovi odnošaji prema obćini uredjeni pogodbom.

Jma i državnih poslovača, koji se imenuju na temelju pogodbe. kako se to često dogadja na primjer glede sveučilištnih Profesura, ali ipak niko ne može niekati da su ti Profesuri pravi državni činovnici.

U pitanju dali se koja osoba ima smatrati činovnikom obćinskim, ili državnim, odlučuje okolnost jeli ona podvrgnuta disciplinarnoj vlasti obćine, a dotično države, a obćinski je liečnik, ma koliko bio imenovan na temelju pogodbe, podvrgnut, kriepošću § 10 pokrajinskog zakona 27 veljače 1874, karnoj vlasti Obćine.

D.r Blaž Arneri ima se dakle smatrati kao činovnik Obćine Blatske, i u smislu zadnje stavke § 14 Izb. Pravil. ima tu izborno pravo.

Istina je, da je on uzdržao uviek pripadnost obćine Korčulanske, pošto se obćinskom službom ne stiče domovno pravo, ali budué kao obćinski liečnik nastanjen u Blatu, i na njegov se slučaj uporabljuje zadnja stavka §.a 15, te je on mogao glasovati samo u Blatu, gdje drži svoje redovito prebivalište.

I njegov se glas mora dakle odbiti D.ru Josipu Zaffronu.

f) Toma Franković. Ovaj bi uvršten u izbornu imenicu, jer na Korčuli, gdje je stalno nastanjen, ima dućan i plaća porez. Utočnikova tvrdnja da Franković nije stalno nastanjen na Korčuli nije dokazana i nije odlučna. Takodjer nije dokazana tvrdnja utočnika da je Franković ugarski podanik. Prigovori proti njegovom glasu nisu dakle uvaživi.

g) Ivan Miletić. On je podpunim pravom bio uvršten u izbornu imenicu medju poreznicima jer kao mjesto-povjerenik financijalnih stražara na Korčuli plaća dohodarinu od godišnjih fior. 12-24. Ako utočnici kažu da Ivan Miletić nema aktivno izborno pravo ni kao poreznik, jer da ne budué državni činovnik, ne plaća kao takav dohodarinu, odvratit je da je to sasvim indiferentno, jer se za izborno pravo na iziskuje da se dohodarina plaća za državnu činovničku službu, već je dostatno izplaćivanje dohodarine za koji mu drago naslov prihoda. Budué dakle Miletić član obćine Korčulanske, koji plaća dohodarinu, i budué baš radi toga bio uvršten u izbornu imenicu, proti njegovom glasu nema temeljita prigovora, i Izborno Povjerenstvo moralo ga je primiti, kao što ga je primilo.

Zaključujuć smotru glasova podanih D.ru Josipu Zaffronu, dolazi se dakle do zaključka da mu se od 70 glasova može odbiti samo dva, te da na njegovu korist ostaje 68 valjanih glasova.

10. Što se tiče glasova birača odbivenih od izbornog Povjerenstva, cieni Zemaljski Odbor da je bio nezakonito odbijen glas Dinka Benussi-a. Dinko Benussi bi odlukom 4 rujna 1895 Br. 334 Kotarskoga Poglavarstva uvršten u izbornu imenicu grada Korčule kao poreznik, budué da tu plaća for. 20:68 nov. poreza.

Izborno Povjerenstvo odbilo je taj glas, jer da Benussi rodom iz Rovinja kao pomorski kapetan bira u Rovinju, kao pripadnik onoga grada; nu Benussi nije nastanjen u Rovinju, već na Korčuli, te i ondje vrši izborno pravo (§ 15 izb. prav. zad. stav.) Cieni, nasuprot, Zemaljski Odbor da se nesmiedu predati D.ru Božu Trojanisu glasovi Stjepana Foretića, Nikole Sambraila i Marka Pećara Petrova, koji bijahu izključeni od izbornog Povjerenstva.

Glas Stjepana Foretića bi odbiven, jer da je prestao naslov njegova poreza time što se koncem novembra 1894 odrekao obrtarine, koju je na Korčuli tjerao, i pošto sada tjera obrt brodograditelja u Komiži. Okolnost da se Foretić odrekao obrta na Korčuli ne bi oprovrgnuta.

Glasovi Nikole Sambraila i Marka Pećara

Petrova bijahu odbiveni, jer prvi ne vrši svoj zanat na Korčuli, već u Vignju, a to je on isti priznao pred izbornim Povjerenstvom, te je i on po zadnjoj stavci §.a 15 mogao vršiti izborno pravo samo u Vignju, i jer je isti birač Marko Poćar Petrov priznao pred izbornim Povjerenstvom da se nastanio u Stonu i odrekao obrta na Korčuli. M. P. D.ru Božu Trojanisu imalo bi se dakle dodati glas D nka Benissi-a, koji je izjavio da bi za njega bio glasovao. te bi se imalo računati da je on zadobio 62 glasa; a pošto je D.r Josip Zaffron zadobio 68 valjanih glasova, nema sumnje da je on izabran absolutnom većinom. Sa ovih razloga cieni Zemaljski Odbor da je utok neosnovan, da je izbor zakonit i valjan, te se časti predložiti da Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom grada Korčule D.ra Josipa Zaffron-a.

Zadar, 15 siečnja 1896.

Za Predsjednika

Vranković

Izvjestitelj

Ivčević

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. D.r Smrkinich.

D.r Smerchinich. Eccelsa Dieta!

Nella disamina dell' atto elettorale del collegio cittadino di Curzola, sono costretto di devenire a conclusioni diametralmente opposte a quelle formulate dall' onor. signor relatore della Giunta. Nel formulare la mia opposizione mi è forza di penetrare nello stucchevole dettaglio, in particolari che assorbono un tempo per noi tutti preziosissimo, reclamato, com' è dalla pertrattazione incombenteci di altri vitali argomenti. Se in onta alla coscienza di ciò io entro in materia, lo facciò, perchè indotto da riflessi, la cui postergazione colliderebbe coi dettami di elementare onestà. A chiunque non sia rimasto estraneo all' attività elettorale svoltasi nel campo della rappresentanza provinciale degli ultimi sessennî, non può al certo esser sfuggito il fatto rimarchevole, che, cioè, le elezioni della città di Curzola diedero sempre adito alle discussioni, più svariate, non pure in questa eccelsa Dieta, quanto anche nel campo della pubblicità. Tali discussioni erano reclamate non gà dalla rilevanza numerica del collegio, quanto piuttosto dai particolari dell' elezioni ivi svoltesi e sopra tutto dalla soluzione che l' eccelsa Dieta volle dare alle medesime.

Fin da quando ebbe vita tra noi il sistema rappresentativo, la città di Curzola schieravasi da quella parte, ove tendevano le aspirazioni ed i sentimenti dei suoi cittadini; sentimenti, che conseguentemente, si affermavano nell' elezione di quella persona che sintetizzava i sentimenti stessi. Ed. è così che fin dall' origine del sistema rappresentativo, noi vediamo la città di Curzola eleggere a proprio rappresentante, prima l' avv. d.r Giovanni Smerchinich, indi monsignor Giovanni Zaffron, poi il consigliere Piperata ed in fine lo stesso avvocato Smerchinich.

Si giunge poi all' elezioni dell' anno 1883.

In omaggio a criterî, dalla cui qualificazione mi astengo, l' eccelsa Dieta o, meglio, la maggioranza della stessa, trovava di sacrificare, oltrecchè il deputato della città di Macarsca monsignor Paulović, anche l' avv. dottor Giovanni Smerchinich, che era eletto a deputato della città di Curzola.

Ometto di revocare la motivazione di tale annullamento. Relatore alla verifica era — se non m' inganno — l' on. Massovcich; e ritengo senza tema d' errare, che alla sua coscienza d' uomo onesto e d' intelligente legale debba pesare anche in oggi il patriocinio di un principio così poco fondato come era quello dell' annullamento dell' elezione in parola.

Indette le nuove elezioni, la città di Curzola riaffermò i proprî principî ed in pari tempo l'attaccamento al vecchio suo rappresentante, che però, sfiduciato e costretto da fisici acciacchi, ritiravasi definitivamente dalla vita politica. Il conchiuso dietale superava però la più ardita immaginativa, dappoichè, non soltanto veniva annullata la rielezione del d.r Giovanni Smerchinich, ma, ciò che più monta, venne sen' altro chiamato a coprire lo stallo tanto ambito il di lui competitore che ebbe anche la rara disinvoltura di accettarlo.

Di fronte a siffatto eroismo negativo, ritengo inutile spendere qualsiasi parola, e mi limito soltanto a rievocare le espressioni abbastanza caustiche che in quell' epoca accompagnarono siffatta accettazione. Ciò che però mi preme di rilevare si è che nella cooperazione all' attività elettorale pella Rappresentanza del Consiglio dell' Impero del 1885, ossia all' epoca della caccia .... Lapenna, il partito autonomo di Curzola, in onta alle spasmodiche convulsioni di chi aveva eretto a sistema la persecuzione ad oltranza, affermavasi con 65 voti a favore del candidato d.r Lapenna, contro 68 voti toccati al candidato avversario, in cui era compreso — cosa abbastanza rara — il voto del capo politico.

Trovo di rilevare altresì che nel 1889, ossia all' epoca delle elezioni del deputato alla precedente sessione dietale, gli autonomi di Curzola, resi edotti dai precedenti dietali, si astenevano dall' elezione, e che in quell' incontro il candidato croato sopra 160 voti conseguiva la rara unanimità di 46 voti! Ed in fine che nell' anno 1890, pure per la costituzione della rappresentanza al Parlamento di Vienna, gli autonomi di Curzola, in onta al sistema governativo che non trovo opportuno di illustrare, superavano colla maggioranza di varî voti dedicati al proprio candidato il partito croato.

Il rifacimento di siffatto periodo d' attività elettorale non è al certo superfluo come a bella prima potrebbe apparire, mentre serve ad avvalorare che se anche il partito autonomo di Curzola non potè giungere a vedersi legittimamente rappresentato dalla persona su cui erano concentrati i voti della maggioranza dei cittadini, ciò non pertanto, esso conservò sempre il suo carattere, e mi conduce altresì alla conclusione che colui, il quale sedette in quest' aula come deputato della città nelle precedenti due sessioni non ne fu al certo il legittimo rappresentante.

Eccoci pertanto all' ultima elezione, ovvero a quella dell' anno 1895. Ed è qui che non vorrei venire frainteso, che cioè si ritenesse che le mie enunciazioni derivino da personale livore o da odio di parte, mentre invece esse non costituiscono che l'accertazione di fatti inoppugnabili, che conducono alla protesta più energica contro risultati che non corrispondono di certo al reale quoziente degli elementi che lo costituirono, ma a fattori ben diversi.

Allorchè vennero indette le ultime elezioni per la Dieta del Regno, non un autonomo di Curzola nutrì per un momento la lusinga che l' esito della lotta avrebbe potuto compendiar — a dir così — i legittimi risultati delle forze combattenti. Il candidato avversario era ufficiale. Portava quindi con sè il necessario corredo di illimitati poteri da parte del partito dominante ed in pari tempo la sconfinata soggezione degli organi autoritarî.

Sotto siffatti auspicî, l' accingersi alla lotta potrà sembrare un non senso, l' accertazione cioè del vieto motto: *ad quid perditio haec.* Con tutto ciò si volle accettare la lotta.

Criterî stimolanti: primo la coscienza della propria forza, poi la lusinga che, anche nei partiti dominanti, un po' di resipiscenza ci si può ripromettere, e che nel loro giro ascendentale verrebbero postergati quei mezzi che possono soltanto esser tollerati nel loro inalzarsi; ed infine la specialità dell' altra lotta con quella cittadina intimamente connessa, ossia di quella del collegio forese di Curzola, Stagno, Sabbioncello, Lagosta e Melada.

Su quest' ultima lotta, per la stranezza dei particolari alla stessa inerenti, non trovo di soffermarmi. — Accennerò soltanto come ebbe ad esercitare indirettamente una grande influenza sull' esito delle elezioni del collegio cittadino di Curzola, dappoichè, insediatosi nell' aula capitanale, il candidato ufficiale la irradiava necessariamente della propria luce, convergendola esclusivamente sul campo cittadino, lasciando nelle tenebre quello forese, a libero sfogo di una connivenza, da cui necessariamente l' autorità governativa doveva restare corbellata nella propria lusinga, dell' eliminazione dello spettro del radicalismo. (*Bravo!*)

Di fronte a siffatto apparato legittima era la curiosità di vedere in qual modo si sarebbe spiegato l' atto elettorale del collegio cittadino in parola.

La lista, da parte del podestà, veniva eretta con una apparente esattezza, e dalla stessa emergeva l'assoluta maggioranza del partito autonomo.

Comunque non ci si prestò piena fiducia. Si insinuarono parecchi ricorsi, tra cui trovo di ricordare i seguenti, ossia:

a) per conseguire che venissero annoverati tra i censiti Nicolò Damiani ed il sig. Vincenzo Laneve, che vi erano stati esclusi;

b) per chiedere l'esclusione del praticante steurale Bruno Curir e del censita Giovanni Foretich di Domenico perchè minorenni;

c) perchè venisse tolta l'aggiunta fatta ai censiti Pietro Bernardi *po svojemu otcu*, e Giovanni depolo, *po voditelju B. Trojanisu.*

Non mi occupo di altri innumerevoli ricorsi, come pure non accenno ad altre irregolarità, che emergevano sì dalla lista che dall'elenco.

Ciò che mi preme accentuare subito si è che l'autorità comunale ha creduto senz'altro di respingere quasi tutti i ricorsi prodotti.

Intanto si afferma nella città la notizia che il più strano *do ut des* siasi verificato tra i membri del partito radicale e quelli del partito opportunista; che, mentre nel resto della provincia accanita ferve la lotta tra i partiti stessi, a Curzola essi si effondono nel meno sincero degli abbracci, e che pronubo a siffatta alleanza sia il fattore governativo. Tale notizia provoca legittimo desiderio di conoscere a quale altezza di elettorali manovre sia giunta la triplice coalizione.

Si corre pertanto al Comune. Senonchè, strana fatalità, si risponde non potersi consentire l'ispezione della lista, pel semplice motivo che l'autorità provinciale, nell'emanazione dell'istruzione *pro domo*, s'era dimenticata di emettere in argomento le necessarie disposizioni.

Si va all'autorità politica. Senonchè „quali colombe dal terror chiamate“ — si perdoni l'oltraggio all'animale gentile — gl'impiegati d'alto concetto dell'autorità politica erano volati l'uno al poco dolce nido delle montagne di Sabbioncello e l'altro all'isola di Lagosta, lasciando l'autorità politica in balìa dei suoi scrivani, i quali, come è naturale, rifiutavano l'ispezione della lista, in cui si vociferava si sarebbero verificate non piccole mistificazioni.

In questo stato di cose si ricorre alla Luogotenenza in via telegrafica.

Senonchè la risposta viene ad essere intimata due ore e mezzo dopo che era già trascorso il termine per la produzione dei ricorsi.

É vero che consta che il capitano Jarabek aveva ricevuto il dispaccio ancora alle due pomeridiane di quel giorno; ma è altresì vero che — spinte o sponte — aveva creduto opportuno di trasmetterlo, allorquando il periodo dei ricorsi era bello che spirato. Comunque nel decreto che venne intimato al comitato autonomo, si dice restar libera l'ispezione delle liste presso l'autorità comunale. Quivi giunti si cozza però con una nuova fatalità: l'autorità capitanale si era dimenticata di trasmettere l'ordine luogotenenziale al comune, e questo rimandava il comitato, rifiutando l'ispezione della lista. Si torna all'autorità politica; ma l'ambiente è molto fosco, inquantochè le azioni dell'onorevole Bianchini segnavano già notevole rialzo, e quindi si trova una nervosità, molto accentuata, che però serve a rilevare un altro punto, la chiave dell'incongruenza politica, vale a dire che, mentre secondo l'ordine telegrafico trasmesso dall'eccelsa luogotenenza, l'ispezione della lista doveva essere consentita, non solo dal comune, ma anche dall'autorità politica, nel decreto intimato al comitato autonomo, di questo ultimo fatto si era creduto di non far cenno, precludendo per tal modo di vedere la lista al capitanato.

Comunque, in seguito alla rilevazione del reale tenore del dispaccio luogotenenziale, imprudentemente mistificato, si reclama con tutta energia, chiedendo di vedere la lista, non foss'altro per constatare le previdibili illegalità commesse, contro le quali già in via generale si era protestato. Il capitano distrettuale dà ese-

cuzione all' ordine superione due giorni dopo ch' era spirato il termine del reclamo in seconda istanza.

Allorquando si giunge ad effettuare la sospirata ispezione delle liste, uno scopio d'ilarità si manifesta nei membri del comitato autonomo. Vi figurano infatti cancellati ventiuno elettori autonomi e di più aggiunti undici o tredici elettori fra pertinenti o censiti, necessariamente di colore croato!

Ove, o signori, si rifletta all' esiguità numerica del collegio, che in complesso annovera cento e sessanta elettori, si potrà di leggeri comprendere lo spostamento rilevante che da siffatte intrusioni e cancellazioni era derivato.

Ora a quali criterî si era inspirata la prima istanza nell' ordinare l' esclusione di siffatti venti elettori autonomi, e l' intrusione di quelli croati? Era impossibile rilevarlo, inquantochè in argomento non era stato comunicato verun deciso; ed è quindi che s' impone il terribile lavorio di dover divinare motivi che non vennero espressi, e, ciò che più monta, grazie al sistema addottato di dover reclamare quando il termine dei ricorsi era già trascorso e quando sopratutto si era alla vigilia dell' elezioni, ed era quindi impossibile l' accertazione, se cioè fossero giustificate o meno l' intrusione e l' esclusione più volte accennate.

E quì, ad evitare il tedio d' inutili ripetizioni, passerò senz' altro alla confutazione delle ragioni che il signor relatore della Giunta volle addurre a giustificare l' operato sì della prima che della seconda istanza, la quale ultima per necessaria coerenza trovò di conformarsi pienamente al procedere di quella.

E quì mi si para dinanzi un ostacolo ben rilevante, quello, cioè dell' assoluta superiotà dell' onorevole relatore della giunta, al cui ingegno e coltura sono lieto di esprimere la necessaria ammirazione.

Però il fatto stesso ch' egli venne prescelto a tale ufficio, la lunga cura da lui dedicata nella compilazione della relazione, ed infine il fatto che non potei vederla soltanto che all' ultimo momento, mi fanno tanto più ritenere che, se anche modesti i criteri, a cui era informato il comitato autonomo, non erano così infondati come si era voluto far credere.

L' on. relatore della giunta sostiene che ai diecinove elettori censiti in parola era stata commisurata l' imposta soltanto pel secondo semestre 1895; che la legge esige invece il pagamento di un' intera annualità d' imposta; che ciò stia in consonanza col § 12 del regolamento elettorale, mentre se i censiti vanno riportati nell' elenco secondo l' annuo ammontare dell' imposta, ciò vuol dire che il pagamento della stessa debba estendersi ad un intero anno.

Per quanto in argomento potessero essere state emesse decisioni supreme, pure io — tributando il necessario rispetto all' emanazione di un dicastero giudicante — osserverò che le decisioni non sono legge e che nel caso concreto noi abbiamo come norma unica lo stesso regolamento elettorale, che non fa nessuna distinzione dell' epoca più o meno remota del pagamento dell' imposta; esso pretende soltanto che oltre agli altri requisiti ci sia anche quello di pagare l' imposta.

Non è quindi requisito indispensabile che l' imposta si estenda al pagamento di un' intera annualità, *mentre l' importo annuo d' imposta non è altro che il criterio normativo nella registrazione graduale dei censiti nell' elenco.* — Siffatta interpretazione, oltrechè giustificata dalla lettera e spirito della legge, trovò la piena sua sanzione in tutti i precedenti atti elettorali.

In omaggio a questi principî, e avuto riflesso che sarebbe lungo e tedioso per l' eccelsa Dieta qualora si volesse soffermarsi a fare un' accademia legale, concluderò il modesto mio dire con la maggiore concisione possibile, sostenendo illegale l' esclusione dei suddetti diecinove elettori censiti autonomi, e che siano tali e che anzi avrebbero votato per il candidato autonomo d.r Trojanis, io ho la prova nella dichiarazione che posso render ostensibile anche all' eccelsa Dieta.

Illegale era del pari l' esclusione degli altri due elettori censiti Damiani Nicolò e Bauch Enrico.

A suffragio dell' esclusione del Damiani il signor relatore della giunta sostiene che egli era elettore in quanto esercitava un' industria e pagava quindi l' imposte; che avendo trasportato a Ragusa il proprio negozio cessava di esser membro del comune di Curzola, che non poteva perciò esser annoverato nella lista, e che, quindi, esercitando a Ragusa la propria industria e pagando ivi l' imposta, abbia quivi diritto all'esercizio di voto.

Però tutte queste premesse non reggono assolutamente; inquantochè il Damiani non ha rinunziato all' esercizio a Curzola, e inquantochè non è vero che egli abbia trapiantato il negozio a Ragusa, che quivi sia riportato come censita e che quivi esercitar possa il diritto alla votazione.

Egli da varî anni era domiciliato a Curzola, ivi esercitava la mercatura in base ad apposita licenza, pagava le relative imposte, ivi ebbe anche a fidanzarsi ed il di lui allontanamento, reclamato da affari, non era che soltanto momentaneo, tant' è vero che non rinunciò all' industria e che a tutto 1895 egli regolarmente rifuse le relative imposte.

Lo stesso dicasi del Bauch, che non si era allontanato definitivamente da Curzola e che anzi anche dopo il periodo delle elezioni aveva quivi tutti gli attrezzi relativi alla sua industria di orologiaio, e che s era portato a Spalato soltanto per regolare alcune questioni di famiglia.

Quindi anche questi due voti erano stati indebitamente soppressi. Quanto poi all' esclusione del consigliere Laneve, io la ritengo assolutamente indebita; mentre, a sensi della decisione della corte suprema ammininistrativa N.o 1764 del 1883, ad un impiegato dello stato in pensione, il quale paga, dalla pensione stessa, l' imposta sulla rendita in un Comune, non può venir rifiutato il diritto d' elezione nel Comune stesso per esser il medesimo pertinente di un altro Comune. Mi pare che ciò sia abbastanza chiaro, ed il sig. relatore della Giunta avrebbe potuto nel suo dettagliato rapporto prendere in considerazione anche questa decisione, che era pure emessa nella stessa circostanza e nella medesima epoca.

Fra tante decisioni, invocate ed applicate a danno del partito autonomo, non posso non deplorare ch' egli non abbia riportate quelle che scaturivano da giudicati supremi e che sarebbero tornate a vantaggio del partito autonomo stesso.

D.r Ivčević. Nel ricorso se l' è dimenticato.

D.r Smerchinich. Non fa caso; l' ecc. Dieta è giudice supremo.

Nel ricorso io mi sono limitato soltanto alla confutazione dei casi di esclusione ed intrusione illegalmente effettuati, sia nello stadio dei reclami che all' atto elettorale, senza pregiudicar il diritto che mi deriva da precedenti che il signor relatore della Giunta vuole ritenere come inopponibili e che per necessaria equità, se applicati in nostro danno, devon esser applicati anche quando torna in nostro vantaggio.

Se ho commesso qualche errore. è stato per la soverchia ingenuità di produrre il ricorso subito dopo compiuto l' atto elettorale, anzichè riservarlo, come di legge, fino il momento dell' apertura della sessione dietale.

Dunque, ritornando in carreggiata, già nel periodo di reclamazione in danno del partito autonomo figuravano eliminati ben 22 voti.

Veniamo all' atto elettorale. In omaggio ai criterî di equità amministrativa che lo distinguono, il Cap. distr. Jarabek fa necessariamente cadere la maggioranza della Commissione in senso croato e — ciò che più monta — postergando varî legali autonomi presenti nella sala, ai due avvocati croati prescelti dal Comune, contrappone persone autonome, che di cognizioni legali eran affatto digiune, assoggettandole, per tal modo, allo scherno ed alla facile discrezione della maggioranza croata della Commissione elettorale.

Coerentemente al principio che aveva sancita la coalizione dei partiti radicale ed opportunista col pieno beneplacito governativo, si inizia l' atto elettorale coll' esclusione dei seguenti quattro elettori censiti: *a*) Domenico Benussi, *b*) Stefano Foretich-Collenda, *c*) Nicolò Sanbraillo, *d*) Marco Peciar, tutti appartenenti al partito autonomo. Tale esclusione era tanto più ingiustificata inquantochè le circostanze, che eran state addotte a base della medesima, non corrispondevano al vero ed inquantochè, specie contro gli ultimi tre, non era stato prodotto ricorso alcuno nè in prima, nè in seconda istanza.

Perciò che concerne la prima esclusione, ossia dell' elettore censita Domenico Benussi, trovo superfluo l' occuparmi, molto più che lo stesso relatore della Giunta ne riconobbe l'illegalità, tanto che dichiarò che tale voto doveva essere computato a favore del candidato autonomo D.r Trojanis.

Per ciò che concerne gli altri voti, vale innanzi tutto il riflesso già accennato, che contro i medesimi non era stato prodotto ricorso.

A giustificare l' esclusione di Stefano Foretić-Collenda l' on. relatore della Giunta sostiene che egli ancora nel 1894 ebbe a rinunziare all' esercizio dell' industria; ch' egli abbia preso stabile dimora a Comisa, e che quivi eserciti l' industria di squeraiuolo. Ciò non è vero. Il Collenda non si porta a Comisa che soltanto per brevi periodi, mentre la di lui famiglia è stabilmente domiciliata a Curzola, ove egli tiene anche l' esercizio dello stabilimento del bagno, e, del resto, se egli avesse rinunziato all' industria ancora alla fine dell' anno 1894, com' è che vi figurava riportato nei registri steurali con una imposta, che diede base al suo annoveramento nell' elenco?

Lo stesso dicasi degli altri due, ossia del Peciar e del Sambraillo, che pure tengono le loro famiglie e i loro affari a Curzola. Se il Sambraillo si porta talvolta a Viganj ed il Peciar da qualche mese lavorava a Stagno, ciò non porta alterazione alcuna. Nè l' uno nè l' altro cessò mai di esser membro del Comune di Curzola, nè l' uno nè l' altro divennero membri dei comuni di Viganj e di Stagno. A loro favore sussistono tutti i requisiti dalla legge voluti e quindi l' illegalità della loro esclusione è manifesta.

La maggioranza poi della commissione trovava di respingere senz' oltro le eccezioni che venivano sollevate contro i voti deposti a favore del candidato croato D.r Zaffron dalle seguenti persone, voti questi che erano stati contestati in seconda istanza e precisamente degli:

a) D.r Biagio Arneri medico a Blatta;

b) Ernesto Visoky, commissario forestale in pensione a Spalato;

c) Giovanni Foretich di Domenico;

d) Maestro popolare Mlinerich;

e) Respiciente della guardia di finanza Miletich;

f) Girovago merciaiuolo Francovich;

In merito ai primi due voti, torna inutile l' occuparsi, mentre lo stesso on. relatore della Giunta riconobbe che essi erano chiamati ad esercitare il diritto elettorale nel luogo ove sono stabilmente domiciliati, tanto che detraeva i voti stessi da quelli deposti pel candidato croato D.r Zaffron.

A tutte le altre contestazioni ancor egli al pari della prima e seconda istanza e della maggioranza della commissione elettorale risponde negativamente, ritenendo quindi come pienamente validi i voti stessi.

Senonchè io ritengo che le conclusioni del relatore della Giunta, non sieno legalmente fondate.

Infatti a Giovanni di Domenico Foretich la minoranza in relazione ai ricorsi esperiti in prima e seconda istanza opponeva il fatto, che egli era privo del requisito indispensabile, ossia di quello del raggiungimento dell' età d' anni 24.

Si sostiene che tale requisito non sia necessario, che la legge elettorale del medesimo non faccia alcun cenno e che in ogni caso essendo egli stato emancipato dal padre, a sensi del § 174 codice civile e 266 della patente imperiale 9 agosto 1854, egli, colla libera amministrazione della sostanza, abbia conseguito anche l'esercizio del diritto elettorale. Si controsserva però che quand' anche nel regolamento comunale del requisito dell' età non si facesse alcun cenno, lo stesso trova sanzione, non solo nella pratica costante, ma, ciò che più monta, in positive disposizioni di legge ed in specie in quella 4 ottobre 1882 n.o 142; ed altresì lo si deduce indirettamente da quelle stesse decisioni supreme che vennero invocate dall' onor. relatore della Giunta. Infatti, se per ammettere il voto d' un praticante steurale basta il fatto che egli abbia prestato il giuramento di servizio indipendentemente — come dice la decisione dal relatore citata dal raggiungimento dell' età d'anni 24 — ciò vuol dire appunto che per coloro che non sono praticanti steurali e che in ispecie appartengono alla categoria dei censiti l'estremo del raggiungimento dell' età d' anni 24 è requisito indispensabile all' esercizio del diritto elettorale. D' altronde ciò resta suffragato pure indirettamente dal fatto che l' onor. relatore della Giunta volle citare in appoggio disposizioni di legge, che riguardano l' emancipazione.

Senonchè quest' ultima potrà valere in linea civile nella libera amministrazione dei proprî affari, ma non può in essa ravvisarsi la sussistenza di quell' estremo, che viene esplicitamente richiesto non già nel fatto di esser emancipati, ma di aver compiuto i 24 anni.

Tali criterî valgono anche per l' altro voto illegale ammesso, ossia del minorenne maestro popolare Mlinarich, che manca del requisito dell' emancipazione e che non è assistito dalla decisione amministrativa che parla soltanto di praticanti steurali e postali e che non può quindi venir estesa ad altre categorie.

Per ciò che concerne il voto ammesso a favore del respiciente della guardia di finanza Miletich, si osserva che anche questo è illegale. Mentre fu già riconosciuto che i membri della guardia di finanza e i loro commissarî non possono annoverarsi nella categoria di pubblici impiegati, che essi quindi non possono ritenersi come pertinenti, che ad essi manca quell'estremo di esser membri del Comune e che quindi quand' anche fosse vero che il Miletich paghi un'imposta a Curzola, da ciò non ne verrebbe che egli abbia senz'altro il diritto di voto; mentre a siffatta stregua dovrebbero essere annoverati anche gli altri organi della guardia stessa. — L' ammissione del voto di un respiciente di finanza collide colla pratica tenuta sempre fin'ora e non trova verun precedente che potrebbe giustificarlo.

Per ultimo, per ciò che concerne il girovago Francovich, individuo che non si sa donde sia venuto e dove terminerà, oltrechè la mancanza del requisito della sudditanza, v' ha ancor quello che è girovago, che non è stabilmente dimorante a Curzola, e che anzi vi giunse la sera del giorno precedente l' elezione.

In ogni caso poi, qualora si volesse consentire colle conclusioni dell' on. relatore della Giunta, vale a dire che sulla base delle decisioni supreme da lui invocate tutte le intrusioni e le esclusioni fossero giustificate, in allora siffatto lavoro doveva estendersi anche ad altri casi ed in ispecie ai voti che furono deposti e conteggiati a favore del candidato D.r Zaffron e precisamente dalli Teodoro Callogerà maestro popolare in pensione, e Girolamo Jericevich di Antonio.

Il primo infatti vi resterebbe escluso, giusta la decisione amministrativa n.o 3326 dell' anno 1886, giusta la quale ai maestri in istato di riposo dal titolo d' ufficio, non spetta il diritto di elezione.

Resterebbe escluso anche il secondo, ossia il Jericevich, che, da vario tempo a questa parte, in unione alla moglie, è costantemente dimorante sia a Canali di Ragusa che alla penisola di Sabbioncello, ove accudisce al disbrigo di pubblici lavori e che a Curzola, salve rare occasioni, neppure si vede; tanto che giunse ancor egli alla vigilia dell' atto elettorale.

Premesso un tanto: o si devono ammettere

a favore del candidato D.r Troianis, non solo tutti i 65 voti per lui deposti, aggiungendovi quelli dei censiti Damiani e Bauch e del consigliere V. Laneve, in complesso, quindi, voti 68; oppure, qualora ci si basi sopra i criterî della giurisprudenza pratica dal relatore sostenuti, si devono escludere a danno del D.r Zaffron il voto del Francovich, quello del Jericevich e quello del Callogerà. Ed in ogni caso poi quelli del Miletich, Mlinarich e Foretich.

Dalla dimostrazione fin qui fatta, l'eccelsa Dieta avrà potuto persuadersi da qual parte sia rimasta la maggioranza, se cioè a favore di colui che giunse qui, o di colui che rimase a casa sua.

Mi si perdoni se ho dovuto tediare l'ecc. Dieta con disposizioni giuridiche. Ne fui costretto in seguito alle argomentazioni dell'on. relatore della Giunta e delle decisioni della corte amministrativa da esso invocate.

Del resto, mi sia lecita la domanda. Se le esclusioni, nel periodo dei reclami, di ben 20 elettori autonomi, fossero state così legali, così corrette da togliere ogni dubbio sulla loro attendibilità, in allora per quale motivo l'autorità comunale volle nascondere le liste e sottrarle all'ispezione, per quale motivo il capitano distrettuale Jarabek si permetteva di ostruire la ispezione delle liste stesse, ritardare liberatamente la trasmissione dell'ordine luogotenenziale e mistificarlo nel suo tenore?

Il dilemma è semplicissimo: se tutto questo procedere nello stadio elettorale era legale, se le intrusioni e le cancellazioni erano inopponibili, in allora sistema doveroso di buon senso e convenienza sarebbe stato quello di esporre le liste alla luce del sole ad affermare, che nel procedimento erano state osservate tutte le prescrizioni di legge.

Ne avrebbe per tal modo avvantaggiato il prestigio autoritario, già scosso da altre irregolarità commesse negli altri distretti elettorali; ne avrebbe usufruito il candidato ufficiale, la cui integrità non sarebbe stata collisa, ne avrebbe gioito in fine l'eccelsa Dieta nel vedersi risparmiata la noia d'una accademia legale.

Essendosi tenuto il contegno reclamato, le conclusioni ne sono diverse, e tutte le decisioni supreme non valgono a render efficace ciò che è nullo ed illegale.

Onorevoli Signori! Io vorrei che valutati con serenità tutti i riflessi da me sin qui svolti, voi abbiate a trarne quelle conclusioni che dagli stessi derivano.

Non lasciatevi fuorviare da subdoli riflessi; non lasciate che la voce della coscienza soggiaccia al preconcetto e l'onestà al non lieto conforto di materiale successo.

Voi siete in maggioranza, in quella maggioranza che si impone al nostro presente e prefinisce i nostri destini avvenire.

A voi, appunto, perchè dominanti, incombe l'esplicazione di quei principî di moralità politica, che costituiscono il fondamento indispensabile all'esistenza di qualsivoglia partito.

Io mi sono limitato a quelle argomentazioni che riteneva assolutamente necessarie, sorvolando tutte quelle altre conclusioni e tutti quegli altri fatti che nella scottante loro verità avrebbero potuto condurmi lontano dal mio compito. Ommisi di rilevare l'indebito procedere del capo distrettuale, le pressioni da esso esercitate. Ho sorvolato del pari di accentuare le riflessioni ben tristi sull'ibridismo di coalizione, tendenti ad assicurare la propria riuscita colla cooperazione dei voti di coloro, la cui eliminazione si era promessa ed anzi era inerente, non pur soltanto nella veste di fiduciario del partito dominante, ma ciò che più monta per dovere di civismo ed onestà.

Rammemoro soltanto che alla linea ascendentale della parabola che compendia l'esistenza di individui, di famiglie e di nazioni, tien dietro quella discendentale. In ciò appunto sta il monitorio supremo a qualsiasi umana attività.

Consci di ciò, nell'adergervi da malintese discipline di partito, ripristinate ciò che decoro e moralità politica inevitabilmente reclamano, votando quindi contro la proposta convalidazione

di un atto elettorale, che non corrisponde sotto nessun aspetto all' unico suo fattore, alla legale volon'a degli elettori. (*Bravissimo!*)

Predsjednik. Pošto mislim da nije moguće da dovršimo večeras ovaj predmet, ja namjeravam zatvoriti sjednicu. Buduća je sjednica prekosutra 30 tekućega u 10 sati prije podne i to sa dnevnim redom:

„Nastavak razprave o ovjerovljenju izbora zastupnika grada Korčule; pak zastupnika vanjskih občina kotara: Drniš-Knin-Vrlika."

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak sjednice u 8 s. 46 čas. na večer*).

IV. Sjednica dneva 30 Siečnja 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika treće sjednice. — Navještenje molbenicâ. — Nastavak razprave o ovjerovljenju izbora zastupnika grada Korčule. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina kotara Drniš-Knin-Vrlika-Promina.*

(Početak u 10 sati 22 časa).

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 34. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. tajnika neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Tajnik Korlaet. (*čita zapisnik III sjednice*).

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast Biankini.

Biankini. U zapisniku je rečeno, da me je gosp. predsjednik pozvao na red, i da mi je digao rieč, jer da sam uvriedio dostojanstvo sabora.

Premda sam ja uvjeren, da nisam uvriedio dostojanstvo sabora......

Predsjednik. O tom ne smjete pretresati.

Biankini ....ipak opažam, da u zapisniku, po § 56 našeg poslovnika, nema stati nikakvo obrazloženje. U riečima „što je uvriedio dostojanstvo sabora" to obrazloženje obstoji. Paragraf 56 u drugoj stavci doslovno kaže (*čita*): „Zapisnik će sadržavati pitanja stavljena na glasovanje, imena zastupnika, koji su uzeli rieč, i dali su govorili za ili proti stanovitome predlogu, — ali bez ni napomenuti ikakvo razloženje — i svaki znatni slučaj, koji se sbio u sjednici." Na temelju ovog §a molim, da bi se brisalo iz zapisnika obrazloženje: „što je uvriedio dostejanstvo sabora", i da bi se stavilo samo, da me je predsjednik pozvao na red i digao mi rieč. Kada pak visoki sabor ne bi primio ovaj predlog, onda bih molio, da se u zapisnik barem uvrste rieči, kojima predsjednik misli, da sam uvriedio dostojanstvo sabora.

Predsjednik Želi još tko govoriti? (*Nitko*). Razprava je zatvorena. Sada imam rieč ja.

Po § 42 sab. poslovnika može predsjednik uzeti govorniku rieč, kad ga opetovano pozove na stvar, a zastupniku pristoji pravo, da se pozove na sabor.

Po § 43 predsjednik je vlastan oduzeti govorniku rieč, kada težko povriedi dostojanstvo sabora. Predsjednik dakle, kad oduzme rieč jednomu zastupniku, po mom skromnom mnienju dužan je izjaviti zašto to čini; a budući da sam ja oduzeo gosp. Biankiniu rieč, pošto je uvriedio dostojanstvo sabora, te je i sabor sam malda ne jednoglasno izjavio negodovanje (*Biankini prigovara*), to je moralo i doći u zapisnik, jer to nije nikakvo obrazloženje..

Što se tiče drugog predloga g. Biankinija, u kom on zahtjeva subsidiarno, da se stave u zapisnik rieči, kojima sam ja držao, da je on uvriedio dostojanstvo sabora, mislim da to ne spada u zapisnik, nego u stenografsko izvješće.

I lani je gosp. Biankini zahtjevao, da se stavi u zapisnik nekoliko rieči gosp. vladinog povjerenika, ali ja na to nisam pristao, niti je to sabor dozvolio.

A sada ću staviti na glasovanje predlog gosp. Biankina, kojim bi on hotio, da se brišu rieči „pošto je uvriedio dostojanstvo sabora".

Gospoda, koja bi bila za taj predlog, neka izvole ustati. (*Manjina*). Predlog je pao.

Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. (*Većina*). Zapisnik je odobren.

Primio sam prije sjednice nekoliko molbenicâ. — Neka gosp. tajnik D.r Trojanović izvoli naviestiti im sadržaj.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

B.r 140 Aleksandra Zanova izučenog poljodjelca. za pripomoć; B.r 141, Marte udove učitelja Petra Sarića, za pripomoć; B.r 142, Jakova Barbarića učitelja, za pripomoć; B.r 139, Upravitelja Bolnica Dalmatinskijeh, za uredjenje plaća; B.r 147, občine Stolivske, u predmetu ponašanja grada Zadra prigodom smrti i sprovoda Saborskog Predsjednika D.ra Miho Klaića; B.r 146, u istom predmetu občine Tivatske; B.r 148, občine Sućurske; B.r 149, občine Zatonske.

Predsjednik. Sve ove molbe bit će izručene dotičnom odboru.

Prije sjednice primio sam od gosp. zast. Salvi-a jedan upit. Neka ga izvoli pročitati.

D.r Salvi (*čita*):

Quando venne soppressa l'istruzione utraquistica nell' istituto magistrale di Borgo Erizzo. l'Eccelso i. r. ministero del culto e della istruzione col riv. dispaccio 16 agosto 1879 n.o 8281, allo scopo di mettere in grado giovani dalmati ad abilitarsi all' insegnamento per le scuole popolari italiane, istituiva cinque stipendî da fiorini 200 l'uno a vantaggio di coloro che volessero frequentare l'i. r. istituto magistrale di Capodistria.

Col l'avviso 11 settembre 1870 n.o 2589, pubblicato nel foglio ufficiale della provincia, venne anche aperto ed esperito il concorso ai suindicati stipendi.

Succesivamente, però, non venne più mai riattivato il concorso, nè quindi offerto facilitazione alcuna per procurare al pubblico insegnamento maestri qualificati alla istruzione in lingua italiana, e nel frattempo andarono e vanno ognor più a mancare maestri idonei per le rare scuole italiane che ci rimangono.

Con riguardo a ciò, domandasi:

E' intenzionato l'eccelso i. r. governo, allo scopo di evitare l'inconveniente gravissimo, che alle scuole popolari italiane esistenti, ed a quelle che in base alle leggi dovessero istituirsi, vengano a mancare maestri abilitati all' insegnamento in lingua italiana, di disporre — in relazione al riv. dispaccio ministeriale 16 agosto 1879 n.o 8281 — di riaprire un concorso pel conferimento di stipendî a giovani dalmati che intendessero di dedicarsi al magistero e di abilitarsi per le scuole italiane presso un istituto magistrale a ciò adatto?

D.r Salvi, Irigari, D.r Ghiglianović,
D.r Smerchinich, D.r Ziliotto.

Predsjednik. Ovaj ću upit izručiti gosp. vladinom povjereniku.

Rieč ima dvorski savjetnik gosp. Pavić.

Vladin povjerenik Pavić. A questa interpellanza avrò l'onore di rispondere in una delle prossime sedute.

Nella seduta dietale dei 27 corr. l'onore-

vole deputato D.r Giglianovich e compagni hanno interpellato l'i. r. Governo come segue:

a) se esso intende di prendere in considerazione i giusti desiderî di Pago, mediante la costruzione di una diga a difesa del porto Cassion;

b) se e quali passi abbia fatto in proposito;

c) se e quali ostacoli si oppongano alla costruzione della diga.

A questa interpellanza ho l'onore di rispondere come segue:

Ancor nell'anno 1893 in occasione di una speciale trattazione, alla quale era congiunta la domanda del comune di Pago per la costruzione di una diga da difesa a Valcassion, la Luogotenenza ebbe a richiamare la speciale attenzione del locale Capitanato di Porto e Sanità Marittima su questo argomento.

Da rilievi fatti da parte competente, risultò, che la costruzione di una corrispondente e solida diga a Valcassion esigerebbe la spesa di oltre 100,000 fior. Ora il Governo Marittimo in Trieste, il quale venne invitato in via telegrafica ad informare in proposito, in seguito alla sullodata interpellanza, fece conoscere, che tale lavoro con riguardo ad una così forte spesa ed a molti altri più urgenti bisogni nei porti della Dalmazia, non può per ora venir preso in considerazione.

Nella seduta dietale del 27 corr. gli onorevoli signori deputati D.r Ghiglianovich e compagni interpellarono l'i. r. Governo come segue:

a) se l'eccelso governo intenda venire incontro ai bisogni dell'isola di Pago, minacciata dall'invasione filosserica, di certa e pronta rovina, onde indennizzare almeno in parte i fortissimi danni, che sta per subire;

b) in quale modo intenda di prestare l'invocato aiuto;

c) se sia disposto, a lenire il danno, di permettere su quest'isola, almeno in via di esperimento, la coltivazione del tabacco?

A questa interpellanza ho l'onore di rispondere quanto segue:

Poco dopo scoperta la filossera sull'isola di Pago e precisamente ancora nel 1894 venne eretto a Novaglia un vivaio di viti americane che fu piantato con oltre 100,000 viti delle specie più adatte alle nostre condizioni, e furono distribuite gratuitamente talee e barbatelle. L'anno successivo poi, appena scoperta la filossera presso la città di Pago, il Governo decise di erigervi anche in vicinanza di quella città un vivaio e vigneto modello di viti americane, al quale scopo vennero presi tutti i necessarii concerti coll'amministrazione comunale di Pago, fu scelto un adatto terreno e stipulato il relativo contratto.

Tutte le domande fatte per somministrazione gratuita di viti americane, vennero prese in considerazione.

Il governo inoltre non mancò di far istruire quella popolazione sull'esenzione d'imposte e sui sussidi che si possono ottenere tanto per la distruzione dei vigneti infetti, quanto per la loro rigenerazione con viti americane.

Il governo poi sta occupandosi dello studio di opportune disposizioni tendenti a favorire lo sviluppo di diversi rami tanto agricoli che industriali, e che potranno migliorare le condizioni di quell'isola.

In quanto poi all'estensione della coltivazione del tabacco, la Luogotenenza dal punto di vista di promuovere ovunque in Provincia quanto è possibile le condizioni economiche della popolazione, ha già più volte raccomandato in luogo competente che venga vieppiù estesa la detta coltivazione, e particolarmente anche se mai possibile, sulle isole già colpite o immediatamente minacciate dalla filossera, specialmente su quelle di Pago ed Arbe, e ciò almeno in via di esperimento.

L'eccelso i. r. Ministero delle finanze poi, dovendo ponderare la questione anche da altri punti di vista dipendenti dalla propria sfera d'azione, quantunque, come bene consta, sempre

disposto di venire incontro ai bisogni economici della popolazione, ancora di recente ebbe a dichiarare di non poter abbandonare il punto di vista già anteriormente comunicato all'eccelsa Dieta, vale a dire di estendere gradatamente ed in nesso coll'attuale territorio di coltivazione del tabacco la detta coltura; e di non potere per ora acconsentire ad esperimenti di tale coltura sulle isole della Dalmazia settentrionale, minacciate dalla filossera, e ciò anche per essersi contenuto negativamente rispetto ad analoghe domande pervenute da altre provincie, ove le condizioni sono in parte consimili.

L'isola di Giuppana poi, accennata nell'interpellanza non può confrontarsi con Pago ed Arbe, in quanto trovasi in prossima vicinanza di Slano, sede di un ufficio di ricevimento tabacchi.

Con tutto ciò la Luogotenenza si presterà di buon grado a rassegnare anche la presente interpellanza con voto favorevole agli eccelsi fattori competenti per la maggiore possibile considerazione.

Predsjednik. Prelazim na dnevni red. Prva je točka dnevnog reda: Nastavak razprave o ovjerovljenju izbora zastupnika grada Korčule.

Gosp. vladin izvjestitelj Dvorski Savjetnik Truxa ima rieč.

Vladin Izvjestitelj Truxa.

Eccelsa Dieta!

Alle deduzioni dell'on. signor deputato d.r Smerchinich, in quanto si riferiscono al contegno degli organi governativi rispetto all'elezione della città di Curzola, ho l'onore di rispondere come segue:

Con riferimento a quanto ebbi ad esporre nella precedente seduta sull'atteggiamento di piena oggettività osservato dal Governo provinciale nelle elezioni dietali in genere, mi sia lecito di constatare, non esservi affatto il caso di *candidati ufficiali*, e men che meno poi si può supporre una simile ingerenza governativa nel collegio elettorale in parola, dove contendevansi il campo due personalità tanto rispettabili.

La Luogotenenza ebbe pure ripetute volte occasione di raccomandare, particolarmente per l'elezione di cui trattasi, al Capitano distrettuale di Curzola pienissima oggettività. E che il Capitano stesso si sia attenuto a tali ingiunzioni, può desumersi fra altro dalle circostanze, che nella costituzione della Commissione elettorale, in cui da parte del Comune entravano tre aderenti del partito croato, il Capitano distrettuale chiamò a farne parte tre elettori autonomi ed uno serbo, e che parecchi funzionari, da lui immediatamente dipendenti, votarono liberamente pel candidato autonomo.

Per ciò che concerne l'ispezione e rettifica delle liste elettorali della città di Curzola, lo stesso onorevole preopinante accennò ad un'evasione telegrafica emanata dalla Luogotenenza in seguito ad un relativo telegramma del Comitato elettorale autonomo, lagnandosi soltanto della ritardata intimazione ed esecuzione dell'ordine luogotenenziale.

In tale riguardo devo premettere che la prima esposizione delle liste elettorali ed il termine per la presentazione dei reclami al Comune spirava col 19 agosto, il termine poi per la produzione dei ricorsi all'i. r. Capitanato distrettuale col 29 agosto, mentre l'elezione dovea seguire nel giorno 10 settembre. Il Comitato autonomo erasi rivolto un pò tardi, cioè appena nel pomeriggio del giorno 28 agosto, alla Luogotenenza col suddetto suo telegramma. La stessa sera venne approntato, e la successiva mattina spedito l'ordine luogotenenziale diretto al Capitanato di Curzola con cui — sebbene non prevista dal Regolamento elettorale provinciale — permettevasi l'ispezione delle liste presso il Comune, od occorrendo presso il Capitanato.

Per combinazione però appunto in quel giorno trovavansi assenti da Curzola entrambi gli impiegati di concetto del Capitanato, l'uno a Trappano, l'altro a Lagosta per le elezioni degli elettori eletti, già da vario tempo indette, ed il segretario Capitanale non si ritenne facoltizzato ad una disposizione in argomento senza

ripetere previamente l'autorizzazione telegrafica del Capitano, ottenuta la quale, il segretario stesso diede tosto partecipazione vocale al Comune, e così pure, per iscritto notiziò il reclamente Comitato. Quando poi nel giorno 30 agosto, dopo eseguita l' elezione degli elettori eletti a Orebić, il Capitano fece ritorno a Curzola, l'avvocato Smerchinich gli si presentò chiedendo l'ispezione delle liste.

Tale ispezione come pure le opportune annotazioni vennero effettuate, dopo seguita l'elezione degli elettori eletti a Curzola, nel pomeriggio del 31 agosto, cioè bensì appena nel terzo giorno dal rispettivo insinuato telegrafico del Comitato, però ancora sempre a tempo per chiedere al Capitanato eventuali rettifiche d' ufficio, ammissibili sino al giorno precedente a quello dell'elezione, fissata come si disse addì 10 settembre.

Quanto poi riguarda le eccezioni elevate contro singole inserzioni e cancellazioni nella lista, come pure contro singole ammissioni e rejezioni di voti da parte della Commissione elettorale, non ritengo di entrare nei dettagli, pei motivi rilevati nella precedente seduta riferibilmente alle elezioni in genere, trattandosi cioè di questioni d'interpretazione legale delle rispettive disposizioni del Regolamento elettorale, circa le quali non è da ammettersi che un'i. r. Capitano distrettuale possa aver agito altrimenti che in consonanza al proprio criterio giuridico.

Solamente riguardo alla cancellazione di 19 contribuenti imposta industria, trattandosi di un numero di cancellazioni che ferma l'attenzione, vorrei constatare in via di fatto, che giusta informazione telegrafica del Capitanato, testè pervenuta, l'insinuazione delle rispettive industrie ebbe luogo nei giorni 10, 12, 16 e 17 giugno 1895 quando era già imminente la pubblicazione delle elezioni dietali generali, e la commisurazione dell'imposta industria — dopo esaurite le necessarie pratiche d'ufficio — seguì per tutte le 19 ditte addí 22 luglio, quindi appena nel corso dei preparativi elettorali; circostanze di fatto queste, che sono atte ad illustrare il procedimento nella rettifica delle liste; riservato del resto all'Eccelsa Dieta di prendere le proprie deliberazioni.

Predsjednik. Pitali su rieč o predmetu gospoda zastupnici D.r Zaffron i D.r Ghiljanović.

Neka izvoli govoriti gosp. D.r Zaffron.

D.r Zaffron.

Visoki Sabore! Niesam ustao da branim moj izbor, jer to nije moj red, nego da odgovorim na lične napadaje i da nešto razjasnim u pogledu govora častnog zastupnika veleporeznika grada Zadra.

Častni je zastupnik u svom govoru iztaknuo, da narodna sviest na Korčuli nije bila probudjena, da zastupnici, koji su od prvog doba zastupali onaj grad, nisu zastupali onu ideju, koja se tek kasnije u našoj zemlji razvila.

Kad se prvi put birao zastupnik za grad Korčulu, tad je počeo ustavni život u našoj zemlji, tad su birani birači pripadali onom družtvu, koje se bilo prije malo godina ustanovilo na Korčuli i tomu je bilo prvo načelo izključenje talijanskog jezika. Svi su članovi tog družtva imali ustanovu, da se oglobi onaj, koji bi koju talijansku rieč izustio s globom od jedan ili dva novčića (*Smieh*). Kad se birao prvi naš zastupnik na plokati korčulanskoj sa zanosom se pjevalo; „Još Hrvatska nije propala“, „Slavljani na noge se dižite“ i „Rado ide Srbin u vojnike“.

Svakako autonomaški zastupnici, koji su zastupali grad Korčulu, nisu nikada zaniekali slavenski značaj ove naše zemlje, kako ga nisu zaniekali ni ostali zastupnici, koji su zastupali druge gradove, koji se hoće da budu danas autonomaški. *(Glasovi na lievici:* Ne. Non è vero). Vitez Petrović, Srbin, nije nikada zaniekao slavenski značaj ove zemlje, a bio je Srbin, koji je bio medju vama veleporeznicima Zadra. Medju vama ste imali tih ljudi, koji toga nisu zaniekali. Po tomu svemu držim da navod gosp. zastupnika nije bio točan.

Imali smo dakako zastupnika, veoma poštovanog biskupa Zaffrona, ali za njega nije bilo

Talijanaca, niti je on zastupao talijansku narodnost, premda se brojio medju autonomaše. On je, istina, bio osvjedočen kao autonom, ali je ipak gojio za svoj narod sva ona čustva koja je morao imati, jer se smatrao kao slovinski sin. Mi znamo n. p. kad se radilo da na jednu biskupsku stolicu u Dalmaciji zasjedne sin ne ove zemlje, odgovorio je biskup Zaffron, da to nebi bilo dobro za dalmatinsko svećenstvo i da u ovoj slovinskoj zemlji ne valja da bude postavljen kao biskup jedan, koji nebi poznavao narodnog jezika.

Neću se osvrnuti na mnogo natrag, jer to ne bi bilo toli koristno za ovu razpravu, već ću se samo osvrnuti na biranje zastupnika za god. 1884. Istina, tada sam ja bio kandidat *(Salvi:* I pao) i pao sam uslied proglašenja povjerenstva, da je protukandidat dobio 75 glasova, a ja 73, dakle razlikom samom od dva glasa, jer se i tada pokušalo s onim sredstvima, koja su se i nedavno pokušala, da se popravi izborna sreća s novim porezovnicima dotično biračima. Kad su bile proglašene listnice, u oči dakle izbora, bilo je medju poreznike uvršteno 6 osoba koje su tek u onaj čas postale obrtnici. Prva je molba to odbila, a oni su se prizvali na kotarsko poglavarstvo, koje je smatralo da je to opravdano.

Ali, gospodo moja, tko se sjeća razprave o onom izboru, bit će se sjetio, da je ono 6 glasova, što su se bili dali protukandidatu, bilo posve nezakonito. To nam pak dokazuje i izjava iste vlade u ovoj visokoj kući, jer je tada vladin povjerenik desavouirao posve poglavarskog kapetana i svečano je izrekao da je povriedio zakon i da sve odluke nisu bile podnipošto osnovane na zakonu. Neka mi bude dopušteno pročitati ovdje kako se izjavio vladin povjerenik i to iz brzopisnog izvješća g. 1884 str. 7 *(čita)*: „Namjestništvo je razabralo iz jedne tužbe podnešene proti odlukam kotarskog poglavara izdatim usljed uloženih utoka, da nazori kot. poglavara izdati usljed uloženih utoka, u poslu 6 ovih odluka, nisu temeljiti, pošto proizliče iz istih, kako je bila nametnuta obrtarina četirim osobam, koje tjeraju obrt bez dozvole nadležne oblasti i kako nebi bilo dopušteno, da se ubilježe u izborni imenik dvie osobe koje su dakle imale biti ubilježene u izborni imenik po predzadnjoj stavci § 15, izbornog reda za zemaljski Sabor“.

To je izjava vladinog povjerenika i uslied toga je visoki sabor uništio ono 6 glasova. To mi se čini da je posve opravdano, i da je zastupnik, koji ovdje sjedi mogao samo sjesti pri čistoj saviesti, da je bio zakonito izabran i da je zakoniti zastupnik onoga kotara. *(Odobravanje)*.

Mi smo vidjeli, da su i načelnici postali stante pede i kad je bilo pozvano vieće da bira načelnika, bilo je izključeno nekoliko viećnika iz sjednice, te ako je taj načelnik mogao u tim okolnostima zauzeti svoje mjesto, meni se čini, da je i današnji zastupnik grada Korčule god. 1884 mogao sjesti u ovu visoku kuću.

Malo doba poslie toga, god. 1885, biralo se za Reichsrath i borba se vodila umjerenija i narodna je stranka iznicla pobjedu, a da se nitko nije potužio, niti štogod prigovorio. Ja sam bio predsjednik povjerenstva i tu nije bio nitko izključen i nitkomu se nije zaniekao glas.

Došli su izbori god. 1889. Tada je stranka na Korčuli želila opet mene kao kandidata i nije bilo borbe, jer se nije prikazao ni protukandidat. Predana su bila 52 glasa i ja sam bio jednoglasno izabran. Ja nisam tamo bio prisutan kod glasovanja, kao niti nigdje gdje se radilo o mom izboru, nego sam saznao, da se u 11 sati zatvorio izbor, pošto su predana 52 glasa, a ne 46, kako je tu bilo rečeno. A što ostali nisu došli, znak je da nije bila potreba.

Ali meni je težko što mi častni predgovornik kao predbacuje ovaj izbor, nu ako znadu moji birači kako sam ja onda izabran, on će znati još bolje. Neću se baviti ostalim izborima. *(Prigovaranje na lievici)*. Dobro kad već hoćete napomenut ću one god. 1889, za Reichsrath.

Nije čudo de je tu malu većinu glasova dobio autonomni kandidat. Zna se koje su osobe glasovale za mene. To je očito i bistro da nije potrebno to potanko izpitivati.

Iztaknuo se moj položaj i moje postupanje pri izborima, gdje sam ja bio kao član odbora,

koji je imao voditi izbore. Ja priznajem i svatko to znade, da moj položaj to nije bio tako lahk jer sam u gradu zastupao jednu stranku, a kao član, dužnost mi je bila, da zastupam u vanjskim občinama tu istu stranku i dodjem u sukob s ostalim strankama. Ali moja je saviest čista, da ja tu niesam izigrao nikoga, kako nije nitko ni mene, a da sam izpunio svoju dužnost može posvjedočiti cieli kotar i to ne samo moji sumišljenici, već i isti pravaši. I premda je kandidat protivne stranke bila odlična i jedina osoba, koja se kao protukandidat mogla prikazati; ipak ta stranka već prije izbora nije imala nikakvo uvjerenje, da će ona moći dobiti većinu. To dokazuje, u koliko je meni poznato, pokušaj s pravašima da bi se iztaknuo kao kandidat jedan pravaš, naime Kažimir Ljubić. (*Glasovi:* Non è vero). Dobro, ja to negovorim vama, ali je to fakt i ja bi mogao navesti imena svjedoka, koji zanago toga nebi zaniekali i napokon jer je to bila osoba u koju je mogla imati podpuno povjerenje svaka stranka.

Što pravaši niesu na to pristali, ja smatram da su učinili svoju dužnost, pak velim da su tim osvjetlali svoje lice. (*Biankini:* Ne mari. *Smieh*).

Iztaknuo se i nekakav pritisak od vlade. Ali ja neznam, kako se može o tom goveriti, kad smo vidjeli, da su na brzu ruku bile sastavljene one famozne bulete na temelju kojih smo imali sve najednom pustiti jedno dvadeset birača.

One su se uručile neznam kako, ali ne posredovanjem občine, kako je to obično bivalo, jer neće to možda biti bilo potrebno, jer je občina bila valjda obterećena s mnogo posla, a pošto su se uručivale na brzu ruku, to je bilo kroz jednog službenika, koji nije bio u občinskoj službi.

Predbacio mi je častni predgovornik, da sam ja bio u tiesnom odnošaju sa kotarskim poglavarom. On dobro znade, da ja mjesec dana i više prije nego su bili izbori nisam imao nikakova dotičaja s kotarskim poglavarom, da nisam s njime ni govorio, dok je častni predgovornik živio s njime u najboljem odnošaju, a što se zadnjih dana dogodilo to nije moj posao.

Nemože se kazati ni da je bilo pritiska, dok se kotarski poglavar i jedan drugi uztegoše od glasovanja, dočim su svi ostali glasovali za protustranku. Ako je kotarski poglavar hotio upotrebiti pritisak mogao ga je barem upotrebiti na svog dnevničara, koji nije činovnik vladin, već njegov, a kad taj činovničić nije došao na birališle i nije glasovao za tako zvanog vladinog kandidata to je očito, da pritiska sa strane vladine nije bilo.

Ja nisam bio u dvorani, kad se birao zastupnik i nisam dao kako se prije činilo, moj glas za mene istoga, ali sam u obće čuo, što će častni predgovornik pripoznati, da je kotarski poglavar odabrao u izborno povjerenstvo tri autonomaša ne odvjetnika, ne pravnika, ali da su to bile osobe, koje su se razumjele u svoj posao, i isti častni predgovornik je bio tiekom biranja tu i podizao prigovore i upućivao članove, a da mu nije nitko štogod rekao.

Ia sam razumio častnog predgovornika da je odluka prve i druge molbe uzrujala saviest birača i svega grada. Ali, gospodo moja, vi ste čuli, da je u sve glasovalo 136 birača. Bilo ih je i više i mogli su glasovati. Da je ta odluka prve i druge molbe mogla uzrujati savjest poštenog čovjeka, ja mislim da i birači, koji su izostali, bez obzira na kandidata i na načela bili bi se približili u onaj dan i došli glasovati i oni da dokažu, da nemogu u svojoj saviesti povladjivati onim odlukama. Ali to se nije dogodilo i zato ja mislim, kao što i svaki razboriti čovjek može zaključiti da toga nije bilo. Dok su pak ostali, to je znak da saviest njihova nije bila poremećena, već da su se i zadovoljili s onim izpadkom, kako je uprav i bio.

Proći ću mimogredce, u koliko bude moguće, na faktične okolnosti, koje se tiču onih 19 odnosno 20 birača, koji su u zadnji čas stvoreni kao poreznici na brzu ruku, da mogu glasovati u izborima kotara grada Korčule.

Ivan Jeričević pokojnog Mate je stari birač, koji ima jedan kamenolom gdje radi sa bratom, su dva sina i su dva neputa, dotično sinovima svog brata. Ovo su mladići, koji mu pomažu, dok je poglavica Ivan Jeričević. Tu je dosta i

po zakonu je, da jedan plaća obrtarinu, jer kad bi svaki imao plaćati od onih koji rade u tvornici ili dućan, to bi bilo strašno i mislim postali bi milijunari da tako lako plaćamo porez. Ovdje se pak na jedan put brat toga Ivana stvorio obrtnikom kamenarom i on žudi plaćati obrtarinu; a i svaki ima dva sina, koji hoće sad na jednom, da takodjer budu obrtnici *(Smieh)* tako da su u jednoj kavi, svih pet koji rade, postali obrtnici. Pitam ja sada je li to ozbiljno učinjeno?

Tko pozna Korčulu, sigurno će mu biti poznato ime Spanića, stare porodice, koja se za cielo nije nikada bavila trgovinom nikakve vrsti. Sad je najednom sunulo jednomu da postane „prodavalac voća“ a drugi „drvâ“. Uzmite jošte k tomu da ova familija spada medju veleporeznike. Na dalje dolaze tu tri Steka, koji su zidari-dnevničari. Ovi su najednom postali majstori i svi hoće da plaćaju porez, dok se prije te dužnosti jednog državljana nisu spominjali; ali sad bi bilo u oči izbora, pak je trebalo da i oni postanu poreznici.

Vidović Ante stari brodograditelj, koji — kako je poznato ima toliko godina, da ne gradi već radi starosti, od toliko godina ne plaća porez za ovaj naslov. I njemu su se pomladile sile i htio je postati obrtnikom i brodograditeljem, premda više nema brodova, barem ne na jedra, i premda je koju godinu prije ustupio škver svome neputu Ivanu, koji radi i plaća. A on stari čovjek i poštenjak nije više u stanju da radi, jer ga je i vid izdao, a u ovim okolnostima da opet primi jedan teret na svoja ledja, mislim da nije vjerojatno.

Nadalje je Glaneta, (!) čovjek dobričina, koji najbolje govori u našem jeziku, postao najednom gostioničar. Ali Korčulanima nije poznato, gdje je ta gostionica.

Zatim su dva brata Dipala (?), brijači, koji su zajedno tjerali svoj obrt i zanj plaćali, pak po tom ne mogu obojica doći na biralište. Ali sad se sjetili oni i svaki traži da bude za sebe obrtnik.

Najzadnji je Sarala Antun, koji je najednom u Hochsommer postao na Korčuli prodavaoc kamenica! Ljeti da se jedan sjeti na Korčuli prodavati kamenice!?

Time sam hotio dokazati, da ovaj pokušaj nije bio drugo, nego da stvori poreznike, a po tom i birače za svoju stranku.

Najzad je to hotio i Hinko Torba i ovaj nema dućana na Korčuli, i ima tome mjeseca da ga nitko ne vidi. Ja neznam, možda on ide kadgod u Lastovo po kakvu poslu, ali na Korčuli nema ni dućana ni tvornice.

Damnjanina poznadu Dubrovčani gdje je i pripadnik i ima zajedno s bratom dućan. On dolazi riedko kada na Korčulu prodavat štogod, ali tu nema dućana.

Stjepan Foretić, čuli smo, došao je iz Komiže, gdje je preko godine radio, došao je parobrodom, koji tiče Komižu, 9 Rujna, i približio se biralištu, da glasuje, dok je drugi dan odmah odputovao, kao i neki drugi.

Bila su napadnuta i dva, tri naša glasa. To je Franković Tomo, za koga se kazalo u utoku, a i ovdje opetovalo, da je došao u noći prije izbora, da dade svoj glas za vladinog kandidata.

Ja neznam gdje se običaje častni predgovornik brijati, ali da bi hodio u dućan onoga, koji je podpisao isti utok, bio bi vidio kod iste kuće, blizu istog dućana gdje ovaj Franković, koji se od dvie godine nastanio na Korčuli sa svojom ženom, prodaje rukotvorine i druge stvari.

Tu ga vidimo dnevice, ja i častni predgovornik kad idemo na Orebić, a to je barem tri puta na sedmicu. Tu ga vidi i onaj kuće gospodar, koji utjeruje najamninu.

S toga mislim da nije ozbiljno, kad se kaže da je on u oči izbora došao na Korčulu glasovati, dok faktične okolnosti dokazuju protivno,

Kaže se na dalje, da Jerićević Antun, koji je glasovao za mene nije nastanjen na Korčuli. Ali tko je god na Korčuli, tomu će se začuditi, jer je taj mladi čovjek kamenotesar, koji se

izučio na Korčuli u gradjanskoj školi gdje je praktični tečaj. On ima poduzeća t. j. ide po kotaru viditi ima li se gdje gradili koja kuća, škola i t. d. a kad nadje posao idje opet u svoju kavu, da pripravi potrebito kamenje i poša je ga tamo. On nije meštar zidar, nego kamenotesar, a taj mora da u svojoj kavi radi, jer inače neznam kako može vršiti svoj obrt.

Da se častni predgovornik baš izričito bavio s tim čovjekom to mi je čudno jer on dobro zna da se taj čovjek bavio u crkvi sv. Justine na Korčuli lani sve do ožujka; u crkvi zu koju je obitelj častnog predgovornika doprinesla da se uredi, kao i moja obitelj. A tu je radio taj Jeričević, te je i meni učinio plokate potrebne za crkvu. S toga neznam kako je mogao reći da taj čovjek nije nastanjen na Korčuli.

Što se tiče Stjepana Foretića, koji da nema kupalište i da zanj ne plaća, svakako on ne bi glasovao uslied toga poreza već za to što ima obrt.

Suviše se napao glas Dinka Foretića, za koga se kaže da je maloljetan. Što se tiče zakonskih odredba u tom pogledu to će kazati gospodin izvjestitelj, a ja ću samo dodati da je on sudbenom odlukom proglašen punoljetnim, da je on malo dana poslie izbora svršio 24 godinu, pak da je on i reserve oficir. Kao takav kaže se da on nebi mogao glasovati, jer občinski pravilnik za izbore ne pozna reserve oficire, pošto tada i nisu obstojali. Ali naravno je, da u ovoj občini, u kojoj on plaća porez, ima pravo i da glasuje, on kao vojnik ima prisegu, kao i svaki drugi činovnik, pak ako jedan maloljetni činovnik ima pravo glasovanja, pošto je položio zakletvu, mislim da to ima i jedan reserve oficir.

Predbacilo se i občini, da je postupala protuzakonito, dok to najmanje nestoji, napram onim biračima, koji su glasovali za mene. Ali ja neznam kako bi se mogle opravdati one bulete i premda je vama sve stajalo na volji občina je odbila onaj utok, vi ste se utekli na kotarsko poglavarstvo, ali i ono je odbilo tu odluku. Tu se dakle posve zakonito postupalo u prvoj i drugoj molbi, a tako se i moralo postupati, jer kad bi se tako od časa na čas mogli stvarati novi poreznici, a po tom i novi birači, tada bismo mi kao i vi podlegli novčanom kapitulu, komu bi bilo lasno, da stvori poreznike u ovoj zemlji, onda bi imali Niemce, koji bi zastupali jednu novu narodnost. (*Prigovaranje*). Tomu pak valja da se stane na put, i vladi je ne samo pravo, nego i dužnost da u oči izbora, kad se javi jedan veliki broj poreznika, što je istina njoj u korist, ali pravici na štetu, na to oštro pripazi.

Bio je napadnut i glas Miletića, koji još tekom izbora nije postao komesarom, te kao takav po nekom domovinskom pravu nije ni smatran kao činovnik i nebi mogao dobiti pripadnost u onoj občini, gdje stanuje već je bio onda respicient. Ali njega nisu stavili u imenicu, kao kvalificiranog pripadnika, već kao poreznika, pošto je on na stanu ondje, a njegov mu naslov ne daje pravo glasovanja, niti na Korčuli, ni u drugom izborništvu. Pošto nije dokazano, da on nebi bio nastanjen ovdje, meni se čini da ima kao poreznik pravo glasovanja, kao i koja druga osoba u financiji. Ja nerazumijem, zašto jedan vodnik od financije kao veleporeznik nebi mogao glasovati, pošto se nesmatra vojnikom, a naš pravilnik izključuje samo vojnike (*čita*):

„Častnici i vojničke stranke s častničkim naslovom u poslujućoj službi, kao i vojničke osobe koje pripadaju vojničkom stališu ili pod strankama, osim vojnika pričuve natrag nepozvanih, izuzete su iz prava izbornoga“.

Dakle izključeni su oni, koji se nalaze u službi bili prosti vojnici ili oficiri ili još više. Ali financijeri nisu izključeni od toga, jer oni nisu podvrženi vojničkoj vlasti, već ih sudi civilni sud ako učine kakav prekršaj ili zločinstvo.

I tako sam svršio, a u ostalom će odgovoriti gosp. izvjestitelj. (*Odobravanje*).

(*Podpredsjednik zauzimlje predsjedničko mjesto*).

Podpredsjednik. Rieč ima gospodin zast. D.r Ghiljanović.

D.r Ghiglianovich. Ho chiesta la parola non già per fare un discorso, ma per appoggiare semplicemente, con poche parole, colla maggior possibile coscienziosità le conclusioni dell' on. Smerchinich circa l'elezione dell' onor. Zaffron; e per accentuare che se noi abbiamo deciso di votar contro la convalidazione di quest' elezione, non fu lo spirito di parte — come si crederà in ogni modo — che determinavaci ad un tanto, bensì un alto e civile principio di giustizia ed equità. Ho chiesto la parola inoltre per accentuare come la responsabilità maggiore di questa elezione sia dovuta al governo provinciale.

Invano, infatti, l'onor. Ivcevich ha tentato di giustificare la legalità di quest' elezione; invano egli ha tentato di dar forma legale alle intrusioni ed esclusioni di voti in danno della candidatura di monsignor Trojanis!

Siccome però intendo parlare in generale di questa elezione, non mi occuperò dei voti dati all' on. Zaffron da minorenni impiegati steurali, benchè una decisione del tribunale amministrativo — emessa nel 1883 a proposito delle elezioni comunali di Spalato — li ammetta tra gli aventi diritto al voto, contrariamente ad ogni principio di buon senso e di equità; non parlerò del voto illegalissimo del ff. di commissario della guardia di finanza Miletich che non aveva qualsiasi diritto di votare, nè come pertinente, nè come censita, non pagando nemmeno un soldo d' imposta; ma tuttavia mi soffermerò alle esclusioni di diecinove ditte, regolarmente insinuate come esercenti un' industria facoltativa, i cui voti sarebbero andati a favore di monsignor Trojanis e seppure l' on. Zaffron abbia tentato di porre in ridicolo le suddette diecinove ditte, per ciò che concerne le industrie loro. Che questo sia il perno della questione, lo debbo dedurre anche dalla circostanza che l' on. relatore della Giunta, il quale nel suo rapporto difese l' elezione con quella rara abilità d' avvocato per cui egli rimane sempre il nostro gran maestro, vi si soffermò appena — pur di fronte alla corrispondente eccezione elevata nel ricorso — osservando semplicemente che dal momento che relativamente a queste diecinove ditte era stato esaurito tutto il procedimento elettorale, era inutile l' insistere ulteriormente.

Se non che, riguardo a queste diecinove ditte io voglio affrontare senz' altro la questione avanzata dal D.r Zaffron; e seppure trattisi di veri esercenti l' industria dello scalpellino e del tagliapietra, del venditore di commestibili ecc., — io voglio ammettere che essi abbiano notificato le rispettive industrie precisamente per accrescere il numero dei voti autonomi in Curzola e per far dispetto all' on. Zaffron.

Ebbene, che perciò? Sarebbe o questi voti meno validi? Se io, per esempio, per avere il piacere di votar contro il nostro collega D.r Manger nell' elezione della città di Spalato, acquistassi una casa a Spalato, o notificassi una industria, e pagassi la relativa imposta, forse, che, se fatto tutto ciò prima delle elezioni, non avrei diritto di venir compreso nelle liste elettorali? Non c' è chi possa dubitarne.

Così i diecinove esclusi, insinuatisi nei primi giorni del mese di giugno 1895 avevano pieno diritto di venir compresi. E qui si presenta una considerazione che suffraga il convincimento della partecipazione dell' autorità politica per la riuscita dell' elezione del D.r Zaffron. Seppure per la notificazione imperante in materia d' imposta, questa avesse dovuto riferibilmente agli insinuatisi entro il primo semestre del 1895 venir commisurata sino dal 1 gennaio 1895 — tuttavia, il capitano distrettuale dopo aver trattenuto in cassetto per più tempo le insinuazioni, commisurava detta imposta solo pel secondo semestre 1895. Io credo ora che ciò sia stato fatto a bella posta: per poter, cioè, sospettando che le insinuazioni sieno state fatte a scopo elettorale, a tempo opportuno affermare: voi non avete diritto a voto dappoichè l' imposta non la pagate da un anno, come lo esige la legge elettorale, bensì da un semestre.... Non vi è dubbio però, che, essendo state fatte le notifiche entro il primo semestre del 95, l' imposta andava commisurata per l' intero anno, e che quindi la premeditata eccezione dall' autorità capitanale stabiliva preventivamente le disposizioni dell' autorità politica in riguardo al nostro candidato. Come dissi, trattasi di reali esercenti che per concorrere all' elezione di monsignor Trojanis, si sarebbero determinati alle notifiche delle loro industrie e non di esercenti imaginari.

Non si può quindi asseverare che le notifiche loro sieno false; all'incontro, si dovrebbe dire che il non essere stato da essi ancora prima notificate tali industrie costituiva un abuso.

Senonchè ammesse per vere tutte le eccezioni dell' on. relatore della Giunta, sussiste profondo, indiscutibile il convincimento che l' onor. Zaffron non sia, nè possa essere, l' eletto di Curzola; ma che nell' intenzione della grande maggioranza degli elettori di questa valorosa città stava di eleggere monsignor Trojanis e non altri.

L' onor. Bianchini ha accennato nell' ultima seduta che *un atto elettorale* poteva essere una mistificazione, pur apparendo formalmente corretto; ed accennando un tanto, egli aveva perfettamente ragione, in tesi generale.

Orbene: questo, in discussione, sarebbe precisamente tale, pur ammettendo — come dissi — in via di ipotesi la fondatezza delle argomentazioni dell' on. Ivcevich che darebbero una maggioranza di qualche esiguo voto all' onorev. Zaffron.

Ove si rifletta infatti che a Curzola impera da tant' anni un Comune ultra *pravaš* — il partito che l' on. Bianchini vorrebbe rappresentato in Dieta — che, tuttavia, dal vostro avvento al potere, o signori della maggioranza, Curzola si affermò quasi sempre nelle varie elezioni parlamentari e dietali sopra un nome di parte nostra o con maggioranza di voti o con un numero di poco inferiore alla maggioranza: devesi concludere con riguardo alla proporzione dei voti constatata, che, anche questa volta, per indebite ingerenze e per azioni inqualificabili il collegio di Curzola veniva sottratto alla rappresentanza del partito autonomo.

Se, infatti, il partito degli opportunisti croati fosse stato così sicuro; se la maggioranza degli elettori della città di Curzola avesse pienamente condiviso le idee dell' on. Zaffron; in allora, non solo l' on. Zaffron non avrebbe avuto la necessità suprema per riuscire, dell' alleanza in città persino del suddetto sesto partito ultra *pravasso*, abbandonandogli, in compenso, il forse di Curzola; ma non avrebbe nemmeno avuto bisogno di quella sequela di tergiversazioni, di quella serie diremo di irregolarità elettorali lamentate giustamente dall' on. Smerchinich.

Non avrebbe avuto bisogno, in quest'eventualità, l' on. Zaffron che il capitano distrettuale di Curzola si convertisse per lui in un assai attivo agente elettorale, arrivando nell' audacia, a dire ad un impiegato che, in onta alla intimidazione persisteva nell' intendimento di votare per monsignor Trojanis: „voi, nel giorno dell' elezione andrete in commissione fuori di Curzola„; e proseguendo sino al punto di dire ad un capo ufficio, che votando pel D.r Trojanis avrebbe certamente avuto dei dispiaceri; nè avrebbe avuto, ora, bisogno delle abbaglianti sottigliezze legali dell' on. Ivcevich, per far apparire legale la sua elezione.

Di fronte a questo stato di cose che ci rivela non già una Curzola croata, ma autonoma, nel vero antico patriottico senso della parola, s' impone adunque il convincimento, come dissi, che il D.r Zaffron non sia l' eletto della maggioranza di quel collegio cittadino; s' impone il convincimento, già enunciato, di ulteriori indebite ingerenze e di ulteriori inqualificabili azioni dell' autorità. E qui, in via incidentale, in risposta ad un' allusione dell' onor. D.r Zaffron, mi urge accennare che il nostro partito comprende italiani e slavi e non già solamente italiani. Ciò non è una novità; ciò ebbero a dichiarare nelle precedenti sessioni dietali e l' on. Vidović e l' on. Salvi che è pur di nazionalità italiana. Ecco perchè a suo tempo il nostro partito potè eleggere il serbo D.r Petrović — accennato dal D.r Zaffron; e così via. Ecco perchè potremo domani eleggere uno slavo. Se negli ultimi tempi il numero dei nostri aderenti slavi decrebbe, ciò va attribuito alle vostre agitazioni e alle gravi difficoltà del momento. Come però dissi, il nostro partito — il partito autonomo — comprende e italiani e slavi.

Fu, ora, precisamente il governo, che continuando nel suo vecchio sistema contro il nostro partito, volle cooperare ancora una volta ad una nostra dolorosissima disfatta.

Dico *volle;* dappoichè non sia supponibile che il capitano distrettuale avrebbe osato di agire indipendente dal governo provinciale; indipendente persino nella nomina di una commissione in maggioranza marcatamente croata non essendo vero che il quarto membro nominato dal capitano fosse serbo.

Se il capitano distrettuale di Curzola avesse agito indipendentemente da Zara, egli sarebbe stato riprovato certamente. Invece, il sig. Jarabek ritornò in Curzola più glorioso e trionfante di prima; espresse anzi la sua più alta soddisfazione pel risultato delle elezioni; per cui la connivenza del governo col capitano apparisce più che mai fondata.

Il governo provinciale, ora, non solo doveva nell' elezione contrastata procedere colla più scrupolosa oggettività, in omaggio alla legge, alla giustizia ed all' equità; ma la oggettività scrupolosa doveva essere maggiore, anzi straordinaria per parte del governo, avuto riguardo alla rispettabilità speciale della persona che nel collegio cittadino di Curzola veniva candidata dal nostro partito. Monsignor Trojanis, infatti, è una personalità che non solo onora la sua città natale, ma l' intera provincia. Di fronte a un simile candidato, il governo provinciale non doveva prestarsi, pel proprio decoro, per la sua dignità e superiorità e senza rendersi oggetto del biasimo il più energico, alle solite gherminelle elettorali.

Nel mentre da ogni parte e specie da parte del governo si sollevano continue recriminazioni contro le intransigenti agitazioni poliche di una parte dei preti e dei frati, il governo, pur mantenendosi sul terreno della legalità, avrebbe fatto opera altamente benefica e civile, non solo non contribuendo a chiudere con violenza i battenti di quest' aula ad un sì insigne prelato, che i suoi concittadini volevano per proprio rappresentante; ma avrebbe, anzi, fatto opera di assennatezza nel contribuire — senza naturalmente infrangere la legge — ad aprirgli i battenti medesimi. Imperocchè è certo, o signori, che la voce di monsignor Trojanis in quest' aula sarebbe stata non solo una voce eloquente, ma serena e conciliatrice, mirabile esempio a quella parte intransigente del clero — punto francese, onor. Bianchini! — (*Interruzione da parte dell' onor. Bianchini*) da me poc' anzi accennata e biasimata nelle sue violenti attitudini, da tutti i partiti inspirati al bene della patria e contro cui io invoco la concorde legittima reazione di tutti i partiti. (*Applausi a sinistra*).

Se posso comprendere come uomini di governo abbiano dovuto spingersi alle ultime follie elettorali del 1885 per evitare che un Luigi Lapenna in pieno parlamento non stigmatizzasse tutta l' amministrazione politica di allora; ma in verità, che mi riesce difficile lo spiegare perchè mai il governo siasi prestato all' eliminazione di monsignor Trojanis, che colla sua parola moderatrice, elevata, patriotica, avrebbe reso dei servizi allo stesso governo.

Egli è sulla base di tutti questi motivi che io invoco tutti gli onesti di votare contro la convalidazione dell' on. Zaffron a deputato della città di Curzola.

(*Predsjednik zauzimlje svoje mjesto*).

Predsjednik. Želi li još tko govoriti o predmetu?

D.r Smerchinich. Domando la parola.

D.r Čingrija. Ja predlažem da se zatvori razprava.

Biankini. I ja pitam rieč.

Predsjednik. Molim, gosp. zastup. D.r Smerkinić je zapitao prije rieč, nego li je gosp. D.r Čingrija predložio, da se zatvori razprava. Drugi nitko nije bio upisan.

Ja ću staviti na glasovanje predlog zastup. D.ra Čingrije, a, ako li vis. sabor odluči, da se razprava zatvori, moći će govoriti samo zastup. D.r Smrkinić i nitko drugi.

Gospoda, koja pristaju na predlog, da se zatvori razprava, neka izvole ustati. (*Većina*). Razprava je zatvorena.

Rieč ima g. D.r Smrkinić.

D.r Smerchinich. Devo replicare soltanto con brevi parole.

A ciò sono costretto prima dalle dichiarazioni dell'on. D.r Zaffron, indi da quelle dell'illust. signor. Commissario governativo.

Nel mio dire non tendo già a conseguire un materiale successo, ma a connettere le conclusioni fatte nella precedente seduta.

Sono lieto, anzitutto, di avere procurato indirettamente una sorpresa in quest'ecc. aula e precisamente quella che l'onor. D.r Zaffron ha dovuto sciorinare un discorso, quale in tutta la precedente attività parlamentare, non trova riscontro. Egli ha voluto in pari tempo regalarci la storia retrospettiva dello sviluppo dei partiti a Curzola; ci ha allietati collo „slovinstvo", colla rievocazione delle canzoni: „Još hrvatska nije propala" e „rado ide Srbin u vojnike", e, persino, accennare all'esistenza tempore illo di una società tendente dell'esclusione — pena, multe pecuniarie — della lingua italiana, volendo accentuare che a Curzola non ha mai esistito.

In quest'argomento mi preme di controsservare, che qualora avesse fatto un'attentata disamina del suo passato, avrebbe trovato che ancor egli aveva appartenuto al partito autonomo, e poi per riflessi, che per delicatezza ritengo di sottacere, ha creduto di derogarvi.

Se a tale constatazione sono devenuto, la colpa va ascritta a lui, che in modo gratuito e inopportuno volle sollevarla.

Per ciò che concerne le precedenti elezioni dietali, non trovo di soffermarmi, avendole abbastanza illustrate in precedenza, e d'altronde l'argomento oggi sarebbe del tutto inopportuno.

L'on. Zaffron volle prima di tutto negare che tra lui ed il partito radicale fosse corsa qualsiasi trattativa, atta a stabilire quell'accordo che nel resto della Provincia non si potè giammai raggiungere.

Io controsserverò, invece, che tale accordo e un fatto evidente, e potrei citare fatti eloquentissimi, dai quali emergerebbe chiaramente dimostrata la verità del mio asserto. Ritengo però inopportuno citarli, mentre dovrei entrare nel del cato campo e quindi val meglio sorvolarlo.

Egli volle anche negare di aver avuto strette relazioni col signor Capitano distrett., ed in ispecie di non aver comunque influito sull'esito dell'elezioni. — Ciò per altro non è esatto, mentre sta il fatto che per il periodo di vari mesi era impossibile accedere al capitanato senza che non si vedesse nell'anticamera il cilindro dell'on. Zaffron, che vi era domiciliato perpetuamente dalla mattina alla sera. Non ci fu che un piccolo intermezzo, allorquando sul signor Capitano distrett. era sorto, a dir così, il tentenamento circa l'evasione delle notifiche che erano state prodotte. Si fu in allora che l'onor. Zaffron, che insisteva perchè venissero senz'altro passate per qualche tempo *ad acta*, credette opportuno di rompere le relazioni, però le stesse — auspice altro fattore più elevato — vennero ben presto riannodate. A torsi d'imbarazzo, il Capitano distr. rinchiuse le notifiche nel proprio cassetto, divagandosi dalle gravi cure d'ufficio all'ombra dei platani di Cannosa, ritornandovi nel mese di luglio, quando l'escogitata intrusione poteva venir eliminata coll'evasione nel II.o semestre, in virtù alla quale sorgeva il difetto legale, della non sussistenza, cioè della commisurazione e pagamento d'imposta per un intero anno.

Quanto poi alla pretesa imparzialità adoperata nel resto del procedimento da parte dell'autorità politica, io trovo di controsservare, che questa resta smentita dal fatto più rilevante, quello, cioè, del modo con cui fu costituita la commissione elettorale.

L'onor. Zaffron sostiene, che l'individuo ch'era stato chiamato come quarto, o rispettivamente come settimo, a farmar parte di tale commissione, appartenga al partito serbo, dando per tal modo a vedere che ci fosse, a dir così, un membro che sarebbesi astenuto dal prender parte attiva alla contestazione di voti in danno degli autonomi, e contenuto in modo imparziale nella chiesta esclusione di voti croati.

Mi preme osservare, che il settimo membro prescelto dal sig. Capitano distr. è un individuo — come fu già rilevato efficacemente per mezzo della pubblica stampa — dalla coscienza indefinibile e che in ogni caso in quella circostanza non fu che semplice mancipio di tutte le teorie enunciate dagli altri 3 croati della commissione elettorale, ed io ho troppo stima del partito serbo, per infliggergli un' aderente di sifatta specie. — Non è poi vero, ch' io facessi delle osservazioni durante l' atto elettorale. Allorquando soprafatto dal riflesso che di fronte ai 2 avvocati croati i tre membri autonomi della commissione elett. non sapevano efficacemente diffendersi, io ebbi a prender la parola, fui richiamato all' ordine coll' osservazione, che io non era altro che semplice elettore, e che come tale non aveva verun diritto di ingerirmi nell' atto elettorale.

L' on. Zaffron ha voluto accennare quasi che ci fossero stati tentativi di alleanza tra il partito autonomo e quello radicale.

Io respingo con coscienza indignata sifatta insinuazione, mentre non solo non era possibile una simile alleanza politica, ma ciò che più monta, nel caso concreto, era esclusa persino l' alleanza personale ed il contatto di sociale convenienza.

Infatti, se ci fu un' alleanza, questa non fu stipulata che fra il partito opportunista e quello „pravasso" di Curzola. E sta il fatto che l' on. Zaffron ha voluto omettere tutta quell' attività che avrebbe potuto spiegare nel campo forese, per assicurarsi la cooperazione nel campo cittadino. E, anzi, addurrò dei fatti.

Mi ricordo che il giorno 30 agosto — vale a dire 10 giorni prima dell' atto elettorale — il D.r Arneri, figlio del capo del partito radicale di Curzola e fratello al primo assesore di quel comune, faceva la seguente dichiarazione sulla piazza di Blatta: dì al fratello (ossia all' onor. Zaffron), che si astenga dal combattere comunque la candidatura dell' onor. Bianchini mentre, diversamente, egli non avrà la compiacenza di occupare lo stallo di deputato della città di Curzola.

Questa dichiarazione venne fatta alla presenza di numerose persone, e ciò che più monta, senza che alle medesime venisse nulla contraposto, all' infuori di una tacita conferma.

D.r Zaffron. Cosa c' entro io?

D.r Smerchinich. In ogni modo è una dichiarazione. Sono stato provocato, quindi devo rispondere!

Quanto poi alla disamina dei singoli voti, io non seguirò l' on. Zaffron. Molto più che le asserzioni da lui fatte non corrispondono al vero e sono anzi completamente alterate. La relativa confutazione riescirebbe anche inutile, mentre riguarda persone sconosciute a quest' aula e la cui attività personale è del pari qui ignota.

Ricorderò soltanto, che se egli ebbe a fare una analisi così sottile dei singoli voti e della convenienza che li poteva giustificare, egli doveva altresì tenere un identico sistema riferibilmente dei propri voti, perchè allora si giungerebbe alla constatazione, che ad esempio Marco Depolo fu Vincenzo, sebbene conviva in unione alla famiglia ed eserciti l' industria di fabbro ferraio coi suoi fratelli, pure nel relativo esercizio figura intestato *singolarmente* nei registri industriali, e che lo stesso deve dirsi del Vincenzo Depolo detto Chicchirisc, il quale pure esercita l' industria in unione ai fratelli ed è singolarmente intestato. In fine, mi preme ricordare Giovanni Jercovich, che esercita tutti i mestieri, non escluso quello della tromba, all' infuori dell' industria di falegname sulla base della quale lo si volle riportare nel novero dei censiti. — Osserverò, per ultimo, che l' analisi del D.r Zaffron, oltrechè inesatta e non corrispondente al vero, non si estese a tutti i 19 censiti, per cui riferibilmente ai medesimi, le di lui sottigliezze non hanno veruna efficacia.

In ogni caso, mi preme di rilevare che se fosse stato un semplice motivo di dispetto verso l' onor. Zaffron quello che aveva provocato la produzione delle notifiche collo scopo di procurarsi così dei voti contro di lui, ciò avrebbe avuto termine dopo compiute le elezioni e i relativi individui si sarebbero affrettati a rinunziare

all' esercizio industriale, per vedersi quindi esonerati anche dal pagamento dell'imposte. Sta il fatto invece, che non uno dei 19 elettori più detti, ebbe a fare un tanto, ma che, invece, tutti pagarono l'imposta anche pel 1896.

È strano poi che l'on. Zaffron abbia voluto rievocare il caso del Francovich, quello del Jericevich, sostenendoli stabilmente dimoranti a Curzola, quando, invece, ciò non è vero e che all' incontro eliminare l' attendibilità dei voti deposti dalli Foretich, Pečar, Sambraillo, sulla base di adduzioni non vere, e che restano smentite anche dal fatto, che nè in prima nè in seconda istanza contro i medesimi, non era stato prodotto ricorso alcuno.

Diversamente procedendosi si dovrebbe giungere alla paradossale conclusione che, cioè, l'infallibilità, l' inopponibilità era retaggio esclusivo del partito ufficialmente protetto e che tutte le infondatezze, gli errori, ed i non sensi si riversavano esclusivamente sul partito autonomo.

Del resto non ritengo di occuparmi in argomento, e mi riporto a quanto addussi nella nella precedente seduta.

Poche parole poi all' illustrissimo sig. Commissario governativo.

Ritengo che sia vero — e non ho motivo di dubitarne — che la Luogotenenza abbia raccomandato la piena oggettività al Capitano distr.. e che anche ciò sia stato compendiato in circolari stampate. — Ritengo però che a queste devon esser seguite delle altre raccomandazioni private o riservate, di tenore ben diverso ed ho motivo tanto più di ritenerlo, in quantochè queste furono esibite a varie persone sulle quali intendevasi di esercitare una pressione. (*Bene*).

È del resto strano, che se fu raccomandata tanta oggettività, tanta calma, e sopra tutto, quell' imparzialità, quell' osservanza di convenienza — i funzionarî politici sieno devenuti all' applicazione di tutti quei mezzi, non al certo troppo felici, che ebbero ad esplicare nel corso dell' elezione. Mentre, invece, accennerò che in pubblico luogo, in modo da poter esser sentito anche da chi non lo voleva, il Capitano distr. fece pressione sopra persona del proprio ufficio per costringerlo ad astenersi dalla votazione.

Del resto, tutti gli altri fatti dimostrano pienamente che la pretesa serena oggettività e legalità non furono osservate; e che, invece, si volle dar corso a certe raccomandazioni che non trovano alcuna giustificazione, ed ebbero la sanzione nel fatto che anche dopo compiute le elezioni furono intaccate la delicatezza e l' onore di persone rispettabili del partito autonomo, fu intaccata anche la personalità del nostro candidato, ed, in fine, al fatto che da parte ufficiale si potesse gloriarsi di fare da un momento all' altro apparire come salvatore del governo dallo spettro del radicalismo, la persona di Giovanni Battistić di cui vantava di aver differita l' intimazione dell' ordine d' arresto durante tutto il periodo di elezione.

P r e d s j e d n i k. Gospodin vladin povjerenik Dvorski Savjetnik Truxa želi govoriti, a iza toga će opet biti razprava otvorena u smislu zadnje točke § 16.

Vladin povjerenik T r u x a. Di fronte alle deduzioni degli onorevoli d.r Ghiglianovich e d.r Smerchinich non posso che riportarmi a quanto ebbi poc' anzi ad esporre.

Devo però assolutamente negare che, nella questione dei 19 contribuenti imposta industria, il Capitano distrettuale abbia direttamente agito contro una tassativa disposizione di legge.

In quanto poi venne accennato ad una espressione della più alta soddisfazione sul risultato dell' elezione in parola — locchè viene messo in certa relazione col contegno del Governo provinciale — non mi consta nulla affatto.

Istruzioni che avrebbero tenuto dietro alle prime istruzioni generali, non esistono, cioè non nel senso accennato dell' onorevole preopinante.

Anzi al contrario, di un telegramma luogotenenziale, emesso addì 28 agosto sopra domanda del Comitato autonomo, ho già fatto comunicazione.

Di più, in seguito a lagni sporti in via breve da parte autonoma. con telegramma Luogotenenziale 5 settembre venne nuovamente ingiunto al Capitanato di procedere in ogni caso soltanto entro i limiti della legge e col necessario tatto.

E finalmente on telegramma luogotenenziale 8 settembre, ripetuto la mattina del giorno dell'elezione 10 settembre, venne di bel nuovo inculcato al Capitanato stesso di osservare pienissima oggettività e d'impedire rigorosissimamente qualunque illegalità da qualsiasi parte, nonchè di chiamare nella Commissione elettorale soltanto persone dal e quali non è da prevedersi un procedimento illegale.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Visoki Sabore!

Nisam bio naumio ulaziti u današnju razpravu, niti mislim danas ulaziti *in medias res.*

Častna gospoda govornici s ove strane visoke kuće, već su dosta kazali o meritornom pitanju, osobito častni Zaffron, te mislim, da bi sa moje strane bilo suvišno dodati i jednu samu rieč. Ja sam se digao samo da pobijem dvie izreke, koje su pale s te strane visoke kuće.

Prva je ona, da je pravaška stranka imala nekakav savez u kotaru korčulanskom.

Ja neću reći, kao što je malo prije kazao gosp. vladin povjerenik *„non mi consta nulla affatto“*, nego ja ću kazati naprotiv da znademo pozitivno, da saveza nije bilo, jer je u pitanju izbora stranka prava imala svoje načelne zaključke, primljene mnogo prije izbora. Ona je zaključila, da u vanjskim občinama, u onim kotarima, gdje je predvidjala, da može steći većinu, stavi svoje neodsvisne kandidate, bez pomoći ikoje druge stranke. I to je učinila, i gdje su god prodrli pravaši, prodrli su samo svojom snagom.

U kotaru korčulanskom stranka prava takodjer nije sklopila nikakvog saveza s nijednom strankom; ona je i tu imala svog neodvisnog kandidata, koji je i prodro, a sama je osoba kandidata zamienjena. Ja sam 24 ure prije izbora doznao, da mene onamo kandidiraju, a 12 sati prije izbora ja sam na to pristao.

Častni Smrkinić će po tomu uvidjeti, da tu nije bilo ni dogovora ni pregovora, već da je tu narodna sviest u zadnji čas odlučila svojom voljom.

I drugi je zaključak imala stranka prava, i bila ga je primila mnogo prije izbora, a taj je bio da u gradovima, bilo u kojem izborništvu, gdje nebude mogla stranka prava prodrieti, i gdje bi bila pogibelj da prodre jedan talijanaš — pravaši dadu svoje glasove jednomu Hrvatu, ma bio on kojemu drago boje, a to samo zato, da se spasi hrvatsko načelo prema talijanskomu.

To su gospodo, bili zaključci hrvatske stranke prava za ove izbore, i tih su se držali i pravaši na Korčuli. Pravaši su vidjeli, da bi tu moglo biti pogibelj, da prodre talijanaški kandidat, a da to zaprieče voljeli su poduprieti hrvatskog kandidata, i to bez ikakovog dogovora i ikakve nagrade. I doisto, neki narodnjaci u vanjskim občinama glasovali su proti pravaškog kandidata, ali za to pravaši nisu se u gradovim gdje je bilo pogibelji uztegli ili glasovali proti narodnjacim to vam najbolje dokazuje, da tu nije bilo saveza.

Red mi je sada osvrnuti se su nekoliko rieči na opazke častnog Ghiljanovića. On nam je danas naviestio ovdje jednu novu i vrlo zgodnu teoriju za njegovu stranku. To nije više ona strašna intrazigentna talijanska stranka, koja neće da čuje za Hrvate, ona je sada tako dobra, da rado zastupa u isto doba, i Hrvate i Talijane! (*Glasovi na ljevici:* Si signor!) Naravno, kad joj to idje u korist, naime, kad jadni Hrvati, koji još nisu svuda prosvietljeni, i u kojih još nije razvijena hrvatska sviest, dodju pod jaram talijanski i potežu kola talijanska; onda su naravno i ti Hrvati, dobro došli talijanskoj stranci, i ona ih rado zastupa.

Ali, gospodo, vi, koji tu zastupate te Hrvate dalmatinske, a ne samo tobožnje Talijane, gdje vam je harnost prema Hrvatima? Kad ste jednoga osvjedočena Hrvata birali u ovaj visoki sabor? *(Buka i prigovaranje)*. Zašto niste u zadnjim izborima birali jednog Hrvata, ne pravaša, već koje mu drago boje? *(Prigovaranje na lievici. Odobravanje u središtu)*. Gospodo, to vaše novo dvostruko zaztups'vo nije nego nova zamka, ili odvjetnička doskočica, koja neće moći na nas djelovati. *(Tako je!)* Ako zbilja vaša stranka zastupa Hrvate i Taljane, onda neka bira i Hrvate u ovaj sabor *(Salvi:* A vi birajte Talijance!) To mi nećemo, jer smo proti načelu talijanskom, i nepriznajemo nikakovih taliiana u ovoj hrvatskoj zemlji. (*Trigari prigovara. Nemir. Predsjednik zvoni i poziva na mir*).

Glede druge izreke častnog Giljanovića moram iskreno kazati, da sam se malo sablaznio, kad sam ju čuo. Da jedan mladi čovjek i slobodoumnih načela, kao što čujem da je on, (*Smieh*), u ovom visokom saboru dodje pripoviedati križarsku vojnu proti toli uglednom i zaslužnom za naš hrvatski narod u Dalmaciji svećenstvu, to je stvar, koja se nipošto neda složiti s nikakvim pojmovim prave slobode. On je pozvao sve stranke da ustanu proti svećenstvu : *Io invoco la concorde reazione di tutti i partiti.* (*Ghiglianovich:* Si signor!) A zašto? Jer vam svećenstvo smeta, jer neda, da skučite hrvatski narod pod vaš talijanaški jaram! *(Prigovaranje na lievici)*. S toga mu predbacujete, kako je malo prije rekao častni Giljanović, *intransigenti agitazioni politiche!* Ali te *agitazioni* nisu za nas nego sviestan rad u korist potištenog naroda.

Ako i svećenstvo dalmatinsko ulazi u narodnu borbu, to je njegova dužnost. (*Na lievici:* Non è vero!) Svećenstvo nije tu samo da brani vjerske svetinje svoga naroda, već sve, što mu je na korist, ono treba da brani i njegove narodne interese.

Gosp. Giljanović s nekom ironijom spomenue je moje nekidašnje rieči, da se mi možemo dičiti s našim svećenstvom, koje u žarkoj ljubavi prama narodu i domovini, može se uzporediti sa francuzkim. Ja to i danas potvrdjujem, i mogu to dokazati s povješću u ruci. Pogledajte na poviest naše ustavne borbe kroz ovo 30 godina, i promislite, što bi bilo od hrvatskog naroda u Dalmaciji, da svećenstvo nije ustalo na obranu njegovih prava? Još bi i danas talijanština vladala u Dalmaciji. Nevoljni naš narod još bi cio viek morao čekati, da dodje do svojih i najelementarnijih prava. Je li to pravo, da mi danas naš narod u uredima nerazumije činovnike, jer ga susretaju talijanskim tudjim jezikom? Je li pravo, da se ova zemlja, koja je po svim svojim karakteristikam hrvatska, mora i danas svietu prikazivati kao talijanska kolonija, kao kakva Masaua? (*Smieh*). Promislite na sve to pak onda recite, da naše svećenstvo nema prava da ustaje na obranu narodnih prava. Da, ja opetujem, da ono time vrši samo svoju dužnost i da će za to uviek naći odobravanje izobraženog svieta. Bez rodoljublja neda se ni shvatiti svećeničko zvanje. Dosta je pogledati na najveće biskupe francuzke prošastog i ovog vieka, izmedju kojih je dosta spomenuti ime jednog Dupanloupa. Svi ti nalažu svećenstvu kao pozitivnu dužnost, da se mora mješati u političke borbe i ne dopuštati da narod bude zaveden od krivih proroka.

Ako mi dopusti gosp. predsjednik, pročitat ću ovdje samo neke naputke svećenstvu tog glasovitog govornika vatikanskog sabora biskupa Dupanloupa: (*čita*): „Ali nemojte ni to zaboraviti, da vi imate otačbinu, koju ste dužni ljubiti sa svom dušom i služiti ju svedjer po vašoj sviesti; i da ima nekih prigoda i težih i ozbiljnijih, kad se nemože ni za dlaku odstupiti, jali zanemariti državljansku dužnost.

Nè; nedajte da se ikad više rekne, da bogoštovje ruši rodoljublje, da svećenički čin tudji od naroda svoga, da vi nemarite za narodnu budućnost".

A slavni Bossuet takodjer kaže o dužnosti svećenika (*čita*): „Odkad se samovladje namjestilo i učvrstilo, ništa mu nije moglo odoljeti, ni postanje ni život, ništa ne osta mirno. Ima više načina nadgledanja i boljih i gorih, ali danas mi nemamo do ovoga jednoga, da biramo naše zastupnike. Ako ti ne glasuješ, to se odričeš ovoga nadgledanja. Biraš li od straha, kako ti tko zapovieda, to ti slabiš vladu, ako je pra-

vedna; ako je zla, to joj puštaš bah-mah, da bude i gora; ako je prevarena, ti joj bolje oči zatiskaš. Tko dakle ne glasuje, jali glasuje potudjoj volji, nezna povjestnice, zaboravlja sve, što je prošlo, zapušta svoj rod, nevjeran je svomu osvjedočenju, izdajica je svoje domovine, izdajica samoga sebe".

Ovako, gospodo, biskupi francuzki nalažu svomu svećenstvu, da vrši svoje političke dužnosti. Naše svećenstvo, ako i ne prima takove naloge od svojih biskupa, ćuti ipak svoju rodoljubnu dužnost i vrši je, a znati će je vršiti i unapried. (*Dobro*).

Predsjednik. Želi li još tko govoriti o predmetu? (*Nitko*). Razprava je zatvorena.

Rieč ima izvjestitelj Zem. Odbora gosp. D.r Ivčević.

D.r Ivčević.

Visoki Sabore! U svom prekjučerašnjem govoru, krasnom što se tiče forme, častni gosp. D.r Smrkinić stavio si je glavnom zadaćom, da dokaže, da je izbor gosp. D.ra Josipa Zaffrona, tobože radi nekorektnog postupanja toli občinskih koli političkih vlasti, nevaljan i da nipošto neodgovara onim naravnim činbenicima, koji mogu samo o izboru odlučivati. Gosp. D.ru Smrkiniću pridružio se danas častni gosp. D.r Giljanović, koji je osobito napao vladu, da je ona svojim nedopuštenim uplivom dotjerala do pobjede gosp. D.ra Zaffrona. Ako se slušaju ovi govornici, to občinske i političke vlasti bile bi se na neki način urotile proti autonomaškoj stranci, te su tobože na svaki način nastojale, kako da joj osujete vršenje njezinog izbornog prava, kako da paraliziraju njezine korake; dočim da su pokazale najveću susretljivost i blagonaklonost prema narodnoj hrvatskoj stranci.

Sve su se milosti političke vlasti tobože prosule na gosp. D.ra Zaffrona, koga gosp. D.r Smrkinić se nije žacao pozvati oficioznim kandidatom. U ovom pravcu on je narisao jednu sliku živahnu i uzradjenu velikom marljivošću; ali ta slika ima jednu veliku manu, tu naime, da je plod ugrijane mašte, i žalosti jednog vodje nad pretrpljenim porazom njegove stranke i da ne odgovara pravom tečaju stvari. Ta slika izostavlja neke važne čine, koji podaju izbornom postupku sasvim različit karakter; a neke druge momente stavlja u netočno svjetlo. Ja ću to dokazati tekom moga razlaganja.

Častni gosp. D.r Smrkinić prije svega se potužio na neka uvrštenja i sbrisanja, koja je obć. upraviteljstvo učinilo u izbornim listinam. — Ali to nije učinjeno radi ureda, već usljed utoka. Ako su te odluke neosnovane, bilo je slobodno gosp. D.ru Smrkiniću, da se proti njim uteče na c. kr. poglavarstvo, kô što je i učinio, ali nije mu slobodno podmećati, da bi se ovdje radilo o kakvim intrigam. Nije to intriga. To je vršenje prava sa strane birača, koji su uložili utok, a sa strane obć. vlasti vršenje prava, da sudi o podnesenim utocim. D.r Smrkinić tuži se jošter da autonomnom odboru nebijahu uručene odluke, usljed kojih je obć. upraviteljstvo dalo uvrstiti u izborne imenice neke birače. Ali one odluke bijahu poprimljene usljed utoka ljudih, koji autonomnom odboru nisu pripadali, i te se odluke nisu imale uručiti drugim, nego onim, koji su učinili dotični utok.

Dalja je tužba ta, da iza kako bijahu sa strane obć. upraviteljstva izvedeni u izbornim imenicim popravci, koje je našlo da odredi usljed prikazanih utoka, ti imenici nisu bili iz nova proglašeni; ali je gosp. Smrkinić zaboravio nadodati, da izborni red ne odredjuje, da se iza dovršenog postupka u prvoj molbi imenice imadu opet proglasiti, dapače, izborni red neodredjuje, niti to, da se imenice glede izbornih kotara gradova i vanjskih občina imadu izložiti. Tko je slušao častnog Smrkinića morao bi držati, da kad je autonomaški odbor pitao da kotarski poglavar naredi novo izloženje izbornih imenica ili barem da tomu odboru dopusti njihovo pregledanje, da je kotarski poglavar, da ne rieši tu molbu autonomaškog odbora, ili da ju rieši kojim kasnije ili van vremena, na neki način pobjegao iz Korčule, jer se tu nije nahodio. Ali, gospodo, iz izbornih spisa proizlazi, da se c. kr. kotarski poglavar tada nalazio u Trpnju, jer iza kako bi prikazana molba sa strane. D.ra Smrkinića na kotarsko poglavarstvo, bi od ovoga brzojavljeno poglavaru, koji se u Trpnju nahodio

za izbore vanjskih občina, a ovi izbori bili su, kô što svak znade, odredjeni mnogo vremena prije, te nitko ne bi mogao pomisliti, da odsutnost kot. poglavara nije bila baš za tu svrhu i u nikakvom odnošaju s tobožnjim utocima autonomaša i da ih je htio osujetiti svojom odsutnošću. Ovo podmećanje s druge strane se samo po sebi pobija, ali ipak cienio sam shodnim, da i ovaj čin konstatujem.

Tuži se gosp. D.r Smrkinić, da odluka poglavarstva, kojom bi dozvoljeno, da pregleda popravljeni izborni imenik, bila mu je uručena dva sata poslie neg je iztekao rok za podnešenje eventualnog utoka; ali, zaboravio je nadodati, da je on te imenike pregledao po miloj volji, i da je, nakon obavljenog pregledanja, prikazao utok na Poglavarstvo, a to dva dana iza kako je bio iztekao za to opredieljeni rok; zaboravio je primjetiti da je kotarsko Poglavarstvo utok primilo i riešilo. Zaboravio je još gosp. Smrkinić iztaknuti da on nije samo prikazao na 2 rujna prespomenuti utok proti svim brisanjim i uvrštenjim, što je obć. upraviteljstvo bilo našlo da odredi usljed utoka prikazanih sa hrvatske strane, već da je stopram na 5 rujna, to jest pet dana pokle neg je rok bio iztekao a 4 dana prije izbora, prikazao drugi utok proti uvrštenju u izborne imenice kapetana Ivana Foretića i da je c. kr. kotarsko Poglavarstvo riešilo i taj utok, paće da je na isti i pristalo.

Sada, ako promislimo, da je kotarsko poglavarstvo primilo utoke častnog Smrkinića, akoprem vandobno prikazane i da ih je ne samo primilo nego i u nekim slučajevim povoljno riešilo, pitam ja: je li moguće zaključiti, da je kotarsko Poglavarstvo neprijatno postupalo prama autonomaškoj stranci i da nije za ničim težilo nego da podupre kandidata hrvatske stranke? Nemamo li mi naprotiv u postupanju političke vlasti najbolji dokaz njezine susretljivosti i koulantnosti prama autonomaškoj stranci? Ako sam dobro čuo govor gosp. Smrkinića, ja nisam od konkretnih čina nego jedan sam čuo, kojim je htio dokazati, da je kotarsko Poglavarstvo tobože htjelo uplisivati u korist kandidata narodne hrvatske, a na štetu autonomaške stranke. A znate li u čemu se sastojao taj čin? U tom, da je Kotarski Poglavar u izborno povjerenstvo zbilja imenovao, kako kaže D.r Smrkinić dva, a kako je rekao danas vladin povjerenik tri autonomaša, ali da ta tri člana nisu bila doktori prava, dočim je občina odaslala u povjerenstvo dva doktora. To bi bio veliki grieh, koji je učinila politička vlast u teku ovog izbora i tim bi bila uplivisala, da izbor izpane na štetu D.ra Trojaniša a na korist predloženika narodne stranke! Dosta je ovo spomenuti da se vidi, kakove su vrsti argumenti, kojima se s protivne strane hoće prikazati da gosp. D.r Zaffron nije izpao usljed volje naroda, nego usljed uplivisanja vlade!

Častni gosp. Giljanović, priskočio je u pomoć svomu drugu, dotakao se je i on imenovanja članova izbornog povjerenstva sa strane kotarskoga Poglavara, ali nije zamjerio što Poglavar nije išao tražiti autonomaške članove u redovim doktora prava, već se potužio, da Poglavar nije imenovao sva 4 člana iz autonomaškoga krila; nu imenovanje četvorice članova u izborno povjerenstvo, to je pravo političke Vlasti, te nitko nemože prigovoriti da ga je vršila radje na jedan način nego li na drugi, a ako bi se prigovor podignuti mogao, onaj bi umjestniji bio, da je Poglavar imenovao sva četiri člana iz autonomaške stranke, kako je po mnienju D.ra Giljanovića, morao učiniti, jer bi ovim načinom bio podao prevlast u povjerenstvu prespomenutoj stranki. D.r Giljanović tuži se dakle u suštini da se Poglavar nije u prilog autonomaškoj stranci izjavio.

Moj častni prijatelj gosp. D.r Zaffron bio je nazvan i oficioznim kandidatom. Cienim, da gosp. Smrkinić nije dobro promislio na ovu rieč, kad je ovako neopravdani sud izreko. Oficiozni kandidat je onaj, na čiju korist vlada stavlja u pokret burokratski organizam; koga vlada javno podupire svima sredstvima, kojim razpolaže.

Još su svakomu na pameti oficiozni kandidati Napoleona III. Pitam ja svakoga koji razborito misli, može li se u ovom izboru naći ma i jedna sama činjenica, koja bi i iz daleka mogla sličiti činima kojima je vlada Napoleona III.a uplivisala da izpadnu njezini oficiozni kandidati? Što se navadja u prilog ovoj tvrdnji? Već ilustrovani izbor nekih autonomaških kandidata u izborno povjerenstvo, a ne svih. U ostalom nije se u stanju navesti nego pustih

fraza, tvrdnja obćenitih i aluzija, koje nisu nikako opravdane. Nego za moći odlučiti, da se ovdje nipošto ne radi o jednom oficioznom kandidatu, mi imamo u istim spisima dokaz, koji se nemože ničim oprovrći. Taj dokaz pruža nam popis glasovanja. Ja sam pregledao ovaj popis i što sam našao? Da prije svega c. k. kotarski poglavar t. j. predstojnik vlade, koja bi bila izjavila gosp. Zaffrona kano svoga kandidata, nije glasovao; a svak će priznati, da kad bi gosp. Zaffron bio vladin kandidat, da bi kotarski poglavar bio svojim glasom dao drugim dobar izgled, da za ovog kandidata glasuju, Ne samo to, nego našao sam jošte nešto krupnije. Našao sam, da za protivnog kandidata glasovalo je sedam činovnika administrativne vlasti; a ti su Dinko Secco porezni nadzornik, D.r Arnold König c. k. kotarski liečnik, Ivan Messi kotarski tajnik, Stipan Werban porezni primalac, Lujo Riboli carinarski upravitelj, Frane Portolan carinarski činovnik i Emil Sambunjak upravitelj Poštarskog Ureda. Kako vidite sve su administrativne vlasti bile pri glasovanju zastupane sa njihovim činovnicima za autonomaškoga kandidata D.ra Trojaniša. Pred ovakom riečitom činjenicom pitam ja: može li se ozbiljno tvrditi, da je gosp. Zaffron bio vladin kandidat i izabran radi vladinog uplisivanja i pritiska?! Ovo služi i na odgovor onoj tvrdnji častnoga gosp. D.r Giljanovića, po kojoj bi kot. poglavar bio uložio svoj upliv da činovnici ne podju na izbor. Može li se promisliti, da kad bi se kot. poglavar u tom smislu bio zauzeo, da bi kotarski tajnik, koji zavisi od njega, bio pošao glasovati uzprkos želji njegovog poglavice? Ja mislim, da se to nebi bilo dogodilo. Po tom se može suditi, koliko vriednosti ima i druga tvrdnja gosp. Giljanovića, da je kot. poglavar hotio poslati jednog činovnika neznam kamo, da preprieči da glasuje za gosp. D.ra Trojanisa. Što se tiče ove strane protivničkog napadanja, ja cienim, da sam, u kratko, stavio stvar u njezinu pravu svjetlost i da mi se na dulje ne treba tim baviti. Bude li prigode, ipak si pridržajem još koju reći.

Sad mi je red preći na razpravljanje nekih uvrštenja u izbornu imenicu i sbrisanja sa iste, koja su tobože bila nezakonito obavljena, pak mi je preći na pretresivanje glasova, koji su podani tekom izbora, a pobijeni su od častnih predgovornika, te na zaključak, koji je kandidat zadobio pravu većinu.

Častni gosp. D.r Smrkinić nije se hotio da zadovolji s razlozima, koji bješe navedeni u izvješću zemalj. odbora pro i biračkom pravu Nikole Damiani-a. — Ovaj je izbrisan odlukom prve i druge molbe iz izborne imenice, jer je prenio svoj dućan u Dubrovnik. G. Smrkinić kaže, da to nije istina. Neka mi dopusti, da ja vjerujem više obćinskoj i političkoj vlasti, nego li njegovoj tvrdnji; barem više političkoj vlasti, koja u stvari nije zanimana. Kaže častni D.r Smrkinić, da ipak Nikola Damiani nije se imao izbrisati iz listine, jer se često vraća na Korčulu. On se može vratiti koliko mu drago, ali to mu ne daje izbornog prava. Netom je on više mjesecih prije sastavljenja izborne imenice prestao vršiti na Korčulu obrt, radi koga bi bio imao izborno pravo, a drugog naslova da bude uvršten u izborni imenik ne ima, jer može se vraćati, koliko hoće na Korčulu, on neće steći izborno pravo. S druge strane sam gosp. Smrkinić razjasnio je, za što se vraća Damiani na Korčulu. Vraća se ne da tjera obrt, nego da posjeti mladu jer se je na Korčuli zaručio; nu zaruka nije zaista naslov stečenja izbornog prava u obćini, gdje se je dogodila.

Gosp. D.r Smrkinić ustao je još proti izbrisanju iz izborne imenice savjetnika Vicka Laneva. Spomenuti je ovdje prije svega, da gosp. Smrkinić u utoku na Sabor, koji je ipak izradjen velikom marljivošću, nije podnio nikakav prigovor proti izbrisanju Vicka Laneve. Po tom se ja s ovim prigovorom ne bi imao niti da bavim. Ali da ne ostajem dužan gosp. Smrkiniću, reći ću, da je ovo izbrisanje sliedilo podpunim pravom i na temelju zakona. U utoku, što je D.r Smrkinić upravio u izpravnom postupku da se Vicko Laneve uvrsti u izborni imenik, naveo je da je Laneve, jer rodjen u Korčuli, pripadnik obćine Korčulanske, i kao takov da ima pravo biti uvršten. Nego to nestoji; jer je Laneve bio državni činovnik a kad bi umirovljen, služio je u Spljetu. Državni činovnik stiče domovno pravo, gdje nastupa stalnu službu. Zadnju stalnu službu imao je Laneve u Spljetu, te je tu stekao pripadnost, i zadržao ju, On bi se mogao smatrati pripadnikom Obćine Korčulanske samo u slučaju

da bi mu, na njegovu molbu, obćina Korčulanska bila potla umirovljenja udielila domovno pravo. To se nije dogodilo. Gosp. Smrkinić imao je dakle podpuno krivo, kad je zahtjevao da Vicko Laneve bude uvršten u izborne listine kao pripadnik. Čini se da on isti to razumije, jer sada kaže da Vicko Laneve plaća porez te da ima izborno pravo kano poreznik. Ali ja ću odgovoriti D.r Smrkiniću, da nikada u nijednom od mnogobrojnih njegovih utoka u izpravnom postupku nije spomenuo, da Vicko Laneve plaća porez i nije pisao, da kano porezovnik bude uvršten u izborne listine. Ako je gosp. Smrkinić zaključio ovaj dio svoga govora tim, da ja kano izvjestitelj zemaljskog odbora mogao sam to u obzir uzeti, moram mu odgovoriti, da je ova njegova tvrdnja sasvim neosnovana, jer iz izbornih spisa ne proizlazi, da Vicko Laneve plaća ma kakav porez u Korčulanskoj obćini. Tim smo na čistu. Laneve bi podpunim pravom izbrisan iz izborne imenice, a ako plaća zbilja kakav porez i nije uzprkos tomu uvršten u izbornu listinu, to mora gosp. Smrkinić sebi pripisati, jer je morao tu okolnost iztaknut u izpravnom postupku, a ne naslanjati zahtiev da Laneve bude upisan u izborni imenik na tobožnje njegovo domovno pravo u Obćini Korčulanskoj. Ovo je stanovište krivo, a politička vlast nije bila dužna da razpita, da li Laneve sa kojega drugog naslova nespomenuta od utočnika ima izborno pravo i da idje ultra petitum.

Što se tiče Hinka Baucha i ovdje ja mislim, da ono što je naveo gosp. Smrkinić, nije u stanju da pobije razloge izvješća zemalj. odbora. Hinko Bauch izbrisan je iz imenika. jer je otišao iz Korčule, prenio na drugo mjesto svoj obrt urarski i prestao biti obrtnik Korčulanki.

Sad dolazi red na onu devetnaestoricu, koji su bili izključeni iz izborne listine, usljed utoka jednog birača, odlukom obć. upraviteljstva, potvrdjenom od c. k. političke vlasti. U ovom pogledu gosp. D.r Zaffron olakotio mi je položaj, dapače je učinio mal da ne suvišnim moje sudjelovanje, u razpravljanju ove točke. Ali ipak, pošto iza gosp. Zaffrona govorili su gosp. Smrkinić i Giljanović, koji je osobitu važnost dao ovoj točki, dodati ću i ja koju.

Prije svega opaziti mi je, da s protivne strane nisu bile oprovrgnute faktične okolnosti navedene od gosp. D.r Zaffrona i od vladinog Povjerenika. Iz očitovanja D.r Zaffrona proiztiče da Antun Vidović, Petar Zviličević. Vicko i Ferde Spanić, Miho Pianlani i Ante Lauro netjeraju obrt, koji su prijavili obrtničkoj vlasti, u oči izbora da budu uvršteni u izborne imenike. Prijava obrta bila je učinjena samo da uzmognu ovim načinom doći do glasa.

Vicko i Ferdo Spanić sinovi su veleporeznika i promislite, gospodo, da jedan sin veleporeznika ide prijaviti obrtničkoj vlasti, da će tjerati obrt prodavanja voća na Korčuli. Kad bi se radilo o prodaji voća u velikom gradu, kao n. p. u Beču, gdje se ta prodaja može vršiti u velike i dati liep pribod, moglo bi se vjerovati; ali da će na Korčuli sin veleporeznika prodavati voće, a i to bez dućana, ja cienim da se neće naći nijedna ozbiljna osoba, koja bi takovu prijavu mogla ozbiljno uzeti. To je slučaj Vicka Spanića. Sličan je i slučaj njegovog brata Ferde Spanića, koji u oči izbora prijavlja da će tjerati obrt prodavanja drvlja. Ni jedan, ni drugi nisu prijavljeni obrt tjerali. Tim je najbolje dokazano, da se radi o prijavi prividnoj, u samu svrhu da bi dotičnici stekli glas za izbor, koji jim ne pripada, jer glas može pripadati samo realnom obrtniku i poreznikú, a ne prividnom. (*Buka na lievici*).

Izmedju ovih tobožnjih obrtnika imamo dalje Antuna Perućića, koji živе zajedno s otcem i s njim radi u njegovom dućanu kano postolar. Otac plaća i dotični porez. Što mislite ob ovom slučaju, da dok otac tjera obrt postolara i plaća porez, sin, koji s njim i kod njega radi, prijavlja da tjera i on osobiti obrt postolarstva, dočim nije nego pomoćnik svog otca, i da se tako izlaže nedužnom porezu? Ovakova prijava nemože se ozbiljnom krstiti, već se držati ima da se je radilo samo o tom kako će se doći do glasa za izbor i kako će se većina narodne hrvatske stranke pretvoriti u manjinu.

Znamo i daljni slučaj: Joze Kalodjerà. On je brijač, ali radi zajedno s bratom, koji plaća porez. Tu im je jedan dućan. Ali ipak i ovog nagnali su, da prikaže prijavu obrta, da mu se udari porez i da može doći do glasa,

Eklatantan je primjer onih Jeričevića. Ivan Jeričević je kamenar i upisan kano porezovnik. S njim radi brat Todor i dva sina Ivanova i dva Todorova. Porez, koji se plaća, je porez za cieli obrt, akoprem su o istomu zaposleni osim upisanog poreznika, brat mu, dva sina i dva sinovca; jer se porez ne udara na radnike, nego na obrt. Ako ima više radnika u jednom obrtu, to može biti razlog, da se stavi obrt u viši razred poreza, ali uviek se radi o jednom obrtu i o jednom porezu. A što vidimo ovdje? Vidimo da dočim Ivan Jeričević plaća porez za ovaj obrt, da Todor brat Ivanov, te dva sina Ivanova i dva sina Todorova prijavljuju obrtničkoj vlasti, da tjeraju obrt kamenara. To nije nikakvo novo poduzeće nego ono isto, za koje otac, odnosno stric, im plaća porez. Častni gosp. Giljanović rekao je, da je ipak sve to bilo u redu i po zakonu. Neka mi dopušti, ali ja nisam toga mnienja. On je malo premašio granice. Već sam prije rekao, da za imati izborno pravo treba biti pravi porezovnik. Ovo su prividni poreznici. Ovdje se je upotrebilo jedno sredstvo, koje nije dopušteno. Ja neću rieč oštriju upotrebiti, ali svatko ju može razumjeti, jer nije slobodno stvarati prividne glasove za izbor.

Naveo je gospodin Giljanović slučaj, da je jedan kupio kuću. Neka mi oprosti, ali čini mi se, da kad tko kupuje kuću, da tim u obće pokazuje namjeru, da ozbiljno postane kućevlastnikom.

Mučno je da kupnja bude igra, jer se kupac ne samo podvrgava platiti porez, nego i i platiti jednu odredbinu. To su po sriedi veći tereti, te će u obće biti po sriedi i ozbiljna namjera posjedovati kuću, ali kad u oči izbora jedna osoba, koja nije u ničemu promjenila svoj položaj ekonomički, koja nastavlja živiti kano prije, prijavlja obrtničkoj vlasti tjeranje kojekakvog obrta, koji ne tjera ili u kojem radi sa otcem, bratom ili stricem, i koji je već oporezan, ovdje nema ozbiljne obrtničke prijave, nego nakane stvoriti glasova za nastajući izbor. A to nije dopušteno. To je, gospodo moja, svuda bilo smatrano kao izborna spletka i svi su je pošteni ljudi svedjer osudili. Dosta je spomenuti zloglasni primjer Chabrus'a, o kojemu je više put bilo govora u carevinskom vieću. Ja neću, da se pozivam samo na mnienje političkih ljudi, nego ću se pozvati i na mnienje jednog vrhovnog suda, komu ja mislim, da ćete svi najveće poštovanje izkazivati, a to nije upraviteljni sud, proti komu je častni g. Giljanović neopravdano odapeo danas jednu strielu, već je carevinski sud. Slučaj sličan našemu dogodio se god. 1894 u jednom gradu Moravske. U izbornu imenicu bijaše uvršteno 75 osoba, koje su se malo vremena prije proglašenja imenika bile prijavile za tjeranje obrta. Proti tomu uvrštenju jedan birač bio je uložio utok ali ga kotarsko Poglavarstvo odbilo i stvar je došla pred carevinsko sudište. Ovo je izjavilo, da odlukom izdanom od kotar. Poglavarstva kojom se priznalo izborno pravo onoj 75, koji su prijavili obrt malo vremena prije nego su proglašene izborne imenice, bi povriedjen zakon, a to ne samo jer se obzirom na izborni red za Moravsku zahtieva za izborno pravo da dotičnik plaća porez od godine dana, nego i s drugog razloga, koji ja ću biti tako slobodan navesti, da dokažem koliko je krivo stanovište D.r Smrkinića i Giljanovića, ne samo pred političkimi ljudmi, nego i pred visokim tribunalom, kako je carevinsko sudište. Evo što ono kaže u razsudi 19 siečnja 1895 Br. 382 (*čita*): „Na žalbu moralo se je i s daljeg „razloga pristati, jer kot. Poglavarstvo kao iz„pravna vlast nije mogla, a da ne uvidi, da „prijava slobodnih obrta učinjena u broju, koji „u oči udara i u vrieme tako kratko prije sa„borskih izbora nije se sbila realnom namjerom, „da će se prijavljeni obrti zbilja i tjerati, već „da je to bilo učinjeno samo prividno i samo u „svrhu, da se stvaraju glasovi za predstojeće „saborske izbore."

Evo, gospodo, kako se izjavilo carevinsko sudište, a ja ostavljam vama da sudite, da li stanovište, koje je kot. Poglavarstvo u našem slučaju zauzelo na Korčuli neodgovara zakonu. Odgovara zakonu i javnom moralu. (*Odobravanje*).

Sada dolazim na glasovanje pri izborim. — Moji častni protivnici hoće da još uviek tvrde, da Bruno Kurir, porezni vježbenik, nije mogao biti pripušten na glasovanje, jer mu nije 24 godine. Ali u ovom pogledu oni nisu naveli ništa konkretna. Ja sam se u izvješću pozvao

na razsudu upraviteljnog sudišta od 19 maja 1885 broj 1161, koja ne gubi važnost, jer je izdana prigodom obć. izbora u Spljetu, kako na neki način podmeće častni D.r Giljanović.

Obrazloženje te odluke je ovo (*čita*): „U „žalbi navadja se proti izbornom pravu, da vje- „žbenici ne spadaju medju imajuće pravo na „izbor u smislu § 1 toč. 2 *b* obć. izbornog „pravilnika i da ovi kano maloljetnici ne mogu „glasovati ni osobno niti sredstvom punomoćnika, „jer se § 4 br. 1 izbornog prav. odnosi samo „na one, koji imaju izborno pravo po porezu.

„Nego upraviteljni je Sud našao da je na- „padnuta odluka temeljita, pošto se vježbenici- „cima, koji su službovnu zakletvu položili po „naravi njihovog položaja, koji se u § 14 zak. „15. 4. 1873, samo odnosno na uvrštenje u je- „dan razred od onoga ostalih činovnika razlikuje, „pristoji karakter državnih činovnika; pošto su „oni dakle pripadnici obćine njihovog službovnog „sjedišta, te po § 1 toč. 2 slovo *b* izbor. pra- „vilnika imaju izborno pravo u prvom izborni- „štvu; pošto nadalje izborno pravo ustanovljeno „u § 1 toč. 2 obć. izb. pravilnika zavisi samo „od kvalifikacije u istom propisu naznačene, a „ne od dostignute punoljetnosti, isto tako, kako „su i maloljetni činovnici ovlašteni na vršenje „svih prava, koja zavise od njihovog svojstva „kao činovnici i u ovom su pogledu „sui juris."

Ovom zadnjom opazkom predusrećeno je već prigovoru častnog Giljanovića, koji nalazi nekako čudno, kako bi čovjek, koji nije navršio 24 godino života i ne može upravljati svojim poslima, mogao ipak glasovati u izborim. Ako vlada nahodi, da je taj čovjek sposoban vršiti državnu službu i naloge koje prima od svojih starešina, ja mislim, da može biti sposoban i za podati svoj glas u obć. izbore. Da isto načelo vriedi za političke izbore za sabor, proizlazi iz tiesnog doticaja, što ga naš izborni red za sabor ima sa obć. izbornim redom. Po saborskom izbornom redu birači su, medju ostalim, svi pripadnici obćine, koji u smislu § 1 br. 2 obćinskoga izbornoga pravilnika imaju pravo birati u obćinske izbore.

Dakle i maloljetni porezni vježbenik, koji ima aktivno izborno pravo u izborim obćinskim, ima ga i u izborim za sabor.

Što se tiče glasa Ivana Foretića birača poreznika, opazilo se s protivne strane, da se na njegov slučaj ne proteže citirana odluka upravnog sudišta. To je istina, ali ja se nisam pozvao na tu odluku, da dokažem da je Ivan Foretić podpunim pravom bio pripušten na glasovanje, nego nasuprot pozvao sam se na tu činjenicu, da Ivan Foretić bi odpušten od otčeve vlasti sudbenom odlukom — emancipacijom — okolnost, koju je isti častni D.r Smrkinić priznao u jednom utoku upravljenom na c. k. Poglavarstvo. Nu, ako je Ivan Foretić odpušten od otčeve vlasti, on je u smislu gradj. zakona i carske povelje od 9 kolovoza 1854, od dana kad mu je uručena dotična sudbena odluka, stekao prava kano punoljetan.

Što se prigovara? — To, da nema 24 godine. Ali ja odvraćam, da niti u izbornom pravilniku za obćine, niti u onomu za sabor nema propisa, da za moći vršiti izborno pravo, treba imati 24 godine.

Zemaljski izborni pravilnik pozivlje se na obć. izborni pravilnik. U obć. izb. pravilniku nema niti rieči o dobi, koju mora navršiti jedna osoba a da može vršiti izborno pravo. U § 4, veli se: da se izborno pravo vrši po pravilu glavom, a da osobe, koje nisu u podpunom uživanju svojih prava, izvršuju pravo izbora sredstvom svojih zastupnika.

Obćinski izborni pravilnik, koji je mjerodavan i za saborske izbore, ne izikuje dakle za aktivno izborno pravo navršenu 24.u godinu života, pače o godinam ništa nespominje, već razlikuje medju osobam, koje su u podpunom uživanju gradjanskih prava i onim, koje u takovu položaju nisu.

Prve vrše aktivno izborno pravo osobno, druge sredstvom svojih zakonitih zastupnika, a pošto i onaj, koji je sudbenom odlukom i otčevom privolom odpušten od otčeve vlasti, i ako mu nema 24 godine, u podpunom je uživanju gradjanskih prava, to nema dvojbe da i on ima

aktivno izborno pravo za občinu i za sabor, i da ga osobno vrši.

Pravo Ive Foretića dakle ne samo da je neprieporno, nego je i neoprovrgljivo.

Imamo još glas Nikole Mlinarića pučkog učitelja. I ovdje je gosp. Smrkinić rekao, da je upraviteljno sudište izdalo svoju odluku samo u pogledu poreznih vježbenika. Ali, kako proizlazi iz obrazloženja rasude upraviteljnog sudišta, jezgra se sastoji u tom „da izborno pravo u-„stanovljeno u § 1, toč. 2 obć. izb. pravilnika „zavisi samo od kvalifikacije u tom propisu na-„značene, a ne od postignute punoljetnosti.“

Nu, u §. u 1. br. 2 obć. pravilnika nisu samo nabrojeni činovnici, već su nabrojeni *a)* svjetovni svećenici, služitelji drugih kršćanskih vjeroizpovjestih, redovnici na župskoj službi i pripovjedatelji židovskih občina, *b)* činovnici dvorski itd., *c)* častnici, *d)* dokturi, *e)* upravitelji pučkih učiona; te ona načela, koja vriede za državne činovnike vriede i za učitelje. Ja mislim dakle, da u pogledu ovog glasa ne može da bude prigovora.

Što se tiče Tome Frankovića, odnosim se na ono, što je rekao gosp. Zaffron. U pogledu Ivana Miletića začudno je, kako protivnici mogu tvrditi, da on nije imao prava, da bude u izbornu imenicu uvršten i da glasuje. Razlozi, koji su u ovom pravcu navedeni, iznebušili su me. Gosp. D.r Smrkinić rekao je, da Miletić nema prava, jer da pripada financijalnoj straži. Ja nisam nigdje našao odredbe, koja bi izključivala članove financijalne straže od izbornog prava. Ja bih bio haran gosp. D.ru Smrkiniću, kad bi mi tu odredbu citirao, ali, dok to ne bude učinio, ja kažem, da i jedan član financijalne straže, u koliko je poreznik, imade podpuno pravo glasovati.

Nego naveo mi se je slučaj da bi tako mogli glasovati i žandari. Neka mi prosti gosp. Smrkinić, tu mu se izvukla jedna krupna. Žandari pripadaju oboružanoj sili, ali članovi financijalne straže ne pripadaju oboružanoj sili nego civilnoj straci. Dakle u pogledu personalnog svojstva nemože biti govora, da se je Ivan Miletić imao tobože izključiti, jer je obnašao čast financijalnog mjesto-komesara. On nije bio uvršten kano pripadnik, jer za vrieme izbora nije još bio stekao efektivost kao komesar, koju je stekao kasnije, te postao državnim činovnikom i pripadnikom občine korčulanske, ali on bi uvršten u listine, kano poreznik. Gosp. Giljanović rekao je, da neplaća niti novčića poreza. On je tu tvrdnju lakoumno bacio, a da se prvo nije obaviestio. Da je čitao moje izvješće, bio bi mi povjeravao, jer cienim da ne bi mislio da sam utvrdio jednu odlučujuću okolnost, a da nisam konstatovao njezinu istinitost. Svakako, pošto se stavlja u sumnju da Miletić plaća porez, pročitat ću dopis carinarskoga ureda, na Korčuli od 20 kolovoza 1895 na obć. upraviteljstvo (*čita*): „Ima se čast povratiti ugledno-„me občinskome upraviteljstvu na Korčuli, s obi-„viešću, da gosp. Ivan Miletić, a ne Stjepan, „c. kr. neodvisni financijalni nadstražar, upravi-„telj mjestnog financijalnog povjerenstva, plaća „forinta 12 nč. 24 dohodarine na godinu.“

Nema dakle dvojbe, da je Miletić poreznik, i plaća toliko poreza, da bude u izbornim listovim grada Korčule, te da se njegov glas nikako pobiti neda.

Gosp. Dr Smrkinić u svom prekjučerašnjem govoru hotio je još dokazati, da se nisu imali pripustiti na glasovanje Don Nikola Buntjelić, Don Mato Bodulić i Božidar Kalogjerà. U ovom pogledu opaziti mi je, da u utoku na sabor nema prigovora proti glasovim Buntjelića i Bodulića. Ova dvojca bijahu uvršteni u izborni imenik kano sveštenici pripadnici občine Korčulanske, jer su rodom s Korčule. Utok uložen proti njihovom uvršćenju na c. kr. kotarsko Poglavarstvo od D.ra Smrkinića, bi odbiven. Ako su ovi sveštenici jedan u Kuni, a drugi u Lumbardi u privremenoj dušobrižničkoj službi, to im nemože oteti izborno pravo za Sabor u gradu Korčuli. Privremenom službom sveštenik ne stiče domovno pravo u občini, gdje tu službu obavlja. On dakle, dok ne bude stalno imenovan, uzdržava domovno pravo gdje ga je imao, te i Buntjelić i Bodulić kao korčulanski svećenici imadu izborno pravo na Korčuli. Ovo se izvadja iz § 10 zakona od 3 prosinca 1864, gdje je bistro naglašeno da samo stalnom službom državnom

dušobrižničkom itd., dobiva se domovno pravo u občini gdje se služi. To je već priznalo i upraviteljno sudište i baš prigodom jednih od naših izbora — nek se umiri častni D.r Giljanović, nije se radilo o splitskim izborim — razsudom od 31 prosinca 1886 broj 3326, koja naglasuje *(čita)*: „Privremenom službom u du„šobrižništvu, svećenik ne gubi izborno pravo „u občini domovinskoj."

To je dakle neoprovrzivo.

Nu ako stvari stoje ovako, ja neznam kako se osbiljno može poreći Don Nikoli Buntjeliću i Don Matu Boduliću izborno pravo u Korčuli. Nego gosp. Smrkinić, kano da bi bio uvidio, da mu fali zakonito zemljište izpod nogu sa prigovorim podignutim u izpravnom postupku ili u utoku na sabor, stao je danas iznenada pobijati i glas Boža Kalogjerà i rekao je da ovaj kao umirovljeni učitelj nema izbornog prava, i tu gosp. Smrkinić navadja jednu odluku upraviteljnog sudišta. Istina je da se je ovo izjavilo u ovom smislu. Pače ova odluka dala je povoda zakonskoj osnovi, koju je zemaljski sabor dolj-no-austrijski prikazao u ovom zasjedanju svom saboru, da se popuni, § 1, stavka 2, obć. izb. pr. u smislu da i umirovljenim učiteljim bude priznato izborno pravo; ali gosp. Smrkinić zaboravio je reći, da niti on, niti ikakov drugi birač nije za izpravnog postupka podigao prigovora proti uvrštenju Kalogjerà u izbornu imenicu. Podići jedan slični prigovor stopro u sadašnjoj razpravi, to je nedopustivo. Da bi se slični prigovori mogli uvažiti, mi bismo, kad nam dodju izborni spisi, morali na tisuću i tisuću birača pretresati, da li oni imaju izborno pravo. To nije naša zadaća. Ako je tko povriedjen u svom pravu sastavljenjem izborne imenice, on mora uložiti utok na občin. upraviteljstvo, a dotično na Poglavarstvo, a nesmije iznieti ovakov prigovor pri razpravi u saboru, jer slični prigovor dovodi do toga, da bismo bili primorani proučiti temeljitost izbornih listina od početka do kraja. To, opetujem, nije naša zadaća. Takav prigovor nije moguće pripustiti. S druge strane opazit ću i to, da kad bi ipak gosp. Smrkinić hotio držati do svoga prigovora, da bi mu ja mogao odvratiti milo za drago; jer i u taboru birača njegove stranke našao sam jednoga, koji je glasovao za D.ra Trojaniša, kao občinski pripadnik, ali pripadnik nije. Govorim o gospodinu Božu Lovričeviću, koji je kao baždarski meštar bio bez prava uvešten u imenicu medju pripadnike, jer se vršenjem zanimanja baždarskog meštra ne stiče pripadnost občine, gdje se to zanimanje vrši. Ako bi dakle D.r Smrkinić svakako zahtievao da se D.ru Zaffronu odbije glas Boža Kalogjerà, morao bi dozvoliti da se D.ru Trojanišu, ne uračuna glas Boža Lovričevića, a onda neznam što bi dobio. Častni gospodin D.r Smrkinić ustao je i proti izključenjim, što ih je učinilo izborno povjerenstvo pri izboru. Da dokaže, da je povjerenstvo nezakonito i strašno postupalo proti njegovoj stranci, rekao je, da je ono počelo svoje djelovanje izključujuć 4 birača. Nu, više od 4 glasa Povjerenstvo nije odbilo, te ako je sa 4 izključenja započelo djelovati, kako tvrdi D.r Smrkinić, tim je i svršilo. Zemaljski je odbor u svojem izvješću priznao, da izključenje jednog birača nije bilo u redu, i taj glas pridodao glasovim na korist kandidatu autonomaške stranke; a nije bio u stanju dokazati gosp. Smrkinić da je povjerenstvo nezakonito postupalo glede ostale trojice.

Što se tiče Stipana Foretića, o tom je već spomenuo i govorio gosp. Zaffron, a što se tiče Sambraila i Marka Pećara dopustiti ćete mi, da rečem još koju. U izbornom zapisniku čita se *(čita)*:

„Član povjerenstva D.r Roko Arneri pre„dlaže, da se odbije glas Nikole Sambraila po„što on odavna ne vrši svoj zanat na Kor„čuli, već u Vignju a to po njegovim izjavam „učinjenim pred povjerenstvom.

„Il membro della Commissione sig. Marco „Smerchinich, si oppone asserendo che il Sam„braillo esercita a Curzola l' industria di macel„laio col mezzo di un sostituto, e che nei ruoli „steurali il Sambraillo è il solo intestato.

„Primljen predlog gosp. D.r Arneri-a, te „se odbija glas."

Što proizlazi iz ovog zapisnika? Da je Nikola Sambrailo priznao, da ne vrši svoj obrt na Korčuli. Istina je da je jedan član povjerenstva

nadodao, da Sambrailo tjera obrt mesara na Korčuli sredstvom jednog zamjenika. Nu i da bi Sembrailo tjerao jedan obrt u Vignju i jedan u Korčuli, stoji uvjek da se je u Vignju nastanio, te bi u svakom slučaju samo tu mogao vršiti izborno pravo po izričitom propisu zadnje stavke §.a 15 izbornog reda, a ne na Korčuli.

U ostalom isti gosp. Smrkinić priznao je u svomu govoru, da se ovaj Sambrailo odrekao tjeranja obrta na Korčuli.

Što se tiče Marka Pećara, stoji u zapisniku (*čita*):

„Član povjerenstva D.r Roko Arneri predlaže „da se odbije glas Marka Pećara Petrova, jer „se je isti nastanio u Stonu i odrekao obrta na „Korčuli, što proiztiče iz izjave istog Pećara pred „povjerenstvom.

„Il membro sig. Marco Smerchinich si op„pone asserendo aver il Pećar diritto a voto, „perchè a Stagno lavora soltanto in via transi„toria, mentre poi la sua rinunzia non ebbe fino „ad oggi alcuna evasione.

„Većinom glasova primljen je predlog D.ra Arneria."

Proizlazi dakle iz zapisnika glasovanja, da se je Marko Pećar odrekao obrta i prenio se u drugo mjesto i da je on isti to priznao. Što hoćete više, da bude dokazano, da je izborno povjerenstvo zakonito postupalo? Ovdje je red iztaknuti koliko je temeljito častni D.r Smrkinić prigovorio, da je c. kr. kotarski Poglavar tobože time pokazao blagonaklonost prama kandidatu hrvatske narodne stranke, što je iz autonomaškog krila imenovao u izborno povjerenstvo ljude, koji se u posao tobože nisu razumjevali. Izborni zapisnik dokazuje, da su ti prigovori neosnovani. Ja nepoznam Marka Smrkinića, ali vidio sam da je on tekom glasovanja iznio sve moguće razloge, koji su se sa njegova stanovišta mogli navesti, i to ne samo da zaprieči izključenje birača prijatnih autonomaškoj stranci, nego i da potakne povjerenstvo na izključenje nekih birača narodne hrvatske stranke. Nije dakle pretrpila nikakvu štetu autonomaška stranka, ako u povjerenstvu nije imala svojih doktora. Marko Smrkinić postupao je vješto kao pravi doktor, a možda i bolje od kojekakva doktora.

Završim li pretresanjm glasova, što bi častna gospoda predgovornici hotjela da budu odbiveni D.ru Zaffronu, a dotično do dani protukandidatu D.ru Trojaniš-u, moram da nepomično ostanem na izvješću zemaljskog odbora, jer predgovornici nisu bili u stanju da dokažu da ono izvješće, ma bilo u pogledu jednog samog glasa, nije u svojem razlaganju opravdano i neodgovara zakonu. Po tom moram zaključiti, da je za D.ra Trojaniša glasovalo 62 birača, dodajući mu i glas Dinka Benussi-a, koji je po mnienju Zemaljskog Odbora bio nezakonito izključen od povjerenstva, a za gosp. D.r Zaffrona 68, i po tom je ovaj odabran absolutnom većinom.

Ja mislim, da je gosp. D.r Giljanović proti meni bacio jednu neopravdanu osvadu, kad je izustio, da sam moje izvješće izradio ne kano sudac, nego kano odvjetnik. Ja ga nisam izradio kano odvjetnik, nego kano član vlasti, koja je pozvana da učini konkretan predlog obzirom na propise izbornog zakona. Ja mislim da je razprava mogla svakoga uvjeriti, da je moje izvješće na zakonu utemeljeno, a isti protivnici nisu bili u stanju da ga u ničemu pobiju.

I tako, gospodo, cienim, da sam dokazao, da je gosp. D.r Zaffron bio izabran usljed slobodne volje birača, da nisu sudjelovale nikakve spletke niti pritisak i upliv vladin. Da je bilo vladinog upliva, taj bi se pokazao drugčije. S druge strane čuli ste sa vladinih klupa, i to mora svatko priznati, da netom ste iznieli kandidaturu pobožnog, učenog i poštovanog višeg crkvenog dostojanstvenika, niste se mogli bojati vladine protivštine i podupiranja D.ra Zaffrona proti D.ru Trojanišu. To može svak razumjeti. U ostalom netreba, da se uhvatim ovih razloga. Mi smo dokazali, da upliva i pritiska nije bilo; a vaše su tvrdnje neosnovane. Vi ste se ograničili na puke reke, na puke fraze i na tvrdnje ničim opravdane. Scienim, da gospodin D.r Zaffron može vedrim čelom stupiti u ovu sabornicu, jer je slobodnom voljom birača odabran.

Ako je g. Giljanović nadodao i to, da je g. Zaffron imao potrebu glasova pravaša, što to dokazuje? Dokazuje možda da većina na Korčuli nije s ove strane, nego talijanske?

Nisu li pravaši Hrvati?

Neću, da vam na dalje dosadjujem, te mirne savjesti pitam, da primite zastupnikom grada Korčule, gospodina D.ra Zaffrona. (*Odobravanje i pljeskanje*).

Predsjednik. Prelazi se na glasovanje. Pošto nema drugog predloga, staviti ću na glasovanje predlog Zemalj. Odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Sada ću prekinuti sjednicu. Nastaviti će se večeras u 6 satih.

(*Svršetak u 2 sata po podne.*)

(Nastavak *sjednice u 6 satih i 12 čas*)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Božo Korlaet* i *Vladimir D.r Trojanović.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 25 na broju. Broj je zakonit. Sjednica se nastavlja. — Javljam vis. Saboru, da se odbor za ovjerovljenje izbora zastupnika konstituirao, imenovavši predstojnikom gosp. zastup. D.ra Čingriju, a tajnikom g. zastup. Vukotića. — Odbor će imati sjednicu sutra u 9 $^1/_2$ sati u uredu Zem. Odbora, te ja namjeravam večeras dovršiti dnevni red, sutra da bude odmor, a prekosutra opet da se sastanemo i radimo ozbiljno, što bolje bude moguće. (*Glasovi:* A danas nismo?) Molim dakle da se gospoda sastanu sutra, za pretresanje izbora, za koje su svi spisi u redu.

Takodjer molim gospodu članove upraviteljnog odbora, da se sastanu sutra u 10 sati kod Zem. Odbora u moju sobu.

Sada prelazim na dnevni red. — Jedina je točka dnevnog reda: Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih općina Promina, Drniš, Knin, Vrlika.

Molim izvjestitelja g. D.r Ivčevića, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvjestitelj D.r Ivčević (*čita*):

Br. 6455.

Visoki Sabore!

Na 7 rujna prošaste godine, obavio se je u Drnišu izbor trijû zastupnika na Sabor za vanjske Občine sudbenih kotara Drniš-Knin-Vrlika.

Od 118 biranih birača, prikazaše se na izbor 114, te izpadoše izabrani su 64 glasa: D.r Dušan Baljak, Sava Bjelanović i Jošo Kulišić.

Zadobiše po 39 glasova svaki: D.r Miho Klaić, D.r Gajo Bulat i Ante Šupuk, dočim 11 glasova zadobiše D.n Juraj Biankini, a isto toliko D.n Ivo Prodan i D.n Kažimir Ljubić.

Izbor je tekao u redu.

Proti izboru prikazaše utok Ivan Plazonić Nikolin i družina, u kojemu pobijaju izbor sa sliedećih razloga, tičućih se izbora biranih birača občine Vrličke:

1. jer je iz izborne imenice Občine Vrličke izostavljeno množtvo osoba, koje bi po porezu, što plaćaju, imale aktivno izborno pravo, a bile bi glasovale za hrvatske birane birače.

Utok imenuje dotične osobe, 370 na broju;

2. jer je usljed riešenja utoka prikazanih na Poglavarstvo sa strane Vrličkih hrvata nestalo velikog množtva hrvatskih birača, koje je

Obćinsko Upraviteljstvo bilo već uvrstilo u izborne imenike.

3. jer toli pri sastavljanju imenika sa strane Obćine, koli pri ponovnom uredjenju istih sa strane c. k. Poglavarstva, na stotine birača bilo je lišeno izbornog prava, i to pravo bilo podareno množtvu onih, koji ga niesu imali;

4. jer je sumnja da su izborni imenici sastavljeni na temelju netočnih, neko bi htio i baš iskrivljenih poreznih podataka, i jer se radi o grdnoj mistifikaciji, usljed koje preokrenut je značaj glasovanja i uspjeh izbora;

5. jer je u oči izbora c. k. Kotarsko Poglavarstvo sastavilo nove izborne imenike ništa bolje, ali sasvim drugčije od prvih i na temelju takovih imenica provelo izbore;

6. jer mnogi upisani birači nisu usljed tih novih izbornih imenika primili poziv, te nisu se mogli ni prikazati na biralište.

Utočnici pitaju da se povede iztraga o njihovim prigovorim.

Ad 1). Što se tiče prigovora pod 1, opazit je da, ako su iz izborne imenice bili izostavljeni obćinari, koji su zbilja imali aktivno izborno pravo, morali su na vrieme uložiti utok, a ako taj utok bi uložen, a po mnenju utočnikâ nezakonito riešen, morali su dotične rješitbe priložiti utoku na Sabor, te navesti po čemu te rješitbe nebi zakonu odgovarale.

Utočnici su se mjesto toga ograničili na prostu tvrdnju da veliko množtvo poreznika, koji bi imali izborno pravo, bili su tobož toga prava lišeni.

Ova prosta tvrdnja, ničim ne poduprta, ne može se u obzir uzeti.

Ad 2). Takodjer nije podkriepljena nikakvim dokazom tvrdnja da je usljed utoka Vrličkih Hrvata nestalo iz imenika množtvo hrvatskih birača, pače nije u ovom pogledu naznačeno ni ciglo jedno ime. S druge strane isti utočnici priznaju da je c. k. Kotarsko Poglavarstvo u Sinju priznalo, usljed prikazanih utoka, mnogim hrvatskim biračima izborno pravo, kojima da ga je Obćinsko Upraviteljstvo bilo uzkratilo. Nema dakle temelja sumnji da pri riešenju utoka Kotarsko Poglavasstvo nije objektivno i zakonito postupalo.

Ad 3). Nije ničim opravdana ni tvrdnja da je toli pri sastavljanju imenika sa strane Obćine, koli pri ponovnom uredjenju istih sa strane c. kr. Kotarskoga Poglavarstva na stotine birača bilo lišeno izbornog prava, a dotično da je to pravo pripoznato osobam, kojima nije pristojalo. I ovdje vriedi ono što bi ozgor rečeno pod 1 i 2.

Ad 4). Ako prosta tvrdnja ne vriedi, tim manje vriediti može izraz sumnje da su se izborni imenici sastavljali na temelju netočnih, pače izkrivljenih poreznih podataka. Proti ovoj sumnji stoji suviše svjedočba 28 kolovoza 1895, kojom je na dnu izpravljenog glavnog imenika obćinara, c. k. Porezni Ured u Vrlici potvrdio da taj imenik odgovara poreznim podatcima.

Ad 5). Novi izborni imenik, o kojemu govore utočnici, to je izpravljeni imenik birača. I istina je da izpravci ne bijahu izvedeni na prvobitnom imeniku, već da u tu svrhu bi sastavljen novi izpravljeni imenik, ali svrha toga imenika bila je da se izpravi prvi, a ne da se sastavi novi. — U koliko se iz spisa razabire, imenik birača bi izpravljen, da ga se stavi u sklad sa izpravljenim glavnim imenikom, koji nosi veliki broj izpravaka. C. kr. Kotarski Poglavar potvrdio je točnost i sudaranje izpravljenog imenika birača sa izpravljenim glavnim imenikom poreznika i točnost učinjenih i u svjedočbi naznačenih izpravaka. Pošto nema propisa u zakonu, koji bi naredjivao da se imaju proglasiti i izpravci obavljeni u imenicam, a dotično izpravljeni imenici, i koji bi davao pravo na utok i proti izpravcima, nebi se moglo označiti nezakonitim što izpravljeni imenici ne bijahu proglašeni pravom na utok.

S druge strane utočnici ne dokazuju da je usljed izpravljenih imenika, koja osoba bila nezakonito lišena izbornog prava, ili nezakonito

tim pravom obdarena; pače u ovom pravcu oni nikakvu osobu i ne imenuju.

Ad 6). Ničim podkriepljena nije ni tvrdnja da usljed izpravljenih imenika mnogi upisani birači nisu primili poziva.

Bi, istina, povraćeno dosta poziva, ali opazkom da su dotične osobe umrle, ili odsutne, ili nepoznate.

Iztraga o neredim, koji bi se bili dogodili pri sastavljanju izbornih imenika, mogla bi se odrediti samo u slučaju da bi obstojalo dostatnih podataka, koji bi pružali dovoljnog temelja držati da je nereda bilo, i takove vrste, da su mogli uplivisati na konačni izpadak. Proste tvrdnje, ili sumnje, ničim ne podkriepljene, obćeniti prigovori bez naslona, nemogu, po mnienju Zemaljskoga Odbora, opravdati mjeru takove važnosti, kao što bi bila iztraga o postupanju pri sastavljanju i izpravljanju izbornih imenika.

Obzirom na dosle navedeno, časti se Zemaljski Odbor predložiti da visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom izbornog kotara vanjskih obćina Knin, Drniš, Vrlika, Promina: gospodu D.ra Dušana Baljaka, Savu Bjelanovića i Josu Kulišića.

Zadar, 20 januara 1896.

Za Predsjednika
Vranković

Izvjestitelj
D.r Ivčević.

Predsjednik. Otvorena je razprava o predlogu Zemalj. Odbora. Želi li tko govoriti?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki Sabore!

Na izvješće Zemaljskog Odbora ja nemogu pristati s vrlo težkih razloga. Ja sam uvjeren, da je u ovom izboru imenik birača, o kom se bavio gosp. izvjestitelj, igrao veliku ulogu, da je taj imenik, sastavljen od obćine vrličke, bio odlučan za uspjeh izborne borbe. Ali o njemu ćemo kasnije govoriti. Prije svega treba da nešto u obće opazim. Kao što je ovoj visoki kući poznato, na žalost, u kotarima, gdje u Dalmaciji mješovito žive pučanstvo katoličke i grčko-istočne vjeroispovjesti, mi vidimo neko čudovište, koje se malo gdje na svietu vidja; mi vidimo da se jednokrvni narod, po vjeroispoviesti dieli i u narodnom pravcu; vidimo tu nesmisao, koju neopažamo nigdje na svietu. U Njemačkoj, ili bilo u kojoj drugi zemlji, gdje žive pučanstvo raznih vjerozakona, ipak se svi stanovnici, koji govore istim jezikom, priznaju iste narodnosti. U Njemačkoj n. p. nalazimo Katolika, Izraelićana, Luterovaca, Protestanata raznih konfesija, ali se ipak svi priznavaju Niemcima. U Americi takodjer nalazimo raznih vjeroispoviesti, ali i tu opažamo, da se svi ćute sinovi iste zemlje, da se svi ćute Amerikanci. U nas jedino mi moramo gledati tu nesreću, da isti narod, koji od vjekova živi na istoj zemlji, koji govori istim jezikom, koga nedieli na svietu ništa, već samo vjeroispoviest, da se taj narod po vjeroispovjesti dieli u dvie razne narodne skupine, ili da bi ga se barem u zao čas hotjelo dieliti.

Pošto se to opaža i u kotaru vrličkom, naravno od nekoliko vremena nastalo je ondje takmenje izmedju dvaju vjerozakona, takmenje, koje se takodjer iztiče u narodnom pravcu. Starosjedioci vrličke krajine smatraju se Hrvatim, kao što su njihovi djedovi od vjekova bili, i ciene, da su njihova braća grčko-iztočne vjeroispoviesti, takodjer Hrvati, kao što su od starine bili, i da bi s njima zajedno imali raditi za probitne hrvatske domovine. Ali to se na žalost nesbiva, već se tu iztiču takodjer dva pravca: jedan, koji pod imenom vjerskog pravoslovja skriva očitu novu političko-narodnu težnju, tako rečenu srbsku misao; a drugi, koji pod starodavnim imenom hrvatskim, želi da sačuva svoju starinu. Hrvati drže se čvrsto svog hrvatskog poriekla, svoje katoličke vjere, i žele da njihova domovina nebude s nikakve strane izvržena novim kušnjama, valjda težim, nego su bile one, za toliko vjekova turskih nasrtanja,

Nije se dakle čuditi, ako je u ovoj krajini izborna borba bila dosta živa. O izpadku vrličkih izbora zavisi izbor trijuh zastupnika na ovaj visoki sabor.

Naš nepravedni izborni red — koji je odmah iz početka bio umjetno sastavljen, i pri sastavu kojega već se je računalo, na vjerske razmirice koje sam sada spomenuo — nečuvenim primjerom pritrpao je Vrliku kotaru Kninsko-Drniškom, mjesto da je ostavi njenom naravnom sinjskom kotaru, komu i politički spada.

Usljed ove nepravedne razdielbe izbornog reda, Vrlika odlučuje u izboru kotara Drniš-Knin, i od glasovanja birača obćine vrličke, zavisi takodjer izpadak trojice zastupnika.

Pučanstvo je po vjeroispoviesti brojem na blizu u ovom kotaru. Kotar Knin broji 2232 stanovnika kat. vjeroispoviesti, a 18845 grčko-iztočne; Drniš 15374 katolika, a 5052 grčko-iztočne; Promina 3974 katolika a 1085 grčko-iztočne; Vrlika 5144 katolika, a 5577 grčko-iztočnih; ukupno katolika u ovom izbornom kotaru ima 26727, a grčko-iztočnih 30559. Ima dakle više grčko-iztočnih 3835. Znatni dakle broj od blizu 27000 katolika onog kotara, nije u ovom saboru zastupan po jednom zastupniku!

U oči ovih izbora, obćina vrlička po običaju sastavila je imenicu birača, bez uticanja ikojeg njezinog člana katolika, kojih se nalazi u upraviteljstvu. Imenica birača sastavljena tako od obćine, brojila u sve 1740 birača, ali izmedju ovih nalazila su se 302, što mrtva, što odsutna. U listini je dakle ostalo pravih birača 1438, od kojih je 858 spadalo grčko-iztočnoj vjeroispovjesti, a 579 katoličkoj. Po ovim imenicama, sastavljenim od samog obćinskog upraviteljstva, pučanstvo grčko-iztočne vjeroispovjesti imalo je dakle većinu od 280 glasova. — Katolici uložiše utok proti ovoj imenici, naime zapitaše, da bude uvršteno u imenicu 160 kat. birača, a da bude brisano 448 grčko-iztočne vjeroizpovjesti. Obćina je bez obzira odbila sve ove utoke, premda su bili podkriepljeni svim potrebnim poreznim knjigama, po kojima je bilo sasvim dokazano, da su utoci bili temeljiti i da su dotični birači imali pravo biti uvršteni u imenicu Prisjednik obćine vrličke gospodin Begović molio je upraviteljstvo, da se ti utoci tako netemeljito neodbacuju, već neka se po podatcim poreznog ureda razvidi, jesu li temeljiti, i ako jesu, neka se riješe po pravici. Gospodin Begović u tu svrhu je predlagao, da se sastavi mješovito povjerenstvo od katolika i grčko-iztočnjaka, i neka to povjerenstvo podje na porezni ured i ondje na temelju poreznih knjiga odluči, jesu li ti utoci temeljiti. — Ali obćina nije primila taj sasvim pravedni predlog, već je odbila *a limine* sve utoke! Naravno, Hrvati su se onda utekli na kotarsko poglavarstvo, i moram rado kazati, da je ovo barem donekle uvažilo njihove tužbe. Utoci glede uvrštenja 160 Hrvata, nisu primljeni, ali je ipak iz imenice obćinske kotarsko poglavarstvo brisalo 350 birača grčko-iztočne vjeroizpovjesti.

Poslie riešenja ovih utoka, imenica je prikazivala ovo razmjerje: 509 grčko-iztočnih birača, a 579 katoličkih. Dakle, po samim utocima riešenim od poglavarstva, i premda svi utoci za uvrštenje hrvatskih birača, nisu bili primljeni, ipak je ova imenica katolicima, dotično Hrvatima, davala većinu od 70 glasova. Hrvati bili su prilično zadovoljni s ovim riešenjem, a pošto na temelju riešenih utoka imali su 70 glasova većine, bili su sigurni, da će pri izboru birača sjajno pobiediti.

Ali, nezna se kako, u zadnjem času imenice bile su sasvim preinačene. Častni izvjestitelj odbora je rekao, da je usljed novih utoka nastalo promjenâ u imenici birača. Ali ja pitam u kojoj imenici? U zadnji čas stvorila se je nova imenica birača, i prve sastavljene od obćine sasvim je nestalo! Tu se već dakle neradi o promjenam, već o sasvim novoj imenici. — Ovo je stara, gospodo, imenica, sastavljena od obćine na temelju riešenih utoka, a ovo je nova imenica, priobćena u zadnjem času u oči izbora. (*Kaže dvie imenice*). Ja molim koga mu drago od gospode zastupnika, da pregleda te dvie imenice, pak će samo na prvoj strani naći 20 do 30 imena, koja se sudaraju, dok su sva ostala sasvim okrenuta.

Mi dakle imamo ovdje faktično dvie imenice, i vrlo je nuždno znati, koja je od njih

prava, koja točna, a koja je kriva. Pošto poglavarstvo ima bit naravno riešilo utoke vrličkih Hrvata na temelju poreznih podataka, vriedno je znati, kako je mogla nastati ova druga imenica, koja dielom izostavlja, dielom dodaje novih birača, kojih nikako nije bilo u prvoj imenici.

Vrlo je karakteristično, gospodo, da je za ovu novu imenicu izborni odbor vrlički doznao istom na 27 kolovoza, dočim je na 30 kolovoza imao sliediti izbor birača. Izborni odbor, pošto je saznao da obstoji nova imenica, pitao je, da mu se dade pregledati. Ali občina nije htjela ni da čuje o tomu! Isti prisjednici u občini, izmedju ostalih gosp. Begović, hotio je da pregleda tu novu imenicu, ali to nije ni njemu bilo dopušteno. Obratiše se onda hrvatski birači na kot. poglavarstvo, ali kot. poglavar takodjer im nije dao odgovora. Vis. Namjestništvo u istinu im se odazvalo i naredilo kotar. poglavaru, da podje u Vrliku. I on je pošao dne 28, i u pet sati po podne, pozvao je članove izbornog odbora, da pregledaju imenicu birača. Oni su došli i mogli su tek jednu uru pregledavati imenicu, jer se je u 6 sati zatvorio občinski ured! Sutra dan u istinu mogli su je pregledavati i prepisavati, kao što ju i prepisaše, ali koja hvajda, kad nije bilo više vremena za utoke?

Na 30 kolovoza sliedili su izbori na temelju nove imenice. Dok su po staroj imenici Hrvati katolici imali 70 glasova većine, po ovoj novoskovanoj imenici ostali su u ogromnoj manjini od 145 glasova. Ova manjina, gospodo, nela se nikako opravdati: ni razmjerjem pučanstva, ni razmjerjem poreza, ni na temelju prijašnjih rješitba kotarskog poglavara.

Ali, rek bi, da ni ova netemeljita a nezakonita prekrojitba imenica nije bila dovoljna, da osigura pobjedu gospodi u vrličkoj občini. Mal da ne svi hrvatski birači nisu primili poziva. Gospodin izvjestitelj zem. Odbora našao je shodno, da povjeruje viestima, da tobože većinu hrvatskih birača nije bilo moguće naći, da su bili odsutni i d. Ali, gospodo moja, tko pobliže pozna je odnošaje vrličke, kaže, da ti pozivi nisu bili naročito izdani, u svrhu, da se veći dio hrvatskih birača neprikaže na biralište. Ipak ni na izborima, još občina nije bila sigurna o svojoj pobjedi, pošto je dokazano, a do potrebe mogao bih i imena iznieti, da je preko sto hrvatskih glasova bilo odbijeno od izborne komesije.

I način odbijanja bio je vrlo jednostavan. Dva čauša stajala su pred komesijom, i na dotični mig, čauš bi rekao: ovo nije onaj, N. N. nije pokojnog Petra, nego Pavla, i tako bi se priekim postupkom odbijali hrvatski birači. Izmedju ostalih bio je odbijen neki Petar Brduljak iz Vinalića, starac od 83 godine, koji je na žalost ovih dana preminuo, a bio je od najuglednijih ljudi u krajini vrličkoj. I zaduje ga je diele poznavalo; ali ipak i tomu se staromu čovjeku zaniekao glas pod izlikom, da tobože on nije onaj Petar Brduljak, koji je upisan u imenici!

Na občini vrličkoj dva su prisjednika Hrvata, g. Mučalo i g. Begović. Oni su bili u komisiji, i svaki put su proti netemeljitomu odbijanju hrvatskih glasova prosvjedovali, ali zaludu. Nesreća je htjela, da treći hrvatski prisjednik u Vrlici g. Maras, bio se je malo mjeseci prije odrekao prisjedničke časti. Da je i gosp. Maras mogao biti u izbornom povjerenstvu, kao što je imao po zakonu biti, u povjerenstvu bi bila većina Hrvata, i nebi se bile dogodile nezakonitosti, radi kojih se danas tuže Hrvati vrlički.

Gospodin Maras bio se odrekao malo mjeseci prije svoje časti i njegova je odreka bila primljena, ali zamjenik mu nije bio izabran. A vi, gospodo, bolje od mene znate, da po § 17 občinskog pravilnika, prisjednici, na temelju zakona od 21 veljače 1873 dužni su ostati u službi, dok im nebude izabran zamjenik. Gosp. Maras se prikazao na občini i molio, da će vršiti svoju službu, dok mu ne bude zamjenik izabran, ali je bio odbijen. Na to je dao pritužbu na kotarsko poglavarstvo, ali ovo je dalo rješitbu, koja je doista mene, koji nisam pravnik, u velike začudila, a cienim, da će i vas, gospodo, koji ste tako poznati s raznim zakonskim paragrafima. Rješitba je vrlo interesantna i doslovno glasi *(čita)* :

„Uvaživ da i ako su članovi občinskog „Upraviteljstva dužni polag druge stavke § 17

„občinskog pravilnika ostati u službi i nakon „svoje odreke dok se ne zamjene, taj zakonski „propis ne dava Vami kroz to i pravo da osta- „jete u časti do zamjene, i to s razloga što „s jedne strane i bez obzira na propis § 18 „občinskog pravilnika, koji zamjenu zahtjeva „kad se mjesto občinskog načelnika ili občin- „skog kojeg g. prisjednika uprazni za redovitog „trogodišta, dočim redovito trogodište občinskog „zastupstva Vrličkog isteklo je već danom 9 „srpnja 1894, dakle prije neg se Vašim odstu- „pom upraznilo jedno mjesto občinskog prisjed- „nika. Vašim odstupom odrekli ste se svakog „prava na časti u občinsko Upraviteljstvo, te „tim isto na pokriće upražnjene časti stekli su „pravo ostali članovi občinskog zastupstva, a „s druge strane Vi svakako niste imali pravo „da sudjelujete razpravi pri gore pomenutom „sastanku jer niste nikad ni stupili u službu u „smislu § 19 občinskog pravilnika.

„Ovo c. k. kotarsko poglavarstvo obzirom „na § 107 občinskog pravilnika ne nalazi da „išto odredi usljed s početka navedene Vaše „žalbe, jer u sastanku obć. Upraviteljstva ob- „držanom bez Vašeg sudjelovanja neuvidja po- „vriede postojećih zakona a u ostalom stavljeno „pitanje neka bude izrečeno o Vašem pravu da „i nadalje ostanete občinskim prisjednikom nei- „ma naslova u zakonskim propisim."

Ja, gospodo, iskreno kažem, da ovakvu rješitbu nerazumjem i molim kojega pravnika, da ju protumači. Nerazumim kako § 17 može dužiti prisjednika da ostane u službi i poslie odreke, do zamjene, a nedati mu pravo — kako kaže odluka poglavarstva — da ostane u časti do zamjene! (*Smieh*).

Faktum je, da usljed ove čudne rješitbe kot. poglavara sinjskog, g. Maras nije mogao vršiti svoju službu u izbornoj komisiji; a pošto to nije mogao, Hrvati nisu imali u komisiji većinu, kao što bi ju bili imali, te usljed toga mi vidimo sve ove nezakonitosti, koje su se dogodile u ovom izboru.

Kako se tumači, gospodo, sve ovo samovoljno postupanje u izborima birača občine vrličke? Mi kao politički ljudi moramo tu tražiti i političke uzroke. A tu, gospodo, u koliko sam čuo, i u koliko su mene vjerodostojne osobe uvjerile i u koliko su me mogli uvjeriti tvrdi dokazi, koji su mi pruženi, bili su doisto politički razlozi. Rek bi, da u ovoj velikoj izbornoj bitci, koju smo imali u Dalmaciji, izmedju raznih stranaka razvili su se baš oni odnošaji, koje je g. Milić u zadnjem svom govoru naveo, a na koji žalim, da mi nije g. predsjednik još dopustio da mu budem mogao odgovoriti. Sve su stranke bile, gdje je trebalo, koalirane proti stranki prava. Ali stranke medju sobom, imale su opet drugi kartela nametnut njim od visoke vlade, koja je htjela da se drže diplomatičkog načela *uti possidetis*. S toga vidimo, da se po ostalim kotarima malo gdje nalazi promjena u razmjerju stranaka i da se svugdje težilo na to, da stranke sačuvaju svoj prvobitni posjed. Ako se je pak našlo odlučnih boraca u narodu, koji nisu bili zadovoljni s tim *statu quo*, rek bi, da se je visoka vlada postarala, da ih suzbije. Taj slučaj sbio se i u Vrlici.

Odavna su Hrvati vrlički bili uzeti na nišan od organa visoke vlade. Velim Hrvati, a ne pravaši, jer moram reći na moju žalost, da Hrvati vrličani, još nisu došli do tolike sviesti da budu pravaši. (*Smieh*). Ja nebranim dakle ovdje pravaše, nego Hrvate u obće. Ove Hrvate vrličke — izmedju kojih naravno, kao što je njihova dužnost, iztičali su se i neki župnici — žandari odma su pomnjivo pazili. Neki gospodin postovodja Breznik, rek bi da ih je i najcrnije opisao kod visoke vlade, kao nemirnjake, buntovnike i dopokon antidinaste! Dva velečastna župnika vrlička, vrlo ugledna gospoda Barbić i Malić bila su pak počašćena i osobitim osvadam. A iz občine vrličke potekla je osvada, da ta dva mirna čovjeka rade o glavi gospodinu načelniku!

Ali sve to još nije bilo dosta, da se u vrličkoj krajini potamni njihov ugled, da se uguši u njima čustvo dužnosti, eda u odlučnom času nepriskoče u pomoć nevoljnomu narodu i da onu krajinu povrate hrvatstvu, da je povrate na redovite odnošaje.

U oči izbora, u noći, župnička kuća u Vrlici bila je obkoljena od šest žandara s nataknutim

bodežima. U kuću župnikovu si pa jedan sudbeni činovnik sa dva žandara do zubi oboružana, i izvadja se premetačina. U koju svrhu je ta prometačina učinjena, nije mi poznato, ali rek bi, da je kotarsko poglavarstvo, videći kako su temeljiti bili učinjeni utoci proti prvoj imenici birača, kako su se točno do novčića sudarali navedeni podatci sa poreznim knjigama, posumnjalo, da bi izborni odbor, komu je bio članom župnik vrlički, mogao imati te podatke iz samih poreznih knjiga. Ali, moja gospodo, u stanu župničkomu vladini organi nisu našli što su tražili, već nadjoše četiri do pet stotina poreznih knjižica težačkih, u kojima je bilo točno popisano, koliko koji plaća poreza, i na temelju kojih su utoci bili sastavljeni. Te knjižice, u koliko je meni poznato, većim dielom nisu još ni danas povraćene. Hrvati vrlički, u tom postupanju uvidiše namjeru da im se otme sredstvo obrane pri izboru birača, a osim toga da se otme izbornomu odboru i temelj za daljnje utoke. Odnesene su im porezne knjige, da nebudu mogli dokazati nepravice, koje su njim počinjene pri sastavljanju imenica birača!

Evo, gospodine izvjestitelju zemaljskog odbora, zašto vrlički Hrvati nisu mogli sa utocim dalje poći. Sve je na taj način bilo udešeno da je bilo nemoguće, da Hrvati vrlički dodju do pobjede, koja im je sigurno pripadala.

Još jednu okolnost moram ovdje spomenuti, pošto potvrdjuje duboko moje uvjerenje, da je i u ovim izborima vladina ruka igrala odlučnu ulogu.

U oči izbora, gospodo, dva porezna činovnika — od kojih je jedan pripadao autonomaškoj stranci, a drugi hrvatskoj, a koji su u malom varošu kao što je Vrlika, imali nesreću, da pohadjaju „Hrvatsku Čitaonicu", mjesto da pohadjaju srbsko-pravoslavnu „Slogu" — obiedjena su velikohrvatstvom, i odmah ih premjestiše! A za sastavljanje nove imenice birača, poslan je u Vrliku jedan poreznih vježbenik grčkoiztočne vjere, jedini vježbenik te vjeroizpovjedi u svoj Dalmaciji, g. Brčić. I taj je sastavio novu imenicu birača sa jednim občinskim pisarom, i njemu se ima zahvaliti, ako je ta nova imenica sasvim preokrenuta na škodu Hrvata.

Pitanje je dakle sada ovdje: imadu li pravo Hrvati vrlički na temelju svih ovih podataka zahtjevati, da se strogo iztraži, koja li je imenica birača istinita, a koja li je kriva? Je li prva imenica istinita, kao što oni misle i kô što je vjerojatno, jer ju je občina sastavila nenadajuć se borbi, onda, gospodo, cieli izborni proces u občini Vrličkoj pada, vi imate tad većinu hrvatskih birača u onom kotaru, i ovdje bi morala sjediti tri Hrvata, da zastupaju onaj izborni kotar. Nije li ona prva imenica točna, kao što valjda sumnja g. izvjestitelj zem. odbora, mi nećemo nista izgubiti ako dademo to izpitati na temelju poreznih knjiga, a razpršit ćemo ružnu sumnju, koja inače ostaje na visokoj vladi.

Ja s toga, radi svih ovih razloga predlažem, da vis. Sabor uputi izborne spise o izboru kotara Drniš-Knin-Vrlika na ovjeroviteljni odbor, i neka ovaj iztraži, jesu li imenice birača občine Vrlike bile sastavljene po poreznim podatcima. Time neće biti nikomu krivo učinjeno, a mi ćemo dokazati, da svečane čine, kao što su izbori, znamo prosudjivati temeljito i s onom ozbiljnošću, koju zaslužuju. Mi smo dužni i kao Hrvati, koji se nalazimo u ovom visokom saboru u većini, da našoj braći Hrvatima koji vrlo trpe u onim krajevim gdje se nalaze u manjini i nemaju ovdje zastupstva, pružimo ruku i pokažemo, da nas vežu ista načela, isti narodni interesi, te da znademo braniti hrvatska prava i u saboru zadarskom i u najzakutnijem kraju vrličko-kninskog kotara.

Predsjednik. Gosp. Biankini je stavio predlog (*čita*): Neka vis. Sabor uputi izborne spise o izboru kotara Drniš-Knin-Vrlika, na ovjeroviteljni odbor i neka se iztraži, jesu li imenice porezne občine Vrlike, sastavljene po poreznim podatcima.

Budući da je predlog podpisan od samog g. Biankinia, molim gospodu, koja ga hoće poduprieti, da izvole ustati. (*Ustaju*: *Biankini*, *Perić i Korlaet*). Predlog nije dovoljno poduprt te ga nemogu uvažiti, pak ću zato u svoje vrieme staviti na glasovanje samo predlog zem. Odbora.

Rieč ima gospodin zast. D.r Trojanović.

D.r Trojanović.

Visoki Sabore! Vrlo uvažena gospodo zastupnici!

Kao zastupnik srpskog naroda u Boki, nijesam mislio, niti je baš moju želja bila, da svoj pristupni govor počmem s nekoliko skromnih riječi u ovoj prilici kad se tiče vrličkih izbora. Ne, ja sam mislio svoj pristupni govor početi spominjući moju milu otadžbinu, moju lijepu Boku. Ali, premda tri časna moja druga, moja tri dobra prijatelja, nemaju nikakve potrebe da ih ja branim, opet ja, koji sam bio očevidac izborne borbe u Vrlici, smatram za dužnost da progovorim nekoliko riječi, ne — opet velim — u njihovu obranu, nego da pokažem kako mi Srbi pružamo jedan drugome bratsku ruku, kako se Boka zna zagrliti sa svojom braćom u Vrlici.

Vrlo uvažena Gospodo! Ja se nijesam nadao da će proti vrličkim izborima ustati da ih obara čovjek koji je mnogo zla prouzrokovao u Dalmaciji; (*Biankini:* Ko?) čovjek, o kome ću ja sa željeznim kancelarom Bismarkom reći, da je bio onaj, koji je podržavao i sokolio osobe, koje nemaju ništa da izgube i radi toga kušaju sve; a te je osobe nazvao željezni kancelar katilinarskim eksistencijama.

Čudnovata je stvar, da, je Vrličane ustao braniti vogja pravaške stranke, onaj isti kog su se Vrličani odrekli. Tu je dakle neka igra, tu je neka velika tajna po srijedi.

Evo, gospodo moja, ja ću pružiti jednu malu illustraciju, ja ću početi s etiološkim momentima, da se vidi kako u Vrlici nije baš onako, kako se misli, t. j. da u Vrlici hrvatska stranka nije privržena hrvatskoj narodnoj stranci, nego čisto pravaškoj, ali je u zadnjem času tek tražila zaklonište u narodnoj stranci, jer je mislila da će samo pod tim auspicijama moći pobijediti u izborima, dok je naprotiv vrlička hrvatska stranka bila baš u duhu pravaškom raspoložena, a to baš s toga, što je kao takova bila krštena od samog pravaškog vogje.

Žalostni proces koji se dogodio po svoj Dalmaciji, morao se takogjer dotaći i mirne, pitome, zelene Vrlike. (*Smijeh*). Tu je svuda vladala uzorna sloga; niko nije imao šta da prigovori, niko da kaže jedne zle riječi o Vrlici. Svak je znao da u njoj vlada prava, iskrena vjerska snošljivost i ljubav, da se tu ne ističe ni Srpstvo ni Hrvatstvo. (*Glasovi na desnici:* O, o!) Ali prohtjelo se vogji pravaške stranke da i u to mirno mjestance prolije punu čašu mržnje, koja će rastrovati ono dobro i mirno stanovništvo. (*Tako je! na ljevici*). Vogja pravaške stranke gledao je na sve moguće načine, kako će zadobiti teren, kako će zadobiti ljude, koji će agitirati onako kako im on bude svirao. On je znao da u Vrlici nema društva, da nema onog političkog zdenca, kao u drugim njegovim sretnim mjestima. On je htio i tu iz punih šaka baciti otrovi ustanoviti jedno društvo, a to je društvo; „Hrvatska Čitaonica". Oni, koji su se osjećali Srbima u Vrlici, ništa zaista nijesu imali proti tome da se otvori Čitaonica, dapače imali su namjeru da i oni sami, eventualno, u nju stupe. Ali druga je stvar bila po srijedi, a to je da ta čitaonica dobije posve pravaški karakter; i zato se sve organiziralo i ona se svečano otvorila, a na tom otvoru vogja pravaške stranke posvetio je barjak hrvatske Čitaonice. Ništa zla, dakako, ja ne nalazim što je došao posvetiti hrvatski barjak. Ali pri posveti tog hrvatskog barjaka, ko je rekao prvu strašnu, prvu riječ koja je poslije pomutila i rastrovala pučanstvo općine vrličke? To je bio vogja pravaške stranke. On je tu sokolio Hrvate govoreći: Vi treba da srušite ovu općinu, ova kula srpska treba da padne! (*Biankini:* Istina i past će!) Žalostna je i crna vam je to istina, koja je donijela zlih posljedica. Tu je on dao naputke svojoj četi, ali na žalost moram reći — crnoj četi popova i fratara (*Na ljevici:* Bravo!)

Ja ću Vam sada kazati nešto, što je vrlo interesatno i što će, čestita gospodo, karakterisati odnošaje Vrličana. Prije toga bio je u Vrlici jedan čestiti svećenik, fratar franćeškanac, dobra, plemenita i poštena duša; on je s nama vazda u društvu bio, općio ljubezno s katolicima i s pravoslavnima, koliko sa Srbima toliko s Hrvatima. Taj je čovjek vrlo dobro pojmio svoj položaj i javno priznavao da na upravi vrličke

općine stoji čovjek značajan, i s njom upravlja još od 20 godina, vazda vjeran tradicijama svoga naroda i svog poštenjaka i junaka oca, da s općinom vrličkom upravlja naš Joso Kulišić. Svi juriši časnog zastupnika Biankini-a, bili su upravljeni na tog čovjeka. On je dao parolu da tog čovjeka treba srušiti, i na to su pukle sve moguće osvade. Pošteni i čestiti svećenik fra Maretić, koji je razumio svu tu nepravdu, koji nije htio rušiti neslogu i mržnju sijati, on, koji nije htio preduzeti tu crnu inicijativu, bio je ocrnjen od samog vogje pravaške stranke i to u jednoj svečanoj prilici, kad se otvaralo hrvatsko arheološko društvo u Kninu.

I ne potraja dugo, a na mjesto poštenog fra Maretića dogje u Vrliku drugi fratar. Ali ovdje je slučaj, da baš o tome čovjeku, koji je takodjer mnogo što šta zla učinio, i negovorim ni jedne riječi, jer barem sada, i ako ja nijesam toga mišljenja da se o mrtvijema ne smije pretresati, moram reći: *De mortuis nihil nisi bene.* Taj čovjek ostavio je jednu oporuku svome našljedniku, koji je došao u Vrliku. Dakle, kako vidite, ja idem naprijed i ilustriram jedan prizor, u kom se vide, jedan do drugoga, sve sami fratri, koji su bili organi i vršili volju pravaškog vogje. Došao je dakle drugi čovjek koga su pratili lijepi glasovi; mi smo se svi obradovali, jer smo čuli da je učen, da se bavi sa znanošću, da je ljubitelj muzike; obradovali smo se da će povratiti u Vrlici slogu, ili, da će barem paziti svoju crkvu, koja mu jedino pripada. Ali, na žalost, mi se prevarismo. Taj je čovjek počeo tajno raditi, on je počeo s manevrama, kako će srušiti sve ono, što je sagradio Kulišić, a što je Vrlici od neizmjerne koristi bilo. On je počeo s muzikom (*Smjeh*), ali prvi tonovi koje je izvagjao bješe himna Starčevića. (*Glasovi:* Oho!) Kroz Vrliku, što se rijetko dešavalo, počelo se pjevati: „Živio Starčević prvak stranke prava, Slava mu slava mu Starčeviću našemu“. Mi Srbi u Vrlici nijesmo baš tako strašno na to pazili nego naprotiv rugali smo se, što se takovom pjesmom mogu Vrlički Hrvati oduševljavati, koji u opće u Starčeviću nikada nisu imali pojma, već su nekoji samo znali, da je to jedan stari derviš i ništa drugo ali im je fratar kazao, da himna oduševljava svu pravašku stranku, koju kad zapjevaju, misle da pjevaju najdivniju muziku od Haydna, Mozarta ili Beethovena (*Biankini:* Wagnera!) Mi smo im na to kazali, što pjevaju, što im je u ostalom kazao i jedan hrvatski list: da ta himna ne može oduševiti naroda, da tu nema baš tako veličanstvenoga motiva jedne himne, nego da je to njemački *Gassenhauer*, koga pjevaju lumpi:

San mr net von Padašek
San mr net von Kula (*Opči smijeh).*

Čestita Gospodo! Ovo sam mislio samo s toga da iznesem, jer je baš ovoj himni vogja pravaške stranke davao neku osobitu važnost. S njom se on uputio put Vrlike, da je osvoji isto kao što je hotio da osvoji s jednim Frankom Dubrovnik, i još s tom istom himnom.

Čestita gospodo! O samim Vrličkim izborima *in merito rei* govoriti i pobijati onu *mathè-matique sublime,* koju je iznio na ustuk izvještaja Zemaljskoga Odbora časni Biankini, to bi bilo suvišno i zaludno bi se trošilo vrijeme. Ja ću se samo ograničiti na to, da kažem, kako je imenik bio sastavljen po podacima s poreznoga ureda, a da su protiv toga imenika bili uloženi utoci, koji su od poglavarstva — kao što to već ide osobitim putem prigodom izbora — bili takogjer riješeni, i da je bilo uvedeno dosta hrvatskih birača, baš onih, za koje su protivnici željeli da budu uvedeni.

Časni gosp. Biankini kaže, da je tu visoka Vlada stavila svoje prste i da je ona htjela uzdržati *uti possidetis.* Ja to ne mislim, niti vjerujem, jer tako nije, a bio sam kod toga svega očevidac. Tu vladini prsti nisu ni trebali da ulaze, jer ako ćemo u Vrličkoj općini dijeliti pučanstvo na pravoslavne i katolike, opet će naći častni zastupnik Biankini, da su pravoslavni u većini od nekoliko stotina, dok ima mnogo i čestitih katolika i Hrvata, koji su uz svog staroga načelnika i čestitog čovjeka Josu Kulišića. Ti se ni za šta nebi prodali, kao što i nikada nijesu učinili. Nama nije nikada ni na umu bilo, da se obraćamo Visokoj Vladi, jer nam njezina pomoć nikako nije trebala.

O samom činu moram kazati, da je tekao

na najredovitiji način, što se zamisliti može. Tu su bila dva Vrlička Hrvata u izbornoj komisiji, redovito izabrana, i oni nijesu za trajanja izbora nego samo dva ili tri puta što opazili, a na sve one, koje bi komisija odbila ili opazke učinila, i oni bi klimali glavom i kazali: Imate pravo!

Više puta se i sam fratar Barbić, koji je tu bio, obraćao pravoslavnomu kalugjeru i kazao: „Vidim, da ćete imati većinu i da mi ne možemo ništa učiniti".

Ja bih mogao iznijeti dugi niz fakata, navagjajući razne brojeve i podatke, kako je kod izbora teklo, ali mislim da je to izlišno, pošto smo čuli onakovo obrazloženje sa strane izvjestitelja Zemaljskoga Odbora. Izlišno tim više, što utoci podneseni protiv vrličkih izbora ništa ne dokazuju, nego iznose samo sumnju do sumnje, ničim nepotkrijepljenu, kao što je u izvještaju vrlo dobro obrazloženo.

Ima tu takodjer, napadaja na kotarskog poglavara, kao da nije vršio svoju dužnost ili da je bio uz srpsku stranku. To nikako nije istina, jer ja i po stotinu puta kažem, da nama to nije bilo potrebito, dok su u stvari vladini organi vršili svoju dužnost, da zakon bude izveden i ništa drugo.

Kroz usta časnog Biankini-a, kroz sve njegove proteste u saboru, htjelo se pokazati, da je u Vrlici srpska stranka izazvala sve nemire, da je ona u Vrlici u manjini, da ona nema prava na opstanak. A kako to, Gospodo moja, može biti i tako se govoriti, kad su tu tri zastupnika bila izabrana s ništa manje nego sa dvije stotine i toliko glasova većine?

Što se tiče isticanja činjenice, da je žandarmerija ocrnjivala Hrvate i denuncirala ih i pratila svaki korak naših protivnika, moram kazati opet, da sam tu bio očevidac, pa da je to izmišljeno. Žandarmerija u tom pogledu nije mogla imati nikakve instrukcije, te prema tome nije što takova ni vršila. Prosti je slučaj što je onaj porezni činovnik — i to ne kako se tvrdi postavljen od poglavara — pravoslavne vjere (*Kvekvić:* Ta još su i dva u Kotoru pravoslavne vjere), te mislim da nije dično tako ga sumnjičiti, jer je kotarski poglavar sve imenice revidirao, a nije nama simpatizirao, već je vršio svoju dužnost. Dakle, nije ni taj činovnik, kao što kaže časni Biankini, u prilog srpskoj stranci imenice gradio. Jer da je to učinio, taj bi činovnik morao, prosto morao biti otpušten i morao bi stradati, jer se takova šta ne bi moglo trpjeti i u ostalom odmah bi izašlo na vidjelo.

Ali, bilo je nešto drugo! Ja sam prije kazao, da su u Vrliku došli elementi, koje je poslao i koji su vazda na razpoloženje stajali vogji pravaške stranke. Ti su ljudi sa svim mogućim srestvima nastojali, da preokrenu uspjeh, da dadu zadnji udarac srpskoj stranci. Nastojali su to i s novcem. Korupcija, Gospodo, bila je ona, kojom su htjeli oboriti našu stranku! U Vrlici su se digle čete fratara; poznato je da se tu dopisivalo iz Zaostroga u Knin, iz Knina u Vrliku; letila su kola i čete fratara tamo amo, kako će s novcem jurišati na pravoslavna sela. Poznato je i dokazati se može sa svjedocima, da su na priliku u pravoslavnom selu Otišiću kušali više puta, da se uvuku po crnoj noći s kesama novaca (*Glasovi: O! O!*). Dakle *klingende Münze*, to je bilo načelo, kojim se imalo jurišati i oteti vrličku Općinu. — Ta *klingende Münze*, častni gospodine zastupniče Biankini, bila je ona koja je mogla nešto uraditi, ali naišla je na poštenog težaka, koji se nije dao podmititi. Bilo je težaka siromaha, koji su se znali braniti i oprijeti tako strašnoj i nikada nevidjenoj korupciji. Zatvorili su oni klance i čekali poslanike tih fratara, da im nedadu da prodru u sela. Ali ovi su ipak našli načina, našli su izdajicu u selu, kojega su dobro potkupili i koji je morao svoj rad početi, siromašnijim dijeleći onaj crni novac, koji je bio sakupljen u uredništvu „Narodnoga Lista" i poslan u Vrliku. (*Smjeh*).

Dosta bi bilo samo ovo iztaknuti, da jasno bude, kako je jurišala hrvatska stranka pravaška, ne u ime kakovog načela, već draženjem ličnih interesa. Jer upotrebila su se onim novcem sva moguća sredstva, takogjer sa strane vrličkih svećenika, koje ovako uzdiže i slavi vodja pravaške stranke. Upotrebile su se paskvile, ocrnjivanja i sredstva najniže vrste. Ali srpska

stranka znala se uzvisiti i sve pojmiti kako treba. Vidjela je da bi se mogla crna slika razviti od čitave Vrlike, da bi se mogla proliti bratska krv, te je bila mudra i znala kako će raditi. Srpska je stranka znala osujetiti mnoge napadaje sa strane popova, koji su se bili pružili kroz Vrliku, i to je bila velika sreća. Srpska je stranka bila ona, koja je spasila lijepo ime i čast svih Vrličana.

Kad su vrlčki Hrvati vidjeli da pod zastavom, koju je blagosovio don Juraj Biankini, ne mogu naprijed, da tu ništa ne pomaže, onda su pomislili da treba da se obrate, a da ne prevrnu vjerom, kao što i nijesu, hrvatskoj narodnoj stranci.

To je baš bio onaj nedični korak vrličkih Hrvata. Oni su se stavili na put, podigli su svoje fratre i popove i došli u Zadar k jednom čovjeku, koga žali bože više ovdje nema, a koji, da je sada na predsjedničkoj stolici, klimao bi mi glavom i potvrdio mnoge stvari. Nema, na žalost, tog čovjeka, koji bi mi to potvrdio, ali ima drugih koji takodjer znadu, kako se u Vrlici radilo, koji ne mogu bit uvjereni, da je vrlička hrvatska stranka pristala iz uvjerenja uz hrvatsku narodnu stranku. Ne, gospodo, ona je vazda bila, kao što je i sada, uz pravašku stranku i za ljutu se nevolju bacila u narodnu stranku, jer je tako mislila da će srušiti tri srpska zastupnika.

Ja bih morao iznositi još mnogo činjenica, koje na najžalostniji način ilustriraju odnošaje Vrličke, ali to bi me odvelo na dugo, i morao bi vam predstaviti još jednu sliku, radi koje biste se zaista zgrozili, tim više, kad se promisli da su čitavu agitaciju, koja se razvila u Vrličkoj krajini, izvršili samo popovi i fratri, oni koji ne bi imali da se brinu za naš politički život, nego da gledaju oltar i svoju crkvu, a najmanje da agitiraju s onim crnim i pogibeljnim novcem, koji je u Vrlici bio ključ svega zla.

U Vrlici i čitavoj Cetinskoj krajini, živi narod srpski, gospodo moja; tu živi težak koji pjeva Miloša i Marka. Ja ne kažem da tu nema Hrvata; ko hoće, neka bude i neka takav ostane. Ali se ne smije zanijekati značaj većine tog naroda, koja osjeća srpski, jer srpski uz gusle pjeva srpske junake. To su karakteristike, koje najbolje pokazuju, kako misli i osjeća taj narod.

Prije nego li svršim ovo nekoliko mojih slabih riječi, imam da se još jedan put začudim, što je baš častni Biankini bio onaj, koji je ustao da brani svoje vrličane. I ako su oni pravaši, ipak nisu lijepo učinili, što su se njega odrekli i on je to imao pojmiti (*smjeh*) i mogao je lako zaključiti, da to nije baš toliko dično od njih bilo, što su to učinili,

Zaključujući imam samo još da napomenem, da izvještaj podnesen od Zemaljskoga Odbora pobija podneseni utok tačku po tačku, i dokazuje da utok podnesen protiv vrličkih izbora ne dokazuje ništa konkretno, već da se osniva na sumnji, na tvrdnjama, koje nijesu ničim podkriepljene i dosljedno nemogu imati nikakve važnosti. S toga preporučujem da bude primljen izvještaj zemaljskog Odbora.

Predsjednik. Pita li još tko rieč?

Biankini. Pitam ja.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki sabore!

Častni je predgovornik o mnogočem govorio i zalietao se amo tamo po ražnim zelenim poljanam. Ja ga neću sustopice sliediti, pošto bismo na daleko pošli. A to bi bilo i pomučno, kad nam je on u slavu svog *Jungfernrede* dapokon izpjevao i jednu šansonetu, koju u Magjarskoj sengerice pjevaju. To meni ipak nije žao. Vesela nota stoji uviek dobro i u najozbiljnijem družtvu. Ali mi je žao, gospodo, što se je gospodin predgovornik vrlo nepromišljeno oborio proti nekim osobama, i što je iznio nekih težkih osvada, bez ikakva dokaza. To nije baš pohvalno pri jednom nastupnom govoru!

Častni gospodin Trojanović jedreć na krilim svoje „mašte iz kršne Boke u zelenu Vrliku“, u toj srbskoj krajini — kao što je on rekao —

našao je ovog puta proti Vukovoj teoriji, malo Hrvata; ali valjda samo za to, da na te Hrvate baci najcrnije osvade i uvrjede. U ime vrličkih Hrvata ja najodlučnije odbijam podvalu, da su oni tobože podkupljivali narod novcem. U ime moje pak netreba ni da odbijam podvalu, da se je taj novac kupio na uredništvu „Narodnog Lista", pošto tko je i malo upućen u naše političke odnošaje znade, da to u današnjim okolnostima nije ni bilo moguće.

Častni predgovornik veličao slogu, koja je tu nedavno vladala u vrličkoj krajini, i gospodina načelnika vrličkoga. O svem tomu ja neću danas razpravljati, pošto nespada na predmet, ali ću samo to opaziti, da je sasvim netemeljita njegova tvrdnja, da je obćina vrlička bila uviek nepristrana, i da se nije nikada izticala ni za Srbe ni za Hrvate.

Častni predgovornik morao bi znati bolje od mene, da u našim političkim borbama, poslije godine 1879, obćina vrlička igra žalostnu ulogu proti hrvatskom narodu, onu istu ulogu, koju igraju ostale protuhrvatske obćine u Dalmaciji. Dakle njegova tvrdnja nije istinita. Naprotiv je istinito, da vrlička obćina i njezini ljudi u svakoj prigodi, u našim političkim borbam, ustajaše proti Hrvatima. S toga je i opravdano nastojanje vrličkih Hrvata — koji baš nisu u manjini, kao što kaže g. predgovornik, od nekoliko stotina, već po zadnjim izvidima, ako sam dobro obaviešten, barem je 20 katoličkih Hrvata više nego grčko iztočnih — da ne dopuste, da se i unapried pod njihovim imenom tjeraju težnje, sasvim protivne težnjam hrvatskog naroda. — To je, častni gospodine predgovorniče, pravi razlog, zašto su Hrvati vrlički ustali da brane svoja prava. I za to nije njima trebalo poticanja, ni putovanja tobožnjih vodja i prvaka. Oni nisu ustali, da ruše slogu, da siju razdor, nego da brane svoja prava, da brane svoje hrvatstvo, da nedopuste, da njihovo ime bude uviek zaniekano neprestajnim izticanjem novokovanog srbstva i poznatih srbskih težnja u onoj krajini.

Što je častni predgovornik pripoviedao o mom putovanju u Vrliku, o krštenju barjaka, o napadanju na O. Maretića itd., to je sve tako pretjerano, ili sasvim neistinito, da nevriedi ni izpravljati.

Ali stavimo, da je sve gola istina osobito ono što on kaže o momu putovanju u Vrliku. Ja neznam, što bi pametan čovjek mogao zamjeriti, ako sam ja, pozvan od Hrvata bilo iz kojeg kraja, pa makar iz Vrlike, pošao tamo k otvoru jednog hrvatskog družtva, ako sam tu prisustovao svečanosti otvora i blagoslovu barjaka, pa i preporučivao, da budu uvjek pravi Hrvati i da postojano brane svoja hrvatska prava. Ja mislim, da je to stvar tako naravna, da pametni čovjek nemože tomu ništa prigovoriti.

Bilo bi prigovorno i smiešno, da sam ja Hrvatim vrličkim rekao: pustite da i nadalje vaša krajina prolazi pod imenom srbskim, i da vaše dično starinsko ime hrvatsko podje u zaborav!

Neću sliediti častnog predgovornika u opisivanju raznih župnika, koji su služili u vrličkoj krajini, niti ću mu ovdje iznašati razloge — pošto ih svak jur pozna — zašto su tek u zadnje doba župnici te krajine ćutili potrebu, da stanu uz bok svomu narodu i da odlučno brane njegova hrvatska prava. Svak zna da do natrag malo godina toga nije trebalo ni u vrličkoj krajini, pošto se ni ondje ideja srbska nije u nas izticala, te su Hrvati živjeli sasvim u miru sa svojim grčko-iztočnom braćom. Ali kad su vidjeli, da grčko-iztočnjaci na sve načine suzbijaju prirodno hrvatstvo i da nastoje na svaki način izbrisati hrvatski značaj pojedinih krajina, bila je dužnost i velečastnih župnika ustati, kao što su ustali i u Vrlici i svagdje, gdje je potreba zahtjevala, na odlučniju obranu hrvatstva.

Vrlo je čudnovato od častnog predgovornika — koji, rek bi, razumije se nešto i u glazbu, barem sudeć po recitiranju one liepe šansonete i po navadjanju raznih muzikalnih auktora — da pak baš on udara na jednog fratra, poznata kao glasbenog umjetnika, odgojena u zemlji glasbe, u Italiji, koji ima u istinu muzikalno čuvstvo, te je i u javnosti znao više puta dokazati pri raznim muzikalnim razpravama, da je doista umjetnička duša. Ako je taj fratar, predpostavljajuć da je istina, što je g. predgo-

vornik naveo — naučio nekoga pjevati himnu velikog otačbenika D.ra Ante Starčevića, ja mislim, da već to samo nam kaže, da Starčevićeva himna nije baš tako hrdjava, kao što je on nastojao prikazati nam je. Mi ćemo radje vjerovati ukusu ljudi, koji se razumiju u glazbu i koji se glasbom bave, nego gospodinu predgovorniku, koji nas svojom večerašnjom produkcijom nije osvjedočio o svojim muzikalnim sposobnostim. Svakako, bila himna Starčevićeva dobra ili hrdjava kompozicija, ja ga mogu uvjeriti, da to nije ni Haydnova ni Beethovena glazba, već glazba Wagnerova, glazba budućnosti hrvatskoga naroda!

Častni predgovornik osvrnuo se je i na moju izbornu računicu, ili kako to on reče, *mathématique sublime*. U istinu, nisam bio nikada veliki matematik i baš najslabije bilježke, što sam ih kroz svoje nauke imao, bile su one u matematici. Moja matematika o izbornim glasovim nije sublime, kao što je častni predgovornik kazao, već je sasvim jednostavna, naime: mi imamo u izborima u Vrlki dvie različite imenice, sa različitim brojem birača. Koja je prava, a koja kriva? Eto na što se svadja sva matematika! Neka mi se dokaže, da je prva imenica, po kojoj su Hrvati imali 70 glasova večine, bila kriva, i onda ću priznati da su izbori vrlički zakonito provedeni. Ali dok to nebude dokazano, nevriedi ovdje nikakva druga matematika. — (*Trojanović*: Ali točni porezni podatci!) — To je valjalo dokazati, te primiti moj predlog. U 2-3 dana može se stvar razviditi na temelju poreznih knjiga, tko je imao pravo glasa: birači prve ili druge imenice. Dok to nije učinjeno, dozvolite, gospodo, da ja kažem, da druga imenica nije odgovarala istini, i da je prosta mistifikacija.

Častni gospodin predgovornik predusreo je bez sumnje namjere g. vladinog povjerenika, kad je ovdje uzeo u obranu žandare, tvrdeć da oni nisu denuncirali, niti da su imali ikakvih naputaka proti vrličkim Hrvatim. Ja neznam odkud je g. predgovornik crpio te obaviesti, te svakako čekam, da ih potvrde vladini komsari. Ali za me će ipak ostati fakt, koji se može u svako doba konstatirati i po službenim spisima visoke vlade te ga ona neće zaniekati, da je bilo podignulo crnih denuncija proti župniku vrličkom i ostalim vrličkim Hrvatima.

Te su denuncije bile tako težke, da se dapokon s njima bavilo i državno odvjetničtvo, koje je ipak našlo da su sasvim netemeljite. Ovo su fakta, gospodo! Zaniečite ih, ako možete, pa onda recite da se sa vaše strane nije denunciralo.

Častni predgovornik, rek bi, da ima doista pjesničke fantazije. On leti brzo iz Boke u Vrliku, i vidi tu ciele čete, crne čete fratara, koje hoće da s punim bisagama novaca uljezu po noći u pravoslavna sela i da podkupljuju neuke težake. Gospodo, to je uprav smiešno. Odkud siromasnim fratrim toliko bisaga novaca, da ga diele u izborne svrhe? Komu su ga dielili? Gdje su svjedoci? Dokažite ovdje samo jedan slučaj.

Fratri, gospodo, imadu drugih potreba, da u nje ulažu novac kad ga imadu. U ostalom, mislim, da i fratri i svi Hrvati vrličani puno više štuju karakter svoje pravoslavne braće, nego li častni predgovornik. — Mi smo vidili, gospodo, dosta korupcije u vašem taboru; vi znate bolje od nas žalostnu poviest jednog Dinarčića; ali ja ipak mislim, da naš narod u krajini vrličkoj nije tako duboko spao, da se pušta podkupljivati.

Častni predgovornik htio je prikazati, da su vrlički Hrvati pravaši. Žao mi je, ali moram kazati, da nisu. Meni bi bilo drago da jesu, i mislim, da su bili pravaši, da bi inače izbori bili pošli, jer bi bili valjda krepčije ustajali u nekim časovima, kad treba za prava svog naroda baciti na stranu sve obzire. Ali, na žalost, oni su pripadali i pripadaju i danas hrvatskoj narodnoj stranci. U ruci imam jedno klasično svjedočanstvo i to baš od čovjeka, čiju odsutnost svi ovdje žalimo, i koga je gospodin predgovornik prije spomenuo. Da je taj čovjek ovdje, on tebi — kao što je gospodin predgovornik rekao — njemu klimao glavom i odobravao mu napadanje na vrličke Hrvate, već bi ga žalio, kao što ga ja od srca žalim. Ovo izvorno pismo dokazuje, da ja istinu govorim (*čita*): „Primio „sam vaš zadnji list, i ja sada neimam drugog

„naputka da Vam dadem, van da sliedite svoj„ski se pripravljati, da junački na izbor pristu„pite, mir i poredak strogo uzdržite. Ako bi po „sreći naši birači izpali, onda ćemo se lasno sa „biračima Vašim i onim Drniša i Promine do„govoriti. Ne jedanput, nego vazda kad sam „prigode imao, ja sam ovdje visokopoloženu „gospodu nastojao uvjeriti da Hrvati u Vrlici „nijesu u obće pravaši da će biti možda poje„dinaca koji se u ime pravaštva i zaklinju ali „da većina velika naroda nije takova. Sa iste „strane bilo mi je pak čestokrat opetovano da „je politička vlast nepristrana i da se nepristrano „vlada. Jeli pak tako u suštini, to će nam i „dojdući izbori dokazati."

Po ovom pismu, gospodo, ja mislim, da će se bit i častni predgovornik uvjerio, što su Hrvati vrlički, i da ja ustajem ovdje na njihovu obranu ne iz stranačkih razloga, već iz uvjerenja, da smo mi dužni osvrćati se osobito na one kotare, gdje hrvatstvu pogibelj prieti, i koje kad bi zapustili još za neko vrieme, za uvjek bi propali za hrvatstvo.

Pri koncu neću se prepirati s častnim predgovornikom je li ravna Cetina hrvatska ili srbska, niti ću se pokloniti njegovom autoritetu i podati kakve važnosti tomu, ako tko ondje pjeva Miloša i Marka. Za me je, gospodo, poviest, učiteljica života, jedino odlučna u tom pogledu, kao i živa sviest naroda, i njegov liepi hrvatski jezik, koji se u većem dielu cetinske krajine i danas zove hrvatski, a ne srbski. Poviest nam, gospodo, kaže, da Vrlika ima zahvaliti svoj obstanak hrvatskim velmožama; poviest nam kaže, da cetinska krajina bi naseljena od čestitih hrvatskih plemena, Čubranića, Lukačića, Klarića, Mihalića, Vladovića, Jurinčića i Berislavića. Poviest nam kaže, da je vrlička, drugom polovicom XIV.a vieka, kao i sva sinjska krajina, imala za toliko godina vladavinu slavnih hrvatskih banova bribirskih. Poviest nam kaže, pošto su Nelepići ostavili krajinu vrličku i pošto je Ljudevit I.i 1345 g. oteo Knin, Vladislavi udovici zadnjeg Nelepića, darovao cetinsku krajinu Ivanu Nelepiću II., a taj je kasnije od Vladislava imenovan knezom cetinskim, kliškim, ramskim i omiškim. Poviest nam, gospodo, kaže, da je hrvatstvo do u ovo zadnje doba, u ovim krajinam bujno cvalo, i da se ovim krajinam ima zahvaliti, ako se je Dalmacija nekoliko godina prije oslobodila od turskog jarma.

Pošto su već kasna doba, ja ću vam samo jednu izpropoviedati iz poviesti.

Godine 1715, kad je Serasher Mehmed bosanski udario na cetinsku krajinu su 80.000 vojske, onda je franjevac Vučković hrvatskom vojskom i oslobodio ovu krajinu; franjevac, gospodo, onoga reda, komu pripadaju i današnji župnici krajine vrličke, na koje se je večeras ovdje nemilostivo udarilo. To je ona crna četa, gospodo, koja vam je cetinsku krajinu oslobodila i kojoj morate vi do vieka zahvalni biti! Poslije ove slavne bitke, iza koje je na polju cetinskom ostalo 11.000 mrtvih Turaka, nije više tursko kopito zagazilo u cetinsku krajinu; i baš u spomen ove slavne bitke slavi se i još danas u Sinju, na 15 kol voza, Gospa Sinjska, i obnavlja se ona junačka igra, što se zove alka, na uspomenu oslobodjenja Cetine od Turaka po ruci slavnog fratra Vučkovića Pavla. Ta je pobjeda bila tako odlučna za sve kršćanstvo, a ne samo za Dalmaciju, da je u Mletcima bila proslavljena javnom svečanosti, a vieće je mletačke republike odredilo, da se u njegovoj viećnići namjesti slika te slavne bitke. Tko putuje u Mletke. može vidjeti još danas tu sliku Sinja, napadnuta od Turaka, i kako ga brani junačka desnica fratra Vučkovića.

Franjevci su i danas snažna obrana hrvatskog naroda u cetinskoj krajini, i dok bude jednog, ja se nadam u Boga velikoga, da neće klonuti u plemenitoj borbi. I kao što su oni obranili tu krajinu od neprijatelja krsta i slobode narodne, tako da će ju osloboditi i od neharnih sinova hrvatske domovine! (*Negodovanje na lievici — povladjivanje na skrajnoj desnici).*

P r e d s j e d n i k. Rieč ima g. vladin povjerenik pl. Pavić.

Vladin povj. P a v i ć. Bilo je već nekoliko puta iztaknuto stanovište vlade kod izbora, stanovište stroge objektivnosti za sve vladine ljude i za žandarmeriju. Što se tiče osvada proti jednoj ili drugoj osobi, to je sasvim naravno da na

temelju osvada namjestništvo neće postupati. Ono se dade obaviestiti i na temelju nepobitnih fakata onda postupa kod nadležnih faktora.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti?

D.r Baljak. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. D.r Baljak.

D.r Baljak. Visoki Sabore! Ne može se smatrati najljepšim običajem onaj, koga se gdjekad za nevolju drže zastupnici vis. sabora, kad pri razsudjivanju priepornih svojih izbora uzmu riječ u obranu sebe ili izbora svoga. To se zaista ne dogadja često i mislim nikada u engleskom parlamentu, s kojim nam se za ovog zasjedanja prohtjelo, da se takmičimo. Mi, čija je politička zrelost još u povoju, kad bi smo htjeli da se nadmećemo u političkom našem životu s onijem narodom, gdje je ponajprije ustavnost nikla i odkuda se u ostalu Europu presadila, kad bi smo htjeli da se u svemu vladamo po englešku, pak se odrekli i onog običaja, mi bismo stvorili od jednog malog parlamenta nešto što bi naličilo mnogo na onog Vukašina, o kom naša pjesma kaže:

Što Momčilu taman sablja bila
Vukašinu se aršin zemljom vuče.

Ali ako mi i nemožemo u svemu ostalom biti kao Englezi, ako se nemožemo u svemu u njih ugledati a još manje njima i drugim uzorom služiti, i mogavši teško bi nam bilo odreći se onog osobitog našeg parlamentarnog običaja, jer bi se tad mogla dogoditi i neprilika i može biti na onoj istoj strani, u kojoj se uz toliko hvale iznose na ugled engleski običaji. Jer ako protivno, kad se bude raspravljalo o prieporonom izboru gospodina zastupnika Biankina, slučajno bude zaprječen častni gosp. zastupnik Perić da dodje u sabor, kad bi eventualno, u vršenju više jedne dužnosti, imao čitati misu pred oltarom, onda pri raspravljanju prieprornog izbora častnog Biankina nebi ostao ko drugi da ga brani nego gosp. Biankini (*Smieh*). Zato mislim da neće na mene ukor pasti ako sam se za nevolju sklonuo na ono što su moji drugovi zaželili, da uzmem rieč u ovoj raspravi. Ako su u tom od nas Englezi i njihovi običaji daleko odmakli ipak u onome što od naše dobre volje i od naše moći zavisi, i u čemu bi trebalo da se i samim Englezima ravnimi pokažemo, to je način vojevanja u našim stranačkim borbama,

Ko ima ali izobilja vremena, da u dokolici čita naše pokrajinske listove, a osobito u zadnje doba, mogao je opaziti nekakvu rijetku utakmicu, pri kojoj su se stranke nadmećale ko je finijeg ukusa, ko li plemenitijih osjećaja. Kad iza rieči pogledamo na djela tad revnost malaksa i vatra se stiša; jer ja ne znam, sve da na predsjedničkoj stolici, mjesto presvj. gosp. D.ra Bulata, sjedi Speaker englezke zastupničke kuće, bili on našao, da na primjer gosp. zast. Biankini svojim ponašanjem nije išta drugo nego odsjev engleskog parlamentarizma. Ali ni po muke ni štete, barem po nas Srbe, što svaki od nas nemože biti s njim zadovoljan; ali ono što nama može biti žao i radi čega možemo danas i pri ovom predmetu govoriti, jest da upitamo: što smo jedan drugom krivi i u izbornoj borbi, koja je prošla.

Jesenas na prolazku preko Spljeta prigodom mog putovanja radi posala svoga zvanja iza svršene izborne vojne jedan odličan član vis. sabora pripoviedajući mi koliko je imao posla i muke reče mi: ali kakovi su nam ovi protivnici bili, još gorih nisam imao, da se s njima borim! U šali mu rekoh, da li su još gori nego sami autonomaši; on mi na to neodgovori, pak ni ja o tome neću da sudim, ali hoću da kažem, kakvi su bili naši protivnici, i jesu li igdje gori bili.

Da sam ja kadar, košto je vješt gosp. Biankini, da pred naše oči razgrnem velike izborne slike i ja bi kano slikar pokušao, da vam u sama dva poteza snimim od pete do glave dva do tri protivnika naša u Vrlici i to bi dosta bilo, da ih vidite pak da ih sudite. Ja ću se ograničiti, da štogod kažem i neću upotrebiti nikakvih rieči, radi kojih bi mi mogao zamjeriti i sam gosp. Biankini. Ali prije nego to učinim, potrebito mi je predusresti jednu zamjerku. Po nekom načinu mišljenja reko bi, da se uviek

čovjek vriedja, kad se u njegovoj odsutnosti o njem govori. To mišljenje dieli i gosp. Biankini, koji govoreć o izborima, nije ovdje mogao govoriti nego od odsutnima. Jer hvala Bogu svih 12 ili 13 kotarskih poglavara, što su u pokrajini, ne sjede u saboru, ali ipak kad se govori o izborima kako da se ne govori o njima. A pogledom na stranku, u čije ime govori častni Biankini, ja neznam, b li moguće bilo govoriti a negovoriti o onijem koji kao i on pripadaju istom svešteničkom činu. A nisam ja, koji to kaže, nego čulo se sa svih strana, da su pristaše njegove stranke, sve lica svećenička, najviše šojim i za njega vojevala. Te ako je istina da su ta čeljad odsutna, ali kad govorim javno i pred svjedocima, tu nema zazora, jer ono, što kažem, makar o kome govorio, ja sam gotov, da i njemu samom u oči kažem. Ali gospodo i to je pitanje: da li je zbilja uvrieda, ako iznoseć sama istinita i gola fakta neko odtuda izvuče razbijenu glavu? Tu nema uvriede. Ako ima za koga stida i zazora, to je za onoga, koji zlo tvori, a ne za onoga, koji istinu govori. A da Vam opišem, što ste nam krivi u ovoj izbornoj borbi, kakav vam je bio način vojevanja, da na juriš otmete vrličku občinu, ja ću jednim primjerom dokazati.

Lani koncem godine na poziv prijatelja mi i najmladjeg druga D.ra Trojanovića, koji je danas dokazao, da mladost nije uviek ludost, pošao sam u Vrliku. Oni, koji su se digli proti načelnika i občine Vrličke krvavo ga obiediše, na način, kako se ne radi medju ljudimi. Poslaše na občinsko upraviteljstvo podpisanu molbu, gdje su tražili, da ga obć. upraviteljstvo liši njegove službe kano obć. liečnika i iz Vrlike pošalje — a znate zašto? — navodeć da taj čovjek i pri samoj smrtnoj postelji izdišućeg bolestnika ne može zaboraviti svoje strasti i kad ga zovu k bolestniku, pita, koje je vjere, te kad dozna, da nije njegove vjere, ako ga sam ne ubije, ostavlja ga bez pomoci liečničke i ako je sudjeno, neka ga ubije Bog. Možete li pomisliti teže uvriede i crnije bijede nego li je ova, koja se podigla protiv mladog čovjeka, koji je jučer tekar došao do svoje liečničke časti. Kad se do toga dodje, što ostaje čovjeku? Ja mislim, da kod našeg naroda takove se uvriede samo na jedan način mogu oprati. Gosp. D.ru Trojanoviću, pogledom na položaj i po uzgoju, nije ostalo drugo, nego da podnese tužbu na sud radi uvriede poštenja, nanešene njemu ovom predstavkom a po podpisanim na istoj. Urečena je razprava i pošao sam na nju. Moliti ću, da mi izvolite sačuvati vaše strpljenje, jer ovo će biti dokaz i svega onoga što častni Biankini kaže, da je gosp. D.r Trojanović naveo bez dokaza. Dodjoh u Vrliku na razpravu. Kakvo me je čudo iznenadilo! Našao sam svjedoke pozvane po želji optuženikâ, koji su imali ništa manje nego dokazati istinitost one osvade, obtuženici dakle poslužili su se sa exceptio veritatis. A medju tim svjedocima ja se neću obazirati na nedužne, uboge i neuke težake, od kojih je jedan rekao na razpravi: što ćemo trpiti ovdje huncuta, koji truje narod. Dolazi jedan od svjedoka i upitam ga: kažite mi i što vi znate po duši o djelatnosti gosp. D.ra Trojanovića kano liečnika. „Ja neznam ništa; ali narod kaže i čuo sam, kad ga zovu k bolestniku, pita, koje je vjere i ako čuje da nije njegove, onda neide i zapusti ga“. Dolazi i drugi svjedok i upitam ga: što znate vi? A i ovaj reče, ja po sebi ne znam ništa, nego to narod govori tako od njega. — Od koga ste čuli to? — Ja nepamtim, nego ovako čuo sam pri izpoviesti!? — Pitam ja njih, je li vam što poznato po vašem znanju? I jedan i drugi ćute kao kamenita stiena. Bila mi je nevolja, slušajući, kako ovaj svjedok taji i krije ono što mu je po svome iskustvu poznato, a prinosi u Sud klevete, za koje ni sam nezna kazati gdje ni od koga ih je pokupio. Zato zamolim sudca nek opet prizove svjedoka, te ga upitam nek mi sad po duši odgovori jeli istina ono što ću mu ja u pamet dozvati. Pošto je očitovao bio da o D.ru Trojanoviću samo od drugog je loša glasa čuo, a po sebi da nezna ništa, to jest ni dobra ni zla, upitam toga svjedoka — (pošto mi je bilo to poznato — je li je on trebao ikada pomoći g. D.ra Trojanovića. — Jest, reče, meni je vilica oboljela, on me je pregledao i kazao, da je potrebita operacija. — Je li učinio operaciju?? — Jest. — A gdje? — U svojoj kući. — Budući da za takove radnje najvještiji liečnik imade potrebe pomogača; a je li pomogao tko?? — Jest. — A tko? — Njegova gospodja. — A kako je izpala operacija? — Dobro, tako da sam hotio istog dana kući putovati. — A zašto

niesle pošli? — Zato, što mi je gosp. D.r Trojanović zabranio da idjem kući po onom vremenu, jer onda on nemože više jamčiti za uspjeh operacije i naredi, da prenoćim u Vrlici. — A što radiste? — Nije mi bilo baš kolege Barbića onaj dan u Vrlici i niesam imao drugog konaka. — A što vi? — Gosp. D.r Trojanović me ugostio u svojoj kući, kod njega sam večerao i spavao. — A sutradan? — Sutradan sam pošao kući i prije nego sam pošao, ona dobra gospodja dala mi je i užinu.

I taj čovjek, gospodo, koji je to znao, komu se to dogodilo, on je mogao imati srca da dodje na raspravu kao svjedok veritatis, kao svjedok koji je po svome znanju imao potvrditi klevete bačene na D.ra Trojanovića, koji je imao posvjedočiti svojom zakletvom do potrebe, da D.r Trojanović zanemari bolestnika, ostavlja ga da gine, ako je samo katolik, i biti kano exceptio veritatis, da su one osvade istinite t. j. da gosp. D.r Trojanović bolestnike nepomaže. A znate, gospodo, ko je to bio? — Bio je čovjek o kom se gosp. Trojanović nije mogao prevariti, da li je katolik ili pravoslavni, jer nosi fratarsku mantiju, to je bio fra Jere Anić župnik u Kijevu. (*D.r Trojanović:* Takovi su svi).

Drugi primjer. Dolazi drugi svjedok. I ovaj muči, neće da govori, već kao i prvi: „narod govori i takav prenosi se glas, da je takav i takav gosp. D.r Trojanović“. O sebi neće ni on ništa da kaže tako da sam bio prisiljen, da i njega, kao i prvoga, pritisnem uz duvar i da mu klještima vadim iz ustiju rieč po riječ na potvrdu onoga, što sam bio kadar iznieti, da ga pomutim i smetem. — Jeste li Vi imali ikad potrebe od pomoći gosp. Trojanovića? — Jesam, jedan put, bila mi je bolestna moja gospodja pri težkom porodjaju. — Jeli došao? — Jest. — Jeli pomogao? — Jest pomogao. — Kako je prošao porodjaj? — Sretno, žena već se oslobodila. — Je li muke bilo nekoliko dana i noći? — Jest, bio je dan i noć uz nju, i čitave noći kod nje provodio. — Što ste mogli reći: je li svoju dužnost izvršio? — On šuti. — Još što rekla gospodja o njem? — Neznam ništa. — Ali je meni, — rekoh mu — poznata ova izreka gospodje; da će D.ru Trojanoviću biti blagodarna dok je živa. — Jest istina, poznato je i meni.

I taj svjedok, komu se to u vlastitoj kući dogodilo na njegove oči, komu je pomoć D.ra Trojanovića ženu izbavila i za koju se toliko žrtvovao, imao je obraza da stupi i on u sudnicu kano svjedok veritatis, da potvrdi svojim svjedočanstvom klevetu da D.r Trojanović truje katolički narod. — To je unijotski pop Malić. — Jedan i drugi svjedok četovaju u vojni, da sruše Vrliku ne u boju junačkome, ni na megdanu viteškome, nego ovakim crnim sredstvima, od kojih zaziru ljudi.

Gospodo, po onom štovanju, što je svak svakome dužan, i po kome, dok ga drugi o protivnom ne uvjeri, dužan je smatrati ga poštenim čovjekom, nego i po poštovanju, što ga imam prema samom sebi, ja mislim, kad navedem kakav čin, za koji kažem, da ga nisam od drugih doznao već ja sam vidio ili čuo ja mislim da neće pošten čovjek od mene tražiti niti je meni za to potreba pružati dokaza. Ali ako bi iko posumnjao o istinitosti stvari, koje sam sada iznio, neka idje na sud Vrlički, eno mu u arkivu, zapisnik gdje je sve zabilježeno pod zvaničnim pečatom.

Sada, čestita gospodo, ja neznam bili častni Biankini, ma koliko domišljat bio, kadar bio naći u kakvoj knjizi jedan čitat, koji bi mogao odobriti ovakav postupak njegovih najbližih i toliko uglednih prijatelja. Jer i ako je jutros gosp. Biankini u ime pohvale za djelovanje njegovih najbližih prijatelja i drugova znao naći u knjizi jednog francezkog propovjednika i naputke kako će se svećenici vladati pri izborim i birati zastupnike, premda svak znade da je Bossuet. koga nam je danas gosp. Biankini citirao, propoviedao za života Ljudevita XIV, i da je za ovoga kralja, kao ustavno načelo, vrijedila njegova lozinka: l' état c' est moi; — nekmoli zastupnici i izbori .... (*Biankini:* Dupanlup). Vi ste rekli da čitate iz Bossueta, pošto ste nam već bili darovali drugi citat od Dupanlupa?

Dakle i kad bi častni Biankini, računajuć odviše na historičko neznanje svojih zastupničkih

drugova, mogao naći još kojekakvih biskupskih citata, to neka pokuša hoće li igdje naći jedan citat, koji nebi bio najstrožija odsuda za onakvo postupanje vrličkih junaka.

Medju živijem Francuzima neće ga naći. Neće ga naći medju svjetovnjacima niti medju sveštenicima. U francezkim današnjim svećenstvom, koje broje jednog kardinala Lavigueria, koji je pristao uz francezku republiku, uz vladavinu, proti kojoj toliku mržnju goji svećenički stališ u Francezkoj, da je pogledom na njih Gambetta rekao: *voilà l' ennemi.*

Naći će osim njega presvjetlog arcibiskupa pariškog kardinala Richarda, koji je sveštenstvu naredio, da u katoličkim crkvama čitaju mise i mole se za zdravlje pravoslavnog cara Aleksandra III. Na takove se sveštenike nisu ugledali oni, koje sam malo prije spominjao. A mislim, kako on nebi mogao naći tamo primjera sličnih vrličkim, nebi ih ni gdje drugo našao. Sudio pak gosp. Biankini, da mu je to dozvoljeno, — a i to će biti možda najfiniji ukus i puno savršenstvo, — da mu je dozvoljeno nad jednim još otvorenim grobom iznositi i čitati privatna pisma jednog čestitog pokojnika. Ali svi koji su poznavali i štovali pokojnog i nigda dosta oplakanog D.ra Klaića, oni će svi reći, da pokojni D.r Klaić nebi bio odobrio takova nedjela vrličkih junaka. Mi smo njega cienili i pri zadnjem času odali mu poštu i zbog njegova značaja, koji nedopušta čovjeku poštenomu ništa drugo, nego da najžešće osudi ovakova nedjela.

Evo, gospodo, kakva bijahu sredstva i način vojevanja protiv srbske obćine vrličke. Ovakovom vojnom proti općine hotjelo se nešto postići; a ono, što se je hotjelo postići, bio je zaista mastni zalogaj na koji su se častni Biankini i drugovi, slakomili.

Častni gosp. Biankini, on uviek u svemu vidi prst vladin. Ako je ko izabran a nije po ćudi častnom Biankiniju, toga je vlada za rukav uvukla u sabor, i to on za svakog, koji nije bio njegov kandidat, isto u jednako mjeri tvrdi. Da vam pravo kažem, ni meni nije žao nego kadkad i drago kad čujem i najoštrije kritike vladinih djela.

Ali pri tim napadajim dvostruko čuvstvo, može nadahnuti govornika. Može biti gnjev, iskreno ogorčenje, a može biti i izraz čuvstva jednog zavidljivca, koji kori vladu samo zato što nije obgrlila njega, nego njegove protivnike. A ja neznam bili smo, na mjesto protesta i napadaja, čuli iz njih častnog Biankinija za vladu i njezine činovnike, a možda za istu osobu predstavnika njezinog u ovom saboru, slavu i hvalu, kad bi pobjeda bila obgrlila njegovu vojsku i ova došla u sabor u većinu. *(Biankini prigovara).* Gosp. Biankiniju, koji mi prigovara, čini se, da je to nevjerojatna stvar na svietu; a meni se čini, da je ne samo moguće, nego i vjerojatno; jer ono što je jednom bilo, može opet da bude. Jer košto smo nazad deset godina imali prilike, da čujemo to, tako bi smo mogli i u buduće čuti jednog od četovodja pravaške vojske, da kroz drombulje i talambase Narodnoga Lista, pozdravlja poglavicu zemaljske vlade, ovakim riječima: Slava ti preuzvišeni gosp. Namjestniče, koji si učinio, da budu izabrani sve čelik Hrvati! košto je nazad deset godina objavio gosp. Biankini jedan telegram, a na njemu je podpisan bio jedan fratar, koji se nalazi u ubojnim linijama njegove vojske.

Isti je tako udes častnog Biankinija uviek, kad drugomu što prigovara, da se ono na njemu samom sveti. Kod nas on nalazi nešto nečuvena i grozna usred obrazovane liberalne Europe, što se ne nalazi niti kod Njemaca, niti kod Talijanaca, pak nit izmedju crnaca u Africi — ovi Srbi diele se od nas po vjeri. Prije svega uzgred ću samo reći, kako se može kriviti nas, zato što su Srbi. — koji su bili prije Srbi nego li su primili od slavenskih apostola hrišćansku vjeru — privoljeli se pravoslavnoj istočnoj crkvi a ne zapadnoj, te neznam, zašto i kako nas može koriti, što su Srbi ostali u toj vjeri.

Primivši tu vjeru i kao narod i kao država, naravna je stvar, da su i do nas u njoj i da su iznimka pravoslavni Hrvati vrlo rietka i takove vrsti, da ih od sveg srca darivam onima, koji ih žele imati. Ali častni Biankini, koji prigovara nama, da se dielimo po vjeri i to pri izborima,

jeste li čuli, šta on kaže? On tvrdi da je u Vrlici većina bila hrvatska, a to po imeniku birača. Ta pametni ljudi govore o većini pri jednom izboru poslje glasovanja, kad izbroje i vide, kako su se glasovi razredili. Ali za gosp. Biankinija jedna izborna bitka već je odlučena pogledom na sami imenik. A kako to? — On zbraja, koliko je pravoslavnih birača s jedne strane, a koliko katoličkih s druge strane, nagje toliko stotina upisanih birača katolika, pak zaključi još prije glasovanja: većina je naša. Pak nama još prigovara, da birače po vjeri dielimo! Nego pogrieška je upravo u toj njegovoj polaznoj točki. Kad on osniva razmjer većine i manjine na razliku vjere biračâ, on ipak pri tom zaboravlja, da su uz nas glasovali i mnogi katolici. Tako mu propada onoj jedini temelj, i razlog, po kojem sudi, da je glasovanje moglo izpasti na njegovu korist. To nije bilo niti je moglo biti.

Kako na ovaj, istu stvar mogu odvratiti častnom Biankinu. na drugi njegov prigovor, kad se tužio radi podjelbe izbornih kotara, i žalio, što Vrlika daje preteżnu većinu Srbima u čitavom izbornom kotaru. Prije svega ću reći, da taj izborni red nismo mi krojili, a ni oni koji su ga krojili, nisu ga tako udesili da bude nama povoljan, nego naprotiv kako će nas lakše tamaniti; jer zbijajući tri zastupnika u jedan te isti kotar pouzdali se, kad bi mogli prodrieti u Kninu, da će tad na jednoj udici uloviti tri ribe, isto onako košto se častni Biankini nadao, da će proti gg. Klaića, Bulata i Šupuka izplivati s onim imenima za koja su glasovali njegovi prominski birači i da će tako moći provući u sabor jednim mahom čitavo sveto trojstvo: popa Biankina, popa Ljubića, popa Prodana. To bi liepo bilo. To je onaj mastni zalogaj za koje sam kazao, da se slakomio želudac gosp. Biankina. Imao je i na što.

Što se tiče većine i manjine u vrličkoj krajini vi znate gospodo, da odkad postoji sabor i odkad ona krajina zastupnike bira, da je uviek odnošaj ondje jednak bio. Nismo mi danas tekar u Vrlici pobjedili. Mi smo uviek mogli ovako birati, košto danas t. j., da dodju tri Srba u sabor. Ako je kadgod drugčije bilo, to je zato bilo, jer smo živili u doba mira i sklada i zajedno su se birali zastupnici, negledeć kako se tko krsti.

To su, gospodo, uvijek isti naši birači, koji su uviek za nas glasovali, ili za one, koje bi smo im mi preporučili. Njima nije trebalo soliti pamet, niti im razložiti o programu političkom; njima je dosta bilo reći: evo birajte ove ljude, ovo su naši Srbi, pak da ih oni prigrle, zvali se naši kandidati D.r Dušan Baljak ili D.r Bakotić. A što podjela kotara, nije danas onaka, kako bi želio častni Biankini, ja ću mu reći: ako se tu gubi i topi jedan broj hrvatskih glasova, da ima opet ne jedan nego dva kotara, gdje se gube i tope sasvim srbski glasovi i da zato nemože izpasti izabran zastupnikom na carevinskom vieću onaj, koji je dobio dvapui toliko glasova koliko častni Biankini, računajuć srbske glasove u oba kotara zadarski-benkovački i kninski-šibenski. Tu korist što je imamo danas u pokrajinskom izbornom redu mi je skupo plaćamo pri izborima za carevinsko vieće, jer osim toga, što nemamo svoga zastupnika, imamo još i tu neopisivu nasladu da smo dužni slušati, da u Beču govori za nas i kao naš prestavnik nitko manje nego gosp. Biankini.

Ali, gospodo, reći će te, o svemu se govori ali najmanje o samom izbornom činu. A zašto? O njemu nije potreba govoriti. Što se tiče imenika evo u dvie rieči kako stvar stoji. Upraviteljstvo obćine u Vrlici imalo je gotov imenik birača, jer nekoliko mjeseci prije obavljeni su obćinski izbori. Ali vlast i birači opazili su, da to nije u redu, jer su oni izbori bili god. 1894, da za izbore zastupnika u god. 1895, treba sastaviti imenik birača po podatcim poreznim, kako izgledaju u god. 1895. Zato se sastavio drugi imenik. Jedan je god. 1894, a drugi je god. 1895; ali nema jednog imenika prvog, jednog imenika krivog. Razlike može biti, a to je naravno; jer oni, koji su poreznici jedne godine, mogu i ne biti druge godine. To su gospoda dokazala pri korčulanskoj razpravi. Oba imenika mogu biti prava, kao što bi oba mogla biti i kriva. Ali tog strašnog dilema, te Edipove sfinge, pred kojom je ostao okamenjen častni Biankini, toga nema; jer ne postoji ono što je on opazio da od dva imenika jedan ili drugi ima biti krivo sastavljen. Što se tiče pako samih birača vrličkih, kad bi ih vi dielili po vjeri, ali znajući da su uz pravoslavne glasovali i mnogi katolici, pak dielili ih i onako, kao

častni Biankini znajući da je i onda većina naša, većina po broju i po poreznoj snazi, recite da mi, koji smo od njih izabrani, nepredstavljamo volju toga naroda. Nije kriviti nezakonite izbore, ako se izjalovila jedna nada koja, ako Bog da, ostati će pusta želja i unapred.

Mala je razlika u broju glasova, ali mi ipak nemamo potrebe one pomoći, za koju bi valjalo reći hvalu gosp. Phaucuthaulo. Moglo bi se dogoditi da se ta većina premjesti na drugu stranu, ali dok nas bude i dok se budemo morali boriti ne samo protiv neprijatelja, koje sam danas naslikao, nego kad bi se morali boriti i protiv strestava druge vrsti o kojom, ako nam se bude učinilo sgodno i umjestno, povest ćemo razgovor u ovoj sabornici, občina vrlička ostati će još dugo vremena za zub častnog Biankinija tvrdi orah, voćka čudnovata.

Što se tiče predmeta naše razprave, ovdje dakle nema krivih izbora, što će pametni i pošteni ljudi priznati; a što se tiče Vrlike, ona će i odsad ostati što je dosad bila, jer uprkos svim pravaškim napadajima, to je naša krajina, to je srbska davorija.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. O čemu ćete?

Biankini. Za stvarni izpravak i lični čin.

Predsjednik. Ograničite se, jer ste već dvaput govorili.

Biankini. Častni gosp. Baljak upuštio se na široko i na daleko počamši od parlamenta englezkog. i svršiv ....

Predsjednik. *(zvoni)*. To je opet polemika!

Biankini. ..... Svršiv sa Vukašinom i Momčilom! Čudne prispodobe, koju, moram izpoviedati, ja nisam razumio. Valjda će poslie doći komenti, koji će nam ju razjasniti. Ali meni nije sada do toga; meni je do glavnog čina navedena po gosp. Baljaku, i taj hoću da stavim u pravo svietlo. On je hotio prikazati dva odlična svećenika krajine vrličke kano dva velika neharnika i još gore. Ali dobro je da vidimo što je baš u stvari. Ciela govornička sgradja podignuta od gosp. Baljaka, pri kojoj je htio odvjetničkom vještinom postignuti neki efekt, po momu mnienju počiva na piesku. Svuda na svietu mogu se naći dva čovjeka zlo obavještena, koji prikažu sudu jednu netemeljitu tužbu. Koja su, u našem slučaju, ta dva čovjeka, koja su tužila gosp. liečnika Trojanovića sudu, gosp. Baljak nije nam kazao. Ja sam sada izpitivao moje drugove, znadu li oni tko je tužio gosp. liečnika sudu? *(D.r Baljak: Begović i drugovi, a svjedočili su popovi)*. To ste imali prije kazati, a svakako vi eto priznajete da nisu popovi učinili tužbu? *(D.r Baljak: Za njihovo ih svjedočanstvo kudim)*. Oni su svjedočili kao pošteni ljudi. Da su ona dva popa svjedočila krivo proti liečniku Trojanoviću, da su kazali stvari neistinitih, onda bi zaslužili javni prezir. Ali ti ljudi pozvani na sud, prem im je gosp. D.r Trojanović krvni neprijatelj, kazaše istinu i ne ogriešiše svoju dušu. Kad bi koga od nas sutra pozvao sud i kad bi svjedočili po istini, zar bi to bilo prikorno? Ja se čudim, kako je mogao.... *(D.r Baljak: Oh?)* Vicevi ovdje nepomažu, nego čini. Faktum je, da su na sud pozvana dva svećenika da svjedoče proti D.ru Trojanoviću, a vi ste kazali da su na sudu izjavili da jim nije ništa poznato. *(D.r Baljak: Bilo im jest)*. Vi nemate prava sada govoriti. Ja odbijam prezirom ovu osvadu.

Predsjednik. *(zvoni)*. Molim, gospodo, nemojte prekidati govornika.

Biankini. Pošto nemogu sada upustiti se za gosp. Baljakom, da gledam malo velikog kralja francuzkog *le roi soleil*, i da mu dokažem, da nisam htio o njemu govoriti, nego o ustavnim vremenim — s toga sam citirao Dupaulupa, a samo mimogred Bossueta — *(D.r Baljak: Vi izvrćete)* ja ću, gospodo, odgovoriti gosp. D.ru Baljku na onu podvalu, da ja tobože od gnjeva i zavisti napadam na vladu, jer ona nije zagrlila stranku pravašku. Ja najprije mogu ovdje svetčano uvjeriti gospodina Baljaka, da s toga nema kod nas pravaša ni gnjeva ni zavisti. Mi vam nezavidimo i rado gledamo da

vas vlada miluje; te da vi koji ste iz ovog sabora htjeli jednom metlom tjerati vladine komesare, danas se s njima-grlite. Mi želimo, da i unapred tako bude. To neće škoditi pravaškoj stranci. (*Odobravanje na galeriji :* Tako je).

Predsjednik. (*zvoni*). Opažam, da nitko od obćinstva nesmije da ništa reće. Vi nesmijete smetati naše razprave.

Bianki ni. Moram opaziti gosp. Baljaku, da oni talambasi, koji je on rekao da su zvonili na „Narodnom Listu“, kad je neka brzojavka priobćena u hvalu vlade, mene ni danas neženiraju. Ako vlada bude zaslužila, ja ću i sutra priobćiti onakvih brzojavka, i udariti talambase na „Narodnom Listu“. Kad vlada radi u korist naroda, kao što mora raditi ja sam znao, i do potrebe znati ću začavlati topove. Ali dok bude trebalo topova i korist naroda hrvatskoga bude zahtjevala da pucaju, ja od borbe neću odustati, niti ću Bog zna za kakvu prividnu milost vladinu, žrtvovati iskru koristi hrvatskog naroda.

Častni predgovornik mislio je postignuti veliki efekt, kad je kazao: vi ste govorili uviek o Hrvatima i dielili ste Hrvate po vjeri; ali on je zaboravio spomenuti, da ako smo se mi Hrvati dielili po vjeri u Vrlici, nismo to prvi učinili, jer je to običaj naših protivnika. Dà, dielili smo se po vjeri, ali od ljute nevolje, jer je pravoslavje bitni dio te vaše novoskovane srbske narodnosti. Mi, u ostalom to dieljenje kudimo, mi stojimo na slobodoumnom načelu 19.[a] vieka i smatramo, da narod, koji hoće da se danas dieli po vjeri nije dostojan prosvjete i napredka ovog vieka, nego nastražnjaštva srednjeg vieka.

Častni gosp. Baljak spomenuo je i zastupnike, tobože katoličke, koji su bili birani iz drniško-kninsko-vrličkog kotara, ali nije kazao, bi li sutra....

Predsjednik. (*zvoni*). To nije stvarni izpravak, jer je istina, da su bili odabrani.

Bianki ni. Ja ću dakle zaključiti, premda ja neostajem okamenjen pred jednim dilemom i nevidim u dilemu sfinx, ko što gosp. predgovornik. Dilema, po mom mnienju, nemože biti nikakva sfinx. U dilemu su dva pojava jasno odsječena: ili ovako ili onako. Sfinx je nešto mutna, tamna, nedokučiva što krije budućnost.

Gospodin predgovornik zaključio je svoju besjedu vrlo smjelim usklikom, da je vrlička krajina srbska davorija. Ja mu na to jednostavno odvraćam: vrlička krajina hrvatska je davorija! To je stara postojbina hrvatskih junakâ, dio hrvatske domovine; a ne dio zemlje srbske. Srbija je preko Drine!

Predsjednik. Riеč ima g. zast. Baljak.

D.r Baljak. Može biti, častna gospodo da ja nemam dosta pameti, ali ja nikako nemogu razumjeti gospodina zastupnika Biankina. On je sam sad izrekao da se kod Srba crkva neda razdvojiti od narodnosti, da je pravoslavje integrantni dio srpske narodnosti. Ako je tako, ili ako gospodin Biankini tako misli, kako je malo prije mogao kuditi Srbe, što tobož oni istovjetuju svoju narodnost s vjerom. Oni bi mogli zaslužiti njegov ukor samo onda, kad bi nastojali razdvojiti ono što se po vlastitim njegovim riječima razdvojiti neda.

Jeli pak lijepo i pohvalno ponašanje onih dvaju sveštenika svjedoka, neka sudi svak koji pošteno osjeća i misli. Optužen je čovjek radi kakvog zločina. Svjedok po svome znanju može da potvrdi da taj čovjek nije ništa zla, već dobra učinio; pak ne samo da to taji, već prinosi tugje glasove o kojekakvim zlim djelima. Taj čovjek je svjedoka obdario, on to krije; ali prinosi što je ne zna ni sam od koga čuo, da je njega taj čovjek pokrao. Istinu njemu poznatu taji, tugju laž razglasuje. Takovom svjedoku, svak će prezirom reći: tako li se štuje obraz, tako li se čuva poštenje!

Predsjednik. Razprava je zatvorena. Riеč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj D.r Ivčević. Kano izvjest. zem. odbora, meni se baviti samo sa izborom i mislim, da nemam potrebe nadovesti nego malo rieči mom izvješću. Častni Biankini kaže, da je

nova imenica sastavljena različito od one proglašene i na temelju koje su učinjeni utoci. Ali on nije bio u stanju, da navede ime niti jednog birača hrvatskog, koji je bio u prvoj imenici sadržan, a da je u drugoj bio izpušten. A takodjer nije bio u stanju, da navede ime jednog srpskog, koji u prvoj nije bio uvršten, a u drugoj je nadodan.

Častni Biankini rekao je, da je, usljed utoka prikazanog s hrvatske strane, bilo sa strane kotarskog poglavarstva sbrisano 350 srbskih birača, ali nije bio u stanju, da dokaže da je niti jedan od tih 350 birača bio uvršten u drugu imenicu. Ja mislim dakle, da njegove tvrdnje da se ovdje radi o novoj imenici sastavljenoj na novoj podlozi, kojoj ne odgovara pravo i realno stanje stvari, da je sasvim neopravdana. Izpravljeni imenik občinara občine vrličke nosi ovu svjedočbu *(čita)*:

Si certifica la corrispondenza del presente elenco coi dati steurali.

Dall' I. R. Ufficio Imposte

Vrlika, 28 Agosto 1895.

Depolo

Brčić.

Vidjeno, nadodatkom, da premda upisivanje poreznika osobito manjih, nije amo tamo sliedilo redom visine poreza, ipak su u izborni imenik uvrštene prve dvie trećine poreznika, koji više poreza plaćaju.

Vrlika 30 augusta 1895.

C. K. Kotarski poglavar, izborni povjerenik.

Skarić.

Izpravljeni imenik biračâ nosi ovu potvrdu kotarskog poglavarstva *(čita)*:

Potvrdjujem točnost i sudaranje ovog izbornog Imenika sa izpravljenim glavnim Imenikom poreznika, kao i točnost ispravaka pod Br 6, 9, 14, 24½, 62½, 94, 123, 138½, 212, 250, 276½, 258, 369, 382, 345, 403, 434, 438, 446, 476½, 488, 512, 552½, 571, 576½, 607, 614½, 620, 650, 651, 689, 692, 736, 741, 752½, 758, 764, 772, 823, 841, 848, 850, 852½, 873, 926, 990½, 1015, 1066½, 1067, 1068, 1128½, 1142, 1171, 1173, 1179, 1204½, 1228, 1245, 1265, 1266, 1288, 1304½, 1313, 1317, 1404½ 1438, 1443, 1444, 1463, 1464, 1482, 1486, 1555, 1515, 1532, 1637, 1542, 1562, 1643, 1645, 1647, 1656, 1657, 1575, 1580½, 1605, 1614, 1621, 1689, 1706, 1718½, 1748, 1755.

Vrlika, 30 Kolovoza 1895.

C. K. Kotarski Poglavar Izborni Povjerenik

Skarić, s. r.

Ja mislim dakle, da na temelju onakvih podataka nesmje se staviti u sumnju točnost imenika na temelju koga bi obavljeno biranje biranih birača za izbor zastupnika.

Što se tiče prigovora častnog Biankinija u pogledu postupanja pri izboru birača sa strane povjerenstva, opaziti mi je, da iz zapisnika ne proiztiče, da istini odgovara tvrdnja kano da je odbiveno preko 100 hrv. birača. Po zapisniku bilo je odbijeno od glasovanja 14 glasova. (*Biankini:* Nisu bilježeni). Tu je bio kotarski poglavar i držim, da nebi bio dopustio to. Od odbivenih 14 glasova izjavili su birači, da bi bili glasovali za hrvatsku stranku; a dva su izključena, koja su izjavila, da bi bila glasovala za srbsku stranku.

Što se tiče prigovora, da svi birači bijahu izključeni uzprkos prosvjedu članova povjerenstva, koji pripadahu hrv. stranki, ovo neodgovara istini, jer iz zapisnika proiztiče, da što se tiče 4 glasova zaključak povjerenstva primljen je jednoglasno.

Ja scienim, da je izvješće zem. odbora opravdano i pitam da vis. sabor odobri kao zastupnike kotara Knin-Drniš-Vrlika, Dušana Baljaka, Josipa Kulišića i Savu Bjelanovića.

Predsjednik. Prelazi se na glasovanje. Staviti ću na glasovanje predlog zemalj. odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati (*Većina*). Predlog je primljen.

Izcrpljen je dnevni red. Buduća će sjednica biti prekosutra u 10 sati prije podne, sa sliedećim dnevnim redom (*čita*):

1. Izvješće financijalnog odbora, o konačnim računim sliedećih pokrajinskih zaklada; *a*) iznemoglih vojnika, *b*) Mamuline, *c*) gluhoniemih, *d*) obitelji spremnih dalmatinskih vojnika, *e*) mirovine zemaljskih činovnika, *f*) vatrogasaca, *g*) vanrednih potreba bivšeg okružja dubrovačkog, *h*) Frane Josipa I, *i*) oskudične zaklade.

2. Isto, o konačnom računu za god. 1894, mirovinske učiteljske zaklade.

3. Isto, o konačnom računu za god. 1894. zemaljske učionske zaklade.

4. Isto, o konačnom računu god. 1894, zemaljske zaklade.

5. Isto, o konačnom računu god. 1894, zaklade za poljodjelske poboljšice, Kraljevine Dalmacije.

6. Isto, o konačnom računu god. 1894, zemaljske poljodjelske zaklade.

7. Prvo čitanje zakonske osnove, o ribanju u unutrnjim vodama.

8. Izvješće ovjerovljujućeg odbora, o izboru zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Korčula-Ston-Orebić.

9. Izvješće ovjerovljujućeg odbora, o izboru zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Split-Trogir-Omiš.

10. Isto, o izboru zastupnika gradova Hvar-Starigrad.

11. Isto, o izboru zastupnika grada Makarske.

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak sjednice u 9 s. 15 čas. na večer*).

V. Sjednica dneva 1 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika četvrte sjednice. — Navještenje molbenicā. — Odobrenje konačnih računa godine 1894 raznih zemaljskih zaklada — Isto, mirovinske učiteljske zaklade. — Isto, zemaljske učionske zaklade. — Isto, zemaljske zaklade. — Isto, zaklade za poljodjelske poboljšice Kraljevine Dalmacije. — Isto, zemaljske poljodjelske zaklade. — Prvo čitanje zakonske osnove o ribanju u unutarnjim vodama. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Korčula-Ston-Orebić. — Isto, zastupnikā vanjskih občina izbornog kotara Split-Trogir-Omiš. — Isto, zastupnika gradova Hvar-Starigrad. — Isto, grada Makarske.*

(Početak u 10 sati 20 časa).

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik *(zvoni)*. Ima nas 25. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. tajnika neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Tajnik Korlaet. *(čita zapisnik IV sjednice).*

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? (Nitko). Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. *(Većina)*. Zapisnik je odobren.

Budući da je danas 5.a sjednica, valja izmieniti tajnike. Ali pošto se g. Mrkušić nećuti dobro, bez da se stavi na sreću, molim gg. zastupnike Tomića i Vukotića da stupe na tajničku stolicu.

(Tajnici zauzimlju svoja mjesta).

Prispjelo je nekoliko molba. Molim gosp. Vukotića neka izvoli naviestiti sadržaj istih.

Tajnik Vukotić *(čita):*

Br. 154 Franjke Tocilj, za mirovinu; Br. 155, Ante Brlanga učitelja, za pripomoć; Br. 156, Benedikte udove Kalinić, za pripomoć; Br. 161, Dinke Koludrović, za podporu; Br. 162, Ivana Plećaša i Bariše Nikolića, za ustanovljenje mješovite pučke učione na Bobalju; Br. 163, Pavla Vučenovića učitelja, za pripomoć; Br. 164, Vicka Maroevića, za mirovinu; Br. 170, Maksimiliana Radoslavića, za mirovinu putem milosti; Br. 169, Antuna Plančića, učitelja, da mu se bude uračunala učiteljska služba počamsi od g. 1874; Br. 171, Ane udove Frezza, za novčanu podporu; Br. 157, občine Peraške, u predmetu ponašanja grada Zadra prigodom smrti i sprovoda Saborskog Predsjednika D.ra Miha Klaića; Br. 158, isto občine Blatske; Br. 159, isto občine u Kastel-Sućurcu; Br. 160, isto občine Bogomoljske.

Predsjednik. Sve ove molbe biti će izručene molbeničnom odboru.

Prelazim na dnevni red. — Prva je točka dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o konačnim računim godine 1894 raznih pokr. zaklada. *(Vidi Pril. Br. 1, str. 3)*. Neka izvjestitelj financijalnog odbora g. Korlaet izvoli pročitati dotično izvješće.

Izvj. Korlaet *(čita):*

Uz Br. 21-Sab.

Visoki Sabore!

Preko minule godine 1894, dobilo je pot-

poru iz zaklade „Iznemoglih vojnika dalmatinskih“ 50 boležljivih naših vojnika, ili su je pak dobile njihove udovice ili sirote i to u iznosu od fior. 2301:99, a uz to je bilo nešto i pretička, jer je či ti doh dak iznosio fior. 2882:59.

Ova zaklada posjeduje sada:

a) u držav. Ob. s dobitkom u srebru po 4·20%	f.	44750:—
b) „ „ „ „ u papiru po 4·20%	„	23050:—
c) u zajmu s lutrijom 1860 po 4%	„	1200:—
d) u ostancima imovnih dohodaka	„	174:50
e) u pretičku u blagajni	„	296:20
Ukupno	f.	69170:70

Ostanci dugovni bili su:

a) troškova	f	436:16
b) prometni	„	163:50
t. j.	f.	599.66

Oduzme li se ova svota od prenapomenute, čisti imetak bio je od f. 68871:04
ili prema onomu od godine 1893, kad je iznosio „ 68285:14

narastao je za f. 585:90

Iz zaklade „Mamuline“ udijeljeno je učenicima poljodjelstva preko godine 1894, svota od fior. 300, ali je i uz to glavnica nešto poskočila, i ako nije znatna.

Ista je posjedovala u držav. Obveznicama:

a) s dobitkom u srebru po 4·20%	f.	5850:—
b) „ u papiru po 4·20%	„	1550:—
c) pretička je u blagajni bilo	„	$217:04\frac{1}{2}$
Svega	f.	$7617:04\frac{1}{2}$
Pokle su ostanci dugovni iznosili samo	„	150:—
Čiste je imovine bilo	f.	$7467:04\frac{1}{2}$

te se je prema onoj od god. 1893, kad je iznosila ukupnu svotu od f. $7306:24\frac{1}{2}$

povećala za f. 160:80

Iz zaklade za „Gluho-nijeme“ udijeljeno je preko god. 1894 fior. 300 potporine, ali se je i ova zaklada umnožila, i ako ne za golemu svotu, jer je koncem rečene god ne imala u državnim Obveznicam:

s dobitkom od 4·20% u srebru	f.	3150:—
„ „ 4·20% u papiru	„	3550:—
ostanci su imovni i pretičak u blagajni iznosili	„	530:41
Ukupno	f.	7530:41

Ne budući pak ostanci dugovni iznosili nego samo f. 300:—

Čista je imovina bila od	f.	7230:41
dočim g. 1893 nije iznosila nego	„	7056:16
te se je povećala za	f.	174:25

Zaklada „Obitelji spremnih dalmatinskih vojnika“ imala je god. 1894 dohotka fior. 1108:46, a pokle iz nje nije bilo udiljeno pripomoći ubožnim obiteljim spremnih vojnika nego neznatna svota od fior. 64, a drugih troškova nikakovih nije bilo, vas se je pretičak mogao pripojiti glavnici. Pa se je i zbilja nabavilo novih Obveznica u vrijednosti od fior. 691:90 i tako sada sve državne Obveznice, što ih posjeduje ova zaklada iznose „ 27000:—

Pretička u blagajni bilo je	„	$436:60\frac{1}{2}$
Ukupno	f.	$27436:60\frac{1}{2}$
God. 1893 iznosila je	„	$26374:04\frac{1}{2}$
Narasla je dakle za	f.	1062:56

Zaklada „Mirovine pokrajinskim činovnicima“ znatno raste od godine do godine, jer troškova za sada nema, te se sva dobit, što se ima od glavnice i drugih prihoda, može istoj pripojiti.

Koncem god. 1894 ova je zaklada imala: u državnim Obveznicam s dodatkom u papiru f. 26200:—
Pretička je u blagajni bilo „ 716:25

Svega f. 26916:25
dočim je prijašnje godine imala „ 25179:51

Povećala se je po tom za f. 1736:74

Vas trošak, što se je susrio preko g. 1894 iz zaklade „Vatrogasci“ iznosio je novč. 50. Naravno je dakle da je imovina i ove zaklade morala poskočiti, jer joj je nadošla sva dobit, što se je imala od državnih Obveznica, pokrajinskog zajma od god. 1883 i drugih prihoda.

Njezin imetak koncem god. 1894 sastojao se je:

a) iz Obveznicâ s dobitkom u papiru s 4.20%	f.	4700:—
b) iz pokraj. zajma od g. 1883 s 3%	„	300:—
c) ostanci su imovni iznosili	„	828:87
d) Pretička je u blagajni bilo	„	130:78
T. j	f.	5959:65

Iz zaklade takodjer „Vanredne potrebe bivšeg okružja dubrovačkog“ nije se susrio nego neznatni trošak od fior. 170, te se je dosljedno vas prihod, koji je iznosio preko fior. 2300 mogao uložiti u nabavu novih Obveznica i pripojiti glavnici, koja je po taj način na koncu godine 1894 imala:

u drž. Obvez. s dobitkom od 4·20% u srebru	f.	25950:—
u drž. Obv. s dobitkom od 4·20% u papiru	„	28050:—
u zajmu s lutrijom g. 1860 uz 4%	„	2500:—
Pretička je u blagajni bilo	„	397:48
Ukupno	f.	56897:48
ili prema svoti od g. 1893 kad je iznosila	„	54572:65
povećala se je za	f.	2324:83

I ako se je preko godine 1895 iz zaklade „Frane Josipa I“ udijelilo potporine i pripomoći u iznosu od fior. 600. ipak je prihod nadmašio tu svotu, te je preostaiak pripojen glavnici, koja je koncem te godine iznosila čistu imovinu od f. 17107:88
dočim prijašnje godine nije iznosila nego „ 16611:43

te se je povećala za f. 496:45

Od svih ovdje navedenih zaklada najviše je narasla god. 1894 ona „Gladinje“ čemu se nije ni čuditi, jer ona i posjeduje najveću glavnicu, a buduć razhodi nikad ne nadmašaju prihoda, vas se preostatak može istoj pripojiti.

Čista imovina ove zaklade na koncu godine 1894 stala je ovako:

u Obvez. ujedinjenog državnog duga u Bankama bilo je	f.	130150:—
u Obv. pokr. zajma dalm. od 1883	„	52100:—
„ založnicama Banke a. u.	„	23500:—
„ ostancima zajmova općinama	„	103623:04½
„ prihodim prometnim	„	6566:99½
„ pretičku blagajničkom u novcu	„	12395:11
Svega	f.	328335:15
Odbivši od ove svote razhod prometni u iznosu od	f.	2752:54
ostaje čista imetka	„	325582:61
te se je prema onom od prijašnje godine, kad je iznosio	„	316960:94
povisio za	„	8621:67

Računi su svih prenapomenutih zaklada držani u potpunu redu, te im se nema što prigovoriti. Imetak pojedinih zaklada povisio se je manje više pametnom i savjesnom upravom; s tog se financijski odbor smatra dužnim da predloži visokom Saboru, neka izvoli odobriti konačne račune za godinu 1894, podnesene izvješćem 9 prosinca 1895 od slavnog Zemalj. Odbora sljedećih zaklada:

a) Iznemoglih vojnika dalmatinskih,
b) Mamuline,

c) Gluho-nijemih,
d) Obitelji spremnih vojnika dalmatinskih,
e) Mirovine pokrajinskih činovnika,
f) Vatrogasacâ,
g) Vanrednih potreba bivšeg okružja dubrovačkog,
h) Franja Josipa Log,
i) Gladinsko.

Financijski Odbor

Zadar, 26 siečnja 1896.

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
Božo Korlaet.

Predsjednik. Otvorena je rezprava o predlogu financijalnog odbora. Želi li tko govoriti? *(Nitko).* Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na predlog financijalnog odbora, koji glasi (*čita*), neka izvole ustati. (*Većina).* Predlog je primljen.

Prelazim na drugu točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o konačnom računu za god. 1894. mirovinske učiteljske zaklade.— *(Vidi Pril. Br. 4 str. 65).*

Gosp. izvjestitelj Korlaet neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Korlaet (*čita*):

Uz Br. 24.

Visoki Sabore!

Troškovi „Mirovinske učiteljske zaklade" za god. 1894 iznosili su ukupnu svotu od fior. 36264, dočim se nije predvidjalo da će se potrošiti nego f. 34451

te je prema tomu trošak bio veći od f. 1813 a to se ima pripisati navlastito, što je nadošlo nekoliko novih mirovina pošto je bio uredjen proračun, i što se je u odpustnice i za odgoj potrošilo više nego je bilo proračunano.

Ali, ako je bilo više troška, bilo je i više dohodka nego se je predvidjalo, jer je isti bio proračunan na f. 13841
a isnio je nasuprot „ 17227

dakle više f. 3386

Odbivši od ove svote veći trošak, što se je susrio od fior. 1813, uspjeh je bio svakako povoljan, jer se opaža razlika od fior. 1573, te je za toliko morao biti manji i prinos iz zemaljske zaklade, da se pokrije manjak.

Doprineska je bilo proračunano na f. 20610
a trebalo ga je u istinu „ 19037
i po tom je razlika bila uprav od spomenutih fior. 1573.

Svršetkom god. 1894 imovina je ove zaklade stala ovako:
u državnim Obveznicam s dohotkom u notam posjedovala je f. 40000:—
ostanci imovnih dohodaka bili su od „ 4345:37½

Ukupno f. 44345:37½

Ostanci su dugovni iznosili:
a) troškova f. 368:43
b) iznosaka na uglavničenje „ 500:95
c) razhoda prometnih „ 5536:76½

Svega f. 6426:14½

Odbivši ovu svotu od gornje, čista imetka preostaje fior. 37919:23. te se prema onomu od prejašnje godine nije ni povisio ni umanjio.

Vidivši sve navedeno; vidiv da su priloženi računi našasti u podpunu redu, financijalni Odbor ne može na ino, a da ne učini sliedeći predlog:

„Neka visoki Sabor odobri konačni račun Mirovinske učiteljske zaklade za godinu 1894, kako ga je podnio slavni Zemaljski Odbor, svojim izvješćem od 9 prosinca 1895 Br. 6101.

Financijalni Odbor

Zadar, 28 siečnja 1896

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
Božo Korlaet.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti. (*Nitko*). Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog financijalnog odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na treću točku dnevnog reda: Izvješće financjalnog odbora o konačnom računu za god. 1894, zemaljske učionske zaklade. — (*Vidi Pril. Br. 5. str. 77*).

Gosp. izvjestitelj Korlaet neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Korlaet (*čita*):

Uz Br. 25.

Visoki Sabore!

Iz izvješća Zemaljskog Odbora od 9 prosinca 1896 Br. 6100, s kojim je popraćen konačni račun zemaljske učionske zaklade za god. 1894 razabire se, da je pristojbina troškova ove zaklade za rečenu godinu ispala na f. 345539
a buduć je bila proračuna na „ 347685

bila je manja za f. 2146

Pristojbina dohodaka bila je od f. 209559
prama proračunanoj sa „ 194182

ispala je veća za f. 15377
Pribroji li se manji trošak od „ 2146
s višim dohodkom od „ 15377

ima se povoljan uspjeh od f. 17523
a po tom i manjak, koji se je predvidjao da će biti od f. 153503:—
nije u istinu bio nego od „ 135979:69½

Ovo je pak sliedilo odtud, što se je potrošilo manje nego se je bilo proračunalo f. 12345:81½
nu buduć se je već u proračunu odbilo „ 10200:—

pokazuje se manji samo za f. 2145:81½

Nadoda li se k ovoj svoti viši prihod od gori spomenutih f. 15377:49

iznosi ukupno f. 17523:30½

Manje je troška navlastito bilo s toga, što se nijesu otvorile sve učione, koje su u proračun bile zauzete; što se je potrošilo manje za predavanje nauka vjere i udielilo manje pripomoći i što se je na trošku za kotarske skupštine učitelja pištedila liepa svota; dočim je pak veći prihod zavisio od povrataka predujmova udieljenih za stanarine.

Imovina ove zaklade na koncu god. 1894 sastojala je:

u nepokretninama koje su procienjene na f. 29090:34
„ državnim i drugim Obvez. „ 66300:—
„ ostancim imovnim „ 87649:98½

Ukupno f. 183040:32½

Ostanci su dugovni iznosili svega f. 86125:36

Čisti je dakle imetak bio od f. 96914:96½ t. j. uprav onoliki, koliki je bio i prijašnje godine 1893.

Računima ove zaklade neda se što prigovoriti, s toga je do časti financijskom Odboru predložiti:

Neka visoki Sabor odobri konačni račun „Pokrajinske učionske zaklade“ za godinu 1894, kako je bio podnesen od slavnog Zemaljskog Odbora izvješćem od 9 prosinca 1895 Br. 6100.

Financijalni Odbor

Zadar, 28 siečnja 1896.

Predstojnik

Čingrija

Izvjestitelj

Božo Korlaet.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti? (*Nitko*). Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog, koji, glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na četvrtu točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o konačnom računu za god. 1894 „Zemaljske Zaklade". (*Vidi Pril. Br. 6, str. 93*).

Gospodin izvjestitelj i predstojnik financijalnog odbora D.r Čingrija, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

Br. 21-Sab.

Visoki Sabore!

Iz konačnog računa Zemaljske Zaklade za god. 1894, podnesena na odobrenje visokome Saboru sa strane Zemaljskog Odbora, svojim izvješćem 9 prosinca 1895 Br. 5812, proizlazi da se je izdalo:

I.	Za upravu	f.	35894:78
II.	Za navrtanje boginja . .	„	5171:85
III.	Za zaprate	„	958:84
IV.	Za ustambu	„	32461:14
V.	Za priprege	„	9960:00
VI.	Za puteve	„	11915:60½
VII.	Za vode	„	2150:00
VIII.	Za Bolnice	„	112041:81½
IX.	Za potporine u zanate .	„	1250:00
X.	Za potpomoći knjizi . .	„	930:00
XI.	Za učione	„	163443:92½
XII.	Za pokrajinski dug . .	„	35384:91
XIII.	Za razne troškove . .	„	2420:44
	Skupa	f.	509282:76½

To prema predračunanoj svoti od . . . . „ 524178:00
daje manjak od . . . . . „ 14896:76½

Taj manji izdatak zavisi od toga, što je manje potrošeno za ustambu putove i učione.

Prihod paka iste godine bio je sljedeći:

I.	Vlastiti dohodci Pokr. Zakl.	f.	589:20
II.	Dohodci Bolnicâ	„	10425:78½
III.	Naknade bolničkih troškova	„	16697:17½
IV.	Naknade zapratnih troškova	„	970:70
V.	Prirez izravnim porezima .	„	261209:27
VI.	Prirez potrošarini . . .	„	138067:92½
VII.	Uvozarina	„	19445:81
VIII.	Prihodi razni	„	112:87½
	Naknade nepredr. čunane .	„	19:55
	Skupa	f.	547538:32

Dok nije bilo predračunano nego . . . . „ 524178:—

Tako da je prihod bio viši za f. 23360:32 a to radi povećanja dohodaka Bolnicâ i onih od prireza izravnih i neizravnih, i naknada za bolničke troškove.

Kad se sravni gorenavedeni trošak od f. 509282:76½
sa dohodkom od „ 547538:32

Ima se preticak od f. 38255:56½
mjesto predračunanog manjka od „ 2568:00
koja posljednja svota, kad se pridruži onoj gorenaznačenoj, nalazimo da je konačni uspjeh predračunanog nadmašio za „ 40823:56½

Stanje pokrajinske zaklade paka koncem godine 1894 bilo je sljedeće:

Imovina.

a)	vrijednost nepokretnina	f.	843132:86
b)	vrijednost glavnic, dača i dajaka	„	66429:96
c)	glavnica na zajam	„	20487:46½
d)	dohodak u bankam	„	31055:—
e)	pokrajinski zajam	„	1800:—
f)	pokretnine i pokućstvo	„	14200:58
g)	ostanci [illegible]	„	296925:83½
h)	blagajnički preticak	„	97601:53½
	Skupa	f.	1,499434:17½

Buduć pak ostanci dugovni iznosili „ 380249:69

imetka je bilo skupa svega „ 1,119184:48½

Imovina za g. 1893 bila je od „ 1,074597:19½

Povećala se je dakle za f. 44587:29

Računi su držani u potpunu redu; stoga se financijalni Odbor smatra dužnim predložiti:

Neka visoki Sabor izvoli odobriti konačni račun Pokrajinske Zaklade za godinu 1894. kako je bio podnesen od slavnog Zemaljskog Odbora, izvješćem 9 prosinca 1895 Br. 5812.

Financijalni Odbor

Zadar, 29 siečnja 1896

Predstojnik-Izvjestitelj

Čingrija.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti? (*Nitko*). Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog financijalnog odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na petu točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o konačnom računu g. 1894 „zaklade za poljodjelske poboljšice kraljevine Dalmacije". (*(Vidi Pril. Br. 2 str. 49)*.

Gospodin izvjestitelj D.r Baljak neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Baljak (*čita*):

Br. 22 Sab.

Visoki Sabore!

Zaklada za poljodjelske poboljšice za našu Kraljevinu bi ustanovljena zemaljskim zakonom 18 veljače 1891 Br. 10. Stupila je u kriepost stopro koncem godine 1893 tako da od ovo doba počeli su računi.

Na temelju pomenutog zakona od zajma od 400.000 kruna, izdala je u Obveznicam 4% jedan dio, naime iznosak od 113 800 kruna pisane ili nominalne vrijednosti, to jest 56.000 fior. Ove Obveznice su se prodale uz cienu od 90% što odgovara javnom tečaju onog doba.

Taj iznosak sastavlja dohodak Zaklade u godini 1894.

Na podmiru dobitaka i amortizacije izdanih Obveznica, i za trošak izdanja istih u svrhe Zaklade, potrošeno je god. 1894 fior. 2246, dočim od dobitka Zaklade i od doprinoska iz zemaljske poljodjelske Zaklade, primilo se je fior. 2448. Na taj način bio je trošak podpuno podmiren, i nije trebalo doprinosa iz zemaljske Zaklade.

U svrhe Zaklade za poboljšice, izdano je fior. 19.900 za radje uredjenja Krke, a bio je udieljen zajam od fior. 12.060 zadrugi u Kninu na pokriće njezina doprinosa za iste radje. Osim toga bilo je plaćeno f. 1400 za radnje uredjena potoka „Makoše" kod Dubrovnika. A svi ti izdatci učinjeni su od svote od fior. 51 210 dobivenih od prodaje fior. 56.900 Obveznica ove Zaklade, uz cijenu od 90%. koncem god. 1893.

Stanje aktivno i pasivno koncem g. 1894 jest sliedeće:

Ukupno aktivnost	f. 30.069:02
Ukupna pasivnost	„ 90.990:—
(Izdanje zajma i pasivni ostatc)	
Tako da čista pasivnost jest od	f. 60.192:98

Pošto pak računi ove Zaklade nagjeni su u podpunom redu, stoga je do časti financijalnom Odboru predložiti:

„Nek izvoli visoki Sabor odobriti konačni „račun Zemaljske Zaklade za Poljodjelske Po„boljšice za godinu 1894, tako kako je bio „podnesen sa strane slavnog Zemaljskog Odbo„ra, izvješćem 28 listopada 1895 Br. 4373.

Zadar, 29 januara 1896

Predstonik

Čingrija

Izvjestitelj

D.r Baljak.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti. *(Nitko)*. Razprava je zatvorena.

Stavljam na glasovanje predlog financijalnog odbora, koji glasi *(čita)*:

Gospoda, koja primaju predlog, neka izvole ustati. *(Većina)*. Predlog je primljen.

Prelazim na 6.u točku dnevnog reda. Izvješće financijalnog odbora o konačnom računu godine 1894 zemaljske poljodjelske zaklade. *(Vidi Pril. Br. 3, str. 55)*.

Molim g. izvjestitelja D.r Baljaka, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r **Baljak** *(čita)*:

Br. 23-Sab.

Visoki Sabore!

Konačni račun za godinu 1894 Zemaljske Poljodjelske zaklade iznosio je f. 17250
Pristojbina troška za god. 1894 izpala je na „ 13799

tako da manji trošak jest od f. 3451
a to poglavito jer se je za poljodjelske poboljšice potrošilo samo fior. 1500, sa odnosnim prinosom Zaklade za poljodjelske poboljšice.
Pristojbina dohodka izpala je na f. 23706
prama proračunanoj na „ 17250

veća je za f. 6456
a to jer je više šumskih globa udareno nego je bilo predvigjeno.
Izbrojili se manji trošak sa višim, ima se višak u godišnjoj upravi od f. 9907.

Koncem god. 1894 konačna aktivna imovina ove Zaklade iznosila je:

u novcu	f.	5895
u Obveznicam	„	111000
u glavnici na dobit	„	50
u čistim aktivnim ostatcim	„	22117
Skupa	f.	139062

prama onoj koncem g. 1893 od „ 132978

veća je za f. 6084

Ovo umnoženje imovine tumači se kako sliedi:

Pretičak godišnje uprave bio je od	f.	9907
Dobilo se je pri nabavi Obveznica	„	155
Skupa	f.	10062
Izbrisano je aktivnih ostataka, to jest neučerivih šumarskih globa	f.	3978

U razlici izmedju ovih dviju svota, ima se navedeno povišenje od f. 6084

Razjasnjenja dodana računu tumače svaku potanko.

Obzirom na sve to i na sadržaj § 3 Zem. Zakona 18 veljače 1891 Br. 10, i vidjevši da računi ove Zaklade nadjeni su u podpunome redu, čast je financijalnom Odboru predložiti nek visoki Sabor izvoli odobriti konačni račun Poljodjelske Zemaljske Zaklade za godinu 1894, kako je bio podnešen sa strane Slavnog Zemaljskog Odbora izvješćem 28 listopada 1895 Br. 4372, i da odobri preduzeto odregjenje sa strane istog slavnog Zemaljskog Odbora da od pretička u novcu koncem godine 1894 poljodjelske Zaklade bude fior. 2500 predano pomenutoj Zakladi za poboljšice.

Od Saborskog Financijalnog Odbora.

U Zadru, 29 januara 1896.

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
D.r Baljak.

Predsjedink. Otvorena je razprava o predlogu financijalnog odbora. Želi li tko govoriti? *(Nitko)*. Razprava je zatvorena.

Stavljam na glasovanje predlog, koji glasi *(čita)*:

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na sedmu točku dnevnog reda: Prvo čitanje zakonske osnove o ribanju u unutrnjim vodama.

Gosp. izvjestitelj zem. odbora d.r Ivčević neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Ivčević. (*čita*):

B.r 1513.

Visoki Sabore!

Zaključkom prihvaćenim u sjednici 4 veljače proš. god. Visoki je Sabor povratio Zemaljskomu Odboru zakonsku osnovu o ribanju u unutrnjim vodama, nalogom da o istoj sasluša zanimane občine, te da osnovu podnese Saboru u ovom zasjedanju onim preinakam, koje bi eventualno našao shodno da poprimi.

Na izvršenje toga naloga Zemaljski je Odbor odlukom 16 ožujka pr. god. Br. 1513 poslao po jedan primjerak prespomenute zakonske osnove zanimanim Občinam.

Neke občine, kao Obrovačka, Sptjetska i Skradinska, nisu se dosle odazvale.

Izjavile su se u prilog zakonskoj osnovi Občine Imotska i Omiška.

Občina Kninska javila je da nema šta prigovoriti.

Občina Vrgorska iztakla je osobite okolnosti ribanja u Jezeru.

Občine Opuzenska i Metkovska izrazile su se proti osnovi, ističuć poglavito da bi ukinuće slobodnog ribanja bilo štetno za one stanovnike i sobom donielo velikih neprilika.

Takodjer su se izjavile proti tomu ukinuću Občine Sinj i Vrlika i iztakle nuždu da se izdadu odredbe na sačuvanje ribe u vrieme mriježenja i na zabranu štetnih sredstava ribanja, koja da se na žalost jako rabe u pokrajini, tako da je toga radi od nekoliko vremena opaziti veliko pomanjkanje ribe.

I Zemaljski Odbor cieni da je u Pokrajini velika potreba zakona redarstva nad ribanjem u unutrnjim vodama, a da se naprotiv mora dobro razmisliti, dali bi u sadašnjim prilikam shodno bilo ukinuti pravo slobodna ribanja, koje se nije nigdje toliko razprostranilo i ukorenilo kao kod nas.

Pa ipak, Zemaljski Odbor, radeć se o jednoj preinaci koja bi cielu zakonsku osnovu preuztrojila, nije ju htio provesti, a da prije u ovom načelnom pitanju ne sačuje mnienje Visokog Sabora, te se časti podnieti mu na ustavno pretresanje zakonsku osnovu o ribanju u unutrnjim vodama, kako je lanjskog zasjedanja bila prikazana od Visoke Vlade.

Zadar, 23 januara 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
Ivčević

Predsjednik. Želi li tko govoriti?

Perić. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Perić.

Perić. Visoki Sabore! Ja sam se bavio pitanjem, kako je ribarstvo uredjeno u drugim pokrajinama ove polovice naše monarkije. Bilo je u drugim zemljama težke borbe i ogromnog rada, ali za mnogo se vremena nije došlo ni do kakva zaključka; a kad se nakon 9 godina ipak stvorio zaključak, ministarstvo nije potvrdilo osnovu. Ja sam na dugo razpravljao ob ovom pitanju s izvjestiteljem gornje Austrije i upitao ga, da me poduči, kako bi se s time imalo kod nas uraditi. On mi je rekao, da se to pitanje kod njih otezalo od god. 1886 do 1895 kroz razne enkete, koje su se tri puta sastavile od 18 lica, činile predloge i preinake i popravile osnovu, koja je dva puta bila od sabora odbijena

a istom treći put primljena; ali ministarstvo je nije potvrdilo. U toj me prigodi taj izvjestitelj smijeći se pita, da li se kod nas tiče ribanja u moru, a kad mu ja rekoh, da se tiče sladkih voda, on se nasmijao pitajući, gdje su u nas tolike rieke i jezera, koja bi dala toliki kvantum ribe, da bi se s njima kao kod njih mogao u velike tjerati promet. Ja sam mu na to kazao, da se podpuno s njim slažem, da ta osnova nema za nas nikakve praktične svrhe, a osim toga je u sebi komplizirana.

Ribanje u sladkim vodama neće kod nas nikada biti vrelo bog zna kakve privede za težaka, dok će ga stavit na sto nevolja. Ponajprije treba kod nas da dodje do uredjenja potoka i rieka, a onda bi možda mogao doći takav zakon, kroz koji će se i ista vlada naći u neprilici.

Što se, gospodo, u nas lovi? Imamo li mi kao na Rajni t. zv. Reinlachse ili kao u Dunavu razne vrsti ogromnih riba, kojima se dobiva na stotine hiljada kroz godinu? Kod nas, gospodo, ima nešto malo jegulja, pastrva, malo raka i nekoliko žaba kreketuša. To vam je ciela blagodat, koju mi iz rieka imamo i s toga ja držim, da nam nije potreban ovaj zakon, već da trebamo samo, kako je gosp. izvjestitelj rekao, jedan redarstveni zakon, da se ne truju ili inače uništuju ribe.

Toga radi ja neću dalje, već ću staviti predlog, da se preko ove točke predje na dnevni red. U slučaju, da se ovaj predlog ne primi, molio bih častnog gosp. izvjestitelja, da ne šalje ovo pitanje upraviteljnom odboru, već neka predloži, da se i kod nas načini jedna enqueta, koja bi se sastojala od posjednika zemalja oko riekâ i jezerâ, i izaslanika pojedinih občina pod predsjedanjem jednog strukovnjaka, pak da oni to pitanje prouče.

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Imam predlog gosp. zast. Perića, da se preko ove točke predje na dnevni red. Budući da ga je samo on podpisao, to molim gospodu koja ga podupiru, da izvole ustati. *(Ustaje Biankini i Perić).* Predlog nije dovoljno poduprt, te ga nemogu uvažiti.

Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Visoki Sabore.

Htjeo sam su malo rieči da poduprem predlog častnog predgovornika, ali eto, premda od tolike ekonomičke važnosti za našu zemlju, nije mu sudjeno, da dodje na razpravu. S toga bi sada bilo suvišno da govorim o samom predlogu, već hoću da rečem koju ob ovom pitanju u obće. I prije svega mi je napomenuti, da kad bi se ova zakonska osnova primila, otelo bi se nevoljnom težaku, po raznim predjelim, a osobito u kotaru neretvanskom liepo sredstvo življenja i prehrane.

U nas se netjera na veliko trgovina s ribama sladkih voda, ali je ipak taj lov u nekim krajevima izdašno sredstvo prehrane. Kad bi se ovaj zakon uveo, dogodilo bi se i sa ribanjem ono, što se dogodilo u ovo zadnje doba sa lovom divljači, odkad je narodu krajine Neretvanske oteto oružje. Tu težak, nemože sada da ubije ni patku ni nikakvu divljač, kojom osobito zimi bilo je prije vrlo koristna lova, te ga je to baš osiromašilo. I sa toga pogleda bio je umjestan predlog mog druga Perića, te ako ova zakonska osnova dodje na razpravu, pridržajem si o njoj potanje govoriti.

Ovom prigodom, pošto je govor o ribarstvu, neka mi bude dopušteno još nešto spomenuti. Visoka se vlada toliko stara za ribanje u sladkim vodama, koje doista za nas ima vrlo relativnu vriednost, dočim se ništa nebrine za morsko ribanje, koje je još jedno od glavnih vrela privrede našemu nevoljnom narodu. Stoga bi bilo željeti da visoka vlada najprije morskomu ribanju posveti sve svoje sile. Morsko ribanje uredjeno je još kod nas po nekim starinskim odredbama, početkom ovoga vieka izdanim, ako se nevaram, od slavnog Dandola. Osim toga, naše morsko ribarstvo, u zadnje doba, usljed trgovačko-pomorskog ugovora s Italijom, žrtvovano tudjim interesima. Ja mislim, da bi visoka vlada učinila djelo pravedno i koristno, kad bi mjesto ribanju u sladkim vodama, posvetila svu svoju pažnju morskom ribanju. *(Tako je!).*

Častna gospodo! Ništa dalje od jučer, bio je kod mene glavar sa nekoliko seljaka iz Oliba i okolišnih školjića te su mi baš plačnim očima kazivali, da u ova tri zimska mjeseca pod njihovim otokom neprestance riba 80 ćosotskih brodića. Ti talijanski ribari pak ne prodavaju kod nas ulovljenu ribu — da bismo mogli barem reći; narod će se jeftino najesti ribe — već ju odmah ravno prenašaju u Mletke.

A što je još gore, pošto nema ribarskih straža da nadgledaju tu ćozotsku vojsku — promislite koliko ima tu ljudi na 80 brodića — naš nevoljni narod nalazi se često u neprilici, jer ti talijanski ribari dodju na kraj, sjeku drva i nose vodu, koja ondje neobiluje a narodu služi za pića i za napajanje marve. Radi toga često se dogadjaju kavge. Ovih dana, velikom mukom, naši težaci uhvatili su ondje nekoliko od tih talijanaških ribara, koji su bili došli harati gajeve i praviti neprilike u tudjoj kući. Povedoše ih u Silbu, gdje su rek bi, bili kažnjeni samo na 10 fiorina globe. Još od lani visi na ovdješnjem sudu druga parnica, koja se odnosi na ovo pitanje, a nema joj riešenja. Na ove stvari trebalo bi da pripazi visoka vlada, i čim prije učini, da prestane haranje našeg mora sa strane tudjinaca. Kad već obstoji ugovor o ribarstvu s Italijom, neka mu se barem obslužuju dotični propisi, a nek se nedopusti da se utamanjuje jedino vrelo privrede znatnog diela primorskog naroda u ovoj nevoljnoj našoj zemlji.

Predsjednik. Rieč ima vladin izvjestitelj Dvor. Savjetnik gosp. Truxa.

Vladin izvj. Truxa (*čita*):

Opazit mi je samo da vladina zakonska osnova o ribanju u unutrnjim vodam bi prikazana usljed opetovanih saborskih zaključaka.

Pridržavam si pako, da podadem eventualnih potanjih razjašnjenja u predmetu zakonske osnove, kada se bude u ovoj Visokoj kući raspravljalo o predmetu u drugom čitanju ili kad bi to Upraviteljni Odbor želio, još pri njegovim raspravam.

Vuković. Molim rieč.

Milić. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Vuković,

Vuković. Častna gospodo! Ja nisam namjeravao uzeti rieč, osobito s razloga, jer sam cienio, da prije nego je moj izbor ovjerovljen, ne bi smio ni na koji način sudjelovati u raspravi. (*Glasovi:* Zašto?) To je moje mnienje (*Biankini:* Zaista čudno mnienje). Nu govor gosp. zast. Perića kao i častnog Biankinija naveli su me, da i ja nešto kažem o predmetu, koji je na dnevnom redu.

Gosp. zast. Perić predlaže, da se glede zakona o ribanju u unutrnjim vodama predje na dnevni red. Ja se tomu svakako opirem. Ja znam, da taj zakon nema takovu važnost kao što bi imao zakon o morskom ribanju, ali je on ipak za našu pokrajinu vrlo važan.

Mi se moramo dočepati i najmanjih sredstava, koja mogu doprinieti blagodati zemlje, a to je i ribanje u sladkim vodama, koje nije tako mala stvar, da se nebi smjela dati tomu pitanju neka važnost. Zato glede tog predmeta, pošto cienim, da smo svi složni, da je od neke važnosti i pošto je gosp. izvjestitelj kazao, da mu se čini, da zakon u sadašnjoj formi nije zgodan ja se podpuno slažem s njegovim mnienjem i podupirem njegov predlog, da se samo redarstveni propisi u tom pogledu sada izdadu.

Što se tiče zakona o morskom ribanju, to je, gospodo moja, vrlo važno pitanje i ja se podpuno slažem s gosp. Biankinijem, da se tomu pitanju ima najveća važnost dati.
Ja sam se privatno tim pitanjem bavio i baš namjeravam u tom pogledu podnieti ovih dana Vis. saboru osobiti predlog.

Po mom je mnienju uz poljodjelstvo najvažnije ekonomsko pitanje u našoj zemlji ribarstvo. Žalibože nije se do sad u nas ni s koje strane tomu pitanju osobita važnost dala. U tom imamo starih zakona, koji većinom reasumiraju redarstvene propise i ništa drugo; imamo Dandolov zakon, koji se bavi sa ribolovom sardela; zatim imamo nekakvu ministarsku odredbu od god. 1884, koja sadržaje samo takodjer neko-

liko redarstvenih propisa. Ali inače za uzdržanje ribarenja u našem liepom moru, nije se žalibože — moram priznati — malo učinilo. Ako li pogledamo saborska izvješća, naći ćemo, da se je god. 1883 rek bi za prvi put o tom govorilo. Tadašnjoj je razpravi sudjelovao i sadašnji naš gosp. predsjednik, koji je zagovarao, da se nešto u tom učini, i učinio se zakon samo zakon o stražama nad ribarima.

Kakav je to zakon, to najbolje pokazuje okolnost, da nije u krepost ušao ni u kojoj občini ili samo u jednoj. Poslije tog zakona nije se ništa osobita preduzelo. Od god. 1892 imamo jedan saborski zaključak, koji se tim bavio i zahtievao od vlade da se vrše zakoni o ribarenju. Ali je čudno pitati da se vrše ti zakoni, kad ih nemamo. U ribarskom pitanju imamo još jedan vrlo shodan predlog od našeg druga Bjelanovića, koji medjutim nije našao odziva u Vis. Saboru. S tim pitanjem, na žalost nismo se više bavili, premda je ovo jedno, kako rekoh, od najvažnijih, što se tiče ne samo naše zemlje i našeg mora, nego ciele države, jer je s tim spojeno pomorsko pitanje, a s tim stanje i položaj naše monarhije u svietu. Zato ja držim da mi moramo zahtjevati i moliti Vis. Vladu, da državnim sredstvima ide u pomoć toj važnoj struci privrede primorskog pučanstva.

Danas, istina, nije na dnevnom redu pitanje o morskom već sladkovodnom ribanju, ali ja sam to naveo samo zato, što je častni Biankini o tom rieč poveo, i pošto bih želio poduprieti njegov predlog, koji će doista naći odziva u cielom saboru, a svakako znadem i kod Vis. Vlade, pošto je gosp. ministar u zadnjem Reichsrathu naglasio, da će imati osobiti obzir, a znam takodjer da je kod pomorske vlade u Trstu sazvana bila posebna enqueta, da se bavi tim pitanjem. Zato ću, kako rekoh, s osobitim predlogom zamoliti Vis. Vladu, da se u ribarskom pitanju na moru nešto učini, a sada samo podupirem ono, što je kazao gosp. Biankini, ali se protivim predlogu gosp. Perića, da se preko ove osnove predje na dnevni red.

Predsjednik. Prije nego dadem rieč gosp. zast Miliću opazit ću, da se ovdje bez potrebe razvila druga razprava o predlogu gosp. Perića, koji nije bio poduprt a po tom neće ni doći na glašovanje. Imamo samo jednostavni predlog gosp. izvjestitelja, o kom može tko hoće govoriti, dok o pitanju, koje ne stoji s tim u odnošaju. nije shodno da se sada razpravlja. Rieč ima gosp. zast. Milić.

Milić. Ja se podpuno slažem s predlogom gosp. izvjestitelja. Ovdje se ne radi o ukinuću tog ribarenja u sladkim vodama, već samo o reguliranju, a to je potrebno. Mi imamo dosta rieka i jezera, gdje, ako se ne bude uveo kakav red ribanja, nestat će sasvim i privrede jednom dielu pučanstva, što mi ne možemo dopustiti. Gospodin Biankini se pozivlje često na upravu Bosne i hvali je, kako je tu u malo godina procvala svaka grana i poljodjelstva i obrta i trgovine. I on ima u tom podpuno pravo, da zamjerava vladi našoj, što nije u sto godina ni iz daleka toga učinila. Bit će gosp. Biankini, koji tako prati te upravne mjere u Bosni čitao kao i ja, da bosanska vlada napokon ne samo za uredjenje ribarenja u sladkim vodama, već i za pomnožanje riba radi. Ako se ide tamo tako daleko, mi možemo barem štogod učiniti, da se ne utamani ono ribe, što imamo u riekama i jezerima. Tim se neće dakle zabraniti ribarenje, kako misli gosp. Perić, niti će se puku nametnuti novi teret, već se tim hoće uraditi nešto za njegov napredak i blagostanje.

Ja sam čuo od jednoga gospodina, kad sam putovao po Bosni, da je tamo stroga zabrana glede ptica, tako da su se jarebice podpuno pripotomile, a kad se takove mjere tamo poduzimlju, zašto nebi i mi gledali barem u manjoj mjeri, da spasismo ono što imamo.

Taj zakon ne smjera na to, da se zaprieči pravo ribarenja, već se tu radi samo o tom, da se ono uredi, kako to gosp. izvjestitelj predlaže i što ja mislim, da je sasvim dobro.

Predsjednik. Želi još tko govoriti. *(Nitko).* Razprava je zatvorena. Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvjestitelj D.r Ivčević. Kad sam čuo častnog Perića, činilo mi se, kao da on nije čitao izvješće Zem. Odbora ili da ga danas nije

slušao, jer da bi se onog držao nebi danas onako govorio. Zemaljski je Odbor stavio predlog, da se ova osnova dostavi jednom odboru i iztakao, da bi se iz nje imalo izpustiti sve što se tiče ukinuća slobode ribanja, a častni je Perić učinio predlog, da se predje na dnevni red poglavito s toga što osnova ukida pravo slobodnog ribarenja. Nego osim ove odredbe ova zakonska osnova sadržaje i drugih, naime redarstvene, koje ciljaju na to, da štite umnožanje riba i zaprieče štetne načine ribanja, koji su se kod nas toliko razprostranili. Ja mislim. da proti tomu častni Perić nemože da bude (*Perić:* Naravno!), a što mi predlažemo? Da osnova ide jednom odboru, koji će preinačiti i izpustiti odredbe, koje ukidaju slobodu ribarenja i uzdržati one, koje se tiču umnožanja i zaštite riba. To držim, da je sasvim opravdano.

Ja se ne mogu složiti s mnienjem častnoga Perića, da kod nas ribarenje u unutrnjim vodama neće postati vrelo privrede, jer je i sada vrelo privrede baš u onim krajevima, na koje se on poglavito osvrće. Kad bi bili izdani redarstveni propisi koji bi zabranili neko vrieme za ribanje n. p. kad je vrieme mriežšenja, koji bi zabranili neke štetne načine lovljenja, kao n. p. s dinamitom, baluketom i t. d., što se kod nas osobito uvriežilo, riba bi se mogla umnožiti a onda bi ribanje postalo izdašnije vrelo privrede.

Što je častni gosp. zast. Perić iztakao, da bi se imala voditi jedna enquêta, ja mislim, da to nije potrebno. Uslied lanjskog zaključka ovog Vis. Sabora, bila je ova zakonska osnova poslana zanimanim občinam, gdje ima rieka i jezera, da se o njoj izraze. One su se u većini izrazile, a koje još nisu, te će do skora. Najbolju dakle enquetu imamo u izvještajima zanimanih občina, tim više, ako Vis. Sabor zaključi, da se iz osnove ima izostaviti ukinuće prava slobodnog ribarenja i da se ima preustrojiti na način, da bude samo redarstveni zakon nad ribanjem.

Da se ta osnova može na taj način preurediti, dosta ju je samo pročitati ili pregledati, jer tu imamo n. p. jedno poglavlje, koje se bavi redarstvenim propisima; valja ga, dakako, pretresti i vidjeti da se izpusti ono što se slučajno nebi sudaralo s našim prilikama, ali u većem dielu mislim da ga treba primiti.

Ima i drugo poglavlje, koje se bavi branjevinama za mrieštenja; tu će naći vis. sabor shodnih odredaba, da se uzmogne podići to vrelo blagostanja. Na koncu je poglavlje o postupku i kaznama u raznim slučajevima, jer ako se hoće učiniti redarstveni zakon, valja da budu predvidjene i kazne i odredjeno, tko će do prilike imati upraviti dotične propise. Ja dakle mislim, da je predlog Zem. Odbora opravdan i da nisu temeljiti prigovori, što su protiv njega bili izneseni. Kad ova osnova ide jednom odboru, ako on bude mnienja, koje je već iztakao Zem. Odbor a nebude imao vremena da osnovu preustroji može predložiti da se osnova povrati Zem. Odboru nalogom da ju preinači u napomenutom smislu i podnese u dojdućem zasjedanju Vis. Saboru na odobrenje. Time će zemlji biti učinjena velika usluga.

Vis. Sabor je već u više navrata zaključio, da se stvori zakon o ribanju u unutrnjim vodam. Iz privatne inicijative častnoga D.ra Masovčića bi otrag 12 god., iznesena jedna zakonska osnova i glasovana od Sabora, ali nije bila podastrta na previšnju potvrdu, jer se čulo, da vlada kani izdati obći zakon, te se je cienilo shodnim počekati dok dotični državni zakon bude proglašen. To se je od više godina već i sbilo, a osnova današnja temelji se na taj državni zakon. Iza toga je Vis. Sabor više puta pozvao Vladu, da prikaže zakon o ribanju u sladkim vodama i ona se odazvala želji ovog sabora, kad je prikazala ovu osnovu, koja sadržaje sve što je potrebno, dok se ono, što se drži da nije shodno za naše okolovštine može lako izpustiti; ali da se sada na prosto predje preko te osnove na dnevni red, mislim, da ne bi bilo ozbiljno i da bi si tim Vis. Sabor dao blamažu, kakva se možda, još nije vidjela.

Predsjednik. Imamo predlog Zem. Odbora, po kom valja da bude ova osnova predana na pretresanje upraviteljnom odboru. Gospoda, koja pristaju na to, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na osmu točku dnevnog reda;

Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika vanjskih občina izbornog kotara Korčula-Ston-Orebić. Molim gosp. izvjestitelja D.r Katnića da pročita dotično izvješće.

Izvj. D.r Katnić (*čita*):

Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Zastupnika na Saboru izvanjskih občina izbornog kotara Korčula, Ston, Orebić, biraju 64 birana birača i baš 30 iz korčulanskog, 17 iz stonskog, a 17 iz pelješkog sudbenog kotara.

Od ovih 64 biranih birača, bijahu prisutna izbornom činu 62; te 39 od njih glasovaše za M. P. Don Juru Biankini-a; a 23 za gosp. Antuna M lića, načelnika Stonskog.

Proti ovome izboru bi prikazan dne 22 tek. pod Br. 599 Zemaljskom Odboru utok, ili kako ga utočnik zove prosvjed — sa strane gosp. Ivana Batistića, biranog birača iz Blata.

Gospodin utočitelj tvrdi da su se pri izboru opazile sliedeće netočnosti i nezakonitosti.

Kotarski poglavar Korčule, pri sastavljanju dvostrukog imenika biranih birača, nebi se bio držao propisa § 32 izbornog pravilnika, niti bi bio potvrdio zakonito izvedenje izbora biranih birača u svakoj občini, a sa svim tim bio bi sastavio imenik biranih birača, što po zakonu, nebi bio mogao učiniti.

Usljed prigovora utočnikova glede nezakonito obavljenog izbora petorice biranih birača, poglavar — kaže na dalje isti utočitelj — požurio se je konstatovati prituženi čin, i pronašao je da prijavljena nezakonitost u izboru navedenih petero biranih birača uprav se je bila obistinila, te pri činu izbora zastupnika, pitao je, kao izborni povjerenik, da se isti izključe od prava glasovanja, na temelju § 39 izbornog pravilnika.

Utočnik je prigovorio predloženom izključenju, jer po citiranom § 39 isto bi moglo imati mjesta samo za izgubljeno izborno pravo *poslie* sastavljenog imenika; dočim u konkretnom slučaju sliedilo je drugčije, biva da prituženi birani birači, nisu imali nigda izborno pravo, a za to se ima zaključiti, da nisu mogli biti upisani u imenik birača.

Utočnik kaže suviše, da je upitao kotarskog poglavara, jeli se on osvjedočio o zakonitosti izbora svih ostalih biranih birača, prije nego je sastavio imenik istih, a na niečni odgovor, da je predložio da isti izborni povjerenik, svojom nadležnošću, po propisu § 32 uništi sve izbore biranih birača, i naredi nove izbore, a to s razloga, jer kao što je pritužena petorica biranih birača tako i ostali birani birači mogli su takodjer biti nezakonito izabrani, a ta nezakonitost odlučiti u izboru zastupnika (§ 32 izb. prav.)

Budući da je pored predpostavljenog sliedio izbor zastupnika, i da sve to je konstatovano i uvršteno u zapisniku izbora, utočnik, pita da Visoki Sabor izvoli priznati nezakonitim izbor zastupnika Biankinia i izbor ovaj uništiti.

Odbor za ovjerovljenje, proučiv pomljivo izborne spise, nije mogo pristati na predlog utočnika gosp. Batistića, i to sa sliedećih razloga.

On drži da zadnji prigovor gosp. Batistića nema nikakvog zakonitog temelja.

Istina je da po § 32 izbornog pravilnika Kotarski poglavar ima potvrditi, da je zakonito obavljen izbor birača u svakoj občini, i da na dotični upit gosp. utočnika, on je izjavio da nije učinio izvide vrhu prave valjanosti i zakonitosti izbora biranih birača, ali ta formalna pogrieška nemože nikako da dade zakonitog temelja za uništenje svijuh izbora.

Nemože, tim više, što za proglašene izborne imenice, stoji predmnjeva njihove zakonitosti, što proti pravu izberivosti pojedinih biranih birača nisu, u nazočnom slučaju, bile podignute na Poglevarstvo nikakve pritužbe; što § 32 izb. prav., ne propisuje da kotarski poglavar ima obavljati izvide vrhu pravovaljanosti i zakonitosti izborâ biranih birača, nego jedino potvrditi da je biranje zakonito obavljeno; što na-

pokon i ako ta potvrda nije bila učinjena, nije još nikako dokazato da je obavljeno biranje bilo nezakonito, ne samo, nego kako isti utočnik tvrdi, kotarski poglavar usljed njegovog prigovora, konstatovao je prituženi učin, ali osim nezakonitostt u izboru ono petero brisanih birača, nije pronašao ikakvu drugu.

Prvi prigovor pak gosp. utočitelja prikazuje se, te je moguće, još netemeljitiji. Gospodin kotarski poglavar, prije neg je počelo glasovanje biranih birača, izjavio je povjerenstvu da je poglavarstvu bila prikazana pritužba proti pravu izberivosti nekoliko birača i da je poglavarstvo, usljed te pritužbe, obavilo potrebite izvide, iz kojih da je proizteklo da šest birana birača nemaju pravo izberivosti i u smislu § 39 izb. prav, pozvao je povjerenstvo, da odluči o svakom pojedinom navedenom slučaju, nalazeći, da bi se ista šestorica birača od glasovanja imala izključiti.

Kako se je gori vidilo isti utočnik protivio se izključenju tih birača, ali sa formalnog gledišta, dočim sa meritornog, učinio ga je predmetom utoka.

Podpisani odbor drži, da ne vrijedi pretresivati zakonitost tog izključenja, pošto riešenje dotičnog pitanja nemože nikako uplisivati na izbor čestnog Biankinia. Ovaj u istinu, zadobio je 39 glasova od 69, te i sve da bi se moglo odbiti ono 6 priepornih glasova, ostala bi mu svakako 33 glasa, to je uvjek jedan glas preko absolutne većine od 32 glasa.

S tih razloga, čast je podpisanome Odboru staviti sliedeći predlog:

Nek Visoki Sabor izvoli odobriti izbor M. P. Don Jurja Biankini-a, zastupnikom vanjskih obćina Korčula-Ston-Orebić,

Zadar, 29 siečnja 1896.

Odbor za ovjerovljenje izbora.

Predstojnik

Čingrija

Izvjestitelj

Katnić

Predsjednik. Otvorena je razprava. Želi tko govoriti?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoka kućo!

Neustajem, da uzmem rieč *pro domo.* Meni može biti danas sasvim ravnodušno, ako ovaj visoki Sabor odobri, ili neodobri moj izbor. S jednog razloga bilo bi mi dapače ugodno, da ga neodobri. (*O! o!*) Ja se nalazim ovdje kao vojnik na bojnoj poljani bez oružja; oteto mi je oružje za obranu i navalu, te upravo ja ovdje, kako kaže naš narod, nosim, glavu u torbi. (*O! o!*) Obzirom na to, ja neću žaliti, ako nebude odobren moj izbor. No, ako ova visoka kuća hoće da ga odobri, onda molim da bude odobren, kako se kaže, sa svim častima, te da ja udjem ovdje ne kroz prozorčić, nego kroz široka vrata. (*Bravo! na desnici*).

Dopustite mi, častna gospodo, da i ovdje, prije nego stanem pobijati neke točke izvješća slavnog ovjeroviteljnog odbora, rečem koju o ponašanju visoke vlade pri mom izboru. Ne činim to u svrhu, da dokažem, kako je ovaj izbor izpao uzpikos želji i volji vladinoj, ili Bog zna s kakovih drugih razloga, već samo da ostanem vjeran momu načelu i izjavim još jedanput moje uvjerenje, da se je visoka vlada u sve izbore manje ili više pačala, a da na to nije imala pravo. — U ovom kotaru imamo za vladu dvie olakotne okolnosti: prva, što nije znala, da ću ja ovdje kandidirati, kao što doista ni ja sam nisam znao, da u oči samog izbora, (*Salvi: Znali ste!*); drugo, što je ovo jedan od najinteligentnijih kotara, što ih imamo u Dalmaciji, gdje osobito prevaguje izobraženi živalj, kao što su pomorski kapetani, ljudi slobodni, koji putuju svietom i vide kakovu slobodu uživaju ostali narodi, pak ju znadu gojiti i braniti i kod svoje kuće. U ovom kotaru žive takodjer dosta obrtničkog življa, koji i po svom zvanju ima u duši klicu slobode. Na takovom polju sjeme posijano od visoke vlade, nebi bilo proklijalo ni proniklo, i za to ja mislim, da se je u obće, prema ostalim kotarima, visoka vlada najmanje

miešala u ovomu. Ipak imam dokaza, da je i u ovom kotaru bilo štogod vladina komešanja, ili da se je barem sa strane nastojalo da birači izpadnu onako, kako je visoka vlada želila.

Iz dobra mi je izvora poznalo, da se je, koncem srpnja, c. kr. kotarski poglavar našao radi svojih službenih posala na Lastovu. Bio je tamo, da ustoliči obćinsko upraviteljstvo. Tom prigodom on je našao nuždnim, koliko je mogao, preporučivati, da se biraju „umjereni Hrvati". Na Kuni takodjer gospodin poglavar postarao se je, da preporuči, da se nebi birao nijedan pravaš. Ali radi točnosti moram primjetiti — koliko sam bio obavješten — da je gospodin kotarski poglavar bio tako delikatan, da je ljudima, kojima je preporučivao, da nebiraju nijednog pravaša, ipak rekao: Ali, znajte, ja ovdje negovorim kao kotarski poglavar, nego kao privatna osoba! (*Smieh*). Na Lastovu i neki činovnici smatrali su, da će dobro doći u pomoć gospodinu kotarskomu poglavaru, ako i oni preporuče da se nebira pravaš.

No sve ovo, kako sam već prije rekao, nije imalo odlučna upliva na izpadak izbora, niti je cienim moglo odvratiti od svoje namjere onako sviestne birače. Ja samo konstatiram fakta, nek se znade, kao što sam već neki dan ovdje naglasio, da je u ovim izborim, po svim kotarima, više ili manje igrala svoju ulogu vladina ruka.

Pri izborima birača u kotaru Korčula-Orebić-Ston, imamo pak i nekoliko osobitih slučajeva, koje bi trebalo, da ovaj visoki sabor jedan put za uvjek svetčano odsudi, eda se nebude više mogli ponavljati. Izvješća našeg ovjeroviteljnog odbora, čini mi se, da su i u tom pogledu vrlo manjkava. Meni se čini, da bi bila dužnost ovjeroviteljnog odbora, svugdje pri pretresanju raznih izbora, gdje opazi kakovu nezakonitost, ma bilo s koje strane, ili kakovo krivo tumačenje zakona, naglasiti to u izvješću, osuditi i naputiti dotičnu stranu, da se u drugim izborima ne ponove iste neprilike. To je, gospodo, sustav, kojim se postupa u svim drugim parlamentima. Čitajte izvješće o ovjerovljenju izbora raznih zastupnika na carevinskom vieću, i tu ćete često naći, da ovjeroviteljni odbor, premda predlaže ovjerovljenje dotičnog izbora, ipak kaže: Mi smo našli, da je tu zakon bio krivo tumačen, ili da to i to nije bilo pravedno, te stavi revoluciji, kojom se preporučuje vladi, da se zakon unaprjed ima tumačiti na način, kako parlamenat misli, da se ima tumačiti. Mi smo baš lani, pri ovjerovljenju izbora častnog Dapara primili u carevinskomu vieću resoluciju, o pravu glasa dušobrižnika privremeno namještenih. Taj se je zakonski §. kod nas od mnogo vremena krivo tumačio. Parlamenat je našao, da je usljed tog tumačenja, u spomenutomu izboru bilo nevaljalih glasova, ali nije uništio izbor, već je naložio vladi, da pazi neka se dotični paragraf unaprjed tumači u njegovom pravom smislu.

Ja mislim, da bi to bila i naša dužnost; da bi bila dužnost slavnog ovjeroviteljnog odbora pri bilo kojem izboru upozori vladu na slučajne nezakonitosti, da se u buduće neponove. Visoki sabor, u svakoj prigodi, gdje nadje da je vlada, ili koji mu drago njezin organ, prekoračila zakonske granice, mora dignuti svoj glas i kazati: Pazite, mi toga unaprjed nećemo dopustiti, mi to osudjujemo. Tim, cienim, da se visoka vlada nebi uvriedila, pošto ni ona neće misliti da je nepogrješiva, i da može jamčiti za sve svoje organe, da će uviek baš na najtočniji način vršiti namjere zakonodavca. Mi bismo uz to imali jamstvo, da se u budućim izborima neće ponoviti nezakonitosti, koje sada moramo žaliti.

Ostajuć nepomično na tom stanovištu, i povraćajući se na moj izborni kotar, moram požaliti, što pri biranju birača ponašanje c. kr. žandarmarije nije bilo svugdje najpohvalnije, a cienim, da u nekim mjestim nije bilo nikako ni zakonito. — Obavljali su se, na primjer, izbori birača na Lastovu. Žandarmarija dotle je tjerala svoju revnost, da je izričito u ime zakona, zabranila ondješnjem župniku, velečastnomu Don Bari Antičeviću i njegovomu pomoćniku, da se nemaju ni razgovarati sa biračima! Moja gospodo! Ja neznam, može li se pomisliti veće nezakonitosti. Kako da se obave izbori bez razgovora i dogovora? Po kojemu zakonu može, ma bio tko, zabraniti na dan izbora jednomu biraču, da se razgovara sa svojim drugovima? Meni se čini, da pri ovakim činim — a da su

istiniti, siguran sam, budući da osobe, koje mi ih dojaviše, stoje izvan svake sumnje — bila bi dužnost ovjeroviteljnog odbora da barem pozovne visoku vladu, neka se unapried pobrine i strogo pazi, da se već nikad neponove.

Imamo još jedan čin, koji, gospodo, ja nebih mogao vjerovati, da mi nije ustmeno priobćen od samih osoba, kojim se je dogodio, i od svjedoka, koji su mu prisustvovali. Obavljali su se izbori biračâ u Lastovu. Tu su, medju ostalima, bila na biralištu i dva ugledna sveučilistna gradjana, gospoda Šantica i Kozarno, medicineri, mladi ljudi i dobri Hrvati, koji su želili na svoje oči vidjeti, kako se bije ustavna bitka za hrvatska prava. Ali njim to, moja gospodo, nije bilo dozvoljeno. Žandarmarija njim je zapoviedila, da se moraju odalečiti sa birališta. I oni se doista za nekoliko koračaja odalečiše. Ali žandari nisu bili još zadovoljni, i dadoše njim drugi nalog, da moraju ići daleko, tako daleko, da nebi mogli sa biračima ni govoriti. Pa ni s tim nisu žandari bili zadovoljni. Napokon naši sveučilištni gradjani rekošo žandarskomu postovodji: Nemojte nam već dosadjivati, već nam bistro i čisto kažite, gdje možemo na miru ostati. Morate ići daleko — odgovori postovodja — tako da nebudete mogli vidjeti prozore obćinske dvorane, gdje se izbori obavljaju! (*Smieh*). — Ovo je faktum, moja gospodo, vrlo žalostan faktum. Ja sam ga naveo u svim potankostima, jer označuje naše odnošaje, a nitko se neće naći, koji bi ga mogao pobiti.

Ja neznam, koji su razlozi nalagali c. kr. žandarima, da do te strogosti tjeraju svoju revnost i da tako vriedjaju slobodu poštenih gradjana. Valjda su mislili, da oni sveučilištari mogu iz daleka magnetizirati birače, i sklonuti ih, da glasuju za stranku prava?

Izbori birača izpali su ipak povoljno, i stranka prava našla se je u ovomu kotaru u većini. Ali mi smo čuli iz izvješća slavnog ovjeroviteljnog odbora, da se je na samom biralištu htjelo zaniekati izborno pravo šestorici birača. To mi se čini čudnovato sa svakog obzira: čudnovato pogledom na osobu, koja je predložila izključenje rečenih birača; čudnovato i pogledom na način, kojim njim se je htjelo uzkratiti glas. Birači, kojim se je htjelo zaniekati glas bili su redovito uvršteni u izbornim imenicam, a proti tomu nije bilo utoka. Na biralištu na Korčuli predložio je njihovo izključenje načelnik obćine blatske, gospodin Batistić. Mimogredice opažam, da taj gospodin odavna nezakonito sjedi na obćini. U Blatu od godine 1889-94 nisu bili obnovljeni obćinski izbori, premda se je godine 1893 obćinsko vieće odreklo. Koncem godine 1894 pod vladinim komesarom, obavljeno je biranje novog vieća, ali ipak još ni danas ona obćina nije obnovljena, i gospodin Batistić sjedi proti zakonu na načelničkoj stolici.

Taj isti gospodin Batistić, jedini je podpisao i uložio utok proti momu izboru. On je u ostalom bio predložio na Korčuli izključenje one šestorice birača, ali kao član izbornog povjerenstva ipak je poslie glasovao da budu primljeni na glasovanje. Sada pak, novom dosljednosti, uložio je utok proti onim biračim, te u utoku kaže, da se njihovi glasovi nisu imali primiti, i da je s toga moj izbor nevaljan.

Ja neću ovdje tumačiti frapantnu dosljednost u postupanju gospodina Batistića, već stojim i ovdje na svome stanovištu i kažem: ili su glasovi onih birača bili valjani, i imali su se primiti; ili nisu bili valjani, i imali su se uništiti. Cienim pak, da je ovjeroviteljni odbor imao dužnost izviestiti se, pri riešenju utoka gospodina Batistića, jesu li doista oni glasovi bili valjani ili ne. Jer, gospodo, ako mi neprimimo načelo, da se pri ovjerovljenju izbora mora strogo na svaku paziti i svaku temeljito izpitati, a da se nema nikomu sliepo vjerovati, pa ni c. kr. kotarskim poglavarim, nećemo nikada imati pravih izbora, ni izbora dobro pregledanih i temeljito pretresanih kako treba.

Ja sam uvjeren, da kotarski poglavar u Korčuli nije imao ni prava ni razloga prigovarati spomenutim glasovim; a ako su doista bili nevaljani, kao što je on mislio, povjerenstvo nije ih imalo nikako primiti. Ali, u koliko je meni poznato, oni glasovi nisu nipošto bili nevaljani. Za izpadak izbora to je indiferentno, pošto bi izbor i bez ovih glasova bio valjan; ali nije za me indiferentno, moram li ja doći u

ovaj visoki sabor s manjim ili većim brojem glasova.

Ja kažem, da kotarski poglavar nije imao temelja, da pobija one glasove i da se je svakako imao bolje o njima izvjestiti prije nego ih stavio u sumnju. C. k. kotarski poglavar prigovorio je n. p. glasu birača Ante Dražinića iz Lastova, jer da neplaća poreza, i s toga da nije bio izberiv. Ja mogu naprotiv dokazati izvornim dekretom, koji mi je ovdje pri ruci, da je Dražinić imenovan stalnim občinskim tajnikom i da je kao takav imao pravo glasa. Dražanić nalazi se u Lastovu još od godine 1891, a u sjednici od 8 lipnja iste godine, imenovan je jednoglasno stalnim občinskim tajnikom.

Takodjer bio je izjavljen prieporním glas Iva Media Nikolina iz Stona, a to, jer da je na poreznom uredu upisan kao Giovanni Medi. Ali ni ovaj prigovor nije temeljit, u koliko nije poznato i to po izvornoj svjedočbi velečastnog župnika Malog Stona, da u Malom Stonu žive sam jedan Ivan Medi Nikolin, i taj da je i glasovao. To je isto posvjedočilo i občinsko upraviteljstvo u Stonu Malom.

Prigovorilo se je takodjer glasu Tvrdojića Spuge Marina pok. Andrije, jer da je on u povernim knjigama upisan samo kao Tvrdeić Marin pok Andrije bez pridjevka Spruga. Ali pošto u Žrnovi obstoje dva Marina Tvrdeića, i pošto jedan neplaća doista nikakva poreza, a ovaj, koji je glasovao i koji je bio birani birač, plaća ga, s toga mu je občina nadodala i pridjevak Spruga, po kojemu je poznat, i razlikuje se od drugog Marina Tvrdeića. Osim toga, on je i glavar svoga sela, a plaća i obrtarinu, kao što se može razabrati iz obrtne dozvole dne 30 ožujka 1895 broj 3673. Naročito je u izbornoj cedulji stajalo Tvrdeić *Spruga* i *glavar*, da se razlikuje od onoga drugoga Tvrdeića, koji neplaća nikakva poreza.

Četvrti prieporni glas bio bi birača Milina Udovičića pok. Ante iz Lombarde, jer da on nije upisan u poreznim knjigama kao Udovičić, nego kao Udovičin. Ali ovaj birač bio je doista u poreznim knjigama krivo upisan. I s toga je bio uložen utok na občinu, koja ga je i uvažila, kao što bi se imalo i naći u izbornim spisima. Dakle i ovaj glas nije bio nevaljan, već sasvim zakonit.

Imamo na dalje prieporni glas Vlašića Srednjega Marka pok. Pavla, jer da ovaj neplaća nego malo novčića poreza i da nebi mogao pripadati u dvie prve trećine poreznika. Doista u Pupnati su dva Vlašića Srednja Marka pok. Pavla, od kojih jedan plaća samo 2 novčića poreza, dok drugi plaća 20 fiorina. I ovaj zadnji je baš onaj, koji je glasovao. — Njemu je sin prisjednik občinski, i s toga je bilo vrlo dobro napisano na glasovnici, da se razlikuje jednog od drugog, *otac občinskog prisjednika.* Neznam dakle, kako se je moglo staviti u sumnju i njegov glas.

Još se je prigovorilo glasu Botice Škafa Ivana pok. Ivana iz Račišća, jer da i ovaj neplaća ni novčića poreza, već da žive u zadruzi sa svojim nećacima. Ali i taj prigovor, častna gospodo, nevriedi, kô što ni svi ostali, pošto se Botica Škafa, još na 21 travnja prošle godine razdielio od svojih nećaka i nežive više s njima u zadruzi, kako to proizlіče iz dotične razdiobne pogodbe dne 21 travnja 1895, broj 102 bilježničkih spisa c. k. biljeznika R. Arneria u Korčuli, priobćene poreznom uredu u Korčuli dne 21 travnja iste godine.

I ovaj je glas dakle bio sasvim valjan, i nitko nema prava, da mu prigovori.

Ipak, ako bi slavni ovjeroviteljni odbor mogao još biti u sumnji o valjanosti ovih glasova usprkos podataka, koje sam ja naveo, tada bi on imao obustaviti ovjerovljenje moga izbora, dokle se službenim putem neuvjeri da su svi glasovi meni podani bili utemeljeni.

S toga predlažem (*čita*):

„Neka se odgodi ovjerovljenje izbora vanjskih občina kotara Korčula-Ston-Orebić, dok se ovjeroviteljni odbor uvjeri, jesu li glasovi 6.e birača izjavljeni nevaljanim od kotarskog poglavarstva u Korčuli, doisto takovi".

Pitat ćete me, valjda, častna gospodo, zašto

ja stavljam ovaj predlog, kad ovjeroviteljni odbor predlaže ipak odobrenje mog izbora? — Ja odgovaram: Stavljam ga, radi časti mojih birača i radi časti moga izbornoga kotara. Ja sam uvjeren, da svaki pošten čovjek, koji dolazi na izbor, mora bit sviestan, da je njegov glas valjan, i da on neće nikoga da prevari. Kad bismo ostavili sjenu sumnje na valjanost malo prije pretresanih glasova, i kad bi prešli preko njih kao što je prošao slavni ovjeroviteljni odbor, samo za to, jer nisu bili odlučni na konačni izpadak izbora, mislim da nebismo do kraja izpunili svoju dužnost, niti da bi najbolju čast izkazali onim biračima. S toga želim, da moj predlog bude primljen.

Pod konac još ću dvie rieči nadovezati o ponašanju visoke vlade pri ovom mom izboru. — Da je moj izbor na Korčuli iznenadio onog gospodina kotarskog poglavara, tomu se nije čuditi. On mu se nije nadao, kao ni lanjskom sniegu. I doista on je ostao okamenjen kad je čuo da mene birači nose, baš kao egipatska sfinga — kao što bi rekao častni D.r Baljak — ali, dakako, bez „rogatih njezinih dilema". Gospodin kotarski poglavar, našao se je tako smeten, da je našao shodnim da zabrani biračima svaku izjavu veselja poslie mog izbora, što cienim, da nije baš u redu.

Birač gospodin Nesanović hotio je da uzklikne živio novoizabranom zastupniku, ali žandar, koji se je tu blizu njega našao, odmah mu oštro upeli: Šutite, muči te, jer je zabranjeno vikati živio!

I predsjednik izborne komesije, velečastni nadžupnik Liepopili, htio je pozdraviti birače i tumačiti radost njihovu shodnim prigodnim govorom. Počeo je tiho, dostojanstveno, ali nastaviti nije mogao, jer ga je prekinuo gospodin kotarski poglavar, tako da je morao na brzu ruku svršiti svoj govor sa živio hrvatskomu kralju. — Gospodin poglavar, upitan, nije znao navesti valjana ragloga, zašto se brani biračima, da izraze svoje veselje. Tom prigodom gospodin poglavar uz ostalo je rekao, da on žali izbor Biankinija i s toga, jer će on često zalaziti u ovaj izborni kotar, i davati posla žandarima. (*Smieh*). Ja neznam, koliko sam dosada zadavao posla žandarima, pri mojim posjetima biračima, ali znam da ja sa žandarima nisam nikad imao nikakva posla, nit ikakvih dosada.

Iztakao sam i ovaj čin, kao što i sve ostale, na temelju pisama vjerodostojnih osoba, koje su me o svemu obaviestile, ne za drugo, nego da dokažem kakvo je razpoloženje vladalo kod službenih krugova pri mome izboru, i da svak uvidi jesu li i ovi izbori bili baš onako slobodni, kao što su imali biti.

Zaključujem izjavljajuć želju, da se unaprjed ni visoka vlada ni njezini organi neupliću, preko zakona, ni u moj, ni u ničiji drugi izbor. Samo tada mi ćemo svi ovdje moć postati najbolji prijatelji.

P r e d s j e d n i k. Gosp. vladin povjerenik ima rieč.

Vladin povj. P a v i ć. Ja mislim, da je do sada već dosta puta sa ovoga stola bila iztaknuta stroga objektivnost vlade kod zadnjih izbora. Ja se dakle pozivljem na sve ono što je bilo u tom obziru od ove strane već izjavljeno.

Kotarski poglavar nije odbio glasove šestorice, već samo priobćio izbornom povjerenstvu izpadak izvida obavljenih ob utoku njemu prikazanome proti izbornom pravu dotičnih birača, te izjavio je mnienje, da ne bi imali izborno pravo. Izborno povjerenstvo pak je baš pripustilo sve one birače.

U konkretnom slučaju jednog žandara na Lastovu, nije se čulo nikakve tužbe. I da je ponašanje ovog zandara bilo kako se tvrdi, to bi samo dokazalo, da, što u jednom velikom tijelu, kako je žandarmarija, naravno nije nemoguće, jedan žandar nije dobro shvatio službu, ali se nemože nikako iz ponašanja ovog žandara odmah zaključiti na uplivisanje cijele žandarmarije u kotaru korčulanskom.

Što se tiče c. k. poglavara, dati ćemo se obaviestiti.

P r e d s j e d n i k. Rieč ima g. zastupnik D.r Čingrija.

D.r Čingrija. Ja nisam ni najmanje namjeravao uzeti rieč u današnjoj razpravi, i ostao sam začudjen, kad sam čuo, da častni Biankini pita rieč u ovoj istoj razpravi. Ja nisam ni znao o čemu će on govoriti, dok nije on već iz početka naznačio, da će nam besjediti o uplivu vlade kod njegova izbora.

Možda nisam obavješten, kako su izbori u ostaloj Dalmaciji sliedili, ali već ovaj slučaj, što ga je naveo častni Biankini, meće me u veliku sumnju, da ono što se s njegove strane navodi o uplivu vlade kod izbora nije istinito. Nema sumnje, da u izboru korčulanskom tog uplivanja vladinog nije bilo, i ja bi želio, da vlada u svakoj prigodi toliko uplivisa, koliko ondje, t. j., ništa. Neka mi vjeruje častni Biankini, da je vlada htjela uplivisati na onaj izbor, on nebi sjedio na ovom mjestu. (*Tako je!*) Neka mi zato oprosti častni Biankini, ako mu ja po mom skromnom mnienju rečem, da on nije svojim govorim težio za ničim drugim, nego da dade neku zadovoljštinu svojim biračima. Da je istina, što ja govorim, proizlazi iz istih argumenata, kojima se služi častni Biankini, da dokaže svoju tezu. Što je on iznio?

U prvom je redu rekao, da je kotarski poglavar na Lastovu i na Kuni govorio o nekim osobama i izrazio se, da im nebi mogao savjetovati, nego da biraju jednu osobu umjerene hrvatske stranke. Ali svakomu je u obće poznato, kad jedan kotarski poglavar ostavi svoje sjedište i podje po svom kotaru, da načelnici i ostale osobe zametnu s njim razgovor i govore u ovom slučaju n. p. o izborima. Jeli to dakle uplivisanje vlade? Zar je gospodin zastupnik hotio, da ih je kotarski poglavar svjetovao, da nebiraju kandidata umjerene stranke, već onog stranke čast. Biankina.

Za Boga, gospodo, kad se mi obazremo na okolnosti, u kojima su se izbori obavljali, i kad bi se našao kotarski poglavar, koji bi tako mogao svjetovati, ja mislim da bi ga valjalo poslati u Šibenik medju mahnite!

Častni g. Biankini dotakao se jednog argumenta, kog treba da se i ja dotaknem. On je rekao, da se našlo iza svršenog izbora uslied jednog utoka, šest birača, koji da nemaju pravo glasa i da se pokušalo, da se oni odbiju, pošto pripadaju njegovoj stranci i tako nekako da bude osujećen taj izbor; a kao što nam je on hotio dokazati, da su ta šestorica imala pravo izberivosti, tim da je vlada dala nekakvu krivu izjavu i iskala, da se ova šestorica odstrane, tako da njegovih birača bude za 6 manje, i da se time osigura izbor protukandidatu. To je posljedica na koju treba doći, ako stanemo pretresati vaše premisli.

Ali ja imam opaziti, da kad bi vlada htjela to sredstvo upotrebiti, nebi trebalo da radi na taj način, nego jednostavno bi naredila izbornoj komisiji, što je već, mislim, u više slučajeva učinjeno, da ili ne izda ovjerovnice, ili, ako ih iz dade, da komisija dodje u sobu, gdje se glasuje i reče, da su bile krivo izdane i po tom da se ne mogu uvažiti. U ovom pak slučaju vidimo, da toga nije bilo, dapače da vladin povjerenik nije učinio nego svoju neobhodnu dužnost t. j. upozori one birače, koji su bili sakupljeni, na to da po podatcima, koji su njemu podati s poreznog ureda, 6 onih birača nebi plaćalo nikakvog poreza i da zato nemogu biti birači. Ja mislim, da kad bi taj poglavar drugčije postupao, da bi bio sagriešio proti svojoj uredovnoj dužnosti. On tu nije dakle ništa po svojoj inicijativi uradio. Ja ću uz to dopustiti, da su možda bile krive obaviesti sa strane dotičnih vlasti, kao što je i moguće u onoj žurbi izbornoj, ali se tu nema ništa zamjeriti vladi i njezinim organima.

Ja mislim, da sam time susreo ono, što je trebalo susresti u opazkama častnog Biankinija, jer ja držim, da se nemože ozbiljno uzeti ono, što je častni Biankini rekao o onim dvama sveučilištnim gradjanima, kojima da su žandari zapoviedili, da se toliko udalje, dok neće vidjeti ni prozora zgrade, gdje se izbor obavljao. To su stvari, koje sve i da su istinite, upravo su smiješne, da bi ti mladi ljudi pošli pitati žandara, koliko bi se odalečili, a on da im je dao naputak. Oni su na svaki način imali pravo da ondje stoje i ja mislim — poznavajući vatrenu našu mladost — da se oni nebi tako lako sklonuli, da se odaleče.

Dakle mi se čini, da je sasvim neoprav-

dano prigovaranje o prikrati izbornih prava sa strane državnih vlasti.

Nego g. Biankini se pozivlje na nešto, što bi se bilo dogodilo u dvorani nakon glasovanja i tu da je strašno pogriešio vladin povjerenik, kad je zabranio predsjedniku izborne komisije, da drži nekakav govor. — Ja mislim, da je tu vladin povjerenik postupao posve korektno. Pitam ja častnog Biankinija, bili bilo pravedno, da je on dopustio, da se tu govori u prilog novoizabranom zastupniku u prisuću svih birača, dakle i onih, koji su proti njemu glasovali? Ja mislim da nebi, već bi to dapače bilo vrlo neoprezno, pošto znamo, kako se prigodom izbora uzrujavaju osobne strasti. Tko jamči, da kad bi pop Liepopili učinio jedan pohvalni govor gosp. Biankiniju, da se s protivne strane nebi reagiralo? Ako birači hoće da čine veselje radi uspjeha svog kandidata, ja ih nebi svjetovao, da zato odaberu dvoranu, gdje se izbor obavlja, već neka podju na općinu ili na drugo mjesto, gdje se obično jednomišljenici nadju. Ali uzprkos onomu, koji je pao u izbornom kreševu, htjeti činiti izkaze njemu u lice, ja mislim, da se to nesmije niti da to pristojnost dopušta.

Na koncu je rekao g. Biankini: Organi su se vladini, a nada sve gosp. kotarski poglavar, pokazali protivni momu izboru, te je iza obavljenog izbora rekao g. kot. poglavar, da ću ja sada zalaziti u svoj izborni kotar i da će sada morati imati žandari posla. Ali ja mislim, da to nebi značilo pokazati se protivnim g. Biankiniju, već bi značilo konstatirati jednu faktičnu činjenicu, koja možda i nebi sliedila, kada gospodin zastupnik pohodi svoj kotar. Ja s druge strane mislim, da mi živemo u tako pitomim zemljama, pod tako pitomim podnebljom, i kad bi gosp. zastupnik došao u pohode svojim biračima, da tu nebi trebalo žandara ni pandura da ga brane, nego da bi se on našao jako liepo i dobro i da bi ga prijatno susretali i ljudi, koji ne pripadaju njegovoj stranci i ja prvi, kad bi bilo do zgode; dapače ja bih želio, da on dodje u one strane i da vidi, da je tako, kako ja govorim.

Predsjednik. Gospodin zastup. Biankini predao mi je predlog koji glasi *(čita)*.

Ja mislim, pošto po § 2 saborskog poslovnika ima sabor odlučiti samo o valjanosti izbora, a ne o tom su koliko je glasova bio dotični zastupnik odabran, da taj predlog nebi bio ni pripustljiv, a osobito pošto ne stoji u odnošaju s predlogom, o kom se radi. Ipak da nebudem prestrog, ja ću staviti predlog podupiranja, pošto ga nije ni gospodin zast. Biankini podpisao.

Biankini. Gore je podpis, pošto dolje nije bilo već prostora.

Predsjednik. Podpis mora biti dolje, jer ja još nikada nisam vidio podpis na glavi jednog lista. (*Smieh*). Gospoda, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. — *(Ustaje Biankini i Perić)*. Predlog nije dovoljno poduprt, i ne mogu ga uvažiti.

Biankini. Molim sa rieč.

Predsjednik. Vi ste već govorili.

Biankini. Ništa zato! Imam pravo da dva puta govorim.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki sabore! Neću na dugo, već samo dvie rieči častnomu predgovorniku, da razjasnim neke okolnosti.

Ja baš nisam krivio vladu, da je u kotaru Korčula-Ston-Orebić toliko radila proti momu izboru, već sam naprotiv naglasio, da je tamo najmanje mogla uplivati, i da je najmanje uplivala na izbore; a naveo sam nekoliko činjenica na dokaz moje obće teze, da se je vlada svuda više ili manje, gdje je mogla, miešala u izbore.

U ostalom, ja nisam mnienja častnog D.ra Čingrije, da jedan poglavar, kad dodje slučajno u koje mjesto, pred izborima, mora svoje mnienje izjaviti i preporučiti jednog ili drugog kandidata. Ja se nenadam, niti sam se ikad nadao, da će kotarski poglavari u Dalmaciji preporučivati, da se biraju kandidati stranke prava; ali, cienim, da je bila njihova dužnost prigodom izbora stati vrh stranaka, i nezauzimati se za

nijednog kandidata, nego pustiti narodu, da po svojoj volji bira svoje zastupnike.

Častni Čingrija je rekao, da je poglavar mogao, da je htio do skrajnosti tjerati, osujetiti moj izbor. (*Čingrija:* Vlada!) Dà, vlada kod nas u izborim puno može, ali i njezina moć ima granice. Osujetiti jedan izbor se može, ali nije to laka stvar uvjek očito strančarski postupati. (*Čingrija:* Ma je bilo učinjeno!) Nije valjda daleko doba, kad će se vlada uvjeriti, da nije liepo neke izborne igre često ponavljati.

Što se pak tiče mnienja častnog Čingrije, da je poglavar mogao i brisati neke birane birače iz imenika, ja mislim, da to nije baš tako lako. Naš izborni pravilnik taksativno kaže, kad poglavar može zaniekati svjedočbu jednom biranom biraču, naime onda, kad bi učinio jedan od zločina previdjenih u § 17. Samo u tom slučaju birani birač gubi pravo na biranje.

Častni Čingrija uzeo je na neki način u šalu ponašanje žandara prama sveučilistnim gradjanima u Lastovu. Meni se čini, da to nije osbiljno sa strane častnog predgovornika, jer barem kad se radi o osobnoj slobodi, valja stvari prosudjivati svom strogošću, i nedopustiti, da se zloporabe ponove. Nije pak istina, kako misli častni Čingrija, da su oni sveučilištni gradjani naime pitali žandare, gdje će se postaviti. Žandari su ih stali sve više goniti, a kad su oni vidjeli, da moraju tako daleko ići, upitali su ih u zdvojnosti, gdje će ih napokon u miru pustiti. I tad su njim žandari odgovorili, da moraju ići tako daleko, da nebudu mogli vidjeti ni prozore obćinske sgradje. Ja mislim, da je ovo vrlo ozbiljan čin, preko kojega se nesmje lakoumno proći. Ovo nasilje moglo je uroditi ružnim posljedicama, koje ako se nisu dogodile, ima se jedino zahvaliti velikom razboru onih naših sveučilištnih gradjana, koji su volili pretrpiti nasilje protiv svim načelima gradjanske slobode, nego dopustiti da se smutnja dogodi na izborništvu.

Častni je predgovornik rekao, da ono 6 prieporoih glasova biranih birača napokon neodlučuje na izpadak izbora i nevriedi, da se o njima prepiremo. (*Čingrija:* Nisam toga rekao). Kad velite, da niste toga rekli, onda znajte da je to rečeno u izvješću ovjeroviteljnog odbora kojemu ste, cienim, članom. Za me svakako ono šest glasova ima velike vriednosti, u koliko daju svjedočbu mojim biračima, da se u njihovom kotaru, vrlo naprednom i inteligentnom, obaviše izbori točno po zakonu, i da s njihove strane nije bilo nikakvih mistifikacija, kojih, na žalost, drugdje izobilja vidimo.

Pri koncu opazit ću gospodinu predgovorniku, da je kotarski poglavar u Korčuli mogao mirne duše dopustiti predsjedniku izborne komisije, da svrši svoj govor, koji nije bio nikakva apologija, nit izazivanje. Takovi govori na drugim biralištim bili su dozvoljeni. Pri izborim protivni birači, kad vide, da su u manjini, obično se udaleče sa birališta i ostanu samo pobjednici, te nema ni pogibelji da se može doć do sukoba. U koliko mi je poznato, taj je običaj bio i na Korčuli.

Hoćuli pak ja, pri posjetim mojim biračim davati neprilika žandarima, nebih danas mogao unapried kazati, jer će to zavisiti od ponašanja političkih vlasti, koje su mi uvjek vrlo *naklone.* U ostalom, i ja sam uvjeren sa častnim predgovornikom, da ću u mome izbornomu kotaru naći susretanja i sa strane mojih političkih prijatelja, i sa strane samih političkih protivnika, a to je ono što me najviše veseli.

Predsjednik. Rieč ima gosp. izvjestitelj D.r Katnić.

Izvj. D.r Katnić. Častni je Biankini branio svoj izbor, kao što sam ga branio i ja, te budući da smo obadva složni u tom, da je izbor tekao u podpunom redu, čini mi se suvišna svaka razprava i zato ću se ograničiti samo na to, naime da zamolim visoki sabor, da primi predlog ovjeroviteljnog odbora i potvrdi izbor gospodina Biankinija.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog odborov koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ostati. (*Ustaju svi*). Predlog je primljen.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda:

Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika vanjskih obćina izbornog kotara Split-Trogir-Omiš.

Molim g. podpredsjednika, neka me izvoli zamieniti.

(*Podpredsjednik D.r Kvekić zauzimlje predsjedničko mjesto*).

Podpredsjednik. Molim gosp. zastup. D.r Čingriju, kao izvjestitelja odborovog, da izvoli pročitati izvještaj.

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Glede izbora seoskih općina političkih kotara Spljetskog, Trogirskog i Omiškog, stigli su Odboru Zemaljskome za visoki Sabor na 21 siečnja t. g. dva utoka.

Prvi Bariše Relje i družine nosi Br. 596, uložen je proti biranju biranih birača za Mučku općinu.

Drugi je utok Luke Matasa pod Br. 597, podignut proti izboru biranih birača za općinu Lećevicu.

U prvome se tvrdi da je popis birača za Muć bio protuzakonito sastavljen, obzirom na stranačke svrhe; te da u istome ima množtvo ljudi koji su već umrli, ili nijesu nikad obstojali, i onijeh kojijem su izkrivljena imena i prezimena otaca i nadimena.

A pošto nije navedeno nikakovih konkretnih čina ni dokaza, upućuje se visoki Sabor da odredi shodne izvide kod c. k. Poreznog Ureda u Spljetu, eda se uvjeri o istinitosti tužbe.

Na dalje se kaže da radi sastavljenja ovako netočna imenika, zbog krupnih pogriješaka listine, oporba nije htjela niti mogla da pristupi na izbor. Zaključuje se, izrazujuć nadu, da će Sabor, nakon obavljenih izvida, proglasiti da je izbor Mućkih birača bez krjeposti, te da se njihovi glasovi nesmiju računati za zastupnike D.r Bulata i D.r Ivčevića.

Odbor, uvažujuć okolnost, da Mučki birači bili su odobreni jednoglasno, dok općeniti navodi utoka nijesu dokazani, kako sami utočnici pri koncu svoje žalbe priznaju, misli da se isti nesmije uzeti u nikakav obzir.

Za ono što se drugog utoka tiče, glede izbora na Lećevici, u istome se navodi konkretnih fakata, pak treba da se na te obrazremo.

Utočnici se žale da je bilo neopravdano odbijeno 98 njihovih birača, a opet primljeno 24 nezakonitih protivne stranke. To sve skupa sačinjavalo bi 122 glasa.

Oni pako u prvom redu odbijaju ona 24 glasova što tvrde da su nevaljana; te većinu od 294 snizuju na 270 glasova.

Svojoj manjini paka od 213 nadodaju 98 glasa isključenih, pak tvrde da upravo oni su dobili 311 glasova, i tako da većina od 41 glasa bila njihovoj strani.

Nego od 98 birača što se hoće da su nezakonito bili odbiveni, za 39 to je samo prosta tvrdnja, koja nije nikakvim dokazom potkriepljena, kao što iz samog utoka proizlazi pod brojevima 2, 3, 6, 7, 10, 11, 15, 17, 23, 24, 29, 36, 37, 38, 40, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 60, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 79, 89, 83, 89, 94, 95, 96, 98.

Obzirom pako na priloge utoka, koji ponajviše sastoje iz župničkih svjedočaba, Odbor neće se upustiti u dalju razpravu glede onih ostalih 55 izključenih osoba; jer i ako one izprave ne dokazuju da se dotična osoba, a ne druga prikazala na birališće, ipak jamče bar to da ista obstoji što opravdava presumciju da je i na izbor pristupila.

Odbor misli da tako postupanje je opravdano, pošto valjanost izbora u ovom izbornom kotaru ne zaviši ni najmanje od uspjeha izbornog u Lećevici, jer i kad bi se odbilo glasove

12 lećevičkih biranih birača D.ru Bulatu i D.ru Ivčeviću, jednako bi oni imali za sebe potrebitu većinu za odobrenje njihova izbora.

Nego je Odbor svakako bio dužan da svrati svoju pozornost i na glasove o kojim se tvrdi da su nevaljani.

Takovih po utoku bilo bi 24. Nego za one pod Br. 1, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 21, 23 ima se to, da se tvrdjnje utočnika ne osnivaju na nikakvom dokaznom spisu.

Što se paka tiče Dražić Grga pok. Ivana, pod Br. 4, koji po svjedočbi *b)* bio je kršten pod imenom Segrt Dražić; Ivić Ivana mulca pod Br. 14, koji po svjedočbi pod 5, bio kršten pod imenom Zoro Ivić; Bakušić Petra pok. Nikole pod Br. 17, koji po svjedočbi pod *e)* bio je kršten pod imenom Božić Bakušić; ima se smatrati da je istovjetnost dokazana, jer nemože biti temeljite sumnje da se tu o drugoj osobi radi.

Tako za 16 od 24 koje utok hoće da se nevaljanim proglasu, nema sumnje da se moraju smatrati posve zakonito primljeni.

Na taj način podajuć župničkim svjedočbama pod Br. 2, 5, 9, 18, 19, 20, 22, 24, možda višu važnost nego u opće zaslužuju broj nevaljanih glasova, spao bi ne samih 8. pak broj glasova dobivenih od proglašenih D.r Bulata i D.r Ivčevića bio bi od 286 mjesto računanih 294. Dok nadodajuć na 213 glasova koje dobiše predloženici stranke njima protivne i ono 55 glasova koje Odbor dopušta da su bili odbiveni bez dovoljna temelja, imamo ukupni broj od 268 glasova, tako da u najgorem slučaju ostalo bi svega za birane birače što glasovahu za D.r Bulata i D.r Ivčevića većina od 18 glasova.

Toliko odbor smatrao se dužnim da opazi, u svrhu da izpuni svoju dužnost a ne za drugo; pošto, i kad bi odpali svi lećevički birači, konačni uspjeh izbora zastupnika seoskih općina političkih kotara Spljetskog, Trogirskog, Omiškog ostao bi svedj u krieposti, samo što većina od glasova 88 smanjila bi se za *12*, a manjina od 37 za toliko povećala, a svakako predloženici D.r Bulat i D.r Ivčević bili bi dobili absolutnu većinu, obzirom na ukupni broj od 127 biranih birača.

Za to ovjerovljeni Odbor predlaže da D.r G. F. Bulat i D.r Vicko Ivčević, budu primljeni kao zastupnici seoskih obćina kotara Spljetskog, Trogirskog i Omiškog.

Zadar, 30 siečnja 1896.

Predstojnik-Izvjestitelj
Čingrija

Podpredsjednik. Otvorena je razprava. Želi li tko govoriti?

Biankini. Pitam rieč.

Podpredsjednik. Rieč ima častni zast. g. Biankini.

Biankini. Prije nego počmem meritorno govoriti ob ovim izborima, htio bih umoliti g. podpredsjednika, da dade pročitati utoke koji se na ove izbore odnose, osobito onaj o izbornim birača u Lećevici, koji je vrlo važan, jer se o tim izborim vrti najodlučnija borba u ovom kotaru. Bilo bi to čitanje koristno, jer bi se prikratila sva razprava, te bismo brzo obavili ovjerovljenje ovih izbora, a to je tim potrebitije, što je već prošla ura po podne, te sva gospoda zastupnici žele poći čim prije svojim kućam na počinak.

Podpredsjednik. Nemogu pristati na to zbog dva uzroka: prvo, što se izborni spisi ne dadu ovdje čitati, a drugo, što smo već imali izložene sve izborne spise i svaki ih je zastupnik mogao pročitati i vidjeti; zatim što je izvještaj onaj, što reasumira izborne spise i kaže, što je u utoku rečeno i donosi nam uslied toga jedan konkretni predlog. Zato nemogu na taj predlog pristati.

Biankini. Razlozi g. podpredsjednika me neuvjeravaju; ali pošto je on vlastan, da u tom odluči, ja se neću dalje prepirati.

Visoki sabore! Netreba da izjavim, da meni

kod ovjerovljenja ovih izbora nevode nikakvi subjektivni nazori. Ni ovdje osobe kandidatâ, inače častne i ugledne, za me ga ne ulaze. I pri ovim izborima za me je odlučno samo poštovanje zakona, odlučna je sloboda biračâ. Ali, po mom dubokomu uvjerenju, i pri ovim izborima ta sloboda bila je povriedjena, izborni zakon nije se poštovao, te ih jedino mi možemo osvetiti u ovom visokom saboru. I ako odobrimo ove izbore, mi smo barem dužni podati takovih izjava na zaštitu zakona i izborne slobode, da se unapried nebudu mogli ponoviti zloporabe, koje se kroz ove izbore dogodiše, i koje možda svi koliko nas je ovdje u svojoj duši žalimo.

Osim u kršnoj Makarskoj i u lomnom Vrgorcu, ja mislim, da se nigdje protivna koplja nisu tako ljuto križala, kao što u ovom izbornom kotaru. Istina je, Makarskoj i Vrgorcu glede izbornih nasilja, nitko neote barjaka, ali za njima bez sumnje dolazi odmah kotar, o kome nam je sada razpravljati.

Kad bi se imala povesti paralela izmedju izbora spomenutih kotara Makarske i Vrgorca i ovog kotara, uvidili bismo, da je u onim kotarima politička vlast ulagala svu svoju silu na škodu slobode birača, dočim u ovom kotaru, naprotiv, nije toga toliko učinila politička vlast, koliko na žalost učiniše samostalne vlasti, neke naše občine.

Kotar vrlo prostran i važan, kotar odlučan u stranačkim našim odnošajima, morao je naravno biti i predmetom takmenja i junačke borbe. I borba se je uporno vodila na svoj bojnoj crti; unakrst kotara borile su se izborne čete na svim odlučnim točkam: bitka se je bila i na Muću, i na Lećevici, i na Klisu, i na Šolti, i u samom slavnom gradu Splitu.

Da naš slavni verifikacionalni odbor nije ovog puta poprimio načelo, da izbore prosudjuje samo po broju zabilježenih glasova, a da se je osim toga držao i onog drugog načela, kojega se je do sada uviek većina ove vis. kuće držala, naime, da pri jednom izboru, osim broja glasova, moraju se uzeti u obzir i sve razne okolnosti, koje ga popratiše, kompleks svih činjenica, koje uplivisaše na izpadak — da se je odbor i toga načela držao, ja mislim, da bi nam ove izbore bio prikazao u sasvim drugom svietlu. To drugo načelo koje je po mom mnienju imalo pratiti ovjerovljenje svih naših izbora, to načelo, da tako rečem sekciranja izbora, nije novo u ovoj visokoj kući. I sam častni Čingrija izticao ga je nazad godina u ovomu saboru, osobito pri ovjerovljenju izbora godine 1883. Ne samo on, nego i neprežaljeni naš drug, pokojni Don Miho Pavlinović, takodjer je bio jedan od najodlučnijih zagovaratelja tog načela. U onoj istoj sjednici dne 7 srpnja 1883, u kojoj je to načelo živo zagovarao častni Čingrija, Pavlinović je izrekao ove znamenite rieči, koje bih ja hotio danas čuti iz usta većine (*čita*): „Mi nestojimo ovdje kao „sudci paragrafaši, nego kao narodna porota „sudimo narodu i odgovaramo.“ Ako mi, častna gospodo, dosljedni našoj prošlosti, stanemo s ovog pogleda prosudjivati naše izbore, ovjerovitelj odbor mora doći do sasvim protivnih zaključaka, nego su oni, do kojih danas dolazi. Mi, narodna porota, koja sudi o izborima, mi koji, kao što je rekao neprežaljeni Pavlinović nećemo da budemo paragrafaši, moramo prosuditi svaki izbor u svim raznim njegovim fazama i stadiuma, a ne samo po izbornomu zapisniku.

Moje je duboko uvjerenje, da izbori mog se prikazati pri konačnom izpadku, na temelj izbornog zapisnika, najredovitiji, i da verifikacionalni odbor može na temelju izbornog zapisnika naći, da je sve tako u redu, dok naprotiv ako stane secirati iste izbore, počamši od sastavljanja imenica, izlaganja, utoka itd., ono mor doći do sasvim protivnih zaključaka.

Opažam, da ove godine slavni ovjerovitelj odbor postupa vrlo sumarno proti svi tradicijam ovog visokog sabora. Na najflagrantnije povriede zakona odgovori se: nema dokaz nije dokazano, ili birači nisu uložili utoka it Ali, gospodo moja, valja vidjeti jesu li bira mogli uviek uložiti utoke, jesu li mogli pribavi dokaze, da nam ovdje zasvjedoče, da je njihov pravo bilo povriedjeno. Ja mislim, da mi ka porota moramo u tom pogledu vrlo obzirno p stupati. Biračim nije tako lako, kao nama, pr baviti sve potrebite dokaze za nevaljanost jedn izbora. Na primjer, ja vam znadem kazati, proti jednom izboru, o kojem ćemo danas

sutra razpravljati, birači htjedoše uložiti utok na temelju podataka koje su mogli dobiti jedino iz poreznog ureda. Oni se obratiše političkoj vlasti, da naredi poreznom uredu, da njim dade te podatke; ali politička vlast odgovori — a imam ovdje dotični dekret — da ona nenalazi za shodno narediti poreznomu uredu da njim dade potrebite podatke. Pitam ja, kako će ti ljudi iznieti ovdje dokaze na obranu svog prava? (*Prigovaranje u središtu*).

Vjerujte, častna gospodo, da ovo nekažem obzirom na ovjerovljenje današnjeg ili sutrašnjeg izbora. Ja znadem da će svi izbori biti potvrdjeni, i da će svi zastupnici poći veseli svojim kućam. Tako je jur zaključeno. Ali govorim sa načelnog stanovišta, bi jer htjeo, a bilo bi već vrieme, da kod nas prestanu ove nesretne igre, što se vode kroz izbore. I neću reći, da ih vodi jedna stranka; sve su stranke u tomu krive: *Peccatur infra et extra muros.* Sve su naše stranke, u pogledu izbornih mistifikacija, strašno pogriešile, svaki put kad im se je pružila prilika. Ja dakle s načelnog stanovišta zahtjevam da počmemo jedanput nemilosrdno sjeći tu rak-ranu, koja truje naš ustavni život, a da budemo mogli već reći, da se i u nas izbori obavljaju po evropsku.

Ove godine, u izvješćim verifikacionalnog odbora često se čuje, da birači nisu bili uložili utok protiv imenicam, ili da ga nisu uložili u propisanom roku, i s toga da se njihove tužbe na sabor nemogu uvažiti. To je, gospodo, liepo rečeno, ali dajte načina, da birači mogu doći do imenica, da ih mogu vidjeti. Inače kako da ulože utok? (*Prigovaranje*). Ja ću vam kasnije dokazati, da u ovom istom izbornom kotaru Spljet-Trogir-Omiš, mnogi birači nisu mogli ni zaviriti u izborne imenice!

Sve ove nezdrave pojave, koje vidimo u razvitku naših izbora, mi smo dužni proučiti i učiniti sve što je do nas, da im svakako jedanput stanemo na rep. Jer, moja gospodo, nemojte se varati! Ako je to vašoj stranci dano u prilog, uviek tako neće biti; mi znamo kako se stvari ljudske mienjaju i da ono, što je danas nama težko, može biti sutra vama. Ako podjemo ovako naprjed, ako se nebude svaki izbor temeljito i svestrano prosudjivao, mi ćemo otvoriti vrata najgrdnijim nezakonitostima. Kao narodna porota, mi moramo prosuditi svaki izbor u svim raznim njegovim fazam, i viditi, prvo: jesu li imenice bile sastavljene na temelju točnih podataka poreznih ureda; drugo: jesu li bile zakonito i redovito proglašene; treće: jesu li stale izložene kako zakon prepisuje, da birači mogu ulagati utoke; četvrto: kako su utoci riešeni itd. itd. U jednu rieč, mi moramo pratiti cio izborni proces na način, da budemo imali podpuno uvjerenje, da se u svim izbornim stadijima zakon strogo vršio. Naravno, to idje nešto sporo, to je valjda i dosadno navlastito kod nas, koji smo se obikli obavljati ovjerovljenje izbora na brzu ruku. Ali, gospodo, ako nebudemo nikada mislili na to, da i u nas valja napokon čovječji voditi izbore, vjerujte, nikad neće izmedju nas biti pravog mira, i razne stranke neće se nikada moći medjusobno poštovati.

Ako pripravni dio izbora mora bit podvrgnut strogoj našoj kontroli, tim više moramo paziti na to, da se sam izborni čin, taj najsvečaniji ustavni čas, obavlja uz podpunu slobodu birača. Koliko se je jednom cienila u ovom visokom saboru, i koliko se cieni u vanjskom svietu sloboda birača, vidjet ćete, častna gospodo, ako pročitate izvješće prošlih zasjedanja ovog visokog sabora, i promislite, da je tirolski sabor uništio otrag godina neke izbore, samo zato, jer su bili obavljeni uz veliku agitaciju. (*Prigovaranje*).

Molim častne zastupnike, koji klimaju s glavom s te strane visoke kuće, kao da sumnjaju o točnosti mojih navoda, neka izvole pogledati na stranu 116 brzopisnog izvješća dalmatinskog sabora od godine 1883. Tu ćete, gospodo, čitati, da onaj vrlo fini pravnički um, koji je onda bio ovdje medju nama, veleučeni D.r Masovčić, naveo je ovaj isti primjer iz tirolskog sabora, koji sam ja sada vama naveo. (*Nemir i prigovaranje*). Ne samo da je i on taj primjer naveo, nego je još nadodao, da je kod nas bilo i onda u izborima Makarske velike agitacije, i s toga da ih valja uništiti, neupuštajuć se u potanko iztraživanje. I doisto vi ste onda uništili izbor presviettog biskupa Pavlovića! (*Prigovaranje*). Opetujem vam, gospodo, čitajte brzopisno

izvješće, i vi ćete vidjeti da ste onda sve to vi liepo povladjivali. *(Smieh i prigovaranje. Podpredsjednik zvoni).*

Dakle, gospodo, dosljednost od nas zahtjeva, da po tim istim kriterijima prosudimo, je li i u ovom kotaru bilo velike, ili barem takove agitacije, koja bi mogla pobuditi sumnju u poroti ovog sabora, da se i ovi izbori imadu radi nje uništiti. (*Prigovaranje*).

Ja ću, i u tom pogledu navesti štogod, u koliko sam obavješten od osoba, koje štujem i za koje znadem, da ljube pravicu i istinu.

U oči izbora, na primjer, rondari u obćini Lećevičkoj počeli su sjeći gajeve izpred kuća onih odlomaka, koji nisu skloni, da glasuju za one kandidate, koje je obćina nosila. U oči samih izbora ti isti rondari pošli su po onim selima, koja su pripadala stranci prava, da utjeravaju globe udarene od godina i godina, a uz to da i vode ovrhe, da otvaraju skrinje djevojaka, a da im dopokom raznose njihovu svetčanu odjeću za izplatu globa. (*Borčić prigovara*). Ja mislim, gospodo, da su ova sredstva agitacije prešla granice zakona.

Naravno, velečastni župnici, koji imadu veliku sreću, da se uvjek nalaze o bok svom narodu, i ovom su prigodom podigli svoj glas proti tim nedjelim, ali su bili tuženi političkoj vlasti, i osvadjeni dopokon kao buntovnici i smutljivci! Meni je pozitivno poznato, da su župnici obćine Lećevičke morali poći u Split i opravdati se na poglavarstvu radi tih osvada sasvim netemeljitih. I moram reći, na čast poglavarstva splitskog, da su tužbe proti njima podignute bile odbačene.

Ovakva izborna agitacija sa strane obćinskih organa, nije se pružala samo na sela u obće, i na obćinske odlomke, već i na pojedine osobe, koje su prije bile u najboljim odnošajima sa samom obćinom. Kao primjer navesti ću vam da je nekomu Marku Gotovcu pokojnog Duje, u oči izbora, udarena globa od 25 fiorina, i vrhu toga je bio odsudjen na 5 dana zatvora, jer je na svom zemljištu nagradio oboj kuće.

Sječbe gaja na Mosešu i dozvole tih sječba, bile su na dnevnom redu u oči izbora. A svak znade što to znači, ako poznaje odnošaje u ovim nevoljnim obćinama, gdje komadić šume i nekoliko koza prehranjuju često cielu obitelj.

Ali nemislite, častna gospodo, da se je ova prekomjerna agitacija ograničila samo na obćinu lećevičku. Mi tu istu agitaciju vidimo po svim točkama ovoga kotara, gdje je bilo bojazni, da bi mogli prodrieti birači u smislu programa stranke prava.

Tako n. pr. na Šolti vidimo, da je subaša obćine spljetske, praćen s rondarima i žandarima, još prije izbora, i prije nego su bile izborne imenice izložene, hodao, s izbornim imenicam od sela do sela u agitaciju (*Borčić:* Tko?) Subaša obćine splitske.

I ne samo to, nego taj isti subaša javno je obećavao obilnu nagradu pri sagumaciji vina, onima, koji budu glasovali, kako obćina bude željela. Ja mislim, da i sve ovo prekoračuje granice dopuštene agitacije.

Da vidite pak, gospodo, dokle se je tjerala ta agitacija, pročitat ću vam s dozvolom gospodina podpredsjednika, jedno kratko pismo nadlugara šoltanskog. To pismo glasi *(čita)*: Dragi Marine. Govorio sam sa gospodinom komesarom glede izbora, i on mi je rekao sliedeće: morate nastojati da svi naši dodju na izbore a ako je moguće da se što više njihovih uztegne. Bio sam Ti rekao da se ne pačaš, ali danas Te uoblaštujem pod moju odgovornost da slobodno radiš što budeš mogao veće da se naši neizgube a po mogućnosti da se njihovi uztegnu. Neka znaš da Tebi samomu to preporučujem, protivnicim nesmiješ ovu knjigu kazati, niti jim što o tomu reći; vidit ću Tvoj rad i što ćeš učiniti; pazi dobro, Tvoja je korist, ako želiš biti u službi moraš raditi a stvar držati tajnu od neprijatelja. Govori, prieti, slobodno obećaj svašta nek ne dodje od njihovih a i naših koje siguraš. Ako dodju želio bi da mi odgovoriš odma siguraš li se što učiniti. Moraš doisto uraditi neka te pohvale za tvoju službu, tvoju diku. Priporuči Garbinu Mati i oznanime radi li on što ob ovomu i hoće li on što učiniti, neka me oznan

odmah danas kako idju posli, a moželiš li i ti sigurno me oznani, koliko ćemo ih izgubiti. Ali ja ufam u Boga da nećemo ni jednoga, a ufam da ceš i ti kojega god od njihove strane premamiti Tebi su tamo svi poznati, javi mi odmah po Antici, a ako budeš mogao dodji ovamo sutra ili najdalje na S. Roka, to ti priporučam.

(Borčić: Nezna se tko to piše). Zna se, i ter kako. Ovo pismo pisao je nadlugar obćinski na Šolti, Bezić, a upravljeno je lugaru Gornjeg Sela. A vi znate, gospodo, bolje od mene, da ovi javni službenici nisu radili za pravaše na Šolti. *(Čingrija:* Tko zna? To se ima dokazati!) To je već dokazano. Nadlugar i lugar na službi su obćinskoj a primali su naputke od obćinskog komesara kojega je vlada ondje namjestila. On je dapače vladin činovnik. Njega svi dobro znamo, a znamo i to, da je davao naputke sa svoje obćinske stolice.

Ali imamo još tu na Šolti i drugih dokaza prekomjerne izborne agitacije. Preklani je crkovinarstvo Grohota dobilo dozvolu sječbe drva u jednom od crkvenih gajeva. Pošto sječba preklani nije bila dovršena, imala se je nastaviti lani, te malo prije izbora pošlo je u gaj jedno 60 ljudi, da sjeku. U jedan put se digla četa lugara i žandara i neda njim sjeći, a to samo za to, jer su ti ljudi imali nesreću pripadati stranci prava. *(Prigovaranje)*.

Ali ostavimo za sad ova neplemenita sredstva izborne agitacije da vidimo kako se je postupalo pri izlaganju izbornih imenica. — Na Klisu, biračka imenica izložena je tako visoko da ju zanimane stranke nise mogle nikako pregledati. Baš je čudnovato, kako se je to moglo trpiti ovdje blizu Splita, gdje ipak obstoji jedna politička vlast. — Na 5 kolovoza neki ugledni pravaši dodjoše na obćinu da pregledaju izborne imenice, ali su bile tako visoko izložene, da nije bilo nikako moguće čitati njim imena *(Smjeh)*. Kad su ipak neki birači htjeli da se popnu na stolicu i čitaju pobliže imenice, onaj gospodin načelnik pokrio ih je slikom Njegovog Veličanstva našeg hrvatskog kralja, a pravašima je zaprietio: eto sada krenite u listine, ako možete i smiete *(Smjeh)*. Ovo su, gospodo, vrlo težki, ali i sramotni čini. Ja citiram dale i imena, nek se u svako doba budu mogli dosvjedočiti. *(D.r Bulat:* Imena niste citirali). Tomu prizoru bio je svjedokom velečastni župnik Mladinov sa raznim drugim biračim. — Na 7 kolovoza, da se odstrani napast, u koju bi čovjek lako mogao upasti, došao je na obćinu na Klisu prisjednik Riboli sa predsjednikom kotarskog odbora stranke prava u Splitu D.rom Leonardom Tomaseom. Ovaj vrlo miroljubivi čovjek, zamolio je načelnika da mu dopusti pregledati imenice, ali gosp. načelnik, dotično obćinsko upraviteljstvo zaključi, da se imenice nemaju dati nikomu pregledati! *(Prigovaranje)*. Čujem s te strane, da mi se prigovara, da D.r Tomaseo nije birač na Klisu. Ja na čas nebi mogao odgovoriti, je li, ili nije li on birač i u obćini kliškoj. Ali on je odvjetnik u Splitu, veleposjednik i predsjednik okružnog odbora stranke prava. Svaki načelnik, koji nema što da skriva ili da igra kakovu dvojbenu ulogu, bio bi takovom čovjeku dopustio da pregleda izborne imenice. Ali sa D.rom Tomaseom bio je i obćinski prisjednik Riboli, pa je i ovaj došao naročito na obćinu za pregledanje imenica. Čemu to skrivanje i to niekanje? Imenice mogle su biti od takovih ljudi u malo vremena pregledane. *(Prigovaranje)*.

Pitam ja sada naš slavni ovjeroviteljni odbor — koji nam je više puta ovdje naveo kao razlog za potvrdu nevaljalih izbora, da birači nisu uložili utoka proti imenicama — neka sada kaže: kako su ovi birači obćine kliške mogli uložiti utok proti imenicama, kad im se nije dalo ni zaviriti u nje? Ako je, gospodo, prosto na ovaj samovoljni način izvadjati izbore u Dalmaciji, i ako sve to ovjeroviteljni odbor bude ravnodušno gledao, vjerujte mi, da mi nećemo nikada imati redovitih izbora, ali nećemo imati ni mira, ni reda. Reći će se, da vladini povjerenici, po § 30 izbornog reda, dužni su pregledati imenice i vidjeti, da li odgovaraju podatcima poreznog ureda. Ali ja pitam: koliko je vladinih povjerenika za zadnjih izbora u Dalmaciji vršilo tu svoju dužnost? Ali smo vidjeli preksinoć, kako su vladini povjerenici vršili svoju dužnost u Vrlici. Nema sumnje, da su ondje skrojene dvie sasvim različite imenice, i da su obe bile potvrdjene od vladinog povjerenika. — Stoji predpostava, da je jednu i drugu imenicu vladin povjerenik pregledao, ali kako? Koji su

porezni podatci bili točni, oni prve ili oni druge imenice? Kako se je tu vršio propis po § 30 izbornog reda?

U pogledu imenica moramo priznati, častna gospodo, da je njihovo sastavljanje velika sramota za sve stranke u Dalmaciji. Ima godina i godina, da se tjera ova sramotna igra sa izkrivljenim imenicam. Svaka stranka misli da može bez grizodušja skrojiti imenice po svojoj volji i drugu tako prevariti i nadjačiti. Tomu zlu neće se doskočiti nego na dva načina: da mi u svakoj prigodi, gdje vidimo i najmanju mistifikaciju u izbornim imenicam najstrože postupamo, uništujuć bez milosrdja izbore, koji nisu izvedeni na imenicama točno sastavljenim po poreznim podatcima, ili da nastojimo, da dodjemo do toga, da se i u nas stanu uredjivati stalne imenice, kao u drugim naprednim zemljama, gdje se prvog mjeseca svake godine izložu, te svaki birač može znati, je li mu zajamčeno njegovo izborno pravo, i, slučajno da nije, još prije izbora može ga reklamirati.

Da se je pri sastavljanju imenica postupalo po zakonu, mi nebismo, gospodo, u ovim izborim bili doživjeli pravih sablazni, kao na primjer, u obćini Mućkoj, gdje od 1700 birača, 700 ih je bilo krivo upisano: izkrivljena su njim ili izvrnuta imena, uvršteno je umrlih osoba, ili sasvim s glave izmišljenih. (*Prigovaranje*).

Izborni odbor mućki bio je uložio utok, ali je odbačen od obćine, pod izlikom, da je u nevrieme predan! Na to se je izborni odbor stranke prava — kao što je rečeno i u utoku na ovaj visoki sabor — obratio na političku vlast, ali ni ova nije našla shodnim da primi utok, i da dade popraviti nakazne imenice! — (*Nemir i prigovaranje*).

Podpredsjednik. Molim, gospodo, nemojte se prepirati.

Biankini. Poslie toga izborni odbor na Muću uložio je utok za uništenje svih imenica i za odgodjenje izbora, ali i taj utok bio je odbačen. Ja pitam sada, častna gospodo, pošto proti svim ovim nezakonitostim podižu se tužbe u utocima prikazanim ovomu visokomu saboru, zašto ih nedademo točno izpitati, i vidjeti, jesu li se zbilja dogodile, kako se u utocima kaže i jesu li ovom prigodom bili povriedjeni naši ustavni zakoni? Ja mislim, da bi to bila naša dužnost. A ako vam je, gospodo, do toga, da naš presvietli gospodin predsjednik bude odobren, prosto vam; ali primimo barem zaključak, da sve ove činjenice budu izpitane i stavljene na čisto.

Poslie imenica, gospodo, velika je nevolja u svim ovim izborima dieljenje pozivnica. Dieljenje pozivnica važna i odlučna je stvar, osobito kod seoskog naroda. U gradu, ako ja ili tko od vas, neprimi pozivnicu, a znademo, da imamo izborno pravo, lako ćemo se pomoći: poći ćemo je sami tražiti, ili ćemo znat za izbor i bez pozivnice. Ali na selu, stvar tako neidje. Pozivnica odlučena je za vršenje izbornog prava. Težak, koji nema pozivnice, neće nikako doć na izbor; njemu je prva stvar, da pita: a gdje je *moj buletin?* — S toga smo posvuda, gdje se borba žešće vodila, kao na primjer u Lećevici, vidjeli, da mnoge pozivnice nisu razdieljene. Dapače znam, da osobito oni odlomci obćine lećevičke, koji se izjaviše za stranku prava, nisu primili nikakve pozivnice. I sve to naš ovjeroviteljni odbor injorira. A ipak ovaj visoki sabor bio je u drugo doba vrlo strog u pitanju pozivnica i pazio je, ne samo da budu razdieljene, nego da budu i točno razdieljene i da bude na njima bistro upisano sve što treba, i što zakon zahtjeva. Izvolite, gospodo, poviriti na stranu 118 našeg brzopisnog izvješća godine 1883, i tu ćete naći, da je ovaj visoki sabor, zahtjevao i obavio uništenje jednog izbora samo za to, jer je u dotičnim pozivnicam bio naznačen grad, gdje se je imao izbor obaviti, ali nije bilo naznačeno mjesto. (*Prigovaranje*). — Tko prigovara, nek se sjeti izbora korčulanskih 1883. — Ako smo se, častna gospodo, u drugo doba držali tog načela, ja mislim da smo dužni držati ga se i danas, te uništiti izbor o kojemu razpravljamo, ili barem zaključiti, da se unaprjed mora strogo paziti na dieljenje pozivnica, pod zapelom da inače sabor neće priznati valjanost izbora.

Da se je pak, s druge strane, i samim izbornim pozivnicam tjerala velika agitacija, o tomu nema sumnje. Mogu ovdje uztvrditi — a to su

mi javile osobe podpunog pouzdanja, spravne svjedočiti za istinu — da su na Klisu mnogi izbornici došli na biralište, mjesto s izbornim pozivnicama, sa pozivim na izplatu pučke banke splitske!

Ali, gospodo, valjda će mi tko od vas ovdje primjetiti, da su se sve ove nedostatnosti dale lako popraviti po izbornom povjerenstvu; jer da u povjerenstvim sjede napokon samo ljudi, koji paze na vršenje zakona. Ali, gospodo moja, nije tako. Mi smo vidili po raznim kotarima — a i ovdje u Zadru — da birači, koji bi se bez pozivnice prikazali u izbornoj dvorani da glasuju, ne samo nebi bili primljeni na glasovanje od izbornog povjerenstva, nego bi bili bez milosrdja iztjerani sa žandarima.

Pošto je rieč o izbornim povjerenstvim, iztaknut ću ovdje jednu krupnu nepravicu, koju je stranka prava, i pri sastavljanju izbornih povjerenstva, pretrpila kroz ove izbore u Dalmačiji. Stranka prava nije mogla nigdje vršiti kontrolu nad izborima, ako nie imala slučajno obćinsku vlast u rukama. Ni u gradskim, ni u vanjskim, ni u drugim izborima visoka vlada nije se pobrinula da jedan član stranke prava dodje u kakovo izborno povjerenstvu, dočim se je dobro starala da u povjerenstvim budu zastupane druge stranke. To je, gospodo, stranački čin, koji očevidno odaje pravac vladin pri ovim izborima. Visoka vlada, gdje je imala pravo imenovati članovâ u izborno povjerenstvo, svugd e je imenovala članova raznieh stranaka, a samo je i tu stranku prava osudila na ostracizam Meni barem do današ nije poznato, da je koji pravaš bio imenovan sa vladine stranke u izborno povjerenstvo. (*Borčić:* U Splitu!) Meni nije poznato. Svakako to će bit jedina iznimka u svoj Dalmaciji.

Zastupstvo protivnih stranaka u izbornomu povjerenstvu vrlo je odlučno za kontrolu izbora. Radi toga stranka prava, svugdje, gdje nije imala svog zastupnika u izbornom povjerenstvu, nastojala je, da barem izbornomu odboru bude dozvoljeno stati u izbornoj dvorani i voditi kontrolu. Ali ni to nije mogla svugdje postići.

Istina je, u Splitu izborni odbor stranke prava imao je sreću, da mu se dozvoli sjediti u izbornoj dvorani, ali koja hvajda? Kad su članovi izbornog odbora stranke prava u Splitu opazili — ovo mi javiše moji splitski prijatelji, a uvjeren sam da me nisu krivo obaviestili — da neki birači glasuju dva puta, da se neki uvadjaju u dvorane biranja kroz prostorije pučke banke, da su dopokon i vrata od dvorišta, s kojeg se dolazilo na biralište, zatvorena — tako da izborni čin za neko vrieme nije bio javan — članovi izbornog odbora stranke prava počeše tomu prigovarati. Ali znate što njim je odgovoreno? Molimo vas sjedite tu mirno; vi nemate prava prigovarati! (*Mangjer prigovara. Podpredsjenik zvoni*).

Faktum je, gospodo, da gdje se je izbornim odborima stranke prava dopustilo prisustvovati izboru, tu im se nije dalo podignuti prigovora na razne nezakonitosti. A ja mislim, da to nije u redu. Poznato mi je, da u Beču izborni odbori prisustvuju izborima, da im se dopušta prigovarati, to jest, braniti birače svoje stranke, dapače i supodpisivati izborni zapisnik. U nas se to zabranjuje.

Ali ja pitam, gospodo, čemu otimati se javnoj kontroli? Tke neradi nezakonito ili nepravedno, nema se bojati ničije kontrole. (*Glas na lievici:* Kao što se vi bojite žandara!) Mi se žandara nismo nikad bojali, niti ih se bojimo: ali nećemo s njima prijateljstva, već rado puštamo da budu vaši prijatelji! (*Mrkusić:* Zločinci se boje oružnika! *Smjeh*). — Ja mislim, gospodo, da se u ovim izborima nije pripustila kontrola izbornim odborima stranke prava, jer se e baš htjelo, jer je trebalo, pokriti mnogo nezakonitosti.

Mi se, gospodo, dosta moramo sramiti načina, kojim se u ovoj našoj pitomoj hrvatskoj zemlji obavljaju izbori. Ja vam iskreno kažem, da me to boli, radi narodnog ponosa. Pomnjivo čitam novine, i izborna izvješća osobi tome zanimaju, ali iskreno vam kažem, da nisam vidio, da se igdje obavljaju izbori kao kod nas u Dalmaciji, osim valjda u Srbiji, koja je toliko glasovita sa svojih izbornih mistifikacija. (*Na lievici:* A u Hrvatskoj?) Tu je sila! Tu vlada

absolutizam grofa Hederwaria, te o ustavnim institucijam nemože biti govora!

Najžalostnije je pak, gospodo, to, da se u našoj zemlji može naći vaših ljudi, koji daju ruku svakojakim izbornim nezakonitostima, i da ih vladini povjerenici više ili manje trpe. Ali mi se nestavljamo, da vladinim povjerenicim napokon je malo stalo do izbora; već njim je stalo do toga, da se mi medju sobom krvarimo i mrzimo. (*Salvi :* Tako je!) Jer, častna gospodo, u svim ovim izborima najžalostnija posljedica je ta, da oni ostavljaju u narodu duboke tragove mržnje i osvete. Ovakovim izborima — budi rečeno, bez iznimke bilo koje stranke — izborima kako se kod nas obavljaju od početka našeg ustavnog doba do danas, mi demoralizujemo narod, mi ga ponizujemo do uloge nieme marve, izvrćemo u njemu pravu sviest, ugušujemo u njemu čuvstvo slobode i ljudskog dostojanstva, bez kojeg nijednomu narodu nema ni sreće ni napredka!

Opazit će mi se valjda, da ako nema pri izborima izbornih odbora da zaprieče izborne zloporabe, da tu ipak ima vladinih povjerenika, koji su pozvani da strogo paze na vršenje zakona i koji, ako vide, da su izbori nezakoniti, neće dopustiti, da budu potvrdjeni, dapače, će odmah odrediti — pošto ih na to § 32 izbornog pravilnika kategorički duži — da sliedi iznovično glasovanje. Ja neznam, barem po mom pamćenju, da je još ikad u Dalmaciji jedan vladin povjerenik naredio novo glasovanje u smislu § 32 našeg izbornog pravilnika, već naprotiv vidim, da se svuda svi izbori potvrdjuju, ma obavili se i uz najgroznije nezakonitosti. (*Prigovaranje*).

Evo vam primjera u izborim na Lećevici: Tu se je vodila sdvojna borba. Dvie stranke junački su se borile, što svjedoči i okolnost, da je od 700 upisanih birača, glasovalo ih preko 600. Takvo učestvovanje riedko se kod nas vidi, a to je znak, da se narod najživlje pokrenuo. Pa što smo doživljeli u onim izborima? Vladin povjerenik, koji je tu bio, vidio je na svoje oči nebrojene nezakonitosti počinjene od izborne komesije proti biračim stranke prava; — on je sam dapače 93 puta prosvjedovao, i cienim, da su i njegovi prosvjedi bili zabilježeni u izborni zapisnik. — Pa što se je dogodilo poslie toliko prosvjeda? Svak bi morao misliti, da se je jedan vladin povjerenik, koji je toliko puta prosvjedovao i vidio da se uzprkos njegovog prosvjeda primaju nezakoniti glasovi — poslužio propisim § 32 i naredio iznovično zakonito glasovanje. Ali toga mi nismo doživljeli, i bojim se, da nećemo to nikada doživjeti, ako već jednom u ovom visokom saboru nestanemo strogo postupati i prama vladinimi povjerenici i prama općinskimi načelnici, te ih nebudemo prisilili, da sdušno vrše izborni zakon. (*Borčić prigovara*). Inače, gospodo, naši izbori bit će uvjek nevoljna ustavna parodija, i bolje ćemo učiniti da se odrečemo i tog našeg šupljog izbornog prava, a da pustimo vladi neka razpisuje natječaje za mjesta zastupnika, kô što ih razpisuje za činovničke službe.

I naš ovjeroviteljni odbor priznaje takodjer, kao što i vladin povjerenik, da se je pri izborim na Lećevici dogodilo strašnih nezakonitosti, da se je odbio znameniti broj glasova, da su bili primljeni i neki nevaljani glasovi, ali po njegovom pravnomu shvaćanju, uz sve te nezakonitosti, koje su priznate, ovjerovitljni odbor neuništuje izbore, jer misli da su predloženici, u korist kojih se je tako nezakonito radilo, imali ipak 18 glasova većine! Ali za me, gospodo, nije ovdje odlučna matematika slavnog ovjeroviteljnog odbora, već su za me odlučni nezakoniti čini, koji se sbiše kroz ove izbore, i koji su priznati i sa strane samog odbora. Ja pitam: kako jedna izborna komesija može bez kazni nezakonito odbiti mal da ne 100 birača? Koju vjeru mogu imati birači u takovu komesiju? Zašto vladin povjerenik, koji je vidio sve te nezakonitosti, nije vršio zakon i naredio novi izbor? Ja kažem, gospodo, da ako se ovako imadu u nas obavljati izbori, bolje je da nebudemo imali nikakvih izbora! Ovakovim izborim neodgaja se narod na ustavni život, nego na divljaštvo! S toga predlažem (*čita*) :

„Nek bude upućen osobiti iztražni postupak, u svrhu da se izpita pravilnost izbora birača na Lećevici, na Muću i Klisu, a medjutim da bude obustavljeno ovjerovljenje izbora častnih zastupnika D.ra Bulata i D.ra Ivčevića.“

Častna gospodo, stavljam ovaj predlog poglavito zato, da se konstatiraju nezakonite činjenice, koje sam naveo. Ja ne želim prama ovim izborima tjerati osvetnu politiku; moja je svrha samo ta, da se vrši zakon, i poštuje pravo birača bilo sa koje strane. U Beču traje ovjerovljenje izbora do 6 godina, a koji put dovrši i zakonito trajanje parlamenta a svi izbori nisu ovjerovljeni. To je u istinu, zlo, ali je ipak bolje da bude i tako, nego da se odobravaju nezakoniti i patvoreni izbori. Ja u tom raztezanju ovjerovljenja izbora, vidim neki znak parlamentarnog stida. Rek bi da parlamenat voli radi stranačkih razloga neovjerovit izbore nego bezstidno pogaziti zakon. Mislim da mi nećemo ništa izgubiti, ako sve izbore odmah ne ovjerovimo u ovom zasjedanju. Imamo hvala Bogu punih 6 godina vremena da ovdje sjedimo, te možemo pomnjivo izpitati sve činjenice, pri svakoj nezakonitosti ustati na obranu prava, i naputiti dotične faktore na strogo vršenje zakona. Tim naš sabor neće ništa štetovati. Ako veliki parlamenat bečki tako postupa, ja neznam, gospodo, zašto nebi mogli i mi isto postupati u našem saborčiću. Mi imamo naš djelokrug točno opredieljen, a možemo iz bližega razpitati sve izborne nezakonitosti puno bolje nego bečki parlamenat. S toga vam, gospodo, još jedanput preporučujem moj predlog. Radi se o izboru vrlo važnom u našoj pokrajini, po kojem je i naš gospodin predsjednik došao u ovaj visoki sabor. Cienim da će i njemu samomu biti milo, da temeljito izpitamo njegov izbor i dokažemo svietu, da je on došao do one visoke stolice kroz velika vrata, a da nije ovdje uskočio kroz tiesni prozor. U to ime preporučujem moj predlog.

P o d p r e d s j e d n i k. Formalni predlog častnog Biankinija glasi (*čita*):

Pošto ovaj predlog nosi samo podpis gosp. Biankina, to u smislu § 22 poslovnika treba da bude poduprt od 4 člana.

Molim zato gospodu, koja podupiru predlog, da izvole ustati. (*Ustaju Biankini, Perić i Salvi*). Predlog nije poduprt i ne može ući u razpravu.

Prekidam sjednicu, koja će biti večeras nastavljena u 6 sati.

(*Svršetak u 2 sata i 16 čas.*)

(**Nastavak** *sjednice u 6 satih i 17 čas. na večer*).

Predsjedava podpredsjednik: **Radoslav D.r Kvekvić.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Podpredsjednik D.r K v e k v i ć. Okupljeni smo 23 na broju. Zakonit je broj. Nastavlja se prekinuta sjednica. Slijedi razprava o devetoj točki dnevnog reda.

Pita li tko rieč? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. D.r Č i n g r i a. Častni gosp. zast. Biankini jutros dok je prigovarao ovom izboru, načelno se postavio na ovo stanovište: da o jednom izboru se sudi kano porota, da nema se gledati toliko pravilnost brojeva, koliko uzeti u pretres razne okolnosti, koje su se tekom jednog izbora zbile i tada suditi o istom. Da podupre tu njegovu tvrdnju, pozvao se na auktoritet pok. Pavlinovića i došao na ono što je Pavlinović rekao prigodom izbora god. 1883. One godine kako će se sjećati častni Biankini, mi smo u ovom saboru vodili očajnu borbu i bile su posve izvanredne okolnosti. Naša stranka, koja nije sastojala iz vladinih komesara, borila se prema glavi ove zemlje, prema namjestniku Jovanoviću, te i ako je koja pobjegla pok. Pavlinoviću u izvanrednimi okolnosti nije se začuditi. Ipak, što se načela tiče, ja se slažem sa častnim Biankinijem i po mom mnienju mi smo porotnici i mi imamo suditi po svojoj savjesti a ne po broju, a to će ipak reći, da u obće kad se o izboru govori treba se obazirati na broj, jer to u prvom redu dohodi, da se svaki izbor ima prije izpitati sa formalnog gledišta. Samo u kakvim izvanrednim okolnostim može se sabor latiti toga skrajnog sredstva, da sudi kano porota i to kad sa strane kompetentnih faktora budu se preći neke mjere i bude se preći preko zakona i učiniti takove stvari, proti kojim treba reagirati,

a to je bio naš položaj god. 1883. Mislim, ako je onda bila potreba raditi onim načinom, kad bismo danas tako radili, nebi naš postupak bio opravdan. A da je to tako najbolje svjedoče sve razprave, što smo ih dosad vodili u ovim izborim, gdje, kako mislim, da sam jutros dokazao, da je taj pritisak vlade u prilog naše stranke bio tako strahovit, kako tvrdi častni Biankini, bio bi se postigao bar takav uspjeh, da sa strane njegove stranke nitko ne bi bio ušao u ovaj sabor. Častni Biankini prikorio je odbor, komu ja imam čast biti predsjednikom i rekao je, da je taj odbor postupao sumarno, jer kad mu dodje pod ruke koji mu drago utok, da ako taj utok nije dokazim podkriepljen, prelazi preko njega. Kako bi se drugčije imalo postupati? Ja mislim, da u jednom utoku, gdje se radi o izboru, poglaviti su dokazi. Ako toga nema, kako imamo suditi. Mi znamo, kako svagdje tako i prigodom kad jedna stranka propade, kriviti jako drugu. Evo jedan primjer. U našim Konavljima bila se težka bitka za izbor birača u kotaru, gdje je biran naš drug oplakani D.r Klaić. Tih dana očekivali smo uspjeh te bitke, kad na jednom pročuje se po Dubrovniku glas, da je izborna komisija u Konavljima učinila jedan pokolj birača protivne stranke. To se je tako pozitivno govorilo, da sam počeo i ja sumnjati. A znate, što je bilo? Da je bilo izključeno 8 birača, a njih preko 350 je glasovalo. Kako sam se poslje obaviestio, 6 ih je zakonito izključeno. Kako se dakle može takovoj prostoj i više put neopravdanoj tvrdnji dati važnost i uzeti ju kano gotovu činjenicu u našem pravorieku? Ja mislim, da jedna izborna komisija, koja bi tako postupala, težko bi se ogriešila. i zato cienim, da način našeg postupanja je opravdan i da se u izborim najprije pita dokaz, jer bez dokaza suditi se neda kako u gradjanskim poslovim, tako niti u političkim.

Bilo je rečeno s te strane vis. kuće višeput: pazite dobro što činite, jer znajte, danas ovo je nama, u sutra može biti vama. Dosad bilo je to višeput opetovano, a ipak se nisam na to osvrnuo, ali pošto vidim, da to počima biti nekakva prietnja, ja ću odgovoriti na to, da je u svem ovom poslu naša savjest čista i da nemamo česa da se bojimo, jer cienim da zakonito postupamo. Kad bi budućnost naše stranke imala zavisiti o tom, hoće li jedan ili drugi izbor biti potvrdjen iz ovog ili onog razloga, tada bi bolje bilo, da takove stranke ne bude. Naša stranka ima drugi temelj, ona nije osnovana na izbornoj prievari, ona živi u narodu, kako je u posljednje doba pokazala. (*Odobravanje*).

Bilo je rečeno i to, da za da je jedan izbor valjan, treba, da bude obavljen slobodom birača. To je načelno istina. Ali kad sadjemo na pitanje, što je to sloboda, to se ja i častni Biankini razilazimo. Po meni je sloboda, da svaki može slobodno bez ikakve opreke dati svoj glas, da svakomu komu pripada pravo glasovanja i ima interes kod izbora, bude dano da pri izboru prisustvuje. Ali nije za mene sloboda, da jedan odbor za biranje prisustvuje pri biračkom činu, da utječe u razpravu, da se prepire sa povjerenstvom. To ne bi bila sloboda, to bi bio kaos. Odbor može kontrolirati izborni čin i ako mu je krivo učinjeno, može se uteći na stariju vlast. Ali da svaki može doći k izboru, činiti prigovore, zanovetati i Bog zna što, to nije sloboda izbora.

U razpravu bio je uveden i naš nekadašnji štovani drug ovog sabora i moj prijatelj D.r Masovčić i bilo je rečeno, da po njegovom mnienju i sama agitacija, ako je pretjerana može biti razlogom, da se izbor uništi. To je, istina, sliedilo god. 1883, ali mi smo nalazili u izvanrednom stanju. Ako je D.r Masovčić upotriebio one rieči, on ih je upotriebio ne na onaj način, kako hoće da tumači častni Biankini; jer onda se radilo o agitaciji sa strane vladine i proti njoj mi smo radili, i tu je on imao podpuno pravo. Ja ovdje moram odobriti ono, što je on rekao. Ako je pritisak sa strane javne vlasti tako, da zakonodavno tielo može misliti, da je bio izopačen posljedak jednog izbora ili više njih, usljed te agitacije, onda je jedino sredstvo, kojim se može služiti u svojoj obrani, da se ukine izbor. To su iznimke, a vriedi pravilo. Pravilo je pako da u svakom izboru treba s formalnog gledišta postupati, kad se on razsudjuje. Tim više vriedi ovaj moj prigovor proti častnom predgovorniku — premda mi je to izbjeglo, al mi se ovaj čas kaže — da je u razpravi pripoznao, da se vlada u ovaj izbor nije uplitala. (*Biankini prigovara*).

Jutros je častni zast. Biankini rekao, da se je na Lećevici dogodilo strahovitih stvari. Malo prije izbora — veli on — rondari bili bi došli i posjekli šumu izpred kuće onih birača, koji su bili protivni obćini. Ja za to ne znam, ali častni Biankini neka dopusti, da izrazim sumnju, da tu ima biti nešto drugo po sriedi. Jer da je to učinjeno, to bi bilo sigurno došlo i pred sudbenu vlast, da o tom vieća. Častni zastupnik govori, da izmedju drugih progonstva, kojim su bili izloženi lečevički birači, učeravane su onog dana nekakve globe radi šumskih prekršaja. Moguće je, da su se učeravale globe. Pošto su imale biti jednom učerane, to je sasvim izopačena stvar, kad se nameće kompetentnoj vlasti jedna namisao, koju nemožemo niti pomisliti. Tu imamo oglobljenike, koji su radi jedne globe progonjeni, pak da zato uništimo jedan izbor. Takav argument, ne cienim, da je ozbiljan.

Izmedju ostalih gravamina ima taj, da jednomu biraču od stranke prava, nekomu Gotovcu — ako sam dobro shvatio — bila je udarena globa u oči izbora. A zašto? — Jer je učinio nekakvu gradnju. To je očita stvar, da taj čovjek nije imao dopust da gradi kuću, a vi znate, da po postojećem pravilniku gradjevnom, tko učini taj prekršaj, bude oglobljen. Tu nije drugo nego da je gradjevna vlast postupala korektno i ako ćemo na temelju takovih čina smatrati izbore nezakonitimi, pitam do česa ćemo doći?

Da su se na Šolti obećavale nagrade, rekao je častni Biankini, onim. koji bi za obćinu glasovali. Ja neznam, da će to biti moguće. Ali kad se pogleda na odnošaj, koji je meni dobro poznat, koji obstoji izmedju obćine spljetske kano vlastnice onih zemalja i njezinih kmetova na Šolti, mislim da je to mučno i vjerovati i zato da častni Biankini nije bio dobro obavieštem u ovom predmetu.

Sada dolazim na crkovinarske grozote. Ako sam dobro shvatio gosp. predgovornika, to bi oni imali u posjedu nekakvu šumu za sjeći, za koju je data bila dozvola. A kad je data dozvola? Bila je godinu prije data. Po svoj prilici upotriebilo je crkovinarstvo tu dozvolu i hotjelo tumačiti ju malo obširnije i povratilo se i druge godine, da sieče i to je bilo zapriečeno. Tu obćina spljetska nije učinila drugo nego branila svoju vlastnost. Ako nadjemo, da je agitacija pri izborim, kad se svoje brani, tad kamo ćemo dospjeti.

Izmedju više prigovora, što ih je gosp. Biankini učinio ovomu izboru, ima i jedan, koji je nekako smiešan. Neću reći radi osobe, koja ga učinila. Sačuvaj Bože, da bi to rekao, jer vriedjati nije moj običaj; nego smiešan je radi naravi stvari. On kaže, da kad su pošli gosp. predsjednik izbornog odbora u Spljetu s gosp. Ribolijem razvidjeti one listine na obćini Kliškoj, da ih je načelnik primio i rekao, da se listine neće dignuti s mjesta i da su oni hotjeli, da im ih dade u ruke da ih prepišu i da ih je stavio pod sliku Njeg. Veličanstva Kralja, a ne da je metnuo tu sliku i rekao: tegnite ih sada, ako imadete srca. Mene je sjetio častni zastupnik s tom pričom na nešta, što se je meni dogodilo nazad 25 godina, mislim godine 1868. Onda je bila u Dubrovniku autonomaška obćina i narodna stranka spravljala se, da juriša na tu obćinu, kako je poslje jurišala i obalila ju. Načelnik stariji čovjek, koji je bio član ove visoke kuće kad smo došli, da vidimo ove listine, rekao je: zakon kaže da se listine mogu pregledati, ali se nesmiju prepisivati. Jedan se stavio, da će čitati listine, a dva druga da pišu. Na to je on sazvao jednog obć. stražara i dao mu je listine u ruke i rekao je, kad počimlju čitati, ti učini ovako (okreni). Tako je ta komedija sliedila za neko doba i nama je dodijalo, te smo pošli na političku oblast i ta je igra svršila; jer listine su bile izložene i to ne na mjestu, gdje su se obično izložile, nego na vratima obćine i stavljen nam je na razpoloženje jedan tavolin i listine se prepisivale. Gosp. predsjednik pravaški u Spljetu i njegovi drugovi, ako su cienili, da su postupkom načelnika Kliškog njihova prava povriedjena, mogli su se uteći političkoj vlasti i tu bi našli lieka. Pošto se nisu utekli, mislim, da stvar nije tako prošla, kako bi se sada hotjelo prikazati. Razumjeva se da gosp. zastupnik nije hotio tendenciozno da izopači istinu, ali on je zlo obavješten.

Kod smo kod obćine kliške dopustite mi, da još nešto pripoviedim, što sam danas doznao,

Agitacija u ovoj obćini je mislim na daleko doprla i stvari su dosta dobro išle za stranku kojoj pripada častni predgovornik tako, da ako sam ja dobro obavješten da je ta stranka bila tako sigurna, da će dobiti kliške birače, da je već i gostba bila pripravljena. Kažu, da je izpečen cieli vol i sedam barila vina spremljeno za gostbu. Razloga nemam zamjeriti. Ali ovdje se je dogodilo, da je vol ostao pečen, a nije bio izjeden, i vino ostalo nepopito i predsjednik izbornog odbora pitao je agente u obćini: kako se to dogodilo, spravili ste sve a gdje su vam. E gospodaru nisu došli. Tako mi je bilo rečeno i mislim da je istinito.

Glede mućke obćine kaže častni Biankini, da od 1700 birača bilo ih je ništa manje nego 700 dignuto. *(Biankini:* Izkrivljeno). On je isti dopustio, da su tu bili utoci učinjeni i stvar je bila riešena u prvoj i drugoj molbi i bili su odbijeni. (*Biankini:* Nisu bili ni primljeni!) Stvar je bila riešena u obe molbe, *(Biankini prigovara)*. Odbor ne može drugo nego reći, da oni, koji su mislili, da im je krivo učinjeno, utekli su se, ali su izgubili parnicu. Tu krivnje nema odbor i on se ne može upustiti u razsudu razloga, koje su davali jedna i druga molba, da ih sudi. Jer kad bi se tako radilo, tada za ovjerovljenje jednog izbora, trebalo bi, da izgubimo mjesecâ.

Neznam reć u kojoj obćini, ali mislim u obćini mućkoj rekao je častni predgovornik, da je izbor odbor stranke prava tri dana prije nego je izbor imao sliediti, zapitao, da se unište listine izborne. Na taj način razumieva se, da više izbor ne bi bio sliedio. Pošto te listine nisu uništene, veli on da je u tom obilježje agitacije i progonstvo njegove stranke. Ali za uništiti listine tri dana prije izbora hoće se, da je nešta izvanredna počinjeno. Ali u ovom slučaju nemože se što slična tvrditi. Bilo bi liepo za stranku, koja sumnja, da će propanuti na izboru, kad bi dosta bio jedan utok da se listine unište. Na taj način, ona koja bi predvidjala, da je položaj škakljiv, utekla bi se i rekla: uništimo listine. U tom što nisu uništene nemože se naći ništa, na temelju čega se može tvrditi, da je stranka prava bila progonjena.

Izmedju ostalih prigovora, koji su učinjeni, jest i taj, da se vlada nije postarala, da u dotično izborno povjerenstvo bude imenovan koji član stranke prava. Reći ću u sadašnjim prilikam, da ja mislim, da je nešto smiono zahtjevati, da u izborno povjerenstvo bude imenovan po koji član stranke prava. (*Biankini:* Pravednost). To nije pravednost gosp. zastupniče. Pravednost bi bila, kad bi bio takav zakon, koji to vladi nameće kao njezinu dužnost. Toga zakona nema i nije čudno, da vlada kad vrši njezino pravo, po kom imenuje dotične članove u izborno povjerenstvo, imenuje one, koji ona misli, da bolje jamče za uspjeh izbora, da neće dati povoda kakovoj smutnji ili što drugo. Na svaki način u tom nemože se naći ništa, da se prigovara vladi, jer tko vrši svoje pravo, nevriedja nikoga. Nego ja sam se obaviestio kod ovih u Spljetu i baš mi je rečeno, da za ono, što se ovog izbora tiče, nije tako, kako je tvrdio častni zastupnik. Meni je bilo rečeno, da izmedju ovih članova, koje je vladin povjerenik birao, bio je biran i jedan gosp. Šperac, koji pripada stranci prava, dapače da je bilo rečeno gosp. vlad. povjereniku, ako im ne stavimo nijednog u izbornu komisiju, da će tada podignuti graju. Meni je tako rečeno. Ali ako stvar nije ovako, ja tu bio nisam, jer toga gospodina nemam časti poznati. Ipak velim, da je vladin povjerenik imenovao, koga je držao shodnim i da radi toga ne može biti prigovora njemu niti vladi.

Nego ako nije bila zastupana stranka prava u izbornom povjerenstvu, to nema sumnje, da joj je bilo opredieljeno odlično mjesto. Gosp. načelnik spljetski mimoišav zakon, jer naš zakon niti nepozna odbore za izbore, kad je vidio, da su gospoda od odbora stupila u dvoranu, gdje su se izbori obavljali, činio je, da im se pripravi odlično mjesto. Dapače dana im je i neka zadovoljština. Jer pošto je opazio jedan od te gospode, da jedan birač, koji je pristupio da glasuje, nije onaj, koji ima glas, nego to bi bio njegov otac, gosp. vladin povjerenik zaustavio je toga birača i odbio glas i kaznio ga jednom globom. Ja mislim da je ovdje stvar u podpunom redu i da se neda ništa prigovoriti.

Reklo se izmedju ostalog, da su i vrata dvo-

rane, gdje je izbor bio obavljen, bila zatvorena. Reći ću da bi to bilo težko, ali trebalo bi da je dokazano, da je stvar naumljeno učinjena, da je bila što kriminaliste zovu zla nakana po sriedi. Ali kako smo već jutros čuli, to nije bio, nego prosti slučaj, jer ih je zatvorio redar i nadležna vlast odredila je, da se vrata otvore.

Prije nego zaključim moj današnji govor, neka mi bude dopušteno, da rečem koju o agitacji i što razumjevam pod tim imenom. Već sam prije izjavio, da agitacija, dok se vodi medju strankama, ta ne samo da nema ništa u sebi što se može kritici podvrći nego tu nije ona drugo nego posljedica same stvari. U svakom izboru, gdje se bore dvie stranke, jedna valja da agituje, a druga agitira, jer drugčije ja nezmm, kako bi se do izbora dvila. Kad bi agitacija bila razlog, da se uništi izbor, trebalo bi uništiti sve izbore i sve parlamante i ubiti konstitucijonalizam. Nego kad agitacija počimlje biti riekorna? Onaj čas, kad se lati nekih sredstava, koja nisu dopuštena; kad tkogod izrabljuje svoj osobiti položaj u ljudskom družtvu za postići jedan cilj, koji kad svoj položaj ne bi upotriebio, ne bi postigao.

Ta su u prvom redu: vlada u obće kad vrši pritisak na birače. U drugom redu mislim, da bi bilo svećenstvo. Kad svećenstvo tekom novih izbora upotriebi svoj položaj i onu moć, koju mu oltar daje, da za sobom zavede neuke birače, tada ja cienim, da je to jedan od razloga, na koji bi se mogao pozvati, da se predkriepi teza gosp. Biankina, kad je jutros kazao, da: neka agitacija može dovesti do toga, da se izbor uništi. Ja neću reći, da je kod nas došlo do takove agitacije; ali mislim, da neću uvriediti nikoga niti svećenički stalež, ako rečem, da u svim našim izborim stranka prava našla je u mladom svećenstvu osobitu podporu. U našim Konavljima kandidat naše stranke bio je naš oplakani drug D.r Klaić, koji zaista ako itko imao je on kako za svu pokrajinu, tako osobito za ovo njegovo mjesto osobitih zasluga, ali to nije uzdržalo sve, izim jednog župnika konavoskog, da ne ustanu protiv njega, da onaj dan, kad se izbor imao vršiti, s barjacim crkvenim ne okupe sve svoje pristaše i nepovedu na biralište kako da ih vode na križarsku vojnu. (*Biankini prigovara*). Ovo su fakta i ja neću reći, da je ovo nedopuštena agitacija. Ali ću reći, da jedna stranka, koja se je tim sredstvima služila, kad predbacuje nama u ovom saboru agitaciju, prekoračuje svaku mjeru. (*Odobravanje*).

Ja s ovim danas svršujem. Kad bi hotio, još bi mogao nadodati, na temelju nekih spisa, što su mi podani, da se je agitacija vodila s neke strane u ovoj prigodi i tim, da se osobnimi interesi nastojalo predobiti neke ljude n. p. trgovce, da podupru dotičnu stranku. Opaziti ću samo to, da u konkretnom slučaju, kad taj trgovac, na koga upravljeno pismo imam ovdje, nije došao na izbor, dobio je drugi dan anonimno pismo, gdje ga se grdi prostim riečima. Dalje se u to upuštati neću, nego mislim, da je dostatno ono, što sam rekao, da opravdam moju današnju tvrdnju, ako je bilo agitacije u ovim izborim, kako jest, da se ta agitacija s naše strane nije vodila nedopuštenimi sredstvi. Koja je ta agitacija bila? Što je učinila narodna stranka? Pozvala se na svoju prošlošt i pozvala dalmatinske birače, da u ime te prošlosti budu za nju glasovali. Poznat je proglas, koga smo u toj prigodi na narod izdali. Poznat je još bolje govor nekadašnjeg našeg vodje, koga je u ovom vis. saboru onako veličanstveno, kako je on običavao, izrekao. A usljed toga je agitacija sliedila. Zaludu je vikati na vladinu pomoć i napadati nas da nam je vlada pomogla. Već u početku moga govora ja sam dokazao pozivljuć se na činjenice, a ne na rieči, kako je naša stranka znala prkositi i vladi i vladinoj poglavici u ovoj zemlji. Ali dok vlada nam nedaje protimbe i dokle vlada, koliko je u nje mogućnosti podpomaže nas u današnjim prilikam, bila bi prava obiest s naše strane, da podjemo napadati tu vladu. Zašto? Jer je vlada. Mi smo ozbiljni ljudi. Toga učiniti nećemo nikada. A do potrebe znali bismo ju napadati, kako smo i prije. S tim ja sam svršio i neostaje mi drugo, nego pozvati vis. sabor, da odobri izbor kako je naš odbor predložio. (*Odobravanje*).

Podpredsjednik. Rieč ima gosp. zast. Biankini za stvarni izpravak.

Biankini. Visoki sabore! Žao mi je što mi nije dozvoljeno sustopice sliediti govor častnog Čingrije, i što se moram ograničiti na stvarni izpravak. Pridržajem si drugom prigodom štogod obširnije njemu odgovoriti, a za sada ću se osvrnuti samo na glavne točke.

Opaziti ću najprije častnom predgovorniku, da ovaj visoki sabor nije samo godine 1883 postupao pri ovjerovljenju izbora na način, koji sam naglasio, već da je to bilo njegovo stalno pravilo, i da je ovo prviput šta odstupa od tog pravila i od stare svoje prakse.

Što se tiče svećenstva, nami je vrlo čudno, da je častni predgovornik zaboravio, da svećenstvo, koje je učestvovalo zadnjim izborim, jest ono isto svećenstvo, koje je takodjer i prijašnjim izborim učestvovalo, prema kojim častni Čingria i njegovi drugovi pokazivahu se dosada uvjek vrlo harni. Ni častni Čingrija, ni njegovi drugovi, nisu dosad nikad zamjerili svećenstvu, ako bi vršilo pri izborim svoju državljansku dužnost. Ako je župnik po svom položaju uplivan u narodu, zar mu se za to ima uzkratiti pravo, da u izborim vrši svoju otačbeničku dužnost?

Ja nevjerujem, da su konavoski župnici došli na izbore sa crkvenim barjacima. Oni su došli, a to znam pozitivno, sa hrvatskim zastavama. (*D.r Pugliesi:* Krštašim barjacima.) Bilo, kako bilo, to je pitanje, koje ovdje nema odlučne važnosti. Ali je važno da čujemo: ima li pravo jedan župnik upućivati svoje stado, da po svom uvjerenju vrši izborno pravo? Ja kažem, da je to pravo, i dužnost svakog župnika. Ako vi pak župnika preko izbora tjerate u sakreštiju, ja ću vam odvratiti: odvjetnici, hajte u sudnicu!

Svećenstvo je dužno svojoj savjesti da vrši svoje izborno pravo. Ja sam vam prekjučer naveo ovdje auktoritete, kojim se svak mora pokloniti, pa i sam auktoritet uzvišene glave naše katoličke crkve, koja preporučuje svećenstvu, da si nedopusti kroz izbore oteti upliv iz ruke, nego da ga rabi u korist velikih socialnih pitanja. Dok bude katoličke crkve i sviestnog svećenstva, ovo neće napustiti upliv, koji mu se pristoji, da ga drugi vrši, valjda i na njegovu škodu.

Ja ću vam, gospodo, još ovdje spomenuti, da ako danas hrvatstvo u Dalmaciji ima čvrsta temelja i bujna razvitka, ako ste vi došli u ovom visokom saboru do većine, imate za to najprije zahvaliti uplivu hrvatskog svećenstva. Tomu svećenstvu vi nesmjete danas predbacivati, ako videć da se već vi nedržite onih načela, za koja ste se dosad borili, traži druge pobornike, koji će visoko držati ona ista načela, za koja se je dosada s vama zajednički borilo. Gospodo! Budite barem harni prema hrvaskom svećenstvu!

Podpredsjednik. Rieč ima gosp. D.r Čingrija za stvarnu opazku.

D.r Čingrija. Po posljednjem izrazu častnog predgovornika vidim, da me nije razumio, jer drugčije trebao bi reći, da je hotice moju namjeru i moje rieči izopačio. Ali pošto nisam bio shvaćen, dopustiti će mi se, da ovu stvar razjasnim, jer ja neću, da se sutra reče, da sam došao u ovoj sabornici besjediti proti dalmatinskom svećenstvu, medju kojim imam ja prijatelja, koje u velike štujem. Ja proti tomu prosvjedujem. Ja sam naveo, da je u ovim izborim svećenstvo agitiralo u pravaškom pravcu i mislim, da sam rekao istinu i tim nisam uvriedio nikoga. Naveo sam tu činjenicu za pobiti onu činjenicu, što je častni Biankini govorio o agitaciji u izborima i da se usljed toga izbori mogu uništiti. Ja neznam, zašto su se naši mladi svećenici zaljubili u D.ru Antu Starčevića i njegovu stranku. Tako je, da je bilo agitacije sa strane mladog svećenstva u prilog pravaškoj stranki. Ja sam to naveo kano jedan primjer proti tezi častnog Biankinija; a tim nisam hotio njih uvriediti. To je do ukusa, ako oni hoće da podupiru proroka, koji je rekao, da je katoličko svećenstvo poživinčilo hrvatstvo, neka im to bude slobodno. Ali želim, da se ovdje nebude davalo drugo značenje mojim riečima, nego ono, koje moje rieči imadu i da se moja namjera ne bude izopačiti.

Biankini. Pitam rieč za lični čin.

Podpredsjednik. Opaziti mi je, da sam vrlo popustljiv bio, ali ovaj put vas neću puštiti, da izvan granica ličnog čina govorite.

Biankini. Moram izjaviti, da nisam hotio izopačiti rieči častnog Čingrije; ali da ih je sva sabornica shvatila kao što sam ih ja shvatio, to najbolje dokazuje odobravanje, koje je našao sa one strane visoke kuće, navlastito sa strane naše pravoslavne braće, koje, barem s obzira na vjersko čustvo ogromne večine katoličkog naroda u Dalmaciji, imala je ostati u ovom pitanju neutralna. Zašto je mlado svećenstvo zaljubljeno u stranku, doisto velikog hrvatskog proroka D.ra Ante Starčevića, nije sada ovdje vrieme da razpravljamo. Moram ovdje samo naglasiti, da D.r Starčević nije rekao da je svećenstvo poživinčilo hrvatstvo. Te su se rieči odnosile samo na neke renegate, magjaronske prirepine.

Podpredsjednik. Imamo samo jedan predlog, koji dolazi na glasovanje. Moram javiti, da ćemo glasovati poimence. Predlog glasi *(čita)*:

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, odgovoriti će: "da"; a koja ne pristaju „ne." *(Čita imenik zastupnikâ).*

Glasuju sa „da": Baljak, Bjelanović, Borčić, Čingrija, Colombis, Ghiglianović, Kamenarović, Katnic, Korlaet, Kulišić, Kveković, Machiedo, Manger, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Perić, Petrić, Puljesi, Salvi, Simić, Smrkinić, Šupuk, Tomić, Trigari, Trojanović, Vukotić, Vuković, Zaffron, Ziliotto, Zore, Žuro (32); „ne": Biankini (1).

Podpredsjednik. Predlog je primljen.

Prelazi se na desetu točku: Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika gradova Hvar-Starigrad.

(Predsjednik D.r Gajo F. Bulat zauzimlje predsjedničku stolicu).

Izvj. Dr Ivčević. *(čita)*:

Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Na 10 rujna pr. godine obavio se je izbor jednoga zastupnika na Sabor za gradove Hvar-Starigrad.

U Hvaru od 242 upisanih birača glasovaše 140, od kojih 128 za Ivana viteza Vrankovića, 11 za Vjekoslava Bučića, a 1 za Josipa Machieda.

U Staromgradu od 412 upisanih birača glasovaše 208, od kojih 125 za Ivana viteza Vrankovića, 43 za D.ra Balda Politea, 39 za Vjekoslava Bučića, 1 za Gelinea Bervaldi-a.

Ukupno zadobio je Ivan vitez Vranković 253 glasa, Vjekoslav Bučić 50, D.r Baldo Politeo 39, Josip Machiedo 1 glas, a takodjer jedan Gelineo Bervaldi. Ivan Vranković bi dakle proglašen kao izabran.

Proti izboru prikazaše utok 22 siečnja t. g. Br. 578 Dr. Petar Ruževič i družina, pitajuć da Visoki Sabor izvoli neodobriti izbor, a to sa sliedećih razloga;

1) jer da je iz glavnog imenika poreznika Starograda izpušteno nekoliko poglavitih poreznih tvrdka, kao na pr. Spalatin Dr. Ante i družina sa porezom od fior. 99:70 nov.; Vranjican Ivan pok. Vicka sa porezom od fior. 95:46; Bervaldi Jelineo Petar i družina, sa porezom od fior. 94:17; Novak Jakov Tomasov sa porezom od fior. 21:56; Bervaldi Ante Antin, sa porezom od fior. 13:16; Jerković Juraj pok. Vicka, sa porezom od fior. 9:66; Marcević Vicko pok. Marina, sa porezom od fior. 6:49, ta da su time došli u prve dvije trećine toliki poreznici, koji su imali ostati u zadnjoj trećini, i da je ovo postupanje došlo u prilog predloženiku narodne hrvatske stranke, pošto su za njega glasovali birači pod rednim brojevim 354. 353. 352. 351, 350, 349, 345, 344, 342, 335, 324 i 323, koji svi da nisu imali biti u imeniku birača;

2) jer da i imenik birača nije ostao bez

mane, u koliko da su u istomu uvršteni neki (utok ih nabraja 8 pod Br. 350, 351, 352, 353, 151, 246, 158, 188), koji živu u zajednici, te ne plaćaju napose ni novčića poreza, a opet neki drugi (oni pod rednim brojevim 178, 186, 239, 253, 266, 345, 23, 104-1, 129-1, 141, 211, 211-1, 273, 283, 309, 305-1, 315-1, 316, 318-1, 319-1), koji da ništa ne posjeduju, te ni poreza ne plaćaju;

3) jer da nisu bili uvršteni u imenik birača, premda plaćaju u ime poreza toliku svotu, kolika je bila dostatna da dobiju pravo glasa, nekoji poreznici, koje utok imenuje, 23 na broju;

4) jer da su izborne listine bile izložene samo za 8 dana, dok su se po mnienju utočnika imale izložiti za 14 dana;

5) jer je u izbornom Povjerenstvu bio D.r Ante Spalatin, izabran od Občinskog Vieća, premda je on kao občinski liečnik imenovan u sjednici 11 veljače 1894 Občinskoga Vieća, spao sa časti kao viećnik u smislu § 21 Občinskog Prav. i § 10 Obć. Izb. Prav., te u Povjerenstvu ne mogao biti, kao član odabran od Občinskoga Vieća;

6) jer su glasovali za predloženika narodne hrvatske stranke, a da prava nisu imali, birači pod Br. 23, 104-1, 129-1, 141, 178, 186, 211, 211-1, 239, 253, 566, 273, 283, 309, 305-1, 315-1, 316, 318-1, 319-1, 345, jer da ne plaćaju poreza; suviše birači pod Br. 151, 246, 158, 188, 350, 351, 352 i 353, koji da žive u zajednici;

7) jer je bio pripušten na glasovanje, a da prije nije predao dotičnu izkaznicu birač pod Br. 49;

8) jer je na glasovanje bio na Br. 76 pripušten Vranjican Dinko pok. Vicka, rečeni Viskoša, dočim da je listina smjerala na Vranjicana Dinka pok. Vicka rečenog ušjer, jer da samo ovaj plaća porez;

9) jer da je kao birač Budrović Lovro pod Br. 316 glasovao neki nahod Tondini;

10) jer da nisu pripušteni na glasovanje birači pod Br. 187, 229 i 327.

Ovjeroviteljni Odbor cieni da prigovori navedeni u utoku nisu nikako u stanju da oslabe valjanost izbora, a kamo li da dokažu da se taj ima uništiti. I zbilja:

Ad 1 2 i 3) Ako glavni imenik nije sadržavao poreznike u utoku naznačene, i ako su oni imali pravo da u imenik budu uvršteni, utočnici morali su uložiti utok. Isto tako morali su postupati proti tobožnjim uvrštenjima u izbornu imenicu osoba, koja po mnienju utočnikâ nisu imale prava na izbor, i takodjer proti izostavljenju osoba, kojima je to pravo tobož pristojalo.

Utočnici naprotiv, koji sami kažu da su toliko utoka podnieli u tôku izpravnog postupka, nisu za njegova trajanja prigovorili proti uvrštenjima, a dotično izostavljenjima sada iztaknutim.

Njihov sadašnji utok na Sabor, u koliko se ovih točaka tiče, nije dakle uvaživ.

Ad 4) Prigovor da su se listine imale držati izložene za 14 dana ne nahodi temelja u zakonu. Isti utočnici tvrde da izborni pravilnik za Sabor ne sadrži u ovom pogledu nikakve odredbe, te se dosljedno mora zaključiti da ako su listine proglašene za samih 8 dana, u tome nema nikakve povrjede zakona. Argumenat, koji utočnici hoće da u prilog svom prigovoru izvode iz § 12 izb. pravilnika, nije osnovan, jer se ovaj paragraf odnosi na izborni občinski pravilnik samo da ustanovi tko ima aktivno izborno pravo za Sabor, a nipošto odnosno na proglašenje listina i na trajanje toga proglašenja. Nije nadalje opravdan ni argumenat, što ga utočnici izvode iz § 22 izbornog Pravilnika, jer ako zakon odredjuje rok od 14 dana samo za utoke proti imenicam veleporeznika, zaključit je da zakonodavac toga roka nije namjeravao za utoke proti listinam birača gradova i vanjskih občina.

Ad 5) D.r Ante Spalatin posluje kao občinski viećnik i pošto nego je bio imenovan

općinskim liečnikom, a nadležna vlast nije podigla proti tomu nikakva prigovora. Dodat je, da Dr. Spalatin imao je u izbornom Povjerenstvu, koje se sastoji od 7 lica, jedan glas i da njegovo saučešće u Povjerenstvu nije imalo nit je moglo imati upliva na izpadak izbora.

Ad 6) Odnosno na birače, koji da ne bi imali aktivno izborno pravo, jer da tobož ne plaćaju poreza, ili da živu u zajednici, vriedi opazka već učinjena, da su oni uvršteni u izbornim imenicam i da proti njihovom izbornom pravu ne bi prikazano utokâ u izpravnom postupku. Opazit je jošter da i kad bi bio pripustljiv ovaj prigovor, — a nije nipošto — ne bi imao u nikakvom slučaju upliva na izpadak izbora, jer i da bi se odbili ovi glasovi (28 na broju) Ivanu Vrankoviću, on bi još uviek imao u Staromgradu 225 glasova, te absolutnu većinu, pošto je drugi predloženik zadobio 43 glasa, treći 39 glasova, četvrti jedan glas, tako da bi na korist Vrankovića ostalo 225 glasova prama 83.

Ad 7) Zakon ne propisuje da birač mora predtočno predati izkaznicu prije neg mu se primi glas. Prigovor proti glasu birača pod rednim brojem 49 imenice nema dakle temelja.

Ad 8) O istovjetnosti birača odlučuje u prvom redu izborno Povjerenstvo, te i ako u Staromgradu ima dva Vranjicana Dinka pok. Vicka, Povjerenstvo bilo je vlastno primiti glas onoga koji se je prikazao, netom je po okolnostima držalo da je na njega smjerala listina. Svakako, ovaj glas nije imao upliva na izpadak izbora.

Ad 9) Nitko nije prigovorio za izbora da se je za Lovra Budrovića na rednom broju 316 prikazao i glasovao neki nahod Tondini, te se ovaj prigovor ne može uvažiti.

Ad 10) U imenici bijahu upisani na rednom broju 187 Vranjican Lukeša Marin pok. Frane, a na broju 229 Vranjican Vicko Lukeša pok. Ivana. Glasovi bjehu odbiveni, jer je prvi birač rekao da mu je ime Vranjican Bokeš, a ne Lukeša; a drugi, jer da je Povjerenstvu poznat kao Bokeš. Nu, i odbijanje ovih dvaju glasova nije imalo upliva na izpadak izbora.

Takodjer nije uplivisalo odbijanje glasa birača Ivaniševića Ljudevita.

Obzirom na dosle navedeno, ovjeroviteljni odbor predlaže da Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom gradova Hvar i Starigrad: Ivana Vrankovića.

Zadar, 31 siečnja 1896.

Za Predsjednika
Čingrija

Izvjestitelj
Ivčević

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Visoki sabore! Nemislim meritorno pobijati ovaj izbor radi mnogo razloga; a glavni je taj, da kad bih i najbolje razloge proti njemu naveo, uvjeren sam, da nebi bili uvaženi.

Uzeo sam samo rieč poglavito zato, da iztaknem ovdje neka prieporna pitanja koja se pojaviše u izboru gradova Starigrad-Hvar, a riešenje kojih moglo bi biti koristno za pristojnije obavljanje dojdućih izbora. — U utoku uloženom proti ovom izboru nalaze se tri točke, koje osobito s pravničkog vida zaslužuju svu pažnju visokog sabora.

Premda je, na primjer, gospodin izvjestitelj ovjeroviteljnog odbora mnienja, da netreba, da imenice birača stoje izložene 14 dana, ipak u utoku ima tako jakih razloga za protivno mnienje, da barem ostaje jaka sumnja, da bi valjda strogo po zakonu morale stajati izložene 14 dana. Ja nisam pravnik, ali znam, da je utok sastavio čovjek, koji izmedju naših pravnika uživa najbolji glas, te cienim, da preko ovog pitanja nebi se imalo lakoumno preći na dnevni red.

Imamo i drugo pitanje, koje treba da raz-

jasnimo. Občina po pravu, imenuje u izborno povjerenstvo dva člana. I doista ta dva člana bila su imenovana u izborno povjerenstvo za Starigrad. Ali jedan od tih članova od više godina občinski je činovnik, položio je obećanje mjesto zakletve, poteže plaću, i po tom u smislu § 10 i 21 občinskog pravilnika morao odpasti od časti občinskog viećnika. On ipak obavlja tu čast, i u ovim izborim, kao član občine, predsjedao je izbornom povjerenstvu. — Vriedno bi bilo, da slavni zemaljski odbor i to pitanje prouči, i da providi na točno vršenje zakona.

Gospodin izvjestitelj rekao je, da ovaj glas nije mogao odlučiti na izpadak izbora. To je istina, ali mi imamo slučajeva, kad se je u ovomu visokomu saboru pazilo i na formalnu stranu, kad se je pazilo, je li izborno povjerenstvo bilo sastavljeno, kako zakon zahtjeva. U analim našeg sabora se čita, da je cieli jedan izbor bio uništen, samo za to, jer su u izborno povjerenstvo bila imenovana dva člana, koja nisu imala prava na to imenovanje. *Tempora mutantur!*

Treće je pitanje ovo. Izborni odbor u Staromgradu pitao je od političke vlasti neke porezne podatke, da bude mogao poduprieti svoj utok na ovaj visoki sabor. Politička vlast dala je sliedeći odgovor (*čita*): „Broj 2003. Gosp. „D.ru Ruževiću Petru odvjetniku — Starigrad. „Na riešenje Vaše zapisničke molbe 26 tek. „s kojom pitaste da Vam bude očitovan izravni „porez što no bi slučajno plaćalo 30 osoba u „istoj imenovane, naznačuje Vam se, da Slavno „c. k. Kotarsko Poglavarstvo na Hvaru, stova„nom odlukom 27 tek. broj 9909 nije našlo „ovlastiti pisući Ured, da Vam izpusti upitane „podatke. Od c. k. Poreznog Ureda. Starigrad, „28 kolovoza 1895 — (L. S.) — *Doljani* — „*Carlovac*“.

Visoki sabore! Ovo su sve važna pitanja, koja živo zasjecaju u zakonitost izbora, te bi trebalo da jednom s naše strane budu temeljito riešena. Ili zakonodavnim putem, ili inače moramo bit već na čistu. Najmanje što danas možemo učiniti, jest izjaviti želju visokoj vladi, da se drži strogo zakona, i da bude prigodi izbornim odborim kad zatraže porezne podatke za utoke. Uz to predlažem (*čita*):

„Nek se spisi o izboru Starigrad-Hvar vrate ovjerovitelјnom odboru, koji neka razvidi i izvjesti je li bio povriedjen zakon tim, što imenice birača u Staromgradu nisu stale izložene 14 nego 8 dana; tim što je predsjedao izbornomu povjerenstvu član občinskog vieća, koji je davno spao od te časti; i tim što c. kr. kotarsko poglavarstvo nije dopustilo poreznomu uredu da dade izbornomu odboru potrebite porezne podatke za podkriepljenje svojih utoka.“

Predsjednik. Gosp. zastupnik Biankini predao mi je predlog, koji je pročitao. Nema nego jedan podpis i zato ću stavit predlog podupiranja. Gospoda, koja ga hoće podupricti, neka izvole ustati. (*Ne ustaje dovoljan broj*). Predlog nije poduprt i neću ga uvažiti.

Pošto više nitko ne želi govoriti, rieč ima gosp. Izvjestitelj.

Izvj. D.r Ivčević. U izvješću ovjerovitelјnog odbora navedeni su razlozi, s kojih se nije moglo pristati na mnienje utoka, da su se listine imale držati izložene za 14 dana. Po zakonu to se neda zaključiti. Ako utočnići i gosp. Biankini misle da bi shodno bilo, da za 14 dana listine ostanu izložene, za to bi se morao stvoriti naročiti zakon.

Što se tiče jednog člana izbornog povjerenstva koji za tu čast nije bio izberiv, ja nisam išao u pretresivanje ovog pitanja, jer je dosta za mene, da on još dan danas vrši zvanje obć. viećnika i zato može biti i u izbornom povjerenstvu. Svakako kako sam iztaknuo prisustvovanje obć. liečnika D.r Špalatina u povjerenstvu nije imalo upliva na izpadak izbora. Zato je zaludu to pretresivati, jer i kad bi se došlo do zaključka, da on nije mogao biti u povjerenstvu, to nebi imalo upliva na riešenje predmeta.

Što se tiče pako toga, da porezni ured nije htio priobćiti podatke gospodi, koja su se obratila njemu za moći podkriepiti tvrdnje njihovog utoka na Sabor, i ovo pitanje nemože pre-

judicirati predlogu odbora, jer D.r Ružević i drugovi imali su uložiti utok proti uvrštenjim i izostavljanjim, koja su po njihovom mnenju protuzakonito učinjena. Oni isti kažu, da su mnogo utoka uložili i da je politička vlast primila mnogo utoka. Kako su ove prikazali, tako su mogli i druge i možda bi politička vlast ureda radi, bila dala izviditi, da li utoci odgovaraju istini, akoprem oni nisu bili u stanju to dokazati. Da je Porezni Ured a dotično politička Vlast proti zakonu postupala, kad je utočnicima posli izbora zanjekala potražene podatke, nemože se suditi jer netom u zakonu ne stoji, da je financ. vlast dužna priobćiti porezne podatke, koji mogu njima trebati za izborne svrhe, ta dužnost ne može se dotičnoj vlasti niti nametnuti. Ja priznajem, da je u nekom smislu opravdana opazka gosp. Biankinia, da ako stranke nemaju imati porezne podatke, ne mogu uspješno vršiti njihovo pravo i podkriepiti utok. Ali da se ta svrha postigne, valjalo bi, da ta dužnost bude naložena financijalnoj vlasti u zakonu. U nekim državama je izričito u zakonu propisano da financijalne vlasti, imadu u izborne svrhe priobćiti porezne podatke pojedincima koji ih traže; ali sumnjam da li bi kod nas država na to pristala. Svakako ovo nema upliva na naše izbore. Dok toga zakona nemamo, moramo priznati, da odgovor kotarskog poglavarstva na Hvaru nije bio nezakonit, tim više, da se je g. D.r Ružević obratio političkoj vlasti ne u teku izbornog postupka, nego kašnje za utok na Sabor. Ja mislim dakle da prigovori častnog Biankinija, što se tiče odobrenja ovog izbora, nisu uvaživi.

Predsjednik. Prelazimo na glasovanje. Molim g. izvjestitelja, neka pročita predlog ovjeroviteljnog odbora.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). — Predlog je primljen.

Prelazi se na zadnju točku dnevnog reda: Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika grada Makarske.

Molim g. izvjestitelja neka izvoli pročitati izvješće. (*Biankini:* Molim, gosp. predsjednice, kasno je!)

Ako bi tko hotio pitati, da se zatvori sjednica, odgovoriti mi je: da sam dobio viest, da će se sabor zatvoriti dne 10 o. m.; a ja neću zatvoriti današnju sjednicu, dok se nedovrši ovaj predmet.

Izvj. Vukotić (*čita*):

Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Pri izboru zastupnika u izborništvu grada Makarske od 183 upisanih birača glasovaše 132; od kojih 101, za Antuna viteza Vukovića, a 31 za popa Kažimira Ljubića, tako da prvi bi od izbornog povjerenstva proglašen izabranim su 70 glasova većine.

Protiv ispadku izbora podnesen je utok sa strane D.ra Ivana Vranjicana i družine, kojim pitaju: da visoki Sabor uništi izbor Antuna viteza Vukovića, obavljen dana 10 septembra 1895.

Iz utoka razabire se, da su utočnici u propisato vrijeme podnijeli tužbe na općinskog upravitelja protiv izbornim imenicama i pitali:

1. Da budu uvrštena u Imeniku 22 nova birača.

2. Da budu izbrisana iz Imenika 24 birača, koji po njihovom mnienju nijesu imali pravo glasovanja.

3. Da u zadnju trećinu poreznika, bude uvršteno 11 birača.

4. Da se kao pripadnici uvrste, dosljedno iz Imenikâ poreznika izbrišu, 6 birača.

5. Da se nadopuni 16.ci birača otčevo ime.

6. Da se izbriše iz Imenika poreznika jedan birač dva puta upisat.

7. Da se izbriše iz zadnje trećine poreznika jedna tvrtka dva puta upisana.

Općinski Upravitelj po kazivanju utočnika, riešio je podignute prigovore ovako:

Na 1. Uvrstio je 4 birača, a za ostale 18 odbio je utok.

Na 2. Pristao je na izbrišanje 7 birača, a za ostale 17 utoke odbio.

Na 3. Uvrstio je u zadnju trećinu poreznika 5 birača, a ostale 6 ostavio u prve dvie trećine.

Na 4. Usvojio je ispravak za sva 6 birača, te iz Imenika poreznikâ preneseni u Imenik pripadnika.

Na 5. Usvojio je 6 ispravaka u pogledu otčevih imena, a za 10 odbio.

Na 6-7-8. Usvojio je sve utoke i izvršio popravke u smislu, kao što su utočnici zahtjevali.

Protiv rješitbi upravitelja općine Makarske, izborni odbor prizvao se na c. k. Kotarsko Poglavarstvo, kao na vlast druge molbe, koje je usvojilo samo jedan ispravak. Osim navedenih prigovora tvrdi se još u utoku, da je ces. kr. Poglavarstvo ex off. uvrstilo u Imenik birača, 5 osoba, koje po mnienju utočnikâ nemaju pravo glasa.

Ovo bi meritorno bili glavni prigovori, na osnovu kojih utočnici pitaju da Sabor uništi izbor Antuna viteza Vukovića.

Ali utočnici na podkriepljenje izloženih nezakonitosti niesu priložili utoku ni jednu odluku općinskog Upravitelja i Kotarskog Poglavarstva, po kojima bi ovjeroviteljni odbor bio u stanju da prosudi jesuli ili ne vlasti pri riešavanju utoka postupale na temelju zakona; s toga ovjeroviteljni odbor nemože da primi za istinu ono što utočnici na prosto kažu, da su i općinski upravitelj i kotarski Poglavar nezakonito odbili neke njihove utoke, jer da se u istinu tako dogodilo, utočnici nebi zaista propustili priložiti svom utoku motivisane odluke.

Nego i kad bi istina bila ono, što utočnici u svoj prilog navode, opet sve to nebi moglo imati upliva na konačni ispadak izbora, pošto izmedju glasova jednog i drugog kandidata postoji velika razlika, koju svi razlozi u utoku nemogu izravnati.

Pošto izboru s formalnog pogleda nema prigovora, i pošto je Antun vitez Vuković dobio nadpolovičnu većinu glasova, ovjeroviteljni odbor predlaže, da visoki Sabor odobri izbor i prizna zastupnikom za izborništvo grada Makarske Antuna viteza Vukovića.

Zadar, 29 januara 1896.

Odbor za ovjerovljenje izbora.

Predstojnik

Čingrija

Izvjestitelj

Vukotić.

Predsjedink. Otvorena je razprava o predlogu. Rieč ima g. Vukovič.

Vuković. Visoki sabore! Večeras rečeno je toliko o izbornoj agitaciji, te ću i ja ustajući na obranu moga izbora, nešto vam pričati o Makarskoj izbornoj agitaciji.

Kad je prigodom prošastih saborskih izbora počela izborna agitacija u mom rodnom mjestu, nekim biračim svidjelo se i bilo je ugodno istaknuti moje ime kano kandidata i to kano jamstvo sklada i objektivnog postupanja. To je učinjeno bez moga znanja. Premda je za mene bila laskava izjava mojih sugradjana, ja sam ju ipak na neki način odbio i očitovao mojim štovanim sugradjanom, da neću kandidirati i s toga nisam izdao nikakav program niti sam kakove korake učinio u tom poslu. Ovo moje nečkanje bilo je osnovano na različitom razmatranju za mene dosta ozbiljnom: hoću li naime moći odgovoriti povjerenju mojih sugradjana; hoću li biti u stanju izvesti moje osnove i težnje u korist pokrajine i moga rodnog mjesta; hoću

li biti u stanju dostojno odgovoriti zamašnim zastupničkim dužnostim. To su bila pitanja, koja su mi se nehotice namićivala, a pred kojim morao sam oklievati.

Za vrieme samih izbora odputovao sam iz pokrajine, da ne učestvujem u izbornom komešanju. Za moga putovanja u inozemstvu, nisam ništa dočuo o izbornim koracim i o stanju stvari u Makarskoj. Nalazeći se u Trstu stigla mi je brzojavna viest, da sam velikom većinom glasova, naime sa 101 napram 31, izabran. Ganut od obćeg pouzdanja mojih sugradjana, pristao sam na mandat meni bezuvjetno povjeren. Pokrajiska štampa zanimala se je obširno s mojim izborom i najnepobitnijim faktim utjerani su u laž klevetnici, koji su hotjeli dokazati, da moj izbor nije pravilan i da nije izraz narodne volje. Ali svi, koji su pratili izborne dogadjaje u Dalmaciji, dobili su sigurno uvjerenje, da u Makarskoj nije počinjena nezakonitost i da je izbor bio uzoran i pravilan.

Ja se nisam obazirao na nedostojno napadanje proti meni napereno, jer sam mislio, da mi nepristoji odgovarati na osvade nepoznatih zanešenjaka. Kano da nije dosta bila nedostojna bajka i žurnalistička halakuka podignuta prije i poslje izbora proti meni, čuli ste, častna gospodo, neki dan i danas, da mi je častni Biankini predbacio, da sam ušao u ovu vis. kuću s pomoću žandara i bajuneta, da sam bio kano vladin kandidat i razpust obćine sliedio u izborne svrhe i olahkotio moj izbor. Ja sam hotio neki dan odgovoriti tim navalam proti meni, i bila je moja namjera, ali me je pretekao častni Mrkušić, na koga je takodjer u istom smislu napao častni g. Biankini, i zato nisam hotio ustati i ponoviti iste stvari, koje je častni Mrkušić odgovorio. Nisam to i s toga učinio, da ne otežem razpravom i mislio sam, da će mi tekom posebne razprave biti prilike, da odgovorim. Evo me dakle danas na tom predmetu. Prije svega govoriti ću o izboru, a onda o primjetbam častnog gospodina Biankinija.

Častni g. izvjestitelj je već iz formalnog stanovišta obrazložio stanje stvari i pod kojim okolnostim se slučio taj izbor i meni ne ostaje tu u tom predmetu ništa više reći, te ću se samo u meritornom pogledu tim baviti.

Imenice birača bile su sastavljene sa velikom pomnjom, i skrupulozno svi opravdani utoci bili su uvaženi i najbolji je dokaz taj, da u biračkoj imenici grada Makarske bilo je 181 birača i to toliko koliko je uvjek bilo; jer odkad se u Makarskoj bira, nije nikad više bilo nego okolo 180, a kad bi glasovali, bilo ih je 140 do 150. Tako je bilo kod saborskih izbora i za carevinsko vieće. Nema dvojbe, da nije moglo biti više birača, jer Makarska je malo mjesto kano Korčula ili Kotor i tu ima toliko birača. Ovo 181 birača odgovara mjestnim okolnostim. Uvaženi su svi utoci i tu odpada svaki prigovor. *(Biankini:* Nisu svi). t. j. opravdani.

Na dan izbora u 8 sati sakupila se liepa kita birača u kavani na Kačićevom trgu i tu su bili zastupani svi stališi gradjanstva. *(Biankini:* Sve stranke). I sve stranke. Narodnjaci, koji su bili vazda na poprištu, kad se je ticalo narodnih interesa i ugledni ljudi, koji su dosad daleko bili i uklanjali se od političkog života i od obć. stvari, a sad su želili zapremiti oni svoje mjesto u izborne posle, kano veliki poreznici i pronicavi gradjani, kojim dolikuje odlično mjesto; jer naučeni od izkustva da im je hrdjavo išlo, čim su se uklonili od obćinskih posala, od kojih su bili iztisnuti od raznih okolnosti. Ovogodišnjim izborim vrvilo je pučanstvo u većem broju nego prije, da vrši svoje najveće pravo, koje sačinjavaju politički izbori. To je najbolji dokaz zrelosti i rastuće narodne sviesti!

Da se vratim na predmet. Počelo je odmah glasovanje. Izbor je tekao u dostojnom i najljepšem redu, mirno i slobodno. Nije bilo tu nagovaranja, ili pritiske, jer u tom mjestu — tko pozna makaranine — tu nemadu saslušaja nagovaranja i pritisak. Birači su se poredali u dva skupa. S jedne strane biskup, kanonici, odvjetnici, nekoliko činovnika i najugledniji gradjani; s druge strane ono 30 birača protivne stranke — inače dobri i pošteni ljudi, kojim ja ne mogu ništa prigovarati. Nijedan glas nije bio odbijen i to je najbolji dokaz — i riedki slučaj — i baš u ovom slučaju od kulantnog postupanja sa strane izbornog povjerenstva. — U 11

sati je svršen izbor i izpadak izbora bio je 101 za me, a 31 za protukandidata gosp. Ljubića. Odričem se prava ocrtati težinu glasova položenih za me, ali svakako moji glasovi predstavljaju $^{2}/_{3}$ svih birača, a najmanje $^{9}/_{10}$ cielog poreza grada Makarska.

Od okolnosti koje sam naglasio, proiztiče, da je ovaj izbor bio izraz narodne volje i želje. Protivna stranka pazila je mnogo na tečaj izbora i gledala je na sve najmanje potankosti, što su se tu slučile. Ali ona nije našla niti najmanje primjetbe glede tečaja izbora, nasuprot je bivši obć. predsjednik g. Rančić izrazio prama kotarskom poglavaru u Makarskoj, da se u Makarskoj nije nikad slučio redovitiji izbor kano u ovoj prigodi. A da nije lako bilo, da nije moj izbor tako riedkim unanimitetom izpao, da su se učinile one nezakonitosti, kojima se žurnalistika bavila i g. zast. Biankini ovdje pričao, vjerujte, gospodo, da ne samo da ne bi bio ustao na obranu ovog izbora, nego se nebi niti primio jednog izbora pri kojem je počinjeno nezakonitosti ili koji neizrazuje narodnu želju. Ja sam ga dakle primio mirne savjesti, kao pravoriek i kano znak povjerenja u moju ličnost i u moje slabe sile položena.

Protivna stranka, koja je dala raztrubiti da je u većini, i pokle se morala poražena ukloniti sa birališta, nije si mogla dati mira za ovu blamažu te počela je izmišljati običajne fraze: da nikad nije bio toliki pritisak i da je vlada počinila nezakonitosti. To nije riedko čuti. To su stereotipične fraze, kakovima se služe manjine za opravdati njihov poraz i za umanjiti znamenitost poraza.

Da je pritiska bilo, možda bi za me za kakav obzir glasovali i učitelji; ali nijedan od učitelja za me nije glasovao. Ja im se moram zahvaliti, jer su mi dali prigodu, da na najljepši način mogu odbiti prigovor častnog Biankinija, da je naime bilo pritiska i da se je vlada uplićala.

Nego i nekoliko činovnika nije za mene glasovalo.

Govoriti u Makarskoj o pritisku, to je čudno i u obće u naše slobodno vrieme, taj se pritisak nedade lako izvesti. Već se znade da u svim državam neki upliv gleda steći i uložiti s jedne strane od vlade a s druge strane od opozicionalnih stranakâ, ali taj upliv nije pritisak i nemože zapriečiti najnaglije promjene, ako struja javnog mnienja okrene drugim putem. To je povjestnička istina.

Reklo se takodjer, da su presv. g. biskup Pavlović, Blešić i Rismondi učinili pritisaka i da njima se moram ja zahvaliti, što su oni usilovali neke osobe, da glasuju za me. Iste osobe, o kojim je bilo rečeno, da su podvržene bile pritisku te trojice gospode, izjaviše, da to nije istina i da nije nitko pritiska učinio na njihovu slobodnu volju i da je izbor bio pravilan i nepristran. U izpravku pozvali su klevetnike, da dokažu, kako i u čem se dogodio taj pritisak, ali nitko se nije javio. Ja moram zaključiti, da to nije dakle dokazano i da se je hotjelo samo zavesti javno mnienje difamacijom.

Sad ću se obazrieti na razpust občine, jer je to takodjer metnuto u kombinaciju s mojim izborom, i s ovim počimljem odgovarati na primjetbe častnog druga. Pošto se ovo pitanje tiče mog rodnog mjesta, gdje ako i imam kakvih političkih protivnika, ipak sa cielim pučanstvom živim u najboljem sporazumu i svatko mi je jednako mio, te bi bio najvolio mimoići razpravu o tom, ali treba da se odazovem.

Častni gosp. Biankini kazao je, da razpust občine makarske slučio se baš sbog moga izbora. Uz prilike, koje vladaju u Makarskoj, ja nemogu pojmiti od koje je koristi mogao biti razpust občine za moj izbor i na kakav je način mogao je sudjelovati taj razpust momu izboru. U Makarskoj ima najviše do 180 birača i sasvim je nemoguće izopačiti izborne imenice. Poznate su mi prilike tih birača i neda mi se misliti, kakav je upliv mogla politička vlast učiniti na osobe većinom izobražene, pismene i triezne i taj isti upliv cienim, da je mogla izvršiti, da je obstojala občina. Ja moram zato zaključiti, da jedina korist, što su ju moji privrženici imali od razpusta občine, bila je u tom, da su mogli slobodno dati svoj glas, a da se nisu podvrgli presijam, kojim bi bili podvrženi, da je obsto-

jala občina, s kojom su u svagdanjem doticaju i koju svaki dan trebaju. Nego uzrok razpustu občine treba tražiti u obćem nezadovoljstvu pučanstva, koje je dalo povoda odličnim gradjanom makarskim, da zaištu razpust te občine. Da ove moja tvrdnja glede toga nezadovoljstva ne bude puka fraza, čuti ćete od g. vladina povjerenika, koji je već kazao da će nam reći, zašto je občina Makarske razpuštena. Taj dekret doista će dokazati, da je tu bilo nešta i dosta nezadovoljstva. To nezadovoljstvo hotio je protumačiti jedan slučaj, da buduć su makaranom poznata moja načela u narodnom i političkom pogledu, tako skoro cielo pučanstvo glasovalo je za mene.

Tvrdilo se, da sam bio pri izborim vladinim kandidatom. Za takovu kandidaturu treba sudjelovanja dvajuh faktora: to jest vlade i kandidata. Već sam u početku govora iztaknuo, da ja nipošto nisam kandidirao i da je moja kandidatura potekla iz inicijative mojih sugradjana. Tim ja naravno nisam mogao biti kandidat, pošto se nisam uplićao u te poslove. Vlada pak nije me mogla postaviti svojim kandidatom bez moje izriečite privole, koju niti je zapitala, niti dobila. — Vlada pako znam, da za ovaj posao nije se niti interesirala, jer nitko, napose ne mjerodavni činbenici preuz. g. namjestnik niti njegov doglavnik, nikada nisu mi niti rieči kazali. Nikad nismo govorili niti rieči o tom izboru. Kako je osobito preuz. g. namjestnik o tom poslu mislio, ja neznam. Ali ja znam, kad sam se vratio poslje izbora i prijavio mu se, govorili smo o mnogim stvarim, a samo nazgredno smo govorili o mom izboru i gospodin namjestnik rekao je samo: „inzwischen sind sie zum Abgeordnetem gewelt worden.“ (*Biankini prigovara*). To je jedina rieč, koja je pala.

Moja je dužnost, da prikažem, kako je stvar tekla i da nepomognem, da se gospodi, koja su na čelu vlade, podmeću stvari i ingerencije, koje nisu imali.

Danas takodjer nebi znao kazati, što vlada misli o mom izboru. Ja sam primio mandat, jer mi je laskalo povjerenje mojih sugradjana i jer sam ga imao pravo primiti. Tomu neće smetati moj sadanji službeni položaj, jer ako bi došao u oprieku sa istim, ja znam, što bi trebao učiniti. To mi nitko ne treba kazati.

Gospodin Biankini predbacio mi je, da sam zastupnik bez programa. Premda se to nikoga ne tiče do mojih birača, ipak ću mu kazati zašto i kako nisam mogao izdati nikakav program. Kako sam iz početka rekao, ja nisam kandidirao, izbor potekao je iz iniciative mojih sugradjana i na taj način nisam mogao izdati program. A kad bi bio kandidirao, možda bi smatrao nepotrebnim izdati program; jer u Makarskoj sam poznat i poznata su moja načela i zašto da onda mojim sugradjanom kažem, kako ću ja postupati. To bi sasvim suvišno bilo. Svakako znati će častni Biankini, ja sam se, kad sam primio mandat bezuvjetno povjeren, zahvalio mojim biračem i tu je nacrtan jedan program. Zato, mislim, da nisam sada baš bez programa. A moje dielovanje u saboru i moje držanje u političkom životu, najbolje će pokazati imam li ja program i kakvog se ja držim. Zar gospodin Biankini hoće da mi predbaci da u tom programu nijesam izričito izpoviedio hrvatstvo, nu to za moju osobu bio bi nekakav suvišni pleonasmus. Iz okolnosti navedene možete uvidjeti, da izbor, o kom je danas govor, bio je pravilan i zakonit; da sam ja primio, jer su mi moji sugradjani povjerili mandat i jer sam imao pravo primiti ga. Zato vas molim, da izvolite mirne savjesti dati vaš glas za moj izbor i da primite predlog izvjestitelja verifikacionalnog odbora.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki sabore!

Častna gospodo zastupnici!

U istinu, težko mi je večeras uzeti rieč u ovom predmetu, jer moram pobijati izbor jednog mog starog prijatelja od djetinstva, s kojim sam sproveo najpoetničnije dane mog života. Ali dužnost je dužnost!

Ja mislim, da izbor u Makarskoj nije tekao onako naravno i gladko, kao što nam je malo prije kazao častni predgovornik. On je mnogo toga iznio na obranu svog izbora; ali ako, go-

spodo, svaku potanje proučite i prosudite, vi ćete vidjeti, da je on podigao jednu liepu prividnu sgradju, koja je tako slaba, da ju prvo povjetarce mora da sruši. Ako ikada, ja mislim da ovdje vriedi ona stara latinska rečenica: *causa non buona patrocinio peior erit.*

Moje je uvjerenje da bi častni predgovornik više bio koristio svom izboru, da nije o njem ni govorio, jer tako, valjda, nebih ni ja bio prisiljen taknuti se kojekakvih žica, koje bih inače puštio na miru. Ali prije nego predjem na meritornu stranu ovog izbora, dopustite mi, gospodo zastupnici, da suzbijem neke obće, vrlo netemeljite tvrdnje častnog mog predgovornika.

On je proglasio svoj izbor jamstvom sklada i mira za svoj rodni grad, Makarsku. Ali mi, gospodo, koji vidimo posljedice njegovog izbora, koji znamo za žalostne prizore neskladu i bratske mržnje, kojim je urodio u onom gradu, mi možemo temeljito kazati, da njegov izbor u Makarskoj nije jamstvo sklada i mira, nego nesklada i nemira u toli dosada složnom makarskom primorju i u gradu Makarskoj.

Tko se i malo bavi s našim javnim poslovima, znade, da od nekoliko vremena, u onom gradu, kotarski poglavar kô da i nemisli na drugo, nego kako da posije razdor i mržnju. Makarsko primorje, koje je odavna na glasu sa svog mirnog pučanstva, gdje prodje godina i godina, da se nečuje ni za kakvo ubojstvo, ni kakvu paljevinu, ili za ikakav drugi zločin, od nekoliko vremena, od kad je ondje kotarski poglavar Blešić, a osobito od kad je gospodin predgovornik ćutio se pozvan na zastupnički život, kô da je postalo gnjezdo nemira i smutnje.

U lanjskom zasjedanju čuli ste ovdje, gospodo zastupnici, starog zastupnika grada Makarske, kako je živo slikao sve te nevolje. Sudeć barem po utisku, koji je njegov govor na vas učinio, vi ste bili uvjereni da postupanje političke vlasti u Makarskoj jest vrlo priekorno, i da su ondje nastali abnomalni odnošaji, odkad se je politička vlast počela uplićati u narodne stvari. Ja žalim, da onog čovjeka, bistre pameti i autoriktativne riči, već medju nama nema, a da vam kaže što se je još kroz ovu godinu onamo dogodilo, i kako se je na sto muka i napasti stavilo ono dobro pučanstvo.

Pod ovakim prilikama, gospodo zastupnici, pripravljen je izbor Makarski, a ja mislim, da ovo nisu jamstvo mira, i reda, koja nam je malo prije spomenuo častni predgovornik. Faktum je, da u jednom toli mirnom primorju i pitomom gradu Makarskoj, u zadnje doba, politička vlast baci sjeme razdora, i da je to žalostno stanje namjerno stvoreno u stranačke svrhe prije saborskih izbora. Je li pak sam izbor bio uzoran, kao što je sam izabranik kazao, to ćemo kasnije vidjeti.

Vidjet ćemo takodjer, je li imenica birača bila onako točno i u redu sastavljena, kao što on misli, i jesu li svi neodvisni gradjani za nj glasovali; vidit ćemo koliko je činovnika u Makarskoj ostalo, a da za nj nisu glasovali, i koliko je upliva na te glasove vršila politička vlast. Ja ga mogu uz to uvjeriti, da bruka, koja se je podigla na njegov izbor, nije plod blamaže stranke, koja je na biralištu podlegla, jer ta stranka nije imala razloga da zavadja javno mnienje. Tu su, gospodo, po sriedi očite nezakonitosti i presije, a tko bude imao uztrpljenja, da me čuje, moći će se uvjeriti na temelju sgoljnih čina, je li doista izbor gospodina vladinog savjetnika Vukovića, izraz slobodne volje birača.

Častni gospodin predgovornik vrlo se lako riešio svih ružnih glasova, koji su o njegovom izboru prodrli u javnost, kad je rekao: to su stereotipne žurnalističke fraze! To su difamacije! Nitko se nije uplićao u moj izbor: ni biskup, ni poglavar; sve je teklo najboljim redom, i občim zadovoljstvom. Vidit ćemo kasnije, je li baš tako, kad dodjemo na pretresanje meritorne strane izbora.

Uz to je sam častni predgovornik spomenuo razpust občine Makarske, i nije zaniekao da je taj razpust sliedio u oči izbora. Da pravo kažem, način, kojim je on spomenuo razpust svoje rodne občine nije mi dobar utisak učinio: pozvao se je na vladine povjerenike, da oni iznesu tobože crnu poviest te razpuštene občine. (*Vuković:* To sam navadjao kao prigovor iz-

boru). Ali, gospodo moja, mi nismo ovdje da slušamo povjest naših občina. Ovdje nije sada pitanje, niti ga je tko stavio — a najmanje ga je bio vlastan staviti jedan Makaranin — o administrativnim uzrocima razpusta te občine. Ja još nisam govorio ob ovom razpustu te sam dužan najprije kazati, kako ga ja shvaćam. Meni nisu poznati administrativni neredi makarske občine, za koje, rek bi dobro znade gospodin vladin savjetnik Vuković. Priznati ću za čas, da će ih bit bilo, kao što ih je na žalost bilo, i ima ih i danas, i u drugim občinama, koje ipak razpuštene nisu. Ali bilo koji administravni neredi nisu još mogli ovlastiti visoku vladu, da razpusti jednu občinu u izbornom roku. Ti neredi pak obstoje, počinjeni su od pojedinih članova občinskog upraviteljstva, a za te visoka vlada ima § 104 občinskog zakona, po kojem može zavesti dišiplinarnu iztragu, pa i odrediti svrgnuće i samog načelnika.

To je vlada morala učiniti, ako je imala temelja, i nitko joj nebi prigovarao. Vlada je dužna starati se s drugim faktorima na to pozvanim, za redovitost občinske uprave, i ona je dobro učinila, kad je nastojala, da se u Makarskoj uprava svrne na zakonitu stazu. To će joj svaki pošten čovjek odobriti. Ali, gospodo, ovdje imamo pitanje: zašto je vlada razpustila občinsko vieće, koje za slučajne administrativne pogrješke upraviteljstva nemože da odgovara? Zašto se nije poslužila sa §.om 104 O. P. i zavela iztragu proti načelniku, ili onim članovim upraviteljstva, koji su mogli biti krivi za tobožnje administrativne nerede? Visoka vlada, naprasnim razpustom cielog vieća, dala je očito razumjeti, da su joj na um druge svrhe, i ja ju za to samo krivim. Da je ona ostavila netaknuto vieće, a postupala proti upraviteljstvu, kako ju zakon ovlašćuje, nebi joj se ništa moglo prigovoriti. Ali ona je znala, ako ostane občinsko vieće, da se na občini makarskoj neće moći voditi politički izbori po njezinoj volji, i da će ondje izpasti ne vladin, nego pravaški zastupnik. Dalje vladino postupanje izdaje njezine namjere i pravi uzrok razpusta.

Netom je vlada razpustila občinsko zastupstvo grada Makarske, stavila je na glavu občinske uprave, ne jednog slobodnog gradjanina, kao što je bila dužna, nego — žalibože dogovorno sa zemaljskim odborom — postavila je tu jednog c. k. činovnika. I tako odmah poslie razpusta, u najnježnijem izbornom periodu, mi vidimo na glavi občine Makarske tajnika c. kr. kotarskog poglavara. Na občini dakle tajnik poglavarstva, a na poglavarstvu gospodin poglavar!

Promislite, gospodo, kakve slobode i nepristranosti je tu moglo biti, kad je gospodin tajnik poglavarstva sastavljao imenice i riešavao izborne utoke, a njegov starešina gospodin poglavar u drugoj molbi opet te iste utoke morao riešavati! Pri tom abnormalnom stanju, kakva su jamstva imali slobodni gradjani makarski, da će izbori biti nepristrano provedeni, da gospodin tajnik neće pogodjati svomu starešini poglavaru a da ovaj neće opet ugoditi svomu starešini kandidatu-savjetniku? Je li baš trebalo ove čudne odnošaje stvoriti u oči izbora? Ma koliko težki mogli biti neredi na občini, zar se nije moglo počekati razpustvo još 20 dana, da se izbori svrše? Zar bi občina bila propala, da su ti tobožnji administrativni neredi potrajali još mjesec dana?

Ovdje se, gospodo, očito vidi stranačka tendencija visoke vlade, i nalazi se pravi uzrok razpustu občine Makarske. I baš zato mi joj moramo izjaviti naše negodovanje. Mi pravaši nemamo ništa proti tomu, ako vlada zakonito razpušta občine. Ima li pravih uzroka, neka ih razpušta i deset na dan. Ali dok neima temeljitih uzroka, ona mora poštovati občinsku samostalnost, pak nikako razpuštati občine u izborno doba, i prije nego se nije poslužila drugim sredstvima, koja joj zakon stavlja na razpoloženje.

Razpust občine makarske uplivisao je na sve izbore u onom kotaru: i na gradske, i na one vanjskih občina.

Da se nebojim, da će me presvietli gosp. predsjednik pozvati na stvar, kad bi stao govoriti o izboru, koji nije na dnevnom redu, ja bih ovdje sada kronologičkim redom počeo razlagati o izborim vanjskih občina makarskog kotara, koji su se obavili prije gradskih, da visoki sabor uvidi kako je razpust občine uplivisao i na

ove izbore; da uvidi tiesnu svezu, koja je obstojala izmedju jednog i drugog izbora, i kako je visoka vlada, dotično c. k. poglavar makarski, najprije stala komešati u vanjskih občinama, da izopači volju seoskog naroda, kao što ju je izopačila, pak da svoje stranačko djelovanje okruni izborom grada Makarske.

Dosta je u to ime spomenuti, da ces. kr. poglavar i njegov tajnik, jedini sastavljaše izborno povjerenstvo pri izborim vanjskim občina, i....

Predsjednik. To je bilo u vanjskim občinama.

Biankini. Dobro! Onda o tomu neću govoriti. Ali će mi biti dopušteno kazati, da taj isti tajnik i poglavar skalupiše i imenice za gradske izbore. — Glede tih imenica dopustite, gospodo, da navedem jednu okolnost, dosta odlučujuću.

Prije razpusta občine, na temelju autentičnih podataka poreznog ureda, bile su sastavljene imenice za izbore grada Makarske. Poslie razpusta občine, te imenice najedanput se preobraziše. Obći imenik birača, prije razpusta občine, iznosio je 593 poreznika, a imenica brojila ih 196. Taj se je broj sada promienio. Upravitelj občinski, c. k. tajnik kotarskog poglavara u Makarskoj, u malo dana sastavio je novi imenik, i taj nije brojio već 593 birača, nego 469; a imenica nije već iznosila 196 birača nego 180. Kako je, pitam ja, nastala ova promjena? — Porezni podatci morali su biti izkrivljeni u prvom ili drugom slučaju. Da je sreće i da je visoki sabor usvojio načelo, koje sam ja jutros zagovarao, naime, da anatomičkim nožem seciramo svaki izbor do najzadnjeg njegovog živca, slavni ovjeroviteljni odbor sada bi naredio, da se ovdje, na temelju poreznih knjiga, povede stroga iztraga, pa nek se vidi, tko je pri izborim makarskim bio tako smion, da je dopokon posegao za patvorenjem poreznih knjiga.

Proti imenici birača ovako sastavljenoj, izborni odbor stranke prava u Makarskoj uložio je 82 utoka, pitajući dotične izpravke. Ces. kr. tajnik poglavarstva, sada občinski upravitelj, od 82 utoka, prihvatio je samo 31 izpravak. Ali i sama ova okolnost nam kaže, častna gospodo, kako su bile sastavljene te izborne imenice.

Utočnici uložiše opet utok na c. k. poglavarstvo i pitaše još 48 izpravaka; a kotarski poglavar, da pokaže djelim veliku svoju nepristranost, znate koliko je izpravaka primio? — Jedan jedini! (*Smieh*). Naravno, svi ostali utoci bili su nepovoljno riešeni za stranku prava, a u prilog privrženika c. kr. kandidata gospodina vladinog savjetnika Vukovića.

Ali imamo još, častna gospodo, drugi čin, vrlo karakterističan, koji nam kaže, kako se je politička vlast pri ovom izboru pristrano ponašala. Tajnim uredovnim izpravkom c. k. kotarski poglavar, malo vremena prije izbora ušuljao je u izbornu imenicu pet birača, naime: Borića Matu, lugara, Marinovića Luku občinskog redara, Sržića Ivana, pok. Martina, i Majstrovića Frana pok. Mate. Tko je uoblastio gospodina kotarskog poglavara, da u zadnji čas umeće novih birača u imenicu? Ja nebih znao kazati, ali držeći se vjerno starih tradicija ovog sabora, kazat ću, da je ovaj sabor godine 1883, baš radi službenog uvrštenja 9 birača u imenicu občine Makarske, sudio, da se ti pozni službeni izpravci izborni imenica, nemogu nikako zakonom opravdati, jer ih § 23 izbornog reda nepripušta nego za same veleporeznike. Izvolite, gospodo, zaviriti u saborska izvješća spomenute godine 1883, i to na strani 95, te ćete vi i danas priznati, kao što ste i onda priznali, da je kotarski poglavar nezakonito obavio ove službene izpravke, i to u stranačarske svrhe.

Ali gospodin izvjestitelj ovjeroviteljnog odbora kaže, da ovi prigovori, koji su i u utoku navedeni, nemogu se primiti, jer da nisu priložene dotične odluke političke vlasti. — Čudnog razloga! Ali, ako birači Makarske nisu ovomu utoku priložili odluke političke vlasti, to jedino za to, što su i dosada tako postupali pri drugim izborim, i što sabor te odluke nije zahtjevao. Oni su se držali starih običaja ovog našeg zakona. Utok uložen na visoki sabor ove godine proti izborim u Makarskoj, uložile su mal ne iste osobe koje su ga bile uložile i godine 1883. Ni ove godine nisu utoku priložile odluke po-

litičke vlasti, kô što ih nepriložiše ni godine 1883. Ali godine 1883 gospodin izvjestitelj ovjeroviteljnog odbora nije ih tražio, a danas ih traži! No, ako slavni ovjeroviteljni odbor misli, da su te odluke baš potrebite, da si on bude mogao stvoriti temeljiti sud o izborima u Makarskoj, neka brzojavi na utočnike, ili na samo c. k. poglavarstvo, i u tri dana će imati i odluke, i sve ostale službene podatke, u potvrdu nepobitnih nezakonitosti, koje ja ovdje navodim.

Vraćajuć se na govor častnog predgovornika, morao bi se najprije sad osvrnut na njegov program, jer program, kao što svi znamo odlučan je moment u svakom izboru. Ali njegov program meni ni danas nije poznat. U istinu, častni Vuković je rekao, da on nije kandidirao, i da s toga programa nije dao. Ja vjerujem da on nije očito kandidirao. Ali kad se on primio izbora, kad ga se nije odrekao, to će reći, da i ako on doista nije kandidirao onim svečanim načinom, kojim se u nas običaje kandidirati, ali ipak da je bio kandidat u ovom izboru. I ja mu neporičem pravo na kandidacije, koje on kaže, da je imao kao svaki drugi. Ali ja kažem da je svaki kandidat najprije dužan izdati svoj program, i to nije samo dužan biračima, kô što misli častni Vuković, nego i obćinstvu. I naše hrvatsko obćinstvo ima pravo poznati program kandidata, navlastito ako se kandidat predstavlja u jednom hrvatskom kotaru, u bivšem kotaru jednog Mihovila Pavlinovića! Zašto častni Vuković nije proglasio svoj program, danas svakomu može bit jasno.

Je li vlada direktno uplivisala na njegovu kandidaturu, je li ga prisilila da kandidira ili ne, to je pitanje, koje mi ovdje nemožemo konačno riešiti, ali možemo ipak, po izvanjskim znakovima, o njem suditi. Interesantno je uz to da je gospodin namjestnik njemu gratulirao, da je *zum Abgeordneter gewählt. (Vuković:* Nije rekao nego *inzwischen* .....) Dobro, dakle *inzwischen, ja! (Smieh*). Je li rekao prije *inzwischen*, ili što drugo, to nas malo zanima. Faktum je, da je gospodin c. kr. savjetnik Vuković hoteć ili neoteć, svojim izborom učinio, kako kaže Talijanac, *un buon servizio* visokoj vladi. Ova je htjala u makarskom kotaru iztisnuti dva slobodna pravaška kandidata i sretno je uspjela izborom dvajuh svojih činovnika. Tko se takovim vladinim uspjesima raduje, može biti zadovoljan. Ja doista nisam. Ali gospodin Vuković mora biti svakako uvjeren, da je u Makarskoj, *volens nolens*, bio ratilom vlade. (*Mrkušić:* Jok!) *(Smieh).* Da on nije bio vladinim ratilom, kad je uvidio, da u Makarskoj nastaje neko stanje sasvim nenaravno, koje neodgovara ni tradicijama onoga kotara, ni hrvatskom čuvstvu onog pučanstva, imao se odmah zahvaliti, potegnut se na se, i reći, kao što je rekao godine 1883 blagopokojnom namjestniku Jovanoviću stari poštenjak bilježnik Alačević: „Preuzvišenosti! Hvala vam, ali ja za tu kandidaturu nisam!“ — Tako odgovaraju pravi Hrvati.

Ali častni Vuković nam je kazao, da je i on Hrvat, pa da i ako njegov program nije meni poznat, da ga ipak njegovi sugradjani znadu, i da njemu netreba, danas o programu govoriti. Vrlo komodno!

Odkad sam prekinuo odnošaje sa častnim Vukovićem, radi ovog nesretnog izbora, pomnjivo sam pratio sve naše javne listove, da vidim, kakvu će on izjavu učiniti kao novoizabrani zastupnik; ali, na žalost, osim jedne brzojavke, na talijanskom jeziku, od njega upravljene iz Trsta talijanskomu kazinu makarskomu, koja nije nego jedna jednostavna zahvalnica, on se nije ni biračim ni obćinstvu javio. U toj zahvalnici, mojim čudom neopazih ni jedne političke misli, niti ikakve sjene programa. Ako ipak birači gospodina Vukovića smatraju onu zahvalnicu za program, ja mu se radujem: tako jeftino mogu se zadovoljiti kazinaši makarski, a ne birači Mihovila Pavlinovića i Kažimira Ljubića. — Obadva nova zastupnika onog kotara, udjoše dosad na javnost prostim zahvalnicam, ali dobro paziše, da i u tim zahvalnicam nebi imenovali ime hrvatsko, koje je tako milo svakomu pravomu otačbeniku, proslavljeno u onomu kraju. (*Mrkušić:* Pleonazam!) Ne, hrvatsko ime nije suvišna rieč, nije pleonazam danas u Dalmaciji, niti će ikad biti. Ali ako gospoda zastupnici makarskog kotara misle, da sam im krivo učinio naglasujuć da se boje misli i imena hrvatskog, oni će imati prigode, da me činim opo-

vrgnu i dokažu, da sbilja stoje na hrvatskom programu.

Ali povratimo se na samo izbore. Kad je gospodin poglavar makarski mislio, da se dovoljno pripravio terain za političke izbore u obće, stao je razvijati u samom gradu nečuvenu agitaciju. I sam častni Čingrija morao bi priznati, da je ta službena agitacija prešla sve dopuštene i nedopuštene granice. Prispodobite li, gospodo, agitaciju bilo kojeg drugog kotara u Dalmaciji s ovim kotarskog poglavarstva u Makarskoj, vi ćete priznati, da nije u Dalmaciji bilo niti za treći dio onoga, što se zbilo u Makarskoj.

Još prije razpusta obćine, gospodin kotarski poglavar pripoviedao je svakomu, tko je htio i nije htio da ga čuje, da će obćina biti sigurno razpuštena, i da će biti namješten vladin komesar. (*Mrkušić:* Laž!) Nemojte me prekidati! Ako vam je težko čut istinu, izvolite izaći. — Gospodine predsjedniče, ja neću da me tko prekida!

Predsjednik (*zvoni*). Molim, gospodo, nemojte prekidati.

Biankini. Gospodin kotarski poglavar, netom je bila razpuštena obćina, postarao se, da upriliči neku vrst pučke dimonstrancije u slavu razpusta. Kako je ovom visokom saboru poznato iz razprava prošle godine, okolo Makarske nalaze se dva tri selašca, koja na žalost još nisu dostatno probudjena, te je nekoliko zavedenih seljaka u ruci gradskih autonomaša. Iz tih selaca gospodin c. k. poglavar činio je doći najveći kontingent demonstranta, i poslao ih je na obćinu, da se raduju namještenju novog političkog upravitelja.

Javna je pak tajna — a kazivali su mi to osobe, koje su u Makarskoj bile tada prisutne — da je kotarski poglavar, u izbornom roku, gostio u uredu c. k. poglavarstva vladine kandidate.

Javna je tajna, da je c. k. poglavar makarski, u izbornom roku, predložio svrgnuće glavara Podgore, Šimuna Pavlinovića, brata nezaboravnog Don Miho Pavlinovića, jer nije htio da služi njegovim agitatornim svrham.

Javna je tajna, da je isti c. k. poglavar pozvao na svoj ured glavara Tučepa i da ga je upitao: Hoćeš li ti i tvoji seljani glasovati kako ja hoću? (*Mrkusić:* To spada u izvanjske izbore).

Predsjednik. Pozivljem vas na stvar.

Biankini. Ja govorim o stvari. Ovo su goli i nepobitni čini. Glavar tučepski odgovorio je c. k. kotarskomu poglavaru, da ga pusti u miru.

Predsjednik (*zvoni*). Ja ću vam oduzeti rieč. Opet vam kažem, da se držite stvari.

Biankini. Govorim o c. kr. poglavaru makarskom, o njegovom djelovanju kroz izbore, o njegovoj stranačkoj agitaciji u gradu Makarskoj i u okolici. Kako ga mogu razlučiti u dvoje?

Predsjednik. Da bismo imali mnogo vremena ne bih ništa rekao; ali molim vas sliedite u što moguće kraće.

Biankini. Meni je žao, što mi se ovdje nedopušta iznieti ni najkrupnija nasilja c. kr. poglavara makarskog. Za stvar je sve jedno, je li poglavar činio izborna bezakonja na vratima grada Makarske, ili dva koraka vanka grada u Tučepim ili u drugom selu. Napokon se radi o istim obćinarima. — Okolo Makarske imamo kompleks raznih sela, koja sastavljaju obćinu, i u svim tim selim poglavar je vršio svoja nasilja. No, kad mi nije dopušteno, ostanimo strogo u granicam grada Makarske. Imamo i tu dosta nevolje!

Poznato mi je, uz ostalo, da je gospodin poglavar pozvao na ured gradskog birača Milana Novaka, komu je visila kod poglavarstva molba za prodaju žestokih pića, i da mu je rekao: evo vidiš dozvole, ali glas kako ja hoću!

Ovo su, gospodo, nepobitni čini, a ne bajke. Za sve ove konkretne čine, koje navadjam, i kojih još imam liepu brojanicu, svjedočiti će same osobe, koje su od mene imenovane, i koje

je poglavar nagovarao, ili svjedoci koji su te iste osobe kazale, kako ih je poglavar ustrašivao i nagovarao. Sve te osobe spravne su pod prisegom potvrditi, da je živa istina što ja ovdje kažem. — Ali prosliedimo navadjanjem konkretnih čina.

Da dobije njihove glasove, kotarski poglavar obećavao je biračim Križanu Ravliću i Ivanu Jankoviću ženitbene dozvole. Prvomu da će izposlovati od starije vlasti, da dopusti nekome žandaru da mu vjenča kćer; a drugomu takodjer da će dobiti dozvolu za vjenčanje kćeri sa vodjom financijalne straže Skaricom. Ali sve to, ako mu obećaju njihove glasove!

Isti gospodin poglavar pozvao je na svoj ured i birača Nikolu Šveklera, te mu zaprietio izgonom iz Makarske, nebude li glasovao kako mu bude naloženo. Takodjer je zapriećeno gubitkom krčmarske i mesarske dozvole Frani Marašpinu, Marku Braliću, Martinu Bartuloviću, Frani Tavru Ivišiću i Ivanu Glavini, neglasuju li po volji glavara.

Iviši Glavini obećavao je pak gospodin poglavar oprost globe; Biliću Risi Anti službu za sina; Josi Biliću dozvolu za krčmarenje; Pavlu Čović-Benkoviću oprost od vojničkih vježba itd. itd.

Navadjanjem ovakih čina, gospodo, ja bih mogao prosliediti dalje i dalje, valjda i do ponoći. Ali vidim, da su kasna doba, te se moram ograničiti na najpotrebitije. Opetujem samo, da svi ovi čini što sam naveo — i drugi čini, koje sam spravan još navesti, ako ovi visokomu saboru nebudu dostatni — mogu se dati u svaki čas dosvjedočiti na način, kojim se u poštenom svietu dolazi do istine.

Častni gospodin predgovornik sam je spomenuo, da je bilo i drugih agitatora za njegov izbor, ali da su tobože krivo bili napadnuti od naše žurnalistike. On je spomenuo i presvjetlog gospodina biskupa Pavlovića, i kazao je, da se on nije zanimao za njegov izbor. Ja mogu na protiv kazati, da se je zanimao ne samo, nego da je Anti Torkaru obećao izposlovati mu za sina mjesto u franjevačkom sjemeništu; a da je Jakovu Giliću obećao podporu za sina u spljetskom seminarium, glasuju li za gospodina vladinog savjetnika. Meni je žao, da je gospodin predgovornik uveo u razpravu ovu visoku ličnost, ali ja kriv nisam. Izazvan, moram prama bilo komu istinu kazati. Čekam da ove čine zastupnik makarski pobije, ako može. Ali to mu neće poć za rukom, jer i on znade da su nepobitni.

O drugim agitatorim, *dii minorum gentium*, ja nemislim da vriedi ovdje baviti se. Ali ako gospodin predgovornik želi, da mu kažem, kako se je tobože bez njegova znanja, ali u njegovo ime agitiralo, ja ću mu spomenuti, da su osobito u njegovo ime agitirali njegov brat Zamarija i njegov župan Urban Gardum; da je Špiri Alačeviću bila naviešćena odpovjed kavane, ako neglasuje za gospodina vladinog savjetnika Vukovića; da je Petru Puhariću bilo zapriečena da će se goniti proti njemu ovrha radi duga prema kandidatu-savjetniku Vukoviću, ako neglasuje za njega; da je Šime Tomanović zastrašen, da će mu sin u učiteljskom zavodu izgubiti podporu vladinu; Juri Drvišu da će mu se zabraniti prolazak preko kandidatove zemlje itd. itd. Ja neću reći, da je na sve ove prietnje — a ima ih Bog zna još koliko — gospodin kandidat uoblastio svoje agente, ili da ih je on sam naložio; ali to stoji, da su u njegovo ime učinjene, i da će to svjedočiti ljudi, kojim su spomenute osobe došle tužiti se, da nemogu glasovati po svojoj savjesti i po svomu uvjerenju.

Naravno pri svim ovim agitacijam, koje su se vodile pod okriljem i vrhovnim vodstvom tako ugledne osobe u našim manjim mjestima, kao što je kotarski poglavar, nije mogao izostati niti poglavarstveni tajnik, koji je u Makarskoj, u isto doba, bio i obćinski upravitelj. I doisto i taj gospodin doprinio je svoj kamenčić u izboru gospodina vladinog savjetnika. — Tajnik c. k. poglavarstva i obćinski komesar Poletti pozvao je na obćinu lugare i poljare i obćinske činovnike i poslužnike, do najmanjeg, kao na primjer Matu Brlića lugara, Antu Medića poljara, Luku Marinovića redara, Jozu Cugelja užigaoca fenjera, Jozu Držića-Bikonju metlara, Ivu Mrkušića tajnika, prieteć im, da će

biti izagnani iz službe, ako neglasuju za gospodina viteza Vukovića.

Ovakih presija, što c. kr. kotarsko poglavara, što njegova tajnika, što drugih osoba, koje su u njihovo ime radile, ja vam mogu, častna gospodo, iznieti do 80, uz točna imena i prezimena, a što je glavnije, i uz tvrda svjedočanstva. Zašto se na temelju ovih konkretnih čina nebi zametnula istraga? Tko ima čistu savjest nemože bojati se iztrage!

Ali kao da sve ove puste presije nisu bile dostatne, kao da rodoljubno čustvo slobodnih gradjana makarskih nije bilo još dostatno uvriedjeno, na čete žandara poslalo se u njihov grad, kao da su tobože ustrpljivi Makarani postali nemirnjaci, buntovnici ili Bog zna što. Mi znamo, gospodo, da je u Makarskoj prije izbora i kroz izbore, bilo toliko žandara, koliko bi ih bilo dosta u gradu dvadeset puta većem nego je Makarska. A znamo takodjer, da u oči izbora kroz Makarsku je prošao jedan dio c. k. vojske, koji je imao operivati na izbore u Vrgorcu, i da vas taj ogromni aparat oružane sile, nije mogao povoljno uplivati na slobodu i dobro razpoloženje gradskih birača.

Sam izborni čin u Makarskoj obavljao se je izmedju 18 svjetlucajućih bajuneta.

Uz taj oružani aparat, uz sve navedene prietnje, pritiske, obećanja, zastrašivanja, tko može ovdje mirne duše uztvrditi, da su birači grada Makarske bili slobodni? Mi znamo, što su mali naši gradovi i koliko mogu uplivisati osobe koje su postavljene na vlasti i ako nevrše nikakva pritiska; a kamo li neće uplivisati kad se zovu birači na c. kr. urede, kad njim se prieti, kad u noći dopokon c. k. poglavar sa žandarim idje ih opominjati da glasuju po njegovoj volji.

Sa kojemudrago pogleda promatrali ovaj izbor, mora se proglasiti nevaljanim. Utoci proti imenicam nisu bili zakonito riešeni, premda su birači pitali da se briše preko 40 nevaljanih glasova. Po samim imenicam izopačenim od poglavarstva, na biralištu predano je 23 nevaljanih glasova. To su glasovi osoba točno navedenih u utoku uloženom proti ovakomu izboru, koje poreznim knjigama nisu imale nikakva prava na biranje, jer ili neplaćaju poreza u gradu, ili ga plaćaju u mjeri, koja nedosiže svotu, koja se po zakonu zahtjeva. Od 100 glasova, koje je dobio c. kr. savjetnik Vuković na biralistu kô što je u utoku dokazano — a to izvješće ovjeroviteljnog odbora nije još pobilo — jedva ih je 18 valjanih. Svi ostali nisu nego plod mistifikacije, presije i zastrašivanja. Usljed zastrašivanja u zadnji čas usteglo se je od glasovanja preko 50 birača, koji su bili obećali glasovati za kandidata stranke prava. Mogu li se ovakovi izbori odobriti?

Čujem da mi se prigovara: kakovi su to birači, kad se plaše? Tko tako govori nepozna ljudsku narav i njezine nevolje. Ima u našim malim gradovim poštenih birača, koji imadu svojih neprilika, svojih obveza, svoju obitelj. Nije se čuditi, ako su u zadnji čas mnogi od tih morali odstupiti sa birališta, te ako ih je samo 31 imalo srdca prkositi svakomu progonstvu, tolikom strahovanju, i tolikim prietnjam.

Ali rek bi, da ni sam ovjeroviteljni odbor nije u stanju da oprovrgne temeljitost čina navedenih u utoku, već kaže, da utoku nisu priloženi dokazi. Ali tih dokaznih priloga nije dosada sabor nikad tražio, već ako bi sumnjao o istini navedenih činjenica, pitao bi dokaze službenim putem, ili bi ih našao u izbornim spisim. Utok proti ovim izborim uložile su mal ne iste osobe, koje se utokoše proti izborim makarskim godine 1883, koji su bili i uništeni. Za točnost utoka jamče nam dakle podpisi osoba uglednih i dobro poznatih nam od prošlih godina, koje su znale po izkustvu da netreba, da nam dokaze iznose. Znale su da še to od njih nije prije zahtjevalo. Prvi izmedju podpisatelja na utoku nalazi se veleučeni liečnik D.r Ivan Vranjican, osoba ugledna i poznata sa svog značaja i poštenja. To je onaj isti D.r Vranjican, koji je i drugi put podpisao utoke proti izborim makarskim, i o kojem se je godine 1883 u ovom visokom saboru reklo: „Ova je osoba sasvim vjerodostojna“. Kako je onda ova osoba bila sasvim vjerodostojna, i kako je onda vjerodostojno podpisala utok proti izborim, tako je i danas. Ta D.r Vranjicam nije se u ničem promienio!

Godine 1883 ovjeroviteljni odbor ovog visogog sabora, bez ikakvih dokaznih priloga u utoku, bio je došao do zaključka, da je izbor grada Makarske bio obavljen u takovim okolnostim, koje su kadre proizvesti uvjerenje, da se slobodna volja birača nije mogla izjaviti. — U izvješću ovjeroviteljnog odbora one godine, na strani 92 i 93 doslovno se kaže (*čita*): „Na„govaranja činovnika stvari su težke. Pritisak „na činovnike valja da je opredielio i drugog „uplivanja, a poznato je, da u jednom malom „gradiću kao što je Makarska činovnici kadri „su izvršiti, a svakako imadu dosta upliva."

Pak čujte dalje (*čita*):

„Proglašenje vladinim kandidatom to je čin, „koji po sebi opravdava sumnju o uplićajim ne„zakonitim i takovim, da mogu izvrnuti izpadak „izbora i pomesti slobodni izraz volje naroda.

A sada pazite dobro, gospodo, što je onda onom prigodom častni Čingrija rekao (*čita*): „To je naravno da ni savjetnik Avoscani, ni „poglavar Luksardo nijesu hodali mamiti po uli„cam grada Makarske birače i pozivali ih: Ho„dite amo, glasujte za Petra ili Pavla."

„Priznati ćete, da u sličnim prigodam, kada „vlada hoće da upliviše, nemože se to dogoditi, „jer tada bi trebalo da njezini poslovači, agenti, „budu naivna i bedasta čeljad, a to u ovom „slučaju bili nijesu; nego su svoj rad prilično „tajno vodili, u koliko je potreba da se sačuva „s jedne strane ugled vlade koja kad upliviše „na izbore, baca pod noge zakon kojega je „pozvana da brani; s druge strane da se nekako „stvar prestavi na taj način e da bi se, zaklo„nivši taj upliv, mogao izbor i odobriti."

I častni gospodin Čingrija zaključuje sasvim dobro ove liepe njegove opazke sliedećim pozivom na visoki sabor (*čita*):

„Gospodo! Iz moralnog pogleda mi moramo ovaj izbor oništiti!"

Dopustite da i ja, častna gospodo, takodjer danas doviknem: Iz moralnog pogleda mi moramo ovaj izbor uništiti!

Ali ne samo s moralnog pogleda mi moramo ovaj izbor uništiti, nego i sa svakog drugog. Ja mislim, da sam naveo toliko dokaza o njegovoj ništetnosti i s formalnog i materialnog pogleda, da bi ih i deseti dio bio dostatan za uništenje. Ovaj izbor izvršio se je pod neposrednim uplivom vlade, uredovne zloporabe, presije, zastrašivanja i svakojaka nasilja sustopice ga pratiše. Ako mi neuništimo ovaj izbor, i preko njega nedademo razumiti vladi i njezinim činovnicima, da se nemaju pačati u narodne stvari, da se sloboda birača mora poštovati, mi već nećemo imati prava da se unaprjed tužimo na nijednu izbornu nepravicu.

Častna gospodo! Spomenite se da mi stojimo ovdje pred jednom vladinom kandidaturom, a te su za hrvatsvo u Dalmaciji bile uvjek vrlo opasne. Ova kandidatura spominje mi neki njemački čitat, koji bih vam htjeo ovdje doslovno navesti, jer je vrlo sgodan, ali nemogu sadi naći u ovoj hrpi kartušina. Nemari, kazat ću vam od prike na izust, i ovo mu je smisao: Oficiozne ili oficialne kandidature to su najpogibeljnije za sve stranke i za sve vlade. Oficiozne kandidature počimlju tako, da dotični kandidat morganatički stupi u brak sa opozicijom, a desnu ruku pruža drugoj stranci, po kojoj kao što žena, kad primi muža, promjeni i svoje ime.

Ja neznam u kojoj fazi, u kojoj periodi njegove metamorfoze nalazi se danas častni gospodin zastupnik grada Makarske. Ja znadem, da je njegov morganatični brak sa strankom prava trajao koliko i proljetni snieg, i da on neće već ni u snu začeti misao, da bi mogao ikada sa tom strankom sklopiti ma kakvih morganatičnih ni drugih sveza. Ja znadem, da se on još leca, da pruži ruku stranki većine ove visoke kuće. I doisto mi nevidimo, da je snjom sklopio svoj brak, jer se on u ovom visokom saboru nalazi i danas kao „wild" koji nepripada nikakvoj stranci, a plaši i sjene pravog hrvatstva, premda je on kazao, da je Hrvat. (*Vuković*: Jesam). Dà, znadem da ste rodom Hrvat, ali ste ovdje, na žalost, pali kao *wild*-Hrvat!

U ostalom, meni neće biti žao, ako se kao moj

bivši stari prijatelj i pripitomite, ako se navrnete na pravo hrvatstvo, koje ćete naći u stranci prava. Ali moram vam iskreno kazati, da se tomu nenadam, jer na to nevode službene kandidature.

I tim sam svršo, preporučujuć visokomu saboru, neka izvoli primiti ova dva moja predloga. Prvi (*čita*): „Neka visoki sabor nepriznа kao zastupnika grada Makarske c. k. savjetnika viteza Vukovića".

U slučaju da ovaj moj prvi predlog nebude primljen, stavljam drugi (*čita*): „Neka visoki sabor odgodi ovjerovljenje zastupnika grada Makarske viteza Vukovića, i neka razvidi jesu li točne nezakonitosti navedene u dotičnom utoku i ovdje u saboru, proti njegovomu izboru."

Predsjednik. Opažam, da postoji neko protuslovje izmedju prvog i drugog predloga. Svakako prvog nemogu staviti na glasovanje, jer je negativne naravi. Ako neće odobriti izbor Vukovićev, onda će se glasovati proti predlogu g. Vukotića. Za prvi neću staviti niti pitanje podupiranja.

Drugi predlog je dopustljiv, i glede ovoga pitam: gospoda, koja ga podupiru, neka izvole ustati. (*Nije ustao dovoljan broj*).

Predlog nije dovoljno poduprt, te ga nemogu uvažiti.

Rieč ima gospodin vladin izvjestitelj Nardelli.

Vladin izvj. Nardelli.

Vis. Sabore! U pogledu meritornom što se tiče ovog izbora, nakon iscrpiva izviješća gosp. izvjestitelja i govora časnog zast. Vukovića, meni ne ostaje mnogo da rečem, a s druge strane nebi hotio prejudicirati odluci vis. sabora, komu pripada izreći svoju konačnu osudu u predmetu. Ipak ne mogu propustiti, da nekoliko stvari ne odgovorim časnom Biankiniju i to koliko se tiče tobožnjeg pritiska vlade ili vladinih organa pri obavljanju ovog izbora u gradu Makarskoj.

Častni gosp. Biankini je ustvrdio, da je kotarski poglavar u Makarskoj podigao mržnju i strast u onom mirnom gradu. Ja, komo su dosta dobro poznati odnošaji u Makarskoj, ne mogu nikako mukom mimoići to, nego moram ustvrditi, da ako su u posljedne vrijeme nešto bili napeti odnošaji u Makarskoj, to nije krivica poglavarstva nego najviše općinske uprave, koja je tako bila nesnošljiva, da su ugledni gradjani svi odahnuli, kad je bila smetnuta.

Ta radost bila je dokazana nesamo deputacijom seljaka tobože zavedenih iz okolice Makarske, nego dapače učestovanjem velikog broja odličnih gragjana u Makarskoj, koji su ne samo bili kod poglavarstva da mu zahvale, nego brzojavno zahvalili su i Njeg. Preuzvišenosti gosp. Namjestniku jednom brzojavkom, koju nemam žalibože u spisima ovdje.

Častni gosp. Biankini kano da nekako zazire od pitanja o raspustu općine Makarske. On nekako dopušta — što je mnogo za njega — da smo tu po zakonu postupali i rekao bi, da mu ne bi bilo drago čuti razloge, zbog kojijeh je bila obćina raspuštena. Ja bi mogao biti toliko veledušan, da se u te potankosti ne upuštam, kad ne bi bilo spomenuto u utoku, da je vlada raspustila općinu u svrhu, da pripravi terain vladinom kandidatu Vukoviću. Pošto je to ustvrdjeno u utoku, ja ne mogu mimoići razloge, s kojih je vlada raspustila općinu, da se vidi, da je vlada postupala objektivno.

Još god. 1894, prije nego se je ko bavio izborima, kotarsko poglavarstvo dostavilo je izvješće na Namjesništvo, kojim je predlagalo, da se općina Makarska sbog teških nereda povjerenog djelokruga raspusti. Poglavarstvo nije naravno imalo pri ruci podataka o vlastitom djelokrugu, te se u ovom izviješću nije moglo baviti o istijem. Premda je tu bilo krupnih pomanjkanja, Namjestništvo ipak nije pristalo na predlog, držeć da još nije posve opravdana ta skrajna mjera.

Poglavarstvo je tada, pošto su koncem god. 1894 uzeli mah svakovrsni neredi, noćna klatarenja, izazivanja i zlostavljanja takogjer stranih podanika i pošto općina nije pokazivala

volju, da štiti mir i red i organi njezini — jedan redar — morali su biti kažnjeni zbog sudjelovanja, diglo je općini pravo kažnjenja. U tom pogledu bilo je lani govora u vis. ovom Saboru i Namjestništvo, pošto su se duhovi umirili, rado je prihvatilo prigodu, da vrati općini to pravo kažnjenja.

Ali se pokazalo, da je ta mjera donijela škodljivih posljedica, jer su se stari neredi povratili. Još je čekalo Namjestništvo, ali na svrhu su stvari tako tekle, da više nije bilo moguće oklijevati, da se koja skrajna mjera ne poprimi. Stigla je na namjestništvo u to vrijeme jedna tužba uglednih gragjana, u kojoj je bilo potpisano ljudi svijuh stranaka *(Biankini:* Prvi brat gosp. kandidata), ljudi svijuh stranaka toliko uglednih zbog intelgencije, koliko znatnih zbog poreza, koji plaćaju. I što je čudnovata stvar kod nas niti jedan nije bio pobilježen sa križem. Te su se tužbe ticale najviše posala vlastitog djelokruga općine. Ta tužba dostavljena je zemaljskom odboru s molbom, da on izvidi stvar i, ako bi tužba bila istinita, dostavi rezultat namjesništvu.

Slavni Zemaljski Odbor odredio je jedno povjerenstvo, koje je otišlo u Makarsku i uvjerilo se o groznom neredu, u kom se nalazila općina. Izvidi obavljeni s druge strane glede posala povjerenog djelokruga donijeli su istu groznu sliku. Na temelju tih izvida Namjesništvu nije ostalo drugo, nego da raspusti općinu.

Na to su ju dužili razlozi javnog morala. — Najbolje ću visokom saboru prikazati sliku uzroka, ako mi presvijetli gosp. predsjednik dopusti, da pročitam nekoliko podataka iz dotične odluke, koja je upravljena na načelnika Makarskog i kojom bi saopćeno da je općina raspuštena *(čita):*

Iz izvješća naročitog povjerenstva Zamaljskog Odbora za pregledanje općinske uprave u Makarskoj od 22 srpnja 1895 proističe, da je dne 16 lipnja rečeno povjerenstvo u prisutnosti gosp. načelnika Ivana Marije Ševeljevića i prvoga prisjednika gosp. Nikole Alačevića pregledalo blagajnu općine Makarske, te o ispadku tog pregledanja bi sastavljen zapisnik, iz kog se razabire, da su u blagajni bili nadjeni slijedeći iznosi:

od zaklade Čobrnić	f. 2200
za spomenik pok. Don Mihu Pavlinoviću	„ 23
iz zajma od oskudične zaklade . . .	„ 1750
Skupa	f. 3973

Ističe nadalje iz tog zapisnika, da upitan načelnik ako ima još novaca iz općinske uprave, odgovori da ima, te je iz bližnje sobe, u kojoj on radi, donio for. 300.

Iza toga prešlo se je popodne na pregled blagajnog dnevnika, a pošto konačni račun za godinu 1894 nije još od općinskog vijeća bio odobren, bi uzet ishodištem početak godine 1894, te bi pregledan blagajni dnevnik prošle pa tekuće godine do 17 srpnja 1895.

Godina 1894 zaključila se je pretičkom od 2255 fior. i 27 novč., a prihodi godine 1895 do 17 srpnja bijahu od for. 3224:61 novč.

Prenašajuć pretičak godine 1894 ima se do 17 srpnja ukupni prihod od for. 5479:88 novč,, dočim rashodi godine 1895 iznašaju po blagajnom dnevniku for. 6613:13, tako da se ima manjak od for. 1133 i 25 novč.

Ovaj manjak bi pokriven sa svotom od 2000 for. što su načelnik gosp. Ševeljević i prisjednik gosp. Alačević dignuli iz svote od for. 5000 primljene na zajam od oskudične zaklade, iz koje svote bi ipak dignuto dalnjih 866 for. i 75 novč., dakle ovoliko više nego se po ispatcim blagajnog dnevnika htjelo za pokriti manjak. Kojemu iznosu, nadodavši onaj od 194 for. i 40 novč., koji se je nahodio kod gosp. načelnika a ističe iz oskudičnog zajma, imalo se je naći u blagajni više nego se je našlo for. 1061 i 15 novč.

Nego kako bi ozgor istaknuto, načelnik je predao na 16 p. mj. for. 300, tako da na 17 p. mj. pri zaključku blagajnog dnevnika, imao je u blagajni biti dalnji iznos od for. 761 i 15 novč., koji je iznos gosp. načelnik donio na 17 p. mj. iz svoje sobe.

U blagajni bilo je dakle 1061 for. i 15 novč. manje nego li je moralo biti po ispatcima blagajnog dnevnika, ali ta svota bi nadomirena, i baš 300 for. na 16 p. m. iza obavljenog pregledanja blagajne, a for. 761 i 15 novč, dne 17 p. m. iza kako bi konstatovano po podacima blagajnog dnevnika da fali još 761 for. i 15 novč.

Pošto bi pozvan gosp. načelnik da opravda zašto sav općinski novac nije se držao u blagajni i zašto nije dne 16 p. mj. iza kako je pregledana blagajna, navijestio da ima još novaca, odgovori, da pošto je prvi prisjednik g. Alačević, koji drži jedan ključ blagajne, imao poć kao porotnik u Split, tako da su on i spomenuti prisjednik digli nešto novca iz blagajne za tekuće općinske potrebe, i da je on, načelnik, držao taj novac pod ključem u svojoj sobi.

Nadodao je da je u zadnje doba tajnik bio ukesao nešto novaca iz travarine šumarine itd., te da je on, načelnik, taj novac u njega digao na 17 t. mj. i da pošto do onog dana nije bio snjim učinio račune, nije znao koliko je tajnik bio utjerao.

K tomu je opaziti da se je prisjednik Alačević, koji je podupro načelnika, povratio u Makarsku na 1 srpnja t. g. i da već na 16 srpnja t. g. iza kako bi obavljena pregledba blagajne gosp. načelnik i prisjednik gosp. Alačević bijahu upitani ako je još općinskoga novca, i da je u toj prigodi načelnik donio 300 fior. bez spomenuti da ima još s tajnikom račune učiniti.

Pri pregledanju općinske blagajne, našla se je u istoj svota od fior. 2200, koja pripada Ćobrnićevoj Zakladi, i koja leži besplodna od 11 veljače 1894, buduć onaj dan izplaćena općini.

Pošto bi upitan gosp. načelnik da opravda zašto nije na vrijeme predložio vijeću, kako da se ta svota uloži za korist zaklade, i pustio je da neplodna leži, odgovorio je da nijesu uložili novac, jer da državne obveznice daju sada sasvim mali dobitak, i da bi občina bila platila zakladi primjeran dobitak, ako bi za općinu bila nastala potreba da je uzme na zajam od zaklade. U blagajni našao se je suviše jedan omotak na kojemu je napisano da unutra leži svota od fior. 400 zaklade Ćobrnićeve u ime dobitka za god. 1884, 1885, 1886 i 1887, ali te svote u obvoju nije bilo, već se je našla jedna bilješka bez potpisa, ali načelnikova rukopisa, da je ta svota bile dignuta za platit glazbila Cerveny-u godine 1893.

Iz zapisnika o pregledanju blagajne u kome je nacrtano sadašnje stanje Ćobrnićeve zaklade, a to na temelju pregledanih dotičnih spisa, proističe da se toj zakladi ima isplatit 360 fior. na podmiru svote od 400 fior. koja bi dignuta kako bi gori rečeno.

Ako se iznos od 360 fior. nadoda svoti od 2200 fior. koja leži u blagajni, to cielokupna glavnica ove zaklade sastoji se dan danas od 2560 fior.

Pri pregledanju blagajne konstatovalo se je da opstoji fond za podignuće spomenika pokojnome Don Mihu Pavlinoviću, te se našlo u gotovu novcu fior. 23 suviše jedan omotak, koji je po njegovom natpisu morao sadržavati 200 fior. položenih od biskupa Strossmajera za taj spomenik, ali unutra mješte novca našla se je jedna bilješka, po kojoj ova svota bi dignuta na 19 rujna 1890 za platit Antu Belota, koji je omastio kavanu i čitaonicu u općinskom domu.

Omotak Strossmajerovog dara nosi nadnevak od 11 ožujka 1888, iz kojega se ima zaključiti, da je svota od 200 fior. bila predana općini barem od onoga dana.

Od svote od 5000 fior. što je općina primila na zajam god. 1893 iz oskudične zaklade za popravak vodovoda, našlo se je u blagajni u gotovu novcu samo fior. 1750.

Iz ovoga fonda bi plaćeno Vicku Bariću za popravu crkve Sv. Marka fior. 242:81.

Gosp. je načelnik prikazao namirnicâ u ukupnom iznosu od 812:79 za pribavu raznog

gradiva za vodovod, dočim iz očitovanja našastih u blagajni proističe, da su načelnik i prisjednik Alačević dignuli u četiri navrotka počamši od 17 veljače t. g. do uključno 18 svibnja t. g. ukupnu svotu od 2000 fior.

Kako bi ozgor istaknuto, načelnik je predao na 16 t. mj. poslije neg bi pregledana blagajna,

iznos od	fior.	300 : —
A na 17 p. mj. . . .	„	761 : 15
Skupa	fior.	1061 : 15

Dodav svotu našastu u blagajni u gotovu

od	fior.	1750 : —
i onu u namirnicam za nabavu gradiva od	„	812 : 79
ima se ukupna svota od . .	fior.	3623 : 94
tako da fali još svota od . .	„	1376 : 06
za uspostaviti glavnicu od . .	fior.	5000 : —

Od ovoga manjka upraviteljstvo bilo bi uložilo 242 for. 81 novč. u popravu crkve Sv. Marka a ostalih fior. 1133:25 novč. u općinsku upravu.

Načelnik gosp. Ševeljević i prisjednik gosp. Alačević hoće da opravdaju zašto se je toliko oklijevalo sa radnjom vodovoda tim, da razni tekničari, na koje se opć. upraviteljstvo bilo obratilo, otezali su sastavljanjem dotičnih osnova.

U pogledu držanja blagajnih dnevnika i dokaznica o prihodim i troškovim bi od preglednog povjerenstva opaženo, da opći blagajni dnevnik dopirao je samo do 30 travnja t. g. a prihodi i rashodi za mjesece svibanj, lipanj i srpanj nijesu bili udnevničeni, već je udnevničenje slijedilo dok se je obavljao pregled blagajnog dnevnika za godinu 1894. . . . . . .

Gosp. načelnik Ševeljević i prisjednik gosp. Alačević dignuli su godine 1894 iz blagajne svotu od 200 for. i ispostili su primnicu. Ishod je zabilježen na članku 883 blagajnog dnevnika god. 1894. Svota morala se je upotrebiti, da se namiri Vicko Osvaldella iz Trsta za četiri svjetionjaka na obali Makarskoj; ali nije još isplaćena bila. Upitan gosp. načelnik da razjasni zašto se to nije učinilo, odgovori, da od istoga obrtnika općina čeka drugih predmeta, te da će se račun u jedan put poravnati.

U blagajnom dnevniku nijesu uvršteni iznosi što bijahu dignuti iz oskudičnog zajma, iz Čobrnićeve Zaklade i iz fonda za spomenik Pavlinoviću.

U pogledu svota od 360 for. (Zaklada Čobrnić) i od 200 for. (spomenik Pavlinović) na br. 1 i 2 zadnje stavke zapisnika o pregledanju blagajne, bi opaženo da pošto ovi iznosi nijesu bili unešeni u blagajni dnevnik, dočim cjelokupni trošak za nabavu glazbila i za pengačke radnje stavljen je u dnevniku medju razhodim, pretičak izpao je godine 1894 za 560 fior. manji nego li je faktično bio, jer da su se ozgor rečeni iznosi uvrstili u dnevnik medju prihode, pretičak bio bio iznio 2715 for. a ne samih 2255 for., kako stoji u dnevniku.

Iznos od 560 for. (360 for. na korist Čobrnićeve zaklade a 200 for. za spomenik Pavlinovićev) imao bi dakle stati na teret gosp. upravitelja, a u prvom redu na teret gosp. načelnika, koji je te novce digao iz blagajne, a ne na teret općine, jer je ova faktično uzdržala iz svojih vlastitih sredstava trošak za glazbila i pengačke radnje. . . . .

Što se tiče *klaorine*, godine 1893 općina je utjerala po ispatcim konačnog računa 810 for. 18 novč., ali ima temelja za držati više sa različitih razloga . . . .

Te ako se sve u obzir uzme, zaključit je da svota od 810 for. 18 novč., što je općina god. 1893 po ispadcim konačnog računa utjerala u ime klaorine, manja je za koju stotinu forinta od one, koja je po svoj prilici utjerati imala. . . . .

U ime pazarevine utjeralo se je godine 1893 for. 3 a ništa godine 1894 i 1895.

Nije bila isplaćena ukupna svota od for. 493:55 novč. raznim općinam i zavodim na podmiru troškova izdržanih za Makarske pripa-

dnike i za druge naslove, i ako opetovano pozvana općina da ih plati sa strane c. k. kot. Pogjavarstva listovim, koji nose nadnevak još godine 1882.

Iz saslušanja gosp. načelnika i prisjednika gosp. Alačevića ističe, da sve operacije ozgor istaknute u pogledu novaca dignutih iz zaklade Čobrnić, iz fonda za Pavlovinovićev spomenik i iz oskudičnog zajma, bile su izvedene od gosp. načelnika i prisjednika gosp. Alačevića bez formalnog uoblašćenja sa strane opć. vijeća i bez da se je o stvari zaključilo u redovitoj sjednici upraviteljstva.

Bi još istaknuto, da ključi blagajne nijesu redovito razdijeljeni megju gosp. načelnikom i prisjednikom gosp. Alačevićem, jer prvi je držao oba izvanjska ključa, tako da je blagajnu mogao otvoriti sam, dočim je gosp. Alačević držao ključ „tresora".

Svi ovi navedeni čini pružaju žalosnu sliku kako se je neuredno kod občine Makarske upravljalo javnim novcem.

Glede samovoljnog postupanja sa svotom od 5000 for. udijeljenom beskamatno iz oskudične zaklade mora se još opaziti, da je taj znatni zajam bio doznačen odlukom 17 lipnja 1893 Br. 17243-I sa strane Namjesništva dogovorno sa slavnim Zemaljskim Odborom i to uz *izričitu obvezu* da se opotrebi, u smislu zaključka 28 prosinca 1892 i 31 svibnja 1893 općinskoga vijeća, u pripomoći potrebnim općinarim a u prvom redu sredstvom radnja za toli nužnu popravu i popunjenje vodovoda.

Općina ne samo da nije kroz ove dvije godine priskočila u pomoć potrebnim općinarim, što se je toli od općinskog vijeća koli od opć. upraviteljstva kao od hitne potrebe prikazivalo, a od kot. Poglavarstva potvrdilo, i da nije ništa ozbiljna učinila za toli nužno popravljanje vodovoda, nego je samovoljno, nekorektno i potajno isti novac uložila u druge svrhe.

Isto tako teška je odgovornost općine glede zaklade Čobrnićeve u koju su gosp. načelnik Ševeljević i prisjednik gosp. Alačević dirnuli, uloživši takodjer samovoljno, nekorektno i potajno dio glavnice u druge svrhe.

Da je i bilo formalnog uoblašćenja sa strane opć. upraviteljstva dotično opć. vijeća, taj postupak u oba dva slučaja nebi bio manje nekorektan, pošto zajmom iz oskudične zaklade nije se nipošto smjelo razpolagati drugčije nego je bilo odredjeno od vlasti. koje su isti beskamatni zajam dozvolile, a glede Čobrnićeve zaklade nije se smjelo u istu ni najmanje dirati bez privole ovog Namjestništva kao pokrajinske fondacionalne Vlasti.

Vidiv nadalje što se tiče vršenja dužnosti općinskog djelokruga u opće, da općinski putevi a osobito oni, koji vode put pojedinih odlomaka i komšiluka su sasvim zapušteni, tako da se mal da ne može po istim ni hoditi, jer i na mnogim mjestim pogibeljni, te tim izloženi putnici i općinari pogibelji života osobito u noćno doba, a s druge strane zapriječen svaki trgovački razvitak na veliku štetu općinara.

Vidiv da se ne misli ostraniti štete nanešene od vode, ni ukloniti uzroke, s kojih, usljed potočina, putevi su u užasnom stanju, i pa kao u drugim poslima tako i u ovom pogledu sve je zanemareno.

Vidiv da opstoji zanemarenje i u raspravljanju posala, koji se odnose na sigurnost osobe i svojine, te onih, koji se odnose na mjesno redarstvo, na redarstvo nad putevima i cestam, nad vatrom, na zdravničko redarstvo, na redarstvo nad hranom i na nadzor nad pazarima i na svrhu na kazneno rasugjivanje.

Vidiv da naosob od prošle godine 1894, kao što dokazuju mnogobrojne istrage, koje je c. k. kot. Poglavarstvo bilo primorano zavesti, u Makarskoj i u bližnjoj okolici dogadja se nereda i provokacija, koje danu i noću uznemiruju ono mirno pučanstvo, bez da je općina išta ozbiljna učinila za iste zapriječiti.

Vidiv dapače da su općinski organi bili kažnjeni kao provodiči tih nereda, bez da je općina primila ikakva providjenja, premda na to pozvata.

Vidiv dapače da je od c. k. kot. Poglavarstva jedan opć. redar bio osugjen na zatvor kao sukrivac napadaju na strane podanike sbivšem se dne 3 lipnja p. g.

Vidiv da c. k. kot. Poglavarstvo, e da se uzdrži mir i red u više prigoda moralo je odrediti umnoženje broja oružnika, koji moraju vrlo često vršiti službu mjesnog redarstva, pošto općinski organi nijesu kadri ili nijesu voljni svoju dužnost vršiti.

Vidiv da zdravstvenog redarstva gotovo nema, jer se nečistoća svuda po gradu opaža; gnjojišta se nagomilaju okolo kuća u sred grada; životinje se drže po stanovima u gradu, gnjuse se po danu i noći gradske ulice i druga javna mjesta; svakovrsnih smrdljivih i zdravlju škodljivih stvari drži se u napućenim mjestima, i prenaša se iz kuće po danu, te se izlijeva u more uzduž morske obale bez reda i obzira; po krčmam se svašta prodaje a ne pazi se, dali jestivo i posudje odgovaraju zdravstvenim propisim; na kruh niko ne gleda; na javnoj klaonici kolje se živo svake vrsti bez liječničkog pregledanja o zdravstvenom stanju životinje; zdravstvene odredbe glede prodavanja mesa, ribe, voća i plodina svakdanjeg poroška nimalo se neopslužuju, a napokon usprkos poticanju c. k. kot. Poglavarstva, slijedi se puštati pranje rublja u obćinskom javnom pralištu u oprijeci sa zdravstvenim propisima.

Vidiv da se zanemaruje dužnost očevidnosti o prijavljivanju stranaca.

Vidiv da je nadzor nad vatrom sasvim za nemaren, jer rijetko kad odregjuje se pročišćenje dimnjaka po gradskim kućam, da nema usposobljenog dimnjačara, da na javnim mjestim blizu kućâ pušta se da se pali vatra, kao na priliku bačvarima, a uprkos poticanju c. k. kot. Poglavarstva i uplivnih gradjana, općina nema ni najneznatnijeg oruđa za gašenje požara, niti pokazuje ikakvu skrb, da što takova nabavi, tako da u slučaju kakvog požara, teško se vatra može svladati i teške posljedice ukloniti, osobito obzirom na uske ulice i na često duvanje vjetrova.

Vidiv da kazneni postupak i rasudjenje u prestupcima mjestnog redarstva ne vodi se sa strane općine ni sa onom pravilnošću, ni tačnošću, ni pospiješnošću, koje isti zakon i narav stvari iziskuju.

Vidiv da je poljsko redarstvo zanemareno, jer se raspre poljskih prekršaja sporo i više puta nemarno i nepravilno opremaju.

Vidiv da je c. k. kot. Poglavarstvo odlukom 29 studenog 1894 Br. 368 bilo prisiljeno da radi toga oduzme općini i sebi privuče kazneno rasudjivanje u svim poslim mjesnog redarstva.

Vidiv da se je pokušala bilo povratit općini pravo kažnjenja, što je imalo za posljedicu, da su se počeli odmah ponavljati stari neredi, a to osobito s razloga, što ona se nestara, da na zabilježeno vrijeme budu krčme i kafane zatvorene, u kojim se sakuplja do kasne ure noći mladež najniže ruke, pijančine i poznati nemirnjaci, koji ruše javni red, bez da se proti istim i proti vlasnicim kafana i krčama postupa.

Vidiv da gore navedene činjenice prikazuju žalosnu sliku anormalnog stanja općine Makarske bud u poslima vlastitog bud povjerenog djelokruga, itd. itd." . . . .

. . . .

U ovoj prigodi moram takogjer povratiti se na jednu opasku časnog gosp. Biankinija. On je rekao: i ako je to sve istina, što se kaže, ali tomu je krivo opć. upraviteljstvo, a ne vijeće; § 104 općinskog pravilnika pruža vam sredstva, kaznite opć. upraviteljstvo. Ali ima dalnja okolnost, koja će odmah dokazati, da je namjesništvo baš imalo povoda, da raspusti vijeće. Ta okolnost je slijedeća. Kad je Kotarsko Poglavarstvo u Makarskoj konstatiralo, da se opć. upraviteljstvo nalazi na krivom putu, upravilo mu je jedan dopis dne 29 studenoga 1894 broj 368, u kom su bile navedene sve nepravilnosti opstojeće u opć. upravljanju, koje su tada bile upoznate, te je gosp. načelnik bio pozvan, da sadržaj toga dopisa priopći cijelom općinskom vijeću i upraviteljstvu u svrhu da se isto uvjeri o pravom stanju stvari i da izda

mjere, koje bi kadre bile ukloniti ga od propasti.

To je priobćenje slijedilo 28 prosinca 1891, te je u vijeću bila pročitana odluka kot. poglavarstva, ali ista je ostala mrtvo slovo, jer ju je općinsko vijeće primilo na znanje vrlo hladnokrvno i ništa nije odredilo. Pošto se nije bilo nadati, da će ovakvo vijeće poprimiti ikakve mjere proti upraviteljstvu, namjestništvu nije preostalo drugo nego da se raspusti ovo vijeće i novo izabere, koje bi vršilo svoju dužnost ozbiljno. Pošto je časni Biankini kazao, da je za to samo krivio vladu, što je i vijeće, a ne samo upraviteljstvo kaznila, to sada pošto sam razjasnio i dokazao da se je baš Vijeće, koje nije htjelo vršiti svoju dužnost, moralo raspustiti, mislim, da će nas on pohvaliti. (*Smijeh*).

Takodjer prigovorio je časni Biankini, zašto nije vlada postavila na upravu općine jednog slobodnog gradjana, nego c. k. činovnika.

Čudnovato je da se mi i u tom sudaramo i za dokazati, da je istu namjeru imala i vlada, dopustiti ćete mi da pročitam samo dva retka posljednje stavke dopisa, koji je upravljen slavnom zem. odboro te glasi (*čita*):

U ovoj prigodi ima se čast primjetiti da je zbog oskudice osoblja Namjsništvu vrlo teško staviti na čelo općinske uprave za više mjeseca svoga činovnika, te da bi u načelu vrlo rado pristalo na imenovanje koje druge privatne sposobne osobe, kada bi ta tom sl. Z. O. bila poznata.

Ovo je Namjesništvo pisalo 1 kolovoza 1895.

Pošto pak obzirom na razmirice, koje su vladale u Makarskoj, nije bilo moguće naći sposobne osobe, koja bi hotjela primiti tu čast, nije ostalo drugo, nego staviti onamo jednog c. k. činovnika. I sada je namjesništvo spravno privatnu osobu postaviti na to mjesto, ako se nadje.

Dakle kako časni gosp. Biankini vidi, važni su razlozi tu bili da se nije moglo čekati niti 20 dana za raspustiti općinu. Pitanje javnog morala je tu i ovo je mnogo važnije nego pitanje stranačko. Kad je namjesništvo doznalo, u kojem se stanju nalazi ta općina, moralo je postupati i odmah strogo postupati.

Časni gosp. zastupnik ustvrdio je, da se posljedice toga raspusta i na vanjske općine protežu. To nije moguće, pošto je općina prije nego je raspuštena sastavila imenice za vanjske općine: na temelju tih imenica obavljeno je biranje biranih birača i zastupnika i ovaj raspust nije dakle mogao uplivisati na izbor vanjskih općina.

Što se tiče neke razlike, koju gosp. Biankini opaža izmedju podataka, što ih je općina sakupila za imenice grada Makarske i imenice, koje je stavio povjerenik općinski, ja mogu samo opaziti, da izmedju podataka jedne općine, za koju ste čuli kakva je i od neporočnog c. k. činovnika, nema dvojbe, komu se ima više vjerovati.

Časni gosp. Biankini tekodjer je ustvrdio. da je kot. poglavar uvrstio uredovno neke tvrdke u imenice, a da na to ne bi bio vlastan, jer se zakon tomu protivi.

Premda to spada u meritorno pitanje, ali ipak pošto se to kano neka zloporaba prigovara kot. poglavaru, dužan sam što reći na obranu njegovu. Iz § 25 i 26 našeg zemaljskog reda proističe, da politička vlast ima pravo potvrditi, da je imenik u redu. Kad ima to pravo, to iz toga mislim, da se mora deducirati, da ima i pravo ispraviti ih kada nijesu u redu.

Ustvrdio je takodjer časni gosp. Biankini, da je za uplivisati na izbore, bio svrgnut glavar sela Podgore Pavlinović Šimun i nije spomenuo, da je u toj prigodi svrgnut i harambaša Ivan Radojković.

Ali taj niti jedan niti drugi nije svrgnut zbog izbornih manevra, nego Pavlinović jer je teško zanemario svoju dužnost. pošto je pustio nekim, da si prisvajaju opć. dobra a i on sam je to činio; a drugi jer nije bio na ruku vlasti, nego je uvijek bio medju onima, koji su nemir pravili. To svrgnuće nije politička vlast sama odredila, nego u dogovoru sa Zem. Odborom,

koji sigurno ne bi na to prislao, da nije bilo opravdano.

Takodjer je časlni gosp. Biankini naveo nekoliko slučajeva n. p. nekakvog Milina Novaka, komu da bi bilo zapriječeno da neće biti izdata dozvola za točenje žestokih pića, ako ne bude glas dao za vladinog kandidata. Taj konkretni slučaj nije mi poznat i obavijestiti ću se i možda biti će još prigode, da o tom bude govora.

Napokon da svršim moram se još baviti jednom točkom, koje se je dodirnuo časni gosp. Biankini. To je ona, kojom tvrdi, da je vlada uplivisala kod biskupa makarskog i citirao je konkretni slučaj, po kom bi presv. gosp. biskup bio obećao jednom Makaraninu da će mu sin biti primljen u jedan franjevački samostan ako bude dao glas za tobožnjeg vladinog kandidata.

Meni je poznato u tom pogledu, jer je podignuta ta tvrdnja u pokrajinskim novinam, da je presv. gosp. biskup to oprovrgnuo i izjavio, da to nije istina i ja moram u njegovo ime to ovdje najkrepčije odbaciti i izjaviti, da se vlada nipošto nije služila sa presv. gosp. biskupom, da upliviše na one izbore.

Pošto je kasno i držim, da sam dovoljno dokazao, da je postupak vlade bio posve objektivan i nije se radilo o nikakvim presijam, ja sam ovim dovršio. (*Odobravanje*).

P r e d s j e d n i k. Rieč ima gosp. Vuković za stvarni izpravak.

V u k o v i ć. Častni gosp. Biankini predbacio je malo prije da sam ja pitanje o razpustu makarske občine ovdje potaknuo. Ja moram kazati, da nisam ja, nego u prvom svom govoru — pozivljem se na častnu družino — častni Biankini kazao je, da je vis. vlada naredila takodjer razpust jedne občine u izborne svrhe. To konstatujem, pošto bi mi žao bilo, da se to meni predbacuje, da sam ja kao Makaranin ovde iztaknuo razpust občine. Ja sam se morao braniti i nisam mogao dopustiti, da mi se predbacuje, da se razpust občine makarske dogodio dade omogući moj izbor. Na druge primjetbe častnog Biankinija, pošto je kasno večeras i pošto sam se već na nje obazreo, danas se neću osvrnuti.

D.r I v č e v i ć. Molim, da se zatvori razprava. (*Biankini prigovara*).

P r e d s j e d n i k. Gosp. D.r Ivčević predlaže, da se zatvori razprava. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Večina*). Predlog je primljen i razprava je zatvorena.

Rieč ima gosp. zast. D.r Salvi, koji je već upisan.

D.r S a l v i.

Onorevoli Signori! Mi studierò d'esser breve ancor io, poichè l'ora tardissima toglie a me la lena di parlare, a voi la pazienza di ascoltarmi.

Ieri, in seno al comitato di verifica, ho votato contro la convalidazione a deputato del signor consigliere di luogotenenza Vucovich; oggi, ripeterò quì lo stesso voto negativo.

Mi persuade a ciò il personale convincimento. che la elezione di cui trattasi non è *moralmente* corretta, se anche le cifre battono e le esteriori formalità dell'atto elettorale sfuggano ad una materiale, ad una analitica censura.

Il partito che mi ha conferito un mandato politico, e m'ha inviato qua dentro, non ha alcun diretto interesse nel risultato della elezione nella città di Macarsca; anzi, se io mi astraggo da quelle ragioni di natura locale che possono aver consigliato taluno dei miei consenzienti ad appoggiare o ad avversare colà la candidatura Vucovich, io mi sentirei autorizzato a riconoscere che per il partito al quale ho l'onore di appartenere era perfettamente indifferente che riescisse l'abate od il cavaliere che si disputarono il campo; anche perchè i due antagonisti fino al giorno, o quasi, della lotta elettorale, andavano nel più mirabile accordo, e nessuno, proprio nessuno, avrebbe potuto supporre in essi diversità di principî, di tendenze, di programma.

Una tale considerazione prova come il mio animo sia sereno nel giudicare di questa elezione; prova come esso non subisca la influenza di ragioni di parte, ma anzi se ne astragga, e, mettendosi in apparente contraddizione col procedere di alcuni consenzienti di Macarsca, ceda solo all'impero della verità, della giustizia, cui è forza anzitutto obbedire!

L'on. deputato Bianchini ha deplorato stamane come, nella più parte delle elezioni contestate, i rapporti dei signori relatori, e conseguentemente le discussioni in questa eccelsa Camera, vadano restringendosi ad un mero computo numerico, ad una secca registrazione di cifre, ommettendosi ogni altra meritoria considerazione.

Io convengo coll'on. deputato Bianchini che la elezione di un deputato non è soltanto il quoziente d'una operazione aritmetica. Io convengo che le facoltà d'inchiesta e d'esame della Dieta — sovrana entro la sfera delle sue attribuzioni — non sia circoscritta entro sì limitati confini. E' dover nostro, onorevoli signori, e serio dovere, di non accettar già ad occhi chiusi quanto ci si offre, ed ha soltanto l'aspetto, più o meno appariscente, della verità; ma di indagarla e desumerla, prendendo in esame, oltre alle cifre, anche le circostanze di contorno, anche i dettagli, anche le particolarità che prepararono ed accompagnarono un atto elettorale. È dover nostro di valutare — come ben disse l'on. Bianchini — anche il *lato morale*.

È ciò particolarmente quando trattasi di elezioni seguite nei collegi di città. Pei collegi foresi, purtroppo, la teoria resta quasi sempre inapplicabile. Sostenne, è vero, l'on. Bianchini, che nei collegi foresi, che nelle sezioni elettorali di campagna, riposa la coscienza nazionale, e che là *soltanto* trova libera espressione. Ma chi è, onorevoli signori, che possa in Dalmazia, accettare un simile paradosso?

Chi vorrà passar per buona una tale rettorica supposizione?

Noi sappiamo, via, assai bene come stanno di fatto le cose. Fra i villici, nei mandamenti di campagna, i soli grandi elettori sono i preti e gli organi comunali. La buona, la onesta, la ingenua popolazione campagnuola segue ciecamente quei due o tre fattori che, per speciali circostanze, ne dispongono in modo assoluto; segue, comprendendo ben poco della parte politica di una elezione! Così stando le cose, e dipendendo esse da tante malaugurate circostanze che non si possono su due piedi risolvere, è necessario e prudente di attenersi soltanto all'esame delle formalità esteriori d'una elezione, quando avvenuta in taluni dei nostri collegi foresi, poichè una critica d'altra natura ci porterebbe molto lontani, nè ci darebbe maniera di districare l'imbroglio.

E gli è appunto, con riguardo, alla convenienza di badare in casi simili soltanto alle *formalità esteriori*, che noi anche poc'anzi, in chiusa alla discussione sulle elezioni nel collegio forese di Spalato, senza passione come senza studio, abbiamo dati i nostri voti perchè venissero convalidati a deputati l'illustrissimo signor presidente d.r Bulat e l'illustrissimo assessore della Giunta d.r Ivcevich.

Ma per le città, la cosa è alquanto differente.

Il corpo elettorale è qualche cosa di essenzialmente diverso, e qui il principio di prender in considerazione anche la parte *virtuale* d'una elezione, mi sembra applicabilissimo.

E se io mi richiamo ad una tale necessità, ad un tale principio, in un momento nel quale non stanno punto in gioco gli interessi del mio partito, sono lieto o signori di trovarmi d'accordo con quanto la maggioranza di questa eccelsa Camera addottava, in un momento di pericolo, oh, di grave pericolo per lei! Sì, fu già un tempo nel quale la vostra maggioranza, onorevoli signori, accettava, proclamava, il principio da me accennato, e ne faceva bandiera per bocca dei suoi più fidi oratori, per bocca dello stesso on. Cingria, presidente oggi del comitato di verifica. (*Ilarità, approvazioni*).

Trattavasi anche allora — caso strano — d'una elezione seguita nella città di Macarsca, e correva l'anno 1883...!

Altra strana coincidenza: trattavasi pur allora di discutere su di una protesta presentata alla Dieta da quello stesso d.r Vranjican che è il primo firmatario della protesta sulla quale adesso dobbiamo deliberare! Quel d.r Vranjican era, nel 1883, *osoba vjerodostojna* (persona degna di fede); così almeno diceva il rapporto del comitato di legittimazione; tanto *vjerodostojna* che non era d'uopo di chieder una prova sola delle sue tante gratuite asserzioni; bastava, Dio mio, che le confermasse *svojim podpisom na utoku*. Sta sempre scritto così nel rapporto d'allora.

E qual'era la base dei suoi lagni nel 1883?

La circosranza: che un consigliere di luogotenenza aveva fatte niente meno che delle raccomandazioni e dati dei consigli in oggetto elettorale a taluni degli impiegati di Macarsca. La circostanza delle sole *proporučivanja sa strane jednoga savjetnika namjestništva* parve di inaudita pressione alla maggioranza di allora, insofferente non pur d'aver seco un i. r. consigliere di Luogotenenza, ma di subire l'influenza dei suoi consigli!

E sapete, onorevoli signori, ciò che otteneva, nel 1883, il d.r Vranjican, la *osoba vjerodostojna?*

Che la Dieta annullasse una elezione *unanime!* una elezione trionfata di contro alla *astensione* dei sostenitori della candidatura avversaria!! (*Così è!*)

Ora, sapete voi il motivo, di natura *morale*, che conduceva la maggioranza ad un tale deliberato?

Udite come sta scritto nel sullodato rapporto (*legge:*)

„Odbor došao je do uvjerenja, da odabiranje zastupnika grada Makarske bi obavljeno i dovršeno medju okolnostima koje su kadre svesti na osvjedočenje da je pri istom vlada nastojala svojim uplivom prodrieti vlastitim kandidatom a iztisnuti predloženika slobodne volje birača".

Non vi pare, onorevoli signori, che questo brano sembri scritto or ora per la elezione di cui adesso discutiamo? (*Ilarità*). (*Čingria: questa è una figura rettorica!*)

È strano come i resoconti stenografici delle nostre sessioni, ci portino talvolta delle belle sorprese. Ecco che se io rileggo questi del 1883, sulla elezione di Macarsca, m'avvedo con soddisfazione, quasi con superbia, che io adesso parlo proprio così come parlavano allora l'on. Cingria, l'on. Bulat, maestri di parlamentarismo fra noi. E sempre senza allontanarmi dal 1883 e dalle elezioni di Macarsca, io trovo altra curiosissima coincidenza, che l'on. Kapovich, nostro deputato, parlava da questi stalli a difesa del contegno del capitano distrettuale e del governo provinciale, ma precisamente così come ier l'altro parlava l'on. Ivcevich in difesa del capitano distrettuale di Curzola e rispettivamente della azione governativa in quel collegio. Permettetemi di citare solo un paio di periodi (*legge:*)

„Gledajmo kako je postupao Luxardo — il capitano distrettuale — mjesto da prvi glasuje za episkopa — è l'on. Kapovich che parla — sam se uzdržao od glasovanja, nije glasovao ni njegov poslavač, tajnik Poletti. A mislite li, da kada bi bilo naloženo Luxardu da ima nastojati, da izadje vladin predloženik, kako utočnici kažu, mislite li vi da bi on tako srdčen i hrabren bio, da nebi pristupio da dà svoj glas?

Ja nevjerujem! Ali gospodo, ne samo da nije Luxardo glasovao nego nisu glasovali ni (*čita više imena činovnika*) — proprio come l'on. Ivcevich! — Tu su sve činovnici. Tim smo baš do sada vidjeli, kako sam prije rekao, da kada bi vlada dala nalog, da bi složno svi činovnici išli u dvoranu i glasovali za vladina kandidata..."

Non par questo, o signori, un brano del protocollo stenografico di ier l'altro? laddove si riporta il discorso finale del relatore sulla elezione di Curzola? dove si difende il capitano distrettuale Jarabek?

In ciò c'è qualche cosa di molto confortante. Ecco che noi ci incontriamo a tredici anni di distanza, ed andiamo d'accordo, almeno per l'archivio, nelle annate dei protocolli stenografici! *(Approvazioni, ilarità).*

So chè le mie argomentazioni, che pur non sono che una modesta riproduzione di quelle dell'on. Cingria, dell'on. Bulat e d'altri della maggioranza, non persuaderanno oggi alcuno; come quelle, allora nuove, del compianto Kapovich non avevano trovato nel 1883 quel favore, che trovarono invece ier l'altro, ripetute con abilità, sulle labbra dell'on. Ivcevich!

Ma perchè non si dica che io ho voluto proprio divagare, permettete o signori, che dalle citazioni fatte io tragga una diretta conclusione. Voi naturalmente, siete padroni di mutar d'avviso, e di decidere come meglio vi piace, anche senza darne le ragioni. Ciò che non ammette contraddizione è il convincimento — penoso — che noi tutti dobbiamo ritrarre dai precedenti elettorali: che i soli a restar fermi nella loro mancanza di fermezza, i soli coerenti nella loro incoerenza, sono... i macarani. Io non ho l'onore di conoscere la cittadella di Macarsca; ma quando so che nel 1883 vi riesciva eletto a voti unanimi il vescovo Paulovich, e nel 1884 pur a voti unanimi — probabilmente gli stessi — il suo competitore abate Ljubich; quando so che nel 1895 riesciva con strabocchevole maggioranza ancora contro a Liubich il signor consigliere di luogotenenza Vucovich, io credo di conoscere l'indole dei suoi abitanti. La maggioranza dei quali è — senza dubbio — sensibilissima all'opportunismo politico, nel vero senso della parola.

Ora, se c'è qualcheduno che approfitta d'una tale debolezza, che con l'orpello del grado o del censo, ne abbaglia la buona fede, io credo che ci sia già sufficiente ragione per renderci cauti!

Le elezioni della città di Macarsca, d'altronde, seguirono sotto l'influenza di avvenimenti, che devono aver portata, colà fra quella popolazione di deboli, una decisiva influenza.

Pochi giorni avanti, la stessa città aveva veduta la elezione degli elettori eletti per la sua sezione, e poi la elezione dell'i. r. professor Mercussich a deputato nel collegio forese. Non è questo il momento di rilevare le particolarità che distinsero quella elezione.

Sia il fatto che l'aspetto della violenza l'avea accompagnata, e che l'intervento dei più decisivi fattori e con mezzi eccezionali, avea mostrato intendimenti non equivoci.

Oltre a ciò, quasi alla vigilia delle elezioni il comune di Macarsca venne disciolto... *(Borčić: ne avete udite le ragioni!)* E noi, testè, dal signor commissario governativo ne abbiamo udite le ragioni. Ed io me ne lagno?

Sì, me ne lagno; me ne lagno appunto perchè se quei motivi son veri, con tutto il rispetto dovuto per l'autonomia dei comuni questa misura doveva venir presa molto ma molto tempo prima! (*Approvazioni*). Da lungo tempo contro il comune di Macarsca, contro il suo indirizzo in linea d'ordine, in linea di sicurezza, in linea di amministrazione, s'eran mossi gravissimi lagni nella pubblica stampa!

Chi non ne secondava il forsennato fanatismo, a Macarsca era oggetto di scherno, di persecuzione, di vilipendî. E le autorità chiamate a sorvegliare e controllare l'azione dei comuni non s'accorsero degli scandali di quella gestione che alla vigilia d'una lotta elettorale! Che cosa ha fatto il governo, per mettere un freno, in tempo utile, a quei mostruosi disordini? per garantire la libertà, la sicurezza, la dignità dei cittadini?

C'era bisogno a Macarsca, molto tempo prima, della sua energia, e non soltanto quando il *momento* guasta tutta la bontà dell'opera, rendendoci scettici sulle intenzioni da cui mosse quella misura!

A Macarsca, la tolleranza da una parte, e la baldanza dall'altra degli individui preposti al Comune, aveano così scossa la fiducia, così esasperata la pazienza di quegli abitanti, che essi credettero d'uscire d'inferno, quando ven-

nero liberali da un brutale predominio. E sotto l'incubo del passato, e sotto la emozione del presente, avrebbero abbracciata un àncora di salvezza, oh, anche più meschina — se è possibile — di quella che offriva loro la candidatura del signor consigliere di luogotenenza Vucovich!

Epperò io credo che all'atto della elezione essi non erano liberi; non credo che avessero la coscienza nè la possibilità di scegliere. E movendo da un punto di vista, astratto sì, ma che mi par nobile e giusto, io sdegno di cooperare col mio voto a mantener sul suo stallo di deputato chi dovrebbe tornar piuttosto a sedere là sul banco del governo! *(Approvazioni)*.

Predsjednik. Gosp. izvjestitelj Vukotić ima zadnju rieč.

Izvj. Vukotić. Pošto je već 11 sati i pošto već sjedimo na jednom mjestu 5 sata i dosadno je već slušati, ja ću se ograničiti na glavne prigovore, koji su bili podignuti s jedne i druge strane vis. kuće, premda bi na neke prigovore trebalo obširnije odgovoriti.

Vis. Sabore! Kad me je ovjeroviteljni odbor odabrao i povjerio mi, da sastavim izvješće o izboru grada Makarske, na prvi mah nije mi bilo ugodno promišljajući da me čeka težka zadaća dok ga stavim na čisto, jer sam čuo koješta govoriti i još više kroz novine pisati. Ali kad sam prispodobio izborne spise sa podnesenim utokom, vidio sam, da postoji velika razlika i da svi razlozi navedeni u utoku ne mogu ovaj jaz poravnati.

Častni Biankini ustao je prvi. Njegov govor mogao bi se podieliti na dva diela: prvi dio je političkog sadržaja, a drugi dio razpravlja izbor meritorno sa privničkog gledišta. Što se tiče prvog diela u kom je jadikovao i napadao vladu, što je iztaknula za svoga kandidata zast. Vukovića, što je poglavar Blesić nastojao, da pribavi nekoliko birača, da glasuju za vladinog kandidata i napokon razpust občine Makarske, ja na sve to neću ništa odgovoriti, budući je dosta odgovoreno od gosp. Vukovića i od vladine strane. Ja ću se samo osvrnuti na drugi dio njegovog govora, gdje se bavi sa paragrafim,

Doista, častna gg. zastupnici, kad čujemo gosp. zast. Biankinija o paragrafima i citatima, on je u tom veliki vještak. Paragrafe tumači po njegovoj volji a citate okreće, kako mu bolje u prilog stoje, da postigne svoju svrhu. Sbilja tko je slušao njegov govor, u koji je upleo nekoliko brojeva na prvi mah učinio je utisak kano da zbilja gosp. zast. Vuković nije po zakonu imao postignut broj glasova, nego svi oni nezakoniti brojevi, koji su u prilog njemu uvršteni, da su se imali uvrstiti u prilog popa Ljubića i tako da bi ovaj morao imati nadpolovičnu većinu glasova. Ali tako nije. U utoku navedeno je, da je protivna stranka uložila 82 utoka i od tih da je bilo povoljno riešeno 31, a ostalih 51 nije riešeno u njezinu korist. Nadalje je navedeno, da 23 glasa komisija nije pripustila, jer da nemaju pravo glasovanja i to bi bilo na neki način 74. Nadalje rekao je, da je Blesić uvrstio 5, to su 79 i kad bi se sad dodalo ovih 79, k onim koje je pop Ljubić dobio, to bi on dobio 110 glasova, a izabrani zastupnik ostao bi u manjini i jedva dobio do 50 glasova. Ali tako nije.

Ja najprije treba, da mu odgovorim za ono, što je on rekao, da po starim tradicijam nije treba utoku priložiti riešenja prve i druge molbe. Ali kad se hoće dokazati jednom zastupniku, da je nezakonito izabran zato, što su prva i druga molba nepovoljno riešile utoke protustranke, to su se morale ove riešitbe priložiti glavnom utoku. Tako bi bio odbor verifikacionalni mogao prosuditi, kako je upravitelj i poglavar vršio zakon. Ali pošto to nije utoku priloženo, nego samo broj napomenut, naravna stvar odbor nije mogao povjerovati razlozim utočnika. Nego predpostavljajuć da je sve živa istina, što su utočnici naveli i da je zbilja obć. upraviteljstvo nepravedno odbilo 18 birača, da je zbilja nepravedno izbrisalo 17 utoka, i da zbilja nije hotjelo uvrstiti u zadnju trećinu 6 birača i zaniekalo popravak imena naznačenih pod točkom 5, to ipak nebi nikakav upliv imalo za faktični izpadak izbora, već bi zast. Vuković dobio isto tako nadpolovičnu većinu glasova. Dakle uračunajuć 18, 6 i 5 glasova k onim 31, koje je dobio gosp. Ljubić, bilo bi ukupno 60 glasova, a odbijajuć gosp. Vuković 18, 6 i 5 ostalo bi mu 73 glasa, to bi ovaj ipak bio

izabran sa 13 glasova većine. Dakle sve ovo nema nikakvog upliva, na izpadak izbora i to je glavno, što je imao ovjeroviteljni odbor dokazati. Po tom mislim, da će vis. sabor usvojiti predlog odbora i priznati zastupnikom grada Makarske gosp. Vukovića.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Vuković za lični čin.

Vuković. Ne zaslužuje da se obazirem na nepristojne primjetbe, što ih je častni gosp. Salvi naperio na moju osobu, a cienim, da će vis. sabor odlučiti, hoću li ovdje ostati ili ne. To je posao sabora a ne gosp. Salvi-a. Ali moram danas najodlučnije prosvjedovati proti načinu, kojim je napao na moje sugradjane. Za pravo mi je čudo pak, što gosp. Salvi nalazi shodno, da prigovara mojem značaju činovnika, kano da je isti nesnošljiv sa zastupničkom časti. Znam, da je narod vazda šiljao neki broj činovnika, koji su vazda vršili svoju dužnost prema narodu i saboru i nitko nije im predbacivao taj stališ. I sada imamo nekoliko činovnika i ne nalazim, da im se išta može predbacivati. Tomu se mogu tim više čuditi, što gosp. Salvi, koji bi želio da zastupa najliberalnija načela, ne bi mogao zahtjevati, da se uztegne komu pasivno izborno pravo i da se uztegne narodu pravo da pošalje u sabor i činovnikâ, ako mu je to milo i drago.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog ovjeroviteljnog odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju uz ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen. — Pošto nemamo više gradiva, namjeravam zatvoriti sjednicu.

Idoća će sjednica biti na 3 tek. mjeseca u 11 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

1. Izvješće financijalnog odbora o proračunu mirovinske učiteljske zaklade za god. 1896 i

2. Izvješće financijalnog odbora o proračunu zemaljske učiteljske zaklade za god. 1896

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak sjednice u 11 sati na večer*).

VI. Sjednica dneva 3 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika pete sjednice. — Navještenje molbenicā. — Upiti na Vladu. — Razprava i glasovanje o proračunu za god. 1896 mirovinske učiteljske zaklade. — Razprava o proračunu za god. 1896 zemaljske učionske zaklade.*

(Početak u 11 sati 18 časa prije podne).

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; cc. kk. namjestništveni savjetnici **Antun vitez Vuković** i **Nikola Nardelli**; c. k. kotarski povjerenik **Lavoslav Golf.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 23. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. tajnika neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Tajnik Vukotić. (*čita zapisnik V.e sjednice*).

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? (Nitko). Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. (*Većina*). Zapisnik je odobren.

Prije sjednice primio sam od gosp. zast. Degiulli-a pismo, koje molim, da bude pročitano.

Tajnik D.r Tomić (*čita*):

Visoki Sabore!

Doli potpisani zastupnik grada Dubrovnika, kao iz svjedočbe pod *A*,, zapriječen je radi zdravlja da dogje u Zadar i da učestvuje saborskim raspravam, pak za to moli da mu bude podat dopust za ovo zasjedanje.

Dubrovnik 30 Januara 1896.

Vlaho De Giulli.

Visokomu Saboru
Kraljevine Dalmacije

Zadar.

Predsjednik. Gosp. zast. Degiulli pita dopust za cielo zasjedanje. Gospoda, koja pristaju na to, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Dopust je dozvoljen.

Prije sjednice primio sam nekoliko molbenica. Neka izvoli gosp. tajnik naviestiti im sadržaj.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 174. Hinka Naglera slušatelja II.og tečaja šumarstva u Križevcim, za podporu; Br. 176, Antuna Tomelića, za oprost bolničkih troškova preminulog mu sina u Šibenskoj Ludnici; Br. 177, Ljudevita Seiferta, za podporu; Br. 179, Florijana Stipanovića, za podporu; Br. 180, Ilda Bogdanova, za novčanu podporu iz zemaljske zaklade, za pripomoć knjizi; Br. 175, Občine Lećevićke u predmetu ponašanja grada Zadra prigodom smrti i sprovoda Predsjednika Sabora D.ra Miha Klaića.

Predsjednik. Navještene molbenice bit će izručene molbeničkom odboru.

Predao mi je gosp. zast. Vuković jedan upit, te ga molim, neka ga izvoli pročitati.

Upit na Vladu Njegova Veličanstva!

Sa planine Biokova spušta se vijugasti potok, koga u staro doba nazvaše „Proslap" a slieva se u more na iztočnu stranu luke Makarske. Ovaj potok u gornjem dielu radi strmenog briega na kome se vode sakupljaju ima usilni tok, dere korito i sobom valja množinu kamenja i pieska, kojima zasiplje luku Makarsku, bez da spominjem štete, koju svake godine zadaje vinogradima uzduž. kojih teče.

Još pod francuzkim vladanjem u Dalmaciji početkom ovog stoljeća uvidila se je potreba da se odvrate od luke Makarske svi potoci, koji se slivaju u istu luku i nasiplju ju ruševinam, kamenjem i žalom, te je francuzka Vlada bila naredila, da se potrebite radnje izvedu na državne troškove. Nego, kada se je imala započeti radja, francuzi odoše iz Dalmacije.

Prem okolo polovice ovog vieka stalo se na novo raspravljati ob onom pitanju. Nakon dugoga bezuspješna dopisivanja, Makarska ob·ćina latila se sama posla te ogromnim troškom prama svojim slabim silam, trideset godina nazad odvratila je od luke potoke, koji su se u nju izlijevali, medju kojim i potok „Proslap".

Nego pokle obćina nije imala teknika da upravlja radnjam iste nisu bile dobro izvedene tako da potok Proslap, koji se je iza odvraćanja izlievao na Volisiju u potok „Dugiš" vratio se u svoje staro korito ima kakvih 15 godina te opet nasiplje luku nanoseći veliku štetu jer natrpava mnogo žala i kamenja na lievu stranu mula, koji služi za pristanište parobroda, na način da je pomorska Vlada u ovo kratko vrieme tri puta velikim troškom morala pročistiti istu stranu obale.

Godine 1890 obćina Makarska molila je Visoku Vladu da se zauzme za ovo poduzeće, te su uslijed toga godine 1892 i 1893 bili učinjeni izvidi sa strane odijela za uredjenje bujicâ ali od toda stvar je sasma zaspala te se nezna ništa o sadašnjem stanju ovog posla, niti o vladinim namjerama.

Čast je s toga podpisanim pitati Vladu Njegova Veličanstva:

1. Namjerava li Visoka Vlada odrediti potrebito u svrhu da se odvrati od Makarske luke i uredi potok Proslap?

2. Dokle su do sada dopriele tekničke predradje, a ako iste nisu dovršene, zašto se ne nastave ili inače, s koga razloga nije se još započelo uredjenjem potoka Proslapa?

Vuković — Mrkušić — D.r Manger — Korlaet.

Predsjednik. Drugi upit mi je predao isti gosp. zast. Vuković, neka ga izvoli pročitati.

Vuković *(čita)*:

Upit na Vladu Njegova Veličanstva!

Župnička crkva u selu Tučepi zatvorena je još od 9 studenoga 1891, kad je bila uništena požarom.

Župa broji do 1400 stanovnika te živo osjeća potrebu crkve.

Stanovnici onog velikog sela u našem liepom primorju Makarskome, učinili su sve moguće da se sagradi nova crkva, te su skloni da doprinesu štogod se pravedna od njih tražilo, ali uzalud, jer do sada nije im pošlo za rukom da postignu pozitivnog uspjeha.

S toga podpisani imaju čast zapitati Vladu Njegova Veličanstva:

Jeli Visokoj Vladi poznato da selo Tučepi potrebuje nove župničke crkve te ako i što namjerava odrediti ili je već odredilo da se sagradi nova župnička crkva u Tučepim?

Vuković — Mrkušić — D.r Manger — Korlaet.

Predsjednik. Oba ću upita izručiti gosp. vladinom povjereniku. Rieč ima gosp. vladin povjerenik podpredsjednik pl. Pavić.

Vladin povj. Pavić. Ja ću imati čast odgovoriti na upite u jednoj od dojdućih sjednica.

Predsjednik. Čast mi je predstaviti vis. saboru gosp. Lavoslava Golfa izvjestitelja za školske stvari.

Prelazim na prvu točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o proračunu mirovinske učiteljske zaklade za god. 1896. (*Vidi Pril. Br. 9 str. 185*). Molim gosp. izvjestitelja Borčića, neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Borčić *(čita)*:

Uz Br. 24-Sab.

Visoki Sabore!

Po proračunu sastavljenu od c. k. pokrajinskog učioničkog Vieća pristojbina Mirovinske Učiteljske Zaklade za g. 1896 iznosi f. 38316
te je prema odobrenoj za g. 1895 od „ 35650

veća za . . . . „ 2698
a to radi većeg broja umirovljenih učiteljskih sila.

Dohodci su pak proračunani na f. 18739
ili prema onim koji su bili odobreni za godinu 1895 sa . . . . . . „ 15650

veći su za . . . . f. 3089
i to s toga, što su se malom iznimkom sve točke dohodaka povećale.

Sravnimo li dakle medju sobom proračunanu pristojbinu od . . . . . . f. 38316
s dohodcima koji bi iznosili . . . „ 18739

naći ćemo razliku u ukupnoj svoti od f 19577
koja se ima pokriti iz Zemaljske zaklade i koja je svakako manja za f. 391, nego li je bila odobrena za god. 1895, kad je iznosila f. 19968.

Financijskom je Odboru na koncu iztaknuti, da je proračun Mirovinske Učionske Zaklade za god. 1896 sastavljen redovito i da odgovara potrebama Zaklade, s tog se smatra dužnim predložiti:

1. Neka Visoki Sabor uzme za podlogu posebne razprave proračun Mirovinske Učionske Zaklade za god. 1896, podnesen od Slavnog Zemalj. Odbora izvješćem 15 siečnja 1896 Br. 223;

2. Neka primi sve točke troškova i pokrića istim izvješćem predložene.

Financijski Odbor

Zadar 31 siečnja 1896.

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
Borčić.

Predsjednik. Obća je razprava otvorena. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Gospoda, koja pristaju, da se predračun mirovinske učiteljske zaklade za god. 1896 uzme za podlogu posebne razprave, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Prelazi se na posebnu razpravu.

Izvj. Borčić (*čita sve redom naslove potrebštine).*

Predsjednik. Pošto nije nitko zapitao rieč, stavljam na glasovanje potrebštinu u iznosim pročitanim po gosp. izvjestitelju. — Gospoda, koja primaju potrebu sa iznosom od 38.316 for., neka izvole ustati. *(Ustaje većina*). Primljeno.

Izvj. Borčić *(čita sve redom naslove pokrića).*

Predsjednik. Gospoda, koja odobravaju pokriće u predloženoj svoti od for. 38.316 neka izvole ustati. (*Ustaje većina). —* Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o proračunu učiteljske zaklade za god. 1896 (*Vidi Pril. Br. 8 str. 175*). Izvj. gosp. Borčić neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. Borčić (*čita*):

Uz Br. 30-Sab.

Visoki Sabore!

Zemaljski učionski proračun za god. 1896, sastavljen od uzvišenog c. k. Zemaljskog učionskog Vieća, ustanovljen je na fior. 433 276. Ova svota, veća za 62.673 fior. od troška predvidjenog za istu svrhu god. 1895, ne može nikoga iznenaditi, to bo je naravni posljedak to većeg razvitka pučke obuke u zemlji, i poboljišanja ekonomičkog položaja naših učitelja usljed pokrajinskog zakona od 11 julija 1895 (P. Z. L. Br. 29 str. 101). Prama pomnoženju učiona rastu uzporedno i broj učiteljskih sila, i najmovine, i svi ostali troškovi, skopčani sa ovom granom narodne uprave, kao što i iznos občinskih doprinosa. Ovi zadnji, kako se predvidja, iznosit će fior. 198.532, bisa fior. 1.128 više nego li za god. 1895.

Nego s oskudice učiteljskog osoblja, pak i uz najbolju volju dotične starije oblasti, sva je prilika, da sve škole, za koje je trošak u proračunu za god. 1896 već i uvršten, neće biti otvorene. I zaista prošle godine, kako se razabire iz izvješća Zemaljskoga Odbora dostavljenog svoj gospodi zastupnicim, od redovitih 318 pučkih učiona ostalo je preko godine zatvoreno ih 5, dočim od novo-ustanovljenih 67 učiona nije niti jedna, s uzroka navedenog, bila otvorena. Nadodati je, da početkom školske godine 1896—1897 imade se otvoriti drugih novih 40 učiona.

Na žalost tom nedostatku ne može se doskočiti, jer naša učiteljišta, mužko u Arbanasim i žensko u Dubrovniku, nemogu dati toliki broj nastavnih sila, koji bi bio surazmjeran broju već zasnovanih učiona i onom što se mora zasnovati.

Koncem učionske god. 1894—1895 dobiše svjedočbu zrelosti 19 kandidata i 25 kandidatica, ukupno dakle 44. Obzirom da jedan do kandidatica ne posvećuje se učionskom zvanju, tako ukupni broj razpoloživih sila nešto je manji od navedenog.

Popriečno se ne može računati da bi se godimice više od 35, što kandidata što kandidatica, moglo upotrebiti za pučku obuku. Nego i od ovog broja mora se dignuti dobar dio, koji služi za nadopunjenje praznine u učiteljskome osoblju, postavše budi sa smrti, budi s bolesti, budi s umirovljenja učitelja ili učiteljica. Prema tomu financijski Odbor pazi sa velikom zatrinutošću u budućnost, jer se boji da će doći, i to čim prije, doba, kad nećemo moći ništa uspješna uraditi za dalnje širenje pučke prosvjete, na veliku štetu zemlje i naroda. Pored tog žalostnog stanja ne bi ostalo drugo valjano sredstvo a da se to zlo preprieči, nego povisiti godišnje pripomoći pitomcim i pitomkinjam naših učiteljišta, jer iskreno govoreć one što im se sada udjeljuju vrlo su mršave. Ne smije se zaboraviti okolnost da se učiteljskom stališu posvećuju samo djetca, siromašnih obitelji, ona bo boljih traži si mastnije privriede.

Da se ovoj obćoj ćućenoj potrebi zadovolji trobalo bi svakako da se povisi za koju hiljadu doprinos za uzdržavanje rečenih učiteljišta, bilo to sa strane zemaljske zaklade bilo sa strane države. Ali kad se pomisli, da će prirezi pokrajinski na izravne poreze za god. 1896, usljed predloga Zemaljskog Odbora, poskočiti od 40 %, što je bilo prošle godine, na 46, udariti daljni teret narodu, nebi bilo ni pametno ni političko. Stoga nebi ostalo drugo nego obratiti se na Vladu, da bi barem ona povisila svoj doprinesak, kad nije htjela uslišati opravdani zahtjev Visokog Sabora, da bi država doprinesak učionski od godišnjih fior. 41.654 pomnožila na fior. 100.000.

To povišenje, dočim bi od neizmjerne blagodati bilo za našu zemlju, nebi obteretilo ni malo državne financije.

Usljed ne toliko utješljive činjenice, da će kroz tekuću godinu ostati znatan broj učiona zatvoren, naravna je posljedica, da će i cieli izdatak za naše učionske potrebe biti prilično manji od onog gorinaznačenog. A to i sami Zemaljski Odbor uvidja, te predlaže da se paušalno odbije svota od fior. 14.000. Nu financijski Odbor misli, da bi se taj odbitak, obzirom na množtvo škola zatvorenih, a takodjer da se

bez skrajne nužde ne nameće zemlji većeg tereta, mogao povećati za koju hiljadu, i baš za fior. 4000, bez da time učionska uprava oćuti ma koju poteškoću. Prema tomu ukupni trošak za pučke učione za god. 1896 iznosio bi fior. 415.276. Odbijajuć od ove svote dohodak, koji se predvidja da će se tekom godine utjerati, i koji je već bio gori naznačen, dobiva se manjak od fior. 216.744, koji se ima pokriti iz Zemaljske Zaklade. Sravnajuć ovaj doprinesak sa onim god. 1895, nalazi se da je prvi za fior. 45.545 veći od zadnjeg.

Financijski odbor radošcu iztiče utješljivi pojav, biva da narod ćuti potrebu da mu se sinovi izobraže i prosvjetlu. Taj osjećaj jasno se izrazuje budi u zahtjevim da se nove učione podignu, budi u liepom pohadjanju učiona. Od 40422 djeca, obvezane na pohadjanje obstojećih javnih učiona, pohadjaše faktičuo 3409. Ako se ovom broju nadoda broj djece koja pohadja privatne škole, ili su kod kuće poučavana, ili sbog kojekakvih fizičnih ili duševnih mana nije bilo u stanju da pohadja, dolazi do povoljnog rezultata, da od sve djece, obvezane na pohadjanje učiona, nije pohadjalo nego 3669. Nego dalek je put što se ima prevaliti, da se na polju pučke prosvjete uradi sve ono što je po zakonu propisano. Može se kazati da samo polovica naše djece uživa blagodat što mu pruža pučka učiona. Nu Zemaljsko Zastupstvo ne smije da se zaustavi u svojem blagonosnom djelovanju na polju pučke obuke, ono mora i na dalje da ga sa najvećom odlučnošću i ozbiljnošću prosliedi, buduć da isti u velike utiče na dalnji duševni i materijalni razvitak naroda.

Obzirom na navedeno, financijski Odbor predlaže:

1. Da Visoki Sabor uzme za podlogu posebne razprave proračunu Zemaljske Učionske Zaklade za god. 1896, predložen od Zemaljskoga Odbora izvješćem 15 siečnja t. g. Br. 6732, god. 1895;

2. da primi sve točke troškova i pokrića kako su u istom izvješću predložene sa preinačenjim predloženim po financijiskom odboru;

3. da primi sliedeći zaključak:

„Daje se nalog Zemaljskom Odboru, da se „obrati na c. k. Vladu s molbom, nek bi ista „izvolila, obzirom na veliku oskudicu učiteljskih „sila, povećati svoj godišnji doprinesak za uz„državanje dvaju učiteljišta“.

Financijski Odbor

Zadar, 1 veljače 1896.

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
Borčić

Predsjednik. Obća je razprava otvorena. Želio bih, gospodi zastupnikom napomenuti, da bi izvoili držati se predmeta, jer neću nikomu dozvoliti da prekoraci granice. Ovom opazkom otvaram razpravu. Rieč ima gosp. zast. Biankini.

Biankini. Vis. sabore! Častna gg. zastupnici! Dosta su velike i težke žrtve, koje siromašnoj našoj zemlji nameće ovaj školski proračun.....

Predsjednik. (*zvoni*). Molim vas, gosp. zastupniče. Premda ste počeli govoriti, pristajete li, da gosp. vladin povjerenik prikaže svoj exposè?

Biankini. Ja mu rado odstupam mjesto.

Predsjednik. Rieč ima gosp. vlad. povjerenik vitez Vuković.

Vladin izvj. vit. Vuković. Kad sam u prošastom saborskom zasjedanju imao čast obavijestiti visoku kuću o stanju pučkog školstva u ovoj pokrajini, te istaknuti neka načela, kojih se drži školska uprava u pogledu promicanja pučkog školstva, usudio sam se naznačiti pravce, kojim školska uprava namjerava udariti, a to u svrhu da časna gospoda zastupnici budu imala prigodu izjaviti svoje mnijenje i želje u tom pogledu.

Razumije se da u kratkom razdoblju od jedne godine nije se moglo nadoknaditi sve ono, što nije bilo prije učinjeno, i što se namjerava učiniti, ali se je učinilo ono, što je moguće. Učinio se je naime korak naprijed na polju pučke prosvjete, u koliko je bilo moguće prama obstojećim okolnostima i osobito prama financijskoj snazi naše zemlje. Cijeneći dakle da je časnim zastupnicima u opće poznato stanje naših škola iz lanjskog izvješća školske uprave, mislim da ne služi danas zalaziti u najmanje potankosti, nego ću se ograničiti na neke statistične podatke. Prošaste školske godine 1894—1895, bilo je pučkih učiona 368, od kojih 5 gragjanskih 318 javnih redovitih, 26 pomoćnih i 19 privatnih; suviše obstojala su dva ratarska tečaja i jedan tečaj za kamenotesanje i jedan za pomorstvo; dakle 6 javnih redovitih učionica više nego u godini 1893—94.

Broj obvezane djece na školsko pohagjanje bijaše od 40422, i to 24510 muške i 15912 ženske.

Od ove pohagjalo je 36131 djece, i to 22693 muške i 13438 ženske.

Postotak pohagjanja kroz godinu 1893-94 bijaše 44 %, a poskočio je u godini 1894-95 na 50 %. Ovaj postotak nije još povoljan, jer iz njega slijedi da polovica dalmatinske djece obvezane na školsko pohagjanje ne uživa blagodati pučke pouke. Jedino sredstvo da se tomu doskoči jest ustanovljenje novih učionica, gdje opstoje zakoniti uvjeti. S toga se je otvorilo ove godine 13 jednorazrednih mješovitih učionica i 10 novih razreda pri već opstojećim učionicama, naime u kotaru benkovačkom, kotorskom, dubrovačkom, kninskom i metkovskom po jedan, u kotaru makarskom 2, u spljetskom i šibenskom svakom po 3. Ali se nije moglo otvoriti 67 već ustanovljenih mješovitih učionica, naime: u kotaru benkovačkom 14, u imotskom 10, u kninskom 9, u kotorskom i spljetskom svakom po 6, u zadarskom 5, u makarskom, metkovskom i sinjskom svakom po 4, u šibenskom 3; radi nestašice učiteljskog osoblja ili zgodnih prostorija.

Početkom ove školske godine bilo je paka otvoreno 11 novih razreda pri već opstojećim pučkim učionicama i 6 novih jednorazrednih mješovitih učionica, a neke će se otvorit još po svoj prilici do malo dana.

Radi zanemarenog pohagjanja bilo je udareno globa u ukupnom iznosu od 13912 for. 25 novč., od kojih je utjerano u novcu 1986 for. i 1 novč.

U muškom učiteljištu u Arbanasima bi je koncem prošaste god. 1894—95, 109 pitomaca, a u ženskom u Dubrovniku 133 pitomkinje.

Prikazalo se je na ispit zrelosti u Arbanasima 26 kandidata, u Dubrovniku 28 kandidatica i jedan kandidat, od kojih je položilo ispit s uspjehom 44.

Učiteljsko osoblje pučkih javnih redovitih učionica sastojalo se je od 325 učitelja i 141 učiteljice. Za poučavanje nauka vjere bila su od crkvene vlasti odregjena 263 svećenika, a jednoga je odredila školska vlast. U 25 pučkih učionica, nauk je vjere bio poučavan od svjetovnih sila. Bilo je 37 učiteljica za ženske ručne radnje, od kojih je 6 osposobljeno.

Ogromna većina učitelja i učiteljica pri vršenju svoje dužnosti nastojali su s pohvalnom marljivošću i revnošću. Čudoredno i društveno njihovo ponašanje bilo je u opće vrlo pohvalno i bezprijekorno.

Radi nemarnosti u vršenju učiteljskih dužnosti bila je data opomena u smislu § 23 pok. zak. dne 27 prosinca 1871, P. Z. L. Br. 10 ex 1872. šesnaestorici učitelja; dvojica su bila kažnjena ukorom od pokr. šk. vijeća, a dvojica premještajem o svom trošku.

Kako je poznato, postigle su god. 1895 previšnje odobrenje tri zakonske osnove, glasovane u prošastom saborskom zasjedanju; i to o povećanju plaća učiteljskog osoblja pučkih učionica, preinačenju propisa glede mirovina učiteljskog osoblja pučkih učionica te o nabavi školskih prostorija sa strane općina.

Zakon o povećanju plaća stupio je u krjepost početkom ove godine, te su već bile izdane dotične blagajničke odredbe.

Zakon o preinačenju propisa glede mirovina stupio je u krjepost danom proglašenja, te se već uporavlja pri odmjeranju novih mirovina.

Što se tiče zakona o nabavi školskih prostorija sa strane općina, navesti mi je, da je taj takogjer stupio u krjepost danom proglašenja, te su na temelju njega bile već pozvane neke nemarne općine, da nabave školske prostorije u mjestima, gdje nije moguće naći prikladnih prostorija. Pošto je pak poznato, da je općinama mučno nabaviti potrebite nacrte i trebovnike, jer ili nema sposobnih osoba, koje bi to mogle učiniti, ili kad ih i ima to je skopčano sa znatnim troškom, pokr. šk. vijeće će do skora staviti na raspoloženje općina uzor — nacrte i trebovnike u svrhu, da se općinama olakoti dužnost, naloženu pomenutim zakonom. — Predvigjeno je, da će gotovo sve općine pitati — kako su i do sada pitale — što veći predujam, a siromašnije i nepovrativu potporu do 10 % proračunanog troška, na temelju zakona dne 15 srpnja 1895 P. Z. L. br. 22. S toga je željeti, da se što prije ostvari dotični zajam, koji je visoki sabor glasovao za tu svrhu. Sada ću bit slobodan da vratim Vašu pozornost na glavne točke, da uzmognemo složno proučiti one mjere i upotrebiti ona sredstva, koja bi mogla uspješnije djelovati e da se s većom koristi uloži znameniti iznos ovoj svrsi namijenjen.

Potrebština za pučke učionice iznosi za tekuću godinu 433276 fior.

Ove godine imamo ukupno fior. 58673 više nego lani; a to poglavito uslijed povišenih plaća učiteljskog osoblja, i uslijed povećanog broja novih učionica, otvorenih kroz ovo razdoblje, ili koje će biti otvorene početkom škol. god. 1896—1897, megju kojima mi je spomenuti osobito žensku gragjansku školu u Spljetu, zatim radi povećanja petogodišnjica i u opće radi većeg broja učiteljskog osoblja i dotičnih troškova.

Ali ipak, časna gospodo, ovaj veći trošak urodit će, ako Bog da, najboljim plodom, i nitko ga žalit ne će.

Pučka je prosvjeta neophodna potreba u naše napredno vrijeme; ona je nama svima sveta dužnost, koju ne možemo i ne ćemo zaboraviti ili zanemariti, jer je prvi uvjet blagostanja našeg naroda.

Naša sredstva nijesu velika i ne možemo namah izvesti sve što bi mogli željeti i što bi nam se korisno prikazalo za podignuće naših okolnosti.

Mi svi priznajemo neophodnu potrebu da se stegnu svi pokrajinski troškovi u onim granicama, kojima odgovara naše gospodarstveno stanje i naša porezna snaga; i ovim mjerilom moraju se odmjeriti i znameniti školski troškovi, da ne postanu pučanstvu puno teški.

Gragjanske škole i one postepeno napreduju; njihovo pohagjanje, koje za prve godine postanka nije uprav najbolje bilo, nešto se poboljšalo; jer ih ove godine ukupno pohagja 219 učenika, ne računajući one, koji pohagjaju strukovne tečaje, spojene s gragjanskim školama u Šibeniku i na Korčuli.

Regbi da pučanstvo počinje osjećati korist od ovih škola, koje upućuju u obrte i zanate i odgajaju za manje gospodarstvo. Školska uprava namjerava — koliko bi dopustila financijlna sredstva — ustrojiti po mogućnosti stručnih tečaja spojenih s gragjanskim ili pučkim učionicama, u onim mjestima, gdje bi okolnosti zahtijevale, da se tako pomogne razvitku, i napretku raznih grana privrede.

U našoj se pokrajini nije još pokazala nužna potreba zanatlijskih škola.

Potreba se ovakovih škola pojavlja ustopice s razvitkom industrija, koje, na žalost, u Dalmaciji ne opstoje.

Mi svi želimo da se i kod nas obrtnost razvije, i da se Visoki Sabor i Školska Vlast počnu zanimati ozbiljno i opširno u drugim vrstama zavoda, naročito sa strukovnim školama; da na nje svrate svu svoju pažnju i da njima obilatu potporu namijene, ali valjat će još koje

vrijeme počekati, dok opstojeće prilike okrenu na bolje, što cijenim da će brzo slijediti.

Megjutim se nastoji od strane vlade djelomice nadoknaditi nedostatak, i na drugi način olakotiti širenje i usavršenje obrta i zanata, udjeljujući štipendija i pripomoći mladim Dalmatincima kod zavoda van pokrajine.

Što se tiče opstojećih strukovnih tečaja spomenuti mi je najprije ratarske tečaje, o kojim sam govorio u prošastom saborskom zasjedanju, kojom prigodom imao sam čast istaknuti, da oni po mome mnijenju, ne odgovaraju najbolje svojoj svrsi, te da će ih biti potrebito preustrojiti na način, da budu bolje odgovarali našim potrebama. — Ovo je uvidjelo i samo učiteljsko osoblje pomenutih tečaja, pošto je iz vlastitu nagonu predložilo neke preinake razdobnika i nastavne osnove.

Pokrajinsko je školsko vijeće podugo raspravljalo ob ovom pitanju i cijenilo je zgodnim obratiti se na pokrajinsko poljodjelsko vijeće, u svrhu da u predmetu dobije jedno strukovnjačko mnijenje.

Ova zadnja vlast je glede tog pitanja izjavila:

1. da pristaje potpuno na promjene predložene po ratarskim školama u Trogiru i Šibeniku u pogledu razdobnika i nastavne osnove; nadalje;

2. preporučilo je da poučavanje u tim školama bude udešeno prama stvarnim mjesnim okolnostima svih krajeva, u kojim su te škole ustanovljene, a to s osobitim obzirom na one težidbe, koje su u njima pretežne;

3. da školska vlast uznastoji, da ratarska škola u Šibeniku, kad to ne bi mnogo stajalo, bude provigjena većim zemljištem, nego li sada, pošto ono kojim sada raspolaže, nije ni dostatno ni prikladno za vježbanje i poučavanje učenika;

4. da one škole budu s poljodjelskog gledišta pregledane po osobi, koja je vješta poljodjelstvu

5. da poučavanje u tim školama, bude što moguće više praktične naravi.

O tom se predmetu još raspravlja.

I u ovoj prigodi moram ponoviti da jedna od glavnih mana naših ratarskih tečaja jest ta, da nijesu oskrbljeni s dovoljno postranim zemljištem za ratarske pokušaje.

S toga se je nastojalo, da se tome doskoči. Što se tiče ratarskog tečaja u Trogiru, opaziti mi je, da će se lako moći doskočiti tome, ali nije, na žalost tako i glede ratarskog tečaja u Šibeniku, gdje nije pošlo za rukom, da se pribavi prikladno zemljište za ratarske pokušaje.

Bila je s toga već potaknuta općina, da pribavi prikladno zemljište, jer će se inače morati uzeti u pretres pitanje o premještenju ratarskog tečaja iz Šibenika u drugo mjesto.

U zadnje se je vrijeme raspravljalo o zavedenju jednog novog ratarskog tečaja. Općina je Paška naime zamolila za ustanovljenje ratarskog tečaja u Pagu.

Ovo je pitanje poznato visokom saboru, jer je dotična molba općine Paga bila upravljena na visoki sabor, koji je tu molbu u smislu zaključka, prihvaćena u sjednici dne 11 veljače 1895, ustupio pokrajinskom školskom vijeću s preporukom. I kotarsko školsko vijeće u Zadru preporučilo je, da se uvaži ova molba.

Na dotični upit, što bi općina Paška doprinijela za takav tečaj, ona je odgovorila, da bi jedino mogla pribaviti zemljište za ratarske pokušaje, a za radionicu da bi se mogle upotrebit prizemne prostorije zgrade muške pučke učionice u Pagu. — Pošto je zemljište za ratarske pokušaje jedan od najvažnih uvjeta za zavedenje i opstanak ratarskog tečaja, pokrajinsko je školsko vijeće odlučilo najprije zamoliti c. k. namjesništvo da izvoli narediti pokrajinskom poljodjelskom nadzorniku da za svog službenog putovanja na otok Pag pregleda zemljište ponugjeno od općine Paške i da se izjavi da li zemljište odgovara svrsi, i kad ne bi odgovaralo, da dogovorno s općinskim upravi-

teljstvom, potraži drugo prikladnije zemljište, kojom prigodom neka se isti nadzornik izjavi i glede prikladnosti predloženih prostorija u školskoj zgradi u Pagu za radionicu. S ovim tečajem naumilo se je i spojiti poučavanje u pletenju košarica, o čemu ću kasnije nešto govoriti.

Kad se to pitanje riješi, onda će se u načelu odlučiti ima li se u Pagu zavesti taj tečaj.

Školska je uprava posvetila i u prošloj godini svu svoju pažnju, kako bi se mogli što bolje pripraviti učenici seoskih učionica za njihovo buduće zvanje, te je osobito nastojala, da se nabave zemljišta za ratarske pokušaje pri onim pučkim učionicama, gdje ih još nema. — Uspjeh je bio, na žalost, negativan, jer je broj takovih zemljišta ostao gotovo isti, kako lani. Ali nastojanju dotičnih kot. šk. vijeća ima se zahvaliti da su već neke općine obećale, da će kroz najkraće vreme nabaviti dotična zemljišta, gdje ih još nema.

Ja sam već u ovom exposè-u u prošastom zasjedanju Visokog Sabora upozorio na neke poteškoće, koje priječe da se ne postigne namjeravana svrha, te sam istaknuo osobito, da § 36 pokrajinskog šk. zakona dne 21 prosinca 1871 P. Z L. br. 10 ex 1872, koji občinama nalaže dužnost, da imadu svaku pučku učionicu na selu providjeti zemljištem za poljodjelske pokušaje, prikazuje se donjekle manjkav, u koliko se baš ne zna, koja bi imala biti površina i vrst zemljišta, kojo bi radnje imale da budu izvedene i kako zemljište oskrbljeno i zastićeno, prije predaje školskoj vlasti, i koja bi imala biti skrajna dalečina od učionice, te sam istaknuo potrebu, da pomenuti zakonski propis bude u tom pogledu popunjen. Pokrajinsko školsko vijeće obavijestilo je o tom i Zemaljski Odbor. Ja bih i ovom prigodom izrazio želju, da Zemaljski Odbor, sporazumno s pokrajinskim školskim vijećem, izradi dotičnu zakonsku osnovu i to tim više, što se više puta dogagja, da općina daje školskoj vlasti sasvim neplodno i neobragjeno, a više puta i sasvim nedostatno i neprikladno zemljište, a školska uprava je onda u najvećoj neprilici, jer, ili valja zemljište primiti ili škola valja da ostane i bez takovog zemljišta. Suviše nastaje pitanje, dali je dotični učitelj dužan da takovo zemljište iskrči i obradi o svom trošku, ili dali imade pravo, da mu se dotični trošak nadoknadi.

Kako je poznato Visokoj Kući, o proračunu zemaljske školske zaklade uvrštena je dotacija od godišnjih forinta 1500 za poljodjelska pokušališta, ali, po sadašnjoj praksi, ovaj se je iznos trošio samo za nabavu poljodjelskog orudja, a nije se u načelu ništa trošilo za obragjivanje zemljišta, za prigegjenje ogradnog zida ili bunara, za nabavu sjemenja, gnoja i t. d., već se je cijenilo, da pošto dotični učitelj uživa plodove, da treba da i on namiri troškove za obragjivanje. Ali dogagjalo se je i to, da je općina samo unajmila takova zemljišta te dosljedno moglo se je dogoditi, da, netom je dotični učitelj uredio i obradio zemljište o svom trošku, na način, da može očekivati štogod ploda, općina uzme natrag ovo zemljište te dade u zamjenu novo, neplodno i neobragjeno.

Ovim pitanjem bavila se je i pokrajinska učiteljska skupština godine 1894, te je prihvatila ovaj zaglavak:

„Neka muške pučke učionice po selima budu što prije provigjene školskim vrtovima, ali da od dotične vlasti budu valjano uregjeni i doznačene im stalne primjerene godišnje odsječnice“.

U tom pogledu pokrajinsko školsko vijeće već je u načelu okružnicom dne 11 prosinca 1878 br. 2401 naredilo kako se ima u takvim slučajevima postupati, t. j. da za prve dvije godine bit će za dotični školski vrt i zemaljske školske zaklade uzdržani sljedeći troškovi:

1.	za gnoj . . .	do 50	for. na god.
2.	„ nabavu ratila .	„ 30	„ „ „
3.	„ sjemenje i knjige	„ 20	„ „ „

dok, počevši od treće godine, takvi troškovi valja da budu podmireni jedino iz prihoda vrtla, koji bi se imali dražbenim putem prodati u mjestu škole. Trošak za iskrčenje, kopanje i oranje neka bude na trošak općine, a da se za to općinarima iz školskog vrta, počevši od treće godine, dadu sjemenja, male voćke i stabla, uz obvezu da će biti zbilja upotrebljeni u općini.

Ali ova okružnica u praksi nije bila nikad izvedena, a cijenim da bi bilo svakako bolje, da se ovo uredi zakonodavnim putem.

Prvi uvjet paka, da pučka učionica bude mogla učenike pri seoskim učionicama bolje prepravljati za njihovo poljodjelsko zvanje jest ne samo, da svaka učionica na selu bude providjena zemljištem za poljodjelske pokušaje, nego da i dotični učitelji budu vješti poljodjelstvu. U tom pogledu odlučila je i pokrajinska učiteljska skupština godine 1894 neka se naša pučka učionica u opće, a naročito po selima, u naprijed više obazire i navraća smjer cjelokupne pouke na seljačko zanimanje dotičnog okoliša, poimence na kućanstvo i gospodarstvo i neka se učiteljski pripravnci u poljodjelstvu i drugim važnijim granama gospodarstva, a prepravnice u kućanstvu u učiteljištima, što više praktično vježbaju nego je to do sada bivalo, pa za to pri muškom učiteljištu neka bude vogjeno što uzornije praktično gospodarstvo, a pri ženskom kućanstvo.

Drugi zaglavak ovog prijedloga glasi:

Neka se praktičnoj pouci u gospodarstvu dade veća važnost nego li do danas. Za to neka se u muškom učiteljištu, uz učitelja poljodjelstva, imenuje i jedan praktični učitelj za gospodarstvo.

Tim se je pokrajinska učiteljska skupština postavila u tom pravcu na isto stanovište, koje i ja zauzimljem, kako sam izjavio u prošastom saborskom zasjedanju.

U tom pogledu još mi je istaknuti da je i Zastupnička kuća Carevinskog Vijeća, prigodom rasprave o proračunu za godinu 1893, prihvatila sljedeću rezoluciju:

„Pozivlje se ministarstvo poljodjelstva da zajedno s ministarstvom za bogoštovlje i nastavu uzme u pretres pitanje, nebi li se nauk u poljodjelstvu barem pri onim učiteljištima, na sjedištu ili u blizini kojih ima kakova strukovnjačka poljodjelska škola ili putujućih učitelja za poljodjelstvo, imalo povjeriti učiteljskim osobama takvih strukovnih škola, ili putujućim učiteljima obilazno poučavanje (excurrendo).

Uslijed ove resolucije c. k. Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu, odlukom dne 11 studenoga 1893 broj 16101, pozvalo je c. k. pokrajinsko školsko vijeće da se u tom pogledu izjavi, a ovo je već učinilo potrebite korake, kako da se po mogućnosti izvedu navedene namjere.

Pitanjem o promicanju nauka u poljodjelstvu bavilo se je i gospodarsko društvo u Zadru, koje se je obratilo podneskom na c. k. Ministarstvo poljodjelstva, moleći, da odredi iznos od godišnjih 1100 for. za 50 potpora, što bi se imale udjeliti učiteljima pučkih učionica, koji bi svoje učenike poučavali u poljodjelstvu napose van propisanog nauka.

C. k. pokrajinsko školsko vijeće preporučilo je sa svoje strane najtoplije ovaj prijedlog poljodjelskog društva, te je ministarstvo poljodjelstva već za tekuću godinu stavilo na raspoloženje za tu svrhu iznos od 1500 for., koji će se prema predlozima dotičnih kotarskih vlasti porazdjeliti.

Školska uprava u pojedinim slučajevima nije takogjer propuštila i domaće obrte poduprijeti, u koliko pučka škola ili njoj pridruženi posebni tečaji mogu sudjelovati razvitku tih obrta.

U tom pogledu navesti ću osobito da je kninska općina, koja se pohvalno skrbi za širenje pučke prosvjete u svom području, nedavno zapitala predujam u svrhu da uz novu školsku kuću u Golubiću priredi jednu dvornicu za pletenje košara, pošto bi bilo od velike koristi da se zavede tečaj za pletenje krošnjica u Golubiću.

U rečenom mjestu gdje lijepo raste vrba i brulica već se od pamtivijega radi o tom zanatu, ali na vrlo primitivni način i bez osobite koristi za pučanstvo.

Pošto su okolnosti u Golubiću takve da bi se taj zanat mogao uspješno razviti kao domaći obrt i doprinijeti poboljšanju tamošnjih ekonomičnih okolnosti, pokrajinsko je školsko vijeće naklono uzeti u ozbiljan pretres rečeno pitanje i s toga je već naredilo da se povede posebna rasprava glede ustanovljenja škole za pletenje košarica u Golubiću.

Nema sumnje da i u drugim mjestima naše Dalmacije može biti zgode za takve obrte, s kojim bi narod nešto zaslužio, a promet i trgovina napredovale.

S toga će školska uprava prihvatiti svaku prigodu, u kojoj bi mogla unaprijediti domaće obrte, i nada se napose glede pletenja košarica, da kad bi išlo za rukom c. k. namjesništvu u Zadru, da zavede u Sinju, kako je već od strukovnjačke strane predloženo, jednu radionicu za pletenje košarica i drugih pletiva priregjenih iz vrba i brulice, da će se ne samo tako jako podići trgovina s različitim vrstama vrbe, koja se i sada većinom u Sinju nabavlje, nego da će postati Sinj centralna škola, iz koje će izlaziti majstori, koji bi imali u različitim mjestima Dalmacije tjerati samostalno zanat pletenja košarica, ili, gdje se taj zanat kao domaći obrt tjera, kao na priliku u Golubiću, Pagu, Rabu ili u selima Neretve, da će sudjelovati da rade racionalnije i da time ispada veća korist za narod. Kad bi taj obrt na željeni način napredovao i kad bi se gojidba boljih vrsti vrba uvela, tada nema sumnje, da bi se i podigla trgovina s proizvodima od vrbe i brulice i da bi se moglo računati na izvoz ne samo pletiva, nego i na onaj materijala iliti gragje.

Imao sam već čast napomenuti da je paška općina zamolila za zavedenje jednog ratarskog tečaja u Pagu, koji bi doisto bio od velike koristi za ono pučanstvo. S tim pitanjem ja cijenim da bi se mogla spojiti i osnova ustrojenja jedne radionice za pletenje košarica u istom mjestu; već je poznato da se naši ratarski tečaji bave takodjer tim predmetom, koji bi se pak u Pagu mogao poučavati nešto obširnije.

Tamošnji narod, sudeći po jednoj molbi što je o ovom predmetu stigla na Namjesništvo, već se zauzimlje za rečeni zanat, a općina paška ne samo da nugja potrebita zemljišta za gojenje vrba, nego i veli da su imućniji stanovnici rečene varoši spremni doprinijeti su 4000 for. za obrtnu glavnicu, koja bi trebala da se uzmogne korisno tjerati taj zanat. Po vještačkom mnijenju u Pagu su radničke nadnice niske, a ima zemljišta prikladna za gojenje vrbe, s toga je stalno, da bi se tu mogao uspješno tjerati zanat pletenja košarica. Školska će uprava zato nastojati, da zavedenjem ratarskog tečaja u Pagu bude skopčana i radionica za pletenje košarica, kojoj bi se pak imao dodijeliti jedan izučeni strukovnjak, u svrhu da se postigne željeni cilj. Da se nadalje podigne i usavrši domaća obrtnost, osvrnula je školska uprava svoju pažnju i na ženski ručni rad, iz kojeg bi naš narod mogao crpsti veliku korist, kad bi se taj racijonalno tjerao i prilagodio narodnim običajima i oblicima. U ovom predmetu imam pred očima bosansku upravu, koja se svojski zauzimlje za unapregjenje domaćih obrta i koja takogjer pazi na to da se ženski ručni rad drži narodnih motiva, u svrhu ne samo da domaći proizvodi budu lašnje i bolje izragjeni i da se narodna ornamentika uzdrži, nego i da se i strani svijet za te lijepe radnje interesuje, pak da ih nabavlja ne samo za uporavu, nego i zbog neobičnosti, što i napokon služi na korist sama naroda, gdje se kakve domaće obrtnosti tjeraju. U našoj narodnoj nošnji ima lijepa ukusa, koliko glede veziva, toliko glede drugih rukotvorina; no uslijed izvanjskih utjecaja, narodna se nošnja malo po malo gubi; sve većma nestaje narodne tehnike, a tugja se udomaćuje. Sa sigurnim istinktom još se pogagja pravi pravac umjetnosti, ali očevidno je da počinje nestajati one ljepote i harmonije koje su karakterizavale naše narodne kućne radnje. Seljakinje kupuju sada u dućanima, što su one prije same prirегjivale; tako se odnarogjuju i nazaduju materijalno. Da se uspješna šta postigne, treba da tu sudjeluje pučka škola i da se djevojčice u pučkoj učionici, pri nauku o ženskom ručnom radu, upoznaju s narodnom nošnjom, s pravim narodnim uzorcima i nazivima njihovim.

S toga je pokrajinsko školsko vijeće, uslijed inicijative zadnje pokrajinske učiteljske skupštine i kotarske učiteljske skupštine u Spljetu već uzelo u pretres ovaj važni predmet i kani najprije izdati jednu osnovu za ručno djelo za žensko učiteljište u Dubrovniku i žensku gragjansku školu u Spljetu, što smjera na to da se pitomice upoznadu s narodnom ornamentikom i s narodnim uzorcima i da se tako podigne i usavrši domaća obrtnost i tradicijonalna narodna umjetnost. U ostalom valja priznati da se je u tom pogledu ipak i dosada, već nešto učinilo,

kako je to pokazala n. pr. školska umjetnička izložba, koja je bila priregjena prigodom pokrajinske učiteljske skupštine držane god. 1894 u prostorijama gimnazije kotorske.

Sedam je velikih dvornica bilo, osim drugih učila puno svakojakih ženskih radnja i drugih narodnih rukotvorina. Izložba je uspjela sjajno, te općinstvo, što ju je mnogobrojno posjetilo, u velike joj se divilo. Izmegju posjetitelja bilo je i turista iz Beča, koji su se onih dana desili u Kotoru, te su se upravo zadivili bogatom i krasnom odjelku za narodne nošnje i kućanstvo.

I pitanje o gojidbi duhana koja u našoj domovina sačinjava važno vrelo privrede, zanimalo je ovu Visoku Kuću, koja je u saborskim zaključcima dne 4 travnja 1892 i 17 veljače 1894, potaknula pitanje glede uvedenja praktičnog i teoretičnog poučavanja gojitbe duhana u naukovnu osnovu c. k. učiteljišta u Arbanasima. S toga ću biti tako slobodan da vam, časna gospodo, nešto obširnije o tom predmetu pričam.

C. k. Ministarstvo financija izjavilo je u tom pogledu, da bi to pitanje moglo naći privole i podupiranja sa strane uprave duhanskog monopola u slučaju, kad bi bilo moguće, da ovo poučavanje teče istodobno s radnjama i pokazivanjem u uzornom nasadu, a to sa strane osobe koja skroz poznaje, u kulturno-tekničnom obziru, potrebe duhanske režije i ciljeve koja iz toga izviru i preporučilo, da se dijeli poučavanje sa strane činovnika režije u njihovim postojama i prigodom njihova putovanja toliko učiteljskom osoblju, koliko školskoj mladeži.

Pošto se je na to pristalo, upraviteljstvo samotrga duhana izdalo je zgodne naputke prama podložnim organima, koje naputke je pokrajinsko školsko vijeće sa svoje strane priopćilo dotičnim kotarskim vijećima s nalogom, da budu obaviješteni pučki učitelji onih mjesta, u kojima se nalaze c. kr. uredi za primanje duhana kao i oni, koji nijesu daleko od tih ureda, da se mogu okoristiti poučavanjem o gojitbi duhana.

Ali ovaj prvi pokušaj nije baš urodio željenim plodom, jer se pučki učitelji dotičnih kotara nijesu pokazali baš puno zauzeti za poučavanje o gojidbi duhana, osim rijetkih izuzetaka. Istina da baš u krajevima, gdje se goji duhan, nema nego malo pučkih učionica, a u nekim mjestima, gdje opstoje učionice, namještene su učiteljice. Osobito glede kotara imotskog istaknulo je upraviteljstvo duhana, da baš u većim mjestima onog kotara, gdje se goji duhan, nema pučkih učionica, a od onih učionica, gdje su namješteni učitelji, bile su osobito dvije učionice. učitelji kojih istaknuli su se zanimanjem za gojitbu duhana. To je u prvom redu bivši učitelj pučke učionice u Prološcu i onaj u Župi. U opsegu c. kr. ureda za primanje duhana u Sinju nije se nijedan učitelj prijavio, niti su učenici bili poučavani u gojitbi duhana. U Trogiru je poučavao dotični činovnik uprave duhana sve učitelje ratarskog tečaja, kao i one muške pučke učionice u Novom. koji su takogjer u školškim vrtovima sadili duhan za poučavanje učenika. Uprava duhana opazila je napokon i to, da se pri mnogim učionicama ne može poučavati gojitba duhana, jer nijesu provigjene školskim vrtlom, ili jer učitelji zbog siromaštva ne mogu da se tim bave. S obzirom na ova iskustva glavno upraviteljstvo režije duhana iznijelo je nov prijedlog glede načina, kako bi se učitelji i učenici pučkih učionica mogli poučavati u gojitdbi duhana.

Zadaća je ustrojenja takovog poučavanja u prvom redu da osposobi i uputi učitelje neka primjerom i poukom u učionici i van učionice zgodno utjeću na pučanstvo, koje se bavi gojenjem duhana, i da doprinesu na taj način suglasno s dotičnom djelatnošću organa režije k poboljišanju gojenja duhana u našoj zemlji. Za to treba da s jedne strane pouka u svom teoretičnom dijelu pruža obširna poznavanja svega onoga, što gojenje duhana zahtjeva od prirode i od gojitelja, da dade proizvod kakav se želi za potrebe režije, a s druge strane, da u praktičnom dijelu bude pokazivala, na koji se način imaju racionalno izvesti pojedine gojidbene radnje. Formalni dio mogo bi se iscrpsti tako, da kod ureda za primanje duhana u Spljetu, Sinju, Imoskom, Vrgorcu, Gružu i Kotoru po jedan činovnik duhanske režije, bude za dva dana u prvoj polovici uskrsne nedjelje, kad naime nema škole, a kad su i činovnici službeno manje zaposleni, držao predavanje pred 10

učitelja najviše, koji bi se sastali iz općine dotičnog kotara, u kojima se goji duhan, i koji bi za to opredijeljeni bili sa strane školske vlasti.

Onima koji bi svršili ovaj tečaj, imao bi dotični režijski ured izdati svjedožbu pohagjanja. Prikazuje se pak pravedno, da onim pohagjateljima, koji imaju prevaliti duži put do mjesta tečaja, bude doznačena, u ime naknade troškova za put i za hranu, primjerena novčana odšteta iz paušalne veresije, koju je c. kr. ministarstvo za bogoštovlje i nastavu već obećalo za ovu školsku godinu 1895—1896.

Pošto pak kod većeg dijela ureda za primanje duhana opstoji duhanskih uzor-nasada, tako će u svezi s teoretičnim predavanjem moći biti i praktično pokazano učiteljima napravljanje i uregjenje lijeha za sijanje, a slučajno i prenagjivanje biljaka. Dalje praktično poučavanje onih, koji budu svršili tečaj gojenja duhana, o zasagjivanju i njegovanju biljaka na polju, o sabiranju, sušenju, izbiranju i u nizanju lišće, imalo bi se obaviti prigodom obilazenja nasada sa strane činovnika režije u mjesecima svibnju, srpnju, kolovozu i listopadu u sjedištu učionice. Pojedine bi se radnje obavile i tumačile od činovnika režije pred učiteljem, a po mogućnosti i pred odraslijim učenicima; pozvala bi se njihova pozornost na mane opažene kod gojitelja, i uz to bi se razlagali znamenitiji momenti, koji zaslužuju osobiti obzir pri racijonalnom gojenju duhana.

Potanje poučavanje školske mladeži ostalo bi paka pridržano samom učitelju, jer kratak boravak činovnika režije na sjedištu učionice nije za to dosta. O uspjehu ovog poučavanja valjat će da se osvjedoči dotični kotarski školski nadzornik pri svojim posjetima, kao i činovnik režije duhana prigodom obilazenja nasada. Onim učiteljima, koji bi pokazali osobitu revnost i marljivost u struci gojenja duhana, imala bi se udijeliti iz veresije obećane od c. k. ministarstva za bogoštovlje i nastavu nagrada u priznanje njihova nastojanja i na dalje obodrenje. Radi se sada o tomu da se ti tečaji otvore tijekom ovogodišnjih uskrsnih praznika.

U prošastom saborskom zasjedanju istaknuo sam i potrebu ustanovljenja pomorskih tečaja u prikladnim mjestima pri moru, gdje uz pomorstvo i ribarstvo sačinjava važan izvor privrede. Pokrajinsko školsko vijeće bavilo se je opširno s tim pitanjima i izjavilo se je u načelu u koliko pučka škola može sudjelovati u promicanju i razvitku racijonalnog ribarstva. C k. Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu, kojemu su bili podastrti zgodni prijedlozi, izjavilo je na to da je sklono odrediti, da c. k. nakladom školskih knjiga, bude izdana pučka knjiga o ribarstvu, te je pozvalo pokrajinsko školsko vijeće, da se sporazumije sa sposobnom osobom, kojoj bi se moglo povjeriti sastavljanje takve knjige. U takvoj knjizi imala bi se najprije naznačiti iskustva učinjena s ribarstvom na moru naše monarkije, sredstva za racjonalno ribanje, a za tim biologički momenti, razvitak, način, života i mjesto boravka, prijatelji i neprijatelji raznih za dotične krajeve važnih morskih životinja te odnošaji njihovi prama čovjeku, i propisi o čuvanju riba i o neuporavljanju škodljivih sprava za ribolov. Svrha ove knjige imala bi po naredbi ministarstva biti, da pomoću nje pučki učitelji u primorskim krajevima budu u stanju, da megju pučanstvom šire pravo poznavanje odnošaja života i razvijanja morskih životinja eda pučanstvo uvidi korist i potrebu dotičnih propisa izdanih od nadležnih vlasti, te da ovi propisi u istinu budu opsluženi pri ribanju.

Nadalje pozvalo je ministarstvo pokrajinsko školsko vijeće, da uzme u potanji pretres zavedenje tečaja o ribarstvu isključivo za pučke učitelje, i da u tom pogledu stupi u dogovor s profesorom Kolombatovićem, koji je poznat kao vještak u ovoj struci i da podastre potanki program glede mjesta, gdje bi se imao držati takav tečaj, glede trajanja njegova i broja učitelja, koji bi se imali pripustiti na ovaj tečaj te napokon glede drugih modaliteta, osobito glede troška.

Što se tiče pitanja, u koliko bi se moglo u pučkoj školi uzeti u obzir ribarstvo, ministarstvo je odobrilo stanovište pokrajinskog školskog vijeća, da u pučkoj školi ne može biti mjesta strukovnom poučavanju o ribarstvu, te da se samo može svratiti pozornost učenika na

ribarstvo pri predavanju prirodopisnih nauka i dotičnih štiva u čitankama, nadodajući, da će u tom pogledu biti dovoljno, ako se učenici upoznadu s izabranim tipičnim predmetima. Ograničenje nauka na ovo nekoliko tipa, izbor kojih valja dakako da bude svrsi zgodan, i životni odnošaji koji valja da budu potanko razlagani, moglo bi obezbjediti uspjeh nauka s obzirom na kratkoću raspoloživa vremena.

Ovaj nauk pretpostavlja naravski da učitelji budu valjano pripravljeni i da oni sami dobro poznaju istaknute odnošaje predmeta, o kojima imadu poučavati.

Za tu svrhu je naredilo ministarstvo, da izobraženje učitelja u učiteljištu, pitomci kojega imadu biti namješteni u primorskim krajevima, bude u tom smislu prilagogjeno.

Glede raspravljanja ribarstva u kotarskim učiteljskim skupštinama, ostavilo je ministarstvo pokrajinskom školskom vijeću, da u tom pogledu odredi, što je zgodno kako bi se u tom pravcu stvorili potrebiti uvjeti za postignuće željene svrhe, u koliko tomu može pridonijeti školska uprava u krugu svoga djelovanja.

C. kr. pokrajinsko školsko vijeće već je u tom pogledu preduzelo zgodne mjere, o uspjehu kojih imat ću čast u svoje vrijeme obavijestiti visoku Kuću.

Kako sam istaknuo već u prošastom saborskom zasjedanju, osjećala se je živa potreba glede daljeg izobraženja pučkog učiteljstva, s obzirom na okolnost, da na našim učiteljištima nema nego tri razreda, dok u svim drugim pokrajinama, izuzevši Istru i Galiciju, učiteljišta imadu četiri razreda. — Ova je potreba postala uprava hitnom, jer se učitelji nijesu mogli dovoljno pripravljati za gragjanske škole, te se je došlo do toga, da se danas 7 učiteljskih mjesta kod gragjanskih škola, nemože pokriti radi nestašice osposobljenih učitelja, te su se sva mjesta morala privremeno pokriti učiteljima, koji nemaju nego svjedožbu osposobljenja za općenite pučke učionice. Pokrajinsko školsko vijeće, koje je već i prije bilo potaknulo pitanje o zavedenju četvrtog razreda pri našim učiteljištima, i koje je bilo preporučeno od pokrajinske skupštine, i sada priznaje zgodnost ovog zavedenja, ali s obzirom na niječno stanovište koje je slavni zemaljskj odbor zauzeo o tom pitanju, školska je uprava morala odustati od daljih koraka, te prepustiti inicijativi slavnog zemaljskog odbora odnosno visokog sabora, da ovo pitanje uzme meritorno u pretres, kad mu se bude svidjelo najzgodnije. Megjutim da se ipak donekle doskoči potrebi daljeg izobraženja pučkog učiteljstva i osobito da se obezbjedi potrebiti broj osposobljenih učitelja i učiteljica za gragjanske škole, pokrajinsko je školsko vijeće isposlovalo pri c. kr. ministarstvu za bogoštovlje i nastavu ustanovljenje pripravnog tečaja za gragjanske škole pri c. kr. učiteljištu u Arbanasima, koji se je već otvorio početkom ove godine. — Sporazumno sa zemaljskim odborom bi odregjeno, da se šestorici pučkih učitelja i 4 učiteljicama udijeli dopust za cijelu školsku godinu uz pridržanje njihove cijele plaće, da se mogu okoristiti pomenutim tečajem. — Trošak je za zamjenu svih učiteljskih osoba uvršten u proračunu, dok svi ostali troškovi ostaju na teret državne školske zaklade.

Pitanje o ustanovljenju jednog višeg nastavnog zavoda za djevojke, već je više puta bilo predmetom rasprave u ovom visokom saboru, kao i u javnoj štampi, pa i u školskim krugovima. — Svi su bili složni u tomu, da treba nešto učiniti za daljne izobraženje djevojaka, koje su postigle nastavnu svrhu općenite pučke škole, ali mnijenja su bila različita glede načina, kako bi se moglo doskočiti ovoj potrebi. Neki su zahtjevali zavedenje višeg djevojačkog zavoda, iliti liceja s internatom, poput onog, što obstoji u Zagrebu, dok bi drugi preporučivali zavedenje ženske škole s internatom, ili bez internata. Ja bih od moje strane bio radije za zavedenje jednog drugog ženskog učiteljišta, jer cijenim da bi se tim ne samo moglo pribaviti veći broj pučkih učiteljica, nego bi se ženskom spolu pružila prilika, da dobije svu praktičnu i teoretičnu izobrazbu, koja se može samo dobiti u jednom učiteljištu, osobito ako bi bilo spojeno s internatom. U prošastom saborskom zasjedanju bi prije pomenuto pitanje privremeno riješeno zaključkom da se počevši od školske godine 1895-1896 u Spljetu zavede ženska gragjanska škola.

Priznavajući potpuno korist takvog višeg djevojačkog zavoda, a s obzirom na nestašicu osposobljenih učiteljica za takav zavod i na veliki trošak, koji bi bio skopčan s utemeljenjem i uzdržavanjem takovog zavoda, pokrajinsko je školsko vijeće moglo za sada pristati samo u načelu na zavedenje ženske gragjanske škole u Spljetu, u smislu spomenutog saborskog zaključka, a to ne početkom školske godine 1895-1896, već stopro početkom školske godine 1896-1897. Želja izražena od visokog sabora, da se pomenuta škola zavede već početkom školske godine 1895-1896 nije bila nikako izvediva, jer ne samo da dotični trošak, nije bio uvršten u proračun, već se je trebalo postarati i za prostorije i druge potrebe, te prije svega sastaviti nastavnu osnovu i podastrti je na odobrenje ministarstvu za bogoslovlje i nastavu, pak osobito pribaviti osposobljene učiteljice, kojih nije bilo, a to sve nije bilo nikako moguće izvesti u tako kratko vrijeme. Megjutim je bila već sklopljena najmovna pogodba za priregjenje školskih prostorija, a ustanovljenjem pripravnog tečaja za gragjanske škole pri kojem se prepravljaju četiri pučke učiteljice za gragjanske škole, nadati se je, da će se do otvora ove škole imati na raspoloženju dovoljan broj osposobljenih učiteljica.

U proračunu za ovu godinu uvršten je za pomenutu učionicu iznos od 1191 fior. za zadnji tromjesec, a godišnja će potrepština bit od 5404 fior., od koje samo u ime najmovine za školske prostorije otpada 2300 fior. Napokon spomenuti mi je da je pokrajinska učiteljska skupština držana godine 1894, prihvatila osim drugih zgodnih i korisnih zaključaka i sljedeće: „Neka se što prije u muško učiteljište uvede nauk o ručnom radu (Sloyd) i to sloyd radnje za pučke škole u gradu, a u žensko učiteljište praktično kućanstvo“. Priznajući korist uvedenja takvog nauka, pokrajinsko se je školsko vieće postaralo da se najprije osposobi nekoliko valjanih učitelja za poučavanje nauka, i to proživši im mogućnost, da mogu posjetiti ferijalni tečaj za obrazovanje pučkih učitelja za poučavanje dječaka u ručnim radnjama, koji priregjuje družtvo za dječačke ručne radnje u Beču. Na ovom tečaju uče se:

1. radnje na blanjači;

2. modelavanje od glice;

3. rezbarstvo od drva;

4. radnje od ljepenke.

Na prijedlog c. kr. pokrajinskog školskog vijeća, c. k. Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu odredilo je iznos od 600 fior. u ime potpore za 4 učitelja, koji bi se imali poslati na pomenuti tečaj.

Pokrajinsko će školsko vijeće nastojati i u buduće da isposluje od ministarstva potpore pučkim učiteljima za pohagjanje pomenutog tečaja, eda se nauk u ručnim radnjama bude mogao što više raširiti u pučkoj učionici.

Časna Gospodo! Pokle sam na brzu ruku nacrtao stanje sadašnje naše pučke nastave, i sve ono, što školska uprava kani preduzeti na korist i na razvijanje te nastave, završit ću svoje izvješće izrazujuć: ponovno ufanje u vašu dobrohotnu pomoć i potporu da složno i dogovorno plodnom inicijativom i zgodnim uredbama spravljamo bolju budućnost za našu milu Dalmaciju!

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini.

Biankini. Visoki sabore! Častna gospodo zastupnici! — Čuli smo eto izvješće gospodina školskog izvjestitelja, i moramo priznati, da je puno liepih obećanja. U istinu, prema lanjskom izvješću gospodina vladinog povjerenika za školske poslove, ovogodišnje nešto je opreznije; a to će valjda biti usljed iznimnog njegovog položaja u ovom vis. saboru; položaja, kog mu mi doista nemožemo zaviditi, jer on jedini izmedju svih nas zastupnika ima anfibijsko svojstvo, da može živiti u dvostrukom parokrugu i kao narodni zastupnik, i kao predstojnik vlade.....

Predsjednik (*zvoni*). Mi smo već imali zastupnika, koji su bili i vladini povjerenici. To nije ništa čudnovata. I ministri su u svim parlamentima narodni zastupnici. Držite se stvari.

Biankini. Ja to pravo nikomu neporičem, ali se nemože ni meni zaniekati pravo javne kritike. Zar se već ovdje nesmie nijedna opazka učiniti? Ako je vama pravo da c. kr. školski izvjestitelj bude i zastupnik, meni nije. Ali za to se nećemo zavaditi. Ja samo kažem da bih volio, i da bi dobro bilo, da zastupnik Vuković nije i vladin povjerenik.

Predsjednik. To nespada na stvar.

Biankini. Gospodin vladin povjerenik u svom izvješću nam je kazao, da smo poslie lanjskog izvješća u školskoj upravi koraknuli štogod naprjed. Ja se s tim njegovim mnienjem nemogu slagati, tim manje što nam nije iznieo niti jedan konkretan čin, po kojem bi mogli suditi, da smo doista u školskoj upravi od lani štogod naprjed koraknuli. Istina je, on je na izpričanje naveo kratkoću vremena, i rekao, da u godinu dana nemože se velikih stvari izvesti. Ali cienim, da smo poslie lanjskog izvješća, i poslie toliko obećanja, mogli ipak nadati se, da će nam vladin povjerenik danas kazati, što je u godini dana nova i uspješna učinjeno na polju naše pučke prosvjete.

Meni je bilo najviše ugodno razabrati po izvješću gospodina vladinog povjerenika, da se našim pučkim učiteljim daje sa visokog vladinog Olimpa vrlo laskava svjedočba. Gospodin vladin povjerenik svetčano je izjavio, da je ponašanje naših učitelja bilo vrlo pohvalno. Ovom izjavom cienim, da je on predusreo ona netemeljita napadanja, koja se ovdje znadu često čuti proti našim rodoljubnim učiteljima, te se nadam, da se ove godine neće već opetovati.

Žalostna je ona točka izvješća, koja nam pripovjeda o težkim globama, koje je narod morao izplatiti u iznosu od 13.000 fior. radi nepohadjanja škole. Želiti bi bilo, da čim prije nestane te crne točke iz naših školskih računa, i da se nadje načina, kako bi narod svojevoljno pohadjao školu, bez novih težkih žrtava za globe radi nepohadjanja.

Osnove navješćene od gospodina vladinog povjerenika, u koliko se tiču stručnih tečaja, bilo ratarskih, bilo ribarskih, ili druge vrsti, biti će velikim zadovoljstvom pozdravljene. Obći je želja svih pravih rodoljuba u Dalmaciji, da se jednom i škola počme nešto baviti s nevoljnim ekonomičkim prilikam zemlje. Hoće li pak ti tečaji moći uspjeti uz naše pučke učione ovako uredjene kô što su danas, ja vrlo dvojim; ali dužnost je svakako visoke vlade, da to vrlo važno pitanje svestrano prouči. Ja cienim da će i visoka vlada doći do uvjerenja, da za navješćene nam stručne tečaje treba najprije sposobnih sila; da i sami ti tečaji trebaju posebnog ustrojstva; da ih treba ustrojiti samostalno od pučke učione, i navlastito uzeti obzir na one obrte, koji bi se mogli u zemlji uspješno razviti. Samo kad narod, od velikih žrtva, što ih doprinaša za školu, bude vidio moralnog i materijalnog napredka, škole će u nas napredovati. Narod mora biti s jedne strane uvjeren da je njemu škola izvor dušovne hrane i materijalnog bogatstva, a s druge strane da mu škola najbolje štiti i čuva od tudjinstva njegova velika dobra, ko što su narodnost i jezik. Samo kad se na tom naravnom temelju budu škole u nas razvile, narod će ih objeručke prigrliti, te nam već neće trebati školskih globa, da ga silimo na pohadjanje.

Velike su doista žrtve, koje siromašna naša zemlja doprinaša za škole. Radi škole moramo i ove godine povisiti pokrajinski prirez od 40% na 46%. Koliko je to težko za narod, navlastito u današnjim okolnostim, kad zemlja bez sumnje trpi veliku ekonomičku krizu, usljed poznatih okolnosti zavisećih od trgovačkih ugovora — o kojim smo drugi put u ovom visokom saboru obširnije razlagali — i velike nesreće, koja prieti uništenje glavnom našem proizvodu uvedenjem filoksere, to svak na svoje oči vidi. Ukupni trošak za pučke učione ove godine iznašati će po našem proračunu 415.296 fiorina. A što je prema ovom trošku još teže, jest to, da ovim ogromnim troškom mi nedajemo našemu narodu prilike, da odgaja svu svoju djecu, jer jedva polovina školske djece obvezane na pohadjanje škole ima prilike, da se u obstojećim školama može štogod izobraziti. — Narod bez sumnje vapi za duhovnom hranom i želi, da se njegova djeca u školi uzgoje i izobraze, ali uz sve ove žrtve, ipak mi još nismo u stanju da otvorimo onoliko škola, koliko ih narodu našem treba.

Mi snujemo svake godine novih škola, ali na žalost, te se nemogu otvoriti — ko što je naglasilo i izvješće slavnog financijalnog odbora — ili s jedne ili s druge poteškoće, izmedju kojih nije najzadnja: oskudica učiteljskih sila. Od 310 redovitih pučkih škola, što smo ih imali prošle godine u Dalmaciji, pet ih je bilo zatvoreno, a od 67 novo-osnovanih nije se otvorila niti jedna! Hoće li se pak ove godine otvoriti ovo 40 škola, za koje je predvidjeno u našem proračunu, ja vrlo dvojim, premda nam gospodin vladin povjerenik daje dobrih nada u tom pogledu.

Mi nećemo težko moć uspješno razviti naše pučko školstvo, prema našim okolnostim, dok nam visoka vlada nedodje izdašnije u pomoć, i dok i ova sa svoje strane nedoprinese koju žrtvu — ta mi ih dosta doprinašamo — za pučku prosvjetu. Drugi put u ovom visokomu saboru čuo se je obći vapaj da bi država školski doprinesak od 41.000 fiorina povisila na 100.000. U tom smislu mi smo i poprimili zaključak, ali, na žalost, glas ovog sabora nije bio uvažen. Financijalni odbor izgubio je rek bi nadu, da bi mogao biti ikad i uvažen, te zaključak o povišenju vladinog doprineska ove godine već niti neponavlja. Ja to neodobravam: ja bih ga bio i ove godine ponovio, a i energičnije obrazložio, po onoj: kucajte i otvoriti će vam se!

Financijalni odbor misli, da će ipak moć postignuti nekakvu olakšicu sa strane visoke vlade, ako joj predloži, da povisi doprinesak za uzdržavanje učiteljišta, naime, da povisi svotu za podporu našim pitomcem. Doista i to je vrlo nužno i ja bih se od prvih radovao, kad bi visoka vlada uslišala i taj zaključak ovog visokog sabora, obzirom osobito na napredak seoskih škola, koje, po mom uvjerenju, neće nikada moći svestrano uspjevati, dok po selim nebudu učitelji baš sasvim od seoske ruke. U istinu, mladići koji idju na učiteljište, nisu od bogatih kuća, ali ima ih dobrim dielom od gradjanske ruke, koji su navikli živiti u varošim i u gradovim. Nemože se reći, da i ti nevrše svoju dužnost, da škole u kojim oni podučavaju nenapreduju, ali nema sumnje, da osobito ekonomičke poteškoće na selu, usljed male plaće, bolje mogu podnašati učitelji rodjeni i uzgojeni na selu, nego mladići iz varoša ili gradova. I s tog pogleda je nuždno, da se povisi doprinesak za učiteljište, i da se seoskim sinovim davaju ciele podpore, pošto naši seljaci nisu u stanju, da šalju djecu na svoje troškove u učiteljski zavod. Visoka vlada daje prve i druge godine pitomcim na očiteljištu 5, 8 ili 10 fior. A dosada ukupni mjesečni trošak za jednog pitomca u učiteljištu, bio je od 20 fiorina. Kako ćete, častna gospodo, da naš nevoljni težak izkuca 15 fiorina na mjesec, i uzdržaje sina 3-4 godine, u učiteljištu, dok postane učiteljem, u kojem položaju pak nemože ekonomički pomoći ni sebe ni svojoj obitelji? Ako se sbilja hoće, da naše učione na selu budu uspješne, visoka vlada ima se i postarati, da se seoskoj mladeži otvore vrata učiteljišta, te da tu bude uživala podpuni alumnat, ko što ga uživa mladež u drugim državnim zavodim. Tim putem mi ćemo sigurno imati u zemlji dobrih učitelja, i moći ćemo otvoriti novih škola, kojih toliko trebamo. Bez toga moći ćemo po miloj volji osnovati škola, ali nećemo nikad imati dovoljno učitelja, koji će na školam učiteljevati.

Pored tolikih žrtava što mi doprinašamo za pučku prosvjetu, ako bi mene tko god sada zapitao, je li u nas pučka škola onakva, kakva bi morala biti — ja bi bez oklievanja odgovorio: nije! Dà, nije, jer naša današnja škola nestoji na onom naravnom temelju, na kojem bi morala stajati. Pučka škola, po današnjem sustavu, u ovoj našoj hrvatskoj zemlji neodgaja čiste i prave Hrvate, kô što bi imala odgajati. Naprotiv, odgaja generaciju polutanaca, jer se djeci skriva pravo narodno ime, ime pravo narodnog jezika, ime pravo njezine domovine. Naša škola, na žalost, žrtvovana je istomu onomu protuhrvatskomu sustavu, koji od više godina vodi ovu našu zemlju kroz tamne stranputice. Taj zlosretni politički sustav ušuljao se je konačno i u naše škole s novim čitankam, o kojim smo toliko puta u ovoj visokoj kući razpravljali, i koje su bacile prvu zublju neskladа u hrvatsku većinu.

Na žalost, u svoje doba, nije bio primljen od većine predlog o čitankam, to je prva klica svih nevolja, koje nas danas zavadjaju. Da je onaj predlog bio primljen, mi nebismo bili do-

živili drugu nevolju pri odbijanju adrese, o kojoj neću sad pobliže razlagati, da nevriedjam ljute rane. Ne, neću da rekriminiram. ako sve ovo, častna gospodo, spominjem, to je samo za to, što za čas barem gojim nadu, da bi se opet hrvatska većina ove visoke kuće mogla naći složna na onom istom predlogu o čitankam, koji ju je prvi u zao čas pociepao. Složimo se opet, častna gospodo, barem u predlogu o čitanka, i recimo visokoj vladi, da svi kao Hrvati mi jednodušno hoćemo u našim školama jednu samo stvar: odgoj mladeži u čistom hrvatskom duhu, pravu pučku školu, hrvatsku školu. S toga ja opet iznašam moj stari predlog o čitankama, koji glasi (*čita*):

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi N. „V. neka dade napraviti novo izdanje čitanaka „za pučke učione u Dalmaciji, i neka se nazo„vnu hrvatske čitanke; neka se u čitankam „zemlja, narod i jezik svuda nazovnu svojim „imenom hrvatskim; i neka se u čitankam sa„beru štiva, koja će dječu uzgajati kao dobre „kršćane i dobre hrvate“.

Cienim, gospodo zastupnici, da ćete me vi svi rado riešiti dužnosti, da danas još jednom obrazložim ovaj predlog, pošto sam ga već tri put u ovom visokom saboru obrazložio, i pošto su ga lani i predlani ilustrirali govori vrlo učeni i svestrani raznih mojih drugova, kojih, na žalost, danas već ovdje oko mene nevidim! A bilo bi i suvišno, da ja danas opet moj predlog o čitankam ovdje razglabam, pošto sam uvjeren, da ste ga vi prije odbijali ne s meritornih, nego samo s političkih časovitih razloga; pošto sam uvjeren, da i vi uvidjate, da bi napokon trebalo, da naše škole budu uredjene onako, kako moj predlog zahtjeva. Ipak bude li trebalo, kroz ovu razpravu povratiti ću se na predmet, i obrazložiti ću još jednom moj predlog. Ja vam ga sada, častna gospodo, stavljam živo na srdce, pošto o riešenju ovog predloga visi ne samo pravi napredak naših pučkih škola, nego što je glavno, visi i sloga u narodu našemu. Budimo svi, gospodo, uvjereni da — ko što je dobro drugom prigodom ovdje spomenuo jedan od naših drugova za kojim svi žalimo, jer nam ga je nesmiljena smrt prerano otela — dok cio mladi naraštaj nebudemo uzgojili u pravim otačbeničkim načelima, u pravoj ljubavi prema domovini hrvatskoj, u našoj zemlji mi nećemo nikad imati mira.

Visoki sabore! — Vrlo važni čimbenik za uspjeh naših škola jest visoko školsko pokrajinsko vieće. Ja sam drugi put imao čast ovdje razlagati o zadaćam visokog pokrajinskog školskop vieća. i tužiti se, što visoka vlada njezinim nepravdanim uplivom hoće da stoče slobodno dielovanje toga automnog našeg tiela. Ja sam se drugi put imao prigode tužiti, da se §. 37 i 39 pokrajinskog zakona od 8 veljače 1862 često krnje i krie na škodu naše pokrajinske samostalnosti.

Prevažna školska pitanja, u koliko mi je poznato, neriešavaju se uviek sborno, ko što bi zahtjevao spomenuti zakon, već većim dielom presidialno. Izmedju ostalog spomenuti ću, da je imenovan i privremeni ravnatelj učiteljišta u Arbanasim, da se o tom važnomu pitanju nije ni sborno razpravljalo u pokrajinskom školskom vieću.

Na prvi siečnja lanjske godine, po obstojećem zakonu, imalo se je obnoviti pokrajinsko školsko vieće; ali niti do danas to naše vieće nije podpuno obnovljeno. Nije obnovljeno, jer tu nemamo predstavnika učiteljske struke, i kažu, da je razlog tomu, što se čeka stalno imenovanje ravnatelja učiteljišta. Ja mislim, da to nije još jedan dobar razlog; jer nestoji u zakonu, da članovim školskog vieća nemogu biti, i one učiteljske sile, koje se nalaze izpod 7 razreda plaće.

Nestoji ni to u zakonu, da nemogu biti imenovani članovim školskog vieća i naši nevoljni pučki učitelji. Zašto se u pokrajinsko školsko vieće neimenuje i jedan pučki učitelj, koji je svaki dan u školi, i koji bi mogao davati sva najsitnija razjašnjenja i sve potankosti o potrebam škole iznašati, ko što nemože nijedan drugi član, koji nezalazi svaki dan izmedju školskih klupa? — Mi vidimo, da se u drugim zemljam uviek i jedan pučki učitelj nalazi u školskom vieću. Ja nerazumijem, zašto to nevidimo i kod nas. I ovih dana sam čitao, da je u školsko vieće lubljansko imenovan jedan prosti

pučki učitelj. Ja mislim, da bi dobro bilo, kad bi se i u nas taj primjer nasliedio.

Školsko pokrajinsko vieće za Dalmaciju nezakonito je dakle djelovalo kroz cielu godinu 1895, jer nije bilo sasvim obnovljeno. A, osim toga, bilo je i dobar dio godine i krnjasto. — Zamjenik člana grčkoiztočne koncistorije bio je imenovan stopro nazad malo vremena.

Veći dio sjednica školskog pokrajinskog vieća, koje su se držale prošle godine, nisu se držale u prisutnosti g. članova, koliko ih broji vieće, već obično u prisutnosti 6 članova, jer s jednog ili s drugog razloga neki članovi nisu bili u Zadru, a neki nisu bili imenovani, i tako nisu mogli prisustvovati. Faktum je, da je većem dielu sjednica prisustvovalo samo 6 članova: od kojih c. k. školski izvjestitelj i dva cc. kk. nadzornika sačinjavala polovicu, te kad se nebi mogli sa drugom polovicom pogoditi, odlučivao bi gospodin predsjednik, dakle vlada. Po taj način dakle naše pravo da uplivisamo na školsku upravu postoje sasvim izprazno. Kažu mi, dapače, da se sjednice kroz prošlu godinu nisu mogle redovito ni držati, kako što je bio stari običaj svakih 15.i dan; a da je bilo vrieme, kad se za mjesec dana na školskom vieću nije nalazio nitko, nego sam gospodin Golf — u istinu odlična i radišna sila, komu svak priznaje neobičnu revnost — ali kako da sam savlada toliko posla? Kažu mi, da su u to gospoda školski nadzornici bili na dopustu, a u isto doba je bio na dopustu i školski izvjestitelj, tako da na školskom vieću nije bilo baš nikoga, osim gospodina Golfa.

Naravno, kad se sjednice nemogu redovito držati, kad se nepazi, da uvjek školsko vieće bude u podpunom broju, nemogu ni poslovi redovito teći. Meni je poznato, da utok nekog jadnog učitelja, od više mjeseci leži na školskom pokrajinskom vieću, i da nije još bio proslieđjen za Beč. A radi se o pravim tog učitelja, koji je bez njegove krivnje bio prekinuo službu. Kad je pitao petogodišnjice, nije mu dozvoljena. I to pitanje o zaniekanju petogodišnjice riešeno je van sjednice pokrajinskog školskog vieća. Učitelj traži sada svoje pravo na ministarstvu. U koliko čujem, utok — ako nije baš ovih zadnjih dana — nije bio za nekoliko mjeseci prosliedjen za Beč i spavao je na visokomu pokrajinskomu vieću. To nije u redu.

Takodjer nije u redu, ni po ustavnom duhu, da se i zapisnici o stanju naših srednjih zavoda riešavaju van sjednice. Jer što se dogadja? Da razni članovi školskog vieća nemogu imati pravog pojma o stanju naših srednjih zavoda, o njihovom didatičnom uzgojnom napredku, itd. — Istina je, gospodin školski nadzornik čita, koncem godine, godišnje izvješće, ali ovo bavi se najviše statističkim podatcim dotičnih zavoda. Ako članovi školskog vieća doznado štogod o njihovom pravcu i napredku, to biva slučajno, preko kakve dišiplinarne iztrage.

Kako čujem, ni predlozi pojedinih nastavnika neiznašaju se u sjednicam školskog vieća, pušta se, da spavaju, ili inače im se nedaje nikakve važnosti, dočim po mome skromnome mnienju, imali bi se temeljito pretresati u školskom vieću, tim više, što se često odnose na pitanja, koja duboko zasjecaju u napredak samih zavoda.

Valjda svim ovim manam, barem donekle, moglo bi se doskočiti, kad bi se zapisnici školskog vieća obširnije vodili, kad bi se čitali u svakoj sliedećoj sjednici, i, što je glavno, kad bi se obćinstvu priobćivali. Dnevni redovi i izvadci iz zapisnika školskog vieća, što mi čitamo u službenim novinam, tako su mršavi, da mnogi od vas, gospodo zastupnici, koji se zanimate za javnu nastavu i hoćete da doznate kako je stanovito pitanje riešeno, po onim izvadcim nećete razumjeti ništa. To su vam pravi „ibis redibis". I ovih dana ja sam čitao jedan od tih izvadaka u službenom listu. Namjerio sam se na točku, koja je mene kano Hrvata mnogo zanimala: o zavedenju talijanske pučke škole u Splitu. Ali ja neznam ni danas pored pomnjiva čitanja, je li školsko pokrajinsko vieće, dosljedno svojim predjašnjim zaključcim, odbilo pitanje, ili je dozista dozvolilo školu. Ja sam nastojao da pak privatnim putem doznam kako je to važno pitanje riešeno, ali ni do ovog časa nisam ništa doznao. (*D.r Salvi:* La si tranquilliza!) Bolje tako! Ali čemu ta tajnost, to zaziranje od javne kontrole?

Po drugim zemljam zapisnici školskog vieća sastavljaju se obširno i priobćuju se občinstvu. Mi smo imali takodjer otrag godina u Dalmaciji „Naredbeni List“, u kojemu se je bilo počelo priobćivati zapisnike vieća i važnije odredbe u školskim poslovim. U neko dobn tog lista sasvim je nestalo, i debele tmine pokrile sve djelovanje školskog vieća. Občinstvo već nezna ništa, što se tu radi, i, naravno, ako nezna, nemože ni vršiti dužnu kontrolu, koju ipak ima pravo da vrši.

Ja osobito sa mog opozicionalnog stanovišta imam pravo i dužnost da znadem, kako se razna školska pitanja riešavaju. Nedavno sam čuo tužiti se od nekih roditelja — a primio sam o tomu i pismenih tužba iz Dalmacije — da se u nekim našim srednjim zavodim nedopušta već mladjariji, da zove svoj jezik hrvatskim. Znadem, da se mala djeca u prvim razredim toj čudnoj zabrani pokoravaju; ali znadem i to, da mladići 7 i 8 razreda, kad vide, da im se ime njihovog jezika hoće da izopačuje, počimlju se buniti. Ti prizori nedaju se trpiti u naukovnim zavodim, gdje valja da vlada najprije red, ali i razboritost i pravednost. Nu kako ćete, častna gospodo, da vlada red, ako se hoće u školi silom namećati materinskom jeziku pitomaca ime koje nisu nikad čuli, ni kod svoje kuće, ni u narodu, gdje živu?

Da djelovanje školskog vieća bude očito, te da občinstvo bude mogło vršiti na njegove zaključke dužnu kontrolu, predlažem (*čita*):

„Sabor dalmatinski izjavliuje želju Vladi „N. V. neka se zapisnici sjednica P. Š. V. dal„matinskog u njihovoj cjelosti redovito priobćuju „kroz službene novine“.

Častna gospodo! Ovaj predlog je nuždan ne samo sa ustavnog pogleda, nego je nuždan i obzirom na naše iznimne okolnosti. Više puta, ako se dogodi što neredna u našim zavodim, občinstvo ostaje uzrujano za mnogo vremena, i nezna kako se je nered uprav dogodio, i kako mu se je stalo na kraj. Radi jednog takovog dogadjaja na gimnaziji dubrovačkoj, ja sam htio dne 28 siečnja upraviti upit na visoki zemaljski odbor, koji ima svoje zastupstvo u školskom vieću, ali gospodin predsjednik nije mi dopustio! Ja mislim, pošto smo danas na školskim poslovim, da će biti tako dobar dopustiti mi, da sada ovdje upravim taj upit visokomu zemaljskom odboru....

Predsjednik. To bi bilo isto. Ovdje se radi samo o postupku članova zemaljskog odbora u pokrajinskom školskom vieću. Nego oni zastupaju u školskom vieću svoje osobe, a ne zemaljski odbor, a kao odaslanici mogu biti moralno odgovorni samo zemalj. odboru i narodu; ali o tom nesmije se pretresati u saboru. Opaziti ću još, da članovi zemalj. odbora, koji su pripadali pokrajinskom školskom vieću, nisu prisutni, jer jedan je preminuo, a drugi je bolestan. I s ovog razloga ja to ne bih mogao dozvoliti. Pozivljem vas dakle na stvar po drugi put.

Biankini. Ja nisam još govorio nego o stvari, koja je na dnevnom redu, i nisam prekoračio!....

Predsjednik. Htjeli ste prekoračiti.

Biankini. Ja hoću, da pitam....

Predsjednik. Nedopuštam!

Biankini. Dobro! Pošto naš gospodin predsjednik nedopušta, da upravim upit na zemaljski odbor, a pošto razpravljamo o školskoj upravi, meni je dužnost ovdje kazati, koji je to dogadjaj, koji je prošle godine uznemirio sve roditelje, koji imadu svoje djece na našim srednjim zavodim, i radi kojega sam htjeo upraviti upit na zemaljski odbor.

Predsjednik. O čem hoćete govoriti?

Biankini. Najprije o gimnaziji dubrovačkoj.

Predsjednik. — Ona nepripada našemu predračunu. Ja vas molim, da negovorite o tom.

Biankini. Ali nama pripada suditi o neredim, koji su se na onoj gimnaziji dogodili.

Predsjednik. To nepripada školskoj pokrajinskoj upravi.

Biankini. A kojoj? Kad bi dakle mogao govoriti o tom predmetu?

Predsjednik. Upravite vladi upit.

Biankini. Ali, vi znate da nemogu, da nemam dovoljnih podpisa za upite na vladu.

Predsjednik. Tomu ja nisam kriv.

Biankini. Mi imamo ovdje razpravu o školskim stvarim, pa kako je to, da nemogu govoriti o školi....

Predsjednik. [Vi bi onda i o sveučilištima mogli govoriti!

Biankini. Dakako, samo kad bi ih u Dalmaciji imali!

Predsjednik. Mi sada govorimo o pučkim školama, o kojima sabor može odlučiti. Ja nemogu dopuštiti, da govorite o predmetu. — *(Glasovi:* Neka govori!) Ja nemogu dopustiti, jer ako bi išli na taj način, nebismo mogli dovršiti naš posao. Sabor ima se zatvoriti na 10 o. m. Promislite, kako je moguće da se rieše sva pitanja, ako se drže tako dugi govori. Zato neću dopustiti, da govorite preko stvari. Držite se predmeta.

Biankini. Ja sam se uvjek dosele držao predmeta. Mislio sam, da bi baš ovdje mogao govoriti i o neredim na srednjoj školi u Dubrovniku; ali kad mi gospodin predsjednik ne dopušta, ja prosvjedujem i idjem naprjed. — U ostalom, tražiti ću još jednu prigodu, da iznešem onaj užasni dogadjaj, koji je toliko uzrujao svu zemlju, cio hrvatski narod u Dalmaciji.

Visoki sabore! Abnormalni odnošaji na visokomu školskomu vieću djeluju i na podredjene školske vlasti u zemlji. Na 1. siečnja prošle godine imali su se obnoviti svi kotarski nadzornici po Dalmaciji, ali to obnovljenje nije sliedilo po zakonu početkom godine, već stopro na koncu godine. Netreba, da ja ovdje razlagam, od kolike su važnosti kotarski nadzornici u školskom ustroju. Mislim, da je svaki od vas, gospodo zastupnici, uvjeren, da su kotarski nadzornici najčvršća poluga i najbolji kotač u cielokupnomu stroju školske uprave. Dajte, gospodo, zemlji valjanih školskih kotarskih nadzornika, i onda vam netreba puno starati se ni za pokrajinska ni za kotarska školska vieća. Valjani nadzornici doskočit će svakoj, i nadzirati će takvim oživljujućim duhom sve naše škole, da će one doista uspjevati i napredovati. Ali, na žalost, moram ovdje iztaknuti, da ni imenovanje novih školskih nadzornika za Dalmaciju nije bilo najsretnije. Imenovani su neki vrlo sumnjive sposobnosti, o kojim je van sabora i ovdje u samom saboru bilo čuti težkih tužba. I te tužbe nisu potekle samo od oporbe. Znam, da i drugi ugledni ljudi u zemlji, koji nepripadaju oporbenoj stranci, nisu bili zadovoljni, s imenovanjem kotarskih nadzornika. Dapače, ti isti ljudi izjaviše nekom prigodom, da bi smatrali izpod svog dostojanstva doći u kotarsko vieće, gdje sjede neki od novoimenovanih nadzornika.

Kroz ovu godinu, poslie zadnjeg saborskog zasjedanja, bio je od ministarstva svrgnut c. k. kotarski nadzornik u Kotoru. Naredba o svrgnuću ležala je više mjeseci na školskom vieću, i svak se čudio, zašto mu nije odmah priobćena, kako je bilo naredjeno od visokog ministarstva. Rek bi, da se hotjelo čekati, dok mu se nadje stanoviti zamjenik. I po nekom čudnom kriteriumu — pošto taj nadzornik mora da posluje u Boci Kotorskoj, gdje žive mješovito pučanstvo katoličke i grčko-iztočne vjeroizpoviesti — htjelo se je svakako imenovati nadzornika grčko-iztočne vjeroispoviesti. A glavni razlog je bio taj, da izmedju 10 do 11 nadzornika katolika, mora da je i jedan grčko-iztočnjak! Ali ja cienim da taj razlog nije imao biti odlučan, već da se imalo poglavito paziti, da Boka dobije sposobna i poštena nadzornika. Mi smo vidjeli, da su katolički nadzornici u Boki kotorskoj puno bolje uspjeli, nego oni grčko-iztočne vjeroizpovjedi. Mi smo vidjeli, da je pod nadzornikom Maroevićem svak bio zadovoljan, da su škole liepo uspjevale. I sami inovjerski učitelji divili su se nadzorniku katoliku, i hvalili su ga. Vidjeli smo, naprotiv, koliko se je neugodnih prizora dogodilo pod zadnjim grčko-

iztočnim nadzornikom. Došlo je do toga da ga je valjalo napokon svrgnuti. — Pa zar nemaju pravo katolici Boke Kotorske, da opet jednom kotarski nadzornik bude katolik? Ja mislim, da kad se pri imenovanju nadzornika hoće baš i na vjeru paziti, da bi školska vlast morala za 6 godina u Boki imenovati katolika za kotarskog nadzornika, a za 6 godina opet jednog grčko-iztočnjaka. Ovo pitanje školskog nadzornika u Boki, obzirom na iznimne ondješnje prilike, nije baš tako nevažno, ko što bi se valjda moglo u prvi mah misliti.

Od kotarskih nadzornika nezavisi samo uspjeh pučke učione, od njih zavisi i zadovoljstvo učitelja. Ovi su učitelji didaktični savjetnici, ali bi morali biti i njihovi najbolji prijatelji. Oni blagom rieči i humanitarnim osjećanjim mogu najprije jadnom učitelju olahkotiti težki njegov položaj. Ali mi na žalost znamo, da od imenovanih kotarskih nadzornika, neki se odprije prama učiteljima odlikovaše sasvim protivnim svojstvim, i to ne samo strogošću, koja prelazi sve granice, nego i postupanjem, koje graniči sa surovošću. Neki od tih naših nadzornika, mjesto olakšavati učiteljim težko stanje, kô da nemisle na drugo, nego kako da za svaku malu stvar upute proti njima dišiplinarne iztrage, te tako, mjesto da budu otcim učiteljima, postaju njihovim izkopajnicim.

Usljed ovakog postupanja nekih kotarskih školskih nadzornika, i usljed njihove nesposobnosti, osobito u zadnje doba, strašno se množi službena pisarenja po našim školam, premda zakon izrično zahtjeva, da se što manje piše. Ako ovako idje i na dalje, naše škole postati će prava legla suvišne pisanije, ko što su odavna neki vladini uredi.

Tužba je takodjer na školske nadzornike, da usljed njihovog zahtjeva, opet je uzpostavljena naredba, koja je bila u neko doba ukinuta, i po kojoj jedan učitelj, i ako je izvršio svoje dužnosti, te ako nema nikakvog posla u školi, nesmie se niti za pol dana odalečiti od mjesta, gdje je škola, nedobije li pismeni dopust mjestnog školskog vieća. Dok se pazi, da učitelj bude u mjestu u vrieme škole i dok se na to pazi najvećom strogosti, to je u redu; ali zašto ograničiti njegovu slobodu kad škole nema; zašto da i učitelj nema pravo u slobodno doba ići do prijatelja u okolici, ili u grad, ili drugamo? Ja mislim, da bi se imala ukinuti ova naredba, i ono njezino skoro pooštrenje, kojim se naloga učiteljima, da kad dodju u grad, imadu se prikazati svomu starješini „zum Rapport“, kao da su kakvi vojnici. To sve neidje. I sloboda učitelja mora se poštovati, te postupati s njima kao s ljudma, a ne kao s robovima.

Ovaj nezdravi duh, koji je zavladao u svoj našoj školskoj upravi, počamši od visokog pokrajinskog školskog vieća pa dolje do kotarskih nadzornika, morao se je naravno pojaviti i u glavnom razsadniku naših učiteljskih sila, u našoj preparandiji u Arbanasim. Od nekoliko vremena sve je tamo postalo privremeno. Osim 3 do 4 učitelja od starih vremena, kad je bila preparandija zasnovana, svi su ostali privremeni, počamši od ravnatelja, pa dalje do samih nadstojnika. A vi, gospodo zastupnici, dobro znate, da privremenost nije naravno stanje, i da nijedan naukovni zavod nemože uspjeti, ako neima valjanih stalnih sila, koje se mogu mirno posvetiti težkom i delikatnom svomu zvanju. Valjda posljedicom ove prevremenosti bili su i neki neredi, koji su se u zadnje doba tamo zbili, a o kojim meni u istinu nisu potankosti poznate, ali znadem, da su uznemirili roditelje dotičnih pitomaca. Znam da su roditelji mnogih pitomaca primili brzojavne viesti, da su njim sinovi odlučili ostaviti zavod. Ovih sam pak dana doznao, da se vodila u zavodu i neka iztraga. Kao što sam rekao, meni potankosti nisu poznate, niti sam magao dignuti koprenu tajne, koja ih skriva; ali u koliko sam razabrao, ta iztraga se je vodila za to, što pitomci nisu bili zadovoljni načinom, na koji se s njima postupa. Oni su uvjereni, da se neodgajaju kao učitelji, nego kao tjelesni i duševni robovi. To je sve, što sam mogao saznati, a valja će nam gospodin vladin izvjestitelj moć štogod potanje kazati.

Izmedju ostaloga on će nam kazati, zašto se u vrieme odmora tim jadnim pitomcima nije dopuštalo ni kroz sve božićne blagdane, da zapjevaju kakvu rodoljubnu pjesmu, i to ne kakvu revolucionarnu pjesmu, nego običnu pjesmu, od onih koje su bile odobrene od školske

vlasti — naravno prije nego je visoko školsko vieće došlo u novu fazu, prije nego je s njim zavladao protuhrvatski vjetar. Ta tko pjeva, zlo nemisli! Izmedju ostalog mi kažu, da pitomcim već nije dopušteno zapjevati ni pjesmu „Liepa naša domovina“: (*Oho! na lievici*); da njim nije već dopušteno zapjevati ni nijednu pjesmu iz Kohačeve zbirke, ako se u pjesmi nalazi rieč Hrvatska. Istina je, ta se je zabrana htjela pokriti običnim plaštem dišipline, reda itd., ali se je pravi razlog zabrane brzo doznao. Na Badnji dan, kad su pitomci pošli moliti jednog unutrnjeg starješinu — ne ravnatelja — i pitali ga, koje pjesme im dopušta da pjevaju, odgovorio je: „Sve samo ne one, koje ulazi što hrvatskoga!“ (*Čudjenje*). I tako, gospodo zastupnici, danas — čega još nikad nije bilo — u preparandiji, nemože se zapjevati nijedna pjesma, u kojoj se spominje Hrvatska! Ali znate li kakve pjesme mogu pjevati ti naši pitomci! „Golubice moja draga“ i slične! (*Smieh*). Naravno sve to htjelo se pokriti razlozim reda, dapače i muzikalnog ukusa, ili na drugi način predstavlti, da se neizazove škakljivo pitanje o zatiranju narodnog čustva, koje ipak tu obstoji. Htjelo se pak naputiti pitomce, da ne pjevaju pojedince, nego zborno, jer da će sborno pjevanje biti vrlo ljepše. Ali mi znamo, da naš narod nije muzikalan kao češki, i da se po našim selima čuje obično ojkanja, a malo kad sbornog pjevanja. Kako ćete da od tih naših mladića, koji dolaze iz sela, sastavite pjevački zbor? Za to se hoće najprije podučavanja i nauka.

Na svaki način vrlo je žaliti, gospodo zastupnici, da se u našem narodnom učiteljištu, pod jednom ili drugom izlikom nesmije pjevati hrvatska pjesma, pjesma u koju izlazi ime hrvatsko, i to mi nesmiemo ravnodušno gledati. A nesmiemo, gospodo, ravnodušno gledati ni to prikraćivanje slobode, to neko ponizivanje imena hrvatskog u jednom zavodu, eminentno hrvatskomu, i koji ima zadaću da odgaja hrvatskomu narodu hrvatske učitelje. Sve to nijedan rodoljub nesmie već trpiti.

Častna gospodo! Mogao bih i nadalje poći pretresanjem naše skolske uprave, ali pošto gospodin predsjednik preporučuje kraktoću i pošto a želim, prije nego se razstanemo još koji put govoriti i ostati uvjek u njegovoj milosti, red mi je za sada svršiti. Pri koncu samo još jedanput živo preporučujem visokoj kući, da u pitanju ovako životnom, kao što je odgoj naših učitelja i uspjeh naše škole, negleda na osobe ni na obzire, nego na samu stvar, i na pravo naroda, te da jednodušno zahtjeva ono, što imamo svi pravo zahtjevati: da u hrvatskoj zemlji budu hrvatske škole, a u hrvatskim školama hrvatski učitelji, uzgojitelji pravih i poštenih Hrvata! (*Tako je! Dobro!*)

Zore. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gospodin zast. Zore.

Zore. Ja se neću baviti današnjim proračunom, nego sam ustao da govorim za jedan stvarni izpravak.

Čast. zast. Biankini je obiedio upravu zavoda u Arbanasima, da steže slobodu one omladine, koja se spravlja za učiteljske radnje. Nadalje da zabranjuje pjevati pitomcima, a najpače da je zabranjeno ime hrvatsko u tim pjesmama. Pošto sam na privremenoj upravi tog zavoda, moći ću ovaj vis. sabor izvjestiti o stvari.

Najprije, što se tiče onog strogog postupanja, o tomu nema niti zbora, dapače oni su pitomci prilično slobodni, da im je dozvoljeno, ako hoće, i svaku nedjelju poći u grad na objed kod kakva prijatelja, ili da štogod kupe. Jedino što se šetnje tiče, ta se nešto stegla, jer u povorci nisu hodali, kako je odredjeno, nego bi se razpršili, drugim bi se pridružili, dapače bi se pridružili i kakvim ženskinjam. (*Na lievici: To je dobro! Ta niesu popovi! Smieh*). Zato se odredilo, da odsele moraju ići u povorci.

Što se tiče tužaba roditeljima upućenim, to je sve osnovano na izmišljotinama. Sadašnji zavod, kako je upravljen — žao mi je da moram govoriti o sebi, ali izazvao me gospodin Biankini i valja da se branim, jer ja nemogu razlučiti usravitelja od zastupnika, — što se tiče ekonomije unutrnje mogu vas uvjeriti, da se sada troši četvrti dio više nego prije u hranu i unutrnje življenje, kao pranje i čišćenje itd.

Ja bih u posljednje vrieme, kad bi tko od roditelja došao u zavod, poveo ga u blagovalište, da vide kako se pitomci hrane, kako leže, je li im čisto itd. i oni su se svi divili i rekli: sad su kao u raju.

Treća je bieda častnog Biankinia pjevanje, a osobito zabrana imena hrvatskoga u pjesama. Kad sam ja stupio u zavod, našao sam, da se nesmije pjevati, ali ja znajući po pedagogiji, gdje je mladost da treba i pjevanja, dozvolio sam im to, i pitomci su veselo prihvatili tu moju dozvolu i počeli pjevati. Ali kako u zavodu nisu svi jednog mišljenja, kako učitelji, tako i pitomci, to su neki izazivno počeli pjevati, tako da su i učitelje vriedjali, pjevajući im u oči pjesme, koje im nisu mile. U jednom pak c. i k. zavodu, kao što je onaj, prvo je pravilo, da svi budu jednaki i da niko nikoga ne vriedja u njegovim čuvstvima. (*Tako je!)* Ono je c. i k. učiteljište i onamo dolaze ljudi raznog mišljenja, pak treba i tu nastojati da nitko ne bude vriedjan. Ali pošto je većina onih pitomaca, koji hrvatski osjećaju, to im je i dozvoljeno da pjevaju hrvat. pjesme i grdna je izmišljotina, da im je to bilo zabranjeno. I oni su pievali ne samo one pjesme, koje uče u školi, nego i druge, recimo, pretjeranog pravca, ali ja nisam ništa rekao, samo neka pjevaju jedne i druge pjesme, ali na to nisu pristali.

Kad je jedan put jedan starješina prolazio mimo zavod opazio mi je, da ono nije pjevanje, nego deranje i da valja umjeriti te stvari i preporučiti toj momčadi, da pjevaju ljepše. Ja sam te pitomce opomenuo, da nastoje pjevati uljudno, tiho, liepo i skladno, ali da im zato nije zabranjeno pjevanje. I oni su poslušali jedan dva dana, ali naskoro su sve zaboravili i počeli opet to jače vikati, udarati, skakati i lupati. Ipak im još nisam zabranio pjevanje, već sam ih svaki dan spominjao, ali oni se nisu na to htjeli ni osvrnuti. U neko doba bio sam prisiljen, da pozovnem učitelja glazbe i da mu kažem, da on poduči ovu djecu bolje u pjevanju i onda, kad budu znali skladno pjevati, a ne derati se kao u krčmi, da ću im dozvoliti pjevanje. To je istina; a što je rekao častni Biankini to je pretjerano. Ja nebranim ime hrvatsko, dapače mi je milo, kao što mi je milo i srbsko, jer su to dva hrvatska plemena, jer učitelji idu u narod i moraju sijati ljubav i slogu. I ja ću za tim nastojati, dok budem ondje, da se naime uzgajaju pitomci u slozi i ljubavi dvaju plemena, a ne da se nauče neskladu i neslozi. To je moje mišljenje i načelo. (*Odobravanje).*

Predsjednik. Sada ćemo prekinuti sjednicu. Nastaviti će se po podne u 6 sati.

(Svršetak sjednice u 2 sata pos. podne).

(Nastavak *sjednice u 6 satih i 10 čas. na večer).*

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; cc. kk. namjestništveni savjetnici **Antun vitez Vuković** i **Nikola Nardelli**; c. k. kotarski povjerenik **Lavoslav Golf.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 25. Zakonit je broj. Sjednica se nastavlja.

Jutros je gosp. zast. Biankini prikazao dva predloga. Prvi glasi (*čita predlog o čitankam*).

Gospoda, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Nitko*). Predlog nije poduprt, te ne mogu ga uvažiti.

Drugi predlog gosp. Biankinija glasi (*čita predlog o objelonjenju zapisnikâ sjednicâ pokr. škol. vieća*).

Gospoda, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje zakoniti broj*). Predlog je dovoljno poduprt, te će ga na svoje vrieme staviti na glasovanje.

Sada ima rieč gosp. zast. Ziliotto.

D.r Ziliotto. Onorevoli Signori!

Io mi ritengo costretto di votare contro il preventivo in discussione, per lo stesso motivo che da anni indusse i deputati che sedettero su questi seggi a votarvi contro, per non essere stato, cioè, nel medesimo tenuto alcun conto delle più legittime pretese degl'italiani della Dalmazia.

Col non istituire delle scuole italiane dove la giustizia e l'equità lo richiederebbero; col frapporre i più serî ostacoli a precise, fondatissime domande d'istituzione; coll'abbandonare le sussistenti e col promuovervi perfino la disorganizzazione, io credo che non si dimostri solamente di voler trattare gl'italiani da Iloti, ma che si dia a vedere nel modo il più chiaro che se li vuole distrutti.

Non mi farò ad esaminare quanto ciò leda i diritti statutarî degl'italiani, perchè questo venne fatto troppo bene altre volte; io vorrò affrontare la questione da un altro, forse più alto, punto di vista, ricercando cioè se questo contegno trovi la sua giustificazione nella natura delle cose, se vale a dire esso sia profittevole agl'interessi del governo e degli slavi della Dalmazia.

Per risolvere la domanda che mi sono proposto: perchè questa guerra a morte contro di noi? io mi sono affaticato a ricercarne il motivo nelle enunciazioni più importanti dei vostri uomini i più ragguardevoli.

Nulla però vi trovai che mi sembrasse degno di soffermare l'attenzione, all'infuori di quanto disse in un'occasione d'infelice memoria per noi la persona che fino a ieri fu vostro capo e che oggi a buon dritto piangete. Ho voluto seguire io il consiglio che uno o due anni più tardi l'on. Borcich ha dato al mio egregio collega dottor Salvi, ed ho meditato quel discorso. Ma, devo dirvelo francamente, non vi ho trovato altro che un'abile risorsa di un uomo d'ingegno. In quell'occasione — quando si discuteva cioè sulla proposta di slavizzare le scuole medie di Zara — l'on. deputato Claich eccitava i deputati di questa parte a votare con lui, consigliandoli di fare spontaneamente quanto prima o poi doveva avvenire, perchè l'inesorabile legge della selezione — o, meglio forse, della lotta delle razze — avrebbe prodotto il suo effetto: la razza più debole avrebbe dovuto soccombere dinanzi alla razza più forte.

Non esiste una tal legge, o signori.

Io non saprei in qual modo meglio dimostrarvelo, che riferendo le parole non è molto pronunciate dall'illustre accademico di Francia Brunetière in occasione del centenario della nascita del grande storico Agostino Thierry. Il Brunetière, dopo di aver detto che il Thierry era come nessun altro compenetrato della legge della selezione delle razze, e che per l'epoca di trenta anni il suo sforzo scientifico non era diretto se non a fare della razza la principale operatrice delle trasformazioni della storia, osserva ch'egli è stato però uno dei pochi che hanno saputo applicare quella teoria con misura; e soggiunge: „ch'egli ha sopra tutto ben com„preso che se l'azione della razza è preponde„rante, per non dire onnipotente, al principio „delle civilizzazioni; l'oggetto principale della „civilizzazione era appunto quello di ridurre o „d'annullare l'influenza della razza. Nello stesso „modo che per ciascheduno di noi il progresso „consiste nello svincolarci dalle servitù fisiolo„giche di cui siamo schiavi nel nascere; ugual„mente così la civilizzazione consiste per i po„poli nel liberarsi coll'avanzare nell'età dalla „fatalità dei proprî istinti originari."

Se rifletterete a queste parole, converrete facilmente con me che l'enunciazione ch'io combatto non fu che un'abile risorsa.

Prima di proseguire nella mia ricerca mi è d'uopo soffermarmi per aver riguardo all'obbiezione che è probabile mi verrà fatta da voi: „ma voi partite dalla premessa, da noi sempre negata, dell'esistenza di una nazionalità italiana in Dalmazia."

A simili obbiezioni io non uso rispondere; io rispondo soltanto a quanto viene opposto sul serio, e voi vi servite di ciò come arma, ma non lo dite sul serio. Voi ci vedete, voi ci u-

dite, voi sapete come noi sentiamo, voi siete quindi ben sicuri che noi siamo italiani. Però, giacchè siamo su questo argomento, permettetemi che vi dica che le vostre persone più serie non hanno avuto il coraggio di negarci. Io, invece di citarvi letterati e scienziati che a profusione furono citati altre volte in questa eccelsa camera, mi riferirò all' autorevole persona vostra che ho ricordato dianzi. In quello stesso discorso, di cui vi ho prima parlato, l' on. d.r Claich si era rivolto ai deputati che *rappresentano il pensiero italiano* (sono sue parole) e dopo di averli eccitati a votare per la sua proposta, soggiunse: „io comprendo che per corrispondere al mio invito voi dovreste sacrificare „le vostre abitudini, le vostre tradizioni, i vostri più intimi sentimenti." Abitudini, tradizioni, sentimenti; non è questo, assieme alla lingua, che nessuno di voi ci nega, quello che costituisce la nazionalità?

Lasciamo pertanto questa poco seria obbiezione e proseguiamo.

Assai maggiore importanza, che non alla legge della lotta delle razze, io attribuisco alla convinzione che, forse in grazia a quanto un tempo si andava giornalmente ripetendo, sono persuaso è rimasta nell' animo di più d' uno di voi, che noi italiani, cioè, non si possa tendere che verso l' Italia.

Questo scottante argomento l' avrei troppo volentieri lasciato alla storia, alla quale unicamente dovrebbe appartenere, se la più viva accentuazione d' italianità che il vostro contegno rende più che mai necessaria, non gli avesse ridonato l' attualità.

Pur troppo il maggior interesse da una parte di noi addimostrato per ciò che riguarda l' Italia è stato tutt' altro che benevolmente interpretato dall' on. Bianchini, come egli lo fece chiaramente comprendere in una risposta data all' on. dottor Ghiljanovich, e, assai più chiaramente che da parte dell' on. Bianchini, vengono elevati dei sospetti sulle nostre tendenze da parte del c. r. governo.

Scusatemi che lo dica, ciò mi sembra un'infamia,

Pur troppo da lungo tempo il governo nostro, e non parlo del provinciale solamente, vede colla più grande diffidenza tutto quanto è italiano.

Permettetemi, o signori, ch' io vi riferisca quanto in argomento scrisse di recente un illustre scrittore che meditò seriamente sulla posizione degli' italiani dell' Austria. „L' Austria — scrisse l' Ascoli parlando dell' epoca posteriore al 59 ed al 66 — „sentiva che sul mare, e „specie in Levante, le sarebbe sempre giovato „di parere semi-italiana. Ma avrebbe voluto un' „italianità scialba, pedestre; accettava l' italiano „come una specie di *lingua franca*, la quale „meramente giovasse alla sua bandiera mercan„tile. Il vivo sentimento dell' italianità la offen„deva all' incontro come fosse una manifestazione „o almeno un annunzio di vera fellonia."

Così, o signori, è mio intimo convincimento, la pensa, pur troppo, anche tuttora il nostro governo.

È per ciò che diversi rispettabili miei consenzienti politici, pur di salvare questa nostra carissima lingua, si accontentano, per dirla — senza offesa — coll' illustre scrittore testè citato, di un' italianità scialba.

Io, lo dirò francamente, o signori, non sono di questi. Io pretendo di poter dire colla fronte alta dinanzi al sole: sono italiano; senza che si ritenga ch' io leda con questo i diritti di chissisia. Io esigo che mi si permetta di sviluppare fino al massimo grado il senso della mia nazionalità.

Eccomi a spiegare il mio concetto.

La vita morale di un uomo nel nostro stato di civiltà non è limitata nè a ciò solo che gli è vicino nello spazio, nè a ciò solo che gli è vicino nel tempo. Un uomo dallo spirito culto sente, o signori, l' imprescindibile bisogno di comprendere lo svolgersi nei secoli dell' animo che divenne suo, sente l' imprescindibile bisogno di modificare l' animo proprio giusta lo svolgersi delle anime sorelle nel presente. Questo perfezionamento dell' essere non è, tranne rarissime

eccezioni, possibile che col contatto ideale con individui della propria stirpe, della propria lingua. Mercè di ciò, tutto quello che ha pensato, sentito, operato la mia gente nei secoli, tutto ha in certo qual modo agito a confermare il mio essere; tutto quello che pensa, sente, opera la mia gente adesso, tutto modifica il mio essere più potentemente di qualsiasi altro fattore esterno.

Ciò crea fra l'individuo e la propria gente un legame dei più potenti e nello stesso tempo dei più dolci, un legame che ben presto diventa parte integrante della propria individualità morale.

Questo vincolo è ciò ch'io chiamo il senso della nazionalità.

È in virtù di questo senso che i signori che mi siedono vicino (i deputati serbi) non leggono le gesta dei loro progenitori a Cossovo collo stesso animo con cui leggerebbero i fatti della guerra dei trent'anni, o, per parlare di un fatto recentissimo, non s'informano della salute del principe del Montenero così come s'informerebbero di quella dello Scià della Persia; è in virtù di questo senso che su di noi le gesta di Garibaldi fanno ben altra impressione di quelle di Arturo della Tavola Rotonda, e per cui leggiamo le notizie dall'Africa italiana con ben altro interesse di quello che ci destano gli avvenimenti del Transwaal.

Colui nel quale si è sviluppata questa coscienza non può più moralmente viverne senza.

Ma fra questo e il tendere politicamente verso l'Italia ci corre. La coscienza della nostra nazionalità è per noi un bisogno assoluto; il sospettarci invece d'irredentismo è, a mio credere, quanto dire che a noi manchi il senso comune. Noi, disgiunti dall'Italia dall'intero Adriatico, noi poche migliaia sparse, senza continuità di territorio, fra un popolo non di centinaia di migliaia, ma di varî milioni di slavi; come si potrebbe pensare noi ad una unione coll'Italia?

Io credo quindi che noi possiamo alla luce del sole dire che siamo italiani, sviluppare il nostro sentimento di nazionalità italiana senza che ciò possa ledere minimamente la suscettibilità del nostro governo, senza che ciò possa venir riguardato come la benchè minima lesione del nostro dovere di suddita lealtà.

Se anche questa giustificazione del vostro contegno viene a scomparire; e se in pari tempo la decadenza della coltura italiana viene da tutti voi deplorata, e che lo deploriate è uno di quei fatti, di cui Marco Minghetti avrebbe detto che se non ci fossero delle prove è la coscienza pubblica che ne fa testimonio; — perchè questa guerra a morte che ci si muove?

Io non ne trovo la spiegazione, o signori, se non nell'influenza del faccendierismo politico. Il faccendierismo politico, questa peste sociale tanto potente nei paesi semi-liberi come il nostro, nel bisogno di pescare nel torbido dovette cercare di mettere in movimento delle passioni che potessero agire sulle grandi masse; la questione relativa all'annessione della Dalmazia alla Crazia non poteva interessare gran fatto le moltitudini; fu per ciò che esso ebbe l'abilità di creare contro di noi l'odio di razza, così come sviluppò contro i serbi l'odio di religione. Fu così che si è spostata la questione; che il partito autonomo, che non era che anti-annessionista, venne designato come anti-nazionale. Che questi due concetti non sieno identici la prova più luminosa la fornisce il fatto che anche i serbi sono anti-annessionisti senza che nessuno si sia mai sognato di ritenerli contrarî alle aspirazioni nazionali slave.

Noi del pari non siamo contrarî alle vostre aspirazioni nazionali. Gli uomini di parte nostra hanno sempre amato tutto quello ch'è slavo. Io non ho bisogno di ricordare i Petrovich e i Kneževich; ma quelli d'indubbia nazionalità italiana non vi furono meno amici. Mi basti ricordarvi che nella prima sessione della Dieta dalmata il d.r Bajamonti ebbe a dire: „Io convengo „pienamente coll'on deputato Pavlinovich che in „Dalmazia la grande maggioranza del popolo è „slava, e che c'incombe quindi il dovere di „sviluppare in ogni modo possibile tanto la „lingua di essa, quanto ogni altro elemento che

„la riguarda; il che noi faremo colla pienezza „dell' animo".

Gli uomini nostri — fino a che la necessità della tutela dei proprî diritti nazionali non determinò la reazione — s' entusiasmarono per i vostri ideali: un nostro egregio musico componeva un' opera dal titolo *La madre slava*, un valente nostro pittore, indubbiamente italiano, il Salghetti, dipingeva il noto quadro *La Slavia.* Andrei troppo lungi se volessi continuare nella dimostrazione.

Zore. Ma non hanno fatto nulla per la lingua slava.

Ziliotto. Hanno fatto, onorevole Zore; la differenza fra l' agire dei nostri e quello dei vostri, non fu altra, che quella che in tutti i paesi del mondo esiste fra moderati e radicali: nostri volevano che si provedesse organicamente, nel solo modo, cioè, in cui le riforme portano duraturi vantaggi.

Gli stessi sentimenti li nutriamo anche noi. Noi comprendiamo che il nostro avvenire è fra gli slavi, e desideriamo quindi che sia cogli slavi.

Io, educato alla storia del risorgimento italiano, non so pensare neppure gli slavi del sud senza aspirazioni unitarie — non intendo con ciò attribuirvi sentimenti contrarî allo stato — io quindi, e tutti, credo, con me gl' italiani della Dalmadia, purchè venissero riconosciuti espressamente e rispettati i nostri diritti nazionali, saremmo sempre pronti di aiutarvi nel raggiungimento dei vostri ideali.

Quali sieno i mezzi per raggiungerli non è adesso il momento di discutere. Se io dovessi però, così di passaggio, esprimere in argomento la mia opinione, direi che la Dalmazia in questo compito dovrebbe battere una via propria, con riguardo alla sua spiccata individualità, individualità derivante alla Dalmazia dal fatto che l' elemento slavo è in immediato contatto coll' elemento italiano, il quale gl' inocula la propria latinità. Questo innesto vi è tutt' altro che pericoloso, o signori, nè a causa dello stesso voi perdete il vostro carattere nazionale: anche in un parlamento jugoslavo l' on. Baljak sarebbe, sono sicuro, uno degli oratori più eleganti ed efficaci; ma se quel non so che, che rende in ispecial modo attraente il suo discorso, gli deriva, come ne sono certo, da quella dose di latinità ch' egli ha saputo assimilarsi; nessuno di voi, io penso, pretenderà d' altra parte di essere o desidererà che i proprî figli sieno più slavi di quello che lo sia l' onorevole deputato Baljak.

È questa persuasione che la Dalmazia debba battere una via propria che io comprendo sotto il nome di autonomia.

Comunque, è questa una questione sui mezzi e non può quindi essere di capitale importanza.

Con quello che ho detto credo di aver dimostrato, o signori, che non esiste veruna seria ragione per cui abbia a continuare l' abisso che ci separa, e che, se voi vi diportate così ostilmente contro di noi, è perchè siete travolti dal turbine sollevato dall' affarismo politico, al quale non avete la forza di resistere.

Fate di trovare questa forza. Cessate da questo contegno. Io conosco personalmente la maggior parte di voi, e so che nei privati rapporti non siete feroci. Ritengo pertanto che non comprendiate il male che ci fate. Se sapeste che male! Per noi le nostre tradizioni, la nostra lingua, i nostri sentimenti, tutto insomma ciò che forma la nostra nazionalità, ci è così caro così sacro come ci sono i nostri genitori, le nostre mogli, i nostri figli; pensate quale debba esser l' animo di chi sopra così cari oggetti veda sempre pendere la spada omicida!

Sia fine quindi a questa guerra; e pensiamo e lavoriamo concordi per questa nostra patria comune, che ha tanto bisogno di progredire, e non soltanto sul campo economico, ma anche, e forse più ancora, sul campo morale, perchè, sebbene da molti anni siamo retti da libere istituzioni, noi siamo ben lontani ancora dal possedere la sana coscienza della libertà.

Senza la pace fra i diversi elementi del nostro paese, non è possibile di pensare seriamente a questo lavoro; e questa pace noi sinceramente ve l'offriamo.

Che se voi non l'accetterete, se continuerete a calpestare i nostri più sacri diritti, noi non diserteremo il campo, saremo tutti sulla breccia; e non vi dia troppa baldanza il numero d'assai più grande, perchè nello sforzo supremo speriamo di poter centuplicare le nostre forze, e, se il fato vorrà che moriamo, il testamento per i nostri figli saranno i versi del poeta:

Nati sull'ossa nostre ferite, figlioli, ferite
sovra l'eterno barbaro.

Tolga però il cielo che ciò avvenga.

Io spero invece che questa sarà l'ultima volta che noi saremo costretti di votare contro il preventivo scolastico. *(Approvazioni).*

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Bjelanović.

Bjelanović. Visoki Sabore!

Pred nama je vrlo važan predmet, koji moramo dovesti u svezu s izvještajem predstavnika vladinog za školske stvari, kojeg nam je jutros ovdje pročitao. Onaj izvještaj odgovara zahtjevima našim, jer smo se mi do sada uviek tužili i žalili, kako napredak i uspjeh naših škola ne odgovara našim potrebama i ogromnomu trošku, koji mi ulažemo u škole.

Gospoda su predgovornici poslije toga ovu razpravu u nekoliko proširila, prihvativši u istu predmete mnogo ozbiljne, koji se takodjer tiču našeg naroda, naše sadašnjosti i budućnosti.

Uzevši u obzir ovaj predmet, a s druge strane želju i preporuku našeg presvietlog gosp. predsjednika, meni je u ovom času zadaća vrlo težka, jer bi hotio ne to kazati i osvrnuti se na sve razloge, koje smo čuli, a opet bi hotio, da budem kratak. Ja ću zato gledati, da i tu svoju zadaću izvršim i ne dodjem u sukob s nemirnim zvoncem gosp. predsjednika.

Počet ću od naše najbliže družine, koja ovdje sjedi. Vi ste čuli, gospodo, poštovanog predgovornika, koji je izrazio takovih misli i želja, u kojima se, mislim, možemo svi složiti. On je sa svog stanovišta podigao tužbu, ne toliko protiv nas i našeg naroda, — jer ja ovdje ne dielim Srba od Hrvata — nego na one, koji progone, i neumjestnu i nepotrebnu viku dižu na njih i njihov jezik. I u ovom smo saborisanju posljednjih dana čuli, kako nas taljanština tobože gnjavi, muči i zagušuje. To, gospodo, nije istina, i vi to najbolje znate. Uzmimo naš saborski pravilnik i vidjet ćemo, da je naš jezik, kako smo ga mi tu nazvali, dogovorno i složno, srbsko-hrvatski, a uz njega da se samo može govoriti talijanski. Mi dopuštamo ovoj gospo i ovdje prosto, da mogu živjeti.

Čulo se takodjer, da je austrijska vlada uzdržala talijanski jezik u Dalmaciji, što je takodjer jedna šuplja fraza. Austrijska vlada nije uzdržala u Dalmaciji ništa drugo, nego ono, što je našla, dok nije došlo doba, da je narodno načelo došlo do pobjede na našu korist, kašto je i pravo. Kaže se dalje, da je talijanski jezik u nas stvorila mletačka vlada; ali ja ću vam i na to kazati, gospodo, da to nije istina. *(Bravo! na lievici).* Kad smo mi prvi put došli u ove krajeve i Hrvati naselili gornju Dalmaciju, a Srbi donju, i ako su tuda prolazili Avari i drugi narodi i porušili Dalmaciju, ipak se tu našao jedan elemenat, koji nije naš. O tom se najbolje možemo uvjeriti, ako uzmemo u ruke historiju hrvatskog naroda.

Vi znate, gospodo, da se u gornjoj Dalmaciji zametnula klica jedne države, koja se počela razvijati, a tu su u gornjoj Dalmaciji stvarali državu Hrvati, koji su tu došli u sukob s jednim elementom, koji živi u gradovima. A kakav bi to mogao biti elemenat? Bio je to, kako se u svim spomenicima kaže, elemenat romanski, latinski pa i grčki. Osim materijalnih sukoba, glede zemljišta, bilo je tu i sukoba i o kulturi i jeziku i vi, gospodo, koji ste proučili historiju hrvatskog naroda kao i ja, ali ja mislim, svakako više od mene, da je i taj kulturni sukob riešavan na crkvenim saborima u Spljetu. Za prvog hrvatskog kralja Tomislava, držan je crkveni sabor u Spljetu i tu je riešavana ta borba

na štetu hrvatskog elementa, jer je tu uz privolu hrvatkog kralja Tomislava riešeno, da se iz crkava i odnosno iz svih školskih zavoda, gdje su se svećenici pripravljali, izključi slovinski, ili kako bi ste vi kazali, hrvatski jezik i da se ima zamieniti s latinskim.

I tako je to za nekoliko godina trajalo. Ninski biskupi su se opirali toj navali latinskoj, ali na kraju su podlegali na drugom jednom saboru, koji se držao za hrvatskog kralja Petra Krešimira, gdje je konačno riešena sudbina slovinskog jezika u gornjoj Dalmaciji. (*Prigovaranje. Predsjednik zvoni*). I tu je težnju podupirao sam hrvatski kralj Petar Krešimir, koji je hotio, da se njegov narod latinizira. (*Biankini:* Nije istina!)

Po ovim podatcima vidite, gospodo, da je u Dalmaciji bio jedan elemenat talijanski još u ono doba, da je i onda u Dalmaciji bilo Talijanaša, a da je svakako po svojoj znamenitosti najveći talijanaš bio hrvatski kralj Petar Krešimir. (*Smieh Biankini:* Pa da se čovjek ne smije!)

Nego poslje je bio drugčiji razvitak. U dolnjoj su Dalmaciji bile okolnosti sasvim druge, Ona je bila naseljena Srbima i u razvitku historičkom bila pod njegovim uplivom.

Tamo su Nemanjići osnovali veliku dinastiju srbsku i počela je borba sa stranim elementima, koja je sretno dovršena u korist srbskog elementa.

Nećemo sada razpravljati niti se prepirati, tko je tu stanovao, dali sami Grci ili Latini, ili pak izmiešano; svakako možemo kazati, da su to bili oni Pelazgo-Latini, koji su se imenom i sadašnji autonomaši ponosili u svom organu.

U gornjoj Dalmaciji sbivao je drugi dogadjaj, gdje je takodjer hotio da se iz iztoka potisne na zapad elemenat srbski. Mi smo bili poraženi 1371 god. na rieci Marici, a g. 1389 postigla nas je zla sudbina takodjer na Kosovu. To spominjem, jer se i tu riešavala sudbina Dalmacije i elementa talijanskog u njoj, jer je uslied toga potisnut srbski elemenat i u gornju Dalmaciju i najviše je doprinio, da se Dalmacija razvije u duhu slavenskom.

. Poštovani zast. Biankini spomenuo je u jednom od posljednjih svojih govora hrvatske velikaše, koji su u Dalmaciji bili. Ali ti velikaši i s njima zajedno njihov narod odselili su se iz Dalmacije, uslied ove druge navale sa iztoka. U gornjoj Dalmaciji su zaista bili i Šubići i Nelepići i Keglevići; ali Šubići su se preselili u Magjarsku i postali Zriny; za Nelepiće neznam, gdje su svršili; svakako je poštovani Biankini rekao, da su ostavili Vrliku. Bili su u Dalmaciji i Keglevići, ali oni su se odselili i ne zovu se po našem starom običaju Stevan, a niti po novo skovanoj školi zagrebačkoj Stjepan, nego *Istvani* oni su se pomagjarili.

Ako smo dakle došli do narodnog razvitka, mi to imamo da dovedemo u svezu najprije sa srbskim narodom.

Poslije ovih mojih rieči, kaošto vidite, ja mislim da bi se ovi naši prijatelji, koji ovdje pokraj nas sjede, najviše imali tužiti na nas Srbe, jer je naš jezik u Dalmaciji riešio narodno pitanje u korist slavensku. Da nije nas bilo, danas mi ne bi bili u ovoj ogromnoj većini, niti bi se u ovom saboru primali oni zaključci u pitanju jezika, koji su dosada primljeni. Ali s toga, osjećajući mi svoju snagu, znajući što smo mi Srbi ovdje postigli našim dolazkom, mi možemo biti velikodušni i s toga smo tu velikodušnost i pokazali prema zahtjevima, koji su se ovdje iznicali u ime talijanskog jezika; mi smo rekli, da nam je potreba učiti talijanski jezik i usljed toga, da možemo doći u susret njihovim težnjam. A da smo mi i velikodušno i plemenito i koristno po našu zemlju u tom postupali, mogao bi se pozvati i na jednog drugog svjedoka ovdje, na Srbina, koji je bliži hrvatskoj većini, nego li nama, i on bi mi to potvrdio. On je, uzimljući u obzir našu potrebu talijanskog jezika, smislio jedan predlog, na kom bi se mi, koliko nas je god u saboru, mogli složiti; predlog po kom treba dakako da se našem jeziku u školama dade prvenstvo, ali da se uzimlje u obzir i talijanski jezik, kojim bi se imalo učiti nekoliko predmeta u gimnaziji. Na tom predlogu, mislim, da bi smo se mi mogli složiti, ali ako se ne složimo danas, doći će vrieme, kad ćemo

se moći složiti; danas je u nas jošte velika razdraženost, koja se podpiruje i ja se s toga neću na ovom predmetu sustaviti, već samo izričem svoje podpuno uvjerenje, da ćemo se mi jedanput u tom složiti, jer mislim, da je pitanje jezika u nas sasvim riešeno. Danas tko iztiče to pitanje kod nas, prosto hoće, da zabada trn u zdravu nogu, jer smo mi sami stvorili u ovom saboru, poznati zaključak, jer imamo u uredima i školama naš jezik. Jedino je pitanje neriešeno o uredovnom unutrašnjem jeziku, ali ga mi u saboru ne možemo riešiti, već će se ono riešiti u Beču i to u zgodno doba čemu neće ova gospoda, koja talijanski govore, ništa smetati, dok smo mi Srbi i Hrvati u tom pitanju složni.

Nego pokraj ovakovog stanja mi ipak vidimo neko trzanje na desnoj strani ove vis. kuće; mi vidimo s jedne strane, da se viče na talijanštinu, kao da nas ona gnjavi i guši. Po tom bismo mogli zaključiti, da tamo vlada najiskrenija i najoduševljenija težnja za onim, što u nas ima najljepšega u jeziku i književnosti, a to je srbsko. Ali vidimo jedno drugo čudo, da neka gospoda, dok se otimlju od talijanštine, na kojoj su se uzgojili, na kojoj i sada stoje, a sad je se boje kao nekakvog čuda i strašila, u isto vrieme viču na sve sto je srbsko; viče se na srbsko ime, na ćirilicu, koja nam je zajednička, kaošto nam je u stvari i zajednički jezik. Od kuda to čudovište, taj da rečem moralni dualizam medju vama, neću reći medju svima na desnici, ali medju onima, koji su do sada najodlučnije iztícali program i težnju, koja se u obće hrvatska zove? Da ta zagonetka postoji, dosta vam je, da se sjetite jutrošnjeg govora poštovanog zast. Biankinija. Vi ste čuli, kako je njemu danas krivo i na preparandiji, kako mu je krivo, što je jedan jedini Srbin izabran za kot. školskog nadzornika i kako on opet potiče staro i već riešeno pitanje o čitankama, koje je do sad svake godine poticano u ovom saboru. Od 12 kot. školskih nadzornika imenovan je jedan cigli Srbin. Ja mislim da tu nema nikakove velikodušnosti prema nama, već da nam se time najmanje daje od svega onoga, što bi nam se imalo dati i na što mi imamo pravo. Ali pošt. zast. Biankini je ipak našao nekakav izgovor. On se dosjetio svom velikom jadu i rekao, da ako u Boki ima grčkoiztočnih, da ima i katolika, i s toga da bi trebalo za šest godina imenovati katolika, a za drugih šest grčko iztočnjaka. Valja priznati, da je na veliko čudo poštovani Biankini popustio nešto prema nama Srbima, gdje je on dosada vikao, što je i taj cigli Srbin imenovan i radi toga je baš podignuta sva vika na školskog nadzornika u Boki i danas na njegova usta ponovljena i izbacena tvrdnja, koja medjutim nije istinita, jer taj nadzornik nije bio svrgnut, nego je prosto svršio svoje godine i sad je mjesto njega imenovan drugi. Ali i tu je krivica učinjena pošt. Biankinu, jer on u svojoj velikoj milosti jedva bi dozvolio, da se od 12 nadzornika samo jedna polovica jednoga nadzornika dade nama Srbima.

Imamo mi dosta slučajeva takovog mišljenja i u stvari takovog ponašanja na štetu srbsku i u ostalim školama. Jedan učitelj, kao što je Crnogorčević. vriedan i izvrstan stručnjak, obratio se u Šibenik i pitao mjesto u šibenskoj gradjanskoj školi, ali mu je školsko vieće odgovorilo da ga ne treba. Simić je tražio učiteljsko mjesto u Promini, ali se odbija s prostog razloga, što se kaže, da je on Srbin. Takovih slučajeva imamo a svoj školskoj upravi, a imamo danas jedan očit primjer u Zadru. Ovgje je otvoren kurs za učitelje gradjanskih škola. Od 12 učitelja, koji su amo došli s podpunom učiteljskom plaćom, ima jedan jedini Srbin; a pošto on odlazi na svoje nadzorničko mjesto, ostaje njegovo mjesto prazno; učitelji Srbi su se natjecali, ali nisu mogli dobiti tog mjesta i kažu, da se više ni natjecati neće, jer znadu, da su im molbe unapried riešene, da ne mogu dobiti tog mjesta zato, što su Srbi.

Ovdje je izneseno i pitanje o preparandiji. Poštovani Biankini je rekao, kako se u preparandiji pjevaju neke pjesme, a neke su zabranjene; kako se tobože sasvim zabranjuju hrvatske pjesme. Kao što je razjasnio poštovani naš drug, upravitelj tog zavoda, to nije istinito. Ali ja bi vam mogao od mnogih navesti jedan osobiti slučaj. — U tom se zavodu jedanput držala jedna zabava, na kojoj su bili profesori i učenici tog zavoda. Pjevale su se tu pjesme, sve same hrvatske, ali nijedna srbska. Kad je izražena želja, da se radi nekih obzira samo jedna cigla srbska pjesma zapjeva, pitomci tog

zavoda izraziše, da oni neće nipošto da pjevaju srbske pjesme. Po tom možete suditi, kakav je duh nekada vladao u tom zavodu i tko ima da se tuži na nj. Častni je predgovornik rekao, da tko pjeva, zlo ne misli, ali ja mislim, da se baš na tom pjevanju najveće zlo pokazalo, jer se pokazalo, koliko se mrzi ime srbsko. Kad se takovi mladići uzgajaju, kažite gospodo, kakvi će oni biti učitelji i kakvom se plodu možemo od njih nadati? Mi smo već dosta puta ovdje čuli, kakvu su političku agitaciju razvijali ti učitelji. Ovaj put ću vam ja samo jedan od tih slučajeva naznačiti. Bilo je to ovog ljeta za izbora, i tada je jedan učitelj izišao u javnost s ovom izjavom:

„Ja sam pravaš bio i bit ću; za narodnjaka nebi glasovao nego onda, kad bi moj glas odlučivao proti t. z. Srba ili Tolomaša“.

Ovaj telegram, ja mislim, da nam razjašnjuje težnje i želje poštovanog Biankinija, jer bi on hotio da zavod učiteljski bude zavod za odgajanje političkih agitatora, da učitelji budu vodje njegove političke vojske. Zato je on toliko vikao proti sadašnjem stanju u onom zavodu, jer se prosto stalo na put zloporabam, jer je zavladao bolji duh, duh ljubavi i sloge, duh, koji cilja na napredak našeg školstva.

Poštovani predgovornik potakao je i opeta pitanje o čitankama. Srećom je to pitanje u nas već riešeno, a i njegov predlog nije bio poduprt. Ali ako bi se tko imao tužiti na čitanke, to bi imali samo mi Srbi.

Predsjednik. Molim gosp. zastupniče, o čitankama nema govora, jer predlog nije poduprt.

Bjelanović. Ali, gosp. predsjedniče, ja bi se mogao tužiti na čitanke i bez tog predloga.

Predsjednik. Pošto predlog ne obstoji više nemože se o tom ni govoriti.

Bjelanović. Ja ne mislim govoriti o predlogu gosp. Biankinija, nego prosto o čitankama, a ja mogu izraziti svoje tužbe na njih, kao i gosp. Biankini.

Milić. To nitko niti ne pobija.

Predsjednik. Čitanke nisu na dnevnom redu, nego je samo gosp. Biankini o njima stavio predlog, da se o tom razpravlja; ali pošto predlog nije poduprt, o tom se i nesmije govoriti. Ako idemo tako dalje, nećemo nikada svršiti dnevni red, jer ja sam učinio račun, da ako ovako podjemo napried, nemožemo svršiti do 10 o. m. S toga molim, da se držite što više predmeta i ne idete preko granica.

Bjelanović. Ja, presvjetli gosp. predsjedniče, nisam mislio govoriti o predlogu gosp. Biankinija, nego prosto nanizati nekoliko tužaba, koje možemo i imamo pravo ovdje iznieti, jer su sasvim osnovane i mi smo pozvani, da ih tu iznosimo. Ja hoću prosto da kažem, da se u tim čitankama ondje, gdje bi se imao spomenuti srbski narod, spominje hrvatski, a to da nije pravo ni istinito; ja hoću da kažem, da se ime srbsko nieče, da se kaže, da u jednom kraju, kao što je Knin, živi hrvatski narod, dok su to stvari neistinite.

Predsjednik. Gosp. zastupniče, vi ste se lani i predlani i svake godine prepirali s gosp. Biankinijem o tom predmetu, a da se do nikakvog zaključka nije došlo. S toga vas molim, da izostavite ovaj priepor.

Bjelanović. Ako mi dozvolite, ja mislim, da smo došli do zaključka i to vrlo povoljnog u ovom pitanju i ja, ako bi hotio da progovorim o tom štogod, baš bi svršio s jednim zaključkom, na koji mislim, da će pristati sva vis. kuća. Ja neću ovdje da zamećem kavgu, nego da apeliram na miroljubivost većine ove vis. kuće.....

Predsjednik. Zar hoćete, da idemo kao prijašnjih godina?

Biankini. Ja mu neću odgovarati.

Bjelanović...... koja je baš dala ovih dana izjava u pomirbenom duhu prema nama.

Ja sam dakle, gospodo, hotio, da s moje strane udjem nekako u tu zagonetku i da je po mogućnosti riešim, zato što vidim, da se s desne strane odviše napada na talijanski jezik, dok se s druge strane opet odbija i napada na ono, što imamo najljepšega u našem narodu, ono što je srbsko. *(Smieh)*. Jer, gospodo, ako ćete zabraniti čitanje srbskih narodnih pjesama, zaboravit ćete najljepši izvor naše knjževnosti; ako ćete zabraniti da se historija srbskog naroda u školi ne predaje, vi ćete zabraniti sve ono što najljepšega imamo, početak i razvitak našeg naroda. Što nam onda ostaje? Mi drage volje čitamo sve ono, što nam Hrvati daju, čitamo historiju hrvatskog naroda, jer baš time možemo da uzporedimo jednu historiju s drugom i da se uvjerimo o našoj nekoj zajednici, koja je nekad postojala i koja se još može medju nama razviti; dolazimo do povoljnih zaključaka za našu budućnost i za naš napredak.

Ali pošto sam ja sveden s ovog predmeta, ja ću konkretirati svoje misli o našem školskom proračunu i označit ću ovdje naše stanovište toli prema izjavama, koje smo ovog časa čuli s ove strane Visoke kuće, kao i prema težnjama, koje se ponavljaju s desne strane, na usta poštovanog predstavnika hrvatske opozicije.

Mi smo rekli odavna, da je nama za naše potrebe i razvitak talijanska kultura potrebna i da ga radi toga moramo učiti i odrediti mu u našim školama neko mjesto, dakako podredjeno našem jeziku. Mi radi našeg razvitka i našeg napredka moramo u školama davati mjesta srbskom jeziku i imenu i ćirilici, jer je to naš narodni temelj, pak ako njega srušimo, mi nismo više narod. Mi dakle tražimo da se u školama poštuje srbsko ime, historija srbskog naroda i ćirilica, kao što se to do sada nečini, i ako je zakonom propisano. Meni je drago, da se pokraj navale jednog predstavnika hrvatskog naroda, koji sada zamienjuje stanovište opozicije i koji je hotio prema nama zastupati one nenarodne misli, koje su prije svega ubitačne njegovom narodu, da se mogu pozvati na izjavu našeg druga, poštovanog zast. Zore, koji je mislim našao odobravanje ciele desne strane ove vis. kuće; da se mogu pozvati i na jednu izjavu prof. Mrkušića, koji je stupivši u ovaj sabor, izjavio rieči ljubavi i sloge; meni je drago, što se mogu pozvati proti jutrašnjem predgovorniku, koji je ovdje zapodievao hajku protiv nas Srba; da se mogu pozvati i na jednu pokrajinsku učiteljsku skupštinu i to baš na onu, koja je držana u Kotoru, jer je na njoj zaključeno, da se jedno i drugo ime poštuje. I kada sve to uzmem na um, ja mislim, da mogu poštovanom gosp. Biankiniju kazati, da ono nije istina, što je on rekao, da je čitankama bačena zublja u učiteljstvo i u naš narod; da te zublje nema, nego da se ona samo s druge strane i s drugih uzroka u narod baca, kako bi smo se mi zavadili i mrzili.

Ako se tko ima tužiti na pravac škole, to smo poglavito mi Srbi, jer se nama nepravica čini, jer se progoni ono, što je naše. Ali ja vidim, u većini, hrvatskoj, da ima i sviesti i pravednosti i ljubavi, te i ja sam izrazujem uvjerenje, da ćemo mi naša školska pitanja u užem i širem okviru riešiti liepo, mirno i koristno za naš narod. To je ono, što sam imao kazati u obće u ovoj razpravi. U pojedinosti sam želio samo malo reći i u kratko ponoviti misli, koje sam do sada u ovoj prigodi izražavao. Kad sam prvi put o tom progovorio, žalio sam se, što se mnogo troši na škole i što njihov uspjeh ne odgovara tomu trošku; ja sam već onda, a tomu je već 12 godina, izjavio želju, da se naše škole odmaknu od sustava, koji je kod nas skrojen po njemačkom uzoru, i da nastojimo, da nam škole budu praktične i korisne; ja sam onda odmah podnio predlog, da se imadu osnovati školski vrtovi, kod naših osnovnih škola.

Te su želje u nekoliko već uvažene, ali podpuno još nisu izpunjene. Tim se željama vodi račun u izvještaju poštovanog referenta za školske stvari, gdje je učinjen prigovor da on mnogo obećava, ali da on do sada nije ništa izpunio. Ja mislim, da se sada o izpunjivanju tih želja ne može ni govoriti, jer smo mi tek lani čuli jedan izvještaj, koji se ove godine ponovio, a u njem se radi samo o jednom planu, koji je donesen na razpravu saboru i koji imadu proučiti pozvani faktori. Dakle mi imamo tek osnovati plan, da ga primienimo na preparandiju, a onda na škole, a istom tada ćemo vidjeti uspjeha. Ja se u potankosti onog

izvještaja ne mogu upustiti, ali u koliko on uzimlje u obzir one želje, koje sam i ja ovdje više puta izrazio, kažem, da ga načelno prisvajam, ostavljajući za bolju priliku, kad bude više vremena da se u njegove potankosti svratim. U tom se planu govori o školskim vrtovima, a ja ću i opet ponoviti svoju želju, da vlada i školska vlast nastoji, da se ti školski vrtovi stvore kod osnovnih škola. Ja mislim, da naše občine imadu dosta občinskih dobara, te bi mogle namieniti jedan liepi prostor za praktično obučavanje u poljodjelstvu. A i kad se nebi našao blizu škole i bio malo udaljeniji, ja mislim, da bi se ipak mogao koristno upotriebiti. I na taj način držim, da bismo se približili onom cilju, koji smo si uzeli obzirom na praktični razvitak naših škola.

Usvajajući načelno ovu osnovu u ime moje i mojih drugova, mogu izraziti, da pristajem na zaključke, koje je podnio izvjestitelj odbora, odnosno želje izražene vladi, da nam priteče u pomoć za podizanje naših škola, jer je to posve osnovano i opravdano, pošto su zahtjevi školski veliki, troškovi ogromni, a svi dobro znamo, da narod više ne može da plaća i podnosi još novih tereta.

U to ime izjavljujem, da primamo školski proračun za podlogu posebne razprave.

Predsjednik. Gosp. vladin izvjestitelj Vuković ima riec.

Vladin izvj. Vuković. Časni gospodin Biankini ustvrdio je da naše pučko školstvo nije u ničem napredovalo kroz lanjsku godinu te da se nije ništa učinilo od svega onoga, što sam u prošastom saborskom zasjedenju obećao.

Ja sam jutros spomenuo, da je konačno riješeno pitanje o ustanovljenju ženske gradjanske škole u Spljetu, da se je otvorio pripravni tečaj za gradjanske škole pri učiteljištu u Arbanasim, da se je stvorilo toliko novih pučkih učionica i novih razreda pri već opstojećim pučkim učionicam, da je već bila stavljena na raspoloženje dotacija od 1500 for. u ime nagradâ onim pučkim učiteljima, koji bi se osobito istakli poučavanjem poljodjelstva, da će se kroz vrijeme ovogodišnjih uskrsnih praznika otvoriti tečaj za poučavanje pučkih učitelja u gojitbi dhana, da su bili zametnuti potrebiti izvidi i rasprave za zavedenje pripravnog tečaja za poučavanje pučkih učitelja u ribarstvu te za ustanovljenje strukovnih tečaja i t. d. To sve nije puno, ali je ipak nešto; u kratkom razdoblju od jedne godine doista nije se moglo više stvarati.

Časni gosp. Biankini žalio je, što je kroz prošastu šk. godinu bilo udareno školskih globa u ukupnom iznosu od 13912 for. 25 nové., od kojih bilo je utjerano samo 1986 for. — I ja žalim, što se je moralo toliko šk. globa udariti te bi želio, da šk. globe ne samo umanje, već da ih u obće nestane. — Ali dok u nekim mjestima ne budu sva obvezana muška i ženska djeca sasvim redovito pohadjala pučke učionice, dotle neće nestati šk. globa. One su jedino sredstvo, se da poboljša pohadjanje naših pučkih učionica. Šk. uprava pri udaranju šk. globa nepostupa nipošto fiškalno, već ima samo svrhu, da se roditelji prisile da djecu šalju u učionicu te postupa strogo samo onda, kad roditelji u nekim mjestima iz prkosa ne šalju djecu u učionicu.

U tom pogledu spomenuti mi je samo, da je pok. šk. vijeće baš ovih dana riješilo mnoge utoke o šk. globam u kotaru Benkovačkom, te su bile udarene globe ili obaljene na polovicu ili su bile sasvim oproštene, a potvrdjene samo one koje su bile udarene roditeljima, koji se iz prkosa nijesu poklonili zakonu.

Što se tiče prijedloga, da državni doprinesak za pučko školštvo u Dalmaciji u iznosu od 41654 for. bude povišen, čast mi je navijestiti, da je pokr. šk. vijeće ponovno bavilo se tim predmetom, ali se do sada nije još moglo ništa postići.

Glede prijedloga financijalnog odbora, da se povisi državna doticaja za potpore pitomcim i pitomkinjam učiteljišta, koji prijedlog preporučuje i časni gosp. Biankini. izjaviti mi je, da je pok. šk. vijeće lani isposlovalo od ministarstva povišenje dotacije od 6000 for. na 6500 for. za god, 1895 i da je i za god. 1896 predlo-

žilo još zamašnije povišenje, te se još čeka dotično riješenje ministarstva.

Za god. 1896 predložili su učiteljski zborovi učiteljištu u ime potpore i to: u Arbanasim od 8880 for., a u Dubrovniku od 4830 for.

Ja ne mogu naravski danas kazati, hoće li ministarstvo i za koliko povisiti ovogodišnju dotaciju po dotičnom prijedlogu pokr. šk. vijeća, ali nadam se, da ako i neće biti dozvoljena cijela predložena dotacija, da će ista biti svakako povećana prema povišenju broja učiteljskih kandidata i kandidatica. — U ostalom moram izjaviti, da sadašnji mjesečni doprinesak za opsluhu u konviktu učiteljišta u Arbanasim iznosi 18 for. a ne 20 for., kako je tvrdio gosp. zast. Biankini, te da se o tom radi, da ovaj iznosu bude još obaljen. Primjera radi navadjam da su lani dva pitomca konvikta arbanaškog uživala potporu od mjesečnih 18 for., dva po 15 for., trojica po 12 for., 8 po 10 for., 17 po 8 for., i. t. d.

Časni gosp. Biankini podigao je raznih tužaba proti djelovanju pokr. šk. vijeća, kao da se tobože neka važna pitanja neriješavaju zborno, da isto nije bilo pravodobno obnovljeno, da u istom pučko učiteljstvo nije zastupano jednim pučkim učiteljem, da se sjednice ne drže redovito i. t. d. — Ja moram ove tužbe odbiti kao neopravdane.

Glede zbornog riješavanja predmeta čast mi je izjaviti, da se pretresuju zborno oni predmeti, za koje je to propisano, ali istina je, da se izvanredno u prešnim slučajevima uporavlja i propis § 39, po kojem presjednik može namah privremeno odrediti i u pogledu posala, koji se imadu raspravljati zborno uz naknadno odobrenje vijeća. — Ako se pokr. šk. vijeće nije moglo pravodobno obnoviti, to nije od nikakve zle namjere, te se to može dogoditi i drugdje, kako se je i dogodilo. Ali za to ne može se tvrditi, da je djelovanje bilo nezakonito, jer se razumije po sebi, da vijeće djeluje tako dugo, dok ne stupi u djelatnost novosastavljeno. To valja i glede kot. i mjesnih šk. vijeća a dogadja se i kod općina.

Ako medju članovima pokr. šk. vijeća nije bilo nikakva pučkog učitelja, tomu se ne može prigovoriti, jer § 34 sl. *b* zakona o nadziranju škola odredjuje samo dva člana, koji pripadaju učiteljskoj struci te ne propisuje, da jedan član mora baš biti pučki učitelj.

Čuditi se je, da gosp. Biankini nalazi da nije u redu, što se kad i kad drže sjednice u prisutnosti od samih 6 članova. — Na sjednice pozivlju se uvijek svi članovi, ako se nalaze u Zadru — a ako koji nedodje, za to ne treba da se sjednica odgodi, ta to se dogadja u svim javnim zastupstvima, te su posve rijetki slučajevi, kad sjednici prisustvuju svi članovi. U ostalom po § 38 zakona o nadziranju škola ne traži se nego prisutnost većine članova t. j. od petorice.

Časni gosp. Biankini tužio se i na to, da se sjednice pokr. šk. vijeća ne drže redovito svakih 14 dana. — To je istina, jer mnogo puta uz najbolju volju nije to moguće. Ipak opaziti mi je, da je n. pr. godine 1895 pokr. šk. vijeće držalo 22 sjednice, te poprijećno po prilici zaista otpadaju mal da ne dvije sjednice na svaki mjesec. Tužba časnog Biankini-a, da se kadgod spisi ne riješavaju onom brzinom, kako bi bilo željeti, potkrijepljena je jednim samim faktom.

Ja mogu časnog Biankini-a uvjeriti, da dotična rasprava nije ležala više mjeseca kod pokr. šk. vijeća, jer je valjalo pitati odnosne spise od podredjene vlasti, te je dotični izvještaj već opremljen ministarstvu.

Što se tiče zahtjeva, da zapisnici sjednica pokr. šk. vijeće budu objelodanjeni u cjelosti, to bi valjda dalo povoda raznim neprilikama, te nebi bilo niti potrebito, jer je dosta, ako se priobće samo važniji zaključci o predmetima, o kojim pokr. šk. vijeće odlučuje u vlastitom djelokrugu, a to se i čini.

Časni gospodin Biankini prigovorio je takogjer, što nijesu pravodobno bili imenovani kot. šk. nadzornic, za novi 6 godišnji rok službovanja. Ja ne nalazim u tom nikakva zla a mogu uvjeriti časnog Biankini-a, da je glavni uzrok zatezanju bio, jer se je prije raspisa na-

tječaja bijelo postići povišenje paušala za nadzornike, koje povišenje bilo je i odobreno od ministarstva.

Neću se baviti o onom, što je časni Bjankini naveo glede nekih odnošaja pri c. k. učiteljištu u Arbanasim, jer je o tom već primio razjašnjenja od časnog zastupnika Zore.

Časni Biankini potaknuo je napokon opet pitanje o našim čitankam, ali pošto gosp. Predsjednik nije predgovornicim dopustio da se bave tim predmetom, i ja se neću tim baviti,

Što se tiče tužbe časnog Biankini-a, da pučkim učiteljim nije dopušteno, da se i za vrijeme blagdana i praznika ne smiju odalečiti iz mjesta učionice bez pismena dopusta mjesnog šk. vijeća, moram gosp. Biankini-a uputiti na okružnicu 15 listopada 1881 br. 3233, po kojem je zaista propisano, da se učitelji ni u nedjelno-svetačnim danima ne smiju odalečiti *za cijeli dan* od mjesta učionice bez pismenog dopusta mjesnog šk. vijeća a to je i potrebito, jer su učitelji dužni na blagdane pratiti djecu u crkvu te držati svetačno-nedjelnu školu. Ali nije istina, da se učitelji moraju prikazati kot. šk. nadzorniku ili presjedniku kot. šk. vijeća, kad dodju u mjesto, gdje je kot. šk. vijeće, jer je dotični propis bio ukinut okružnicom dne 30 siječnja 1889 br. 273, kako sam već imao čast izjaviti u prošastom saborskom zasjedanju.

Moram se osvrnuti još i na primjetbu časnog zastupnika Bjelanovića, koji se je tužio, da pučki učitelji pravoslavne vjere ne mogu postići mjesta u pripravnom tečaju za gradjanske škole pri učiteljištu u Arbanasim. Ja ga mogu uvjeriti, da se pri riješavanju dotičnih molba nije gledalo na vjeru, kojoj pripada dotični učitelj i da bi ja bio prvi, koji bi se tomu protivio.

U ostalom moram izjaviti, da pokr. šk. vijeće ne čini nikad nikakve razlike izmedju učitelja, pripadali isti ovoj ili onoj vjeri.

Napokon bi još morao odvratiti gospodinu Bjelanoviću na primjetbu, što je učinio, da natjecatelji pravoslavne vjere nebi našli odziva kod pokrajinskog vieća. Ja ga mogu uvjeriti, da nisam opazio kod pokrajinskog vieća, da ono gleda na vjeru, a ja bi bio prvi, koji bi proti tomu protestirao.

Predsjednik. Rieč ima gospodin zastup. D.r Ivčević.

D.r Ivčević. Predlažem, da se razprava zatvori.

Predsjednik. D.r Ivčević predlaže da se razprava zatvori. Upisani su jošte u obćoj razpravi gg. Salvi, Biankini, Čingrija i Giljanović, te ovi mogu govoriti i ako bude primljen formalni predlog g. D.ra Ivčevića.

Gospoda, koja pristaju na predlog, da se razprava zatvori, neka izvole ustati. *(Većina)*. Predlog je primljen.

Rieč ima gospodin zast. D.r Salvi.

D.r Salvi. Solo poche parole. Stamane il signor commissario governativo e deputato nazionale Vucovich ci ha ammannito un *exposè* sul preventivo scolastico. È questa una importazione, direi, di gusto bosno-erzegovese, che dall' anno decorso, da quando cioè abbiamo il piacere di vedere quale commissario governativo per gli affari scolastici il signor Vucovich, cui serve di appendice il signor commissario Golf, lodato tanto dall' on Bianchini, promette ripetersi ed entrare nel dominio dei nostri modestissimi usi parlamentari. Noi siamo elevati così ad un grado di illuminazione superiore sulle cose scolastiche, la mercè della eccellente ed irrefrenabile espansibilità del signor commissario governativo Vucovich, e della sua appendice.

Senonchè, mi sia permesso di dire, o signori, che io, nella mia specialità, ho provata oggi una vera disillusione.

Tanto più grave, in quanto chè l' *exposè* è stato tanto sviluppato e diffuso sui campi attinenti e non attinenti al preventivo scolastico, che io, e taluno dei colleghi, abbiamo avuto occasione non solo poc' anzi in vantaggio degli onorevoli Ziliotto e Bielanovich, di ammirare la liberalità del signor presidente; ma anche sta-

mattina quando durante la lettura dell' *exposè* non richiamò all' argomanto — *na stvar* — il signor commissario governativo. (*Bulat:* Nisam ni mogao!) — Un mio egregio collega, che assiste ai lavori del *Reichsrath*, mi diceva ammirato stamane ch' egli ha udito tre *exposè*, da tre diversi ministri delle finanze cisleitane, meno lunghi e meno adorni, pare impossibile, dell'*exposè* del signor commissario governativo e deputato Vucovich.

Ciò vuol dire che il signor commissario non solo emula i ministri, come venne osservato stamattina, nell'indossare un doppio soprabito, quello cioè di deputato della nazione e di parte del governo, ma persino li supera, nella ampiezza delle esposizioni!

Io però, come dissi, sono rimasto deluso, e ciò non mi rincresce soltanto per me — credete, signori — ma per l' on. Bianchini, il quale, come udiste, si è trovato indotto in commozione patriottica per le sorti d' una domanda sulla istituzione in Spalato di scuole popolari italiane. Ora, se l' onorevole ed inclito signor commissario Vucovich poteva trovar giusto di lasciar me nella delusione, io credo ch' ei fece male a lasciar del pari incerto (in apparenza almeno) il suo *compagno di poesia* — come l' udimmo qualificarsi — Bianchini.

A parer mio, il signor commissario governativo avrebbe potuto, via innestare una notizietta nel suo *exposè*, che ci illuminasse sulle sorti d' una petizione scolastica che pende dalla bellezza di circa tre anni. Lo poteva tanto più commodamente in quanto una parte di responsabilità pel ritardo, la porto io stesso, signori, come si compiacque di constatare, l' anno decorso, il signor commissario governativo Vucovich. Noi abbiamo udito stamane, a proposito di un fatto che si voleva portare in discussione, sul ginnasio di Ragusa, noi abbiamo veduto l'on. Bianchini dire che quel fatto aveva commosso tutta la provincia, *ciela zemlja*, *ali osobito hrvatski narod*, cioè in modo più particolare la nazione croata della Dalmazia.

L' on. Bianchini, nella foga, così, della sua balda orazione, ha ammesso colla irrefrenabile veridicità del labbro, e forse del cuore, che la *cjela zemlja* non è soltanto popolata in Dalmazia dall'*hrvatski narod.*

Che ci sono quindi anche degli altri elementi nazionali, che hanno diritto di commoversi, più o meno sensibilmente, alle deliberazioni del dipartimento Vucovich.

Io appartengo, modestamente, ad uno di questi elementi nazionali della popolazione dalmata, ed è perciò che avevo sperato di vedere il sig. Vucovich preoccuparsene un poco.

Ora, poichè si volle invece tenere il più rigoroso ed assoluto silenzio, io devo credere che ciò non sia stato suggerito che da un giusto sentimento di prudenza.
E tale sentimento io lodo!

Due anni sono, in questa eccelsa Camera, fra me, l' on. Čaraman (ohimè perduto), l'onor. Borcich e l' on. Cingria, c' è stato discorso, e lungo, sulle petizioni per la istituzione in Spalato di scuole popolari italiane.

Non credo conveniente di ripetere oggi una discussione minuziosa, che allora verteva unicamente su certa inchiesta, su certa indagine ordinata dal consiglio scolastico provinciale. — Altri fattori, e non la Dieta, sono chiamati a decidere, a risolvere una alta questione di principio, che noi abbiamo sollevata con piena coscienza del nostro diritto nazionale, e che sosteremo fino all' ultimo, all' ombra di queste leggi austriache, che vengono così mal applicate in Dalmazia. Mi basti quì rilevare che l' eccelso ministro della istruzione ha trovata oziosa, ha trovata inutile, tutta la inchiesta, e quindi tutto il procedimento ordinato dal consiglio scol. prov., riconoscendo indirettamente così che quella inchiesta non aveva altro scopo che quello di protrarre e deludere lo scopo delle domande avanzate!

Ora, in seguito ad ordine ministeriale venne assunta una seconda indagine; indagine, che, pel modo con cui venne condotta, pel tempo lasciato decorrere, per gli allegati che le si vollero unire, è più oziosa e più inutile della prima.

Il consiglio scolastico provinciale ha pronunciato una seconda decisione, che — non s' affanni l' on. Bianchini — non può esser che conforme alla prima. Contro questa seconda decisione, i petenti batteranno le vie legali, poichè lo scorretto, l' offensivo contegno delle autorità, che prendono quasi a scherno, con tali tergiversazioni, il loro diritto, non scema in essi la coscienza del dovere da compiere.

A cose finite, e quì, e nella stampa e nel dominio pubblico con ogni mezzo, noi ed il consiglio scolastico provinciale ed il signor referente Vucovich, riparleremo!

Questo ho voluto dichiarare, dinanzi all'eloquente riserbo del signor commissario governativo.

Predsjednik. Reč ima gospodin zastup. Biankini.

Biankini. Visoka kućo! Samo su malo rieči osvrnuti ću se na neke točke častnih mojih predgovornika, žaleć što nam kratko vrieme nedopušta, da na široko razpravljamo o važnim pitanjim, ovdje podignutim.

Najprije moram izpraviti nekoliko točaka govora častnog Zore. Kad sam ga čuo govoriti, meni je pala na um ona naša pučka izreka koja kaže: „Treba li pitati krčmara, ima li u njega dobrog vina?“ — Ja sam unaprjed znao, da će častni Zore hvaliti zavod, kojemu je on na glavi. To je naravno, ali to može bit samo njegovo subjektivno mnienje. *Nemo judex in causa propria.* Ja, naprotiv, nemislim da je sve u redu u našem učiteljištu.

A i sam častni Zore nije mogao zaniekati, da je ipak bilo štogod nereda u zavodu, i da se je iztraga vodila. Ta je trajala, ako se ne varam, pet dana.

Častni predgovornik nije mogao takodjer zaniekati, da je sloboda pitomaca bila stegnuta osobito za božićnih praznika. A ja kažem da je tako bila stegnuta ko što nikada dosada. On mi nije zaniekao, da su pitomci morali sve božićne blagdane proći u hodnicim zavoda, jer su sve ostale prostorije zavoda, pa i same sobe raznih razdreda bile zatvorene. Častni Zore sam će priznati, da nije najljepša sloboda, dapače da to nije nikakva sloboda, osobito u ono doba godine, u one svečane dane, — kad se svak veseli.

O čistoći u zavodu ja nisam niti rieči spomenuo, te mi netreba ni osvrnuti se na tu točku. Ja neznam kako bi se dao i pojmiti jedan odgojni zavod bez čistoće.

Što se je dogodilo na šetnji, i kakva je sloboda prije puštana pitomcim, to još neopravdava današnje stegnuće njihove slobode. Opaziti ću samo, da ako se je na šetnji dogodio kakav nered, to je znak, da nije bilo dovoljno nadzora, ali nije dovoljni razlog da se skrati pitomcim sloboda šetnje.

Napokon glede zabrane pjesama, u kojima se nalazi ime hrvatsko, moram opaziti, da je ta zabrana faktično izdana, dapače da je to bila glavna točka provedene iztrage, i da je iztraga sama potvrdila da je zabrana bila izdana. Kad bi častni Zore mogao još o tom dvojiti, ja bih ga molio, da pročita zapisnik dotične iztrage, i tad će mi javno priznati, da sam i o toj točki vrlo temeljito govorio.

Ja u ostalom hvalim plemenitu namjeru častnog Zore, da odgaja pitomce i na štovanje imena srbskog, jer to stoji u načelu dobrog odgoja mladeži. Ali radi tog blaženog imena srbskog u jednom zavodu, gdje je ogromna većina hrvatske mladeži (najmanje $^5/_6$) nesmie se zapostaviti i pritajiti ime hrvatsko. Da radi kojekakve neopravdane osjetljivosti, mora biti u zavodu zabranjeno pjevati hrvatske pjesme, to je nešto, što neću nikad priznati častnomu Zori. Ja ću mu naprotiv priznati da dobro čini, ako bude upućivao manjinu, da bude manje osjetljiva i da poštuje otačbeničke osjećaje hrvatske većine. Ti osjećaji, naravni i zakoniti, moraju biti sveta stvar svakomu mladicu, koji goji plemenitih ideala za svoju domovinu, a u jednom odgojnomu zavodu nesmjedu se pridušivati nikomu za volju!

Tim sam svršio glede ovog pitanja.

Moram sada preći na drugog govornika, koji po redu dolazi, na častnog D.r Ziliotta. Da pravo kažem, mene je govor častnog D.ra Ziliota vrlo iznenadio. Ja sam pomnjivo sliedio tek njegovih misli, ali nalazim ih u takom sukobu i protuslovju jednu s drugom, da nebih baš znao, s kojeg bi kraja počeo, da po njima dodjem do jednog logičnog zaključka i do praktične uporabu ovih plemenitih namjera, koje je on iztaknuo u svom govoru.

Na prvu stranu govora, u kojoj je častni D.r Ziliotto ćutio potrebu, da odbaci od sebe i od svojih sumišljenika sumnju kojekakvih vandržavnih aspiracija, nesmatram se dužnim osvrnuti se, pošto mi Hrvati nismo, niti bi ikad mogli pomisliti, da bi politički ljudi, ljudi koji pojme svoj položaj i svoje dužnosti prema zemlji, u kojoj živu kao manjina, mogli imati takovih aspiracija, ubitačnih za ogromnu većinu naroda.

Ali pored toga mi razumimo ovu sućut, koju je častni D.r Ziliotto naglasio i koju je on tako dobro ilustrirao. On nam je sam kazao, da na njegovu dušu, u kojoj talijanska ćuvstva kipe, mora naravno učiniti dublji utisak i mora ga više zanimati, ako čita viest o kakvoj pobjedi vojske u Transvallu. To mu ja priznajem; ali će i on meni priznati, da ako je danas veći dio njegovog moralnog bića na taj način skalupljen, da ćuti tako živo za jednu pobjedu, koja nespada niti narodu niti zemlji, u kojoj on žive, da to nije stvar naravna, nego umjetna, da je to plod protinarodnog odgoja, da ta ćuvstvovanja, ni u njemu niti u njegovim sumišljenicim nebi se pojavljivala, da su odgojeni u duhu naroda i zemlje u kojoj živu, i da živu u bistrijem političkom parokrugu. Ja sam uvjeren, da bi danas častni D.r Ziliotto inače ćutio, da bi ćutio kô što mi svi ćutimo, da nebude bio odgojen u školi talijanskoj, da nebude uviek imao pred očima samo ideale talijanske, već da bude upoznao ideale hrvatske, za koje on sam priznaje da je ogromna većina hrvatskog naroda. Dapače, on misli, da s narodom, on sam i njegovi sumišljenici moraju imati i svoju budućnost.

Ali uz to ja nemogu nikako razumiti, kako u ovom hrvatskom narodu, s kojim se on priznaje tako vezan, i bez koga on misli da nebi mogao niti obstati, u korist koga, dapače, on uvidja neki budući zajednički rad — jer je častni D.r Ziliotto rekao, da bi i on Hrvatima pomogo, da dodju do svojih ideala t. j. do slobode i jedinstva svoje domovine — ja nemogu razumjeti, velju, kako ipak može misliti, da bi se u ovom narodu smjeli gojiti drugčiji ideali i druge težnje, sasvim oprečne hrvatskim težnjam, i hrvatskim idealim. Častni D.r Ziliotto riešio bi veliku zagonetku, kad bi nam znao kazati, kako bi se moglo u ovoj hrvatskoj zemlji spojiti vrhovne ideale velike većine naroda hrvatskog, sa vrhovnim idealim naroda talijanskog, kojeg, on misli, da ovdje obstoji.

Kad nam častni Ziliotto kaže, da su ekonomički interesi hrvatskom narodu s tom frakcijom, koju on zove talijanskom, zajednički i da bi se tu mogli naći u redu složni, možemo ga razumiti; ali kad nam on govori o političkim idealim, o idealim slobodnog života i vrhovnih težnjah jednog naroda, tad ga nije moguće nikako razumjeti. Tu treba da nam on razjasni, kako se dadu složiti vrhovni interesi ove hrvatske zemlje, sa frakcijom koja ima svoje talijanske ideale.

Meni je žao, da nemamo vremena, da se podulje upuštimo u ovu razpravu. Doisto bilo bi interesantno i vriedno svestrano ju razvesti. Bilo bi vrlo interesantno, da uvjerimo častnoga Ziliotta, je li baš istina, što on kaže, da imamo žaliti, što u Dalmaciji spada svaki dan talijanska kultura. Bilo bi interesantno viditi, gdje i kako se je manifestirala dosada, bilo u družtvenom životu, bilo u našoj političkoj borbi ta kultura talijanska. Bilo bi interesantno znati, je li baš, ko što je rekao, uzrokom našim borbam „facienderismo politico", ili oprjeka temeljita načela i aspiracija izmedju većine ove zemlje i jedne male frakcije.

Vara se častni Ziliotto, ako misli, da misao sdruženja s Hrvatskom nije mogla podignuti narod na borbu, nego da su našu borbu podigle tobože druge misli, naime, mržnja politička proti talijanašim, i mržnja religiozna protiv Srbima. Ako častni Ziliotto dobro prouči naše političke borbe uviditi će, da njim je izvorom postepeni razvitak probudjene hrvatske narodne sviesti. Ko što se je hrvatska narodna sviest razvijala,

tako se je sve to više izticalo i naše pitanje narodno-državopravno, koje kulminira u ideale narodne slobode i samostalnosti. Mi udarismo na žestoke oprijeke. U neko doba bilo se došlo i do sdvojne borbe, ali mi pobjedismo. Možda, za čas, u žaru kreševa podiglo se i osobnih mržnja, ali mržnja plemenskih nije nikad izmedju nas bilo, jer pravi Hrvati u Dalmaciji, nisu, i nemogu nikada priznati plemena talijanskog u ovoj hrvatskoj zemlji.

Častni D.r Ziliotto da dokaže, kako su talijanaši uviek ljubili Hrvatsku, spomenuo nam je, da je jedan tobože talijanski skladatelj sklado operu „Madre Slava“, a neki poznati slikar talijanski, da je slikao sliku vrlo značajnu za Slavene, ako se nevaram „Jugoslaviju“.

Cienim da su kajde i listovi u obće vrlo slabi dokazi Talijanaške ljubavi za Hrvatsku. Opazit ću uz to, da skladatelj opere „Madre Slava“, član poznate hrvatske obitelji, ćutio je u mlada doba u svom srdcu sasvim različite ideale, nego li su oni, za koje se danas zanaša. Opazit ću takodjer da slikar, koji je slikao historičku predstavu jugoslavenske misli, nije se za tu misao nikad zanašao, te je imao samo na umu, da svojim kistom proslavi svoje ime, i da vrši svoj zanat po naručbi.

Nego, rek bi, da častni D r Ziliotto, odkad je izrekao one rieči: „Noi siamo per i nostri ideali, noi siamo per la nostra unità nazionale“, kao da je sustao na pô puta, da se je pokajao, te odmah kaže: ali Dalmacija ima opet neki osobiti svoj značaj; Dalmacija mora da čuva njezin autonomni karakter, ona ima kod sebe talijanski elemenat, a taj valja da hrvatskom elementu uštrcava neku dozu talijanštine, da ga tobože ova oplemeni.

Častni Ziliotto dopustit će mi, da mu ovdje kažem, da se ideali jednog naroda nepostižu sitnim separatizmom ma bilo koje vrsti, nit malim pitanjim pokrajinske autonomije. On, koji je toliko zanešen za poviest talijansku, znade da daleko veća i valjda slavnija zemlja u poviesti svjetskoj, nego li je Dalmacija, znala je pregorjeti svoju osebujnost, svoju autonomiju i samu eksistenciju za velike narodne ideale i za jedinstvo domovine. Nek prizovne u pamet povjest slavne mletačke republike. Ta povjest vriedi za polovinu poviesti srednjeg vieka. Mletačka republika gospodavala je na sredozemnom moru; držala je na uzdi i silno tursko carstvo; bojali su se je i najveći vladari Europe. Ipak Mletačka, kad se je radilo o oživotvorenju ideala narodnih, nije tražila pri ujedinjenju Italije, da se očuva njezina autonomija, nije se pozivala na njezinu staru slavu, da stvori sebi u ujedinjenoj Italiji osebujni položaj, nego požrtvovno na oltar ujedinjenja pokloni sve svoje povlastice, svu svoju prošlost i sretna je, što se danas nalazi u ujedinjenoj domovini. A mi bi morali sve protivno postupati? Što će nami, častni Ziliotto, ova kukavna pokrajinska autonomija, kad Dalmacija danas nemože bez dozvole Beča da glasuje ni najneznatniji zakon, kad nemože opet bez dozvole ni 30 fiorina potrošiti, kad nemože da razvija svoje ekonomičke sile, kad nemože da napreduje, niti za jedan sami korak? Što vriedi ta naša autonomija? Što ona praktično znači? Ako častni D.r Ziliotto na sve ovo dobro promisli, doći će do uvjerenja, da autonomija Dalmacije i ideali naroda hrvatskoga nedadu se nikako u suglasje dovesti, te da on i njegovi sumišljenici, ako ta dva pojma hoće ikako da sljube, upadaju u ružnu kontradikciju, koja se neda nikako opravdati.

Tko što drugi narodi, tako i hrvatski narod ima pravo na svoje jedinstvo, na svoju pravu samostalnost na svoj državni život. Bogu hvala, mi se nalazimo u ovoj moćnoj monarkiji u takovim državopravnim prilikam, da to veliko djelo narodnog jedinstva možemo provesti bez ikakve bune i katastrofe, jedino tvrdo stojeć na temelju našeg državnog hrvatskog prava. Mi ne trebamo, častna gospodo, za djelo našeg ujedinjenja da šaljemo u vatru legije garibaldovaca ili drugih dobrovoljaca: mi treba samo, da se osviestimo i da složno rečemo našem ljubljenom kralju: Ovo je starina naša hrvatska domovina, koja je na potoke krvi proliela za svoj obstanak i za spas priestolja. Ali danas ova nam je domovina razcjepkana na toliko zemalja i pokrajina, i ovako nemože da napreduje. Daj nam, kralju, jedinstvo i cjelokupnost tvoje vjerne Hrvatske! — Ja sam uvjeren, da će naš milostivi kralj pristati na tu živu želju našeg naroda, na tu prieku našu potrebu, na taj neobhodni

uvjet ne samo moralnog nego i ekonomičkog našeg napredka.

Pri tom velikom djelu ostvaranja naših ideala, hoće li nas sbilja pomagati naša potalijančena braća, kako je to rekno častni Ziliotto? Bude li tako, vjera i Bog, njihov jezik neće trpiti škode u ujedinjenoj domovini hrvatskoj. I njihov jezik naći će tu njege i ljubavi. Ali u današnjim okolnostim, dok se u ime tog jezika bude radilo o glavi, dok budemo morali svaki čas predati na našu narodnu eksistenciju, dok budemo uvidjali pogibelj da se i mladi naraštaj odgoji na one protuhrvatske ideale, na koje je bio odgojen i častni Ziliotto, do tada nek nam se negovori ni o prećeranosti, niti o borbi žestokoj, niti o kakvom pravu talijanskog jezika u ovoj hrvatskoj zemlji, jer ga mi nemožemo nikako priznati.

Na zadnje mironosne rieči častnog D.ra Ziliotta nemogu se osvrnuti, jer ja ovdje nepredstavljam hrvatsku večinu, već pravašku manjinu, koja se zdvojno bori za one hrvatske ideale, koje sam malo prije spomenuo. Ali pošto u ovoj visokoj kući ima i ljudi Hrvata, koji većinom razpolažu, oni će bolje od mene moć častnomu Ziliottu kompetentno odgovoriti i na poziv o miru. Ja njima ostavljam, da o tom s njim razpravljaju. Samo s moje strane mogu mu kazati, da mi Hrvati pravaši, od mira nezazizemo, i da će nam mir dobro doći, ako bude samo u interesu onih velikih hrvatskih ideala, do kojih da se dovinemo, častni D.r Ziliotto obećao nam je ipak svoju podporu.

Sada samo malo rieči častnom Bjelanoviću. Pošto smo mi već za više godina na dugo ovdje razpravljali o čitankama cenim da bi suvišno bilo da opet danas tu razpravu, mislim po četvrti put, ponovimo. Mi nismo ovdje da držimo akademičke prelekcije o čitankama.

Neću se osvrnuti ni na mnoge druge opetovane njegove prigovore, kao o kralju Tomislavu, o borbama, koje su se vodile u Splitu za latinštinu i glagolj cu itd., jer smo i o tomu ovdje više puta razpravljali. A opet neki prigovori častnog Bjelanovića nesmiedu se ni ozbiljno uzeti u pretres. Njegovu primjetbu, na primjer da je kralj Krešimir bio prvi Hrvat, koji je zagovarao talijanštinu u Dalmaciji, tko da u šalu neuzme? Ali meni se čini, častna gospodo, da tako govoriti u jednom saboru, pri ozbiljnim ljudima, koji svi poznavaju dobro poviest, ako ne hrvatsku a ono barem sviestku, nije ni najmanje dostojno. Gospodin Bjelanović morao bi znati bolje od mene, da nam povjest kaže, da je baš pod Krešimirom hrvatska država imala jedan od sjajnih njezinih perioda. Neću mu na potvrdu toga citirati kakvog hrvatskog historika — po njemu su hrvatski spisatelji šovinisti — već ću mu citirati, što kaže o periodu kad je Krešimir vladao i kad hrvatska država nije bila u zametku, kao što je on rekao, već se bila razvila kao snažna država na obalama Jadranskog mora — Rus Hilferding, čiji će autoritet i on priznati. Hilferding, u svojoj historiji Srbov i Bugarov na str. 155 kaže (*čita*): „Država Hrvatska razvijaše se i cvatijaše neobičnom brzinom. Krešimir II prostiraše svoju moć preko sve Bosne; a Držislav vladaše od Koruške preko sve Dalmacije, Neretvanije i dielom Zahumlja.“ Ovaj uvaženi pisac, koji nije doišlo kakav hrvatski šovinista, spominje takodjer najstariji spomenik u slavenstvu, naime, Trpimirovu diplomu od godine 837. Po toj, južne župe od Cetine do Bara pripadahu državi cjelokupne Hrvatske, pošto se preko njih prostiraše pravomoćje splitske mitropolije, preko koje, Trpimir kaže, da sižu medje Hrvatskoj državi.

A ovo je, častni Bjelanoviću, onaj dio Crvene Hrvatske, gdje vi niste vidjeli malo prije nego sgoljne Srbe, koji su bili tako sretni, da su prije nego mi amo, oslobodili zemlju od varvara i od grka, te su tu tobože odmah i osnovali srbsku državu. (*Trojanović:* Učite Majkova! *Glasovi:* Mučite! *Smieh*). Kako vidite, častna gospodo, gospodin Bjelanović za dva vieka je tu pospješio tobožnje utemeljenje i proširenje srbske države. U ovoj periodi bila je u cvietu moć hrvatske države. To nam svjedoči ne samo spomenuta diploma Trpimirova, nego i Mlečić Dandolo, kao i svi suvremeni pisci one dobe. Ja mislim, da daljih autoriteta, netreba da navadjamo, a da dokažemo častnom Bjelanoviću kako od Cetine do Bara življaše hrvatska država, i kako slavni ostanci Hrvata imadu i danas pravo, da onamo živu, a da nebudu tlačeni

od Srba, koji kasnije onamo dodjoše, a i danas dolaze iz susjednih zemalja. Dà, imadu pravo da živu onamo, i starosjedioci bokeški, i da postanu ono, što su im bili i praotci: Katolici i Hrvati! *(D.r Trojanović:* Ludosti! Nemate pojma o historiji! *Odobravanje na lievici i triemovima; buka i nemir na desnici).*

Častni gospodin Bjelanović takodjer me je iznenadio s nekim njegovim teorijama o talijanštini u Dalmaciji. Za njega je šuplja fraza činjenica, da je mletačka republika uvela talijanštinu u Dalmaciju, i da još danas austrijska vlada podržaje tu talijanštinu. On nalazi amo talijanštinu kao ostanak starih rimskih kolonija, koje su bile tako jake i sretne, da su preživjele i Avare i organiziranu moć hrvatske države. Ob ovom pitanju, u istinu dosta su razni povjestničari razpravljali, a valja priznati, da je bilo nekih i mnienja danas iztaknuta po gosp. Bjelanoviću. Ali većina je povjestničara došla do tog zaključka, da nije temeljito, da su se mogle održati latinske kolonije u Dalmaciji, ili ako su se gdjegod održale u gradovima, da se je taj romanski elemenat ženitbama i drugim svezama amalgamirao po naravnom zakonu asimilacije sa pretežnim hrvatskim elementom *(Prigovaranje na ljevici).* Kad bude gospodin Bjelanović tako tumačio poviest i kad bude znao, što to znači gospodovanje jedne tudje vlasti mal da ne za pet vjekova u zemlji kao što je naša Dalmacija; kad bude znao, da je mletačka republika cieli birokratički stroj u Dalmaciji vodila samo talijanski; da je amo namještala svoje konte i providure sa cielom svitom svojih talijanaških činovnika; — tada će razumjeti, kako je nastala i sporadično se održala talijanština u Dalmaciji. *(Prigovaranje na lievici).* A da mu bude jasno kako se i danas drži, netreba nego da stupi, u koji mu drago državni ured, gdje će vidjeti, da se i danas u ovoj hrvatskoj zemlji neuredjuje hrvatski, nego talijanski.

Ako to neznači sa strane vlade podržavati službeno talijanštinu; ako neznači podržavati ju školam koje su još do nazad malo godina bile sve s talijanskim naukovnim jezikom, onda ja ne znam, kako se inače može podržavati jedan tudji jezik. *(Salvi:* Verrà il tedesco!) Neće! Neboj se! *(Smieh).* Mi ćemo se znat borit i proti njemštini!

Nego, moja gospodo, za me su sve ovo drugotna pitanja. Ja vam stavljam na dušu svima bez razlike jedno glavno pitanje, i ako mi na ovo iskreno odgovorite, onda se možemo lahko jedanput složiti u svim ostalim, ako u istinu želite mir i slogu. Ja vas pitam, gospodo: jesmo li mi Hrvati u ogromnoj većini u ovoj zemlji ili nismo? *(Jest! istina je! Živila Hrvatska! na triemovima).* Jesmo li u zemlji hrvatskoj, ili nismo? *(Jest! na desnici; Ne! na lievici. Smieh).* Dobro! Onda vi sa lievice odgovorite: je li ovo talijanska zemlja? *(Ne!)* Je li ovo srbska zemlja? *(Jest! na lievici).* Hvala liepa gospodo! Mi se sad razumijemo! Ali, gospodo, vaš srbski šovinizam nam nemože imponirati. Ovakva pitanja, nedadu se riešiti smiešnim šovinizmom, nego istinom, na temelju poviesti, na temelju razbora i pravice! Nijedan pametan i pošten čovjek neće osbiljno reći, da je ova srbska ili talijanska zemlja, nego hrvatska, stari dio hrvatske države. Dalmacija kroz vjekove bila je dielom hrvatske države i takova mora da ostane! *(Buka. D.r Salvi:* La terra non ha carattere nazionale, l'hanno gli abitanti! *(Predsjednik: zvoni).* Nek bude i tako! A ko daje dakle obilježje ovoj našoj zemlji? Jesmo li mi Talijanci? *(Salvi:* Ali Talijanci. *Smieh. — Trojanović:* Ali smo mi Srbi!) Vi ste takva mikroskopčina manjina, prama velikom broju Hrvata, da izčezavate kao kaplja u moru. Vi, ako imate i malo ljubavi za ovu hrvatsku zemlju, morate ovdje s nama složno postupati, pošto nemate ništa, što vas od nas Hrvate dieli: ni jezik, ni poviest, ni sadašnjost ni budućnost, osim vjere, koju vam svak poštuje. *(Prigovaranje na lievici).* Ali gospodo, ako vi, bio s kojeg uzroka i pod kojom izlikom imate duše sbilja kazati, da je ono srbska ili talijanska zemlja, onda pazite u posljedice te bezumne tvrdnje. *(Prigovaranje).* A ja vam uz to kažem, da ako vi u ovoj hrvatskoj zemlji, nećete da budete njezini odani hrvatski sinovi, kao što bi morali biti — ja vam kažem, bez ikakva obzira i podpunim osvjedočenjem, da vi ovu zemlju neljubite, i da radite na njezinu propast! Jer prva je dužnost svakomu ljubiti onu zemlju, u kojoj se rodio, i sačuvat joj prirodni značaj, zvao se on, kako mu drago, i odkud mu predji došli. Ali kad vi imate srdca — na talijanaše nevriedi mi osvrćat se — po vašoj Vukovoj

teoriji vikati: Srbi svi i svuda, i, premda neznatna manjina od jedva jedne petine pučanstva, kad smjete kazati da je ovo srbska zemlja, onda mi imamo dužnost i pravo odvratiti vam: Hajte u Srbiju! Ovo je Hrvatska, a Hrvatska ostaje Hrvatom! (*Živio! Bravo! na desnici i triemovima. Buka i prigovaranje na lievici. Trojanović:* Vi ste lud! *Glasovi:* To ste vi!)

Častnomu vladinu izvjestitelju neću ništa odgovoriti, jer je on u jezgri potvrdio mal da ne sve moje navode. (*Odobravanje. Govorniku čestitaju*).

Predsjednik. Sada ću zatvoriti sjednicu, a pošto se sutra kane sastati odbori, osobito onaj upraviteljni, uričem sliedeću sjednicu za prekosutra 5 t. m. u deset sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom (*čita*):

1. Nastavak razprave o proračunu zemaljske učionske zaklade za godinu 1896.

2. Izviešće ovjerovljujućeg Odbora, o izboru zastupnika vanjskih občina Vrgorac-Makarska-Metković.

3. Isto, o izboru zastupnika gradova Kotor-Perast-Ercegnovi.

4. Isto, zastupnika grada Splita.

5. Isto, zastupnika vanjskih občina Zadar-Rab-Pag.

6. Izbor Zemaljskog Odbora.

7. Izviešće financijalnog odbora, o proračunu zemaljske poljodjelske zaklade za godinu 1896.

8. Isto, o proračunu zemaljske zaklade za godinu 1896.

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak u 9 sati*).

VII. Sjednica dneva 5 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika šeste sjednice. — Priobćenja. — Navještenje molbenicâ. — Upiti na Vladu. — Razprava i glasovanje predloga zast. Vrankovića i drug., o doznačnju doživotne dotacije Mariji Udovi Klaićevoj. — Predlog zast. Vukovića i drug. o promaknuću i razvitku ribarstva i drugih s njime srodnih industrijalnih grana. — Nastavak razprave i glasovanje o proračunu zemaljske učionske zaklade za god. 1896. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih obćina Vrgorac-Makarska-Metković.*

(*Početak u 10 sati 15 čas. pr. p.*)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; cc. kk. namjestništveni savjetnici **Antun vitez Vuković** i **Nikola Nardelli**; c. k. kotarski povjerenik **Lavoslav Golf.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 24. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim neka bude pročitan zapisnik VI sjednice.

Tajnik Vukotić (*čita zap. VI sjednice*).

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? (Nitko). Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. (*Većina*). Zapisnik je odobren.

Primio sam jedno pismo trg. obrtničke komore u Zagrebu. Neka ga izvoli gosp. tajnik pročitati.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 236.

Visoki Sabore!

Cijeli hrvatko narod s ove i s one strane Velebita oćutio je bolno veliki gubitak, što no mu je prouzrokovala smrt nezaboravnoga, preзаslužnoga rodoljuba D.r Mihe Klaića, predsjednika vis. dalmatinskoga sabora.

Smjerno potpisano predsjedništvo, vršeć volju jednoglasnoga zaključka jučerašnje skupne sjednice, izrazuje kod te žalosne prigode visokom saboru kraljevine Dalmacije najdublju saćut ovozemnoga hrvatskoga trgovačkoga i obrtnoga staleža.

Trgovačko-obrtna komora

Predstojnik

Janko Grahor, senior.

Podpredsjednici

Antun Stiasni — A. Koutak.

Tajnik

Milan Krešić.

Predsjednik. Neka izvoli Vis. sabor to primiti na znanje. — Primio sam nekoliko molba. Neka izvoli gosp. tajnik navjestiti im sadržaj

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 182, Zadruge obćinskih činovnika u Dalmaciji, za podporu u svrhu izdavanja obćinskog „Glasnika“; Br. 183, Julijane udove pok. Luke Kušića bivšeg učitelja, za podporu; Br. 184, Ane udove Rubčić, za podporu; Br. 185, Ivomarije Boškovića, za pripomoć.

Predsjednik. Sve će ove molbe biti izručene molbeničnom odboru.

Primio sam nekoliko upita. Prvi mi je upit predao gosp. zast. Kulišić. Neka ga izvoli pročitati.

Kulišić *(čita)*:

UPIT

C. K. Vladi Njegovog Veličanstva.

Na najljepšem položaju Varoši Drniša nahodila se je pravoslavna crkva ove parohije, koja broji preko dvije hiljade duša.

Prilikom svetkovine, narod cijele parohije sakupljao bi se u crkvu, a u dneve sajmova vrvio je narod iz susjednih kotara na zavjet. Ima već osam godina od kako usljed naredbe c. k. Poglavarstva Kninskog crkva je zatvorena i to za da se izbjegne pogibelji nenadnog srušenja baš onda kada se vrši sveta služba i narod se u njoj nalazi.

Visoka Vlada, usljed koraka preduzetijeh od strane duhovne Vlasti, dala je izvesti jedan nacrt. Potrošak pokazao se je ogroman, jer za sazidati novu crkvu, na onom istom mjestu gdje postaje rušeće se zidine stare crkve, bilo bi potrebito potrošiti ogromnu svotu od 56 000 forinta. Po gore napomenutom nacrtu crkva nova bila bi mnogo veća nego što je baš potrebito a potrošak morao bi biti pokriven mal da ne sav sa srestvima crkvenim i sa prilozima parohjana, a najmanji dio spao bi na državu. Nego na žalost Crkva je siromašna, malo što posjeduje i po tom nije moguće odazvati se pozivu Visoke Vlade, a takogjer još je žalosnija istina da parohijani, osim rijetkijeh iznimaka, puku su sirotinja.

Duhovna Vlast obznanila je parohijane kako je ona predložila Visokoj Vladi da bi dala izraditi manji nacrt i uži trebovnik i tako da svota potrebita sa sagragjenje nove crkve, ispane manja. Nego godine prolaze a prostrana parohija Drniška nema svoje crkve! Služba Božija obslužuje se u maloj kapeli u pravoslavnom groblju udaljenom od varoši. Tu narod prisustvuje službi izložen olujama i sjevernom vjetru zimi; a ljeti sunčanoj žegi i zapari. Više slučajeva se je obistinilo kroz ove zadnje godine da čeljad koja su otišla u groblje za slušati službe Božije, malo poslje, povraćena su u isto groblje, na nosilima, da tamo borave vječni sanak i tako svoju pobožnost glavom platiše! Spomenut je kako jedan sveštenik, još sasvijem mlad, buduć služio u maloj kapeli prepunoj naroda, onako razgrijan izašao bez da se je imao gdje zaklониti, naprasno se je razbolio i poslje malo dana preminuo u bolnici. Druga dva sveštenika, s istog uzroka izgubili su svoje zdravlje i radi toga, nakon podužeg bolovanja bili su premješteni a da život ne izgube.

Usljed svega toga, dužnost nam nalože da upitamo Visoku c. k. Vladu Njegovog Veličanstva:

I. Jeli Visoka Vlada osvjedočena o neobhodnoj potrebi što skorijeg sagragjenja nove pravoslavne Crkve u Drnišu.

II. Kad misli c. k. Vlada dati izvesti sagragjenje rečene crkve?

U Zadru 5 Februara 1896.

J Kulišić — D.r V. Trojanović — Bjelanović
V. Simić — Pugliesi — Vukotić —
Kamenarović — Dr Baljak — D.r Kvekvić.

Predsjednik. Drugu je interpelaciju predao gosp. zast. D.r Smrkinić. Neka ju izvoli pročitati.

D.r Smrkinić *(čita)*:

INTERPELLANZA

al governo di S. M..

Ancora nell'anno 1864 in seguito a generosa privata iniziativa ebbe vita nella città di Curzola l'istituto intitolato *Cassa di Mutuo credito pel distretto politico di Curzola.*

Ccopo suo precipuo era quello di eccitare al risparmio il ceto degli artieri in allora fiorente, di secondarne con prestiti a censi moderati lo spirito d'intraprendenza, ponendo freno

da un canto allo spreco di guadagni, reprimendo dall'altro il flagello dell'usura che quivi pure trovava piena espansione.

A tale generosa idea non mancarono ostacoli: preconcetti politici, imprevidenza alle proprie sorti avvenire ed infine reazione in coloro che vedevano in quell'istituto sorgere un formidabile avversario alle spogliazioni usuratiche fin allora effettuate.

Tali ostacoli però furono debellati. L'utilità dell'istituzione, la vigilanza costante e disinteressata delle persone che ne la guidavano, le procurarono la piena fiducia e la Cassa di Mutuo Credito si vide secondata nei proprî intendimenti dalla partecipazione dell'intero distretto.

Nel corso di soli trenta anni, in onta alla limitata cerchia della propria attività, al regresso nelle risorse locali, alle restrizioni imposte dal difetto di pubblici libri da cui fossero accertati i diritti dei singoli — difetto questo cessato tra noi appena dopo il 1881 colla introduzione del sistema tavolare — la Cassa di Mutuo Credito, che ai prestiti mediante cambiali aveva aggiunti ancor quelli di mutui guarentiti da legale ipoteca, giunse al risultato di un capitale di oltre fiorini 150.000, guarentitì non solo da legale cauzione, ma benanco da un fondo di riserva di fior. 10.000, aumentando il censo dei capitali depositati da oltre tre anni col dividendo di un tenue per cento.

E a tale risultato materiale erano associati poi vantaggi morali ineffabili.

A siffatta istituzione, l'autorità governativa, avara di plauso incoraggiante, cominciò da qualche tempo ad essere munificente d'imposizioni steurali gravissime. Contrariamente ad ogni razionale principio furono assoggettati a tassazione non solo i censi pagati su cambiali, ma benanco il tenue dividendo sul sopravanzo, e. quel che è peggio, gli interessi sopra mutui guarentiti da ipoteca, talchè l'importo annuo d'imposta ascende a cifra rilevantissima.

Quand'anche per un momento consentir si volesse colla tassazione dei primi due cespiti, non si può in nessun caso consentirla sul terzo, ossia sugli interessi di mutui guarentiti da ipoteca sopra beni stabili, mentre tanto gli edizî che i fondi sono già soggetti alla imposta mediante la fondiaria ed il casatico e dappoichè non può comprendersi per quale motivo ciò che non viene imposto nè a banche nè a privati debba porsi all'istituto in parola.

Con riflesso alla pubblica utilità del medesimo è cosa ben deplorevole l'imposizione d'aggravi, legalmente ingiustificati e che col volger degli anni dovrebbero condurre allo scioglimento della società.

Per questo stato di cose i sottoscritti hanno l'onore d'interpellare il governo di S. M.

1, Se constino all'eccelso governo le imposizioni steurali addossate in importi rilevanti alla Cassa di Mutuo Credito pel distretto politico di Curzola con principî non suffragati nè da legge nè da convenienza?

2. Quali misure intenda di adottare l'eccelso governo a por argine a sifatte gravose imposizioni onde prevenire la rovina di un istituto tanto benefico?

Smerchinich — Trigari — Ziliotto — Ghiglianovich — Salvi.

Predsjednik. Treći je upit predao gosp. zast. Vukotić neka ga izvoli pročitati.

Vukotić (*čita*):

УПИТ

на Владу Његовог Величанства

У Кривошијама, одломку Општине Рисанске, дотични парох нема парохијалног дома, већ је принуђен пребивати у једној тежачкој кућици, гдје не може од стида да прими ни најпростијег парохијанина, а камо ли одличније особе, које чешће преко године, ради приватних и званичних посала, долазе на Кривошије и у дотицај с парохом.

Друга је још крупнија: што је православна црквица на Драгаљу, такођер одломку опћине Рисанске, на такви начин оштећена, да парох не може не само обављати службу Божију, а ма ни ствари црквенс у истој држати, ради чега дотични тутори принуђени су били све црквене ствари, да се не би покварилe, пренијети и смјестити код фамилије у једној кућици, и ако је то по црквеним прописима строго забрањено.

Премда је Консисторија у Котору о свему изложеном поднијела Високој Влади опширно извјешће и међу најпотребитијим грађама у цијелој Епархији предложила градњу парохијалног дома на Кривошијама, ипак Висока Влада до данас није преузела ни прве кораке га дође на сусрет овој живој потреби кривошијанског пароха и онога пучанства.

На основу у кратко изложених разлога, потписани част имају упитати Владу Његовог Величанства:

I. Је ли увјерена о пријекој потреби градње парохијалног дома у Кривошијама и поправке парохијалне црквице на Драгаљу?

II. Мисли ли издати потребе да се обадвије радње што прије започну?

Ђуро Вуковић — Д.р Радослав Квеквић — Влад. Шимић — Др. Бањак — Бјелановић Д.р В. Трojановић,

Predsjednik. Svi ovi upiti bit će izručeni gosp. vladinom povjereniku. Rieč ima gosp. vladin povjerenik Pavić.

Vladin povjerenik Pavić. Imat ću čast odgovoriti na upite u jednoj od dojdućih sjednica.

Avrò l'onore di rispondere alla interpellanza in una delle prossime sedute.

Predsjednik. Primio sam dva predloga. Prvi je predao gosp. zast. Vranković su 19 podpisa. Neka ga izvoli gosp. tajnik pročitati.

Tajnik Vukojić *(čita)*:

Sabor Dalmatinski, priznavajuć vanredne zasluge što ih je za 25 godina stekao kao prisjednik Zemaljskog Odbora D.r Miho Klaić na upravnom i financijskom polju, doznačuje njegovoj udovici Mariji Klaić, rodjenoj Basso, doživotnu dotaciju od fior. 1200 na godinu, u jednake obroke na mjesec od 1 Februara 1896.

U formalnom predlogu predlaže se, da ovaj predmet bude proglašen prešnim i da se danas o istom razpravlja u smislu § 34 Sab. Prav.

M. Žuro — Čingria — Luko Zore — D.r Zaffron — D.r Colombis — Milić — B. Korlaet — Vuković — Ivan Vranković — Ante Šupuk — D.r Tomić — D.r Manger — Knez Borelli — D.r N. Katnić — A. Petrić — Mrkušić — D.r G. B. Machiedo — Borčić — Morpurgo — D.r V. Ivčević.

Predsjednik. Pošto gosp. predlagatelj pita prešnost, dajem mu rieč, da ju obrazloži.

Vranković. Obzirom na važnost predmeta i na kratko vrieme što nam je dozvoljeno, podpuno je opravdana prešnost.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti o prešnosti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospodo, koja pristaju, da se predje odmah na prvo čitanje ovog predloga, neka izvole ustati. (*Ustaju svi*). Predlog je primljen jednoglasno. Stavljam odmah na dnevni red prvo čitanje predloga gosp. Vrankovića i družine glede doznake mirovine udovici pok. Miha Klaića. — Želi li gosp. predlagatelj govoriti u prvom čitanju.

Vranković. Visoki Sabore! Časna gospodo zastupnici! Očitovati mi je prije svega, da predlog, koji smo podpisali ja i častni moji drugovi i koji smo dostavili vis. Saboru na raspravu, nema nikakove političke težnje i zaista s naše strane ne bi bilo niti korektno, da u strančarske rasprave u ovom delikatnom pitanju uplićemo ime D.ra Miha Klaića, jer svako zna, koliko ga štujemo. S druge opet strane ne možemo očekivati, da različite stranke sude njegovo političko djelovanje kao mi, jer to su stranke i svaka ima različit program i ovi pro-

grami nijesu saglasni, pače su protivni. *(Odobravanje)*.

Isključujuć svaku političku tendenciju, naša je namjera bila ta, da nagradimo zasluge što ih je pok. D.r Klaić znao steći na upravnom i financijalnom polju i to pristojnim i jednostavnim načinom. Ono, što mi predlažemo, to čine pojedinci privatnici koji izgube dobrog poslovača, to čini vlada zasluženom činovniku. Ja sam rekao, gospodo „pristojnim načinom“ u koliko ne bi bilo na diku zemlji, da zapusti udovicu muža tako zaslužnog i stavi na polje, da se u zadnjim danima svoga života bude morala boriti s ekonomičkim neprilikama.

Da pako zaslužuje pok. D.r Klaić ovu nagradu, mislim, da neću naći prigovora; pače mislim, da će moj predlog zagovarati stariji članovi vis. ove kuće, koji su pratili njegov rad i za njegove predloge glasovali pohvalno u ovom Saboru. *(Odobravanje)*.

U početku našeg ustavnog života, pokazao je D.r Klaić veliku sposobnost ekonomičku i financijalnu. Onda se je radilo o temeljima pokrajinske uprave, a to nije bila leka zadaća pri ekonomičkim okolnostim naše siromašne zemlje. To je pitanje bilo veoma važno, jer je o njegovom riješenju zavisila naša ustavna budućnost. Nije moguće imati političku neodvisnost, ako nijesmo imali ekonomičku neodvisnost. Toj se je zadaći dobro odazvala autonomaška stranka, koja je onda bila u većini.

Rado joj priznajemo njezinu zaslugu. Ali znamo, da je pok. D.r Klaić podupirao njezin rad i učestvovao kako u odborima tako i u Saboru, kojemu je bio član. Prezaslužni pok. presjednik Petrović, s kojim sam imao čast sudjelovati u zemaljskom odboru i čije ime počitanjem i harnošću spominjem, u velike je uvažavao sposobnosti Klaićeve i u svakom pitanju se je s njim savjetovao i razgovarao. Od god. 1870, pok. je Klaić postao prisjednik zemaljskog odbora i onda bila je u njegovim rukama cijela financijalna uprava zemlje, a kako je on izveo svoj nalog, to je poznato iz podataka dotičnih računa.

S malim sredstvima bez velikih žrtava znao je on doskočiti svakoj potrebi. Stavio je zemaljski odbor u položaj, da je mogao ne samo svojim obvezam pošteno i točno zadovoljiti, nego zaštediti svotu od preko 150.000 for. u blagajni. Ti su podatci zanimali pokojnoga i na njegovom mrtvačku odru, te nam je preporučivao, da ih štedimo, ako nećemo, da se naša financijalna uprava poremeti.

Ako uzmemo u ruke zgodopise saborske, naći ćemo ime Klaićevo spojeno sa svim što se je dobra učinilo kroz ovih 25 godina na ekonomičkom i financijalnom polju. On je priredio i osnovao malo ne sve zemaljske zaklade, a s kojim je uspjehom to učinio, biti će poznato iz dotičnih izviješća. On je sretno i sa svojim uplivom i nastojanjem sklopio, uz veoma povoljne uvjete, zajam u korist zemaljske zaklade. Dočim su ostale obveznice bile eskomptirane za 50 po što, to su naše prodane za istu nominalnu vrijednost, za koju su izdane. On je podigao kredit našoj pokrajini kod najglavnijih zavoda, eskomptirao je naše kupone kako da smo velika država, a zadnji zajam bio je prekriven pokrajinskim novcem i bilo je moguće birati podpise.

On je nastojao, da se radi oko bujica, kako znate uslijed rasprave u zadnjem zasjedanju.

On je napokon — a to je najveća zasluga — nastojao, da se sagrade pokrajinske bolnice, zgrade monumentalne, koje nam drugi zavide. Ovaj posao, osim što je humanitaran, jest i dobar u financijalnom pogledu u koliko, naravno sa zajmom od 480.000 for., koji će se do malo godina utrnuti, pokrajina ušla je u vlasnost sgradâ, koje vrijede preko milijun forinti.

Sve ove zasluge, koje sam na brzu ruku nacrtao i koje bi trebale daljnjeg razmatranja, nije pok. D.r Klaić učinio na korist stranke, nego cijele zemlje i mislim, da je pravo, da mu se cijela zemlja oduži. *(Odobravanje)*. Zato molim, gospodo, da jednoglasno primite moj zaključak. *(Odobravanje)*.

Na ovaj način poravnati ćemo mnogo ne-

sporazumljenje, koje obstoji. Mi ćemo dati lijep primjer naše tolerancije, koja je svojstvo izobraženih naroda, jer se borimo za načela, a razlikujemo osobe i znamo poštovati zaslužnog sina, ako nas i diele politička mnienja. *(Burno sveobće odobravanje).*

Predsjednik. Rieč ima gosp. D.r Salvi,

D.r Salvi. Per espresso incarico dei miei colleghi, devo dichiarare che noi pure voteremo di assai buon grado (*glasovi:* bene, živio) per la proposta fatta dall'on. Vrankavić.

Nel D.r Klaić la Dieta e la Giunta hanno perduto un uomo di alto ingegno, di vasta dottrina, d'una non comune attività; attività che sul campo amministrativo venne e viene riconosciuta da tutti.

Per tanto, noi troviamo equo che la rappresentanza provinciale della Dalmazia, con atto di pietoso riguardo verso la vedova, addimostri riconoscenza per co í assiduo, benemerito cooperatore dei suoi interessi economici.

In appendice poi alle belle ed affettuose parole pronunciate dal cavalier Vranković, mi piace ricordare in questo momento come il D.r Klaić in tutti i momenti della sua lunga carriera seppe conservare la più perfetta obbiettività nella forma con gli amici ed avversarî mantenendo in perfetta armonia il suo spirito equilibrato con l'esteriori sue manifestazioni.

È questo un pregio non comune in questa nostra terra di ardenti passioni e fervidi impulsi, pregio che mette in luce dinanzi a noi che già fummo suoi avversaî politici tutto il valore dell'uomo che commemoriamo. *(bravo! živio!)*

Predsjednik. Gosp. podpredsjednik D.r Kvekvić ima rieč.

D.r Kvekvić. U ime počasti prema velikom pokojniku, u ime naše duboke harnosti prema njemu, u ime njegovih velikih zasluga za našu zemlju, srbski se klub oduševljeno pridružuje predlogu većine, za koji će glasovati, da tako bude obskrbljena dična udovica još dičnijeg muža. *(Odobravanje)..*

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Perić.

Perić. U ime svoje i stranke, kojoj imam čast pripadati izjavljujem da ću se iz duše i srca odazvati ovomu predlogu. Pokojnik, radi gubitka kojega, ciela se naša zemlja u crno zavila, bio je riedki pojav u našemu javnom životu. on je neprocienjivih zasluga stekao za našu zemlju, a nas harnost duži, da mu te zasluge dostojno priznamo. Ja bih predlogu Vrankovića i družine nadodao sliedeći nadodatak: ova počastna dotacija, neka se u zemaljskom proračunu uvrstiva pod stavkom: „doznake službovne činovnicim zemaljskog odbora".

Predsjednik. Želi li još tko govoriti o predmetu? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja podupiru dodatak gosp. Perića neka izvole ustati. *(Ustaje dovoljan broj).* Predlog je poduprt i bit će uvažen. Molim gosp. predlagatelja hoće li učiniti koji formalni predlog.

Vranković. Predlažem da se predje na drugo čitanje.

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju da se predje na drugo čitanje, neka izvole ustati. *(Ustaju svi).* Otvorena je razprava u drugom čitanju glede predloga gosp. zast. Vrankovića s dodatkom gosp. zast. Perića.

Rieč ima gosp. zast. Vranković.

Vranković. Ja pristajem podpuno na dodatak gosp. Perića i dužan sam izraziti moju zahvalnost svoj gospodi predgovornicima za njihove velikodušne i laskave rieči, kojima su se mom pozivu odazvali.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog gosp. zastupnika Vrankovića s dodatkom gosp. Perića, koji glasi *(čita):*

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. *(Ustaju svi).* Predlog je primljen jednoglasno.

Drugi mi je predlog predao gosp. vitez Vuković. Neka ga izvoli gosp. tajnik pročitati.

Tajnik Vukotić (*čita*):

PREDLOG

Na temelju § 19 sl. *a b* zemaljskog reda, čast je podpisanim staviti sljedeći predlog:

Neka Visoki Sabor izvoli izraziti Vladi Njegova Veličanstva želju da Visoka Vlada učini potrebite korake u svrhu, da se promaknu i razviju ribarstvo i druge s njim srodne industrijalne grane, a naime:

I. da se država u načelu škrbi za najglavnije troškove potrebite za podignuće i promicanje ribarskog obrta i da se u tu svrhu uvrsti u državni godišnji proračun veća svota nego je do sada za te svrhe predračunana bila;

II. da se ribarsko zakonodarstvo pregleda i uredi prama današnjim odnošajima i zahtjevima, pošto dotični, sada obstojeći a većim dielom još vrlo oskudni, još u početku ovog vijeka stvoreni zakonski propisi, ne odgovaraju više potrebam i duhu vremena;

III. da se preinakom pokrajinskog zakona od 9 studenoga 1883, koji je u kriepost u samoj jednoj općini, na državne troškove uvedu ribarski čuvari, koji, pod vodstvom jednog strukovnjačkog nadzornika, imali bi nadgledati i uzdržavati ribarski zapt i red i da se uz to pak naredi i financijalnim vlastim da svojimi poslovačim i stražama paze na izvršenje ribarskih propisa, što bi takodjer imalo biti i sa strane c. k. mornarice.;

IV. da se pučanstvu, koje tjera ribarstvo i podmladku ribarskog stališa, sredstvom kakvih nižih ribarskih škola ili putujućih učitelja pruži prilika da teoretičkom i praktičnom obukom proširi svoj vidik u pogledu ribarskog zanata i drugih industrijalnih grana spojenih sa istim;

V. da se, ne samo najkrepčije podupre tjeranje ribarskog obrta kraj obale, nego takodjer i na morskoj pučini a u tu svrhu nek se opredjeli nagradâ za opremu ladja prikladnih za ribarenje i za slučajeve izdašnog lova nadilazećeg običnu mjeru;

VI. da se državnim sredstvima stvore pripomoćne blagajne za nemoćne i bezposlene ribare i da sve ribarske novčane globe neimadu se upotrebiti u druge svrhe, osim u ribarske, odnosno u korist zaklada ustanovljenih za podignuće i promicanje ribarstva;

VII. da se ustroji ribarska zajmovna zaklada, iz koje bi ribari mogli dobiti bez kamatnih zajmova za nabavljanje ribarskih ladja i strojeva i da se podupre osnovanje ribarskih zadruga i družtava;

VIII. da se preustroji ribarska statistika da naime bude točnija i podpunija nego dosad i da se sastavi ribarski očigled (ribarska karta) u kojemu obzirom na prava, koja imadu občinari u njihovoj občini u obsegu jedne milje od kraja ribariti, ima'e bi biti naznačene granice dotičnih občina;

IX. da se industrijalci, koji se bave sa soljenjem i konserviranjem ribe, kao obrtom, barem za prve godine, oproste od dohodarine i da se napokon ponovi saborski zaključak od 1 travnja 1892 glede ribarstva u smislu:

a) da c. k. Vlada preduzme sve potrebite korake eda zakon od 7 lipnja 1868 (D. Z. L. B.r 70) bude u dogovoru sa kralj. ugarskom Vladom preinačen u smislu da bude dozvoljeno c. k. Vladi obaliti ribarim i drugim industrijalcim, koji se bave sa soljenjem i konserviranjem ribe pogodnu cijenu soli ustanovljenu sa ministarskom naredbom dneva 24 septembra 1893 (D. Z. L. br. 146) na 3 for. 44 novč., na još skrajnju mjeru, i po mogoćnosti po izvornom trošku, da tako uzmognu naši ribari i industrijalci odoljeti inostranskoj utakmici;

b) da svi dalmatinski ribari budu oprošteni od obrtarine.

D.r N. Katnić — I. Vranković — D.r Colombis — Morpurgo — D.r Machiedo Kulišić — Vuković — Petrić — Šupuk — M. Žuro — Borčić — Tomić — Borelli — D.r Manger — Korlaet — Mrkušić — Milić — Čingria — Zore — Zaffron.

Predsjednik. Ovaj predlog prelazi na saborski predatnik.

Prelazim na dnevni red. Prva je točka dnevnog reda. Nastavak razprave o proračunu Zem. učionske zaklade za god. 1896. Obća je razprava zatvorena. Ostaju još upisani gospoda zastupnici D.r Ghiljanović i D.r Cingria.

Ima rieč gosp. zast. D.r Ghiljanović.

D.r Ghiglianovich.

Eccelsa Dieta!

Quando un partito moderato come il nostro prende la risoluzione di negare, come noi faremo i fondi necessarî per la sussistenza delle scuole provinciali, è questo, certo, un fatto che deve essere determinato da ragioni di eccezionale gravità, perchè solo gravissimi motivi possono determinare una misura così estrema. Noi negheremo ora questi fondi in prima linea perchè nel preventivo nulla venne stanziato in corrispondenza al diritto di buona parte dei dalmati di avere delle scuole con lingua d'insegnamento italiana; e, in seconda linea, pur pel fatto che perdurando un costante basso livello di educazione e di coltura nelle campagne, in onta all'apparente sviluppo della scuola, ciò significa che le ingenti somme votate per tanti anni dall'eccelsa Camera a pro dell'istruzione scolastica, altro non sono che un inutile spreco di denaro.

E prima di accennare all'ingiustizia enorme che a noi viene fatta colla totale soppressione delle scuole con lingua d'insegnamento italiana e al contemporaneo danno che da ciò deriva anche alla parte puramente slava della provincia, mi sia lecito di occuparmi in breve del secondo motivo, per cui noi voteremo contro il preventivo scolastico.

Esaminando i preventivi e i consuntivi di tutti questi ultimi anni, è spaventevole la cifra complessiva esborsata dalla provincia pel mantenimento di scuole popolari, ed impressiona il costante aumento delle medesime. Si dovrebbe ritenere che la Giunta e la Dieta si trovino di fronte ad un popolo, assetato, come pochi altri, dell'insegnamento scolastico; di fronte ad un popolo che nell'istruzione scorge per spontaneo impulso la sua salvezza attuale e la sua grandezza avvenire; di fronte ad un popolo, che possiede tutte le qualità necessarie e tutte le condizioni impreteribili per poter efficacemente usufruire dei benefizî delle scuole.

Invece, quale amara disillusione, onorevoli colleghi!

Le scuole sussistono da tanti anni, e, ogni anno, aumentano, con grave sacrifizio della provincia; e gli analfabeti, se non crescono annualmente, rimangono presso poco nell'antica proporzione; e il numero annuale dei deliquenti, se non aumenta, non diminuisce sensibilmente come dovrebbe; e se forse diminuisce, non è già in grazia all'educazione scolastica, ma per l'intimidamento esercitato nei varî distretti da una giudicatura penale giustamente severa negli ultimi anni. Dalla statistica pubblicata nella monumentale opera del prof. Ferri, l'*Omicidio*, emerge che la Dalmazia tra tutte le provincie austriache, è quella che, in proporzione, dà un maggior numero di delinquenti.

Nessuno forse più delle persone appartenenti al ceto avvocatile o dei notai sarà in grado di constatare, con dolore, la permanenza degli analfabeti in provincia, in onta alle scuole; e, nessuno meglio degli avvocati, la persistenza della criminalità in distretti ove le scuole apparentemente fioriscono.

Invero — onorevoli colleghi — ch'io, nella mia specialità, posso enumerare colle dita le persone appartenenti alla classe contadina, e che non hanno ancora varcato il 30.o anno di età, che appartengono a villaggi ove la scuola sussiste da epoca remota, le quali sappiano sottoscrivere col loro nome e cognome la procura ch'io loro esibisco, quale avvocato, pel disbrigo dell'affare affidatomi,

Di fronte a ciò, onorevoli colleghi, il ragionamento è chiaro: o questo popolo delle campagne, per congenito difetto, è protervo ad ogni educazione intellettuale e morale; o questa spesa di fondi pel mantenimento e per l'istituzione continua di nuove scuole è prematura ed

esige la sussistenza di premesse che non esistono e che noi dobbiamo cercare in ogni modo di rendere sussistenti; o le scuole attivate per varie ragioni non corrispondono al loro nobilissimo scopo.

Ecco: io non dirò che questo popolo delle campagne sia funestato da organici difetti che lo rendono inetto ad ogni miglioramento morale ed intellettuale. Io, anzi, ammetterò che in esso vi sia un tesoro di naturale intelligenza; che il sentimento pella famiglia e dell'ospitalità e dell'attaccamento profondo a chi l'incoraggia, sono pregevolissime sue doti; ma, in allora, per giustificare, nello stesso, una così continuata refrattarietà ad un miglioramento morale ed intellettuale, in onta alle scuole che sussistono, noi dovremmo fare un'altra considerazione e precisamente: se questa ingente spesa di fondi pel mantenimento e per l'istituzione progressiva di nuove scuole non sia ancora prematura e non esiga, piuttosto, la sussistenza di premesse, che, non esistendo, dobbiamo, come dissi cercare, in ogni modo, con qualunque fatica, di rendere sussistenti.

Or bene, onorevoli colleghi, io ritengo fermamente, con ampia convinzione, che del nessun risultato delle nostre scuole popolari sia causa principalissima, se non forse unica, il disagio economico della nostra provincia e specialmente della maggior parte dei nostri contadini.

Potete infatti, onorevoli colleghi, mai pensare che a questi poveri ragazzi delle nostre campagne possa essere di profitto il diuturno sbocconcellamento del sapere umano, colle condizioni economiche in cui si attrovano le loro famiglie, colla desolazione dell'ambiente in cui vivono, con tutte le disgrazie da cui sono attraversate queste famiglie?

Voi, onorevoli colleghi, le sapete le condizioni miserrime del nostro popolo; conoscete la topografia dei villaggi in cui vive; conoscete l'immenso orrido delle strade che congiungono quei villaggi; conoscete tutta la gravità dei tributi ai quali il popolo stesso è costretto; conoscete la crisi che contrista i poveri campi, dai quali invano egli tenta di ritrarre il suo sostentamento; — ebbene, una mano alla coscienza, onorevoli colleghi, e ditemi, se per consimile gente la scuola, almeno per ora, altro non possa essere che un lusso, un inutile lusso?

Di fronte a questo stato di cose, i nostri contadini, anzichè amare, finiscono ragionevolmente coll'odiare la più santa delle istituzioni sociali. Nella scuola essi finiscono collo scorgere soltanto il gran nemico e non altro; l'inimico che sottrae loro per molte ore le persone più addatte — cioè i ragazzi — per custodire al pascolo il tesoro della famiglia, il *blago;* l'inimico che infligge loro, inesorabilmente, delle multe, per le inevitabili assenze; l'inimico che è la causa di quella spaventevole addizionale d'ogni anno — cioè il *contributo scolastico* E questi poveri ragazzi ve li figurate voi attenti, come dovrebbero essere durante le ore della scuola, e, in pari tempo, lieti, per approfittare della medesima, dopo aver dovuto molte volte camminare più chilometri per accedervi — così dispersi sono i casolari anche di un sol villaggio — dopo aver dovuto nelle prime ore del mattino vagare al pascolo; digiuni molte volte da oltre 12 ore; male vestiti e peggio calzati; estenuati o immiseriti?

In mezzo a consimili condizioni, possono questi infelici avere lo spirito pronto all'insegnamento; o, non piuttosto, questi immensi fondi votati per tanti anni dalla Dieta sarebbe stato meglio devolverli e sarebbe meglio elargire quelli che ancora ci si chiede alla creazione di tutte quelle condizioni impreteribili per la sussistenza di buone e proficue scuole? Invece di spendere annualmente tante migliaia di fiorini per questo titolo, non sarebbe stato meglio di aver costruite con questi denari delle buone strade di comunicazione; di aver dato maggior impulso all'agricoltura e alla pastorizia; di aver escogitato delle piccole industrie; di aver finalmente regolate le acque; di avere, in una parola, cercato di migliorare le condizioni economiche del nostro poverissimo paese; e non sarebbe ora meglio di accingersi a fare ciò che pur troppo sino ad oggi non si è fatto?

In quest'affare dell'educazione scolastica

voi avete precipitato di soverchio — mi sia permesso il dirlo — o signori del governo, o signori della maggioranza. Voi vi siete dimenticati che prima di porre il libro in mano ai poveri ragazzi delle campagne, bisognava lavarli e pulirli, vestirli e calzarli e satollarli.

Migliorate le condizioni economiche del paese in virtù di un' amministrazione saggia, la scuola sorgerebbe da se, spontaneamente, e i contadini, che in oggi la esecrano, la reclamerebbero.

Invero, o onorevoli colleghi, che incalzando nell' argomentazione, io mi sento sempre più convinto dell' assoluta inutilità di questa spesa. Io rifletto, infatti: ma a che mai il gravissimo peso del contributo scolastico; ma a che mai il costringere questi ragazzi alla diligente frequentazione delle scuole popolari; ma a che mai il colpire la loro famiglia con multe, in caso di assenze non rigorosamente giustificate, se, in sostanza, è provato — indubbiamente provato — che non solo gli assolti scolari sanno pochissimo, ma che, dopo tre o quattro anni dall' ottenuto assolutorio, questi medesimi assolti *dimenticano completamente* quelle misere cognizioni aquistate, con tanta fatica e con tanto fiele nell' anima? *Dimenticano completamente*, onorevoli colleghi: ne potrebbe essere altrimenti. Infatti, assolta la scuola, ma dove accedeno questi ragazzi?

Accedono, forse, in un ambiente corrispondente alle attinte cognizioni e all' educazione migliore che in essi si dovrebbe presupporre? No o signori: essi fanno ritorno in quell' ambiente povero donde uscirono; ritornano alla vita miserabilissima del pastore; non hanno l' opportunità di sentire una parola elevata nè di vedere, nemmeno, in pubblici avvisi, le lettere dell' alfabeto per ricordarsele; ritornano, insomma, dopo poco tempo, più ignoranti e più zotici di prima. — I parroci, che dovrebbero spontaneamente essere i continuatori del maestro popolare nella classe villica; i parroci, che per evitare la dimenticanza delle cose apprese dovrebbero fare delle conferenze settimanali di carattere civile ed economico, o, per lo meno, fare dei corsi di lettura e di nozioni le più necessarie all' esistenza; i parroci — non si occupano di ciò. I parroci d' oggi, non si occupano in villaggio che di politica — tanto che si ebbe il caso, recente, presso questa Pretura Urbana d' un villico, che, assunto in una causa civile quale testimonio e analogamente interrogato nelle generali di quale fede egli fosse, rispose: *ja sam pravaš.*

Di fronte a tutto ciò devesi ritenere che questa grave spesa annuale pelle scuole non sia che uno spreco di fondi, che non si può con fondamento convalidare.

Nell' esordio di queste mie considerazioni accennai che tutte queste ragioni ci determinavano a votare contro il preventivo scolastico, convinti profondamente dell' inutilità della spesa; ma accennavo contemporaneamente che il nostro voto negativo è dovuto in primissima linea al fatto che nel preventivo stesso nulla era stanziato, in corrispondenza al diritto di buona parte dei dalmati, di aver delle scuole con lingua d' insegnamento italiana.

Io sono convinto, o signori, che la guerra che voi fate all' italiano in Dalmazia sia l' effetto o del fanatismo politico o di una deplorevole manovra di partito, ma non già il risultato di un sano ragionamento, non già il prodotto d'un sentimento di giustizia ed equità, e, molto meno, di sincerità. Io non posso ammettere che uomini di valore, quali i capi della cessata e dell' attuale maggioranza dietale, che sanno come la Dalmazia debba la sua civiltà allo spirito e alla cultura italiana; uomini, che alla civiltà medesima devono certamente essere obbligati se in oggi politicamente primeggiano; uomini che hanno buone orecchie per sentire ed eccellenti occhi per vedere come in provincia l' italiano non sia una semplice vernice ma qualcosa di profondamente radicato; uomini troppo intelligenti per non intuire come la coltura slava non possa bastare agli slavi della provincia, possano, sinceramente, farsi paladini di questa insensata guerra all' italiano. Io non posso ammettere ciò; epperò questa diuturna guerra alla nostra lingua e alla nostra civiltà — senza nessuna plausibile ragione e con manifesta violazione di sacrosanti diritti — non può giustificarsi se non come

l' effetto di un fanatismo politico, e, forse anche, mi sia permesso il ripeterlo, di una riprovevole manovra di partito.

Io ammetto, onorevoli colleghi, che anche in Dalmazia il sentimento nazionale slavo, dappoichè la maggioranza del paese è slava, dovesse trovare espansione, in questo secolo, in cui l'idea nazionale ha trovato tanto sviluppo; ma il vostro gravissimo torto, e per cui non mai saranno sufficienti i rimproveri, è stato quello di cercare di sviluppare questo sentimento nazionale slavo, anzitutto a mezzo della guerra alla lingua italiana, alla coltura e alla civiltà italiana. L'idea nazionale slava poteva svilupparsi indipendentemente da questo ostracismo. Se l' elemento slavo fosse stato in provincia così vigoroso e potente, esso avrebbe potuto conquistare il riconoscimento dei suoi asseriti diritti, anche senza la totale abolizione delle esistenti scuole italiane, anche senza spingersi agli estremi atti di respingere esibiti in italiano, come fanno in oggi quasi tutti i comuni croati della provincia; anche senza bandire dagli affari interni della Giunta, della Dieta e degli altri uffici provinciali la lingua italiana. Il grande principio della parità non avrebbe compromesso il vostro risveglio nazionale. L'esclusivismo, invece, finì col comprometterlo. Bisognava, infatti, presumere troppo di se medesimi per credere che voi sareste bastati a voi stessi. Nel mentre la vostra fatica era tutta intenta alla distruzione in provincia della lingua e della civiltà italiana, *qual contributo portavate voi all' edifizio che stava nelle vostre menti?* Nulla di positivo, niente di perfetto. *Mancavano, evidentemente, le basi prime per la costruzione dell' ideato edifizio.* — Reduci dalle università di Padova e di Pavia, ove siete stati spettatori del grande movimento unitario italiano, voi forse, in buona fede, vi siete illusi di poter creare a vostra volta una patria slava; ma non avete certamente pensato che vi difettavano tutte le qualità e tutte le condizioni del gran popolo italiano; *quel complesso di estremi per cui un popolo può sentirsi degno di avere una patria.*

Invece, voi avete precipitato; e col vostro sistema avete bensì creato una generazione *più fanatica di voi,* ma meno geniale, ma meno nutrita di classici studi, niente affatto pronta a quanto renderebbesi necessario pel conseguimento di quell' unità nazionale, che sta in capo al vostro programma.

Paragonate, una mano sul cuore, onorevoli colleghi, la dalmata gioventù d' oggi, con quella donde uscirono i rappresentanti delle nostre prime diete, sieno essi appartenùti ad uno o all' altro partito; e ditemi se il confronto non è per questa gioventù sconfortante. Paragonate il clero dalmato di una volta, istrutto, illuminato e austero, con quello d' oggi; e, ditemi, se regge il paragone! Paragonate i giudici, i funzionarî, e se volete anche gli avvocati d' oggi — me lo perdonino i miei giovani egregi colleghi quì presenti ed assenti — chè io pur mi ci metto sinceramente nel numero, con quelli che uscivano dalle università di Padova e di Pavia; e ditemi dove il corredo di cognizioni e di coltura sovrabbondi! *Questi fatti, deplorevolissimi, non possono essere ascritti, o signori, se non alla progressiva eliminazione di quella lingua e di quella coltura, che in provincia offrivano, un tempo, ben diversi risultati; questi fatti comprovano splendidamente come la vostra lingua e la vostra coltura non sieno bastate a voi stessi; come la vostra lingua e la vostra coltura non bastino tuttora a voi stessi.*

L'onorevole mio amico Bielanovich ha detto nella passata Dieta che nei ginnasî croatizzati non si studiava più Dante e Petrarca; ed era un intimo, profondo, sincero dolore nelle sue parole. L' onorevole amico mio d.r Baljak, esprimeva nella stessa occasione, tutta la sua riconoscenza per questa lingua magnifica, e il desiderio che la stessa rimanesse a beneficare tuttora la patria dalmata. Entrambi figli del popolo serbo, essi vi hanno dimostrato che l'educazione italiana non aveva menomato le loro caratteristiche nazionali, che essa anzi aveva sviluppato in loro il sentimento nazionale, e che, dopo aver studiato sempre in italiano e anche pensato, essi si sentivano più serbi che mai. È un pretesto il pericolo più volte accennato che la sussistenza e la coltivazione della lingua italiana in Dalmazia potessero essere un pericolo di snazionalizzamento degli slavi della provincia.

Nei ginnasi croatizzati, non solo non si studia più Dante e Petrarca, ma non si studia, in genere, la lingua italiana. Gli assolti del ginnasio di Spalato comprendono a mala pena l'italiano, anzitutto perchè durante i corsi ginnasiali non ebbero l'opportunità di studiarlo, e, secondariamente, perchè mai lo studiarono per propria iniziativa, con amore, essendo stato loro fatto comprendere, colle vostre proposte, o signori, col vostro contegno, colle vostre esagerazioni, che, per essere buoni croati, di quelli puri, belli, invulnerabili, tutti d'un pezzo, bisognava odiare la lingua italiana — tanto che finirono coll'odiarla — tanto che questi cari giovanotti spingono il loro patriottismo croato sino al punto di fingere di non comprendere l'italiano quando per combinazione taluno osa di rivolgere loro la parola nella nostra lingua. Le cose sono arrivate a tal punto che figli di famiglie italiane, in cui la lingua italiana fu ed è sempre la lingua famigliare, parlano la loro lingua, la lingua materna, con dei suoni, con delle inflessioni, che accennerebbero piuttosto a qualsiasi lingua, di quello che all'italiana.

Ecco, queste insistenti persuasive io ve le faccio perchè la vostra attività esteriore dimostra la pertinacia di non voler tutto ciò comprendere; mentre, internamente — e ne sono convinto — *voi la pensate al par di noi.* In Dieta, nei vostri giornali, voi potete parlare diversamente; ma non è certo quello l'eco delle vostre intime credenze. Le vostre credenze intime, voi, purtroppo, — e ciò e male — le manifestate altrove, nella diuturna esistenza, nei diuturni privati colloqui con amici ed avversari politici; e le vostre enunciazioni non sono che un costante rimprovero alla precipitazione del partito cui appartenete per la croatizzazione e per l'eliminazione della lingua nostra. Non è più un segreto che il nostro egregio collega, l'on. prof. Zore, deplorava l'abbassamento intellettuale e di coltura della nostra gioventù, causato dall'eliminazione nelle scuole della lingua italiana e intendeva proporre una specie di utraquismo nelle scuole medie provinciali; non è più un mistero il fatto che quando di questo progetto l'on. Zore parlò ad uno che fu già membro di questa Camera, questi rispose di esserne persuaso; non è più un mistero che i più tra voi la pensano così.

Invero, o signori, ch'io temo che questa mancanza di sincerità sia dovuta a quella deplorevole manovra di partito, da me poco anzi accennata; e non ad altro. Ecco: voi, col vostro deplorevole sistema, avete tanto infatuato questo nostro povero paese; tanto lo avete imbevuto, che, per essere veramente croato, e degno di questo nome, urgeva che egli odiasse la lingua e la coltura italiana; tanto gli avete promesso in linea nazionale, che avete finito col creare, involontariamente, un partito ancora più radicale, ancora più esclusivista del vostro: un partito che ha tutte le migliori intenzioni di prendervi di mano le redini tanto ambite. Dietro ai capi di questo partito — e lo hanno dimostrato le recenti elezioni dietali — sta una folla compatta e numerosissima, satura di questo odio da voi seminato. Per cercare, ora, di dissuadere questa folla dal seguire i nuovi capi — ed è questa la deplorata arma di partito da me accennata — per attirarla nuovamente a voi, — voi, o signori della maggioranza, contrariamente alle vostre convinzioni, avete rincarita la dose, dell'astio e della persecuzione verso l'elemento l'italiano.

Nessun giornale infatti, che appartenesse al partito croato, è stato, nell'epoca delle ultime elezioni, tanto astioso, tanto violento, come il vostro, verso il nostro elemento, l'elemento italiano della provincia.

Se nell'interesse provinciale, ora, se nell'interesse della gran patria croata, avete avuto, pur di fronte alla grande impopolarità che vi attendeva, il patriottico coraggio di celebrare un così clamoroso seppellimento all'idea dell'annessione; ma — dappoichè intimamente convinti che la precipitata croatizzazione era stata nefasta alla provincia e che senza la lingua italiana questa non poteva rialzarsi all'antico livello di genialità e di coltura — siate, parimenti, patriotticamente coraggiosi, sfidando magari un'impopolarità maggiore, di proclamare un tanto, non solo nei privati colloqui, ma in piena Dieta, nei vostri giornali; e la forse perduta popolarità verrà ricompensata dal plauso degli onesti e degli intelligenti — da tutti noi che vi daremo il nostro non disprezzabile appoggio nella conseguente azione riparatrice e civilizzatrice.

Sinó ad ora, o signori, io mi sono occupato nella dimostrazione che la soppressione dell'insegnamento italiano nelle scuole e l'eliminazione di scuole italiane stavano, anzitutto, a vostro irreparabile danno; ora io intendo di dimostrare a voi, e, precipuamente, al governo, che coll'accennata eliminazione, si ledeva un sacrosanto diritto di averne negli italiani della Dalmazia.

Io credo, o signori, che sia, non solo infondato, ma puerile quasi il voler negare l'esistenza di una nazionalità italiana in Dalmazia. Io credo che, voi stessi sarete ormai persuasi, che il solito ritornello dei giornali croati „che i pochi italiani della Dalmazia altro non sono che dei pugliesi di recente immigrazione“ non sia che uno scherzo di gusto cattivissimo. Io credo, che vi sarete convinti che il trar partito per quest'asserzione da certe definizioni del Palma, ricordate spessissimo in quest'aula da quell'onesta e simpatica persona che fu il compianto don Stefano Buzzolich, non sia attualmente cosa da prendersi sul serio. — Quando, o signori, come nel nostro paese, i *documenti* di latinità ed italianità risalgono a tanti secoli addietro; quando la *tradizione italica* ha perdurato e perdura, in mezzo a tante traversie, con tanta intensità; quando noi constatiamo le *costumanze italiane* tuttora vigorose su queste spiaggie; quando noi, in Dalmazia, possiamo enumerare, non a centinaia, *ma a migliaia le persone che pensano e parlano esclusivamente in italiano, e che così avvenne dei loro genitori, dei loro avoli e bisarcavoli, e più innanzi, e assai più innanzi ancora;* quando, poi, tutte le suddette condizioni sono potentemente *avvalorate* dalla affermazione sincera e solenne di essere italiani, di non voler essere altro; quando concorre oltre ciò quel sentimento accennato dall'on. Ziliotto; ma io ritengo che solamente i fanatici potranno asseverare che noi non ci troviamo di fronte alla sussistenza di una nazionalità italiana in Dalmazia, *che per legge statuaria, deve aver pieno, indiscutibile diritto al proprio riconoscimento nella vita pubblica e sociale!*

Ora (mi affretto ad incontrare una vostra probabile eccezione) è certo, che, questi antichissimi documenti di italianità; questo tesoro di italiche tradizioni; queste inveterate costumanze italiane; questa lingua pensata, parlata e scritta; quest'affermazione sincera e solenne di essere italiani; questo sentimento di fraterno compiacimento e di fraterna esultanza, *non possono essere il semplice prodotto d' una coltura di più tempo.*

Anche l'aristocrazia polacca usò da secoli quale lingua di coltura la francese; anche l'aristocrazia croata usò per moltissimi anni, quale lingua di coltura, la tedesca, e la vita pubblica croata era germanizzata; anche la aristocrazia russa adoperò, per molta epoca, la lingua francese, ma non per questo si snazionalizzarono. Osservando ciò, io traggo l'argomento, o signori, che gli effetti di una lingua di coltura sono assai più limitati di quelli da voi pretesi, e traggo l'argomento che questi effetti non potrebbero mai raggiungere quell'estensione, quell'intensità, quell'importanza che ha la lingua italiana in provincia. Conseguentemente, l'italiano, che voi dite introdotto da Venezia, in tutta la vita pubblica dalmata, *non avrebbe potuto così potentemente trar radice se non avesse già trovato un terreno acconcio già disseminato di zolle, in cui gli italici fiori già fiorivano magnificamente.*

Lo stesso governo ammette l'esistenza di una nazionalità italiana in Dalmazia. Infatti, i censimenti austriaci danno alla Dalmazia, verso il 1860, circa l'11 per cento di popolazione italiana! È vero che, giusta questi censimenti, scendiamo nel 1880 a meno del 6 per cento; e nel 1890 a poco più del 3 per cento, cioè a 501.307 croati e a soli 16.000 italiani; ma tutti sanno, e precipuamente voi, o signori della maggioranza, la ragione di questa apparente diminuzione.

E che questa decrescenza non sia che l'effetto di una mistificazione, lo comprova il professore Graziadio Ascoli, in un suo recente lavoro pubblicato dalla *Nuova Antologia.* Siccome durante tutte queste discussioni dietali è stata spesso letta qualche citazione, voglio sperare che l'illustrissimo signor presidente vorrà pur a me permettere un tanto...

Il prof. Ascoli infatti a smascherare codesta volgare mistificazione, fa il seguente ragionamento:

„Gli allievi italiani nei ginnasî della Dalmazia sono nel 1890, 155, che vorrebbe dire, sopra una popolazione di 16.000 circa il dieci per mille; fenomeno non impossibile, ma che pur sarebbe molto singolare e sempre, d'altronde, favorevole a noi. Gli allievi italiani nelle scuole reali della Dalmazia sono nello stesso anno: 50, cioè il tre per mille, e torna ad essere una cifra pressocchè incredibile. La media generale dello stato (e questo è un dato indubbio) è per i ginnasî del due sopra mille (proporzione grandemente superata in qualche singola città, come a Praga e Bruna) e per le reali di meno dell'uno sopra mille. Gli italiani dell'Istria e del Goriziano stanno appunto nei ginnasî a circa il due per mille, e quelli di Trieste, tutti in un sol centro urbano, a non più del cinque. Non ritorneremo noi, in effetto — soggiunge il prof. Ascoli — in Dalmazia, secondo questi dati, al quadruplo in circa della popolazione italiana che la statistica ci da e vuol dire all'antica cifra dei circa 60.000?... Se il censimento delle scuole correggesse il sentimento generale, non ci sarebbe nulla da meravigliarsene; poichè ormai l'uomo del popolo, che spetta in Dalmazia al novero degli italiani, stenta a sfidar le ire dei croati, stenta a professarsi quello che egli è; e ove riesca a proferire qualche frase slava consente che l'ufficiale del censimento faccia di lui un croato. Ma quale è poi mai — conclude l'Ascoli — la proporzione tra studenti croati e studenti italiani in Dalmazia?... Sono 527 croati (cioè su per giù l'uno per mille della popolazione slava) contro i 155 italiani, nei ginnasî; e 125 croati (cioè un quarto per mille della popolazione slava) contro 50 italiani nelle scuole reali. Gli italiani insomma — finisce il prof. Ascoli — questa quantità trascurabile, rappresentano ancora in Dalmazia *poco meno della quarta parte della coltura paesana.* E il governo li lascia in balìa della razza che li calpesta e li vuole annichiliti!...“

In questa dimostrazione splendidissima, ineccepibile, risulta, onorevoli signori, che, in onta ai vostri censimenti, gli italiani della Dalmazia ascendono a per lo meno 60.000; ma certamente di più, ove si consideri che nei *nazionali* tanto dei ginnasî di Cattaro e di Ragusa, quanto in quelli di Spalato e di Zara, per quel vigliacco timore che non è solo dell'uomo del popolo in Dalmazia, come crede l'Ascoli, ma anche in classi elettissime, *si rinnega la propria madre lingua e la propria nazionalità basata a tutte quelle condizioni da me anteriormente ricordate.*

Se, ora, gli italiani della Dalmazia ascendono a così considerevole cifra — ma non hanno essi il diritto di avere delle scuole proprie?

E, come mai avviene, non dirò una maggioranza che ri rispetti — dappoichè le maggioranze rimangono sempre le stesse — ma che un governo che si rispetti, che si atteggia ad onesto ed imparziale, non riconosca codesto diritto?

E questo sacrosanto diritto deve essere tanto più riconosciuto, in quanto che un numero rispettabile di slavi della Dalmazia, che con noi costituiscono il partito autonomo della provincia, vuole che esso sia riconosciuto anche per loro individuale interesse — giacchè sono pur persuasi questi slavi che, colle sole scuole croate, essi non bastano a se stessi; giacchè comprendono che solo colle scuole italiane è loro aperta la via della civiltà e del progresso!

Non facendo, ora, il preventivo scolastico qualsiasi calcolo di tutte queste convenienze, nè dei diritti da me dimostrati; io ed i miei amici politici voteremo contro il preventivo stesso. — (*Approvazioni*).

Predsjednik. Gosp. zast. D.r Čingrija ima rieč.

D.r Čingrija. U početku mog govora izrazit ću obće mnienje ove Visoke kuće, ako rečem gosp. predgovorniku, da bi bio mnogo bolje učinio da nam je prištedio čitanje onog članka, koji je on spomenuo. Ja sam taj članak pročitao već u doba, kad je ugledao svjetlo u antologiji rimskoj, ali ipak nije na mene mogao učiniti onaj utisak, koji je učinio na častnog predgo-

vornika i koji mislim da nemože učiniti na nijednog čovjeka. Stvari, sličnih onima što ih je iznio prof. D' Ascolo u spomenutom članku, može se na gomile naći, ali se ipak time ne oprovrgava istinito stanje stvari. Onakovi računi, kakove je on počinio, ne dovode do drugoga, nego do onoga što je častni predgovornik toliko puta u svom govoru spomenuo, do mistifikacija, koje nemaju drugdje temelja, nego u razgrijanoj mašti jednog publiciste ili u zloj vjeri, mala fide. — Ovo sam mislio, da sam dužan reći, da se zna, koju cienu zaslužuju slične argumentacije.

A sada mi dopustite, častna gospodo, da izrazim jedno moje mnienje, a da time ne mislim nikoga uvriediti; da izrazim jedno mnienje koje se moralo svakomu nametnuti, koji je pozorno pratio ovu razpravu. Ja mislim da gospoda s lieve strane nisu za nas govorila, već za veliku publiku, da njihovi govori budu tamo daleko čitani; . . . . (*D.r Salvi:* To ste i lani rekli!), jer stanje koje su oni opisali, ne odgovara istini. (*Tako je!*). Vi ste govorili o progonstvima. A kakva su to progonstva, koja trpite s naše strane? Nikakva. Je li vaš jezik odavle izključen? Nije, već svaki od vas govori svojim talijanskim jezikom, a mi ga slušamo.

A znate li, koji je to položaj? Onaj, koji su imali savojski zastupnici i u subalpinskom parlamentu, gdje su govorili francuzki, jer su bili Francuzi; a mi ovdje slušamo da vi govorite talijanski, premda ne cienim da ste Talijani. To je polakšica, koju mi dopuštamo talijanskom jeziku radi ugleda, koji imamo prema talijanskoj kulturi, koji sam ja već mnogo puta u ovom visokom saboru pokazao i izticao. Ali ako mi pripoznajemo važnost talijanske kulture te ju uvažavamo kad dodjemo do jezika, mi hoćemo da naš jezik ovdje najprije gospoduje i dok to s vaše strane ne bude pripoznato treba da bude borbe, kao što će je i biti medju nama. *(Odobravanje).*

Vi ste gospodo, a nada sve posljednji govornik, častni vaš mladi drug D.r Giljanović, govorili ovdje o nekom progonstvu. Ako hoćete biti pravedni morate reći, da vas ne samo ne progonimo, nego da smo prema vama susretljivi. Ako ćemo iskati progonstva, valja da se obaziremo na drugu jednu zemlju, koja nam je jako blizu, koja mal da ne graniči s našom, na nevoljnu Istru, (*Tako je!*) gdje slovenski živalj, koji sačinjava većinu t. j. 3/5 one pokrajine ondje je od talijanske manjine strašno, upravo divljački progonjen, jer posljednji dogodjaji, što su se tamo dogodili, nešto su tako strašna da bi čovjek mislio da su se zbili u kakovom Zululandu.

Da neizlazim iz dvorane istarskog sabora, opazit ću vam, gospodo, da vas ovdje nema nego 6 i za one razloge koje sam već naveo, ne možete se ni najmanje tužiti na nas radi našeg ponašanja. U istarskom saboru ima 10 slavenskih zastupnika, dok svih zajedno i s viril. glasovima nema nego 32 i po tom bila 1/3 slavenska. Recite mi, gospodo, koja su to prava sto ih ta trećina istarskog sabora uživa? Nikakva! Njihov je jezik progonjen očitom povriedom temeljnih zakona, po kojima bi imao vriediti i biti uvažen koliko i talijanski. Dakle vidite, gospodo, koliko smo mi velikodušni prema vama, jer ne možemo prispodobu učiniti izmedju našeg ponašanja prema talijanskom jeziku i ponašanja većine istarskog sabora prema Hrvatima. Ondje se nemože pročitati jedan spis hrvatski, ne će da se čuje govoriti hrvatski i došlo se do takovih skrajnosti, da mislim da se unapred ne će moći ići. C. Kr. vlada treba da nešto učini da digne namjestnika Rinaldinija, jer će i ona doći do toga da mora pomoći suzbiti taj elemenat nemira i nereda, koji neće da dopusti, da se temeljni zakoni vrše. Ja mislim, da će se tomu morati dogoditi nešto, što se i u nas zbilo, čega se vi mladi ne ćete sjećati, ali se ja dobro sjećam kad su talijanaši bili u većini. A znate od koga su bili najviše sastavljeni? Od c. kr. birokracije. (*Tako je!*) koja naslanjajući se na tu tobožnju talijansku ideju, htjela je sliediti mletačke tradicije i imati jedan povlašteni položaj kod nas, htjela je braniti svoje birokratske povlastice, koje su se kod nas nekako bile ukorienule, tako, da oni tu nisu bili javni poslovači, već nekakvi gospodari. Ali probudio se naš narod i vlada je vidila, da to stanje nemože potrajati, već ih je smrvila, a mi smo došli u ovaj sabor.

Sve ono što se još danas u tom smislu dogadja, nisu nego nekakvi vapaji, što imadu svoj razlog u onoj prošlosti, o kojoj sam sada govorio. Zato se ja u velike čudim, kad s vaše strane gospodo čujem, da se ustaje na birokraciju, da se nekako skandalujete, jer da je medju nas došao čovjek, koji je recimo c. k. činovnik. To nikomu nije manje dozvoljeno nego vama, koji imate zahvaliti obstanak vaše stranke c. k. činovnicima (*Na desnici:* Tako je! *Na lievici:* È falso!) Je li falso ili ne, neka sudi Dalmacija i narod; te rieči malo znače, već valja gledati jezgru stvari i onda neka tko reče, da nije onako, kako sam ja opisao. *(Odobravanje)*.

Jedna je stvar pobjegla malo prije častnom predgovorniku, može biti u zanosu govora, kad je rekao da mi nemamo dovoljno uvjeta da učinimo onu veliku domovinu koju su Talijani sagradili na razvalinama više različitih država. Ja pripoznajem da naš položaj nije onakav, kakav je bio u Italiji i mislim, da je pogrieška nekih, kojih nema sada ovdje medju nama, ali ih ima u drugom našem saboru, u zagrebačkom, a medju tima bi baš bio zastupnik koga ja u velike štujem, Erazmo Barčić, koji je bio izmedju onih, koji su držali, da su kod nas oni isti uvjeti, koji su bili nekad u Italiji, da se podigne ta velika narodna sgrada.

Oni nisu tu valjda uvažili neke druge uvjete obstojnosti, koje treba kod nas u obzir uzeti. Mi možemo postići bar djelomice realizaciju naših narodnih načela bez sile i prevrata, oslanjajući se samo na početak, narodnih načela i na staro naše historičko pravo.

Pošto govorim o tom pravu, neće biti s gorega, da opetujem ono, što sam već više puta imao čast u ovom saboru kazati, da mi to pravo uvažavamo u toliko, u koliko ono odgovara i modernom narodnom pravu. Mi ga uvažavamo u svrhu, da nam služi kao elemenat diplomatičke borbe, koju vodimo na ostvarenje narodnih načela. To nam nemože nijedan misaoni politik zamjeriti, već će priznati, da imamo tako čvrsto vodstvo, na kom su u posliednje doba i Magjari dobili svoj prevlastni položaj u Monarhiji.

Dakle nije istina, da su uvjeti, o kojima je častni predgovornik govorio, uvjeti po kojima možemo doći do našeg narodnog ujedinjenja. Oni postoje s političkog pogleda, kako mislim da sam već prikazao, a postoje i s kulturnog pogleda, jer ako sliedite, gospodo, naš kulturni razvitak, morat ćete mi priznati da je on u posliednje doba bio golem i da je dopro do velikog stepena, da naša literatura ima takovih proizvoda u svom arkivu da se zaista ne srami literature velikih naroda. Ako je to tako i kad ti uvjeti za nas postoje, ja mislim da nam nećete više reći, kao nekad: Vi hoćete nešto učiniti, a oskudievate na prvom sredstvu, jer nemate ni jezika kojim biste vodili javnu upravu u ovoj zemlji. Takove izreke, gospodo, koje smo čuli i ovdje i iz van ove visoke kuće, kod ozbiljnih ljudi, nemaju smisla danas, kao što ga nisu imale ni onda. Mi znamo, da je naš jezik sposoban za upravu, kao svaki drugi; znamo da se njim i nijednim drugim upravlja kod naše braće preko Velebita i naše braće preko Drine, a ako se može ondje, za što se nebi moglo i ovdje? Ne, kažete vi, jer se time tlači talijanski živalj, ne pripoznaje se vaše pravo. Recite mi iskreno, gospodo, možete li vi biti uvjereni, da u našoj pokrajini ima talijanskog življa? Ja mislim da nema *(Salvi:* Ima!)Kad velite da ima, bilo bi neskladno s moje strane da vam to niečem.

To mi dolaze na pamet rieči, što ih je kazao gosp. Giljanović da talijanski jezik propada, a to da se može uvjeriti svatko, tko čuje, kako naša djeca izgovaraju talijanski u školama. A znate kako izgovaraju i kako se u obće izgovara u Dalmaciji, ako izuzmete možda grad Zadar, gdje ima neki dialekt, što nalići na mletački? U Dalmaciji se u obće govori kako se i ima govoriti t. j. sa slavenskim naglasom i naravno je da valja, da bude tako. *(Prigovaranje na ljevici)*. Ako se spustite diljem našeg mora i dodjete do Spljeta, uvjerit ćete se, a mislim, da će u tom i gosp. Salvi biti sa mnom složan (*D.r Salvi:* Niesam), da se ondje govori talijanski sa slavenskim naglasom. (*D.r Salvi:* Nije tako!) Ako pogledate što se zbiva kod nas u Dubrovniku, vidjet ćete, da je tu bolji naglas, nego je nekad bio, a to uslied hrvatskih škola. Kad bi mi bilo dozvoljeno, a to nije, jer bih morao

imati dozvolu mojih političkih jednomišljenika, da vam ovdje talijanski govorim, vi biste vidjeli da ja nisam, kao ni moji drugovi, taj veliki neprijatelj talijanske kulture, vidjeli biste, da i mi poznajemo taj jezik i imamo tu talijansku kulturu, koju uvažavamo, ne manje nego vi, ali kad dodjemo do toga, tko ima prednost u jeziku, moram odlučno izticati naš jezik, a onda što Bog da. (*Dr Salvi prigovara*).

Tužiti se i reći: mi nećemo glasovati školski proračun, jer nam se čini velika nepravda, jer se neustrojavaju u nas pučke talijanske škole, mislim da je sasvim neopravdano. U našem narodu ustanovljenje novih talijanskih škola, nebi dovelo do drugoga, nego do onoga kaosa, koji je nekad obstojao. Bilo je nekad, gospodo, takovo monstruozno stanje stvari, da je u nas u svakoj školi bio nastavni jezik talijanski. To će se vama gospodo, koji ste mladi činiti možda strahota, kako su u našem Zagorju bile talijanske škole; ali mi, koji smo stariji, vidjeli smo tu stvar i zato razumijemo, zašto je bilo kod nas tako nevoljno i kukavno stanje s moralnog gledišta, jer one škole nisu mogle nikomu koristiti pošto je prvo načelo pedagogičko, a to, ako se hoće postići koristi od elementarne obuke, da ima biti podata u onom jeziku, kojim djete u svojoj obitelji govori. Zato mislim, da niie ni najmanje opravdana tvrdnja gosp. Giljanovića, da se nazadovanje u javnoj obuci ima pripisati tomu što se talijanski jezik neuvažava koliko bi trebalo. Gosp. zastupnik, da opravda nekako svoju tvrdnju, pozvao se na veliki broj nepismenih, koji se kod nas nalaze, ali mislim da ono što je rekao, neodgovara faktičnom stanju stari, dapače u zadnje doba je tu tako ogroman napredak učinjen, da nema ni prispodobe s vremenom prije 30 godina. Nego, on se služi s jednim argumentom, da dokaže, kako ta obuka, podana u jeziku našeg naroda, malo vriedi, kad je rekao da je kriminalnost ostala na istom stepenu, ako se nije i povećala, premda se toliko razgranila obuka i toliko se troši u nastavne svrhe. Ali pošto je vidio, da to nebi istini odgovaralo rekao je: ako se ona štogod i smanjila, to se ima pripisati, ne nastavi, nego baš drakoničkim kaznama, koje su bile udarene radi nekih prestupaka. Ali gospodo, mi nismo ovdje u akademiji, niti ću ja ovdje izazivati razpravu o tom, da li mjera kazne vriedi u tom smislu, da se postigne kakva posljedica ili ne, jer ima strukovnjaka, koji su tvrdili na temelju izkustva, da se s tvrdim kaznama nepostizavaju osobiti uspjesi.

Uz to bi mi trebalo zalaziti u historično razlaganje, ali vi dobro znate, da se u parlamentu samo izopačuje historija i zato se mi radje bavimo dnevnim političkim pitanjima i stvar će ići bolje.

Častni gosp. predgovornik na dugo je govorio, kako bi, prije nego bismo došli do toga, da trošimo onu ogromnu svotu prema našem ekonomičnom stanju u nastavne svrhe, trebalo neke primitivne potežkoće susresti kod našeg pučanstva, kao n. p.: obući gole i nasititi gladne. To bi bilo; ali ja mislim, da tu imamo neki circolo vitioso, jer ako je jedan narod izobražen laglje će si nabaviti sredstva za življenje.

Ali neka ne misli gosp. predgovornik da sam ja zagovaratelj ovog sustava, koji u nas vlada. To ja nisam, i mislim, da sam više od jedan put podigao svoj glas prošlih godina, da dokažem, da ovaj sustav iziskuje od nas velikih tereta. Ali mi se, gospodo, nalazimo uviek pred jednim zakonom i dok on obstoji, treba ga se držati, pošto mi nemamo snage, da promienimo sustav austro-ugarske monarhije, jer to nije lako, kako neki misle, da bi se jednim potezom pera ili sa dvie rieči učiniti moglo. Ja niesam prijatelj tog sustava glede nastave, kao ni obće obvezne oboružavanja, ali kakove su prilike u Europi, valja da se jedna država vlada prema drugoj i da mi taj teret trpimo kao i drugi.

Ja mislim, da je neumjestno kod toga govoriti: Mi nećemo odobriti proračun školski. On valja da bude odobren i ja dapače mislim, da kad bi o vašem glasu zavisilo, da bude odobren ili ne, da bi ste se i vi prije dobro promislili, nego bi tako rekli (*Smieh*). Ali pošto su prilike naše takove i razmjerje izmedju stranaka takovo da si možete dopustiti luksus i reći nam: mi nećemo, jer nam se čini nepravda; neka vam bude. Možda bi i

koja druga oporba u vašem položaju sliedila isti put, koji vi sliedite. (*Veselost*).

Nego ja znadem da su naše ure ovdje odbrojene i s toga neću dugo zanovetati. Ipak prije nego zaključim d našnji moj govor, dopustit će mi častni gosp. Ziliotto da se obazrem nešto malo na ono, što je s njegove strane bilo rečeno. Ponajprije treba da mu izrazim najdublju zahvalu sa strane moje, a mislim, da će se u tom složiti samnom i moji politički sumišljenici, u koliko nam je on rekao, da će nas pomoći u ostvarenju naših narodnih ideala. Ja sam mu zahvalan i još bi mu zahvalniji bio, da nakon toga nije uljegao u jezgru same stvari i videći da imadu ovdje dvie narodne stranke, koje teže za tim idealom, a sliede protivni pravac, nije rekao da je taj pravac sasvim nuzgredna stvar u tom pitanju.

Nakon toga je svršio govoreći, da će nas on podpomoći, ali pod jednim uvjetom, da se taj naš narodni ideal ekstenzira u ideju autonomije. Možda ga nisam dobro shvatio, jer vidim da nieće, ali taj je utisak na me učinio njegov govor. Ako bi bilo tako, ja bi mu morao zahvaliti na tom daru, jer mi imamo autonomiju, dakle imamo narodni jezik, a ako Bog da, još ćemo na tom putu napredovati; ali baš ono što mi nećemo, jest, da ostanemo izobćeni od ostale naše braće. Mi na temelju narodnog načela, na temelju starog prava, htjeli bi s tom braćom združiti se i zato nije istina, što je častni Giljanović rekao, da smo mi zakopali misao aneksije. To nije istina, a vi znate, da je tako. Kad bi mi to učinili u onaj dan bi prestala naša stranka; poglaviti razlog njezinog života bi prestao i ja bih prvi rekao: bolje je da takove stranke ne bude.

Ja sam zahvalan ovoj gospodi, da su mi pružila ovakovu prigodu, da javno s ovog mjesta izrečem moje mnienje o toj stvari, koje mislim da je podieljeno od svih mojih sumišljenika. (*Tako je!*). Mi nismo zakopali tu ideju, ali znamo, jer vidite da smo tu većinom stari ljudi, (*Smieh*) da bi naša namjera bila isolovana, da bi pošli tući glavom o mir, kad bi u današnjim okolnostima htjeli izazvati to pitanje.

Kad bude došlo doba, kad nam razum bude svjetovao, da to učinimo, tada ćemo i učiniti. Ja nerazumijem, kako bi danas s tim pitanjem izašli, a da se nebi ruglu izvrgli, dok su nam protivne okolnosti u Beču i Pešti i napokon u Zagrebu. (*Tako je!*)

Kako znate, današnja većina zagrebačkog parlamenta ne čini drugo, nego ono što je povoljno Magjarima.

Ne ću se upuštati u razpravu za što im nije danas povoljno da se sjedinimo s braćom preko Velebita, ali to stoji, da im nije po ćudi i dok mi imamo takove faktore proti sebi, nemožemo se ozbiljno upustiti u nikakvu borbu na tom polju.

Zato ja molim, kad se unapried s te strane bude govorilo o sjedinjenju, neka se uvaži ovo što sam rekao, i čim, mislim, da sam protumačio misao ciele naše stranke. Ja se ne ću u daljnje razloganje upuštati, premda kako vidite, dalo bi se ob ovom govoriti još dvie ure, ali ne ću da mi se ne reče, da stavljam na kušaju ustrpljivost visoke kuće, i zato svršavam, preporučujući, da se primi naš proračun. (*Odobravanje*).

P r e d s j e d n i k. Izvjestitelj financ. odbora g. Borčić ima rieč.

Izvj. B o r č i ć. Visoki Sabore!

Malo ne svi govornici, koji su ovoj razpravi učestvovali, ništa ili veoma malo su govorili o predmetu, koji je na dnevnom redu; sa polja javne nastave prešli su na polje političko, možda s toga što je laglje na ovom zadnjem birati lovore, nego li na prvom. Radi toga i ja ću zamoliti presvietlog g. predsjednika, da bude tako blag, te i meni kao izvjestitelju istu slobodu rieči dozvoli.

Tekom ove razprave, u kojoj su politički motivi igrali glavnu ulogu, bile su, poštovana gospodo, iztaknute tri razne misli: hrvatska, srbska i talijanska. Talijanska je misao našla svog glavnog branitelja i zatočnika u osobi velečastnoga d.ra Ziliotta, a njemu se pridružio sa strane Srba poštovani g. Bjelanović. I ako

se nemogu sprijateljiti s nazorima iztaknutima od d.ra Ziliotta u njegovom govoru, ipak moram izpovjediti, kako je već kazao i častni gospodin d.r Čingrija, da me je njegova velika umjerenost udivila, a to je mogao i on sam opaziti, jer je vidio s kojom smo osobitom pomnjom slušali njegov govor. Povod njegova govora bio je drugi nama Hrvatima, a mislim i braći Srbima, sveudilj duboko u srdcu usadjen, koji je pred 4 godine ovdje držao naš neprežaljeni vodja i učitelj d.r Klaić, koga je crni udes nedavno iz našeg krila ugrabio. Kamo sreće, da je njega ovdje, d.r Ziliotto čuo bi drugi odgovor. Ali ako ga ovdje živa ne vidimo, tješi me misao, da on nije za nas sasvim izgubljen. Njegov veliki duh svedjer će medju nama lebditi, njegova će se mišljenja često ovdje opetovati, na njegov ćemo se autoritet pozivati.

U onoj znamenitoj prigodi i ja sam, poštovana gospodo, svoju rekao, i preporučio gospodi, kojoj pripada častni d.r Ziliotto, neka bi dobro promislili načela tada iztaknuta od d.ra Klaića. Važnost tog govora nije izmakla ni g. d.ru Ziliottu; on je sliedio moj savjet, i kako nam on sam svjedoči, pomnjivo ga je proučio. Ali na temelju tih studija on se razilazi od mišljenja d.ra Klaića i ne pripoznaje, da bi u borbi izmedju dviju raznovrstnih pasmina vriedilo ono veliko prirodno načelo, na kojem je pok. Klaić tada svoja oštroumna razlaganja osnovao.

Na dokaz svoje tvrdnje, pozvao se d.r Ziliotto na jednog velikog francuzkog učenjaka, na Brunetiéra. Iskreno, gospodo, priznajem svoju slaboću i izjavljujem, da te citacije nisam razumio kao što nisam i nekoliko drugih točaka govora častnog zast. Ziliotta, jer za mene, a kako sam čuo i za druge, preveć transcedentalne i maglovite.

Pobijati dakle s moje strane nešto, što se nije razumjelo, čini mi se da bila ludost, koju ja neću počiniti.

Ja ću se danas u ovom prepornom pitanju staviti na isto stanovište, na koje se postavio tada naš oplakani vodja, na stanovište koje se osniva na obće poznatom prirodnom zakonu, koji vlada u borbi za život, a učin kojega imamo prigode svaki dan u javnom životu vidjeti.

D.r Ziliotto, kao učena osoba, zna vrlo dobro, što se dogadja, kad dva raznovrstna organička bića zapremaju jedan te isti prostor. Mogu li se ona slobodno razvijati, a da jedno ne smeta razvitku drugoga? To je pitanje, koje ja stavljam častnom g. Ziliottu. — Ja mislim, da se ta dva bića nemogu slobodno kretati i razvijati, a razlog je jasan. — Težnja svakog zdravog organizma jest ta, da se množi i razplodjuje svuda okolo sebe. A može li on to uraditi, a da ga drugi, njemu protivni u njegovom kretanju i širenju ne zapriečı? A kad se to dogodi, što biva tada? Tada, a to će priznat i sam g. d.r Ziliotto, ne ostaje drugo, nego ili uzmaknuti ili zaratit se. Ako je to biće jako i zdravo, uzmaknuti se neda, jer bi to značilo oslabljenje životne snage organizma, značilo bi smrt. Dakle zaratit se, zametnut borbu za osjeguranje svoga obstanka.

Jednako mora da radi i drugi organizam, ako mu je do obstanka. Tko će se u borbi podleći, nema dvojbe: slabiji mora da bude žrtva jačega.

Ovaj proces prirodni, koji se zgadja ne samo medju bilinama i životinjama, obstoji medju ljudskim pasmina, gje se takodjer opaža težnja svake pasmine, da svoje granice razširi. Time nastaje borba za obstanak, a posljedak je, da slabija pasmina podlegne jačoj. Tu nam činjenicu potvrdjuje historija svih vjekova, pak i današnja. — U današnjoj Njemačkoj živio je od davnih vremena jak i zdrav organizam slavenski. Kroz vjekove se borio taj življ proti njemačkoj vlasti, ali što silom, što drugim načinom podlegao je istoj, te mu danas ni traga nema. Zadnji ostanci tog velikog naroda izginuli su izmedju 30.te i 40.te godine ovog stoljeća.

I sama Italija, kao i sve druge kolonijalne države, pružaju nam očitu svjedočbu tog velikog principa. Jeli možda iz objesti, ili prinuždena od neumoljivih prirodnih zakona, Italija išla da zapremi jedan dio Afrike; i jesu li je na taj korak naveli kakvi obziri kulturni ili ekonomski? — Ne, ekspansivni nagon, potreba da se širi, to

je glavni uzrok, koji ju je poslao tamo. Istina, moglo bi se reći, da je ona mogla razširiti svoje naravne granice.

Ali gdje? Nema li ona s jedne i druge strane jake susjede, kojima nebi mogla odoljeti, jer bi tu naišla na jači organizam, koji bi ju unistio? Trebalo je dakle tražiti, da se tom nagonu udoli i da se medje otačbine[i izvan njenih geografskih granica razšire, te se moralo doći do toga, da se ide van. Je li pak nje izbor bio sretan, drugi je posao, o kom mi nije govoriti.

Taj prirodni proces, gospodo, dogadja se i kod nas. Jedan dio pučanstva ove zemlje hoće da se suprotstavi slavenskom življu, Hrvatim i Srbim, koji je od njega mnogo jači. Naravna posljedica tog spora jest borba izmedju ova dva raznovrstna elementa, koja se već od 35 godina zametnula i koja će trajati dotle, dok nestane jednog od dvaju. Mi, gospodo, resultate te borbe dobro shvaćamo i uvidjamo, a mogu ih uvidjeti i sama gospoda naši protivnici, kao što ih je uvidio d.r Ziliotto, koji vidi propadanje svoje stranke, kao i častni d.r Giljanović, kad je naveo statistiku, koja jasno tumači, što su bili pred 30 godina, a što su danas.

To je, gospodo, naravni posljedak ovog velikog narodnog principa, koji je početkom stoljeća potresao cielom Europom; to je naravna posljedica one evolucije, koja je uslied njega nastala. Ta evolucija nije još prestala; ona idje i dalje, te ušla napokon u kuće i obitelji, koje su se izticale kao čisto talijanske. Danas u mnogim tako zvanim talijanskim obiteljima ima sinova, koji kažu, da su Hrvati, dok im otci kažu, da su Talijani, a kako znate iz izkustva: na mladjima sviet ostaje, te vidite da ćete se morati svi pretvoriti u Hrvate ili u Srbe. *(Prigovaranje na lievici).*

Bilo bi načina, kako da se zaostavi to propadanje, i to onda kad bi vi zapustili vaše novo stanovište, čisto talijansko, i povratili se na staro autonomaško, usljed kojeg ste se prikazivali Slavenim, biva Hrvatim. Samo tada i pod tim uvjetom je moguće neko sporazumljenje izmedju nas; samo se tada može obistiniti ono, što je veliki pokojnik, d.r M. Klaić, u svom tadašnjem govoru kazao, neka borba prestane, a da u toj borbi nebude ni pobjedjenih ni pobjednika.

Ali, gospodo, dok vi ističete talijanstvo ove zemlje, dok vašim legama hoćete da naš puk iznarodite, dok svim našim zakonitim težnjam hoćete da prkosite, da najsvetija naša narodnočuvstva vriedjate, dotle nemožemo primiti grančicu masline, što nam je pružio častni d.r Ziliotto, nego moramo, da proti svojoj volji, nastavimo tu borbu.

Gospodin je d.r Ziliotto kazao: mi smo narod ili čest naroda. Ne, nije tako: niti ste narod, niti čest naroda. Niste narod, jer ste od vaše domovine odieljeni drugim zemljištem; niste čest naroda, jer svaka narodna čest mora da sastoji iz svih slojeva i stališa pučanstva, dok kod vas glavni stališ, koji daje narodu narodno obilježje, poljodjelski stalež, podpuno vam fali.

Ja bih bio upravo znatiželjan, u čije je ime govorio g. d.r Ziliotto; da li u ime svoje, ili u ime ciele stranke. Ako je govorio u ime svoje, ja bih ga još mogao shvatiti; ali ako je govorio u ime svoje stranke, neka mi oprosti, ako kažem, da se njegovo razlaganje neslaže s onim, što je neki dan rekao g. Giljanović, a i autonomaška stranka u svojoj cjelini, težko da će dieliti nazore od njega iztaknute.

Častni d.r Ziliotto, tužio se proti nekim osvadama, kao da bih ih netko smatrao izdajicam i iredentim, ali ja ovdje sjedim mirno na svom stočiću i pomno slušam, što se govori, pak moram izpoviediti, da tih rieči i osvada nisam od nikoga ovdje čuo. S toga držim, da je njegovo opravdanje i izpričavanje bilo sasvim uzaludno i suvišno, barem prema nama.

Progoni se naš jezik, krnje se naša prava, to je častni d.r Ziliotto kazao, a poštovani d.r Giljanović opetovao. Nego, poštovana gospodo, meni se čini, da su te tužbe samo obće, generičke fraze, što je svestrano i temeljito dokazao moj drug častni d.r Čingrija.

U čem su skraćena vaša prava hteo bi znati? — Ne uzimate li vi ista prava, koja i svi Hrvati i naša braća Srbi? Politička vam

prava ne mogu biti uskraćena; a što se tiče kulturnog polja, to je nešto drugo. Vi sami priznajete, da vaš broj ne iznaša po zadnjim statističkim podatcima nego 16.000, dakle od prilike 3% cielog pučanstva. (*Smrkinić prigovara*). A kad izuzmete glavni grad Zadar, gdje ste u najvećem broju sakupljeni, ono malo što ostaje, tako je razstrkano, da se ni ko na to nesmje obazrieti. Ali grad Zadar ima svoje pučke škole za mužku i žensku djecu, ima višu gimnaziju i nižu realku, a sve na talijanskom jeziku. Za jedno stanovništvo dakle od kakvih 6.000, ako hoćete, čisto talijanskog poriekla, imate dva srednja zavoda i dvie pučke škole. Što želite više? A osim toga, kako je prije iztaknuo častni Čingrija, sjedite u ovom saboru u takovom broju, koji prema vašem malenom broju pučanstva ni najmanje ne odgovara. Da je izborna geometrija osnovana na drugom principu, nego li je ovaj te je vladao nazad 30 godina, vi biste imali ovdje najviše dva zastupnika. Dakle vidite, da u političkom pitanju ne samo niste prikraćeni, nego se dapače s velikom blagošću prema vama postupa. A ja bi vas htio upitati, ako pogledate širom ciele naše države, da li ima koje manjine, koja uživa više prava i povlastica nego vi u ovoj čisto hrvatskoj zemlji? — Ja neću opetovati, što je rekao častni Čingrija, kakav je položaj naše braće Hrvata i Slovenaca u Istri pak i u Trstu samom. Ali u Trstu mogu to donekle razumjeti, jer tamo ima velika većina talijanske narodnosti, dok u Istri naprotiv ima 185.000 Hrvata-Slovenaca, proti 119.000 Talijanaca. To su statistički podatci, priredjeni u prilog vašoj narodnosti; ali ipak što se tu dogadja, ne dogadja se nigdje na svietu; to je na sramotu i talijanske prosvjete i talijanskog naroda. (*Tako je!*)

U pitanju talijanskog jezika imaju se razlikovati dva momenta: momenat politički i momenat kulturni. U pogledu političkog momenta, nemogu, gospodo, nikada s vama biti, da se talijanski jezik bude kao sredstvo političke agitacije još više širio u našim pučkim i srednjim školama. Ali što se tiče kulturnog momenta, ja ću biti s vama i pripoznati važnost talijanskog jezika, kao što sam to uviek izticao i očito izpoviedao; ali da se taj kulturni momenat uvaži i da se upriliči prema našim prilikama, to zavisi, gospodo, od vas samih.

Mi bismo se mogli u tom složiti, ako vi odustanete od vaših težnja, koje ne odgovaraju niti našem narodnom, a, recimo čisto ni državnom interesu. Ja neću da vam pripišem kakve nelojalne namjere, pače držim da ste vi svi isto tako lojalni kao i mi; ali vi ćete mi dopustiti da kažem, da te vaše težnje pobudjuju neke osobite požude s druge strane jadranskog mora, koje nalaze svoj izraz i u javnoj štampi, i u onim člancim prof. Ascola o našim prilikama. Ja bih vam mogao još pričati o nekim scenam, koji su se radi toga dogodile u rimskom parlamentu, ali toga ne činim.

Uvaživši kulturni momenat, ja bih bio s vama, da se dade neka veća važnost učenju talijanskog jezika u pučkim i srednjim zavodima, ali nikada ne bih mogao pristati na ono što je preporučivao častni Bjelanović, koji mislim, da je u svoje ime govorio, jer ne bih mogao dieliti mišljenje, da su i ostala gospoda zastupnici srbski s njim suglasni, biva da se uvede utrakvizam u škole, koji se s pedagočkog gledišta neda nikako odobriti. (*Na lievici:* A Istra?) Nemojte mi navadjati Istru, jer ne vidim, da je igdje tamo uveden. (*A Galicija?*) U Galiciji nema nijednog srednjeg zavoda, gdje bi to bilo, već je taj slučaj samo u Štajerskoj, u Mariboru a sada i u Celju. Ali tamo su bili drugi razlozi, i to su samo mrvice, koje su se dale Slovencima, kojih ima ne 16.000, nego preko pol milijuna u Dolnjoj Štajerskoj.

Ako proučite, gospodo, najveće pedagoge, vidjet ćete, da oni odsudjuju taj način, s razloga što napredak ne može nikada odgovarati onom velikom cilju, za koji su postavljeni srednji zavodi. Što se tiče pučke škole, to nije moguće ni iz daleka pomisliti, da bi se koji predmet mogao podučavati u drugom jeziku, koji nije nastavni. Ali vi znate, gospodo, da za Dalmaciju imamo tu iznimku, biva da se, temeljnim državnim zakonima, u glavnim mjestima na našoj obali, podučava talijanski jezik počevši od 4 god.; tako je u Spljetu, u Dubrovniku, Kotoru, a mislim i po svim drugim gradovima i glavnim varošim. Kako se ima podučavati talijanski jezik, to se već nalazi u samoj naukovnoj osnovi, a kad bi se ta osnova imala jošte protegnuti i na druge škole na primorju, imalo

bi se od vaših učitelja tražiti bolje poznavanje talijanskog jezika. U tomu sam ja dakle s vama suglasan, i zato sam lani predložio, neka bi talijanski jezik na našim učiteljištim bio obveznim, a ne slobodnim predmetom. Prama tomu možete se uvjeriti, da i mi sami priznajemo potrebu talijanske kulture i talijanskoga jezika.

Častni d.r Ziliotto, kao što je opazio i moj drug g. d.r Čingrija, kazao je, da on ljubi naš narod i naš jezik, a držim da to njegovo mišljenje dieli i sam d.r Giljanović. Ako je to iskreno, onda ću vam ja reći: dajte nam očevidan dokaz te ljubavi. Vi znate, da u ovoj zemlji u velikoj većini živu Hrvati i Srbi, da vas nema nego sasvim malen broj, te da bi pravedno bilo, pošto su u nas sve škole, osim dviju, ponarodjene da i u uredu bude hrvatski jezik uveden kao uredovni. Kada budete pristali na to, tada ćete najsjajnije dokazati, da se nećete opirati našim pravednim željama, i da želite ovom narodu najbolju sreću. Ali dok se budete opirali i tom najvažnijem pitanju, koje, mislim, da će najdalje za koju godinu biti riešeno, onda dopustite da vam kažem, da vaša ljubav prama jeziku i kulturnoj potrebi našeg naroda nije iskrena.

Napadanje vaše na birokraciju nije bilo umjestno, kako je dobro i svestrano dokazao pošt. d.r Čingrija. Ja nemogu pojmiti, zašto je baš birokracija toliko gnjeva izazvala u prsima mladog Gibelinca, da je on sve striele svoje rječitosti proti njoj odapeo. Ne samo u prošlost, nego i danas je birokracija najveće vaše uporište i najčvršća vaša poluga, kojom polučujete sve što je nama protivno, dapače, što je veoma čudno, da u zemlji, u kojoj živi preko 500 000 Hrvata i Srba, mala šaka ljudi, kao što je vaša stranka, može dati toliki broj činovnika, koji se protive narodnom imenu i narodnim težnjama.

Častni d.r Salvi u ono malo rieči, što je kazao u zadnjoj sjednici, dotakao se i nas profesora, kao da bi mi tobože bili na sramotu ovog sabora, ili nebi vršili sdušno i sviestno svoju dužnost. *(Salvi:* Ne!) Molim, istakli ste to, kad ste nišanili najprije na g. Vukovića, a onda na g. Mrkušića. Odkad je ovaj sabor, sjedili su ovdje profesori srednjih škola, a medju njima je bilo takovih, koji su mogli služiti na čast i svakom najvećom parlamentu, kao što su bili naš oplakani vodja d.r Klaić, Pulić, Nodilo. — *(Odobravanje na desnici).*

Osvrčući se na gosp. Giljanovića cieli njegov govor smjerao je na to, da dokaže, kako naše škole ništa ne valjaju, kako one ne mogu uspjeti ni davati ploda ni koristi. On upravo — jednom rieči — nieče cieli uspjeh našeg školstva. Tomu se vrlo čudim, jer znam da je on veoma učena osoba. Kako se mogao postaviti na takovo stanovište, koje nije ničim opravdano i s kojim nisu sporazumni ni najveći pedagočki ni državni autoriteti ovog vieka. Tko zna cieniti veliki dojam pučke obuke na moralni i materijalni razvitak jednog naroda, nikad neće moći doći na onu misao, koju je izrekao pošt. gosp. Giljanović. Ja ću mu priznati, da škola nije jedini faktor kojim se podiže narod, da tu treba i drugih sredstava, a osobito treba pomnožavati i usavršivati saobraćaj i puteve, podizati u obće materijalno blagostanje zemlje i ukinuti siromaštvo, jer je ovo sada najveća zaprieka pravom napredku.

Ali od prve tvrdnje njegove do ove daleko je polje. Mi imamo izvješće zemalj. odbora, u kojem je rečeno, da naše škole davaju dobar uspjeh, da je njihov utjecaj i dojam narod oćutio; a da to u istinu narod ćuti, dokaz je, ne pomnožanje zločina, kako častni Giljanović misli, već baš bolje stanje u tom pogledu. Ako se u kotaru zadarskom zbiva nešto drugo, ipak ga ja mogu uvjeriti, da se u ostaloj Dalmaciji, kao n. pr. u kotarim Spljeta, Boke, Dubrovnika i Šibenika, ćuti najveća blagodat od ustanovljenja pučkih škola.

S moje strane dakle ne mogu drugo, nego tvrdnje častnog Giljanovića nazvati paradoksalnim. Hoće li on imati jedan očevidni dokaz, koliko se prosvjeta podigla i razširila u narodu, mogu mu pokazati „Pučki List“, koji se tiska u 5 hiljada iztisaka. Kažite mi, gospodo, drugi list, koji bi bio tako razaširen, n. p. u Italiji samoj, gdje nema surazmjerno tako razširenog lista kao u nas.

Poštovani g. Bjelanović tuži se takodjer,

da se progoni srbski jezik i da se nieče srbsko ime, ali ja nisam od njega čuo nikakvih stvarnih dokaza, kojima bi tu svoju tvrdnju podkriepio. Ja znadem da se u svim našim zavodima, a to sam mu već u drugoj prigodi i dokazao, uči književnost srbska kao i hrvatska, da se čitaju ulomci napisani s ćirilicom kao i latinicom, kao što se i zadaće rade latinicom i ćirilicom. Tu nema nikakve razlike izmedju nas. Da se u školama nemogu čitati svi pisci srbski kao što se nemogu ni hrvatski, to je sasvim razumljivo, jer je u školi za to premalo vremena; ali zadaća jednog učenika nije ograničena samo u školi, već mu valja i kod kuće raditi. Ja sam učio u gimnaziji talijanski, ali u njoj nisam, nego samo neki ograničeni broj talijanskih pisaca učio, ali sam ih zato kod kuće čitao i mogu reći, da sam mal ne svu onu književnost pak i modernu proučio, a kako sam ja činio, tako čini takodjer današnja mladež, koja čita ne samo hrvatske spisatelje, nego i srbske, tako da će biti težko naći hrvatskog mladića, koji nebi poznavao sve što je boljeg iz književnosti srbske.

Vi, gospodo, znadete, da je glavna točka našeg programa, da u ovoj zemlji ne živu nego Hrvati i Srbi, koji skupa sačinjavaju jedan narod i imadu podpunu ravnopravnost. A ja baš, u smislu i duhu ove točke našega programa, podpuno odobravam pravac uzgoja naše mladeži u arbanaškom učiteljištu. Ovo je razsadnik narodne ljubavi i sloge, a ne samo razsadnik prosvjete, i s toga nemogu pomisliti, da bi se naši mladići tamo mogli inače odgajati nego u duhu sloge i ljubavi izmedju Srba i Hrvata, i da sve ono što pripada Srbima priznaju Hrvati za svoje, i obratno.

Pošto sam pri točki o učiteljištu, ja mislim, da ako je igdje potrebita stega u granicama zakona, to je u onom zavodu, gdje se podučavaju učitelji naroda, koji moraju ne samo svojim znanjem nego i svojim ponašanjem služiti kao izgled narodu, medju koji dolaze, jer, gospodo, gdje nema stege, tu nema ni nauke, što je i nazad koju godinu u talijanskom parlamentu rekao tadašnji ministar nastave Villari. „Dove non entra il dovere, non entra il sapere.“

Dakle ona tužba poštovanog zast. Biankinija, da bi u tom učiteljištu bilo zabranjeno pjevati, da bi sloboda pitomaca bila stegnuta na tako uzke granice, ja mislim nije ničim opravdana, a ja sam ne samo iz usta upravitelja tog zavoda gosp. Zore, nego i od drugih vjerodostojnih osoba čuo, da su ovih božićnih svetaca imali oni pitomci svoju osobitu dvoranu, u kojoj su se sakupljali, pjevali, plesali i zabavljali.

Ne mogu se podpuno složiti ni u pogledu hrvatskih školskih nadzornika s onim, što je kazao častni Biankini, koji je kudio pokrajinsko školsko vieće, što je predložilo u Boki za nadzornika Srbina. Po mojem mišljenju to nije nikakav grieh, a kad bi se postupanje šk. oblasti u ovom pitanju takovim smatralo, onda bi sa strane gosp. Biankina bila prava nesnošljivost, koja nebi odgovarala velikim liberalnim načelima, koja on u svakoj prigodi ističe. Pošto srbski učitelji imadu isto pravo kao i hrvatski, mogu i moraju i oni biti do prigode namješteni kao šk. nadzornici, jer se tu radi o sposobnosti, a ne o tom, kako se ko zove i koje je vjere. Suditi o toj sposobnosti mjerodavna je jedino pokrajinska školska vlast, koja je sastavljena od nepristranih ljudi, koji ljube svoj narod, a kad su oni našli shodno tu staviti čovjeka Srbina, nema tu ništa što bi bilo proti zakonu ili narodnim interesima. Ja nebih ništa imao proti tomu, kad bi u našem spljetskom kotaru, gdje živu samo katolici, bio namješten Srbin za nadzornika, samo neka bude na visini svoje zadaće. (*Tako je!*)

Ja se neću u dalje razpravljanje upuštati, nego ću završiti izjavom da ćemo mi svedjer ostati vjerni svojim načelima, pa ako budemo u borbi, koja nam se nameće s jedne i druge strane podlegli, moći ćemo uzkliknuti kao što su Izraelićani za vrieme Makabejaca: *Moriamur in semplicitate nostra.*

Ja vam preporučam da izvolite primiti ovaj proračun sa podlogu posebne razprave. (*Odobravanje*).

P r e d s j e d n i k. Zatvorena je razprava. — Rieč ima još g. zast. Ziliotto za stvarni izpravak. Izvolite se držati izpravka, jer polemiku nemogu dopustiti, tim više, da imamo malo vremena razpoloživa.

D.r Ziliotto. Io ho avuto la sfortuna d'esser stato frainteso dagli on. deputati Bianchini e Cingria ed in parte anche dall'on. deputato Borcich.

Avrei molto piacere di poter occuparmi anche di quella parte delle mie enunciazioni che venne compresa, ma, pur troppo, non mi è permesso.

A rettifica di fatto io devo dichiarare all'on. deputato Bianchini non esser vero che il principio del mio discorso sia in contraddizione colla fine, e non esser vero ch'io dopo di aver enunciato un'idea mi sia quasi pentito ed abbia in parte ritrattato la medesima.

Io ho detto, o signori, che noi italiani, parte importante del partito autonomo, siamo prontissimi di dare la mano a voi per il raggiungimento dei vostri ideali nazionali.

Con ciò, era evidente, ch'io non intendeva di parlare della formazione del regno trino; questo — io credo d'averlo espressamente detto — non potendo secondo me riguardarsi che come un mezzo per il conseguimento della ben più larga unità vostra nazionale. Ho detto poi che a discorrere dei mezzi per raggiungere queste aspirazioni nazionali non era io competente, nè era adesso il momento; ma che se mi fosse stato permesso di esprimere alla sfuggita la mia opinione, avrei detto che l'unione della Dalmazia alla Croazia non mi sembrava il mezzo il più idoneo all'accennato scopo, ma che meglio si sarebbe agito facendo che la Dalmazia battesse una propria via indipendente in considerazione della sua spiccata individualità derivante dalla vicinanza dell'elemento slavo coll'italiano. Con ciò volli dire semplicemente che così si sarebbe portato anche un migliore contributo al conseguimento delle aspirazioni nazionali slave.

Credo di aver cosí chiaramente spiegato la mia idea. Passo a delucidare un altro punto del mio discorso.

Si pretese di trovare una contraddizione fra il riguardo da me professato alle vostre aspirazioni e la nostra più rigorosa accentuazione nazionale. Non c'è contraddizione. La legge della lotta delle razze non può trovar terreno da noi. Tale lotta ha ragione d'esistere là dove la prevalenza di una in confronto dell'altra razza può spostare in una piuttosto che in un'altra parte il centro di gravità. Cio non può succedere da noi. Noi richiediamo è vero colla massima energia la conservazione della nostra nazionalità. Disse bensì una verità l'on. Bianchini, sostenendo che s'io fossi stato slavizzato non conserverei il sentimento nazionale italiano. Ma noi vogliamo conservarlo questo sentimento, e vogliamo che lo conservino i nostri figli; ciò è un nostro diritto, uno dei nostri più inviolabili diritti. Quello ch'io mi era proposto di dimostrare era che questo nostro diritto non è in verun conflitto coi vostri diritti, colle vostre aspirazioni. Anzi vi torna profittevole. Perché, continuando noi a vivere italianamente, non soltanto ci mettiamo in contatto colla coltura forse a voi la piú omogenea, la coltura italiana; ma facciamo qualche cosa di più. La coltura la si può avere anche da altre nazioni, dalla francese, dalla tedesca, dall'inglese e cosi via; ma queste colture vi verrebbero fredde di lontano; col mezzo nostro voi potete essere invece nell'immediato contatto della sempre svolgentesi civiltà italiana, voi potete sentire il calore della vita italiana.

Ma perchè ciò possa avvenire è d'uopo che noi si viva effettivamente, che tutta la vita, che palpita nel cuore della grande nazione italiana, palpiti anche in questa piccola lontana parte di essa.

In questa maniera noi, piccola frazione del popolo italiano, avremmo una fortuna che non tocca spesso a frazioni di popolo assai più ragguardevoli, quella di avere una missione, la missione di servire d'anello di congiungimento fra la grande civiltà italiana e l'incipiente e progrediente civiltà jugoslava. — Questo .....

Predsjednik. Molim vas gospodine govorniče držite se u granicam stvarnog izpravka. To je polemika.

D.r Ziliotto. ...... finisco subito. —

Questo è, o signori, il mio concetto, il quale, seppure in modo alquanto latente, sta, io credo, nell'animo della maggior parte degl'italiani della Dalmazia.

Io non ero tanto presentuoso da sperare che di esso avvenisse come del giglio della poesia popolare che

Diarsera il misi, stamani era nato,

vorrei soltanto che non fosse una semente caduta sulla roccia o fra le spina, ma che trovasse un po' di terra fertile e germogliasse. (*Approvazioni*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Bjelanović za stvarni izpravak.

Bjelanović. Poštovani izvjestitelj našeg školskog proračuna rekao je malo prije, da sam ja ovdje učinio neku izjavu, s kojom po mišljenju njegovom ne bi se slagali ostali moji prijatelji: da sam preporučivao utrakvizam. Na to imam izjaviti, da nisam ja te rieči izustio, niti smisao mojih rieči ne bi se mogao poklopiti s tom rieči. Utrakvizam bila bi nepravica i to se ne može izvesti. Što sam govorio, to sam ponovio ono, što sam i drugi put izjavio u ovom vis. saboru, a to se primilo odobravanjem mojih prijatelja i tomu se nisu protivili poštovani članovi hrvatske narodne stranke. Što sam govorio? Govorio sam u obće o potrebi talijanskog jezika za naš razvitak i našu zemlju u koliko je to i priznavao jedan poštovani drug, koji sjedi u sredini i u koliko vidim, da izvjestitelj školskog odbora razpoložen je, da izadje u susret prema prilikam i našim potrebam.

Predsjednik. Želi li govoriti gosp. izvjestitelj?

Biankini. Pitam rieč za stvarni izpravak.

Predsjednik. Ja sam dopustio, da gosp. zastupnik Ziliotto govori nešto na dugo, premda je vodio polemiku i nije sve bilo stvarni izpravak; ali to sam dozvolio pošto je on hotio razjasniti svoj program, kao novi saborski zastupnik, ali od vas, koji već sjedite toliko godina ovdje i slušali smo vas već na dugo i na široko, ne bi bilo shodno, da na dugo razvijete stvar.

Izvolite se zato ograničiti na stvarni izpravak.

Biankini. Visoki sabore! Izostaviti ću, obzirom na preporuku gospodina predsjednika, sve izpravke, koje sam bio naumio učiniti prama častnim Bjelanoviću i Giljanoviću, a osvrnuti ću se samo na zadnju misao častnog Ziliota. Ta je tako važna, da treba nekog razjasnjenja.

Častni Ziliotu nam kaže, da on kao talijanac, sa svojim sumišljenicim nam Hrvatima hoće da dade života putem kulture talijanske, te da preliju sve blagodati talijanske kulture u naš narod, eda bude mogao bolje postignuti svoje ideale. To je u teoriji vrlo liepo i to razumim, ali praksa teoriji neodgovara. Jer u isto doba, kad nam se hoće da dadu blagodati kulture talijanskog naroda — od koga se častni Ziliotto i njegovi sumišljenici smatraju nekom frakcijom — mi vidimo u praksi, da se u ime te kulture tlače najelementarnija prava hrvatskoga naroda; vidimo da nema nikakvog homogenog čuvstva izmedju rada D.ra Ziliotta i našega, dapače da njegova čuvstva na polju dnevnog rada za narodne ciljeve dolaze u opreku s našim. Ja s toga nemogu razumjeti častnog Ziliotta, nit ću moć shvatiti njegove dobre namjere, dok izmedju nas nebude jednog zajedničkog homogenog čustva na polju praktična rada, dok pored kulture talijanske ne budemo gojili i ista čustva za naš jezik hrvatski i za našu domovinu hrvatsku. Bez toga čustva sve su liepe teorije izprazne.

Pogledajmo, na primjer, što se u tom smislu sgadja kod drugih naroda. Imade naroda i istog jezika, ali koji neimadu isto čustvo domovine, pa bez tog čustva nedadu se složiti. Na primjer Irci, govore isti jezik kao Englezi, ali nemaju zajedničkog čuvstva engležke domovine, te se sdvojno bore i traže na sve načine, da se odciepe od velike Englezke. A zašto? Jer je u njima drugčije domovinsko čustvo, nego u engležkog naroda. Naprotiv pogledajmo Belgiju. Belžjanci imadu francezki jezik i francezku kulturu, ali za to nitko od njih nemisli, da bi se

sdružio, s velikim narodom francezkim, jer je tu živo čuvstvo domovine belgijske. Evo vam Švicarske. Tu imate toliko narodnosti i raznih jezika. Što ih drži na skupu i čini jake? Čuvstvo zajedničke domovine Švicarske! Dokažite nam da i vi naiprije gojite čuvstvo hrvatske domovine, i onda ćemo se sporazumjeti i glede kulture i glede blagodati talijanskog jezika. Ali bez tog čuvstva ništa nas neće složiti, niti će nas ikad dovesti na zajednički rad. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Prelazimo na glasovanje. Gospoda, koja pristaju, da se predje na posebnu razpravu predračuna učiteljske zemaljske zaklade za god. 1896, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). — Većina. — Primljeno. — Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli pročitati razne naslove.

Izvj. Borčić (*čita naslove 1 i 2 potrebštine*).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju naslove 1 i 2, kako su bili pročitani, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). — Primljeno.

Izvj. Borčić (*čita naslov 3*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. vladin izvjestitelj Vuković.

Vladin Izvjestitelj Vuković.

Nell' ultima seduta, l' on. signor deputato D.r Salvi ebbe a lagnarsi del procedere delle autorità scolastiche nella questione dell' istituzione di scuole popolari italiane nella città di Spalato, dichiarando che il contegno degli organi governativi era poco corretto, quasi offensivo.

Io devo respingere queste lagnanze, e ciò tanto più, in quanto l' on. D.r Salvi non ha con nessun fatto concreto giustificato i suoi asserti.

In quanto al merito della questione, ho l' onore di dichiarare che l' eccelso i. r. Ministero del culto e dell' istruzione col dispaccio 11 giugno 1895 N. 4681 ha annullato la decisione del Consiglio scol. prov. dell' anno 1894, colla quale erano state respinte le istanze per l' istituzione di una pubblica scuola popolare maschile ed una femminile con lingua d' istruzione italiana a Spalato, e ciò per diffetto di procedura, e precisamente perchè non era stata chiesta da tutti gli instanti una esplicita dichiarazione sulla loro nazionalità; quindi non ha trovato inutile ed ozioso tutto l' operato, come ebbe a dire l' onor. deputato D.r Salvi.

In seguito alla citata decisione ministeriale sono stati praticati nuovi rilievi dal consiglio scol. distr. di Spalato, il quale produsse la trattazione col rapporto 3 gennaio a. c. Il consiglio scol. prov. ha tosto preso in pertrattazione quest' argomento colla più grande oggettività e scrupolosità, e non avendo trovato i requisiti voluti dalle disposizioni di legge, nella seduta 20 gennaio a. c. ha deliberato che le istanze vengano respinte.

L' on. sig. D.s Salvi vorrà capacitarsi dell' oggettività del consiglio scol. prov., quando avrà l' occasione di prendere in esame la rispettiva decisione, contro la quale naturalmente agli interessati resterà libero il ricorso al Ministero.

Predsjednik. Želi ti tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. — Hodimo dalje.

Izvj. Borčić (*čita naslove od 4 do 7*).

Predsjednik Gospoda, koja primaju naslov 4 do 7, kako su bili pročitani, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). — Primljeno.

Izvj. Borčić. (*čita svotu odbitka*).

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na odbitak, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Primljeno.

Izvj. Borčić. (*čita naslove 1-4 pokrića*).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju pokriće naslov 1 do 4, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Tako je primljena potrebština i pokriće ovog proračuna, te prelazimo na resoluciju.

Izvj. Borčić (*čita resoluciju*).

Predsjednik. Otvorena je razprava. Rieč ima gasp. vladin izvjestitelj Vuković.

Vlad. izvj. Vuković. Kako sam imao čast izjaviti u izvješću, pokrajinsko školsko vieće bavilo se tim pitanjem i u više prigoda zamolilo vis. ministarstvo, da nam dodje u susret i ja neću pomanjkati i u buduće to referirati i nadam se, da će visoko ministarstvo uslišati želju visokog sabora.

Predsjednik. Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju na ovu resoluciju, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). — Većina. — Primljena je.

Sada imalo bi se glasovati o predlogu g. zast. Biankinija, koji je poduprt i glasi (*čita predlog*).

Rieč ima gosp. izvj. Borčić.

Izvj. Borčić. Ja sam vis. sabore proti ovom predlogu. Taj je predlog sasvim neumjestan, jer kako vam je poznato svi članovi školskog vieća dužni su, da poštuju tajnu uredovnu. Ako je za njih obvezna ta tajna, ja neznam, kako je moguće, da oni zapisnici mogu doći na javnost. Osim toga u svakoj sjednici ima tako škakljivih pitanja koja ne mogu doći na javnost, a i samo glasovanje nemože doći na javnost. Ja s moje strane preporučam vis. saboru, da taj predlog odbije.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog gosp. Biankinija, koji glasi (*čita*).

Gospoda, koja pristaju na predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje manjina*). Manjina. — Predlog je odbijen. Buduć je izcrpljena ova točka dnevnog reda, prelazimo na sliedeću (*čita*): Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika vanjskih občina Vrgorac-Makarska-Metković.

Molim gosp. izvj. Zaffrona da izvoli čitati izvješće.

Izvj. D.r Zaffron (*čita*):

uz Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Dne 7 Rujna 1895 sliedilo je u Vrhgorcu biranje jednoga zastupnika vanjskijeh občina, za izborni kotar Makarska, Neretva, Vrhgorac.

Ovaj izborni kotar broji 67 biranijeh biračâ, od kojijeh 17 pripadaju vanjskijem občinam Makarske, 18 Vrhgorcu, 8 Gornjem Primorju, a 17 Opuzenu i Metkovićima.

Prikazalo se je 66 biranijeh biračâ od kojijeh 42 glasovali su za profesora gospodina Antuna Mrkušića; a 24, za gosp. Mata Šarića. Jedan birani birač je izostao,

Proti izboru biranijeh birača Vrgorca, Gornjeg Primorja, Opuzena i Metkovića, toliko tekom izbornog postupka, koliko tekom glasovanja biranijeh birača nije bilo prigovora a sve je teklo redovito, kako proizlazi od izbornijeh spisâ.

Jedini prigovori bili su podignuti proti izboru biranijeh biračâ predjela Makarske, koji bira kako se je naznačilo 17 biranijeh birača. Ti prigovori bijahu iztaknuti i izvedeni u utoku podnesenu dne 20 siečnja 1896 B.r 539, upravljenom Visokom Saboru.

Utočnici navadjaju:

A. U pretečnom postupku za izbor biranijeh birača da bi se bile sliedeće nezakonitosti obistinile:

1. Pritisak Vlade, naime da je c. k. kotarski Poglavar javno izticao i nagovarao izbor Mrkušića, kano vladinog kandidata i u tom smislu, da je obećavao, prijetio, molio i uplivisao, zloporabeć na svaki način svoj zvanični položaj.

2. Da na dan samoga izbora biranijeh birača, bio bi razvio u izborne svrhe jednu nepotrebitu oružanu silu, koja je sastojala od mnogo brojnih žandara i koji po utočnicima bili bi postupali nezakonito proti biračima.

3. Da je u oči izborâ biranijeh birača uvrstio

nezakonito veliki broj osoba, koje nijesu imale pravo na glasovanje.

4. Da u sastavljanju izbornih listina bile su uvedene osobe, koje nigda nijesu u onoj občini obstojale.

5. Da nekoličini prvijeh birača stranke prava, naumljeno, bila je uzkraćena i nedostavljena izborna pozivnica.

B. Tekom glasovanja biranijeh birača:

a) da izborno povjerenstvo očevidno primalo je opetovano glasovanje birača, koji su glasovali za birače Mrkušićeve, bez da prisutni kotarski Poglavar niti je hotio to konstatovati niti prigovoriti;

b) da isto izborno povjerenstvo primalo takodjer bez prigovora kotarskog poglavara znatan broj osobâ neupisanijeh u izbornim listinam, a koje su se prikazale mjesto upisanijeh i odsutnijeh i mrtvih birača;

c) da isto izborno povjerenstvo odbijalo je glasove zakonitih biračâ iz suprotivne stranke, a na korist kandidata Mrkušića;

d) da izborno povjerenstvo privolom kotarskog Poglavara otezalo izborni čin, i to namjerom da osujete pristup i glasovanje mnogobrojnih birača stranke prava.

e) da otezanjem navedenim pod *d)* dalo se je povoda stranki Mrkušića, da uzmogne drugi dan izbora biranijeh biračâ sakupiti bez kućnike, i s istim pomnožiti broj svojih nezakonitijeh glasovâ.

f) da je bio patvoren i izkrivljen izborni izpadak i dotično proglašenje položenih glasovâ.

C. Pri glasovanju za zastupnika:

1. da dne 7 Rujna 1895, pri izboru zastupnika, o kojemu se govori žandari i vojska pratila su birane birače Mrkušića, i njega istoga, čim istodobno bi bili zapriečili protukandidatu pristup svojim biračim;

2. da izborni izpadak zastupnika nije zakonit pošto proglašeni zastupnik Mrkušić nije dobio nadpolovičnu većinu glasovâ.

Predpostavljano sve to, Odbor za ovjerovljenje izbora u riječi, ima čast iza pomnjivo proučenih izbornih dotičnih spisa izvjestiti slijedeće:

Na prigovor utočnika pod *A* broj 1, naime pritisak Vlade sa prijetnjam i obećanjim kotarskog Poglavara Makarske, utočnici navadjaju raznih nekoliko činjenica, koje kad bi bile istinite zasluživale bi ukor i postupak proti istom poglavaru. Ali te činjenice nijesu nikako dokazane, a po naravi istijeh misli se da su izmišljene, tim više što se te činjenice ograničuju na mali broj osoba pokušanog nagovora, koji i da je istina nebi mogao bio pri svrsi odlučiti ni osujetiti hvalisani značaj suprotivnih birača.

Na broj 2 istog prigovornog poglavja proti opažene natrpane tobožnje nepotrebne oružničke sile, opazit je u poznatim okolnostima občine Makarske, gdje se bore dvije stranke abnormalnom napetošću, gdje bijaše radi poznatih težkih nereda raspuštena jedna občina, gdje taj razpust mjesto odobriti s moralnog gledišta, suprotivna stranka, zloporablja u izborne svrhe, priznati je da opreznost kotarskog Poglavarstva posve stoji opravdana u slovu zakona i abnormalnosti odnošaja; te ako u obće to vriedi, osobito pak vriedilo je u Makarskoj, gdje kotarski Poglavar nije niti smio pouzdati se u mirne sanjarije, nego je morao preteći koji mu drago nered.

Na broj 3 istog prigovornog poglavja naime, da je u oči izbora i uprav u noći od 30 do 31 Kolovoza 1895 Kotarski Poglavar Makarske uvrstio nepravilno i nezakonito u izborne listine 29 prvijeh birača, koji bi bili glasovali za Mrkušića, utočnici podkriepljuju upitnu činjenicu sa prilogom na podneseni utok pod *I*, koji sadržava imena prepornih uvrštenih prvih birača, primjetbom i opazkom da isti neplaćaju ikakvog poreza, a drugčije nemaju izborno pravo. Isti prilog sastavljen po utočnicima nije niti potpisan sasvim da iztraživanje pritužene činjenice, koja po utočnicim bila bi uplivisala na izpadak onieh biranih birača, opaziti je da pritužba i navedena činjenica prikaživaju se izmišljene i netemeljite.

Iz pregledanja izbornih spisâ i glavne izborne imenice, izvodi se da upitni prigovor izmišljen je po tomu što prituženi 29 prvih birača nijesu bili uvršteni kako utočnici hoće u noći od 30 do 31 Kolovoza 1895, već na 16, 20, 24, 26 i 28 Kolovoza 1895, i to na temelju dotičnih poglavarstvenih odluka, što u ostalom stoji opravdano i temelji se na § 30 Izbornog Pokrajinskog Reda. Da su uvršteni birači zakonito bili tako upisani, to dokažuje se s istom izbornom imenicom i podatkom Poreznog Ureda u Makarskoj. Na primjer Šumić Mate Ivanov plaća fior. 1.97 poreza, Gojak Ive Matin plaća fior. 3.30, Vrcan Ilija pok Ante plaća fior. 1.67, Vrcan Martin pok. Ante plaća fior. 1.67, Andrijašević Mate pok. Jozo fior. 1.52 i t. d. A pošto u onoj obćini izključena trećina upisanijeh prvijeh birača ne plaćaju, nego 51 ili 52 novčića po tom pritužena upisba osnovana je po zakonu.

Na broju 4, pritužena poglavja, naime, da u sastavljanju izbornih listina bile su uvedene osobe koje u dotičnim odlomcima nijesu obstojale. Opaziti je da izborne listine o kojim se govori nijesu bile sastavljene od nitkog drugoga, nego od svrgnutog Obćinskog Upraviteljstva, koje, kako je poznato, stajalo je uz stranku pravašku, niti je moguće da bi ovo Upraviteljstvo bilo sebi stavilo toliko protivnika, i po tom najurednija izprava to je izborna listina istih suprotivnika koja pobija ovu njihovu tvrdnju, niti drugčije dokazuje i umalovažuje što utočnici prilogom *E* podnešenog utoka podaju popis prepornih birača i podkrjepljuju istoga sa četiri župničke svjedočbe, jer pri svrsi izborna imenica mora se smatrati odlučujućom.

Na broj 5, pritužena poglavja biva, da nekoličini upisanih birača nijesu bile dostavljene izborne pozvanice, to iz izbornih spisa ne proizlazi, nego drugčije, da su uručbe sliedile redovito, a pošto tvrdnji utočnika nema dokaza ti prigovori ne vriede i moraju se smatrati netemeljitim; tim više s obzirom na znatni broj upisanih birača, preko 1260, nije tako lasno ove potankosti ustanoviti, a izbori su bili proglašani redovito i pristup nije bio nitkomu zapriečen, a izborni Odbor pravaški mogao se je postarati za doznati i one birače kojima on misli da niesu bile pozvanice dostavljene, a ne tvrdi da bi bili svi glasovali za pravaše.

Na poglavje B. pod Br 1 vrhu pritužena opetovanog glasovanja u prilog Mrkušića, opazit je da utočnici isti priznaju prisutnost njihovog izbornog odbora pri činu izbora, zadaćom da konstatuje zakonitost tekâ istijeh izbora. Iz izbornog zapisnika proizlazi i dokazuje se da svaki eventualni drugi pristup biračâ, koji su bili glasovali, bio je od pravaškog izbornog odbora opažen, a usljed toga od izbornog povjerenstva odbiven, niti drugčije utočnici podkrijepljuju ni dokazuju navedenu tvrdnju, koja potom nije opravdana.

Na Broj 2 pritužena poglavja, utočnici ne dokazuju navedeno nepravilno glasovanje u prilog Mrkušića, osoba ne upisanih u prve birače mjesto mrtvih i odsutnih upisanih birača, a pošto nema dokaza prigovor nemože se uvažiti, tim manje, što taj čin sa strane pravaškog izbornog odbora bio bi izazvao i postupak druge nadležnosti, što se nije obistinilo, a po izbornom zapisniku iztaknuti prigovori moraju se odbiti kao izmišljeni, a nasuprot obratno izborni zapisnik dokažuje, da iz pravaške stranke jedan birač i uprav Ivan Ante Granić, bio se je prikazao, da glasuje mjesto Rosandić Ante pok. Frane (Br. 1038), tvrdeć da je on birač Rosandić Ante pok. Ivana, a na konstatiranju istovjetnosti bio je od izbornog povjerenstva odbijen.

Na broj 4 pritužena poglavja, nije dokazano niti je istinita tvrdnja izključenih i zakonitih glasovâ iz protivne stranke na korist Mrkušića. Iz izbornih spisa i po izbornom zapisniku dokazano je da s jedne i druge strane bilo je izključeno nekoliko glasova radi razlike u istovjetnosti, što u ostalom po izbornom zapisniku, izključene osobe očitovale su i pripoznale su.

Na Broj 5, pritužena poglavja, da izborno povjerenstvo protezalo je izbore, ta je činjenica smiješna pošto po izbornim oglasima bila su dva dana ustanovljena za ove izbore, a to vrjeme sa svim je opravdano po broju upisanijeh prvijeh biračâ, 1262, niti je bilo moguće da u jedan dan svikolici mogu položiti sve glasove. U prvi dan izbora bilo je položeno i primljeno

s jedne i s druge strane 425 glasova, a drugi dan 220, ukupno 645 valjanijeh glasova, a s obzirom na broj položenih glasova i na razne prigovore u zapisniku izbora ustanovljuje se da izborno povjerenstvo vršilo je revno i pospješno tu svoju zadaću. To isto vriedi i za broj četvrti pritužonog poglavja, jer drugi dan izbora, ako je bio potrebit za birače stranke Mrkušića tako isto je bio i za suprotivnu stranku. a prvi dan izbora pri zaključku izbora, toliko izborni, koliko vladin povjerenik naglasili su prisutnim biračima, kako zakon propisuje da se nebi odalečivali iz mjesta, jer da sliedeći dan nastaviće se izbor, za do potrebe preći odma na eventualno drugo glasovanje.

Niti napokon uztvrdjeno patvaranje izpadka izbora i proglasenje biranijeh birača, nije nikako dokazano, nego na prosto iztaknuto i navedene opazke, koje nemaju temelja, a posve bile su utjerane u laž po izbornom zapisniku pravilno sastavljenom u prisutnosti istog izbornog odbora pravaške stranke. Pri glasovanju, Mrkušića birači, dobili su uprav pravovaljanih glasova 353, a pravaška stranka 292.

Po tom birači Mrkušića imali su nadpolovičnu većinu položenih glasovâ i povjerenstvo pronašlo jih je zakonito izabranim.

Pri zadnjem poglavju podnešenog utoka prigovara se u prvom redu da su vojnici i oružnici pratili birače kandidata Markušića. To da je sve istina ne oskrnjuje poništo izborni izpadak ovog zastupnika, a što isti utočnici tvrde, da prepomenuta oružana sila, nije dopuštala pristup protikandidatu Šariću, to nije dokazano, a ipak birači ovog zadnjeg po samom utoku glasovali su slobodno za njega bez da nije nijedan manjkao.

Namješćenje oružane sile svaki dobro mišljenik mora je razumiti kao mjeru opreznosti.

Na poglavje 2, taj prigovor nije valjan, pošto biranijeh birača, broj koji je pristupio na biralište bio je od 66, od kojijeh glasovaše 42 za Mrkušića, a za Šarića 24, te je prvi zadobio većinu u smislu § 47 Izbornog Reda.

Obzirom na navedeno, Odbor za ovjerovljenje predlaže da Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom vanjskih občina Makarske, Gornjeg Primorja, Neretve i Vrhgorca profesora gospodina Antuna Mrkušića.

Zadar, 3 Veljače 1896.

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
D.r Zaffron

P r e d s j e d n i k. Sada prekidam sjednicu. Sjednica će se nastaviti u 5 $^1/_2$ sati po podne.

(Svršetak sjednice u 1 sat 50 čas. pos. podne).

(Nastavak *sjednice u 5 satih i 45 čas na večer).*

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Tomić D.r Vale* i *Vukotić Gjuro.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik. **Nikola Nardelli.**

P r e d s j e d n i k *(zvoni)* Sliedi razprava. — Pošto je pročitano izvješće, otvorena je razprava o predlogu ovjeroviteljnog odbora,

Rieč ima gosp. zast. Perić.

P e r i ć. Visoki sabore! Ako se dižem, da govorim proti ovom izboru, stalan sam, da svaki, koji me poznaje, uvjeren će biti, da to nečinim iz stranačkog prkosa; jer koliko god bilo nesuglasja u političkom mišljenju izmedju mene i one stranke, kojoj sad pripada zastupnik, o kojeg ću izboru govoriti, ja ipak cienim, da izmedju nas nesmije biti nikada prkosa i mržnje. Tko me poznaje, taj će znati i to, da nisam kadar iz kakove osobne zlobe to činiti, jer u mom životu još nikad nisam pozlobio koju osobu radi njezina bilo vjerskog osvjedočenja, bilo političkog mišljenja, a tim manje moglo bi to biti

slučaj sa osobom, s kojom me veže i staro prijateljstvo i duhovno rodbinstvo. Ja se dižem proti ovom izboru jedino za to, da branim poplesanu pravicu, pogaženu i ustavnu i osobnu slobodu, a gdje se god bude radilo o takovim pitanjim, svaka sentimentalnost za mene je nepoznata činjenica.

Velečastna gospodo zastupnici! Ja neću stavljat predloga, da bi se izborni spisi ovog nakaznog izbora povratili ovjeroviteljnom odboru, neka bi bolje proučio, jesu li pritužbe u utoku navedene istinite ili ne, već jednostavno molim vas, da predlog ovjeroviteljnog odbora odbijete.

Da ja nikad nisam ništa čuo, da ja nikad nisam ništa vidio, niti čitao o ovom izboru, kad sam sinoć pročitao izvješće gospodina izvjestitelja ovjeroviteljnog odbora, ja sam onaj čas bio na čistu s mojom savjesti, da moram ako mi je do hrza i obraza glasovati proti ovom izboru. Kad sam čitao izvješće, o njemu sam začeo takovo mnienje, kano da je gospodin izvjestitelj, kad ga je sastavljao, u velikoj borbi bio sa svojom saviesti. Na ovo izvješće ja ću sada učiniti samo dvie do tri opazke, a tekom demonstrativnog diela mog govora, osvrnuti ću se prigodice na pojedina razloženja gospodina izvjestitelja.

Prva je opazka ta, da sam u ovom izvješću na mnogo mjesta čitao: „nije dokazano, nije potvrdjeno; nije bio toliki broj zloporaba naveden, da bi mogao odlučivati na izbor“. Kad sam ovo čitao, ja sam se nadao, da će gospodin izvjestitelj još ovo dodati: a tužbe onih, koji su utok podnili, stranom su dokazane, stranom su istinite. Ima tužba sbilja istinitih i dokazanih, jer gospodin izvjestitelj naveo nam je samo nekoliko stvari i pritužba, a za koje nije mogao svojom odvjetničkom tančinom naći zakučicu, prešao je muče.

Druga je opazka ta, što gospodin izvjestitelj kaže, kad bi bilo i obećanja i prietnja sa strane političke vlasti, te nebi mogle odlučiti i osujetiti hvalisani značaj suprotivnih birača. Tim dopušta, da ih je moglo biti. Velečastna gospodo, ja ću biti zadnji Mohikanac, koji će se s ovakovim moralom sprijateljiti. — Za me pri jednom izboru odlučno je, je li palo krivih glasova, a količina i kakvoća tih zloporaba, to je zadnja stvar. Za me to neodlučuje. Ovaj je izbor nezakonit usljed nečuvenih zloporaba tamošnjih političkih organa, usljed kojih slobodna volja naroda bila je izkrivljena i podušena. Ja očevidac ovih izbora, kad na njih pomislim, kad im pravu sliku uhvatim, ta mi slika izgleda, kano neka grdna i gadna sablazan. Kroz 35 godina ustavnog života kod nas je bilo dosta borba krvavih i težkih; bilo je, recimo, i nepravica, ali sve te nepravice u jedan kompleks uzete, nemogu se uzporediti s onim, koje su počinjene pri ovim izborim. Ja sam čitao izborne sgodopise u Českoj, pratim izbore u Hrvatskoj za zana Khuen-Hedervarija, a dobro sam proučio jedan glasoviti izbor prošle godine i to onai od 24 travnja u Neutri u Magjarskoj. Ja imam ovdje točno popisana sva nezakonita, koja su tu počinjena, ali kad ih uzporedite s izborom u Makarskoj, to kažem, da ona u Neutri niti do uha nisu makarskim doprla. Izbor u Makarskoj to Vam je nepretrgnuti niz zloporaba, prietnja, obećanja i gazenja ustavne slobode.

Svagdje, gdje ima ustavnog života, ima i stranaka, a gdje ima stranaka, nemože proći bez borbe, te u tim borbam stranke višeput negledaju potanko na sredstva, da do cilja dodju. To razumim. Ali gospodo, to je malo teže razumiti, kakvim pravom onaj elemenat, koji je pozvan, da stoji povrh stranaka, da bdije, da nebi stranke u tim borbam granice zakona prekoračile, koji ima moderatornu i kontrolnu zadaću, sa svim zorom stranačke strasti stupio je na popriště izborno i izrabio svu svoju svemoć na zator jedne stranke, a na uhar druge, koja zaštićena tim privilegiranim položajem, sva nezakonita sredstva izrabila je proti svojim protivnicima. U toj borbi zloporaba bila je kano zakon, prietnje i obećanja bila su orudje, kojim su se organi javni u Makarskoj služili proti stranci, kojoj imam čast da pripadam. Naravno, gospodo zastupnici, i javno mnienje ima pravo od mene zahtjevati, da to dokažem, jer kad to nebi bila istina na tanku dlaku, ja bi bio klevetnik, a o klevetnicima znate, što su mislili stari Grci. Jednom Grku dodijala kleveta i zajaši konja te se zamarija u sviet, da traži tu nakazu. Išao i išao: nadje se u širokom polju. Zelena livada,

velika trava, šureno i miomirisno cvieće, a u sred livade jedan veliki bus. On hoće da ide dalje, ali na jednom čuje glas, baš od one strane, gdje je najbujnija trava bila: „Junače, badava me tražiš!“ Sjaši, podje k tomu busu, odgrnu travu, nevidi ništa, segnu rukom unutar, a ova mu u glib zapade. Potegnu ju brže k sebi, pak kad vidi što je, zavapi: otče Zeuse, kako si ovako gadnu stvoru dao ljudski glas! Da i meni tkogod nebi imao razloga što slična doviknut, sve što kažem bit će po istini.

Sad ću preći na dio demonstrativni, da opravdam što sam vas, gospodo, molio na početku mog govora, naime, da odklonite predlog ovjeroviteljnog odbora. Od početka izbornog micanja i sve do dana izbora zastupnika, u Makarskoj politički organi živo rade za gospodina Mrkušića protiv momu prijatelju i istomišljeniku, a njegovu rodjaku gospodinu Mati Šariću. Vidio poglavar, da nema mu glasa medju narodom, pak da neće imat odkle namaknut dosta izbornog materijala, jer mu samo na razpolaganje stoji mali odlomak Baškevode Krvavica, i nekoličina autonomaša Velikogbrda, Kotišine i Makra. To je bio vas materijal, kojim je razpolagao poglavar Blešić. To nije dosta, kad stoji na drugoj strani ogromna većina — stoji cielo Primorje. Tu valja tražiti pomoći, a tu pomoć valja postepeno potencirati. Najprvi korak je taj: zavrnuti vratom obćini. Ob ovom se govorilo i neću ponavljati što je rečeno. Ob ovom častni gospodin vladin povjerenik Nardelli liepo nam je izvješće donio i ja mu neću da prigovaram. Nego nevjerujem to, da je obćina razpuštena radi tih, kako on kaže, krupnih pogrješaka, bilo u jednom ili drugom djelokrugu. A o tom svjedočuju me dvie činjenice: jedna direktne, a druga indirektne naravi. Velečastni vladin povjerenik, kazao je, da je bilo u obćini Makarskoj težkih nereda. On je kazao i to, da je politička vlast na te nereda obćinsko vieće svrhom prosinca 1894, dopisnicom sjetila. To je dobro učinila i željti bi bilo, da gdjegod nereda vidi, odmah uznastoji stat mu na kraj. Nego što je učinila vlada? Što nije razpustila obćinu onaj dan, kad je upraviteljstvo obćine primilo *hladnokrvno* — kako kaže gospodin povjerenik, tu dopisnicu? Onaj čas imala se je obćina razpustiti. Ali poglavar je mislio drugčije, On je računao: predložim li sada razpust, do izbora je dugo vrieme i moglo bi se od onog običajnog sistema odustati i obzirom na § 110 izbornog pravilnika povesti novi izbor, a to mu nebi islo u račun. On trpi i nekoliko mjeseci. Sada nije *periculum in mora*, a pred izbore, 18 dana nemože čekati. Može se govoriti, koliko hoće, ali me nitko neće uvjeriti, da nije obćina radi političkih obzira razpuštena, jer da je radi administrativnih, to je onda imalo biti onaj čas, kad je opraviteljstvo i vieće hladnokrvno primilo rečenu dopisnicu. Rekao sam, da ima i drugih razloga, direktne naravi, koji me uvjeraju, da je iz političkih razloga razpuštena obćina, a te ja crpim iz samih rieči poglavara makarskog. On je pozvao k sebi glavara Tučepi Petra Brbića i kazao mu: „Gledaj, moj Petre, ovdje su karte vaše nove crkve; ako ćeš tvoje seljane dovesti za Mrkušića, biti će; nebudeš li doveo, srušit ću ove karte, kô što sam srušio obćinu“. Gospodo, sada ću vam kazati, od koga sam ovo čuo. U Makarskoj došao je isti starina k meni, da me propita, što je od njihove crkve, jer sam se kod dotičnog referenta u Beču mnogo za to zanimao, i kaže mi: kasno ćemo mi crkvu vidjeti, jer mi je poglavar tako i tako kazao. Onda sam mu ja rekao: neće biti baš tako rekao; a on će meni u prisutnosti mnogih osoba: gospodine zastupniče, jednom sam nogom u grobu i nebî jedno za drugo rekao. Ovaj isti starac podpisan je na utoku, u komu je to navedeno. Sad vi, gospodo zastupnici, sudite iz ovoga, zašto je obćina razpuštena. Nije li to s istih razloga, s kojih prieti, da će spise o spomenutoj crkvi srušiti?

Još nam je rekao gospodin vladin povjerenik o obćini Makarskoj, kad mu se je kazalo: a zašto nemetnuste drugu osobu za upravitelja obćine, a ne baš glavom tajnika poglavareva — da nije bilo osobe sposobne! Na obtužbi podnešenoj proti obćini bilo je po riečima vladina povjerenika podpisano — dakle bez križa, kako on to svečano naglasio je — preko četrdeset osoba. Bile su dakle osobe pismene, samo je čudno, kako izmedju svih tih pismenih osoba ni jedna se nije našla, koja bi bila sposobna preuzeti obćinsku upravu, već je trebalo posegnuti baš za tajnikom gospodina Blešića.

Ovom sgodom želio bih, da nam kaže g. vladin povjerenik. koliko će još potrajati ovo iznimno stanje u Makarskoj? Eto je već na izmaku sesti mjesec, a o kakvoj pripravi ni glasa ni glasnika. Oni šest nedjelja § 110 občinskog pravilnika preokrenulo se je kod nas u mjesec i godine. Valjda će mi kazati, da su naredjene priprave za izbore. Kad bi to i bilo, o čem inače nevidi se znaka, želio bih saznati, koliko će trajati te blažene priprave?

Velečastna gospodo zastupnici! Vidiv poglavar, da i u razpustu občine nema mu velike nade, jer makarski primorac, to gojenče pokojnoga Don Mihe Pavlinovića, u svom rodoljubnom mišljenju nepomičan je, kao Biokovo, što mu se nad glavom iznilo, a za živu glavu neće pohuliti na blažene kosti, koje pred vratim S. Tekle opočivaju, tad udrio u obećanja, prietnje i zastrašivanja. — Ob ovim zločinim poglavara gospodin izvjestitelj kaže, da su „tužbe o obećanjim i prietnjam poglavara nedokazane i ograničene na malen broj osoba, i to kad bi bile istinite, nebi mogle osujetiti hvaljeni značaj suprotivnih birača“. Na ovakovo obrazloženje, istinu vam kažem, da neznam što odgovoriti, već da je to više na osvadu onoga, koga brani, nego na obranu. Ja ću ovde navesti nekoliko dokaza, da obećavanja i prietnje nisu malobrojne. Ovo što ću priobćiti ili sam slušao mojim ušima, od osoba, kojim je direktno što obećavano ili priećeno, ili su mi kazali oni, koji su pripravni zakleti se, da su čuli tako kazivati od dotičnih osoba.

Poglavar zaprietio je poljaru Ivanu Marinoviću odpustom iz službe, ako nebude radio za Mrkušića, i odpustio ga je. Netreba da ponavljam, što je rekao Petru Brbiću o crkvi. Ivu Sabića, glavara Makra, pozvao je u ured i rekao mu: odmah se odreci glavarstva, ako nećeš za Mrkušića. Glavaru Igrana, Petru Moroviću, obećao je dozvolu krčmarenja, ako bude za Mrkušića, i održao je rieč. Nuzgred budi rečeno, da je ovo ubavo selo potukla krupa u srpnju. Pisao mi je glavar i župnik, da učinim prešni predlog u carevinskom vieću, neka bi im se dala kakova podpora. Ja sam to učinio i oni mi se zahvalili, a tu je podpisan i Petar Morović, koji kaže: kad god vi tud i mi. Ja čuvam to pismo. Kotarski povjerenik Brilli, odvraćao je Stipana i Nikolu Medića da ne glasuju za pravaša. Petru Mrkušiću, krčmaru u Podgori, zaprietio je, da će mu oduzeti dozvolu krčmarenja, ako nebude za Mrkušića radio, i oduzeo mu je. Petru Brbiću rekao je, da za 50 godina neće ugledati Tučepljani željenu crkvu, ako nebudu za Mrkušića. Ob ovoj crkvi ja sam se, kako sam kazao, upitao od referenta u Beču, ali još nisu bili stigli spisi, te mi je rekao, da se čudi, što je od njih. — (*Vladin povjerenik Pavić:* Jest!) Poglavarev tajnik obećao je Paški Laliću iz Tučepi krčmarsku dozvolu, a Petru Letici glavarstvo u Podgori, ako krenu za Mrkušića.

Gospodin Mrkušić (*Mrkušić:* Evo me! — *Smieh*) obećavao je Marijanu Noli oprost globa zadobivenih krčmarenjem; Mati Radoviću povoljno riešenje postupka radi zloporabe dinamita u lovu ribe; Jozi Pivčeviću dozvolu krčmarenja itd.

Kad se osvjedočio poglavar, da ni ovo neosigurava pobjedu, jer i tako nema izbornog materijala, onda neostade mu nego raditi gdje se može dobiti materijala na listinam. Tu je radio upravitelj občine gospodin Poletti, tu je radio gospodin poglavar Blešić. Što su uradili, vidjeti ćemo kasnije, nego hajdemo na izbore.

Dne 30 i 31 kolovoza bili su izbori u Makarskoj. Taj dan Makarska osvanula u obsadnom stanju. Došlo je naroda dosta s naše strane, valjda 6 puta više, nego sa strane gospodina Mrkušića. Jedan kaže povjereniku Brillu: što mučite narod, vidite da vam nema nikakove nade? A on će mu baš po talijansku: *Basta diexe per aver la maggioranza.* Ovo mi je kazao onaj, komu je on to rekao i spravan je to zakletvom potvrditi. Nije bilo birača 150, koji su bili za Mrkušića, a ipak dobio je 353 glasa. Koliko je tu bilo nasilja, dugo bi bilo da opisivam, samo ću to kazati da se nisu mogli naši 3 do 4 sastati, a da žandarmerija nije bila po sriedi, a budite uvjereni, gospodo, ako je u obće težak dalmatinski miran, to je Primorac i krotak i miran. Vi ste lani čuli, na kojim je mukam taj narod, sa blaženim Blešićem, ali sa svim tim još se nije čulo, da je kakovih izgreda

počinio. Da taj narod nije onako miroljubive ćudi, ja neznam, što se je još moglo pri onim izborim dogoditi. U Makarskoj je dosad je bilo i političkih i občinskih izbora, ali do ovog puta nije se tamo vidila kakova oružana sila, dapače pri zadnjim občinskim izborim poglavaru se je činilo suvišnim tamo slati svog povjerenika. — Odkud se sad stvoriše ovi novi Krivošijanci, te nedadu gospodinu Blešiću mirno spavati, to može znati sam on!

Častni gospodin izvjestitelj, da opravda i drugi dan izbora, kaže, da je bilo još mnogo birača, pak da je bila nužda sutra dan izbor prosliediti. Istina, naših je bilo još došla, ali Mrkušićevaca nipošto, a pošto je naš broj predanih glasova napredan bio i tim prvog dana naša pobjeda sjegurna, trebalo je noći i njezinih tajna, da većina preobrazi se u manjinu i obratno. Ovo je, gospodo, pravi uzrok protezanja s izborim. Kaže se, da noć nema svjedoka, ali ipak te noći radio je poglavar sa gospodinom Poletti žurno i neumorno.

Na 31 kolovoza stigao sam i ja iz Splita u Makarsku, i to bez zaprjeke, jer sreča moja da sam išao parobrodom, inače zaletila bi me bila ona mog prijatelja i istomišljenika gospodina Šarića. Razgovarao sam se Mrkušićem, s Brillom i drugim kojekakvim znancem, ali sam pri tom pomnjivo pazio, što se radi, i mojim sam očima gledao, kako na oči gospodina Brilla, a da ga zato nije ni najmanje glava zabolila, jedan žandar spopade za prsa našeg jednog pristašu i s njim k zidu. Težko mi je bilo gledati, kako oni, kojim je sveta dužnost red čuvati; prvi zlostavljaju slobodne gradjane. U hodniku izborne dvorane gledao sam kako neko golobrado momče šeta uz stube niz stube, prima Mrkušića listnice, kojim ćemo kasnije naći kraj.

Stupimo u izbornu dvoranu. Sjedi povjerenstvo izborno u osobi gospodina poglavara Blešića i tajnika mu gospodina Poletti-a, a pored njih stupči na nogam nas izborni odbor.

Gospodin izvjestitelj kaže, ako je bilo kakove nepravice pri glasovanju, zašto se izborni odbor nije čuo. Gospodine izvjestitelju, izborni odbor u više navrata čuo se je i ter kako čuo, ali gospodin Blešić zagrmio je članu odbora gospodinu Marinoviću, da šuti, inače, da će s njim na polje. Tko vodi zapisnik? Brat kandidata Mrkušića. Tko konstatira istovjetnost? Derenčad Mrkušića. Gospodo zastupnici, kad uočite, što su ovi ljudi radili prije izbora, možete pojmiti, što su kadri učiniti sada pri izborim. Kažite istinu: imamo li mi pravo reći: zli biljezi, crne kukuljice?

Valjda će koji reći, izborni odbor mogao se je uteći vlastima, koje su i nad poglavarom. Dakako da se je uticao po žici, i na Zadar i na Beč, ali „nad nami je nebo zatvoreno, neprima nam plača ni molitve.“ Vidi se, da gospodin izvjestitelj nije dobro obavješćen, inače neznam, kako bi smio u izvješću kazat, da izborni odbor, ako je vidio nezakonitosti, mogao se je i starijim vlastima obratiti!

Odbijeno je naših 136 glasova bez ikakva izuzetnog razloga. Htjelo se je zaniekati istovjetnost i Don Klemi Pavlinoviću starcu bliže osamdesetoj nego li sedamdesetoj godini, starcu dobričini i poštenoj hrvatskoj duši, koju što no se kaže, u Primorju poznaje malo i veliko. Kada mi je dobri starac u Brelim ovo kazivao, vidio sam mu na oku krupnu suzu.

Gospodin zastupnik grada Makarske, onomadne, kad je sam sebe branio, kazao je, da pri njegovu izboru nijedan glas nije odbijen, a to da je dokazom, kako je poglavar Blešić čeljade nepristrano, ali što će sad kazat, kad je pri ovom izboru pustio da se odbije ništa manje nego 136 glasova? Valjda će i to biti znak nepristranosti! (*Vuković:* Nisu valjani). Vi niste u stanju da to dokažete.

Nije dostavljena pozivnica 71 biraču, koji premda su oba dana izbora u Makarskoj bili i molili, da ih se pripusti, neka bi vršili svoje izborno pravo, povjerenstvo nije se na to obziralo. Na ovu pritužbu utoka, što nam kaže gospodin izvjestitelj? On kaže na prosto, da to neproizlazi iz izbornih spisa, i tim da je tužba netemeljita, a napokon, da se nezna za koga bi bili glasovali. Ova vam je, gospodo, kako Dubrovčani kažu *graciozna!* Kad bi poglavar znao, da će biti za Mrkušića, bio bi ih ne samo

k izboru pripustio, već i molio, da glasuju. Ova odvjetnička zakučica ozbiljnoj kritici nemože se ni podvrći. Pri počivalu sunca puče glas, da je Mrkušića listnica dobila 353 glasa, a pravaška samo 292. Na Mrkušiću dakle osta megdan! On dobio većinu. Daj da vidimo sad, kako se je skalupila ta većina, kad sva vojska Blešić-Mrkušića nije mogla doprieti do 200 birača, koji bi imali neprieporno izborno pravo. Sad ću, gospodo zastupnici, staviti na veliku kušnju vašu uztrpljivost, ali nije kud kamo. Treba da nabrojim sve nezakonite glasove Mrkušića.

Većina od 61 glasa, koju je dobila listnica Mrkušića, evo kako je nastala. Za nju je glasovalo 29 mrtvih. (*Smieh*). Ovi su uvršteni, da su glasovali za Mrkušića, a po svjedočanstvu dotičnih župnika, i to D.n Ivana Tamburovića, O. Angjela Cvitanovića, O. Ante Alača, Don Jose Stojkovića, davno su pomrli. Evo im imena (*čita*): 1. Beroš Ante p. Martina, (Bast-Baškavoda) umro 30 prosinca 1893. Za nj glasovao sin Beroš Lovre. 2. Beroš Antè pok. Martina, (Bast-Baškavoda) umro 13 rujna 1893. Za nj glasovao Beroš Joze p. Jure. 3. Lović Ivan p. Ante iz Igrana umro 4 svibnja 1889. Za nj glasovao Lović Ivan Stipin. 4. Nemčić Ante p. Ivana iz Velikog Brda, umro 30 veljače 1887. Za nj glasovao sin Nemčić Ivan. 5. Andrijašević Mate pok. Filipa (Bast-Baškavoda) umro 2 svibnja 1888, za nj glasovao sin Grgo. 6. Bašković Joso pok. Nikole iz Velikog Brda, umro 13 veljače 1895, za nj glasovao sin Nikola. 7. Bartulina Brajković Frano p. Ivana iz Živogošta, umro 17 studenoga 1892, za nj glasovao brat Andrija. 8. Andrijašević Luka p. Mate iz Makra, umro 17 studenoga 1892. za nj glasovao Andrijašević Mate p. Jose. 9. Pubarić Marin pok. Kleme iz Makra umro 15 studenoga 1891, za nj glasovao sin Jakov. 10. Jurković Domljan Jure pok. Jakova iz Kotišine, umro 19 veljače 1895, za nj glasovao sin Jakov. 11. Bašković Luka p. Nikole iz Velikogbrda, umro 19 veljače 1890 za nj glasovao sin Ivan. 12. Miličić Jure p. Ivana iz Podgore umro 9 studenoga 1890, za nj glasovao Miličić Petar p. Ive, maloljetan, rodjen 4 lipnja 1874. 13. Beroš Mate p. Marka (Bast-Baškavoda) umro 30 prosinca 1893. Ovaj mrtvi dva puta glasovao. 14. Klarić Ante pok. Grge iz Velikogbrda umro 6 rujna 1894, za nj glasovao sin Marijan. 15. Andrijašević Mate p. Marka. — Ovaj, koga sam spomenuo umro je prije nego smo se mi rodili (*Obći smieh*) umro je 27 svibnja 1827, za nj glasovao Ante Andrijašević p. Ive. 16. Andrijašević Mate p. Jose iz Makra umro 19 ožujka 1891, za nj glasovao sin Mate. 17. Vladić Ante p. Ive iz Velikogbrda umro 9 siečnja 1888, za nj glasovao Ante Vladić Jurin. 18. Batošić Joso p. Mate iz Makra, umro 11 kolovoza 1894, za nj glasovao sin Mate. 19. Nemčić Ivan p. Bariše iz Velikogbrda, umro 3 ožujka 1888, za nj glasovao sin Bariša, 20. Klarić Grgo p. Mate iz Velikogbrda, umro 10 srpnja 1880, za nj glasovao sin Klarić Grgo. 21. Granić Joso p. Grge (Bast-Baškavoda) umro 1 srpnja 1888, za nj glasovao Miho Granić p. Lovre. 22. Prodan Mate p. Paške (Velikobrdo) umro 15 kolovoza 1894, za nj glasovao sin Marin. 23. Granić Lovre p. Grge (Bast-Baškavoda) umro 23 rujna 1894, za nj glasovao sin Mate. 24. Glavičić Mate p. Stipana, Makar, umro 10 studenoga 1890, za nj glasovao unuk Glavičić Mate Stipanov. 25. Mendeš Joso p. Miha, nije označeno kad je umro, ali sinovci mu kažu da je umro nazad 40 godina. (*Smieh*). 26. Perak Ivan p. Marina, Makar, umro 9 veljače 1886, za nj glasovao Perak Ivan p. Ivana. 27. Mileta Frane p. Stipana, Velikobrdo, umro 12 kolovova 1895, za nj glasovao sin Marin, maloljetan. 28. Rusendić Jure pok. Mate, Velikobrdo, umro 18 srpnja 1894, za nj glasovao sin Luka. 29. Sumić Mate pok. Ivana, Podgora, umro 1 veljače 1892.

Ako se dobro sjećam na ovo je rekao izvjestitelj, da su ova imena bila u listnici, koju je občina napravila, a kad je to občina napravila, poglavar, da za to neodgovara.

Recimo, da je tako, ali pita se, tko je glasovao za ove mrtve i jesu li ti glasovi valjani? — Jeli glas, koji je na ime njihovo dat, zakonit? — Na to bih želio, da mi odgovori gospodin izvjestitelj!

Šest ih je, koji nisu bili na biralištu, već kod svojih kuća, a ipak stoji upisano, da su glasovali. (*Čita*): 1. Bašković Ivan p. Marka iz Velikogbrda, a za nj je glasovao sin Ivan. 2. Franičević Jure p. Ante iz Živogošća, a za

nj glasovao Andrija Franičević. 3. Šošić, Mate p. Ivana iz Igrana, za nj glasovao sin Ante. 4. Gojak Joso p. Ante, iz Velikogbrda, ima više godina, da je sliep i nije bio na 30 i 31 kolovoza u Makarskoj, no ipak za nj je glasovao Miho Gojak Matin iz Velikogbrda. 5. Vidić Mato pok. Jose iz Tučepi, za nj glasovao sin Stipe Vidić, občinski lugar, uzprkos opomeni člana izbornog odbora Ivana Marinovića. 6. Rudelj Martin p. Ivana iz Igrane, za nj glasovao nebirač Prodan Mate Ivanov iz Velikogbrda, svjedoče Josip Rančić i Vjekoslav Pekić.

Na ovo je meni se čini, gospodin izvjestitelj, isto opazio, da i oni su bili valjda u listnici od bivše občine napravljenoj, dakle da su valjani. Dobro je, ali gledajmo, jeli onaj koji je mjesto njih glasovao, valjano glasovao.

Sada ih dolazi 12, koji su upisani u listnici, da su glasovali, a tih nema u Europi. (*Smieh*). Ovo je potvrdjeno očitovanjem dotičnih župnika i to: Don Ivana Tamburovića, Don Josipa Stojkovića i O. Angjela Cvitanovića. — (*Čita*): 1. Vela Petar pok. Ivana iz Podgore, za nj glasovao Vela Petar Ivanov. 2. Babić Jure Nikolin (Bast-Baškavoda), za nj glasovao Babić Ivan Jurin. 3. Vela Paško pok. Ivana iz Podgore, za nj glasovao Vela Paško Ivanov. 4. Puharić Mate p. Mate iz Makra. 5. Visković Ivan p. Šimuna iz Tučepi, za nj glasovao Visković Ivan Šimunov. 6. Kunac Miho Jurin iz Podgore, za nj glasovao Kunac Mate Jurin. 7. Kovačević Miše p. Luke iz Kotišine, za nj glasovao Kovačević Bariša p. Luke. 8. Taljančić Andrija Josin iz Igrana, za nj glasovao Taljančić Andrija p. Jose. 9. Mendeš Mate p. Jure iz Makra, za nj glasovao Mendeš Ive p. Mate. 10. Granić Mate pok. Nikole (Bast-Baškavoda). 11. Čizmić Tadija p. Pavla (Bast-Baškavoda), za nj glasovao Čizmić Tadija Pavlov. 12. Mihaljević Ante p. Marka iz Igrane.

Na ovo je istu opazku prišio gospodin izvjestitelj, a na nju nek mu bude ista i primjetba.

Četvorica su glasovala, akoprem je razpisan bio tečaj nad njihovom imovinom. Preko ove pritužbe gospodin izvjestitelj prešao je mučke (*čita*): 1. Nola Marijan Andrijin iz Podgore, razpisan stečaj 2 kolovoza 1895 broj 4113 od c. k. kotarskog suda u Makarskoj. 2. Križanić Ante p. Bariše iz Podgore, 2 srpnja 1895 broj 2409 c. k. kotarski sud u Makarskoj. 3. Andrijašević Grgo p. Mate, (Bast-Baškavoda). Glas stečaja u službenom listu u kolovozu 1895. 4. Andrijašević Marin pok. Mate, Bast-Baškavoda, 14 prosinca 1891, broj 3581.

Šestorica, koji su glasovali, a u doba izbora nisu bili u občini Makarskoj (*čita*): 1. Nola Stipe pok. Cvitana iz Podgore god. 1893 pošao u Australiju i još se nije kući vratio. 2. Nola Ante Barišin iz Podgore, nastanjen u Carigradu. 3. Herceg Marko iz Podgore od mjeseca velače nahodi se u Gdinju u službi kod braće Viskovića. 4. Borić Mate Stipin iz Podgore, redar u Splitu, nije bio u Makarskoj dne 30 i 31 kolovoza. 5. Gojak Ante Josin iz Velikogbrda pred svjedocim očitovao je da je u dneve izbora bio u Podgradju od Omiša. 6. Lulić Andrija p. Nikole iz Igrana nahodio se je u Trpnju.

I ob ovim nesjećam se, da je štogod u izvješću rečeno.

Šestorica, koja nepripadaju zbog nizkog poreza, prvim dvima trećinama i 29 koji neplaćaju nikakva poreza.

Ovo je gospodin izvjestitelj pobrkao, jer one, koji neplaćaju nikakav porez, uvrstio je, da plaćaju porez koji se zahtjeva.

Dakle koji sbog nizkog poreza nemaju pravo glasovanja, (*čita*): 1. Stipčević Ante p. Mate iz Kotišine plaća izravnog poreza novčića 34. 2. Grbić Jure p. Ante iz Živogošća plaća izravnog poreza novčića 40. 3. Stipčević Kleme i Ive p. Ante iz Kotišine. Ova dva plaćaju zajedno 91 novčić. 4. Kovačević Ante pok. Petra iz Kotišine, plaća izravnog poreza 17 novčića. 5. Glavičić Mate p. Ante iz Kotišine, plaća izravnog poreza 40 novčića.

U noći od 30 na 31 kolovoza uvršteno je 29 birača, koji neplaćaju nikakva poreza, a glasovali su za Mrkušića, (*čita*): 1. Sumić Mate Ivanov iz Podgore živi s otcem i neplaća na

svoje ime nikakva poreza. 2. Beroš Lovre pok. Mate iz Basta-Baškevode. Porez je uglavljen na otca za kojega akoprem mrtav glasovao je. 3. Gojak Ante Matin. 4. Gojak Miho Matin. 5. Gojak Ive Matin. Ova sva tri iz Velikogbrda, neplaćaju nikakva poreza, živu u zadruzi s otcem, koji plaća izravnog poreza fiorina 5·25. 6. Andrijašević Ante p. Jakova. 7. Andrijašević Mate pok. Jakova. Oba iz Baškevode, neplaćajù poreza. 8. Beroš Mate Matin iz Basta-Baškevode, neplaća poreza, žive u zadruzi s otcem. 9. Vrcan Ilija p. Ante. 10. Vrcan Marko p. Ante. Sva tri iz Velikogbrda neplaćaju posebna poreza, jer konačno nepodieljeni, a porez je još uglavljen na pokojnog otca. 12. Andrijašević Mate p. Jose iz Makra neplaća poreza. 13. Mihaljević Ivan Mihin iz Igrana neplaća poreza. 14. Španje Petar Matin neplaća poreza, jer žive s otcem, na komu je porez. 15. Beroš Šimun Matin iz Basta-Baskevode neplaća poreza, žive s otcem. Ovaj je bio izabran u birane birače. 16. Andrijašević Ivan p. Jakova, Bast-Baškavoda, neplaća poreza. 17. Urlić Kleme p. Šimuna iz Drašnica, neplaća u svoje ime poreza. 18. Granić Nikola p. Lovre. 19. Granić Mate pok. Lovre. Oba iz Basta-Baškevode, neplaćaju posebna poreza, već u zajednici. 20. Andrijašević Kleme p. Frane, Bast-Baškavoda neplaća poreza. 21. Mendeš Ive p. Mate iz Makra, neplaća poreza. 22. Batošić Mate p. Jose iz Makra, nezakonito glasovao za sebe i pokojnog otca. 23. Basković Miho p. Stipe. 24. Bašković Stipe pok. Stipe. Oba iz Velikogbrda. neplaćaju poreza. 25. Prodan Mate p. Jose iz Velikogbrda, neplaća poreza. 26. Andrijašević Ante p. Ivana iz Makra, neplaća poreza, maloljetan, rodjen 25 svibnja godine 1872. 27. Kokić Marijan pok. Stipe iz Podgore, neplaća poreza. 28. Vela Marijan p. Paške iz Podgore neplaća poreza. 29. Devčić Šime p. Ante iz Podgore, neplaća posebna poreza u svoje ime, a bio je birani birač.

Treba da kažem, kako je Andrijašević Ante p. Jakova rekao obćinskom povjereniku u dvorani obćinskoj, da nemože doći na izbore, jer da nema glasa; na što mu je Marinko Ribarević primjetio ovo: neka ti porezni činovnik zabilježi, da ti plaćaš porez i gle čuda, eto Andrijašević sutradan u izbornom imeniku. Na ovaj način u noći izmedju prvog i drugog dana izbora mnogi su dobili izborno pravo, kako se o tom može osvjedočiti iz izbornih listina.

Još mi dopustite, gospodo, da vam nabojim tko je glasovao za mrtve i odsutne pa i one, koji su više puta glasovali (*čita*): 1. Mate Beroš p. Jure iz Krvavice izpovjeda pred Antom Akičićem iz Basta-Baškevode, da je dva puta glasovao. 2. Ivan Babić Jurin iz Krvavce, maloljetan, jer je rodjen 30 prosinca 1882 glasovao je više puta, kako ga je vidio i upoznao Ante Jurišić njegov suseljanin. 3. Mate Andrijašević p. Jakova iz Krvavice izpovjeda Anti Antunoviću iz Makarske i to slušaju Mate Klaić, Ivan Majstrović iz Makarske, Marijan Glušāna iz Drašnica, da je glasovao jur *dva* puta, a da ide glasovati i po *treći*. 4. Marinka Ivandića Markova iz Krvavice vidio je Ante Jurišić pok. Mihe i Ante Staničić Antin iz Baškevode, da je glasovao više puta, prem da je isti Ivandić maloljetan. jer rodjen 27 lipnja 1877. 5. Joso Beroš p. Jure iz Krvavice premda niti upisan u izbornoj imenici glasovao je po više puta, kako sviedoče očevidci Mate Staničić p. Ante i Ante Akčić iz Baškevode, njegovi suseljani. 6. Mate Andrijašević p. Jose iz Makra, kasnije umetnut kao birač, glasovao je za se, i za pokojnog otca i za pokojnog Marina Puharića, kako to zapoznaše prisutni članovi izbornog odbora i uzalud upozoriše Blešića i Poletti-a. 7. Ante Andrijašević pok. Ive iz Makra, maloljetan, rodjen 28 svibnja 1872 glasuje nezakonito zase, pak opet *5 puta* za druge kojekakove birače, kako je i sam izpovjedio pred Mihom Mendešem iz Makra. Ante Vladić Ivanov, Ante Vladin Jurin, Mate Vladić Ivanov, Marin Mileta p. Frane, Marko Bašković p. Jose, Ivan Bašković Ivanov, Ivan Bašković p. Luke, Miho Vrcan Andrijin, Frane Nemčić Antin, Marin Prodan pok. Mate, Marin Prodan Josipov, svi iz Velikogbrda, premda nisu birači glasuju po više puta sa cedulom Mrkušićevom, kako svjedoče njihovi suseljani: Nikola Gojak Andrijin, Nikola Gojak Mihin, Ive Gojak Andrijin, Ante Gojak Paškin. — Miho Devčić p. Luke iz Podgore, hvali se pred Marijanom, ženom Petra Mrkušića i pred Milom Kokićem iz Podgore, da je 4 puta glasovao sa Mrkušićevom ceduljom. — Ante Urlić Jozin iz Drašnica, obćinski lugar, glasuje dva puta, a Blešić i Poletti primaju opetovano glas, premda ih jedan član izbornog odbora na to sjetio.

Iz navedenog, gospodo, sliedi da Mrkušića cedulja u konkretnom slučaju nikako nije dobila većinu glasova. I sbilja doda li se broju 292 naših birača upisanih od povjerenstva još 136 glasova nezakonito odbijenih, te 71 glas onih, kojim nisu dostavljenje pozivnice, to mi smo dobili 499 glasova, koji prama 353, što je dobio kojekako Mrkušić, iznose većinu od 146 glasova. Neće li se ni to, onda nek se odbije od 353 glasa upisana za cedulju Mrkušića, 92 glasa lažljiva, nezakonita i nevaljana, kako to proiztiče iz priloženih svjedočaba i tad za Mrkušića cedulju neostaje već 261 glas, biva, opet manjina od 31 glas. A kad bi se htjelo u obzir i to uzeti, kako je izborni odbor nabrojio naših predatih i od povjerenstva primljenih 312 glasova, a za cedulju Mrkošića 289, koji — naime naši — u zdravlje Blešića i Polettia i pomoću noćne tajne spadoše na 292, dočim Mrkušića poskočiše na 353, tad bi još viša razlika izmedju nas i Mrkušića bila.

Iza izbora ostao sam dva dana u Makarskoj i tu sam vidio, da vidio nisam! Makarsko Primorje činilo mi se je novim Grahovom, kad je na njeg pao Ali-paša. Obliću lugari, lete poljari, trče žandarmarija od sela do sela, sluša, prisluškiva, vreba, preži neće li tko zapjevat hrvatsku pjesmu, neće li tko uzkliknut živio Šarić, ili koje drugo ugledno pravaško lice. Nedužnih i nekrivih od jednom 12 mladića strpa Blesić u sliepić. Sud ih proglasiva nevinim, a poglavar osudjiva na 14 dana zatvora.

Nakon dvodnevnog boravka u Makarskoj podjoh u Vrhgorac, da se tamo po zadatoj još u ožujku rieči sastanem sa mojim biračim kao zastupnik na carevinskom vieću. Uz put mi se pridružiše tri brata sveštenika, moji dobri prijatelji i bivši učenici. Jedan se je vraćao na župu u imotsku krajinu, jedan je bio pošao, da pripovjeda na malu Gospu u Zavojanim, a jedan je samo pošao, da me doprati do Kozice. Kad su se odmorili, pošao je svaki svojim putem, a ja sam ostao kod kozičkog župnika, da odtale sutradan prosliedim put u Vrhgorac. Netom sunce oborilo, eto ti žandara pred župnikov stan. Tu je ostao do 11 sati na večer, a za tim se odalečio i za nekom zidinom zalegao, da svu božju noć preže, hoće li tko k meni doći. Sutradan po hladu leti u Kozicu za novim hajduk-Veljkom, kotarski povjerenik Brilli su 6 žandara. Tri ostaju u Kozici, da pojačaju postaju, a druga tri idu s Brillom u Vrhgorac, da mi valjda utru put. Žandari, koji su ostali u Kozici obliću od kuće do kuće i propitivaju, jesam li ja bio kod koga i jeli tko k meni dolazio. To je težacim zapelo za oko i jedan je pitao župnika, što sam skrivio, da žandari za mnom u potjeru idu. — Jeli to služi na ugled jednom zastupniku, sudite, vi gospodo?

Oko podne stiže župniku pošta-knjigonoša. Nosi brzojavku, a u njoj starešina župnikov ovo mu javlja: „Sa najkompetentnijeg mjesta doznajem, da neki župnici i sveštenici kod vas su, da kupuju glasove.“ Kad sam to pročitao, činilo mi se je, kao da oko mene Biokovo se kreće. Pomislim, kako li je klevetnik nizko spao, te u zlobnoj svojoj duši zamislit može, da bi koji sveštenik do te nizine spao, e bi svoj narod tako nemoralnim sredstvim trovao. Uvjerio sam se, da je Blešić svojim aršinom druge počeo mjeriti. Ta podla kleveta sgadila me je, te odmah ono popodne krenuo sam u imotsku krajinu.

Kad je vidio poglavar, da sa svim razpustom obćine, prietnjam, obećanjim, zavarivanjem, izkrivljenjem izbornih glasova, ipak bi se zavedenjaci mogli osviestiti i sjetit svog starog primorskog ponosa, pak u zadnji čas ili nedoći na birali̇šte u Vrhgorac ili glasovat po svojoj savjesti, daj da smuštri zadnju ogavnu klevetu. I smuštrio ju. Javlja po žici na Zadar, da novi Ali-beg Šarić diže Neretvu na oružje i kreće na Vrhgorac, da Mrkušiću otme na megdanu mladu nevjestu, naime, zastupnički mandat. Na to dimi parni brod, vodi vojsku i legiju žandarmarije. Birače gornjeg Primorja prati 25 vojnika uz liepu kitu žandara, a iz Makarske kreću birani birači uz počastnu stražu od 80 vojnika i žandara, da nebi koji putem umakao. Za njima se vozi poglavar Blešić i Mrkušić, kojeg sad imam pravo zvati vladinim kandidatom po razloženju samog D.ra Ivčevića, koji je onomadne kazao, da se može smatrati vladinom kandidatom, komu vlada stavi na razpolaganje svoj bureaukratični aparat. (*D.r Ivčević:* To je vojnički aparat!) I vojnički i burokratični ujedno.

Vidimo, što se dogadja sa protukandidatom. U duševnom uzrujanom stanju poglavar mu proti svakom zakonu udara granice na Malom Prologu. Na ovu pritužbu utoka izvjestitelj kaže, da za to nema dokaza. Taj razlog, najblažije rečeno, zaudara po skrajnoj naivnosti. — Kad je Šarić vidio, da sila Boga nemoli, obratio se je po žici na N. Pr. gospodina namjestnika sliedećom brzojavkom: „Žandari udarili mi granicu na Malom Prologu, molim za zaštitu". Kad nije dobio nikakva odgovora, vratio se je u Opuzen, svojoj kući. Kakvi imenom da se nazove ovaj postupak poglavara Blešića, neka kaže onaj koji i jole ima pojma o ustavnoj i osobnoj slobodi! Spomenuo sam na početku mog govora skandalozne izbore u Neutri, koji imadu neku daleku sličnost s ovim, koji su sad u pretresu, ali ni bahati magjari nisu doprli do objesti Blešićeve. Uzgred budi rečeno, da vladin kandidat u Neutri još je imao toliko stida, da se nije odvažio primiti mandat, što vidim, da nije slučaj kod gospodina Mrkušića.

Spomenuti mi je i to, kako su žandari vrhgorske birane birače pratili na biralište. — Sliedi izbor u Vrhgorcu. Od 67 biranih birača prikazalo se je na izbor 66. Za Šarića glasova 24, a za Mrkušića 42, i po tom moglo bi se misliti, da je Mrkušić dobio nadpolovičnu većinu. Spomenimo se, gospodo, da su makarski birani birači nezakonito izabrani. Odbijemo li dakle ono 17 makarskih biranih birača od 42, ostaje za Mrkušića samo 25 glasova, a pošto nadpolovična većina od 66 iznosi 34, to Mrkušić nije dobio zakoniti broj glasova, i tim biva ništetan ovaj nemoralni i sablaznivi izbor.

Eto me, da u kratko sve prikupim. Ako se, gospodo, obazriete na sve ono, što vam po istini kazah, nije moguće, da moju molbu na početku govora vam upravljenu, povoljno neriešite i odklonite ovaj gadni izbor, a gospodin Mrkušić, moj stari kolega, neka opet apelira na slobodnu volju naroda, pak dodje li po njoj opet ovamo, ja ću mu prvi skinut kapu.

Kad, vi gospodo zastupnici, nebi to učinili, spomenite se, da ćete tim širom otvoriti vrata svakoj zloporabi političkih organa, bilo pri kakovim izborim; znajte i to, da onda nikad i nitko više neće imati pravo, da podigne glas proti bilo kakvoj izbornoj korupciji, zloporabi i pritisku. Kad bi uzprkos svih nepobitnih dokaza nezakonitosti odobrili izbor gospodina Mrkušića, cienim, da bi malu čast učinili ustavnoj slobodi. Gospodo, pri ovakovom slučaju treba, da se svaki stavi na više etično stanovište, te bez ikakva obzira na osobu i stranačke interese posluša svoju savjest; da energično stavi se na obranu časti i ugleda ove visoke kuće, na obranu ustavne slobode, zakona i pravice. Gospodo hrvatsko-narodne stranke, vi ste danas po broju u većini, te naravno u ruci su vam sukno i nožice. Vi možete po nesreći i ovaj sablažnji izbor potvrditi, ali budite uvjereni, da vam na tomu ustavna sloboda i pravica neće bite harne, a pokazat ćete svietu, da snaga, koju vam vaš broj daje, stoji vam nad pravicom. Vi to nebi nikad imali učiniti, već bi bili dužni dokazati usilnim nametnicim i drzovitim političkim organim, sa glasovitim Andrieux-om: *Il y a des juges à Berlin*, naime, da ima još pravice u Dalmaciji! (*Odobravanje*).

Predsjednik. Gosp. zast. Perić predao mi je predlog, koji ne mogu uvažiti, jer kaže, neka vis. sabor ne prizna valjanim ovaj izbor. To nemože biti stavljeno na glasovanje pošto, tko misli tako, moći će glasovati proti predlogu gosp. izvjestitelja.

Rieč ima gosp. vladin povjerenik Pavić.

Vladin povjerenik Pavić.

Visoki Sabore!

Za sada razbistriti ću samo jedan slučaj gdje sam sàm prisustvovao i mislim, da će preċasni gosp. predgovornik biti sasvim zadovoljan.

Ja sam proputovao jedan dio pokrajine i došao sam u Tučepi. Posjetio sam naravno tam župnika i u družtvu gosp. župnika pregledao sam župnički stan, staru crkvu i školu. Kad sam bio u školi, došli su i seljani. Kako je naravno prije nego putujem kamo, pregledam službene spise; uputim se o stanju dotičnog mjesta, te doznadem treba li i koje nove zgrade. Tako sam i glede ovog mjesta bio upućen. Govoril

smo o mjesnim okolnostima sela i pitao sam, gdje će biti mjesto za novu crkvu. Na to smo zajedno išli na ono mjesto, i tamo sam pokazao seljanima, kako stvar stoji, da je glavni projekat već primilo Ministarstvo, da treba samo izraditi detaile i da je želja gosp. Namjesnika da bude to što brže učinjeno i da se ufam, da će do konca prošaste godine biti moguće završit raspravu radi konkurencije. Seljaci su dakle samo znali, da dajem važnost tomu, da se što prije ova crkva sagradi. Zategnulo se i detailni projekat nije tako brzo učinjen, a mislim, da častni gosp. predgovornik sam dobro znade, da je to do oskudice gragjevnih činovnika. Sada je detailni projekat došao i bio je primljen od Namjesništva. Rasprava je radi konkurencije naredjena.

Predsjednik. Rieč ima gosp. Mrkušić.

Mrkušić. Visoki Sabore! Štovana gospodo zastupnici! Kako ste čuli, častni moj drug Don Virgilije udario je pernim buzdovanom, a ja ću odvratiti oštrim jataganom, čije će oružje ostati otupljeno, do vas će biti da sudite. Svakako moj odgovor neće biti predug i zapleten, jer ću se držati jedino činjenica i istine, koja ljubi kratkoću, koja netreba fraza niti nakita; koja se ne vere stramputicom i tminom, nego ide pravom stazom i bielim danom. Molim visoku kuću, da izvoli moj hrapavi glas ili kako bi rekao „Dalmata“ „voce cavernosa“, slušati blagonaklono, kako pravedna stvar zaslužuje. (*Smieh*).

Vis. Sabore! Pred još zatvorenom rakom velikog i nezaboravnog pokojnika, u ogromnoj, sveobćoj žalosti, koja nas je snašla, te mladim ljetom mjesto zlatne jabuke učinila nas sirote, bez otca i majke, u moralnoj praznini ove visoke sabornice, praznina koju moramo svi osjećati, jer smo Dalmatinci, jer smo Hrvati. U ovom svečanom času, kad narod shrvan žalošću skamenjen stoji i zabrinut gleda u budućnost, bilo je nade i s moje strane žive želje, da mi njegovi predstavnici pronikanuti iskrenom ljubav prema domovini i narodu, koji je razužen sbog gubitka prvog sina, najsjajnije zviezde na hrvatskom i slavenskom nebu, bilo je nade, da ćemo se prenuti i od povjesti naučiti kako u ovako torobnim časovim svjestni narodi znadu crpiti koristi, bilo je nade, da mi kano pravi sinovi domovine, da ćemo si medjusobno pružiti ruku pomirnicu i raditi uzajamnim silama za dobrobit male domovine.

I doista, Gospodo, dugo smo bili sliepi kod očiju; dosta je bilo medju nama prepirke, razdora i nesloge, te bijaše skrajnje vrieme, sgodan i svečan čas, da svietu dokažemo, da nećemo dalje biti tudji robovi, već da hoćemo, da i za nas prestane onaj gorki prikor: „tri Slavena, pet mišljenja“. Ali na veliku žalost, jalove su bile naše nade. Još nije prepuna gorka čaša našeg čemera, naših jada i nevolja i kano da je vječna pravda odredila, da se nadalje kољemo i svietu žalostan prizor pružimo, naše političke kratkovidnosti, naše nezrelosti i našeg ništavila. Drugčije je moje hrvatsko srdce osjećalo i druge nade gojilo, te kad sam stupio u ovu Visoku Sabornicu, u kojoj je zadaća naša, da radimo za dobrobit našega naroda i da dogovorno nastojimo oko moralnog i materijalnog probitka istoga, namjera i odluka moja bijaše držati se strogo objektivnosti, čuvati se svako uzaludne prepirke i klonuti se svake rieči i izraza, kojim bi ma i iz daleka mogao dirnuti u tudju osjetljivost i razpiriti strasti, koje kod nas Južnjaka i tako vrlo lako razplamte se. Pri današnjim okolnostim hoću li se moći držati odluke, nebi mogao jamčiti. S jedne strane narav i krv naša južna, a s druge neumjestna navala sa strane gosp. Perića stavljaju me glede moje odluke u neugodan škripac. Doista častni Don Virgilije zasuo je i sitno i krupno topništvo, upotrebio svaku i uložio sve sile, nebi li dokazao, da je pri mojem izboru bilo nezakonitosti. Ja se tomu niti najmanje ne čudim. To je njegova stara navika i ušlo mu je u krv, a navika je druga narav.

Sto čini častni Perić? kojim dokazim hoće da podkriepi svoju tvrdnju? Njegov današnji govor nije ništa drugo nego opetovanje svega onoga, što su iza izbora razni dopisnici javljali „Narodnom Listu“. Ali ako su neistinite i neteme ljite te viesti, naravno je neistinito sve ono, što je on naveo. Opet velim, tom se nije čuditi. (*Smieh*).

A na čemu on temelji svoje dokaze? Na

dopisim, kojima je „Narodni List“ punio svoje stupce za 3 ili 4 mjeseca. Sve, što je gospodin Perić rekao, sve je to već bilo pisano u „Narodnom Listu“, i mogli smo čitati i diviti se mašti dotičnih dopisnika, koji zidajući sgradu na slabom temelju padahu u neprestana protuslovlja. Istini na čast treba kazati, da nije samo „Narodni List“ punio svoje stupce netočnim dopisima. U tom ga pomagahu i drugi pravaški listovi n. p. „Crvena Hrvatska“ i „Katolička Dalmacija“. Da slika bude točnija i podpunija treba vidjeti, što se je dogadjalo nekoliko vremena prije izbora i poslje izbora. E qui comincian le dolenti note. (*Smieh*).

Jest, gospodo, qui comincian le dolenti note i osobito što se tiče moje skromne osobe, (*Smieh*) jer ću morati imenovati neke poštovane župnike i govoriti o nekim vladinim ljudim pak bojim se, da ne bi mene krivo shvatili. Spomenuti ću dakle neke svećenike i za to nebi rado, da me tko predstavi kano protivnika svećenstva. Nu ovdje pred Vami i Bogom i narodom očitujem, da nisam neprijatelj svećenstva, jer sam osvjedočen katolik. Budem li uzeo u obranu neke nepravedno napadnute vladine ljude, zato me nitko ne smije nazvati vladinim komesarom, jer sam ja dokazao, da za pravednu narodnu stvar, i proti nekorektnom postupanju nižih vladinih organa, znam prsimice dočekati bajunete i čamiti na obtuženičkoj klupi i pred vojničkim sudom kano c. k. častnik u pričuvi. (*Odobravanje*).

Nadam se da smo u tom na čistu, stoga prihvaćam prvašnji kraj i nadovezujem prekinutu nit.

Častni Perić tuži se, da je pri mom izboru bilo nezakonitosti. Ako je bilo nezakonitosti, to je bilo u prilog stranci prava i to od ljudih, koji su sastavljali izborne listine i koji su gospodovali na obćini. Listine su sastavljene sasvim krivo, jer je umetnut veliki broj onih, koji nemaju nikakvo pravo na glas, jer neplaćaju ili nikakav porez ili manji od 51 novčić, kako je bila dužnost, da plaćaju prve dvije trećine.

Stoji istina, da je izpušteno mnogo birača, za koje se znalo, da nevjeruju sliepački u pravaše i moglo se sumnjati, da će njihov glas biti povoljan pravaškom kandidatu. Ali verba volant, facta loquuntur. Protivnika, koji ne plaćaju nikakav porez ili puno manje nego se zahtjeva, glasovalo je po popisu glasovanja pod brojem (*čita*): 6, 13, 21, 25, 30, 41, 43, 57, 61, 63, 64, 76, 81, 85, 101, 107, 113, 129, 133, 144, 147, 150, 162, 164, 166, 187, 207, 245, 261, 262, 268, 306, 310, 314, 320, 328, 334, 360, 364, 368, 372, 381, 393, 406, 419, 423, 436, 442, 443, 456, 459, 444, 496. 497, 499, 501, 502, 505, 506, 513, 520, 581, 601, 608, 626 i 646, dakle ukupno 71 glas.

Dakle kako vidite, gospodo, to je bilo u prilog stranci njihovoj, a i ovo što je častni Perić napomenuo, da je Obćina bila kašnje raspuštena, i što nije odmah i to ide u prilog stranci prava.

Ajdemo dalje i zadjimo u pojedina sela. Jadni seljak bio je na velikim mukam, nema mira niti po danu niti po noći, nesmije da glasuje po svome uvjerenju, nego se nalazi pod velikim pritiskom. Župnik obilazi selo od kuće do kuće, i zastrašuje i gleda da predobije narod. Narod je siromašan, potreban i zadužen i promislite kojim je napastim izložen. Koju ulogu igra župnik, suvišno je napomenuti. Dakako da su tome krive i okolnosti, u kojim se seljak nalazi. Kad mjesto 80 % nepismenih bude 20%, tada će biti borba lakša, jer će seljak znati, da misli po svojoj glavi, a škrbnike nepozvane slušati će u koliko će vidjeti, da ga ne vode u bratoubojnički rat. Ali do toga časa daleko smo i dužnost je svakog domorodca pokazati mu put i uputiti ga stazom, koja vodi njegovoj i domovine mu sreći.

Rekao sam da sa strane pravaške po selima raztrašivanja, prietnje, obećanja igraju glavnu ulogu. Jednom se prieti, da će mu se omastiti vrata, drugom da će mu se uzkratiti mjesto u crkvi i svašta drugo; ali i to bi bile ramo rieči, kad nebi to dokazivala djela, Što su prije izbora prietili, to su poslie izbora udjelotvorili. Ljudi su od rieči, što kažu, to drže. (*Smieh*).

Momu biraču Mati Radoniću noću razbacali oko 300 okâ suhih smokava, što ih je sušio. Drugom biraču Radojkoviću uzkratili mjesto u crkvi i otjerali ga van crkve. Bratu mi Pavlu otrgali vinograd. Trećemu, za koga je rekao jedan župnik da ne živi, prekinuli i podrezali na pola mrežu. Babiću Marku namazali vrata klakom i živo, te i njega iztukli i ova četvorica su uhvaćena i dovedena u zatvor. Sad bih ja pitao častnog Perića: jeli ovo sloboda glasovanja, znači li ovo zagovarati slobodan glas? Neka samo na ovo odgovori. Ali parva queror, ima i goreg zla; i crkva je upotrebljena u pogibeljne svrhe, oltar pretvoren je u predikaonicu, odkle seljaku nema odgovora niti prigovora. Tu se kaže: eto vam novih saveznika; u selu Tučepi veli se: Mrkušić prodanac, — a Perić c. kr. profesor kô ja. *(Smieh).* On će vas prodati u autonomaše i svako zlo zateći će vas, ako za njega budete glasovali. Tako se prietilo po crkvam.

Istinu je rekao častni Perić, da je bilo pritiska. Ali žalostno je, da je bilo od onih, koji po svom plemenitom zvanju moraju biti apoštoli mira i ljubavi, a ne sijati mržnju u narodu. Sa strane istih apoštola nastavlja se to kroz ona dva dana izbora. Obudovile su crkve, opustile su župe, svaki poštovani imao glas ili ne imao, došao je u Makarsku i Makarska izgleda kao mali Rim, rekli bi, da je kakav koncil. Što čine u Makarskoj? Zar su nevjernici navalili, da se boje za svoje stado? *(Smieh).* — Za katolika žalostno je kazati, da duhovni pastir predvodi stado svoje u borbu proti bratu Hrvatu, koji nema drugog grieha, nego hoće da misli po svojoj glavi, a ne kako mu veliki Alah naredjuje. *(Smieh).*

Koliko je pristojno da župnik dva dana stoji u Makarskoj, a župa ostaje bez pastira, da se [illegible] koje na to pozivaju? Ja cienim rad poštovane braće na korist domovine, ali neka ostanu u granicam zakonitosti, što je dopušteno po moralu. Ali kad bi- [illegible] mjesto ljubavi sieje razdor, kad hoće da zasliepi onoga, za koga ima dužnost, da mu razsvjesti pamet, onda svaki domorodac mora da pita kamo vodi ova borba? Najpreča je dužnost svih Hrvata stati na put toj zarazi. Ali odkad je zadunuo neki vjetar, odtad se sve pomelo, nema vojske i svaki radi bez komande po svojoj volji. *(Smieh).*

Pogledajmo što se radi na biralištu. Tu ćemo naći pojedinu braću gdje u sukobu sa načelima evangjelja diele ono, što bi morali spajati. Eno ih na stepenicam, koje vodu u izbornu dvoranu. Jednomu nose pozivnice iz ruku, drugomu mienjaju glasovnicu, trećemu utiskuju u ruke bielu, a otimlju zelenu škedu. To nisu rieči. Ta nepoštena igra dopire dotle, da su žandari usilovani aretirati jednog poštovanog i dovesti ga političkom komesaru, jer su ga zatekli pri nezakonitom činu.

Izbor je trajao dva dana. Da se je častnom Periću bilo naći u noći izmedju petka i subote u Podgori, u mom rodnom mjestu i tu vidje i što se radi, ne bi digao glas, da govori proti mom izboru. Usljed paklenih, strašnih agitacija i pritiska, birači moji, da se uklone nevoljam i to (*čita*): M. Vodanović, M. Kokić, M. Dević, M. Šunde, M. Kozačić, P. Moslardić, P. Devčić, A. Jakić, P. Bogić i J. Šumić nesmjedu u Makarsku, nego ostaju u Podgori.

Neka častni Perić iznese jedan slučaj konkretni. da je sa strane mojih sumišljenika upotrebljen pritisak i korupcija. Samo neka nebude osnovan na dopisim, koji su bili tiskani. jer onda nema više vjere.

Iza dovršenih izbora u Makarskoj bilo je nade, svršila je borba. Da smo mi podlegli, mi ne bi bili hodili u Vrgorac. Za što trošiti i mučiti narod bez koristi? Tako ne misle gospoda pravaši iza poraza u Makarskoj. Oni udvostručuju sile i upotrebljuju svaku, nebi li učinili, da bolje posao podje. Oko im je zapelo najprije na Zagorje. Kočije voze poštovanu braću u Kozicu, gdje je glavni štab. Zagorac tvrd kano vrgorska litica, neda, da se trguje njegovim poštenjem. Častna družina razilaze se nadom, da će druga sredstva pomoći. Približuje se dan 17 Rujna — izbori u Vrgorcu. — Medju mojim biračim ima brat župnika don Kažimira Devčića; Mileta poklopio konja i jezdi k župniku Devčić, da bi taj uplisivao na brata, da ne podje u Vrgorac. Ali pošteni Devčić pomrsi

pravašem račune. Drugi moj birač Niko Jakić leži boležljiv kod kuće. — Od sumraka do ponoći u oči polazka u Vrgorac nema jadnik mira. Ulak za ulakom i glasnik za glasnikom dolazi, ali jalovi im posli. Treći birač Radojković na jednakoj je muci, nedaju mu pravaši mira, te već veli: kidajte me na komade, ali iznevjeriti se neću. Drugi moj birač, koji nije bio u Vrgorcu, nalazio se Spljetu. Taj je Filip Jakić. On je donio brodice višanja u Split i nije mogao doći. On mi je pisao i ovo je pismo važno, te ako mi dopusti presvjetli gospodin Predsjednik ja ću ga pročitati (*čita*): „Očitujem ja Filip Jakić Matin iz Brela, koji sam bio izabran biranim biračem u kotaru vanjskih obćina Makarske za izbor zastupnika vanjskih občina, da potle kad sam bio biran, nahodio sam se u Spljetu sa dvi brodice pune višanja u trgovini, zbog kojih sam imao u trgovini prepiraka i pravde, te i sudbeno povjerenstvo je dolazilo u brodice konstatirati višnje i trgovinu za prepirke, te nijesam se mogao odalečiti iz Spljeta onieh dana uprav kad sam kao birač morao poći u Vrgorac.

Ali da sam na vrieme bio znao dan, u koji se je imalo polaziti u Vrgorac, ja tu moju trgovinu bi bio odgodio ili povjerio drugomu i došao na biranje u Vrgorac sa ostalim biračim, mojom braćom i dao bi bio svoj glas za vašu časnu osobu, u koju imam podpuno povjerenje ko li ja, to li svi moji jednomišljenici u Brelima.

Suviše izjavljujem Vam, da kroz ono doba u Spljetu dolazio je u moj brod poznati pravaš Kleme Mileta bivši pisar propale stare obćinske uprave, moleći me i kumeći me da podjem glasovati u Vrgorac za pravaša Šarića i da će mi odmah naći karocu ili ti kočiju i da će mi dobro platiti sve moje troškove; ja sam se nasmijao i odalečio od takovog napastovanja. A tko je tog Miletu poslao k meni razumim.

Toliko vam izjavljujem i spravan sam u svako doba potvrditi, i da ste mi zdravo“.

I opet ja pitam: je su li ovo, Gospodo zastupnici, zakonita sredstva? Zasjeca li ovo u moral? Za mene onaj, koji se ovakim sredstvima utiče izgubio je pravdu.

Častni Perić tuži se, da je bilo pritiska sa strane vlade i vladinih ljudi. Meni je na žalost priznati, da je bilo pritiska. Ali odkle je dolazio? Dolazio je sa strane vaših jednomišljenika. Sa strane neke poštovane braće, kojim kroz ove dane jedini posao bijaše, da predobiju narod za pravašku stranku; čija se ladjica stala jako ljuljati, a dionice duboko padati. Pritiska sa strane vlade je bilo samo u ugrijanim glavama dopisnika „Narodnoga Lista“ u koje ima urednik sliepačko povjerenje. (*Prigovara Biankini*). Prosto je njemu vjerovati, ali nije prosto turati u sviet viesti, koje ponizuju ne samo list i stranku, nego stavljaju pod noge dostojanstvo i ugled ciele pokrajine.

Vlada je jedino vršila svoju dužnost bez obzira na desno ili na lievo. Dakako, to nije bilo po ćudi nekolicini ljudih, koji su hotjeli imati slobodne ruke. Ali svi smo gradjani pred zakonom jednaki. Vlada je bila dužna, da brani svačija prava. Zato to ponašanje vladinih ljudi valja da bude ugodno svim dobromišljenicima. Tko ljubi tminu i poslužuje se kojekakvim sredstvim, tomu nije ugodno vladino ponašanje; ali vlada, koja želi, da svi gradjani u jednakoj mjeri uživaju ustavna zajamčena prava, nesmije drugčije postupati. Takovo ponašanje neće biti ugodno onomu, koji ljubi nered, ali će imati priznanja kod svih gradjana, koji cene, da je zakon, nad silom. (*Odobravanje*).

Častni Perić tuži se, da je bilo puno oružnika. Oružnici nisu nikada zadali strah nikakvom poštenjaku. Tko nepošteno misli i tko je naumio što skriviti i vidi da ga pazi budno oko vlade, taj ima špagot. A što su zla učinili žandari? Jesu li komu zapriečili, da glasuje po svom uvjerenju? Jesu li promjenili listnice? Oni su bili jedino štitioci svačije slobode i gledali da svi gradjani vrše svoja gradjanska prava u podpunoj mjeri. To mora da potvrdi moja simpatija, moj kum Perić. Drugi dan izbora Lloydova vatrenjača zadimala i stupa u luku i ide pristaništu. Narod hrli parobrodu. Ja sam bio pred obćinskom kućom i čuo sam, da će netko doći, ali se nije znalo, hoće li doći Biankini ili Perić.

Ali kad vidim iz daleka nešto obla, pu-

nana, rumena, gdje se koleba, kako bi rekao Stecchetti: fianchi ondeggianti, bustini ricolmi". (*Smieh*). A to je moj knm Perić. (*Smieh*). Idem mu i ja na susret, kumovi smo, širimo ruke, ljubimo se u lice i pitamo se za junačko zdravlje. Perić zove Tonka na stranu i kaže: davam ti poštenu rieč, vidim li najmanju nezakonitost, ja ću brzojaviti odma Njegovoj Preuzvišenosti Predsjedniku Ministarstva. Ja, nekadašnji pitomac pok. Don Mihe, rečem mu: ti brzojavi i ministru carstva nebeskoga (*Smieh*).

A sad ja pitam; on je čovjek od rieči i poštenja, neka kaže on: je li brzojavio? Ne, jer nije vidio nezakonitosti. Inače ne gazi on svoju rieč, kako je držao u svim prilikam. On nije se niti makao. Mi smo stajali pred obćinskom kućom i častni Perić piše poglavaru Blešiću, da mu dopusti pristupiti u dvoranu, a poglavar odgovara, nisam dopustio kandidatu, ne mogu niti vam. U obćinsku dvoranu u Makarskoj, u kojoj se može smjestiti 150 glava, navrvilo i 300. Patrola stoji na vratima, velika je vrućina, te svakog, koji hoće da udje, pita: gdje ti je poziv i bila koja škeda, svakog birača pušta, ako je imao poziv. Ali tko nije imao poziv, odbijen je. Sa častnim Perićem došao je i starac Jakić, otac urednika „Pensiero Slavo" te je hotio glasovati, ali nije imao poziva. Brilli kaže žandarim pustite ga; ali mu nisu dopustili, da glasuje, jer neima poziva. To su radili žandari, ali odnosili komu teskeru ili poziv, to se nije dogadjalo. Kad naobrazbom budemo naprjed onako, kako duh vremena zahtieva, kad ponašanje pojedinih bude onako, kako zakon pita, tada neće biti potrebe oružnika. Mi želimo taj čas i veselimo se, da skoro dodje, ali od toga smo daleko. Dakle kako stvar stoji, častni Perić nema uzroka da se tuži na oružnike. Ako ih je bilo, to je jedino krivo ponašanje njegovih sumišljenika, da ih je bilo.

Častni Perić spomenuo je razpust obćine Makarske. Čuli ste gospodo, sa strane vladinog povjerenika uzroke. Jali i silni faktori zahtjevali su razpust obćine kako se je poslie izbora mogao uvjeriti svatko nepristran. Neka se častni Perić prošeta do Makarske i Primorja i nadje li od Brela do Drvenika jednu poštenu osobu, koja neodobrava razpust obćine Makarske, evo mu moje glave. Razpust je svakomu dobro došao, jer je narod oslobodjen neke morije, koja ga je tištila. Nije pravo da se naši Primorci znoje od jutra do mraka, a trud da im propada. Obćine su dakako kule narodne samouprave i tvrdi bedem hrvatske misli, s toga srce boli svakog domorodca, kad vidi, da se te kule ruše i da se dira u ono, što je narodu sveto. Ali gospoda treba, da stisnu zube i skrušeno kažu: mea culpa! (*Smieh*).

I svrgnuće glavara podgorskog čuli smo, da se dovodi u svezu s mojim izborom. Stvar ne stoji tako. Tužbe bile su podnesene proti glavaru podgorskom i tu su se izticale nepravde i nezakonitosti, što ih je počinio glavar i to je učinjeno puno prije nego datira moja kandidatura, koja je od 1 kolovoza, te se zato to nemože dovesti u svezu s mojim izborom.

Častni Perić mora znati, da te tužbe su prikazane ne od mojih pristaša, nego od cielog sela. A važno je i to, da početkom kolovoza odaslanstvo Podgoraca, koje je išlo tužiti se poglavaru, nije bilo predvodjeno od mojih pristaša, nego od mog protivnika, Stjepana Bana (*Perić:* O tom nisam govorio). Ali častnom Periću je svaka dobro došla, da po običaju može napadati na vladu. Ipak čudnovat pojam ima on o vladi i o pritisku. Po njegovom načelu svakomu je sve dopušteno; gaziti zakon i podmićivati, samo vladini ljudi, moraju biti bez očiju i ušiju. Ja drugčije svaćam pritisak. Za mene je zlo ma od koje strane dolazio.

Što je nepošteno i nezakonito, pa dolazilo s koje stranke i osobe, zlo je i treba ukloniti pa bili to vladini ljudi ili drugi. Rekao je Don Miho: sjedi krivo, sudi pravo. Tako mora da bude, gdje vlada moralnost, gdje još nije zakon mrtvo slovo. Hoće li vladini ljudi, ako su sviestni svoje zadaće dopustiti, da se očevidno i bjelodano u izbornoj dvorani gazi zakon, tjera nemoralnost i podmićuju pojedini birači? Neka je svakomu prosto glasovati po svomu uvjerenju, neka svaki glasuje, kako mu srce kaže i onda će se moći kazati, da je izbor slobodan. Ali dok Petru ili Pavlu, popu ili fratru bude dopušteno svako sredstvo, ostaviti svoje župe i prietiti, dotle neće biti moguće, da gospoda nazivlju, da

je to slobodan izbor. Nemaju pravo protivnici da se tuže na ponašanje vladinih ljudi, jer moraju znati, da ovi nisu na razpoloženje pristašam njihove stranke, nego da štite pravo i gledaju što pripada svim gradjanom.

Častni Perić se tuži, da je bila vojska vani. Kad su došli vojnici? Kad je borba bila svršena. Izabrani birani birači znade se za koga će glasovati koga birati. Tu nema više ništa, nego računati na nepoštenje. Za što je došla vojska? Bio se raznio glas i temeljit i istinit, da će biti zabranjen pristup mojim biračem u Vrgorac. To nebi bilo niti prvi put. U ono doba dogodilo se to pok. Dou Miji. Istinit je to bio glas i vlada je oprezno postupala što se je postarala za svoj ugled i tim pokazala, da joj leži na srcu sloboda svih gradjana. Zar bi gosp. zastupnik, hotio da mirni gradjani budu izloženi pogibelji života i stavljeni na milost i nemilost nekoličine bašibozuka, koji su dokazali, da ih se treba bojati. To bi bila obmana.

Da vidimo sada, što se je dogadjalo u izbornoj dvorani. Neka častni gosp. Perić i moj saučenik Biankini podju samnom u izbornu dvoranu, neka se neboje onog pravaškog babau — Blešića (*Smieh*).

U njega je pun želudac progutanih pravaša. Njih će poštediti. (*Smieh*).

Izključeno je 111 glasova pravaških a 19 narodnjačkih. S njihove strane neka izvoli pregledati spise opet i nadje li jednu netočnost — evo — m.. Za mrtve drugi je birač glasovao pod brojem 18, 101, 139, 174, 209.

Maloljetnih protivnika odbijeni su birači pod brojem (*čita*): 202, 345, 845, 842, 1226, (*Perić:* Imena ?).

Ovako se obično kaže. Imena odgovaraju brojkam i pod ovom brojkom naći ćete ime.

Protivnika je odbijeno 22, jer neplaćaju poreza, te nemaju pravo na glas pod brojem (*čita*): 13, 80, 170, 183, 274, 337, 388, 428, 479, 869. 971, 1043, 1056, 1091, 1104, 1121, 1122, 1163, 1225, 1243.

Protivnički glasovi pod brojem (*čita*): 133, 281, 770, 972, odbijeni su, jer nisu imali poziva ili imenik biranih birača.

Birač pod broj 1147 odbijen je, jer je glasovao prvi dan. Isto tako birač pod brojem 1130.

Birač pod brojem 172, odbijen je, jer mu je ime otčevo pogriešeno, on je pok. Mate, a ne pok Ante.

Odbijeni su, jer su donieli dva jednolična poziva, birači pod brojem 91, 290, 299.

Odbijeni su birači jer nisu znali imenovati 17 biranih birača pod brojem 123, 770, 972.

Birač pod brojem 447, jer je upisan u imenik i pod brojem 850.

Birač Prodan Marijan pok. Paške odbijen jer je hotio glasovati za Prodana Matu pok. Paške.

Priznaju sami, da se drugčije zovu nego su upisani u imeniku birači pod brojem 782, 1052, 1118, 1234, 574. 151, 641, 289, 170, 986, 748, 172, 1102, 171, 243, 14, 80, 1038, ter su odbijeni.

Birač Ivan Radajković, koji je takodjer podpisan na utoku i koji je bio u odboru pravaškom neplaća nikakav porez, jer živi zajednički s otcem; nego on se je odlikovao i drugim načinom. On je upravio brzojavku na namjestništvo, da ja dolazim u izbornu dvoranu i agitiram. Namjestništvo je odposlalo brzojavku i bila je ova pročitana pred svim biračim, koji su priznali, da je to potvora, jer Mrkušić niti je samo čas pristupio u dvoranu.

Prikazan je neki utok, a prvi je podpisan Janko Marinović. Najelementarnija dužnost zahtjeva da predsjednik jednog odbora mora biti zakonit, i mora barem imati pravo na glas. Taj pako Janko Marinović neplaća nego 25 novč. poreza, te nema pravo na glas. Što kaže častni Perić? — Sada muči i vjeruje; to mi je drago. (*Smieh*).

Suglasni smo dakle. Ipak on kaže da ima glas, ali gle strana „coincidenza direbbe l'on. Salvi“, (*Smieh*), porezni ured prosvjeduje i veli da nema pravo na glas, jer plaća sama 25 novč. poreza. Častni Perić zna dobro, da se je moralo plaćati najmanje 51 novč. poreza za biti birač.

Ovo je čudo po Vašem muku opravdano, ali još je opravdanije moje čudo, da se je mogao naći u ovoj sabornici zastupnik, koji je ustao, da govori proti mojem izboru i brani utok odbora, predsjednik kojega nije imao pravo na glas. On je nezakonito glasovao, nezakonito je bio predsjednik odbora, i nezakonito podpisao utok. I o ovom smo čudu složni. Ali čudo nad čudesima; napnite pozornost, u bečkom smo parlamentu, drugi častni zastupnik visoke ove kuće, moj častni drug i saučenik gosp. Biankini dne 31 oktobra prikazuje u parlamentu jednu interpelaciju glede mog izbora. Najelementarnija dužnost, osobno dostojanstvo zahtieva, da barem interpelacija bude osnovana na istini. Da vidimo što se kaže u interpelaciji. Tu je rečeno, da je kandidat Mrkušić ušao sa vojskom i poglavarom Blešićem u Vrhgorac. Vas je Vrhgorac svjedok, da sam ja došao tamo s mojim biračima, 16 ih na broju i bijaše ura sunca, a poglavar Blešić došao na 8 ½. Ja ga nisam vidio. Ja sam došao dva sata prije njega. Interpelacija kaže dalje: Mrkušić agitira i izazivlje. Ja nerazumijem, kako sam mogao izazivati imam 42 birača proti 24. Imam li ja tu potrebe da agitiram?

Treća točka interpelacije, kaže: Mrkušić u krčmama govori proti pravaši u. Ja krčme bez mojih birača vidio nisam. Ja sam stanovao u mog prijatelja načelnika gosp. Prvana, i tu sam bio do u jutro, dok su bili izbori i sastao se s mojim biračim, te im preporučivao mirnoću, ali o stranci prava nisam progovorio niti rieči. I ja sam pravaš. (*Smieh*). A tko se ne bori za svoja prava. Vi želite imati monopol katolicizma i pravaštva. (*Smieh*). Ogni troppo, rompe il groppo (*Smieh*).

Častni Perić u prietećem tonu kaže. Primorac ušao kroz prozor nema za sebe nego tri seoca (*Perić*: to je istina). Ali proti toj prietnji moram, da se ogradim. Mi ćemo opet imati prigode, da se ugledamo uz koga će biti narod, tko će kroz prozor, a tko kroz vrata u Sabor.

Jedini uvjet kad sam se primio kandidature bio je taj, da većina glasuje za mene od Podgoraca. I glasovalo je 66 za mene, a 62 proti. Ja sam se onda primio kandidature, inače nebi.

Nu i opet mi pada na um ova blažena „strana coincidenza“. Ni se nalazimo drugi dan u Makarskoj: ja, Perić i Blešić moji dragi kumovi; (*Smieh*) kum Blešić držao mi Zvonimira na krštenju, a kum Perić Krešimira (*Smieh*). Kako se gospoda kumovi ponašaju? (*Smieh*). Gosp. poglavar Blešić zove kuma na večeru u svomu stanu i ja idem, a to mi se upisuje u grieh (*Smieh*). Kako se ponaša drugi kum? Taj evo ustaje na temelju parokijalnih svjedočba i govori proti momu izboru i hoće da mi dade pakrački dekret (*Smieh*). A dragi moj saučenik Biankini? On se uvlači u tudji stan i vidi, gdje se večerava, i to ne u stanu gosp. poglavara, nego u uredu i to javlja svietu. To su ipak stvari ukusa, o čemu nema prepirke. (*Smieh*).

Nu moj glas, častna gospodo, sili me da zaključim. Vi ste čuli tek izbora, vi ste čuli, da je bilo agitacije i pritiska; čuli ste, odkle je pritisak dolazio; čuli ste, tko se je latio najogavnijih sredstava: korupcije, zastrašivanja, bezakonja; tko nije poštovao niti ustavnu slobodu, niti prava gradjana; tko je bezobzirno poplesao zakon i moral; s koje strane bijaše orgija najnižih strasti, i tko se je napokon postarao, da izbor ne bude nego niz zločinstvenih nasilnosti azijatskoga samosilja. Čuli ste, sudite. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Rieč ima gospodin vladin izvjestitelj Nardelli.

Vlad. izvjestitelj Nardelli.

Visoki sabore!

Prigodom ovog zasjedanja najviše se je prigovora glede izpatka izbora čulo sa strane, kojoj pripada častni g. Perić. Zanimivo bi bilo ispitati uzroke žestine tih prigovora. Ja mislim, da to nije trudno. Odmah nakon zatvora lanj-

skog zasjedanja ovog visokog Sabora, stranka je prava prosula glas javno i privatno u pokrajini, da će dojdući izbori značiti za nju sjajnu pobjedu, da će dobiti deset do dvanaest mandata. Kako je ljeto išlo naprijed i izbori se približali, taj je broj uvijek opadao na manje, tako da se je tik pred izbore pravaška stranka kazala zadovoljna, kad bi mogla uljesti u Sabor u broju, u kojem je i prije bila. Narod je progovorio kroz izbore, a pravaška je stranka ostala poražena, tako da je uljegla u ovaj Sabor jedva sa polovicom broja mandata, što ih je prije imala, premda je bila razvila u cijeloj pokrajini, a navlaš u kotaru, o kom danas govorimo, strašnu i još nečuvenu agitaciju. — Naravno, pred općinstvom se morao opravdati taj ispadak izbora, a za to nijesu se mogla naći nego dva uzroka. Prvi bi bio, da narod ne odobrava pravac te stranke, jer misli, da se naša jadna pokrajina, kojoj je potrebno još mnogo mira i rada, nesmije bez svoje velike štete laćati nekih ekscentričnih sredstava; drugi bi razlog bio, da je vlada uporabila strašan pritisak u svrhu da stvori od većine manjinu ili od manjine većinu.

Bilo bi posve naivno, kad bi ja očekivao sa strane pravaške stranke ispovijed, da je narod njezin pravac odsudio; nije ostalo nego svaliti sve na vladu; i to najprije u novinama, a onda u ovom Vis. Saboru prigodom verificiranja dotičnih izbora. Toj manevri, koja je u ostalom vrlo duhovita za položaj u kom se nalazi stranka prava, imamo pripisati i današnji govor častnog Perića.

On tvrdi, da je politička vlast razvila strašnu agitaciju u kotaru makarskom da obezbjedi izbor zastupnika g. Mrkušića.

O tom strašnom komešanju političke vlasti u prilog g. Mrkušića, naveo je vrlo mršavih dokaza; od kojih je jedan od najprvih taj, da je politička vlast odredila rasput općine Makarske, da upliviše na ispadak izbora. Premda čast. zastupnik Perić priznaje da je opstojalo teških razloga za razpust, ipak kaže, da ne vjeruje, da je općina bila zbog tijeh razloga razpuštena, nego baš poradi izbora. I on tu svoju tvrdnju naslanja na opazku, da je politička vlast svršetkom g. 1894 upozorila općinsko vieće u Makarskoj na neuredno uredovanje dotičnog upraviteljstva i pozvala vieće, da poprimi mjere, koje bi bile kadre, da uspostave redoviti tiek poslovanja, ali da je vieće primilo tu opomenu hladnokrvno, i da je tada bila pozitivna dužnost vlasti, da upravi najstrože mjere, i da raspusti ono općinsko vieće. Ali častni Perić mislim da nije pomnjivo slušao, kad sam ja neki dan o tom razlagao, jer bi u toj prigodi mogao čuti, da u odluci razpusta nije bilo samo navedeno težkih zloporaba, koje su se odnosile na povjereni djelokrug, već da ih je bilo mnogo znamenitiji i u poslovima vlastitog djelokruga, koje su izašle istom na površinu prošlog ljeta, baš malo dana prije razpusta uslijed iztrage povjerenstva izaslanog od slavnog Zem. Odbora. Te težke zloporabe vlastitog djelokruga nijesu mogle biti poznate kotarskom poglavarstvu, a sačinjavale su naj jači razlog zbog koga se je razpustila općina.

Častni se je Perić takodjer potužio, žašto se nije mjesto g. kot. tajnika Poletia imenovala upraviteljem druga privatna osoba, opažajuć, da na molbi za razpust općine nije bila podpisana nijedna nepismena osoba i da bi se medju tijem osobam bio sigurno mogao naći kogod sposoban za upravu.

Ali da se koga može namjestiti kao upravitelja, hoće se da dotična osoba izjavi spremnom primiti se ponudjenog mjesta, a to ovdje nije bio, pošto politička vlast nije mogla naći u Makarskoj nijednu sposobnu osobu, koja bi se bila htjela primiti uprave.

Častni je Perić upravio takodjer upit, koliko će trajati to iznimno stanje. Na to mogu samo odgovoriti, da je postupanje vlade posve utemeljeno na dotičnom zakonskom propisu, i da se najprije mora gledati urediti grozno stanje uprave općinske; a već je kot. poglavarstvo dobilo od Namjestničtva nalog, da u smislu §. 110 općinskog pravilnika odredi potrebito za pripremu dojdućih izbora, koji će sliediti što brže bude moguće.

Kao tobožnji daljnji dokaz pritiska političke vlasti pri ovom izboru častni je Perić ustvrdio, da je krčmaru u Podgori, Mrkušiću, oteta dozvola krčmarenja. To je istina, ali je takodjer

istina, da je već od dulje vremena ta krčma bila leglo nereda i sablazni, da se tu sumnjiva čeljad sakuplja'a i tako je poglavarstvo moralo da poprimi spomenutu strogu mjeru. Ali pošto se javni mir i poredak u selu Podgori uzpostavio, poglavarstvo je tu dozvolu opeta podielilo, što je častni Perić premučao.

On je takodjer primietio, da je listine izradio Poleti i Blešić. Ja držim, da se tu zarekao, pošto je poznato, da su za van ske občine bile listine izradjene prije razpusta občinskog upraviteljstva, i tu se ne može ništa prigovoriti političkoj vlasti.

Izpravci, koje je kot. poglavarstvo učinilo listinam, nijesu vrlo znatni, a sliedili su na temelju pismenih ili ustmenih utoka.

Takodjer se potužio častni Perić na tobožnje obsadno stanje, koji bi politička vlast bila odredila u Makarskoj; ali mu moram odgovoriti, da se u Makarskoj prigodom izbora nalazilo samo 16 žandara i da taj broj ne može opravdati rabljenje izraza koji je on upotrebio.

Častni je Perić takodjer ustvrdio, da taj aparat sile nije bio potreban pogledom na mirnu ćud Makarana i Primoraca. To je istina, i toj se mirnoj ćudi ima zahvaliti, što akoprem se razvila strašna i nečuvena agitacija, nije se došlo do težkih posljedica te oružničtvo ni vojska nije imala prigode, da postupa.

Častni Perić kaže, da on nije došao u Makarsku, da se bavi izborima, nego da dodje u Vrhgorac svojim biračima polagati račun. Meni se čini, da on nije posve točno to izrazio jer je meni poznato, da isti dan, kad je on došao u Makarsku, obratio se pismeno na kot. poglavara, da ga pusti u dvoranu gdje se obavlja izbor, ali da mu je kot. poglavar to zaniekao, budući da nije nikome ni kandidatu dozvolio pristup. Iz toga ističe, da se častni Perić ipak zauzimao za izbore. U ostalom, da se dotična komisija nije strašila kontrole, može služiti dokazom okolnost, da je dopustila pravaškom odboru, da kroz cielo trajanje izbora stoji u izbornoj dvorani i da svaku bilježi i prigovara takodjer komisiji.

Nešto se čudnovato čini častnom Periću, da je povjerenstvo sastavljeno od kot. poglavara i tajnika. Ja se čudim tom njegovom čudjenju, pošto je to posve po zakonu; povjerenstvo ima biti sastavljeno od kot. poglavara i občinskog upraviteljstva, a pošto posljednog nije bilo usljed razpusta općine, a u općinskom je upravitelju inkorporirano občinsko vieće i upraviteljstvo, on je svakako mogao uljesti u komisiju.

Častni Perić, prolazeći na sam izbor, čitao je jedan veliki nekrolog o tobožnjim mrtvim, koji u broju od 29 bili bi glasovali za Mrkušića. Ja neznam baš, da li su te osobe mrtve, ali tu se radi o pitanju identiteta za koji je nadležna izborna komisija, i koje se ne može riešiti s ovog zelenog stola; a svakako moram opaziti, da župnici, koji su to dojavili častnom Periću po vjestima, koje su meni stigle bili su najstrašniji agitatori proti g. Mrkušiću i držim, da je trudno i njima tako bez ikakvog drugog izvida podpuno vjerovati.

Častni je Perić takodjer kazao, da je nekoliko drugih osoba glasovalo za one, čija su imena bila uvrštena u imenici. Ali ja moram pitati, na čemu se temelji ta tvrdnja? Tu se ustuje proti jednoj komisiji, koja ima donekle svojstva jedne vlasti, a ne dokazuje se ničim. Gospodin Perić ni sam nije tamo bio. Možda on to kaže na temelju tvrdnja pravaškog odbora, koji je tu bio i kontrolirao; ali odbor jedne stranke, to nije nikakav auktoritet.

Čast. je Perić takodjer ustvrdio, da su poljari, lugari i rondari sve radili, samo da se osjegura izbor g. Mrkušića. Na temelju sigurnih podataka mogu ustvrditi, da tih službenika tu nije ni bilo; prvih nema u bližnjoj okolici grada Makarske, a jedini lugar Borić i poljar Puarić nijesu učestvovali, dok su rondari svi pravaši; ja neznam zašto, ali fakt je, da su svi članovi te ugledne institucije pravaši.

Uztvrdio je častni Perić, da je kot. poglavar takodjer zbog tobožnjeg izbornog pritiska odsudio dvanajstoricu, koji su dakako bili pravedni, kako on kaže, na 12 dana zatvora, ali pošto on nije kazao, gdje se to zbilo, nemogu mu odgovoriti, svakako ne mislim, da se je

htio baviti o težkom izgredu u Igranima o kome ću možda poslije štogod reći.

Častni Perić je u Makarskoj odsjeo u franjevačkom samostanu, pa otišao put Vrhgorca, kako kaže, da polaže račun svojim biračima. Ali napol puta svrnuo se u Kozicu, gdje je već bilo 5 fratara i jedan župnik, a s njime su došla još druga četiri dakle svega skupa bilo je 10 popova. (*Perić:* Nije istina! Nisam to kazao!) Tu u Kozici je pak bio glavni štab pravaške agitacije.

Ako je dakle kot. poglavar poslao tamo nekoliko žandara, obzirom na tako žestoko insceniranu agitaciju, to je tim više opravdano, što su oni išli agitirati u kotar koji je za njih već bio izgubljen, jer su svi birani birači bili za g. Mrkušića, pak je lako moglo doći do nereda. — Ja mislim dapače da bi on još mogao biti zahvalan kot. poglavaru, jer mu je osobna sigurnost bila obezbjedjena u mjestu gdje je ostala slavodobitna stranka njemu protivna. — On je napokon rekao da mu se tu u Kozici „Biokovo okrenulo“, da se je zgrozio i otišao u Imotski. Ja mislim, da je tamo otišao zato, jer je vidio, da amo ne može ništa postići.

On kaže nadalje, da se je sakupila velika vojska i udarila granicu na Malom Prologu, da zaprieče bivšem zastupniku Šariću, da prodje put Vrhgorca. To je istina. Bio se prosuo glas, da pripadnici stranke, kojoj pripada častni Perić i koja je podlegla u kotaru Makarskom, imaju namjeru silom doći u Vrhgorac, gdje su već bili izabrani birači spravni glasovati za gosp. Mrkušića, da tu prouzrokuju nered i osujete izbor g. Mrkušića. Ja ne ću vjerovati, da su ti glasovi bili istiniti, ali je nedvojbeno, da su kolali.

Tada kot. poglavaru koji po svojoj dužnosti mora štititi mir i red pošto se u onom kotaru ne nalazi vojske, nije ostajalo drugo, nego da zapita pomoć u g. namjestnika, koji je tome udovoljio tim više, što se iz prisutnosti oružane sile ne može zaključiti, da je izbor nevaljan, i u Zadru, Spljetu, Dubrovniku, Kotoru bilo je vojnika kad su se izbori obavljali, ali nikomu nije palo na pamet, da reče, da su radi toga ti izbori nezakoniti.

Zbog toga je kot. poglavar. da zaprieči eventualne nerede, naredio jednoj patroli žandarskoj, da nipošto nema puštati masu naroda u Vrhgorac, ali da slobodno ostaje proći svim biranim biračima, kao i pojedinim osobama. — Dogodilo se, da dotična patrola, možda iz prerevnosti, puštala je birane birače, ali ne pojedine osobe, medju kojima i g. Šarića.

Gosp. Šarić je odmah brzojavio na Namjestništvo, koje je odmah brzojavno naredilo, da koliko Šariću, toliko i svakoj pojedinoj osobi ima se pustiti prolaz. Kad je kot. poglavar koji se je tad nalazio u Vrhgorcu primio taj nalog, poslao je odmah ulaka na Prolog, da bude puštan prolaz g. Šariću, i on je mogao još istu večer ili sutra u jutro doći u Vrhgorac. Ali on se vratio u Neretvu i nije došao, jer mislim nije ni trebalo da dodzi. On je bio prije s častnim Peričem u Kozici pa i u Vrhgorcu, gdje se je agitiralo i tu je on mogao vidjeti da je sve zaludu. Imam o toj neuspješnosti pikantnih podataka o razgovoru, što je č. Šarić vodio sa starim načelnikom u Vrhgorcu (*čita*):

Zastupnik Šarić: „Gospodine, Vi ste vazda s Neretvanim držali, i nadam se, da me i ovaj put nećete prevariti“.

Načelnik Pervan: „Gospodine moj, Vi silom hoćete da se namecete.

Niste mogli ništa učiniti na lijepe, pak sada došli ste u krajinu, da kupite ljude kao volove na pazaru. To nije dostojno.

S druge strane, kad smo Vas prvi put izabrali, Vi ste pripadali Klaićevoj stranci, od koje mi nemožemo se odalečiti, jer nam je dosti dobra učinila. A kad ste istupili iz njegove stranke, Vi ste postali pravaš bez pitati mnienje Vaših birača, koji su Vas pošteno prije izabrali. Stoga Vam je zaludu svaka muka.“

A častni Šarić kao pametan čovjek u dućanu nekog Kovačevića u Vrhgorcu rekao je: „per mi non ghe xe niente da far qui, vedo che xe tutto perso per mi, vado via“.

Takodjer moram ispraviti, što je častni Perić uztvrdio, da je poglavar Blešić došao u Vrhgorac zajedno s Mrkušićem, uz pratnju dvije satnije vojnika. Najprije nije bilo vojnika svega nego 80, a drugo Mrkušić je došao kočijom 2 sata prije Blešića, a vojnici istom iza toga pješke.

Častni Perić kao novi nekakav Ezop u novom obličiju pripovjeda nam basnu o dobrom janjetu i o zlom vuku. Janje je naravno pravaška stranka a vuk vlada.

Ali ja ću štogod navesti ako mi dopusti g. Predsjednik za dokazati da držanje pristaša pravaške stranke nije bilo tako nevino kako bi ga se htjelo prikazati.

Predsjednik. Izvolite!

Vlad. savj. Nardelli. Kad se je proglasio izpadak izbora biranih birača u Makarskoj njeki smutljivci, koji od više vremena učestvuju svakom neredu u Makarskoj, hotješe prirediti nereda, nego posredovanje žandarmarije to se je moglo zapriječiti.

Upravo je bila potreba, da žandarmerija posreduje, jer su birači stranke koja je bila Mrkušića, bili prestrašeni i pitali su, da im se dade pomoć žandarska, da se vrate kući. Tako su isto birači, koji su se vraćali iz Vhrgorca bili praćeni od žandara, jer ih je bilo strah od napadanja.

U Igranama, kad su birani birači vraćali se kući i stigli pod selo, zavikali su najprije „Živio“ Njegovom Veličanstvu, a poslije i novo izabranom zastupniku, odazvali im se protivnici sa obale sa zviždanjem, urlikanjem itd. tako da se je dotična patrola, koja je bila na parobrodu odma iskrcala eda uspostavi red, na što su se izgrednici junački dali u bieg. Ipak je uspjelo uapsiti ih 14 i povedena je proti njima istraga. I ako po istrazi nije izpalo, da su krivi uvriede Veličanstva, ipak su radi prouzrokovana nereda morali biti kažnjeni administrativnim putem.

Tomu je prizoru prisustvovalo izobila nepristranih svjedoka, kao kapetan parobroda, mornari, žandari itd. U toj je prigodi jedna žena, koja je na upit žandara imenovala dotične izgrednike, bila zlostavljena. Jedan župnik, čije ime mogu priobćiti, denuncirao je poštarskog upravljača, Murovića, jer nije pripadao njegovoj stranci, poštarskom ravnateljstvu, da se ne nalazi na svom mjestu, premda je taj poslovač imao dopust. Imam u spisima tužbu oružništva proti jednom župniku, da je razdro izborne cedulje dvojci birača, koji su htjeli glasovati za Mrkušića.

Iza izbora u Baškojvodi, dogodila se demonstracija proti školskoj djeci selâ Krvavice, Bratuša, te su bila pogrdjena, zlostavljana i prijetilo im se, da će ubiti njih i njihove roditelje jer su glasovali za kandidata narodne stranke. Jedna žena, koja je tu djecu pratila i stavila se na njihovu obranu, bila je takodjer zlostavljena. Jednom biraču Mrkušićevom, starcu od 80 g., bilo je bačeno klaka u oči, tako da je mal da ne osliepio; podignuta je naravski radi toga tužba kod državnog odvjetništva.

Ja te stvari ne pripisujem ni centralnom ni lokalnom odboru pravaške stranke, jer sam siguran, da oni takove naputke nijesu davali, dapače da osugjuju te čine, već sam to iznio samo na dokaz, kako su mase bile fanatizirane, čemu se imadu takodjer najviše pripisati tužbe, koje su bile podignute proti političkoj vlasti, kao da je ona tu uplivisala na izpadak izbora.

Na dokaz vrijednosti sličnijeh tužaba iz Makarskog kotara iznijet ću slijedeće činjenice.

Neki je dan ovdje, prigodom jednog drugog izbora u istom kotaru Makarskom, bilo govora o nekom Milanu Novaku, za kog se kazalo da je bio kupljen obećanjem, da će mu se dopustiti krčmarenje, ako glasuje za g. Vukovića. Ja sam se obaviestio i doznao iz pouzdanog izvora da taj čovjek nije glasovao.

Takodjer je bilo rečeno, da je mnogopoštovani presvietli biskup Pavlović kušao uplivisati na nekog Galića i Turkara, te da je i g. kot. poglavar Blešić kušao zastrašivati birače. U tom sam pogledu dobio jedan ispravak vrlo interesantan, koji je podpisan od osoba o kojem se tvrdilo da se na njih kušalo uplivisati.

Taj je ispravak u svoje vrijeme bio upravljen *Narodnom Listu,* ali ne znam, je li ga tiskao. Svakako ga je tiskalo *Jedinstvo.*

Ja posjedujem taj ispravak sa originalnim podpisima, koji glasi (*čita*):

Izpravak.

U broju 81 *Narodnoga Lista* od 9 listopada priobćen je Dopis iz Makarske nadnevkom 29 rujna, u kojem se tvrdi da su se nezakonita sredstva upotrebljavala prigodom izbora našega zastupnika gospodina savjetnika Vukovića; naime da je prisvitli biskup Pavlović pritiska učinio na Jakova Gilića i na Antona Turkara, gospodin poglavar Blešić na Ivišu Glavinu, na Antu Risa Bilića, na Ivu Farkovića, na Pavu Plenkovića, gosp. P. Rismondo na Josu Risa i na Jakova Bonačića. Rečeno je takodjer u isti dopis da su mnogi izbornici obetanjim i prijetnjam natjerali bili da glasuju za pomenutog gosp. Vukovića; a to su: Šimun Tomović, Špiro Alačević, Piero Puharić, Srzić-Bikonja, Frane Maraspin, Marko Bralić, Svekler, Križan Bavlić, Jure Drviš.

Mi pozivljemo *poštenog* dopisnika da *jednim samim podpisom* potvrdi i podkripi navedene neistinitosti.

One bedaste izmišljotine kojim se sviet ovdje smije, nećemo nazvati pravim imenom *bezočnih potvorâ,* a nebi se potrudili ni oprovrgavati i izpravljati da se nije lukavo i tendencijozno pokušalo uplesti u poslu ugledne i obćeštovane osobe kao što su prisvitli Biskup Pavlović i gosp. Poglavar Blešić, stavljajuć posljednjemu u ustim prostačkih riječi kojim se običajno služe . . . .
S toga uzroka nahode se primorani podpisani izjaviti da:

„*Nije istina* da je iko na njihovu slobodnu volju pritiska učinio"; mi, kao svi ostali izbornici gosp. Vukovića — za nj smo zanosno glasovali, osvjedočenjem da će on raditi onako kako zahtjeva interes naroda i domovine, i njegov je izbor *pravi izraz slobodne volje.*

Svak znade da nije ovdje bilo *ustrašivanja* ni pritiska s kojekakve strane, i da je čin izbora nosio obilježje najstrožije i naj skrupoloznije zakonitosti i nepristranosti. To su i sami protivnici priznali.

Makarska, 15 listopada 1895.

Spiro Alačević,
† Iviša Glavina,
Jakov Gilić,
† Šime Tomović,
Pavao Čović-Plenković,
Nikola Svekler.

Ovo podpisuju osobe, medju kojima su one, koje je neki dan častni Biankini imenovao, kao da su bile podmićene, podkupljene i zastrašene sa strane biskupa i dotične vlasti; a to su (*čita*):

Špiro Alačević, Iviša Glavina, Jakov Gilić, Šime Tomović, Pavo Čović-Plenković, Nikola Švekler.

Ja ovaj dokaz stavljam gospodi zastupnicima na razpoloženje, da se vidi iz ovoga kako su neke osvade neosnovane; i moram na temelju toga najenergičnije odbaciti kao neosnovane i ne dokazane sve prigovore, koji su bili podignuti proti djelovanju političke vlasti u Makarskoj.

D.r Ivčević. Pitam rieč za formalni predlog

Predsjednik. Rieč ima gosp. D.r Ivčević.

D.r Ivčević. Formalno predlažem, da se razprava zatvori.

Predsjednik. Gosp. D.r Ivčević predlaže, da se razprava zatvori. Upisani su još kao govornici gg. zast. Biankini i Mrkušić.

Gospoda, koja pristaju na to, da se razprava zatvori, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Rieč ima gosp. zast. Biankini.

Biankini. Visoki Sabore! Častna gospodo zastupnici!

Radi ozbiljnosti predmeta o kojem večeras razpravljamo, ja neću udariti u šaljivu i donekle komičnu žicu, kojom se je poslužio jedan od častnih mojih predgovornika. Nezakonitosti, presije i svakovrstne nepodobštine, koje su se dogodile u ovom izboru, tako su težke i osbiljne, da se o njima nebi smjelo šaljivo i lakoumno govoriti. Mi stojimo pred ogavnim izbornim zločinstvom. Tu svaka šala mora prestati. Ja vam iskreno kažem, častna gospodo: svim ostalim izborima bilo je šta krupna prigovoriti, ali u njima nije se dogodio ni deseti dio onoga, što se ovdje dogodilo. Po momu uvjerenju, i kroz izborne priprave, i kroz izborni čin, i poslije samog izbora, u svim izbornim fazama, mi vidimo ovdje samu nezakonitost i protustavnost.

Prigovori proti drugim izborim pobijali su se dosada tobožnjom nedostatnosti dokaza, jer doisto naši birači nisu dosada bili navikli iznositi sve dokaze — a dosada ih sabor nije ni zahtjevao — za svaku najmanju nezakonitost. S toga neki od prikazanih utoka nisu bili providjeni dovoljnim dokazima. Ali u ovom izboru imamo svaku kao na dlanu dokazanu; u ovom izboru nemamo jednog birača, o kom se nemože najtočnije doznati, kako je i za koga je glasovao. Ovdje je imenica birača častnog Mrkušića, a ovdje listina birača kandidata njemu protivnog; ovdje je listina svih onih, koji su bili primljeni; ovdje su pobilježeni glasovi, koji su bili valjani, jer su crpljeni iz poreznih knjiga; ovdje su napokon i oni, koji nisu glasovali, jer nisu mogli, ili jer nisu živi. Ja mislim, gospodo, da ovako čistih i temeljitih dokaza još nije bilo o ovom saboru.

Ali ako mi imamo u ruci sve ove dokaze, i ako možemo svaki čas potvrditi službenim podatcima sve ono, što se u utoku proti ovom izboru kaže, ja mislim da je naša dužnost barem razpitati koliko temelja ima utok uložen proti izboru, i dobro promisliti prije nego ga potvrdimo.

Ja kažem, gospodo, da ovjeroviteljni odbor preko ovakovih dokaza nije smio proći i iznieti predlog, koji je iznio. Ovdje se ne radi o maloj stvari, već o očitom izbornom zločinu, o izkrivljenju volje cielog jednog izbornog kotara, što pripada pod kazneni zakon; ovdje se radi o obrani najvećeg ustavnog prava, koje valja da svak poštuje, pa bio on i kotarski poglavar u Makarskoj.

Moj častni drug Perić već je olahotio moju zadaću te ne treba da idem u potankosti i opetujem težke zloporabe, koje je on naveo. Moram samo dodati, da osim raznih konkretnih slučajeva presije i nasilja na razne birače, koje je on iznio — a što je karakteristično, nitko nije ni pokušao da pobije — ja mogu još dodati ih, ako hoćete, deset drugih.

Izmedju ostalog, gospodin vladin povjerenik poslužio se je danas jednim novinarskim izpravkom, da pobije neke navode, što sam nekidan iznio govoreć o Makarskoj. Ja neću sad ovdje razpravljati o vriednosti novinarskih izpravaka.

Svak, tko se je s tim predmetom i malo bavio, znade što ju obće vriede izpravci. Ali moram opaziti, da izmedju podpisanih na izpravku malo prije pročitanom, nalaze se samo dvie osobe, koje sam ja imenovao, dok sam ih ja 10 do 12 naveo, uz konkretne slučaje pretrpljene presije, koje je gospodin vladin izvjestitelj ostavio sasvim netaknute, jer ih pobiti nije mogao.

Nego, ako gospodin vladin povjerenik želi još novih konkretnih slučajeva, ako mu nisu dostatni jur navedeni, a nepobijani slučajevi od častnog Perića, ja ću navesti još drugih, neka se još bolje uvjeri visoki sabor, da ovaj izbor nije bio nego niz najsmjelijih nezakonitosti.

Izmedju ostalih spominjem, da je Mate Prvan primio odluku kotarskog poglavarstva u Makarskoj dne 26 lipnja p. g. br-j. 3449, u kojoj mu se javlja, da je c. k. namjestništvo odbilo njegovu prošnju za nošnju oružja. Proti ovoj odluci bilo mu je prosto uteći se kroz 8 dana na ministarstvo unutrnjih posala. Ali na dan izbora gospodin poglavar Blesić rekao je Prvanu, pred drugim ljudima: Netreba da se ti mučiš ulagati utok na ministarstvo! Glasuj za Mrkušića i imat ćeš dozvolu!

I doista, gospodo, danas gospodin Prvan

ima dozvolu za nošnju oružja, a da se nije utekao na ministarstvo, nit učinio što, osim glasovao za vladinog kandidata. Opazit je još, da ovomu istomu Prvanu, nazad dvie godine, bila je odbijena ista molba pod izlikom, da je selo Kokoriće, gdje on stanuje razoružano. Ali ono selo i danas je razoružano. Prvan je ipak poslie izbora i podanog glasa, dobio dozvolu!

Ante Polić, posjednik i trgovac u Vrhgorcu, pitao je u isto doba takodjer dozvolu za nošnju oružja, ali nije bio u milosti gospodina kotarskog poglavara, nije glasovao po njegovom ćeifu, i premda Vrhgorac nije razoružan, Polić ni do danas nije dobio dopust za nošnju lovačke puške!

Navadjanjem sličnih čina mogao bih i dalje poći, da dokažem, kako su u ovim izborima prietnje i obećavanja sa strane c. k. kotarskog poglavara igrale veliku ulogu; nego ja mislim, da je za izpadak ovih izbora osobito odlučno i cielo javno ponašanje političke vlasti u obće. Prije nego je u ove krajine pao gosp. poglavar Blešić — koji kao da je imao izvršiti neku osobitu misiju — znamo, da je makarski kotar bio najpitomiji dio Dalmacije, da se onamo nedogadjahu ni paljevine ni ubojstva, da su prolazile godine i godine, a da se onamo jedan zločin nebi dogodio. Sad najednom onamo se šalju čete oružnika i proglasuje neko iznimno stanje, premda znamo da se ništa nije dogodilo, nit da bi se onaj narod bio pokvario. Ali dogodilo se je nešto drugo: gospodin kotarski poglavar, bez potrebe, počeo se pačati u stvari, koje izključivo pripadaju narodu, i kao što smo već čuli, osobito njegovim pačanjem, pitanjem narodne zastave stvorio je razdor u puku. Prije njegovog dolazka cio narod dičio se u onom kotaru svojom hrvatskom trobojnicom. Nikad nijedan politički činovnik nije to narodu zamjerao; ali gospodin poglavar Blešić stao je skidati i proganjati hrvatsku trobojnicu, udarati radi nje globe, podmećat joj druge znakove, dok je zavadio selo sa selom, tako da je ono mirno pučanstvo u malo vremena počelo biti nekim leglom nemira i nereda.

Nego ipak ti neredi nisu bili još tako ozbiljni, da je trebalo preuzeti vanrednih mjera, za uzdržanje mira. Mi znamo kakva je ćud našeg naroda, kako on plane kao živa vatra u prvi mah, ali kako se zna brzo i umiriti, ako ga se dalje nepodražuje.

Gospodin poglavar kô da je htio prije izbora na silu uvesti onamo terorizam i nered, stao se je služiti i špiunstvom. U makarskom kotaru razkotilo se špiunstvo kao u vrieme trećeg carstva u Francuzkoj. Za svaku malu stvar pozivao se je narod na ured kotarskog poglavarstva, i na temelju izmišljenih osvada, sudilo ga se na globe i tamnice. Faktum je, da u ono malo vremena prije izbora, odsudjene su od kotarskog poglavara u Makarskoj 83 osobe, na 761 dan zatvora! Gospodo moja, u malo mjeseci odsuditi toliko naroda, i to na temelju patenta godine 1854, a sve za malenkosti, za pjevanje rodoljubnih pjesama, ili što slična, to znači, barem terorizirati i ustrašivati narod, da rečem izazivati ga!

Do tog se je došlo tim sustavom, da se već prije izbora u makarskom primorju nisu smjele pjevati nikakve pjesme. Na 1 rujna prošle godine gospodin poglavar priobćio je okružnicom po svim selima, da se ne smie već pjevati. Na taj način htjela su se ustrašiti sela, za koja se je znalo, da će glasovati za kandidata stranke prava. Naprotiv za selo Makar i za neka druga, gdje kao što je već spomenuo moj čestni drug Perić, nalazi se mala šaka primorskih izroda, učinjena je iznimka: u Makru, na primjer, bilo je sve dopušteno. Dapače, odmetnička sela odmah iza razpusta obćine, u znak javnog veselja, po nagovoru gospodina poglavara, razvila su austrijski barjak, u supor hrvatskomu, kô da hrvatski barjak nije simbol proverbijalne lojalnosti hrvatskoga naroda.

Po ovomu je, gospodo, svakom već prije izbora bilo poznato, koja sudbina čeka kandidate stranke prava u ovom kotaru. Gospodin poglavar Blešić nije nikomu već ni tajio da će on naći načina, da izadje vladin kandidat. On je uglednim osobama javno kazivao, bude li samo sto birača za vladinog kandidata, da će znati od istih napraviti ih hiljadu. To će valjda biti poznato i gospodinu vladinomu povjereniku, kad on već pozna i tajne razgovore, koje je držao

s načelnikom vrhgorskim častni naš bivši drug zastupnik Šarić.

Stranki prava bilo je jasno, da je u ovom kotaru čeka težka borba, da će se sve proti njoj kušati, ali ipak nije vierovala, da će se tako daleko preći sve granice zakona i pristojnosti.

Prelazim sada na govor častnog Mrkušića. Govorit ću na kratko, i neću se poslužiti „junačkim jataganom“, kao što nam je on u uvodu svog govora obećao, niti ću lievo i desno sljepački udarati bez dokaza i bez temelja. Ali ću se istinom poslužiti, te ću nekoliko njegovih krupnih netočnosti i nesmotrenih izreka, svesti u prave granice.

Častni Mrkušić počeo je svoj govor vapajem za bratskom slogom, ali u isto doba zaboravio se kazati nam, tko je pošao u ovaj kotar, da muti bratsku slogu. Častni Mrkušić, koji se hvali da je imao sreću, da kao Hrvat sjedi tri dana pred sudom — neznamo je li ga dopala i mučenička tamnica, ali nekaže te mislimo da nije — znat će, da bratska sloga najprije zapovieda, da se u ničiju kuću, pa ni u onu svog prijatelja, znanca ili brata neulazi bez testira. Kako se je on naprotiv ušuljao u kotar Makarsko-neretvansko-vrgorski? Ako je on želio tu kandidirati, mogao je tu poručiti svome bratu Hrvatu, bivšemu zastupniku Šariću, i sporazumiti se s njime, a ne doći u njegov kotar, posijati razdor i pomutiti slogu. S toga mi se čini, da je vrlo neumjestan poziv gospodina Mrkušića na slogu, i da taj poziv u njegovim ustim nije nego ironia.

Na drugu se točku govora častnog Mrkušića nevriedi ni osvrćati, jer nismo mi ovdje da razpravljamo o dopisim novina, nego da rešetamo čine iznešene u ovom visokom saboru. Kad bih ja, gospodo, htjeo rekriminirati, i baviti se o pisanju vaših novina u zadnjim izborima vi biste morali čuti ljutih i opravdanih izreka, a valjda i zastidi se. Ali mi nismo ovdje, da sudimo novinam, nego da na temelju izbornih činjenica sudimo, jesu li naši izbori bili slobodni ili ne, jesu li ili ne izraz slobodne narodne volje. Ovo je naša zadaća.

Takodjer obće i — nek mi oprosti častni kolega Mrkušić da mu otvorito kažem — nepristojne njegove tirade proti svećenstvu, ma koliko se god on u isto doba ogradjivao i u prsa tukao, iznesene onako bez dokaza, nisu dostojne ni osbiljna čovjeka ni osbiljna odgovora. Ja ću priznati, da će valjda i tkogod od svećenstva, u izbornoj agitaciji, biti zasegao malo dalje nego treba; ali kako se može za to ovdje kriviti cielo primorsko svećenstvo, i u obće napadati bez dokaza? Kažite: taj i taj, to i to je učinio, a nije po zakonu; ali ne navaljujte tako bez dokaza na svećenike, koji imadu kao i svaki drugi gradjani pravo, da se upuštaju u izborne borbe, i da nastoje, neka izpadne kandidat, za koga oni misle, da će najbolje zastupati njihova načela. U konkretnom slučaju reći ću: svećenstvo makarske krajine poznalo je od toliko godina kandidata stranke prava častnog Šarića, i nije imalo razloga da se na nj tuži, te je radje u izboru prionulo uz njega, nego uz gospodina Mrkušića, koji je u javnom političkom životu puki novajlija. Što tu ima zla?

Ja nevidim, zašto bi se baš samomu svećenstvu naših kotara moralo zabraniti, da vrši svoja ustavna prava, zašto bi se samo njemu moralo zamjeriti, što je došlo u Makarsku glasovati i vršiti izborno pravo, kao kojimu drago drugi birači; zašto njemu zamjerati, ako je svojom inteligencijom, i svojim uplivom povelo za sobom narod i ostalo dva dana u Makarskoj, pošto je tu politička oblast u svoje svrhe za dva dana zalegla izborim? Zar se je htjelo da svećenici ostave svoje župljane na biralištu, i da pobjegnu pred silom poglavara Blešića? Gospodo moja! Mjesto u obće nabacivati se na svećenstvo, bolje bi bilo da dobro promislite na svaku, da se sjetite da je ovo ono isto svećenstvo koje vas je na štitove dizalo, i koje ste vi toliko hvalili, te da ne izazivljete suvišnu i vrlo opasnu oluju, a i da neupadate u smiešna protuslovja.

Častni Mrkušić stao nam je prebirati i pojedine glasove, da dokaže tobože kolegi Periću, da je za pravaše glasovao 71 birač, koji neplaća nikakva poreza. Ali ja pitam častnog Mrkušića: zašto je povjerenstvo pustilo na glasovanje te birače? Nije li povjerenstvo bilo sa-

stavljeno od c. k. poglavara i njegovog tajnika, koji su se toliko zauzimali ne za pravaškog, nego za vladinog kandidata? Ako je takovo povjerenstvo pripustilo k žari one birače, i ako su glasovali, to će reči da su imali i pravo glasovati, i da plaćaju propisani porez.

Ali, častna gospodo, to pitanje o glasovim vrlo je lahko riešiti, samo ako visoki sabor hoće da se nešto ozbiljnije i temeljitije bavi sa ovjerovljenjem izbora. Ali imamo ovdje imenice svih birača do jednog, bilo onih koji su odbijeni, bilo onih koji su glasovali za jednu, ili za drugu stranku. U svako doba možemo dakle konstatirati, s koje strane je bezakonje i prevara. Ja vas sve pozivljem, gospodo, a u prvom redu pozivljem ovjeroviteljni odbor, da na temelju imenica i podanih glasova, te na temelju nepobitnih izbornih činjenica, koje iznašamo, razvidite stvar duševno i nepristrano, pa da onda sudite ob ovom izboru. Dok se tako nebude postupalo, već se kojekakvim doskočicama bude prelazilo preko ovakvih izbora, vi nećete učiniti nikakve usluge, ni narodu ni biračima, ni zakonu, ni samoj pravici.

Častni Mrkušić ćutio je potrebu da pokuša opravdati i silni aparat oružane sile, uz koji su obavljeni izbori birača u Makarskoj. Obaviti izbore tiho, tiho, kao kakav mrtački pogreb, bez ikakve agitacije, bez ikakvog živog pokreta, to nije moguće, to se nigdje na svietu nije vidjelo, niti će se ikad vidjeti. Svaki i najjednostavniji administrativni izbor — a kamo li neće politički — donosi sa sobom nešto agitacije. A i drugom prigodom bilo je izborne agitacije u kotaru makarskom, i u ostalim kotarima, ali nigdje nismo vidjeli tako veliki aparat oružane sile, kao o izborim o kojim razpravljamo. Što se je dogodilo prije tih izbora? S kojih razloga politička vlast bila je prisiljena prizvati na biralište toliko žandara? Je li tko tu bio ranjen? Je li tko bio ubijen? Jeli se gdje kaplja krvi prolila u cielom vrgorsko-makarsko- neretvanskomu kotaru? Nigdje. Ako tako stoji stvar, ako je narod bio tako miran, čim se dade opravdati, kako se tumači ta vanredna oružana sila pri izborim ovog kotara? Tu nema opravdanja, a jedno je tumačenje jasno: htjelo se je zastrašiti narod, i njegov slobodan glas izopačiti.

Ali, gospodo zastupnici, oružana sila u kotaru makarskom i vrgorskom ne samo se neda opravdati prije izbora, nego ni poslie izbora. Poslie onakvih nepravica pri izboru prvih birača, koje se nebi u drugim narodim trpjele valjda bez krvoprolića, što se ipak dogodilo u kotaru makarskom? Jednomu težaku prosuto je 400 oka smokava, a nekomu drugomu potrgan je mali vinograd. To je sve što se je znatna dogodilo! (*Mrkušić:* Nije istina, da je to sve).

Gospodin Mrkušić, toliko nam je pripovjedao o izborima, i u obće deklamirao o korupciji, o podmićivanju, o zastrašivanju, ali nije još iznio niti cigli čin korupcije, podmićivanja ili zastrašivanja sa strane ljudi skranke prava. Ja mislim, moja gospoda, da kad se obtužuje javno jednu stranku, da se imadu iznieti čini, i dokazi, te bistro i čisto kazati: taj i taj nudio je novaca ili podkupio je glas toga i toga. Ali gospodin Mrkušič neće moći iznieti takvih čina. Ako može nek ih iznese; ja ga pozivljem! Ja sam čitao pomnjivo sve, što je gospodin Mrkušić pisao u novinama ob ovim izborim, ali nisam nigdje čitao, da je tko od pravaša ponudio ma cigli novčić za podkupljivanje glasova. Ako su pravaši imali osobnog upliva, ako je medju njima bilo i velečastnih župnika, koji su htjeli taj upliv upotrebiti u korist svoje stranke, to nije zlo, to je naravno sredstvo, koje pametan čovjek svugdje na svietu rabi u korist svoga kandidata. Ali govoriti o korupciji, o presiji sa pravaške strane, a neiznieti, gospodo, niti jedan čin, ko što smo ih mi proti vama na hrpe iznieli — to se nekaže razložiti, nego u vjetar govoriti.

U istinu, gospodin Mrkušić nam je ipak spomenuo jedan slučaj, strašni slučaj agitacije, radi koje se morala pokrenuti vojska iz bielog Zadra do kršnog Vrgorca. Čujmo ga! Gradjanin Mileta zajašio paripa i pošao od Omiša do Splieta da traži nekog birača, koji je u Spljetu voće prodavao, i da ga nagovori da glasuje za kandidata pravaške stranke. Pamtite, gospodo, Mileta nije ni vlasa s glave tomu biraču digao, nit mu prietio, ni što zla učinio, već ga jednostavno molio da glasuje za kandidata stranke prava. I

to častni Mrkušić zove strašnom agitacijom i presiom! *Risum teneatis!* Da je Mileta došao u Spljet, da proti onomu biraču postupa na nedostojan način, da ga zastraši, ili da mu što obeća, onda bi bilo razloga tužiti se; ali ako ga je gledao na liepe pr.baviti za svoju stranku — a gospodin Mrkušić to neporiče — Mileta je radio u granicam poštene agitacije, kakova se vodi svuda u svietu, i radio je po svom pravu.

Što sam rekao ob ovom biraču, budi takodjer rečeno i o biračim Radojković., Devčiću i t. d. I na ove birače gledalo se je uplivati razlozim i razborom, pa što za to? Odkad ovako poštena agitacija nije dopuštena? Da, stranka prava te agitacije se nestidi, i neće se je nikad odreći. Neka nam gospodin Mrkušić iznese ma cigli slučaj agitacije, koji bi podpadao pod kazneni zakon, kô što smo mu ih mi iznieli na hrpe, pa evo nas da odgovaramo. Ali neće i nemože, a da je tih slučajeva kod nas bilo on i njegovi prijatelji sigurno bili bi ih prijavili državnom odvjetništvu.

Jasno je, dakle, častna gospodo, da u svim ovim izborima sa strane pravaške nije bilo ni sjene ovog terorizma i ove agitacije, o kojim nam je u obće govorio gospodin Mrkušić. Istina je samo, da je pravaška stranka pošteno agitirala u granicam zakona, i da je stala na oprezu videć da sa svih strana na nju napadaju svakovrstni protivnici. Ali velika, bitna je razlika izmedju ove stranke, koja agitira po svojim silama u granicam zakona, i one druge stranke, kojoj dolazi u pomoć državna vlast svim svojim sredstvima, pa dopokon i aparatom vojničkim i žandarskim. To je velika razlika, i tu razliku nitko nemože ovdje pobiti.

Častni Mrkušić, da opravda nečuvenu agitaciju sa strane njegove stranke i umješanje oružane sile u njegov izbor, vrlo naivno nam kaže: Što se bojite oružnika! Što je napokon zla u tomu, da je bilo 80 oružnika pri izborim u malom spužiću makarskom? Ja gospodinu Mrkušiću odgovaram, da se u istinu nijedan pošten čovjek, nema bojati oružnika; da se birači primorsko-makarski, nisu ni bojali oružnika, ali bojali su se žandarskog uplićanja, kad žandari su odbijali naše birače, parali njim izborne cedulje i zastrašivali malodušnike, kojih se nalazi kod svakog naroda. Takvih se žandara svak boji, ne za drugo, nego za to, da neuvedu u napast mirni narod. S toga mi kažemo da tih žandara nije trebalo u Makarskoj: oni su očito stavljali tu u pogibelj mirni narod, bez ikakva razloga. Jer nije istina, da su se oružnici sasvim mirno ponašali, i da bi na liepe odalečivali birače, koji nebi došli s pozivnicom. Mi moramo vjerovati častnomu Periću koji je u času, kad je gospodin Mrkušić bio zabavljen sa osnovam svoga izbora, na svoje oči vidio žandare, gdje su naše birače za prsa hvaćali i odbijali sa birališta. I to je vidilo na stotine ljudi u Makarskoj, koji su spravni i prisegom svjedočiti. Ali dok mi imamo i u ovom visokom saboru druga poznatog sa svog istonoljublja, kô što je častni Perić, mi moramo njemu vjerovati, i drugih svjedoka netrebamo.

O razpustu obćine Makarske, cienim da je suvišno da se bavimo, pošto je o tom bilo jur ovdje dosta govoreno.

Takodjer ni o svrgnuću častnog glavara podgorskog Pavlinovića neću se baviti. Ali ja nikako nevjerujem da je on sam kriv svomu svrgnuću, ko što je to htio večeras prikazati gospodin Mrkušić, u podpunom suglasju sa gospodom sa vladinih klupa. No stavimo za čas da je bilo krivnje i kod obćine i kod glavara podgorskoga; pa se zar nije moglo počekati 15 dana, da mine izbori, i za tim da se obćina razpusti i da se glavar svrgne? Zar bi bila propala obćina Makarska, zar bi selo Podgora bile propalo, da se je malo dana drakonskim odredbam počekalo? Ali strančarska svrha tih mrskih odredba jasna je, i mi smo je već ovdje dokazali.

Opet je častni Mrkušić po drugi put u svom govoru spomenuo podmićivanje i zastrašivanje, koje, u koliko vam je on kazao, nije se samo vodilo van izborne dvorane po selima, nego i u samoj izbornoj dvorani. On je na prosto rekao, da u izbornoj dvorani, vladini ljudi nisu mogli dopustiti podmićivanje i korupciju. Ali dokazi gdje su? Tko je podmićivao? Tko je bio podmićen? Vanka čine, gospodo, ili mučite.

Kažite ovdje jedan čin korupcije ili podkupljivanja' sa strane stranke prava. Dok to neučinite, i ovako u obće budete govorili, mi ćemo reći, da su to ružne podvale, i ništa drugo!

Pošto su svršili izbori birača i pošto se je dakle masa naroda, koja je bila došla u Makarsku, razišla i pošla svojim kućam, stigla je u kotar nova oružana sila. Ovog puta nisu došle nove čete žandara, nego c. i k. vojska iz bielog Zadra, ratnim parobrodom. Što je trebalo te vojske, kad su izbori bili već prevalili najteži njihov stadium? Da je vojska došla, da uzdrži red, kad su još velike mase, stotine birača, bile na okupu na biralištu, to bi se donekle razumjelo. Ali vojska je došla poslie izbora birača, jer ste vi bili uvjereni, da birači, koji su izašli iz izborne žare u Makarskoj, nisu bili oni, koji su pravu volju naroda predstavljali, te da bi se bili ustegli glasovanja, ili da bi proti vama bili glasovali; jer su sami uvidjali kojimi se je sredstvim u ovim izborima postupalo da se izopači volja naroda. Htjelo se je vojskom uplašiti narod, a prisiliti birane birače da idju glasovati po komandi c. k. poglavara Blešića.

I poslie svih ovih skandaloznih čina, častni Merkušić ima još srdca da zaključi govor s izjavom, da on u ovim izborim nevidi nikakove nezakonitosti, ni sa strane samog poglavara makarskoga; a ako je bilo što nereda, da je to bilo sa strane stranke prava, jer da su se izbori s naše strane vodili na način — njegove su rieči — da je „došlo do poplesanja dostojanstva izbora, i do samosile“. U istinu, ja se divim kuraži gospodina Mrkušića! Ali, gospodo, kad pošten čovjek vidi da miran narod idje na biralište, i da mu se to prieči oružanom silom; kad vidi, da se proti narodu kreće ciela vojska; kad vidi, da činovnici, osobito politički, rabe sva sredstva, da ga odvrate od svog starog i pravog kandidata; kad vidi — što je najgore — da se nedopušta starom kandidatu doći u doticaj sa svojim biračim, tad daleko većim pravom pošten čovjek kaže, da je to nisu izbori, nego azijatsko samosilje i brutalna sila, i da se samo na taj način pleše dostojanstvo vlasti i svetost izbora! Dà, pred ovakim činim gospodinu Mrkušiću svak ima pravo doviknuti, kô što mu ja u ime naroda dovikujem: na taj način nije dostojno primiti se zastupničkog mendata!

Sada moram reći dvie na odgovor gospodinu vladinomu povjereniku.

Gospodin vladin povjerenik, po metodi, koja je već udomaćena u ovoj visokoj kući, započeo je svoj govor uvjeravajuć nas, da stranka prava poražena u izborim mora sada na kojgod način opravdati svoj poraz. U tu svrhu da kroz novine navaljuje na vladu, u visokomu saboru na zakonitost izbora.

Gospodin vladin povjerenik vara se, ako sbilja tako misli. Stranka prava, u istinu, znala je i prije izbora, da neće doć do većine i do podpune pobjede, ali da će biti silom i bezakonjem ovako izmrcvarena, to nije mogla predviti. Stranka prava znala je procieniti svoje sile. Kao svaka mlada oporbena stranka, predvidjala je i potežkoće na koje će udariti. Po izkustvu stranka u drugim krajevim, znala je da nijedna mlada stranka nedolazi od časa do časa do svestrane pobjede. Svaka mlada stranka valja da primi više puta krštenje vatre i ognja, dok dodje do podpune pobjede, za kojom teži. Mi smo znali, da će ovi izbori biti prvo krštenje stranke prava u Dalmaciji, i da će bit prva etapa budućih sjajnih naših pobjeda. Ali nismo mislili, niti smo ikada mogli predviditi, da će vlada poći tako daleko; da će preći sve granice dopuštene u ustavnoj državi; da će svim sredstvim i do noža progoniti ovu mladu stranku, s kojom će ona ipak morati jednog dana računati. (*Glasovi:* O! o!) Dà, morat će računati, jer smo mi stranka budućnosti! I Mladočesi do jučer bili su od vlade krvavo progonjeni i smatrani buntovnicim i prećeranim, ali danas vlada mora pred njima kapitulirati!

Gospodin vladin povjerenik, poslje malo sretnog uvoda htjeo je da pokuša u obće opravdati postupanje političke vlasti u ovim izborim, a od raznih slučajeva presija i zastrašivanja samo jedan je pobijao, onaj o starcu Mrkušiću u Podgori. Meni se čini, da i pobijanje tog samog slučaja, nije drugo nego vladina obtužba. Mimogredce opažam, da na druge slučajeve vladin povjerenik nije se ni osvrnuo, a to znači da su

istiniti, i da ih nemože ni prividno pobijati. — Gospodin vladin povjerenik sam je napokon priznao, da starcu Mrkušiću — koji je pošteno služio svoga hrvatskog kralja, i koji u svomu životu nikad nije pozvan na sud — bila je oteta krčmarska dozvola, i to od poglavara makarskog, kad ga je pozvao k sebi i rekao mu: „Tebi se oduzimlje krčmarska dozvola, jer kad je vladin kandidat bio u Podgori, ti si mu dovikao: „Mi nismo šarenjaci, zaludu se natežeš. (*Buka*). Sad ti dižem krčmarsku dozvolu; idji se tužiti pravašim!" Ovako je govorio c. kr. poglavar starcu Mrkušiću, i odmah poslje toga krčmarska dozvola bila mu je dignuta.

Starac Mrkušić spravan je u svaki čas svjedočiti, da je ovo što kažem živa istina. Ali gospodin vladin povjerenik opaža, da je ipak Mrkušiću dozvola krčmarenja povraćena. Istina je, ali čujmo kako.

Gospodin poglavar makarski u oči samih izbora, još jedanput je pokušao da ovog starca zavede. Odredi da dodje k njemu i stao ga na lijepe mamiti: ti si uviek bio dobar, itd. nisi se nikad mrazio s vladom, nemoj ni ovog puta. Ali starac je bio značajnik, te je odsjekao: „Poglavaru! Meni je obraz draži od svega blaga ovog svita!"

Gospodin poglavar makarski uvidio je da mu je zaludu mučit se, i poslie toga odgovora starcu Mrkušiću povraćena je krčmarska dozvola. Ovako stoji stvar. Ovo je dokaz, da je vlada htjela i ovog starca ustrašiti i glas mu izmamiti, ali da nije uspjela.

Dva tri puta, i gospodin zastupnik Mrkušić i gospodin vladin povjerenik spomenuli su izborne listine makarske i rekoše: na temelju tih listina izbori su izvedeni a sastavljene su bile od stare občine. Istina je, da su listine bile sastavljene od razpuštene občine, ali je i to istina, da su bile i prekrojene od c. k. kotarskog poglavara dotično od njegovog tajnika, občinskog upravitelja. Poglavarstvo i občina to su danas jedna obitelj, te nečinim razlike. Daklo stara raspuštena občina nemože biti odgovorna za ove izborne listine, jer u ovim listinam bilo je učinjeno vladinom rukom toliko promjena, da ovo nisu već občinske listine, nego listine c. k. poglavara Blešića i njegovog tajnika Polettia.

Ja neznam uz vratolomnu naprešnost, kojom se osobito izborne stvari u ovom visokom saboru riešavaju, hoće li moj častni drug Perić moć doć drugi put do rieči, ili javiti se za stvarni izpravak. S toga moram ovdje u ime njegovo izjaviti, da on nije pošao u Makarsku da agitira za izbore. Za to nije njegova ćud. On je to iskreno izjavio meni i drugim prijateljimo, koji smo ga molili da idje. Na dan izbora on se je slučajno našao u Makarskoj na prolazku za svoj izborni kotar. Kad se tu našao pri kreševu, želio je i viditi kako se izbori vode, te je molio, da ga se pusti u izbornu dvoranu, ali mu se nije dopustilo. Zar se je c. k. poglavar bojao zastupničke kontrole? Ali ipak častni Perić i izvan dvorane, vidio je kako su se obavljali izbori o kojima je sva Dalmacija bila jur brzojavno obavještena. Njegovo je svjedočanstvo klasično, i mi smo ga čuli, ali ga još nitko nije pobio, niti će.

Sad dolazimo na mrtve, koji glasuju! Gospodin vladin povjerenik, rek bi da to nevjeruje, premda smo od našeg častnog druga Perića čuli i imena onih 20 osoba, koje se sa drugog svieta povratiše da glasuju za vladinog kandidata. — Gospodin vladin povjerenik misli, da nije dokazano, da su te osobe doisto mrtve, jer da se župnicim, koji to izjaviše, pošto se i oni s izbornom agitacijom baviše, nemože povjerovati. Jesu li žive ili mrtve te osobe, o tomu se još danas svak, pa i gospodin povjerenik može lahko osvjedočiti u malo satî jednom šifriranom brzojavkom. Ja mu uz to jamčim, da oni birači na dan izbora nisu živili, i da je živa istina što je Perić rekao. Moram u ostalom požaliti, što se sa vladinih klupa smiede staviti u dvojbu vjerodostojnost uredovnih svjedočba izdanih od naših župnika. Ali još nismo nikad čuli, da bi naši župnici u javnim dokumentim kazali što nije istina. Gospodin vladin povjerenik morao je dokazati da one svjdočbe nisu autentične, ili mučati i nesumnjičiti.

Da podkriepi to sumnjičenje, vladin povjerenik opetovano reče, da su se župnici bavili

sa ovimi izborima, i da su u Kozici imali svoj glavni štab. Ja neznam odkle crpi svoje obavviesti gospodin vladin povjerenik, ali on, koji znade bit obavješćen i o najmanjim intimnim razgovorima, znati će i što je u tom glavnom štabu u Kozici bilo odlučeno, koje su osnove poprimljene, i jesu li uspjele. Nek nam ih kaže. Ali dok nam ih nekaže i nedokaže mi ćemo vjerovati častnomu Periću, koji nam je istinito pripovjedio, kako su se slučajno u Kozici našla 3-4 njegova prijatelja župnika i odmah se razišla poslie malo sati. Eto u čem se sastojao taj strašni glavni štab kozički!

Gospodin vladin povjerenik u nekim točkam njegovog govora — neka mi dopusti da rečem — hoće da se pokaže vrlo naivan. On se, naivno čudi i pita nas: zašto tužiti se na oružanu silu, koja je pošla u Vrhgorac? Zapitali su vojnike i podali smo ih. Nije li bilo vojnika i pri izborim u Zadru i u Dubrovniku? To je istina. Ali s razlikom, da su se kroz izbore, vojnici u Zadru i u Dubrovniku — gdje su na posadi — bavili svojim običnim poslom ili spavali u vojarnam, dočim su u Vrhgorac pošli kao na vojnu. Tamo se je formalno pokrenula vojska, bez ikakva razloga, samo da se izvadjaju sjegurnije izborna nasilja. Tko ima i malo poštovanja prama junačkoj našoj vojski mora žaliti, da se ova upotrebljuje u ovake svrhe. Još više je žaliti, što je vojska pokrenuta na krajinu tako mirnu kô što vrhgorska, koja je zadnji put bila vidila pokret vojske u sasvim plemenitije svrhe, na oslobodjenje naše djedovine Bosne i Hercegovine. Viditi sad tu istu vojsku kretati se u izborne svrhe, nije joj sigurno moglo podignuti ugled u narodu. Ja mislim, da je vlada i s ovog pogleda morala biti vrlo obzirna i nezlorabiti vojnu snagu, na kojoj počivaju temelji države. Vojska nema se stavljati tako lahkoumno na razpoloženje prvog nedoraslog kotarskog poglavara, koji zaboravlja svoje dužnosti prema narodu i prema državi!

Najgore je pak, gospodo zastupnici, u cielom ovom pitanju kretanja oružane sile, da se je pomoću te sile častnomu našemu bivšemu drugu Šariću uzkratila osobna sloboda, jer je kao kakav zločinac bio obkoljen bajunetam, zatvoren mu je put, i nije mu se dopustilo poć na birališće. Gospodin vladin povjerenik nam je rekao da je vlada naredila, da se gospodinu Šariću pusti slobodan prolaz u Vrhgorac. Ali ja znadem, gospodo, da ta naredba vladina nije izpunjena, i da je naš Šarić morao proći noć pod vedrim nebom, iza kako mu je oružana sila izjavila, da ga nepušta dalje na biralište i da će oružje upotriebiti, ako bi se opro. To je sve gospodin Šarić odmah brzojavio na c. kr. namjestništvo, i čekao je do diela noći odgovor, ali pošto ga nije dobio, morao se je vratiti; a da nije ni zavirio na biralište. Uz svu naredbu namjestništva, gospodinu Šariću, kandidatu stranke prava, bilo je dakle zapriečeno obćenje s biračima. Zašto se ta naredba nije izvršila? Ako je sbilja izdana, što je vlada učinila prama neposlušnomu poglavaru, koji ovako gazi temeljne ustavne zakone i igra se sa slobodom gradjana?

Nije pak nipošto istina, što smo večeras čuli s vladine klupe, da je pojedincima bilo slobodno poći na biralište. Imam ovdje prepis brzojavke poglavara makarskog, upravljene na sve obćine onog izbornog kotara. U toj brzojavci čisto i bistro je naredjeno, da nitko nesmije poći u Vrhgorac na biralište, osim birača. Ova je naredba došla na obćine dana 5 rujna; a na 6 rujna obćina opuzenska zapitala je, proteže li se ta naredba i na kandidata Šarića. Na tu brzojavku evo što je c. k. poglavarstvo odgovorilo (*čita*): „Zabrana t.če se bez iznimke „svih, koji nisu birači i izvršit će se putem „oružnika. Javite odmah Šariću."

Uz ovake dokaze, kako gospodin vladin povjerenik smiede ovdje kazati, da je pojedincima bilo slobodno poći na biralište? Kako da već vjerujemo vladinim izjavam, ako i uz ovake dokaze nieče istinu? Iz pročitane brzojavke c. k. poglavarstva jasno je, dakle, da je ne samo pojedincim bilo zabranjeno poć u Vrhgorac na biralište, nego i samomu kandidatu stranke prava gospodinu Šariću. Vlada je našemu kandidatu zabranila poći k biračima, i još prije nego je krenuo iz Opuzena, izdala je tu nuredbu. Ali ta brzojavna naredba stigla je u Opuzen, kad je već naš kandidat bio odputovao put Vrhgorca. Častni Šarić nalazio se je već na Prologu, i tu ga žendari obkoliše i izvršiše naredbu: nedadoše mu dalje u Vrhgorac k njegovim biračim.

Je li se igdje što slična čulo? Zove li se to sloboda izbora? I ovakove izbore vlada i većina imadu duše braniti?

Vrlo je karakteristično, gospodo zastupnici, za ovo zlouporabljenje oružane sile i to, da sva ta sila, nije baš za ništa služila, jer nijednomu biraču nije ni vlas na glavi taknut, nijedan nije pretrpio ni najmanje zlo. I to je vrlo značajno, da se je sama vojska vratila iz Vrhgorca prije birača! Birači su se vratili sami, bez ikakve oružane pratnje. — (*Mrkušić:* Nije istina!) To je istina, a dokazano je i tim, što se je veći dio vojske povratio preko Neretve, a malo samo preko Makarske. Narod je bio dakle sasvim miran, i prije i poslie izbora, jer bi inače bio dočekao birače, kad je znao, da ih na povratku vojska neprati.

Iz svega ovoga se vidi, kako je to bilo neustavno i neoprezno rabiti vojsku u partaične svrhe. Proti tomu ja moram ovdje najodlučnije prosvjedovati!

U dubokom uvjerenju, da su ovi izbori skroz nezakonito izvedeni; i obzirom na to, da se nijedna njihova faza nije baš slobodnom voljom naroda obavila; da su se navlastito pri izbornom činu u Makarskoj i u Vrhgorcu prisutnošću nebrojenih žandara i vojnika, povriedila ustavna prava gradjanska; i da se je dapače, javno nasilje izvršilo na kandidatu stranke prava častnomu Šariću; obzirom na sve to i u želji, da se već slični vrlo neugodni i — dopustite, da rečem — sramotni prizori neponove, ja ću glasovati proti ovjerovljenju izbora gospodina Mrkušića, kojega smatram biranikom bajuneta, a ne naroda.

U slučaju pak da bude ovaj izbor ovjerovljen, predlažem neka se svi izborni spisi predadu državnom odvjetništvu. Tu će se barem doznati, tko ima pravo, a tko krivo. — S toga stavljam sliedeći predlog (*čita*):

Neka Visoki Sabor izvoli zaključiti:

„Izborni spisi o izboru zastupnika vanjskih občina Makarska-Vrhgorac-Metković ustupaju se državnom odvjetništvu za kazneno postupanje".

Predsjednik. Gospoda, koja podupiru predlog g. zast. Biankina, neka izvole ustati. — (*Ustaje Biankini i Perić*). Predlog nije poduprt i s toga neću ga uvažiti.

Sada ima rieč gosp. zast. Mrkušić.

Mrkušić. Visoki Sabore!

I radi glasa i radi dobe bit ću vrlo kratak.

Častni Biankini ili nije dobro pazio na moj govor i nije me shvatio, ili je veliki majstor u izvrćanju tudjih besjeda, te hoće da obrne diete u bešici. Ja držim da je ovo potonje, i tvrdo u to vjerujem.

Nije istima, *pro primo*, da sam ja rekao, da je u izbornoj dvorani bila korupcija i drugo, već sam samo rekao, da vladini ljudi, ako hoće da vrše svoju dužnost, ne smiju dopustiti, da se zakon gazi u izbornoj dvorani.

On je rekao, da sam ja pošao agitirati. Ja sam šetao po Spljetu, i u Makarskoj sam bio samo na sajmu na dan sv. Lovrinca, i dva dana prije izbora sam došao onamo, dok su drugi imali vremena, da agitiraju i podmićuju. (*Biankini:* Koga?).

Častni Biankini govori i o nekim tiradama i hoće da me omrazi sa svećenstvom. Nije dosta plemenito od čovjeka, koji svaki dan prinosi Bogu nekrvnu žrtvu, da tako izvrće rieči onoga, (*Biankini:* Dokaži!) koji je upravo naglasio, da ga tko možda krivo ne bi shvatio. Ja toga nisam rekao, već sam jasno izpoviedio, da nisam i nemogu biti neprijatelj svećenstvu. Ja vjerujem, da je častni Biankini dobar katolik, ali nevjerujem, da je bolji od mene, pa se propeo deset puta. (*Smieh*)

Častni je Biankini rekao neistinu o krčmaru Petru Mrkušiću; Petar Mrkusić nije rekao one rieči koje je Biankini naveo, već ovako: Tko je s vladom, taj je proti nama, a tko je proti vladi, taj je naš, kao što je jedini Perić i Biankini, a ja sam takodjer spomenuo, gdje je to bilo, to jest u Podgori, u krčmi Radojkovića, (*Biankini:* Tko ga razumi?)

Nije istina, da je Blešić zagrozio se onom krčmaru, već je taj pred njim i Brilijem i pred 2 druga svjedoka klečao i obećavao, da će glasovati za mene, samo da mu se vrati pravo krčmarenja.

Ja kao makaranin i primorac, s prezirom odbijam uvriede častnog Biankina glede Primoraca, i da me moji birači nisu birali slobodnom voljom, već da je tu trebalo vojske. *(Biankini:* To je dokazano!)

Častni se Biankini tuži, dakako kao i Perić, na ponašanje vlade. I ima razloga. Jedini dobri poglavar za njega bijaše nekadašnji poglavar Makarske Lexardo, koga su donekle poštedile njegove strjelice; zašto? — znat će on. *(Biankini:* Zašto?)

Godine 1883 častni je Biankini kandidirao u kotaru, u kom sada ja. Tada je dokazivao častni Bjelanović, da je u Vrhgorcu bilo umetnuto 60 birača u listinu preko noći, da su bila prijašnja imena ostrugana i napisana druga. Na to je pokojni Pavlinović dokazivao, da je to po zakonu, da je to bilo samo popravljanje, a častni Biankini je to branio, i sabor to mnienje prisvojio i tako je Biankini bio izabran. (*Biankini:* Samo tako!) A danas se on isti tuži, da je 29 imena umetnuto u imenicu! *(Smieh)*.

Častni Biankini mi predbacuje, da ne navadjam fakta, dok sam ja dosta toga naveo, a delikatnost mi je nalagala, da nisam i dalje pošao. (*Biankini:* Još si na vrieme!)

O mom rodjaku, kandidatu Šariću, Biankini ili nezna kako stvar stoji, ili izvrće. Šarić je bio kod mene na večeri, kad se zadnji put vraćao iz Zadra i tu mi je rekao, da neće nipošto više kandidirati. Kad je došlo vrieme izbora, ja mu neprestano poručujem, te pitam ga, hoće li kandidirati i smetam li mu ja; on mi poručuje, neka slobodno kandidiram, ali da neću uspjeti. Napokon mi javlja: Ja moram kandidirati, jer će mi inače reći, da sam se prodao.

Takovo je bilo ponašanje Šarićevo; a da mi je on rekao ja želim biti izabran, ja bi bio odstupio. *(Biankini;* A što je drugo rekao!) Ajde ga pitaj.

Nije istina ono o povratku vojske, jer toga Biankini ili nezna, ili izvrće. Mi smo se vratili iz Vrhgorca o ponoći sa žandarima (*Biankini:* Ja sam govorio o vojski!) i s mojim biračima, dok je vojska tek sutra dan na podne došla u Makarsku parobrodom, a ne prje birača. (*Prigovaranje*).

Ja neznam, hoće li moj izbor biti ovjerovljen ili ne; (*Biankini:* Hoće! hoće!) svakako, bude li ovjerovljen, evo me na biljezi i pozivljem častnog Biankinija, da položimo obadva mandate, pak da vidimo, tko će se sa više glasova ovamo vratiti. (*Biankini:* Dà, ali bez pomoći bajuneta! *Smieh*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. izvjestitelj, d.r Zaffron.

Izvj. D.r Zaffron. Visoki Sabore!

Poslije tolikih govora i poslije očitovanja vladinog povjerenika, meni ne ostaje, nego štogod pabirčiti i to na onom polju, na kom je radio ovjeroviteljni odbor. Iztaknuti mi je, da, u koliko je bilo moguće, odbor za ovjerovljenje je proučio potanko i sdušno spise, koji su mu bili dani, jer kako je poznato, nema nego malo dana, što je odabran ovaj odbor, a tu je toliko spisa, da je velika muka u tom se moći orientirati. Da je častni Perić proučio ove spise barem sumarno, nebi ipak mogao predbaciti odboru, dotično njegovom izvjestitelju, da za predložiti ovjerovljenje izbora častnoga Mrkušića bilo mu je potrebno cjepidlačiti.

Utok je taj sa spisima bio predan Zemalj. Odboru 20 siečnja, te Zemalj. Odbor nije bio u stanju sastaviti izvješće, već smo mi morali sve proučiti. Mi smo to učinili i izpadak našeg izvješća naslanja se na spise, a ne na cjepidlačenje i izmišljotine. (*Perić:* Niesam ja rekao izmišljotine). Ali nešto slična. Častni je Perić bio siguran, da jedna iztraga nebi doniela nikakve koristi, što je on i sam očitovao, kad je kazao, da neće staviti nikakav odgoditeljni predlog. Kad bi bilo opravdano, što je on rekao, tad bi on imao staviti predlog, da se povrate spisi i da se sve potanko iztraži. (*Perić:* Ja sam siguran o nezakonitosti). To ćemo već u malo rieči viditi.

Častni je Perić pustio pasti veći do prigovora, koji su bili podignuti u utoku proti ovom izboru. Najvažniji je prigovor taj, da je izborno povjerenstvo patvorilo izpadak izbora, da je glasova'o 312 valjanih birača, dok po zapisniku nebi ih bilo nego 292, a taj je prigor častni Perić pustio pasti.

On je iztaknuo, da presija vlade, oružana sila, uvrštenje nekih birača, nedostava pozivnica, to bi sve bilo više nego opravdano, da se uništi ovaj izbor. Mi smo opet čuli, koji je tu bio pritisak vlade. Listine su bile sastavljene od obćinskog upraviteljstva, koje je bilo svrgnuto. Ja sam ih pročitao od početka do konca, ali nisam našao nikakvog izbrisanja niti kakav podatak, koji bi smjerao na to, da su one bile od koje mu drago ruke preinačene.

Mi vidimo po prilogu, što je bio uvrsten pod i) (*čita*): *„Popis onih birača ubilježenih od povjerenstva da su glasovali za birače Mrkušićeve, ali ovi kašnje stavljeni ili bolje umetnuti u izbornu imenicu, akoprem poreza neplaćaju“*, da navodi utočnika nisu bili istiniti.

Tu je tvrdnju, da oni neplaćaju nikakvog poreza, iznio i častni Perić, dok se može svatko uvjeriti, tko poviri u listine, da je za Šunića Antu ustanovljeno na temelju poreznih knjiga, da plaća 1 f. 97 n., a tako i ostali redom.

Nadalje se ustvrdilo da su nekoji bili noću uvršteni, dok su ovdje odluke počevši od 16 do 28 kolovoza, po kojima su bili uvršteni. Ako to nije istina, to je druga stvar; ali ovo su uredovni spisi, kojima moramo da vjerujemo, a nisu tvrdnje odborove.

Učinio je nadalje častni Perić prigovor, da su bile uvrštene osobe, koje neobstoje, ili nisu poznate u Evropi, ili da su druge osobe za njih glasovale. On se u svem tom oslanja na svjedočenje nekoliko župnika, koji su rekli, da ta osoba ne obstoji u jednom selu, iz čega nipošto ne sliedi, da ne obstoji u drugom. Listine su bile sastavljene na temelju podataka poreznih knjiga od obćinskog upraviteljstva, koje je imalo sve te spise pri ruci. Kaže se takodjer, da u četiri iz jednog sela bili pod stečajem, a da su ipak glasovali, i to na temelju odluke kot. suda, da je nad njima otvoren stečaj. Ali meni nije poznato, da jedan kotarski sud može otvoriti stečaj. Svakako on bi bio objelodanjen odmah u službenom listu, a ne istom četiri godine poslije. (*Perić:* Drugo je to; niste me razumjeli). Ali vi ste se izrazili tako. (*Biankini:* Svršimo! svršimo! Znamo već što nas čeka!)

Bilo je prigovoreno, da se tiekom glasovanja dogodilo nešto nezakonita i nepoštena. Ja vas, gospodo, mogu uvjeriti, da sam pročitao cieli zapisnik, koji obsiže 10 listova, ali nisam našao, da je jedan birač odalečen od izbora. (*Buka. Govornik se ne čuje*). U najviše slučajeva, isti oni, koji su bili odbiveni priznali su, da se ne zovu istim imenom ili što slična. Uz to sam ja razvidio, da li imade u zapisniku štogod pogriešaka, jeli štogod preinačeno, ali nisam našao ni redka, kod koga bi se moglo posumnjati. Nisam takodjer našao, da bi tko glasovao za odsutne i znam samo jedan primjer, koji je spomenuo g. Mrkušić, da se prikazao jedan pod jednim imenom, dok su drugi kazali da se ne zove tako. Taj je birač mislio, da je učinio svoj posao i podje kući, kad ga jedan pozove pravim imenom, rekavši da mu je pala kapa, na što se on okrenuo i povjerenstvo po tom saznalo, kako se zove. Taj je slučaj i tu naveden.

Povjerenstvo nije moguće ni po zakonu, da se sastavi drugčije nego od poglavara i upravitelja obćine. Iz spisa proizlazi, da nije bio preskočen nijedan broj, a svi su listovi podpisani od cielog povjerenstva i dotičnog perovodje.

Mislim dakle, da prigovore, koji su bili proti tomu podignuti, nije nikako mogao uvažiti naš odbor.

Što se tiče protezanja izbornog čina, i to mi se čini, da nije ozbiljnost. Bilo je javljeno biračima, da će se birati na 30 i 31 kolovoza, i svi su birači bili na to pripravljeni. Prvi je dan bilo predano 645 valjanih glasova, a meni se čini, da povjerenstvo, koje je od 9 sati u jutro do 6 sati po podne primilo toliko glasova, baš sviestno svoju dužnost vršilo.

Bilo je navedeno, da je bilo izključeno 136

birača. I to ne odgovara istini, jer iz zapisnika proizlazi, da je izključeno 111 birača, koji bi predali svoj glas, kako se govori, za Šarića; nasuprot je bilo izključeno 19 birača, koji bi glasovali za Mrkušića. Pošto su predana 353 glasa za birače Mrkušićeve, a 292 za Šarićeve, to izlazi, da su oni prvi imali pretežnu većinu, a o patvorenju izpadka glasova nema ni govora, jer da se to dogodilo, meni se čini, da birači nebi bili tako hladnokrvni i kad bi oni došli u tako velikom broju, sigurno im g. kot. poglavar nebi uzkratio glas. Ja držim, da značajan covjek nebi ni mogao ići 2 ili 3 puta glasovati, a da je sve to i istina, odbor pravaške stranke morao je to prijaviti sudu.

Ja se neću više baviti ovim izborom, jer sam uvjeren (*Biankini*: Mi nismo uvjereni) da smo čiste savjesti dali naš glas u odboru, da se ovjerovi ovaj izbor na temelju spisa, koji su nam bili podastrti i na temelju utoka, koji je bio podnesen. Zato nemogu drugo nego da opetujem, da vis. Sabor izvoli primiti zastupnikom vanjskih općina kotara Makarska-Vrhgogac-Neretva g. prof. Mrkušića.

Predsjednik. Prije svega konstatujem, da je 28 zastupnika prisutno. Stavljam na glasovanje predlog, da vis. Sabor primi zastupnikom vanjskih općina kotara Makarske-Vrhgorac-Neretva g. Mrkušića. Gospoda koja pristaju, neka izvole ustati. (*Ustaju svi izim Biankinia i Perića*). Svi proti dva. Predlog je primljen.

Sada namjeravam zatvoriti sjednicu. Buduća će sjednica, pošto se sutra imadu sastati razni odbori, biti prekosutra u 10 s. u jutro sa sliedećim dnevnim redom (*čita*):

1) Izvješće Zemalj. Odbora za odobrenje njegovog zaključka, 3 siečnja 1896 Br. 650, o troškovima za sprovod pok. D.r Mihe Klaića.

Zatim nastaviti će se današnji dnevni red. Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak u 10 s. 30 čas.*)

VIII. Sjednica dneva 7 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika sedme sjednice. — Priobćenja. — Navještenje molbenicá. — Upiti na Vladu i odgovori. — Razprava i glasovanje predloga zast. Vukotića i drug., o amnestiji bokešk h bjegunaca god. 1881. — Izvješće Zemaljskog Odbora o odobrenju njegovog zaključka. 3 januara 1896, glede troškova za sprovod pok. D.ra Miha Klaića. — Upit zast. Giljanovića na Zemaljski Odbor. — Ovjerovljenje izbora zastupnika gradova Kotor-Perast-Ercegnovi. — Izbor članova Zemaljskog Odbora i njihovih zamjenika. — Ovjerovljenje izbora zastupnika grada Spljeta. — Razprava o proračunu zemaljske zaklade za god. 1896.*

(Početak u 10 sati 16 časa prije podne).

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Vukotić Gjuro* i *Mrkušić Antun.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik. *(zvoni)*: Pošto nije prisutan tajnik gosp. D.r Tomić, molim gosp. prof. Mrkušića, da ga izvoli zamieniti.

Ima nas 24. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. tajnika neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Tajnik Vukotić. *(čita zapisnik VII.e sjednice).*

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? — Nitko. — Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. *(Većina)*. — Zapisnik je odobren.

Primio sam jedno pismo od gosp. Namjestnika. Molim da bude pročitano.

Tajnik Vukotić *(čita)*.

Broj 551 pr.

Presvjetli Gospodine!

Njegovo se je c. i k. Apoštolsko Veličanstvo, vrhovnom odlukom dneva 27 siječnja t. g. premilostivo udostojilo uzeti na previšnje znanje sadržaj zapisnika o razpravam zemaljskog sabora dalmatinskog kroz zasjedanje od 10 siječnja do 12 veljače 1895.

Ovoliko mi je čast priobćiti Vašem Gospodstvu usljed dopisa Njegove Preuzvišenosti gospodina Ministra Presjednika kao upravitelja Ministarstva unutarnjih posala od 31 siječnja t. g. broj 691 M. I. i odnosno na cijenjeni list 18 veljače 1895, broj 188-Sab., kojim bješe amo dostavljeni ovjerovljeni prepisi spomenutih zapisnika.

Primite, Presvjetli Gospodine, i ovom prigodom uvjerenje mog odličnog poštovanja i uvaženja.

Zadar, 4 veljače 1896.

Za c. k. Namjestnika
Pavić.

Presvjetlom Gospodinu
D.ru Gaju Bulatu
Vitezu reda željezne krune III stepena, itd. itd. itd.
Presjedniku zemaljskog sabora dalmatinskog
u ZADRU.

Predsjednik. Molim visoki sabor, neka to izvoli primiti na znanje.

Prispjela je jedna molba. Neka izvoli gosp. Tajnik navjestiti joj sadržaj.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 196, Augustina Nani-a umirovljenog učitelja, za podporu.

Predsjednik. Primio sam nekoliko upita.

Prvi mi je predao gosp. zast. Mrkušić. Neka ga izvoli pročitati.

Mrkušić (*čita*):

UPIT

Na Vladu Njegova Veličanstva.

Podpisani pitaju Vladu Njeg. Veličanstva, da li je ona dosad učinila kakav korak i dala proučiti po strukovnjaku način, kako bi se na vrieme mogla dati odstraniti voda Razstoka i Jezera u Vrhgorskoj krajini, da onaj mirni i radišni narod oćuti dobrobit, kada bi na vrieme mogao posijati barem jedan dio zemljišta, koje vode pokrivaju.

Ima li Vlada Njeg. Veličanstva u tu svrhu kakvu gotovu osnovu, ili namjerava li poduzeti shodne korake, da na vrieme jezera budu bez vode i tako da težak može raditi i sijati, odkud bi bilo koristi ne samo Vrhgorskoj krajini, već i cieloj pokrajini.

Zadar 5 veljače 1896.

Mrkušić — Vuković — Tomić — Zore.

Predsjednik. Još mi je jedan upit predao isti gosp. zastupnik. Neka ga izvoli pročitati.

Mrkušić (*čita*):

UPIT

Na Vladu Njeg Veličanstva.

Župa Vrhgorua imade 1576 duša, a Vrhgorac nije više ono neznatno seoce, kao što negda bijaše. U ovo zadnjih godina ono se je umnožilo, povećalo i sa svakog gledišta znatno napredovalo. Osobito je tomu doprinjela gojitba duhana u obilnoj mjeri, te su u tu svrhu podignute liepe sgrade, koje su na ures i korist mjesta. Narod je miran, pošten, radišan i bogoljuban.

Nu na žalost treba priznati, da isti nema pristojna i dostatna mjesta, gdje da svoje bogoljubne dužnosti vrši i da se Bogu moli.

Crkva je u Vrhgorcu stara, turska džamija, duga samo 13 metara, a široka metara 6·30 cm.; druge crkve nema. Kada su velike svetkovine pristupi u crkvu ne samo narod iz varoši, već takodjer iz okolnih sela, Ravče, Kokorića, Vina, Podprologa, Oraha i Prapratnica, te dva diela naroda ostane vani crkve, ne čuje rieč božju, zimi trpi od leda, a ljeti od sunčane žege. Učeće se djece mužke i ženske škole ima 109, ali ne dolaze u svečane dane nikad u crkvu, jer u istoj nema za njih mjesta.

Svaki stranac, ako je dobar katolik, kad stupi u tu crkvu, mora da se zasrami, da ga u srdce zaboli.

Dosada je učinjeno izvida i sgotovljeno je osnova, ali se nikakva radnja učinila nije.

S toga podpisani pitaju Vladu Njeg. Veličanstva, je li voljna doskočiti ovoj priekoj nuždi Vrhgorca i namjerava li što prije zadovoljiti pravednoj molbi one varoši te joj sagraditi novu crkvu, kakvu imaju manja sela i neznatnija, nego li je varoš Vrhgorac.

Zadar 5 veljače 1896.

Mrkušić — Vuković — Zore — Tomić.

Predsjednik. Treći je upit predao gosp. zast. Vuković. Neka ga izvoli pročitati.

Vuković (*čita*):

UPIT

na Vladu Njegova Veličanstva.

Baš malo dana poslije, neg je Visoko Ministarstvo Financija, svojom okružnicom od 19 Studenoga 1895, najtoplije preporučilo podčinjenim mu uredima da največim obzirom, duševnošću i humanitanošću postupaju prama strankama, dogodio se na štetu našeg domorodca slučaj, kog bi se moralo nečuvenim označiti i u doba najstrože fiskalnosti. Dogodilo se naime to, da je c. k. Upraviteljstvo Financija u Trstu oduzelo odlukom dne 11 Prosinca 1895 B.r 12869 paroplovnom Družtvu Braći Rismondo u Makarskoj, sve polakšice obstojeće na korist tako zvanih „linee favorite", a to nenavodeći kakva razloga, a samo povodom, što su jedan mornar i jedan fakin izkrcali potajno dne 5 Prosinca 1895 iz parobroda Biokova u tršćanskoj luci devedeset bena, za koje je dužnost u onom gradu plaćati potrošarinu.

U našoj ustavnoj državi neda se misliti da financijska oblast može samovoljno poduzeti takav korak uprav ubitačan za paroplovno družtvo, kojega se tiče, (obzirom na tekmenja sa strane drugih družtava).

Po § 1 Poglavju VI naredbe ministarstva financije i trgovine od 23 Lipnja 1891, domaćim parobrodim, koji redovito i periodički putuju megju domaćim lukam može biti dozvoljeno da ulaze u domaće luke, a da nemoraju pri dolazku i odlazku predavati carinarima brodskih manifesta o robi što je na brodu i mogu u tim lukama bez zapreke ukrcati i izkrcati sve to pod uvjetim sadržanim u § 2.

Po § 4 c. k. ministarstvu financija pridržana je dozvola spomenutih polakšića na prošuju dotičnoga brodarskoga preduzeća; to se dozvola može u svako doba poreći, a da se nenavedu razlozi, i u slučaju koje zloupotrebe treba odmah izjaviti da je prestala.

Po § 5 vodja broda, dotično preduzeće, u čijoj je službi vodja broda odgovara za svaki dohodarski prekršaj i za svaku zloupotrebu.

Ta je naredba glede blagodatih u njoj sadržanim bila nadopunjena, oglasom dne 14 Lipnja 1894 D. Z. L. B.r 159 ministarstva financija i trgovine, a ministarskom naredbom dne 13 Lipnja 1892 D. Z. L. B.r 115, bila je uvedena u kriepost za Dalmaciju.

§ 5 VI.og Poglavja početkom spomenute ministarske Naredbe dne 23 Lipnja 1891 pozivlje na odgovornost vodju broda, dotično preduzeće za svaki dohodarski prekršaj i za svaku zloupotrebu. Nu ta se odgovornost tiče samo dužnosti da preduzeće jamči isplatu globe, sa strane krivca. Nasuprot preduzeće ako nije znalo, niti moglo znati za počinjeni dohodarski prekršaj, koji mogao se je dogoditi i bez onih olakšica ne može se razumno predbaciti preduzeću da je zloupotrebilo pogodovanje u svrhu počinjenja takovog prkršaja!

Nu ona ministarska naredba cilja samo na zloupotrebe počinjene obzirom na carinarske dužnosti to jest kad nijesu bili ispunjeni uvjeti, uz koje su bile dozvoljene polakšice iliti kad obstoji temeljita sumnja da je bio kriomčaren inozeman espap, a da se nije platila carina.

Što se tiče ovozemne robe (a nema dvojbe da su to bene koje dolaze iz Dalmacije u Trst), koja je podvrgnuta potrošarini, ta roba neuživa nikakvu olakšicu te mora biti i kad putuje sa pogodovanim parobrodima prijavljena potrošarinarskom Uredu; financijalni organi dakle, nadzirajući pomljivo pristan, moraju paziti na to da nebude uzkraćena potrošarina; s toga § 4 VI.e poglavja ministarske Naredbe može biti uporavljen, gdje se radi o robi podvrgnutoj potrošarini, samo ako je ta roba bila unesena iz inozemstva, a bez da je za nju bila plaćena dužna carina, što se nemože zaista reći o benama, koje dolaze iz Dalmacije.

I to treba primjetiti, a od prevelike je važnosti, da financijalno Ravnateljstvo u Trstu kako po § 4 VI poglavja Ministarske Naredbe nije vlastno dozvoliti polakšice, nego Ministarstvo samo, tako da je ova zadnja vlast jedino na-

dležna da ih oduzme. Očito je dakle da i u tom pogledu ono je Ravnateljstvo prekršilo zakon.

A i bez tih razmatranja morali bismo držati da je bila počinjena očita protuzakonitost kad je samo ministarstvo odma ukinulo naredbu financijskog Upraviteljstva u Trstu — tako da ista nije trajala u krijeposti nego za samih osamnaest dana.

Nu to nije dostatno, jer smo mi, dužni, tražiti jošte i naknadu štete pretrpljene nezasluženo od naše mornarice u osobi Braće Rismondo i jamstvo da se što slična neće više dogoditi.

U tom pogledu valja spomenuti, da su braća Rismondo za ovih 18 dana podnijeli škodu od kakvih 10 do 20.000 forinta, pak može se uvidjeti kakvoj je propasti bilo izvrgnuto njihovo preduzeće, samo da je takvo stanje još malo trajalo.

Čast nam je dakle upitati Vladu Njegova Veličanstva:

I. Jeli Visoka Vlada sklona da na obranu obstanka i na zaštitu razvitka naše paroplovne mornarice i našeg prometa posreduje u svrhu tumačenja propisa § 4 šestog poglavja Naredbe Ministarstva Financije i Trgovine od 23 Lipnja 1891 D. Z. L. B.r 78, uvedene u kriepost za Dalmaciju ministarskom naredbom dne 13 Lipnja 1892 D. Z. L. B.r 115, na način da u buduće ne bude taj paragraf uporavljen kako sa strane c. k. Financijalnog Ravnateljstva u Trstu na štetu paroplovnog družtva braće Rismondo u Makarskoj, a odlukom dne 11 Prosinca 1895 Broj 12869 oduzevši im naime, bez navesti kakva razloga, polakšice sadržane u početku spomenute naredbe i u oglasu dne 14 Lipnja 1894 D. Z. L. Br. 159 istih ministarstva, a to stoga, što su jedan mornar i jedan fakin izkrcali dne 5 Prosinca 1895 iz parobroda „Biokova“ potajno u Trstu devedeset i dvie bene, za koje je dužnost u onom gradu plaćati potrošarinu?

II. Hoće li Visoka Vlada posredovati takodjer u svrhu da bude uredovnim putem ustanovljeno dali na teret c. k. Financijalnog Ravnateljstva u Trstu pada odgovornost prekršaja zakonskih propisa, počinjena ozgo pomenutom odlukom, a u jestnom slučaju, da isto c. k. Ravnateljstvo bude osudjeno na naknadu svekolike štete uslijed toga pretrpljene od braće Rismondo, kako će ju ovi do potrebe izkazati?

Vuković — Mrkušić — Borčić — Korlaet — Petrič — Čingria — Šupuk — D.r Colombis.

Predsjednik. Još je jedan upit predao zast. vitez Vuković. Neka ga izvoli pročitati.

Vuković (*čita*):

UPIT

na Vladu Njegova Veličanstva.

Susjedne obćine Zadar, Nin i Novigrad sačinjavaju poluotok od 33 kilometara širine, a dug je sve naokolo 140 kilometara. Na sjeveru nahodi se otok i obćina Pag, sa iztočne tog poluotoka obćina Obrovac i Lika; sve naokolo na moru grad Obrovac pak Novigrad, Posedarje, Vinjerac, Starigrad, Ražance, Privlaka, Vir i Diklo.

Tih pet obćina, koje skupa broje skoro 60.000 duša, dakle preko jednog devetog dijela ukupnog stanovništa Dalmacije, nijesu megjusobom u nikakvoj svezi u modernom smislu te rieči, a ipak imadu more, koje jih spaja, to najjeftinije obćilo, koje je bilo svegj najboljim uspjehom upotrebljeno kad nije bilo još ni parobroda, niti je pomorska znanost bila doprijela do sadašnje savršenosti.

Naravno dakle da ovo pučanstvo, pošto nemože biti u nikakvom trgovačkom doticaju sa obližnjim i sa vanjskim svietom, nego u takovome samo kako ga mogu posredovati nevoljni naši putevi i naše lagjice, ne napreduje ni u kulturnome ni u ekonomičkomu pogledu, nego vladaju ondje svegj one prilike, koje su obstojale za jedno stoljeće otrag.

S toga, i obzirom takogjer na moralnu i intelektualnu korist, što ju svako ima doticajem sa vanjskim izobraženim svijetom, prikazuju se

od neobhodne potrebe, da ovaj, dosle osamoćeni predjel, imade tu prigodu da materijalno i duševno oživi.

U Obrovac baš vodi ona krasna testa, koja preko Velebita, spaja Dalmaciju sa Hrvatskom. Od koje koristi bi bilo za ovo mjesto, kad bi ta testa bila sdružena po moru sa kojom glavnom parobrodarskom prugom, mjesto da se trgovina sa Like i obratno na kolima, tolikim trudom i troškom vozi od Obrovca u Zadar i obratno! Koliko bi usljed toga živahnija postala trgovina izmegju Dalmacije i Hrvatske a obedvije se zemlje, a osobito naša okrajna mornarica, okoristila! A i samome gradu Zadru bilo bi u velike na uhar, kad bi mogao imati obilatije i jeftinije sve proizvode poljskog gospodarstva obližnjih općina.

Lako bi bilo Vladi da doskoči tako važnoj našoj potrebi, da nabavi toli veliku korist, samo kad bi pristala na ponudu učinjenoj joj od parobrodarskih družtava, koji uz sasma umjerenu podporu, spravni su redovito putovati od Zadra do Obrovca, tičući sva ona mjesta, koja smo početkom spomenuli i pridruživajuć se u Košijun na otoku Pagu parobrodim, koji iz Trsta i Rijeke putuju u Dalmaciju.

To su družtva, koja pružaju najbolja jamstva da će točno i savjestno ispuniti svoje obveze; bili su učinjeni pokušaji koji su sjajno uspjeli; stvar je bila najbolje preporučena sa strane mjerodavne Vlasti, pak sada eto biti će godina dana da se sve to dogodilo, a o konačnom ispadku svega toga nezna se još ništa.

Čast nam je dakle upitati Vladu Njegova Veličanstva.

1. Je li Visoka Vlada uvjerena o koristi, pače o potrebi, parobrodarske pruge, koja će redovito spajati Zadar sa Obrovcem i obratno, tičući najvažnija mjesta, koja se nahode na poluostrvu izmegju Zadarskog konala i Novigradskog mora (canale della Morlacca) pridružujuć se u Košijunu na otoku Pagu parobrodarski prugama, koje spajaju Dalmaciju sa Trstom i Rijekom?

2. Zašto Visoka Vlada nije još uvela takvu parobrodarsku prugu?

Vuković — Vlad. Simić — Bjelanović — Vukotić — Borelli.

Predsjednik. Zadnji mi je upit predao gosp. zast. D.r Trojanović. Neka ga izvoli pročitati.

D.r Trojanović (*čita*):

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА

на Ц. К Владу Његовог Величанства

Познато је да је назад неколико година умро у Одеси народни добротвор Сава Шеровић и да је у својој посљедњој опоруци оставио своту од 10.000 рубаља школи у Бијелој, која по опоруци имала је бити фондацијонална школа. Али, пошто се са стране Покрајинске Школске Власти друкчије хтјела тумачити преспоменута опорука, тако да се спomенута Власт пријавила ц. к. Котарском Суду у Херцегновоме као законита нашљедница, захтјевајући да односна свота уђе у покрајински фонд, и то с разлога што већ у Бијелој опстоји школа о покрајинском трошку, Општество у Бијелој, наравно, томе се противило и са једном преставком обратило се на ц. к. Високо Намјесништво, да исто изволи овластити преставнике тог Општетства, да могу примити речени легат на корист једне српске фондацијоналне школе.

Откад је Општетство ове кораке учинило прошло је више од године дана, а пошто до сад није стигао никакав одговор, потписани часте се интерпелисати ц. к. Високу Владу:

Намјерава ли ц. к. Висока Влада издати затражено овлаштење Општеству у Бијелој, да може примити легат о коме је горе споменуто?

Задар 7 Фебруара 1896.

Д.р Владимир Тројановић — П. Каменаровић Влад. Симић — Д.р Квекић — Ј. Кулишић Вукотић.

Predsjednik. Svi ovi upiti bit će izručeni gosp. vladinom povjereniku.

Rieč ima gosp. vladin povjerenik pl. Pavić.

Vladin povjerenik **Pavić.** Ja ću imati čast odgovoriti na ove upite u jednoj od dojdućih sjednica.

Častna Gospoda zastupnici Vuković i družina, u sjednici Visokog Sabora dne 3 t. m. staviše na c. k. Vladu slijedeći upit:

Jeli Visokoj Vladi poznato da selo Tučepi potrebuje nove župničke crkve te ako i što namjerava odrediti ili je već odredilo da se sagradi nova župnička crkva u Tučepim.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sliedi:

Vlada je priznavala potrebu da se sagradi nova Crkva u Tučepim i zato bila je naložila Kotarskom Poglavarstvu u Makarskoj da se izradi osnova, ali ta nije se sa tehničke strane kod Namjesništva prikazala shodna; a pošto medjutim bilo je crkovinarstvo u Tučepim prikazalo drugu na svoje troškove izradjenu osnovu, Namjesništvo bilo je podastrlo istu Visokom Ministarstvu za bogoštovje i nastavu na predhodno odobrenje, i bi, uz neke preinake, odobrena. Moralo se na to kod Poglavarstva u Makarskoj izraditi trebovnik, koji je bio pregledan i odobren kod Namjesništva, i istodobno dostavljeni svi spisi Kotarskom Poglavarstvu a da zametne odmah dogovore za obezbjediti sutjecaj sa strane mjestnih čimbenika.

Za crkvu po nacrtu crkovinarstva imalo bi se trošiti 34.288 for. i to jest 19.708 for. iz vjerozakonske zaklade a 14.580 for. sa strane župljanah.

Netom budu ovi dogovori svršeni, Namjestništvo će odmah podastrijeti podpunu osnovu visokom Ministarstvu za konačno odobrenje, koje će brže moć sljediti, pošto kako rekoh, osnova je u načelu bila već prihvaćena. Ima zato nade da bi nova zgrada mogla se i započeti tekuće godine.

———

Častna gospoda zastupnici Kulišić i družina staviše na c. k. Vladu u sjednici visokog Sabora dne 5 t. m. sliedeći upit:

I. Jeli visoka Vlada osvjedočena o neobhodnoj potrebi što skorijeg sagragjenja novo pravoslavne crkve u Drnišu.

II. Kad misli c. k. Vlada dati izvesti sagragjenje rečene crkve?

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sljedi:

Vlada je osvjedočena o silnoj potrebi, da se što skorije sagradi nova gr.-ist. crkva u Drnišu, i žali, što nije do sada još moglo podastrti visokom Ministarstvu za bogoštovje konkretne predloge.

Već izradjena osnova za crkvu u Drnišu nije mogla biti odobrena zbog velikog troška za gradnju ove crkve; u toliko je Namjesništvo naredilo, ima već nekoliko vremena, da bude izradjena nova osnova, po prilici gr.-ist. crkve u Kninu.

S jedne strane zbog pomnoženja javnih radnja u zadnjim godinam, a s druge strane zbog nedostatnosti tehničkog osoblja, nije do sada bilo moguće, da se ta osnova izradi. — Ali pošto visoko Ministarstvo odobrilo je, da se imenuje osobitog arkitekta za novo bogoštovne gradje, tako netom bude isti imenovan, ako medjutim nepodje za rukom sadašnjim c. k. mjernicim izraditi ovu osnovu, bit će prva njegova briga, da se bavi ovim poslom.

———

Častna gospoda zastupnici Vukotić i družina staviše u sjednici visokog Sabora dne 5 t. m. na c. k. Vladu slijedeći upit:

I. Jeli uvjerena c. k. Vlada o prijekoj potrebi gragje parohjalnog doma u Krivošijam i popravka parohjalne Crkvice?

II. Misli li izdati potrebite odredbe, da se oba dvije radnje što prije započmu?

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sljedi:

Što se tiče nove župničke kuće u Krivošijam to jest u Dragalju, čast mi je izjaviti, da je c. k. vlada priznala potrebu, da se sagradi novi parohijalni dom i da je osnova za ovu gragju bila podnstrta visokom Ministarstvu za bogoštovje i nastavu na odobrenje, a netom bude ista odobrena morat će se zametnuti dogovori za obezbjegjenje suljecaja mjestnih čimbenika.

Što se pak tiče popravka pomenute Crkve istaknuti mi je, da ove je godine i to u mjesecu novembru i decembru jaki vjetar učinio dosta štete na krovu Crkve, a Namjestništvo, premda visi još razprava o zadnjim radnjam naredit će, da se odmah učini novi trebovnik za temeljiti popravak Crkve i za postaviti gragju u normalno stanje, a netom prispije trebovnik odredit će se popravak.

Predsjednik. Primio sam od gosp. zast. Vukotića jedan predlog, koji je dovoljno podpisan. Molim da bude pročitan.

Tajnik Mrkušić. (*čita*):

Neka Visoki Sabor izvoli zaključiti: „Sabor Kraljevine Dalmacije preporučuje Visokoj Vladi da kod prijestola Njegovog Cesarskog i Apostolskog Veličanstva podastre Molbu da bi bokeškim bjeguncima kazneno okrivljenijem pri posljednjoj buni u Boki-Kotorskoj godine 1881 blagoizvolilo podjeliti amnestiju da se iz inostranstva mogu slobodno povratiti svojim kućama".

U formalnom pogledu čast nam je predložiti:

Neka Visoki Sabor proglasi prešnim ovaj predlog i na temelju § 34 sab. posl. pregje na prvo čitanje istoga.

Gjuro Vukotić — D.r Radoslav Kvekić — D.r Pugliesi — D.r Trojanović — J. Kulišić Bjelanovič — Kamenarović — V. Simić — D.r Baljak.

Predsjednik. Gospodin predlagatelj neka izvoli obrazložiti prešnost.

Vukotić. Visoki Sabore!

Sličan sam predlog već dva puta iznosio ovoj vis. kući na odobrenje, i to god. 1894 i 1895, ali usljed naglog zatvora sabora oba puta nije mogao predlog doći na pretresanje i glasovanje. Pošto je i ovom zasjedanju odredjen kratak rok djelovanja, da se što slična ne dogodi, zamolili su predlagatelji prešnost u smislu § 34 našeg poslovnika, a pošto je predlog od velike važnosti, molimo Vis. Sabor, da bi izvolio prešnost usvojiti i odlučiti da se danas prodje na prvo čitanje predloga i o njemu pretresa.

Predsjednik. Razprava je zatvorena. Gospoda, koja pristaju, da se proglasi prešnost, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen. Sada stavljam na dnevni red prvo čitanje predloga gosp. Vukotića i drugova.

Želi li tko govoriti u prvom čitanju?

Vukotić. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Vukotić.

Vukotić. Visoki sabore! Častna gospodo zastupnici!

Predlog koji sam iznio na pretres i odobrenje u ovoj visokoj kući, namjeravam popratiti s kratkim obrazloženjem, pošto je predmet takve naravi, da se sam po sebi svakomu preporučuje i bez opširnog razlaganja.

Visoki Sabore! U oči uvadjanja domobranskog zakona u Boki Kotorskoj godine 1881, golemi broj Bokeškijeh stanovnika, većim dijelom iz planinskih predjela, uskoči u susjednu Crnu Goru, jedni da se otmu domobranskoj službi, koja im se u ono doba — kao novost — pričinjavala pravo strašilo, a drugi da izbjegnu kaznenim pošljedicama, jer osvagjeni da su, kao buntovnici, sudjelovali u pošljednjem Bokeškom ustanku. Od prebjeglih stanovnika viši dio već se je povratio na svoja garišta, pošto su izvršili zakonom presugjenu tavničnu pedepsu,

a njeki nalaze se još u Crnoj Gori i radi straha da nepotpanu teškoj kazni ne mogu se odlučiti na povratak, sasvim da je od onog vremena proteklo punih 14 godina. Visoki Sabor znati će prosuditi i bez moga uvjeravanja, kako žive jadni bjegunci udaljeni kroz toliko godina od svojih roditelja i prijatelja, kuće i baštine, i ako je crnogorska vlada po svojoj mogućnosti nastojala da dodje na susret njihovim najnužnijim potrebama. Visoki Sabor takogjer znati će prosuditi kakva je teška rana srcu u opšte sviju Bokezâ, gledajući pritvoreno toliko domova, a ispod njih opustošenih prostranih potkunjica, na koje u oskudici radničke ruke rastu danas divlje trave — badelj i kopriva, gdje se prije od miline gledahu svakovrstni poljski usjevi. Boka, jednom oglašena i proslavljena sa svoje trgovačke i ubojne mornarice, srećna i zadovoljna kad joj sinovi iz inostranstva donašahu dukate na kapice, sad je upala u najviše siromaštvo, da bi i krvnika u srce dirnulo. Ko je od vas, gospodo, proputovao bokeški zaliv, bit će se zaista divio onom prirodnom čudu i zavidio prvom blagostanju Bokezâ, kad su se one krasne palače pokraj mora podizale, a s druge strane uvjeren sam, da će biti i uzdahnuo videći mnoge od onih palača opustošene a njeke iz temelja porušene, što je jasno svjedočanstvo o ekonomičnom nazatku onog dijela pučanstva, koje živi blizu mora. Oni pak te živu pri planini i koji se bave poljodjelstvom, takogjer su na velikoj muci i usljed neplodnih godina prinugjeni su mnogi na iseljivanje u inostranstvo, da pošteno zamuče koru hljeba. Jedan dio Bokezâ seli od nevolje za kruhom, drugi služi u vojsci državu, treći obvezan na pohagjanje pučkih učiona, a četvrti, o kom je sad govor, ne smije da se povrati u otačbinu, te zato nije nikakvo čudo, častna gospodo zastupnici, nego naravna posljedica, što se Boka u oskudici radničke ruke svaki dan sve više i više primiče rubu svoje propasti u ekonomičnom pogledu.

Po podacima, koje imam pri ruci, u godini 1881 uskočilo je u Crnu Goru svega oko 1300 duša, od kojih se do danas povratilo oko 860. Po tom bilo bi ih još odsutnih 440 duša. Brojevi neće biti tačni, ali svakako nema velike razlike. Da ne bi Boka izgubila ovoliki broj stanovnikâ, ja sam podnio predlog koji šte već čuli i koji sadrži u sebi pitanje Česarskog pomilovanja. Ja se uzdam u vas, čestna gospodo zastupnici, da ćete svi, bez razlike stranaka, usvojiti predlog, na čem ću vam ja i sva Boka ostati zahvalni.

Dobrota srca našeg viteškog Vladaoca na daleko je oglašena, te ako vi, častna gospodo zastupnici, jednodušno predlog usvojite, ja se nadam povoljnom riješenju i veselom glasu. U toj nadi ja Vam opet preporučujem moj predlog. (*Opće odobravanje*).

Predsjednik. Gosp. zast. Vukotić predlaže, da se predje na drugo čitanje njegovog predloga. Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen. Prelazimo na drugo čitanje.

Želi li tko govoriti u drugom čitanju?

Milić. Ja.

Predsjednik. Rieč ima gosp. Milić.

Milić. Ja prihvaćam ovu sgodu, da mogu izraziti moje suglasno mnienje s onim gosp. predlagatelja, tim više, što mi je poznato, da ovi nesretnici, kad dodju kući, i budu utamničeni ostanu u istražnom zatvoru za više mjeseci, a kad dodje do konačne razprave, većim dielom bivaju riešeni uslied pomanjkanja dokaza.

Teško je ovim bjeguncima biti daleko od kuće, a opet su i na teret tudje države, te zato traže i medjunarodni odnošaji, kao što i promaknuće blagostanja onog predjela, da podupremo predlog gosp. Vukotića. A ja sam uvjeren da će ovaj predlog biti uvažen od Vis. Vlade i da će ga ona podastrieti Nj. Veličanstvu, koje će se smilovati stanju Boke i onih bjegunaca, tim više, što parnice, koje bi se proti njima imale voditi nemaju većim dielom uspjeha, već moraju ti nesretnici ostati u tamnici za mnogo mjeseci i godina, a da im se krivnja ne može dokazati.

Ja zato sa svoje strane preporučam predlog (*Odobravanje*).

Predsjednik. Želi li još tko govoriti.

Kulišić. Predlažem, da se poimence glasuje.

Predsjednik. Razprava je zatvorena, Stavljam na glasovanje predlog gosp. Vukotića. Gospoda, koja ga primaju, neka odgovore sa „da", a koja ga ne primaju sa „ne".

(*Obavlja se glasovanje. Odgovaraju* „da" *svi prisutni zastupnici*):

Biankini, Bjelanović, Borčić, Borelli, Čingria, Colombis, Giljanović, Ivčević, Kamenarović, Katnić, Korlaet, Kulišić, Kvekvić, Machiedo, Manger, Milić, Morpurgo, Mrkušić, Perić, Petrić, Pugliesi, Salvi, Simić, Smrkinić. Šupuk, Trigari, Trojanović, Vranković, Vukotić, Vuković, Zaffron, Zore i Žuro (33).

Prelazim na dnevni red. Prva je točka dnevnog reda: Izvješće Zem. Odbora za odobrenje njegovog zaključka, 3 siečnja 1896 br. 65, o troškovima za sprovod pok. D.ra Miha Klaića.

Molim gosp. izvjestitelja, da izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

B.r 593.

Visoki Sabore!

Prigodom smrti nezaboravnog Predsjednika Sabora Dalmatinskoga, D.ra Mihovila Klaića, Odbor Zemaljski, svojom odlukom 3 siečnja o. g. Br. 65, riešio je da se sprovod pokojnika obavi o trošku zemlje.

Sliedeći obziri naveli su Zemaljski Odbor da taj zaključak primi:

„Vidiv da je D.r Miho Klaić, predsjednik Dalmatinskog Sabora, koji preminu u Zadru dne 3 siečnja o. g., cieli svoj plemeniti život posvetio moralnome i materijalnome unapredjenju zemlje, ne žaleć u tu svrhu nit truda, ni osobnih žrtava;

„Vidiv da je on, kao neprestani član Zemaljskog Sabora od njegova osnutka, i kao član Zemaljskog Odbora od god. 1870 pa sve do svoje smrti, ostavio nebrojenih, sjajnih dokaza o svom umnom, savjestnom i neumornom radu u korist domovine;

„Zemaljski Odbor odlučuje da se sprovod D.ra Miha Klaića obavi na trošak zemlje".

Mnogobrojne Občine iz Pokrajine javile su Odboru da gorespomenuti zaključak odgovara osjećajima naroda.

Iz priloženog računa proizliče da je ukupni trošak za sprovod iznio for. 1500:2 novč., ne računajuć prenos liesa iz Zadra u Dubrovnik, za koji Uprava Ugarsko-hrvatskog parobrodarskog Družtva na Rieci, u znak poštovanja prema pokojniku, nije htjela da primi nikakve nagrade.

Pošto rečeni trošak ne spada u redovite, a članovi Odbora jednoglasno primili su za nj odgovornost prema Visokom Saboru.

Odbor Zemaljski ima čast predložiti, da Visoki Sabor izvoli odobriti gorespomenuti zaključak Odbora Zemaljskoga, i primiti na teret pokrajinske zaklade iznos od for. 1500:2 potrošen za sprovod pokojnog Predsjednika Saborskog, D.ra Mihovila Klaića.

Zadar 4 veljače 1896.

Za Predsjednika
Vranković.

Izvjestitelj
D.r Ivčević.

Predsjednik. Otvorena je razprava o predlogu. Želi li tko govoriti? Nitko. Razprava je zatvorena. Gosp. izvjestitelj ima zadnju rieč.

Izvj. D.r Ivčević. Nemam što reći, jer je tu sve rečeno u izvješću.

Predsjednik. Stavljam na glasovanje predlog Zem. Odbora, koji glasi (*čita*):

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Ustaju svi*). Predlog je primljen jednoglasno.

Gosp. zast. d.r Giljanović ima rieč za jedan upit na Zem. Odbor.

D.r Ghiglianovich. Nella discussione di ier l'altro intorno al preventivo scolastico io mi sono permesso di segnalare alla maggioranza dietale tutta l'*ingiustizia*, tutta l'*inopportunità* della guerra che veniva mossa in provincia alla lingua italiana; e quale colmo, sì dell'ingiustizia che dell'inopportunità di consimile guerra, rimarcai il fatto che moltissimi comuni dalmati arrivano persino a respingere esibiti per la sola circostanza della loro redazione in lingua italiana.

La maggioranza dietale, a mezzo di due tra i suoi più influenti capi, ebbe a rispodermi che le mie doglianze erano assolutamente ingiustificate dal momento che anche in quest'eccelsa aula era a noi permesso di usare la lingua italiana.

Che comuni insignificanti, condotti da qualche esaltato, fossero arrivati al punto di negare un'evasione meritoria ad atti pel semplice fatto della loro redazione in lingua italiana, non era da meravigliarsene; ma doveva certamente recar a suo tempo stupore la notizia che l'amministrazione comunale di Sebenico, con conchiuso 27 maggio 1887 n. 1378, aveva deciso di respingere ex primo decreto qualsiasi atto non prodotto in lingua serbo-croata e quindi ancha atti prodotti in lingua italiana. Dico doveva recar stupore, dappoichè, a capo di quell'amministrazione, pur sedeva anche allora l'attuale podestà di Sebenico, persona, per quanto attaccata al partito politico cui da tant'anni si onora di appartenere, amante della lingua italiana e persuasa della necessità della stessa. Il fatto però che in onta al suddetto conchiuso, il Comune di Sebenico, senz'eccezione di sorta, continuò da lì a poco ad accettare atti estesi in lingua italiana, pur evadendoli in lingua serbo-croata, dimostrò che l'accennato conchiuso non poteva essere stato preso che in un momento di — poco importa se giustificato o no — *reazione politica*. Avviene inaspettatamente però che di questi giorni l'amministrazione comunale di Sebenico — infrangendo la vecchia pratica ragionevolmente ripresa e conservata pur durante la gerenza — respingeva tre insinuati pel solo motivo che erano stati estesi in lingua italiana.

Senza illustrare l'*illegalità* e l'*inopportunità* dell'atto — illegalità stigmatizzata da precedenti supremi giudicati ed inopportunità che con riguardo alle recenti dichiarazioni della maggioranza troppo chiara si manifesta — ho l'onore di interpellare l'eccelsa Giunta sopra i seguenti punti:

1. Approva l'eccelsa Giunta l'accennato procedere dell'amministrazione comunale di Sebenico?

2. Se no, quali provvedimenti intende assumere onde atti redatti in lingua italiana e presentati a protocollo del Comune di Sebenico non abbiano per ciò solo ad essere respinti da quell'amministrazione comunale?

D.r Ghiglianovich — Trigari — D.r Smerchinich, — D.r Ziliotto — D.r Salvi.

Predsjednik. Ja ću izručiti taj upit Zem. Odboru.

Prije nego predjem na drugu točku dnevnog reda, moram javiti vis. saboru, da je moja namjera, da se do dva sata, po mogućnosti, riesi 2. 3. i 4. točka dnevnoga reda, tako da poslije podne u 6 sati, kad se bude nastaviti sjednica, uzmognemo obaviti izbor Zem. Odbora.

Ja ću svakako u 2 sata prekinuti sjednicu, a poslije u 6 satih bit će kao prva točka dnevnoga reda *Izbor Zemalj. Odbora.* Zato molim da budu točno sva gospoda ovdje, da mogu vršiti svoje pravo.

Prelazim na drugu točku dnevnog reda: Izvješće ovjeravljujućeg odbora o izboru zastupnika gradovâ Kotor-Perast-Ercegnovi.

Gosp. izvjestitelj D.r Ivčević neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

uz Br. 98-Sab.

Visoki Sabore!

Na 10 rujna pr. g. obavio se je u gradovima Kotor-Erceguovi i Perast izbor jednoga zastupnika na Sabor.

Bi izabran gosp. Pavao Kamenarović su 130 glasova proti Tomi Brajkoviću, koji je zadobio 92 glasa.

Glasovi razpoređuju se ovako:

U Kotoru za Kamenarovića 28, za Brajkovića 63; u Ercegnovomu za Kamenarovića 81, za Brajkovića 1; u Perastu za Kamenarovića 21, za Brajkovića 28.

Proti izboru bijahu prikazana dva utoka, prvi od Josipa Gjurišića i družine, a drugi od Ermenegilda Petrovića i družine iz Kotora, a izborni spisi, na predlog Zemaljskog Odbora, biše zaključkom 28 siečnja t. g. od vis. Sabora izručeni ovjeroviteljnom odboru.

Proučiv pomnjivo izborne spise, ovjeroviteljni odbor došao je do uvjerenja da se izbor ima odobriti, a to sa sliedećih razloga.

U utoku podnešenu na c. kr. kot. Poglavarstvo, Ermenegildo Petrović i družina imenuju 20 osoba, koje da nisu mogle biti u imeniku birača grada Ercegnovoga, jer da stanuju izvan granica potrošarine, nadalje jednu osobu koja da nije mogla biti u imeniku, jer da ima kuću van tih granica, a na koncu dvie osobe koje da u imeniku nisu se mogle uvrstiti, jer da imaju izborno pravo u vanjskih občinam: skupa dakle 23 osobe, koje po utočnikovom mnienju, sa jednoga, ili drugog razloga, ili bez naznačena razloga, nemaju izborno pravo u gradu Ercegnovomu, već u vanjskim občinam.

Razlog naveden od c. k. kot. Poglavarstva u svojoj odluci 3 rujna 1895, Br. 651, da opravda odbacenje utoka, što se tiče zatraženog izključenja spomenutih poreznika iz izborne imenice, kako je već opazio Zemaljski Odbor u njegovom izvješću, nije kadar da rieši pitanje, jer ako oni plaćaju porez i članovi su občine Ercegnovske, tim nije još odlučeno da imaju izborno pravo u gradu Ercegnovomu, a ne u vanjskim občinam sudbenih kotara Kotor, Ercegnovi, Risan, Budva.

Nu, da se rieši pitanje, dali je izbor Pavla Kamenarovića valjan, nije po mnienju ovjeroviteljnog odbora nuždno razpitivati gdje poreznici, o kojim je govor, imaju izborno pravo, a to s razloga što i kad bi ga oni imali samo u vanjskim občinam, te bi se njihovi glasovi imali odbiti gosp. Pavlu Kamenaroviću, ovaj bi još uvjek imao 107 glasova prama prof. Brajkoviću, koji ih je zadobio 92, te većinu od 15 glasova.

U ovom stanju stvari cieni ovjeroviteljni odbor da je izbor valjan.

Nego ostalo je neriešeno pitanje dali nekim poreznicima uvrštenim u imenicam grada Ercegnovoga kao birači, pripada zbilja izborno pravo u gradu, a ne pripada radje u izbornom kotaru vanjskih občina, a riešitba 3 rujna 1895 Br. 651 kot. Poglavarstva u Kotoru u ovom pogledu izdana neodgovara zahtjevim jedne temeljite i izcrpljive odluke.

Ako u naznačenom slučaju, ta je odluka ostala bez odlučna upliva na izpadak izbora; nuždno je ipak da se providi da c. k. kotarsko Poglavarstvo u Kotoru bude unapried točnije postupati pri uporabljenju zakonskih propisa glede uvjeta, koji se izziskuju za ovršenje izbornog prava u gradu Ercegnovomu.

S toga čast je ovjeroviteljnom odboru staviti sliedeće predloge:

„Nek visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom gradova Kotor, Ercegnovi i Perast gosp. Pavla Kamenarovića.

„Nek visoki Sabor izvoli primiti sliedeći zaključak: Pozivlje se Vlada Njegova Veličanstva da obzirom na odluku 3 rujna 1895 Br. 615 c. k. kotars. Poglavarstva u Kotoru, uputi

istoga na zakonite uvjete za vršenje izbornog prava za Sabor u gradu Ercegnovomu.

Ovjeroviteljni Odbor.

Zadar, 4 veljače 1896.

Predstojnik
Čingrija.

Izvjestitelj
Ivčević.

Predsjednik. Otvorena je razprava. — Želi li tko govoriti?

Biankini. Pitam rieč.

Predsjednik. Gospodin zastup. Biankini ima rieč.

Biankini. Visoki sabore! Častna gospodo zastupnici!

Poslie ovjerovljenja izbora sa vanjske občine izbornog kotara Makarska-Vrhgorac-Neretva, meni u istinu padaju krila, i mislim, vriedi li već pobijati ovjerovljenje ma bilo kojeg izbora. Poslie ovjerovljenja onog monstruoznog izbora ja mogu razumjeti, da je ovdje već moguće svaki izbor ovjeroviti. Po momu dubokomu uvjerenju, ovjerovljenje onog izbora crna je točka u analima ovog visokog sabora. Ja nevjerujem da su gospoda zastupnici poslie ovjerovljenja onakog izbora mogla mirno spavati. Premda mi je saviest čista, i premda sam glasovao proti onomu izboru, ja vam mogu kazati, častna gospodo, da ja nisam one kobne noći mirno spavao i da sam u snu više puta vidio sjenu nezaboravnog pobornika hrvatstva iz onog kotara, pokojnog Mihovila Pavlinovića, gdje kao neumoljiva Nemesis upire prstom na vas i na one izborne spise, preko kojih ste vi lagana srdca prošli.

Ako ipak uzimam rieč, da danas pobijam izbor gradova bokokotorskih, činim to samo iz rodoljubne dužnosti i s uvjerenja, da je i ovaj izbor nezakonit, nemareć za to hoće li biti potvrdjen, uzprkos manam, koje ga čine sasvim nevaljanim.

Častna gospodo! Kad ovaj izbor i nebi bio toliko nepravilan kô što jest, morao bi biti i radi drugih viših razloga strogo prosudjen, i uništen. Mi znamo, gospodo, kakve su okolnosti u Boki Kotorskoj; mi znamo da je ova točka vrlo izložena i pogibeljna za interese naše hrvatske domovine. Osim Vrlike, o kojoj smo neku večer razpravljali, cienim, da je malo koja točka za hrvatstvo danas u tako žalostnom stanju, kao što je Boka. Starosjedioci Hrvati tu se na svaki način danomice sve to više potiskavaju, i gleda se svakako da ih nestane. Ako mi njima nedodjemo u pomoć svim sredstvim, koje nam zakon i ustav dopušta, cienim, da ćemo jednog dana biti mi prvi pozvani da odgovaramo pred sudom povjesti, kad nestane i zadnjih ostanaka hrvatstva u jednom toli slavnoj Crvenoj Hrvatskoj.

Moja gospodo! Promislite, kakav će utisak učiniti na hrvatske birače u Boki ovjerovljenje ovog izbora, koji i po vanjskim kriterijim, kad se i nebi upuštali u suštinu, odmah se vidi, da je nezakonit. Onaj isti hrdjavi utisak, koji je proizvelo ovjerovljenje izbora vrličkog, imati ćemo i u Boki Kotorskoj. Onamo se bije zdvojna borba, osobito ovih dana, u oči občinskih izbora u Kotoru. Tu se sklapaju svakojake sramotne aliance, da se utru i zadnji trakovi hrvatstva. Mi nesmiemo ni to zaborati, te držim da je naša dužnost i to uvažiti pri prosudjivanju ovog izbora. Sudbina hrvatskih starosjedioca Boke Kotorske nije samo pitanje hrvatstva, nego i vrlo važno pitanje za vrhovne interese ove monarkije. Nestavljajuć ni najmanje u sumnju lojalnost čestitog bokežkog pučanstva, mi moramo osbiljno držati pred očima razvitak političkih dogadjaja u onom kraju. Pod Lovćenom dvie se političko-državne misli sdvojno biju: misao hrvatska i misao srbska. Mi nesmiemo pri tomu zaboraviti, da tu u susjedstvu obstoji mala ali slobodna kneževina crnogorska, koja doskora, u sasvim predvidljivim okolnostima, kad bi nestalo hrvatstva izpod Lovćena, imala bi pravo, da u ime srbstva sebi pridruži onaj krasni dio naše hrvatske domovine. — (*Buka i prigovaranje kod Srba*). Ja i s toga pogleda prosudjujem razvitak političkih odnošaja u Boki. (*Buka. Odobravanje na triemovina. prigovaranje kod Srba. Glasovi:* To je sramota!)

Predsjednik (*zvoni*). Molim g. zastupniče, da neidete tako daleko. (*Buka kod Srba*). Molim nemožete prekidati. Ja vas pozivljem na stvar prvi put.

Biankini. Stvarnije nije moguće govoriti. Ovdje se, gospodo, neradi ni o pravašima ni o narodnjacima, već se radi o bitnim interesima hrvatstva, i mi, ako smo Hrvati, moramo ih braniti do zadnjih njegovih granica. S toga poglavito ja dajem osobitu važnost ovomu izboru, i držim da ga moramo prosuditi i s političkog vida. Svi mi Hrvati, bez razlike stranaka, jednog ćemo dana odgovarati Bogu i narodu, ako nebudemo muževno branili interese Hrvatstva do skrajnih njegovih granica.

Naš častni drug D.r Čingrija u sjednici dne 7 srpnja 1883, vrlo je pametno rekao, da jedno političko tielo, kao što smo mi, mora prosudjivati izbore i s političkog vida, te svoj rad prama tomu vidu i udešavati. Budemo li mi i s političkog pogleda prosudjivali ovaj izbor, ja sam siguran, da ga većina hrvatska neće odobriti.

A neće ga odobriti ni obzirom na faktično stanje zastupnika bokežkih u ovoj visokoj kući. Ako ovaj izbor bude potvrdjen, znatni broj pučanstva Boke Kotorske, mal ne polovica hrvatskog pučanstva, neće već imati ovdje zastupnika. Vanjske občine bokokotorske — premda su većinom hrvatske — kako znamo, nemaju hrvatskog zastupnika; veleporeznici takodjer ga nemaju. Ostajalo je do sada za Hrvate samo ovo izborništvo gradova, koje je u zadnje doba bilo častno zastupano po poštenjaku Brajkoviću. Danas, odobri li se ovaj izbor, Hrvati bokokotorski neće već imati nikakvog zastupstva u ovom saboru. Ja cienim, gospodo, da smo i ovu obstojnost mi dužni uvažiti pri prosudjivanju izbora gradova bokežkih.

Ali imamo i drugih razloga, za uništenje ovog izbora, a od glavnih je mistifikacija izbornih imenica u Ercegnovomu. Tu imamo očiti dokaz, da izbor nije pravilan. Netreba mi se potanje upuštati u pregledanje svih izbornih spisa, netreba ni sve druge nepravilnosti navadjati; dosta je kazati, da Ercegnovi broji 1120 duša, a Kotor 3329, a da je ipak Ercegnovi u ovom izboru imao mnogo više birača, nego Kotor. Ercegnovi imao je 78, a Kotor samo 52! Odkud, gospodo, ta razlika? Kotor i Ercegnovi, u obće može se reći, da su u jednakim ekonomičkim i družtvenim okolnostim. Kotor ima samo tu prednost, da u njemu ima naukovnih zavoda, više ureda i drugih institucija, te po tomu bi imao bit u Kotoru i veći broj glasova. Ali ipak što mi vidimo? Mali Ercegnovi daleko prehita Kotor u broju glasova. Očito je, da je tu po sriedi bila mistifikacija, a ta je dobro naglašena u utoku prikazanu visokomu saboru. Tako se postupalo pri izlaganju imenica, da ih utočnici nisu mogli do kraja proučiti. Da njim se je za to dalo prilike, ja sam siguran, da bi danas ovjeroviteljni odbor našao da ima ne samo 20 krivih glasova, nego 40 i više. S toga razlog ovjeroviteljnog odbora, da kad bi se odbilo i onih 20 glasova, ipak bi ostala većina za gospodina Kamenarovića, ovdje nevriedi. Izbornomu odboru nije se dopustilo da izpita do kraja imenice. Da mu se je to dopustilo, on bi bio našao još mnogo i mnogo nezakonitih glasova. Na ovu okolnost nesmie se zaboraviti.

Slavni ovjeroviteljni odbor nesmie takodjer zaboraviti, da proti imenicam od občine na taj način izloženim, u zadnji čas bio je uložen utok, ali ipak na temelju tih imenica nisu izvedeni izbori, nego na temelju imenica, koje je dao prečiniti gospodin c. kr. poglavar. Gospodin c. k. poglavar poslao je u tu svrhu u Ercegnovi, ne jednog vještog političkog činovnika, koji zna zakone, nego znate koga? — šumskog činovnika! (*Smieh*). Ja mislim, gospodo zastupnici, da se još u svoj monarkiji nije dogodilo, da jedan šumar popravlja izborne imenice. To se može dogoditi samo u Dalmaciji! Gospodin šumar došao je na večer u Ercegnovi, i u nekoliko sati prekrojio je imenice na svoj način: ostavio je u imenicam dobar dio prijašnjih nezakonitih birača, učinio je neke male promjene glede poreznika, koji su spadali u prvu trećinu, i u pol noći dana, kad je iztícao rok za utoke proti imenicam, objesio ih je o čavao, i u isti čas ih digao, toliko da se bude moglo reći, da je formalnost izpunjena, da su popravljene imenice bile izložene! Ali te izložene imenice nitko nije vidio, niti ih je mogao vidjeti. Imenice dakle *de facto* nisu bile izložene, jer izborni

odbor, koji je morao uložiti proti njima utoke, nije ni iz daleka mogao u nje zaviriti. Ja mislim, da bi ova sama nezakonitost bila dostatna, da se cio ovaj izbor uništi.

A trebalo bi ovaj izbor uništiti, da se dade i političkoj vlasti u Kotoru opomena i naputak, da valja nepristrano postupati i prama hrvatskoj braćimo. U utoku, koji je svak od vas, gospodo zastupnici, kod ovjeroviteljnog odbora pročitao, navadjaju se mnogobrojni čini, koji dokazuju pristranost i strančarstvo c. k. poglavara kotorskoga pri riešavanju utoka. Uz ostalo, tu se iztiču dva razna načela, kojih se je gospodin poglavar držao pri sastavljanju imenica i pri riešavanju utoka. To sve nesmie ovaj vis sabor muč e mimoići.

Poznato je pak da kroz izbore, c. k. kotarski poglavar bio je na dopustu, ali da je ipak ostao u Kotoru, i da je cielom izbornom akcijom on glavom upravljao. Poznato vam je takodjer, gospodo zastupnici, kako se ljuto tuže bokežki Hrvati na ovog c. k. poglavara, koji ih na svaki način progoni, i koji ide na ruku svakomu, samo ne onim jadnim Hrvatima. — (*Salvi:* Hoćete li Marojčića?!) Reko bi, da je nekom hudom sudbinom sudjeno, da danas, na skrajnim granicama hrvatstva na Jadranskom moru, s jedne strane Rinaldini iz Trsta mora raditi o glavi našoj braći u Istri, a s druge strane Rigazzini iz Kotora, našoj braći u Boki. (*Smieh. Kvekvić:* Rima!) Dà, ali žalostna rima!

Častna gospodo zastupnici! Prosudjivali mi ovaj izbor u njegovoj ukupnosti, kao p rota, ili u njegovim potankostima, kao nepristrani sudci, na temelju suhih paragrafa izbornog zakona, ja sam tvrdo uvjeren, da mi Hrvati, i hrvatska većina, imamo pravo i dužnost da ga uništimo, ne za jedan, nego za sto razloga.

Ja sam kazao moje osvjedočenje. A pošto, kad imam jedno osvjedočenje, imam i srdca, da ga branim, to ponovno tvrdim, da propast hrvatstva, bilo u Boki, bilo u Istri, znači i propast bitnih interesa monarkije, znači na kocku stavljati ondješnje hrvatstvo i granice monarkije na korist Italije i Crnegore. (*Prigovaranje i buka na lievici*).

S tim uvjerenjem ja ću glasovati proti ovom izboru, a molim vas, gospodo zastupnici, da i vi glasujete, inače budite sjegurni da Hrvati Boko-kotorski kasno će već biti ovdje zastupani! *Morituri vos salutant!* (*Negodovanje kod Srba*).

Predsjednik (*zvoni*). Ja vas pozivljem po drugi put na stvar.

Biankini. Ja sam već svršio!

Predsjednik. Sada ima rieč gosp. podpredsjednik d.r Kvekvić.

D.r Kvekvić. Visoki Sabor!

Častni je zastupnik Biankini počeo svoj govor time, što nam je rekao, da njemu padaju krila, kad pomisli na neki izbor; a meni zbilja sada padaju sile, pošto sam čuo njegove riječi; a padaju mi sile, jer je on taknuo neke rane naše, koje nas vrlo tište, a koje su nam megjusobne. Kad je o njima govor, ne mogu nikako da budem miran, a uz to sam danas i malo bolestan, pak zato mi oprostite ako moja riječ ne bude uglagjena.

Ja se nijesam nikako nadao, kad sam od kuće krenuo, da ću imati prilike u ovom Visokom Saboru govoriti o pošljednjim izborima Boko-Kotorskih gradova, jer nijesam mogao ni pomisliti, da će se naći ljudi iz one partaje u Kotoru, koji sjede na današnjoj općini, koji će biti tako smjeli, da podnesu utok proti ovom izboru, znajući dobro, što bi im se moglo na to odvratiti. Ali ipak nenadna se dogodi, pa čim ovdje stigoh, doćuh da je bio podnesen utok proti ovom izboru. Prije nego sam ga pročitao, pogodio sam mu sadržaj, jer su se već neki dopisnici iz Kotora kroz razne listove ovdje u pokrajini bili pojavili i počeli da pričaju svjetu nekakvu ogromnu nezakonitost, neko čudo nikad nevidjeno u izborima, koje bi se bilo dogodilo u Ercegnovome.

Kad sam vidio utok i pročitao spise, naravno došao sam do uvjerenja, da će Visoki Sabor bez ikakvih izvida jednoglasno odobrit izbor, a odbiti utok kao netemeljit u svakom pogledu.

I zbilja, naš ovjerovitelјni odbor donio nam je izvješće i dokazao, da je izbor sasvim zakonit. Prema tome, nijesam mogao ni slutiti, da će iko u ovoj visokoj kući ustati proti ovom izboru. Ali i to se dogodi; ču se jedan glas i provjed proti ovom izboru. Ja sam prinugjen dakle da nekolike riječi odvratim.

Može biti, da ću spomenuti neke stvari, koje zaista nisam imao namjeru nigdje, ni u kakvoj prigodi, da spomenem, a to iz obzira prama samim protivnicima, koje hjedoh da još edim. Ali ipak sam sada prinudjen, da neke stvari na javnost iznesem.

Već je naglasio gosp. Biankini, da se velika borba vodi u Kotoru okolo one općine. — Pogodio je. I te kakva se borba vodi, a njezine posljedice mogle bi biti veoma teške, ako se dobro oči ne otvore.

Tu, gospodo moja, ima jedna rana, koju je nazad nekoliko dana časni gosp. Biankini u jednom od njegovih govora, kojim nas je ovih dana izobilno podario, povrjedio, govoreći o vrličkim izborima. Govorio je o vjerskom fanatizmu, o vjerskoj razmirici.

Ali, to je, gospodo moja, nevjerojatno, to je upravo čudnovato, da onaj isti čovjek, koji je onu vjersku mržnju potaknuo *(Tako je! na ljevici)* ili je u svoje svrhe podkrijepio, pretvara se sada nama ovdje, te je žali i oplakuje, ne samo, nego što je gore, baca svu krivicu na srbe pravoslavne.

Ja sam imao prilike da nazad 3 godine progovorim o ovoj našoj nevolji, osobito što se Boke tiče — u bečkom parlamentu, a to odmah iza onih znamenitih izbora općine kotorske, koja na žalost već od 4 god. i 3 mjeseca stoji još tu, kao dokaz te bratske mržnje, a — što je još žalosnije — od 14 mjeseci *postoji nez konito.* Tom prilikom časni gosp. Biankini nije mi rekao: Vi ste tomu krivi, jer je znao — ko je tomu kriv; nije pokušao da oprovrgne ona fakta, što sam ja bio iznio, dapače je stao da ih kao potrebita brani, pak šta više, stao je da — brani i *onoga providencija'nog čovj ka,* koji je u ime te sekte ta fakta izvagjao. Jest gospodo, u ime *sekte*. Gosp. Biankini je sada rekao, da je častni naš drug D.r Čingrija god. 1883 jednu pametnu rekao; a ja opet tvrdim da, megju svijem njegovijem pametnijem izrekama, ona mu je najpametnija bila, kad je kazao da je *pravaštvo jedna sekta. (Biankini: Ta je pametna!)* Pravaštvo je htjelo, da se u Dalmaciju presadi, ali se nije moglo uvriježiti u onim krajevima, gdje je narodna hrvatska stranka vladala, već je pošlo da traži ona mjesta, gdje stanuje čisti srpski živalj, ili gdje je on u pretežnom broju. I tu je uspjevalo; ali putem čega? Uspjevalo je jedino sredstvom vjerskog fanatizma, koji je ta sekta bila uspirila. Propovijedalo se, da katolik ne može da bude Srbin, a da Srba uopće i nema, nego da su to pravoslavni hrvati, od kojijeh se treba bojati više no od ikakve kuge jer će upropastiti katoličku vjeru! Poklićem: *vjera je u opasnosti!* skupljaju oko sebe prosti i neuki narod, pa ga tako fanatiziraju.

Hoćete li jedan dokaz, da tamo nema govora o pravom hrvastvu, nego da se tamo govori baš o pravaštvu? Ovijeh je dana općina spičanska podnijeja jednu molbu visokom Saboru, ali se nije obratila nijednom zastupniku iz narodne hrvatske stranke, da je ovdje preda, nego je poslala opravo svome ocu popu Biankiniju. (*Biankini:* Istina je! A što to dokazuje?) Spič, srpska zemlja, do juče pod turskim jarmom, sve od jednom prelazi u naručaj popa Biankina, bez da se i ne osvrće na hrvatsku narodnu stranku! Evo vam ključa, kojim možete da riješite stranačka pitanja u mjestima gdje pravoslavni i katolici zajednički žive: vjera kao sredstvo za prodiranje i utvrgjivanje pravaštva!

Od pamtivijeka žive katolici i pravoslavni u Boki Kotorskoj. Uvijek su živjeli kao prava braća, nikad se po vjeri nijesu dijelili, te je najbolji sklad megju njima vladao.

Ja sam, gospodo moja, kao mladić išao u katoličku crkvu, pa megju pjevačima misu pjevao, a opet katolici su dolazili u pravoslavnu crkvu na liturgiju, da jednom Bogu pjesme pjevaju. To je sloga, to je bio mir. Toga je sada od skora vremena nestalo; došlo je do toga, da jedni druge više i ne poštujemo. Pitomci katoličkog sjemeništa u Kotoru ostentativno neće

da pozdrave pravoslavnog episkopa kad pokraj njega prolaze. (Na primjedbu zast. Biankina, govornik odvraća da je on uvjeren da presv. i prep. bisk. Uccellini nije pitomcima takvu naredbu dao, dapače zna, da ih je isti gosp. biskup za to pedepsao; ali je ovo dokaz da se mladost u duhu vjerskog fanatizma odgaja i učitelja u tom predmetu naodi). Žalosni su ovo prizori; ali naša je dužnost da nastojimo, da se još što goreg ne dogodi, kako zbilja izgleda da će se i dogoditi, dopustili se da se srestvom općinskih izbora u Kotoru još i nadalje širi ta ubitačna struja.

Jest, dobro je rekao častni g. Biankini, i sada se tamo vodi ljuta borba o kotorskoj općini. Istim pravcem i sada su udarili ljudi koji stoje na upravi one općine, te su opet podigli onaj isti barjak, pod kojim su vodili borbu otraga četiri godine, barjak vjerskog fanatizma, na komu su napisali: *Samo katolik može da bude u općinskom zastupstvu pravoslavni treba da bude isključen.*

Došli smo i do toga, da se našlo ljudi tako zanesenih, tako bezbožnih, koji su rekli: kad bi se prolila i krv mogа sina, ne bih mario, samo da uspijemo, da pravoslavne porazimo i da ih više ne bude.

Evo, častni gospodine Biankini, od kuda potiče taj vjerski fanatizam, evo, ko je povratio sredovječno doba medju nama, baš protivno onome što ste vi rekli prigodom vašeg govora o vrličkim izborima.

God. 1889 bio je izabran prof. Brajković za zastupnika, i njega je zbilja birala pravaška sekta, katolička pravaška sekta. (*Biankini:* Dakle i onda je obstojala?!) Ja nisam bio ovdje, ali sam čuo da vam je on sam u ovom Vis. Saboru rekao *da su njega katolici birali.* Ali što se dogodi tomu pravašu?

Kad se ustrojio pravaški klub, on je oklijevao i u neizvjestnosti bio kuda da se okrene; stizali su mu iz Kotora savjeti, napućci pak i prijetnje, da ugje u taj novi pravaški klub. Ali je on mudriji bio, te je ostao u klubu narodne hrvatske stranke. A što je zatim bilo? Slavjanski dom — u kom se njegova kandidatura izlegla — prosvjedovao je proti tom njegovom postupanju, osudio ga je, pak mu je na povratku spravio demostrativni doček. (*Vukotić:* Istina je!)

A kako smo za zadnjeg izbora postupali mi tobožnji zanešenjaci i fanatici? Pravoslavni, zajedno sa svojom braćom katolicima, koji su ostali da živu u duhu XIX stoljeća, a nisu se povratili u sredovječno doba, zajedno, složno kao braća izabrali smo — koga? Zar pravoslavnog? Zar Srbina prečerana? Ne, nego jednog pravog pravcatog, pobožnog i osvjedočenog katolika, boljeg svakako nego li je ijedan od onih popova, o kojima se toliko ovih dana govorilo; Srbina po krvi, čovjeka koji je u prvo doba našeg narodnog pokreta u Dalmaciji bio u prvim redovima narodne stranke, koja se onda nije dijelila na Srbe i Hrvate, ali koja je brojila megju prve svoje pobornike bokeške Srbe. Tog uvjerenog i pobožnog katolika, koji je napisao u svom programu: pomirljivost i bratsku slogu izmegju jednokrvne braće, mi smo birali i ovamo megju braću doveli, a time smo dokazali da ne gledamo kako se ko krsti. Izbor ovog čovjeka, ovog dičnog starine i vrlog našeg druga, najbolji je odgovor popu Biankinu i njegovim kotorskim prijateljima.

Ja neću dalje o ovom predmetu govoriti, jer me zbilja uvijek uzrujava, kad o njem govorim, nego ću zaključiti s riječima: *Ne dirajte u Boku. Quieta non muovere.* Častni naš drug, jednomišljenik gosp. Biankinija u ovom saboru, a moj vrli i dobri prijatelj Perić, koji je toliko godina u Boki živio, proučio i dobro upoznao tamošnje prilike, rekao je jednom prilikom: *Ne pačajmo se u Boku!* Ali njegovi sumišljenici nisu ga poslušali, kao što valjda nisu poslušali i više drugih njegovih dobrih savjeta.

Sada, častna gospodo, nekoliko riječi o samom izboru, pak da vam dokažem netemeljitost protivničkih razloga, a ujedno da vam prikažem i naše tužbe. Neću vam kazati ko je vodio onu stranku, koju neznam kako nazvati, a koja sada upravlja općinom kotorskom. Neću da vam prikažem koje su one tri osobe, koje su potpisale utok; zašted:ću ih, a inače nije ni fajde o njima se baviti.

Častni nam je Biankini rekao, a to je već i u utoku spomenuto, i hotio nas je nekako iznenaditi time, što je učinio prispodobu kako Kotor broji toliko stanovnika, a ima onako malo birača, dok Ercegnovi, pokraj puno manje stanovnika, ima viši broj birača poreznika. I to se zbilja na prvi mah prikazuje kao čudnovato; ali treba poznati neke druge okolnosti, koje gosp. Biankini ne poznaje, niti može poznavati, a koje su mu prijatelji iz Kotora zatajili i nijesu mu stvar objasnili. Treba znati da su okolnosti Kotora i Ercegnovoga sasvim različite. U Kotoru mnogi obrtnici vode dućan na ime žene, mnogi, kojima je otac umro ostaju u zajednici, punoljetni se ne odjeljuju, a maloljetni s'ijede voditi očev obrt, a mi znamo, da svi ti iz glavnog imenika otpadaju. Uz to, ima takvih kojim bi pristojalo pravo glasa, da nisu podanici talijanski, turski ili crnogorski, a ima dobar broj onih, koje občina Kotorska neće da pripozna kao podanike austrijske. Svega toga u Ercegnovom nema, kako dokazuje glavni imenik. Dopustite mi, gospodo, kad sam spomenuo općinu kotorsku i njezinu samovolju u nepriznaju austrijskog podanstva mnogima u Kotoru, da progovorim dvije o ovom predmetu.

Ljudi na upravi općine kotorske nastoje da skoro sve pravoslavne, koji žive u Kotoru, proglase podanicima crnogorskim; naravno onda bi imali uvijek općinu u svojim rukama. Ali to je nezakonito, nepošteno i vriegja svakog austrijskog gragjanina, kad mu se to pravo odriče. Ja ću vam kazati samo 2-3 takova slučaja. Ima jedan posjednik i trgovac, čiji je djed pod republikom mletačkom u Kotor došao i tu se nastanio i postao mletačkim podanikom. Zatim je po istoričkim dogagjajima postao Španjolac, Rus, Englez, Francuz, pak na temelju bečkog ugovora podanik austrijski; ali sada, po ljudima na upravi kotorske općine, on nema prava austrijanskog državljanstva. Taj čovjek, koji je više puta bio općinski vijećnik i prisjednik, ima 7 muških sinova, od kojih su 2 c. k. oficira, jedan je aktivni i služi sada u Kotoru, a drugi je u rezervi; treći je primljen kao dobrovoljac kod vojne mornarice i postaće oficir, četvrti će skoro biti uzet u domobranstvo, a tri su još malena, koji će takodjer služiti svoga cara; a ipak neće da ga priznadu austrijskim državljaninom. Tu skoro, kad mu je jedan sin polagao ispit pomorskog škrivana i tražio svjedočbu pripadništva i podaništva austrijskog, bilo mu je odvraćeno, da mu se to ne izdaje, jer je podanik crnogorski. I sada, pošto je položio izpit i bio isključen iz imenika za novo nastupajući općinski izbor, potražio je putem utoka da bude upisan, ali je odbačen.

Ima opet nekoliko drugih uglednih gragjana u Kotoru, čiji su sinovi već služili ili još služe u domobranstvu, koji dolaze iz dalekih krajeva svijeta da izvrše svoju dužnost, čiji su se djedovi pod mletačkom republikom nastanili u Kotoru i potom postali podanici mletački, pak francuzki, engleski, ruski i napokon austrijski, a ipak im se to neće da prizna. Takovih slučajeva imamo na žalost puno, i tim se sredstvom hoće da održi općina Kotorska!

Ove riječi, uzdam se, da će se dotaknuti malo i visoke Vlade, i da će ona što skorije dati naputke dotičnim oblastima, da se takovi neredi ne dogagjaju i da se na taj način vjerni podanici ne vriedjaju.

A visoka će Vlada tim prije ovom neredu doskočiti, jer je to neugledno i vrlo štetno za samu državu.

Vraćam se sada na izbor u Ercegnovom. Rekao je častni gospodin Biankini, da protivna stranka u Ercegnovomu nije mogla pregledati imenice, jer da nije imala vremena. A imenice su bile izložene 8 dana, i ona je došla na općinu, pregledala i prepisala, pak našla i veliku nezakonitost, da je uvršteno 30 il 40 birača, koji tobož nemaju pravo glasa u gradu, nego u vanjskim općinama. Ta je stranka učinila utok na Poglavarstvo, a u isto doba brzojavila na visoko Namjestništvo, ističući tobožnju nezakonitost i tražeći lijeka. I zbilja bilo joj je udovoljeno, jer je Poglavarstvo naredilo, da pogje jedan povjerenik u Ercegnovi, da pregleda i popravi listine, a to je bio baš šumski činovnik gosp. Blasco, koji nije ni Bokelj ni Srbin, već pravi Hrvat, dakle osoba svakako protivna srpskoj stranci, ali vještak u izbornim poslima, barem toliko, koliko ikoji poglavarstveni povjerenik, jer ga je vlada u više prigoda upotre-

bila kao povjerenika za izbore. On je, otkada je u Kotoru, u svakom izboru bio presjednikom izbornog povjerenstva, pak i sada u ovim istim izborima bio je član povjerenstva, izabran od c. kr. poglavarstva, kao sumišljenik protivne stranke, za čijeg je kandidata i glasovao. Dakle poglavarstvo nije moglo izabrati boljeg i zgodnijeg činovnika od njega, da ugodi baš prijateljima gosp. Biankina. Ali on je svakako vršio svoju dužnost nepristrano; otišao je na porezni ured, pregledao knjige, popravio nekoliko pogrješaka, što su se bile uvukle, i sastavio novi imenik. Zatim je protivna stranka poslala drugu brzojavku na Namjestništvo, tužeći se da je u novom imeniku ipak ostalo 29, koji nemaju pravo glasa, a u isto je doba učinila utok na Poglavarstvo i u njem je točno označila imena onih za koje je mislila, da nemaju pravo glasovanja i tražila da budu izbrisani. Prebrojivši u utoku ta imena, nalazimo ih samo 20, kako je u izvješću rečeno. Tih tobož nezakonitih glasova dakle, po mnienju istih utočnikā, nema nego 20, i zato kad bi naš ovjerovitelјni odbor bio odbio ne 15, nego svih 20, ipak bi još ostalo 18 glasova većine.

Ali, gospodo, nemojte misliti, da su nezakonito bili uvršteni oni glasovi, jer ti ljudi imaju svoj obrt u gradu, u opsegu potrošarine grada Erceguovoga, te su i u tom obsegu nastanjeni. Ima ih nekoliko koji su izvan grada nastanjeni, ali plaćaju obrtarine za ono što posjeduju u gradu, pa po zakonu imadu podpuno pravo glasovanja. I gosp. Brajković bio je izabran za zastupnika, na temelju istog principa, a i svi ostali izbori obavljali su se do sada ovim načinom, koliko za zastupnike na Sabor, toliko i za one na Carevinsko Vieće. — Nije dakle ovoga puta ništa novoga stvoreno bilo.

Upravo treba da se grohotom nasmijem, kad se govori o nekoj pristranosti gosp. kot. poglavara, koji da je bio u ono doba na dopustu, ali da je ipak boravio u Kotoru i rukovodio cijeli izbor.

Da je on vidio taj izbor, da je on zbilja nekakav upliv tu vršio, to je gospodine Biankini, grijeh reći, jer onaj čovjek, kroz dva mjeseca što je bio u dopustu, proživio je dan i noć kod postelje svoje na smrt bolestne majke; on nije ni iz kuće izlazio, niti je — što se kaže — ni jeo, ni pio, a kamo li da se išao pačati u poslove, koji njegovi nijesu bili.

A o pristranosti njegovoj prama nama, ako je zbilja vršio kakav upliv na izbor, sada ću vam nešto kazati. Prelazim zato sada na Kotor i Perast i na dotične izbore, o kojima se gosp. Biankini ne tuži, ali gdje se mi imamo tužiti. Mi smo prikazali samo 12 utoka proti izbornoj listini u Kotoru, a to poglavarstvo, koje je tobože nama na ruku bilo, odbilo ih je 9, a primilo samo tri, od kojih dva su birača bila, koji su uslijed tijeh utoka bili izbrisani, pa opet primljeni; jer, premda vrhu odluke poglavarstva nemože biti daljeg utoka, ipak se za protivnu stranku našla i treća molba, te su ona dvojica opet bili uvršteni. Ovoga pak trećega, kad je došao na biranje, komisija ga je prosto poslala kući, jer su za njega tvrdili, kao i za druge što sam već spomenuo, da je crnogorski podanik, premda je 12 godina u domobranstvu služio i poglavarstvo ga u imenik uvrstilo. Evo vam dakle, gospodo, te tobožnje pristranosti sa strane kot. poglavarstva na korist našu!

Protivnici su takodjer prikazali jedno dva tri utoka, premda su sami listine učinili, i njihovi su utoci bili primljeni. Tri dana prije izbora prikazaše jedan utok, u kom su tražili, da budu upisana dva vojnička činovnika, koji su tek stigli u Kotor. To poglavarstvo, koje je u naš račun tobože radilo, primilo ih je na temelju § 23. dok ja držim da na temelju tog §.a može primiti samo birače, koji spadaju u veleporeznike. Nego oni se tuže za onoga trećega, koji je bio odbačen, naime vojničkog ljekara, koji je došao u Kotor dva dana prije izbora, a 12 sati prije izbora potražiše, da bude uvršten, pak je taj zahtjev bio od Poglavarstva odbijen.

A kako je kot. poglavarstvo postupalo pri sastavljanju izborne komisije? Naravna stvar, općina je birala, što joj pripada, svoje ljude u onoj trojici, a vladin je povjerenik imao da bira četvoricu. Ali ovdje se nije dogodilo ni ono što smo čuli o Korčuli, gdje je poglavar birao trojicu s jedne, a jednoga s druge strane, nego je naš poglavarstveni izaslanik prepolovio, te izabravši

dvojicu s ove, a dvojicu s one strane, dao većinu od petorice protivnoj stranci. A znate li koga je odabrao za protivnu stranku? Jednoga doktora prava, koji je već bio spravan i u crno obučen i sa istim povjerenikom u dvoranu birališta uljegao; a drugoga je izabrao u osobi istog onoga gosp. Biliška, vještaka u izbornim poslima. Nakon toga, za punih 10 minuta tražio je s okom u dvorani megju biračima onu dvojicu, koju će imenovati tobož iz naše stranke, i jedva jednom progovori imena i pozove dva naša poštena trgovca, ali ljude, koji ne poznaju ni §§, ni izborni red, i koji nijesu vješti ni najmanje ovakvom poslu, tako da su često prevareni glasovali sa protivnicima u odbijanju naših glasova. Evo te nezakonitosti i pristranosti na našu korist, o čemu se g. Biankini toliko žali i na g. Poglavara napada. Za sve ovo, što sam naveo, jamčim svojom poštenom riječi.

Ta komisija tako sastavljena, pošto su, kako rekoh, naši utoci bili odbiveni, odbila je opet 6 naših glasova, na svakog od kojih je g. vladin povjerenik izričito protestirao.

Evo dakle vidite, gospodo, kako se u Kotoru ovaj izbor vodio, i kako imamo samo mi pravo da se žalimo na počinjene nezakonitosti.

Pregjimo sada na Perast. Općina Peraška nije se potrudila da iz poreznog ureda u Risnu prepiše imenik poreznika, nego je nekog činovnika na istom uredu platila, da ga on sastavi. Općinu dakle ne mogu tužiti, da je glavni imenik izkrivila. U tom imeniku kao prva dva poreznika stoje kapetan Petar Krilović sa 61 for. izravnog poreza i Marko Balaban sa 59 for.; dakle Općina ih je kao veleporeznike, pošto plaćaju više od 50 f., digla iz imenika birača, misleći da će ih poglavarstvo uvrstiti u imenik veleporeznika. Ali kad je taj imenik bio proglašen, ne nagjosmo tih birača. Uložismo utok na Općinu, a ona nam odvraća, da ih nije uvrstila, jer plaćaju više od f. 50 poreza; upitamo na to poglavarstvo da ih uvrsti megju veleporeznicima, a ono nam odvrati, da ih ne može uvrstiti, jer plaćaju izpod f. 50, kako je to zvanično posvjedočio porezni ured u Risnu. Kako se to može zbiti? Tu je porezni ured na jedan način javio Općini, a na drugi poglavarstvu. Dakle prvom ili drugom posvjedočio je jednu neistinu!

U imenici birača našli smo nekoliko birača, koji nisu imali pravo glasa za to, što nisu plaćali poreza, a našli smo jednoga, koji je bio uvršten da plaća 1 f. 42 novč., dočim on nije plaćao nikakvog poreza za Perast, nego samo 25 novč. za odlomak Kostanjicu; pak i kad bi ovoliko plaćao za grad Perast bio bi izključen s onom trećinom što otpada. Treba da kažem da je taj poreznik bio niko drugi nego načelnik grada Perasta, brat profesora-kandidata. Ja sam se začudio kako je to, da načelnik ne plaća više poreza, pak je zato izborni odbor učinio molbu na poglavarstvo, da mu posvjedoči koliko plaća taj birač. Od poglavarstva dolazi odgovor, da porezni ured u Risnu javlja, da dotični ne plaća u gradu Perastu nikakvog poreza, a samo 25 novč. za odlomak Kostanjicu. Potražismo tada da se izbriše taj birač, a općina iznese opet drugi zvanični dokaz od poreznog ureda, da zaista plaća 1 for. 41 novč. Na to zapitasmo razjašnjenje u poglavarstva, i porezni se ured sada nagje u škripcu, te najposlje reče, da onaj birač plaća onoliko, t. j. 1 f. 42 n., jer je ta svota upisana na njegovo ime *kao skrbnika jednoga odsutnoga nepoznatog boravišta,* čijim dobrima on upravlja! I zato taj je birač opet bio uvršten usljed odluke *III. molbe!* Evo vam dakle, gospodo, i ovog lijepog primjera, kako se postupalo od protivne stranke i od poreznog ureda u Risnu, kod koga bi trebalo potražiti razlog takvog nekorektnog postupanja. Imao bih još mnogo primjera da iznesem i time dokažem nepravilni i protuzakoniti postupak u Perastu, a sve na štetu naše stranke; ali neću više da duljim.

Neću da vam ni pripovijedam, kako su se n. p. neki birači u Kotoru prikazali bez pozivnice i bili su primljeni, jer sam toga mnienja, da mogu i bez pozivnica pristupiti, samo ako su poznati povjerenstvu. Ali se dogodilo, da je 7 vojničkih činovnika pristupilo bez pozivnice, a niko ih od povjerenstva nije poznavao. Ali i to nemari ništa. Samo ću spomenuti nešto drugo, što mi je veoma žao, ali ne mogu premučati, t. j. kako su neki vojnički činovnici bili prinugjeni da glasuju. Bilo je tih činovnika 18

u Kotoru, i odlučili su bili da se ne pačaju u ovaj izbor, te uništili pozivnice u oči izbora. Ali na dan izbora u jutro rano primaju Befehl, da moraju ići glasovati, te oni svi u paradi i rukavicama trče da vrše to svoje pravo. (*Glasovi:* O! o! a od koga befehl?) Primaju Befehl od gospodina generala brigadira baruna Galla, (*Na lievici:* Sramota!) i od njegove gospogje. (*Smieh*). Ovaj je general sada u Trstu.

Nego treba da pripovjedim i nešto smiješno, što se tom prilikom dogodilo. Befehl je bio poslan u Kotor, Perast, Risan i Budvu. Jedan činovnik u Risnu prima befehl, u kom se kaže, da mora odmah poći glasovati za prof. Brajkovića. Taj čovjek pogje odmah na Općinu Risansku, da tobož glasuje, ali mu rekoše, da nema u Risnu izbora; on odvrati da mora glasovati. Kazaše mu da je pogriješio, jer je izbor u Perastu. Kad to razumje, odmah uze barku i otide u Perast, a kad tamo predsjednik povjerenstva zatvorio izbor. Z htjeva on svakako da hoće glasovati, ali mu odgovore da je kasno došao, a uz to da nije ni mogao glasovati, jer u Perastu nema prava. Na to će on: oprostite, ali ja moram da glasujem bilo gdje bilo. Na to uze barku i ode u Kotor. (*Biankini:* pravi vojnik. *Smieh*). Primio befehl! Dogje dakle u Kotor i pita gdje se ide glasovati, a pošto je već davno bilo glasovanje na Općini svršilo, on ode na Poglavarstvo, gdje pokušaše rastumačiti mu stvar i uvjeriti ga da je pogriješio, ali on neće da se razlogu dade, već sve jednako zahtjeva da glasuje: Ja moram glasovati, molim vas primite mi glas, jer ću inače imati teških posljedica. Dakako da uza sve to nije glasovao.

Evo, gospodo, kako se radilo s protivne stranke, a vi sada sudite ko ima pravo da se tuži.

Ja ću, gospodo, završiti ne sumnjajući ni najmanje da vam je dokazana zakonitost izbora gosp. Kamenarovića. A spominjući još jednom stranku, koja vlada na općini kotorskoj i za koju se tako očinski stara častni gosp. Biankini, reći ću samo to: nastojmo, gospodo, svi bratski i složno, da te vjerske mržnje jednom nestane: nastojmo da onu vatru, koja je sad opet rasplamtila, ne potičemo još više, nego da je ugasimo; pružimo jedan drugome grančicu masline i nastojmo da bracki sklad opet zavlada.

Predsjednik. Rieč ima gosp. vladin izvjestitelj Truxa.

Vladin izvjestitelj Truxa (*čita*):

Visoki Sabore!

Kao što za druge slučajeve, moram i pri ovom izboru odbiti neosnovane prigovore prvog gospodina predgovornika proti postupanju vladinih poslovača.

Povodom bržojavne predstavke 17 kolovoza 1895 nekih birača, radi tobože protuzakonitom sastavljenju izborne listine grada Ercegnovog, Namjesništvo je odmah brzojavno naredilo kotarskom poglavarstvu, da uputi podpisanike, neka prikažu eventualne pritužbe, kroz otvoreni rok, kod Općine, i da u ostalom, Poglavarstvo uredovno razvidi pravilnost listina, eventualno da raspoloži ispravljenje istih.

Kotarsko je Poglavarstvo odmah shodno obznanilo dotičnike, te odaslalo u Ercegnovi naročitog odredjenika u osobi šumskog povjerenika Biliška, da razvidi temeljitost pomenute brzojavne žalbe, a do potrebe na temelju poreznih podataka, koji su služili pri sastavljenju glavnog imenika i izborne listine ondje proglašenih, da sastavi novi točni imenik i listinu, te da ih odmah iznova proglasi kao uredovno ispravljene sa strane c. k. kotarskog Poglavarstva kotorskoga.

U ovom smislu bi izvršen nalog podat mu od kotarskog Poglavarstva.

Namjestništvo je uzelo na znanje navedeni postupak, ali je već onda izrazilo svoje začudjenje, da je Poglavarstvo povjerilo dotični nalog šumskom činovniku; nu ipak se je moralo predpostaviti, da pogledom na osobitu prešnost i s pomanjkanja, u onom času, drugoga poslovača, koji bi na to bio zvanično pozvat, kotarsko se je Poglavarstvo služilo gospodinom Biliškom — koji je u ostalom kroz više godina službovao kao občinski tajnik — a svakako u tome nema nikakve nezakonitosti.

Susljednim brzojavnim podneskom od 23 kolovoza isti su pritužitelji javili Namjestništvu, da su podnieli utok proti novoj izbornoj listini, tražeć da ista bude iznova uredovno preuredjena, a to i u pogledu crte koja zaokružuje obseg potrošarine.

Usljed toga je Namjestništvo, takodjer brzojavnim putem, naredilo Poglavarstvu, da razvidi stanje stvari, i da po tom razsudi u teku molba, te eventualno preduzme uredovno izpravljenje listina do dana prije izbora, pri čemu se je primjetilo glede zaokruženja obsega grada Ercegnovog u pogledu političkih izbora, da pošto o tome ne obstoji izričita zakonska odredba, ne ostaje nego držati se konstatovanog običaja kod prijašnjih izbora na Zemaljski Sabor i na Carevinsko Vieće. Nadodalo je još Namjestništvo da pregledanje izbornih listina kod kotarskog Poglavarstva svakako ne smije biti zabranjeno.

Uslijed daljnih konkretnih brzojavnih žalba bi jos opetovanim Namjesništvenim brzojavkam dneva 2, 6, 7, 8, 9 rujna — ne baš sudjeno u trećoj molbi, kao što misli častni gosp. d.r Kvekvić — dapače naloženo kotarskom Poglavarstvu, neka o prikazanim utocim svom pomnjom i zakonitošću razsudi, a slučajno i uredovnih ispravaka listina obavi.

Iz svega toga jasno proističe, kako je politička vlast i pri ovom izboru posve zakonito i nepristrano postupala.

U koliko se je spomenulo pitanje tobožnjih inostranaca, primjetiti ću, da je Namjestništvo — bez odnošaja na ikakav konkretni slučaj — već okružnicom 27 srpnja 1895 upozorilo sve kotarske Poglavare u pokrajini radi najstrožijeg obsluživanja, da za izborno pravo u svim izborništvim neobhodna je zakonska predpostavka austrijsko državljanstvo. Mora se dakle glede upitnih slučajeva zaključiti, da nije baš bilo konkretna povoda dvojiti o njihovom austrijskom državljanstvu i o njihovom izbornom pravu.

Što se nadalje tiče pitanja, imadu li neki birači občine Ercegnovske izborno pravo u gradu ili u vanjskim občinam, — o kojem predmetu i častni ovjeroviteljni odbor stavlja neki predlog, — nije moguće da se meritorno izrazim, pošto se tu radi o raznim zapletenim pitanjima, glede kojih trebalo bi izviditi sve mjerodavne faktične i pravne odnošaje. Nu svakako za konkretni slučaj ti glasovi nemaju odlučujućeg upliva.

O prigovoru častnog d.r Kvekvića u pogledu vojničkih činovnika, mislim da, ako nije valjda pogrješno obavješten gosp. zastupnik, morao bi se navedeni čin baš žaliti, nu svakako moram predpostaviti da su ovi birači imali podpunu slobodu da glasuju kako hoće, ili da ne glasuju.

Predsjednik. Gosp. zast. Borčić je pitao rieč za formalni predlog.

Borčić. Predlažem, da se razprava zatvori.

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju, da se razprava zatvori, neka ustanu. — Većina. — Razprava je zatvorena. Upisani su još gg. zast. Biankini i Trojanović. Neka izvoli govoriti gosp. zast. Biankini.

Biankini. Visoki Sabore! Nastojati ću da budem što kraći, premda se je častni gosp. podpredsjednik zaletio na dugo i široko, te bi vriedno bilo sustopice sliediti ga u njegovim smjelim ekskursijam. Meni je, u ostalom, svrha njegovih napadaja sasvim jasna. Gospodina Kvekvića nije već briga za ovjerovljenje izbora gradova; on znade da će bit odobreni. Ali drugi izbori njemu živo leže na srdcu. Cieli utisak njegovog govora nam kaže, da smo mi u oči občinskih izbora u Kotoru. I doisto gospodin Kvekvić je i predsjednik izbornog odbora, „Unione cittadina", u kojem odboru ne učestvuju pravaši nego, članovi talijomanske Lege Nazionale. *(Glasovi: O! o!)* To je faktum! Rek bi ipak da je gospodin predsjednik zabrinut, hoće li njegov zajednički rad sa talijanašim u Kotoru uspjeti, ako mu s koje druge strane nedodje pomoć. S toga mu je trebalo ovdje iznieti i strašilo pravaško. Ali ja ga mogu uvjeriti, da u izbore za občinu kotorsku ne ulazi ga ni pravaštvo, ni narodnjaštvo, već obrana stare časti svih pravih Kotorana proti odmetnicim i došljacim. Gospodin Kvekvić, koji je *vrlo finim ukusom* klasificirao pravašku stranku sektom —

ali griehota što nije pri tom bio izvoran — morao bi znati, da ako u odboru, komu je on predsjednikom i u kom sjede i članovi „Lege Nazionale“ kotorske, ima i jedan samozvani pravaš, taj je drug i saveznik gospodina Kvekvića, ali toga zavedenjaka stranka prava javno je odbacila i desavouirala.

Uz tako slavne saveze i još slavnije saveznike, ipak je častni Kvekvić vrlo zabrinut za vjerski mir u Boki Kotorskoj, i on u velike žali vjerski fanatizam. Samo je tako pravedan, da nežali fanatizam svoje braće suvjernika, nego tobožnji fanatizam Hrvata katolika. Ali da bi gospodin zastupnik htio biti pravedan, on bi morao priznati, da ako ima na žalost štogod malo vjerskog fanatizma i na katoličkoj strani, tomu su se katolici naučili od prijatelja i istomišljenika gospodina saborskog podpredsjednika Kvekvića. Ako danas u istinu iz usliju pojedinih katolika, Hrvata, u Boki Kotorskoj čuje se poklik: „i vjera nam je u pogibelji“, to nije ništa drugo nego odziv višegodišnjemu vašemu postupanju u Kotoru, gospodine podpredsjedniče.

Ali častni Kvekvić kaže, da se ja nebih zauzimao za ove izbore, da se nenadam, da će pravaši doći na upravu občine kotorske. Ja ga mogu iskreno uvjeriti, da me ovdje niti najmanje nepotiče specifično pravaška misao, već obći interes hrvatstva, koji mora ležati na srdcu svim hrvatskim strankam, ma kako se zvale i krstile. Gdje se god radi o Hrvatim, bili ti prvog, drugog, trećeg ili četvrtog stepena, mi svi dužni smo njim pomoći. Lučim Hrvate na stepene, i ne bez razloga, jer mislim, da smo svi Hrvati, ali da i u političkom patriotizmu vriedi teorija evolucionistička. I patriotizam postepeno se razvija. Jedan ima više, a drugi manje hrvatske sviesti prama političkom odgoju i obstojnostim. Vremenom svi Hrvati doći će do podpune sviesti, a to je najviši, prvi stepen patriotizma, te je zadnja evolucionistička faza, to je pravaška sviest. Stoga, gdje mogu, ja nastojim pomoći svakomu Hrvatu, ma na kojem se stepenu evolucije on nalazio, i, ne zato, što je on danas pravaš, nego u sigurnoj nadi, da jedan dan on mora postati pravaš. To je razlog, častni gospodine podpredsjedniče, s kojeg sam se ja zauzeo u svakoj prigodi za bilo kojeg Hrvata. Za to se danas zauzimljem i za Hrvate bokežke, i za to sam predao i preporučio molbenicu, koju mi je poslala slavna občina Spič, premda nemam čast poznati ni jednog izrazitog pravaša u toj občini.

Moram sasvim odlučno zaniekati i odbaciti tvrdnju gospodina Kvekvića, da katolički djaci u Kotoru, susretajuć episkopa pravoslavnog, ne pozdravljaju ga. Ta je osvada bila tunedavno bačena i u pokrajinske novine, ali bila je odmah s kompetentne strane i oprovrgnuta. Premda nisam od onih *prerevnih* katolika *à la* Kamenarović, koji šuruju u svemu i po svemu sa hrišćanima — moram ovdje zahvaliti gospodinu predgovorniku što je tako delikatno prispodabljao moje katoličanstvo sa onim častnog Kamenarovića — ipak ga mogu uvjeriti, po svomu izkustvu, da svi katolički popovi u Dalmaciji pozdravljaju starešine grčko-iztočne crkve. Ja isti kao katolički pop skidam njim klobuk, kad ih sretnem. Za nas katolike to je pitanje ne samo tolerancije, nego i uljudnosti. U ostalom, za katoličke djake odavna obstoji i naredba, da imadu pozdravljati poglavice druge vjeroizpoviesti. Te naredbe spominjem se još kao bogoslovni djak u Zadru. Ja sam i kao djak pozdravljao sve episkope, koji su ovdje prebivali ili dolazili. I taj liepi običaj i danas sliedim. Siguran sam da pod jednim veleumnim biskupom kakav je presvietli gospodin Uccellini, njegovi djaci pozdravljat će takodjer grčko-iztočnog vladiku i u Kotoru.

Častni Kvekvić žali, i boji se, da će opet u dojdućim izborim občina kotorska podignuti vjerski barjak, koji je bila podigla — on je rekao — prije 4 godine; ali neuvidja on, da ovom tvrdnjom upada u veliko protuslovje. On je već prije naglasio da sam ja tobože s mojim prijateljim uveo pravaštvo u občinu kotorsku. Kako je dakle prije 4 godine ta občina mogla iztaknuti vjerski barjak? A gdje je bio tada pravaški? U ostalom, gospodin Kvekvić zaboravlja, da još otrag 4 godine mi kao Hrvati nismo se dielili na pravaše i na narodnjake, nit smo radi vjere imali s Kotorom ikakva dogovora.

U drugo protuslovje upao je častni Kvekvić, kad je rekao, da prijašnji zastupnik Boke Kotorske, častni Brajković, bio je moljen i pri-

siljen, da udje u pravaški klub, ali da nije htio; i radi toga, kad se je povratio, da su mu u „Slavjanskom Domu“ u Kotoru htjeli praviti demonstracijâ. To je sve fantazija, a sami čini pobijaju gospodina Kvekvića. Ako sbilja častni Brajković nije hotio poslušati svoje birače, i ako ih je ogorčao, tako, da su mu hotjeli praviti i demonstracijâ, kako je to, da su ga u zadnjim izborim jednoglasno birali svi sviestni Hrvati Boke Kotorske?

Častni Kvekvić, u svoje *miroljubive* svrhe, preporučio nam je za Boku i onu liepu latinsku izreku, kojom se je Bismark u zadnje doba svoje slave često služio: *quieta non movere.* I ja bih bio za to, da se u Boku nedira, da su srećom u Boki odnošaji zdravi i pravedni, kako bi imali biti. Ali odnošaji, što danas ondje vladaju, nisu ni zdravi ni pravedni odnošaji, te ih treba urediti ma bilo kojim sredstvim, makar i maslinovom grančicom, koju nam je častni podpredsjednik velikodušno preporučio. A ako je i on sam ćutio potrebu maslinove granice u Boki, ja neznam kako nam u isto doba može preporučivati *quieta non movere.* Moje je mnienje, u ostalom, da se Boki hoće žive sviesti, a ne mrtvila, da i Boki treba ustavne borbe, i pravednosti, da se po europejsku uredi i da nestane u njoj sredovječnih pojava. Častni Kvekić nam je kazao, da su neki katolici u Boki izjavili, da su spravni i krv proliti za svoja vjerska načela. To nam, gospodo zastupnici, najbolje tumači prežalostno stanje katoličkih Hrvata u Boki Kotorskoj. To je stanje nesnošljivo, i još nadalje nesmie potrajati. Tomu stanju treba da i mi pomognemo učiniti kraj.

O pitanju glasova podanika crnogorskih, ili tobožnjih podanika crnogorskih, kako je častni Kvekvić rekao — ja bih morao ovdje na dugo govoriti. Kad sam ja neki dan ovo pitanje podigao u ovoj visokoj kući, i utvrdio da crnogorski podanici nemaju prava da glasuju u Kotoru, nego na Cetinju, sa strane političkih prijatelja gospodina saborskoga podpredsjednika Kvekvića, a cienim takodjer i sa njegovih usta, čula se je rieč: laž. Na taj neparlamentarni izraz nisam se osvrnuo. Ja rado praštam takove nepodobne izreke, osobito novajlijam, tim više što još nemamo jednog parlamentarnog riečnika, da iz njega nauče parlamentarne pristojnosti, oni koji trebaju..... (*Buka na lievici i prigovaranje*). Ali usljed one neparlamentarne rieči, moji prijatelji iz Boke Kotorske poslaše mi najtočnijih podatka o pitanju crnogorskih podanika, i izjaviše mi da sam istinito i temeljito govorio. Ja bih rado pročitao ovdje sve te podatke, kad bi mi gospodin predsjednik dopustio, ali po izkustvo znam, da neće. *(Prigovaranje).* Ja s toga, na temelju najtočnijih obaviesti opet kažem, da u Boki ima i danas mnogo Crnogoraca, koji su došli na more za svojim poslovima, i tu se nastanili, neprimivši austrijsko podaništvo. Ima i onih koji su pravi proletarci, i koji osobito u Kotoru živu, ali ni ti nisu još do danas uredili svoje podaničke odnošaje. Tih ima iz novijih doba, i od prošastih godina. Ako se gospodin podpredsjednik Kvekvić potrudi do arkiva bivše gradske preture u Kotoru, koji se čuva sada na c. k. kotarskomu poglavarstvu, on će tu naći, da množina Crnogoraca doseljenih u Boku, nije primila naše podaništvo. I ti podanici crnogorski ipak vrše u nas ustavna gradjanska prava, i posjeduju nepokretnih dobara, što sve nije po zakonu.

Onaj slučaj, spomenut po gospodinu podpredsjedniku, o nekom otcu, koji ima četiri sina u vojski, meni je dobro poznat. Mislim, da je to slučaj Steve Radivojevića. *(D.r Kvekvić:* Jest, taj je!) Eh, dobro! Radivojevića sinovi, rodjeni u Boki, u istinu udjoše u našu vojsku, ali občina nema još dokumenta, da je stari Radivojević ikad primio podaništvo austrijsko. U ovom slučaju, koja je dužnost toga gospodina? On mora zapitati podaništvo austrijsko ili dokazati občini da ga je već primio. To je pitanje sasvim jednostavno i daje se vrlo brzo riešiti. (*D.r Kvekvić:* A Pezzi!)

Častni gospodin podpredsjednik spomenuo je sada ime veleštovanog načelnika kotorskoga D.ra Pecia. On me je htio upitati: ima li D.r Peci podaništvo austrijsko? Pošto je D.r Peci bio zastupnikom u ovom visokom saboru za toliko godina, pošto je bio državnim činovnikom, pošto je danas načelnikom grada Kotora, ja kažem, da D.r Peci ima austrijsko podaništvo. — A moram se uprav čuditi, kako mi je D.r Kvekić, pravnik i podpredsjednik saborski, mogao i upraviti taj nepromišljeni upit.

Pošto sam nehotice došao na D.ra Peci-a, premda on nedieli moja politička načela, moram ustati na njegovu obranu i prosvjedovati proti svim osvadam, koje su ovdje proti njemu pale, da tobože sjedi nezakonito na občini, da piri vjerski fanatizam itd. Vi, go-podo zastupnici, koji dobro poznajete iz prošlih saborskih zasjedanja onu golubinju dušu *(smieh sa lievice)*, morate bit uvjereni da je smjelo i nepravedno njemu što slična pripisivati! Čast svim iskrenim vjernicim — pa i hvaljenomu katoličanstvu gospodina Pave Kamenarovića — ali gospodin Kvekvić, koji je tražio po Boki dobre katolike, mogao je sigurno naći najboljeg izmedju boljih u osobi načelnika kotorskog i poklo iti mu se do crne zemlje. Što on to nije učinio, po sriedi su drugi razlozi. Nè, nesjedi ovdje gospodin Kamenarović kao dobar katolik, nego kao dobar srbenda! Neka sutra, gospodine podpredsjedniče, starina Kamenarović zanjeće vaše veliko srbstvo, a vi ćete ga prvi iztjerali iz izbornog kotara, kô što ste iztierali svakog, koji nije sliedio vaš neopravdani fanatizam, vjerski i politički. Sa takvim mi Hrvati težko ćemo se ikad složiti. Iz takvih ruku mi nesmjemo prihvatiti onu maslinovu granicu, kojom je gospodin podpredjednik zasladio svoj govor. Taj govor sam kipi, i ako pritajeno, vjerskim i političkim fanatizmom, i najbolje svjedoči užasnom stanju bokežkih Hrvata! I tim sam svršio!

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik D.r Trojanović.

D.r Trojanović. Visoki Sabore!

Obećao sam presvijetlom gosp. Predsjedniku, da ću biti kratak i ja ću održati svoju riječ, jer zaista nije vrijedno, da se izcrpljivo bavim primjedbama časnoga g. Biankini-a, tim više, što je moj prijatelj g. D.r Kvekvić svestrano dokazao i pobio sve ono, što je on proti izboru gosp. Kamenarovića iztaknuo. On je takodjer „in merito rei“ rekao i dokazao valjanost ovog izbora.

Zaista kazao sam, da ću biti kratak i biću to. Ali ja bi morao biti jako uzrujan. Kad sam čuo govor gosp. Biankini-a, izpovijedam, kako mlad čovjek i Srbin, da sam se uzrujao, ali opet kao liječnik biću vrlo hladan i hoću da se malo ja i gosp. Biankini onako ležerno porazgovorimo.

Kad bi ja hotio slijediti govor gosp. Bianchini-a korak po korak, morao bih početi sa čitavim historijatom; ja bi Vam morao ispripovijedati — što mi liječnici kažemo — „eine krankengeschichte“, i morao bi uzeti u obzir, kako je g. Biankini počeo u ovoj visokoj kući da govori i nama predika i deklamira. Ja znam kako je on udesio tu svoju pravašku muziku. On je tu govorio i instrumentirao to, samo da dodje u „Narodni List“. kako će onda oni u Vrlici, u Vrgorcu, u Boki i čitavoj provinciji čitati pompozne njegove govore, u kojima na mnogim mjestima ima velikog patosa, te je to čitava tragedija, i gosp. Biankini stane misliti da je neki Gambetta; ali baš u najtragičnijim momentima, kad je govorio o izborima, sve na jedan mah bi se slatko nasmijao, gotovo kao da se sebi ruga. To bi bila lijepa patološka studija. O toj mogao bi govoriti na dugo jedan Lombroso, Müller i drugi, ali ja neću, jer ja bi morao i fizički pregledati gosp. Biankini-a, ali on nema u meni povjerenja, niti u moju liječničku znanost, da ga fizički ispitam. Preko svega ovoga prelazim, ali ono kako se on ovgje podiže i predika, mogao bi nazvati sa profesorom Benediktom, da je to neka moralna insanitas. *(Smieh)*

Bože sačuvaj, da ga mislim uvrijediti, jer to je sasvim prirodno pravašima: D.ru Anti Starčeviću i svim, koji za njim dolaze, a tu je i gosp. Biankini.

On se razmeće tamo i amo i prohtjelo mu se, da se zaleti u našu lijepu Boku Kotorsku. Kad smo mi zastupnici izvanjskih općina bili izabrani 7 septembra, onda je na vidjelo izašao pozdrav nama iz Boke-Kotorske. Ondje gdje se zahtjevalo da jedan list pristojno piše, tu je odma gosp. Biankiniju sunulo, da nas nazove nadrisrbima. To je bio prvi pozdrav. Ali prije toga ima još druga uvrjeda, koju je gospodin Biankini namijenio Boki, a to je bilo o Gundulićevoj proslavi u Dubrovniku. Kad su Bokelji onamo na onu uprav slavensku i impozantnu svečanost došli, u krasnom srbskom narodnom

odijelo, znate sto je kazao taj Hrvat, taj Slaven — ja se smijem kad rečem to — on je kazao ništa manje na adresu tih učesnika u Gundulićevoj svečanosti, nego: došli su kupiti češalja u Dubrovniku. (*Biankini:* Nije istina!)

Ja sam baš zato tražio častnog Biankinija i šiljao mu pisma, na koja mi je ostao dužan odgovora, jer je kazao, da smatra ispod svoga dostojanstva odgovoriti D.ru Vladimiru Trojanoviću. (*Smieh*).

Kad posmatram nadalje tu moralnu političku insaniju, dolazi i nešto poetičko — a poeziju ljubi gosp. zastupnik — dolazi i to, da se je on osvrnuo na našu Boku i poslao pozdrav škaljarskim pravašicama, a one su njemu odvratile i poslale lijepu kitu cvijeća. Ali škaljarske pravašice, videć kakva je njegova sekta u Boki, zapjevale su mu onu lijepu pjesmu iz Trompeter von Säckingen: „Es wär zu schön gewesen". (*Smieh i buka*). Sad dolazi jedna druga stvar, da je gosp. zast. Biankini udario na sve strane, a na vladu osobito, da se pokaže kao neki veliki liberalac. Ali on je u ovoj istoj visokoj kući nazad nekoliko godina kadio toj vladi i nazvao baruna Marojčića providencijalnim čovjekom, jer je od njega tražio, da pomogne njegovim idealima. On kaže da su u Boki osobite okolnosti i neki osobiti politički interesi po srijedi. Ja znam koji su to interesi. To bi bilo hrvatsko državno pravo — ono vašeg D.r Ante Starčevića. Ja se neću na to osvrtati, jer bi me daleko odvelo i došao bi na starosjedioce Hrvate u Boki Kotorskoj, i tu bi morali rešetati svu historiju te blažene „Crvene Hrvatske." To je pak istorija dokazala, da je ono čista srpska zemlja i po geološkoj formaciji terena, ne može biti drugo nego dio krasne Zete. (*Odobravanje na lievici; buka i prigovaranje na desnici*).

Ali nešto moram osobito naglasiti i odlučno protestirati, a to je što nas časni Biankini denuncira. To je njegovo sredstvo dosad vazda bilo, ali je medično. Kad smo digli glavu i okrenuli put Kovčena kano našem idealu, tad je on vazda nas denuncirao i crnio u svom listu. Isti taj liberalac, pošteno i časno neka odgovori po svojoj savjesti. Mi imamo velikih dokaza, da smo dobri i pošteni Srbi, da nismo veleizdajnici. Mi imamo jedan svjetao primjer o privrženosti i odanosti našoj prema previšnjemu vladarskom domu sa strane Bokeza. Poslije prve bune god. 1869, kad se sve utišalo, Njeg. Veličanstvo došlo je u Boku, i onda prijatelji časnog Biankinija proturili su glasove, da su Bokezi izdajnici i da će ubiti Njeg. Veličanstvo. Ali barun Rodić, koji je poznavao plemenita srca bokeških Srba, uvjerio je Njeg. Veličanstvo, da nije tako, i da ide slobodno u Krivošije, a Njeg. Vel. stupilo je u Risan i otišlo je na Krivošije. A što su učinili ti revolucionarci Krivošijani? Prostrli su struke, prekrili puteve i prekrstili dževerdare i izpod toga trofeja prolazilo je Njeg. Veličanstvo, uz klicanje: živio Care naš!

Eto jednog dokaza proti tom sumnjičenju, proti kojem ja najodlučnije protestiram. Vrijeme je, da prestanu te denuncije i ta sumnjičenja o veleizdajstvu, a opet s druge strane izticati se kano da je liberalan čovjek i da je drugi Max Nordau, koji će napisati drugi dio djela „Die konvencionellen Lügen".

Protestirajuć i odbijajuć te denuncije, imam još samo to da rečem. Mi smo ovog puta baš pokazali, što se vjerske snošljivosti tiče, da smo najsnošljiviji, što se zamisliti može, jer smo izabrali časnog starinu i rodoljuba Pavla Kamenarovića. Pred tim čovjekom gosp. zast. Biankini imao bi samo imati veliko poštovanje i ništa drugo (*Biankini:* Imam) i uvjeriti se, da taj čovjek sada, kad je pitanje o narodnosti, nemože drugo, nego da reče da je po krvi dobar Srbin, koji se kano pomorski kapetan borio s valovima morskim, pak će znati i odoljeti napadajima kakve je čuo sa strane gosp. Biankina. Ja još to imam da kažem: neka časni Biankini dodje vidjeti i svoje pravašice škaljarske i neka dovede svoje Folnegoviće, Franke, Stadlere, Müllere, Ergere i Kochbergere, ali će naći tu: Kvekviće, Ramadanoviće, Vukotiće, pa i D.ra Vladimira Trojanovića. (*Odobravanje na lievici i prigovaranje na desnici*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik podpredsjednik D.r Kvekvić za stvarni izpravak.

D.r Kvekvić. Obećao sam i ja presv. gosp. predsjedniku, da ću samo nekoliko rieči

progovoriti za stvarni izpravak. Neću se osvrtati na fanatizme vjerske, i ograničiti ću se na stvarni izpravak.

Prva istina je, da pitomci sjemeništa u Kotoru nisu hotjeli pozdraviti pravoslavnog episkopa. Nije istina, da je njima tako naredjeno i još manje, da je to biskup učinio, koji je dapače, kad je to saznao, njih kaznio. Ja tim nisam hotio nikoga denuncirati, već samo kazati, kako se u mlada srca ulijeva ona mržnja sa strane tijesnih prijatelja častnog Biankinija.

A uzgred izpravljam prosto i to, da obć. izbori, koji su se obavili natrag 4 godine, obavili su se pod zviezdom pravaškom. Ako i nije onda eksistirala pravaška stranka u klubu u saboru, ono je ipak eksistiralo pravaštvo u Dalmaciji.

O Crnogorcima, što je rekao častni gosp. Biankini, odgovoriti ću: ako on počme tražiti po arkivima kotorskog poglavarstva imena austrijskih podanika, neće moći njegovo ime naći, ko što ni ono njegovog prijatelja D.r Pecia. jer Dalmacija s Dubrovnikom i Bokom Kotorskom naseljena je od mnogo življa iz Bosne, Ercegovine i Crnegore. Tako da svi oni, koji su sada u Dalmaciji, ne mogu dokazati ničim drugim nego historičkim pravom, da su sada austrijski podanici. Zato u Boki ima ljudi poriekla crnogorskog, koji su pravi i vjerni podanici austrijski. I g. Peci ne može izkati tu teskeru, da mu se dokaže njegovo austrijsko podaništvo. A nije dobar razlog, da se barem u tom može pripoznati njegovo austrijsko podaništvo, što je bio zastupnik u ovom saboru i načelnik u Kotoru, po teoriji istog D.ra Pecia, koja kaže: i ako si ti odvokat i načelnik i prisjednik bio — a bile su to sve osobe koje sam napomenuo — i ako si činovnik austrijski, ti nisi austrijski podanik. (*Biankini prigovara*).

Što se tiče golubice, koju je našao g sp. Biankini u D.ru Pecu, ja neću ništa na to odgovoriti, samo ću reći, da mi nismo našli u njega tu golubicu, niti toga pobožnog i uvjerenog katolika, i zato ga nismo ni birali za našeg zastupnika.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Biankini za stvarni izpravak.

Biankini. Visoki sabore! Vrlo je težko su malo rieči, putem stvarnog izpravka, odgovoriti, na *veliki*, *veliki*, *vrlo fini i preuljudni* govor (*smieh*) mladog zastupnika D.ra Trojanovića. No, mi se nadamo, da ovo neće biti prvi i zadnji put što nas je on obdario svojom monumentalnom rječitošću i još monumentalnijom logikom, te se ja pridržavam da drugom prigodom potanko odgovorim. Do tada, nadam se, da neće biti toliko ni uzrujan, kô što nam je sam kazao da je danas uzrujan. Vremenom i izkustvom on će sjegurno naučiti se pametnije i parlamentarnije govoriti.

Uz to stvarno izpravljam, da je sasvim neistinito, da sam rekao o Bokelima, da su došli u Dubrovnik „kupovati češalja“. To mogu jedino kazati osobe koje same ovdje izpoviedaju da *ležerno* govore. i koje mene nipošto nepoznaju. Moj odgoj nebi meni nikad dopustio takih izraza, ni proti Bokeljim, ni prama nikomu. — Gdje se radi o političkim pitanjima, ja ću valjda kadkad rabiti i oštrih izraza, ali uviek pristojnih i uljudnih. Moji protivnici nisu još dorasli, da meni davaju lekcijâ uljudbe.

Gospodin Trojanović je rekao, da sam ja nazvao c. k. poglavara Marojčića providencijalnim čovjekom. I to nije istina. Kad, gdje, pred kim sam ja to rekao? Ja nemam čast nit osobno poznavati gospodina Majročića. (*D r Trojanovič:* Ni Karabajića?) Čujem za jednoga i drugog da su dobri Hrvati, a ako su oni u svom zvanju koristno radili za hrvatski narod, to njim je na čast, i za to ih svaki pošten čovjek mora hvaliti.

Takodjer nije istina, što je rekao gospodin D.r Trojanović, da sam ja denuncirao i sumnjičio lojalnost njegovih sumišljenika, „kad su digli glavu — njegove su rieči — i okrenuli put Lovćena“. Ni danas ni nikad, ja nisam dirao u ičija ćojalna čustva. Ako sam žalio što su sumišljenici D.ra Trojanovića krenuli put Lovćena, mjesto put Zagreba, to odgovara momu dubokomu političkomu uvjerenju, i koristim moje hrvatske domovine. U tom pogledu moje su misli tako čiste i jasne, da ih netreba bistriti. Za zemlje gdje živu Hrvati jedan je put, i taj nesmie voditi nego na Zagreb. S tog pogleda meni

je ugodno što je moj hrvatski kralj i na skrajnim granicam naše hrvatske domovine bio liepo proslavljen — kô što nam je kazao sam D.r Trojanović — i što mu junački Krivošijanci vanredne počasti izkazaše. Jer na tim skrajnim granicam hrvatske domovine naša je dužnost učvrstiti bedene hrvatstva i nedopustiti, da preko njih prodre srbska bujica. To je moje političko osvjedočenje, i od toga neodstupam za živu glavu, pa bilo to milo ili žao gospodinu Trojanoviću i njegovim sumišljenicim.

Gospodin Trojanović mene je u svom govoru na svoj način počastio raznim ličnim podbadicam, koje najbolje svjedoče o njegovom ukusu i njegovom odgoju. Ja sam mu drugi put javno u „Narodnom Listu" kazao, da smatram izpod svog dostojanstva s njim prepirati se na tomu polju. Tom prigodom kazao sam takodjer gospodinu Trojanoviću, koji me je tražio u Dubrovniku, da ja stanujem u Zadru, na novoj obali, u kući plemenitih knezova Borellia. *(D.r Trojanović:* Ali se popovi neduelraju!) Istina je, ali ima sto drugih načina, kojima se čovjek može svesti u brazdu. Konstatiram samo, da su blizu tri godine što sam junačkomu D.ru Trojanoviću kazao moj odzrav, ali moja kućna vrata on nije još znao naći.

Gospodin Trojanović, koji sam kaže da *ležerno govori*, izbacio je ovdje bez reda i logike, bez ukusa i sveze, još toliko nesmislenih rieči o patologiji, o Lombrosu i Benediktu, o pravaštvu i o pravašicam, o svemu i svačemu, a i o samom katolicizmu gospodina Kamenarovića, da je upravo svakomu mlošću učinio, u koliko nije proizveo obće negodovanje. Ja sam nepomirljivi njegov politički protivnik, i nemogu već nego da ga žalim. Svakako ja nisam liečnik, niti mogu znanstveno suditi o psihičkom stanju D.ra Trojanovića; ali poslie današnjeg njegovog govora, mirne duše puštam, da sudi visoki sabor: trebam li ja, ili gospodin Trojanović, savjeta i pomoći veleučenog Lombrosa. *Medice cura te ipsum!*

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik D.r Trojanović za stvarni izpravak.

D.r Trojanović. Častni gosp. Biankini

hotio je sada, da mi dade lekciju o logici i došao je do zaključka, da sam skakao u govoru mom s kôca na konop. Ma kako da i bude moj govor drugčije udešen, kad nisam bio spravljen da držim govor i paradiram, već sam odgovorio gosp. Biankiniju na sve nelogične i nespretne izreke, koje je on izrekao? Po tom mogao je biti rogobatano i moj govor.

Što se tiče logike, neka bude uvjeren, da ću tih lekcija najmanje od njega primati i pozivljem ga, da mi reče kakva je njegova logika bila od prvog dana do danas.

Predsjednik. Gospodin izvjestitelj ima zadnju rieč.

D.r Ivčević. U razpravi o ovjerovljenju izbora gosp. Kamenarovića govorila su 3 govornika, ali proti izboru govorio je sami častni gosp. Biankini. No i on iznio je sasvim malo prigovora, a uvjeren sam, da ih temeljitih nema, i tako je dobar dio svoga govora posvetio jednoj političkoj misli. Nemoguć pobiti izbor sa zakonitog gledišta, on je udario u druge diple i iznio je politički moment, i rekao da je hrvatstvo u Boki potišteno, te da moramo pružiti pomoćnicu ruku našoj braći i to tim da uništimo ovaj izbor. Ja nemogu uz ovo stanovište pristati. Kad se radi o izboru, valja gledati, dali izbor odgovara zakonu i volji većine birača. Ovo je stanovište, na koje se svaki zastupnik valja da postavi. Kad bi mi drugčije postupali, onako kako nam gosp. Biankini kaže, kad bi uništili jedan izbor toga radi, jer je ispao jedan protivnik, ne bi postupali po zakonu, nego po nasilju. Nema goreg nasilja od onog što čine politička tijela. Ne samo bismo učinili nasilje, nego bismo dali i pljusku jednom dijelu naroda, koji kad je izabrao jednog zastupnika valja da bude poštovan, u svojoj volji. Neznam, da li bi pružili našoj braći pomoćnicu ruku u Boki, mislim dapače da bi im mi učinili hrdjavu uslugu, jer bi razdražili većinu stanovnika proti njih.

Napokon rekao je častni Biankini, kad bi odobrili ovaj izbor, to bi učinilo hrdjav utisak na Hrvate Boke Kotorske. Ja nemislim, da će Hrvati Boke Kotorske dijeliti ovo mnienje, jer mislim da su pristupni razumu i biti će uvjereni,

da kad je izbor po zakonu obavljen, da ga sabor nije mogao uništiti. Kad bi drugčije mislili, ja bi žalio, ali ne bi ipak predložio, da se uništi jedan izbor, koji odgovara zakonu i volji većine birača.

Sad mi se osvrnuti na malu opazku što ju je učinio gosp. Biankini sa zakonitog gledišta. On je naime to naveo, da je čudnovato, kako u Ercegnovomu može da bude u listini 78 birača poreznika, kad broji 1120 stanovnika, dok u Kotoru, koji broji 3309 stanovnika, u listini nema nego 55 birača. Na to je već odvratio gosp. D.r Kvekvić, ističuć osobite odnošaje glede Ercegnovog i Kotora, koji upliviše na to da bude ta razlika u broju birača poreznika. Ja nepoznam mjestne okolnosti, ali proučavajuć izborni imenik vidio sam da u imeniku Ercegnovog ima malo žena i družtva, dočim u Kotoru velika ih je množina, i to je razlog, da se broj birača Kotora sveo na tanke granice, dočim onaj Ercegnovog postao je velik prama broju sveukupnih občinara, koji plaćaju porez. Nadodati mi je još i to, da sam pregledao izvješća prošastih sabora, t. j. od god. 1883 i 1889, kad su bili obavljeni saborski izbori, i našao sam, da je imenik birača Ercegnovog godine 1889, iznosio 118, a god. 1883 103 birača, dakle još više od ovog puta. Nego hodimo i prispodobimo broj birača Ercegnovog sa onim Perasta. Ja sam pregledao izvješće sabora od god. 1883 i 1889 i obzirom na broj birača grada Perasta. Perast broj 471 stanovnika, t. j. manje od polovice od stanovnika Ercegnovog, i našao sam da je g. 1883 brojio 59 birača i opet toliko god. 1889, a ove godine broji 54. Pitam ja, ako grad Perast može imati od 54 do 59 birača i to od god 1883 do danas, zašto nemože imati 109 birača Ercegnovi, koji broji 1109 duša. Što ima tu nezakonita, sumnjiva i tendenciozna?

S druge strane opaziti mi je i ovo, da ja nemogu pristati na isti temelj razlaganja gosp. Biankinija i utočnika. Oni polaze s ovog stanovišta. Kotor ima 3300 stanovnika, a u imeniku birača nije nego 55, dakle Ercegnovi, koji nema nego 1100 stanovnika, mora imati manje. Moj dragi, ja ne kažem da je listina Kotora učinjena proti zakonu, ali ja nepriznajem tu nikakve dogme. Vi valja da dokažete, da ima nezakonitosti u listini Ercegnovoga. A to niste dokazali.

Što je bilo navedeno, da se dokaže tobožnja nezakonitost ove listine? Sa strane častnog Biankinija, bilo je navedeno samo to, da je izpočetka sastavljen netočan imenik, i da je usljed tužbe prikazane od birača namjestništvo odredilo, da bude drugi sastavljen, ali da ovaj imenik nije proglašen, nego za malo sati prije izbora, i da su izbori obavljeni na temelju jednog imenika, koga birači nisu mogli pregledati. Ovaj argumenat častnog Biankinija treba da bude ispravljen. Istina je, da je bilo naredjeno sa strane političke vlasti, da se pregleda imenik birača, koji je sastavljen od općinskog upraviteljstva, i u tu svrhu bi poslan naročiti odredjenik. Tužba podnesena na namjestništvo bila je ta, da je glavni imenik neuredno sastavljen, jer da žene, družtva, fundacije itd. nisu stavljene u imenik občinara u onom redu, kojim bi morale biti, pogledom na porez koji su plaćale, nego da su sve stavljene u zadnju trećinu i na taj način da su prve dvije trećine morale izpasti drugčije, nego bi izpale, da se drugčije postupalo. To je glavna tužba. Jošte je bilo nadodano, da su u listine sastavljeni neki, koji nemaju prava izbornog u Ercegnovom, jer su van granice potrošarine.

Što je učinio ovaj komesar? On je pristao na dotičnu tužbu, te stavio žene i družtva iz zadnje trećine glavnog imenika onamo, gdje su po porezu morali biti stavljeni. On je osim toga izpustio iz listine onoliko birača, koliko je mislio, da nemaju prava izbora u Ercegnovom Tim je došao u susret utočnikom. Ovo su sve preinake, što ih je on izveo, a u ostalom je ostala imenica, kako je bila. Valja nadodati i to, da su utočnici vidli i pregledali listine, i utok što su ga podnijeli na poglavarstvo, učinili su ga ne na temelju prvobitne imenice, nego obzirom na novu imenicu, kako to proiztiče iz same izjave utoka, koja glasi (*čita jedan ulomak iz utoka*). Dakle oni su vidili listinu i oložili utok proti ovoj listini. Oni ne mogu se tužiti da ova listina nije bila izložena i izbor izveden na temelju imenika, koga nisu poznavali.

Ovim cienim, da sam pobio prigovore častnog Biankinija i molim, da visoki Sabor izvoli pristati na predlog ovjerovitelnog odbora.

Predsjednik. Prelazi se na glasovanje. Stavljam na glasovanje predlog ovjeroviteljnog odbora glede izbora g. Kamenarovića, koji glasi (*čita*):

„Neka Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom gradova Kotor, Ercegnovi i Perast gospodina Pavla Kamenarovića.“

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljen je sa svim proti jednom glasu. — Sada će se glasovati o zaključku predloženom od Odbora. Neka ga izvoli gosp. izvjestitelj pročitati.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

„Pozivlje se Vlada Njegova Veličanstva da, obzirom na odluku 3 rujna 1895 Br. 615 c. k. Kotarskog Poglavarstva u Kotoru, uputi istoga na zakonite uvjete za vršenje izbornog prava za Sabor u gradu Ercegnovom.“

Predsjednik. Gospoda zastupnici, koji pristaju na to, neka izvole ustati. (*Većina*). — Primljeno.

Sada namjeravam prekinuti sjednicu. Nastavit ćemo večeras 6 sati, i prvi predmet dnevnog reda bit će kako sam već izjavio: izbor Zemaljskog Odbora.

(*Svršetak u 1 sat 43 čas. po podne*).

(Nastavak *sjednice u 9 satih i 12 čas na večer*).

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Vukotić Gjuro* i *Mrkušić Antun.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*): Ima nas 33, zakonit broj, nastavlja se sjednica. Prelazim na petu točku dnevnog reda: izbor Zemaljskog Odbora.

U smislu §. 14. zem reda (*čita*):

„Jednoga prisjednika za Odbor zemaljski izabiraju poslanici izabrani po izborničkom razredu onih, koji najviše poreza plaćaju; jednoga poslanici, izabrani po izborničkom razredu gradova i komora trgovačkih i obrtničkih; jednoga poslanici izabrani po izborničkom razredu općina seoskih i jednoga svakolika zemaljska skupština iz sred Sabora zemaljskog“.

Po §. 13 (*čita*): „Za svakoga prisjednika odborova izabira se po izbornom načinu predjašnjega paragrafa po jedan zamjenik.„

Ja ću sada pozvat najprije zastupničke pripadajuće skupini veleporeznika i oni će prije glasovati za jednog člana, a poslje za jednog zamjenika.

Neka izvole gg. zastupnici predati cedulje. (*Čita imena odnosnih zastupnika*).

(*Predane su glasovnice i obavljen skrutinij*).

Predato je 8 cedulja, 6 glasova dobio je g. zast. Simić, a 2 g. zast. D.r Lubin. Odabran je g. zast. Simić.

Neka izvole gg. zastupnici predati cedulje za zamjenika. (*Čita imena dotičnih zastupnika, koji predaju glasovnice, te pošto je obavljen skrutinij nastavlja*).

Predano je 8 cedulja, 6 dobio je g. zast. D.r Baljak, a 2 g. zast. D.r Lubin. Odabran je g. zast. D.r Baljak.

Sada molim gg. zastupnike skupine gradova i trg. Komora, neka izvole glasovati za jednog člana Zemaljskog Odbora, i zatim za zamjenika. (*Čita imena dotičnih zastupnika, koji predaju glasovnice. Nakon obavljenog skrutinija*):

Predano je 10 cedulja, 8 dobio je g. zast. Korlaet, a 2 g. zast. D.r Lubin. Odabran je g. zast. Korlaet.

Molim gg. zastupnike da predadu glasovnice za zamjenika. (*Čita imena dotičnih zastupnika, koji predaju glasovnice. Nakon obavljenog skrutinija*):

Predano je 10 glasovnica, 8 glasova dobio je g. zast. Borčić, a 2 gosp. zastupnik D.r Lubin. Odabran je g. zast. D.r Borčić.

Prelazimo na glasovanje člana Zemaljskog Odbora od skupne izvanjskih občina. Neka izvole gg. zastupnici predati cedulje. (*Čita imena dotičnih zastupnika. koji predaju glasovnice. Nakon obavljenog skrutinija):*

Predano je 17 cedulja. Odabran je jednoglasno gosp. zast. D.r Ivčević.

Molim gg. zastupnike da izvole predati cedulje za zamjenika. (*Čita imena dotičnih zastupnika, koji predaju glasovnice. Nakon obavljenog skrutinija).*

Predato je 16 cedulja i odabran je jednoglasno zamjenikom gosp. Borelli.

Prelazimo na izbor člana Zemaljskog Odbora sa strane cielog sabora. (*Čita imenik. — Zastupnici predaju glasovnice Nakon obavljenog skrutinija*):

Predano je 36 cedulja, 31 glas dobio je g. zast. Vranković, a 5 g. zast. Lubin. Odabran je g. zast. Vranković.

Molim gg. zastupnike da predadu cedulje za zamjenika. (*Čita imenik. Zastupnici predaju glasovnice. Nakon obavljenog skrutinija*):

Predane su 34 cedulje, 30 glasova dobio je gosp. zast. D.r Katnić, a 4 gosp. zast. D.r Lubin. Odabran je g. zast. D.r Katnić.

Prelazime na treću točku dnevnog reda: Izvješće ovjerovljujućeg odbora o izboru zastupnika grada Splita.

Neka izvoli gospodin izvj. Borčić pročitati izvješće.

Izvj. Borčić (*čita*):

uz Br. 98 Sab.

Visoki Sabore!

U izbornom kotaru grada Spljeta, izbor saborskog zastupnika obavio se je dne 10 rujna 1895. Od 1203 upisana birača prikazaše se 435, od kojih 373 glasovaše za D.r Mangera, 61 za D.ra Ante Trumbića, a 1 za D.r Bulata.

Pošto je dakle D.r Manger dobio absolutnu većinu, izborno povjerenstvo proglasilo je istog izabranim.

Proti ovom izboru bi sa strane nekoliko birača grada Spljeta uložen utok. U istom se prigovara:

1. Da su imenice bile prepune svakovrstnih netočnosti, biva da je množtvo osoba uvršteno, koje nemaju nikakva imetka; da je izključena množina drugih, kojim bi pripadalo pravo glasovanja; da su pogrešno bila upisana prezimena i imena otaca mnogih birača i da su te nedostatnosti upliv sale na korist stranke občinske uprave, dočim su bile škodne autonomaškoj;

2. Da su od strane autonomaške stranke bili podneseni na vrieme mnogobrojni utoci, kojim se je tražilo da budu izbrisane 284 tvrdke, primljene 108, a popravljene 72 i da su skoro svim utocim bile priložene dotične izprave na dokaz istinitosti;

3. Da je občinska vlast, kao prva molba, odbila mal ne sve utoke, a samo ih uvažila za 14 tvrdka, te da su utočnici, za svih ostalih 450 tvrdka, bili prisiljeni uteći se vlasti druge molbe;

4. Da je c. k. kotarsko Poglavarstvo kratkim putem odbio sve utoke za izbrisanje, i baš nekoje s razloga da uztvrdjeno neplaćanje poreza nije nikakvim načinom dokazano; druge s razloga već navedenih od vlasti prve molbe, a većinu istih s uzroka, jer bi se podatci prve molbe temeljili na obaviesti poreznog ureda, i suviše jer s nedostatka vremena nisu mogli biti obavljeni potrebiti izvidi;

5. Da isto c. kr. Poglavarstvo, koje nije našlo vremena da razvidi utoke za brisanje nezakonito uvrštenih, nije ipak škrtarilo ni s vremenom ni oprezom u riešavanju utoka onih, koji su netemeljito bili izključeni iz izborne imenice, potvrdjenih neoborivim izpravama, i na temelju kojih utočnici su tražili, da budu uvršteni. U svim ovim slučajevima bili su učinjeni svi mogući izvidi i radi malih razlika ortografičkih, radi izostavljenja nadimena, te nekoji, koji su inače morali biti uvaženi, bili su odbiveni;

6. Da uzprkos tome nije bilo moguće odbiti jedno 40 utoka za uvrštenje u imenice, a to da najbolje svjedoči kako djelo občinske uprave nije bilo čisto zlato;

7. Da je veći dio tražba za uvrštenje doživio istu sudbinu svih ostalih utoka, i da su iste bile iz malovriednih i krivih izgovora odbačene.

Na podkriepljenje podignutih prigovora donose sliedeće slučaje:

a) Odlukom Br. 4893 občinske uprave bio je odbiven utok Sore Sosa Mate pok. Špira, jer da bi bio upisan pod Br. 557 izborne imenice. Birač se je utekao drugoj molbi i priklopio dokaznicu porezne izplate, iz koje bi izticalo, da je on plaćao porez veći od onog zahtjevanog za postignuće izbornog prava, nu c. k. kotarsko Poglavarstvo odlukom Br. 25643 odbi mu utok s istog razloga, s kojeg mu ga je i občinska uprava odbila i jer je u dokaznici bilo izpravljeno ime otčevo. Nego u imenici pod Br. 557 bi uvršten Sore Soco Mate Špirov, ali istodobno s riešenjem utoka bi isti birač brisan iz imenice občinskom Odlukom Br. 5036;

b) Odlukom Br. 25568 c. kr. kotarskog Poglavarstva bi odbačen utok Fradelića Gale Marina Franina, jer isti nebi bio upisan u poreznim knjigam, potvrdiv time odluke občinske uprave br. 4852, kojom je s istog uzroka utok rečenog birača bio odbačen;

c) Ozretić Vicko pok. Ante pitao je da bude uvršten u izbornu imenicu na temelju platežne dokaznice, izdane na ime Ozretića Vicka Antina i suvremeno prikazao vjeru smrti svojeg otca, da dokaže temeljitost svoga utoka. Uzprkos tomu, Poglavarstvo odlukom Br. 25521 odbi mu ga, jer bi pomenuta uknjižba glasila Ozretić Vicko Antin, a ne pok. Ante;

d) Odlukom Br. 25636 Poglavarstvo je odbilo utok Jelačića Ante pok. Mate s razloga, što je porezni upisnik glasio Jelačić Ante pok. Mate Ban. Nego ovaj je birač u upisniku najmovne kućarine upisan baš onako kako je u utoku naznačen bez ikakva nadimena, sa iznosm od fior. 3·70, dočim najmanji iznos potrebit za postignuće izbornog prava bijaše od fior. 1·60, a nadime Ban nalazi se u upisniku zemljarine, u kojem je upisan sa fior. 1·52;

e) Odlukom Br. 25560 Poglavarstvo odbacilo je utok Tomića Ferića Marka pok. Marina, koji je na temelju priloženih platežnih knjižica dokazao da plaća porez od fio. 6·66, s uzroka što je u jednoj knjižici napisano Spudičević Tomić;

f) Odlukom Br. 25640 Poglavarstvo je odbilo utok Josipa Zubana s razloga, što je on u poreznim upisnicima zabilježen po ortografiji njemačkoj Dschuban, a ne po ortografiji hrvatskoj ili talijanskoj, dočim bi ovaj birač svedjer prije bio uvrsten u izborne imenice, a takodjer i poslužio se svojim izbornim pravom;

g) Odlukom Br. 25571 bi odbiven utok Mitrović Filipa pok. Bartula, koji je podnio za dokaz platežnu knjižicu, jer bi u utoku druge molbe stalo pogriešno Mitrović Filip p. Andrije;

h) Takodjer Odlukom Br. 25524 bi odbiven utok Prvana Gige pok. Vicka, jer bi u utoku prve molbe križom podpisanim stalo „Prvan Grgo pok. Mate“;

i) Odlukom Br. 25663 bi odbacen utok Popovića Dogete Marina pok. Jure s ragloga, što u poreznim upisnicima bio bi zabilježen sa godišnjim porezom od novč. 75, bez da je bila uzeta u obzir okolnost od utočnika iztaknuta, biva da iz popisa, koji se nalaze kod c. kr. Poglavarstva proizlice, da on plaća fior. 2·73 u ime težastine vrhu zemalja pripadajućih Anti Biliću;

j) Odlukom Br. 25681 bi odbačen utok Vesanovića Dvornika Duje pok. Ivana, s razloga, što bi u jednoj od dviju priloženih platežnih knjižica bilo upisano Vesanović Dvornik Duje pok. Ivana, rečeni Bubina, a u drugoj samo Vesanović-Dvornik Duje pok. Ivana. Nu obzirom da je već na temelju jedne same knjižice ovaj birač plaćao f. 2·42 poreza, isti je morao biti upisan;

k) Isto je tako bio odbiven utok Družeića Grgoče Vicka pok. Mate, jer da nebi plaćao nego fior. 1·39 izravnog poreza, dočim on plaća u ime težaštine vlastniku Marinu Perošu fior. 273, a fior. 1·95 vlastniku Stipanu Alfireviću, kako se razabire iz dotičnih popisa nalazećih se kod c. k. kotarskog Poglavarstva;

l) Takodjer bi odbačen utok Družeića Petra pok. Mate, jer nebi plaćao nego novč. 98 poreza, dočim ovaj birač plaća na godinu f. 2·43 izravnog poreza, a u ime težaštine vlastniku Stipanu Alfireviću novč. 89;

m) Odlukom Br. 25638 bi odbačen utok Marasovića Vidjaka pok. Petra, jer da bi plaćao godišnji porez od fior. 1·22. Ali iz izprava od istog priloženih izticalo je, da je ovaj birač upisan u poreznim upisnicima na dva mjesta: na jednom su fior. 1·25, a na drugom su fior. 1·22, skupa dakle su fior. 2·47;

n) Odlukom Br. 25632 bi odbiven utok Fabianca Paške pok. Bartula s tobožnjeg razloga, da su izborne imenice sastavljene na temelju poreznih podataka, dočim da su se pregledali porezni upisnici, našlo bi se, da ovaj birač plaća na svoje ime f. 2·09, te je morao biti uvršten u izbornu imenicu;

o) Odlukom Br. 25583 bi odbačen utok Rosandića Frane pok. Tome s razloga, što bi on bio upisan ujedno sa drugim za iznos od fior. 4·40. Nu buduć ovaj iznos već razdieljen u poreznim upisnicima izmedju pojedinih drugova, a utočnik je sam i neodnosno odgovoran za $^3/_4$ istog, biva za fior. 3·15, radi toga nije umjestan razlog izključenja naveden u odluci kotarskog Poglavarstva;

p) Odlukom 25581 bi odbiven utok Lisice Duje pok. Marka s razloga, što on, uživajuć oprost kućarine, nebi plaćao nego fior. 1.35. Ali ovaj birač plaća još za težaštinu biskupskoj stolici fior. 1·21; te skupa fior. 1·96;

q) Odlukom Br. 25523 bi odbiven utok Šegvića Marina pok. Ante, jer da bi bio upisan u upisnicima zajedno sa Filipom za iznos f. 13·91, ali ovaj birač plaća po sebi iznos od f. 5·02;

r) Odlukom Br. 25517 bi odbiven utok Matkovića Šimuna pok. Mate s uzroka, što bi on bio upisan samo u iznosu od novč. 75, dočim drugi iznosi bili bi upisani samo na ime Matkovića Šimuna. Ali uprav Matković Šimun je upisan za dva naslova s iznosom od novč. 83 i od f. 1·44, skupa su f. 2·27;

s) Odlukom Br. 25520 bi odbiven utok Kaliterne Bože pok. Stipe, jer bi bio upisan skupa sa Tomom pok. Stipe, dočim on već po sebi plaća f. 3·32.

Utočnici prikazuju dalje pod A, B, C, D, E, F, G, H, popise od 208 birača na broju, koji ili ne bi plaćali nikakva poreza, ili bi plaćali manje, a da bi mogli stati u prve dvije trećine poreznika (§ 12 izbornog reda) ili, jer živu u zajednici s drugim, ili, jer vani nastanjeni.

Na temelju iztaknutih prigovora i priklopljenih izprava, D.r Jozip Illich i družina, podpisatelji utoka, formalno traže: da Visoki Sabor izvoli proglasiti ništovnim izbor izborništva grada Spljeta, koji je sliedio dne 10 rujna 1895.

Ovjeroviteljni odbor, iza kako je pomnjivo pretresao sve tužbe proti izboru grada Spljeta, podignute sa strane utočnika, došao je do protivna zaključka, biva, da taj izbor ne samo ne može biti ništetan, da li ga smatra podpuno zakonitim. Ipak priznaje da se je po koja netočnost nalazila u izbornim imenicima, ali kad se uzme u obzir da glavni porezni imenik sadrži 2414 poreznika, nije moguće, a da se koja pogrieška, bilo u imenima, bilo u nadimenima, ili u samim poreznim svotama, nije mogla podkrasti,

Istina da § 25 izbornog reda duži načelnika, da sastavi imenik birača, ali se ne može ni pomisliti, da bi zakon zahtievao, da on sam, i baš lično, tu dužnost izvrši. Po zdravoj ermeneutici imao bi se taj propis tumačiti na način, da radnja sastavljenja izbornog imenika mora sliediti pod nadzorom samoga načelnika, dočim materijalni dio te radnje on ima pravo drugom povjeriti. Obzirom dakle na ovu okolnost, kao što i na drugu, da se izborni imenik temelji na glavnom porezom imeniku svih občinara dotičnog izborništva, a da je ovaj zadnji sastavljen po prepisu poreznih knjiga, obavljenom u poreznom uredu sa strane naročite osobe u tu svrhu od načelnika odredjene, nije dopusteno podmećati načelniku kojekakve manje plemenite namjere i tužiti njega ili poglavara radi nekih nepravilnosti, koje bi se bile opazile u izbornom imeniku. Svakako je ovjeroviteljnom odboru iztaknuti, da ni utočnici, niti itko drugi, nijesu se utekli ni prvoj ni drugoj molbi za potreb te izpravke glavnog poreznog imenika. Da nitko na svietu nije nepogriešiv, osim što je to obće poznata istina, u konkretnom slučaju dokazali su i sami utočnici. U priloženim popisim birača, koji ne bi imali pravo glasovanja, nalaze se četiri birača po dva puta opetovana, te bi se prema tomu ukupni broj onih, koji su tobože protuzakonito bili upisani u izborni imenik sveo na 204. A takodjer izmedju onih 19 gori pod slovom *a* do uključivo *s* navedenih birača nalaze se 2, i baš oni pod slovima *g* i *h*, za koje utočnici kažu, da su im u utocima pogriešili ime otčevo. Svakako ne će nitko s toga misliti, da su utočnici navlaš upisbe tih birača izkrivili.

Neosnovan je dalje prigovor, koji se diže sa strane utočnika proti c. k. kotarskom Poglavaru barunu Marojčiću, da bi on sa svojim podpisom, kojim potvrdjuje točnost izbornih imenika, dotakao se ništa manje nego na § 102 slovo *C* kaznenog zakonika. Ta osvada nije nikakvom pravovaljanom činjenicom podkriepljena. Podpis kotarskog Poglavara na imenicam izbornim pri današnjim prilikam ima donekle samo formalnu vriednost. I evo razloga. Izborni red za naš Sabor bio je oktrojiranim načinom proglašen god. 1861, kad su se obćine u daleko većoj zavisnosti od političke vlasti nalazile nego li danas. Prije proglašenja novog obćinskog zakona, koji je stupio u krepost stoprv god. 1865, obćine su bile smatrane kao vlasti sasvim zavisne od vlade, i za to doba izborni postupak nije bio jednak današnjemu. S toga uzroka za točnost izbornih imenika sama bi politička vlast jamčila, i ona bi pregledala izborne imenike po obćinskim načelnicima sastavljene. Ali netom je novim zakonom bila proglašena autonomija občina, uveo se je u praksu drugi izborni postupak, naličan onome obćinskome, biva izpravni postupak, te danas proti izbornim imenicam može svaki birač uložiti utok, prije na občinsku upravu, a potla na c. k. kotarsko Poglavarstvo. Od kada se dakle uvela ova praksa, svestrano pregledanje imenika postalo je skoro suvisno, a prama prilikam i nemoguće, kao u Spljetu, gdje je kotarski Poglavar imao suvremeno pregledati izborne imenike vanjskih obćina Spljeta, Trogira, Mrča, Solte, Omiša, Lećevice, Kaštela i Klisa. Svakako kotarski Poglavar nastojao je da se ipak uvjeri o relativnoj točnosti imenika, učiniv saltuarne izvide. Taj post pak ovjeroviteljni odbor drži korektnim, jer misli da za vrieme izpravnog postupka mogu se odstraniti sve nedostatnosti, koje bi se prikazale u izbornim imenicima.

Da li je pako gospodin Poglavar barun Marojčić svoju dužnost točno po zakonu izpunio, o tome najbolje svjedoče i sami navodi gospode utočnika. Oni kažu u svome utoku, da su podnijeli utok na c. k. Poglavarstvo proti 450 tvrdka, koje su bile u izborni imenik tobože krivo uvedene, dočim u izpravnima priklopljenim utoku podnesenu ovom Visokom Saboru, nalaze se zabilježena imena samih 204 birača. Nastaje sada pitanje, što se je dogodilo od onih drugih birača? Kamo su izčeznule ostale 246 tvrdke, proti kojim je takodjer bio podnesen utok u drugoj molbi? Odgovor je jasan za svakoga. Svi ti utoci bili su redovito riešeni. Nijesu dakle utoci samo za 10 tvrdka, što bi kotarski Poglavar Marojčić bio riešio, nego za 246, a sami utočnici indirektno priznavaju zakonitost tih riešenja, jer se dalje o istim ne bave. Da je pako gosp. Marojčić sa najvećom skrupuloznošću i u granicam fizične mogućnosti svoju dužnost vršio, dokazuje okolnost, da je on imena od 99 birača dielom s nova u izbor-

ni imenik uveo, a dielom izpravio. To i gospoda utočnici priznavaju, kad izpovjedaju, da gospodin Poglavar nije škrtario ni vremenom, ni oprezom u riešavanju utoka onih, koji su tobože netemeljito bili izključeni iz izbornog imenika, te da je u svim ovim slučajevim učinio sve moguće izvide.

Ovjeroviteljni odbor uvjeren je, da je držanje gospodina Poglavara Marojčića u izpravnom postupku bilo sasvim zakonito i pravilno.

Ako on nije bio s nedostatka vremena u stanju da inačije rieši utoke za gorirečenih 204 birača, kriva su sama gospoda utočnici, kad se utiču sa takovim brojem utoka i za toliki broj tvrdka, da je absolutno nemoguće bilo političkoj vlasti potrebite izvide kroz četiri dana obaviti, kao što je to bio slučaj u zadnjem saborskom izboru u Spljetu.

Ima se dalje opaziti, da je u riešenju utoka priloženih popisim pod slovim *E* i *F* gospodin Poglavar naveo glavni razlog zašto on te utoke odbiva, a taj se razlog sastoji u tome, da se je on, po izvidim već učinjenim, uvjerio o priličnoj točnosti izbornih imenika sastavljenih od spljetskog načelnika. Ovo je jedini u stvari mjerodavni razlog, dočim je drugi suvišan, koji nipošto ne može umanjiti, a još manje uništiti vriednost prvog.

Ovjeroviteljni odbor nalazi dalje, da je c. k. kotarsko Poglavarstvo zakonito odbilo birače navedene u utocima prije izbrojenim pod slovim *a* do uključivo *s*, jer prikazane izprave nisu odgovarale upisbam poreznih knjiga. Svak znade da u našim selima, pak i u samim predgradjim grada Spljet, biva raznih osoba, koje imadu isto ime i prezime, a kadkad i samo otčevo, pa čak i djedovo, i kako se te osobe jedna od druge razlikuju po osobitim nadimenima. Osim toga poznato je, da se kod nas težačka ruka nimalo ne brine, da potraži neka se upisbe u poreznim upisnicim poprave tako, kako bi odgovarale podpuno faktičnom stanju stvari. Ove nedostatnosti prouzrokuju paka sve one neprilike, što se opazaju, budi pri občinskim, budi pri političkim izborim, poglavito pr odredjenju istovjetnosti pojedinih birača.

Ali za taj nered nije kriviti nikoga drugoga, do samih zanimanika, koji su se imali na vrieme pobrinuti, da se upisbe u poreznim knjigam poprave.

Uzev u svestrani pretres pojedine popise birača pod slovim A, B, C, D, E, F, G i H utoku pridružene, i sravnav svaki popis s popisom glasovanja, ovjeroviteljni odbor je našao: da u popisu pod *A* od 37 tobože netemeljito uvedenih birača, nisu glasovali oni pod brojevima 231, 355, 371, 878, 692, 640, 789, 875, 302, 419, 657, 311, ukupno 12 birača, dočim glasovaše: za D.ra Mangera 16 birača, a za D.ra Trumbića oni pod brojevima 411, 729, 820, 170, 224 757, 443, 437, 812 skupa 9.

Od 8 birača upisanih u popisu *B* nisu glasovali oni pod brojevima 75, 71, 79, 90, 553, 228, svega 6, a glasovaše za D.r Mangera 2.

U popisu *C* upisano je 12 birača, koji bi tobože bili nezakonito u izborni imenik uvršteni. Ne glasovaše birači pod brojevima 10, 167, 122, 439, 455, 127, skupa 6; od ostalih šest glasovaše za D.r Mangera, dočim broj 413 glasovao je za D.ra Trumbića.

Od 6 birača upisanih u popisu *D* ne glasovaše brojevi 235 i 59; prošli su u velike poreznike brojevi 3 i 6, jedan je glasovao za D.ra Mangera, a br. 33 za D.ra Trumbića.

U popisu pod *E*, od 125 ubilježenih birača, ne glasovaše brojevi: 120, 280, 647, 365, 683, 760, 263 370, 375, 557, 718, 227, 255, 363, 707, 743, 203, 305, 535, 583, 387, 43, 69, 92, 218, 374, 805, 525, 183, 117, 585, 722, 308, 440, 404, 813, 841, 39, 197 247, 445, 502, 647, 403, 553, 887, 825, 759, 864, 869, 121, 347, 485, 590, 885, 155, 563, 124, 285, svega 59. Od ostalih 66 birača, glasovaše 53 za D.r Mangera, a birači pod brojevima 390, 790, 572, 750, 143, 463, 714, 756, 844, 747, 854, 762, 888, skupa 13, za D.ra Trumbića.

Birači naznačeni u popisu pod *F*, 10 na broju, svi glasovaše za D.ra Mangera.

Glasovaše takodjer za D.r Mangera i oba birača naznačena u popisu *H.*

Što se tiče onih šest birača popisa *G* br. 174, 185, 148. 394, 560, 602, koji ne bi imali pravo, jer ne bi bili nastanjeni u Spljetu, ovjeroviteljni odbor opaža, da su svi ti, na temelju predzadnje stavke § 15 izbornog reda, pošto su poreznici, imali pravo da budu uvršteni u izborni imenik, nu niti jedan od istih nije pristupio na izbor.

Iz navedenog jasno proiztiče, da od 204 tobože nezakonito u izborni imenik upisana birača, 6 je bilo sasvim zakonito uvedeno; 85 nije glasovalo za nikoga; 89 glasovaše za D.r Mangera, a 24 za D.ra Trumbića.

U najgorem slučaju dakle, kad i svi ovi podani glasovi ne bi bili zakoniti, što ovjeroviteljni odbor ne misli da je tako, oni ne bi nimalo uplivisali na izpadak izbora zastupnika grada Spljeta. I zaista po izbornom zapisniku od 435 podanih glasova u izboru zastupnika grada Spljeta dne 10 Rujna god. 1895. D.r Ivan Manger dobio je 373 glasa, a D.r Ivan Trumbić 61. Pošto proti ostalim biračim sa strane utočnika nije podignut nikakav prigovor, sliedi da bi D.r Ivan Manger, i kad bi se smatrali nevaljanim glasovi pobijanih birača, zadobio bio 288 podpuno zakonita glasa, a D.r Trumbić 37.

Ako se protivna stranka, biva autonomaška, nije prikazala na izbore, to nije nikakav pravovaljani razlog, da se uništi izbor, kako to izričito zahtievaju gospoda utočnici, budući u tome mjerodavan propis § 37 izbornog reda, koji naredjuje, da izborni čin mora započeti bez obzira na broj birača, te su na biralište pristupili.

Predusrev time sve prigovore podignute sa strane utočnika, i nenalazeć nikakove formalne mane u izbornom činu, ovjeroviteljni odbor podpuno je uvjeren, da se izbor saborskog zastupnika u izborništvu grada Spljeta ima smatrati kao čist izraz slobodne volje onih birača, te predlaže:

Neka Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom izborništva grada Spljeta D.ra Ivana Mangera.

Ovjeroviteljni Odbor.

Zadar, 3 veljače 1896

Predstojnik
Čingrija

Izvjestitelj
Borčić

Predsjednik. Otvorena je rasprava. Rieč ima g. zast. D.r Salvi.

D.r Salvi. Mi spiace assai, onorevoli signori, di dover prender la parola in questa discussione; di dover prenderla contro la elezione del deputato venuto qui a rappresentare la mia città nativa.

Qualunque siano i principî che ci dividono, io vorrei poterli dimenticare in questo momento; vorrei poter rendere onore soltanto alla legalità del risultato elettorale, se anche diverso dai miei desideri e da quelli dei miei consenzienti.

Purtroppo, è invece per me dovere, ed omaggio insieme ai più indeclinabili principî di legalità e di indipendenza, l'elevare una parola di protesta contro questa elezione, che, fra le tante discusse, è una delle meno sincere, delle più contraddistinte da caratteristiche anormalità. Ciò non sarà certo di meraviglia ad alcuno. Chi in Dalmazia s' occupa delle nostre malaugurate lotte politiche, sa assai bene la posizione eccezionale che Spalato, da lunghi anni, occupa nella nostra richissima cronaca elettorale.

Sa che Spalato è una specie di centro, d'onde sorsero, si diffusero, e fecero scuola quelle *specialità* che ormai, anche fuori dei confini della nostra provincia, ci dieder nomèa; nomèa che di recente induceva il deputato Bareuther a citare, come qualche cosa di prodigioso e di eccezionale in una proposta fatta al *Reichsrath.* Spalato ha fatto scuola ed una massima parte degli artifizi, che van ripetendosi e prendendo terreno in altri luoghi, con

grave pregiudizio alla educazione morale del popolo, non sono che pallide imitazioni di quanto accade fra noi.

Io non ho d'uopo di richiamarmi a fatti, poichè non potrei che ripetere cose notissime; periodi di cronaca cittadina, su cui ampiamente si discusse; avvenimenti dei quali, direttamente od indirettamente, fummo tutti testimoni.

Senza adunque necessità di troppe premesse, permettete che io rilevi come il realizzarsi di anormalità non comuni, in una elezione a Spalato, non possa destar troppe meraviglie.

E permettetemi del pari di metter subito in chiaro che dei fatti ch' io mi dolgo, non incolpo che in linea subordinatissima il partito avversario. Il quale, se infine adopera ogni suo sforzo, ogni suo mezzo, anche subdolo, per dare a divedere ch' ei conserva a Spalato quella posizione che gli è conveniente e caro di mantenere, non fa altro che corrisponder così a quello spirito di conservazione e consolidamento che è proprio a tutti i partiti, particolarmente quando sono favoriti e secondati senza limite, senza freno.

Io non incolpo dunque che affatto relativamente il partito avversario, il quale anzi in questa elezione, portando candidato il podestà, ha mostrato di agire con quella prudenza, che mancò, viceversa, al podestà quando accettò la candidatura.

La responsabilità più grave, più cruda, più deplorevole risale al governo. Il quale, a Spalato, ha completamente abdicato, non solo ad ogni dovere di equo e moderatore intervento nelle discordie cittadine; non solo si è sotratto ad ogni iniziativa alta, seria, conciliante; ma si è reso, per la conforme, ostinata, imprudente condiscendenza verso determinati interessi, fonte di perpetuo malcontento.

A Spalato il governo provinciale non dispone assolutamente della libertà di movimento. che pur mostra — almeno ad intermittenze — nelle altre città della Dalmazia.

Gli è perciò che quelle evoluzioni, quelle alternative, quelle fasi, quei componimenti persino che son proprî della vita costituzionale di tutte le località, e che giovano a sviluppare ed educare il sentimento della libertà, ed anche della fraternità fra i cittadini, da noi sono incognite. A chi non è contento, non resta altro che andarsene, colla convinzione che il futuro sarà peggiore del presente. come il presente è peggiore del passato nella immobilità, nella stabilità, voluta ed accettata dal governo, non solo del predominio degli stessi principî, ma degli stessi uomini! Un tale sistema, mentre non giova neanche ai veri interessi del partito che si crede di favorire, perchè lo demoralizza e lo sfascia, toglie ogni prestigio. direi ogni dignità, alla azione governativa. La quale a Spalato è mancipia della azione altrui; la luogotenenza a Spalato, è una impotenza. Debbo dare un esempio?

Quando venni la prima volta in questa eccelsa Camera, quattro anni sono, produssi al governo la più semplice, la più modesta, la più timida delle interpellanze. Sapendo che per legge la luogotenenza stabilisce la lingua delle tabelle di distrettuazione; sapendo che in tutte le altre città le tabelle stesse, affisse all' ingresso ed all' uscita delle diverse località erano bilingui, e che a Spalato invece portavan soltanto la scritta slava, chiesi al governo *se* avesse data lui una tale disposizione per Spalato e *perchè?* Come quelli dell' oracolo di Delfo, fu misterioso il responso del signore de Pavich. Mi si disse che in genere la luogotenenza avea date le relative disposizioni „attenendosi all' uso del decennio precedente" ed alle condizioni di fatto. Ne seppi, per Spalato quanto prima; ma ebbi pazienza e volli risolver l' indovinello. Nella sessione successiva, rinnovai l' interpellanza, precisandola più determinatamente, e poichè intanto avevo saputo, in via breve, che in realtà la luogotenenza avea date giuste disposizioni, chiesi se ella fosse disposta a provvedere perchè avessero effetto i suoi eventuali conchiusi.

Questa volta mi si rispose con un gioco di parole, che le tabelle prescritte „non eran state mai apposte" ma che naturalmente si sarebbe tosto provveduto per la loro affissione.

Ebbene, onorevoli signori, a tutt'oggi la luogotenenza non fu in grado, dopo sei anni dacchè lo prescrisse, dopo quattro dacchè venne richiamata la di lei attenzione, di far rispettare il proprio deliberato, di far eseguire il proprio ordine, di ottenere che si dia corso ad una sua disposizione! Ed oggi ancora, ne sono certo, non si avrà la franchezza di dirmi: è vero, siamo stati disubbiditi; ma se aspettate soltanto ancora altri quattro anni, cioè il prossimo censimento, del 1900, forse non ci sarà più il bisogno delle vostre interpellanze perchè potremo rispondervi „la luogotenenza si è uniformata all'uso del decennio precedente, uso, che a ragione od a torto, fece stare al loro posto le tabelle di distrettuazione in sola lingua croata"! (*Ilarità*).

E degli esempî consimili, io ne potrei addurre a piacere.

Le istanze per scuole italiane, che si trascinano, girando dal consiglio scolastico locale al distrettuale e dal distrettuale al provinciale e viceversa, finchè i ragazzi, pei quali la istituzione di quelle scuole è chiesta, finiscono non solo le popolari croate, ma anche le medie.

I decreti, che contraddicendo ai decreti delle precedenti elezioni, riuniscono in *una sola* sezione elettorale quel terzo corpo che era stato già — per iscopi elettorali — frazionato e suddiviso in *tre*.

I capitani distrettuali che si mutano, quando ciò torna, non già alle convenienze del pubblico servizio, ma a ben altri scopi.

E potrei andar lontano ...

A divagare però il meno ch'è possibile — com'è mio desiderio e mia abitudine — eccomi alla elezione di cui trattasi, alle irregolarità che la contrassegnano ed alla responsabilità che vi ha il governo.

L'ultima elezione politica, che precedette quella del 10 agosto 1895, fu la elezione pel consiglio dell'impero, seguita nel 1891. In quell'ultimo, precedente esperimento elettorale, la posizione dei partiti a Spalato era reciprocamente la stessa, chè come è noto in soli quattro anni non si danno fra noi rapide conversioni; non si danno particolarmente a Spalato, i cui abitanti, ciò sarà riconosciuto anche dagli onorevoli avversarî, miei concittadini, hanno della fermezza, direi quasi della cocciutaggine nelle proprie convinzioni. I due partiti, poi, attrovavansi del pari nella identica posizione di adesso di fronte al governo. Istesso l' indirizzo, istessi gli uomini, istessi gl'interessi. Se c'è un divario, egli sta in ciò, che nel 1891, trattandosi di un'elezione pel consiglio dell'impero, il governo era senza dubbio più impegnato che nel 1895 nel mostrar simpatia e benevolenza pel candidato favorito, che non era il nostro.

Ora, qual fu il risultato elettorale a Spalato, nel 1891?

Riuscì eletto, allora, come sapete, l'on. Borcich, attuale relatore, il quale raccolse nella sezione elettorale di Spalato, (detratti quelli della Camera di commercio) voti *423* contro *391* dati al contro candidato. Senonchè, la elezione dell' on. Borcich fu oggetto di proteste alla Camera dei deputati, come lo era stata la sua prima elezione.

E questa volta, sì, dopo quattro anni, il comitato di legittimazione al *Reichsrath* riescì a ventilare questa elezione.

Lo abbiamo appreso dai giornali.

Ora il comitato di legittimazione, su rapporto e proposta del defunto d.r Klaić, ha trovato che nella sezione elettorale di *Spalato* eran stati ammessi illegalmente 13 voti a favore del candidato Borcich, e che 23 voti invece dati al Matijević eran stati illegalmente respinti: trovò quindi che il risultato complessivo, nella sezione di Spalato, lasciava l' on. Borcich *soccombente* per 4 voti — 414 contro 410.

Questo risultato, così messo in sodo dalla insospettabile esattezza del defunto on. Klaić, stabilisce quindi la presunzione che — non essendo possibile — come dissi, che in soli quat-

tro anni si spostino senza motivo i principî politici d'una popolazione, noi a Spalato avevamo tutto il diritto di riprometterci almeno la possibilità di contrastare il collegio al partito avversario con legale efficacia. Ad ogni modo, la posizione dei partiti a Spalato imponeva al governo il più stretto, il più doveroso, il più assoluto riguardo, inquantochè era chiaro ed evidente che il più piccolo spostamento, che la più insensibile alterazione di voti, dovea decidere del risultato finale.

Ed un'altra ragione ancora imponeva al governo la più delicata cautela. Con astuzia, come dissi, il partito avversario portava candidato il podestà di Spalato. Ora era il podestà stesso chiamato per dovere di ufficio a redigere, o a far redigere (che è lo stesso, signor relatore) la lista elettorale, nonchè ad evadere, o far evadere, i reclami. Sono ben lontano dal metter in dubbio la personale delicatezza del podestà; ma il *fatto* imponeva doppio obbligo di scrupoloso controllo all'autorità governativa.

Come corrispose ella a tale dovere?

Voi sapete, o signori, che la legge elettorale al § 25 impone che la lista degli elettori, estesa dal capo comunale, deve firmarsi dal preposto dell'autorità politica distrettuale, il quale in tale guisa ne *certifica l'esattezza.*

La lista difatti, pubblicata dal capo comunale e candidato alla deputazione, nel dì 12 agosto 1895 portava il *vidjeno, potvrdjuje se točnost* colla firma del capitano distrettuale barone Ambrogio Maroicich. Nel tempo istesso venivano prefiniti i termini pei reclami in prima e seconda istanza. — Ciò voleva dire che — malgrado la attestazione — il signor capitano distrettuale riteneva possibile una correzione alla lista per parte degli interessati; e provava che fino a quel momento ei non assumeva, malgrado il *vidjeno* e *potvrdjeno*, la piena, la assoluta responsabilità della di lei corrispondenza colla verità e coi ruoli steurali. *Inde*, l'obbligo, l'imprescendibile obbligo, di completare il controllo sulla base dei reclami eventualmente prodotti.

È inutile che io vi dica, o signori, che la lista elettorale apparve, a chi l'ha esaminata con attenzione e competenza, tutt'altro che corrispondente ai ruoli steurali, alla verità, alla esattezza.

Le *specialità,* che accennai in principio, e di cui Spalato da molti anni fruisce in fatto di esperimenti elettorali, ha educato in tutti e due i partiti alcuni *specialisti* in materia; persone che per il lavoro, tante volte diligentemente ripetuto, han sulla punta delle dita, non solo i nomi degli elettori, ed i dettagli di famiglia, d'imposta, di rendita, di pertinenza e così via, che li riguardano, ma che conoscono tutti i segreti del retroscena, tutte le mosse e tutte le *comparse,* che si fanno figurare nel momento dell'imbarazzo. Ora, per tali persone, onorevoli signori, non ci può esser inganno.

I sotterfugi dell'avversario si vedono, si riscontrano e si impugnano.

Così si è fatto nell'agosto, ultimo passato.

Apparse appena le gravissime irregolarità della lista, venner prodotti i reclami in prima istanza al comune. *Pro forma*, naturalmente, inquantochè nessuno osava ripromettersi che il comune avrebbe disfatta la tela con tanta arte ordita.

Ed il comune, difatti, respinse con stampiglie, quasi tutti i reclami a lui prodotti. Ci furono singole eccezioni, che gioverà citare più tardi, a tutto onor suo.

Si produssero, contro ai decreti reiettivi, ricorsi al capitanato distrettuale, quale seconda ed ultima istanza. Tali ricorsi si riferivano a ben 464 intestazioni su 1203 elettori iscritti. E chiedevasi: la ammissione di 108 elettori dimenticati, la rettifica nella iscrizione di 72 nomi erronati, la cancellazione infine di 284 intrusi, fra i quali oltre 220 nulla paganti, o paganti una imposta di gran lunga minore alla minima, di f. 1·60 richiesta.

Tenuto conto delle ragioni di speciale riguardo, e del positivo proprio dovere, il capi-

tanato doveva, nella evasione, adoperar la massima cura, come già dissi.

La adoperò? Sì, ma in una direzione soltanto. Due compiti differenti gli incombevano. Primo: rilevare se coloro che chiedevano la *ammissione*, avevano il relativo diritto ad essere iscritti; secondo, rilevare se coloro di cui si chiedeva la cancellazione, dovessero in realtà esser radiati.

Per risolver la prima questione, il capitanato aveva buon gioco. Quasi tutti i reclamanti allegavano, come di dovere, i loro titoli. — L'evasione era dunque assai semplice! Ebbene, nossignori! Fu quì che il capitanato distrettuale di Spalato volle mostrare d'aver gli occhi di lince, e con una minuziosità, con uno studio, con una analisi speciale, riescì a *respingere* la massima parte e ad ammettere sole *30* circa delle domande prodottegli.

I documenti, le procure, gli allegati qui non bastavano. Il signor capitano distrettuale sentì il dovere di controllare le carte coi ruoli, di statuire raffronti e di respingere, per futilità le più semplici, frutto proprio di studio speciale, la più gran parte dei reclami. Son riportate, nella protesta scritta, alcune delle più notevoli evasioni.

Permettete signori che, a darvene saggio, io citi solo due o tre casi degni di ammirazione.

Con decreto sub n.o 25568 veniva respinto il ricorso di tale Fradelich-Gale Marino di Francesco pel motivo che la *bolletta* d'imposte, ch' egli allegava, portava intestato più semplicemente Fradelich-Gale Marino. Per la semplice ragione adunque che il reclamante, nell'atto di firmare il ricorso avea creduto opportuno di aggiungere per maggior chiarezza al nome, cognome e sopranome anche la *paternità*, lo zelante e scrupoloso capitanato s' affrettava a negargli diritto di voto! *(Ilarità)*.

Col decreto sub n.o 25636 il capitanato respingeva il ricorso di Jelavich Antonio q.m Matteo pel motivo che l'intestazione nei ruoli steurali suonerebbe Jelavich Antonio q.m Matteo, *Ban*.

Ora, prescindendo dalla nessuna serietà dell'appiglio all'aggiunta di un sopranome, non atto a metter in dubbio la identità del possessore e producente dei documenti comprovanti l'effettivo pagamento della imposta, va notato che nei registri del casatico fassionale l'elettore era indicato precisamente e puramente così come nel ricorso, per una cifra di f. 3·70, di molto superiore al minimo richiesto; e che soltanto in altra partita d'imposta fondiaria, ed in altro libretto, al cognome dell'elettore era aggiunto anche il nomignolo di Ban.

Con decreto sub n.o 25560 il capitanato respingeva il ricorso di Tomich-Ferich Marco q.m Marino, che si era prodotto allegando i suoi bravi libretti di pagamento d'una imposta di f. 6·66, pel motivo, che in uno di tali libretti, oltre al Tomich-Ferich, si riscontrerebbe una terza indicazione: Špadicevich: traendo così partito anche quì da un semplice sopranome.

Col decreto sub n.o 25640 il capitanato respingeva il ricorso di Giuseppe Zuban pel motivo che il cognome dell'elettore nei registri steurali sarebbe registrato con ortografia tedesca, anzichè italiana o slava. *(Ilarità. — Udite)*.

Con decreto sub n.o 25681 venne respinto il ricorso di Vessanovich-Dvornik Duje q.m Giovanni, pel motivo che dei due libretti di pagamento, ch'egli allegava, uno portava il nome di Vessanovich Dvornik Duje q.m Giovanni, e l'altro di Vessanovich-Dvornik Duje q.m Giovanni, *detto Bubina*. Ora, prescindendo dalla circostanza che anche quì si tratta d'un semplice sopranome, già dal primo dei due allegati anche quì risultava che l'elettore pagasse una imposta diretta di f. 2·42, sufficiente dunque a dargli diritto attivo di elezione, anche senza riguardo alla appendice del sopranome, su altro documento, da lui stesso posseduto.

E di casi consimili, on. colleghi, ce ne son molti.

Nella protesta scritta se ne citarono circa

venti, ai quali il signor relatore Borcich diede la importanza di *argomenti,* mentre non sono che semplici *esempî* del modo di procedere della autorità capitanale. Modo, che io lascio apprezzare a chi imparzialmente giudica, ma che ha almeno una remota apparenza esterna, ha almeno la forma d'una evasione legale.

Ora, vogliate badare, on. signori, alla stridente contraddizione fra la cura messa ed il tempo dispendiato nell'evadere così sottilmente i reclami per *ammissione*, e la cura *ommessa* ed il tempo *mancante* per evader quelli di *cancellazione.*

Alcuni di questi ultimi decreti reiettivi hanno ormai una consolidata rinomanza in Dalmazia; hanno trovato eco nei giornali, alla camera, e sarebbe superfluo illustrarli ulteriormente. — E' noto che il signor capitano distrettuale Maroicich ha trovata una risorsa nuova per sgravar la coscienza. Ha trovato di poter respingere un copiscuo numero di reclami per *mancanza di tempo*, e per la *straordinaria affluenza degli affari.*

E' una di quelle trovate, che conquistano il diritto di rimanere nella storia delle nostre elezioni paesane e ci tolgono — completamente — la possibilità di qualificarle. Io credo che da quì a qualche anno — chi naturalmente non ne avrà conosciuto l'autore — potrà crederla persino un tratto di spirito!

Non può sfuggir intanto a nessuno che là dove non occorreva perder tempo, il capitano distrettuale l'ha *sprecato* per confutare i documenti e respingere la iscrizione di voti ineccepibili; quà dove era obbligo di indagare d'ufficio la verità delle asserzioni, il capitano distrettuale non ne trovò per causa della affluenza dei ricorsi stessi!

Non ne trovò malgrado il dovere assoluto che ne aveva, in relazione anche alle dichiarazioni fatte in parlamento, nel 1893, fra circostanze analoghe, da S. E. il presidente dei ministri d'allora, in risposta ad una interpellanza dell'on. Bonda.

Senonchè, il signor relatore Borcich, incolpa noi, incolpa i reclamanti, dell'aver tolto al capitano distrettuale il tempo necessario, col fargli pervenire un così grande numero di ricorsi.

Secondo dunque la opinione del signor relatore, noi avremmo dovuto senza altro piegar la testa dinanzi alle evasioni della prima istanza, batter loro le mani, trovar che tutto andava benone, ed accontentarcene.

Tanto fa, si poteva allora risparmiarci il disturbo di legger le liste, di discuterle, di trovarle . . . quello che erano, ed anche di venir quì a ripetere dei lagni.

Ciò sarebbe senza dubbio comodo e per l'on. Borcich e per l'on. Manger e — particolarmente — per me; ma, via, non sarebbe, certo, nè giusto, nè decoroso! Non abbiamo colpa noi, on. Borcich, del numero, che ha dovuto essere copiosissimo, dei ricorsi. L'hanno coloro che ripeterono anche questa volta il solito giuoco; giuoco che non è possibile a Ragusa, che non è possibile a Zara, nè anche, veda, a Sebenico e in nessun'altra città dalmata, di conformare cioè le liste, non sulla base della verità e della giustizia, ma della speculazione di parte?

Ma dice ancora il signor relatore, che nel dolersi della reiezione dei ricorsi per cancellazioni, si sottace il motivo principale che precede, quello famoso del *tempo* e della *affluenza* e che suona: „visto che le liste vennero compilate sulla base delle informazioni dell' ufficio steurale". Questo è il cardine, si dice, della motivazione; gli altri motivi contano poco.

Ora, non è esatto che noi lo sottaciamo.

È vero anzi che lo troviamo riprovevole come gli altri.

Ma non è il motivo principale, è necessario, ed accenna ad una circostanza *non vera.*

Se le liste venner compilate sulla base dei ruoli steurali ed il capitano distrettuale lo sa-

peva, perchè prefissò un termine per i ricorsi? Non ce n'era bisogno. E se prefissò, dal termine vuol dire che volle dar campo alle parti di rettificare la lista; e che cosa servirebbe poi aver offerta una tale possibilità, se il signor capitano si riservava a priori di rispondere ai reclamanti: „cari signori, non occorreva che vi disturbate, perchè le liste son fatte sulla base delle informazioni steurali, e non è quindi necessario che io prenda notizia dei vostri rimarchi?" Del resto, il signor relatore stesso ammette, riconosce che il capitano distrettuale non poteva garantire.

Del resto, come sapeva e come poteva asserire il signor capitano distrettuale che le liste eran fatte sulla base delle informazioni steurali? Risulta dalla relazione stessa dell' on. Borcich l'opposto. Il signor relatore ammette, riconosce che il capitano distrettuale non poteva garantire alcuna esattezza della lista elettorale, laddove racconta che il barone Maroicich fece una revisione *saltuaria.*

Cosa è questo esame saltuario? Il capitano distrettuale invece di controllar tutta la lista non ha controllato che *qualche* nome, a caso! Il capitano non ha quindi fatta alcuna seria e concreta revisione, e quindi a torto e falsamente ha apposto il *vidjeno* e *potvrdjeno!*

Onorevoli signori! In questa maniera sono stati licenziati reclami che domandavano la cancellazione di oltre 220 intrusi, nulla paganti nella loro specialità.

In questa maniera, sono rimaste *inevase* nel merito, poichè al capitano mancò il tempo di fare il dover suo, le fondate domande d' un partito, alla vigilia della votazione. Ciò è mostruoso! E lo è tanto più, quando si badi, non solo ai motivi che ho rilevati dei rispettivi decreti, ma ad altre particolarità, che si andrebbe ben in lungo a ricordare. Due soli esempi ancora:

Il decreto capitanale n.o 25675 rifiutava la cancellazione di 124 nomi dalla lista elettorale. Ora, la istanza originale, aveva domandato al comune, in prima istanza, la cancellazione di 139 nomi. Ed il comune, quel comune che avea redatta la lista „sulla base delle informazioni steurali" avea trovato prudente di accogliere almeno parzialmente la domanda, e di cancellarne *15.*

Il capitano, invece, mantenne *tutti* i restanti, andando oltre, in così singolare maniera allo stesso comune!!

Il decreto capitanale n.o 25677 respinse la domanda di cancellazione di 5 elettori *pei motivi della prima istanza;* e la prima istanza, cioè il comune, onorevoli signori, su sei aveva accolta la domanda di cancellazione per uno, respinta per gli altri cinque, *senza addurne i motivi! (Ilarità).*

Simili fatti impongono a chiunque abbia sentimento di legalità e di decoro le più serie considerazioni.

E tali considerazioni si imposero alla Giunta provinciale quando le pervenne la protesta contro la elezione di Spalato. E poichè i ricorrenti invocarono dei rilievi sui fatti esposti, la Giunta si rivolse alla luogotenenza dalmata per averne. La luogotenenza ha anche evasa una tale domanda, ma tardi, a quanto pare, per modo che la evasione relativa non pervenne al comitato di verifica, che così non se ne è potuto occupare.

Io però, che amo prender esatta notizia delle cose che tratto, ho voluto vedere la nota della luogotenenza che evadeva la ricercatoria della Giunta provinciale ed ho avuta la fortuna di poterla leggere ierl'altro. La nota porta la data del 3 corrente ed il n.o 530 e dice, in riguardo alle domande di cancellazione, prodotte senza prove dai reclamanti, che s'eran fatte dalle indagini posteriori; indagini che avean tenuto occupato un funzionario apposito per ben dieci giorni, e ne era risultato che: *mal ne sve upitne osobe u izbornim listinama uvrštene, faktično su imale izborno pravo dočim se relativno maleni broj prikazuje pogriješno uvrštenim u listine, ali svakako bez ikojeg upliva na izpadak izbora.*

Come potete immaginare, onorevoli signori,

al leggere questa nota, io rimasi perplesso, e tutte le mie belle ragioni mi parve cadessero come un castello di carte.

Per ventura, la luogotenenza soggiungeva di allegare, in prova, quattro tabelle rilasciate dall'ufficio imposte di Spalato. Ho voluto vederle, ci sono riuscito ieri, e ne ho presa esatta notizia.

Adesso io potrei incominciare dal dirvi, che a quei prospetti presto poca fede, e perchè privi di qualsiasi suggello e contrassegno d'ufficio, e perchè firmati da altro impiegato e non dal ricevitore, e per l'indole d'alcune dichiarazioni e note. Tuttavia, no, non mi soffermo su tutto ciò; quelle tabelle dell'ufficio imposte, fornite alla Giunta dalla luogotenenza, io le accetto, e non le discuto. Le ho lette, esaminate, e fatto il relativo computo. Ebbene, se noi dobbiamo prestar fede a quelle tabelle, se esse corrispondono alla verità, se noi dobbiamo richiamarci ad esse, allora, o signori, ciò che ha scritto la luogotenenza in quella nota non corrisponde alla verità! Allora i nostri reclami eran tutt'altro che infondati! Allora è dimostrato, in gran parte, l'opposto!

Dai documenti che la luogotenenza ci offre, su 184 elettori iscritti, registrati nelle sue tabelle, 100 non pagano alcuna imposta! 100 non avevano dunque alcun diritto di figurare nelle liste, 100 dei nostri reclami erano fondati!

Dalla tabella prima, riferentesi al decreto capitanale n.o 25675, appare che di 124 individui, dei quali si era domandata la cancellazione, 55 pagherebbero una certa imposta, ma 69 nessuna!

Dalla tabella seconda, riferentesi al decreto n.o 25651, su dieci individui, cinque soli pagherebbero nella loro specialità qualche imposta. Dalla tabella terza, riferentesi al decreto n.o 25688, su trentotto, soli sedici sarebber contribuenti; e dalla tabella quarta, riferentesi al decreto n.o 25651, appaion, su dodici, otto censiti.

E questi non sono i nomi nè i prospetti di tutti coloro dei quali s'era domandata la cancellazione.

E queste tabelle, non sono forse le più favorevoli a noi!

Dinanzi a tali risultati, io vi confesso, o signori, d'aver creduto di prendere abbaglio, tanto che pregai i colleghi Ghiglianovich e Smerchinich di ripetere il computo con me.

E ripensai allora, con meraviglia, sul perchè al comitato di verifica non fosser pervenuti i risultati dei rilevi assunti . . . rilievi giunti se anche tardi, prima che si discutesse la elezione dell'on. Mauger, epperò in tempo.

Ciò che io non so tuttora spiegarmi è il tenore della nota luogotenenziale che accompagna le tabelle dell'ufficio imposte; tenore che vien smentito dalle tabelle stesse.

Ne lascio giudice la Dieta.

Altri, al mio posto, troverebbe altre parole! Oggi, io le risparmio. Ciò che mi preme è il rilevare, dinanzi a voi, o signori, a qualunque partito apparteniate, come il contegno della autorità politica a Spalato, in tutto il corso ed tutti gli stadî di questa elezione, fu tale da toglier ogni fiducia nel suo operato, ed ogni valore all'atto elettorale.

Di fronte a tale contegno, il partito autonomo a Spalato, ha creduto suo dovere di dignità di astenersi dalla votazione. Tale astensione volle dire protesta e riserva di appellarsi alla Dieta. Non è esatto, come ritiene il signor relatore — che sarà eccellente matematico, ma cattivo legale — che il § 37 del regolamento elettorale tolga il diritto di dolersi a chi non ha concorso alla votazione.

Io posso anche ricordargli che nel 1883, sempre a proposito della elezione già citata di Macarsca, la Dieta annullò la elezione unanime del vescovo Pavlovich.

I non domando però ancora la nullità della elezione. Mi limito per ora alla seguente proposta

„La Dieta rinvia gli atti riguardanti la elezione del deputato per la città di Spalato al comitato di verifica, con incarico di prender notizia della nota 3 febbraio 1896 n.o 530 della eccelsa luogotenenza, nonchè di completare i rilievi già avviati dalla Giunta provinciale dalmata e di riferir poi, con nuovo rapporto."

Una tale proposta, non soltanto corrisponde ad un principio di giustizia, ma sta formalmente in armonia coll' operato della Giunta provinciale e per questo riguardo almeno mi lusingo la vorrete appoggiare. (*Approvazioni*).

Predsjednik. Predlog gosp. zastupnika D.r Salvija obskrbljen je dovoljnim brojem podpisa i doniet ću ga u svoje vrime na glasovanje.

Rieč ima gosp. dvorski savjetnik Truxa.

Vlad. izvj. Truxa (*čita*):

Eccelsa Dieta!

Già più volte nel corso delle discussioni sulla verifica delle ultime elezioni dietali, venne dal banco governativo risposto alle accuse elevate dalle due parti opposte di quest' eccelsa Camera contro il contegno del Governo provinciale e dei suoi organi, e venne rilevata l' assoluta oggettività espressamente ingiunta dalla Luogotenenza, tanto in occasione delle istruzioni generali quanto in ogni successiva emergenza speciale.

Non sarà forse superfluo di ricordare in tale riguardo quanto ebbi l' onore di esporre nella seduta dei 28 gennajo a. c. e precisamente:

Quale sia stata la massima direttiva del Governo provinciale nelle elezioni dietali generali, risulta ad evidenza dall' istruzione emanata a tutti i capitani distrettuali della provincia nell' occasione in cui vennero indette le elezioni stesse, del letterale tenore:

„Incarico la Signoria Vostra, *sotto personale Sua responsabilità*, di curare rigorosamente, acchè durante tutto il procedimento elettorale, la legge sia esattamente ed in ogni senso osservata, la quiete e l' ordine pubblico non vengano in veruna guisa turbati e la libertà della votazione sia dovunque pienamente garantita".

Nel senso stesso, venne pure in seguito influito, in tutte le emergenti occasioni, ed è ben naturale, che gli organi dell' Autorità dovevano strettamente attenersi a cotali ingiunzioni.

Passando al caso concreto dell' elezione della città di Spalato, risulta dagli atti luogotenenziali, che in seguito ad un lagno, sporto in via breve da cospicua persona del partito dell' onor. preopinante, che cioè la lista elettorale compilata dal Comune di Spalato presenterebbe rilevanti irregolarità, e che contro la stessa sarebbero stati prodotti numerosi reclami, venne con decreto luogot. 25 agosto incaricato il Capitano distrettuale di esaminare accuratamente ed oggettivamente i reclami che gli pervenissero da qualsiasi parte, affinchè vengano evitate illegalità.

In seguito poi a gravame telegrafico del Comitato elettorale autonomo di Spalato dei 28 agosto contro quel Comune per denegata ispezione delle liste rettificate, venne telegraficamente incaricato il Capitano distrettuale di fungere il proprio ufficio, soggiungendosi che, sebbene l' ispezione delle liste rettificate non sia espressamente prevista nel Regolamento elettorale, pure nulla osta a concederla presso il Comune ed occorrendo presso il Capitanato. Nel frattempo aveva già il Capitano stesso, sopra analoga domanda a lui diretta, presi i necessari concerti col Podestà, ed il Comitato reclamante era in grado di prendere nell' ufficio comunale accurata ispezione delle liste elettorali, e presentare i propri ricorsi al Capitanato.

Sopra altro gravame telegrafico dei 7 settempre, per ritardata evasione dei ricorsi ed intimazione delle carte di legittimazione, venne tosto telegraficamente ingiunto al Capitano d'intimare indilatamente le decisioni fino allora pronte, sollecitando l' evasione dei rimanenti, nonchè di sorvegliare energicamente l'intimazione delle carte di legittimazione, ed in caso di constatati ostacoli, di porvi l' occorrente riparo. Il Capitano

rispose con telegramma 8 settembre di aver approntate tutte le evasioni, che saranno intimate la mattina del 9, e di aver già anteriormente concertato col Comune le modalità della più sollecita intimazione delle carte di legittimazione, intimazione che sarà attentamente sorvegliata.

In egual senso venne evaso altro telegramma, 8 settembre, del Comitato stesso, respingendone soltanto la forma sconveniente.

Tanto ritenni opportuno di addurre per dimostrare, che sopra ogni fondato gravame del partito autonomo, si cercò immediatamente di porre riparo.

Per ciò che concerne il procedimento nella compilazione e rettifica delle liste elettorali delle città, il Regolamento elettorale provinciale contiene unicamente le seguenti disposizioni:

„§ 25. La lista degli elettori in ciascuna „delle città indicate nel § 2 deve estendersi „dal capo comunale con esatta osservanza delle „disposizioni dei §§ 12 e 17 (le quali stabili- „scono chi abbia il diritto d' elezione e rispet- „tivamente chi ne sia escluso) e *deve firmarsi „anche dal preposto dell' autorità politica alla „quale è soggetta la città, certificandone la „esattezza*".

„§ 26. Tutte *le autorità politiche, chia- „mate a termini dei precedenti paragrafi alla „certificazione dell' esattezza della lista degli „elettori alla Dieta provinciale delle città*, do- „vranno rilasciare ed intimare agli inscritti e- „lettori carte di legittimazione . . . . . ."

Un formale procedimento di pubblicazione delle liste ed evasione di reclami non è espressamente prescritto dal Regolamento elettorale provinciale, ma solamente dalle relative disposizioni che in maniera consueta vengono emanate dall' autorità all' atto della pubblicazione delle elezioni.

Stabilito il relativo procedimento in modo tale che le liste compilate dal Comune vengono pubblicate con un termine di 8 giorni per i reclami da prodursi all' Amministrazione comunale pella decisione in I istanza, libero il ricorso entro 3 giorni all' i. r. Capitano distrett. pella definitiva decisione in II. istanza, ne viene da sè, che la certificazione dell' esattezza della lista elettorale, demandata dal Reg. elet. prov. al preposto dell' Autorità politica, può seguire in modo definitivo appena dopo le eventuali rettifiche, sia in base ai ricorsi, sia d' ufficio.

Se tuttavia il Capitano distrett. ancora avanti la prima esposizione della lista crede di firmarla, certificandone l' esattezza, s' indende da sè, che tale previa certificazione non può essere che relativa, restando cioè riservate le evetuali rettifiche in base ai ricorsi od anche d' ufficio. Se invece fosse richiesto che tale prima certificazione dovesse basarsi sopra un'esattissima revisione di tutte le iscrizioni steurali, sarebbe da un lato quasi superfluo tutto l' operato comunale e tutto il procedimento di reclamazione, e dall' altro lato sarebbe addossato al Capitano un lavoro ingente, particolarmente in un distretto comprendente molti Comuni con numerosi censiti.

Nel caso concreto il Capitano distrett. di Spalato oppose la clausola di certificazione alle liste elettorali prima della loro pubblicazione, e ciò in base a sommaria revisione, salvo naturalmente la procedura di reclamazione e le eventuali rettifiche d' ufficio.

Che poi l' ulteriore procedimento del Capitano distrett. fosse pienamente coscienzioso e per quanto è possibile esatto, emerge dai seguenti fatti.

Sopra un numero rilevantissimo di ricorsi prodotti all' i. r. Capitano distrett., vennero sulla base di accurati rilievi effettuate le occorrenti rettifiche nelle liste o rispettivamente respinti i ricorsi con singole decisioni esaurientemente motivate.

Vennero cioè praticate 25 rettifiche delle inserzioni nella lista elettorale, 17 cancellazioni di elettori iscritti, 46 nuove inserzioni di elettori sulla base delle deduzioni di ricorso, e delle rispettive attestazioni dell' ufficio steurale; — 130 ricorsi del partito autonomo vennero respinti

con esauriente motivazione, parte per motivi formali, perchè prodotti fuori di tempo, incompleti od altro, e parte per motivi meritori, risultando infondate le rispettive deduzioni.

Per quanto infine riguarda i quattro ricorsi del comitato elettorale autonomo, nei quali — senza addurre alcuna prova — si asseriva, che circa 200 persone inserite nelle liste elettorali non avrebbero diritto d'elezione, il Capitano distrettuale non mancò di eseguire l'occorrente coscienziosa disamina delle liste elettorali a mezzo di esatti rilievi praticati presso l'i. r. ufficio principale delle imposte in Spalato, come anche mediante molteplici esperimenti saltuari effettuati dal Capitano stesso presso il comune circa l'inserzione di censiti nelle liste elettorali.

Sulla base di siffatta coscienziosa disamina, respinse il Capitanato i ricorsi in parola, e precisamente tre dei medesimi con l'espressa letterale motivazione: *che i dati della prima istanza sono fondati sulle informazioni dell'ufficio imposte.*

Se poi il Capitanato al testè riportato motivo ebbe ad aggiungervi l'altro: „non potendo con riguardo alla brevità del tempo ed alla straordinaria affluenza di ricorsi essere praticati *ulteriori* rilievi", voglio ammettere che tale secondo motivo non sia della più felice stilizzazione; ad ogni modo però di fronte al precitato motivo principale non può attribuirsi allo stesso un'importanza decisiva, esso si presenta anzi affatto superfluo.

Del pari voglio ammettere che il motivo addotto per la rejezione del quarto dei ricorsi in parola, vale a dire: „che l'asserito non pagamento delle imposte da parte delle ditte contestate non viene in modo alcuno comprovato", non sia stilizzato nel modo il più felice, mentre anche questa rejezione sostanzialmente si basava, come negli altri casi, sulla circostanza che i dati della prima istanza erano fondati sulle informazioni dell'ufficio steurale.

Allo scopo di posteriormente constatare, se le evasioni negative del Capitanato sui 4 ricorsi in parola sieno state anche meritoriamente fondate, vennero per ordine Luogotenenziale praticati più dettagliati rilievi presso l'i. r. ufficio principale delle imposte, i quali del resto assorbirono l'attività del rispettivo impiegato steurale per ben 10 giorni.

Sui risultati di tali rilievi non sono in grado — di fronte alle eccezioni dell'onorevole preopinante — di offrire pel momento esatti schiarimenti, non avendo a disposizione le relative tabelle steurali, che vennero rimesse all'inclita Giunta provinciale; locchè del resto non avvenne, come l'onorevole preopinante ritiene, col ritardo di alcuni mesi, ma per così dire in giornata, appena pervenuta la relativa ricercatoria della Giunta.

In base al suesposto, devo dichiarare destituite di fondamento le accuse mosse contro l'i. r. Capitano distrettuale di Spalato, e devo anzi respingerle.

Conchiudo col riaffermare in modo categorico che il contegno del Governo nelle ultime elezioni dietali in genere e particolarmente anche in quella della città di Spalato, era informato a pienissima oggettività.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? — Nitko — Razprava je zatvorena. Posljednju rieč ima gosp. izvjestitelj.

Izvj. Borčić. Visoki Sabore!

Tko je pomnjivo slušao razlaganje častnog predgovornika, bit će se uvjerio, da on nije našao ni jedno uporište, gdje bi mogao osloniti svoju tvrdnju, da uništi ili oslabi izborni čin, koji se zbio dana 10 rujna prošle godine u Spljetu. U pomanjkanju valjanih razloga, ponovio je i on onu već do zlogrsti upotrebljenju izreku, da izbor zastupnika grada Spljeta nije izpadak slobodne volje birača, nego plod zloporabe vlasti, bilo občinske, bilo političke.

Čudnovato je, gospodo, da su u tom prigovoru obe skrajnje stranke ovdje složne. I gospoda talijanske stranke i zastupnici pravaške stranke, koji ovdje sjede, isti su prigovor podigli. Ali dok se donekle opravdava postupanje

pravaških zastupnika, jer iz borbe nisu izašli kao pobjeditelji, nego kao pobjedjenici; nemože se svakako shvatiti velika hajka, koja se diže sa strane gospode talijanske stranke.

Ja sam već u predzadnjoj sjednici kazao, da kad bi izborna geometrija bila promienjena na način, da bi odgovarala pravom broju pučanstva ove zemlje, tada bi talijanska stranka mogla imati ovdje najviše dva zastupnika, a ja neznam, da li bi u tom slučaju ona mogla igrati ulogu, koju je častni D.r Ziliotto pripisivao sebi i svojoj stranci, naime ulogu učitelja i prosvjeteljitelja Hrvata i Srba u ovoj zemlji.

O d e bi mogao mnogo šta nadodati, da odbijem neosnovane tvrdnje rečenog gospodina u tom pogledu, ali neću da to činim iz razloga, što ovo ne spada na predmet, o kom se razpravlja; samo ću iztaknuti to, da jedna naša poslovica glasi: Moja kućica, moja slobodica. Dakle, gospodo talijanaške stranke, u našoj kući mi ćemo biti gospodari, i mi ćemo sve urediti na način, kako da se naš puk uzgoji i prosvietli, i zato nećemo dopustiti da se tu tko gradi tobožnjim učiteljem i prosvjetiteljem. Meni se čini, da ne samo nije umjestno da se tužite na ovaj položaj, nego vam je on upravo privilegiran, jer 16.000 tobožnjih Talijana u ovoj zemlji ima 6 zastupnika, a to je sedmi dio cielog našeg broja.

Ako ste vi, gospodo, u nekim mjestima, kao u Spljetu podlegli, to je sasvim naravno, jer ono što nema temelja u naravi, ne može dugo trajati.

Gospodin Salvi je govorio o Spljetu na način, kao da bi tobože njegova stranka bila u nekoj većini, ali on nije, što je čudno, u svom govoru nijednu rieč izrazio, da bi rekao, kao što to u drugoj prigodi iztiče, da bi Spljet bio u svojoj većini talijanski grad. (*Prigovaranje na lievici*). To je vaša škola, gospodo, koju u svakoj prigodi iztičete i velite, da Spljet nije hrvatski, nego talijanski. Ali danas je bio gosp. Salvi oprezniji, premda je bio osvj dočen, da je tako. (*Dr Salvi:* Nije istina!) Ali stavimo to na stranu, jer on znade, da govoriti o talijanštini u Spljetu, velika je nesmisao; da u mjestu od 16.000 stanovnika, živi do 12.000 zgoljnih Hrvata, koji neznaju ni cigle rieči talijanske, oduzevši radničku ruku; a ostale talijanske obitelji, koje su došle početkom ovoga vieka trbuhom za kruhom k nama, možete na prste izbrojiti. Ima nešto zalutalih, ali i ti se vraćaju po malo u krilo naroda, a dokaz je taj, da smo u početku narodne borbe imali samo nekoliko gradjana za sebe; u prvom izboru pristupilo nas je samo 40 na izbor i to je bila sva naša snaga i vojska; ali od onda je svaka godina donosila neko povećanje, tako da smo mogli u onoj znamenitoj izbornoj bitci godine 1883 razbiti protivnu stranku i to ne samo privremeno, nego za vaviek. One smo godine mi ostali slavodobitnici pri svim tielima. Proti onom izboru, kao i proti svima, podigla se velika buka; po svim listovima u Beču, Trstu i Italiji razglasilo se, da je bio pokolj i nasilje, a od svega toga nije ništa bilo. Gospoda su se utekla na sve vlasti: na namjestništvo, ali ono ih je odbilo; na upraviteljni sud, čiji je izvjestitelj bio u duši privržen talijanskoj stranci, a ipak taj čovjek, pošten i objektivan, uzeo je u pretres glas po glas i došao je do zaključka, da su zakoniti izbori i u podpunom redu provedeni. Ja mislim, da se pravoneku tog suda ima dati podpuna vjera, premda je gospodin Giljanović pred koji dan posumnjao u razsudbe tog suda i izložio ih svojoj kritici.

Za tim su bili, gospodo, i drugi občinski izbori i mi smo po drugi put pobiedili, kao što i po treći put, i to u sva tri izborna tiela, jer tada, pošto su postali snošljiviji i bolji odnošaji u Spljetu u pogledu javnog reda i mira, obcinska uprava na temelju obstojećih zakona nije razdielila treće tielo; a ono što je gosp. Salvi zahtjevao, nije nego iznimka. U ono doba, pošto su postali redoviti odnošaji, prestala je i potreba da se čine te iznimke, da se vlast lati tog sredstva. A gosp. d.r Salvi zna vrlo dobro, zašto je namjestništvo u prvom izboru latilo se onog sredstva, da je razdielilo vanjske občine od grada, jer naš seljanin nije bio tada tako slobodan ni siguran za svoj život, kad je dolazio u grad; ali danas nema više toga, danas svatko dolazi i polazi bez napadaja.

Birao se takodjer zastupnik za carevinsko vieće i tada je pobiedio kandidat narodne hrvatske stranke, dok je gospodin d.r Salvi hotio dokazati, da je naš kandidat dobio manjinu. Ja kao zanimanik neznam, kako bi on mogao doći do tih podataka, i mogu se pozvati na svoju poštenu rieč, da od pokojnog d.r Klaića nisam imao ni najmanjih podataka' niti je izvješće bilo tiskano, a ono, što se govori u listovima, nije mjerodavno.

Gosp. d.r Salvi zna možda bolje od mene, koju je ulogu igralo pri onim izborima neko moralno sredstvo; on me razumije. *(D.r Salvi: Ne razumije!)* Hoćete da kažem? To je moralno sredstvo bio novac. — *(Prigovaranje na lievici)*. On zna dobro, kakovu je ulogu igrao neki pokrovitelj njihov, — neću da ga spomenem — a da njega nije bilo, sigurno je uvjeren i gosp. d.r Salvi, da bi izpadak izbora bio još drugačiji, da bi ja dobio većinu barem od 550 glasova. (*D.r Salvi:* Questa è una calunnia....) Oprostite, ja ne objedjujem nikoga... (*D.r Salvi:* Non si comperano voti a Spalato, ce lo dica il signor Podestà.....) Valja da potvrdi ono što sam ja rekao....'. *(D.r Salvi:* Questa è la verità). Ostavimo to. (*Buka).*

Svakako, kako sam vam rekao, gospodo, zadnji občinski izbori su bili izvršeni, a da se oni nisu ni usudili pokazati se na izbore, a ipak su razglasili po novinama, da je bilo takovih nezakonitosti i pritiska, da nisu u stanju, da ih prikažu.

Poznata je istina, da tko ima občinu, ima i svoje birače, kao što da je jedna stvar glasovanje tajno, a druga javno, jer se kod ovog ne ide na podkupljanje.

Na prigovore podignute u pogledu izbora, ja sam, gospodo, u ovom izvješću iztaknuo, da je bilo nekih nepravilnosti, ali te su neizbježive i mogu se dogoditi svagdje, a dokazao sam, da se i sigurno dogodilo, da su se četiri birača u utoku dva puta opetovala; oni su dakle u 19 utoka pogrješili 4 puta, jer su stavili mjesto imena očevog jedno drugo. Ako se dakle njima to u relativno malom broju utoka zgadja, zašto se to nebi moglo dogoditi kod imenika, koji iznaša ništa manje nego 2400 birača. A moram i to vis. Saboru priobćiti, da su imenice bile sastavljene u poreznom uredu od naročite osobe poslane od gosp. načelnika, a toj je osobi bio dodieljen jedan porezni činovnik, ali ne sa strane gosp. Marojčića, jer je bio van Spljeta, nego sa strane gosp. kot. komisara Marinkovića.

Imenice su bile sastavljene i izložene, i oni su ih mogli do mile volje pregledati i poslužiti se pravom, koje im zakon daje. Oni su i uložili utoke za 464 tvrdke, kako je rekao častni d.r Salvi, od kojih da je občina 115 primila, dok su se s ostalima morali uteći na kot. poglavarstvo.

Od tih 449 utoka bila je većina riešena. Samo 204 nije riešeno. Dakle 245 bilo je riešeno. Od tih uvažila je občina 15, a kotarsko poglavarstvo 84 i u izbornom popisu nalazi se 99 imena što novih, što popravljenih.

Gospoda protivnici u Spljetu služe se uviek tim sistemom, naime otegotiti u koliko je moguće zadaću kot. poglavarstva u Spljetu. Pri zadnjim izborim za carevinsko vieće predali su 700 utoka i stojalo ih je samo 200. Načelo je njihovo u Spljetu, da niti jedan Hrvat u Spljetu nema pravo glasovanja. To dokazuje i ovo 449 utoka, dočim po samoj izpovjedi gospodina D.r Salvi-a, imalo ih je samo 100 pravo. (*D.r Salvi:* Niste me razumjeli. Nije tako).

Tako je. Ja se pozivam na visoki Sabor.

Ali i od onih 100, što kaže g. D.r Salvi, da imadu pravo, jasno govori porezni ured, da ih samo 35 nisu ništa plaćali, a 3 do 4 birača izgubili su pravo, jer su prestali plaćati obrtarinu. Dakle ukupno 40. Ostali svi plaćaju koji više, koji manje, ali svakako više nego 90 novč., što je propisano po zakonu za imati izborno pravo. Drugi, istina, nisu imali pravo. Pogreška se je uvukla stoga, što je onaj koji je sastavio imenik, mislio, da mogu biti uvršteni, koji plaćaju kakav porez, osobito oni, koji plaćaju obrtarinu. Nego glavno je to, da od ovih, koji su bili netemeljito uvršteni, koliko ih je glasovalo za gosp. D.r Mangera? Ja sam već u izvješću iztaknuo, da ih je glasovalo samo 88, a sada

pregledavajuć ove izprave, što ih je porezni ured dao usljed tražbe Zemalj. Odbora, našao sam, da ih je 50 od onih 88 imalo pravo glasa. Dakle od onih tobožnjih izključenja ostalo ih je samo 38. Po tom broj birača D.ra Mangera od 373, spao bi na 340, dočim za D.r Trumbića, koji je zadobio 61 glas, odbiv tu 24 glasa, ostalo bi ih 37.

Gospodin D.r Salvi zna vrlo dobro, kad se jedna stranka ne prikaže na izbor da nema prava tužiti se. Da su znali procieniti svoju snagu, oni bi došli na izbor, jer samo tada napram glasovim, što bi njihov kandidat dobio, moglo bi se ustanoviti pravo razmjerje glasova.

Gosp. D.r Salvi traži, da radi ovih 38 birača, koji bi tobože nezakonito glasovali za g. D.r Mangera, mora biti uništen izbor zastupnika grada Spljeta i pozivlje se na ono, što je sabor učinio g. 1883. Ali pitam vas: da li mi u ovom saboru imamo se držati onog načela od prijašnjeg sabora. (*D.r Salvi:* Iste osobe). Ja nisam bio i tri četvrtine od drugih nije bilo od vas, niti od Srba, a od Talijanaša bio je jedini gospodin Trigari. Dakle nećemo naći 8 osoba, koje su bile godine 1883. Nego čudnovato je suglasje, koje postoji izmedju gosp. D.r Salvia i gosp. D.r Smrkinića. Gosp. D.r Smrkinić, kad se je bavio s izborom grada Korčule, iztaknuo da je D.r Masovčić, ćutio grižnju savjesti, da je podigao to načelo; a gosp. D.r Salvi kaže: vi morate sliediti to načelo. Vidite koji sklad postoji, a jedan i drugi govorili su na zaštitu slobode. Dakle biva ono suglasje, koje i izmedju Karla V. i Franje I., koji jedan i drugi hotjeli su Milan imati.

Pošto smo već umorni i neću da dalje duljim, i pošto mislim, da sam sve prigovore susreo i pošto sam podpuno uvjeren, da je izbor grada Spljeta čisti izraz slobodne volje birača, ja preporučujem vis. Saboru, da izvoli odobriti ovaj izbor i proglasiti D.ra Mangera zastupnikom grada Spljeta. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik D.r Salvi za stvarni izpravak.

D.r Salvi. Io ho addotti, eccelsa Dieta, fatti, cifre, argomenti, che si riferivano alla elezione del d.r Manger, ed a questi l' on. Borcich doveva rispondere, anzichè andar a vedere se noi abbiamo il diritto di comparire alla Dieta in due piuttostochè in sei. È questa una divagazione oziosa ed estranea alla discussione attuale . . . . .

Predsjednik. Molim, gospodine zastupniče, to je već polemika, a ne stvarni izpravak.

D.r Salvi. Solo poche cose, a rettifica....

Predsjednik. Ovo niesu „cose“, ovo su „ragioni“.

D.r Salvi. Sarò brevissimo, come dissi. Io devo meravigliarmi che l' on. Borcich, anzichè confutare quanto ho detto, sia venuto a parlare del nostro paese come di casa esclusivamente sua, nella quale noi saremmo stranieri. Io gli contesto un tale capriccio. Questa è patria nostra comune, non ci sono intrusi; qua siamo tutti fratelli, abbiamo eguali diritti, e nessuno può arrogarsi il monopolio del patriottismo!

Mi fa poi meraviglia che gli sia sfuggita, forse involontariamente, a proposito della elezione del 1891, una grave ed ingiusta accusa a carico dei suoi e miei concittadini.

L' on. Borcich, che esce dalle file del popolo, conosce come me la onestà, la lealtà, il carattere che contraddistingue i cittadini di Spalato. Egli sa che a Spalato non si comprano, non si mercanteggiano i voti! Un' altra volta, per nascondere il dispetto della sconfitta, si addusse a carico dei borghigiani di Spalato una simile calunnia; ma allora non soltanto noi, ma alcuni organi croati hanno alzata una voce di energica riprovazione per simile impostura. Si potranno discutere i principî, a cui si ispirano i nostri popolani, ma si deve riconoscere che essi usano con indipendenza e dignità del proprio diritto elettorale. All' on. Borcich è dunque sfuggita una asserzione, assai inopportuna, del valore della quale egli stesso non può esser convinto!

Non ho potuto tener dietro al numero delle

decisioni, che, secondo il sig. relatore, sarebbero state favorevolmente risolte dal Capitano distr. di Spalato. Parmi, ch' egli abbia fatta della confusione, mostrando artificiosamente di credere che tutto, quanto non venne documentato nella protesta scritta, corrisponda a giustizia. Io so che il Capitanato respinse in complesso ben 370 ricorsi, e, fra questi, circa 220 domande di cancellazione d'intrusi. Ora, come dimostrai, la luogotenenza stessa ci fornisce la prova che delle sole domande di cancellazione, un centinaio almeno eran fondate, perchè sulla base dei parziali rilievi assunti, emerge che cento elettori circa, che dovevan venir cassati dalla lista, non lo furono. Di fronte a queste emergenze non bastano più le supposizioni e le ipotesi del sig. relatore per sostenere la elezione dell' on. Manger sulla base del numero dei voti raccolti. Io d'altro canto non ho proposto l'immediato annullamento; ma soltanto la continuazione di quei rilievi che la Vostra Giunta, onorevoli signori, ha trovato necessario di avviare.

Quanto alle elezioni comunali di Spalato del 1882, alla loro officiale conferma, ed al parere del d.r Schaarschmid, di cui l' on. Borcich fece parola, io non posso occuparmene, poichè, a discussione chiusa, me lo vieta il regolamento. Osserverò soltanto che se anche fosse vero che quella elezione venne trovata legale dalle autorità competenti, altre posteriori elezioni, di non minore importanza, attendono invano dai competenti fattori la sanzione della loro legalità; e l' on. Borcich lo sa meglio d' ogni altro!

Predsjednik. Riječ ima gospodin izvjestitelj.

Izvj. Borčić. Nije moja navika, visoki Sabore, da si prisvajam monopol patriotizma. Ja ne niječem nikomu patriotizam, niti gosp. Salviju, niti drugomu. Ali kad jedan od njegovih drugova stupa i razlaže neke ideale, koji bi i naši bili, i kad bi u oživotvorenju tih ideala igrali oni tu i tu ulogu i onda kaže: mi smo vam nuždni, da budemo vaši učitelji, to neka mi oprosti gosp. Ziliotto, to je drzovita tvrdnja. Ja sam morao ustati i odbiti to, jer kad 16000 ljudi ima toliku odvažnost, da kaže u obraz zastupnikom hrvatskim i srbskim: ovdje mi ćemo biti vaši nastavnici, gospodo, ja mislim, da svakomu od nas lice je porumenilo, kad smo čuli tu uvriedu za nas. (*D.r Salvi prigovara*). Ja neznam, ako se on zlo izrazio. Svaki od nas je shvatio tako.

Poštovani gosp. D.r Salvi nekako se uvriedio, kano da bi ja bio napao na puk naš. No i ja izlazim iz puka i ja se častim, da sam iz puka izašao. Ja se ne sramim. Nisam napao na puk, na veliku množinu birača, jer je tu pristupilo 800 birača, nego način, koji su upotrebili, nije bio najbolji, jer sam kazao, da kojih 30 od 800 dalo se podkupiti. On će mi dopustiti, da u svakom mjestu po zemlji ima ljudi dobrih i zlih, ima valjanaca i nevaljanaca. Ja sam govorio ne proti valjanim i čestitim osobam, nego samo proti onim osobam, koje su upotrebile to sredstvo i koje su prihvatile to sredstvo.

Predsjednik. Prelazi se na glasovanje. Imamo dva predloga. Jedan je predlog gosp. zast. D.r Salvija i drugova, koji glasi (*čita*):

Drugi je predlog meritorni ovjerovljujućeg odbora i glasi (*čita*):

Budué je predlog gosp. zast. D.r Salvia odgoditeljne naravi, ja ću ga prije svega staviti na glasovanje; a padne li ovaj, onda ću staviti na glasovanje predlog odbora.

Stavljam na glasovanje predlog g. Salvia (*čita*):

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Manjina*). Predlog je odbiven.

Stavljam na glasovanje predlog ovjeroviteljnog odbora, koji glasi (*čita*): „Neka Visoki Sabor izvoli primiti zastupnikom izborništva grada Spljeta Ivana D.ra Mangjera".

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Prelazim na 6.u točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o proračunu zemaljske zaklade za godinu. 1896.

Molim gospodina izvjestitelja, da izvoli pročitati izvješće. (*Vidi Pril. Br. 10, str. 201*).

Izv. D.r Čingrija (*čita*):

uz Br. 35-sab.

Visoki Sabore!

Financjalni odbor pregledao je predračun zemaljske zaklade podnešen Visokomu Saboru na pretres izvješćem 22 siečnja t. g. Br. 36, i zaključio je, da ga treba odobriti, snizujuć samo doprinesak učionskoj zakladi u naslovu XII za fior. 4000, tako da prva točka istog spada na fior. 216.741. Nego trebalo je nasuprot povisiti doprinesak isti u 2.oj točki I. naslova t. j. doznake službovne članovima zemaljskoga Odbora sa fiorina 1400, i to:

a) usljed jučerašnjeg saborskog zaključka koji je ustanovio doživotnu dotaciju gospodji Mariji udovi Klaić za fior. 1200 (od 1 veljače 1896) i

b) fior. 200 za povisenje tajnikove plate.

Tako potrebština za godinu 1896 mjesto preliminarnih . . . . f. 606.422
iznosi . . . . , ... „ 603.722

dakle manje . . . , ... f. 2.700

Učinjene promjene odbor opravdava u prvom redu jučerašnjim zaključkom, pak tim što u naslovu XII. „učione“ slijedit mora prilična prištednja, jer dobar broj istjeh što se namjerava otvoriti, radi nedostatka učiteljskih sila, otvoriti se neće; i tim sto se povisila plaća tajnika odborova, budući da je Odbor Zemajski predložio da se povisi razredni čin Ravnatelju pisarne, te kad bi tajnikovo stanje ostalo onako kakovo je sada, Ravnatelj bi imao fior. 150 više na godinu, što financjalni odbor cijeni da nebi bilo opravdano.

Na taj način, ostaje ustanovljen, kako bi opaženo za godinu 1896 ukupni trošak na
f. 603.722
prama onom za godinu 1895 od . „ 560.489

dakle veći za . . . . f. 43.233

Osobiti razlog, radi kojeg su troškovi tiko znatno poskočili jest povišenje potrebštine u školskom predračunu, prouzrokovano nešto radi novih škola, koje će se otvoriti, a nešto usjed lani glasovanih poboljšanja uvedenih u učiteljske plaće.

Dohodci zaklade proračunani su u fiorina 124.212, te iznose više nego prošle godine for. 4043, što se ima pripisati većim naknadam za bolničke troškove.

Kad se sravni ustanovljeni trošad od . .
f. 603.722
sa dohodkom od . . . . „ 124.212

ima se manjak od . . . . f. 479.510,
kojeg treba pokriti sa pokrajinskim nametcima.

Pošto je paka iz izkustva poznato da svake godine zaključni račun Zemaljske Zaklade zatvara se sa priličnim pretičkom, opravdana je nada da će isto sljediti i za tekuću, te ako biti će moguće pokriti manjak od fior. 6.560, s kojim se predračun zatvara.

Obzirom na gorinavedeno, odbor finacijalni predlaže da budu odobreni sliedeći nameti:

a) prirez na izravne poreze od 45 % na državne pristojbine od . . . . f. 700.000

sa . . . . f. 315.000

b) prirez na potrošarinu od 100% na ukupnu državnu pristojbinu od f. 138.000 sa . . . . . „ 138.000

c) uvozarina po predlogu Zemalj. Odbora u ukupnom iznosu od . „ 19.860

d) razni dohodci. . . . . „ 100

svega skupa . . . . f. 472.960
kojoj svoti kad se priključe vlastiti dohodci su . . . . . „ 124.212

ima se ukupno za pokriće . . f. 597.172
dok potrebština iznosi . . . . „ 603.722

Te se ima manjak od . . . . f. 6.550

Zadar, 7 veljače 1896

Predstojnik-Izvjestitelj

Čingrija.

Predsjednik. Otvorena je rasprava. — Rieč ima gosp. zastup. vitez Trigari.

Trigari. Mi era proposto di non prendere la parola nella presente sessione, inquantochè, come i onorevoli signori del comitato finanziario ben sanno, le mie condizioni tanto fisiche che morali erano tali, da non permettermi di trattare un argomento di tanta importanza, come era quello dei preventivi; e perchè inoltre aveva fiducia nel procedere dei signori del comitato. Il preventivo scolastico avrebbe anche meritato una più minuta analisi nelle sue cifre, le quali crescono in modo inaudito; mi sono però astenuto, avendo nell'anno decorso fatto parte del comitato nel quale si deliberò l'aumento delle paghe dei maestri.

Ieri ho veduto il preventivo provinciale, che non mi fu possibile di esaminare prima alla Giunta, e lo trovai tale, che a me fu della massima sorpresa, e mi indusse a farvi alcune osservazioni. La nostra popolazione con lo stesso viene così aggravata, che credo difficilmente potrà sostenere le forti imposte, che le si impongono.

I miei consenzienti si occuparono a preferenza del preventivo scolastico, ed a ragione, essendochè quello interessa maggiormente il partito. Giova però occuparsi anche del preventivo provinciale, specialmente colle condizioni, nelle quali ci troviamo, che ci avvertono, che dobbiamo pur pensare a qualche definizione, essendo tali che realmente minacciano la rovina della provincia, e ciò lo dico con piena convinzione, dopo esaminate e confrontate le condizioni del nostro preventivo provinciale.

Il preventivo dell'anno 1875 portava una spesa di f. 252.637, la quale nell'anno 1884 era ascesa a fior. 350.604 e nell'anno 1893 raggiungeva la cifra di fior. 495.000. In 19 anni quindi si aveva un aumento di f. 242.363, cioè in media di f. 12.756 all'anno. Era l'aumento progressivo, ma moderato ed ancora sopportabile.

Dal 1893 però andò così repentinamente crescendo, da destare viva impressione. Nell'anno 1894 il preventivo ammontava a fior. 530.378, nell'anno 1895 era di f. 560.498, e nell'anno 1896 si propongono f. 606.422; e quindi l'aumento nell'anno 1894 fu di fior. 35.378. nell'anno 1895 di f. 30.120, e nell'anno 1896 di f. 45.924. Ciò è spaventevole!

Già in altri anni, e quando le spese non erano ancora giunte a tale eccesso, nel comitato finanziario erano tutti persuasi che si dovesse interessare la Giunta a provvedere per la diminuzione di tanto gravi spese; però nulla si vide ancora.

Portare nel preventivo una spesa, qualunque sia l'ammontare, ed in conformità decretare l'altezza delle addizionali alle imposte, sono cose facili a farsi; conviene però riflettere se si hanno i mezzi e la possibilità del coprimento; e quando si arriva a certi estremi si devono fare economie in tutti i riguardi, e tenersi a ciò ch'è strettamente necessario senza andar oltre.

Molte volte nel comitato finanziario si discusse circa a certe esigenze imposte dalla legge, e si riconobbe la necessità di trovarvi un rimedio, sia modificando la legge, sia domandando dal governo maggiori sovvenzioni.

Una popolazione colpita, come è la nostra, dai flagelli della peronospora e della filossera; dal deprezzamento del principale prodotto, che è l'olio, può ella sopportare l'addizionale del 46 per cento che si propone, avendosi i tanti aggravî per lo stato, pei comuni, per iscopi di culto, per scuole, ospitali e tanti e tanti altri titoli? Da dove e come potrà pagare tutti questi aggravî? Usciremo da questa Dieta coll'approvazione degli elettori per i bei discorsi che vi si fecero, ma col rimorso di aver loro vuotato le tasche. (*Ilarità*).

Un accurato esame del preventivo è tanto più necessario, in quanto esso è errorato nella base dei suoi calcoli. Nella questione delle cifre non bisogna procedere con leggerezza, essendo la matematica cosa positiva. Si propone difatti l'addizionale nella proporzione del 46 per cento sulle imposte dirette; ma come tale proporzione fu stabilita? Prendendo a base del calcolo le

competenze di tutte le imposte dirette nell' importo di f. 700.000 come nell'anno decorso. E questo è un errore, essendo questa la competenza dell' anno decorso, ma non del corrente.

È cosa notoria che nell'anno 1896 la rendita catastale imponibile fu aumentata di fiorini 250.000 circa, e di conseguenza anche l' imposta avrà un aumento di fior. 60.000 circa, e quindi la competenza da prendersi a calcolo per stabilire l'addizionale non è di f. 760.000. Addottata l' addizionale del 46 per cento, l'introito da tale titolo sarà non di f. 322.000, com'è preventivato, ma di 349.600, e quindi l'aumento sull'introito dell'anno 1895 risulterà non di f. 42.000, ma di f. 69.000, cioè un coprimento di f. 23.000 maggiore dell' esigenza. Siamo noi in tali condizioni da stanziare bilanci con così esagerati sopravanzi, ricavati, non dalle proprie rendite, ma unicamente dalle addizionali? I signori, che hanno compilato il preventivo, a tutto ciò non hanno riflettuto; essi hanno conservato la competenza di imposte che avevano nell'anno decorso, e su quella hanno calcolato l' altezza dell'addizionale, senza riflettere nè alla condizione dei contribuenti, nè all' aggravio che veniva loro imposto, nè alla base del calcolo che così veniva fatto.

Si dirà che da ciò non deriva danno, mentre, se i denari non vengono dispendiati, restano in cassa; sì, è vero, ma intanto il contribuente deve pagare più di quanto occorre, e i danari vanno fuori delle sue saccoccie. Conservando invece l'addizionale del 40 per cento e calcolate le competenze di f. 760.000, si avrà egualmente un aumento di introito di f. 24.000 che serviranno al coprimento delle spese. Non basteranno, è vero, ma si hanno i sopravanzi di cassa.

Dirò pochè parole su questi sopravanzi. Per me è strana questa compilazione del preventivo come vienne fatto dalla Giunta. In generale vige il principio che in tutte le amministrazioni nei preventivi si pongano sempre a calcolo i sopravanzi di cassa dell'anno precedente. Pei comuni anzi esiste una norma, secondo la quale la prima partita di ogni preventivo deve essere il sopravanzo di cassa. Nel preventivo provinciale invece essi non compariscono in nessun luogo. Li trovo invece nei consuntivi, però come partita della dimostrazione dello stato attivo e passivo del fondo, insieme agli stabili, mobili, obbligazioni e simili, e quindi nella sostanza, e come parte di un inventario, ciò che non sono assolutamente, poichè se fossero si dovrebbero capitalizzare, ma invece si spendono. In quella dimostrazione quindi i sopravanzi sono un errore, e dovrebbero figurare invece nel preventivo. Quali siano i sopravanzi di cassa dell'anno 1895, non mi consta, non avendosi ancora il consuntivo di quell' anno, ma dal consuntivo dell' anno 1894 risulta che colla chiusa di quell' anno si aveva un sopravanzo di cassa di fior. 97.000. E mentre si ha tale sopravanzo, e nelle condizioni in cui ci troviamo, ci si aggrava di una addizionale del 46 per cento, che sarà impossibile a pagare, e per esigerla dovremmo torre i mezzi di sussistenza ai nostri elettori. Io credo che tutti gli onorevoli signori saranno convinti, che ciò non è corretto e che non va.

Quanto dissi non sono semplici parole; tutto è basato a cifre, e con queste è giustificata la mia proposta di diminuire l' addizionale del 6 per cento, e ritengo che in questo senso dobbiamo modificare il nostro preventivo provinciale, e ritornare alle nostre case, potendo dire di aver procurato il bene degli elettori. Prego perciò l' eccelsa Dieta a voler prendere in considerazione le cose da me dette. (*Approvazioni*).

Predsjednik. Namjeravam zatvoriti sjednicu. Buduća će biti sutra u 10 sati prije podne i nastaviti ćemo razpravu o predmetim, koji su bili danas na dnevnom redu.

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak u 9 sati 15 čas. u večer*).

IX. Sjednica dneva 8 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika osme sjednice. — Navieštenje molbenicâ. — Upiti na Vladu i odgovori. — Predlog zast. Vukovića o ustanovljenju okružnog sudišta u Makarskoj. — Predlog zast. D ra Zaffrona o novoj organizaciji okružnih sudišta. — Nastavak razprave i glasovanje o proračunu zemaljske zaklade za god. 1896.*

(Sjednica nastaje u 10 sati i 21 čas. pr. p.)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Vukotić Gjuro* i *Mrkušić Antun.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik *(zvoni)*: Ima nas 27, zakonit broj. Sjednica je otvorena. Molim gosp. tajnika neka izvoli pročitati zapisnik posljednje sjednice.

Tajnik Vukotić. *(čita zapisnik VIII.e sjednice).*

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? — Nitko. — Gospoda, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. *(Većina)*. — Zapisnik je odobren.

Primio sam nekoliko molbenica. Neka izvoli gosp. tajnik naviestiti sadržaj.

Tajnik Vukotić *(čita)*:

Br. 198, Dalmatinskog družtva za zaštitu životinja, kojom pita novčanu potporu; Br. 199, Žaka Lovrovića umirovljenog učitelja iz Silbe, za petogodišnju doplatu; Br. 200. tužba staraca i glavara sela Sukošana, občine Zadarske, radi uprave; Br. 201, občine Imotske u pitanju držanja občine Zadarske pri sprovodu pok. D.ra Miha Klaića.

Predsjednik. Primio sam nekoliko upita. Prvi je upit predao gosp. zast. Mrkušić. Neka ga izvoli pročitati.

Mrkušić *(čita)*:

UPIT

na Vladu Njegova Veličanstva.

Prošle godine 1895 glavar sela Igrana u Makarskom Primorju, podnio je na c. k. Ravnateljstvo financijalno u Spljetu molbu, kojom je pitao, da bi se u Igranim ustrojio izloženi carinarski Ured, koji bi na veliku korist bio selima: Drašnice, Igrane i Živogošće.

Igrane su od prilike daleko od Makarske 20 kilometara, a Igranac mora, ako želi dobiti dotičnu buletu, poći u Makarsku. U vrieme kad se rakija peče, buletu treba učiniti u Makarskoj, zatim otići u Podgoru, te se tu prijaviti financijalnoj straži.

Igrane imadu svagdanji doticaj sa otokom Hvarom, jer se na Hvar vodi trgovina, a zimi i marva na pašu; s toga moraju Igranci odvesti prije marvu u Makarsku, da dobiju buletu, ili moraju na svoje troškove dignuti iz Makarske carinarskog činovnika, da im učini buletu. U jednom ili u drugome slučaju izloženi su velikom trošku, a i dangubi vremena.

Da ima u Igranim carinarski ured, dolazilo bi dosta trgovaca osobito iz Trpnja, da kupe ulje, vino i ostalo, a to bi Primorcim donielo velike koristi. Dočim sada ne dolazi nikakav trgovac zbog toga, što nema carinarskog ureda, da učini potrebite bulete. Primorci moraju za poći i vratiti se iz Makarske prevaliti 40 kilometara puta uz ostali trošak. U Igranim će se mi-

slim doskora započeti gradnja mosta, te će stoga trgovina znatno poskočiti.

Zato podpisani pitaju Vladu Njegova Veličanstva, namjerava li što prije ustanoviti u Igranim carinarski ured, da tako dodje u susret potrebi i pravednoj molbi sela Drašnica, Igrana i Živogošća.

Zadar, 5 veljače 1896.

Mrkušić — Vuković — Zore. — Tomić.

Predsjednik. Drugi je upit predao isti gosp. zast. Mrkušić. Neka ga izvoli pročitati.

Mrkušić (*čita*):

U P I T

Na Vladu Njegova Veličanstva!

U Vrgorcu nema župskoga stana, već stara turska kuletina zvana „Cukarinovića", te župnik mora stanovati u tudjoj kući i općina plaća godišnjih fior. 120 u pripomoć najmovine. Ima već tri godine, da je za župski stan učinjena osnova i ustanovljeno je, što župljani imadu doprinieti, ali se početak radje još ne vidi.

Župnik Oraka takodjer nema stana, već nešto kućice duge 6 metara, a široke $2\frac{1}{2}$ metra, te u istoj nema gdje smjestiti ni postelje, ni župskog ureda, a kamoli druge potreboće. — Zidovi su u pogibelji, da se sore, a pokrov da se sruši. Općina je dosta potrošila za popravke ove kućice, ali kako se kaže, staro krpiti utaman konac trošiti.

Župska kuća u Zavojanim u takovom je stanju, da se nemože opisati. Stari zidovi popucali, pokrov se slegao, voda se u istu sljeva te je čudo, da se dosada nije srušila. Prigodom, ne dao Bog, i slabe trešnje, župnik će biti žrtvom.

Pokrov župskog stana u selu Ravči, takodjer je u pogibelji, da se sruši. I ovdje je potrebita gradja crkve, jer pučanstvo od kakovih 600 duša, osim Kljenka i Kokorića, nema nego malu kapelicu, a zvona su obješena o dubu.

Župnik Desine nema kuhinje, već nešto stare zidine pokrite slamom, tako da se čeljade nemože ni ugrijati. Mjesto staje, ima nešto kukavne pojate obzidane u suhozidnu i pokrite slamom, dočim ovaj župnik, sbog prostranosti župe, mora držati konja, ali mu je dosad kroz malo mjeseci dojedan lipsao, jer ih je led bio.

Stoga podpisani pitaju Vladu Njeg. Veličanstva, jesu li joj poznate ove prieke potrebe Općine Vrhgorske i namjeravali što prije poduzeti potrebite mjere, da dotični župnici, koji vrše težku zadaću, budu obskrbljeni pristojnim stanom.

Zadar, 5 veljače 1896.

Mrkušić — Vuković — Zore — Tomić.

Predsjednik. Treći mi je upit predao gosp. zast. Vukotić.

Vukotić (*čita*):

У П И Т

на Владу Његовог Величанства

Усљед дуготрајне љетне суше земаљски производи у Боки Которској били су кроз годину 1895 већим дијелом уништени, тако да по многим селима у Боки влада данас велика оскудица. Од свију производа највише су били спржени кукуруз, шеница и сочива. о чем тежачки сталеж у Боки зависи. Виногради такођер, њешто ради жеге а њешто ушљед пероноспоре, не само што су се изјаловили, него што је много горе. већим дијелом и посахнули. Једини производ, који је прилично успио, то је маслина. Али и тим производом народ се слабо окористио, пошто је уљу сасвим ниска цијена, да се једва и трошкови могу покрити. По гласовима. који нам стижу из Боке, у њеким опћинама народу је већ нестала храна, а пошто је познато да су Бокешке опћине у опште сиромашне и да са властитим срествима нијесу у стању доскочити потреби својих сиромаха, Високој Влади намеће се оправдана дужност да у овом критичном часу прискочи из државне влагајне у

помоћ и не допушти да дио сиромашнијег народа у садашњем хуманитарном вијеку пострада од глади.

Ушљед наведених разлога, потписани част имају упитати Владу Његовог Величанства:

Је ли јој познато да ушљед лањске јалове љетине влада сад по многим мјестима у Боки оскудица и намјерава ли што прије учинити сходне предлоге да се из државне благајне притече народу у помоћ?

Ђуро Вукотић — Влад. Симић — Д.р Пулези — Д.р В. Трojановић — П. Каменаровић J. Кулишић — Д.р Радослав Квеквић.

Predsjednik. Još jedan upit predao je gosp. zastupnik D.r Colombis. Neka ga izvoli pročitati.

D.r Colombis (*čità*):

UPIT

na Vladu Njegova Veličanstva.

U broju 3 Službenog Pokrajinskog Lista, objelodanjen je oglas 15 studenoga 1895 Br. 48853 Visokog c. k. Ministarstva financija, kojim je dozvoljena gojidba duhana u mnogim mjestima kraljevine Dalmacije. Medju tim mjestima nije ni jedno od triju otoka Brača, Hvara i Visa.

Taj izuzetak neugodno se dojmio potpisanih i cijeloga onoga pučanstva, tim većma što je odlukom 6 studenoga 1894 Br. 17211 c. k. Generalne Uprave duhana u Beču, priobćenom dopisom 23 studenoga iste godine Br. 1550 c. kr. Ureda Odkupa duhana u Imotskom, bila priobćena dozvola saditbe duhana na jednom od rečenih otoka.

Istina je. da sosljednom odlukom 3 prosinca 1894 Br. 21673 spomenute c. kr. Generalne Uprave bila je prva odluka opozvana; ali, u koliko su potpisani mogli doznati, taj je opoziv bio samo privremen, naime jedino za g. 1895.

Nego na temelju prve odluke u mnogim mjestima otoka Brača, Hvara i Visa pučanstvo je već bilo pripravilo zemljišta za gojenje duhana, te potuklo jedan dio vinograda.

Istaknuti je još da odlukom sadržanom u Br, 3 spomenutog Službenog Lista, ne samo učinjena obetanja nijesu se ispunila, i time svaka nada zanimanih uništila, nego je tim onom narodu velika šteta bila nanesena.

Potpisani neće ovdje navadjati koristi dobro poznate, koje crpi državni erar nabavljanjem duhana kod domacih proizvoditelja, mjesto u inozemstvu; ali ne mogu premučati golemu štetu za ta tri otoka, ekonomično upropašćena, u koliko je glavni proizvod zemlje, koji daje i najveći prihod, upropašćen. Usljed prirodnih nesreća — luga i peronospore — i drugih nesreća različite naravi, a što je još teže, trgovačkog ugovora sa susjednom Državom, proizvod se je vina smanjio, a sbog prevelike takme stranog vina na Austro-Ugarskim tržištima i ciena mu nizko spala.

Stanovnici ovih triju otoka poznati su kao radini i revni, nu uzprkos tim njihovim vrlinam, prisiljeni su na izselenje iz kućnog praga, da drugdje traže, u Americi, uvjete obstanka, koje im domovina ne pruža. — Ovih zadnjih godina izselivanje strahovito i neprestano raste, što mora zabrinuti i zemlju i državo. Svakako taj pojav jasan je dokaz da dalje gojenje vinograda posve malo trud isplaćuje.

Obzirom na navedeno, potpisani stavljaju sliedeći upit:

1. Ima li Visoka Vlada namjeru proširiti dozvolu za gojidbu duhana i na druga mjesta kraljevine Dalmacije;

2. Ima li ona namjeru udieliti tu dozvolu i otocima Hvaru, Braču i Visu;

3. Ako Visoka Vlada ima tu namjeru, kada misli, da će ta dozvola sliediti za otoke Hvara, Brača i Visa.

Zadar, dne 7 februara 1896.

D.r Anto Colombis — Ante Petrić — Tomić, Borčić.

Predsjednik. Svi ovi upiti biti će izručeni gosp. vlad. povjereniku. Rieč ima gospodin vlad. povjerenik.

Vlad. povjerenik Pavić. Ja ću imati čast odgovoriti na upite u jednoj od dojdućih sjednica.

U saborskoj sjednici dne 7 tekućeg mjeseca časni zastupnici Vuković i družina upravili su na c. k. vladu slijedeći upit:

1. Jeli visoka vlada uvjerena o koristi, pače o potrebi parobrodarske pruge, koja će redovito spajati Zadar sa Obrovcem i obratno, tičući najvažnija mjesta, koja se nahode na poluostrvu izmegju Zadarskog konala i Novigradskog mora (canale della Morlacca), pridružujući se u Kašljunu, na otoku Pagu, parobrodarskim prugama koje spajaju Dalmaciju sa Trstom i Rijekom?

2. Zašto visoka vlada nije još uvela taku parobrodarsku prugu?

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što slijedi:

Visoko je c. k. Ministarstvo Trgovine svojim štovanim odpisom od 6 rujna 1895 broj 38398 već izjavilo ovdješnjem Ravnateljstvu pošta i brzojava, da bi sklono bilo obzirom na pokazanu potrebu odrediti kako bi parobrodi išli iz Zadra u Obrovac i obratno dvaput na nedjelju, tičući Diklo, Petrčane, Zaton, Privlaku, Vir, Kašljun, Tribanj, Ražance, Starigrad, Vinjerac, Reljan, Posedarju, Novigrad, Obrovac.

Istom je prigodom pomenuto Visoko Ministarstvo naložilo Ravnateljstvu Pošta i brzojava, da pozove društva parobrodarska, koja su bila učinila odnosne ponude, nek preinače iste na način, da dotični zahtjevi za prenos pošte budu smanjeni.

Preinačene ponude spomenutih družtava bile su u prosincu 1895 podnesene Visokomu c. k. Ministarstvu trgovine, od kojeg se očekuje konačno riješenje.

———————

Časna gospoda zastupnici Mrkušić i družina staviše u sjednici visokog Sabora dne 7 t. mj. na c. k. Vladu sliedeći upit:

Jeli Visoka Vlada voljna doskočiti priekoj nuždi nove Crkve u Vrhgorcu i namjeravali što prije zadovoljiti pravednoj molbi one varoši.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sliedi:

Opaziti mi je da gragja ove crkve ne nalazi se medju gragjam, koje se u prvom redu imaju izvršiti po programu sastavljenom sa strane Namjestništva dogovorno sa Biskupskim Ordinarijatom u Spljetu.

Ipak Namjestništvo je naložilo kotarskom Poglavarstvu u Makarskoj, da osnova za ovu Crkvu bude što prije izradjena, a pošto je mjesto, kako izvješćuje ono Poglavarstvo, povjerenstveno bilo izabrano i pošto osnova biti će izradjena po naputcim već izdatim, nadati se je, da će ista osnova odobrena biti sa strane visokog Ministarstva za bogoštovje i nastavu, ter da će se nova Crkva moć skoro započeti.

———————

U saborskoj sjednici dneva 7 tekućeg mjeseca častni zastupnik dr. Trojanović i družina upravili su na c. kr. Vladu sliedeći upit.

„Dali namjerava visoka c. kr. Vlada izdati zatraženo ovlašćenje opštestvu u Bieloj da može primiti legat Save Šerovića na uhar jedne privatne fondacijonalne učionice, koja bi se vremenom imala otvoriti“.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sliedi:

Sava Šerović oporukom 28 travnja 1891 ostavio je deset hiljada rubalja, dvije ikone i jedno kandjelo „školi Bijelskoj u Boki kotorskoj (Dalmaciji), kano njemu neograničnu svojinu. Pošto po oporuci, koje sam rieči doslovce naveo, nije bilo dvojbe da je legat namjenjen na uhar obstojeće pučke učione u Bieloj, Slavni Zemaljski Odbor, kao upravitelj zemaljske učionske zaklade, očitovao se je nasljednikom na temelju § 39 zakona 29 prosinca 1871 i njemu je bila dosudjena ostavština, te ista je uvrštena u predra-

čun pokrajinske učionske zaklade „Stavka četvrta naslova prvoga razbrojitbe pokrića, prilog četvrti" koji je bio skoro odobren od Visokog Sabora.

Stvar ne zasjeca dakle u nadležnost upravnih vlasti.

Predsjednik. Primio sam dva predloga. Prvi je od gosp. zast. Vukovića, podpisan po gg. zastup. Vukoviću, Mrkušiću, Borčiću i Miliću.

Neka ga izvoli pročitati g. tajnik.

Tajnik Vukotić *(čita)*:

„Ne'a Visoki Sabor izvoli na temelju § 19 zemaljskog reda. a u svrhu zakona od 26 travnja 1873 (D. Z. L. Br. 62), izraziti Vladi Nj. Veličanstva želju, da, u svrhu da se u obće poboljša sudbena uprava u cijelom sadašnjem području okružnog suda u Spljetu, te i obzirom na novi gradjanski postupak, osnuje u Makarskoj jedan okružni sud."

Zadar, 5 veljače 1896.

Vuković — A. Mrkušić — Borčić — Milić.

Predsjednik. Prelazi na sab. predatnik.

Drugi je predlog predao gosp. zastupnik Zaffron, dovoljno je podpisan, neka ga izvoli pročitati gosp. tajnik.

Tajnik Vukotić *(čita)*:

„Daje se nalog Zemaljskom Odboru da prigodom uvedenja novog gradjanskog postupka, temeljito prouči pitanje o novoj organizaciji okružnih sudišta, obzirom na interese svih dalmatinskih kotara, a osobito južnih dalmatinskih Otoka i da podnese Visokomu Saboru konkretne predloge za dotičnu preporuku Visokoj c. kr. Vladi."

Zadar, dne 7 veljače 1896

D.r Zaffron — Šupuk — D. Macchiedo Petrić.

Predsjednik. I ovaj idje na sab. predatnik. Prelazi se na dnevni red. Razprava o izvješću financijalnog odbora o proračunu zemaljske zaklade za god. 1896.

Gospodin zast. D.r Smrkinić pitao je rieč. Neka izvoli govoriti.

D.r Smerchinich Dappoichè inveterata consuetudine parlamentare alla discussione sul preventivo provinciale lascia libero campo a manifestazioni in qualsivoglia tema della nostra vita pubblica, credo ancor io indispensabile l'associarvi modeste mie considerazioni.

Già nel decorso anno l'on. Salvi coll'efficace sobrietà, e sopratutto coll'oggettività che lo distingue, accennava al decadimento delle nostre istituzioni, specie nel campo politico amministrativo. Egli rilevava la sfiducia che accompagna presso di noi l'attività di tale importantissimo fattore della nostra esistenza materiale, del nostro progresso morale; sfiducia che faceva sì, che il fiore della gioventù nostra studiosa affrontasse preferentemente le incertezze di una professione liberale, i disagi di una carriera in qualsivoglia dicastero, anzichè — diciamolo pure — subire il servizio politico amministrativo.

Non occorre neppur dirlo, il rappresentante governativo credette di eliminare l'attendibilità di siffatta constatazione con una frecciata al cosidetto facile liberalismo, giustificando indirettamente l'invasione nordica del nostro dicastero luogotenenziale.

Ritorno pertanto all'argomento vitalissimo che reclamò in altro campo, ben più esteso del nostro, discussioni frequenti, considerazioni pessimistiche nel giornalismo militante. e che da noi del pari va tutt'altro che postergato.

Si accennò più volte da parte di eminenti uomini politici come la decadenza della più importante delle nostre istituzioni, quella del potere rappresentativo, dipenda unicamente dallo svisamento del criterio principale, svisamento in cui virtù al potere collettivo si sostituisce quello egoistico individuale.

Fu accennato altresì come le conseguenze più deplorevoli da ciò ne derivino, come alla applicazione del fattore complesso, solo competente, collida la volontà singolare, che ne rende illusorie le determinazioni.

Così il reale centro di gravità da cui dipende il vero equilibrio, compendiato in disposizioni saggie, in provvedimenti utili, si sposta e ne deriva lo squilibrio, che pervade ogni beninteso intendimento, ogni saggia disposizione, provocando quello sconcerto che nelle deplorevoli sue conseguenze suscita il malessere generale.

Infatti, nel sistema rappresentativo poteri e funzioni dovevano essere armonici, sì, ma distinti e tutti sindacabili. Invece essi finirono coll'intralciarsi, coll'invadersi, col confondersi. Il potere amministrativo doveva esser indipendente, esplicarsi nel reale suo concetto: il benessere generale, indipendentemente dalle mutevoli vicende a cui è soggetto il potere politico, che compendia alla fine le opinioni del momento, gli oscillamenti, i capricci, le tendenze particolari di coloro che contribuiscono a costituirlo.

Invece dal primo, ossia dal potere politico, si fece dipendere le sorti anche di quello amministrativo. E così la funzione amministrativa anzichè essere garanzia generale, tutrice di tutti i legittimi interessi, difenditrice di ogni diritto nei limiti della legge, si muta in istrumento di ambizione, di prepotenza, di dominio degli uni contro gli altri, donde la parzialità, il favoritismo, la corruzione.

A questi principî sintetici di un egregio scrittore italiano occorre forse una particolareggiata illustrazione?
Ritengo di no.

Qualunque campo delle pubbliche istituzioni noi prendiamo in disamina, vi ritroviamo la dolorosa conferma delle dolorose premesse da me fatte

Nell'addurre dei fatti io mi astengo dalla particolare indicazione delle persone, delle località e delle epoche.

Il nostro territorio provinciale è troppo limitato e gli avvenimenti che vi si svolgono sono tutt'altro che frequenti, per cui non possono sfuggire all'occhio vigile dell'autorità governative.

Il campo scolastico.

Ma è qui in prima linea, nello splendido campo educativo, da quello da cui precipuamente dipendono le nostre sorti avvenire, cosa vediamo verificato?

Non gia l' esplicazione delle attitudini secondate opportunemente, non è già il criterio di tutelare ad ognuno lo sviluppo nella propria lingua, ma invece sotto il pretesto di dare la dovuta esplicazione a principî nazionali si snaturano espressioni, linguaggio e sentimenti.

Si adattano poi i docenti al loro postulato?

Neppure per sogno; i buoni, quelli che compiono il proprio dovere, che ne hanno l'idoneità e gli intendimenti — per criteri politici vanno sacrificati, relegati addirittura; altri, deficenti d'ogni substrato istruttivo, disonesti, secondati dalla disistima, dalla sfiducia generale, vengono conservati, promossi, premiati. La pubblica istruzione ne scapita, i vantaggi educativi sono addirittura problematici; che monta se le vedute politiche sono soddisfatte?

Ed è così che si tollerano istituti, che non corrispondono comunque allo scopo; si soffocano scandalosi disordini; si attenta infine colla negatività maliziosa od incosciente dei fattori istruttivi alle sorti dell'unico istituto medio che ancor ci rimane.

Amministrazioni comunali, che dilapidano il patrimonio ad esse affidato, vengono mantenute al loro posto o le si scioglie in epoca in cui tale misura, se anche sincera, dà adito alle più sinistre interpretazioni.

Si sospendono podestà che poi in via telegrafica vengono rispristinati: si dà ufficiale impronta ad atti elettorali, che poi vengono sconfessati.

Si tollera l'istituzione di guardie di pubblica sicurezza che invece di tutelare l'ordine sono provocatrici di disordini e che con necessaria collisione del prestigio autoritario vengono tratte alla sbarra dell'accusa e soggette a condanne e vergognosi licenziamenti.

Siffatto sistema non si estende a danno nostro soltanto, ma in danno di coloro che seppur nostri avversarî constatano il fatale indirizzo che ci conduce alla piena morale rovina.

Identiche vedute politiche informano ogni ramo della pubblica amministrazione. Che monta la capacità, il corredo delle doti più squisite e via dicendo; un'inconsulta provocazione, opportunemente gonfiata dagli organi del quarto potere, costituisce invece la suprema benemerenza, il titolo inopponibile a promozioni, alla realizzazione d'ogni desiderio.

Se il pubblico servizio ne sarà scapitato, se ne saranno derivati pregiudizî ineffabili, e che perciò? La *nuance* politica è rimasta integra; in ciò la *suprema lex*.

Da quì le persecuzioni agli inflessibili; il tentennamento, il prudente riserbo nei modesti; da quì le defezioni nei pusilli e sopratutto le millanterie negli incongruenti e nei fanatici.

Contribuisce ciò al progresso morale?

No; lo scoraggiamento, la soffocazione d'ogni scrupolo, l'astiosità la più invereconda ne sono il risultato negli individui; conseguentemente regola nella loro attività.

Si godano le buone grazie del potere politico, dei fattori che ne compendiano l'esistenza e la durata; al certo ci penseranno dessi.

E così che il primo capitato, rivestito a consigliere comunale, indiscreto elettore di un onorevole purchessia, è la leva che sbalza capi politici, organi di pubblica sicurezza, restii ai suoi voleri, da un luogo all'altro, infliggendo loro mortificazioni e danni ineffabili.

Anche la natura umana ha pur troppo i limiti della sua resistenza, e se al proprio eccidio materiale e morale preferisce una transazione, seppure vergognosa, colla propria coscienza, la colpa non è sua.

E così si potrebbe trarre all'infinito.

L'immunità in ogni ramo è guarentita, se si secondano le vedute politiche prevalenti.

La realizzazione delle proprie aspirazioni, di reali bisogni generali, è una idealità.

Scrosciano torrenti, crollano canoniche, si langue di fame e d'ignoranza; la riparazione dipende dalla volontà dell'onorevole e dal capriccio dell'autorità chiamata a perpetuarlo nel suo stallo. — Cimiteri, dighe, scuole, e così via sono le bricciole del gran pane amministrativo, destinato a saziare la fame dei poveri amministrati.

È una condizione di cose che mette raccapriccio. Alla perpetuazione del sistema politico tutto si subordina.

Ora sia lecito di chiedere: è stata presa una qualche misura in argomento, fu adottato un qualche freno da parte dei fattori politici?

No.

Se quindi la tregua da noi invocata potesse giungere; se le amichevoli proteste esternate in questi giorni dai più cospicui membri della maggioranza avessero a realizzarsi, il vantaggio, sotto ogni aspetto, ne sarebbe ineffabile.

Le proteste però, non solo restano platoniche, ma costituiscono una derisione di fronte all'esplicarsi di un procedere in contrario.

Da trenta e più anni a questa parte noi ci vediamo fatti segno ad ostilità di ogni specie; quotidianamente siamo costretti di subire la spogliazione dei nostri diritti e ciò col pretesto che noi non siamo un elemento nazionale e che da parte nostra vengono avversati lo sviluppo e la

coltura degli slavi, mentre invece essi hanno il pieno diritto di affermarsi.

Senonchè, quand'anche tali premesse corrispondessero al vero, non sarebbe giustificata la lotta che a nostro danno costantemente si conduce.

Nè l'una nè l'altra di tali premesse corrisponde però al vero.

Non la prima, che ci nega l'esistenza come elemento nazionale.

Rifuggo dal soffermarmi in argomento, mentre nella recente discussione del preventivo scolastico esso si svolse esuberantemente dai concetti più nebulosi ai più pratici intendimenti.

La affermazione della nostra esistenza nazionale è compendiata, non pure in dimostrazioni storiche, in riconoscimenti recenti; ma ciò che più monta, negli estremi di lingua, costumi e tradizioni.

Compito mio pertanto si è di confutare quanto erroneamente viene addotto per giustificare il procedere a nostro riguardo tenuto.

Seppure sia una storica mistificazione il sostenere che la nostra esistenza derivi da importazione del veneto governo, pure, accettando anche tale ipotesi, nessun danno potrebbe derivarci.

Anche i croati non germogliarono in Dalmazia, la invasero e la occuparono.

Perchè un tanto non avrebbe potuto consentirsi ad un dominio secolarmente tra noi mantenutosi?

Colla stessa ragione accampata dagli avversarî, coloro che immigrarono in questa terra, seco portando le proprie caratteristiche, condividendo pel corso di secoli avvenimenti tristi e lieti, cooperando a tante le storiche vicende con sacrifizî d'ogni specie, mantenendo integre tradizioni, lingua e costumi, perchè tutto ad un tratto dovrebbero abdicarvi?

Non si adduca la proprietà del territorio. — La terra non ha nazione. D'altronde se anche un popolo è rinchiuso in un solo territorio, soggetto ad un governo, ad identiche leggi, da ciò non ne viene, che una sola ne debba essere la lingua, una sola la nazionalità.

Il Belgio e la Svizzera — citati dall'on. Bianchini — addimostrano appunto che le varie nazionalità in essi comprese sviluppano i postulati ad esse inerenti e che tutte unite tendono allo scopo supremo, al benessere cioè della patria comune.

I popoli ed i singoli membri degli stessi non vanno classificati alla stregua del territorio su cui dimorano, dell'origine più o meno remota e della qualità del sangue e di desinenze più o mene esotiche.

Ciò che è decisivo, si è la lingua, l'indole, i costumi e le aspirazioni che non si snaturano al pari della fede religiosa, mentre tutte sono emanazioni della coscienza e del pensiero.

In onta però a criterî stereotipi, positivi, perchè, seguendo il corso naturalistico, non può verificarsi tra noi il principio della selezione verso ciò che ci attira pella sua bontà, efficacia e preminenza?

Se un tanto in omaggio alla libera evoluzione dell'umano pensiero — per non dire per comodo calcolo — fu concesso a tanti italiani che abbracciarono principi diametralmente opposti, senza che a tutt'oggi siano riusciti a spogliarsi dell'originaria impronta nazionale, perchè non potrebbe consentirsi un tanto a coloro, cui impulso elettivo sospinge verso fattori di cui subirono con sentito entusiasmo la poderosa assimilazione?

La nazionalità non è nelle cose materiali, ma nel sentimento, che, suffragato da altri coefficienti, affermasi italiano in una minoranza resa esigua da mistificatrici statistiche ufficiali, statistiche che, anzichè coscienza economica dello stato, potrebbero appellarsi coscienza della menzogna.

Non si rievochi la prevalenza del numero, mentre con questo si ricostituisce la brutalità della forza sulla libera manifestazione di un reale valore.

Che montano poi le masse, se ignorano i proprî destini e se piegano incerte a seconda dell'aura che soffia?

Una prova di ciò abbiamo — non la si ritenga gratuita frecciata od indelicata allusione — nel principio annessionista.

Proclamato come simbolo di fede, fu la face della discordia nella nostra provincia, fomite a quello strazio insano nella stessa perpetrato.

Dopo venti e più anni esso viene postergato o per dir meglio rimesso a momento opportuno (zgodni čas).

E che perciò?

Quella massa, quel numero che ne lo seguiva entusiasta, fanatico sino al delirio, si rassegna a veder smesso, o per lo meno differito a tempo indeterminato, ciò che riteneva il punto supremo dei suoi destini; ed ai pochi coraggiosi — per non dire illusi in una necessaria coerenza — volge il dorso e pienamente li sconfessa.

Nè si protesti che tale diserzione numerica derivi da capricci o vessazioni autoritarie.

No: ciò che è radicato nella coscienza di un popolo non v'ha forza umana che valga a sradicarlo.

Il principio sarà per momento represso, ma prorompera eloquente per evenienza, postulato ineluttabile di radicato convincimento.

Nel caso nostro si è ciò verificato?

Sarebbe temerità l'affermarlo.

Del resto, se anche la lingua e coltura italiana fossero un'esotica importazione, la stessa sarebbe giustificata dalla topografia della nostra provincia, dalle necessità alla stessa inerenti e sopratutto dagli infiniti vantaggi che ne derivarono e che vengono riconosciuti colle frasi le più lusinghiere dallo stesso partito dominante.

Unico motivo quindi alla lotta, in nostro danno condotta, si è l'aspirazione nazionale. — Per quanto tale principio, grande nel concetto, porti nella sua realizzazione pratica delle collisioni devastatrici, queste possono comprendersi in un popolo che abbia solo la coscienza della propria forza, atta con opportuni mezzi a riparare lo sconcerto derivante dall'attuazione del proprio ideale.

Anche tale questione è però in oggi — per stessa ricognizione avversaria — intempestiva.

Del resto quand'anche tale ideale fosse prossimo a realizzarsi, avrebbe esso bisogno di erigersi sulla distruzione di una civiltà che non si eleva con un soffio, ma col lento lavorio di generazioni? Potrebbero la sussistente civiltà e lingua ostruirne lo sviluppo? Quali pericoli potrebbero derivare dalla loro sussistenza?

Forse il pericolo di snaturamento smentito da fatti storici, da un procedere equanime e soverchiamente arrendevole?

Forse l'ostruzionismo alle predestinazioni della razza slava in genere?

Nulla di tutto ciò, per cui non resterebbe che il solo motivo compendiato nel *timore che quanto si raggiunse con mezzi violenti, mal sorretto virtualmente, non abbia a sfasciarsi.*

Ho però troppo rispetto pei destini dei popoli slavi in genere per ritener il loro edifizio basato a siffatto puntello.

Insostenibile presentasi l'altro pretesto, che noi avversiamo cioè lo sviluppo della lingua e coltura slava.

A ribatterlo, basta richiamarmi ai principî professati, e ciò che più monta, esplicati dal partito autonomo.

Questo partito concretava la propria attività politica nell'opposizione al principio annessionista, mantenendosi fedele all'altro punto del proprio programma che suonava sviluppo dello slavo a mezzo della lingua e coltura italiana.

L'opposizione sorse allorchè ad un criterio di equiparazione o per lo meno di razionale sviluppo, subentrò l'imposizione violenta.

E dopo di ciò, ancor ci si chiede: che cosa vogliamo? ci si rimprovera di avere più di quanto ci spetta ed il governo rincara la dose rinfacciandoci: avete Neresi e Zara.

Bando agli scherzi!

Ciò che noi chiediamo e con pieno fondamento, si è la nostra conservazione che non collide coi vostri diritti; chiediamo che il normale, il giusto, l'onesto riprendano dominio; chiediamo che il riconoscimento di coltura, civiltà e lingua non sia pura frase, ma fatto esteriormente concretato e che per tal modo possa sorgere anche la nostra cooperazione spontanea, lieta ai destini della patria comune.

Benchè la storia dei popoli sia piena di eccidî, in essa pur si ritrovano più ragioni di armonia che di dissenso.

Nessun elemento, per quanto possente, può bastare a sè stesso. Non vivendo che di sè e non rinnovandosi di altri elementi, succede la cristallizzazione dalle proprie facoltà.

Il corso della civiltà prosegue costante, producendo identità di costumi, omogeneità di sentimenti, talchè fu a ragione enunciato che la parola straniero — a noi insistentemente ripetuta — ha perduto il suo senso maligno e perderà ogni significato per essere relegata tra gli anacronismi.

Ora se l'umano pensiero sviscera tale concetto, ne propugna la realizzazione, è per lo meno deplorevole che una nazione giovine eriga i proprî destini sulla distruzione di un elemento non ostile ma benefico di essa avvicendato da secoli.

Quand'anche però persister si volesse da parte della frazione dominante nel contegno fin quì tenuto, è dovere del governo di svolgere la propria opera moderatrice.

Le maggioranze vanno secondate in uno sviluppo nazionale, non già nella sopraffazione di altri elementi meno numerosi, che sono necessarî al beninteso avviamento ai destini avvenire, e che in ogni caso vanno tutelati per criterî naturali, per disposizioni statutarie.

Non disconosco la difficoltà dell'epoca presente; rilevo però che la lotta fu sempre l'ineluttabile contrassegno dell'umana attività.

Rifacendo la storia, noi vi ritroviamo lotta di tribù per predominio dei capi, lotta di popoli per espansione di territorio, lotta religiosa pella prevalenza del proprio principio di fede.

Il governo in oggi dispone di mezzi ben potenti per sedare le esagerazioni in qualsivoglia campo esse si manifestino.

E senza cercare altrove la norma alla propria attività, esso potrà rinvenirla in precedenti svoltisi in questa stessa terra, nell'esempio offertogli da una delle più spiccate personalità storiche — Vincenzo Dandolo — al cui nome ed alle cui benemerenze va associato il più benedicente ricordo.

Allorchè da Napoleone venivagli affidato il governo della nostra provincia, il Dandolo manifestava i principî regolatori la di lui attività nella seguente lettera direttagli nel decembre dell'anno 1806: „Sire! Al mio arrivo vidi tosto la lotta dei partiti che sembravano irreconciliabili. Guai se mi fossi gettato in braccia all'uno di essi! Mi proposi di seguire da lungi le vostre luminose traccie, neutralizzando per dir così le passioni. Ancora vi sono intriganti che sperano e combattono. Li veggo e sento; ma io non ho in mira che il pubblico bene e disprezzo altamente la calunnia ed i calunniatori. Nessun partito per favor mio vincerà. Fede, probità e prudenza veglieranno sopra di essi e saranno sempre in azione".

Se ispirala a siffatti principî, all' autorità che ci governa dovrà corrispondere pieno successo e l'agognata nostra redenzione materiale e morale sarà realizzata.

E con ciò ho finito (*Bravo*, *bene*).

Predsjednik. Rieč ima g. zast. Biankini.

Biankini. Visoki Sabore! Častna gospodo zastupnici! Težki ekonomički položaj, u kojem se naša zemlja nalazi, nameće svakom pravom rodoljubu i težkih razmatranja. Kad ja razmatram naš pokrajinski proračun i vidim ogromne terete, koje on namjenjuje zemlji osiromašenoj; kad vidim s druge strane, velike potrebe, kulturne i materijalne, još nenamirene, a koje bi trebalo namiriti — čini mi se, da se nalazimo u sdvojnom stanju onog otca obitelji, koji bi htio svoju kuću postaviti na čvrsti ekonomički temelj, a nema načina, da do toga dodje, jer nema ni dovoljno kruha da nahrani svoju djecu, jer ga nevolja odasvud bije.

Mi kano mali narod sličimo obitelji, u kojoj ima mnogo jakih i vrstnih sila, ali su te sile raztrkane, te sile nemogu da rade složno u jednom pravcu, te obitelji nedoprinašaju one koristi, kojim bi se ona mogla nadati. Mi Hrvati kano narod imamo svoju kuću i ta je kuća velika i prostrana — to je hrvatska naša domovina. Tu je Istra, Dalmacija, Bosna, Hercegovina, Slavonija, Hrvatska, Medjumurje. To su sve hrvatske zemlje, tu živu sgoljni Hrvati, ali na žalost, ta velika naša hrvatska obitelj tako je umjetno razdvojena, njezine ekonomičke i moralne sile tako su podieljene, da nemože napredovati. Naprotiv, materijalno i moralno nazaduje, jer razni članovi, podieljeni na razne skupine, nemogu da rade u jednu svrhu, nemogu da ujedine svoje sile.

S toga kućna naša ekonomija nemože nigdje da napreduje, te se mi moramo svaki dan zaduživati da kukavno prokuburimo, dočim bolji plod našeg rada uživaju nametnici.

To isto budi rečeno i o našim razpršenim duševnim silama. Ovako podieljeni na razne skupine, naše umne sile, našu narodnu energiju nemožemo uložiti u vrhovne ciljeve naroda našega.

Cilj svakog hrvatskog rodoljuba koji gleda u budućnost svoga naroda i želi, da ta budućnost bude čestita, mora biti taj, da okupi sve ove puste duševne i materijalne sile, i da ih ukoristi na napredak sveukupne hrvatske obitelj. To je razlog i temelj našeg zahtjeva na ujedinjenje domovine hrvatske, i naroda hrvatskoga. Na to mi, gospodo zastupnici, imamo prirodno pravo na to, mi imamo narodno pravo na to, mi imamo na to državno pravo. Mi kano Hrvati imamo prirodno pravo, da se okupimo i da nebudemo ničiji robovi, jer dobri Bog nije stvorio nikoga, da robuje. Imamo na to narodno pravo, pošto kano narod, koji govori svojim jezikom, kojima svoju prošlost, koji teži za istom budućnosti, imamo pravo, da se okupimo i na narodnostnomu načelu, koje je u ovom vieku toli slavne pobjede slavilo, okupljajuć pod jedan krov toliko velikih i mali naroda. Mi imamo pravo, da našu kuću uredimo i da se kao braća okupimo i na temelju državnog prava, pošto smo mi Hrvati jur imali svoju samostalnu državu, svoju državnu prošlost, svoje nezavisne kraljeve i svoju nezavisnu domovinu. To državno naše pravo niti danas nije se ugasilo, i žive u sviesti cielog hrvatskog naroda, žive u neizbrišivim dokumentima, žive u neprelomivoj vjeri našeg obljubljenog hrvatskog kralja, u austrijskog cesara Frane Josipa I.a Evo vam, častna gospodo zastupnici, razloga programu i postanku stranke prava.

Sve ovo, što sam dosad kazao, to hoće stranka prava, to zahtjeva njezin program. Taj program u kratko kaže (*čita*):

„Stranka prava, stojeć na temelju drža-„vnoga prava i narodnoga načela, radit će svim „zakonitim sredstvim da se narod hrvatski, koji „stanuje u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, na „Rieci s kotarom i u Medjumurju, Bosni, Her-„cegovini i Istri sjedini u jedno samostalno „državno tielo u okviru habsburžke monarkije, „te će podupirati svom snagom nastojanje braće „Slovenaca da se i slovenske zemlje ovomu „državnomu tielu prikupe“.

„Isto tako radit će stranka prava da se „kraljevina Hrvatska sredi kao pravna država „ustavno i slobodno tako, da će narod po svojim

„zastupnicim u svim granam državnoga života „po načelim parlamentarne vladavine vršiti u „hrvatskom saboru zakonodavnu vlast spora- „zumom sa Krunom".

„Na čelu parlamentarne vlade stoji ban „kraljevine Hrvatske. Poslove skupne cieloj mo- „narkiji i pol čuće iz hrvatske pragmatičke sank- „cije riešavat će kraljevina Hrvatska ravnopra- „vno kraljevini Ugarskoj s ostalimi zemljami „Njegova Veličanstva".

„Stranka prava radit će u obće da se „ustav, sloboda i zakonita nezavisnost kraljo- „vine Hrvatske oživotvori svim zakonitim „jamstvim, napose slobodoumnim izbornim redom, „pravom sakupljati i sastajati se, te slobodom „savjesti, govora i štampe, zajamči."

„Primljeno i odobreno na sastanku stranke „prava. U Zagrebu 26 lipnja 1894, na dan „polaganja temeljnoga kamena domu D.r Ante „Starčevića".

Ovaj program sigurno nije bio poznat častnomu zastupniku Miliću, kad je neki dan tako na dugo i široko, ali i tako netemeljito govorio o stranki prava, i mene u velike začudio. Da mu je bio poznat, on nebi bio nazvao program stranke prava negacijom; on nebi bio nazvao stranku prava, koja za ovaj program ustaje, fantomom! Da mu je bio poznat ovaj program, cienim, da bi u njegovoj hrvatskoj duši bio našao odjeka, te nebi bio rekao, da su sve stranke i sama vlada imale dužnost, da nas pravaše pobijaju u minulim saborskim izborim. Neka mi oprosti častni Milić, ali moram kazati: na način, ko što je on govorio o stranki prava, nije smio, nije mogao govoriti on, stara hrvatska korenika. Onako je mogao govoriti samo jedan Crnković ili jedan Tomašić u peštanskom saboru. *(Odobravanje).*

Nazivljuć fantomom stranku prava, častni Milić nehotice je uvriedio i same njegove sumišljenike preko Velebita, uvriedio je nezavisnu hrvatsku stranku, koja je pri pregovorim za fuziju, na ovaj isti program bila pristala; a zaniekao je donekle i prvu točku programa narodno-hrvatske stranke, kojoj on sam pripada u ovomu saboru, a koja takodjer ima vrhovnim ciljem sdruženje sa Hrvatskom.

Ja mogu razumjeti častnog Milića, kad on uvidja velike potežkoće, koje ima da susreta naš program pri praktičnom izvedenju; ali ga nemogu razumjeti, kad on kaže, da je ovaj program imao smisla samo prije nagodbe sa Ugarskom, a poslie nagodbe da je bez smisla. Ja kažem, da je ovaj program imao smisla i prije i poslie nagodbe, da će ovaj program biti temeljem rodoljubnog rada svih Hrvata, dokle bude u Hrvatskoj stare prave sviesti hrvatske. Zar sbilja nagodba mora bit grobnom pločom hrvatskih pravica za sve vieke?

Častni Milić spomenuo je i dualizam kano neprebrodivu zaprjeku izvedenju programa stranke prava. Zar je dualizam vječita forma uredbe ove monarkije? U ostalom program stranke prava neruši dualizam, već zahtjeva ono, što jamči Hrvatskoj ugovor cetinski i pragmatička sancija, i što odgovara tradicijam habsburžke monarkije i ustavu stare hrvatske države.

Program stranke prava nedira u prava Magjara, već traži prava Hrvata. Ako Magjari imadu prava na svoju samostalnost i na svoju neodvisnost, imamo ga i mi Hrvati. Istim pravom kojim su došli Magjari do svoje slobode u okviru monarkije, možemo zahtjevati, da i mi dodjemo.

Častni Milić nekidan je u tom pogledu opazio, da smo mi preveć slabi, da nemamo sredstva, niti koneksija, kojih su imali Magjari. Ali kako ćemo postat jaki ako se svi oko jednog programa neokupimo, tko će nam pomoći, kako ćemo naći simpatija i koneksija našim idejam, ako ih prvi nebudemo znali zagovarati i braniti?

Žao mi je, što mi je za današnji govor kratko vrieme opredieljeno od gospodina predsjednika, te da nemogu ovdje točku po točku pobiti cieli govor gospodina Milića. Ali ako Bog da, mi ćemo sjediti još 6 godina u ovoj visokoj komori, te ćemo imati prigode da se još prorazgovorimo ob ovomu preväžnomu pitanju.

Ma što mislio častni Milić, ja ga mogu na to svečano uvjeriti, da stranka prava od ovog programa neće ni stope odstupiti, i da će ga muževno, hrabro i otvorito braniti u svakoj prigodi; jer ona vjeruje u svoj program, jer ona vjeruje u snagu hrvatskog naroda, vjeruje u narodne ideale, vjeruje u neporecivu rieč svoga hrvatskog kralja. S toga stranka prava u svakoj prigodi smatra svojom dužnosti djelovati na temelju svoga programa i za oživotvorenje svoga programa, i u parlamentu i van parlamenta, okupipljajuć što veći broj Hrvata u misli jedinstva i slobode. Kad bismo na ovom programu svi Hrvati bili složni, vjerujte, gospodo zastupnici, da njegovo izvedenje nebi bilo toliko mučno. Ali — a to je najveća žalost — mjesto raditi složno, sa raznih strana napada se na program stranke prava, i što je još gore, mnogi od onih koji ga napadaju, niti ga poznaju. Zašto nebi pokušali, da se svi složimo na temelju ovog programa. Kad smo pokušali, da se na njemu složimo?

Prva je dužnost svakog ozbiljnog političara, svake stranke koja ima jedan program, da traži sredstva, kako da ga izvede. Jedno od tih sredstva, i izmedju najboljih, stranka prava smatra, da je u zakonodavnom tielu adresa. Eto i ovih dana, gospodo zastupnici, vi ćete svi biti pročitali adresu českog narodnog zastupstva. Češki narod, prama nama Hrvatima, u državopravnom pogledu, nije u boljim zgodama, a ipak smatrao je dužnošću, da u svom saboru iznese adresu na Svietlu Krunu, tražeć oživotvorenje svog državnog prava.

I mi, gospodo zastupnici, tražimo glasovanje adrese u ovom saboru, ne jer mislimo, da ćemo sutra već postignuti, što odavna pitamo, već da akcentuiramo naše pravo, da nitko nepomisli, da smo vrhovne naše interese zaboravili, da sviet znade što mi hoćemo, da svi zanimani faktori znade, koja je naša odlučna volja, i kakvo će biti u odlučnom času naše djelovanje. Mi i danas zahtjevamo adresu, ne u stranačke svrhe, nego u vršenju svoje pozitivne dužnosti, koju kao zastupnici naroda, nesmiemo zanemariti. Naša je pozitivna dužnost osobito danas tražiti adresu, kad vidimo, kako se politički pojmovi u ovoj našoj zemlji sve više mute, tako, da bi mogli ponoviti o Dalmaciji ono, što je prije 50 godina kazao veliki hrvatski um, žalibože otudjen svomu narodu, Nikola Tomaseo (*Smjeh na ljevici*), kad je jadikovao: „Brodica mala, bez jedara i bez vesala kuda ideš, kuda plivaš, koji će ti vjetar pomoći?“

Odgovorimo, gospodo zastupnici, ovom velikom našem zemljaku, koga nam je Italija otela: „Pomoći će ti, Dalmacijo, hrvatski vjetar, i hrvatsko državno pravo!“ To je naša luka spasa. Tu mi moramo tražiti i samo k njoj veslati.

Ja se neću danas prepirati s častnim svojim drugovima od većine, je li, ili nije lani bio sgodan čas za glasovanje adrese. To bi bilo danas suvišno. Častna gospoda su mislila, da lani nije bio sgodan čas za adresu, i ta se nije glasovala. Moj predlog bio je odbijen.

Ali, gospodo zastupnici, svi danas morate priznati, da su se od lani političke okolnosti znatno promienile, te danas mirne duše vi nebiste mogli odbiti predlog za adresu. Od lani nastala je u cielom političkom svietu, osobito u Europi, takva nesigurnost, da se od časa do časa mogu razviti odnošaji, valjda kobni, Bog zna za kolike države. Od lani mutež iztočni sve više vrije, te svaki iole politički čovjek predvidja, da se zadnje poglavje iztočnog pitanja mora brzo riešiti; od lani isti unutrnji položaj naše monarkije sluti na preokret, te vidimo, da vlada grofa Badenia danas pruža pomiriteljnu ruku onoj tobože buntovnoj mladočeskoj stranki, koja je do jučer bila osudjena na ostracizam. Svaki dan to čvršće postaje uvjerenje, da unutarnji odnošaji monarkije neumoljivo zahtjevaju korenitih preuredba, i valjda u ne daleko vrieme čuti ćemo prve glasove, koji će nam naviestiti federativnu eru.

Sve to mora nas držati budne i vrlo pozorne, mora nas opominjati da se pri svakoj promjeni položaja nadjemo spravni, i da mi znamo, što hoćemo, da znade narod kad mu je udariti, da i sami mjerodavni faktori, s kojima moramo računati, znadu, da smo u našim pravednim zahtjevim odlučni i neprelomljivi.

Ja mislim, gospodo zastupnici, i s ovih razloga, da već na ove visoke kuće može mirne duše danas glasovati adresu za sdruženje s Hrvatskom.

A morala bi ju glasovati i obzirom na to, što je ovo prvi put, a da se je ovaj visoki Sabor sakupio poslie obćih izbora. Stari je običaj ovog Visokog Sabora, da u prvom zasjedanju glasuje adresu za sdruženje. Hrvatska većina uvjek se je tog običaja držala i osim u ono nekoliko iznimnih prigoda, koje su bez njezine krivnje i proti njezinoj volji bile nastale, ona je pri otvoru novog sabora uvjek najprije izkazala svoju vjernost i odanost vitežkomu kralju, i naglasila državna prava ove hrvatske zemlje.

Gospodo zastupnici! Ja i moj častni drug Perić — koji imamo čast, da predstavljamo ovdje po broju naših birača i po broju pravaških glasova izkazanih kroz zadnje izbore, znatnu svotu od 150.000 pravaša — molimo vas u svoje i u njihovo ime, da izvolite ove godine, kad su naše prilike tako ozbiljne, prihvatiti slavne tradicije ovog sabora, i glasovati adresu na Svietlu Krunu. U to ime stavljam sliedeći predlog *(čita):*

„Neka Visoki Sabor izvoli odabrati posebni „odbor od 7 lica, koji će do dojduće sjednice „sastaviti adresu na Svietlu Krunu, podastrievši „joj naša čustva vjernosti i odanosti, i naglasivši „nezatomljena prava Dalmacije na sjedinjenje „s Hrvatskom, da se tim utre put ukupnom je„dinstvu našega naroda."

Primite, častna gospodo, ovaj skromni predlog. Negledajte s koje strane dolazi. Gledajte samo, koja mu je namjera, koja mu je svrha; gledajte, da udovoljite, ne želji stanovite stranke, nego želji cielog hrvatskog naroda. Budite uvjereni, gospodo zastupnici, glasujete li adresu za sdruženje, vi ćete izpuniti i najmiliju rodoljubnu dužnost. Budite uvjereni, da će ovo biti most sloge, preko kojega ćete se susresti sa onom braćom Hrvatima, koji se sasvim s vama danas neslažu. Budite uvjereni, da će ovaj predlog pomladiti i samu vašu stranku. Sva mlada inteligencija, a osobito svećenstvo želi, da predlog o adresi za ujedinjenje naroda dodje u Visoki Sabor i da ga hrvatska većina, koja prvi put poslie izbora stupa na rad, jednodušno prihvati.

Častna gospodo zastupnici! Glasujmo svi bez razlike političkih nuansa za predlog o adresi. Taj će nas sve okupiti i dovesti do sloge i pravog hrvatskog bratstva!

Prelazim sada, gospodo zastupnici, na drugi dio moga govora, na dio manje važan bez sumnje, jer cienim, da u nas nema i nemože biti važnijeg pitanja do ujedinjenja naroda i domovine nam hrvatske.

U ovom drugom dielu iztaknut ću razna manja pitanja, koja se sa pitanjem sdruženja nedadu ni iz daleka uzporediti, ali koja su pak od koristi ili za zemlju u obće, ili za moje birače, za koje sam ja dužan ovdje zauzinati se. A cienim da je dužnost i visoke vlade pozorno slušati me, i da će me pozorno i dobrostivo slušati, i ako budem malo poduglje govorio, tim više, što nisam imao prigode kroz cielo ovo zasjedanje nikada dosadjivati joj, nit interpelacijam, niti predlozim, pošto, s razloga dobro poznatih, ja sam ovdje kao vojnik bez oružja.

Ja mislim, gospodo zastupnici, u našoj nutarnjoj politici pitanje vrlo važno, koje bi trebalo, da se čim prije sretno rieši, jest pitanje, vojničkog namjestnika. Daleko je od mene misao da ovdje pravim ma bilo koju neugodnu aluziju osobi Njegove Preuzvišenosti našeg namjestnika. Čast njemu kano vojniku i čovjeku. Meni je poznato, da se on zauzimlje, gdje može, za materialno dobro ove zemlje. Meni je poznato iz dobra izvora, da on revno do prigode zagovara materialne koristi Dalmacije, i da ćuti naše nezaslužene nevolje. Ja se nežacam to javno izpoviediti, pošto mi je najprije do istine, a ja istinu kažem, kad je ta i u prilog mojih političkih protivnika.

Ali uz svu dužnu čast, koju nosimo gospodinu namjestniku, moramo ipak priznati, gospodo zastupnici, da njegov vojnički položaj na glavi zemaljske uprave, nije naravan položaj, i da taj položaj mora da škodi napredku Dalmacije. On je zabavljen ne samo administrativnim

poslovima, nego i vojničkim, a naravno najviše vojničkim. Mi dakle nemamo podpunog namjestnika, imamo ga u najboljem slučaju za polovicu, i to za manju polovicu. A to idje na škodu zemlje. S toga ja mislim, da bi bila dužnost, da već jedanput ovo naše pitanje bude riešeno, i da se sasvim razdieli vojnička od gradjanske vlasti, i da nam se podade civilnog namjestnika, kô što ga imadu sve druge zemlje u Austriji bez iznimke, pa i sama Bosna. Ako ne za drugo, vapijemo civilnog namjestnika za to eda čovjek, koji stoji na glavi zemlje, bude mogao posvetiti joj sve svoje sile.

To moramo zahtjevati i kao ustavni ljudi sa strogo ustavnog pogleda. Ako sve druge zemlje imadu namjestnika iz civilne ruke, a zašto da i tu mora biti učinjena iznimka za Dalmaciju? S ovih, i s drugih razloga, koje radi kratkoće vremena izostavljam, a koje sam drugi put naveo i u ovom Visokom Saboru i na carevinskom vieću, iznašam sliedeći predlog, preporučujuć ga dobrohotnosti visoke kuće. *(Čita)*:

„Sabor dalmatinski, na temelju § 19 ze„maljskog pravilnika, izjavljuje želju vladi Nje„gova Veličanstva, da se okine u upravi Dal„macije sad obstojeća spojitba vlasti upravne sa „vojničkom u osobi vojnika, i da se Dalmaciji, „kao ostalim zemljam monarkije, dade gradjanski „namjestnik".

Nalaga se Zemaljskom Odboru, neka ovaj zaključak uz potrebitu što krjepčiju obrazložbu dostavi N. P. gospodinu predsjedniku ministarskog vieća u Beču.

Sad prelazim, gospodo zastupnici, na neka manja pitanja, koja nisam mogao iznieti putem interpelacija, te moram ovdje spomenuti pri obćoj razpravi proračuna, pošto druge prigode nemam. I najprije upozorujem visoku vladu na staru ranu javne uprave u Dalmaciji, na pobiranje poreza.

Više puta čulo se je i ovdje težkih tužba u tom pogledu. Dapače, ovaj Visoki Sabor, čini mi se, po predlogu presvietlog gospodina predsjednika, poprimio je i shodnih zaključaka proti zloporabam pri utjerivanju poreza, ali na žalost, ti se zaključci ne vrše. I ovih dana stiglo mi je iz raznih kotara Dalmacije, a osobito iz kotara drniškog, težkih tužba o načinu, kako se radi poreza muči i ruba nevoljni narod. — Evo ovdje imam i dvie knjižice, gdje je nesretni poreznik istu svotu dva puta platio. Ovdje imam i raznih popisa rubačine, po kojim se visoka vlada može uvjeriti, da se jednom narodu, radi poreza, otimlje i jedina kabanica, kojom se pokriva u ljutoj zimi; da mu se diže ornog vola, kojim jedino može zemlju obradjivati; da mu se otimlje i najpotrebitije poljsko orudje itd. Ja molim visoku vladu, da po svojoj dužnosti strogo dade razpitati sve ove zloporabe, na temelju dokaza, koje joj stavljam na razpoloženje, i da naredi, neka se unaprjed najstrože vrši § 5 namjestničke naredbe godine 1894.

Dužnost mi je sada svratiti pozornost visoke vlade na težko pitanje izselivanja, koje je spomenuo i častni Colombis, i koje uzimlje u Dalmaciji sve to većih proporcija. Izselivanje, gospodo zastupnici, u ne daleko doba strašno će se oćutiti u našoj ekonomiji, ako se nebudemo što bolje s njim bavili. U ovo zadnje doba nesele samo mužki, nego i ženske. A to je znak da nesele za malo vremena, nego u nepovrat, za uvjek. I ovih dana primio sam viesti, da je početkom ovog mjeseca iz Bola, na Braču, pošlo za republiku argentinsku 12 osoba, od kojih 7 ženskih. Jednoj je preko 70 godina! To izselivanje neprestance sliedi, odkad smo obdareni nesretnom vinskom klauzolom, a visoka vlada dalmatinska nije to pitanje još temeljito proučila, kô što ga uče vlade drugih kraljevina i zemalja, gdje je izselivanje uzelo vrlo oz biljni mah, kao, na primjer u Galiciji. Ako baš treba da selimo, zašto naš narod mjesto u Ameriku nebi mogao seliti u Slavoniju i u Bosnu? Što ćemo učiniti, častna gospodo, kad nam zemlja ostane pusta, bez boljih radničkih sila, i nebude imao, tko da radi naše vinograde, da se bavi pomorstvom, ribarstvom itd.? Što će bit od nas, ako tudjinci zasjednu na pusta naša ognjišta?

U ovom pitanju bez sumnje igra veliku ulogu nestašica javne veresije, za koju visoka vlada, u koliko mi je poznato, nije se još ništa postarala, premda bi joj imala posvetiti svu svoju pažnju. Zašto vlada neosnuje kod nas kotarske

pripomoćne blagajne za male zajmove težačkoj ruci, koje u Bosni tako dobro uspjevaju?

Neznam ni koliko se o tom pitanju briga slavni Zemaljski Odbor, i hoće li napokon ove godine otvoriti toli željeni veresijski pokrajinski zavod. Ja mu što življe na srdce stavljam ovo pitanje, pošto nevoljni narod nemože već da odoli silnim kamatam, i traži bilo na koji način, da se slobodi svojih krvopija. I Zemaljski Odbor i vlada treba da koncentričnim silam pobijaju te najljuće dušmane našeg seoskog pučanstva.

Moram takodjer preporučiti visokoj vladi, da se postara štogod bolje i za javnu sigurnost, osobito u ovom kotaru zadarskom. Mi moramo iskreno priznati visokoj vladi, da su se odnošaji javne sigurnosti ovih zadnjih godina dosta poboljšali, bilo po zemlji u obće, bilo u ovom kotaru; ali, rek bi, da još u ovom kotaru, pa i u nekim predjelim kninskog kotara, nema dovoljno sila, da se uzpostavi onaj uzorni red i ona podpuna sigurnost, na koju imadu prava članovi svake napredne države.

Za zadarski kotar, ja sam imao čast drugom prigodom preporučiti osobito umnožanje kolone, koja najuspješnije djeluje u ovim predjelim, ali zaludu. Jutros čitao sam u novinam, da je neke noći zapaljena kuća grčko-iztočnoga župnika u jednom selu ovog kotara u Smokoviću. Da imamo više organa javne sigurnosti, valjda se ni to zločinstvo nebi bilo dogodilo. S toga ja opet preporučujem visokoj vladi, da pomnoža kolonaše u ovom kotaru, i da poboljša njihôvo kukavno ekonomičko stanje.

Jer sa 90 novčića na dan, morate priznati, gospodo zastupnici, da naši kolonaši nemogu ni živiti ni umriti. Tim manje, što od tih nevoljnih 90 novčića moraju plaćati i stanarinu! A njihov vriedni vodja pak, koji je prisiljena, da u službene svrhe neprestance leti od mjesta do mjesta, neprima nikakove nagrade za konjarinu, a bilo bi ipak pravedno, da ju prima.

Imao bih sada gospodo zastupnici, obširno govoriti o našim obćilima, ali, radi kratko će vremena, prisiljen sam i ovog važnog pitanja samo letimice dotaknuti se. Neću s toga govoriti nit o sjegurnoj gradji željeznice Sarajevo-Split, koju smo radošću pozdravili, nit ću ponavljati stari vapaj ove visoke kuće i cielog naroda, da se nezaboravi ni druga puno važnia pruga Knin-Novi, o kojoj sam velikom nasladom čitao liepi spomen i u izvješću slavnog zemaljskog Odbora, već prelazim odmah na pomorske sveze.

U zadnje doba, napredkom malih domaćh parabrodarskih družtva, naše pomorske sveze u istinu liepo su se umnožale, kô što i poštarske i brzojavne sveze u obće. A zato moramo bit dosta zahvalni i vriednomu Hrvatu, koji sjeli na upravi naših pošta i brzojava. Ali i na tom polju ima još mnogo rada. Sa svih strana zemlje čuje se potreba novih sveza, bilo parabrodarskih, bilo brzojavnih, bilo, poštarskih. Na primjer, svraćam ovdje pažnju nadležnih čimbenika na otok Mljet. Od onamo sam primio raznih tužba osobito na nedostatnost i netočnost pomorskih parabrodarskih sveza. Taj liepi otok nema na sedmicu nego ciglu pomorsku svezu, pa i te često mu nestaje, te kadkad i kroz 15 dana ostaje bez saobraćaja sa ostalim svietom. Neki dan bila je tu sudbena komesija; parobrod prosliedio je naprjed i proti svojoj dužnosti nije se svratio na Mljet. Sudbena komisija morala je pod vedrim nebom noćiti čekajuć parabrod, pa sutradan, iza uzaludna čekanja, uzeti brodicu i preko Stona putovati u Dubrovnik. Srećom članovi komesije izniješe žive glave, jer je oluja zabiesnila, te su u maloj ladjici bili u velikoj pogibelji. Neka visoka vlada dakle uznastoji, da se obstojeće parabrodarske sveze sa otokom Mljetom točno uzdrže i da se pomnože, a neka parobrodi u svakom slučaju izpunjaju svoju dužnost, prama primljenim obvezam.

Preuzvišeni gospodin namjestnik, u svom otvornom govoru, spomenuo je nastojanje vlade i za pomnožanje naših obćila po kopnu. Mora se priznati, da je vlada u zadnje doba sagradila dosta puteva u Dalmaciji, ali na žalost ti putevi nisu svi sagradjeni obzirom na narodne potrebe, nego većim dielom u vojničke svrhe. Bilo bi željeti, da vlada nastavi svoju djelatnost, al u korist puteva nuždnih za razvitak trgovine

prometa. Ratni proračun nek se stara za vojničke puteve.

Bilo bi takodjer želiti da visoka vlada dodje u pomoć raznim našim občinam za gradju onih puteva, koje država nije dužna da sama gradi. Osobita naša ekonomička nevolja, kojoj mi poglavito nismo krivi, zahtjeva i osobitih obzira sa strane visoke vlade.

Meni je uz ostalo poznato, da liepo trgovište Kuna nema sveze sa morem. Visoka Vlada potrošila je više hiljada pučkog novca, da sagradi Kuni luku u Crkvenicam. Ali što će luka, ako iz Kune nema puta do Crkvica? Obćina Kuna obratila se je visokoj vladi za pripomoć u gradji puta Kuna-Crkvice, ali dosad sve uzalud. Mjernik je dolazio na lice mjesta, izmjerio dugljinu puta i priznao mu potrebu.

Slavni zemaljski Odbor došao je u susret občini, dočim visoka vlada sasvim se je dosada oglušila, njezinim molbam. Ja smatram svojom dužnošću ovdje preporučiti vladi ovo pitanje, tim više što se nisam mogao na nju obratiti osobitim upitom; što občina Kuna broji preko 3000 stanovnika; što čini do 35.000 barila vina, te ga nemože izvažati po moru, dok nebude imala put na luku Crkvice.

Takodjer preporučujem pažnji visoke vlade dobro napučena sela Smokvicu i Kčaru — broje preko 2000 stanovnika — koja jako trpe u svojoj ekonomiji, radi nedostatnih obćila. I ova dva sela izvadjaju dosta vina, — do 12.000 hektolitara — a osobito za Italiju šalju dosta borove kore. Osim toga izvažaju luča, ulja, rakije itd. ali nemaju nikakvih priličnih obćila, a kamoli parabrodarskih sveza. A ipak bi se parobrod mogao vrlo lahko onamo svraćati, kad redovito putuje s one strane otoka Korčule. Nemaju ni brzojavnog ureda, premda bi se taj mogao neznatnim troškom namjestiti, posto brzojavna žica prolazi pokraj sela Smokvice. Ja sve ove potrebe onih vrlih otočana živo preporučujem visokoj vladi, tim više, što mi je pozitivno poznato, da dočim ostala mjesta prodavaju svoje vino po običnoj trgovačkoj cieni, spomenuta moraju ga razdavati uviek 1 do 2 forina niže po barilu, jer nitko ga nemari kupovati ondje, gdje je mučno izvažati.

Imam da učinim jednu preporuku visokoj vladi i glede solina stonskih. Ja sam drugipot imao prilike govoriti o našim solinam, a da mi je dozvoljeno više vremena, i danas bih se rado sa tim pitanjem obširno bavio, pošto sam uvjeren, da bi Dalmacija u svojim solinam mogla imati izdašno vrelo bogatstva. Stonske su soline racionalnije uredjene od ostalih u Dalmaciji, ali neznam s kojih uzroka dosta su zanemarene. I ovog ljeta narod je onamo mnogo pretrpio uslijed kužnih izparivanja, iz solinskog obsega, pošto jaruge nisu bile uredjene i pročišćene, te je bilo dosta groznice.

A i vrli Hrvat gospodin Baudur, koji je potrošio do 8000 fiorina da uredi jedno svoje imanje u onom kraju, nije se mogao njim okoristiti, jer nije bilo moguće, da radnici ostanu pri radji od velikog smrada usljed solinskih izparina. Visoka vlada dužna je tim nepodobštinam učiniti kraj najvećom pospješnošću.

A glede sadjenja duhana, koje prošireno po svoj Dalmaciji, može jedino, barem donekle, ublažiti joj ljute posljedice vinske klauzole i prieteće filoksere, ja se pridružujem onomu, što je danas rekao častni D.r Colombis, te ponavljam stari moj predlog, koji u lanjskom zasjedanju nije imao sreću, da dodje na razpravu. Taj predlog glasi (*čita):*

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi Njegova Veličanstva, da dopust za sadjenje duhana bude protegnut na svu Dalmaciju i na njezine otoke."

U isto doba, pošto smo pri duhanu, preporučujem visokoj vladi, da bi naredila svojim organima, da nebudu preveć strogi, pri klasifikaciji, ili ako seljak za svoje potrebe sačuva rukovet nevaljana lišća. Pretjerana strogost, odvraća narod od sadjenja duhana. Kô što znamo, pošto se duhan spravi i predade erarialnoj vagi, ostane dosta otresinâ, koje režija neprima, a koje narod puši. Što se je nedavno dogodilo? — Financieri pošli po nekim kotarim tražiti i otresine, premetnuli kuće svim sadiocim, kao na primjer u Tučepim, te ponieli sobom otresine, prieteć narodu, da će bit težko oglobljen. To je mnoge seljake ustrašilo, i bojat se je, da

mnogi s toga neće se unaprjed prihvatiti sadjenja duhana. Otresine neslužе duhanskoj režiji, oli narodu služe, te bi mu ih visoka vlada morala ostaviti, neka ih puši u svojoj nevolji.

Dužan sam sada visokoj vladi preporučiti pašu naših čobana iz kotara stonskog i slanskog u susjednoj Hercegovini. Tamo je od pamtivjeka izdašna paša našoj marvi. Pastiri i iz spomenutih kotara idju u Hercegovinu, i ostaju tu od Vidov-dana do Martin-dana. Za ovo pet mjeseci plaćaju bosanskoj vladi tako zvanu kozarinu, ili ti pristojbu za dopust paše na svaku glavu marve. Nego, ove godine, visoka vlada bosanska, dočim je snizila na hercegovačko blago glavarinu, na dalmatinsko ju je povisila. Dalmatinsko je blago prije plaćalo 8, a danas plaća 12 i više novčića na glavu, dočim hercegovačko plaća samo 10. Obzirom na to, da naše blago neostaje u Hercegovini nego samo pet mjeseci na paši, a hercegovačko cielu godinu, bilo bi pravedno da naše manje plaća, ili barem da se u plaćanju glavarine izjednači sa hercegovačkim. Ja sam siguran, da ako naša vlada prikaže ove razloge vladi bosanskoj, ova će pristati na pravednu želju pastira dalmatinskih.

Red bi mi bio sada govoriti o nedjelnom počitku, i o načinu kojim se izvadja kod nas dotični zakon; ali kad bih htio iznieti sve tužbe, koje sam o tome predmetu primio iz raznih krajeva Dalmacije, kasno bih svršio, dočim se moram žuriti. To je u istinu mučan zakon, jer nepočiva na strogo kršćanskom temelju. Bez sumnje, bilo bi najbolje ukinuti ga, i proglasiti absolutno svetkovanje nedjelje, kô što ju znadu svetkovati slobodni Englezi i Amerikanci. Ali, ako se hoće još držati u krieposti obstojeći zakon, bilo bi shodno da vlada dalmatinska sazove povjerenstva iz Dalmacije, i čuje koje su prave potrebe po raznim mjestima, te da prama tim potrebam udesi svoju provedbenu naredbu o zakonu glede nedjelnog počitka.

Iztaknut ću ovdje još koju na preporuku visokoj vladi glede gradje raznih župničkih crkava i župničkih kuća, za koje nisam mogao, kô što sam želio, upraviti osobiti upit.

A u prvom redu dolaze župnička kuća i crkva u Banjevcim. Crkva je u takvom nevoljnom stanju, da je sama visoka vlada bila naredila, da se zatvori, ali za nevolju morala se je opet otvoriti. I župni stan u Banjevcim u vrlo gorem je stanju, nego onaj, kojeg nam je u svom upitu opisao častni Mrkušić.

I pitanje crkve u Račišću zanima od mnogo vremena one vjernike, ali i od mnogo godina se razteže *ad infinitum*. Račišćani nalaze se u velikoj nepril ci, pošto nemaju pristojne crkve. Niti jedan dio naroda nemože da ostane u sadašnjoj crkvi. Ovi vriedni seljani želi li bi graditi novu, u tu svrhu vodi se pisanija od toliko godina, ali do danas nevidi se uspjeha.

I pitanje crkve u Ogorju Gornjem trebalo bi napokon riešiti. Kô što je poznato visokoj vladi, ta crkva nalazi se u vrlo hrdjavom stanju, pošto je grom srušio jedan dio zvonika, te se je i crkva sama počela rušiti. Koristno bi bilo i za samu vladu, da čim prije naredi nuždne popravke, a da nebude poslie prisiljena na veći trošak.

Još mi je dužnost preporučiti visokoj vladi, da bi izvolila pospješiti uredjenje kongrue kapelanu u Malom Stonu, i župniku u Lepetanam. Radi se o popunjenju kongrue po siromašnim župam. Narod u Lepetanam, usljed velike oskudice, nije već u stanju, da doprinaša novčanu svotu, koju je dosad davao svomu dušobrižniku. Nema sredstva ni da sam žive, te ako vlada nenadoknadi taj gubitak dušobrižniku popunjenjem kongrue, on će morat seliti.

Obzirom pak na to, da prevremeni zakon o kongrui već 10 godina obstoji; da su se pri njegovu izvedenju pokazale tolike mane i nepravice; da ti prevremeni zakon u obće nije odgovorio pravednim zahtjevim i potrebam svećenstva, i da nije uzeo u obzir ni naše kolegijalne kaptole u Pagu, Trogiru i Korčuli, molim visoki sabor, da izvoli poprimiti sliedeći zaključak *(čita):*

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi Nj. Veličanstva, da još ove godine iznese na ustavno pretresanje zakonske osnove o konačnom uredjenju kongrue, i o pristojnoj obskrbi članova kolegjalnih kaptola".

Častna gospodo zastupnici! Pošto sam o raznim našim nevoljam govorio, moram još dvie rieči kazati o našoj najtežoj nevolji, jer nam dira u zlatnu slobodu, na koju i mi imamo, pravo, o progonstvu javne štampe. Neću da rekriminiram, nit da iznašam sve muke i tegobe javne naše štampe, nit da spominjem njezine zapljene, često sasvim neopravdane i baš čudnovate. Neću, da iznašam ni to, kako je meni, nečuvenim primjerom, nazad dva mjeseca bio zaplienjen „Narodni List" sedmi dan pošto sam ga izdao. Moram samo naglasiti da su odnošaji naše javne štampe abnormalni i nesnošljivi, i da smo mi i u pogledu štamparske slobode sgoljni robovi. Bilo bi već vrieme da to stanje prestane, i da ovaj visoki sabor podigne svoj glas proti načinu, kojim se postupa sa slobodnom štampom u Dalmaciji. Potraje li ovako stanje, u Dalmacij, brzo će nestati slobodnih novina, i mi ćemo morat čitati samo službene i poluslužbene.

Početkom godine uveden je u Zadru i tarifalni cienik za slagare, kakav postoji u samom Beču. Usljed toga naše novine imati će novih velikih troškova, i izdanje njihovo biti će sve više otežćano. Što zapliene, što novi slagarski cienik priete obstanku najbolj h organa javnog mnienja. Uz sve to, ostaje nepravedni i težki trošak za financijalni pečat na novine, što nije nego porez na inteligenciju i na prosvjetu naroda. (*Milić:* To je *pro domo!*) Jest, ali *pro domo* cielog naroda, *pro domo chrobaticae libertatis!*

Radi svih ovih razloga, i obzirom na to, da su i drugi sabori pokrajinski, koji vrlo dobro znadu cieniti vriednost neodvisnih novina, izrazili vladi želju, da ukine pečat na novine, čast mi je prikazati visokomu saboru sliedeći predlog. (*Čita*):

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi Nj. Vel., neka čim prije poprimi shodne odredbe za ukinuće financijalnog pečata na novine, tog najtežeg poreza inteligenciju i na prosvjetu naroda".

Ovdje bi sada, gospodo zastupnici, imao da kažem mnogo toga o tobožnjoj slobodi našoj u obće, i o načinu, kako se drakonički postupa u Dalmaciji proti svakoj manifestaciji hrvatske sviesti; ali i ovdje radi poznatih razloga, spomenuti ću samo nešto, i što na kraće.

Sinoć me je neugodno iznenadila ova odluka c. kr. poglavarstva splitskog. To slavno poglavarstvo kaznilo je, na samo svjedočanstvo rondara, Marka Budanka, težaka iz Štafilića, na 10 dana zatvora, jer da je tobož prouzroč o javnu sablazan pjevajuć: „Živila Hrvatska i njezina prava!" Ja mislim, da se tim pjevanjem u ovoj hrvatskoj zemlji nemože n kako prouzročiti javna sablazan. Ta komu u nas nema bit ugodno čuti vapaj za domovinska prava? Poslie izjave častnog Ziliotta i samim talijanašim to pjevanje mora biti ugodno, jer sa pravim Hrvatske spojeni su oni naši ideali, za koje je častni Ziliotto našao toli sućutnih rieči. Tko se je dakle mogao sablazniti, osim vlade, ili njezinih činovnika, koji imadu duše za 10 dana oteti obitelji, radu i slobodi čovjeka pučanina, jer je zapjevao o pravim svoje domovine? Ne nije hrvatsko pjevanje javna sablazan; ali ovaka osuda jest prava javna sablazan!

Imam ovdje i drugu osudu, kojom je c. k. poglavarstvo zadarsko osudilo na 6 dana zatvora častnog Hinka Alfirevića iz Vodica, jer je u Pakoštanim, prigodom zadnjih izbora zamjeravao štogod upl.ćanju vlade. Zar je u nas vlada van svake kritike? Ja mislim, da smo mi svi vlastni i dužni kazati, radi li što vlada dobro ili ne. To je sloboda mnienja, to je naše pravo! Svaki državljanin je slobodan, i može po svomu uvjerenju kazati, jeli ili nije postupanje vlade bilo korektno u zadnjim izborima. Ja sam svuda kazao da nije, i to ću stoput kazati i danas na javnoj ploćati, pa čekam neka me vlada osudi!

Ovakove osude, na temelju § 11 Bachove patente 1854, igrale su veliku ulogu prigodom zadnjih izbora, ali to nije na čast vladi. Ja imam ovdje drugu cedulju raznih osuda i potanju statistiku raznih osoba, koje su ukupno na hiljade dana zatvora i na hiljade fiorina globe bile u zadnje doba osudjene u Dalmaciji po patenti od 1854. Ovo je najbolja ilustracija naših abnormalnih odnošaja!

Još moram zamjeriti štogod visokoj vladi,

Tužba je obća, da pri podieljivanju dozvolâ za nošnju oružja, strogo i pristrano se postupa, i da se na neki način naši ljudi ostavljaju na milost i nemilost c. kr. žandara. Imamo primjer gospodina Barania u Biogradu. On je bio podčastnik, imao je 5 godina dozvolu za nošnju lovačke puške, uživa obće povjerenje, predsjednik je raznim mjestnim družtvima, pa mu je ipak ove godine zaniekana obnova dozvole za nošnju lovačke puške, jer ga je žandar opisao tobože kano nemirnjaka. Ja bih molio visoku vladu, da se ostavi tog sliepog vjerovanja žandarima, i neka se spomene, da su tu naše obćine, koje bolje poznavaju svoje obćinare, nego kakav žandar, koji je jučer amo došao iz Sležke. ili Salsburgske. Nek se vlada obrati dakle na obćinu biogradsku, i neuzkraćuje poštenim ljudim njihova prava, radi mušicâ kojekakvih žandara.

Živo je preporučiti visokoj vladi da saviesno vrši naše ustavne zakone. Naš obćinski zakon naredjuje da se obćinska zastupstva moraju obnavljati svake 3 godine, a da u slučaju razpusta jedne obćine, novi izbori moraju bit razpisani kroz 6 nedjelja. Mi imamo u Dalmaciji obćina, koje od više godina nisu obnovljene, na kojim sjede od više godina vladini komesari, i za koje zakon neobstoji. Eno nam Sinja, Šolte, Makarske itd. Ja mislim, da ustavna vlada nesmie to abnormalno stanje trpiti, i da mora paziti najprije na sdušno vršenje zakona.

I ono vječno otezanje u riešenju utoka, moralo bi jednom već prestati. — Mi imamo u Blatu čudan pojav, da od godine 1889 do 1894, nije bilo izbora. Godine 1894 obavili su se izbori pod upravom vladinog komesara, a ti izbori još nisu potvrdjeni, te još uvjek obstoji upraviteljstvo godine 1889!

U obće visoka vlada imala bi puno bolje poštovati autonomiju obćinâ, sa šireg pogleda razmatrati njihove zadaće, i svakako nedirati u njihova samostalna prava, kao ni u zenicu svoga oka.

Sinoć primio sam viesti iz zemlje, da je visoka vlada stavila svoj *veto* izvedenju zaključaka onih naših obćina, koje su ovih dana prosvjedovale proti ponašanju obćine zadarske, prigodom sprovoda našeg obljubljenog druga D.ra Klaića. Neću da sada u to pitanje ulazim, ali mislim, da visoka vlada nije imala prava miešati se, i da je svojim *vetom* povriedila samostalnost naših obćina. Pravo prosvjeda i peticije u ustavnoj državi uživa svaki pojedinac, a kamo li ne obćine. Ja neznam, kakvo će stanovište visoki sabor uzeti prama ovomu pitanju; ali gdje se radi o obrani obćinske samostalnosti bila ta pravašima na korist il na štetu, budite uvjereni, gospodo zastupnici, da ćemo mi uvjek složno i odlučno ustati. Mi hoćemo da štitimo autonomiju naših obćina, jer su to narodne tvrdjave, to su naše uzdanice.

I ovim zaključujem, premda bih imao još na dugo govoriti. Ali sam dao rieč gospodinu predsjedniku, da dulje od 1 ure neću govoriti, a ura je jur minula. No, ovom mojom točnošću, više nego pravom, koje mi daje poslovni pravilnih saborski, hoću već danas da sklonim gospodina predsjednika, da bude sa mnom dobrostiv i pri razpravi proračuna poljodjelskog, i pri razpravi izvješća odbora za pregledanje rada odbora zemaljskog, te da mi dozvoli i pri tim točkam dnevnog reda po jednu uru vremena da budem mogao popuniti današnji moj govor.

Pri koncu, gospodo zastupnici, moram se još ograditi proti objedi, da ja, dotično stranka prava u kojoj mi je čast vojevati, tjeram skrajnu oporbu visokoj vladi, oporbu *a tout prix*. To nije istina, a to dokazuje i ovaj moj današnji govor. Oporbu radi oporbe nemože da vodi nijedna razborita stranka. Mi pravaši vodimo oporbu za načela, za pravicu, za slobodu za red, za zakon. Mi vodimo oporbu gdje je treba voditi. S toga, ja se nisam nikad žacao, niti ću se ikad žacati i pohvaliti vladu, kad bude na pravom putu, kô što ću bit uvjek neumoljiv, gdje me dužnost bude zvala, da ju javno korim.

U tiesnom krugu pokrajinske politike, naša je prva zadaća danas nastojati da se visoka vlada stavi na zdravi ustavni temelj, da se ostavi te nesretne Bachove patente, koja kao crvena nit, prodire kroz svu njezinu upravu i da prigrli prava slobodoumna ustavna načela, načela jednakosti i pravednosti prama svakomu,

načela koja su temeljem svakoj naprednoj i civilizatornoj vladi.

Premda je častni D.r Čingrija rekao, da vlada nije proti nam Hrvatima, ja moram to ovdje odriješito zaniekati. Ako mi priberemo samo činjenice koje sam u današnjem govoru naveo, i ako ih dobro proučimo, mi ćemo uvidjeti, da i ako vlada prividno i teoretično nije proti nama Hrvatima, *de facto* ona njezinim sustavom ubija u našemu hrvatskomu narodu čuvstvo slobode i pravu hrvatsku sviest.

Da obranimo ta neprocjeniva narodna dobra, mi se moramo svi složiti, bez razlike stranaka; jer kad se u tom budemo složili, da branimo našu slobodu i djevičansku sviest našega naroda, vrlo lahko ćemo utrti put zajedničkom radu za riešenje drugih pitanja. Dà, pokrajinska vlada mora da bude dobro uvjerena, što mi od nje danas zahtievamo. Mi hoćemo slobodnu hrvatsku upravu, slobodnu hrvatsku vladu. Mi hoćemo slobodne Hrvate u ovoj hrvatskoj zemlji. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Gosp. zast. Biankini predao je pet predloga. Da rečem istinu po mom mnienju nijedan od njih nebi bio pripustljiv, jer se nijedan ne odnaša na proračun. Nego buduć ima medju ovim i predloga ekonomičke naravi, ja ću glede svakog napose staviti pitanje podupiranja.

Hoće li tko poduprieti predlog pod brojem prvim koji glasi. (*Čita predlog o adresi*)

Gospoda, koja podupiru ovai predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje Biankini i Perić*) Predlog nije poduprt, ne mogu ga uvažiti.

Drugi predlog glasi. (*Čita predlog o gradjanskom namjestniku*).

Gospoda, koja ga podupiru, neka izvole ustati. (*Neustaje dovoljan broj*).

Predlog nije dovoljno poduprt, te ga neću uvažiti.

Treći predlog glasi. (*Čita predlog o duhanu*).

Gospoda, koja ga podupiru, neka izvole ustati. (*Ustaje dovoljan broj*).

Predlog je poduprt i iznieti ću ga na glasovanje.

Četvrti predlog glasi. (*Čita predlog o uredjenju kongrue članova kolegijalnih kaptola*).

Gospoda. koja podupiru predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje dovoljan broj*).

Predlog je poduprt i biti će iznesen na glasovanje.

Peti predlog glasi. *Čita predlog o pečatu na novine*).

Gospoda, koja podupiru predlog. neka izvole ustati. (*Ustaje dovoljan broj*).

Predlog je dovoljno poduprt i staviti ću ga na glasovanje.

Javljam, da sam primio od gosp. zastupnika Trigaria dva predloga financjalne naravi, koji su dovoljno podpisani i o kojima je on sinoć govorio. Ti predlozi glase (*čita*):

„Da prirez na izravne poreze ne bude povišen, nego da se uzdrži u razmjeru od 40 po sto, a da se manjak pokrije sa višim prihodima što će se imati od povíška pristojbe i od opstojećih ostataka blagajne.“

„Neka se Zemaljskom Odboru naredi da prouči način, kako bi se uklonilo postepeno povišenje troškova, i da nagje odnosna sredstva.“

Oba su dovoljno podpisana i ja ću ih iznieti na glasovanje.

Sledi Razprava. Rieč ima gosp. zastupnik Milic.

Milić. Visoki Sabore! Ja nisam prijatel dugih govora, nego ću u kratko reći. Ja neću opetovati, što mislim o stranki prava. To sam kazao, ali da danas častni Biankini ima smjelost,

s njegovim načelima, nama prikazivati jedan predlog za adresu sjedinjenja, to mi je veoma čudno, to je mene baš presenetilo. Jer tko hoće sjedinjenje, mora predpostaviti zakonita sredstva. Sjedinjenje je stvar ustavna ne samo našeg sabora, nego i zagrebačkog i parlamenta peštanskog i bečkog. Tko hoće, da o tom što predlaže, valja da je na čistu, kako će svi ovi faktori o tom razpravljati ne izuzamši još Krunu. Gospodin Biankini, koji stoji na temelju stranke prava, i koji ne samo ne priznaje nagodbu, nego ni istu realnu uniju s Ugarskom, niti ovog stanja sa Austrijom, jer kako je pročitao u programu sjedinjene opozicije, mi ćemo paritetno s Ugarskom razpravljati ta zajednička pitanja — to je trializam. Vidite, kakve ustave hoćete vi srušiti i preinačiti s vašim programom stranke prave.

Dakle hoćete sjedinjenje, a ne sredstva t. j. zakon koji postoji, to je protuslovje. To je ne uzeti ozbiljno takovo pitanje. Tko hoće sjedinjenje, valja da bude na čistu, kojim putem će doći do toga. A gospodin Biankini nije pokazao put, a predlaže, da votiramo adresu. Vidite, gospodine, da to nije ozbiljno predlagati takovu adresu. Dok pojedini faktori ne budu pripravni, i dok nevidimo pripravnost s nijedne strane — kako je gosp. Čingrija rekao — do tada nećemo predlagati. A kad budemo hotjeli, uzeti ćemo stanovište takovo, koje se neće protiviti ustavu državnom. Nemislite, da to od nas samih zavisi kano faktora. Da bi peštanski, da bi hrvatski sabori to htjeli, to bi bili mogli postići odavna. Hoću tim reći, da za njih nije sgodan čas, jer Ugarska je postigla mnogo više nego je ovo sjedinjenje, za koje ima pisani zakon. Ugarska je postigla i takav zakon, koji nije nitko mislio, da će se moći oživotvoriti u Ugarskoj, a to su političko-crkveni zakoni, koji su stavili veliku polovinu pučanstva, u položaj jako neugodan, jer se je diralo u njihova načela i čustva. Kad bi oni hotjeli, izvojevati će to posve lahko, pošto Dalmacija ne daje mnogo potežkoća s poravnanjem financijalnim medju Ugarskom i Austrijom. Mi nedajemo nikakve pomoći u Cislajtaniji, da ćemo priepor prouzročiti, mi ćemo biti olahkoćenje za Cislajtaniju, ako nas pripoje Translajtaniji. Ako smo sada u ovom savezu, mi smo više na teret Cislajtaniji, a ne na korist. Kad budu ti faktori pripravni i vidjeli, da je za njih sgodan čas tad će izvesti to lahko, ne samo što je Ugarska silna i moguća, već će se nasloniti na pozitivni zakon i na zavjernicu kraljevsku. A kad stranka prava hoće da dolazi s takovimi predlozi, morala bi imati i zakonita sredstva.

Ja sam svršio u malo rieči sa gospodinom zastupnikom stranke prava. Ja sam uvjeren, da ta stranka i u zemlji i u saboru s vremenom će se povratiti većini i sačinjavati jednu stranku, jer nemamo druge misli i drugog programa. Tako isto ja mislim i nadam se od gospode s desne strane, koji su složni po svom postupku, jer smo dva plemena i jedan narod i upućeni smo na jednu budućnost. Ali što meni leži na srcu to je, naše sporazumljenje skrajnom strankom koja pri svakoj sjednici uviek iznaša tegobe. To bi bilo nama od velike koristi, kad bi nestalo nesporazumljenja, i kad bi se nama sasvim spojila ona stranka, koja je jednoč bila autonomaška, a sada se zove talijanska. Ja znam, zašto ste to ime uzeli. Vi mislite tim obezbiediti vaš položaj više, jer tako kano narodna stranka stavlja te se pod okrilje § 19 drž. zak. o pravih gradjansk. Ali ja mislim, da vam to potrebno nije, a niti ona bojazan, koju je izrazio gosp. D.r Ziliotto ja mislim, nije temeljita. Vi se tužite uviek i navadjate razloge tomu kano da narodna stranka hoće da izkorjeni taj življ i progoni taj jezik i omalovažuje tu kulturu. To nije tako. Netko je rekao u ovom saboru, da jače biće osvaja slabije. To stoji u materijalnom svietu, ali u etičko-pravnom to nemože obstojati. Akoprem su pozitivne i fizične znanosti doprle do mnogo toga u naše doba, ipak — kako je Brunetiere razložio lani — nisu niti etičke niti religiozne zakone mogle izkorjeniti, pače ovi obstoje sa svim tim, da realističke znanosti gledaju podkopati etička načela. Zaludu je protiviti se vječnim načelom etike i religije. Neće nigda do toga dospjeti. Po tom načelu manjine imadu pravo biti štićene. Jer inače što bi se dogodilo, gdje se bori većina s manjinom? Da bi većina morala manjinu satrti. To se u etičkom svietu nesmije dogadjati. Mi kano većina moramo biti pravični prema svakom temeljitom i istinitom zahtievu. Mislim, da je naša većina pokazala te pravičnosti, barem u najvažnijem predmetu, a to je obća obuka. U je-

dnom narodu, netreba to razlagati, i škola mora nositi tip naroda. Naše pučke škole i srednje škole moraju nositi taj tip, jer pokazuju većinu naroda. Ali zaštita življa, neću reći naroda, narodnosti ili frakcije naroda autonomaškog, to bi bila nesmisao kad zakonito obstoji. Ali živalj, koji se nalazi po gradovim primorskim, mi smo obezdiedili tim, odredjujuć u svim pomorskim gradovim učenje talijanskog jezika.

Mi ne niječemo nikakvo vrelo razvitka i kulture. Mi nemamo interes, da to branimo, nego nama je od koristi, kako i vama, da se taj jezik i kultura širi, jer ne samo da imademo jedno vrelo u taljanskom narodu pronaći izvore kulture i znanja, nego po talijanskom jeziku dolazimo i do poznavanja kulture Francuzke. Mi imamo ovo vrelo, da se stavimo u doticaj sa dvim kulturam svieta.

Mi bi bili ludi kad bi mi hotjeli ovu korist oduzeti našemu narodu na ovoj obali jadranskoga mora. Ali mi smo dali granice našim zahtjevom takove koje vi mislite da su uzke, a mi mislimo da su dovoljne, jer je taj jezik obligatan u nižim i srednjim školam i visoka vlada ima nastojati, da se naši mladići ozbiljno uče, tako da budu mogli ne samo govoriti, nego i pisati talijanskim jezikom. Do nas nije, ako ti organi malo mare za izučenje toga jezika. Mi nismo krivi, ako se mjeto 3 do 4 ure uči samo 2 ure. Koliko je potrebno da mladić nauči taj jezik, toliko se ima predavati, jer je taj predmet obligatoran. Vidite da nama nije do toga, da izkorjenimo taj jezik, jer je nama probitačan.

Netko je rekao, da ste vi iz Mletačke ovdje uvedeni u našu zemlju Hrvatsku. To nije istina. Ja nisam historik, ali sam se nešto bavio s'arkeologijom. Kad su još u ovim zemljama vladali naši kraljevi našli su ovdje latinsku kulturu. Naši kraljevi su izdavali povelje u latinskom jeziku, a bili su kraljevi hrvatski. Naš vriedni gradjanin, akoprem autonomaš, gosp. Alačević, više je doprinio za poznavanje odnošaja naših hrvatskih prema našoj dinastiji i odnošaja Dalmacije prema Hrvatskoj u srednjem vieku, nego svi oni hrvatski učenjaci — ne ću imenovati — koji to tako prikazuju. Ja sam čitao u „Bollettino Archeologico„, kako priobćuju napisnici naših starih municipija, koji su bili na onom stepenu kulture kano i „Comuni italiani“ u srednjem vieku, jer se je tu razvila samostalnost i samouprava, skoro kano država, samo što neka nisu imala pravo zastupnika slati u inostranstvo i kovati novce. Akoprem u Splitu i Zadru su se kovali i novci, ali ne tako obćeniti kako u Kotoru, a na vlastito u republici dubrovačkoj!

Predsjednik. *(zvoni)*. I Vi ste dali rieč, da ćete kratko govoriti.

Milić. Hoću.

Rimski živalj, kad su nadošli Hrvati pomješao se istim. Spomenuti ću jednu povelju, koja je na mene veliki utisak učinila i nalazi se u arkivu kaptola spljetskoga. „Convenerunt multi Spalatorum Croatorum qui virorum“.

Došao je jedan živalj jači — pomješala se krv, kako je Tommaseo rekao: u nikog nema čiste krvi. Ali ostala je kultura, koja je kroz vjekove živila i pod našimi kraljevi i poslie pod Mlečići, jer nije importirano pučanstvo, nego mu je ostao karakter. Kad je došla republika Mletačka, našla je taj odnosaj i nije ništa promjenila, nego je samo uredovala. Kad su došli Francuzi, našli su taj položaj, a poslie i Austrija. To je živalj, koji se je razvio po historiji.

Vi se tužite, da nemate ravnopravnosti u školi, a ja sam rekao da imate dovoljno, nego mi nemamo ravnopravnosti. Mene ne veseli mnogo to, što se kaže, da će uredovni jezik biti hrvatski. Meni nije potrebno, da budu u arkivu tablice hrvatske, ili predatni zapisnik i zemljištne knjige da budu hrvatskim tekstom, mene ta izvanjština ne zadovoljava, nego živi jezik. Mi smo stara kraljevina sa starim jezikom književnim prije nego drugi narodi u Europi. Mi smo imali našu književnost, a sad nesmijemo niti pisati u našem jeziku. Mi smo u gorem stanju nego Bosna, jer od tamo primamo dopise hrvatski i odgovaramo hrvatski, ali kad bi hotio pisati n. pr. u Skradin kano oblast, ne smijem pisati hrvatski, nego talijanski. Ako je i predmet hrvatski, to ipak je korešpondencija talijanska. Tu nemamo mi ravnopravnosti. Ravnopravnost

u svom obsegu javnog života vi imate, a mi nemamo. Mi to očekujemo. Tu uredovnost unutrnju mi ne želimo, toliko, koliko doticaj izvanjski, i tu nam brane, da nemamo prava poslužiti se našim jezikom.

Ja se ufam kad budemo svako nesporazumljenje odstranili, da ćete svi s nama jednu cjelinu sačinjavati. Vaši su interesi s nama spojeni. Vi nemate kamo. Vi morate imati istu sudbinu kano i mi. Ja ne držim, da svi vi, možda koji pojedini gleda preko mora — ali ja sam uvjeren da u vašoj stranci i življu te misli ne obstoje. Ali ono, što je gosp. Ziliotto nataknuo kano nekakvu autonomiju za taj živalj, to nije valjda hotio shvatiti kako da bi to bila jedna autonomija za Talijance, već se ova osobita kultura uzdrži u novom položaju, a ne da bi ovaj živalj sačinjavao u Dalmaciji posebno državno stanovište. A tu kulturu ćemo mi uzdržati u kojugod zajednicu stupili s vremenom, jer kako kažem nama su otvorena veća vrela kulture, kad uzdržimo talijanski jezik i da ga poznavamo dobro, a ne površno. A ne kako se dogadja, da mladić svrši i sveučilište i skoro težko ga čita. Ako se mi imamo čim ponositi, mi smo dužni baš toj kulturi. Ako mi imamo književnost s kojom se dičimo, mi smo tu, dužni Rinascimentu talijanskom. Ako imamo spomenike, koje nem tudjinci zavidjaju, dužni smo Rinascimentu talijanskom. (*Odobravanje na lievici*). Mi bi bili što je Bukovica, ili Varevo Vakuf, prama Jugoslavenstvu. Ako imamo ljudi, i to trieznih ljudi, koji bi mogli stati u velikom parlamentu, to smo dužni ovoj kulturi. Dakle vi ste svezani s nami. Mi se moramo sporazumiti i priključiti, da radimo za obće dobro. Mi nemamo interes satrti vas, i ja mislim, da se ono prokletstvo — koje je spomenuo gosp. Ziliotto — neće nad nama izreći. (*Odobravanje na lievici*).

Do koje godine biti će Split svezan s Bosnom; ali nećemo samo mi s tim biti zadovoljni, već ćemo gledati, da i Zadar bude imao svoju svezu. Ako se ta sveza oživotvori, a kud ćete vi? — Ili kroz Liku u Hrvatsku ili kroz dolinu Vrbasa u Hrvatsku. Nijedan razlog nema tu otudjenja. Mi smo sve tri stranke prividne, jedino s vama nismo jedno, ali ja se nadam, da ćemo mi skoro kano jedan djelovati u obćem sporazumku, jer nemamo tražiti neprijatelja, nego saveznike. (*Odobravanje*).

Moja gospodo, Vi kažete: sve to vi platonički nama izjavljujete, tu nema čina, mi se tužimo i pitamo, nema tu nego fraza. — Nije istina, gospodo, jer u budgetu smo dozvolili i ovim učionam, koje su mješovite u predavanju nauke, sredstva.

Kad budu sredstva dopuštala, možda će se moći više učiniti. Mi moramo doći do sporazumka. Nije razloga da budemo ovako raztrovani i da se nekom mržnjom susretamo. Mi smo čuli od gg. autonomaških ili talijanskih zastupnika toliko prijateljskih rieči, da se moramo odazvati s istim simpatijama. A ufam se, da do koji mjesec imati ćemo prilike, da dokažemo činom ono, što smo; kad se bude odkrio spomenik velikom mužu, a to je Tommaseo, u kojem ćemo slaviti ne samo jednog velikog čovjeka i veleuma, nego i našu bratsku slogu, zvali se vi autonomaši ili Talijanci. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Rieč ima gosp. vladin izvjestitelj Savjetnik Nardelli.

Vladin izvjestitelj Nardelli.

Visoki Sabore!

Pošto su se neki od gospode predgovornika osvrnuli na vladu, red mi je da u kratko nešto odgovorim. Držati ću se reda po kome su gospoda zastupnici govorili te ću najprije upraviti njekoliko rieči častnom gosp. Smrchinichu (*nastavlja talijanski*).

Giorni fa, l'ha detto in questa Eccelsa Camera un'onorevole di sinistra, che l'attaccare il Governo è un piacere soave. (*Glasovi:* Ko je to rekao?) Quantunque io, per la posizione che occupo, difficilmente potrò giammai provare tale strana voluttà, pure arrivo a comprenderla fino ad un certo punto. Quanto non posso comprendere si è, che tali attacchi si possano basare su argomenti si deboli e destituiti di ogni fondamento, come quelli dell'onorevole deputato Smerchinich.

L'on. deputato Smerchinich ha esordito il suo discorso col rimproverare all'Amministrazione politica, (in armonia con quanto ebbe a dire un paio d'anni fa l'on. dep Salvi) certa sfiducia che verso la stessa nutrirebbe la gioventù dalmata a dedicarsi alla carriera amministrativa. Di tale asserita sfiducia in vero non è dato d'accorgersi, pel motivo che una schiera di giovani nostri, di belle speranze, ogni anno si dedicano al servizio politico, e promettono di dare un contingente di distinti funzionari.

Non voglio contendere coll'on. Smerchinich, in tesi generale, sui danni che può arrecare l'influsso dell'elemento rappresentativo sul potere esecutivo; danni che specialmente in altri paesi, p. e. in Italia, vennero dipinti a foschi colori nei lavori di Minghetti, Sighele ed altri. Per quanto riguarda le nostre speciali condizioni devo recisamente respingere tale asserito influsso.

Se si cerca che l'elemento rappresentativo ed il potere esecutivo vadano di buon accordo per raggiungere il medesimo scopo che ambidue si sono prefissi, il benessere cioè della provincia; in tale armonia, che non può che contribuire al più efficace raggiungimento di tale identico fine, nulla di male posso vederci.

L'on. d.r Smerchinich ha voluto addurre alcune prove in suffraggio del proprio asserto, togliendone l'esempio da varî rami dell'Amministrazione. Per quanto tali esempi non sieno che allusioni, io procurerò di occuparmi di esse, purchè mi riesca di squarciare il velo che le ricopre.

L'on. Smerchinich si è occupato dell'azienda scolastica, sostenendo che nel campo della medesima il contegno del Governo non è perfettamente corretto in linea politica, e volendo in certo qual modo asserire che il Governo esercita del favoritismo verso un partito a danno dell'altro.

Il Governo in tutti gli affari scolastici — come il sig. rappresentante governativo per gli affari scolastici ebbe già a dichiarare — il Governo dico, non cerca nel campo scolastico che il solo progresso didattico, mentre ogni qual volta la politica, per influenze esteriori, fece capolino nei nostri istituti medi, esso ebbe a procedere con tutta serietà ed energia — come l'on. Smerchinich potrà convincersene da parecchi esempi di questi ultimi tempi — senza riguardo al partito di cui si trattava.

In quanto, poi, alle nomine dei docenti devo osservare che queste seguono dopo accurate indagini per parte del ministero del culto ed istruzione.

Non posso trattenermi dall'esprimere il mio rincrescimento che l'on. Smerchinich si sia lasciato trasportare sino al punto da qualificare qualche docente con l'epiteto di „disonesto".

Io in nome del Governo e del nostro corpo insegnante, che con abnegazione corrisponde ai propri doveri, devo respingere decisamente un tale immeritato rimprovero. — Se anche qualche docente non ebbe completamente ad adempiere ai propri doveri, ogni qualvolta l'autorità lo riseppe, procedette con tutto rigore, avviando regolare processo disciplinare.

Un altro campo che ha dato occasione all'on. dep. Smerchinich di fare delle osservazioni al Governo, si è quello dell'autonomia comunale. Appunto per questa autonomia che noi in Dalmazia godiamo più che in qualunque altra provincia della Cisleitania, per lo spirito liberale che regna nel nostro Regol. Com. è resa quasi illusoria od almeno limitatissima l'azione dell'autorità politica negli affari dei comuni. — Se in qualche singolo caso, in omaggio alle disposizioni vigenti, qualche podestà dovette esser sospeso, quando cessarono queste ragioni di esclusioni egli dovette venir reintegrato nel suo ufficio, appunto in omaggio alle vigenti disposizioni, ed in ciò non si può vedere nulla d'illegale.

Per quanto abbia riflettuto, non ho potuto comprendere le allusioni dell'on. Smerchinich relativamente al preteso fatto che un consigliere comunale — non si sa nè chi nè quando, nè dove — abbia fatto sbalzare un funzionario politico dal suo seggio; per conseguenza se l'on.

Smerchinich desidera una risposia, che io ben volentieri gli darò, l'invito a declinare il nome del consigliere e del relalivo funzionario.

La persecuzione poi del partito autonomo o di qualsiasi altro partito per parte del Governo è un esagerazione, che assolutamente non corrisponde ai fatti.

Le cure precipue del Governo sono rivolte al benessere del paese, e ciò entro i limiti dei mezzi accordatigli, mentre dal lato politico cerca di guarentire ad ognuno i diritti della legge concessigli, tendendo, per quanto è possibile, a moderare le discordie interne che dilaniano il nostro povero paese.

(Nastavlja srp.-hrvatski).

Red mi je sada, da nekoliko riječi odgovorim časnom gosp. Biankiniju. Medju prvim stvarima i predlozima što su danas vis. saboru od njega predani, jest ovaj glede imenovanja gradjanskog namjestnika, za Dalmaciju. U tom pogledu časnom Biankiniju moram opaziti, da je imenovanje namjestnika izključiva prerogativa krune, da za uzdržanje vojničkog namjestnika u Dalmaciji sigurno postoje važni razlozi. Ipak gosp. namjestnik, premda je vojnik, najbrižnije se stara za korist ove zemlje, koja njemu iskreno na srcu leži.

U pogledu tužbe, koju je podigao pomenuti zastupnik glede poreznih organa u Drnišu, mogu odgovoriti, da je usljed naloga ravnateljstva financijalnog već u tom pogledu naredjeno gosp. poreznom nadzorniku u Šibeniku, da podje u Drniš i da se obaviesti, i da će se na temelju toga izvješća, ako navodi budu istiniti, postupati po zakonu.

Dotakao se i pitanja izseljivanja.

Ne mogu dieliti nazor gosp. Biankinija, da je izseljivanje za Dalmaciju tako pogibeljno. Po izvidima učinjenim od vlade proiztiče, da se iz kotara benkovačkog, sinjskog, imotskog, šibenskog i makarskog seli posve malo, a iz ostalih kotara seli se više ili manje u Ameriku i to poglavito iz otoka i južnih kotara, dubrovačkog i kotorskog, u kojim posljednjim je relativno najviši broj emigranta.

No ja držim, da se u Dalmaciji ne može u obće govoriti o emigraciji u strogom smislu rieči; jer skoro svi dalmatinci, koji polaze u Ameriku imadu tvrdu namjeru povratiti se kući nakon nekoliko godina, što mnogim i podje za rukom, dočim skoro svi uzdrže svezu sa domovinom i pod to pomagaju svoju obitelj.

U nekim mjestima selenje je posljedica povećanog broja pučanstva, kojemu ograničena privredna sredstva nemogu vise pružati potrebite uvjete za obstanak, kao n. p. na Braču. Emigracija bila bi u ekonomičkom pogledu opasna, kad bi bila skopčana sa umaljenjem pučanstva što se kod nas ne zbiva; dapače se pučanstvo znatno množi. Tako da u samih 10 godina od god. 1880 do 1890 poskočio je broj pučanstva u Dalmaciji od 476,101 na 527,426, dakle za 51.325 ilili preko 10 po stô.

Častni Biankini u svom govoru dotaknuo se je i javne sigurnosti i to navlastito u kotaru zadarskom. On je izrazio svoje mnienje, kako bi se tim neprilikam moglo doskočiti, da bi se naime pojačala četa kolonaša. Ja moram pravo reći, da sam se tom posljednjem njegovom predlogu začudio, jer mi je poznato, da je on proti tomu govorio, i u Carevinskom Vijeću u Beču gdje se je tužio proti onoj stavci budgeta: „Ausserordeutliche Polizei-Auslagen". Ta stavka iznosi 4000 fior. i iz nje se uzdržava kolonaška četa, a on je govorio proti tomu. *(Biankini prigovara).* Pa je to tako, jer u onom naslovu državnog proračuna drugih izvanrednih policajnih troškova nema. Ja mogu i povjest toga naslova pripoviediti. On je glasio prije: „Zur Ausrottung der Malvivenz" a pošto od davna razbojničkih četa kod nas nema, bilo je to čudnovato a donekle i sramotno za pokrajinu da se taj naslov rabi, te je isti bio promjenut u „Ausserordentliche Polizei-Ausslagen" i iz njega se isključivo plaćaju kolonaši, koji su iz početka bili ustanovljeni za progonjenje razbojničkih četa.

Drago mi je, da je častni Biankini pohvalio upravu poštarsku i brzojavnu glede pomnožanja

sveza. Ja se ufam, da će u buduće naći i u drugim granama uprave stogod da uzmogne slijediti hvaliti. (*Smijeh*).

Glede podpore za predjelne puteve mogu opaziti častnom Biankiniju da se je u tom poslu preuz. gosp. Namjestnik već bavio god. 1893, i podastro obširno izvješće na ministarstvo nutarnjih posala, u kom je istaknuo osobite okolnosti naše pokrajine i molio da premda bi po zakonu pokrajini bila dužnost izgraditi ove puteve, da bi se ipak važniji sagradili na državne troškove a občinam udielila podpora za gradju njekih općinskih puteva.

Častni Biankini iznio je i nekoliko predloga materijalne naravi. Glede gradnje crkava župničkih kuća i. t. d. Ja ne mogu ništa konkretna odgovoriti, nego osigurati, da će se narediti izvidi i na temelju istijeh odrediti što bude moguće.

Što se tiče župničkih kuća i crkava, opaziti mi je da se postupa po programu gradjevnom, koji je sastavilo namjestništvo u dogovoru s prečastnim ordinarijatima.

Glede nedjelnog počitka namjestništvo je saslušalo sve trgovačke komore i občine i u koliko nije bilo protuslovja, njihovo mnienje uvažilo.

Glede tužbe, da se ne riešavaju posve brzo utoci uloženi proti izpadku izbora občinskih reći mi je, da je tomu razlog, što su ti utoci često komplicirani i u njima bude navedeno mnogo svjedoka, koji se moraju saslušati i treba vremena, dok se na temelju obširnih izvida uzmogne izdati dotična odluka koja se mora velikom tačnošću izraditi tim više, da Dalmacija daje u izbornim poslovima najveći kontingent za upraviteljno sudište.

Vlada poštuje autonomiju občina što je više moguće i dapače zazire od razpusta občina. I sada ima dvije do tri občine, koje bi bilo u interesu občine i pučanstva razpustiti, ali vlada zazire od te mjere. Vlada je razpustu tim više protivna, jer ne razpolaže dovoljnim osobam za namjestiti ih kano upravitelje.

Radujem se da časni Biankini ove godine naše nastojanje za boljitak zemlje nešto bolje shvaća, ali mi je žao pomutiti odma to shvaćanje, pošto se nikako ne možemo razumjeti u pogledu takozvane Bachove patente 20 Aprila 1854. Vlada bi bila zadovoljna, da je nikad ne bi potrebno bilo uporaviti, ali to žalibože nije moguće. Ta patenta sastavlja jedini kazneni kodeks političke uprave za vrstu obćenitu prestupaka. Da je nema, morala bi se stvoriti, te s toga držim da bi bilo trudno predložiti njezino ukinuće.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Borčić.

Borčić. Predlažem, da se zatvori razprava.

Predsjednik. Prije nego stavim na glasovanje ovaj predlog, čast mi je prijaviti, da su upisani još gg. zastupnici Vuković, Perić, Zaffron, Baljak i Ivčević. Dakle ako bude vis. sabor primio predlog, da se razprava zatvori, ova će gg. zastupnici imati još rieč.

Gospoda, koja pristaju, da se razprava zatvori, neka izvole ustati. (*Većina*) Razprava je zatvorena.

Rieč ima gosp. Vuković.

Vuković. Visoki Sabore! Ja ću biti tako slobodan, da učestvujem pri razpravi zemaljsk. proračuna, ali neću se upuštati u razlaganja o politici ili o našim prilikam pokrajine i o kojekakvim ekonomičkim pitanjim; već ja ću samo upotrebiti ovu priliku, da progovorim nešto na korist moje Makarske i da preporučim visokom saboru i občinstvu sve one predmete, koje mogu zahtjevati na korist moga rodnog mjestà. Ja ću biti kratak, pošto znam, da su nam opredieljeni ne sati nego i časovi.

Jučer bio sam tako slobodan i podnio sam predlog glede ustanovljenja sudišta u Makarskoj. Već odavna nastale su takove okolnosti, u području sudskog okružja Spljetskog, da se tu nešta učini i da se ustanovi novo sudište, koje bliže od spljetskog moglo bi bolje odgovarati

potrebam cielog onog pučanstva. Okružje spljetsko broji više od 230.000 duša i citiranjem toga je već dovoljno dokazano, da sudbena uprava doista ne može redovito funkcionirati. — Ako je sudbena uprava nazad nekoliko godina našla sgodnim, da okružje zadarsko, koje broji 250.000 duša razciepi, to cienim, da u tom pogledu nema dvojbe, da bi se i u spljetskom okružju moralo isto učiniti. Moj predlog osnovan je na dva razloga: na korist uprave same i mog mjesta Makarske. — Žalibože ja neću doći u prigodi, da obrazložim taj moj predlog, te samo u ovoj prigodi mogu da ga preporučim zemaljskom odboru. Ja cienim, da grad Makarska zaslužuje največe obzire i da se za ovo mjesto nešto učini, koje je usljed različitih okolnosti i najposlje za zaposjednuča Bosne i Hercegovine u pogledu ekonomičkom sasvim propalo.

Makarska je već od davnog doba igrala veliku ulogu. Već u doba rimsko postavljena medju Sulunom i Naronom igrala je s timi gragovi utakmicu. Već od godine 522 je sjedište biskupa, i početkom austrijske vladavine u ovoj pokrajini bila je takodjer sjedište suda i okružnog poglavarstva.

S ekonomičkog gledišta zato, častna gospodo, moram takodjer preporučiti, da se uzme u obzir taj moj predlog. Gospodin zastup. Zaffron išao mi je u susret, čim je preporučio da zemaljski Odbor prigodom proučenja pitanja o novoj organizaciji okružnih sudova uzme u obzir interese Dalmacije. A ja se nadam, da će slavni zemaljski Odbor taj moj predlog glede ustanovljenja novog sudišta u Makarskoj uzeti u obzir.

Makarsko primorje mora, gospodo, da odoli velikoj ekonomičkoj krizi, koja ako dalje traje, baciti će doista narod na prosjački štap. Vama gospodo su poznate ekonomičke okolnosti našeg primorja i valjda većinom ste i tamo bili. Biti će vam poznato, da ovo pučanstvo živi većinom od maslinarstva. Na ta grana privrede je u zadnjim godinama sasvim propala, te je narod morao misliti na kakovu drugu zaslugu. Počela se kod nas gojiti i loza, ali nije tako lahko u kratko vrieme okrenuti jednu kulturu u drugu. Zato je sa strane općine i poljodjelskog vieće potaknuto pitanje, kako bi se moglo pomoći tomu predjelu. Ustanačeno je sa strane poljodjelskog vieća da se kod Makarske dade gojiti s uspjehom jedan uzor maslinjak, da se doznači podporu od barem 300 fior. mladiću iz onog kotara da idje u Bari da uči uljarstvo i maslinarstvo i da se nebi mogla zavesti uzor bistrionica o državnom trošku da bi se došlo u susret poljodjelskom i uljarskom društvu, koje bi se imalo ustanoviti u Makarskoj.

Glede ovih predlogâ moram od moje strane ovdje iztaknuti, da su ti za makarsko Primorje od največe važnosti, i slobodan sam ih takodjer s moje strane preporučiti, da se uzmu u blagohotni obzir sa strane vlade i vis. sabora.

Jučer bio sam tako slobodan učiniti jedan upit na obranu obstanka naše plovne mornarice. Povod upitu bio je slučaj, što se je dogodio s braćom Rismondi, koj m je bez razloga financijalna vlast oduzela sve polakšice. Ja na upit nisam još dobio odgovor, ali ne mogu, a da i u ovoj prigodi ne preporučim vis. vladi, da se zauzme, da se takovi slučajevi više ne dogode. Ja govorim to baš pogledom na ono veleza-služno družtvo, koje su Rismondi u Makarskoj začeli i dali početak našem parobrodarstvu na malu plovidbu; koji su toliko pomogli, da se razvije ne samo naša paroplovna mornarica, nego i trgovina i promet u cieloj Dalmaciji. Pomislite, gospodo, da kroz kratko vrieme, kroz nekoliko dana (18 dana) kakvu ogromnu štetu (10-20000 fior.) je imalo to družtvo sa oduzimanjem tih polakšica i pomislite, da je trajalo još nekoliko vremena nebi li bilo i još teže oštećeno, pogledom na utakmicu, što ovdje postoji jer svatko dade dovažati svoj espap, gdje mu se najbolje svidja, zato može se razumjeti, da braća Rismondi sa svom simpatijom, koju imadu kod občinstva, bila su zapuštena.

Kod nas u Dalmaciji, poznato je svima, da kapitali su vrlo oskudni i da je vrlo mučno doći do kapitala, i da se tako lahko neulaga novac u nova poduzeća. Promislite vi dakle, ako bi se slični slučaj odsele dogodio, kako bi poduzetnost doista jedan korak na s^, ko što je već mornarica na malu plovitbu, učinila. A mi valja da budimo što više poduzetnosti u našoj zemlji, ako

hoćemo, da uskrsnemo od sadanjeg nevoljnog stanja! Zato nemogu a da nepreporučim visokoj vladi to važno pitanje s molbom, da ne samo u pitanju braće Rismondi, nego u obće da idje u susret toj našoj mornarici, a osobito mornarici na maloj plovitbi.

Kad govorim o tom predmetu. iztaknuti ću još nekoliko rieči glede te mornarice. Vam je poznato, gospodo, da obstoji zakon o podpori trgovačke mornarice od 28 prosinca 1893. Taj zakon ima obzir na veliku plovitbu, dočim za malu nije dosad ništa učinjeno. Nu ako se hoće, da se kod nas razvije mornarica male plovitbe, mora ona biti poduprta sa strane vlade i da se na nju po mogućnosti produže sve polakšice ustanovljene za brodove velikog krma i da se reformiraju lučke takse i konsolarske pristojbine. a mala plovitba, kako stoji sada stvar, samo je u velikim slučajevim subvencionirana od vlade naime samo za prevažanje pošte; ako družtvo ne nosi poštu, onda nema subvencije. Po tom možete razumjeti, da na taj način mornarica male plovitbe niposto nemože napred.

I ja moram iztaknuti, kako je već častni Biankini kazao, da mi moramo našem ravnom ravnateljstvu pošte dosta zahvaliti sbog razvitka našeg prometa i trgovine. Ovo ravnateljstvo ne samo da je obzirom na poštarske interese davalo subvenciju, nego je ipak pomoglo i podielilo subvenciju dotičnim družtvima obzirom i na obći promet i trgovinu. Ravnateljstvo pošta čicilo je sve to hvalevriedno izvan svoga djelovanja. Nu ja cienim, da bi se načelno imalo ustanoviti, da ne samo poštarski obziri imadu biti mjerodavni pri udjeljivanju subvencije, nego u prvom pogledu imadu biti mjerodavni obziri prometa i trgovine, a u drugom poštarski.

Imali smo neki dan slučaj, da se ustanovi jedna nova pruga medju Zadrom s Obrovcem. Ja znam, da malo ne glavni uzrok, zašto se to nije dosada učinilo, sastoji u tom, da ravnateljstvo pošta cienilo, da to nije lahko, pošto poštarski obziri nisu baš tu i ne zahtjevaju jednu paroplovnu prugu. — Nu svaki zna, da tu ima pučanstva od preko 60.000 duša, koje je bez ikakve sveze medju sobom i tu ako nema poštarskih razloga, imali bi biti trgovački i ekonomički razlozi oni, koji bi se imali uzeti u obzir, da se ustanovi nova paroplovna pruga.

Tim sam htio dokazati, kako i kod podupiranja paroplovne mornarice male plovitbe imalo bi se kod podjelivanja subvencije uzeti u obzir u prvom redu ekonomičke i prometne obzire i onda poslje na poštarske.

Iztakao sam to u korist moga rodnog mjesta, gdje ima takovo družtvo, komu sam namjeravao ovim riečima po mogućnosti koristiti.

Jedna od najvažnijih privreda bio je kod nas ribarstvo, a to je takodjer baš blizu propasti. Nazad nekoliko godina imali smo u našem Primorju do 50 trata, a sada nema niti 10 do 15. To je bio povod, sbog koga sam podnio predlog o uredjenju ribarstva u cieloj Pokrajini. Više put se ovdje čula rodoljubna rieč, da se novim uredbama doskoči našim potrebam, ali glede ribarstva nije se ništa učinilo. U tom pogledu dogadja nam se kano onomu, koji ima kod svoje kuće blago, a idje u strani sviet tražiti drugo blago, a to blago kod nas je pred očima i na domaku nam je ruke. Ovo naše krasno more, koje oplakuje našu pokrajinu za više od 300 milja, nije se s naše strane ništa učinilo, a kako nam je poznato. u tom predmetu drugi narodi crpe milijune dobitka. To je važan razlog bio, s koga sam podnio neki dan moj predlog imajući baš obzir i na naše Primorje, gdje nam je prije nekoliko god na cvalo ribarstvo a sada kao da mu nema ni traga. U ovom pitanju neradi se baš da stvorim što osobita, nego da uredimo ono, što već opstoji i da država najkrepčije poduzme i uzme inicijativu u cielom poslu. Ja bi dakle zamolio vis. vladu, da ovom važnom pitanju, kojemu je već i vis. ministarstvo počelo obraćati pažnju, posveti svoju što veću brigu, čim se ja nadam, da ću ga ja u dojdućem zasjedanju opet potaknut.

U Makarskoj i okolici imade klica različitih domaćih obrta. Imade u Gracu klica o pletenju sa hrdcam, pak i u drugim selima primorja bavi se puk prredjenjem tkanina i drugih različitih domaćih rukotvorina. Molio bi, da i na taj predmet sa strane zemaljskog odbora i sa strane vlade bude obraćena pažnja.

Potaknuto je pitanje o gojitbi duhana sa strane častnog Biankinija i svi smo ustali za poduprieti ga. Ali ja cienim da bi se uspiešnije moglo pomoći našemu pučanstvu, kad bi se pripuštilo mu, da ono može za domaću porabu jedan dio ploda zadržati. Ja cienim, da se to ne protivi zakonom i propisom glede duhanskog monopola; a znam, da u drugim državam gojitelji duhana imadu takovo pravo. Neka izvoli vis. vlada u tom pogledu, pošto u okružju mog rodnog mjesta goji se duhan, i ovu moju skromnu opasku u obzir uzeti.

Kako sam rekao, ostao sam u granicam, koje sam naveo, da ću preporučiti samo moju Makarsku i neću se upuštiti u pokrajinske prilike ni stranačko razmatranje. Glede ovih zadnjih biti će vremena u dojdućem zasjedanju, ako se izpuni obća želja, da se počme raditi na korist naše domovine, sačuvajući onu ozbiljnost, koja se našem položaju pristoji i što žalibože nije bilo glede moje osobe od jednog druga održano. *(Odobravanje)*.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Perić.

Perić. Visoki Sabore! Ja se neću osvrćati na politička razmatranja nijednog od častnih predgovornika, jer kad bi htio to učiniti, naravno, hotjelo bi se mnogo vremena. Mimoići ne mogu jednu izreku častnog Milića, koji je kazao, ili bolje pozvao se je na izjavu drugog jednog zastupnika, a to j da je rekao, da su svi faktori protivni našem životnom pitanju o sdruženju. Začudila me je ta misao častnog Milića, jer po njoj moglo bi se reći kano da jedna stranka ima gledati na faktore, da joj provadjaju program, a ne ona sama. Jedna stranka, koja ima svoj opredieljeni program, mora samo pristojano raditi u granicam zakona, da taj svoj ideal malo po malo provadja. Ona stranka, koja to radi, jedina je stranka, koja se nameće i svim onim faktorim, koji su danas možda tomu protivni.

Sada u malo i u kratko idem da izjavim vis. vladi nekoliko želja odnosno na moj izborni kotar.

Prva je ta. Dobio sam viest od obćine imotske, da imade tamo dva do tri sela, koja je ovog ljeta potukla krupa i koja idju u susret najvećoj gladi. O tom sam stavio predlog i u carevinskom vieću, nu neznam, je li što za tu svrhu postignuto. Ako jest što, to bi željeti bilo što prije, jer kako mi javljaju prieti ondje glad.

Drugo pitanje odnosi se na crkvu. Ima tu jedna crkva, koja ima čudnovatu sudbinu. Ova je već 14 godina zatvorena. Ja sam činio upit ovdje i radilo se već, ali nadje se neka pogrieška u nacrtu i opet prodjoše godine i godine. Sad je napokon stvar dokrajčena. Samo bi preporučio vis. vladi veći sutjecaj, jer 18.000 f. je puno. (*Glas od vladine klupe:* Puno?) Puno puno.

Suviše pripomenuti ću i to vis. vladi, da osobitu pažnju obrati crkvi u Lovreću, ta je pod brojem 61. da se tamo radi. Ali ta je jedva od potrebnijih i valjalo bi ju prije graditi, jer ne može 300 osoba stati u nju, a kad je svetac dodje ih i dvostruko.

God. 1836 francuzka je vlada znala, da će blagostanje potaknuti, ako gradi ceste i ona je tu učinila čudo. Ona je načinila cestu od Dubrovnika i nazvala ju Napoleonovim putem, a danas se zove francuzki put. Na tom putu imade jedna točka, koja je upravo Sv. Bernhardt naš, a to je Turia. Tu je jedino pogibeljno. Šest kilometara diže se uzbrdo i toliko strmo na drugoj strani. Tu nema kuće, tu nema pristaništa zimi niti vuku niti hajduku, a kad pane snieg, nije moguće da deležanca ili kočije idju, ako nema težaka i volova. Ja znam, da je vlada slala svoje ljude za izvješće, ali neznam, što su učinili, a trebali bi što prije učiniti.

Na 19 siečnja 1895 bivši zastupnik Šarić stavio je sliedeći predlog (*čita*):

„Izrazuje se želja vladi Nj. Vel., da pri kotarskim sudovima u Dalmaciji u obće, a pri Metkovskom napose, poveća broj poslovača za uredjivanje jur otvorenih i osnivanje novih zemljištnika i da se isti bez prieke nužde nepremeščivaju."

Na ovaj predlog u sjednici 30 siečaja 1895 častni namjestnički savjetnik gospodin Nardelli odgovorio je gosp. Šariću po obavjestima dobivenim od prizivnog sudišta u Zadru, da isto ima namjeru dodieliti ove godine (1895) sudu Metkovskom činovnika, koji će se baviti uredjenjem zemljištnika i da će ono paziti da te radnje budu dovršene bez prekidanja.

S toga ja bih želio znati, koji je bio uzrok, da nije tamo stavljen činovnik i hoće li se ove godine postaviti.

Visoki Sabore! Ovdje sam čuo govoriti o našem izbornom redu i dokazalo se činjenicami, kako je nepravedan u razmjerju zastupnika izmedju jedne i druge kurije i u uredjenju izborne geometrije. Taj zakon, koji je oktroiran, još i danas postoji, da nitko nije podigao glas, kako u svim ostalim saborim, da se urede ti odnošaji. Ja ću se osvrnuti samo na nepravicu, koja obstoji u kuriji vanjskih občina izmedju jednog i drugog mjesta. Na primjer (*čita*):

„1. Benkovac Obrovac-Kistanje na 33409 stanovnika bira jednog zastupnika.

2. Dubrovnik-Cavtat na 22446 stanovnika bira jednog zastupnika.

3. Hvar-Vis-Brač na 42952 stanovnika bira dva zastupnika.

4. Imotski na 31640 stanovnika bira jednog zastupnika.

5. Korčula-Ston-Orebić na 30846 stanovnika bira jednog zastupnika.

6. Kotor-Ercegnovi-Risan-Budva na 31773 stanovnika bira dva zastupnika.

7. Makarska-Vrhgorac-Metković na 33796 stanovnika bira jednog zastupnika.

8. Šibenik-Skradin na 35626 stanovnika bira dva zastupnika.

9. Sinj na 35600 stanovnika bira dva zastupnika.

10. Split-Trogir-Omiš na 63784 stanovnika bira dva zastupnika.

11. Zadar-Rab-Pag na 56514 bira dva zastupnika.

12. Knin-Vrlika-Drniš na 57283 bira tri zastupnika.

Svega stanoonika 465.245 bira ukupno dvadeset zastupnika.

Gradovi Zadar, Šibenik, Split, Makarska, Dubrovnik, Korčula, Hvar, Starigrad, Kotor, Perast i Ercegnovi ukupno sa 51776 stanovnika bira 10 zastupnika.“

Iz ovog sliedi, da ovaj izborni red nije pravedan, jer svi su dužni i plaćaju jednaki dio u krvi i u novcu, ali svi jednaka gradjanska ne uživaju. Ja ću staviti jedan predlog i osobito molim zastupnike onih občina, kojim je krivo, da ga podupru. (*D.r Salvi:* Nećemo).

Ja znam, da mi to konačno ne odlučujemo, ali po §. 19 našeg pokrajinskog pravilnika mi imamo pravo stavljati ovakove predloge. Ako mi ovdje ne budemo govorili i o teorijam, mi nećemo praktično doći do rezultata. Evo predloga (*čita*):

„Neka visoki Sabor izvoli zaključiti:

„Naredjiva se Zemaljskom Odboru da na osnovi izrravnih poreza i koncem godine 1890 provodenog popisa pučanstva uzamši za podlogu statističke podatke u tom pogledu sabrane, prouči kako bi se promjenio izborni red za kraljevinu Dalmaciju, naime u tom smislu, da se pomnoži broj zastupnika vanjskih občina i proširi pravo izborno na manje poreznike te pravednije porazdieli broj zastupnika medju skupinam zastupnika veleporeznika, gradova, trgovačkih i obrtničkih komora kao što i izmedju vanjskih občina po visini poreza i broja stanovnika, konačno da bi se osvrnuo na način izbora, pak da pri dojdućem saborskom zasjedanju podnese visokoj kući izvješće o izvidim i stavi shodne predloge“.

Predsjednik. Molim, gosp. zastupniče,

meni se čini, da je taj predlog prekoracio svaku granicu, jer sačinjava osnovu o promjeni izbornog reda. — Ja bih stavio glede njega pitanje podupiranja samo u slučaju, kad biste izostavili zadnji dio, naime dio, gdje biste htjeli, da se izborni red popravi.

Perić. Meni se čini, da je to opravdano.

Predsjednik. Kad biste učinili predlog ovako *(čita)*:

„Nalaže se zemalj. Odboru, da na osnovi izravnih poreza i koncem godine 1890 provedenog popisa pučanstva uzamši za podlogu statističke podatke u tom pogledu sabrane prouči, kako bi se promienio izborni red za kraljevinu Dalmaciju.

Perić. Dobro je.

Predsjednik. Budući je podpisan samo gosp. Perić, stavljam pitanje, hoće li tko poduprieti ovaj predlog. Gospoda koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. *(Ustaje dovoljan broj)*.

Predlog je poduprt i ja ću ga uvažiti.

Sada namjeravam prekinuti sjednicu, pošto su dva sata, a nastavak je večeras u 6 sati.

Sjednica je zatvorena.

(Svršetak u 2 sata po podne).

(Nastavak *sjednice u 6 satih i 26 čas. na večer).*

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Vukotić Gjuro* i *Mrkušić Antun*.

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništvei savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik *(zvoni)*: Ima nas 22, zakonit broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. zast. viteza Trigarija, koji mi je predao jednu interpelaciju, da je izvoli pročitati.

Trigari *(čita)*:

INTERPELLANZA

al Governo di Sua Maestà.

Dalla statistica ufficiale sul movimento marittimo nel porto di Zara, per l'anno 1895 pubblicata nel N. 7 del 22 gennaio della „Rassegna Dalmata" risulta che nel detto anno arrivarono a Zara 2443 tra bastimenti a vela ed a vapore con tonellate 503,354, e partirono 2442 con tonellate 503,224.

In confronto dell'anno 1894 si ebbe un aumento di 34,325 tonellate.

Fatto poi il confronto col movimento dell'anno 1875, si ha che in 20 anni il movimento marittimo nel detto porto risulta tanto pel numero dei bastimenti, che per l'ammontare dele tonellate raddopiato.

L'incasso poi delle tasse portuali nel deto porto nell'anno 1895 fu di fior. 15.728:74.

Da tale statistica emerge l'importanza del porto di Zara, ed il grande progressivo costante sviluppo che nello stesso prende il movimento marittimo.

Senonchè a disposizione dello stesso non si ha che il solo porto interno, il quale però risulta ormai insufficiente, e lo sarà sempre più, in modo che spesso si avvera il caso che ai vapori manca la possibilità dell'approdo, e sono costretti ad accostare alla Riva Francesco Giuseppe, come si ebbe a vedere in molti incontri nel corrente anno.

Tale approdo perchè più facile e più opportuno sarebbe anche utile alla navigazione, però esso non è possibile che in tempi calmi,

mancando qualsiasi difesa ai bastimenti contro l'impeto del mare specialmente con venti da scilocco o maistro.

Ha in progetto l'Eccelso i. r. Governo marittimo la costruzione a quella riva di un frangionde però nella lunghezza di soli 20 metri e 3 di larghezza, ciò che sarebbe una spesa inutile, mentre non basterebbe a garantire qualsiasi bastimento, e molto meno i vapori di maggior portata, i quali sono appunto quelli che preferiscono l'approdo alla Riva Francesco Giuseppe.

Visto pertanto l'importanza del movimento marittimo nel porto di Zara;

Visto che lo stesso è in costante progressivo aumento;

Visto che il porto di Zara è per lo stesso insufficiente, ed è necessario provvedere perchè l'approdo dei bastimenti possa farsi senza pericolo alla Riva Francesco Giuseppe, ed a tale effetto la costruzione di una diga sufficiente e capace a garantire con qualunque tempo l'approdo di qualsiasi bastimento a vapore;

Vista la rendita che per tasse portuali lo Stato ricava dal porto di Zara, e la sua importanza quindi anche sotto tale riguardo;

I sottoscritti hanno l'onore d'interpellare il Governo di Sua Maestà:

Se abbia intenzione di disporre quanto prima per la costruzione alla Riva Francesco Giuseppe di una diga nelle proporzioni sufficienti a garantire con qualunque tempo a qualsiasi bastimento a vapore l'approdo?

Trigari — Ziliotto — Salvi — Ghiglianovich Smerchinich.

Predsjednik. Ovaj ću upit izručiti gosp. vladinom povjereniku. Rieč ima gosp. vladin povjerenik pl. Pavić.

Vladin povjerenik Pavić. Avrò l'onore di rispondere a questa interpellanza in una delle prossime sedute.

Predsjednik. Sliedi razprava o proračunu pokrajinske zaklade za god. 1896.

Upisan je gosp. zast. D.r Zaffron, koji ima rieč.

D.r Zaffron. Visoki Sabore!

Oni isti razlozi, koji su naveli častnog zast. Vukovića, da iznese predlog za ustanovljenje jednog novog okružnog sudišta na kopnu, naveli su i mene, da iznesem dotični predlog glede naših otoka.

Kako je poznato, uvedenje novog gradjanskog postupnika i dotičnog zakona znatno ograničuje nadležnost naših sudova. To se ograničenje sastoji u tom, da se pred kotarskim sudovima, koji su dosada bili kao mala okružna sudišta, ne će moći voditi parnice, koje idu preko 500 fior.

Posljedice tog ograničenja, što se tiče nadležnosti, veoma su velike i od velike štete za dotične kotare, a osobito pak za one sudbene kotare, koji se nalaze na našim otocima.

Što su naši otoci, svakomu je poznato. Oni — neka mi se dopusti — sačinjavaju mal da ne najvažniji predjel naše pokrajine. Na otocima je razvijen obrt, trgovina i pomorstvo. Ja ne ću, jer nije časa, izticati potanko važnost pojednih otoka. Ako se obratimo na Brač, koji je bliži kopnu od ostalih otoka, mi nalazimo velikih mjesta, u kojima je razvijen život, što se tiče trgovine i obrta. Ako podjemo na otok Hvar, nalazimo se samo stari grad Hvar, već i obrtni Starigrad i trgovačku Jelsu. Malo dalje je Vis, koji, što se tiče obrta, trgovine i pomorstva, stoji na istoj visini, a isto je tako i na Korčuli, gdje ćemo naći kamenotesanje u veliko. U ovo zadnjih 10 godina krcala su izpod otoka Korčule ne manje od 584 broda, svake zastave; k tomu ovdje radi preko 200 zanatlija, čiji proizvodi idu ponajviše u Carigrad. Jedino na ovom otoku mogu naći tereta brodovi, koji izlazu iz Jadranskog mora. Tu je, ako ne u cvietu, a ono ipak još dosta živahno brodogra-

diteljstvo, gdje i naša ratna mornarica daje graditi male ladjice za svoje potrebe.

Ako predjemo na poluotok Pelješac, naći ćemo tu Orebić, čije pučanstvo sačinjavaju malda ne samo pomorci, kapetani i škrivani; tu je obrtni Trpanj i Trstenik i gradić Janjina.

Na ovim otocima imamo za sada 5 sudova, a kako sam spomenuo, uslied ograničenja njihove nadležnosti spada istodobno i važnost njihova, te bi naši otočani bili usilovani, da sa znamenitim troškom podju drugamo vršiti svoja prava.

Kako je poznato, na kopnu su za sada sva naša okružna sudišta koja obstoje, na kopnu su centralne vlasti; na kopnu su sva srednja učilišta, gimnazije, realke, nautičke škole; na kopnu se nalaze bolnice u veličanstvenim oblicima; na kopnu su vodovodi, željeznice, dok smo mi na našim otocima ograničeni na one blažene predjelne puteve. Čuli ste, častna gospodo, prije gosp. Biankinija da kad bi tko koga htio prokleti, rekao bi mu: Neka te kose vrhovi našeg otoka. Nama, izuzevši male škole i gradjansku na Korčuli, za koju doprinosi vlada, ne bi preostalo drugo, nego tereti, porez i klauzula. (*Tako je!*)

Novim zakonom, kojim će biti uveden novi gradjanski postupnik, koji će stupiti u krepost 1 siečnja 1898, mi smo posve zaboravljeni i ograničeni, tako da je nadležnost naših sudova spala posve na malo. Po našim otocima nisu potrebna kaznena sudišta, koliko okružna, jer je poznato, i mogu ovdje ponosom reći, da i one prekršajne tamnice, koje su po otocima, za mnogo doba godine su prazne. Naša je potreba, da budu ustanovljeniti svi kolegijalni sudovi. S toga se ufam, da će naš sabor, kad bude pozvan po zakonu od mjeseca svibnja g. 1868 da se izrazi o ustanovljenju ovih sudova, uzeti obzir ove naše okolnosti.

Ja sam upravo žudio, da u toj prigodi mi iznesemo naše želje, ali pošto je već bilo potaknuto ovo pitanje, bila mi je dužnost, da i ja iznesem predlog, koji ide u prilog naših otoka. Zato i preporučam gosp. izvjestitelju, da sa svoje strane preporuči Zem. Odboru, da, kad bude sa svoje strane podastro ovom vis. saboru predlog o ustanovljenju ovih sudova, uzme u obzir i okolnosti ovih naših otoka.

Istodobno ću ovdje su malo rieči poduprieti predlog častnog Biankinia, što se tiče sela Račišća i uredjenja kongrue, naših kolegijalnih kaptola.

Poznato je da Račišće napreduje, da je to selo, koje ima 30 i više trabakula, koji se bave po svoj Dalmaciji trgovinom. To selo napreduje na velike korake. Tu ima crkva, koja ne odgovara potrebi; imade tu i jedna mala škola, ali, gospodo, najprije ustanovimo crkve, da se puk ondje izobrazi, a onda udovoljimo ostalim potrebama. S toga ne mogu nego preporučiti predlog, da se tamo što prije sagradi ta crkva.

Što se tiče kolegijalnih kaptola, kojih je u nas malo, a koji se nalaze u mjestima, gdje su prije bila biskupska sjedišta, držim, da je nuždno, da im se doskoči, jer su im članovi dušobrižnici, a nemaju nego nevoljnu plaću od 116 fior., a ne 315, kao naši kanonici na Korčuli.

S tom plaćom dakako da ne mogu udovoljiti svojim potrebama, a pošto su svećenici, to je i težko moguće, da bi imali kakav privatni imetak.

Da ne uzmem i opet rieč, izniet ću još jedan predlog, naime da se preporuči sl. Zem. Odboru, da što prije pošalje inžinira, da trasira predjelni put na Korčuli i da se što prije počme graditi. Kako je poznato zakonom od god. 1875 bilo je odredjedjeno, da se ima graditi predjelni put od Korčule do Veleluke. Mi imamo jedan stari put, ali neznamo, hoće li se novi po njem graditi ili će bili odredjena nova pruga.

Od onda je prošla 21 godina. Mi znamo, da je bilo važnijih potreba, da su se gradili drugi putevi, ali mi u zadnje doba nismo pitali toliko. Mi smo molili, da nam se pošalje inžinir, da nam put trasira, da znamo kuda će se graditi.

Poznato je, da ovaj sabor više puta zaključio, da se pošalje taj inžinir i da se što

prije poćme graditi; poznato je Zem. Odboru, da je po njegovom nalogu obćina u Blatu na Korčuli stavljala u godišnji predračun jednu potrebnu svotu za gradjenje tog puta; poznato je, da su obćine vršile taj nalog. Zato mi se čini, da ne bi bilo nego malo truda, da se počme graditi, samo da se pošalje taj blaženi inžinir. Time bi se doskočilo našoj velikoj potrebi i zato preporučam ovaj predlog na uvaženje.

Predsjednik. Gosp. zast. Zaffron predao je sliedeći predlog *(čita):*

„Preporučuje se Zemaljskom Odboru da što prije pošalje inžinira da trasira predjelni put na otoku Korčuli i da se što prije počme raditi".

Pošto je dovoljno poduprt, ja ću ga iznieti na glasovanje u specialnoj razpravi.

Sada ima rieč u obćoj razpravi gosp. D.r Ivčević u ime Zem. Odbora.

D.r Ivčević. Visoki Sabore!

Pitao sam rieč, da prije svega učinim dvie izjave u ime Zem. Odbora, a pak da odgovorim u kratko na prigovore, koji su učinjeni proti proračunu zem. zaklade za ovu godinu.

U sjednici 11 veljače 1895 Visoki je Sabor, na predlog nezaboravnoga pok. D.ra Klaića, primio jednoglasno sliedeći zaključak *(čita):*

„Daje se nalog Zemaljskomu Odboru neka „pri dojdućemu zasjedanju podnese Saboru shodan „predlog kako bi se dobrotvornom ili naukovnom „fundacijom proslavila petdesetgodišnjica vla- „danja Njegova Veličanstva'"

Zemaljski Odbor nije na ovaj zaključak zaboravio, ali nije bio u stanju, da kroz ovo zasjedanje podnese na razpravu dotičnu osnovu. Ovim se je predmetom bavio njegov pokretač, naš oplakani drug D.r Klaić. On je u svoje vrieme prisustvova u Beču sastanku predstavnika svih zem. odbora, koji su viećali, kako bi se imao ovaj sretni god proslaviti. On je namjeravao izraditi dotičnu osnovu i bio bi ju izradio, ali od početka listopada do prosinca prošle godine morao je boraviti u Beču na car. viećų, a malo dana iza povratka snašla ga je težka bolest, kojoj je na žalost i podlegao. U kratko vrieme, što je prošlo iza njegove smrti, Zem. Odbor, zaokupljen mnogobrojnim drugim poslovima, nije mogao proučiti tu stvar onom pomnjom, koju iziskuje; a s druge je strane pomotrio, da 50 godišnjica vladanja Njeg. Veličanstva pada istom u god. 1898, i da se dotični predlog može iznieti i u dojdućem zasjedanju, a da se time ne će zakasniti, već će se moći bolje proučiti dotična osnova. Zem. Odbor iznieti će dakle u dojdućem zasjedanju konkretni predlog i time izpuniti želju ovog Vis. sabora i udovoljiti jednoj patriotičkoj dužnosti. To molim, da Vis. Sabor izvoli primiti na znanje. (*Odobravanje*).

Drugu izjavu moram učiniti obzirom na neke opazke učinjene od častnog gosp. Biankinija kroz današnji njegov govor. On je upitao Zem. Odbor, da li će se vjeresijski zavod otvoriti ove godine. Na to mi je čast odgovoriti, da se oživotvorenje ovog zavoda ne će obistiniti ove godine, jer prije svega treba naći sposobnu osobu za ravnatelja, a ovoga po pravilim zavoda ima imenovati Sabor. Dakle dok Sabor ne bude drugi put na okupu, ne može se to ni ožitvoriti. Naći sposobnog ravnatelja nije lako; tim se predmetom takodjer bavio pok. D.r Klaić i stupio je bio u privatne dogovore s nekom osobom, koja mu je bila sa svih strana naručena kao pouzdana i sposobna i to nam je on u jednoj sjednici Zem. Odbora naviestio; ali mi dalje neznamo ništa, niti kako se ta osoba zove. Mi ćemo nastojati tražiti sposobnog ravnatelja i nastaviti pripravne korake, da se taj zavod bude mogao oživotvoriti, ali moramo tu veoma oprezno postupati, jer kako bi dobro uredjeni zemljištno veresijski zavod mogao štogod dobra u pokrajini učiniti, tako bi nas neprilikam i štetam mogao izložiti ako se njegovim ustrojenjem nebi sasvim oprezno postupalo. A sada prelazim na prigovore, koji su bili izneseni proti računu Zem. Zaklade.

Mnogo je govornika govorilo u tieku one razprave, ali samo se jedan bavio proračunom t. j. častni gosp. vitez Trigari. On se tužio, da se u ovogodišnjem proračunu povisuje prirez na 6 % i time nameće pučanstvu veliki teret,

I ima pravo gosp. Trigari, da se nameće veliki tereti i mi smo bili zabrinuti, kad smo o tom viećali u Zem. Odboru; mi smo to pripoznali, i bolnim srdcem zaključili smo povišenje, ali se nismo mogli tomu oteti, jer su potrebe porasle i valjalo je naći načina, kako će se pokriti.

Pitanje je u ovom pogledu samo to, dali bi se višak mogao izbjeći. To bi bilo moguće na dva načina: najprije kad bi se mogle smiriti potrebe, a drugo, kad bi se mogao naći koji novi izvor prihoda.

Častni se Trigari bavio predmetom u ovom pravcu i učinio dva prigovora; najprije, da je trošak za škole visoko uračunan u proračunu i nadodao je, da se ima promjenit školski sustav i nemaju otvarati nove škole, već da se ima promjeniti zakon, koji nas na to sili.

Da vidimo, jesu li njegovi prigovori osnovani i mogu li imati upliva na zaključke glede proračuna. Doprinesak na škole veći je od prošle godine za 47.544 fior. Ovaj je višak već bio glasovan od ovog visokog sabora prigodom razprave o školskom proračunu; u ovu se svotu dakle ne smije dirati, već se sada radi samo o tom, kako se ima pokriti. Dodati mi je, da se ovaj iznos ne bi nikako mogao smanjiti, sve da i nije bio glasovan, jer veći dio ovog viška zavisi od povišenja plaća učitelja, a ovo opet zavisi o zakonu od 11 Jula 1895, koji je stupio u krepost 1 Siečnja ove godine. Samo maleni dio ovog viška odnosi se na zidanje novih škola, koje su u obziru uzete za tekuću godinu. Ali ove škole, kako proiztiče iz proračuna pokrajinske učionske zaklade imadu se otvoriti tek 1 listopada t. g., te i u proračunu dotični iznos nije uračunan; nego za zadnju četvrt ove godine, tako da u rečenom višku trošak za nove škole obuhvaća mali iznos. Osim toga, što se tiče povišenja troška za škole, koje se imadu zavesti kroz tekuću godinu i ako je istina, da se sve možda ne će zavesti, treba opaziti častnom Trigariju, da je već u predračunu školske zaklade bio radi toga razloga učinjen jedan paušalni odbitak od 14.000 fior. Ako mi dakle na to promislimo, moramo doći do zaključka, da daljnje odbitke nije moguće učiniti, već da treba naći načina, kako će se dotična potreba pokriti.

Glede prigovora častnog Trigarija, da bi valjalo promieniti školski sustav, opazit ću, da se predračuni imadu sastaviti na temelju već postojećeg školskoga sustava, te taj prigovor ne može imati upliva na riešenje računa zem. zaklade za tekuću godinu. Ako bi se kakva promjena izvela u zakonim koji rede školski sustav, a ona bi sobom doniela manjak u troškovima, to bi moglo imati upliva istom na predračun susljedne godine; ali dok obstoji sadašnji školski sustav, predračun treba da bude prama njemu uredjen. Nego promjena, kakovu misli častni Trigari, držim, da se nebi mogla izvesti. On bi hotio, da se nove škole ne otvaraju, dapače da se i zatvore neke od onih, koje već obstoje. Ali škole otvarati nalaže jedan pozitivni zakon, koji hoće, da u okrugu jedne ure hoda, ako ima 48 djece obvezane na pohadjanje, treba otvariti školu. Ja cienim, da bi se mučno mogla naći jedna većina u ovom saboru, koja bi se dala zavesti na to, da tu zakonsku odredbu svede na niže granice, jer kad se učinio korak napried na polju pučke prosvete ne bi bilo lahko ići natrag a to bi se protivilo duhu vremena i priznatoj potrebi, da se pučka obuka širi i puk prosvietli. Nego kad bi se i našla ta većina, to ne bi moglo imati nikakvih posljedica, jer je tu po sriedi načelo, koje je ustanovljeno u državnom temeljnom zakonu prama kojemu pokrajinski je zakon u ovom pogledu provedbene naravi, a saborska većina, koja bi htjela poći korak natrag i stegnuti spomenuto načelo, ne bi mogla promjeniti temeljni zakon, već bi to imalo učiniti carevinsko vieće; a u 19 vieku ja mislim, da ne bi bilo moguće, ma na koji način bilo sastavljeno car. vieće, da bi se tu našla većina, koja bi ukinula to načelo i ustanovila, da se škole mogu ustanoviti, kad i gdje se hoće.

Nije dakle moguće sniziti višak u školskim potrebštinam a ako se nemože sniziti, valja naći načina, da se pokrije, a to je prirez na izravni porez i na potrošarinu, dok se novi prihod nenadje.

Častni vitez Trigari je rekao, da bi se

mogao naći koji novi izvor prihoda, ali ipak nije bio u stanju, da ga naznači, što bi mu ja u velike bio haran. On je vjest financist, ali uza svu svoju vještinu, nije to bio u stanju da nam ni iz daleka natukne kako bi se drugčije mogle pokriti povećane potrebštine nego prirezim. I zbilja sasvim je mučno naći novi izvor prihoda. Mi smo bili na predlog D.ra Klaića po dva puta glasovali jednu zak. osnovu po kojoj se imala nametnuti jedna odredbina od 2 % na svaku metričku centu sečera, koji bi se unio u mjesta podvrgnuta potrošarini. Dva puta je ovaj sabor tu osnovu glasovao, ali vlada ju je odbila i nije ju htjela podastrieti na carsko odobrenje. To je bio način, kojim smo mogli pribaviti koje novo sredstvo za pokriće naših potreba, ali vlada nije htjela uslišati naše želje, te nama na žalost ne ostaje, nego povišenje prireza.

Jedini bi još način bio, kad bi se država jednom odlučila odstupiti koji svoj prihod pokrajini, ali do toga se nije došlo, premda je skrajno vrieme, jer se inače neće moći voditi financijalna uprava pokrajine.

Mi smo ove godine došli do 45% prireza, daljnjim razvitkom naših škola, koji se po školskom zakonu mora izvesti, taj bi se prirez mogao dojdućih godina još mnogo povisiti, možda i do 60% i više. To bi bio teret, koga pokrajina nebi mogla podnieti i s toga je dužnost vlade, da se obazre na naše okolnosti, jer se nameti ne mogu pučanstvu nametati preko njegove porezne snage, a da ga se ne slabi i upropasti, a to nije u interesu države. Ja nemogu misliti, da se vlada neće na to obazrieti, jer to zahtjeva interes pokrajine i države.

Častni je Trigari podigao još dva prigovora proti predračunu zemalj. zaklade. On je rekao, da je prirez visoko uračunan, jer da državna pristojba nije tako nizka kako se predstavlja u proračunu gdje je uračunana na 700 000 fior.: naprotiv cieni gosp. Trigari, da će državna pristojba ove godine biti na 250 000 fior. veća t. j. da će doći do 950 000 fior. Ja neznam, odkle je on te podatke crpio; znadem samo da se računarstvo zemalj. odbora, prije nego sastavi predračun, obraća financijalnoj upravi, za imati obavjesti, koliko će zapasti državni porez; da je ovako računarstvo postupalo i ljetos dobilo odgovor, da će biti 690.000 fior., ali je zemalj. odbor podigao tu pristojbinu od 690.000 fior. do 700.000 i prama ovoj svoti uračunao prirez. Nije moguće da višak u državnim poreznim bude onako znatan, kako ga navješćuje častni Trigari.

Može se pojmiti, da državna pristojbina nešto poskoči, ali da se to povišenje u jednoj maloj pokrajini, ko što je Dalmacija, u jednoj godini dogodi za 250.000 fior., to je absolutno nemoguće; to bi značilo višak od 35% na porez, što se sada plaća, a to nemože biti. Ja pojmim, da se koji višak može obistiniti radi povišenja kućarine, ali i to neće biti u velikom obsegu, jer se zna, da se kućarina odmjeruje na temelju faksije.

Mi smo čuli, da je jedno osobito povjerenstvo hodalo od kuće do kuće, da konstatira, jeli faksija točno učinjena, a izvidi bit će u obće potvrdili točnost faksija, jer je naravno da najmoprimac, koji faksiju podpisuje, njezinu točnost i pred Povjerenstvom potvrdjuje. Nego i ako će koji višak biti u kućarini, valja se osvrnuti i na razloge, koji mogu uplivati i na manjak; mogu se dogoditi i elementarne nezgode, koje donose oprost zemljarine i dotičnog prireza.

Ja dakle mislim, da se nemože pristati na mnienje izraženo od častnog Trigarija, da će naime biti državna pristojba za toliko veća.

Ja cienim, kad je zemalj. Odbor uračunao prirez prama pristojbini od 700.000 fior., da je učinio sve što je mogao da visoko ne uračuna prirez. U državni je proračun naime ustanovljena pristojba izravnih poreza za Dalmaciju za 650.000 fior., a ako smo mi išli za 50.000 fior. preko toga, ja mislim, da je to dosta, da se preko te svote pri uračunanja prireza nesmije ići i da to nebi bilo umjestno, a moglo bi prouzročiti veliku škodu financijalnoj upravi zemlje.

Častni je Trigari učinio i taj prigovor, da ne treba toliko povisiti prirez, jer da imamo blagajničke ostanke, koje da bismo mogli uporabiti za pokriće potreba, što su ove godine veoma porasle i rekao je, da imamo pretička do 90.000 fior.

I tu neznam, gdje je častni Trigari crpio svoje podatke, koji svakako nisu točni. Ja imam ovdje izkaz o mjesečnom stanju pokrajinske blagajne za svršetak prošle godine i za mjesec siečanj t. god. Svršetkom prošle godine je bio ostanak od 52.578 fior., dok koncem siečnia imamo pretičak samo od 39.719 fior.

Ja cienim, gospodo moja, da bi se učinila velika pogrješka, kad bi se pretičci unieli u proračun medju prihode, kako bi hotio gosp. Trigari. Blagajnički ostanci služe, da se namire potrebe, dok godišnji prihodi ne udju u blagajnu, a gosp. Trigari zna bolje od mene, jer već mnogo godina upravlja občinom zadarskom, da kao občina, tako i pokrajina kroz neke mjesece u godini sasvim malo utjerava, a ipak valja uviek uzdržati dotični trošak. A kako će se uzdržati, ako nema blagajničkog pretička? Valjalo bi se latiti zajma i plaćati kamate. Sada ja pitam, jeli pametno staviti financijalnu upravu zemlje u taj položaj, da mjesto da može razpolagati s pretičkom, bude morala sklapati zajam? To nebi bilo pametno i nitko neće moći na to pristati.

Nego ovdje valja još i na to obzir uzeti, da nije moguće za stalno ustanoviti, koliko će se utjerati kroz jednu godinu. Mogu se dogoditi kakove elementarne nezgode, usljed kojih se oprašta porez a po tom i prirez; može biti hrdjava ljetina a s njom se smanjiti utjerani porezi. Valja dakle da bude uviek nešto obširniji proračun, a blagajnički ostanci netaknuti, da mogu služiti za pokriće, kad nema drugih prihoda ili kad nastane nezgoda, koja ima hrdjav upliv na utjeravanje prihoda zemaljskih.

Svakomu je dobro poznato, da ako su drž. financije austrijske sada u dobrim odnošajima, to se ima dobrim dielom pripisati blagajničkim ostancima, koji su ove godine doprli do 210 milijuna fior., a ipak se u njih nije diralo a sad se stopro razpravlja dali bi se koje providjenje imalo u pogledu blagajnih ostanaka zauzeti. — Kad bi i naši blagajnički ostanci doprli do jedne znatne svote, mogao bih razumjeti, da se tkogod digne i pita, kako će se s njima razpoložiti, jer veliki iznos nemože da stoji u blagajni. Ali do toga se nije došlo i mučno je da se polag naših kukakvnih okolnosti igda dodje, a do onda mislim, da i nevalja u njih dirati.

Ti su blagajnički ostanci postignuti velikim trudom. Naš oplakani drug Klaić mnogo je to njih držao i bila bi jedna povrjeda njegovoj miloj uspomeni, kad bismo mi prve godine za njegove smrti, dirali u te blagajničke ostanke, koji su doprinieli do toga, da su se naše financijalne okolnosti uredile. — Vi ste, gospodo, priznali neki dan u zaključku, koji ste jednoglasno primili, velike zasluge našeg pokojnika u pogledu financijalne uprave naše zemlje, a dio tih zasluga sastoji baš u tome, da je on znao tako udešavati predračune, da se moglo doći do nekih blagajničkih ostanaka. Dok toga nije bilo, pokrajina se nahodila u sasvim rdjavim okolnostima i nije mogla namirivati svojih potreba, već je morala moliti vladu, da joj predujmi, a ona je to i činila, dok sada više nje sklona, a uz to i financijalna uprava zemlje bila je zavisna od vlade. Tu je dakle pitanje, da li moliti vladu ili latiti se zajma? Ja mislim ni jedno ni drugo, nego uzdržati, što smo stelli, blagajničke ostanke, na pokriće tekućih potreba dok ne dodjemo do iznosa, da se bude moglo poprimiti kakvo providjenje.

Častni je Trigari stavio predlog, da se snizi prirez od 46% na 40. Tomu mi je opaziti, da je već financijalni odbor snizio ga na 45% i time je već prema predračunu, prikazanom od zemalj. odbora, razlika za 2200 fior. Kad bi sada snizili prirez još za 5%, ostavili bi nepokriveno 45.000 fior. Jeli to pametno? — Ja mislim da nije i da ne odgovara pametnoj financijalnoj upravi.

Još je jedan predlog stavio častni Trigari, naime da se preporuči zemalj. Odboru, da prouči način, kako bi se mogla izvesti koja štednja u upravi i da u tu svrhu podnese saboru shodne zakonske osnove.

Što se tiče prvog diela zaključka, ja u ime zemalj. odbora nemam šta da proti njemu rečem, jer je naravno, da se gleda štediti i pošto je to zemalj. odbor vavjek gledao, kao što je u svim svojim govorima priznao i sam častni Trigari, nebi bila ni potreba, da se to prepo-

ruča, a'i je ipak stvar dobra i ja u ime zemalj. odbora na to pristajem.

Ali što se tiče drugog diela predloga častnoga Trigarija, meni se čini, da Sabor nebi mogao na nj pristati, jer ja nebi znao, kako bi se moglo putem zakona učiniti kakova štednja. Svi troškovi zemalj. uprave oslonjeni su na pozitivne zakone; tu se radi o troškovima školskim, koji kako sam već rekao, zavise o jednom državnom zakonu, koji se promieniti neda; tu se radi o troškovim bolničkim, gdje se zakonom ništa nebi učiniti moglo. Nekoliko godina otrag bio je ovdje odobren zakon, koji da se raztereti financijalna pokr. uprava, nametnuo je občinama jedan dio bolničkih trošaka, koji je do tada padao na pokrajinu, ali onda je častni Trigari bio od onih, koji su se oprali tomu zakonu. Novo raztérećenje pokrajinske bolničke uprave nebi se moglo izvesti, a svakako pak time bismo obteretili občine. Ostali troškovi našeg proračuna oslanjaju se na državne zakone, kao za boginje, zaprate itd.

Ja neznam dakle, kako bi zemalj. odbor mogao putem zakonskih osnova naći načina da se učini štednja u financijalnoj upravi i s toga držim da visoki sabor ovaj dio predloga neće primiti.

Zaključujem preporukom da visoki sabor izvoli primiti predračun pokrajinske zaklade, kako je predložen od financijalnog odbora; da se odbije prvi predlog častnog Trigarija, koji ide na to, da se snizi prirez od 45% na 40; da se razluči drugi predlog u dva diela, da visoki sabor primi prvi dio, gdje se preporučuje štednja, a odbaci drugi dio gdje se daje nalog zemalj. odboru da u svrhu štednje podnese koju zakonsku osnovu *(Odobravanje)*.

Predsjednik. Razprava je zatvorena.— Rieč ima gosp. izvjestitelj financijalnog odbora.

Izvj. D.r Čingrija. Visoki Sabore!

Posto po starom običaju svi prodgovornici, koji su uzli rieč u ovoj razpravi nisu se bavili predračunom, izuzevši častnoga Trigarija, ja kao izvjestitelj činio sam neki kapital na njegove predloge i njegov govor, jer sam se, govoreći o proračunu, morao na to osvrnuti, ali častni naš drug, koji je prije mene govorio u ime zemaljskog odbora, digao mi je i to sredstvo i kad bih ja o tom hotio govoriti, nebi mogao nego ponoviti ono, što je on već rekao, a to bi bilo dosadno. Zato ću učiniti koju opazku častnom Trigariju, s kojim se ja u nekim stvarima podpuno slažem.

Ponajprije mislim, da nije imao pravo, kad je izrazio svoje začudjenje radi toga, što je ovog puta predračun poskočio; tim više, što je on od mnogo godina bio članom financijalnog odbora, kao i ovaj put, ali mu zdravstvene okolnosti nisu dopuštale, da sjednicam odborskim prisustvuje. On je dakle znao kao i ja, da smo mi lani glasovali one školske zakone, uslied kojih je školski proračun morao poskočiti za kojih 20 hiljada fior., što bi odgovaralo prirezu od 3%. To se nije moglo mimoići, premda je mene kao i njega to zabrinulo, pošto bo mislim, da je podpuno opravdano što je on rekao, da ako li ovako podjemo napried, da ćemo doći do bankrota. Do tog bi se došlo, kad se nebi našlo koje drugo sredstvo, da nam dodje u pomoć. Za čudo mi je takodjer, da država, koja nam je nametnula sve troškove uprave, koji bivaju svake godine sve to veći, ipak nam ne pruža nikakove pomoći, što bi mogla. Mi smo lani, kao što je poznato u školske svrhe zatražili malu pripomoć, koja bi bila u budgetu cislajtanskom tako malena, da nebi o njoj bilo ni vrijedno razpravljati t. j. pripomoć od 100.000 od države, koja mislim ima sada proračun od 51 milijuna forinti. Da nam je ta pripomoć došla, mi bismo nekako bili pokrili sadanji deficit i još bi nam nešto ostalo. Ali nam se nade izjaloviše, jer nam toga nisu dali. Ja neznam, koji mogu tomu razlozi biti, ali mislim da se neće stvoriti onaj nesretni praecedens, da i druge pokrajine toga ne zatraže; kao što neće da učine praecedens u pogledu poreza na šećer, a u toliko mi idemo u propast.

Ja se u tomu, kako vidi častni Trigari, s njim podpuno slažem i mislim, da bi najbolje bilo, da nam država ustupi koji od svojih prihoda. Ali nije to samo slučaj kod nas; i bogata Česka kažu da već ima više godina, što je zatvorila

svoj predračan s deficitom od 3 milijuna. Pošto je naše stanje takovo, ja mislim, ako nam u Beču neće da priskoče u pomoć, da ne stvorimo praecedens, imala bi pokrajinska financijalna vlast nekako opreznije postupati s nama.

Vidimo da baš ove godine, kad usljed povišenja školskog proračuna i drugih troškova, usilovani smo povisiti prirez, u isto doba pokr. financijalna vlast, da nam to bude još osjetljivije, povisila nam je kućarinu, koja je toliko godina mirovala, a sada ju hoće znatno povisiti. I tu mislim, da ima pravo gospodin Trigari, jer istina, neće se do onoga doći, dokle je on rekao, do 250.000 fi., ali ako se svuda bude postupalo kao u Dubrovniku, ja mislim, da će povišenje biti prilično. Na taj način mi ćemo doći do silnih tereta, koje nećemo moći podniti i zato sam rado upotrebio onu priliku, da svratim pozornost vis. Sabora na postupanje pokr. financijalne vlasti, koja po mom mnienju nije ni najmanje opravdano. Ja neznam u čem smo poboljšali naše stanje, da nam se nameću sve veći tereti, ako nije klauzola? (*Veselost*). To će nam najbolje znati reći častni Biankini, jer je klauzola njegov specialitet. (*Smieh. Biankini:* Drago mi je, da ga i vi uporabljate).

Gospodin Ivčević je olakotio moj položaj, što se tiče financijalne strane, a sada ću preći da štogod rečem častnim predgovornicima, koji se nisu bavili s financijalnim, već s drugim pitanjima, koja nas mogu zanimati. Prvi bi bio na redu naš mladi drug zastup. Smrkinić. Njim se neću dugo baviti, jer na njegove napadaje na vladu, niesam ja voljam odgovarati, a na to mu je bilo mislim prilično odgovoreno s vladine klupe i neke stvari rečene od njega bile su dovedena na pravu mjeru.

On se medju ostalim tužio, da kod nas dolazi mnogo novih činovnika iz vana, osobito u političku struku, jer naši mladi ljudi idu nerado onamo. Koliko ima istine u tom, ja neznam, ali ipak istini na čast moram reći, da ti tudjinci vrše dobro svoju dužnost. Dakako da bi svatko imao željti, da na onim mjestima budu postavljeni sinovi naše zemlje. Ali ako neće, šta ćemo im mi? Ipak u stranačkom pogledu, ja mislim, ako bi se itko imao žaliti, da ima u toj struci malo naših ljudi, to bismo bili mi, jer ja vidim, da u razmjerju kod tih političkih činovnika otimlje mah talijanaška stranka. To je, gospodo, činjenica svim dobro poznata, pak rekli vi što mu drago.

Ja se neću nadalje baviti s razlaganjem g. Smrkinića, jer ob onom, što je on rekao o pitanju sjedinjenja, ja mislim, da smo već na čistu, kako naša stranka o tom misli.

Sada je na redu častni gosp. Biankini. On je počeo proti svom običaju svoj proračunski govor o cifram, koje je najednom stavio u odnošaj sa programom stranke prava, tako da — moram iskreno reći — ja ga niesam shvatio, pak ću zato i ja cifre izostaviti i opazit ću s moje strane nešto o programu. (*Biankini prigovara*).

Ovaj program, što ga je jutros g. Biankini ovdje pročitao, mislim da nije samo program stranke prava, nego je onaj, koji su sklopile sjedinjene opozicje u doba, kad su tražile da se sporazume. Program taj nije drugo, nego djelomični program stare narodne stranke, u koliko on, osim sjedinjenja s materom zemljom na temelju našeg historičkog i prirodnog prava, zahtjeva i sjedinjenje drugih nama srodnih pokrajina. Ja mislim, da taj program odgovara tako postulatima modernih načela narodnosti, da ga svaki od nas mora da primi kao što ga i ja s moje strane podpuno primam. Iza toga treba da rečem, da si stranka prava nemože prisvojiti ekskluzivizam u tom programu, jer onaj program mislim da nije samo stranke prava, već svih ljudi, koji rade za budućnost našeg naroda, na temelju narodnih načela. (*Biankini:* A častni Milić? *Veselost*).

Ako je i dosadno, ne mogu da se ne obratim častnom gosp. Biankiniju, ako i sa dvie rieči, za ono, što se tiče adrese, koju je on na neki način jutros predlagao. Ja mislim, da o tomu govoriti više ne zaslužuje, bar dokle vladaju prilike, koje sada vladaju. Pitanje sjedinjenja imalo je biti ono, koje nas je spajalo, a od nekog je doba postalo razlog razdora medju nama. Ja mislim, da se sama stvar izopačuje i da joj se nanosi velika šteta, kad se svaki čas

iztiče to pitanje i zato da bi bilo najbolje ne izticati ju toliko, jer po nekom prirodnom zakonu svaka stvar, koja se odviše iztiče, malo po malo gubi u obćem mnienju svaku vriednost. Za to bi bilo mnogo bolje, da to pitanje što manje iztičemo, a da što više o njem razmišljamo.

Častni g. Biankini razložio je i nekoliko drugih stvari, koji se tiču u obće blagostanja naše pokrajine, o čem mislim da je umjestno, da nešto progovorim. On se tužio vrhu ovrha, koje se vode radi neplaćanja poreza. Ja mislim, da i ako je častni Biankini pretjerao štogod, ipak ima dosta istine u onom što je naveo i cienim, da ću s tim obće mnienje ovog visokog sabora izraziti, ako njegove opomene preporučim vis. vladi na uvaženje.

Častni se Biankini bavio i izseljivanjem; moje je sosobno mnienje, da se vlada tim poslom ne bavi; ono se nemože prepriečiti na jedan ili drugi način, jer narod, koji se nalazi dobro kući ne seli se, a ako se seli, to je znak, da mu je jadno. Kad se čini zaprieka tomu izseljivanju ne čini se drugo, nego se od zla radja gore i to na štetu osobne slobode. U našim okolnostima držim, da mnogo puta nije štetno, već uprav koristno izseljivanje, jer ti naši izseljenici, ako i neki propadnu u dalekom svietu, ipak se mnogi vrate kući sa glavnicom i tim sve posljedice koje sliede na umnožanje dobrobiti zemlje.

Častni se Biankini dotakao i naših prometnih sveza, a ja ću upotrebiti ovu priliku, da nešto o tom rečem, nada sve o parobrodarskim svezama, koje, kako smo čuli i sa strane našeg druga gosp. Vukovića, htjelo bi se umnožiti u našoj pokrajini. U tom bi pogledu stavio visokoj vladi na dušu, da u podieljivanju koncesija uzme osobiti obzir na naše ljude, jer to pravica zahtjeva, a ne da se daje družtvima iz van pokrajine, koja sav ovdje zasluženi novac nose u tudjinu. To mi je dalo povoda, da iznesem jedan konkretni predlog, koji glasi (*čita*):

„Sabor dalmatinski izrazuje želju Vladi Nj. Vel. da u koncesijama parobrodarskih plovitbenih linija uzme u osobiti obzir sinove ove zemlje i da im dade prednost spram drugim."

Častni se gosp. zastupnik dotaknuo i soljenica stonskih i mislim, da mu neće biti žao, ako i ja rečem štogod o toj stvari, pošto je to meni, kao čovjeku koji tamo živim, bolje poznato. I ja sam mnienjâ, da bi ih valjalo ili urediti, što bi se moglo učiniti s velikom koristi po državu, jer davaju izvrstnu sol, ili bi bilo bolje, da se ostave, jer se dogadja, da te soljenice daju povoda groznicama i drugim bolestima, dok državi ne davaju veliku korist, kao ni pojedincima, osim nekim špekulantim, koji ištu, da dobiju štogod više tim putem, ali bez boljitka onom kraju. Za to se i ja posve slažem s preporukom čast. Biankinija.

Častni se Biankini dotaknuo takodjer pitanja o nošenju oružja. Meni se čini, da to pitanje nošenja oružja nije toliko, koliko pitanje o dopustu za lov. Meni je poznato iz izkustva, da je do te dozvole vrlo težko doći, što mi je za čudo, da u naše doba, kad se od svih ljudi hoće stvoriti vojnici, da im se neda ići u lov. Čini mi se da je dopušteno samo ubijati ljude, a da se ptice ostave na miru, dok ja mislim, ako je birati izmedju ljudi i ptica, da je bolje ubijati ptice. Vi znate, gospodo, kako je teška stvar staromu lovcu, kad mu se zabrani lov. Meni se čini, da je glede tih dozvola imao podpuno pravo gosp. Biankini, da dotični politički poglavar, kad mu dodje molba, da se komu poda dopust za lov, obrati na žandare i može se reći, da su u tom poslu informacije žandara alfa i omega, (*Glasovi:* Istina je!, što reče žandar, to je sveto pismo. Tako je!) Ja mislim, da to nesmije biti, već to spada na obćinsku vlast, koja je u prvom redu pozvana, da reče, da li je pogibeljno komu dati lovačko oružje u ruke ili ne.

I s tim se opraštam s častnim Biankinijem i prelazim malo na častnog Milića. (*Veselost*).

Častni je Milić rekao u svom jutrašnjem govoru, da je Dalmacija na teret Cislajtaniji. Ima pravo u nekom pogledu, da je na teret, u koliko možda naša zemlja nemože, da namiri svoje potrebe; ali da smo mi na teret ovoj poli monarkije, ja mislim, da nas ona nebi ni jedan čas držala kod sebe, nego bi rekla hrvatskoj većini: Ajte vi s bogom, mi trošimo na

vas više nego nam dajete, i velikim bi veseljem pustila, da se sjedinimo s našom braćom preko Velebita. Dakle mi nismo na teret, jer se teret nema računati samo s novčanog vida, nego i s moralnog, a ako budemo tako računali, vidjet ćemo, da nismo na teret, nego ćemo dapače doći do zaključka, da mi zaslužujemo mnogo veću pažnju sa strane austrijske države od one, koju nam ona do sada posvećuje; (Tako je!) jer — mislim da neću pretjerati — da ona velevlastni svoj položaj ima baš zahvaliti posjedu Dalmaciji. (*Živahno povladjivanje*).

Meni je drago, da baveći s tom stranom govora častnog Milića, ja sam bio povladjivan s lieve strane ove vis. kuće, samo me je sada strah, kad se stanem baviti s drugom točkom njegova govora, da toga neće biti. (*Veselost*). To je naime ono, što je rekao častni Milić, kad je obrazlagao svoje mnienje, da kod nas talijanski elemenat nije došao odozgor, nego se razvio iz starog rimskog elementa.

Da podupre tu tvrdnju on se pozvao na to, da je nekad ovdje latinski jezik vladao. I to je istina; — ali znate zašto? Jer je to bio jezik obće svjetske kulture, diplomatički jezik svega svieta; u znanosti pisalo se je latinski i nikako drugčije. Mi imamo naše statute pisane latinski.... (*D.r Salvi:* I talijanski). Bit će i talijanski, ali, ima i hrvatskih. Ali tvrditi, da se latinski elemenat razvio kod nas tako, da se poslije pretvorio u talijanski, mislim da nije dopušteno i u tom se ja razilazim s mnienjem g. Milića, a mislim da time izrazujem i mnienje ciele moje stranke. Mi cienimo svedjer, da je talijanski elemenat bio ovdje uveden na umjetni način, usljed svjetskih dogadjaja, usljed mletačkog vladanja u našoj zemlji. To je bilo naravno da se dogodi, i mnoge obitelji, koje bi dohodile za jedan ili drugi razlog, a nada sve radi uprave, u ovoj strani su ostale; ljudi, koji su bili na glavi uprave za doba mletačkog vladanja bili su Mlečići i tako je taj elemenat bio kod nas importiran. (*D.r Salvi:* E Ragusa?) To je baš velika razlika; to je sasvim nešto drugo! U Dubrovniku, u obiteljskom životu nije talijanskog jezika ni bilo, već je to bio samo sasvim kulturni jezik. Naše stare obitelji su sve govorile samo narodnim jezikom i to je velika iznimka, možda jedina, što je imamo u Dalmaciji, što se ima pripisati slobodi, koju je moj rodni grad i mala dubrovačka država uživala, kad je ostala Dalmacija bila pod mletačkom vlasti.

Gospoda Vuković i Zaffron tako su liepo obrazložili i preporučili svoje predloge, da ja netrebam da se tim bavim, nego da samo preporučim njihove predloge na uvaženje visokom Saboru.

Jutros je govorio i častni zastupnik Perić, a povod su mu dali neki izrazi što je častni Milić upotrebio u svom govoru. On je rekao, da ne mogu stajati razlozi navedeni sa strane častnog g. Milića, da su uplivni faktori proti sjedinjenju ili da bolje rečem, da nikako ne može do toga doći, da se to pitanje sjedinjenja ne iztiče.

Ja mislim, da častni Milić nije bio shvaćen sa strane gosp. Perića, jer inače toga nebi rekao. Gosp. Milić, nije rekao drugo, nego da sada nije čas, da se bavimo tim pitanjem, pošto su svi uplivni faktori, o kojima ta stvar zavisi, tomu protivnici. Kad sam ja tu misao nazad malo dana ovdje iztaknuo, nisam bio s nijedne strane oprovrgnut. Dakle pitanje nije to, da se nema iztica‹i, jer su ti faktori protivni, već da li je u ozbiljnjoj politici, koja svedj teži za nekim uspjesima, dopušteno podizati pitanje, za koje se zna, da će biti riešeno protivno, ili se ima čekati zgodni čas, kao mi što tvrdimo, da se ima čekati. Jer na posljedku ja vas pitam, kad mi budemo iznieli jednu adresu, kojom ćemo zahtjevati sjedinjenje, što ćemo time dobiti, ako to učinimo u času, kada znamo, da nećemo postići nikakvih konkretnih posljedica, već jedino možda otegotiti svoj položaj?! Na ovo bi trebalo odgovoriti, a ne iztičati, kako se obično čini: neće da iznesu adresu, neće da glasuju adresu, dakle neće sjedinjenja.

To je pogrješno, gospodo! Mi ako nećemo da toga učinimo, hoćemo da predusretnemo zlo, koje bi moglo doći, kad bi tu adresu iznieli.

Ja mislim, da sada možda, kad vladaju nekako duhoviti ljudi u Beču, nebi se tako zgrozili radi adrese; vidimo, kako je jutros spone-

nuo častni Biankini, da je slična stvar bila sada učinjena u Češkoj, du je tu i veliki posjed, koji je doista konservativni živalj u onoj zemlji podupro predlog, da se odabere komisija za tu adresu, i da ona bude kruni predana. Dakle možda u danim okolnostima nebi se i nama u onako veliki grieh upisalo, ali ipak u sadašnjoj oskudići vremena, ja cienim da o tom nemože biti govora, jer imenovati komisiju ili odbor, dok znamo, da su ure našeg života odbrojene, to neka mi dopusti častni zast. Biankini, ne bi bilo ozbiljno. Ostavimo to radje i više razmišljajmo; a najbolje bi bilo, da čekamo onaj sgodni čas, koji premda izsmjehavamo, morat ćemo počekati, ako nećemo da udaramo glavom o zid, a da nikomu ne koristimo.

Još ću se samo osvrnuti na jedan predlog, koji je učinio častni Perić, da bi trebalo preinačiti sadašnji izborni red. I ja mislim doista, da bi to bilo umjestno, ali zato ne bi trebalo ni učiniti takav predlog, jer ja, kao stari zastupnik, znadem, da je ta osnova bila izradjena, mislim u doba Hohenwartova ministarstva. ali on je pao i osnova je ostala u arkivu Zem. Odbora; ali do potrebe bi se ova mogla opet iznieti, jer držim, da je dosta dobro učinjena, baš u smislu liberalnom, pošto su u njoj veleporeznici uknuti.

A sada, kad sam govorio o svemu po malo, a najmanje o proračunu, što je krivnja mog druga d.ra Ivčevića, koji mi je digao sve, što sam kanio reći, ne mogu nego da preporučim proračun za podlogu posebna razprave. (*Odobravanje*).

Predsjednik. Gosp. izvjestitelj je prikazao predlog, koji je dovoljno podpisan i koji ću u svoje vrieme iznieti na glasovanje.

Stavljam na glasovanje predlog financijalnog odbora, da se ovaj proračun primi kao podloga specijalne debate. Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno. — Prelazimo na posebnu razpravu.

Izvj. D.r Čingrija (*čita Potrebštinu naslov I.*)

Predsjednik. Pita li tko rieč o naslovu I? — Nitko. — Gospoda, koja ga primaju, neka izvole ustati. — Većina. — Naslov I. je primljen.

Izvj. D.r Čingrija (*čita naslove II-VI*)

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na naslov II-VI neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. (*čita naslove VII-XI*).

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na pročitane naslove, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. (*čita naslov XII*).

Zore. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. Zore.

Zore. Gospodo Zastupnici! Onomadne u razpravi školskog proračuna odgovorio sam na neke prigovore častnog Biankinija o upravi zavoda, komu sam na čelu. Tom sam se prigodom bavio nekim stvarima, koje su novine kasnije iznesle, ali mislim netočno.

Najprije, ako sam odgovorio na prigovore o uzdržavanju pitomaca i uzporedjivao prijašnje i sadanje troškove, nisam tim imao namjeru ni iz daleka, da bacim kakovu sjenu na prijašnju upravu onog zavoda, jer sam već našao stegu u zavodu i samo podupirao nove mjere. Glede šetnje, koja je malo ograničena, naveo sam razlog, da su pitomci na šetnji zalazili u zabranjena mjesta i družili se sa ženskim spolom, ali ja sam razumio, kao i danas, ta zabranjena mjesta pivnice i krčme, a za ženski spol, i ako neprikornog glasa, neumjestno je njegovo druženje s pitomcima.

Ako sam govorio na ime moje, razumjevao sam ipak da, radim sporazumno s učiteljskim zborom onog zavoda, u koji postavljam podpuno povjerenje, jer mi radimo sporazumno, da iz onog

zavoda izadju pravi prosvjetljitelji naroda. (*Odobravanje).*

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? — Nitko. — Gospoda, koja primaju naslov XII neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. *(čita naslov XIII i XIV).*

Predsjednik. Želi li tko govoriti o ovim naslovima? — Nitko. — Gospoda, koja ih primaju, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. (*čita ukupni iznos*).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju ukupni iznos potrebštine, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. (*čita: Pokriće Dohodci I—IV*)).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju naslove I—IV dohodaka, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija. (*čita naslov V*).

Trigari. Domando la parola.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast. vitez Trigari.

Trigari. Sarò breve onde incontrare i desideri del signor presidente. Dimostrai che l'aumento dal 6 per 100 dell'addizionale è esagerato e può esser diminuito. Credo che le obiezioni del referente della Giunta d.r Ivčevich siano fatte in buona fede, ma non sono fondate. Conviene egli che il peso che si impone al paese è troppo grave, ma non accetta i rimedi, e combatte la diminuzione delle addizionali da me proposta. Prima di rispondere alle sue obiezioni devo rettificare un errore, nel quale cade l'on. d.r Ivcevich per non avermi bene compreso. Io non dissi che nell'anno 1896 l'imposta aumenterà di fior. 250.000, ma dissi invece che la rendita catastale aumenterà di fior. 250.000 circa, e di conseguonza aumenterà anche l'imposta, ma di fior. 60.000 circa. Obietta il d.r Ivcevich che non si può aver riguardo al calcolo da me fatto per la diminuzione dell'addizionale, inquantochè la competenza dell'imposta da me posta a base di quel calcolo è ipotetica. Si assicuri il d.r Ivcevich che io sarei molto più felice di lui se difatti quella competenza fosse ipotetica, nè dovesse mai realizzarsi; ma pur troppo è cosa certa che la rendita catastale, in base alle fatte manifestazioni, siano volontarie, siano coatte, ha nell'anno corrente un aumento di fior. 250.000 circa, e di conseguenza anche l'imposta aumenterà di fior. 60.000 circa, e la competenza non sarà quindi di fior. 700.000, ma di fior. 760.000. Del resto devo osservare all'on. d.r Ivcevich che anche la cifra di fior. 700.000 portata dal preventivo proposto dalle Giunta è ipotetica, come sono ipotetiche tutte le cifre dell'esito e dell'introito del preventivo. Una sola cosa non è ipotetica, ma positiva, e questa si è, che noi dovremo pagare l'addizionale che dalla Dieta sarà votata.

Quanto all'ammontare dei sopravanzi, io dissi che non conosceva il sopravanzo dell'anno 1895, non avendosi ancora il resoconto di quell'anno, e che la cifra da me adotta di fior. 97.000 risulta dal conto consuntivo dell'anno 1894; essa quindi non è nè immaginaria, nè ipotetica.

Rimarcai l'erroneo sistema di far figurare quei sopravanzi nell'inventario dello stato attivo e passivo del fondo, e quindi quale sostanza, anzichè nel preventivo; e l'on. d.r Ivcevich dà ragione alle mie osservazioni, dichiarando che quei sopravanzi hanno appunto lo scopo di far fronte alle spese e sono quindi da spendersi e non da tenersi intangibili. Portando i sopravanzi nel preventivo, possono egualmente nei primi mesi, degli scarsi incassi, giovare a far fronte alle spese, senza che da ciò ne derivi danno all'amministrazione.

Quello che è certo, e che viene ammesso dallo stesso relatore della Giunta, si è che con tali spese non si può andare avanti, e che perciò è giustificata la mia proposta per incarico alla

Giunta, che studî il modo di restringerle. L'asserzione che le spese dipendono dalle leggi vigenti, non è ragione che mi persuada, perchè anche le leggi non possono obbligare all'impossibile, e, se lo fanno, bisogna modificarle. Anche io alle volte ho bisogno di un cappotto; ma non lo faccio, perchè non posso.

Io quindi non posso che raccomandare la mia proposta; la maggioranza faccia poi come crede; ma io sarò almeno sicuro di aver fatto con tutta coscienza il mio dovere. (*Benissimo*).

D.r Ivčević. Pitam rieč.

Predsjednik. Rieč ima gosp. zast D.r Ivčević.

D.r Ivčević. Meni bi bilo drago s jedne strane za financijalnu upravu zemlje, kad bi imao pravo gosp. Trigari, a s druge strane bi mi bilo žao, kad bi bila istina, da će se pristojbina za toliko povisiti. Meni bi bilo draže nego li gosp. Trigariju, da se to ne obistini, u koliko se moje osobe tiče, jer on kao veleposjednik, našao bi načina, da se toga rieši, dok mi ostali ljudi koji nemamo sreće, da posjedujemo velike kuće, morali bi plaćati veću najamninu, da se ta svota utjera. Ali mislim da gosp. Trigari nije dao takovih podataka, iz kojih bi mogao crpiti i uvjerenje, da on ima pravo, kad kaže da će državna pristojba biti za toliko povišena, jer meni se čini, da je absolutno nemoguće, da pokrajina koja plaća godišnje samo 690.000 fior. bude najednom toliko obterećena, da ta svota ponaraste do 950.000 fior.

Što se tiče blagajničkih ostataka, ja sam naveo podatke pokrajinske zaklade, koji se ne sudaraju s onim, što veli gosp. Trigari. On se pozivlje na ostanak konačnih računa za god. 1894, ali od onda je iztekla ciela godina 1895, a onaj pretičak od 89.000 fior. smanjio se sada na 39.000 fior.

I računi častnog Trigarija, meni se čini, ne odgovaraju istini, jer on kaže da su se manifestacije povisile za 250.000 fior., dok ja mislim, da on ovdje mieša jednu stvar s drugom. Jedno su manifestacije, a drugo prirezi, jer ako prve porastu, ne će za to prirez biti za toliko veći. *(Trigari: Prigovori. Buka).*

Svakako, pošto on nije iznio zvaničnih podataka, da dokaže svoje tvrdnje, ne možemo na to nikakav obzir uzeti, budući da je naš proračun osnovan na podatcima, koji su crpljeni od financijalne vlasti. Mi stojimo na izkustvu prošlih godina, a kad nas izkustvo nauči, da je bolje onako, mi ćemo tako i promieniti, dok sada, mislim, da bi neoprezno postupali, kad bi proti obavjestima računarstva držali, da će državna pristojba porasti ove godine, kako veli gosp. Trigari za 250.000 fior. Ja cienim da bi svakako visoki sabor morao pristati na predlog financijalnog odbora.

Predsjednik. Želi li još tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gosp. izvjestitelj ima rieč.

Izvj. D.r Čingrija. Samo dvie rieči na opravdanje postupka financijalnog odbora.

U odboru su se našla dva mnienja, mnienje većine i mnienje častnog Trigarija, koji premda nije bio u sjednicam, ipak je meni već prije rekao ono, što je danas opetovao. Ja sam odmah kao predsjednik tog odbora iskao obaviesti kod častnih članova Zem. Odbora i s njihove mi je strane bilo rečeno, što je častni Ivčević ovdje iznio. U takovom položaju razumije se, da se odbor nije mogao tako lako odlučiti, ali je ipak učinio jedan korak, jer je odbio 4000 fior., dok je već paušalno bilo odbiveno 14.000 fior. U drugo se odbijanja odbor nije smio upuštati, premda gojim nadu, da će nam izkustvo dokazati, da ćemo moći još stokod odbiti, i moje je osobno mnjenje bilo da se odbiju 2 % mjesto jednoga, da se naime prirezi smanje na 44 mjesto na 45 %. Ipak pred mišlju mojih drugova popustio sam i pristao sam, da se smanji za 1 %. Na svaki način, to je samo prividno, jer ipak ostaje zaključni manjak od 6550 fior., koji na jedan ili na drugi način treba da bude pokriven; ako pak bude viška, š njime će najprije biti taj manjak pokriven, a što ostane čista, to će biti upravo pretičak.

Po tom mislim, da je ponašanje odbora opravdano.

Predsjednik. Gosp. zast. Trigari predao mi je sliedeći predlog. (*čita):*

„Da prirez na izravne poreze ne bude povišen nego da se uzdrži u razmjerju od 40 %, a da se manjak pokrije sa višim prihodima što će se imati od poviška pristojbe i od obstojećih blagajničkih ostataka“.

Ja smatram predlog gosp. zast. Trigarija izpravkom predloga financijalnog odbora i za to ću ga staviti prije na glasovanje. Gospoda, koja na nj pristaju, neka izvole ustati. — Manjina. — Predlog je pao.

Gospoda koja primaju naslov V neka izvole ustati. — Većina. — Predlog je primljen.

Izvj. D.r Čingrija. (*Čita naslov VI, VII, VIII i ukupni iznos*).

Predsjednik, Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Gospoda, koja primaju pročitane naslove i ukupni iznos pokrića, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno. — Tako je primljen i odobren proračun zemalj. pokrajinske zaklade za god. 1896 po predlogu financijalnog odbora.

Prelazim na glasovanje raznih zaključaka. Prvi je predlog gosp. zast. Trigarija, glede kog je opazio gosp. izvjestitelj Zem. Odbora, da se ima razdieliti na dva diela. Prvi dio glasi (*čita):*

„Neka se Zemaljskom Odboru naredi da prouči način kako bi se uklonilo postepeno povišenje troškova i da nadje odnosna sredstva.“

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Većina. — Predlog je primljen.

Drugi dio glasi (*čita):*

„Neka se naredi Zemaljskom Odboru da prouči način kako bi se uklonilo postepeno povišenje troškova bilo to i sa preinakom obstojećih pokrajinskih zakona, ter da u idućem zasjedanju podnese dotične svoje predloge.“

Gospoda, koja pristaju na taj dio predloga, neka izvole ustati. — Manjina. — Predlog je pao.

Sada dolazi na red zaključak predožen od gosp. zast. Biankinija, koji glasi (*čita):*

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju Vladi „Njegova Veličanstva, da dopust za sadjenje „duhana bude protegnut na svu Dalmaciju i na „njezine otoke“.

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. — Većina. — Primljeno.

Stavljam na glasovanje drugi predlog gosp. zast. Biankina, koji glasi (*čita):*

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju Vladi „Njegova Veličanstva, da još ove godine iznese „na ustavno pretresanje zakonske osnove, o „konačnom uredjenju kongrue, i o pristojnoj „obskrbi članova kolegijalnih kaptola“.

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Većina. — Predlog je primljen.

Sliedeći predlog glasi (*čita):*

„Sabor dalmatinski izjavljuje želju Vladi „Njegova Veličanstva, neka čim prije poprimi „shodne odredbe, za ukinuće financijalnog poreza „čata na novine, tog najtežeg poreza na inteligenciju i na prosvjetu naroda“.

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. (*Ustaju svi osim Milića*). Predlog je primljen velikom većinom.

Sada dolazi predlog gosp. zast. Perića, koji glasi (*čita):*

„Naredjiva se Zemaljskom Odboru, da na „osnovi izravnih poreza i koncem godine 1890 „provedenog popisa pučanstva uzamši za podlogu statistične podatke u tom pogledu sabrane prouči kako bi se imao promienit „Izborni Red“ za Kraljevinu Dalmaciju“.

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Manjina. — Predlog je pao.

Sliedeći je predlog gosp. zast Zaffrona, a glasi (*Čita*):

„Da se preporuči Visokom Zemaljskom „Odboru, da što prije pošalje inžinira da trasira „predjelni put na otoku Korčuli i da se što „prije počme raditi“.

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Većina. — Predlog je primljen. Zadnji je predlog gosp. zast. D.r Čingrije, koji glasi (*čita*):

„Sabor dalmatinski izrazuje želju Vladi „Njegova Veličanstva, da u koncesijama paro-„brodarskih plovitbenih linija, uzme u osobiti „obzir sinove ove zemlje i da im dade prednost „spram drugima“.

Gospoda, koja pristaju, neka izvole ustati. — Većina. — Predlog je primljen.

Sada namjeravam zatvoriti sjednicu, uričem sliedeću za ponedjeljak u 10 sati prije podne sa sliedećim dnevnim redom.

1. Izvješće Financijalnog Odbora o proračunu zemaljske poljodjelske zaklade za godinu 1896.

2. Rješenje molbenica.

3. Izvješće odbora petorice o radu Odbora Zemaljskoga.

4. Izvješće ovjeroviteljnog odbora o izboru zastupnika vanjskih općina Zadar Rab-Pag.

Današnja je sjednica zatvorena.

(Svršetak u 8 sati 45 čas. u večer).

X. Sjednica dneva 10 Veljače 1896.

Sadržaj: *Odobrenje zapisnika devete sjednice. — Priobćenja. — Navieštenje molbenicâ. — Upiti na Vladu i odgovori. — Odgovor Zemalj. Odbora na upit zast. D.ra Ghiljanovića o odbijanju talijanskih podnesaka sa strane obćine šibenske. — Razprava i glasovanje predloga Zemalj. Odbora o uvedenju posebne odredbine na vino, kvasinu i pivo u odlomku Trpnju. — Razprava i glasovanje proračuna zemaljske poljodjelske zaklade za god. 1896. — Riešenje molbenicâ. — Izvješće odbora petorice o radu Zemaljskog Odbora. — Ovjerovljenje izbora zastupnika vanjskih obćina Zadar-Rab-Pag. — Odobrenje zapisnika. — Svečani zatvor Sabora.*

(*Početak sjednice u 10 s. 30 čas.*)

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Vukotić Gjuro* i *Mrkušić Antun.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 25. Zakonit je broj. Sjednica je otvorena.

Molim gosp. tajnika, neka izvoli pročitati zapisnik zadnje sjednice.

Tajnik Vukotić (*čita zapisnik IX.e sjednice*).

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? — Nitko. — Gospodo, koja odobravaju zapisnik, neka izvole ustati. (*Većina*). — Zapisnik je odobren.

Prije sjednice primio sam od c. kr. Vlade jedno pismo. Neka ga izvoli gospodin tajnik pročitati.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Broj 632-pr.

Presvjetli Gospodine!

Njegovo se je c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo glasom brzojavnog priobćenja sa strane Njegove Preuzvišenosti gospodina Ministra-Predsjednika i upravitelja Ministarstva unutrnjih posala, premilostivo udostojilo narediti da zemaljski Sabor dalmatinski bude pozivom na Previšnji nalog zatvoren, ako se ne mogu dokončati njegovi poslovi do 10 veljače 1896.

Toliko mi je čast priobćiti Vašem Presvjetlome Gospodstvu pozivom, da izvoli shodno razpoložiti eda Sabor dalmatinski bude danas zatvoren.

Primite, Presvjetli Gospodine, izraz mog najpodpunijeg štovanja i uvaženja.

U Zadru, 10 veljače 1896.

Za c. kr. Namjestnika

PAVICH.

Presvjetlome Gospodinu
D.ru **Gaju Bulatu,**
Predsjedniku Sabora Dalmatinskoga,
vitezu reda željezne krune III. stepena, itd. itd. itd.
u
Zadru.

Predsjednik. Neka izvoli visoki Sabor primiti ovo pismo na znanje.

Uslied ovog priobćenja vis. Vlade, mora će biti red, da danas zatvorim zasjedanje. Moja bi vruća želja bila, da do dva sata riešimo sve

predmete, koji su na dnevnom redu, a da se večeras u 6 sati sastanemo, da odobrimo zapisnik i zatvorimo zasjedanje. S toga molim gospodu, neka se izvole ograničiti na opredieljeno vrieme, jer ću u dva sata zaključiti sjednicu, pa i ne bio svršen dnevni red.

Čast mi je priobćiti, da je stiglo nekoliko molba. Molim gospodina tajnika, da im naviesti sadržaj.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 203, Tereze udovice Mascarelli za milostivu pripomoć; Br. 204, obćine Sutivanske, za pripomoć radi lanjskog povodnja; Br. 205, obćine Mljetske u predmetu sprovoda D.ra Miha Klaića odnosno ponašanja grada Zadra; Br. 206, Petra Bošnjaka iz Metkovića, da bude poduprt u izdanju zbirke zakona o obćinskoj upravi.

Predsjednik. Ove ću molbenice izručiti na brzu ruku gosp. izvjestitelju molbeničkog odbora, da ih uzme u obzir, kad bude danas izvješćivao o ovom predmetu.

Primio sam dva upita. Jednog je predao gosp. zast. Borčić. Neka ga izvoli pročitati.

Borčić (*čita*):

UPIT
Vladi Njegova Veličanstva.

Ima tomu tri godine da je zaslužna parobrodarska tvrdka, Serafin Topić i drugovi, ustanovila redovitu parobrodarsku liniju izmedju Spljeta, Milne, Visa i Komiže, koja stoji u svezi u Spljetu sa brzom linijom Lloydovom, toliko na polazku koliko na povratku ove.

Ali prva linija, osim što je privremene naravi, jer ju tvrdka može u svako doba prekinuti, nije ni poštalna. A to je razlog zašto pošta, koja dolazi iz Trsta u Spljet svakog petka okolo podneva sa brzim Lloydovim parobrodom, pristjeva na Vis u nedjelju na 3 sata poslie podneva, a u Komižu teke iste večeri u kasno doba. Tom nedostatku moglo bi se doskočiti, kad bi se povjerila poštarska služba rečenoj tvrdki, jer bi tada pošta za preko trideset sati prije došla na Vis i u Komižu, biva u subotu izjutra.

Obzirom na trgovačku važnost Visa i Komiže, u kojoj zadnjoj varoši od koje godine razvio se liep obrt, jer su bile podignute tri velike tvornice za pravljenje srdelâ, podpisanici stavljaju visokoj Vladi sliedeći upit:

1. Je li voljna visoka Vlada odrediti, da bude povjerena poštarska služba tvrdki Serafin Topić i drugovi, i za onu parobrodarsku liniju, koja jutrom svake subote ide iz Spljeta za Milnu, Vis i Komižu, i istog se dana upet u Spljet vraća.

Zadar, 10 veljače 1896.

Borčić — V. Morpurgo — Petrić — Tomić.

Predsjednik. Drugi je upit predao g. zastup. Mrkušić. Neka ga izvoli pročitati mjesto njega gosp. zast. Vukotić.

Vukotić (*čita*):

UPIT
Na Vladu Njegova Veličanstva.

Podgora broji od prilike 2000 stanovnika. Selo je prostrano, pučanstvo je radino i prometno te pošteno živi svojim trudom. Glavni su mu proizvodi ulje, zatim vino, a seljaci se takodjer nešto bave trgovinom i ribarstvom.

Kako svako selo, ima i Podgora svojih nevolja, svojih potreba.

Potoci „Antulovica i Dragaljevac", koji presjecaju selo, nanose istomu, osobito zimi, kada su velike kiše, ogromnih šteta. Od prieke je potrebe za selo, da se ovi potoci urede i da tako jadnom težaku ne pogine trud, koji je uložio oko svojih vinograda i polja.

S toga podpisani pitaju Vladi Njeg. Veličanstva je li voljna doskočiti ovoj potrebi sela Podgore, odlomka obćine Makarske.

Zadar, 5 veljače 1896.

Mrkušić — Vuković — D.r Zaffron — Borčić.

Predsjednik: Ove ću upite izručiti gosp. vladinom povjereniku. Rieč ima vladin povjerenik gosp. Pavić.

Vlad. povj. Pavić. Ako mi bude moguće, odgovorit ću na ove upite još danas; svakako će se o njima uredovati.

Častna gospoda zastupnici vitez Vuković i družina, u saborskoj sjednici 3 t. mj. upraviše na c. kr. Vladu sliedeći upit:

1. Namjerava li Visoka Vlada odrediti potrebito u svrhu da se odvrati od Makarske luke i uredi potok Proslap?

2. Dokle su do sada dopriele tekničke predradje, a ako iste nisu dovršene, zašto se ne nastave ili inače, s koga razloga nije se još započelo uredjenjem potoka Proslapa?

Na taj upit, čast mi je odgovoriti:

Razprava od godine 1890 u upitu spomenuta nije mogla doći do uspjeha, s razloga, što je općina Makarska tada prinudila Vladi samo veoma neznatni prinos od 100 fior. ili zapitala od iste podporu od 700 do 800 fior. u svrhu da općina izvede radje po jednom sasvim primitivnom i podpuno nedovoljnom nacrtu.

Posao bi ozbiljno zametnut tek onda, kada usljed naloga Visokog Ministarstva za Poljodjelstvo mjesni odsjek za uredjenje bujica, preduzeo je prigledanje potoka „Proslapa“.

Malo dana zatim, obratio se isti odsjek občinskom upraviteljstvu u Makarskoj, zamolbom „da bi čim prije priopćilo zaključak občinskog „Vieća, iz kojeg bi se moglo razabrati, da ova „radnja stoji u javnom interesu, te da općina „prima na se jedan percentualni doprinesak k po„trebitom ukupnom trošku za ovo uredjenje, te „ako bi potreba nastala na nekim mjestima raz„širiti korito bujice, u koju ima biti uveden „Proslap“, ili ujednačiti krivulje, da za odkup u „tu svrhu potrebita žemljišta, neće pasti na teret „vlade“.

„Čim prispije ovaj općinski zaključak da će „se podastrieti Visokom c. k. Ministarstvu od„nosni predlozi, da bi se izvela eventualno još „tekom godine 1893, dotična tehnička predistra„živanja ovog za tamošnju luku toli važnog „uredjenja“.

Bila je naime namjera odsjeka istog, povjeriti ovu radnju tada u Bolu izloženom tehničkom poslovaču i slučajno kraju privesti godine 1894, prigodom uredjenja Stare Staze kod Bola.

Nego Občina slabo se je osvrnula na dobro raspoloženje više naznačenog odsjeka, jer je ona tek iza opetovanih pospješnica odgovorila dneva prvog travnja 1894 i baš opet ne na povoljni način.

Pustila je tako občina, da joj se izmakne zgodna prilika za skoro uredjenje svojeg potoka, pošto medjutim morao se odsjek isti baviti drugim važnim radnjama u zemlji, za koje su se i dotične općine zanimale.

Pitanje o Proslapu opet se je prihvatilo godine 1895 nakon ustanovljenja privremene občinske uprave, te bi još jedan put prigledana bujica i dne 14 listopada 1895, bili su podastrti Visokom Ministarstvu konkretni predlozi za racionalno uredjenje iste, te je nadalje bila prikazana sumarna općenita osnova, pak je u nadi pravodobnog financijalnog uredjenja radnja uvrštena bila i u predloge za gradjevni program za godinu 1896.

Visoko je Ministarstvo za Poljodjelstvo megjutim uputilo raspravu sa pomorskom upravom, koja se je već načelno izjavila spravnom da doprinese radnji, te se je nadati da ova rasprava kao i ona sa ostalim zanimanicim, to jest Pokrajinom, Občinom i Cesarskim Erarom, brzo će se dokončati na način da se uzmogne u nedaleko doba izvesti uredjenje ovog potoka.

Nella seduta dietale del 5 febbraio a. c. l' on. D.r Smerchinich e compagni interpellarono l' i. r. Governo come segue:

1. Se constino all' eccelso governo le imposizioni steurali addossate in importi rilevanti alla Cassa di Mutuo Credito pel distretto poli-

tico di Curzola con principî non suffragati nè da legge nè da convenienza?

2. Quali misure intenda di adottare l'eccelso governo a por argine a sifatte gravose imposizioni onde prevenire la rovina di un istituto tanto benefico?

A questa interpellanza ho l' onore sulla base delle deduzioni della Direzione provinciale delle finanze di rispondere quanto segue:

Dagli atti rassegnati alla locale i. r. Direzione provinciale delle finanze in occasione del ricorso testè interposto dell' accennata Cassa di Mutuo Credito in Curzola contro la commisurazione dell'imposta rendita di terza classe per l'anno 1894, la Direzione Provinciale delle Finanze ebbe occasione a ritrarre il pieno convincimento, che l' impugnata commisurazione dell'imposta si basa correttamente sulle disposizioni della legge 27 decembre 1880 Bollettino Leggi Impero N.o 151, concernente le modificazioni delle leggi sull'imposta industria rendita nella loro applicazione ai consorzi industriali ed economici ed alle casse di anticipazione.

Giusta il paragrafo 2, punto primo della citata legge la commisurazione dell'imposta rendita ha da seguire sulla base della rendita netta dell' impresa dimostrata nel rispettivo bilancio verso detrazione *soltanto* delle poste indicate alle lettere a, b, c, d, e, ed f, del punto secondo dello stesso paragrafo.

Quivi non viene fatta menzione alcuna dei censi di capitali iscritti sopra realità soggette all' imposta, per cui non può ne viene fatto luogo al diffalco di tali censi dal guadagno dimostrato nel bilancio.

Per tale motivo trattandosi di positiva disposizione di Legge, emanata col concorso dei fattori costituzionali, non si è in grado di prendere alcuna disposizione nel senso del secondo punto dell' interpellanza dell' on. D.r Smerchinich e compagni.

———

Častna gospoda zastupnici Mrkušić i družina u Saborskoj sjednici 7 t. m. upraviše na c. kr. Vladu sliedeći upit:

Ima li Vlada Njegova Veličanstva u svrhu odstranjenja voda Rastoka i Jezera kakvu gotovu osnovu, ili namjeravali poduzeti shodne korake da na vrijeme jezera budu bez vode i tako, da težak može raditi i sijati, odkud bi bilo koristi ne samo Vrhgorskoj krajini, već i cieloj pokrajini.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sliedi:

Ima vremena da se Vlada zanima za što brže odticanje voda, koje svake godine poplavljuju Raztok i Jezero.

Kako se je ovdje već višekrat imalo prigode spomenuti, one dvije doline nalaze se u uzkoj megjusobnoj svezi, u koliko vode Raztoka — kao što dokazuju hidrometička opažanja, koja se bilježe od deset godina — odtiču barem većim dielom podzemnim tekom u Jezero, koje je blizu 23 metara niže.

Raztok pak osim voda proizlazećih iz atmosferičnih oborina i iz vrela, koji se u istom polju nalaze, prima ih još a to u ogromnim količinam iz Hercegovine, usljed poplava rijeke Mlade, bilo neposredno, bilo sredstvom jaruge Parila i prodola Rasnika. Godine 1891, bili su dogovorno sa strane ovog Namjestništva i Bosansko-hercegovačke Vlade, obavljeni opširni i detaljirani tehnički izvidi u cijelom onom predjelu.

Bosansko-hercegovačka Vlada već je sastavila potanju osnovu za uredjenje onog diela rieke, što pobliže zanima onaj hercegovački prediel i naš Raztok.

Ta osnova, koja predvidja ukupni trošak od 405.000 fior. bi sada priopćena Namjestništvu poradi pregledanja i dotičnog mnienja, osobitim obzirom na dalmatinske interese i na ovostrani doprinos za izvršenje radje uredjenja.

S toga, sasvim je naravno, da će se moći

stupiti na radikalno i konačno poboljšanje Raztoka i tim više Jezera, tek onda kad ova polja budu oslobodjena od prekomjernih voda proizticućih iz rijeka Mlade.

Poslie uredjenja te rieke neće biti teško preduzeti za Raztok i Jezero dalnja providjenja prama novim okolnostim, buduć da za Raztok već su gotovi dotični potanji nacrti.

Ono što je u sadašnjim okolnostim bilo moguće učiniti prije uredjenja Mlade, to je bilo pokušati brži odticaj poplava, ako ne Raztoka, barem Jezera. To je bilo i učinjeno godinâ 1885 do 1887.

Uspjesi postignuti bili su dosta dobri, u koliko prošlih deset godina i pri najjačim poplavam, vode su se iz Jezera prije ljeta povukle a od ovih deset godina bile su samo četiri nepovoljne, dočim ostale su godine tako povoljne bile, da se je mogao uspješno gojiti kukuruz mjesto sjerka i prosa, koji su prije bili jedini proizvodi one doline.

Ništa ne manje u svrhu, da se u koliko je pri sadašnjim okolnostima moguće, još umanji trajanje poplava Jezera, zametnute su nove razprave sa zanimanicima za proširenje nekoliko najjačih ponora već otvorenih i za otvorenje nekih novih.

———

Častna gospoda zastupnici Vitez Vuković i družina staviše u sjednici visokog Sabora dne 7 t. m. na c. k. Vladu sljedeći upit:

1. Da li je Vlada voljna postupati u buduće drugačije nego li je postupalo Ravnateljstvo financija u Trstu pri uporavi Ministerijalnih Naredaba 23 lipnja 1891 VI. (Državni Zakonski List Br. 78) 13 srpnja 1892 (Državni Zakonski List Br. 115) i 14 lipnja 1894 (Drž. Zak. L. Br. 159).

2. Da li je Vlada voljna pripoznati odgovornim Ravnateljstvo financija u Trstu za njegovo postupanje a u jestnom slučaju, pozvati ga na naknadu štete nanešene tvrdki Braće Rismondo.

Čast mi je na temelju podataka pokrajinskog Ravnateljstva financija odgovoriti na ovaj upit kako sliedi:

Tvrdki Braće Rismondo za njezine parobrode, koje periodički putuju, biše oduzete dne 8 prosinca 1895 polakšice u prometu sa strane financijalnog Ravnateljstva u Trstu, i to baš na temelju § 4 priloga VI. k Ministerijalnoj Naredbi 23 Lipnja 1891 (Državni Zakonski List Br. 78) s toga, što na 5 prosinca 1895 jedan mornar ukrcan na parobrodu „Biokovo" koji je pomenuta tvrdka upotrebljavala za linije uživajuću gorirečene polakšice, bi u Trstu od organa financijalne straže uhvaćen baš u čas kad je osobitom lukavošću, htjeo iz gori imenovanog parobroda uvesti kriomice 92 glave divjači podvržene potrošnom porezu.

Visoko c. k. financijalno Ministarstvo poklonitom Odlukom 22 prosinca 1895 B. 56377 uslied tužbe tvrdke Braće Raimondo pronašo je podati joj opet polakšice u prometu a istodobno je izdalo naputka i razjašnjenja glede uporave Naredaba o polakšicam u prometu za parobrode, koji putuju uzduž obale po odobrenom redu vožnje.

Kako se vidi, radi se o poslu, koji setiče izključivo djelokruga financijalnog Ravnateljstva u Trstu, dotično Visokog c. kr. financijalnog Ministarstva u Beču, i koji zavisi od prekršaja za koji tvrdka Braće Rismondo bi pozvana odgovornom u Trstu.

Pri ovakovom stanju stvari pokrajinsko financijalno Ravnateljstvo za Dalmaciju, obzrom navlastito na drugu točku upita, donaša na znanje Visokog c. k. financijalnog Ministarstva sadržaj upita častnog zastup. Vukovića i družine.

———

Častna gospoda zastupnici Mrkusić i družina staviše u sjednici visokog Sabora dne 8 o. m. na c. k. Vladu sljedeći upit:

„Da li je Vlada Njegova Veličanstva nakana ustanoviti što prije u Igranim carinarski Ured, da tim dodje u susret potrebam i pravedním molbam sela Drašnica, Igrana i Živogošća".

Na taj upit čast mi je na temelju priobćenja c. k. Ravnateljstva financija odgovoriti što sledi:

Sa strane Občinskog Upraviteljstva u Makarskoj bi godine 1895 podnešena financijalnoj Upravi molba, da se u Podgori ustanovi carinarsko Izloženstvo, a sa strane glavara Igrana, Pera Morovića, bi prikazana druga molba e da se ustanovi carinarsko Izloženstvo u Igranim.

Na riešenje dotičnog zvaničkog pretresanja visoko je c. k. Financijalno Ministarstvo poklonitom Odlukom 12 siečnja 1895 broj 55095 god. 1895 pronašlo, da dopusti, da se Postaji financijalne straže u Podgori povjeri vodjenje Pokaznika za kolanje, Upisnika izkaza c., knjige o prikazivanju i Pokaznika za pečene rakije. U onoj je prigodi Visoko c. k. financijalno Ministarstvo pronašlo da odbije molbu glavara Igrana, a to s razloga jer je i seljanim Igrana, usljed pomenute dozvole za Podgoru olakoćen carinarski promet.

I zbilja Igrane sa selima Drašnice i Živogošće nalazi se izmedju Podgore i Drvenika, u svakom od kojih mjesta obstoji postaja financijalne straže uoblašćena na vodjenje gorinaznačenih Upisnika, koji su dostatni sa carinarskog pogleda, da olakote promet kolanja sa mjestnim proizvodim onih sela, bez da su oni seljani prisiljeni prikazati se opet za pomenutu svrhu glavno Carinari u Makarskoj.

S navedenih razloga iska častnog Upitatelja da se ustanovi u Igranim carinarski Ured nemože da bude uzeta u obzir, a tim manje, promisli li se, da uzduž Makarskog Primorja ustanovljeni su u Baškoj-vodi carinarsko lučko Izloženstvo, u Makarskoj Glavna Carinara, u Gradcu Niži Carinarski Ured sa spojenom lučkom službom, osim postaja financijalne straže u Drveniku i Podgori, koje vode carinarske Upisnike gorinaznačene, te da je tim, valja pripoznati, financijalna Uprava obilno providila, e da olakoti promet sa domaćim proizvodim.

———

Častna gospoda zastupnici Mrkušić i družina staviše u saborskoj sjednici dne 8 t. m. na c. k. Vladu upit o novim župničkim kućam u Vrhgorcu, u Orahu, Zavojanim i Ravči, o gradji crkve u Ravči i o gradji kuhinje i štale kod župničke kuće u Dušini, pitajuć „jesuli Vladi poznate ove prieke potrebe obćine Vrhgorske i namjeravali što prije poduzeti potrebite mjere, da dotični župnici, koji vrše tešku zadaću, budu obskrbljeni pristojnim stanom“.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti što sliedi:

I. Glede nove župničke kuće u Vrhgorcu, čast mi je izjaviti, da je c. k. kotarsko Poglavarstvo podnielo ovih dana podpunu tehničku osnovu na temelju narisa izradjenih kod visokog Ministarstva, i da je izvjestilo, da je istodobno zametnulo potrebite dogovore za sujecaj sa strane mjestnih čimbenika.

Netom ovi dogovori budu uspjeli, Namjestništvo će podastrijeti sve spise na konačno odobrenje visokog Ministarstva, i ima nade da bi se radja mogla započeti još ove godine.

II. Što se tiče župničke kuće u Orahu, istina je, da je ista malašna ali je bila skoro popravljena i krov promienjen.

Pripoznata je potreba, da se gradi nova kuća i netom bude dotična osnova popravljena po naputcim Namjestništva, bit će podastrta visokom Ministarstvu na odobrenje.

III. Glede župničke kuće u Zavojanim: ova je gradja uvrštena pod broj 24 gradjevnog programa, sastavljena sa strane Namjestništva u dogovoru sa Biskupskim ordinarijatom u Spljetu.

Osnova je u radnji kod Makarskog Poglavarstva i biti će izvedena netom se uzmogne započeti prešnje bogostovne radnje. Ovdje moram opaziti, da s obzira na mnogobrojne tehničke radnje kod Poglavarstva u Makarskoj bili su vanredno dodieljeni kod istoga još dva c. kr. mjernika.

IV. Glede župskog stana u Ravči čast mi je izjaviti da kod političke vlasti ne visi pitanje o novoj kući, već samo o popravku sadašnje kuće, i da je kotarskom Poglavarstvu u Makarskoj bilo naloženo, ima već nekoliko vremena,

da sastavi trebovnik potrebitih popravaka, a netom isti prispije bit će shodno providjeno.

Onaj popravak uvršten je pod broj 7 gorirečenog gradjevnog programa.

V. Što se pak tiče gradje nove župske crkve u onom mjestu, bio je razorena, s obzira javne sigurnosti, kor iste crkve i istodobno bilo je naredjeno kotarskom Poglavarstvu u Makarskoj da razvidi stanje crkve i da predloži što je potrebito. Nova gradja one crkve uvrštena je pod broj 40 potrebitih radnja.

VI. Što se napokon tiče gradje nove kuhinje i štale kod župničke kuće u Dusini moram opaziti, da lani bila je župnička kuća u Dusini popravljena i razširena, sa troškom iz vjerozakonske zaklade od više od 2000 fior. Prigodom kolaudiranja iste radnje župnik pitao je, da mu se napravi nova kuhinja, a Namjestništvo je naredilo kotarskom Poglavarstvu u Makarskoj, da c. kr. mjernik razvidi, i da predloži, što je potrebito i napravi trebovnik i za ovu radnju. Netom prispije naredit će se što je potrebito. — Za gradju štale Namjestništvu nije prispjela u predmetu nikakva tužba ili molba.

Predsjednik. Častni gosp. D.r Ivčević kao izvjestitelj zemalj. Odbora ima rieč, da odgovori na upit gosp. zast. Giljanovića.

Izvj. D.r Ivčević (*čita*):

„U saborskoj sjednici od 6 t. mj. častni zastupnik D.r Robert Giljanović stavio je zemalj. Odboru sljedeći upit:

1. Odobrava li zemalj. Odbor postupak občinskoga Upraviteljštva u Šibeniku koje je ovih dana odbilo tri podneska samo s uzroka što bijahu napisani talijanskim jezikom:

2. Ako ne odobrava, koja providjenja namjerava preduzeti eda podnesci sastavljeni talijanskim jezikom i prikazani na predatnik Občine šibeničke ne budu odbijeni samo za to što talijanski napisani.“

Na ovaj upit čast je Zemaljskom Odboru odgovoriti da, radeć se o slučajevim, koji bi se po tvrdnji častnoga gospodina upitatelja bili dogodili stopro zadnjih dana i o kojim Zemaljski Odbor može biti pozvan da u redovitom teku molba izreče svoje odluku, to on necieni shodnim dati već sadaju izraža svojem mnienju, kojim bi ostala preudicirana konačna njegova odluka.

Dodaje svakako Zemaljski Odbor da, bude li mu prikazan [illegible] pro[illegible] riešenjima spomenutim od častnoga u[illegible] će on svoju odluku izdati sasvim objektivno i uporabom obstojećih zakona.

Predsjednik. Zemaljski je Odbor prikazao jedan prešni predlog. Molim gosp. tajnika, da ga izvoli pročitati.

Tajnik Vukotić (*čita*):

Br. 932.

Odbor Zemaljski ima čast dostaviti na razpravu Visokomu Saboru sliedeći

PREDLOG

„Usljed zaključka Obć. Vieća 27 siečnja „1896, uoblašćuje se Občina Trpanjska da pobira po fiorina (2) dva od svakog ektolitra „vina, kvasine i piva što se bude *na razmirke* „prodavalo u odlomku Trpnju, a to za šestgo„dina dana, počam od dana od kojeg ovaj za„ključak bude tiskan u službenom listu“.

„Moli pak Visoki Sabor da se ovaj predlog „proglasi prešnim u smislu § 34 Saborskog „Pravilnika“.

Zadar, 9 veljače 1896.

Predstojnik

D.r Bulat.

Izvjestitelj

Vranković.

Predsjednik. Gospodin izvjestitelj Zem. Odbora Vranković ima rieč za obrazloženje.

Vranković. Obrazložižvam predlog prešnosti time, što se tiče pitanja ekonomskog za obćinu Trpanjsku, koje se mora urediti odmah, jer nam je danas zadnja sjednica.

Predsjednik. Želi još tko govoriti? — Nitko. — Gospoda, koja pristaju na predlog prešnosti neka izvole ustati. (*Većina*). Predlog je primljen.

Stavljam na dnevni red u prvom čitanju ovaj predlog, netom bude glasovan proračun poljodjelske zaklade.

Prelazim na prvu točku dnevnog reda: Izvješće financijalnog odbora o proračunu zemaljske poljodjelske zaklade za godinu 1896. (*Vidi Pril. Br. 7 str. 325*).

Molim gosp. izvjestitelja zast. D.ra Baljaka neka izvoli pročitati izvješće.

Izvj. D.r Baljak (*čita*):

uz Br. 18-Sab.

Visoki Sabore!

Proračun Zemaljske Poljodjelske Zaklade, za godinu 1896, koji je financijalni Odbor u pretres uzeo, ni u čemu se ne razlikuje od proračuna za prošlu godinu 1895, u pojedinim točkama dohodoka i trošaka.

Podmirivanjem odnosnog troška iz Zemalj. Zaklade, za poljodjelske poboljšice smanjen je zadnjih godina trošak za pripomoć pošumljenja i uredjenja bujica.

Isto tako zadnjih je godina smanjen i dohodak od globa radi šumskih prekršaja. Za taj naslov predvidjena je u ovogodišnjem proračunu svota od fior. 12.300, ali i to obzirom na faktični ispadak zadnjeg trododišta.

Ukupna svota proračunana, za potrebštinu i pokriće. iznosi fior. 17.103.

Financijalni Odbor predlaže:

„Neka Visoki Sabor izvoli uzeti podlogom „posebne rasprave predračun Pokrajinske Po„ljodjelske Zaklade, kako je bio podnesen od „Zemaljskog Odbora izvješćem 15 siečnja 1896 „Br. 325 i primiti sve dotične stavke pri pose„bnom glasovanju“.

Od Saborskog financijalnog Odbora.

Zadar, 4 februara 1896.

Predstojnik
Čingrija.

Izvjestitelj
D.r Baljak.

Predsjednik. Obća je razprava otvorena. Gosp. vladin izvjestitelj Dvorski Savjet. Truxa ima rieč.

Dvorski savjetnik Truxa.

Visoki Sabore!

Pošto se od nekoliko godina pri razpravi o proračunu zemaljske poljodjelske zaklade običava govoriti i o djelatnosti c. k. Vlade na gospodarstvenom polju, prihvatio sam u lanjskom saborskom zasjedanju prigodu, da izvješću financijalnog odbora o rečenom proračunu nešto nadovežem o dotičnom vladinu radu, te uhvam se, da i danas Visokom Saboru neće biti dosadne neke kratke obaviesti o vladinoj djelatnosti u tom pogledu kroz minulu godinu i o dalnjim namjeram za tekuću.

Sliedit ću istim redom kao i lani, počimljuć *šumarstvom.*

Ne namjeravam upustiti se na obširno navadjanje dotičnih statističkih podataka, koji se i onako godimice priobćivaju zemaljskom Odboru, a bivaju tiskani kao prilozi kizvješću o njegovu radu na visoki Sabor.

Nego ću samo naglasiti, da šumska Vlast u godini 1895 postupala je istim, već od nekoliko godina udarenim pravcem, naime, da se malo po malo predje sa nekadašnjeg *ekstensivnog*

na *intensivno* gospodarenje sa občinskim šumam, te time dovede pučanstvo do poznanja materialne vriednosti šumâ u svakome obziru, to jest ne samo glede paše, nego i glede drva i drugih proizvoda.

U koliko se je pokazala potreba, nadopunjena su bila mjesta šumarskog osoblja, naime občinskih šumara i lugara, a gdje nije bilo moguće ustanovljenje sposobna šumara, tamo se je za sada dozvolilo, da dotični poslovi budu obavljeni od državnih šumskih organa.

U svrhu da se uzdrže ostanci nekadašnjih prostranih šuma baš u najvažnijim predjelima pokrajine, naime na planinam, po kojim vode samo vratolomni putevi, te nema na daleko i široko ljudskih stanova, gdje bi mogao lugar prenočiti, bi odredjeno sagradjenje lugarskih zakloništa na prikladnim mjestima tih šuma. Zgotovljena su već dva takova zakloništa na Svilaji u občinam Sinjskoj i Vrličkoj, a vode se rasprave, da ih se sagradi 5 na Biokovu, a to 3 u Imotskoj, a 2 u Makarskoj občini. K dotičnom trošku doprinašaju jednakim dielom Država, Pokrajina i Občina.

Usljed nastojanja političke Vlasti kao i samih občina, da budu pouzdane osobe izabrane za lugare, i usljed uvedenja redovite sječitbe, pri kojoj se občinarim doznačuju potrebita drva za gorivo, već godine 1894 i takodjer godine 1895 smanjili su se znatno šumski prekršaji, te surazmjerno i dosudjene globe i odštete, a očekivati je, da će se isti i unapried svake nastajuće godine to većma umanjivati, jer se pučanstvo sve to više uvjerava o koristi preduzetih šumskih mjera.

Osim tek spomenutih povoljnih posljedica, postignutih redovitim sječitbom, imadu ove zadnje i tu glavnu svrhu, da se preporode i pomlade sadašnje šume od prekomjerne paše zakržljane, te da se razvitkom bujnih mladica osjegura potrajnost šume, i da, kada budu drveta uzrastla, ova se uzmognu upotrebiti za gorivo i gradivo kao i za druge gospodarstvene svrhe.

Povrh toga teži se za tim, da se sistematično urede, dosada raztrkane branjevine, te se tako olakša paša blagu, a postepeno potpomože povoljniji razvitak trave i brsta, koji će potonji dati u mjestim, koja oskuduju livadam, obilatno zimske krme.

S toga, ako i jesu dosad marvogojitelji žrtava podnosili usljed uskraćivanja, dotično ograničavanja paše, ipak nedaleka budućnost naknaditi će im obilatno te pretrpljene žrtve.

Takodjer umjetno pošumljivanje krševitih goleti napreduje sve to više i prikaziva se, usprkos sušâ, koje se mal da ne godimice slučavaju, kao i unatoč tome, da su zemljišta obično ne baš najbolja, dosta povoljno.

Kao što glede uredjivanja naravno obstojećih šuma, tako i glede umjetnog pošumljivanja započelo je pučanstvo spoznavati dotičnu važnost, jer u mnogim općinam bi zaključeno od općinskih vieća, da dosudjene i utjerane šumske naknade budu upotrebljene za umjetna pošumljivanja.

Uz potrebite šumske biljke i šumsko sjemenje doprinaša vlada do 50 po stô k dotičnim troškovim.

Radje oko sastavljanja šumskog katastra tekom su godine 1895 tako napredovale, da će svršetkom godine 1896 u većem broju općinâ dogotovljene biti.

Do prigode će šumski strukovnjaci, kako i do sada, nastojati u slučajevim medjašnjih razmirica, da nagovaraju stranke na nagodbu.

Državni doprinos za šumske svrhe iznašao je godine 1894 fior. 22.000, godine 1895 fior. 23.000, a za godinu 1896 visoko je Ministarstvo poljodjelstva udielilo fior. 25.000,

Još mi je napomenuti dvie uzgredne grane djelatnosti šumsko-tehničkog osoblja.

Za priskrbiti potrebitih vrbovih sadjenica u svrhu širenja pletarstva, bijaše uredjeno uz već obstojeće rasadnike u Imotskom, Sinju i Vrlici, još takovih u Kninu i Rabu, koje je posebni vještak, odposlat godine 1895 od Ministarstva

bogoštovja i nastave, pripoznao kao dobro uredjene i odgovarajuće svrsi.

A što se tiče razsadnika za gojenje voćnih stabala, to se je u prošloj godini uz 10 obstojećih voćnjaka, dovršilo ustrojenje onih u Benkovcu, Biogradu, Drnišu i Metkoviću, a voćnjak u Staromgradu biti će dovršen tekom ove godine.

Uzgojeno bi 165.241 voćnih stabala prama 28.208 godine 1894, a razdieljeno 20.703 prama 8.988 godine 1894.

Prelazim na *uredjenje bujica*. Medju ovećim podhvatima zakonodavnim putem uredjenim, bile su godine 1895 izvedene od mjesnog šumsko-tehničnog odsjeka za uredjenje bujica radnje na sliedećim potocim:

Makoše u Dubrovačkoj Župi, Bristova Draga i Jaruga Draga kod Novigrada, Suhaja u Imotskoj občini, — uz neke manje radnje na bujicam Rašković i Dračevac u području rieke Krke.

Subvecionalnim putem pak bile su izvedene dopunitbene radnje uredjenja na bujici Krimalj u Boki kotorskoj i pošumljenja u područjima bujica Vratnik na Hvaru i Račišće na Korčuli.

Ukupni trošak za te radnje izvedene lanjske godine iznaša fior. 44.150, od kojih je država doprinìela fior. 25.448 ili 58 %, pokrajina fior. 10.239 ili 23%, a općine i drugi mjestni zanimanici fior. 8.473 ili 19 %.

Radnje su u obće veoma dobro uspjele i odgovaraju svrsi.

Jedino novodovršene radnje na bujici Suhaji pretrpile su šteta usljed izvanrednih elementarnih dogodjaja mjeseca prosinca 1895, kakvih ni najstariji stanovnici Proložca nepamte, a naime bi srušen prieboj na Proložcu i nešto oštećena kruna prieboja na Skakalima, čim je ostalo neoštećeno 95 manjih rustikalnih obrana; nu svakako je baš pomenuti prieboj na Skakalim — najznamenitija radnja na Suhaji — zapriečio veliku nezgodu, jer je isti zaustavio silu materijala, koji bi inače zatrpao polja kod Proložca. Ugodno je pak, da će se štete nanešene pomenutim radnjam moći popraviti prištedam postignutim pri samoj gradnji.

Osim toga bješe lanjske godine obavljena različita tehnička obilazenja, izmjerenja i sastavljenja osnova za uredjenje bujica, na temelju kojih biti će ponajprije preduzete slijedeće radnje:

Što se tiče uredjenja bujice Mahnitaša kod Drniša sa proračunanim troškom od fiorina 75.000, bi od Visokog Sabora zaključena zakonska osnova, a očekiva se Previšnje Odobrenje. Medjutim bi već izradjena potanja osnova, te će radnje početi godine 1896.

Za uredjenje bujice Mračaja kod Knina, bi dokončana potanja osnova, po kojoj je predvidjen slijedeći trošak:

Za radnje na bosanskom zemljištu	f.	7.300
„ „ „ austrijskom „	„	24.000
Ukupno	f.	31.300

Glede prvog iznosa, Ministarstvo je Poljodielstva uputilo dogovor sa c. i k. zajedničkim Ministarstvom, a glede zadnjeg bilo je predloženo sa strane Namjestništva izvedenje radnje putem subvencije. Ako bude ikako moguće, radnje će se u tekućoj godini barem započeti.

Za uredjenje potoka Proslapa kod Makarske, kao što bi u današnjem odgovoru na dotični upit potanje odgovoreno, bila je obćenita osnova sa proračunanim troškom od 16.000 fior. podastrta Ministarstvu Poljodielstva. Netom budu dokončane razprave glede sutjecaja pomorske uprave i cestarskog erara, dotično pokrajine i občine, preduzet će se izvedenje radnje.

I glede uredjenja Rivine Jaruge kod Skradina i njezinih pritoka (sa predvidljivim troškom od okolo 70.000 fior.) obavljena su bila tehnička obilazenja, iz kojih je proizteklo, da bi najnužnije bilo uredjenje trijuh pritoka rečene jaruge.

Ministarstvo Poljodielstva bilo bi pristalo

da za sada bude izvedeno uredjenje tih trijuh pritoka, ako bi Pokrajina u tu svrhu predujmila iznos od 10.000 fiorina, a u niečnom slučaju Ministarstvo je odredilo izmjerenje i sastavljenje osnove za cielo područje Rivine Jaruge kao temelj za daljnje uredjenje poduzeća putem pokrajinskog zakonodavstva, te će odnosne tehničke predradnje biti obavljene ove godine.

Šta se tiče bujica područja rijeke Cetine kod Sinja, obćenite osnove za uredjenje bujice Vedrine (sa troškom od for. 45.800). Garduna, (sa troškom od for. 6000) i nekoliko manjih potoka (sa troškom od 9800 for.) bile su podastrte Ministarstvu poljodielstva, koje je ovih zadnjih dana izjavilo, da pristaje na uredjenje svih ili pojedinih tih bujica, putem pokrajinskog zakonodavstva, u kojem pogledu sliedit će odmah dalnji dogovori sa zemaljskim Odborom.

Od drugih tehničkih predradnja u Pokrajini nastavilo se je godine 1895 sastavljenje potanjih osnova za potok Kruševicu (Občine Starigradske) i za Sfirački potok (obćine Jelšanske) a dokončat će se, osobito prvo spomenuta osnova, čim prije moguće.

Radnje uredjenja bujicâ Staze nove u obćini Bolskoj i Drenovštice u občinam Budvanjskoj i Grbaljskoj, već ustanovljene pokrajinskim zakonom, morale su se dogovorno sa zemaljskim Odborom za neko doba odgoditi, jer ima drugih prešnijih radnja u Pokrajini, medju ovim i uredjenje bujica Grdjevice u obćini Budvanjskoj i Žvironjaka u obćini Kotorskoj, glede kojih su već odobreno u tehničkom pogledu dotične osnove sa predračunanim troškom od for. 130.000 ili barem za sada 60.000 za Grdjevicu i od f. 172000 za Žvironjak, a u teku su sutjecajne razprave sa zemaljskim Odborom dotično sa zanimanim obćinam.

Kroz tekuću godinu izvestiće se osim prvo napomenutih radnja još nadopunitbene i popravne radnje kao i pošumljenja u području bujice Suhaje; nadalje nastaviće se pošumljenja u području Novigradskih bujica i onih rijeke Krke.

Suviše će se od godine 1896 unapried prosliediti obilazenja područja potoka Čikole, započeta već u lanjskoj godini, kojim će se nadovezati obilazenja područja riekâ Krke i Cetine i ona drugih potoka u pokrajini.

Sliede sada priobćenja o radnjam za *poljodjelske poboljšice* i *uredjenje voda u obće.*

Uredjenje rijeke Krke kod Knina, bi proslиedjeno i uzprkos hrdjavim vremenima zadnjeg proljeća, i poteškoćam na koje se naišlo (glede guste gnjile, hrpe konglomerirane pržine, kamenja, debla od stabala itd.) bi privedeno dotle, da u dojdućem premaljeću, radnje moći će se u bitnosti dovršiti, prepuštajuć parnom dubilu da izdubi one dielove korita, koji će još prikazati potrebu take radnje.

Uspjesi već do sada postignuti, taki su, da na zemljištim uzduž rijeke ispod Knina, za uviek su onemogućene toli štetne poplave, a kraj Knina zapriečene poplave ceste. Već sada, uzprkos obilnim atmosferičnim oborinam prošlog prosinca, livade blizu Knina prikazuju se kao u dobi najveće suše.

Bilo je nadalje započelo na isključivi državni trošak prosušenje Vranskog blata, saproširenjem konala „Prosika“, koji odlieva vode Vranskog jezera. Ova prva radnja (38000 for.) biti će dovršena kroz tekuću godinu, a drži se da će se moći započeti i radnja uredjenja unutrnjih voda istog blata (302.000 for.).

Za prosušenje Konavoskog polja (84.000 f.) bio je proglašen dotični zemaljski zakon, te na izvedenje istoga bili su izradjeni: mapa zanimanih zemalja, glavna knjiga i upisnici zanimanih vlastnika; bila je takodjer upućena potrebita rasprava za ustanovljenje vodene zadruge i bi dogovorena sa Zemaljskim Odborom osnova dotičneg ugovora.

Kad budu iscrpljene te predradnje, moći će se u nastajući prikladni zeman odmah započeti izvedenjem podhvata.

Bile su takodjer provedene potrebite rasprave, da se u tekućoj godini započme radnja prosušenja Buljarice u obćini Paštrovskoj (14.500

for.) na temelju tek proglašenog zemaljskog zakona.

Za prosušenje Solinskog blata, sa zdravstvenih i drugih javnih obzira, bilo je mjeseca listopada, obdržano mješovito povjerenstvo sudjelovanjem svih zanimanih čimbenika, koje je i stupilo u dogovore sa povjerenstvom za reviziju pruge željeznice Spljet-Aržanò. Jednoglasno prihvaćeni predlozi tog povjerenstva bješe podastrti zanimanim Ministarstvima, te je na tom temelju Ministarstvo unutrašnjih posala ovih dana naredilo, da bude dotična potanja osnova, u smislu tehničkog mnienja, podatog pri povjerenstvenoj raspravi, sastavljena po činovniku Namjesništvenog gragjevnog odjela, i to sudjelovanjem tehničkih organa c. k. pomorske vlade. U tu svrhu biti će odmah odaslan naročiti tehnički činovnik. Po tome, nadat se je, da će se taj važni predmet, čim prije moći urediti i željenom izvedenju privesti.

Nadodati mi je ovdje da i u drugome predmetu istoga mješovitoga povjerenstva, to jest u pitanju smještenja stanice Solin projektirane uzkotračne željeznice Spljet-Aržano, c. k. Ministarstvo za željeznice, priobćilo je, takodjer ovih dana, da je bilo naredjeno mjerničkome odsjeku — izloženome prigodom sastavljenja potanje osnove za prugu Spljet-Aržano — da uzme kao podlogu daljnjih proučenja takovo trasiranje pruge, da se uzmognu po mogućnosti uvažiti želje stanovnika Solina glede približenja mjestu Solinu istoimene stanice više pomenute uzkotračne željeznice,

Što se tiče nasipanja močvarnog prostora kod Stona Velog — pretežito sa zdravstvenog obzira — bilo se je osobito povjerenstvo bavilo pitanjem kako bi se najekonomičnije i na način najprikladniji mjestnim okolnostim mogle izvesti radnje za poboljišanje na močvarnim prostorima na sjevernom kraju onog morskog konala.

Po povjerenstvenom zapisniku, utemeljenom na izvidu još prije preduzetu na licu mjesta, biti će moguće za nasipanja na rečenim močvarnim zemljištim, na koristan način upotrebiti glib i pržinu, što će se izvaditi izkopavanjem strojevim za pročišćenje luke, pripadajućim pomorskoj vladi, koja je usljed nastojanja Namjestništva ovih zadnjih dana izjavila, da je sklona izvesti znatno proširenje sadanje luke kod Stona Velog.

Usljed toga biti će smanjena površina što se ima nasipati, te obzirom na to i na već naznačenu okolnost da će se za nasipanje upotrebiti glib i pržina, što će se izkopavanjem dobiti, ukupni trošak ove zamašne radnje, koji je bio predračunan na fior. 41.773, biti će znatno obaljen. Ovaj smanjeni trošak smatrati je u bitnosti jur pokrivenim, pošto se je općina Stonska obvezala sutjecati su fior. 6000, Zem. Odbor su drugih 6000 fior., pomorska Vlada doprinoskom u gotovu od 3000 fior., a financijalna uprava doprineskom od 7000 fior. Misli se da će radnje izdubljenja parnim strojevim moći biti izvedene kroz godinu 1897. U tu svrhu Namjestništvo će odmah potrebito razpoložiti za sastavljenje odnosne potanje osnove, koja ima služiti temeljem daljnim administrativnim razpravam i faktičnom izvedenju radnja.

Neprikazuje se nasuprot toli jednostavnim pitanje o poboljišanju zdravstvenih prilika u dolini Župe, Krtola i Tivta, u prošlom saborskom zasjedanju napomenuto od časnog zast. Vukotića. Odnosno mješovito povjerenstvo bilo je pripoznalo potrebu da se izvede cieli niz radnja, kao zasipanje, uredjenje potoka, uredjenje jaruga u poljima, razorenje malih gata, ribnika i sadjenje stabala.

Ove ukupne radnje zahtievale bi veoma znatni trošak, dapače sami izradak pravilne osnove bio bi skopčan sa troškom od nekoliko hiljada forinti, dočim prikazuje se teškim postignuće i malog razmjernog sutjecaja sa strane obćina i zanimanih posjednika.

Ipak, biti će proslijedjeni odnosni dogovori sa Zemaljskim Odborom i zanimanim obćinam, te svakako moći će se medjutim izvesti prvi korak, za poboljšanje higijeničkih prilika onog predjela, pozvavši vlastnike zemalja na sistematično uzdržavanje jaruga, da se zapriječe kaljužine, te poprimivši shodnih šumarskih mjera, u svrhu, da se, gdjegod je to moguće, promakne šumska kultura.

U novi je stadium ušlo važno pitanje o uredjenju voda u Imotskom polju, te u Raztoku i Jezeru Vrgorske Krajine, kao što je već danas bilo odgovoreno na odnosni upit, naime tim, da je sa strane Bosansko-Hercegovačke Vlade jur sastavljena te se nalazi sada ovdje na tehničkom pregledanju detailirana osnova za uredjenje rieke Mlade u Hercegovini, koje će radnje sačinjavati temelj svih onih provedba, što će se morati preduzeti za susljedne poboljšice na našem zemljištu.

Medjutim su u svrhu proširenja ili novog otvorenja nekih ponora u Jezeru zametnute razprave sa zanimoucim.

Pošto za buduće uredjenje potoka Čikole u Drniškom Polju, a takodjer i za ono rieke Cetine, prva je predpostavka obćeniti program za sistemaciju dotičnih bujica, već sam spomenuo, da obilazenje odnosnih područja — i to zajednički sa strane tehničkog upravitelja Namjestništvenog odsjeka za meljoracije i upravitelja šumsko-tehničkog odsjeka za uredjenje bujica — bi jur prigodno obavljeno za jedan dio kotline potoka Čikole. Pregledanje ostalog diela istoga, kao i ono područja rieke Cetine, sliedit će, netom to dopuste druge naprešne tehničke radnje. Medjutim za najvažnije bujice u području Cetine, već su u teku prije naznačene razprave, a nastavljaju se meteorologička i hidrometrička opažanja u kotlini iste rieke.

Proučenje hidroložkih i meteoroložkih prilika u Pokrajini u obće, prošle je godine znatno napredovalo usljed ustanovljenja Središnjeg hidrotehničkog Ureda kod Visokog Ministarstva unutrnjih poslova, te hidrometričkog odsjeka kod Namjestništva.

Prostranija i gušća mreža meteoroložko-hidrometričkih postaja različitih razreda prostire se sada kroz svu pokrajinu. Nije dvojiti da opažanja, što će se tako sakupljati, u malo će godina sastaviti znamenito gradivo ne samo znanstvenog interesa, nego u velike praktičnog za mnogobrojne hidrotehničke zadatke, koji se za racijonalno uredjenje voda riješiti imaju.

Neću ovdje nabrajati pojedine radnje poljodjelskih poboljšica manjeg obsega, niti gradnje puteva i mostova za olakšanje prometa polskih proizvoda, niti pojedine čatrnje i druge gragjevine za pribavu vode, — radnje, koje su i u lanjskoj kao u prijašnjim godinam, uz podpore Ministarstva Poljodielstva i Zemaljskog Odbora, bile izvedene dotično osjegurane, ili barem projektirane.

Baviti ću se pak još velevažnim pitanjem postepenog *sistematičnog providjenja vode* za mjesta, koja istom oskudjuju. Ovo je pitanje predmetom neprestanog staranja sa strane Vlade dogovorno sa Zemaljskim Odborom i Pokrajinskim Gospodarskim Viećem.

Dotični pokrajinski Zakon od 5 kolovoza 1892 o prividjenjim za pribavu pitke vode za kućne i gospodarske potrebe, jur je dosada pri praktičnoj uporavi u pojedinim slučajevima, urodio dobrim plodom.

Tu skoro proglašenim Zakonom 15 listopada 1895 o skopljenju zajma od 600000 kruna na račun zemaljske zaklade, postao je pak praktično izvedivom važna odredba § 9 prvocitiranog zakona, po kojoj pokrajina ima ustanoviti posebnu zakladu za predujmove obćinam u svrhu radja za nabavu vode, te je sada došao čas, u kojem se može preduzet sistematična djelatnost u predmetu. U tu svrhu bio je već sakupljen potrebiti materijal i upućene su dalnje potrebite predradje.

Namjeravaju se brzo držati dogovori kod Namjesništva, sudjelovanjem odaslanika Zemaljskog Odbora i Pokrajinskog Gospodarskog Vieća, pak i raznih strukovnjaka, u svrhu da se s jedne strane na temelju proučenja pribavljenog materijala ustanači, koje su gradjevine za pribavu vode već izvedene bile pripomoću iz javnih sredstava, odnosno vrhu kojih su zametnute tekničke i upravne rasprave, eda bude po tome ustanovljen program o radnjam, koje bi se imale najprije izvesti uz pripomoć iz javnih sredstava i u kojem redu, — a s druge strane da se izradi provedbena naredba zakonu 5 kolovoza 1892, kao i naputak za oblakšanje sastavljenja dotičnih tehničkih osnova.

Na ovome temelju, biće moguće da se providjenja za pribavu vode na široj osnovi postepeno oživotvore.

I o nastojanju Vlade za *ostale grane gospodarstva* neću spominjati pojedinih podpora, koje je Visoko Ministarstvo, kako u prošastim, tako i u tek minuloj godini, darežljivo podielilo za razne poljodjelske svrhe, pošto mi se čini važnijim nešto progovoriti o nekim novoustanovljenim institucijam, sredstvom kojih se je uhvatio, da će se djelatnost Vlade u sporazumu sa Zemaljskim Odborom i Pokrajinskim Gospodarskim Viećem moći sve to više razvijati na korist Poljodjelstva.

Navesti ću najprije ustanovljenje, već lani spomenuto, *c. k. hemično-poljodjelske pokušajne postaje u Spljetu*, koja, iza kako je dovršila uredjenje i nabavu potrebitih znanstvenih sredstava, mogla je lanjske godine započeti svoju djelatnost na temelju Pravilnika, odobrena previšnjom odlukom 15 srpnja 1895 i proglašena pod Br. 135 Državnog Zakonskog Lista.

Pokušajna postaja, da se odazove svome najglavnijemu cilju, da naime nastoji oko razvitka poljodjelstva u Dalmaciji, osobitim obzirom na znamenitije poljodjelske grane, kao što je vinogradarstvo, vinarstvo i uljarstvo, latila se je da prouči razna pitanja, odnoseća se na gnojenje loze, na vinogradarstvo, na grožđe i na dalmatinska vina, na bolesti gojenih bilina, na svojstva dalmatinskih ulja i na sredstva, kojim bi se mogla poboljšati, kao što i na druge predmete znamenite i koristne za našu pokrajinu.

Nije ovo mjesto da se potanko iztaknu uspjesi odnosnih proučavanja, koji će biti objelodanjeni u osobitom izvješću, netom budu dovršena sva iztraživanja, koja se još izvadjaju.

Analize vina, (veliki broj kojih opredieljen je za izvoz u Njemačku), pak ulja, raznih poljodjelskih proizvoda i stvari upotrebljenih u poljodjelstvu, pitkih voda, nadalje ruda i kamenja, izvršene usljed zamolbe vlasti, korporacija i privatnih lica, dopiru do znatnog broja od 1679.

Spomenuti je nadalje, da su se četiri dalmatinska mladića, učeća poljodjelsku hemiju, uvježbala u radionici Postaje u različitim iztraživanjima eno hemičnim, osobito vinija i masta.

Bili su objelodanjeni u pokrajinskim novinama razni članci, kao što i mukte porazdieljene osobite pouke o načelim, po kojim se imaju svladati neki parasiti loze, o pravilim za valjano pravljenje vina i za njegovo uzdržavanje i o drugim predmetim poljodjelske naravi.

Živahno dopisivanje dalo je povoda udieljenju savjetâ glede različitih pitanja, odnosećih se na razne poljodjelske grane. Opetovna okušivanja najizabranijih inokrajnih i dalmatinskih vina, kojim okušivanjim učestvovali su mnogi vinogradari i izvažatelji, pružila su prigodu koristnom uzporedjivanjim glede mana i vrlina dalmatinskih vina i raspravam o njihovu poboljšanju.

Napomenuti je uz to česte posjete sa strane poljodjelaca, posjednika, trgovaca i obrtnika, usljed kojih pošlo je za rukom pokušajnoj Postaji, da bude u željenom doticaju sa praksom i da dade, u koliko je moguće, živom riečju tražene pouke.

Ovaj doticaj već dobro upućen, daje nadu da će se poljodjelci znati u buduće sve to više okoristiti ovim zavodom.

Biti će i unapried predmetom vladine skrbi, kako bi se ta institucija mogla sve to više razviti prama *praktičnim* potrebam ove Pokrajine.

Druga institucija, od najveće važnosti za neposrednu vladinu djelatnost na gospodarstvenom polju, jest sistemovanje *strukovnjačkog poljodjelskog nadzornika*, koje je sliedilo u suglasju sa željom izraženom i od ovog Visokog Sabora, kako sam imao čast lani prijaviti. Medjutim bi imenovan prošlog kolovoza takav pokrajinski poljodjelski nadzornik kod c. k. Namjestništva u osobi prof. Ivana plemića Zotti-a.

Netom je pokrajinski nadzornik stupio u službu, prikazala se je potreba da isti razvidi gospodarsko-poljodjelske prilike ove pokrajine, da pak uzmogne što prije, temeljitim pozna-

vanjem svih odlučujućih čimbenika, sastaviti nacrt redovitog programa glede mjera, koje se imaju postepeno preduzeti, da se sustavno unapredi razvitak različitih grana našeg poljodjelstva.

U tu je svrhu rečeni nadzornik od prošlog rujna pa sve dalje, obašao veći dio predjela ove pokrajine, dolazeć u doticaj sa svim onim čimbenicima, koji su mu mogli dati točnih i sjegurnih obaviesti o stanju pojedinih gojitba i o poljodjelskim potrebama dotičnih predjela, te usljed susretljivosti, koju je on svuda našao i kod obćina i kod privatnih posjednika, bio je u stanju da sakupi mnoštvo podataka, koji će mu moć služiti dobrim kazalom i sjegurnim temeljem pri nacrtanju spomenutog programa.

Novi je nadzornik razširio svoje poučno putovanje i preko pokrajinskih granica, te je obašao erarialnu gospodarsku postaju u Livnu, namjerom da se s bližega upozna sa njezinom djelatnošću i sa mjerama, koje ta postaja uporablja, da razvije marvogojstvo i sirarstvo, kao što i poljodjelstvo u obće, te da se osvjedoči, da li bi se i u koliko slične mjere mogle uporaviti i na našu pokrajinu.

Preduzeo je takodjer putovanje u dolnju Italiju da prouči tamošnje uljarske prilike, obzirom na promjene, što bi bilo shodno uvesti pri pravljenju naših ulja.

Usljed naloga, da prouči i znamenito pitanje boljeg razvitka institucije putujućih učitelja, poljodjelski se je nadzornik, na temelju opažanja učinjenih i obavjesti crpljenih u raznim kotarima, odmah uvjerio, da, hoće li se postignuti ovom ustanovom najkoristnijih uspjeha, ne bi bilo dosta, da se poveća njihov broj, nego trebalo bi preustrojiti tu ustanovu, u smislu da budu postavljeni putujući učitelji za stanovita okružja.

Nadati se je, da će Visoko Ministarstvo, koje je u načelu već pripoznalo potrebu da sa poveća broj putujućih učitelja, pristati i na praktično preustrojenje te institucije.

U svrhu podignuća umjetnih livada i gojenja krmnih bilina u pokrajini, Namjestništvo je preduzelo shodne mjere da stavi na razpoloženje poljodjelaca sjemena krmnih sočivnjača od zajamčene čistoće i klicavosti, uz obaljenu cienu, i osim toga otvorilo je natječaj na nekoliko nadarja, za pokusno sdruženje livadne djeteline sa pšenicom, u namisli da se potakne izmjenjivanje žitija sa krmnim sočivnjačama, i tako po mogućnosti započme praksa o izmjenam sjemena, koja bi bolje odgovarala naravi tla i podneblja.

Obzirom na potrebu da se na put stane nazadku plodovitosti zemalje, Namjestništvo je odlučilo doći u prilog pokušajima o uporabi umjetnih gnojiva za znamenitije gojitbe, i olahkotiti uporabu takovih gnojiva, nabavljajuć ih na krupno i dieleći ih uz sniženu cienu.

Toli glede uporabe umjetnih gnojiva, koliko glede gojenja krmnih bilina, sjeme kojih će se dieliti, izdane su kratke upute.

Daljnjih shodnih mjera za razvitak jedne ili druge grane našeg gospodarstva poprimit će se od slučaja do slučaja, dok bude sastavljen i odobren pomenuti *program za sistematično podignuće poljodjelstva u Dalmaciji.*

U svezi sa poljodjelstvom Namjesništvo se mnogo zanima za pitanje promaknuća *kućnog obrta pletenja košara.* U tu svrhu izposlovalo je od c. k. Ministarstva za bogoštovje i nastavu, odaslanje u Dalmaciju upravitelja bečke c. k. uzorne djelaonice za pletenje košara i sadjenje vrba.

Taj upravitelj proputovao je lanjskog ljeta našu pokrajinu i podastro rečenom Ministarstvu program za promaknuće pletenja košara u Dalmaciji.

U tome programu predložene su različite konkretne mjere, toli za sadjenje vrba, jablana i brulica u razsadnicim po raznim mjestima Dalmacije, koli neposredno za uvedenje ili racionalno razvijanje pomenutog domaćeg obrta sredstvom ustanovljenja naročitih učiona, radionica i drugih shodnih institucija u raznim mjestima Pokrajine, kao i za odaslanje nekih osoba u gorespomenutu Bečku uzornu radionicu.

Kako bi već priobćeno, i pokrajinsko školsko Vieće bavi se ovim pitanjem, u koliko je u svezi sa pučkom školom.

T. kodjer bi već naglašeno, kako je šumsko-tehničko osoblje jur započelo širiti sadjenje vrba.

Za postepeno izvedenje ostalih predlogâ, sadržanih u vještačkom programu, upućene su rasprave.

O *gojitbi duhana* čast mi je navesti, da je godine 1895 u 379 mjestâ od 13 080 saditelja bilo posadjeno 36,079.496 strukova (prama 312 mjesta, 12476 saditelja i 31,549.000 strukova godine 1894).

Bi odkupljeno 896.813 kilograma duhana i izplaćeno saditeljima 532.113 fior. 62 novč. (prama 701.533 kilograma i 395.517 for. godine 1894).

Za godinu 1896 dozvoljena je saditba duhana, glasom obznane 19 prosinca 1895 pokrajinskog financijalnog Ravnateljstva, u 42 političke obćine, dotično u 479 mjestâ, a broj dozvoljenih strukova iznosi 45,000.000.

Lanjske sam godine bio prinudjen spomenuti u ovom visokom Saboru zlosretnu pojavu *filoksere*, koja je zadesila sjeverne dalmatinske otoke, kao i odnosne mjere, što je Vlada preduzela da stane na put filokšeričnom biču.

Istraživanjima minule godine odkrilo se je na kopnu ciglo jedno filokserično ognjište, a to baš u donjim Biljanima zadarskog kotara.

Zbog velike pogibelji, što je prikazivaše ova zaraza za vinograde na kopnu, bila je udilj utrnuta, te je, kao što za Ugljan tako i za Biljane cieli dotični trošak uzet na državni teret.

Po zaraženim otocima, i ako filoksera napreduje, pučanstvo je u stanju da okužene vinograde zamjeni izabranijim i dosad najprikladnijim amerikanskim lozama, što ih već sada Vlada dieli iz vlastitih sadinjaka svakome, te ih pita.

Uz amerikanske sadinjake, što su lani podignuti u Nevalji, Silbi i Olibu, i u kojima se nahodi dostatan matarijal za današnje predvidljive potrebe, podignuti će se još tekom ove zime, na državni trošak, blizu grada Paga, jedan sadinjak i uzor-vinograd za amerikanske loze, a sadinjak će se u Nevalji povećati.

Ključeci i korenjaci, koji su bili posadjeni u državnim sadinjacima, 106.000 njih na broju, uspjeli su dobro i u kršnoj zemlji, kakva je ona na Silbi i na Olibu.

Namjerom da bude i u Dalmaciji osobâ vještih u svakom filokseričnom pitanju, osobito u gojenju amerikanskih loza, Vlada je prošlog ljeta poslala nekoliko učitelja i drugih osoba, da proputuju Istru i Istarsko primorje.

Da takovo putovanje bude što koristnije i praktičnije, Ministarstvo je poljodjelstva dodielilo tomu putovanju poznatog vještaka, Frana Kurmanna, c. k. vinogradarskog nadzornika.

Vlada kani i na dalje na svoje troškove poslati nekoliko mladića u Klosterneuburg, da se ondje skroz upoznadu sa gojenjem amerikanske loze.

Kao dosle tako će i odsle Vlada pratiti na budnijim okom svaku filokseričnu pojavu u pokrajini, te ne dvoji ni časa, da neće naći žive podpore sa strane svih zanimanih čimbenika u ovako znamenitom pitanju, te osobito očekiva da vinogradari, netom opaze koji sumljivi znak na lozi, to odmah dojave, da se uzmognu, ako se žalibože pojavi bolest, čim prije poprimiti potrebite mjere.

Postojano i revno djelovanje zemaljskog filokseričnog povjerenstva poznato je općinstvu iz dotičnih zapisnika sjednica, koji se u cielini obielodanjuju u novinam, te će se tako i unaprijed prosliediti.

Zaključujem ova izvedenja, uvjeren da se je na prostranom polju zemaljskog gospodarstva zbilja nešto polučilo. Ostaje još ogromna zadaća, koja se dakako ne daje na jedan put riješiti.

Sa svestranom dobrom voljom pak uhvatiti

se je, da ćemo se postepeno sve to više približiti želјenom cilju.

Predsjednik. Upitali su rieč gg. zast. Biankini, Zaffron i Trigari. Ja bih molio gospodu, da što kraće govore, jer na uru i pô barem valjalo bi dovršiti ovaj proračun, da nam ostane još vremena za druge predmete.

Rieč ima gosp. zast. Biankini.

Biankini. Visoki sabore! Častna gospodo zastupnici!

Ograničit ću se samo na malo opazaka o našem poljskom gospodarstvu, obzirom na kratko vrieme, a žalim, što mi vanredne okolnosti ovog zasjedanja nedopuštaju, da se što obširnije zabavim s ovim važnim proračunom.

Svaki je od vas, gospodo zastupnici, uvjeren, da je poljodjelski stalež onaj, koji uzdrži države i cielo družtvo. Snaga porezna i vojnička počiva u poljodjelstvu, dočim se na žalost svuda malo misli na tu *misera contribuens plebs.* Ja moram priznati, da se od nekoliko vremena kod visoke vlade u Dalmaciji vidi nešto zanimanja za naše poljodjelske stvari, čega prije nije bilo. Pošto sam ja bio od prvih u ovom visokomu saboru, koji sam otvoreno, a valjda kadgod i preoštro, korio vladu, što se nebrine za poljodjelske interese, to nemam obzira danas ovdje priznati joj, da je ovo druga godina što uvidjam s velikim zadovoljstvom, da se u vladinim krugovima nešto kreće u korist ove naše zanemarene zemlje. (*Odobravanje*). Neću time reći, da je sve dobro, što visoka vlada čini, da joj svaku ja begenišem, i da nemam šta prigovoriti joj.

No svakako ovaj novi preokret daje mi nade, da će se u buduće štogod važna i temeljita učiniti, pa da ćemo i mi pučki predstavnici natjecati se, tko da bolje pomogne poljodjelskoj ruci. Jer moramo i mi sami priznati, da u vrućici naših političkih borba, i mi često zaboravljamo, da narod ekonomički oslabljen, postaje nesposoban i za politički život. Pri oskudici novčanih sredstava, i mi zastupnici naroda, do tu nedavno smatrasmo ekonomičko pitanje, drugotnim pitanjem. Čast svim strankam, ali je nepobitna istina, da su zastupnici stranke prava prvi energično ustali u ovom visokom saboru, i da podigoše ekonomičko pitanje na pitanje prvog reda. Stranka prava smatrat će i unapried ekonomičko pitanje Dalmacije integralnim dielom svoga programa.

Početci su u svakoj stvari težki, pa tako su težki i početci u našem ekonomičkom preokretu. Potežkoćâ ćuti ne samo vlada, nego ih ćute naše autonomne vlasti, a ćuti ih i sam narod. Pri mnogovrstnim našim potrebam, mnogi gospodarski pojmovi nisu nam još bistri, mnogo se temeljne misli još moraju ukoreniti, a što je glavno, moraju se još namaknuti izdašna sredstva, da budemo mogli štogod koristna i trajna izvesti.

I sama vlada kô da još misli, da će omeopatičnim sredstvim moć izliečiti ljute rane, koje toče naš gospodarski život. Ona se u tom jako vara. Hoće li ona da ozbiljno pokrene nov život u našim gospodarskim odnošajima, mora najprije ostaviti se sustava sićušnih sredstava, koga se je dosada držala. Svak i vlada sama mora priznati, da se naša zemlja nalazi u iznimnom ekonomičkom stanju. Omeopatična sredstva, koja mogu biti uspješna za druge zemlje, nama nemogu ništa pomoći obzirom na veliku dosadašnju zapuštenost, i na veliku ekonomičku krizu, koju danas trpimo.

Gospodin vladin povjerenik nabrojio nam je liepi niz raznih činjenica u korist poljodjelstva, i naveo nam je dokaza, po kojima se vidi, da se vlada danas nešto brine, i da hoće da popravi stare svoje pagrješke. Ali ako saberemo sve te činjenice i dokaze, vidit ćemo, gospodo zastupnici, da je to u ukupnosti još veoma sitni rad, da tu nema još nikakve zamašite i jedinstvene osnove, koja bi zahvaćala sve grane narodnog gospodarstva. I sam je vladin povjerenik to priznao.

Naravno, omašna gospodarska osnova neda se na jedanput i od časa na čas sastaviti, ali svakako je prvi i najpotrebitiji korak za dalje uspješno djelovanje. S toga me raduje obećanje, koje nam je danas ponovljeno, da će novi pokrajinski poljodjelski nadzornik čim prije izradi i

obširnu osnovu za naše gospodarske potrebe. To je misao, koju sam ja otrag više godina, pa i lani iztaknuo i zagovarao, uvjeren, da bez dobre osnove, težko ćemo ikad ekonomski napredovati. Živo želim da ta osnova postane brzo gotovim činom.

A tomu se možemo nadati od novoimenovalog poljodjelskog nadzorniku. Ja sam s najvećom radosti pozdravio njegovo imenovanje, pošto valjda nijedan od mojih častnih drugova nije prošlih godina toliko navaljivao na vladu radi toga, što nismo imali u Dalmaciji za više godina ni poljodjelskog nadzornika. Danas raduje me imenovanje vještog čovjeka u toj struci, čovjeka, koji ima najbolje namjere, da našoj zemlji koristi. Samo jednu pri tome imenovanju moram požaliti, naime što novoimenovani nadzornik nije Hrvat, i što pozna malo ili ništa naš hrvatski jezik. *(Prigovaranje)*. To vami, gospodo, može bit indiferentno, ali to vriedja moje hrvatsko čuvstvo, to vrieda prava našeg naroda, i proti tomu ja moram prosvjedovati.

Ja p iznajem da u današnjim okolnostima vladi nije bilo tako lako naći u Dalmaciji čovjeka sposobna za nadzorničko mjesto; ali mogla se je obratiti preko Velebita, gdje imamo više poljodjelskih strukovnjaka, ljudi naše krvi, i našeg jezika, koji nezaostaju za strukovnjacima drugih naroda. Pitomci, koji izlaze iz čuvenog križevačkog poljodjelskog zavoda, uspješno rade na gospodarskom polju u Banovini. Taj naš zavod može se takmiti s najboljim zavodima svoje vrsti u Evropi, i tako je već upućen, da će u malo godina postati pravom agrarnom akademijom, kakvih imadu samo veliki narodi. S toga i žalim, da visoka vlada nije u Hrvatskoj tražila našeg nadzornika.

Ali nadam se da će mu ona barem dati načina i vremena, da čim prije nauči toliko hrvatskog jezika, da bude mogao doći u doticaj s narodom i na izvoru poznati njegove nevolje; jer govoriti o poljodjelstvu i o nadzorniku poljodjelstva, a i samo promisliti, da taj nadzornik nezna jezika puka, s kojim mora dolaziti u doticaj, čini mi se, da je više nego smiešno. — Dužnost je s toga gospodina nadzornika najprije naučiti hrvatski jezik i upoznati zemlju. A vlada, koja ga je bez našeg utjecaja imenovala, ima mu za to podati vremena i nenatrpavati ga, osobito iz početka, suvišnom uredovnom pisanijom.

Visoka vlada takodjer će dobro učiniti, ako pri ovom preokretu, za njezino gospodarsko djelovanje bude nastojala da interesira cio narod, a to će postići, ako se okani svojih birokratičkih običaja, i ako sve valjane sile u zemlji upotrebi u korist gospodarskog napredka.

Opazio sam, da se u nas gotovo i nezna za gospodarske enkete, dok su ove drugdje malda ne neprestance na dnevnom redu. Ja mislim, da navlastito u pitanju, kao što je ustanovljenje gospodarske osnove za ovu zemlju, trebalo bi saslušati sve uplivne čimbenike, i predobiti ih za sudjelovanje radu tako osbiljnu, o kome zavisi dobar dio napredka i ekonomske budućnosti Dalmacije.

Nema sumnje, gospodo zastupnici, da se mi nalazimo u opasnoj krizi, da se mi nalazimo u vrlo iznimnom i nevoljnom stanju, usljed vladine nemarnosti, koja broji decenija. i usljed vinske klauzole sa svim njezinim prilozim. A eto nam sada prieti još strašniji bič, filoksera; što sve nam nameće dužnost, da pitanje ekonomičke naše budućnosti uzmemo u pretres s najvećom ozbiljnosti.

Jedan govornik s one strane visoke kuće, častni Čingrija, prošlih dana, u času valjda dobrog humora, nazvao me je specijalistom u klauzoli. To mi nije bilo žao, premda specialista nisam. Žao mi je samo, što nisam mogao o klauzoli govoriti puno više, i što u obće opažam, da se ni danas u nas neuvidja, koja je to velika nesreća za osiromašeni narod. Ja bih želio, da mi svi postanemo specialiste u pitanju klauzule, jer bi smo onda puno odlučnije nego dosada zahtievali, da nam se barem na koji način ublaže njezine težke posljedice.

Za veliku škodu, koju nam je klauzola nanicla i nanosi, visoka vlada bila je s početka naklona, da nam dade neku odštetu, a i ovaj visoki sabor u tom pogledu je učinio sve, što je do njega stalo. Ali mi do danas, gospodo zastupni, nismo vidili nikakve naknade!

Ako visoka vlada, nije htjela da nam direktno dade odštetu za ogromnu škodu, koju nam je naniela klauzolom, morala bi barem sada, pri ovom odlučnom času našeg ekonomičkog preokreta, doći nam u susret izdašnim vanrednim sredstvima, kakvim može bez potežkoća razpolagati velika država, kao što je Austrija, koja gospodari godišnjim proračunom od preko 600 milijuna forintâ.

Ja sam ovih dana vrlo pomnjivo pročitao neku vrst poljodjelskog proračuna za Dalmaciju za godinu 1896. Taj proračun bio je priobćen u „Poljodjelskom Viestniku“ dne 1. prosinca 1895, glasilu poljodjelskog pokrajinskog vieća. Ovdje moram mimogredce spomenuti, da i naše poljodjelsko pokrajinsko vieće čini sve, što je do njega, da bi se nevoljna naša zemlja izbavila od težkih gospodarskih neprilika, u kojima se nalazi. Taj proračun nabraja sve ono, što vlada misli učiniti kroz godinu 1896 u Dalmaciji u gospodarske svrhe, ili da točnije rečem, ono, što pokrajinska vlada predlaže središnjoj, da učini kroz ovu godinu u gospodarskoj struci. Po toj vrsti proračuna svota za naše gospodarske potrebe godine 1896. iznosila bi 210.820 fiorina.

Mi bi doisto, gospodo zastupnici, mogli biti zadovoljni, kad bi visoka vlada doznačila tu svotu uprav u gospodarske svrhe, a još više, kad bi sva ova svota bila direktno uložana u poljodjelske investicije. Ali nije tako, jer je proračuna za (*čita)*:

1.	Poljodjelsko poučavanje . . .	f.	6300
2.	Štipendije	„	2460
3.	Listove i knjige poljodj. sadržaja	„	1960
4.	Nagrade	„	1500
5.	Putujuće učitelje	„	8000
6.	Tečaj za podkivače	„	680
7.	Statistiku	„	300
8.	Podpore za direktno promicanje poljodjelstva	„	9470
9.	Gojenje životinja	„	4350
10.	Šumarstvo	„	50000
11.	Kemičnu gospodarstveno pokušajnu postaju	„	11800
12.	Poljodjelske poboljšice (redoviti prinosci)	„	12000
13.	Filokseru	f.	40000
14.	Gojenje konja	„	12000
15.	Izvanredne pripomoći za poboljšice	„	50000
	Ukupno fior.		210820

Kô što sam prije rekao, gospodo zastupnici, mi bismo bili zadovoljni, kad bi sve ove svote bile doznačene i neizravno uložene u potrebe poljodjelstva. Ali ako dobro proučimo stavke ovog proračuna, uvidili ćemo, da samo jedan dio ovih svota idje u direktne koristi poljodjelstva.

Svote ovdje opredieljene za statistiku, za štipendije za putujuće učitelje, za tečaj podkivača, za poljodjelsko poučavanje — a ove same iznose 17.000 fiorina — nebi se imale ubrajati kao vladin doprinos u gospodarske svrhe! Od ovih svota poljodjelstvo crpi neizravnu korist i spadaju na naobrazbu najstalnijih i najboljih poreznika, za koje se po drugim zemljam daleko više troši, ali se dotične svote nebilježe u doprinose za gospodarske svrhe. Po ovom načelu, ako bi se imalo ubrajati u svrhe poljodjelstva sve ono, što vlada troši za statistiku, podkivače, itd., došlo bi se do toga, da bi se imali u svrhe poljodjelstva za Dalmaciju ubrojiti i stanarina ureda, gdje posluju dotični činovnici.

S istih razloga nemogu se u poljodjelske svrhe ubrajati plaće za računarsko osoblje, troškovi za mjernika za poboljšice, troškovi pošumljenja, troškovi putovanja, itd. pa niti sami troškovi za konjogojstvo, pošto svi znamo, da se u nas na konjogojstvo štogod malo pazi, poglavito za to, da se vojski providi dobrih konja.

Jedine svote, koje idju na izravnu korist poljodjelstva jesu: ona od 9770 fiorina ubilježena kao podpora za direktno promicanje poljodjelstva, i ona za gojenje životinje, koja iznosi 4350 fiorina.

Ali ako promislite, gospodo zastupnici, tolike su potrebe raznih izruka poljodjelstva i marvogojstva, na koje se ove mršave svote odnašaju, vi ćete uviditi, da su sasvim nedosa-

tne, i da se takvim svoticam nemoze uspješno raditi.

Na primjer. za voćarstvo odredjeno je 4000 fiorina. Što je 4000 fiorina za voćarstvo u zemlji od preko pol milijuna stanovnika i od pantivieka zapuštenoj? To nedolazi na svakog stanovnika niti $^{8}/_{10}$ novčića, a prema našim prilikam tom svotom može se jedva nabaviti 4000 stabala.

Za gojenje životinja odredjeno je 2000 fiorina. Tom svotom jedva se mogu nabaviti četiri dobra bika, i šest dobrih krava, najviše.

Za vonjad predbilježeno je samo 1000 fiorina; za krmad 300; a magarad 600 fiorina. — Ovo su sve mrvice, kojima se nikad neće moć ništa ozbiljna postignuti, niti će se promaknuti nijedna od ovih raznih grana gospodarske izruke. S toga ja opet naglasujem, da nam visoka vlada što izdašnije mora doć u pomoć. Vlada zadarska dužna je, a i mi sami smo dužni, osvjedočiti središnje vlasti u Beču, da se bez naše krivnje nenalazimo u normalnim odnošajim, kô što ostale kraljevine i zemlje, nego u sasvim iznimnim, te da nam iznimno mora i pomoći. Ja sam uvjeren, da Nj. Pr. gospodin ministar poljodjelstva znati će se odazvati našim potrebam, ako mu budu istinito predočene. Meni je poznato, da se novi ministar poljodjelstva vrlo zauzimlje za gospodarske interese, i da ima najboljih namjera za Dalmaciju. Sada je do nas, da najenergičnije zagovaramo naše potrebe, da dokažemo, kako ovim homeopatičkim sustavom mi ćemo se kasno, ili nikad osloboditi naših nevolje.

U zdvojnim našim obstojnostim, osim zloizdašnim investicijam u gospodarstvene svrhe, visoka vlada valja da nam priteče u pomoć još i drugim sredstvim, kao ustanovljenjem uzornih postaja za odgoj blaga, za ukorišćenje sirovina itd., a nada sve bezkamatnim zajmovim za poljodjelske poboljšice. Ali u Dalmacji nemamo kapitala, ili ako ga imamo, taj se težko nabavlja, i uz lihvarske kamate. S toga mi nenalazimo u Dalmaciji gospodarâ, koji bi bili voljni uložiti znatnih glavnica u poboljsanje svog imanja. Nije istina, da u Dalmacji nema mara za gospodarstvo, i da bolja ruka naroda neće da se racionalno bavi s gospodarstvom. Nebavi se, jer nema kapitala. Neka visoka vlada dade u bezkamatni zajam pojedinim posjednicima po raznim kotarim Dalmacije priličnih glavnica, da ih lože u gospodarske poboljšice, i onda ćete vidıti, gospodo zastupnici, kako će se naći i u Dalmaciji posjednika, koji će znati uzorno urediti svoja imanja, na izgled drugim posjednicim i težacim. U tom pogledu i u drugim zemljama, na primjer u Francuzkoj, vlada dolazi u susret pojedincim, kad nemaju načina da sklope jeftin zajam. Daje njim glavnica bez kamate, ili uz vrlo neznatne kamate. Obzirom na naše okolnosti, ja cienim da bi vlada bila dužna bezkamatnim zajmovima pomoći našem poljodjelstvu. U tom smislu izniet ću predlog.

Izniet ću takodjer još nekoliko drugih predloga, koji smjeraju poglavito na to, da se dade načina narodu da dodje do jeftine veresije, i da se praktično uputi u racionalno gospodarstvo. U susjednoj Bosni-Hercegovini ima toliko uzornih postaja za odgoj blaga, kô što ima i kotarskih blagajna za nevoljne težake. koji trebaju mali zajam za izplatu poreza, nabavu sjemenja, poljskih halata itd.

Ja sam lani bio predložio, da bi se izjavila vladi želja, da ustanovi u Dalmaciji barem jednu postaju za uzgoj blaga, ali slavni zemaljski odbor nije usvojio moj predlog, bojeći se valjda velikog troška. Ali se vlada toga troška nema plašiti. Postaje za uzgajanje blaga igraju odlučnu ulogu u narodnom gospodorstvu u Českoj, Moravskoj, Donjoj Austriji itd. Takovih postaja ima i u Hrvatskoj. Zašto da ih nebudemo imali i mi u Dalmaciji?

Čast mi je prikazati visokomu saboru slieдeće predloge (*čita*):

a) Sabor dalmatinski izjavljuje želju vladi N. V., da u korist promicanja poljodjelstva u Dalmaciji, dogovorno sa zemaljskim odborom i sa pokrajinskim poljodjelskim viećem, posudi primjereni bezkamatni zajam jednom ili dvojici posjednika po svakom kotaru u Dalmaciji, da urede svoja imanja po zahtjevim današnje gospodarske tehnike, eda ta imanja, i u uredbi i u načinu gospodarenja, služe za primjer i izgled drugim.

b) Neka visoka vlada u svakom kotaru Dalmacije osnuje o svom trošku barem po jednu postaju za uzgoj domaće životinje najprikladnije za dotični kotar; neka uzgojeni podmladak prodava uz umjerene ciene; i neka uz dotične postaje za uzgoj domaće životinje posveti osobitu pomnju gojenju krmnih rastlina i timarenju blaga.

c) Neka visoka vlada u svakom kotaru u Dalmaciji uredi po jedan voćnjak, gdje da uzgaja najmanje 20.000 voćnih stabala na godinu, koja bi se uz umjerenu cienu prodavala gospodarim dotičih kotara.

d) Neka visoka vlada u svakom kotaru uredi sušnice i druge potrebštine za priredjivanje i unovčivanje voća.

e) Neka visoka vlada u kotarima, gdje je proširena gojitba maslina, dozvoli sposobnijim gospodarim priličnih svota u bezkamatni zajam za uredjenje uljarnicâ.

f) Neka visoka vlada u kotarim, gdje obiluju surovine, stavi na razpoloženje poduzetnim ljudima bezkamatnih glavnica za izradbu i unovčenje surovina.

g) Neka visoka vlada u predjelim, gdje se u kućanstvu tjera tkalački obrt sukneninom, nastoji obskrbljivati one stanovnike savršenijim tkalačkim spravam, da odole tudjoj konkurenciji.

h) Neka visoka vlada zavede u svakomu kotaru Dalmacije zajmovne blagajne za gospodarske potrebe seoskog pučanstva, poput onih u Bosni-Hercegovini.

i) Neka visoka vlada ukine zakon dne 21 srpnja 1880 o pravljenju umjetnih vina.

Ako, gospodo zastupnici, želite, ja ću sada, u koliko mi vrieme bude dopustilo, što jezgrovitije obrazložiti sve ove predloge. (*Glasovi:* Ne, ne. Netreba). Toliko bolje! Ali u slučaju da bi pri glasovanju propali, ponoviti ću ih u dojdućem zasjedanju, i tad ću ih obširno i obrazložiti.

Pri zaključku moram još nešto preporučiti visokoj vladi, osobito pitanje lugara. Mal da ne svaki dan, primam težkih tužba o postupanju lugara po Dalmaciji. Iskreno vam kažem, gospodo zastupnici, kad čitam pisma, što mi dolaze iz raznih strana Dalmacije proti lugarima, meni se čini, da čitam štogod iz Manzonia o glasovitim *bravim* još glasovitijega Don Rotriga. Nečuvene se stvari dogadjaju.

Imam ovdje cielu hrpu krvavih tužba, i žao mi je što nam vrieme nedopušta, da se onjima temeljito bavimo. Izmedju ostalih ovdje je užba i proti lugaru Sukošana, te da je i deset dio istine u onomu, što se o njemu pripovieda, imao bi se svrgnuti. Imam takodjer pri ruci sličnih tužaba iz Zagorja i drugih krajeva, gdje lugari tjeraju pravu deračinu. Meni je poznato, da su neke tužbe stigle i na visoki sabor, i uvjeren sam da će zemaljski odbor — kojemu će bit dostavljene — učiniti sve što je do njega, da neostanu bezplodne.

U koliko se vidi, lugarska služba u nas se je tako izopačila u nekim predjelim, da je postala pravi zulum i propast za nevoljni narod. Ja što življe preporučujem i visokoj vladi i slavnom zemaljskom odboru da to pitanje ozbiljno proúče i izdadu najstrožije odredbe, te da oslobode narod od te nove vrsti hajduka, kojih se danas plaši kano sotone paklene.

Takodjer živo preporučujem visokoj vladi, da bi riešila selu Žeževici pitanje o dozvoli za držanje koza. To je životno pitanje za one seljake. Komšiluci: Čikeša, Kržeļja, Pajekovića, Krivićâ, Latkovića itd. u Gornjoj Žeževici ljuti su krš, i tu se samo koza može podnieti. Seoski sbor toga sela bio je zaključio, da zamoli vladu, neka svakoj kući u tim komsilucim bude dopušteno držati po tri koze, ali njim molba nije još bila uslišana. Živo moramo željti, gospodo zastupnici, da vlada ovu molbu usliši, i u obće da dozvoli držanja koza po svim onim predjelim u Dalmaciji, neizključivši ni otoke, gdje je goli krš, te šuma neuspjeva.

Moram još preporučiti visokoj vladi, da već rieši priepor radi granica izmedju sela Radošinovca i Pristega, koje bijahu pomršene šumskim organim. Čitao sam u izvješću slavnog zemalj-

skog odaora, da se je i ovaj bio zauzeo za riešenje tog pitanja, ali od visokog namjestništva nije još dobio nikakva odgovora.

Još bih, gospodo zastupnici, imao sijaset ovakovih pitanja da ovdje iztaknem, ali, obzirom na kasno doba, zaključujem moleć vas sve, bez razlike stranaka, da složno pronademo, kako je vlada dužna pokrenuti živu vanrednu akciju u korist zapuštenih naših gospodarskih interesa. U tomu, barem, budimo svi ovdje složni. Ovdje se neradi niti o pravašim niti o narodnjacim — na ovoma polju nije ni moguća koalicija proti pravašim — nego o glavnim interesim zemlje, o zajedničkim interesim svih stranaka i cielog naroda, koji, ako ga ekonomički čim prije neokriepimo, postati će nesposoban za politički život i za svaku političku borbu. Mi zastupnici stranke prava smatramo danas ekonomičko pitanje zemlje ništa manje važnim nego državopravno-političko, pače nećemo lučiti jedno od drugog, jer smo duboko uvjereni, da samo narod ekonomički nezavisan, može biti i politički nezavisan. Ekonomičko pitanje neće nas dieliti od nikakve stranke. Ovo pitanje može nas držat složne i u najljućim političkim okršajim. Radimo dakle barem na ovomu pustomu polju svi složno. i radimo neumorno, odlučno, odvažno! *(Odobravanje).*

Predsjednik. Rieč ima gosp. zastupnik Borčić.

Borčić. Predlažem, da se razprava zatvori.

Predsjednik. Upisani su još gg. zastupnici Trigari i Zaffron, koji će imati pravo da govore. Stavljam na glasovanje predlog gosp. zastupnika Borčića. Gospoda, koja pristaju, da se razprava zatvori, neka izvole ustati. *(Ustaje većina).* Većina. Primljeno. *(Zastupnik Trigari odriče se rieči).* Gosp. zastup. Trigari odrekao se je rieči, te rieč ima gosp. zastup. Zaffron.

D.r Zaffron. Visoki sabore! Kako je poznato, obstoji naša najmovna vjeresijska blagajnica na Korčuli. Ona je jedina, koja postoji u Dalmaciji. Zasluge njezine su velike, jer čim ciela Dalmacija stenje pod lihvarstvom, tamo je ovo izkorenjeno. Skoro nazad godinu dana ona je razvila svoju djelatnost na osobit način, nu nije potrebno, da nabrajam potanko koristi, koje cieli kotar od toga ima. Ovo nije jedno spekulativno družtvo, već jedna uzajamna vjeresija medju članovima istog družtva. Zato meni se čini, da se ovo družtvo nebi moglo toliko naprtiti s teretima, koliko ostala spekulativna družtva. — Ako je dakle ovo družtvo tako zaslužno, ako za takovim družtvima vapije se po cieloj Dalmaciji, kako je to iztaknuo častni Biankini i za koja se je naš bivši drug gosp. D.r Karaman toliko zauzeo, neka visoka vlada ne dopusti, da ova blagajnica bude tako obterećena, da se upropasti. Neka joj priteče u pomoć s načinima, koja joj stoje na razpoloženje, neka ne dodje kasno, kako je došla kasno pomorskom družtvu na Orebiću i našoj trgovačkoj mornarici, kojoj je, istina, pritekla, ali, na žalost, kasno. Zato preporačam visokoj vladi ovu našu zaslužnu štedionicu.

Predsjednik. G. zast. Biankini predao je nekoliko predloga, koje je već pročitao. Ja ih neću opetovati. Pošto ih je on sam podpisao, pitam hoće li ih tko poduprieti? *(Neustaje dovoljan broj).* Predlozi nisu poduprti i neću ih staviti na glasovanje.

Vranković. Ja podupirem zadnji predlog, da se promieni zakon o umjetnim vinima.

Predsjednik. Onda stavit ću na pose na glasovanje predlog podupiranja glede istoga koji glasi *(čita):* Neka Visoka Vlada ukine zakon 21 julija 1880 o pravljenju umjetnih vina.

Gospodo, koja podupiru ovaj predlog, neka izvole ustati. *(Ustaje dovoljan broj).* Ovaj je predlog poduprt i stavit ću ga kašnje na glasovanje. Ostali su pali.

Rieč ima gospodin izvjestitelj D.r Baljak.

Izvj. D.r Baljak. Visoki Sabore! Izvršenje naloga, koji mi je povjerio vaš financijalni odbor, bilo je lahko što se tiče prvog diela, jer kao što ste imali dobrotu opaziti, ja sam mogao bez pomoćnika i suradnika zbiti u samih deset redaka moj izvještaj. Baviti se sada svimi potrebami i tegobami, koje su višeput isnesene i

danas ponovljene u vis. saboru, bilo bi nešto teže i važnije. Ali moj je običaj, da govorim samo o onom, što mi je poznato, a o čemu ništa ili slabo znam, čini mi se, da mi je bolje mučati. A mislim, da će i vis. sabor takovo ponašanje naći da je dobro i umjestno i neobazirući se na kratkoću vremena, što nam još ostaje.

Što se tiče poljskih privreda, to znam, da o Gjurgjevdanu trava se zeleni, da je kod nas voće sladko i tečno, da je vino dobro i mnogo bolje u spljetskom nego u zadarskom kotaru, ali neznam s druge strane, da li dobrota spljetskog vina prema zadarskom zavisi od toga, što na načelničkoj stolici u Spljetu sjedi g. D.r Manger, a slabost vina u Zadru, što u Zadru sjedi gosp. vitez Trigari, koji nezna od neba izmoliti kišu, kad je kiše potreba. (*Smieh*).

Osim toga znam po svom izkustvu samo ovo, što sam još za izpite učio, te sam još pročitao „Georgica" Virgiljeva, ali ne gospodina Perića. (*Smieh*) Zato se ja ne osjećam pozvanim, da govorim, ali ipak što bi mogao čovjek reći i ne budući vještak, to mislim, da će mi biti prosto i slobodno.

Kako svako dobro djelo, treba početi sa pomenom vis. vlade, koja je danas imala neopisivu nasladu, da je doživila pohvalu sa one strane, od koje se najmanje nadala. A kad je ona tu slast doživila, to znam, da s moje strane jedna rieč pohvale nebi bila toliko sladka. Zato mislim, ako je gosp. vladin povjerenik i moj dobri prijatelj gosp. Nardelli neki dan rekao, da je neosjetljiv za neku vrst napadaja na vladu, mislim da će danas biti pristupniji pohvali. Osim toga čula se je i pri pohvali jedna primjetba, što je najme imenovan u istinu toli zaslužan nadzornik za poljodjelstvo, koji zbilja zaslužuje svaku pohvalu, jer osim njegove revnosti i poznavanja struke, on sigurno u sebi ima sva svojstva, koja se za takovo zvanje mogu iztražiti; ali samo jedna je oskudica. Neznam, hoće li visoki sabor dieliti mienje častnog gosp. Biankinija, koji sigurno misli, da savršenstvo svakog čovjeka i zvaničnika sastoji u tome, kad on pored svih vrlina svojih još pristane na njegov program stranke prava. (*Biankini:* Ta ti nevalja).

Ako gosp. nadzornjk nije znao došavši u Dalmaciji podpuno srbski, ili kako bi častni Biankini rekao hrvatski; ja se nadam, da će on naučiti. To nije jedna platonička nada, a još manje jedan kompliment na adresu novog nadzornika, nego što se ja osjećam dužnim ovije reći i priznati, a tu dužnost osobito osjećam u časovim, kad slušam neko nasrtaje na činovnike iz vani i kad uzporedjujući njih sa mnogimi činovnicima naše zemlje, ja čujem, da ti mladi ljudi kroz jednu ili dvie godine — i o tom sam se mogao uvjeriti u druženju i občenju s njima — izuče tako liepo jezik, da će im se može biti najviše kadkad podkrasti onako kakova pogrješka, kako se samom častnom Biankinu u brzini govora može oteti i da će zgriešiti protiv jezika. Zato se nadam, da ovaj novi činovnik, koji je došao u našu sredinu, poznati će i on dužnost i potrebu za savjestno vršenje svoga zvanja, da će izučiti naš jezik.

Ostalo bi mi spomenuti lugare, za koje smo i prošle godine prigodom razprave o proračunu uviek iste tužbe slušali. Tu se ja slažem sa častnim Biankinijem, da, ako se ima što prigovoriti i ako je koj prigovor osnovan, to je glede postupka šumskih nižih organa t. j. lugari i seoskih ronda. Što se tiče samih globa, iznosom kojih pokriven je veći dio potreba našeg poljodjelskog računa, nemoralnosti u tom nemogu da vidim. Naravno kad bi se reklo: za pokriće te potrebe potrebno je, da se proti zakonu grieši, jer bez šumskih prekršaja nebi bilo globa, a bez globa nebi se pokrio proračun. Zaista takovo razlaganje moglo bi dovesti do zaključka, koji samo prividno može imati vriednosti. Ali ako su šumske globe tu i ako se izpadak istih namienjuje kakvoj poljodjelskoj cieli, u tom se ne može nazrievati nemoral. Jer upotriebiti globe kaznene na kakvu opću korist, to neznači bodriti koga, da zakon krši. Onda bi se moglo reći, da je providnost, kad je odredila za naš budući život mjesto, gdje će griešnici trpiti viečne muke, tim ljude uputila, da grieše i u to mjesto dodju. Jedino je, što bi se moglo preporučiti, da se pazi na vršenje službe od strane državnih lugara, koji naravno radi nizkog stepena svoje obrazovanosti često upotrebljuju svoj ovlašteni položaj u selu na lične koristi, često puta tužbe podnose od prkosa i inada, često

pot tužbe njihove nisu drugo nego djelo njihove osvete, osobito pako ako su dva pogranična sela u kakvoj parnici, onda jedno selo traži da naškodi drugomu u čem može, osobito pri branjevinam. O tom bih se usudio, da progovorim koju, jer sam stekao nešto iskustva u vršenju moga zvanja kano odvjetnik, jer takovi slučajevi dolaze svaki dan na sudske razprave i tu imam prilike, da se uvjerim o ovom, što sam rekao.

Neznajući šta da više o tom kažem, a znajući da vlada kano onaj, komu je Bog dao da može, siplje dosta novaca u ovu struku, a možda neće biti ona kriva, ako svaka ne rodi; ja mislim, da će za naše poljodjelstvo, barem za buduću godinu, još najbolje biti, ako se izpuni naša molitva; ako t. j. nebo bude milostivo, te ne bude suše u nevrieme, a bude kiše potrebne, i ako trganje sretno ispane, jer cienim, da će onda i proračun bolje ispasti, nego li ga predvidja zemaljski Odbor i gosp. izvjestitelj

Zato s ovo malo rieči, moleć da izvinite moje neznanje, preporučujem, da primite izvještaj financijalnog odbora, koji predlaže, da uzmete kano podlogu posebne razprave proračun, kako ga je izradio odbor. (*Odobravanje*).

Biankini. Pitam rieč za lični čin.

Predsjednik. Nije ništa o vama govorio.

Biankini. Moram nešto izpraviti. Molim samo malo rieči.

Predsjednik. Izvolite.

Biankini. Visoki Sabore!

Gospodinu predgovorniku izmakle su se dvie tri netočnosti, koje se na moj govor odnose, i koje moram izpraviti.

Ja nisam zahtievao, da ijedan činovnik podpiše program stranke prava, a najmanje pak novoimenovani nadzornik poljodjelstva, koga lično i nepoznajem. Ja sam čuo, da je novi nadzornik vješt svojoj struci, i, s tog pogleda, drago mi je, da će on svoju vještinu upotrebiti u korist ove naše zemlje.

Drugo je pak pitanje jezika. Ja sam prosvjedovao i požalio što nadzornik poljodjelstva nezna hrvatski jezik, jezik naroda. Pri tomu, meni je lebdilo pred očima naše pravo i narodno načelo, koje je ljuto povriedjeno ovim imenovanjem. Ja u velike žalim, da jedan pravnik, kô što je gospodin predgovornik, nećuti veliku nepravdu, koja se čini narodu, koji govori jedino hrvatskim jezikom — predgovornik ga zove srbski, ali ga narod tako nezove — kad mu se nameću činovnici, koji njegov hrvatski jezik nepoznaju! To je načelno pitanje, i tu se nesmje popustiti.

Tu nepravdu nemože olahkotiti ni okolnost spomenuta od gospodina predgovornika, da inostranski činovnici, koji dolaze ovamo na službu, u godinu dvie dana nauče hrvatski. Ja neznam, odkad tim činovnicim dar Duha Svetoga, da nauče tako brzo naš jezik. Znam, da su danas Mezzofanti riedki, i da se nijedan jezik, nemože naučiti, a kamo li hrvatski, u godinu dvie dana, i tako naučiti, da se tim jezikom budu mogle vršiti uredovne dužnosti. Ja priznajem, da inostranski činovnici kadkad marljivo uče naš jezik, i to ne svi. Ali da naš jezik dobro nauče, uz sve uredovne poslove, u godinu ili dvie, to može kazati samo onaj, koji nije nikad vidio ni korice jedne hrvatske slovnice!

Gospodin izvjestitelj, polemizujuć proti meni, govorio je i o šumskim globam.....

Predsjednik. *(zvoni):* To nije lični čin...

Biankini. Ni ja, ni nitko šumske globe u ovoj razpravi nije spomenuo, te moram konstatovati, da je gospodin izvjestitelj govorio van predmeta.

Izvj. D.r Baljak. Ja nisam samo vama odgovarao.

Predsjednik. Staviti ću na glasovanje predlog financijalnog odbora, da se predje na posebnu razpravu *(čita):*

Gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (*Ustaje večina*). — Većina.

Prelazimo na posebnu razpravu. Izvolite čitati potrebštinu.

Izvj. D.r Baljak. (*čita naslove I i II*).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju naslov I. i II., neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Primljeni su naslovi I. i II. ukupnom svotom od 17.103 for. — Izvolite čitati naslov pokrića.

Izvj. D.r Baljak. (*čita naslove I i II Pokrića*).

Predsjednik. Gospoda, koja primaju naslov I. i II., pokrića. neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Primljeno.

Sliedi predlog gosp. zast. Biankina, koji je bio poduprt i glasi (*čita*):

„Neka Visoka Vlada ukine zakon 21 julija 1880, o pravljenju umjetnih vina“.

Gospoda, koja primaju ovaj predlog, neka izvole ustati. (*ustaje većina*). Primljeno.

Prelazim na sliedeću točku dnevnog reda. Kako sam prije naglasio, staviti ću na dnevni red prvo čitanje predloga zemaljskog odbora glede nameta od 2 for. na svaki hektolitar vina u Trpnju.

Rieč ima gosp. zast. Vranković.

Vranković. Vis. Sabore! God. 1893 visoki je sabor dozvolio občini trpanjskoj, da stavi namet na uvoz vina od 2 fior. na hektolitar. Prihod te odredbine, koji iznosi 1300 fior. na godinu, bio je opredieljen za razne potrebe občine, a navlastito za pokriće duga od 15.000 fior., kojim je sagradila školu. Lanjske godine je taj isti zakon ponovljen i dozvoljeno je občini, da može taj namet od 2 for. udariti i to s razloga, jer je občina namjeravala izvesti nekoliko radnja javne potrebe. Nego na žalost vis. Ministarstvo, ono što je god. 1893. odobrilo, nije hotjelo ove godine. Tako da se ova občina nalazi u strašnom položaju jer treba ili da zanemari izvedenje javnih gradja, ili da povisi javni porez. Zato, kako su njezine potrebe od 2500 fior. da doskoči tim potrebam, imala bi povisiti porez na 120 %. Dakle vidite, to nije moguće, da može ova občina namiriti aj znatni trošak samo zemljarinom; jer ondje zemlje malo vriede i neradjaju drugim nego uljem, koje svake godine niti ne radja.

Odbor zemaljski popravio je zaključak da odkloni pogibelj, da se tumači krivo i da ne dobije višnju potvrdu. Istim se je naime ustanovljivalo, da se odredbina ima odnositi i na uvozarinu vina, što se upotrebljuje za trošak privatni. To bi bilo nekako staviti potrošarinu u mjesto i to bi dalo povoda krivom tumačenu. Zato, gospodo, ja preporućujem predlog zemaljskog odbora.

Predlažem, da se predje na drugo čitanje.

Predsjednik. Gosp. Izvjestitelj predlaže, da se predje na drugo čitanje. Gospoda koja su za to, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*), Formalni predlog je primljen. Otvorena je razprava u drugom čitanju. Rieč ima gosp. zast. Bianknі.

Biankini. Visoki sabore! Ustajem samo za to da izjavim, da ja što življe podupirem ovaj predlog, pošto je od životne važnosti za slavnu občinu Trpanj. Kad ovaj predlog nebi bio primljen, ili kad ga visoka vlada nebi usvojila, nastale bi vrlo težke posljedice u upravi one občine, dapače nebi ni mogla dalje opravljati svoje poslove.

Prva bi posljedica bila, da bi morala odpustiti liečnika i obćinskog tajnika, te bi zdravlje više hiljada stanovnika bilo izloženo i uredovni poslovi bi zapeli.

Zapeli bi i poslovi povjerenog djelokruga, koji visokoj vladi stoje živo na srdcu, i koji toliko obterećuju naše občine.

I u korist dakle ogromnih posala povjerenog djelokruga proporućujem visokomu saboru i visokoj vladi ovaj predlog.

Predsjednik. Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog zemaljskog odbora, koji glasi (*čita*):

„Usljed zaključka Občinskog Vieća 27 „Siečnja 1896, uoblašćuje se Občina Trpanjska „da pobira po fior. 2 (dva) od svakog ektolitra „vina, kvasine i piva, što se bude na razmirke „prodavalo u odlomku Trpnju, a to za šest „godina dana, počam od dana od kojeg ovaj „zaključak bude tiskan u službenom listu".

Gospoda, koja primaju taj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen.

Prelazi se na sliedeću točku dnevnog reda: riešenje molbenica.

Gosp. izvjestitelj molbeničkog odbora predao mi je ovaj predlog molbeničkog odbora. Predlog glasi (*čita*):

„Molbenički Odbor predlaže, da se sve „molbenice izruče na riešenje Zemaljskom Od„boru".

Otvorena je razprava o predlogu gosp. izvjestitelja. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena.

Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen.

Prelazi se na sliedeću točku dnevnog reda: Izvješće odbora petorice o radu Odbora Zemaljskoga.

Gosp. izvjestitelj dotičnog odbora predao je predlog, koji ide za tim, da se prikrati ova razprava i glasi ovako (*čita*):

„Neka se Zemaljskom Odboru izruči iz„vještaj petorice o radu Odbora Zemaljskoga „za god. 1895. nalogom, da ga iznese nastaj„noga saborisanja pred Visoki Sabor, dodatkom „izvještaja o svome radu samo za šest mjeseca „godine 1896."

Otvorena je razprava o formalnom predlogu. Rieč ima gosp. zast. Bielanović.

Bielanović. Ja mislim govoriti o prelogu, koji je pročitan, a nije moguće govoriti niti protiviti se, nego bih imao iznieti jedan predlog, a glasi (*čita*):

„Nalaže se Zemaljskom Odboru, da za doj„duće saborisanje svakako nadje drugu prikla„dniju salu za držanje saborskijeh sjednica".

Ja sam ovaj predlog iznio i prošle godine i bio je prihvaćen, ali se nije mogao izvršiti. Mi smo mislili, da bi se mogla dobiti sala novog pozorišta, ali to nije moguće. Svakako ako to mjesto ne možemo dobiti, ja mislim, da možemo naći drugo prikladno, jer je ovo neprikladno i nesnošljivo radi zdravlja. Razlozi moga predloga već su poznati starijim zastupnicima, a za mladje takodjer ne trebam iznositi razloge, jer sam uvjeren, da nisu se nadali, da će uči u sabornicu košto je ova. Uvjeren sam, da će vis. sabor prihvatiti ovaj predlog u toliko više, što mi u slučaju mogli bi biti prinudjeni, da dodjemo u Zadar na saborisanje, a da ne nadjemo mjesta, gdje da saborišemo, jer i sama policija mogla bi nam to iz zdravstvenih razloga zabraniti.

Predsjednik. Primio sam predlog gosp. Bjelanovića, koji glasi (*čita*):

Ovaj je predlog dovoljno podoprt i staviti ću ga na glasovanje iza predloga odbora.

Sada predao je gosp. zast. Biankini četiri predloga.

Molim, gosp. Mrkušiću, „čitajte ih vi, koji imate bolji glas od mene". (*Smjeh*).
(*Zast. Mrkušić kaže da nemože*).

Perovodja Car. (*Čita*):

1. Nalaga se zemaljskomu odboru, neka izvede uredjenje onog komada predjelnog puta, koji idje iz Kune mimo župničke crkve prama mjestnomu grobištu.

2. Nalaga se zemaljskomu odboru, neka se zauzme kod visobe pomorske vlade u Trstu za uredjenje luke u Korčuli.

3. Nalaga se zemaljskomu odboru, neka se

zauzme kod visoke vlade, za uredjenje rieke Zermanje kod Ervenika, u smislu molbenice prikazane saboru u zasjedanju 1895.

4. Nalaga se zemaljskomu odboru, neka se što energičnije zauzme u svrhu, da se u Dalmaciji ne razvlači na godine obnovljenje razpuštenih obćinskih vieća, sa očitom povriedom §.a 110 obćinskoga pravilnika.

Vranković. Ja bih predložio, da ovi predlozi budu upućeni zemaljskom odboru.

Predsjednik. Gosp. zast. Vranković predlaže, da predlog gosp. Bjelanovića i predlozi gosp. Biankina budu upućeni zemalj. odboru. Razprava je otvorena o ovom predlogu. Rieč ima gosp. zast. Milić.

Milić. Što se tiče predloga, koje je predložio gosp. Biankini, nemam ništa proti tomu, da budu upućeni zemalj. odboru; ali što se tiče predloga gosp. Bjelanovića, da se naloži zemaljskom odboru, neka traži ili dogradi jednu prostoriju za naša viećanja, ja se tomu protivim. (*Glasovi:* O! o!)

Reći ću razloge.

Kako vidimo iz svih proračuna, nema dinara i nemožemo ...

Predsjenik. (*zvoni*): Molim gospodine, vi niste u okviru predmeta. Ovaj predlog kaže (*čita*):

„Nalaže se Zemaljskom Odboru, da za dojduće saborisanje svakako nadje drugu prikladniju salu za držanje saborskijeh sjednica“.

Milić. Dakle drugu kuću. Ja sam protiv toga, i tu ću se slagati s častnim Biankinom, jer smatram, da smo provizorno u ovoj kući, te nam se netreba upustiti u veći trošak. Kad su već 30 godina naši predji mogli ovdje zaključivati a da ne izlože svoje zdravlje, ne mislim, da može to škoditi i našem.

Ja sam za to, da se štedi i ne troši, jer je naše saborisanje ovdje provizorno. Kad je trajalo 30 godina, može još koju godinu.

Predsjedniki Buduć da ima protivštine, ja ću razdieliti predlog gosp. zast. Vrankovća i smatrati ga kao dodatak u koliko se odnosi na predloge gosp. zast. Biankinija, te staviti ću na glasovanje i dodatak; za tim staviti ću na pose na glasovanje predlog gosp. Bjelanovića, koji je već meritorno pretresan i onda ćemo imati jedan valjani zaključak sa strane sabora. Prigovora nema?

Zore. Medjutim prije glasovanja toga predloga meni se čini, da bi to bilo suvišno, jer već u izvješću zemaljskog odbora ima taj nalog.

Predsjednik. Ja ću učiniti jednu opazku.

Vis. saboru nije poznato, što je predložio odbor petorice. Ovaj nalog, što ga daje odbor petorice ide za tim, da zemaljski odbor odluči o predmetu, a predlog gosp. Bjelanovića ide za tim, da sabor danas odluči.

Stavljam na glasovanje predlog odbora petorice s dodatkom gosp. zast. Vrankovića, koji glasi (*čita*):

„Neka Visoki Sabor izvoli izručiti Zemaljskomu Odboru izvještaj petorice o radu Odbora Zemaljskoga za god. 1895 s nalogom, da ga iznese nastojnog saborisanja pred Visoki Sabor, s dodatkom izvještaja o svome radu, samo za šest mjeseca god. 1896; i da izvjesti takodjer o predlozim zast. Biankini-a i Bjelanovića“.

Gospoda, koja pristaju na ovaj predog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen.

Stavljam na glasovanje predlog gosp. zast. Bjelanovića, koji glasi (*čita*):

„Nalaže se Zemaljskom Odboru, da za dojduće saborisanje svakako nadje drugu prikladniju salu za držanje saborskijeh sjednica“

Gospoda, koja pristaju na ovaj predog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Predlog je primljen sa svimi proti tri glasa.

Prelazim na zadnju točku dnevnog reda: izvješće ovjeroviteljnog odbora o izboru zastupnika vanjskih općina Zadar, Rab, Pag.

Glede ovog predmeta valja da dodjemo do kompromisa. Dugo je izvješće, što ga je sastavio gosp. izvjestitelj odbora i ja bih predložio, da se čitaju samo zaključci tim više, da idu za tim, da bude odobreno izbor gospodina Borella, i pozvana vlada, nek odredi za drugog zastupnika novi izbor. Prigovara nema? — Ako neima prigovora, moliti ću gosp. izvjestitelja, da čita samo zaključak. — Prigovora neima. — Izvolite čitati.

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

I. „Neka Visoki Sabor proglasi valjanim „izbor dvaju zastupnika vanjskih općina, sudbenih kotara Zadra, Biograda, Raba i Paga u „osobam D.ra Ante Trumbića i Uberta kneza „Borelli".

II. „Neka Ubert knez Borelli, bude primljen „kao zastupnik gorinavedenih kotara".

III. „Neka se odredi novi izbor drugog „zastupnika za vanjske općine u istim kotarim".

Predsjednik. Želi li tko govoriti? — Nitko. — Razprava je zatvorena. Stavljam na glasovanje predlog ovjerovljujućeg odbora, koji glasi:

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

I. „Neka Visoki Sabor proglasi valjanim „izbor dvaju zastupnika vanjskih općina, sudbenih kotara Zadra, Biograda, Raba i Paga u „osobam D.ra Ante Trumbića i Uberta kneza „Borelli".

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Primljeno.

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

II. „Neka Ubert knez Borelli, bude primljen „kao zastupnik gorinavedenih kotara".

Predsjednik. Gospoda, koja pristaju na ovaj predlog, neka izvole ustati. (*Ustaje većina*). Primljeno je.

Izvj. D.r Čingrija (*čita*):

III. „Neka se odredi novi izbor drugog „zastupnika za vanjske općine u istim kotarim".

Predsjednik. Gospoda, koja su za to, neka izvole ustati. (*Većina*). Primljeno.

Sada namjeravam prekinut sjednicu i nastaviti je večeras u 6 sati, u svrhu da bude odobren zapisnik jutrošnje sjednice i zatvoren sabor. (*Ustaje vlad. povjerenik Pavić*).

Naknadno molim vas, gospodo, da uzmete to, kako da sam rekao nakon gosp. vlad. povjerenika, pošto on želi govoriti. Rieč ima gosp. vlad. povjerenik pl. Pavić.

Vlad. povjerenik Pavić. U sjednici visokog Sabora dne 8 t. m. časni zastupnik Vukotić i družina staviše na c. k. Vladu slijedeći upit:

Jeli joj poznato, da usljed lanjske ljetine vlada sada po mnogim mjestima u Boki oskudica i namjeravali što prije učiniti shodne predloge, da iz državne blagajne priteče narodu u pomoć.

Na ovaj upit čast mi je odgovoriti kako sljedi:

Namjestništvu nije poznato, da po mnogim mjestima u Boki vlada oskudica, jer mu dosad nije stigla u ovom pogledu ikakva vijest; ali se priuzdržava na temelju ovog upta shodne izvide učiniti, te eventualno potrebito razpoložiti.

Ipak opazit mi je već sada, da će se doskora započet radnje za gradnju puta Lepetane — Kotor i onog Risan — Grkovac, kao i za uredjenje Buljarice, čim će se siromašnom pučanstvu pružit prilika dovoljne zarade.

———

Nella seduta dietale dei 27 Gennaio 1896 gli onorevoli signori deputati cavaliere Trigari e Compagni interpellarono l'i. r. Governo come segue:

Da quale criterio partiva per accordare, decampando dalla già presa deliberazione, dai capitali della fondazione di S. Demetrio, a persona non di Zara, un mutuo di fior. 30.000 garantito da ipoteca sopra beni di campagna, la cui rendita in causa della peronospora e filossera è sempre più incerta ed il cui valore è quindi un progrediente deprezzamento, ed all'interesse del 5 %, mentre i cittadini di Zara, sebbene si tratti di fondazione zaratina, e sebbene a cauzione offrano ipoteca sopra stabili della città, di un valore non oscillante, e di una rendita sicura ed alta, ed all'interesse del 6 %. da quei capitali si negano tali mutui?

A tale interpellanza ho l'onore di rispondere come segue:

Anzitutto mi pregio di rilevare, come l'amministrazione della sostanza della fondazione di San Demetrio sia di esclusiva spettanza delle autorità governative, le quali in tale riguardo devono attenersi alle norme in generale vigenti per l'amministrazione di capitali fondazionali, nè sono in proposito limitate da alcun'altra prescrizione.

Sebbene quindi l'estradazione di un mutuo, accennata nell'interpellanza, appartenga all'illimitata sfera di azione delle autorità governative pur mi permetto, riguardo al caso speciale di soggiungere, che l'eccelso i. r. Ministero pel Culto e l'Istruzione, esaminando accuratamente tutte le circostanze di rilievo, ha trovato di consentire, acchè da parte della Luogotenenza sia estradato il più detto mutuo, sotto determinate condizioni.

— — — —

Častna gospoda zastupnici doktor Ante Colombis i družina staviše u sjednici visokog Sabora dne 8 t. m. sliedeći upit:

1. da li je c. k. vlada nakana proširiti gojitbu duhana i u drugim mjestim pokrajine Dalmacije;

2. da li je voljna dozvoliti gojitbu duhana na otocim Hvara, Brača i Visa;

3. ako da, kad misli Vlada da će ta dozvola bit podieljena za otoke Hvar, Brač i Vis.

Na taj upit čast mi je na temelju priobćenja c. k. Ravnateljstva financija odgovoriti što sliedi:

Kao što sam imao čast odgovoriti krooz prošasto saborsko zasjedanje na jedan slični upit častnog zastupnika D.ra Mišetića i družine, iztaknuti mi je danas, da gojitbeni i financijalni razlozi, obzirom na potrebito umnoženje tehničnih i nadzirajućih organa svjetuju, da se gojitbom duhana na otocim prosliedi tek ondda, kad se gojitba bude učvrstila na kopnu.

Imao sam već pri odgovoru podatom krooz ovo saborsko zasjedanje na upit častnog zast. D.ra Ghiglianovića i družine prigode, da naglasim kako je Visoko c. k. financijalno Ministarstvo i skoro izjavilo, da nemože da odustane od gorinaznačenog gledišta, te da mu nije moguće privoljeti na pokušaje gojidbe duhana i na otocim.

Ništa ne manje na otoku Braču izvršilo se je proučavanje i predtečnih radja, koje će bezsumno doprinieti pospješnijem uvedenju pomenute gojitbe i na onom otoku, netom se tomu uvidi zgodno vrijeme.

Svakako moram naglasiti, kako je gojitba duhana godine 1896 u Dalmaciji bila dozvoljena u 479 mjestâ (u sto mjesta više nego li je bilo godine 1895 zbilja uzgojen duhan) te kako je dozvoljeni broj strukova bio povišen do 45,000.000 prama 36.079.496 strukova efektivno uzgojenih godine 1895.

Ovi podatci dokazuju očevidno, da je vladina nakana, da se razširi gojitba duhana u Dalmaciji sve to većma, bilo bi samo željeti, da pučanstvo sa svoje strane doprinese ovom nana-

predku prijavom za gojitbu duhana u takvoj mjeri, da se svake godine uzgoji cio broj dozvoljenih strukova, što se svugdje još nedogadja.

Namjestništvo će ipak ovu interpelaciju dostaviti preporukom dotičnoj nadležnoj vlasti.

———

Nella seduta dell'Eccelsa Dieta del 8 mese corrente l'on. deputato cavaliere de Trigari e Compagni fecero all'i. r. Governo la seguente interpellanza:

Se abbia esso intenzione di disporre quanto prima per la costruzione alla Riva Francesco Giuseppe in Zara di una diga nelle proporzioni sufficienti a garantire con qualunque tempo a qualsiasi bastimento a vapore l'approdo.

A questa interpellanza ho l'onore di rispondere sulla base delle deduzioni offerte dal locale Capitanato di porto e sanità marittima come segue:

Per la costruzione di un frangionde alla Riva Francesco Giuseppe in Zara di una lunghezza però maggiore di quella indicata, furono di già accordati fiorini diecimila. Ai relativi lavori non si diede peranco mano, avendo il suddetto Capitanato ritenuto di dover proporre che invece del frangionde venga costruita una diga di riparo di ottanta metri di lunghezza e dieci di larghezza.

Più di tanto non sono in grado di comunicare, non essendo sinora da parte del Governo Marittimo in Trieste pervenuta una decisione in argomento.

———

Avendo l'on. D.r Salvi, nella seduta serale del 7 corr., in un argomento del resto già esaurito da quest'Eccelsa Dieta, fatto alcune osservazioni sulla Nota diretta dall'i. r. Luogotenenza all'Inclita Giunta provinciale in data 3 febbraio a. c. sotto il N.r 530 pr., e sulle tabelle steurali nella stessa menzionate ho l'onore di comunicare, che la Luogotenenza, per rendere omaggio alla verità, si è data tutta premura di schiarire i fatti, ancora prima della chiusura della presente sessione dietale. Ma siccome, in questi pochi giorni, non è riescito di aver tutti gli occorrenti amminicoli, la Luogotenenza farà tosto completare i rilievi, in modo da constatare indubbiamente lo stato delle cose, riservandosi di comunicare senza reticenza il risultato, come già sino ad ora non esitò a metter a disposizione tutto il materiale di cui si trovava in possesso.

Vengo ancora ad occuparmi di un altra osservazione fatta dall'onorevole deputato D.r Salvi nella stessa occasione, avendo egli riferibilmente all'apposizione delle tabelle anagrafiche nel comune di Spalato, asserito non aver potuto la Luogotenenza mettere in atto il proprio deciso.

Su tale proposito, ho l'onore di far presente, aver detto Comune interposto ricorso contro il decreto Luogotenenziale ed essere su ciò seguita la Ministeriale decisione in data 31 luglio 1895 N.o 19877. Giusta informazione poi, testè pervenuta in via telegrafica da quel Capitanato, il Comune ha riferito a quest'ultimo essere le tabelle anagrafiche, anche in lingua italiana, state apposte, locchè mi viene pure confermato dal sig. Podestà di Spalato, on. D.r Mauger.

P r e d s j e d n i k. Gosp. izvjestitelj za školske stvari ima rieč.

Vladin izvjestitelj V u k o v i ć.

Nella seduta dei 31 gennaio a. c. gli onorevoli signori D.r Salvi e compagni hanno interpellato il Governo, se sia intenzionato, allo scopo di evitare l'inconveniente gravissimo che alle scuole popolari italiane esistenti ed a quelle che in base alle leggi dovessero istituirsi, vengano a mancare maestri abilitati all'insegnamento in lingua italiana, di disporre, in relazione al riv. dispaccio ministeriale 16 agosto 1879 N.r 8281 di riaprire un concorso pel conferimento di stipendi a giovani dalmati che intendessero di dedicarsi al magistero e di abilitarsi

per le scuole italiane presso un istituto magistrale a ciò addatto?

A questa interpellazione ho l'onore di rispondere, quanto segue:

Siccome tutti i relativi atti si trovano presso l'Eccelso i. r. Ministero del culto e dell'istruzione, uniti ad una trattazione, deploro di non poter in questo momento dare una esauriente risposta agli onorevoli signori interpellanti; bensì devo limitarmi a dichiarare quanto mi consta su questo oggetto.

È vero che nell'anno 1879, in base ad autorizzazione ministeriale, è stato aperto un concorso per cinque stipendi da fior. 200 per candidati al magistero per le scuole popolari che volessero frequentare l'i. r. istituto magistrale di Capodistria. Questo concorso rimase però senza risultato, non essendosi presentato nessun concorrente. — Pare che per questo motivo il concorso non sia stato più riaperto.

Trattandosi di un argomento, di cui dovrebbe occuparsi l'i. r. Consiglio scol. prov. nonchè il Ministero del culto e dell'istruzione, io non posso adesso entrare nel merito della questione.

Mi riservo però di riferire sopra questo argomento all'eccelso i. r. Consiglio scol. prov.

Predsjednik. Pošto nema drugih predmeta prekidam sjednicu, a nastaviti ću ju u 6 sati u večer, da se odobri zapisnik.

Današnja je sjednica zatvorena.

(*Svršetak u 1 sat 15 čas. po podne*).

(Nastavak *sjednice u 6 satih i 20 čas. na večer).*

Predsjednik: D.r **Gajo F. Bulat.**

Tajnici: *Mrkušić Antun* i *Trojanović D.r Vladimir.*

Vladini povjerenici i izvjestitelji: ces. kr. namjestništveni podpredsjednik **Alfons** plem. **Pavich**; c. kr. dvorski savjetnik **Dragutin-Maria Truxa**; c. k. namjestništveni savjetnik **Nikola Nardelli.**

Predsjednik (*zvoni*). Ima nas 28. Zakonit je broj. — Molim gosp. zast, D.ra Trojanovića, neka izvoli zamieniti odsutnog tajnika zast. Vukotića, i neka izvoli pročitati zapisnik jutrošnje sjednice.

Tajnik D.r Trojanović (*čita*):

Predsjednik. Želi li tko govoriti o zapisniku? — Niko. — Gospodo, koja odobravaju zapisnik današnje sjednice, neka izvole ustati. (*Ustaje večina*). Većina. Zapisnik je odobren.

Visoki Sabore! Velečastna Gospodo Zastupnici!

Usljed jutros priobćenog mi Previšnjeg naloga, red mi je da zatvorim danas saborsko zasjedanje, u kojem ste se Vi marljivo i sdušno odazvali Vašoj zadaći. S toga mi je dužnost, da Vam izrazim svoju najtopliju zahvalnost.

Ako nam nije bilo moguće da riešimo nego najprešnije predmete, to valja pripisati kratkoći opredieljenog nam vremena, ali Vi možete ipak podpuno zadovoljni povratiti se svojim kućama; a ove ćemo druge godine posvetiti svoj rad onim predmetima, koji su nam ovog puta ostali neriešeni. Uz to ćemo se baviti takodjer i drugim važnim visećim pitanjima, za koja će Zemaljski Odbor na vrieme pripraviti osnove i poslati Vam ih, da ih proučite prije otvorenja dojdućeg zasjedanja.

Ovjerovljenje izbora zastupnika i razprave o raznim pokrajinskim predračunima pružile su prigodu svakoj stranci i svakom pojedincu, da svoje nazore naglasi u načelnim pitanjima. Ovo izmienjivanje pojmova olakotit će naše postupanje unapried

Ako se je riedkom kojom prigodom pokazao po koji znak naše južne naravi, ipak moram

priznali, da je za naših razprava umjerenost u rieči i stvari prevladala; a time Vi ste se podpuno odazvali želji svih iskrenih rodoljuba. (*Dobro!*)

Osobito pako ja Vam zahvaljujem, Velečastna Gospodo, što nieste nikada ni iz daleka pokušali da mi otegotite izpunjivanje moje predsjedničke dužnosti, nego ste mi svakom prigodom došli u susret, smatrajuć me Predsjednikom zemaljskoga Sabora, a ne predsjednikom, koji pripada stanovitoj političkoj skupini. — Ovi znak Vaše kolegijalne susretljivosti nameće mi još više dužnost, da se držim i unapried onog pravca, što sam ga naglasio u mojem nastupnom govoru; a budite uvjereni, da ću svoju rieč podpuno održati. (*Odobravanje*).

Ja gojim čvrstu nadu, da ćete Vi, Velečastna Gospodo, kad se vratite svojim kućama, nastojati za slogu i mir osobito u onim krajevima, gdje neima načelnih razlika političkog mišljenja. Tim ćete steći znamenitu zaslugu za obće dobro, a do godine će Bog blagosloviti naš rad, te će nam svi mjerodavni čimbenici doći u susret, da s nama sudjeluju za bolju budućnost mile nam domovine.

A sada pozivljem Vas, Velečastna Gospodo, da u znak podaničke ljubavi i privrženosti prama Našemu Premilostivomu Vladaru, upravimo našu zadnju misao na Njegovu Posvećenu Osobu, i da samnom oduševljeno uzkliknete:

Živio naš Premilostivi Car i Kralj Franjo Josip I.!

Zastupnici: **Živio! Živio! Živio!**

Proglasujem zatvoreno 31° zasjedanje dalmatinskog Sabora i današnju sjednicu.

S Bogom Gospodo! (*Odobravanje Živio predsjednik!*).

(*Svršetak u 6 sati 35 čas. u večer*).

DALMATINSKO POKRAJINSKO ZASTUPSTVO

ZASJEDANJE XXXI GODINE 1896.

Predsjednik

Bulat D.r Gajetan F.

Odvjetnik, Vitez Reda željezne Krune III. stepena, Zastupnik na Carevinskom Viećn.

Podpredsjednik

Kvekić D.r Radoslav

Odvjetnik, posjednik knjaževskog crnogorskog Reda Danila I.a trećeg stepena.

ZASTUPNICI PO PRAVU:

Njegova Preuzvišenost prab. *Grgur Rajčević,* Vitez car. Reda želježne Krune III. Stepena, Tajni Savjetnik Njeg. Veličanstva, Član po pravu Gospodske Kuće Carevinskog Vijeća, Nadbiskup Pravostolnice Zadarske, Prvostolnik Dalmacije.

Preosvešteni Gospodin *Nikodim Milaš*, Povelitelj carskog Reda Frane Josipa (sa Zviezdom), odlikovan kraj. srp. Ordenom Sv. Save II. stepena, Doktor Bogoslovije, Pravoslavni Episkop Diecese Dalmatinsko-Istarske.

VELEPOREZNICI:

Zadar

Ghiglianovich D.r Roberto, Odvjetnik.
Lubin D.r Ivan, Odvjetnik.
Smerchinich D.r Stiepan, Odvjetnik.
Ziliotto D.r Vjekoslav, Odvjetnik.

Spljet

Borčić Lovro, Ravnatelj Velike Realke, Zastupnik na Carevinskom Viećn.
Machiedo pl. D.r Ivan Krstitelj, Vitez Carskog Reda Frane Jozipa, Odvjetnik.
Tomić-Micheli D.r Valerij, liečnik.

Dubrovnik

Milić Vinko, c. k. Predsjednik okružnog Sudišta u Dubrovniku.
Zore Luko, c. k. gimnazijalni Profesor i Kotarski Školski Nadzornik.

Kotor

Kvekić D.r Radoslav. V.i gori.

GRADOVA:

Zadar

Trigari Nikola, Vitez car. Reda željezne Krune III. Stepena, Povelitelj Papinskog Reda Svetog Silvestra, Načelnik Zadarski.

Šibenik

Ante Šupuk, Vitez Carskog Reda Frane Josipa, Povelitelj Papinskog Reda Sv. Silvestra, zastupnik na Carevinskom Vieću. Načelnik Šibenski.

Spljet

Manger D.r Ivan, Odvjetnik, Načelnik Spljetski.

Makarska

Vuković vitez Antun od Vučijegdola, Povelitelj Reda Frane Jozipa, vitez željezne Krune III. Stepena, Posjednik zlatnog zaslužnog Krsta sa Krunom, posjednik ratne kolajne, začastni gradjanin više gradova, c. k. Namjestništveni Savjetnik i Izvjestitelj Pokrajinskog Školskog Vieća.

Dubrovnik

De Giulli Vlaho, Posjednik, Vitez Carskog Reda Franje Jozipa.

Korčula

Zaffron D.r Jozip, Odvjetnik.

Hvar i Starigrad

Vranković Ivan, Vitez Reda željezne Krune III. Stepena, c. k. Bilježnik.

Kotor Perast i Ercegnovi

Kamenarović Pavo, Posjednik knjaževskog crnogorskog reda Danila I.a trećeg stepena.

TRGOVAČKO-OBRTNIČKIH KOMORA

Zadar

Salvi D.r Erkolan, Odvjetnik.

Spljet

Morpurgo V d, podpredsjednik iste Komore.

Dubrovnik i Kotor

Čingrija D r Pero, Odvjetnik.

VANJSKIH OBĆINA:

Zadar-Rab-Pag

Borelli knez Ubert, Posjednik, Načelnik Biogradski.
(Prazno).

Šibenik-Skradin

Katnić D.r Nikola, Odvjetnik, odlikovan zlatnim Krstom za zasluge sa Krunom.
Pugliesi D.r Antun, c. k. Bilježnik.

Benkovac-Obrovac-Kistanje

Simić Vladimir, Vitez Carskog Reda Frane Josipa.

Drniš-Knin-Vrlika

Baljak D.r Dušan, Odvjetnik.
Bjelanović Sava, Urednik „Srpskog Glasa".
Kulišić Josip, Vitez Carskog Reda Frane Josipa, Načelnik Občine Vrličke.

Split-Trogir-Omiš

Bulat D.r Gajetan. V.i gori.
Ivčević D.r Vicko, Odvjetnik.

Hvar-Vis-Brač

Colombis D.r Ante, Odvjetnik.
Petrić Ante, posjednik, načelnik Komiže, odlikovan zlatnim Krstom za zasluge sa Krunom.

Sinj

Korlaet Božo, Profesor pri Učiteljištu u Dubrovniku.
Žuro Marko, Posjednik.

Imoski

Perić kanonik Virgjil, Gimn. profesor, Zastupnik na Carevinskom Vieću.

Vrhgorac-Makarska-Metkovići

Mrkušić Ante, c. k. Gimnazijalni Profesor.

Dubrovnik-Cavtat

(Prazno).

Korčula-Ston-Orebić

Biankini pop Juraj, Urednik „Narodnog Lista", Zastupnik na Carevinskom Vieću.

Kotor-Ercegnovi-Risan-Budva

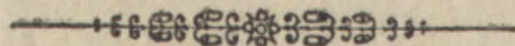
Trojanović D.r Vladimir, liečnik.
Vukotić Gjuro, Umirovljeni učitelj.

ZEMALJSKI ODBOR.

Predsjednik:

BULAT D.r GAJETAN F.

Prisjednici:	Zamjenici:
Ivčević d.r Vicko.	Borelli knez Ubert.
Korlaet Božo.	Borčić Lovro.
Simić Vladimir.	Baljak d.r Dušan.
Vranković Ivan.	Katnić d.r Nikola.

Gdje je što.

Izbori.

Ovjerovljenje zastupnika:

Molbenice.

Predlozi i Zaključci.

RAČUNI.

Konačni Računi za godinu 1894.

Predračuni za godinu 1896.

Sjednice saborske.

Upiti na Vladu i odgovori.

Upiti na Predsjedništvo Sabora i Zemalj. Odbor.

Zakoni.

Zastupnici.

Zemaljski Odbor.

Prisjednika i zamjenika izbor . 589

